Anul I
nr. 25
2-8 iulie 1993
16 pagini 75 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

"ERA MAI BINE ÎNAINTE"

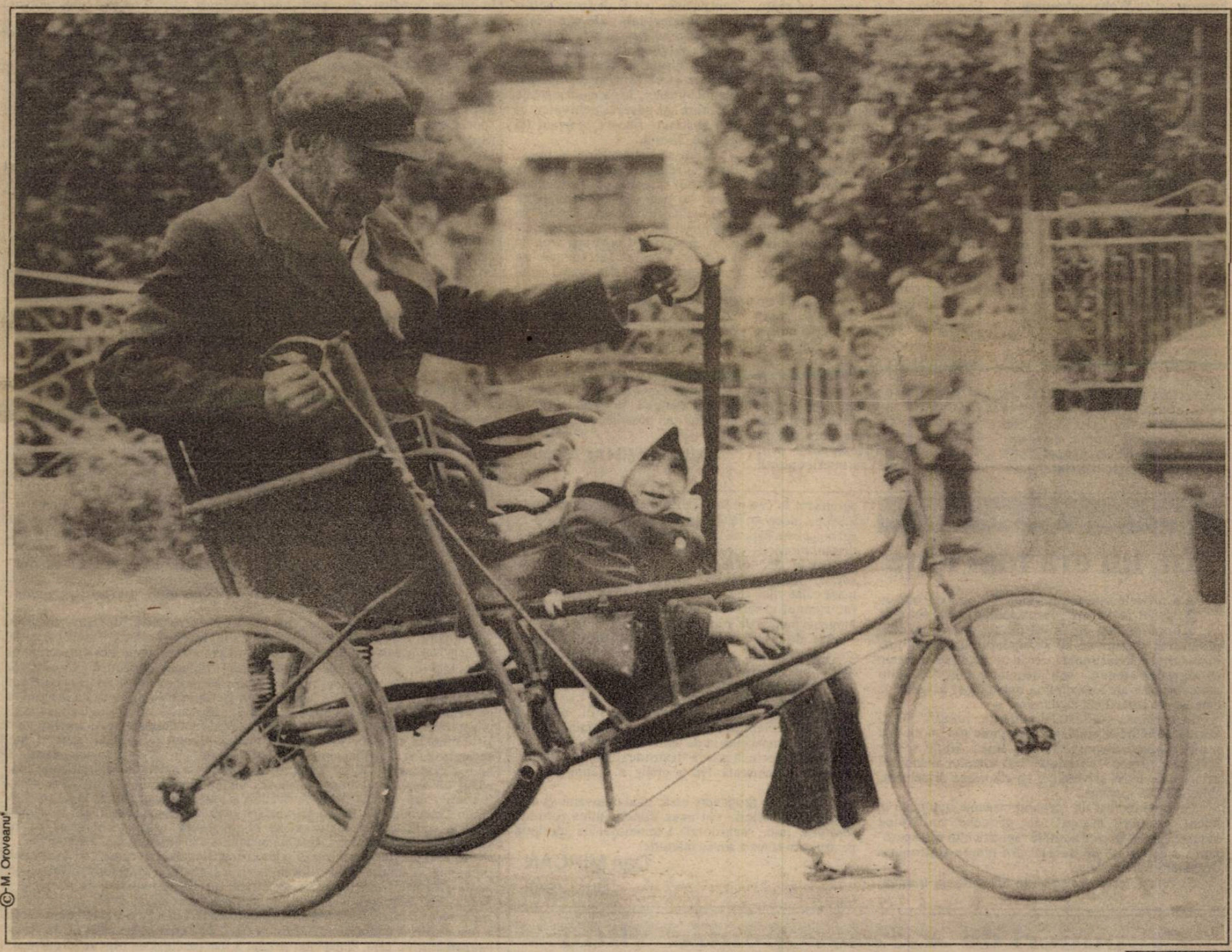

■ Divanul *Dilemei* (paginile 4-5)

Un adevăr care ne-a marcat: zi de zi e mai rău decît ieri şi mai bine decît mîine-poimîine.
Invitaţi: Sabin IVAN, Claudiu IORDACHE, Ilie ŞERBĂNESCU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Afirmaţia "era mai bine înainte" a început să se insinueze nu mult timp după evenimentele din decembrie '89. Faptul că o spun nostalgicii comunismului e, la urma urmei, în ordinea lucrurilor – ce le-am putea cere mai mult? Ideea pătrunde însă tot mai adînc în mintea simplului cetăţean, speriat din ce în ce de instabilitatea "noii orînduiri" şi greu adaptabil la regulile jocului democratic – mai ales cînd aceste reguli nici nu funcţionează cum trebuie. De fapt, tocmai **pentru că ele nu funcţionează. Şi atunci, chiar dacă pare o întrebare "cu răspuns plătit", măcar pentru a alunga falsele dileme, merită să ne-o punem încă o dată:** era mai bine înainte?

Illo tempore

Îndemnul pionieresc "Tot înainte!" se transformă cu uşurinţă în suspin nostalgic prin simpla adăugare a cuvintelor "era mai bine". Trepidanţa schimbărilor măreşte densitatea timpului trăit de aproape patru ani încoace, făcînd perioada dinaintea lui 1990 să ni se pară îndepărtată, calmă, mirifică: un rafinat-idilic "ancien régime".

Să fi uitat, oare, umilinţele, cînd s-ar cuveni să uităm doar lipsurile de atunci? Sau, precum eroul anecdotei, care ofta "ce bine era pe vremea lui Stalin", regretăm tinereţea şi vigorile ei risipite? Avem, în definitiv, ceva de pierdut, noi cei pe care revoluţia ne-a prins "nell' mezzo del camin di nostra vita", avînd carierele închegate, cu resemnările în buzunare şi cu **Weltanschauung**-ul în linii mari structurat?

"Revoluţia", am îndrăznit să scriu. După cum Fabrice del Dongo, pe cîmpul de la Waterloo, era chinuit de gîndul de a şti dacă luase parte cu adevărat, la o mare bătălie, sau se încurcase într-o simplă încăierare secundară, aşa şi noi ne frămîntăm dacă ne-a fost dat să trăim o revoluţie, sau am fost victimele unui elaborat "trompe l'oeil". Iată dilema din care ne vor scoate cărţile de mai tîrziu, acelea care ne vor închide între coperţile lor ca pe o lume revolută, deci, **atenţie**, una care a fost revoluţionată cîndva. Aceia care le vor scrie, că vor fi dintre noi sau din următoarea generaţie, vor lipi embleme durabile pe ceea ce este trecător, vor transforma în **"images d'Epinal"** fluxul obscur al timpului nostru. A lor va fi puterea de a numi.

Fie "revoluţie", deci, denumirea provizorie a ceea ce ne-a tulburat vieţile, scoţînd la iveală, în ordine inversă, ca din cutia Pandorei, înainte de toate, speranţa. Dacă suspinăm după starea de letargie dinainte, ne e greu să numim exact ceea ce am pierdut. Statut social, siguranţa zilei de mîine, posibilităţi de afirmare? Nu ne-am bucurat, de fapt, de nimic din toate acestea. Dacă mai sînt unii care într-o revoluţie n-ar avea de pierdut altceva decît lanţurile, noi, intelectualii "dans la quarantaine", mînuind cu graţie abstracţiunile şi nesiguri de competenţa noastră morală, noi n-avem de pierdut decît iluziile.

În primul rînd, iluzia că tot ce am reuşit să realizăm, printr-un demers aflat într-un raport adversativ faţă de Putere, era **ipso facto** valoros, produsul intelectual înglobînd o apreciabilă cantitate de efort, vai, socialmente necesar. Indiferenţi faţă de valoarea de întrebuinţare a ofertei noastre şi împiedicaţi să o lansăm pe piaţa internaţională, ne era uşor să acceptăm ideea că, odată izolarea politică înlăturată, recunoaşterea din partea celor din afară nu putea decît să urmeze în mod firesc. Mai mult, dificultăţile în obţinerea informaţiei făceau ca distincţia dintre ceea ce asimilam şi ceea ce ofeream ca mesaj să se estompeze într-o oarecare măsură. Senzaţia reconfortantă de a fi la curent, de a fi sincroni, ne urmărea în amfiteatre, unde ne imaginam la Berkeley sau la Nanterre, la Teatrul Mic, unde ne credeam aproape de Avignon, în subsolul galeriei "Orizont", unde comuniam în atmosfera "underground" a artei contemporane.

Conştienţi de tenacitatea cu care asemenea oaze au fost prezervate, am evaluat ceea ce s-a realizat în perimetrul lor fără nici o referire la o posibilă valoare de schimb şi fără obsesia creatoare a originalităţii. Iar atunci cînd societatea noastră, urnită de evenimente, s-a dezechilibrat, am fost convinşi că ne vom păstra stabilitatea profesională prin raportare directă la interlocutorul străin. Într-adevăr, odată izolarea străpunsă, am văzut cu ochii noştri că ştim să facem "ca ei", că nu avem nevoie de nici un stagiu de acomodare pentru a intra într-un dialog transnaţional dezinhibat. Ceea ce însă ne-a surprins a fost indiferenţa amabilă şi grăbită cu care am fost primiţi, evaluarea pragmatică a ofertei noastre. Sincronismul nostru intelectual a părut de la sine înţeles, detaşarea de problema utilităţii produselor noastre, măsurată în stricte unităţi monetare, a fost privită ca stranie şi inacceptabilă. **Venisem cu dorinţa de a spune ce am gîndit, am fost întrebaţi dacă nu avem de oferit ceva spre vînzare.**

Astfel, ne-am dat seama că lucruri în care ai investit o mare energie spirituală, de nepreţuit pentru tine, pot fi derizorii într-o piaţă intelectuală ale cărei legi le-ai ignorat. Pentru a fi inclus în reţeaua privilegiată a schimburilor informaţionale, trebuie să ai răbdare şi să urmezi disciplinat regulile jocului, în care orice act de afirmare îşi găseşte echivalentul său abstract, fiecare ofertant îşi găseşte clientul.

Cum să nu suspini, atunci, după vremea cînd excelenţa prestaţiei tale era confirmată de micul tău grup elitist şi, mai apăsat încă, de reacţia obtuză a Puterii? În faţa pieţei bunurilor informaţionale stăm ca pe malul unei ape reci, în valurile căreia ezităm să ne aruncăm. Să preferăm atunci zidul de altădată, în care învăţasem să descoperim ieşiturile de care ne puteam agăţa? Nu, desigur, oricît de greu ne-ar fi, nimeni nu doreşte să recupereze trecutul, vrem doar să păstrăm amintirile, cicatricile iluziilor noastre, chiar dacă ştim de la o importantă militantă a stîngii de odinioară că, în vremuri ca ale noastre, nici nostalgia nu mai e ce-a fost odată.

Adrian MIHALACHE

Aduse cu poşta

Nu, nu era mai bine

În primele zile ale lui mai '90 opinam într-un "punct de vedere" făcut public de un cotidian bucureştean că "simt cu acuitate confuzia progresivă şi afirm că nu ne pîndeşte un pericol mai mare, o mai monstruoasă decădere decît să ajungem să regretăm cumva - sub presiunea unei dezordini atotcuprinzătoare - disciplina imbecilă şi ucigaşă de care ne-am izbăvit atît de dureros".

Dezordinea s-a instalat, ubicuă, multiformă şi aparent infailibilă, sondajele de opinie găsesc tot mai mulţi subiecţi dispuşi să-şi decline - cu un soi de voluptate stranie - nostalgia după trecutul abandonat prin jertfă, tineri şi vîrstnici îşi clamează disperarea, lipsa oricărei speranţe.

Greu de montat un scenariu cu tente optimiste în acest context marcat de procese entropice incontestabile, în care **acutele** "specificului românesc" sînt cu neputinţă de decelat din marea simfonie a degradării universale...

Şi totuşi, este destul să te afli într-un tramvai aglomerat la ceasul încă răcoros al dimineţii pentru a înţelege, deopotrivă, că **nu era mai bine înainte** şi că speranţa este departe de a fi pierdută! La trecerea prin dreptul bisericii - ale cărei turle mai curînd se presimt, copleşite de "catedralele" cu zece nivele ale socialismului victorios - cel puţin două treimi din masa călătorilor abulici se trezesc ca la un semn şi îşi fac semnul crucii. Îndelung, repetat, cu chipurile luminate o clipă de aripa inefabilului.

Iar dacă ai simţit o căldură abia definită strecurîndu-se în suflet, abate-te în drumurile tale îngrijorate pe la MUZEUL ŢĂRANULUI ROMÂN - unde te aşteaptă cuminte ca să ţi se dezvăluie, întreagă şi curată, taina nesfîrşirii noastre.

Doar zece minute de mai poţi risipi, coboară treptele galeriei **Catacomba**: vei găsi, într-o firidă umbroasă - independent de tema expoziţiei trecătoare, o candelă aprinsă parcă dintotdeauna, cu flacăra dreaptă, netremurată. Nu te grăbi, e spaţiul greu de îngeri!

Iar apoi, în drum spre casă, cînd tramvaiul va coti prin faţa bisericii, vei avea dimensiunea rotundă (cultură, laic, sacerdotal) a temeiului de speranţă pentru care cutez a aduce mărturie.

Dan MIRCAN
Bucureşti

Propuneri de *dileme* pentru viitor:

● BISERICA – ÎNTRE INSTITUŢIE ŞI CREDINŢĂ (nr. 26)

● HARNICE CONTRIBUŢII DESPRE LENE (nr. 27)

Dreptul la replică

Un atac prin ricoşeu

În numărul 20/1993 al "Dilemei", în articolul "Labirintul variantelor (I)", Mircea Iorgulescu propune o trecere în revistă a volumelor apărute, de-a lungul timpului, sub titlul **Cruciada mea sau a noastră** - de fapt, ediţiile cuprinzînd ultimele articole ale lui Panait Istrati, publicate în revista interbelică **Cruciada Românismului**. Aparent, o demonstraţie de "meserie" - un regal pentru "intelectuali de rasă" - mai ales cînd este făcută cu tonul unui profesionist scrupulos la amănunte. Aparent, pentru că articolul este un prilej pentru autor de a (re)alimenta nişte ambiguităţi şi de a regla cîteva conturi.

Vorbind despre prima ediţie a cărţii (editată de Alexandru Talex în 1936, editura "Cruciada Românismului"), Mircea Iorgulescu afirmă: "Atît titlul culegerii (...) cît şi conţinutul ei nu aparţin lui Panait Istrati. În epocă i s-a reproşat, de altfel, editorului că ar fi încercat, procedînd în acest chip, să anexeze pe Panait Istrati mişcării «Cruciada Românismului», a cărei expresie publicistică fusese revista cu aceeaşi denumire. Sigur este, în orice caz, că nu există nici o dovadă a intenţiei lui Panait Istrati de a-şi strînge într-un volum articolele din **Cruciada Românismului** şi că titlul culegerii semnificînd măcar o solidarizare, dacă nu şi o adeziune, nu-i aparţine."

Unu: toate articolele publicate de Panait Istrati în **Cruciada Românismului** purtau supra-titlul **Cruciada mea sau a noastră**. Mă îndoiesc să poată lămuri cineva vreodată, în termeni de istorie (literară), pe adevăratul "naş" al unei rubrici de revistă. Consider aceasta o problemă de "bucătărie redacţională". Este ca şi cum am începe să ne certăm cine a botezat rubrica săptămînală a lui Mircea Iorgulescu, **Ce se vede**, dumnealui sau, bunăoară, dl. Andrei Pleşu. La fel şi cu rubrica lui Istrati. Iar ca să pui, în calitate de editor, pe coperta unei selecţii de articole tocmai titlul rubricii sub care au apărut, cred că aceasta nu reprezintă un fals. Dimpotrivă.

Doi: Panait Istrati a murit în 1935. I-ar fi fost imposibil inclusiv să se opună unei ediţii apărute în 1936. Dar nu aceasta este problema: Alexandru Talex, selectînd materialele din **Cruciada mea sau a noastră** a făcut un act de **restituire literară**. Să nu uităm că întreaga sa viaţă a fost dedicată studiului operei istratiene, conservării ei, reabilitării scriitorului, mai ales după "îngroparea" în uitare din timpul epocii comuniste. Acestui om "posteritatea lui Istrati îi datorează enorm", afirmă chiar Mircea Iorgulescu (**Spre alt Istrati** - Minerva, 1986, pag.XI). Şi dacă problema unei anume impostori din partea lui Alexandru Talex se mai pune încă, atunci să tratăm problema în termeni juridici (şi de bun simţ). Ca unică moştenitoare a drepturilor de autor, Margareta Panait Istrati nu s-a opus nici un moment eforturilor lui Talex de readucere în actualitate a operei istratiene (Reeditarea operei literare la editura Minerva, volumul biografic "Panait Istrati - Cum am devenit scriitor", corespondenţa şi publicistica reeditate în franceză şi română, ş.a.). Ar fi de mirare să se fi "încrîncenat" tocmai pe ultimele articole. Tot ea a fost aceea care, după moartea scriitorului a acordat revistei **Cruciada Românismului** articolul "Între comunism şi fascism" (apărut atît în franceză, aşa cum a fost scris în original de Istrati în intenţia de a-l trimite presei franceze, cît şi în română, în traducerea lui Talex, **menţionîndu-se sursa articolului şi acceptul doamnei Istrati**), a cărui publicare Mircea Iorgulescu o socoteşte "un act de abuzivă anexiune" M.I., **Panait Istrati şi "Cruciada Românismului"**, "România literară" nr.45/7 nov. 1991, pag.4).

Trei: Cît despre alte reproşuri aduse "în epocă", referitor la intenţia de anexare a lui Panait Istrati "mişcării" **Cruciada Românismului**, îl invit pe Mircea Iorgulescu să ni le arate şi nouă. Cunoaştem doar sus-amintitul articol al domniei sale din "România literară", de unde a preluat această ideea pentru "Labirintul variantelor". Mă îndoiesc că ar putea aduce alte dovezi. Pentru că nu le are.

Şi mai uimeşte faptul că Mircea Iorgulescu, adept declarat al unei documentări minuţioase ("În aceste condiţii, necesitatea unei reconstituiri documentare cît mai fidele, pornind de la o investigaţie integral nouă a tuturor surselor ce-mi erau accesibile, a trecut în primul plan." (M.I. - **op.cit.**), nu aminteşte în articolul său de cea mai celebră ediţie a articolelor: cea din **Caietele Panait Istrati** nr.6, Valence, 1989 - traducere de Alexandru Talex şi Christian Golfetto, **după manuscrisele originale** ale lui Panait Istrati. Simplă scăpare?

Aş putea fi acuzat că mă leg de chestiuni minore. Dar prin acest "labirint" de ambiguităţi şi de idei lăsate în suspans atît în articolul din "Dilema", cît şi de aiurea, Mircea Iorgulescu încearcă, de fapt, discreditarea unei competenţe: Alexandru Talex.

Spre exemplu, articolul din 1991 din "România literară", început "promiţător" ("A devenit Panait Istrati antisemit? A aderat Panait Istrati la fascism?"), umple opt coloane (2 pagini) cu redarea unui incident verbal la un colocviu, cu anecdote despre Mihail Stelescu (directorul **Cruciadei Românismului**), cu orice, numai cu un rînd despre Istrati nu. Se poate citi despre acesta doar atît: "Colaborarea lui Istrati la această revistă a început la nr.5 (20 dec. 1934) şi s-a încheiat la nr.17 (28 martie 1935), traducîndu-se în unsprezece articole. Aceste articole nu sînt nici fasciste, nici antisemite." Este citat în schimb, preferenţial, Talex şi numai cu pasaje care, luate separat, te fac să ţi-l închipui ca un culturnic de gazetă de provincie. Pentru a nu mai discuta în "Dilema" despre ceva care nu a apărut în paginile sale, mai adaug că respectivul articol poate fi demontat încă mult şi bine. El a rămas (hazard!) fără o replică timp de doi ani, şi iată-l pe autor primar la un sat fără cîini - "specialist" în ultima perioadă a vieţii lui Panait Istrati. (Un specialist folosind mijloace nu prea ortodoxe. N-am sesizat rostul amănuntelor despre viaţa particulară a lui Ion Căpăţână menţionate în articolul din "Dilema".)

Mircea Iorgulescu mizează şi pe dificultatea unei documentări în această problemă. În bibliotecile centrale revista **Cruciada Românismului** nu se poate găsi decît în exemplare disparate, iar ediţia realizată de Alexandru Talex este inexistentă. Există, în schimb, o colecţie cvasi-completă la Biblioteca Centrală Universitară - Cluj (cota P1512). Pe baza acestei colecţii a fost alcătuită ediţia din 1992 de la Cluj. Aşa cum se precizează, în **Nota asupra ediţiei**, care, după cum se ştie, a fost parcursă de Mircea Iorgulescu, materialul a fost confruntat **cu manuscrisele originale** ale lui Panait Istrati. De ce este atunci un fals şi ediţia de la Cluj? Includerea, pe lîngă articolele lui Istrati, pe cele ale lui Mihail Stelescu şi Alexandru Talex va avea menirea de a risipi ceaţa din jurul problemei colaborării scriitorului la această revistă. Cît despre trecerea pe coperta volumului a tuturor celor trei nume, sugerată de Mircea Iorgulescu, n-ar reprezenta exact ce abia aşteaptă dumnealui - o nouă "abuzivă anexiune"?

Consider că este nimerit ca, în intervenţiile sale viitoare, Mircea Iorgulescu să aducă şi argumente. Şi dacă le aduce, să nu fie fabricate. Pentru că, aşa cum ştiu exact **CE ESTE** domnia sa: jurnalist, critic literar, dizident, comentator politic, ştiu exact şi **CE NU ESTE**: un campion al corectitudinii.

Ciprian MOGA

© E. Tănjală

Patologie pre- şi post-totalitară

Dacă ni s-ar îngădui un pasager acces de cinism, am spune că, în decembrie 1989, poporul român a reuşit să schimbe o nevroză prin alta. După patruzeci şi cinci de ani de **neurastenie**, am făcut cunoştinţă, la capătul unui scurt episod euforic, cu **isteria**. Am fost, într-adevăr, neurastenici, **clinic** neurastenici: trăiam zi de zi în penumbra unei anxietăţi difuze, eram depresivi, pendulînd între abrutizare şi deznădejde. Frustraţi în permanenţă trupeşte şi sufleteşte, insomniaci, în disjuncţie cu noi înşine ne simţeam, pe toate planurile, epuizaţi, devitaminizaţi, neoxigenaţi. Subzistam, molatec, într-o ambianţă în acelaşi timp rigidă şi arbitrară: o oaste costelivă de cavaleri ai palorii, scuturaţi, din cînd în cînd, de orgoliul singurătăţii sau de cîte un puseu de speranţă. Pe acest fundal, s-a auzit, deodată, o neaşteptată explozie: neurastenia s-a risipit ca prin farmec şi am devenit, pe nepusă masă, isterici. Eram palizi şi ne-am trezit stacojii, apoplectici. Simptomele tradiţionale ale isteriei ne-au invadat în cascadă, mutînd centrul de greutate al maladiei noastre de la cap la viscere. Ne-am văzut cuprinşi de o surescitare pubertară, de agresivităţi necontrolate, de ţipete şi grimase expresioniste. Trăim spasmodic, alternînd ipohondria cu resentimentul extins la nivel planetar. Am înlocuit oboseala prin neodihnă, excesul prudenţei printr-un exces al dezinhibării. Neurastenici, exprimam mai puţin decît se formula tacit înlăuntrul nostru. Isterici, exprimăm mai mult decît putem acoperi prin articulare mentală, prin conţinut interior. Patologia tăcerii a făcut loc jubilaţiei de a vocifera. "Dar era normal să fie aşa" - se va spune. Eram prea bolnavi ca să recuperăm sănătatea într-o singură clipă. Fireşte. Orice boală e, în definitiv, "normală", adică explicabilă ca ilustrare a unei "norme" biologice infailibile. Întrebarea este însă **cînd** şi **cum** "norma" aceasta se va autoregla; cînd şi cum ne vom însănătoşi? Nu sîntem prinşi cumva într-o reţea de nuclee infecţioase care se stîrnesc şi se potenţează reciproc? Nu riscăm să sucombăm într-un proces degenerescent fără soluţie? Cu ce scenarii de evoluţie posibilă ne-am putea confrunta?

Mai întîi, am putea **recădea în neurastenie**. Şubreziţi de prea multă agitaţie, măcinaţi de dezamăgiri, răguşiţi de prea multe injurii şi interjecţii, am putea reintra, pe nesimţite, în metabolismul, îndelung exersat, al resemnării. Deja am învăţat să organizăm semi-greve, greve ornamentale care au aerul unui protest, şi eficacitatea (nulă) a unei promenade. Guvernanţii dau deja semne de indiferenţă faţă de bombăneliile presei, după cum jurnaliştii dau semne de complezenţă faţă de bîlbîielile puterii. Ceea ce sub guvernul Roman provoca un **meeting**, sub guvernul Văcăroiu abia dacă provoacă un pamflet băşcălios, dacă nu o simplă caricatură. Cu un minim tratament, cu o injecţie bine plasată, conţinînd un extras de frică, dezabuzare şi neîncredere, isteria se poate reconverti în neurastenie, vacarmul se poate transforma în somnolenţă.

O altă variantă ar fi **acomodarea la isterie**. Cu alte cuvinte, am putea deveni sud-americani. Ne-am instala voluptuos într-un soi de nelinişte carnavalescă, ne-am deprinde să savurăm dezastrul şi să valorificăm haosul. Scandalul ar putea deveni un sport, surescitarea - un **ersatz** de vitalitate. Există deja români pentru care tranziţia - cu împestriţarea ei - e rentabilă. Nebulosul şi spasmodicul capătă uneori statut de "normalitate". Înţelepciunea e, adesea, dispreţuită în numele temperamentului, după cum deliberarea e subminată de radicalisme agitatorice.

A treia variantă: neurastenia poate fi dislocată şi isteria poate fi disciplinată prin soluţia unui **regim de mînă forte**. Pe scurt (şi pe urmele lui Caragiale), "o dictatură ca-n Rusia". O asemenea soluţie nu ne-ar însănătoşi, dar ne-ar transforma, din bolnavi inutilizabili, în **bolnavi funcţionali**. Am intra în dezordinea eficace a organizării. Am fi siliţi să ne comportăm ca nişte "neurastenici isterizaţi". Şi pentru o asemenea evoluţie, avem indicii favorizante: populaţia, exasperată de nereguli, confuzii legislative şi demagogie politicianistă, a început să dorească intervenţia dură a "organelor competente" şi să evoce nostalgic "disciplina" ceauşistă. Unii îşi imaginează salvarea sub chipul unei dictaturi militare, alţii reabilitează drasticele sublimităţi ale frazeologiei legionare. Mulţi dintre cei tineri şi foarte tineri răspund la felurite anchete prin discursuri ferme despre **ordine** şi **intrasigenţă**.

Ce alte soluţii ne mai putem imagina? Cum se vede, n-am reuşit să aproximăm, pînă acum, decît variante negative. Şi ne temem că ele nu epuizează imaginaţia răului. Ne temem, aşadar, de **acele** variante negative la care **nu** ne-am gîndit, pe care **nu** le-am anticipat, dar care nu sînt, prin aceasta, mai puţin plauzibile. Ne temem de acele variante negative faţă de care neurastenia, isteria şi regimul autoritar să apară drept convenabile, **preferabile** deci, prin previzibilitatea lor.

Cît despre soluţiile bune, care să garanteze depăşirea multicolorei noastre morbidităţi, şi să inducă o stare de sănătate reală, ele mi se par, deocamdată, mai degrabă de competenţa **proniei** cereşti decît de aceea a specialiştilor în **prognoză**. Pentru ca asemenea soluţii să capete corp ar fi nevoie, cred, de colaborarea a două specii de oameni: politicieni suficient de inocenţi şi de tonici ca să aibă încredere în **posibilitatea** soluţiei, pe de o parte şi, pe de altă parte, o populaţie care să aibă încredere în Dumnezeu şi **să se lase mobilizată** de această încredere. În rezumat: politicieni curajoşi şi un popor activ şi cucernic! Sînt prea vag? Păcătuiesc prin metaforă diafană şi abuz pravoslavnic? Se prea poate. Tocmai de aceea mă grăbesc să declar că cine va veni cu o viziune mai geometrică şi cu un pragmatism mai elaborat şi mai productiv, are de pe acum votul meu la viitoarele alegeri.

Andrei PLEŞU

Suferinţele tranziţiei şi tranziţia suferinţelor

Legătura dintre criză şi tranziţie nu este pusă de nimeni la îndoială: criza este prezentată şi înţeleasă ca un efect al tranziţiei.

Al tranziţiei şi, desigur, al reformei. Certitudinea că tranziţia şi reforma sînt responsabile de criză este probabil unanimă. Sau aproape unanimă. Se şi vorbeşte, de altfel, pe ton inevitabil doct (are şi criza savanţii săi: savanţi de criză!), despre "costurile" tranziţiei şi ale reformei. "Costuri" ce sînt, bineînţeles!, mari şi dureroase. Aceste "costuri" sînt calculate cu un fel de frenezie morbidă; se întocmesc devize, se proiectează strategii, sînt stabilite etape - operaţiuni cît se poate de normale într-o lume ai cărei mari preoţi sînt inginerii şi contabilii. Pentru ei, criza este o chestiune pur tehnică, sau, de ce nu, pur contabilă. Face parte din **algoritmul** tranziţiei. Foşti obscuri lucrători pe ogoarele păgîne ale întrecerii socialiste şi ale depăşirii permanente a cifrelor de plan (ei stabileau şi planurile, ei prevedeau şi depăşirile), marii preoţi ai tranziţiei s-au convertit brusc la religia reformei şi o implementează cu devoţiune de iluminaţi.

Aceşti sacerdoţi de tranziţie (şi, deopotrivă, ai tranziţiei) omit însă un amănunt. Un biet amănunt.

Ei omit că nu este vorba atît de o criză a tranziţiei, cît de o TRANZIŢIE A CRIZEI. Şi s-ar putea ca "amănuntul" acesta să le răstoarne toate calculele, toate devizele, toate strategiile.

Criza nu a apărut odată cu tranziţia, nu este nici efectul şi nici rezultatul ei. Criza a fost anterioară tranziţiei şi, încă mai mult, a impus-o. Înainte de a se vorbi despre tranziţie şi despre reformă a existat o gravă criză economică, socială, politică, morală şi culturală: este, a fost criza sistemului comunist. Acest sistem s-a prăbuşit, cel puţin la nivel politic, în decembrie 1989, dar prăbuşirea lui nu a însemnat şi o încheiere a crizei pe care o conţinea. Evenimentele din decembrie 1989 au fost, ele, un efect al crizei generale, nu însă şi o rezolvare a acesteia.

Iată ceea ce nu s-a spus, ori, dacă totuşi s-a spus, nu s-a făcut în termenii potriviţi. Starea de profundă criză a economiei şi a societăţii româneşti de pînă la evenimentele din decembrie 1989 nu a fost nici descrisă, nici analizată, nici evaluată. A rămas un mister. Dacă pentru întocmirea unui bilanţ al situaţiei economico-sociale a României în decembrie 1989 s-ar fi consumat doar un sfert din considerabila energie pusă în slujba fabricării de ipoteze şi speculaţii în legătură cu "adevărul" evenimentelor de atunci, nu s-ar fi construit, poate, atîtea aeriene "strategii" ale tranziţiei şi ale reformei. Existînd o imagine clară a dezastrului economic şi a descompunerii sociale, este de presupus că soluţiile de moment şi de perspectivă ar fi fost altele, poate mai modeste, dar mai profitabile.

Aşa cum s-a continuat criza s-a continuat însă şi ignorarea realităţii. Analizei critice i s-a preferat un patetism găunos, inevitabil demagogic. Soluţiile imediate au fost ori încropeli, ori expresia economico-socială a unei dubioase mentalităţi propagandistice, ori şi una şi alta. Criza, vechea criză, a căpătat forme şi accente noi, ceea ce a permis transferarea ei din contul sistemului comunist în contul tranziţiei şi al reformei. Nu se poate şti dacă deliberat sau involuntar, despre criza moştenită aproape că nu a mai fost discuţie, deşi era şi este evident că ea a continuat şi continuă. "Strategiile" de tranziţie au înflorit, dar fără a lua în consideraţie realitatea unei îndelungate şi pustiitoare crize. Înălţate pe aceleaşi nisipuri mişcătoare pe care se clădeau altădată planurile de construire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, aceste "strategii" au aceeaşi consistenţă şi încă şi mai puţine şanse de a fi vreodată altceva decît himere.

Este efectul confuziei dintre suferinţele de tranziţie şi tranziţia suferinţelor. Sau va fi!

Mircea IORGULESCU

Un adevăr care ne-a marcat: zi de zi e mai rău decît ieri şi mai bine decît mîine-poimîine

Invitaţi :

- Claudiu IORDACHE, scriitor, erou al Revoluţiei, angajat la "Evenimentul zilei", fost parlamentar
- Sabin IVAN, medic, senator P.N.L.-C.D., fost deţinut politic între anii 1949-1956
- Ilie ŞERBĂNESCU, consilier la "22", fost şi actual analist economic

Elena Ştefoi: Există, şi e de înţeles, o legendară nostalgie după vîrsta de aur a omenirii. Există, şi e greu de trecut cu vederea, o clasică nostalgie a tinereţii fiecăruia dintre noi, a acelui "altădată" în care totul era altfel decît azi, a timpului în care nu ştiam prea bine cum să ne autoevaluăm şi în care nici nu ne cerea nimeni s-o facem. Există, şi ne irită sau ne deprimă, o nostalgie a celuilalt regim, o spaimă cvasigenerală că **răul** contra căruia ne-am ridicat (fie şi în sinea noastră) ani la rînd avea şi o parte de **bine**, o doză de acceptabil, de comoditate "potrivită" multora dintre firile noastre. Fără să ne cantonăm în experienţele noastre personale, dar fără să ne prefacem că ele nici nu contează, v-aş invita, întîi de toate, să vedem dacă mai binele d'antan e o prejudecată, un adevăr sau numai semnul dezamăgirii în faţa prezentului.

Sabin Ivan: Eu cred că totul porneşte de la aspectul economic al lucrurilor. Greutăţile de azi ale oamenilor, traiul lor de fiecare zi, lipsa condiţiilor normale de viaţă îi ajută, bineînţeles, să regrete, să compare trecutul cu ziua de azi. Şi totuşi, acest "înainte" e de mai multe feluri. Înainte de '89 cu doi-trei ani era la fel ca azi, poate ceva mai rău. În schimb, se putea fura, exista posibilitatea micii ciupeli, pe care tranziţia o cultivă încă. Expresia în sine, acel omenesc "era mai bine înainte" are propriul ei adevăr. Atunci era însă un bine fără speranţă; acum trebuie să recunoaştem că speranţa cxistă. Oamenii se adaptează greu, toţi vrem foarte binele, repede, toţi vrem o comparaţie avantajoasă cu forma de rău pe care am lăsat-o în urmă.

Claudiu Iordache: Poate ar trebui despletită puţin aserţiunea iniţială. Era mai bine cînd? Era mai bine ieri, era mai bine cîndva? Eu mi-am permis să aduc pentru această discuţie, şi ca o introducere la ea, un fragment din ultimul meu roman, publicat de curînd în revista **Orizont**: "Mi-am dorit să aparţin unui popor mare. Nu a fost să fie aşa. Iată cât de scurtă este respiraţia virtuţilor lui, cât de invalid îi e patosul. Dumnezeu i-a dat o săptămână într-un secol pentru a-şi înfrunta nenorocirea. Dar nu l-a inspirat şi în încercarea de a învinge. Astăzi ascult resemnat acel puls al mulţimii ce semnalizează continuu: «În România nu s-a schimbat niciodată nimic!» Fundamental s-a schimbat; s-a lăsat deteriorată pînă la urmă chiar şi spaima de a trăi. Promiscuitatea rămâne ultima amantă a acestui popor ce a îndepărtat de sine vestitorii credinţei. Păgân la el acasă, nu mai poate depăşi indiferenţa naţiunilor decât învestindu-se cu puterea de a se respecta şi iubi. Mi l-aş fi dorit dacă nu mare, măcar înnobilat de pasiunile care îl consumă. Dar nu este decât un slujbaş neglijent în serviciul eternităţii lui. În lumea noastră, dragostea este tot mai greu de trăit."

De aici, încep să-mi amintesc pentru ce fel de bine mi-am lăsat viaţa să urce cîteva trepte, în balconul Operei din Timişoara. Ştiam, atunci, că tot trecutul nostru era inadmisibil, împovărător; şi nu puteam decît să-l respingem. Îl puteam respinge amintindu-ne că avem dreptul de a ne elibera prin sinucidere sau încercînd să înfruntăm chiar acest trecut care părea practic inexpugnabil.

Am lăsat să treacă aceşti trei ani şi aproape tot mai des întrebarea "era mai bine înainte?" devine o afirmaţie. În fond, era mai bine ieri. Pentru oboseală, vîrstă, ratare, întotdeauna ziua de ieri este mai bună decît cea de mîine. Indiscutabil, în faţa zilei de mîine sîntem mereu vulnerabili şi în faţa trecutului nostru sîntem deja vindecaţi, pentru că el ne aparţine în măsura în care îi aparţinem la rîndu-ne. În raport cu acest trecut sîntem oricum în echilibru. În raport cu propriul viitor sîntem totdeauna în criză. Ca urmare, o naţiune atît de obosită ca a noastră nu putea decît să se risipească puternic în faţa acestui pericol imediat, al viitorului ei proxim. Revoluţia a permis României, pînă la urmă, o schimbare de suprafaţă. Într-o secţiune temporală a spiritului românesc, cred că revoluţia a stîrnit valuri puţine. De fapt, cîteva zile după această revoluţie, românii s-au regăsit aşa cum au fost în ultima sută de ani. Pentru asta, românul obişnuit, aparţinător al unei naţii bătrîne - care, în pofida tinereţii ei istorice, nu mai simte, lasă 1.000 de zile fără să-şi dovedească acel patos, acea credinţă, acel suflu mesianic prin care şi-ar putea rezolva apropierea de viitor - preferă retrăirea nostalgiei pentru trecut. "Era mai bine înainte" spune acel tip de român. Şi eu cred că era mai bine. Înainte nu aveam libertate, nu-i aveam pe Iliescu, pe Cunescu, pe Câmpeanu, nu aveam agitaţia din jur şi mizeria din stradă. Dictatura avea o coerenţă, fixase unei naţiuni (care nu se regăseşte decît în sisteme monomice) un tutore cu adevărat important. Odată cu descalificarea respectivului tutore, naţiunea s-a trezit incapabilă să reacţioneze la sfidarea schimbării. Este un scurtcircuit care poate dura istoriceşte cîţiva ani. Dar în această perplexitate pe care o trăim, devine tot mai limpede că tot ce s-a întîmplat pînă în decembrie '89 a fost mult mai bun decît tot ce urma să se întîmple în următorii trei ani. Mai trebuie amendată ideea de bun şi de rău. Pentru că fundamental bun sau fundamental rău presupune nu o opţiune ideologică ci o percepţie personală. Democraţia desacralizează monolitismul unei mulţimi; în momentul în care libertatea o pătrunde din toate părţile, aceeaşi mulţime se simte depeizată. Libertatea dizolvă o mulţime, o face moleculară; şi în clipa în care fiecare moleculă îşi pune o întrebare proprie legată de viitorul propriu, ea pluteşte în dezorientare. E normal, în situaţia dată, să vrea să se întoarcă în zidul din care a plecat.

Elena Ştefoi: Să înţeleg că era bine atunci cînd eram lăsaţi să avem o falsă imagine despre noi înşine, cînd credeam că putem fi altfel decît sîntem, decît ni se dădea voie să ne prefacem c-am fi? Putem judeca lucrurile la nivel de "specific naţional", sau trebuie să ne raportăm la categorii şi structuri psihologice concrete pentru a înţelege că nu sîntem iremediabil neputincioşi, inadaptabili faţă de realitatea spre care tînjeam fără să ştim şi ce anume ne va aduce?

Lipsa termenului de comparaţie

Sabin Ivan: Eu cred că "binele" de tip totalitar venea din lipsa termenului de comparaţie. Ne-lipsea, tuturor, reperul **mai binelui**, sau aveam despre el o impresie deformată. Acum nimănui nu-i prea pasă de latura spirituală a existenţei. Marele public e mereu preocupat de nivelul de trai, de aspectul economic al existenţei. Regimul trecut îţi cerea să te înveţi cu puţin, tot aşa cum închisoarea te învăţa să te bucuri că ţi se dă fasole după zile întregi de foame. Puţini ştiau cum e în alte ţări şi doar cei cu funcţii aveau oarecum pretenţii pentru că ştiau cum trăia lumea civilizată.

Ilie Şerbănescu: Desigur, fiecare dintre noi simte nevoia să nuanţeze pe un anumit segment. Eu aş decanta în primul rînd miezul expresiei în sine, pentru a ajunge la sensurile din spatele ei. Acest "era mai bine înainte" are o conotaţie seculară; natura umană e prin ea însăşi angajată nostalgic. Raportîndu-ne la concret, mi se pare că şocul prin care am trecut în '89 e atît de mare - chiar fără să ne dăm seama - încît acum ne place să şi glumim pe această temă. E o tragedie, de fapt, că putem, fie şi în glumă, fie şi la necaz, rosti propoziţia **era mai bine înainte**. Cum adică "mai bine"?

Poate aţi uitat, şi e bine să vă reamintesc, că "înainte" aveam, printre multe altele, următorul banc: "Tot înainte, că înainte era mai bine!" Se exprima clar, în felul acesta o legitate a societăţii: în fiecare an era mai prost decît fusese anul precedent. De aici ajungeam repede la o altă consolare glumeaţă: "Să fim mulţumiţi că trăim într-un an intermediar! E mai prost decît anul trecut dar mai bun decît cel viitor". Aşa stînd lucrurile, era limpede pentru toţi că mergeam în mod sigur spre un dezastru. Acum buba s-a spart şi toate relele au ieşit la suprafaţă, inclusiv răul suprem, adică segmentul neviabil al industriei, care trage în jos economia. "Acoperirea" acestui rău costă din ce în ce mai mult, şi cu cît guvernanţii vor continua s-o facă, cu atît costurile vor creşte, cu atît populaţia le va plăti mai greu. Degeaba se opune guvernul actual unei reforme normale, pentru că în felul acesta ne va trage din ce în ce înapoi. Sinistru mi se pare însă gîndul că putem accepta "binele" dinainte. Am înţeles eşafodajul argumentării domnului Iordache. E o abordare filosofică, desigur, şi ea n-are legătură cu chestiunea practică. Tragedia noastră e legată de faptul că tot ce-a putut să reprezinte schimbare după '89 s-a epuizat; nimeni, datorită celor care au preluat puterea, n-a apucat să schimbe ceea ce-ar fi putut fi schimbat rapid şi definitiv. Am intrat deja într-o colcăială din care nu se mai poate ieşi decît cu mare responsabilitate, o responsabilitate de care, din păcate, actualii guvernanţi nu dau dovadă. Eu nu ştiu **cu cine** ne luptăm, nu ştiu **pentru cine** nu facem reformă, **care** este mobilul acestei oficiale încercări de feudalizare a ţării. Noi sîntem în faza trecerii încăpăţînate de la un fel de sclavagism la un fel de feudalism, evitînd să luăm cunoştinţă că sîntem la sfîrşitul secolului XX şi că lumea e o lume capitalistă.

Elena Ştefoi: Şi totuşi, e inutilă competiţia politică, e complet ineficient sistemul pluripartidist doar pentru că avem guvernanţi inerţioşi, speriaţi sau pur şi simplu incapabili să ia taurul de coarne? Se va perpetua, la nesfîrşit, ideea că la anul va fi mai rău, că primul parlament era mai bun decît cel de-al treilea, vom ajunge să regretăm căderea unor cabinete după ce am aşteptat-o şi ne-am pus speranţe în ea?

Sabin Ivan: Există şi în Parlament oameni cărora le e în continuare frică să vorbească, aleşi care preferă să tacă şi atunci cînd nu tac nu ştiu decît să mintă cu nerusinare. Nu s-a schimbat mare lucru, e drept, pentru că e greu să te rupi de trecut. Putem însă vorbi, nu ne e teamă la gîndul că tot ce vorbim se va publica, dar mentalitatea generală a rămas, şi ea contribuie la accentuarea bulversării. Nu se poate trece de la încorsetare direct şi rapid la un capitalism autentic.

Parlamentul nu e în stare să se dezmeticească

Claudiu Iordache: Societatea românească a achiziţionat un echipament democratic în care nici în acest moment nu poate crede cu adevărat. Ea îşi construieşte, pe schiţe extrem de fragile, un stat de drept, nişte convenţii, un sistem absolut convenţional. Pe ele s-au plasat nu aleşii unei naţiuni, nu aleşii unui grup, ci mai ales persoanele care au dat dovadă de energie explicită în favoarea interesului propriu. Aceste fiinţe extrem de active - daţi-mi voie să generalizez, deşi nu uit deloc excepţiile, care sînt şi ele importante - au condus la o viaţă politică românească inconsistentă. De aceea tranziţia se caracterizează prin faptul că nu se întîmplă nimic. Amicul meu, Vasile Popovici, mă critica vehement şi continuu cînd eu eram parlamentar şi el opozant la Timişoara, spunîndu-mi că nu fac nimic. Îi răspundeam că eu simt contrariul, că îmi risc totul, că mă expun pentru prima dată cinstit fără să-mi fac o carieră. Acum, cînd în locul meu e cel care mă critica, nici el nu face nimic. Parlamentul românesc, cea mai importantă structură politică a acestei ţări, nu este în stare să se dezmeticească în legătură cu adevărata lui condiţie. Acum cîteva zile, în problema certificatelor de revoluţionar, l-am văzut pe dl. Ticu Dumitrescu care se comportă exact ca un om al puterii, demontînd în favoarea acesteia o discuţie pe tema revoluţiei. Dacă domnia-sa a numit Parlamentul trecut un Parlament al ruşinii naţionale, acum nu mă sfiesc s-o spun că este un parlamentar al ruşinii naţionale. Teoria dumisale e că Parlamentul are atîtea probleme încît îşi poate permite, în ilustra lui oboseală, să ignore un

scandal atît de precis cum e scandalul certificatelor. Puterea a făcut din această afacere ceva foarte important: a infiltrat alte persoane lîngă cele care-au făcut evenimentele din '89, s-a strecurat lîngă ele, le-a dublat şi triplat, pînă ce ele au dispărut şi puterea a rămas, folosindu-le. Politica românească nu poate, în felul acesta, să-şi asigure un suflu al ei. Din cauza asta românul va fugi, încet-încet, de politică. Veţi vedea că partidele nu vor creşte esenţial, multe vor deveni partide de club. Omul le va da un vot dar nu se va duce să activeze pentru o ideea sau alta. Gîndiţi-vă cît de blocate au fost acţiunile noastre în 20 mai '90: pot să-i spun acum domnului Ivan, senator PNL, că avînd de ales între ce aveam, orice vot aş fi dat făceam o eroare. Şi poate am fi pierdut mult mai mult dacă-l alegeam pe Raţiu sau pe Câmpeanu. Pentru că, în pofida tuturor aparenţelor, acest preşedinte de cărbune, moale aşa cum este, supravieţuieşte. El are structura lui, coerenţa lui, moştenirea sistemului vechi îl favorizează, mesianismul dictaturii a fost preluat, cu credinţa lui superficială cu tot. Omul de rînd este atît de neasigurat în libertatea lui, încît nu este cu adevărat liber, ci doar eliberat. Cum să-şi pipăie propria libertate, cum să şi-o construiască? Atunci fuge acolo unde nu era liber dar era asigurat. Alegerea lui este între carceră, dar asigurat, şi libertate, fără asigurare. Eu spun că acel "mai bine" pe care l-am avut, de care sîntem gata să ne agăţăm, trebuie distrus în acest moment. Sentimentul nostalgic este pînă la urmă o sfidare pe care e timpul s-o înfruntăm.

Ilie Şerbănescu: Desigur, pentru omul de rînd cercul lui "de ce ar fi mai bine sau mai rău" e foarte restrîns. Libertatea de expresie nu-i interesează pe 90% dintre oameni. Faptul că putea înjura "cu precizie" pe cineva le era multora de ajuns. Acum structurile s-au diluat, s-au depersonalizat şi au început diversiunile: de vină nu mai e Ceauşescu, dar e imperialismul american, jandarmul internaţional, Banca Mondială, Fondul Monetar, evreii, ungurii, complotul internaţional contra României. Toate acestea trebuie să explice faptul că noi sîntem într-o mocirlă din care nu se face nimic pentru a putea ieşi cu adevărat. Îl înţeleg pe dl. Iordache. Şi eu am simţămîntul inutilităţii. Adevărurile şi lucrurile de bun-simţ nu sînt băgate în seamă de cei care-ar trebui să se simtă obligaţi să le ia în considerare.

Sabin Ivan: Pentru că am fost şi în Parlamentul trecut, îmi dau seama cum au "evoluat" lucrurile. Făceam şi atunci, facem şi acum nenumărate interpelări. La început se mai sesiza cineva cîte puţin, la ora actuală noi vorbim, noi ne auzim. Răspunsurile care se dau sînt evazive, sau se minte fără nici un scrupul. N-avem o clasă politică, e adevărat, dar înainte de a o avea e nevoie de calităţi morale. Nu poţi deveni politician peste noapte, dar dacă nu-ţi pasă pentru cine anume ai ajuns în Parlament nu poţi ajunge om politic nici într-un deceniu.

Ţinta clară – principiile limpezi

Ilie Şerbănescu: Şi totuşi e absolut necesar să ajungem dincolo de punctul din care ne pîndeşte nenorocirea raportării la trecutul imediat. Trebuie să scăpăm odată de acest handicap. Pentru asta e nevoie de cîteva lucruri fundamentale şi nu aşa de grele pe cît se crede. În primul rînd, să vedem unde vrem să mergem. Cei ce conduc acum, indiferent că sînt sau nu o clasă politică, aveau de formulat un program clar, plecînd de la propoziţia: "noi mergem spre..." Dacă ne-ar fi clară ţinta, n-ar fi greu să avem şi principii limpezi. Dl. Negriţoiu, cu care am discutat zilele trecute îmi spunea că Vaclav Klaus era mirat că noi avem acum de rezolvat problemele pe care vecinii noştri le-au rezolvat de acum doi ani. De exemplu, se vorbeşte acum despre dobînzi reale pozitive. Este un principiu verificat de alţii, dar Parlamentul nostru se împiedică în dezbateri, susţine necesitatea dobînzilor mici. Nu poţi să ignori rata inflaţiei cînd stabileşti rata dobînzii. Ai noştri, însă, habar n-au că tot ceea ce din punct de vedere economic nu a fost valabil în întreaga lume nu are cum fi eficient la noi. Sînt zeci de principii pe care ne simţim datori să le încălcăm sau să le dezbatem la nesfîrşit. Dacă vrem să înăcrim la nesfîrşit economia, cum îşi doreşte actualul guvern, s-o înăbuşim cu măsuri proetatiste, nu vom rezolva absolut nimic. Ţinînd-o tot aşa, avem şanse să ne spunem unii altora, în 1994, că în 1993 era mai bine.

Elena Ştefoi: De aici, pînă la regretul total şi făţiş după anul 1989 nici nu-i o distanţă prea mare. Nu cumva însă populismul măsurilor proetatiste e întreţinut, generat şi reclamat nu doar de micile interese ale guvernanţilor, ci şi de psihologia celor guvernaţi? Omul de rînd, aţi spus-o mai devreme, are nevoie să se simtă asigurat mai mult decît are nevoie de libertatea exprimării şi de dreptul participării la competiţia democratică. Dar credeţi oare că acel 10% interesat de avantajele democraţiei se poate desprinde uşor de siguranţa comodă oferită de dictatură? Observ de aproape trei ani comportamentul celor pentru care libertatea de expresie e vitală şi neîndoielnic valorificată în plan material: din păcate, şi cei care şi-o folosesc împotriva puterii, şi cei care se simt obligaţi să susţină puterea, sînt dependenţi şi neajutoraţi. Ei vor libertate cu sinecuri, călătorii la capătul cărora să vină să-şi ia salariul de la stat inclusiv pentru perioada în care au lipsit din ţară, concurenţă mascată de invidii, lucrături, lovituri sub centură. Mulţi dintre cei care se pronunţă cu vehemenţă în favoarea **democraţiei** o înţeleg într-un mod limitat, confuz, de-a dreptul periculos: riscînd o comparaţie nu prea flatantă, mulţi dintre noi sîntem ca adolescentele care se revoltă împotriva tutelei părinţilor dar nu sînt în stare să-şi spele singure ciorapii. E rău, ş-adevărat, să te controleze cineva, dar cît de bine e să nu te controleze nimeni dacă tu nu poţi sta pe picioarele tale? Cum să legifereze Parlamentul nostru principiile concurenţei, cînd majoritatea membrilor acestei instituţii se tem ca de dracul de cei care vin după ei, şi frica de competiţie îi face să ţină cu dinţii de locurile pe care au apucat să le ocupe? Omul simplu se adaptează mai uşor, dacă e lăsat s-o facă, la principiile economiei de piaţă. Adaptabilitatea sa e însă distorsionată, împiedicată, şi nu de multe ori amendată chiar de neputinţele personalităţilor publice, de deruta instituţiilor şi de meschinăriile celor care consideră că dreptul la exprimare a fost cîştigat doar pentru a înlocui denunţul secret la securitate cu delaţiunea în pagini de gazetă.

Sabin Ivan: Deşi aparent spusele mele se abat de la subiect, eu am să fac precizarea următoare: electoratul votează de obicei un program şi omul care să-l pună în practică. Partidul de guvernămînt a oferit un program pe care l-a uitat între timp. Lipsa de consecvenţă e principala cauză a stării actuale de lucruri. Ar trebui ca electoratul să-şi sancţioneze aleşii prin alegeri anticipate, dar cine ştie cînd vor fi şi cum anume vor fi? Spaima de extrema stîngă e nejustificată: nu mai sînt ruşii care s-o aducă la putere, ca altădată; şi este o iluzie să creadă cineva că socialiştii conservatori mai pot veni la conducere să facă ce-au făcut pînă acum. Ne lipseşte, e-adevărat, educaţia democraţiei, sîntem pe dinafară chiar şi în ceea ce priveşte propria noastră istorie. Chiar şi în timpul războiului se învăţa la şcoală dreptul şi Constituţia.

Unica soluţie: renunţarea la paternalism

Claudiu Iordache: Aţi adus în discuţie, mai devreme, problema categoriei creatorilor. Pentru scriitorii de fond, era indiscutabil mai uşor înainte. Scriitorul nu putea să-şi publice cartea decît în propria sa singurătate, în spatele propriilor speranţe şi dedicînd-o unui viitor care nu era foarte aproape de el. Cred că dictatura este întotdeauna o mamă bună pentru scriitorii de valoare. Democraţia e ispititoare: ea transformă scriitorul în altceva, în monden, în superficial, în comercial. În pomul dictaturii scriitorii stau foarte bine: nu înseamnă c-o duc foarte bine, dar de stat stau extrem de comod. Am scris pînă în '89 nouă romane, şi în ultimii trei ani m-am smuls cu greu şi am reuşit să scriu un singur volum. Dar de ce-am fi noi exasperaţi constatînd eşecul acestei perioade, cînd de fapt clasa puterii nu s-a schimbat? Dacă ea a rămas acolo unde este, nu are de fapt viitor. Pentru toată această clasă şi pentru clientela ei, pentru umbra piramidală care o însoţeşte nu există decît trecut. În grădina trecutului, oamenii politici de azi îşi cultivă nostalgiile; tocmai de asta ei ar dori o combinaţie dubioasă între trecutul în care erau atotputernici şi prezentul care nu le permite nici o iluzie. Negociind permanent între trecutul strategic şi prezentul oportunist, clasa politică nu a reuşit decît să ne înece pe noi toţi.

Elena Ştefoi: Există însă şi segmente sociale cărora mocirla aceasta le priieşte, care au beneficiat de pe urma ei...

Ilie Şerbănescu: Ţăranului român, de exemplu, nu i-a fost niciodată mai bine. El nu mai are nici o constrîngere, nici o obligaţie faţă de societate: nu plăteşte impozite, nu simte limitările impuse celorlalţi agenţi economici. Nu e nemulţumit că n-are titlu de proprietate, nici n-are nevoie de el. Pentru hoţii de un anumit calibru - nu vorbim acum de găinari - starea de confuzie şi blocaj este mai mult decît minunată. Asta e de fapt problema cea gravă. În măsura în care nu se înfăptuieşte reforma, ne vom afunda şi mai mult în această dengringoladă, în haosul în care e mai bine să nu munceşti decît să munceşti. Nu există altă soluţie decît reforma, renunţarea la paternalism, la oala comună imposibil de reconstituit. Pînă mai ieri penalizam pe 70% dintre cetăţeni ca să trăim prost cu toţii. Dacă vom miza pe competenţă şi pe competiţie, oamenii vor fi uşor de convins că nu mai poate fi cocoloşită o industrie care ne trage pe toţi în jos. Nu putem închide imediat combinate întregi, dar trebuie neapărat să începem s-o facem. Dacă vom tot împărţi societatea în dreapta şi stînga, şi cei care au fost pînă în '89 la putere îi vor acuza pe cei care au stat la puşcărie că vînd ţara, va fi vai şi-amar de noi toţi. E jenant că s-a ajuns aici, e îngrozitor că adepţii centralismului se pot ascunde la nesfîrşit în spatele unor astfel de incriminări absurde.

Sabin Ivan: Curios e că aceiaşi mari "patrioţi" de azi au predat pe vremuri teoria statului multinaţional. Am fost schingiuiţi să recunoaştem că Basarabia nu-i pămînt românesc şi acum schingiuitorii se bat cu pumnul în piept că luptă pentru unire. Antonescu însuşi a fost pus de către ruşi să declare şi să iscălească afirmaţia că Basarabia nu-i românească. Şcoala, familia şi presa ar trebui să-şi ia, fiecare, rolul în serios, pentru că altfel se perpetuează mentalităţile antidemocratice. Oamenii nu sînt vinovaţi că nu ştiu adevărul, că nu pot discerne între fals şi realitate. Minciunile prind uşor şi politicienii noştri nu se ruşinează să mintă.

Ilie Şerbănescu: Oricum am vedea lucrurile, esenţial e totuşi factorul economic, pentru că rămînînd într-o mlaştină toate durerile resimţite de populaţie par fără rost. De aceea ar trebui să existe un complot al forţelor politice pentru înfăptuirea reformei. Reforma nu e a preşedintelui ţării, nici a partidului de guvernămînt. Avem nevoie de ea. Noi nu sîntem nici social-democraţi, nici liberali, şi e absurd să ne tot etichetăm în fel şi chip, atîta vreme cît n-avem fondul de bază al economiei de piaţă. Pînă vom avea 60% din economie pe baze private nu există decît un drum: după aceea putem discuta despre concepţii şi ideologii.

Sabin Ivan: Eu cred că nu există decît două tabere: cei care vor noul (şi aici intră multe partide, chiar o parte din FDSN) şi cei care privesc înapoi, oameni cu obiceiuri vechi, care nu vor decît să se menţină la putere.

Claudiu Iordache: Dacă nu se va renunţa la acest mariaj nenorocit între cel care comandă şi cel care este comandat, tot timpul vom spune că era mai bine în spatele nostru. Să nu credeţi că actuala clasă a puterii rezistă aşa în afara intereselor majorităţii. Majoritatea trăieşte pe baza ratării ei de grup şi ştie acest lucru. Poate va veni o generaţie tînără, care să nu mai aibă în memorie acest punct cumplit al ratării. Doar guvernul Roman a vrut să pună mîna pe tehnocraţi tineri...

Elena Ştefoi:... şi alături de ei, ca să-i ţină în frîu, au fost postaţi, de o parte şi de cealaltă, Bîrlădeanu şi Marţian, care-au şi cîştigat, pînă la urmă, partida. Cum să se manifeste acea generaţie despre care dumneavoastră înşivă spuneţi că ne poate aduce salvarea, dacă ea e ţinută la distanţă din toate direcţiile, deopotrivă în structurile opoziţiei şi în cele ale puterii?

Claudiu Iordache: Partidele sînt atît de închise în acest moment încît dacă persoane competente şi-ar oferi ajutorul fără să ceară nimic în schimb, ar fi refuzate. Ele s-au sporificat. FDSN-ul poate cădea la primul bobîrnac, dacă el ar avea în spate forţa istorică. Numai că istoria ezită, noi nu sîntem pregătiţi să preluăm cîrma.

Ilie Şerbănescu: În plus, atîta vreme cît se cîştigă mai bine la stat decît la patron, privatizarea riscă să fie omorîtă din faşă. Aici e marea "strategie" a actualilor guvernanţi. Sumele luate de la buget pentru supravieţuirea sectorului de stat - şi pe care noi toţi le plătim - nu servesc decît la menţinerea actualei puteri.

Claudiu Iordache: Există chiar un spaţiu alb în buget, pe care parlamentul nu-l poate analiza foarte clar, o sumă necunoscută pentru noi toţi folosită pentru plata supravieţuirii guvernanţilor, pe baza asigurării unei plăţi, minime, mizerabile chiar, a clientelei. Metoda e aceea a butoiului cu 4-5 dopuri şi cu 5-6 găuri: ei plimbă cepurile în aşa fel încît apa să se scurgă cu o viteză mai scăzută, suficient pentru a-şi salva viitorul. Numai că trebuie precizat că acest preţ nu e plătit doar de popor, ci şi prin acumularea datoriei externe. Miliardele intră în România nu pentru a sprijini reforma, schimbarea structurilor economice etatiste, ci pentru a plăti clientela puterii.

Ilie Şerbănescu: Din păcate, din '90 încoace, Occidentul a acceptat, finanţînd deficitul extern al României, lipsa reformei şi menţinerea industriei româneşti falimentare. Respingerea în Camera Deputaţilor a proiectului legii investiţiilor străine din cauza articolului referitor la vînzarea terenului ilustrează faptul că sîntem în afara sfîrşitului de secol. Internaţionalizarea vieţii economice e o realitate iar rapelul la exemple ca ale Chinei şi arabilor e aproape ridicol, de vreme ce noi n-avem nimic de oferit în schimb.

Sabin Ivan: Şi acest vot vine tot din faptul că multe dintre partide nu au nici un program. Ele trăiesc din exploatarea fricii ancestrale faţă de străini...

Elena Ştefoi:... adică exclusiv a complexelor noastre naţionale, a acelui defect pe care au mizat şi cei dinainte: neputinţa de a privi lumea în faţă, considerîndu-ne partenerul ei, nu victima unor maşinaţiuni antiromâneşti.

Ilie Şerbănescu: Sînt de părere că totuşi cheia se află în mîna preşedintelui ţării, care ar trebui să se gîndească încotro vrea să împingă ţara. Dacă vrea să ne menţină în starea actuală, e de-ajuns un guvern de tip Funar, care nu-i decît un om slab cu duhul şi nu înţelege nimic din ce se întîmplă pe lume.

Sabin Ivan: Gestul pe care-l are de făcut şeful statului e simplu: să uite că este susţinut de FDSN dacă vrea binele acestei ţări. Şi binele ei n-are nimic de-a face cu regimul din care tocmai am ieşit.

Elena Ştefoi: Inevitabil, am ajuns la punctele nevralgice ale politicii actuale, plecînd de la premisa că nu ne putem rupe de tirania trecutului în condiţiile unui prezent haotic şi cu perspectiva unui viitor nebulos. Dar să ne punem, totuşi, o ultimă întrebare: ar mai ieşi oare timişorenii în stradă, ştiind tot ce nu ştiau în decembrie 1989, pentru a înlocui o formă veche de rău cu o formă de rău de tip nou?

Claudiu Iordache: Da, cred că ar ieşi cu toţii, şi eu odată cu ei, pentru a dărîma definitiv acea idee de **bine** pe care n-am reuşit încă s-o distrugem şi care ne ţine pe loc sau ne trage violent înapoi. Binele acela de tip totalitar, paternalist, centralizat, care ne-a înăbuşit spiritul de iniţiativă şi capacitatea de acţiune trebuie neapărat detronat!

© E. Tânjală

Pagini realizate de
Elena ŞTEFOI

Puncte de vedere

Asasinarea lui Nicolae Iorga (II)

Cum spuneam, N.Iorga i-a returnat lui Codreanu scrisoarea ofensatoare, însoţind gestul cu un text care a apărut, în presă, sub forma unui comunicat, publicat la 28 martie 1938: "Domnul ministru de Stat prof. N.Iorga primind din partea lui C.Z.Codreanu, printr-un agent, o scrisoare în termeni ofensatori, a restituit-o cu următoarea menţiune: «Se trimite înapoi cu cea mai îndreptăţită indignare, aceste cuvinte nesocotite din partea cuiva care amintindu-şi cît sînge s-a vărsat de el şi de pe urma faptelor sale ar trebui să se coboare în conşiinţa sa pentru a se pocăi, evitînd ţării primejdiile ce se adună asupra ei.» Totodată, d.prof. Iorga a sesizat parchetul militar spre a se deschide o acţiune publică pentru ultragiu faţă de un ministru legal al funcţiunii sale." S-a spus că Armand Călinescu, oricum în căutarea unui motiv de represalii împotriva lui Codreanu şi a mişcării legionare în general, s-a folosit de scrisoarea Căpitanului către Iorga pentru a-i intenta un proces. Ipoteza nu e cu totul de exclus.

"Ne vom lua ce-i al nostru"

În aceeaşi zi de 28 martie C.Z.Codreanu, recidivînd, trimite o scrisoare-circulară către legionari, în care se referă la acest incident. "Mă mărginesc a vă da în puţine cuvinte «mîrşăvia» celui ce se pretinde **Apostolul Neamului**, ba mai mult e şi ministru de stat. Vă întreb. Mai puteţi tolera strigoii ăştia?, bătrînii ăştia cu creierul uscat de vremuri? Mai vine şi sinistra comedie jucată de aceşti manechini (trebuie să ştiţi că alţii îi manevrează) comedia asta e aranjarea Insulei Şerpilor (în presă, cu deosebire în **Curentul**, apăruseră articole care cereau încarcerarea legionarilor într-un lagăr din Insula Şerpilor u.n.). Trebuie să ştie ei că **o întreagă generaţie nu poate fi îndepărtată** şi mai degrabă o vom utiliza noi ca ospiciu de nebuni bătrîni. Am scris acestui bătrîn o scrisoare, această scrisoare era în numele «Generaţiei de elită a acestei ţări». Răspunsul cred că îl ştiţi cu toţii. Se respinge cu cea mai mare indignare. Prin urmare, dacă pe noi ne doare ceva, nu le vom mai cere, **ne vom lua ce-i al nostru**. V-am mai spus-o, repet. Suntem la mijlocul «Mlaştinei deznădejdei», riscul e acelaşi. Ori înainte, hotărîţi spre victorie, ori îndărăt în suferinţa fără sfîrşit."

Parchetul, sesizat, a pornit acţiunea judiciară împotriva lui Codreanu. Se ordonă, totodată, percheziţii la sediile centrale şi teritoriale, unde sînt descoperite documente care, unele, dovedeau infiltraţii ale legionarilor în aparatul de stat. Presa publică aceste documente, unele în facsimil, iar **Curentul** lui Pamfil Şiecaru dezlănţuie o concertată campanie împotriva mişcării legionare. La 17 aprilie e arestat, la Bucureşti, Corneliu Zelea Codreanu. Invitat, ca martor, la 17 aprilie, la Tribunalul Militar din Bucureşti, N.Iorga (acum, în al doilea guvern Miron Cristea, nu mai făcea parte, nici măcar formal, din cabinetul de miniştri) trimite următoarea scrisoare: "Invitaţia ca martor, întrerupe scurta mea vacanţă de Paşti, destinată terminării **Istoriei Românilor** şi îngrijirii unei sănătăţi de mult zdruncinat: prefer, ca urmare a declaraţiei ce am făcut telegrafic şi printr-o scrisoare personală domnului comisar regal colonel Hotinceanu înainte de a cunoaşte corespondenţa constituind o crimă de înaltă trădare, care s-a găsit la avocatul C.Z.Codreanu şi la amicii şi complicii săi, să adaug următoarele: Scrisoarea ce mi-a adresat-o pîrîtul priveşte întregul guvern din care făceam parte, dovadă strigătul repetat de «voi» şi acest rost al ei se învederează dealtfel din actele acum descoperite. Măsura închiderii restaurantelor venită de la Ministerul de Interne, care şi după scrisoarea mea de dispreţ faţă de un act de copilărească inconştienţă, dincolo de care nu puteam avea viziunea complotului şi ea priveşte, deci, pe colegul meu de atunci care e chemat a releva acuzaţia şi insulta. În ceea ce priveşte descoperirile făcute acum nu-mi pot reţine indignarea faţă de o acţiune criminală pe care a o îngădui înseamnă a lăsa însăşi existenţa statului român, pe care, noi, bătrînii, necontenit insultaţi şi ameninţaţi, l-am ajutat să se ridice aşa de sus la discreţia unei cete de agitatori ale căror sentimente faţă de ţară sunt la acelaşi nivel scăzut ca şi al inteligenţei lor. Puteţi face uzul, pe care-l credeţi potrivit, în cursul procesului, de acestă scrisoare pe care mi-o smulge cea mai legitimă indignare. Primiţi, vă rog, încredinţarea consideraţiei mele deosebite. Nicolae Iorga, Consilier regal, 17 aprilie 1937." La 19 aprilie 1937 Tribunalul Militar al Corpului II Armată l-a condamnat pe C.Z.Codreanu la 6 luni închisoare. Nu uit să adaug că **Porunca Vremii** din 1 octombrie 1940 reproducea, după **Neamul Românesc**, această altă scrisoare a lui N.Iorga, către colonelul Hotinceanu, datată tot 17 aprilie 1938. În această scrisoare se spunea: "Domnule colonel. Încredinţîndu-mă din răspunsurile date la Instrucţie de avocatul Corneliu Z.Codreanu că nu-şi să seama de faptele sale, anulez cererea de a fi judecat pentru scrisoarea trimeasă mie. Primiţi, vă rog, încredinţarea consideraţiei mele deosebite." Dacă această a doua scrisoare a savantului a fost trimisă (**Porunca Vremii** acredita că Iorga face uz de ea, acum, în octombrie 1940, pentru a se disculpa) a rămas fără efect. Codreanu a fost condamnat, cum spuneam, pentru ultragiu, la 6 luni închisoare.

Neînduplecat şi în clipele de înfricoşare

Imediat după acest proces, potrivit documentelor alese de Parchet şi puse la dispoziţia presei pentru a fi publicate, C.Z.Codreanu e trimis, aceluiaşi Tribunal Militar, în judecată pentru crimă de înaltă trădare. Procesul va începe la 23 mai 1938. Mai înainte, Iorga, la 1 mai 1938, a publicat, în **Neamul Românesc**, acest articol intitulat **O explicaţie**: "Mai multe persoane mă onorează zilnic cu un vraf de scrisori, grămădind asupra mea toate blăstămele până la o «nouă generaţie», dorindu-mi toate bolile şi un sfîrşit groaznic la care se oferă a colabora «creştineşte», ca de sărbătorile Paştilor. Pentru aceşti anonimi de un mare curaj, eu sînt distrugătorul unei religii şi numai prin profetul ei se putea scăpa o ţară care altfel se duce de rîpă. Nu datoresc nici o explicaţie unor oameni tulburaţi sau vrăjiţi, cărora logica lor e la nivelul ortografiei. Dar pentru lumea cealaltă, iată în două cuvinte de ce e vorba. Se încearcă prin conspiraţie dictatura unor copii ori unor interesaţi. Eu însă, trebuind să admit, în astfel de împrejurări, o trecătoare dictatură a puterilor constituite, sînt contra oricărei dictaturi. De aceea am combătut o încercare şi periculoasă şi ridiculă. Mi s-a răspuns, cînd făceam parte din guvern, printr-o scrisoare copilărească, trimeasă prin om anume de dictatorul **in spe**, în care, cu articole falsificate şi circulări oficiale inventate, eram făcut responsabil de închiderea unor resturante politice şi eram decretat «necinstit». Am restituit scrisoarea şi am dat în judecată pe acest insultător ca pe toţi ceilalţi. Era de datoria mea. Mai tîrziu, văzînd declaraţiile pîrîtului, de o manifestă slăbiciune de spirit, am înştiinţat că nu vin la proces şi părăsesc însăşi acţiunea. Tribunalul militar a judecat cum a vrut. Iar eu am avut o parte: chiar după ce mi s-au arătat dosare de o perfectă autenticitate am stăruit ca acestui «om politic» în admirare faţă de sine să i se dea la închisoare un tratament potrivit nu greşelilor lui, stropite cu sînge, ci clasei sociale căreia-i aparţine şi iresponabilităţii lui. Şi, cu aceasta, primesc creştineştile blăstăme de Paşti, pînă la al nouălea neam." Începuse să-i fie frică savantului, în urma valului de ameninţări venite din partea legionarilor? Nu e exclus, ştiindu-le propensiunea pentru asasinatul politic. Oricum, toată disculparea lui se limitează a demonstra că el n-a participat la proces şi a cerut, ce-i drept prea tîrziu, sistarea acţiunii (Scrisoarea, citată de **Porunca Vremii**, e, deci, adevărată). Cît despre C.Z.Codreanu, aprecierile sînt edificatoare, dovedind, că şi în clipele de înfricoşare, Iorga ştia să rămînă neînduplecat. Aş mai adăuga că la sfîrşitul lui aprilie 1938, Iorga a publicat tot în **Neamul Românesc** o **Scrisoare unui tînăr**, în care declara: "D-ta doreşti la conducere pe un om care a provocat şi lăudat asasinatul – ori nu e aşa? – pe un tînăr care nu e – te asigur eu care am avut zeci de mii de şcolari – nici inteligent, nici cult. Iar metoda e terorizarea, insulta şi, oriunde se poate, asasinatul. Eu doresc la conducere – nu pe mine, împuşcat o viaţă întreagă de nerecunoştinţa naţiei – ci pe un om viguros, tînăr, energic, curat, modest şi bun care să nu poruncească nimănui, ci să întrebuinţeze metodele în adevăr creştine ale Mîntuitorului, sublimul cuvînt de înţelegere, de milă şi de îndemn." Neînduplecarea lui Iorga nu se încovoia, într-adevăr, defel.

Judecat, noul proces al lui Codreanu i-a adus o condamnare de zece ani muncă silnică şi şase ani degradare civică. Sentinţa e rostită la 27 mai 1938. Codreanu, la proces, s-a apărat, stăruind asupra nevinovăţiei sale. Avocaţii apărării, toţi legionari, au susţinut aceeaşi opinie. Legionarii susţin şi azi că procesul a fost o mîrşavă înscenare şi Căpitanul lor a fost condamnat nevinovat. Unul dintre avocaţii apărării, Cosmovici, a editat, apoi, într-o broşură, dezbaterile procesului (ce alimentează, acum, foiletoanele unor gazete) care documenta acest punct de vedere. Nu e rostul cercetării noastre să se pronunţe despre veridicitatea unui proces politic şi a sentinţei sale. Pentru că, nu-i aşa?, care proces politic s-a păstrat în limitele perfectei obiectivităţi a justiţiei? (Iorga, s-a văzut, nu contesta valabilitatea acuzaţiilor pe baza studierii dosarelor.) Rostul acestei cercetări este să precizeze că, în al doilea proces Codreanu, autorul moral nu e Nicolae Iorga, cum s-a întîmplat în primul proces. Legionarilor de mai ieri şi celor de azi puţin le pasă de acest adevăr. Ei insinuează (au făcut-o, din mai 1938, necontenit) că de nu ar fi fost primul proces Codreanu, cauzat de acţiunea lui N.Iorga, Căpitanul s-ar fi pus, poate, la adăpost, salvîndu-şi viaţa. Oricum, în viziunea lor, cele două procese Codreanu sînt aproape unificate şi considerate a fi unul ce a dus la condamnarea Căpitanului şi, apoi, la asasinarea lui. Şi, vinovatul moral, este, negreşit, Nicolae Iorga.

Z.ORNEA

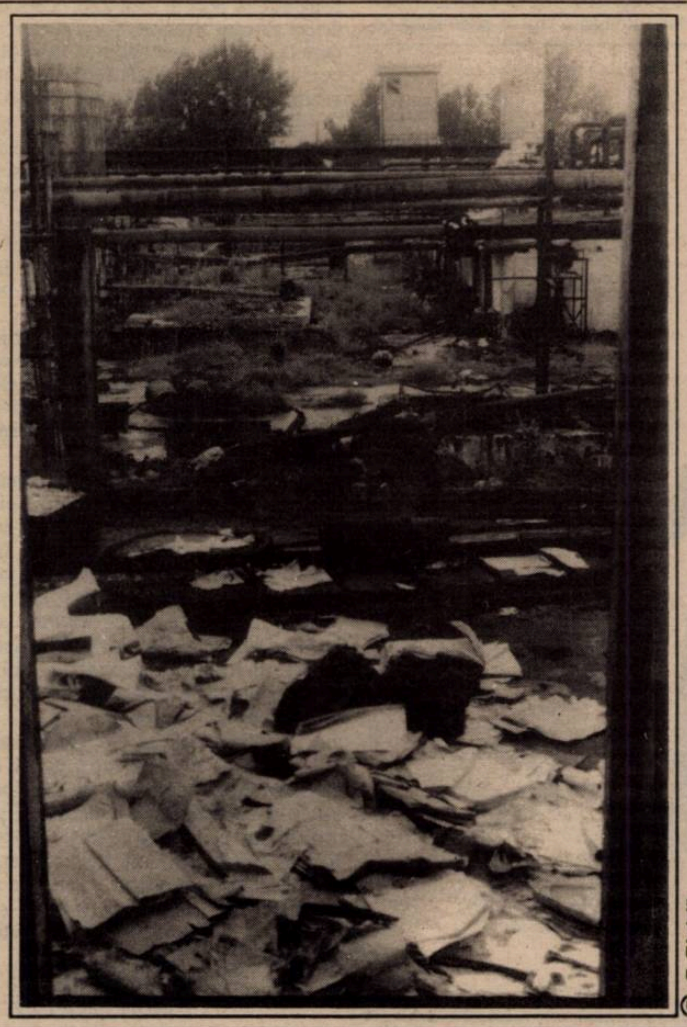

© E. Tânjală

Parlamentul pe comisii

La final de sesiune parlamentară au apărut în prim plan "ilegaliştii", membrii Comisiilor parlamentare care au lucrat un an întreg în adîncă uitare şi fără nici un rezultat. Comisia pentru cercetarea evenimentelor din decembrie '89 s-a reactivat brusc după demisia lui Ticu Dumitrescu, "îmbogăţită" cu senatorul "curios" din fire, Sabin Ivan. Comisia de disciplină, după ce l-a ignorat cu "succes" pe Vadim Tudor, s-a "împiedicat" de Gh.Dumitraşcu, cu toată opoziţia în coastă! Două noi Comisii s-au constituit în grabă - cea pentru controlul SRI-ului, de mult preconizată şi "împlinită" de "ultimatumul" Consiliului Europei; şi Comisia pentru cercetarea corupţiei, "ctitorită" de gen.Gh.Florică. Ambele şi-au găsit însă repede "groparii" - V.Văcaru, la S.R.I. şi însuşi Ion Iliescu la corupţie. V.Văcaru a ajuns preşedinte al Comisiei pentru controlul S.R.I., fără ca la constituirea ei să se fi aflat printre aspiranţi, locul destinat FDSN fiind ocupat de altcineva, aşa că dl.Văcaru a beneficiat de un loc în plus, aprobat "democratic" de Parlament.

Luni, în Senat, V.Văcaru şi Ion Coja l-au incriminat pe Petre Roman, de trădător de ţară şi fals opozant. În "capul" liderului PD-FSN, coaliţia majoritară a încercat să spargă "ghinionul" neacceptării României în organismele europene, de natură politică, economică şi militară. Pe de altă parte, prezenţa primului ministru N.Văcăroiu în ambele Camere, succesiv, cu nişte explicaţii contabilo-penibile, vis-à-vis de TVA, de nimeni înţelese - inclusiv F.D.S.N. - a accentuat cenuşiul vieţii noastre politice "la vîrf".

Marţi, Camera Deputaţilor a respins în bloc proiectul pentru modificarea codului de procedură civilă, opoziţia motivînd că art.330 dă puteri prea mari Procuraturii, compromiţîndu-se totodată ideea de reformă a justiţiei. Şi tocmai pleacă la Strasbourg o delegaţie parlamentară şi nu duce nimic pozitiv cu ea. Senatul s-a ocupat de soarta învăţămîntului, făcîndu-se din nou aluzii prosteşti la adresa învăţămîntului superior în limbile minorităţilor - maghiară îndeosebi. Cît priveşte aşteptatul verdict în cazul Gh.Dumitraşcu, el e nul din toate punctele de vedere!

Miercuri, orgoliul opoziţiei s-a priponit de Gh.Dumitraşcu, "dreapta sălii" părăsind lucrările plenului şedinţei comune, conduse cu tact de Adrian Năstase, care a întrerupt intervenţia iresponsabilă a senatorului Ion Coja, ce a reluat "gafa" lui Gh.Dumitraşcu, pentru că aşa crede el, "aşa vrea muşchii lui". Scuzele preşedintelui O.Gherman au mai potolit din focul de paie, deşi "eroul" Dumitraşcu îşi rîdea în barbă pe la uşi. Dar "evenimentul" zilei l-a constituit rapida formare şi numire a Comisiei pentru controlul S.R.I., condusă, cum spuneam, de Vasile Văcaru şi din care mai fac parte, un peremist, un pesemist, un peunerist, un fedesenist, un fesenist, un penetist, un pachist şi-un maghiar! Deci - 5 la 4 pentru Cotroceni, alias S.R.I.! Ultima parte a şedinţei comune a ilustrat cu probe tradiţionalul slogan post-decembrist - "nu ne vindem ţara!" Adică, articolul din legea 35, privitoare la investiţiile străine, care permitea investitorilor străini să cumpere teren în România, a căzut la vot. Iată cum şi cine face imaginea aia "păcătoasă" a României şi-ncă prin vot nominal!

Săptămîna asta Parlamentul intră în vacanţă, binemeritată, din cauza oboselii, a noastră, nu a lor! Dar lupta disperată pentru putere - puterea României de a ieşi în lume - va continua pînă ce "această dreaptă" va cîştiga. E o chestiune de timp dar mai cu seamă de timpuri, adică de pregătire. Aşa să ne ajute Dumnezeu! Pe toţi.

Petru IONESCU

Ei între ei împotriva noastră

Partidul de guvernămînt a răspuns la provocarea opoziţiei (adică la Protocolul semnat de Convenţia Democratică şi PD-FSN) într-un mod previzibil şi semnificativ: unitatea şi disciplina membrilor săi au fost puse în termeni de interes naţional **dar** mai presus de acesta. Votul Camerei Deputaţilor prin care au fost respinse amendamentele în favoarea cumpărătorilor de teren din Legea investiţiilor străine trebuie analizat în dublu plan: o dată pentru că el arată lumii (inclusiv preşedintelui ţării) imposibilitatea înfăptuirii reformei economice atîta vreme cît ea depinde de meschine **calcule** politice; a doua oară pentru că opoziţia obţine, forţînd lucrurile, exact contrariul a ceea ce păruse că şi-a propus: aliaţii proguvernamentali şi majoritarii au strîns rîndurile, declarîndu-se solidari cu guvernul Văcăroiu. Încă o dată viitorul şi problemele ţării au căzut la mijloc, între demonstraţiile celor două grupări adverse, între spaima unora că pot fi măturaţi peste noapte şi neputinţa celorlalţi de a prevedea efectele propriu-zise ale unei necesare provocări - dacă ea e făcută în mod deliberat inacceptabil. Acum, guvernanţilor nu le rămîne decît să caute soluţii **alternative**. Altfel, indiferent cît de puternic, de unit şi de disciplinat va fi partidul aflat la putere, fără capital străin, fără investiţii şi fără privatizare nu se va putea menţine acolo unde e decît pe timp limitat şi cu enorme riscuri. Paradoxal, majoritarii au mai mare nevoie de o reformă economică autentică şi victorioasă decît opoziţia. Şi totuşi, în virtutea locului pe care îl ocupă pe scena politică, FDSN se simte dator să joace două roluri deodată: o zi e proeuropean şi deschis economiei de piaţă, a doua zi tergiversează pentru a nu-l vedea pe Dumitraşcu transferat la "România Mare" şi pe Vasile Văcaru pe post de disident. Numai că pe termen lung o astfel de falsă solidaritate e mai periculoasă decît o ruptură imediată. Cîştigătorii alegerilor vor plăti, mai devreme sau mai tîrziu, nu doar pentru faptul că au girat politica bătutului pasului pe loc, ci şi pentru noul ghem de complicităţi pe care îl ţes împreună cu actualii aliaţi. În fond, e de-a dreptul înduioşătoare "naivitatea" celor care, furaţi de aparentele avantaje de moment, nu se întreabă **cum** vor lovi membrii echipei Funar-Vadim-Păunescu **după ce** altcineva va fi preşedintele Camerei şi Vasile Văcaru se va simţi mai aproape de S.R.I. decît de Adrian Năstase. Aşa cum opoziţia nu s-a gîndit, pe vremea cînd lupta pentru voturi, la viitorul ei în calitate de învinsă, puterea pare azi incapabilă să reacţioneze amintindu-şi că electoratul însuşi se schimbă. Singurul lucru care o poate pune cît de cît la adăpost ţine de rezultatele vizibile în plan economic. Adică, tocmai de ceea ce propriii aliaţi îi interzic să urmărească, legîndu-i de mîini şi de picioare **votul politic** ori de cîte ori e vorba de un interes economic major. O fac ştiind nu doar să-şi creeze din asta avantaje materiale, ci şi obţinînd un nepreţuit ascendent faţă de cei de care se prefac dependenţi. **Audienţa** cerută de PUNR la preşedinţie ilustrează perfect această tactică "înţeleaptă": şeful statului, ales democratic, e ameninţat cu scoaterea la iveală a unor secrete din revoluţie. Ceea ce am auzit de nenumărate ori la adresa "duşmanilor ţării" (în termeni de complot anti-românesc, agenturi internaţionale şi destabilizare) e pus acum - nu destul de voalat dar nici destul de agresiv - chiar în cîrca preşedintelui. Că s-a ajuns aici nu surprinde, poate, decît pe **admiratorii** orbi şi muţi ai domnului Iliescu. Dar că după ce s-a ajuns aici adversarii preşedintelui susţinători ai instituţiei supreme în stat se comportă ca şi cum nu s-ar fi întîmplat decît ceva ce poate să-i bucure, e mai mult decît întristător.

Un primar naţionalist îndrăzneşte, după trei ani de la căderea dictaturii, să-l şantajeze pe alesul electoratului pentru a obliga partidul de guvernămînt să nu renunţe la alianţele parlamentare deja stabilite. În acest timp, opoziţia susţine prin comunicate că e gata să preia guvernarea, iar durii din partidul de guvernămînt îi aliniază în spatele lor pe moderaţii vorbitori de limbi străine. Majoritarii nu găsesc decît soluţia de a susţine la nesfîrşit că nu au un pact scris cu extremiştii, minoritatea parlamentară nu vrea decît ca în locul delimitării să obţină o recunoaştere publică a alianţelor guvernamentale ruşinoase. Economia rămîne oricum în planul doi. O situaţie tipic românească, s-ar putea spune, o consecinţă firească a "mîndriei" noastre naţionale, a pubertăţii politice din pricina căreia **nimeni** nu mai vede **cît** ne-a costat **independenţa falsă** a ultimilor ani ceauşişti. Faptul că ne-am declarat două decenii absolut independenţi şi dispreţuitori de lume a fost plătit cu distrugerea sistematică a unui popor; acum ne uităm la bulgari, la unguri, la cehi şi am putea înţelege că există naţiuni mici care ştiu să-şi valorifice **în favoarea lor** destinul geopolitic. Noi ne simţim pregătiţi, de veacuri, să tragem de partea găunoasă a "întîmplării", lăsîndu-i pe Funari să se tot bată cu pumnul în piept şi să se menţină în funcţii doar pe această bază. Ne ajunge zgomotul, emfaza, "specificul", provinciala împăunare cu propria sărăcie. De dragul lor, recurgem mereu la sintagmele "interes naţional", "stabilitatea României", "patriotism versus trădare de neam".

Ultimele "mutări" politice nu fac decît să ne arate cît de rezistenţi la schimbare sînt reprezentanţii noştri liber aleşi: ei preferă să-şi dea ghionturi şi avertismente, sfidînd mersul lumii şi viaţa generaţiilor ce vin. Legea investiţiilor străine a fost folosită de partidul majoritar în propriul său interes de doi bani şi împotriva întregii ţări. Aparenta "diplomaţie" politică se va dovedi mîine-poimîine nebunie curată. Tot aşa cum coaliţia "cîştigătoare" încheiată oficial după alegerile din toamnă (deşi, de fapt, cu mult înainte) între FDSN şi trinomul PUNR-PRM-PSM se dovedeşte deja păgubitoare. Păgubitoare şi pentru putere, şi pentru opoziţie, dar mai ales pentru ţara pe care toată lumea declară că o iubeşte nespus. E de-ajuns să ne aducem aminte că ambele segmente au mizat, din direcţii opuse, pe "folosirea" extremiştilor (pentru a-şi pune la punct adversarii sau pentru a-i obliga să-şi "demaşte" public opţiunile) ca să înţelegem cît de antidemocratice şi de ineficiente sînt judecăţile bazate pe o primitivă frică în faţa competiţiei politice.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Rătăcirile "noii ordini mondiale"

Frustrarea mai mult sau mai puţin evidentă, după încheierea acţiunilor militare ale coaliţiei anti-Saddam şi-a găsit un început de compensare în atacul aerian executat de Statele Unite la sfîrşitul săptămînii trecute.

"Furtuna deşertului" - o victorie obţinută într-o sută de ore - spectaculoasă desfăşurare de forţe şi de tehnologie a avut şi o semnificaţie politică majoră: după sfîrşitul războiului rece a funcţionat o alianţă între foştii adversari, căreia i s-au alăturat şi o seamă de ţări arabe "onorabile" pentru a pedepsi agresiunea şi pe agresor. Agresiunea a fost pedepsită, agresorul nu. După eliberarea Kuweitului - scopul declarat al intervenţiei - "furtuna" s-a potolit, dar cerul nu s-a înseninat. Saddam nu s-a recunoscut nici o clipă învins şi hotărîrea cu care a trecut la represiunea opozanţilor, viteza cu care a izbutit să şteargă urmele distrugerilor provocate de lupte - dovedesc că nu era vorba doar de delirul unui dictator. Conform standardelor ţărilor democratice un conducător care impune poporului său atîta sărăcie şi asemenea umilinţe nu se poate menţine la putere. Pe baza acestui raţionament forţele Naţiunilor Unite şi-au respectat cu strictеţe mandatul, eliberînd Kuweitul şi lăsînd neatins Bagdadul. Dar Irakul habar n-are de standardele democratice şi Saddam nu pierde nici o ocazie de a demonstra că este tatăl şi fiul cel mai iubit al poporului. Demersurile diferitelor instanţe internaţionale pentru controlul instalaţiilor militare, pentru apărarea minorităţilor se desfăşoară cu multă dificultate şi cu rezultate discutabile. Euforia noii ordini mondiale din '91, care îşi găsea o justificare în acţiunea comună împotriva agresorului s-a risipit. Şi nu numai pentru că eliberarea Kuweitului nu s-a terminat cu descurajarea agresorului, ci şi pentru că de atunci încoace în lume numărul agresorilor dar şi al victimelor a sporit fără ca "noua ordine mondială" să dea vreun semn că ar putea funcţiona.

Pentru Statele Unite, Saddam Hussein a rămas o sfidare latentă. În ultima sa săptămînă la Casa Albă, fostul preşedinte Bush a aprobat un raid aerian împotriva rachetelor irakiene. Şi iarăşi ambele părţi s-au declarat victorioase. Apoi, în aprilie, George Bush a făcut o vizită în Kuweit şi ziarele au vorbit despre arestarea unui grup care pusese la cale un atentat împotriva lui. Dacă acest complot a existat, e evident că la originea lui a fost Irakul.

În luna aprilie preşedintele în exerciţiu făcea faţă celui mai scăzut indice de popularitate în sondaje, opinia publică americană fiind din ce în ce mai puţin convinsă că noua administraţie va fi capabilă să realizeze schimbarea promisă. În mod specific atitudinea armatei faţă de preşedintele ales este tensionată, tensiune explicabilă, prin refuzul lui Clinton de a se înrola pe vremea războiului din Vietnam, prin serioasele reduceri din bugetul apărării, prin atitudinea pozitivă faţă de homosexualii din armată. Decizia de a bombarda sediul serviciilor secrete din Bagdad fără nici un fel de aprobare a vreunui for internaţional a fost, probabil, determinată mai curînd de realitatea acestor conflicte, decît de visul unei noi ordini mondiale, însă ameninţarea pe care o reprezintă regimul lui Saddam Hussein faţă de propriul popor, ca şi faţă de celelalte popoare a rămas. Oricît de spectaculos, atacul american n-are alte urmări decît recentele acţiuni ale kurzilor în Europa. Am aflat încă o dată că problema există, nu cum poate fi rezolvată. Tehnologia americană s-a dovedit din nou excelentă. Omul care n-a vrut să fie soldat într-o armată învinsă e gata să fie comandantul suprem al unei armate victorioase.

"A fost distrus locul unde se plănuiesc multe acţiuni ticăloase" - a declarat un congresman. Ticăloşi să fie, că locuri se vor mai găsi.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre ...

Corăbii şi cîrmaci

Săptămîna trecută, subiectele "serializate" pînă atunci în principalele publicaţii (scandalul corupţiei, eventuala remaniere guvernamentală, alcătuirea comisiei parlamentare pentru controlul asupra SRI, scandalul Dumitraşcu) au fost umbrite fără drept de apel de "afacerea PETROMIN". Pînă şi participarea preşedintelui ţării la două importante reuniuni internaţionale (Conferinţa de la Viena şi Forumul de la Crans Montana) a trecut pe un plan secundar, chiar dacă în **Curierul naţional** (23 iunie) rezultatele întîlnirilor din Elveţia sînt prezentate ca relevînd "o altă imagine a României", "de natură să prezinte atractivitate pentru investitorii străini". Aceloraşi investitori li s-a mai luat însă din eventualul entuziasm prin faptul că, în timp ce delegaţia română îi curta la Crans Montana, Parlamentul nu a votat amendamentul care le-ar permite acestora cumpărarea de terenuri: "FDSN a repurtat o nouă victorie asupra ţării", conchide **Cotidianul** din 24 iunie. Aflat, se pare, sub zodia frazelor apodictice, acelaşi **Cotidian** consemnează mulţumit cea de-a doua ieşire din sala Parlamentului a reprezentanţilor CDR, provocată de refuzul senatorului Gh.Dumitraşcu de a-şi cere scuze: "Opoziţia a demonstrat ieri că nu poate fi jignită şi pusă la colţ oricînd şi de fitecine". **Quod erat demonstrandum**. Dacă citim însă **România liberă** din 24 iunie, ne dăm seama că afirmaţiile d-lui Dumitraşcu nu constituie singura nemulţumire a opoziţiei (chiar dacă îi generează reacţia cea mai categorică). Comisia pentru anchetarea corupţiei pare a se structura după un tipic cunoscut de la alte comisii celebre (13-15 iunie, Tîrgu Mureş...): "se pare – scrie **România liberă** - că deja există nemulţumiri ale opoziţiei legate de modul de desfăşurare şi calendarul audierilor, fiind destul de probabile variante de raport final sau chiar retrageri din comisie". **Libertatea** din 22/23 iunie se întrebase însă – retoric şi cu litere de-o şchioapă: "«Scandalul Florică» – un balon de săpun?", adăugînd şi un subtitlu pe măsură: "Comisia anticorupţie pedalează în gol în lipsa probelor".

Cum spuneam însă, toate subiectele au pălit în faţa furtunii declanşate de "afacerea flotei". La început a fost, în ediţia de week-end a **Adevărului** (19-20 iunie), un text preluat din **Lloyd's List**, care anunţa vînzarea flotei româneşti către o companie grecească de mîna a doua, cotidianul nostru adăugînd cîteva comentarii puse sub semnul alternativei: "Afacere sau naufragiu. Flota României pentru 650 milioane dolari". Apoi, subiectul a invadat pagina întîi a mai tuturor gazetelor – cu nuanţele de rigoare, se-nţelege. **Adevărul** îşi continuă investigaţiile, ajutat şi de un misterios personaj care trimite informaţii din străinătate ("misteriosul Crizantema ne-a transmis ieri date secrete despre firma Forum Maritime"). Titlurile vorbesc de la sine, cu izul lor melodramatic (22 iunie: **Flota României s-a vîndut sub preţul fierului vechi**; 23 iunie: **Pavilionul flotei româneşti în bernă**), iar editorialul din 24 iunie (ziua de vîrf a bătăliei... navale din presă şi totodată ziua cînd delegaţia greacă a venit în ţară – ce coincidenţă!) pune accentele: "eroare flagrantă"; "cacealma"; "preţ scandalos"; "actul incalificabil al vînzării flotei româneşti în condiţii dezastruoase pentru ţară". Tot un editorial, şi tot în 24 iunie, este dedicat afacerii şi de **Evenimentul zilei**, care caracterizează firma grecească drept "un fel de dugheană maritimă", iar contractul drept "dubios", văzînd în toată povestea nişte "dedesubturi politice". **România liberă** pricepe cu un ceas mai devreme dedesubturile afacerii, "scenariul" din spatele ei: "Stelios Katounis este doar un paravan în spatele căruia se ascund tot vechii "prieteni" ai flotei române comerciale, în speţă Gourdomichalis, Alfouzos şi Anthony Couloucoundis, toţi vechi susţinători ai partidului socialist – PASOK" (24 iunie). De fapt, vinovaţii fuseseră descoperiţi încă din 22 iunie de **Curierul naţional**: "Negriţoiu – Ijdelea – Pascariu, acest adevărat triunghi al Bermudelor pentru economia naţională"; "dacă dl. Iliescu este de acord cu pierderea flotei maritime naţionale, o vină o poartă şi tripleta noastră, care ar fi putut să-i explice, dacă ar fi vrut, că noi pierdem, iar grecii cîştigă". A doua zi, ziarul îl citează pe ministrul transporturilor, care promite "dezvăluiri neobişnuite" ale comisiei care a anchetat "matrapazlîcurile navale" ale guvernelor anterioare (şi iată cum şi această afacere pare a se croi după schema "FSN contra FDSN"). Interesat, ca de obicei, mai mult de cîrmaci decît de corăbii, ziarul **Libertatea** dedică afacerii două ştiri de cîteva rînduri: una (preluată de la France Presse) anunţă că "Grecii cumpără 51% din flota Petromin". Cealaltă vede în afacerea navelor o "substanţială infuzie de capital – peste 300 de milioane de dolari – pentru modernizarea companiei maritime PETROMIN". Aşadar, de la "infuzie" şi "modernizare" la "pierderea întregii flote în maximum doi ani" (cum prevesteşte **România liberă**), trecînd prin "vînzare de acţiuni" şi "vînzare de nave", povestea PETROMIN-ului apare, în presa română, ca "temă cu variaţiuni". Nicăieri nu găsim informaţii documentate despre forma juridică şi clauzele contractului (în afară de precizările ministrului de resort, publicate de **Curierul naţional**). Între timp, afacerea a ajuns subiect de conferinţă de presă prezidenţială şi de dezbatere parlamentară. (Şi tot degeaba!) Iar ziarele vor reveni, treptat, la subiectele şi personajele pe care le-au trecut, timp de cîteva zile, pe planul al doilea - şi nici măcar nu le stătea rău acolo. (M.V.)

Se dă lapte

Am plecat la drum, căutînd cozi şi pensionari ştiind că pe acolo se aude cel mai des binecunoscuta vorbă: era mai bine înainte. Am pornit însă, cu inima nu uşoară, scormonirea unor asemenea nostalgii ale oamenilor nefiindu-ne o treabă plăcută.

I-am întrebat aşadar pe pensionari dacă era mai bine înainte, cu scopul de a afla părerile şi explicaţiile lor, pregătindu-ne sufleteşte să auzim tot felul de gogomănii.

Prima coadă: lîngă cinematograful Miorița, ora 13, peste 30°C, nici un pic de umbră, oameni peste 60 de ani, se dă lapte.

Scriban Ştefan (pensionar, inginer): Din unele puncte de vedere era mai bine înainte dar principalul e să fie din punctele esenţiale de vedere. Nu se poate compara. Cîte libertăţi avem acum şi cîţi oameni au suferit înainte de Revoluţie, au fost închişi sau omoriţi. Pe lîngă asta, dificultăţile materiale actuale nu contează.

O pensionară: Cînd e cu 20 de mii pensie, pentru un pensionar, care eu am 20 de mii, întreţinerea cît vine, lumina cît vine, e o viaţă amarnică. În privinţa mîncării, era mai bine înainte. În alte privinţe, ce să vă mai spun, că nu pot să iau nimic, nici îmbrăcăminte, nici mîncare suficientă, că s-a făcut 3000 un kil de carne, eu de unde să iau? Este o viaţă extraordinar de împuţită. N-are importanţă numele, sînt pensionară şi am 20 de mii pensie. Pentru asta să se gîndească că nici nu le răspund cum mă cheamă, dar asta e pensia mea, 20 de mii şi stau la bloc.

Radu Stamate (pensionar): Nu era mai bine înainte. Teroarea, greutăţile, ameninţările cu demolarea sau cu trimiterea pensionarilor la ţară, în lagăre, astea nu mai sînt acum, deşi, bine tot nu este.

Dumitrescu Paul (pensionar): Sînt de acord că era mai bine înainte.

Alături, un om gras cu chelie: Înainte, nu eraţi voi ăştia. Ce revistă!? **Dilema**, a banditului de Pleşu care a furat afîtea din patrimoniu?

Cristescu Petre (pensionar): Nu era mai bine înainte. Ţara, poporul, au perspectivă acum. Noi cei de peste 70 de ani am sperat şi după război, că o să fie bine şi ne-am cam înşelat, dar de aici înainte lucrurile se vor îndrepta.

Manolescu Mihai (pensionar): N-am fost nici membru de partid, nici altceva, dar pentru noi bătrînii era mai bine. Pe lîngă ordinea care era, mai puteam să merg în străinătate, la rude (îmi plăteam singur drumul). Acum, preţurile fiind aşa de mari, nu mai pot. Am prieteni pe care îi apreciez şi care sînt chiar la putere, Paleologu, Dan Lăzărescu, cu care am fost coleg de şcoală... În opoziţie, mă rog, dar au parale multe. Eu cum să mă descurc cu o mie de lei pe zi, mai scot de la CEC ce mai am şi aştept să mor, ce să fac.

Hauz Gheorghe (pensionar): Cum înţelege fiecare. Pentru nomenclaturişti era mai bine înainte. Dar alţii au dus-o rău. Eu, de exemplu, am lucrat la **23 August** şi am avut un salariu, cît să nu mor. Acum, deşi pensia e destul de mică, împreună cu soţia, am totuşi 60 de mii de lei şi cu puţină zgîrcenie ne descurcăm.

Cătălin Bălan (reporter la televiziune, la Viaţa Spirituală. Mă opreşte pe stradă şi mă întreabă cum înţeleg libertatea. La rîndu-mi îl întreb dacă era mai bine înainte): Sigur că nu. Problema se poate pune teoretic dar practic întrebarea e absurdă. Nici nu cred că trebuie dat un răspuns la aşa ceva.

Altă coadă, tot la lapte: complexul BIG din Titan, sacoşe aşezate în ordine, oamenii discută pe margine.

Bulgariu Dumitru (pensionar): Mult mai bine înainte. Erau toate mai ieftine, acum îţi piere pofta de a cumpăra. Era organizare mai bună, laptele era aici la prima oră. De asta ne pare foarte rău. Acum, degeaba e libertate, dacă ne piere pofta de a cumpăra carne. Să trăiţi!

Găbreanu Ion (instalator la termoficare): Pentru mine ca salariat sînt că e puţin mai bine. Dacă eşti ordonat în ceea ce cumperi şi în viaţa de toate zilele, e acceptabil.

Melinescu Alexandru (pensionar): Era mai bine. Pot eu să trăiesc cu 15 mii de lei pe lună? Să scadă preţurile, domnule. E un trai foarte greu. Am 75 de ani şi niciodată nu m-am gîndit să ajung să văd ce n-am pomenit în viaţa mea.

Mai multă lume începe să vorbească. Unul zice: ăla de v-a zis că e mai bine acum e handicapat, nu-l luaţi în seamă, e nebun săracu'.

Mihail Gheorghe (pensionar): Normal că era mai bine. De exemplu, chiar laptele, atunci îl luam la 5 dimineaţa şi uite că acum e 12 şi n-a venit. Stăm aici degeaba. Am copila şomeră, primeşte ajutor social. Am şi nepoţi, ce să le fac, să-i ţin pe toţi din pensia mea? Era mult mai bine înainte (are lacrimi în ochi). Cu 3000 de lei pe lună mă duceam şi la mare, făceam tratament, acum nici de mîncare nu-mi ajung banii.

Petre Georgescu (pensionar): Înainte puneam bani la CEC din 2600 de lei pensie, astăzi am 18 mii şi nu-mi ajung, nu pot să trăiesc, cu preţurile lui Văcăroiu şi ale lui domnu' Iliescu şi cu liberalizarea lor cu tot.

Un om voinic cu ochi albaştri: Cine sînteţi dv.? De ce instigaţi lumea? (noroc că oamenii îl potolesc)

Marin Dumitru (pensionar): Niciodată n-a fost bine şi totdeauna lumea a fost nemulţumită. Eu sînt mulţumit că sînt sănătos. La ora asta mulţi pensionari ca noi mor de foame, chiar dacă pe crucea lor nu scrie c-au murit de foame. Plătim, probabil păcatele femeilor, că s-au dus la votat în loc să-şi vadă de treabă.

Săulescu Eleonora (pensionară): Pe timpul lui Ceauşescu, nu era prea mare minune, dar acum, în perioada ăstuia, e un adevărat dezastru şi n-are rost să mai dau amănunte. Ne aduc aici aşa-zisul lapte, care de fapt e apă albastră (să vă uitaţi la el). De multe ori mai e şi otrăvit.

Oprea Tănase (pensionar): Cum să fi fost mai bine, dă-l în... de bandit ordinar. Pe mine m-a demolat de la casă cu 6 camere, mi-a luat şi grădina cu pomi (400 m²) şi mi-a dat o garsonieră. A făcut blocurile astea cu sacrificii omeneşti. Pentru mine, blocul e puşcărie.

Trepteanu Constantin (lt. col. în rezervă): Din punct de vedere al locuinţelor era mult mai bine. Oamenii cu salariii mici puteau obţine locuinţe. Blocurile astea neterminate de astăzi sînt o ruşine. În privinţa scumpetei, ca pensionar, de-abia îmi mai ţin zilele. Lucrurile s-ar îndrepta, dacă s-ar mai schimba din comuniştii conservatori.

*

Impresiile şi concluziile la care am ajuns în urma acestei anchete pot suna cam aşa: deşi între ei, pensionarii de la cozi discută tot felul de aiureli (poate şi din spirit de contrazicere), cînd li se cere părerea serios, se străduiesc să fie rezonabili, cu toate că am căutat înadins păreri cît mai deplasate, n-am prea găsit; cei ce susţin că era mai bine înainte, au şi argumente logice, dar cu toate astea, mulţi dintre ei par conştienţi de exagerarea afirmaţiei, cramponîndu-se de ea doar ca o formă de protest (asta se observă din expresiile feţelor şi tonul cu care o spun); de fapt nu pe Ceauşescu par a-l regreta ci mai degrabă faptul că în urma alegerilor nu s-a ajuns la situaţia pe care şi-o imaginau ei.

Pe lîngă toate aceste speculaţii însă, disperarea la care au ajuns foarte mulţi şi în acelaşi timp capacitatea extraordinară de îndurare de care dau dovadă sînt două lucruri absolut indiscutabile.

În rest, fiecare cu nevoile, cu temerile, cu experienţele şi uneori cu obsesiile sale.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

"Mai bine era pă vremea turcului, făceam 12 zile pă an şi dam dijmă la porumb; încolo nimic. Durmiam cu boii pă livezi pînă-n Sfîntu Ghiorghi şi pînă să făcea la loc şi nimini nu mă-ntreba. Mă apuca namiazu pă cîmp şi nu mă-ntreba nimini de unde viu şi unde mă duc."
(Ovid Densuşianu, Folclorul. Cum trebuie înţeles, *1910)*

La nr. 25, în exclusivitate pentru "Dilema"

Doamnele din Praporgescu revin

Ce ziceţi, era mai bine înainte?

- Era mai bine! Da, n-aveai bani, da' stăteai la coadă acolo, luai un chil de carne cu 34 de lei şi mîncai din ea trei zile-două... Că noi am rezistat totuşi cu-o pensie de 3000, nu, cît aveam...?

- Care 3000!? 600!

- Cu-aia am început?

- Păi sigur! Noi am rămas cu pensie de urmaş de şase sute de lei...

- E drept că mai vindeai o farfurie, mai vindeai un tablou, da'...nu erau porcăriile de-acum, viaţa nu era atît de dezmăţată - tineretul ăsta care s-ar regula şi pe stradă, e ceva înfiorător! Vorbeşte mereu de sex şi la televizor - ce mai, ne-a omorît, ne-a zăpăcit...

- Ieri, alaltăieri, nu ştiu cînd... doi tinerei: o fetişcană, cu o fustă scurtuţă-aşa, şi cu un T-shirt aşa mai lung şi o ţinea de braţ un tinerel... bineînţeles, adidaşi, din ăştia, blue-jeans ultimul răcnet! Ei bine, dragă, ce crezi că făcea? O ţinea de braţ, îi ridica puţin T-shirtul şi vroia să-i bage degetul... în popo! P-onoarea mea, îţi spun. Acuma, eu care umblu cu tocuri, eram în spatele lor - deci auzeau că era cineva în spatele lor, că nu erau beţi, nici drogaţi, ce să zic!?... şi mergeau, şi aia tot făcea aşa..., adică se jena puţin, şi el nimic dragă! mereu îi mai ridica ăla şi vroia să-i bage degetul... Am trăit s-o văd şi p-asta!

- Şi cu reclamele astea la televizor! Ne-a zăpăcit... Îmi huruie capul: muzică din asta ţîmpită, urlătoare...

- Muzică rock, şi pop, şi nu-ştiu-ce...şi, din cînd în cînd, cîte-un film vechi...veeechi, care-oricum îţi face mai mare plăcere decît să vezi desenele alea-animate...

- Care sînt înfiorătoare! Nişte mutre le face, nişte urîţenii...

- Şi n-au nici un haz.

- Copiii în loc să-i amuze îi sperie.

Da'nu erau şi înainte desene animate?!

- **(În cor)** Eh da, da alea erau ale lui Disney, era o plăcere să te uiţi la ele...Acum, astea franţuzeşti - te-apucă groaza.

Bine, acum sincer, cu mîna pe inimă, puteţi să spuneţi c-a fost mai bine sub Ceauşescu?

- Dragă, bine n-a fost nici atunci, nu pot să spun. Da' acuma n-a făcut nimic ca să fie mai bine! Din contră: ce folos că ne-a mărit pensiile, dacă un chil de carne a ajuns 3000 de lei?!

- Şi medicamentele... În special medicamentele! Mor bătrînii, da' mor şi foarte mulţi tineri: un tînăr, am auzit - a orbit brusc. Şi o tînără - a surzit brusc!

- De bine ce le merge! Eu zic că e-n atmosferă ceva...

- E sigur în atmosferă. Şi pe urmă, ce faci cu reţetele de medicamente, dacă nu le găseşti?...

- Aşteaptă să le scumpească! Eu am auzit cu urechile mele, spus de ei, unu' care lua interviu la piaţă: şi a spus - o-ntreba pe aia - , "dumneata ştii ce-i aia donaţie?" Aia a-nvîrtit-o, aşa... Păi noi am primit de la italieni şi de la străini donaţii de mii de tone de : zahăr, ulei, orez...mă rog, orice; şi nu le pune în vînzare - le ţine, că ştie că mai vine o scumpete... Păi pînă unde? - atîta vreau să ştiu....

- În schimb vindem noi, puţinul...puţinele rezerve care se pot scoate din pămînt acuma...

- Noi n-avem pămînt, slavă Domnului...

-...mă rog, din ce-aveam...

-...dar din puţinul ăla de pensie care mi-a rămas de la frate-miu Dumnezeu să-l ierte, mă freacă pe mine (de şase luni e mort) la notariat... veniţi peste două săptămîni; te duci peste două săptămîni: veniţi lunea ailaltă! Şi-i o scîrbă acolo la Vitan, la sectorul trei acolo...o murdărie, scările rupte - cum dracu' nu cade lumea pe scări să se facă praf - , înalte şi de lemn şi lemnul putred...

- Şi-i şefă o femeie, de-o obrăznicie de neînchipuit - nu numai cu noi: cu toată lumea!

- Mai întîi că stăteau oamenii de la opt s-o aştepte - ea a venit la douăsprezece şi ceva.

- La unu.

- Şi a-nceput: Ieşiţi afară!, că era un fel de antreu, de cameră de aşteptare... aveai acolo pe ce să stai, un scaun. Eh, şi mă amînă, şi mă amînă şi eu încă n-am luat banii. "O să-i luaţi, o să-i luaţi" - o să-i iau la sfînt' Aşteaptă, că după un an se anulează.

Cînd auziţi "era mai bine înainte", vă gîndiţi că lumea vrea să spună că era mai bine sub Ceauşescu, sau...

- **(În cor)**: Sub Ceauşescu, sigur! Era şi ăla un criminal, nu e vorba - da' era prost, avea o scuză: lipsit complet de orice educaţie, şi vai de sufletul lui - şi-a mai avut-o şi pe scorpia aia de nevastă-sa care l-a montat cît a putut! El a fost un bleg, că el murea în patul lui, nu murea ca un cîine turbat, cum au arătat că l-au omorît.... cu toate c-am aprins lumînări să moară, să scăpăm de el, că m-am rugat la biserică - şi pe urmă, cînd l-am văzut cum a murit, am plîns totuşi...

Da' puteţi să vă gîndiţi şi cum era înainte de comunişti?

- Măi mamă, nu se poate compara cu ce-a fost în anii ăia dintre cele două războaie: a fost raiul pe pămînt. Nu s-a murit de foame. Muncitorii dacă n-au avut, a fost că se duceau nevestele să le ia leafa, că se duceau cu ea la beţie, toţi au avut căsuţele lor pe la ţară... Găseai o femeie să-ţi facă o curăţenie - acuma-şi dau cu lac pe unghii la picioare; 1500 de lei cinci ore, şi vai de capul ei ce lucrează! Cînd aud că vine din nou scumpetea m-apucă damblaua: acum la-ntîi vine o nouă scumpire - ei zic zece la sută, da' cred c-o să fie optspe şi douăzeci... Nu mai avem ce vinde - eu îl mai am pe Popescu-Ghimpaţi ăla de colo: era foarte frumos săracu', da' e prăfuit şi amărît acolo...mai am ţiganca aia, mai am un francez care nu se vede cum e iscălit... Dacă ei îţi dau o mie în plus, şi scumpesc cu zece - de unde să scoţi?! Gîndeşte-te tu, case cu copii...

- Şi totuşi vezi toţi copiii extraordinar de bine îmbrăcaţi.

- Pentru că se fură de se stinge!

- Toţi, fiecare unde lucrează - ştiu eu ce combinaţii fac?

- Da'poate nu fură - sînt privatizaţi...

- Da' şi ăştia - trebuie să dea bacşişuri ca să existe! Uite, ăsta de-alături - a slăbit opt kilograme pînă-a obţinut...

- Intri la colţ-aici: nu ştiu cîţi îi vezi cu patru-cinci salamuri, care fiecare costă cîte 3000 de lei...cafele, bombonele, fel de fel... şi vezi la casă că plătesc cinci-şaizeci de mii de lei ca nimica. Şi te-ntrebi: toată lumea fură dragă!?

- Da! Toţi. Mint şi fură. Şi pe urmă sînt... porci din ăştia: păi să violezi fetiţe de cinci ani şi să le strangulezi...!?

Înainte nu existau asemenea cazuri?

- Ici-colo, sigur - că se făceau nişte şantaje şi pe vremea aia cu presa, n-avea nici o grijă! -, dar erau cazuri izolate: un nebun, un paranoic, dracu' să-i ia...

- Şi nu erau toate drogurile astea dragă, împărţite în toată omenirea - care i-a înnebunit pe toţi!

- Păi prietenia cu Italia nouă ne-a făcut vreun serviciu?! După ce că sîntem noi nişte banditi, învăţăm de la ei alte banditisme - acuma, cu drogurile!...

În timpul războiului era mai bine?...

- Da. N-am suferit deloc! N-am suferit în timpul războiului. Am avut mîncare, a scos bani - c-aveam aur, ne-a făcut medaliile alea de aur: schimbai medaliile - păi băieţii jucau poker pe medalii -, şi-aşa...

- Cel mai scump lucru în timpul războiului: Nesscafé-ul.

- Noi am avut două stabilizări: una a făcut-o Iorga cînd a venit la guvern - da' Iorga n-a mai mers cu maşina la minister: s-a dus cu taxiul sau s-a dus pe jos, a făcut nişte economii! Nu ca acuma, dorm în Parlament, sau stau şi beau Pepsi şi beau pe mă-sa pe gheaţă, şi iau maşina ministerului, îşi încarcă familia şi pleacă să se distreze! Care costă bănet. Cînd merg la fotbal, nu pleacă numai echipa - mai merg încă vreo douăzeci după ei...

© E. Tănjală

A consemnat
Alex. Leo ŞERBAN

Ce spun parlamentarii

● *Comentaţi, vă rugăm, aserţiunea: "ERA MAI BINE ÎNAINTE"*

Varujan VOSGANIAN (deputat, liderul minorităţilor din Parlament, altele decît cea maghiară)

Există aici două nivele. În primul rînd nivelul omului de rînd. E limpede că înainte de 1989 foarte multă lumea se simţea nerealizată şi această nerealizare personală era considerată ca un rău care vine din afară, de la societate. După 1989, acest rău este mai mic, în sensul că nu există o opresiune făţişă, ci ea este extrem de ocultă, acum. Aşa că oamenii care sînt nerealizaţi nu pot recunoaşte că această neîmplinire porneşte în primul rînd din ei înşişi. Din faptul că ei nu sînt pregătiţi pentru o nouă axiologie socială şi atunci caută să dea vina din nou pe regim, considerînd că înainte lucrurile stăteau mai bine. Realitatea este că, dacă la nivel social, macrosocial, există confuzie, la nivelul vectorilor individuali se poate totuşi face ceva. Dar faptul că majoritatea oamenilor nu sînt realmente pregătiţi pentru a face faţă acestor noi solicitări îi face să refuze a vedea propria lor incapacitate şi caută să o substituie cu macrosocialul "advers". La nivel politic, chestia cu **era mai bine înainte** este o ideea vehiculată de forţele de stînga, pentru a căuta să readucă nişte valori vetuste, compromise de istorie, care să sprijine restauraţia comuniştilor. Pe de altă parte este problema nivelului de trai, întîi înainte de '89 sub aspectul umilirii perpetue a omului de rînd, apoi faptul că nivelul informaţional era extrem de scăzut şi informaţia face şi ea parte din nivelul de trai; apoi faptul că azi contactele interumane sînt mult mai mari, că ştim deja ce înseamnă să fim respectaţi ca oameni. Numai aşa căpătăm evaluarea reală a educaţiei nivelului de trai care nu are numai o componentă materială. Dincolo de asta, sîntem într-un stadiu în care oamenii nu şi-au pus în mod serios problema modificării nivelului de trai şi din cauza asta există la putere forţe politice care sînt incapabile să ducă lucrurile mai departe. Nivelul nostru de trai este azi în situaţia asta critică din cauză că oamenii nu şi-au pus în mod serios problema modului în care trebuie schimbate lucrurile. Ideea că era mai bine înainte este manipulată de cei care, avînd forţa statului în mînă doresc ca ea să devină şi să rămînă cît mai mare. Nu vor ca în societate puterea să fie a banului şi a culturii, ci a influenţei dobîndite prin pîrghiile statului. Deci, clasa care îşi extinde forţa prin pîrghiile statului are tot interesul ca statul să rămînă în continuare puternic şi să nu se ajungă la un autoreglaj al societăţii care să reducă la minimum rolul statului.

Ion MANEA (senator PNŢCD, fost deţinut politic)

Criteriile pe care se bazează afirmaţia că era mai bine înainte, sînt de natură economică. Omul vrea să aibă asigurată ziua de mîine. Înainte de 1989 era sărăcie, dar o sărăcie pe care o avea toată lumea. Ceea ce făcea ca să fie plafonate năzuinţele şi în acelaşi timp egalitatea dădea o senzaţie de siguranţă. Acum există însă posibilitatea ca unii să-şi constituie chiar unele averi, dar sînt încă puţini şi lumea îi suspectează de hoţie şi altele asemănătoare. După 45 de ani de socialism oamenii au o concepţie aparte despre ceea ce înseamnă cinstit şi ce înseamnă hoţ! Iată exemplul lui Triţă Făniţă: omul ăsta a reuşit printr-o metodă oarecare să aducă un milion de tone de grîu şi dacă socotim că a luat un milion la tona de grîu, asta face un milion de dolari. Mi se pare ceva nemaipomenit şi o modalitate totuşi cinstită, ceva ce ţine de pricepere, de mers mintea, fără ca prin ce zic să scuz alte fapte ale lui sau ale altora, mai puţin "fair". Un om care a trăit o viaţă întreagă dintr-un salariu, sigur că e şocat! Şi la urma urmei, amintirile estompează răul. De aia era mai bine înainte! Eu personal, după 1945, am regretat cel mai mult libertatea! Iar cînd am ieşit din închisoare, m-am simţit mai constrîns afară. Pentru că în închisoare puteam vorbi liber, la interogatorii îmi spuneam nemulţumirile pe faţă! Dar ca salariat, cu grija familiei, m-am trezit cenzurîndu-mă. Acum omul regretă puţinul confort de pe vremea lui Ceauşescu. Cei mai mulţi nu ştiu să se bucure de libertate acum, pentru că înainte nu au simţit nevoia ei. În ce priveşte monarhia, mi se pare că în momentul de faţă ea ar fi reprezentat o carte de vizită bună pentru ieşirea noastră în lume.

A consemnat
Petru IONESCU

Subtila formă de lene socială

Circulă, cu frecvenţă de tic verbal în ultima vreme, o prejudecată: "înainte era mai bine". Cînd înainte? Anterioară lui Ceauşescu, epoca Dej nu poate fi evocată ca una de referinţă pentru bine. Să fi fost aureolată de nostalgie perioada imediat următoare războiului, cu ocupaţia militară străină, lipsuri de tot felul, cu alegeri libere de opţiune şi cu procese politice? În nici un caz. Şi înainte de asta fusese războiul şi înaintea lui guvernarea legionară şi înainte sfîrtecarea ţării în tragicul an 1940. Binele firesc şi de durată fuge de noi de vreo jumătate de secol. Ar fi să credem astfel, cercetînd istoria cea mai apropiată nouă, ca numai viaţa bunicilor merita să fie trăită şi nici ea toată, doar tinereţea lor. Cel mai propice timp al viitorului pare să fi ajuns "odinioară", "dă dămult, mai dă dămult"...

Înaintează spre mîine cu privirea întoarsă către ieri, pe un drum îngreunat şi de acest contratimp cinetic, nu puţini dintre contemporanii noştri (nu numai bătrînii lesne oftători). "Era mai bine înainte" e un regret/verdict faţă de care n-au timp de îndoială oameni foarte diferiţi. Cine şi la ce se raportează invocînd un timp trecut (şi cît de îndepărtat sau cît de cunoscut?) şi, mai ales, de ce - iată doar cîteva din întrebările adresate domnului profesor MIHAI POP, pe care competenţa şi vîrsta ni-l recomandă ca interlocutor avizat.

Tita Chiper: După revoluţie eram convinşi că binele este înainte. La nici trei ani de atunci, trecutul este regretat cu un termen potrivit viitorului - e drept, cuvîntul înainte este omonim - şi auzim adesea formula "era mai bine înainte" spusă cu toată convingerea. Cum se explică, domnule profesor, această grăbită nostalgie?

Mihai Pop: Cuvintele sînt contextuale. Dacă dumneata mă întrebi: era mai bine înainte? eu zic: da, era mai bine. Dumneata mă întrebi cînd? Eu zic: pe vremea lui Franz Iosef şi a lui Carol I. Că de atunci încoace totul s-a tot stricat, s-a modificat. Atunci era societatea organizată şi oamenii în acea societate aveau un loc şi trăiau în virtutea locului, trăiau bine sau trăiau prost. De pildă, în Ardeal, în timpul lui Franz Iosef, înainte de 1914, toată lumea era de acord că este Franz Iosef la putere şi pe vremea lui lumea socotea că toate lucrurile sînt bune. Şi la noi pe vremea lui Carol I a fost la fel, chit că au fost conflicte, dar era o societate oarecum organizată. Acuma, în virtutea aceluiaş mod de a gîndi, poţi să spui că cei care afirmă astăzi că era mai bine înainte se gîndesc la etapa lui Ceauşescu. Pentru că pe vremea lui aveau un loc, aveau un salariu, aveau mîncare mai ieftină ş.a.m.d., aveau şi situaţii...

T.C.: Dar n-o spun asta numai cei care şi-au pierdut situaţiile confortabile; din punctul lor de vedere ar fi explicabil. Nici doar şomerii...

M.P.: Sînt două atitudini faţă de trecut: unii privesc spre trecut şi caută să valorifice tot ce este trecut - ăştia sînt cei care sînt foarte tare, ca să zic aşa, antrenaţi în istorie, pentru care şi pe vremea lui Ştefan cel Mare era mai bine ca pe vremea lui Mihai Viteazu... Alţii privesc **înainte**, în sensul viitorului.

T.C.: Tinerii nu regretă viaţa sub dictatura ceauşistă, prea proaspătă în memorie, nici traiul părinţilor lor, despre care mai ştiu cîte ceva şi ce ştiu nu le place. Ei regretă viaţa bunicilor despre care nu au reprezentare concretă, adeseori nici informaţii verificabile, ci doar povestiri vehiculînd eşantioane de bine dintr-un timp necunoscut. "Atunci", "mai demult", "odinioară", "înainte-vreme" - par mai degrabă formule folclorice.

M.P.: Folclorul reprezintă tradiţia şi tot ceea ce s-a petrecut în trecutul îndepărtat pare mai interesant decît prezentul. Ce va fi în viitor - **înainte** - operează cu criterii sociologice, urmăreşte precizia nu înflăcărarea. Gusti a căutat să stabilească ce e specific românităţii cercetînd tradiţia, în special în satele de munte mai izolate. Golopenţia şi cu mine am mers la şes, am vrut să aflăm cum e viaţa şesului din Argeş, cum e satul acolo, să deducem nişte semne ale viitorului. De aici aş începe o nouă cercetare sociologică: spaţiul dintre sat şi oraş. Ce se întîmplă într-o familie în care părinţii stau la ţară şi trăiesc viaţa tradiţională cu valorile specifice, iar copiii trăiesc la oraş, încadrîndu-se locului. Aş merge numai pînă la burghezia mijlocie. O cercetare serioasă ar trebui făcută asupra ţiganilor; ei sînt o pătură care se asimilează rapid, vor produce destul de curînd o mică burghezie prosperă. Care vor fi primii copii de burghezi români care se vor însura cu ţigănci bogate? Averile ţiganilor au început să se prefigureze.

T.C.: Totuşi, cine regretă acel înainte despre care avem cea mai sigură informaţie, trecutul apropiat?

M.P.: Cei cărora totul **li se dă**, li s-a dat, nu cei care **fac** ceva, participă la ceva. Şi li s-a **dat gratuit**, scutiţi fiind de întrebarea: **de unde?** "Înainte" e un criteriu subiectiv de evaluare, nu lipsit de o doză de egoism şi de indiferenţă la soarta ţării.

T.C.: Am putea privi această nostalgie a lui "înainte era mai bine" şi ca o lene socială, sau o lene mintală, inaptă să analizeze fără prejudecăţi realitatea?

M.P.: În orice caz o lene de participare la viitorul faţă de care sîntem responsabili. În economie este neproductiv să fii nostalgic. Ţăranul, care este un om deştept şi practic, nu-şi consumă timpul şi mintea în nostalgii. Basarabenii deportaţi în Kazahstan s-au întors de-acolo cu bani; pricepuţi cum erau în construirea barăcilor au cîştigat bani şi într-o situaţie grea, întorcînd nenorocirea în folosul lor. Este mult de făcut şi peste tot: o vor face oamenii întreprinzători, rapid orientaţi. Tinerii deja se orientează mai bine în alegerea profesiei; nu politehnica îi mai atrage, ca nu prea demult, ci ASE-ul, nu comerţul exterior, neapărat, ci managementul, informatica, finanţele, îl tentează limbile străine. Asta mai de mult; aveam tineri foarte bine pregătiţi în acest domeniu, care învăţau o limbă şi o şi vorbeau, ştiau s-o folosească spre deosebire de ruşi, de exemplu, care învăţau mai cu aplicaţie pe carte decît ai noştri, dar nu vorbeau. Ar fi nevoie de o cercetare serioasă şi în domeniul ăsta: ce limbi străine vorbesc românii? Cîţi vorbesc ungureşte? Cîţi minoritari vorbesc româneşte? (nu doar cei din oraşe) Nu trebuie să aşteptăm **să ne bage statul** în Europa.

Tita CHIPER

Invitaţie la nuanţe

– Sondaj nostalgic printre actori şi regizori –

Într-un mediu artistic, deci complex, tema nostalgică a numărului nostru nu se poate înnămoli doar în întrebarea "Era mai bine înainte?". Aceasta a fost precedată, în mod firesc, de o alta de privire generală. "Care este situaţia actuală a teatrului/filmului românesc?". Pentru că pe artişti trebuie să-i inviţi la nuanţe. Sau, mai precis, să-şi spună veninul despre orice epocă ar fi ea.

Draga Olteanu-Matei, actriţă, **Teatrul Naţional**, actualmente pensionară: Acum, în teatrul românesc, avem cîteva vîrfuri, printre actorii tineri, care sînt just folosite şi apreciate. E adevărat că trebuie să lăsăm cale liberă celor care s-au considerat nedreptăţiţi, e vremea lor, dar totuşi, ar trebui să li se ofere mai multora aceleaşi condiţii ca celor aleşi. Noi, cei bătrîni, ne descurcăm, că am fost trecuţi printr-o sită foarte severă, prin adevăratele furci caudine ale şcolii de teatru româneşti, care ne-a format pe noi, generaţia de aur. Deşi, nici printre critici, nu mai prea sînt adevăraţi susţinători ai teatrului românesc, eu sînt şi rămîn o actriţă naţională. Cine şi-a închipuit că mă poate marginaliza, se înşeală amarnic. Publicul îmi dă măsura. Situaţia de la Teatrul Naţional nu mă interesează, atîta timp cît această instituţie a devenit teatru personal.

Puiu Călinescu, actor, **Teatrul Tănase**, actualmente pensionar: Şi teatrul de proză, şi teatrul de rîs sînt la fel. Cel de proză trece printr-o criză datorită repertoriului, pe de o parte, şi a interpreţilor, pe de altă parte. Dacă ne întoarcem cu cîţiva ani în urmă, vom constata, cu regret, un regres la momentul actual. Totul este să ai de la cine să înveţi. La vremea aceea, aveam oameni pregătiţi în a prepara viitoarele cadre. Tinerii de acum nu mai au de unde învăţa şi de partea lor există dezinteres. **Teatrul Tănase**, în particular, e falimentar. Ce se poate vedea azi la **Tănase**? La costul ridicat al biletului: vulgaritate, prost-gust, cîteva balerine care aşteaptă să-şi termine dansul macabru că au angajament în Turcia, la vreun bar.

Aimeé Iacobescu, actriţă, **Teatrul Naţional:** Acum este mai bine, pentru că ai libertatea de a juca ce vrei, cum vrei, cît vrei. Libertatea ne va ajuta să trecem peste această criză a teatrului, să facem mai mult. Promovarea valorilor a fost întotdeauna un subiect spinos, nu poţi să mulţumeşti pe toată lumea. Deşi despre mine nu-mi place să vorbesc, nu sînt eu aşa importantă, nici eu nu sînt foarte mulţumită; un actor este dependent. Înţelegerea între actori nu e nici mai bună, nici mai rea ca înainte. Nu ţine de conjunctura politică. Dacă înainte de revoluţie am reuşit să scoatem politicul din teatru, acum cu atît mai mult nu trebuie să ne călăm pe politic.

Ion Besoiu, actor, **Teatrul Bulandra**: Teatrul de azi, are categoric nişte avantaje. El poate ieşi în străinătate, ceea ce în trecut nu era posibil, decît cu mari sacrificii. Rezultatele sînt remarcabile. De asemenea, repertoriile nu mai sînt la cheremul unui centru dirijist, nu mai conţin 50 la sută piese sovietice. Un alt mare avantaj este că s-au reîntors în ţară toţi acei regizori mari care au trebuit să plece: Pintilie, Ciulei, Tocilescu. Nu trebuie, totuşi, să înţelegem că înainte nu existau spectacole remarcabile, dar ele au fost văduvite de export şi s-au născut într-un permanent dialog cu puterea. În fond, asta e soarta artistului, să se contrazică cu puterea.

Florina Cercel, actriţă, **Teatrul Naţional:** Fac parte dintre acei oameni care se îndoiesc mereu de ei înşişi faţă de talentul lor. În aceşti ani de profesie am tras unele concluzii: teatrul a ocupat dintotdeauna, pe merit, un loc bine definit în cultura română. Acest loc e cîştigat de şcoala românească de teatru, pe care noi, generaţii de-a rîndul, ne-am străduit s-o ducem mai departe. Teatrul de acum îşi vede de treabă, fiind la fel de iubit de spectatori. Repertoriul este mai îndrăzneţ, nu mai avem cenzură şi, ce-i drept, nici valută. Înainte publicul venea la spectacole într-un număr impresionant, acum se disipează, datorită seismelor la care asistăm. Jucam de sute de ori mai mult înainte, 11 spectacole în 7 zile, fără ca aceasta să împieteze valoarea lor scenică. Acum, e drept, putem aborda marele repertoriu. dar bugetul alocat culturii e ridicol, şi de el depinde valoarea spectacolelor.

Geo Saizescu, regizor film: Acum, chiar dacă există o asociaţie a regizorilor, ei discută în general probleme individuale, nu ale întregii lumi regizorale. Toţi pleacă de la ideea că vor să fie şefi, toţi se cred nişte superman-i, dar n-au bani. De aici pleacă şi vicierea. Înainte, deşi făceam slalom să-mi fac profesia, în ciuda invidiei colegiale şi a unei precarităţi profesionale, oamenii erau parcă mai visători, mai romantici. După cum spune **Borges**, "cenzura este mama metaforei", şi atunci eram o forţă care poseda inteligenţa trişării. De fapt, se pare că toţi au vrut să fie dictatori şi acum au ieşit toţi la iveală – fiecare, chiar pigmeu fiind, dorind să-l strivească pe celălalt.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Mitocanul anticomunist

Deşi nu avem ochii oblici, semănăm foarte mult cu chinezii. Avem, ca şi ei, un cult pentru adaptarea socială şi admitem orice absurditate pentru a salva cuiva cinstea obrazului. Acum vreo 10 ani, mă miram în faţa cuiva că un cunoscut, persoană stimabilă, acceptase o funcţie de partid ca să avanseze. "Ce vroiai să facă?" - mi s-a răspuns. "Cît vroiai să mai aştepte?" Am fost şocat că frazeologia utilizată de obicei în legătură cu pierderea virginităţii în condiţii negociabile se aplică atît de natural unei cariere ştiinţifice. Acest trop nu-mi trecuse prin minte. Ulterior am constatat că la oamenii de ştiinţă, obsesia de a fi "recunoscuţi la justa valoare" se asociază în chip latent cu concepţia despre căsătorie a adolescentelor: e un soi de fornicaţie licită, cu binecuvîntarea părinţilor şi a şefilor ierarhici, care-ţi dă dreptul să treci înaintea fostei colege de bancă nemăritate. A trebuit să vină revoluţia, înţeleasă în lung şi-n lat ca un prilej de a-ţi da poalele peste cap, ca să constat că fenomenul e mult mai general şi că priveşte raportul între intim şi public, între social şi privat la români. Civilizaţie a ruşinii, născută din tradiţionalismul rural, viaţa publică românească se resimte de prezenţa unei stînjeneli, a unei bariere între familie şi societate. Societatea e locul unde n-ai voie să faci ceea ce-ţi place acasă. Invers, te simţi ca acasă acolo unde faci ceea ce nu-i frumos în societate. Rezultă că "frumosul" - şi tot ceea ce ţine de decenţă, curtoazie, urbanitate, convenienţe - e resimţit oarecum ca un lucru constrîngător şi dezagreabil, asociat fiind cu ipocrizia, cu mediul sever al ordinii publice şi cu tot calabalîcul de futilităţi al moftului social. Oricine apare în public simte nevoia să concilieze extremele tensionate, condimentînd morga oficială cu mici grosolănii "familiare". De aici naturaleţea cu care omul politic se arată un neruşinat, crezînd că e numai degajat. Ideea că străinătatea e cu ochii pe noi ("scoate degetul din nas că te vede madam Carol") e atît de dezăgreabilă românului încît ne-am creat partide politice al căror program e că ne dau voie să stăm cum ne place nouă, în papuci şi-n pijama, jucînd table la portiţă. Toleranţa această hipomaniacală se referă şi la aproapele nostru, ceea ce dovedeşte că sensibilitatea la agresiunea pe care o constituie expunerea publică ţine într-adevăr de ceea ce se numeşte în sociologie "faţă"; ne e teamă să nu pierdem faţa, şi ne e teamă că altcineva va pierde faţa de faţă cu noi, ceea ce ne va pune şi pe noi în poziţie delicată. Sigur, poate exista şi o interpretare în termeni de strategie: toleranţa ar veni dintr-un calcul ce urmăreşte crearea unui precedent, pentru a putea beneficia ulterior de aceeaşi licenţă, însă conceptul de "faţă" (Erving Goffman) explică interacţiunea într-un mod mai economic şi mai elegant, deoarece nu sînt obligat să postulez o eventualitate ipotetică. Pur şi simplu mi-e teamă de degradarea simbolică a imaginii aproapelui întrucît ea mă atinge prin ricoşeu şi pe mine, şi sînt favorabil înălţării simbolice a aproapelui deoarece ea mă sporeşte implicit şi pe mine.

De aici asemănarea reacţiilor noastre publice cu acelea ale chinezilor, la fel de dispuşi să scuze orice turpitudine şi să dea o înfăţişare onorabilă personajelor celor mai meprizabile, în China comuniştii au făcut prim-secretari de partid din şefi de bande de tîlhari, rebotezaţi "conducători ai războiului ţărănesc" (este cazul lui Bai Leng, Lupul Alb, care a fost convins astfel să rupă cu aliaţii lui din partidul monarhist). Banditismul devenind un fenomen de masă într-o ţară slăbită de eşecul primei revoluţii, trupele de represiune găseau mai înţelept, decît să se bată cu tîlharii, să le vîndă armamentul. Dar respectabilitatea unui ofiţer ar fi fost atinsă dacă şi-ar fi predat armele unui bandit; atunci s-a găsit soluţia onorabilă ca militarii să îngroape puştile într-un loc, iar banditii să ascundă banii în altul; la ora schimbului, fiecare lua ceea ce i se cuvenea, ca şi cum ar fi fost găsit din întîmplare.

Drept ar fi să recunoaştem că românii nu manifestă încă o atît de strălucită capacitate de negociere. Dar gîndindu-mă la banditul regalist devenit prim-secretar comunist, nu mă pot împiedica să nu-l asociez cu o nouă specie socială românească, mitocanul anticomunist.

Apariţia lui este o fatalitate istorică (orice fatalitate istorică nu e decît o nouă nenorocire). Cu aceeaşi familiaritate necioplită şi agresivă cu care ne explica altădată "documentele" plenarelor, îmi argumentează azi că disidenţii erau agenţi KGB. Cu aceeaşi obraznică dezinvoltură cu care-mi spunea că românii n-au apă caldă fiindcă băncile occidentale ne jupoaie pentru credite, îmi susţine azi că a cere unui salariat să dea socoteală pentru cît a muncit este ceva caracteristic fostului P.C.R. Metamorfoza lui fizică şi-a lăsat barbă - este secondată de o transfigurare genealogică. Toate rudele lui, care înainte erau ţărani săraci, au fost dintr-o dată deportate retroactiv în Bărăgan, fiind înzestrate *ad hoc* cu vederi politice liberale. Sînt convins că în secret averile nedeclarate ale membrilor decedaţi ai familiei lui nu încetează să crească şi, dacă evoluţia politică a României (atît de lentă, dar observabilă) continuă, personajul va descinde din burghezi, sau, în cazul cînd se votează niscaiva compensaţii, chiar din înalta burghezie. Extrapolînd în continuare tendinţele vizibile, mă tem că, observînd avantajul pe care ungurii speră să-l obţină din restabilirea titlurilor nobiliare (care sînt totuşi ceva mai abitir decît certificatul de revoluţionar cu merite deosebite), ne vom trezi că avem în ţară vreo cîteva mii de familii boiereşti ("dintre noi, pentru noi"), nu străine, fanariote, ci autentice, dintre cei care "au muncit acest pămînt". După care, de ce nu, pasul următor va fi restaurarea monarhiei, cu misiunea de a consfinţi achiziţiile noilor îmbogăţiţi şi de a le da respectabilitatea pe care o merită. Şi v-aţi mira dacă aţi citi în ***Panoramic Radio T.V.*** din iulie 2003 că Mihai Tatulici realizează o emisiune "Veniţi cu noi pe programul doi" cu cei care contestă acordarea de către Majestatea Sa a titlurilor de conte şi baron unor prefecţi, primari, colonei, precum şi directorului unui I.A.S. din Sectorul Agricol Ilfov?

Parcă le şedea mai bine cînd îşi ziceau "tovarăşi"!

Ioan PÂNZARU

© E. Clocan

Un răspuns la o întrebare

Pentru o minte lucidă şi cumpătată, răspunsul la întrebarea "era mai bine înainte" nu poate fi decât şi da şi nu . Căci orice epocă revolută oferă un ansamblu de trăsături, pozitive şi negative, pe care se cuvine să le percepem ca atare. Nici vechiul regim care a murit în decembrie 1989 nu ar trebui să scape acestui demers al minţii şi sufletului nostru. Lucrul nu este însă uşor de înfăptuit, dacă ţinem seama de faptul că amintirile nu respectă mai niciodată raportul real dintre bine şi rău. Memoria noastră estompează îndeobşte momentele grele şi le reţine cu precădere pe cele plăcute din viaţa pe care am trăit-o. Nostalgia trecutului îşi are la bază o astfel de distorsiune. Regretăm în general vremea în care eram tineri şi activi. A fi un **laudator temporis acti** este un comportament propriu bătrânilor şi nu neapărat expresia unei opţiuni politice şi ideologice. La noi, astăzi, o astfel de atitudine este taxată în mod automat drept criptocomunism. Oameni politici şi slujitori ai presei denunţă cu vehemenţă un astfel de comportament, pe care-l consideră drept un pericol major pentru mersul înainte al societăţii româneşti pe calea democraţiei pluraliste, a făuririi statului de drept şi a trecerii la economia de piaţă. Aşa zişii nostalgici ai comunismului sunt prin urmare elemente care perturbă, pare-se, rosturile vieţii noastre de azi. Ar mai trebui apoi observat că, atunci când există, regretul după anumite realităţi ale vechiului regim îl aflăm mai mult la omul de pe stradă, la simplul cetăţean decât la cei ce-au fost marii beneficiari ai defunctei orânduiri. Un oportunism visceral îi determină pe aceştia să-şi renege trecutul şi să caute să se integreze, chipurile virgini, în noua societate. Cu cât au fost mai implicaţi în vechile rosturi, cu atât se văd mai nevoiţi să se delimiteze de trecut. Ei nu au curajul să-şi asume viaţa pe care au trăit-o, cu faptele ei bune şi rele, şi cred că printr-o asemenea schimbare la faţă vor izbuti să se spele de toate păcatele.

Lăsându-i însă la o parte pe aceşti jalnici compatrioţi, este poate nimerit să ne întrebăm ce poate regreta din trecutul recent încheiat marea majoritate a oamenilor de treabă, care nu s-au bucurat de privilegii şi au avut dimpotrivă de suferit de pe urma constrângerilor, multe şi diverse, ale unui regim totalitar. La nivelul lor de înţelegere care nu este în general cel al intelectualilor – firi problematice prin excelenţă – a regreta în bună măsură trecutul îşi află motivaţia în greutăţile actuale ale perioadei de tranziţie – inflaţia, şomajul, corupţia, violenţa – şi care stau toate sub un singur semn: cel al incertitudinii, al nesiguranţei zilei de mâine. Şi-apoi asumarea propriei responsabilităţi este o treabă dificilă pentru o colectivitate umană obişnuită decenii de-a rândul să asculte şi să i se spună cum să se comporte. Mulţi regretă prin urmare o societate a stabilităţii în care, deşi se trăia prost şi urât, nu existau asemenea neajunsuri generatoare de o permanentă nelinişte. Aşa se face, de pildă, că, în faţa crizei care bântuie astăzi în toate domeniile de creaţie, oameni de cultură care nu au fost exponenţi ai ideologiei comuniste tânjesc după rolul de mecenă al statului şi continuă să ceară subvenţii din partea Puterii, uitând că şi cultura trebuie să se supună, vrând nevrând, mecanismelor inexorabile ale economiei de piaţă. Printr-o extrapolare ce ţine de domeniul imaginarului, mulţi îşi doresc astfel o societate capabilă să conjuge puţinele merite ale vechii orânduiri cu avantajele mai numeroase ale celei noi. Adică un Eldorado în care totul ţi-ar pica din cer, fără efort şi în condiţii de libertate deplină...

Cred aşadar că dacă este vorba să privim trecutul de care ne-am despărţit, se cuvine s-o facem cu distanţarea şi obiectivitatea în stare să ne permită o judecată de valoare cât mai corectă. Să repudiem deci tarele "socialismului real" – care nu avea prea multe în comun cu filozofia marxistă – dar să nu aruncăm la coş tot ceea ce am putut înfăptui unii şi alţii vreme de aproape o jumătate de veac. Condamnarea globală a trecutului ca şi apologia lui sunt deopotrivă de absurde şi de dăunătoare. E nevoie să apreciem ceea ce a fost fără complezenţă şi fără nostalgii inutile, dar cu acea onestitate intelectuală indispensabilă oricărei evaluări. Exerciţiul este fără îndoială greu de realizat într-o vreme în care instinctele primare şi o gândire politică precară continuă să ne altereze personalitatea.

Valentin LIPATTI

Nostalgie cu ricoşeu

Nostalgia funcţionează după esenţialele principii ale memoriei: aducerea-aminte şi uitarea. Prăjitura mamei, sarmalele mătuşii, poveştile tatălui despre război, călătorii sau întîmplări din tinereţe rămîn stele necăzătoare pe cerul amintirilor noastre, împreună cu Edenul copilăriei, cadrul natural şi personajele piesei reproiectate pe acelaşi cer, oglindă a vieţii. Umbrele dispar, se uită, iar luminozitatea creşte, din ce în ce mai mult, odată cu trecerea anilor.

Cum suna anecdota? "Ce a fost mai înainte, oul sau găina?" Răspuns: "Înainte, au fost de toate". Arareori am găsit pe cineva să nu-şi învăluie copilăria, tinereţea în colbul de aur al miracolelor, rar să nu-şi evoce propriul mai-mult-ca-trecut drept un mai-mult-ca-perfect. Ba mai mult, nostalgia se ancorează şi în secvenţe mai puţin revolute ale individului, pentru a găsi răspunsuri la chinuitoarele întrebări ale prezentului. Funcţionalitatea nostalgiei constă în compensarea celui ajuns la ananghie, la criză, la conflictele vîrstei mijlocii ori la menghina suferinţelor bătrîneţii; compensarea cu ajutorul măririi excesive a perioadelor fără griji, fericite, ocolite de căderi, capotări, de boală şi alte infinite nenorociri. Repet: umbrele se uită logic, şi legic, ele sînt înhibate de forţa de fluorescenţă a dorului de a contrapune mizeriilor prezentului o zestre a individului ce nu i se poate răpi.

Există şi nostalgii globale şi transnaţionale, cum ar fi perioada fără interludii războinice, începînd cu anii 1870 şi pînă la 1914; cam o jumătate de secol de evidentă înflorire europeană, ce revine, insistent, în nostalgia colectivă, drept compensaţie la toate ororile secolului XX; un timp învăluit tot în colbul de aur, de data aceasta al istoriei, emblema forţei creative omeneşti pusă faţă-n faţă cu forţa sa de distrugere. Că nu era tocmai "aşa de bine", că nu erau chiar "de toate", aflăm din literatura vremii, de la Caragiale, din poezia lui Ady, din operele Cercului praghez mai cu seamă de la Kafka, şi de la scriitorii vienezi. Dar, nostalgia perioadei dinaintea războaielor mondiale persistă, contrar mărturiilor unor oameni de geniu. Căci se trăieşte sub literatură, dar nu sub legende, întrucît, evident, imaginea globală a acelor timpuri, aşa cum se oglindeşte ea în nostalgia colectivă, include mitizarea, totuşi, a unui sîmbure de adevăr.

Nostalgia este şi un involuntar demers critic, întoarcerea spatelui faţă de ceea ce este neagreat şi o întoarcere a feţei spre ceea ce pare, poate fi, subiectiv oricum, un model. Ea rămîne un act critic şi în cazul cînd modelul în sine este lipsit de valori, sau reprezintă fenomene negative. Esenţială rămîne nevoia de nostalgie precum şi refuzul negativităţilor actuale. Aşa s-a ivit şi nostalgia trecutului nemijlocit, a anilor dictaturii ceauşiste. Aici intervine însă şi o reacţie în lanţ a confuziilor, neelucidate, neclarificate, neexplicitate de către presa scrisă şi cea "electronică". Mi se pare că singurul om care a vorbit în termeni serioşi şi fără băşcălie pseudosatirică de epoca ceauşistă a fost Theodor Stolojan, atunci cînd explicita resorturile disciplinei muncii în epoca ceauşistă. Evident, nostalgia faţă de această epocă este şaşie. Desigur, oamenii nu se gîndesc la ea precum o face **România Mare**, care afirmă în rubrica ei de scrisori, prin pana unui român american: "Stimate d-le Corneliu Vadim Tudor, aveţi dreptate: democratizarea României din toate punctele de vedere a încetat cu moartea lui Ceauşescu". Dar ei n-au cum a nu-şi aduce aminte de relativa stabilitate a acelor vremi în ce priveşte pe cea a leului, a locurilor de muncă, a construcţiei locuinţelor, ba chiar - o bună vreme - a securităţii cetăţeanului. Oare de ce nu se explică cum de s-au întîmplat - oricît de vremelnic - astfel de minuni? Nu se suflă nici un cuvînt despre jecmănirea muncitorilor şi a ţăranului, despre catastrofala politică de industrializare, costurile gigantomaniei, sinucigaşa politică de export? Cum de nu se conexează ultimii 5-6 ani de foame şi frig cu suma ceauşismului? În fine, de ce a devenit un loc comun expresia "moştenirea grea a regimului trecut"? Opinia publică este împinsă în zonele empiricului, constatînd că nu mai dispunem de ceea ce a avut, şi fără să ştie de ce a avut ceea ce a avut.

Ocolirea, ba chiar tabuizarea trecutului imediat, reducţia lui tonul de băşcălie şi zeflemea (Odiosul, Împuşcatul, Vulturul Carpaţilor etc.) a făcut din trecutul imediat un fel de fruct interzis, împrumutînd nostalgiei un iz justiţiar oarecum şi iluzia că a nostalgiza acest trecut e un act temerar, (În schimb, prin reabilitarea **de facto** a Mareşalului Antonescu, perioada celui de-al doilea război mondial a devenit un cîmp nostalgic oficial). Dar dincolo de componentele conjuncturale din care decurg trăsăturile psihologice ale demersului, această nostalgie cu ricoşeu se constituie drept o critică spontană a politicii actuale, care dispune de mijloacele de îmblînzire a crizei, ale vicisitudinilor epocii de tranziţie. Oamenii s-au săturat de improvizaţii, inconsecvenţe şi ineficacitate. Pînă la urmă se vor afla forţele capabile de guvernare, iar atunci nostalgia care pendulează între doi poli negativi, încetul cu încetul, va dispărea.

SZÀSZ Jànos

"... dincolo de crezul unic nu poate fi decît erezia, pe care Dumnezeu o respinge..." (Nicolae IORGA)

Ortodoxia românească şi gîndirea teologică: fenomenul de la Pucioasa

— Convorbire cu preot Adrian NICULCEA, Schitul Darvari - Bucureşti —

ARIADNA ZECK - După cum se ştie, toate ereziile care s-au conturat de-a lungul istoriei, în interiorul Bisericii, au debutat prin respingerea somptuozităţii ceremonialului şi a unui mod de viaţă care imită nu pilda lui HRISTOS şi a sărăciei lui, ci slava serafimilor.

Construirea locaşului de retragere din lume din satul Glodeni, lîngă Pucioasa, a confirmat, în fapt, nu numai că sacralitatea planimetriei a fost supusă unor restricţii importante, ci apariţia unei mişcări confuze, care a tulburat, prin acceptarea unei noi revelaţii, atît Biserica Ortodoxă cît şi anumite grupări de credincioşi. Prin ritualuri colective, printr-o apropiere ciudată de taine, teoreticienii acestei mişcări cred că au posibilitatea să-şi depăşească condiţia reuşind, în final, să devină ei înşişi profeţi, adică **vestitori ai Domnului**.

Părinte ADRIAN NICULCEA, dat fiind că Sfinţia Voastră sînteţi teologul care a încercat să aducă argumente şi să cerceteze **fenomenul de la Pucioasa**, spuneţi-mi, vă rog, nu credeţi că aceşti "credincioşi", care refuză să mănînce anumite mîncăruri şi care simulează castitatea, s-au ridicat nu atît împotriva Bisericii adevărate, ci mai curînd împotriva unui exces de ritualism, tocmai pentru că sînt obsedaţi de prezenţa Răului în lume şi de Taina Întrupării, în dorinţa de a înţelege cum de s-a putut coborî esenţa divină pînă acolo încît s-a întrupat în om şi a trăit printre oamenii pe care i-a mîntuit?

PREOT ADRIAN NICULCEA: Aflat într-o zi în faţa unui teanc de lucrări ale unor elevi din anul V al Seminarului Teologic - tema pe care le-o încredinţasem spre tratare era: **Exegeza scripturistică şi limitele ei** - am fost surprins, la un moment dat, de afirmaţia unuia dintre seminarişti, potrivit căreia ortodoxia respinge cu bună ştiinţă libera interpretare a Scripturii. Am înţeles cu această ocazie, că în viziunea seminaristului meu, "**controversele pe plan religios care duc la scăderea prestigiului Bisericii Ortodoxe în faţa altor culte**" sînt privite ca un fel de certuri în familie.

Primejdia ereziilor este cu atît mai mare, cu cît ea se conturează înlăuntrul spaţiului tradiţional

M-a preocupat acest mod de a accepta "soliditatea" vieţii noastre bisericeşti prin asimilarea ei cu pacea şi buna înţelegere dintr-o familie, deoarece seminaristul meu nu exprima o opinie suspendată şi nici originală. În realitate, el dădea glas imaginii laice celei mai răspîndite despre Biserică, potrivit căreia în planul vieţii religioase bisericeşti, trebuie să domnească atît pacea patriarhală, cît şi liniştea înspăimîntătoare şi morala prudentă, vecine, desigur, cu eternitatea. Imaginea aceasta absolută apare şi în scrierile lui NICOLAE OLAHUS, DIMITRIE CANTEMIR, mai aproape de noi SIMION MEHEDINŢI sau în lucrările reprezentanţilor gîndirismului. Aceştia acceptă absenţa ereziilor şi a ereticilor, ca pe o însuşire fundamentală a creştinismului românesc. "**Poporul român, realist şi sceptic**", scria în anul 1934 ILIE CRISTEA, "**a fost ferit de rătăcirile spiritului şi de prăbuşirile tragice. Nici exaltarea religioasă a Evului Mediu nu i-a putut zdruncina echilibrul sufletesc.**"

Această poziţie însă, nu ne împiedică să constatăm că în felul acesta sîntem foarte departe de imaginea patristică asupra esenţei vieţii bisericeşti.

Confruntată în permanenţă cu erezii izvorîte din interiorul ei, ca urmare a cuceririi lumii păgîne greco-romane, dar şi a celei barbare, creştinătatea vremurilor patristice s-a caracterizat în mod esenţial prin metodele ei "**sobornicesti**" de soluţionare a disputelor. Nu întîmplător marile Sinoade Ecumenice au avut loc în Răsăritul Europei, moştenitoarea spiritului grec atît de iubitor de controverse. O lume întreagă, de la cerşetori şi pînă la oficialităţile ecleziastice cele mai înalte ale imperiului, se afla, în permanenţă, frămîntată de aprinse preocupări teologice, într-o căutare febrilă a soluţiilor. Avantajul esenţial al acestui mod de a înţelege viaţa bisericească, fără a evita discuţiile în contradictoriu, a fost că lumea patristică nu a cunoscut "**secularizarea**", adică indiferentismul religios.

Dinamismul schimbărilor din lumea contemporană, întreţinut de prăbuşirea graniţelor ideologice ale comunismului izolaţionist şi mersul încet dar sigur al României, atît în direcţia integrării europene, cît şi al occidentalizării, impune însă remarca că, patriarhalul creştinism sătesc, despre care NICHIFOR CRAINIC scria în anul 1924: "**Rezistenţa ortodoxismului nostru de stat, pe cît se pare, mai mult în această caracteristică a sufletului popular decît în puterea organizată a Bisericii, care n-a izbutit nicicînd să precumpănească prin vreo iniţiativă de cugetare religioasă**", începe să nu mai fie suficient şi nici eficient. Inapetenţa pentru teorie, provincialismul vieţii noastre bisericeşti atentă aproape în exclusivitate la activitatea rituală - care, departe de a fi inutilă, este în fond numai condiţia necesară a vieţii religioase, dar nu şi condiţia ei mulţumitoare - începe să devină o piedică tot mai puternică în calea unui adevărat reviriment religios ortodox, într-o perioadă în care, în ciuda avertismentelor şi lamentărilor unor teologi, primejdia ereziilor este cu atît mai mare, cu cît ea se conturează înlăuntrul spaţiului tradiţional, prin aşa-numita mişcare a "**Noului Ierusalim**" sau "**fenomenul de la Pucioasa**".

"Principala preocupare a oricărui episcop, căpetenie a unei catedrale şi, curînd după aceea, şi grija principilor a fost, aşadar, să lupte împotriva falşilor profeţi, să le combată argumentele, să-i depisteze pe capii sectelor. Precum şi să apere credinţa creştină de incertitudini şi de ceţurile gîndirii prelogice, să înalţe un edificiu doctrinar amplu, diversificat şi clar ordonat, să prezinte poporului, în mod convingător, laturile ei atrăgătoare, să scoată în evidenţă în acelaşi timp, slăbiciunile învăţăturii eretice şi să-i aducă astfel pe drumul cel bun pe toţi credincioşii rătăciţi."

(Georges DUBY)

Mişcarea de la Pucioasa şi-a pierdut din importanţă odată cu şedinţa sinodală de la începutul acestui an

Cu toate că a "**stîrnit**" interesul nu numai a oficialităţilor religioase, ci a laicilor în general, prin declaraţiile în presă ale talentatului sculptor MARIAN ZIDARU, dar mai ales prin implicarea în această "**chestiune**" a tînărului IRINEU, Episcopul vicar al Clujului, mişcarea religioasă de la Pucioasa şi-a pierdut din importanţă odată cu şedinţa sinodală de la începutul acestui an, moment în care întregul fenomen a fost declarat neconform cu "**tradiţia Bisericii Ortodoxe în ceea ce priveşte învăţătura de credinţă şi formele de manifestare ale vieţii religioase**". Reluăm discuţia însă, deoarece personal consider că această "**îndrăzneală**" teologică manifestată de adepţii mişcării "Noului Ierusalim" este o provocare din interiorul Bisericii, o mănuşă aruncată teologiei ortodoxe române, un pretext binevenit pentru dezvoltări doctrinare, dacă dorim, într-adevăr o întărire a ortodoxiei în faţa seducţiilor tot mai puternice pe care le exercită, în România, de cîtăva vreme, tot ceea ce provine din Occident în linia spiritualului religios.

Pe scurt, fenomenul (re)adus în dezbatere a apărut în momentul în care, un grup amator de experienţe religioase mult mai intense decît acela pe care i le oferea viaţa ortodoxă bisericească obişnuită, s-a adunat în jurul "**prorociţei**" VIRGINIA. "**Autorităţi profetice**" a "Sfintei VIRGINIA", căreia i s-a arătat însuşi HRISTOS spre a-i vesti că "**vremea sfîrşitului este aproape, că este momentul să aleagă un nou Israel şi să botărească un nou Ierusalim**", i s-a adăugat foarte curînd şi aceea "**canonică**" a unui tînăr membru al Sfîntului Sinod, Prea Sfinţitul IRINEU Bistriţeanul, care prin amestecul său în treburile unei alte eparhii, încălca dispoziţiile canonului 20 al celui de al VI-lea Sinod Ecumenic. Odată cu ridicarea "templului Noului Ierusalim" se împlineau însă, **toate proorocirile din Cartea Adevărului (!), cum că România va fi regină aleasă şi binecuvîntată pentru popoare, va fi nou Canaan, nou Eden şi nou Ierusalim, după Scriptura de la IOAN citire în cartea Apocalipsei.** Chiar dacă aşezămîntul de la Pucioasa este interpretat ca o împlinire a profeţiilor din cap. 21 al Apocalipsei, prezenţa în interiorul acestui locaş al unei comunităţi mixte - bărbaţi şi femei -, în regim de abolire a căsătoriei este, în mod evident, exemplificarea concretă a cuvîntului Evangheliei după MATEI: "**Căci la înviere, nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sînt ca îngerii lui Dumnezeu în cer.**" (22, 30)

Constatînd însă că toate aceste dezvoltări doctrinare nu pot menţine fenomenul în limitele ortodoxiei, dl. ZIDARU merge cu interpretarea mult mai departe, afirmînd că "**Dumnezeu numeşte acest loc piatră de început, iar construcţia e numită Sfînta Sfintelor a Noului Ierusalim. E deci, locul în care s-a născut HRISTOS în Duh.**" Din punctul său de vedere, "Sfînta VIRGINIA" este noua fecioară care-l (re)naşte pe HRISTOS "**la nivelul Duhului**", iar aşezămîntul de la Pucioasa, noua biserică a nativităţii după modelul celei de la Betleem! În textul "**Cuvîntul lui Dumnezeu către Sfîntul Sinod**", dl. MARIAN ZIDARU găseşte o descărcare doctrinară, chiar în cuvîntul Unu-lui Divin: "**Pace vouă celor credincioşi făgăduinţelor Mele pe care Le-am rostit în vremea Trupului Meu. Eu sînt Hristosul lui Dumnezeu şi** (de data aceasta n.n.) **nu sînt în trup, ci în Duhul Sfînt**". În aceste condiţii, consecinţele în planul ritual nu puteau să întîrzie. Comunitatea a ajuns astfel să se considere, foarte repede, superioară din punct de vedere spiritual Bisericii Ortodoxe prin subordonarea directă la Sfîntul Duh. De aici, apariţia ideii unei noi preoţii. De aici, faptul că membrii comunităţii de la Pucioasa au asimilat "**un simbolism particular şi practici rituale aparte**" - de exemplu şi-au substituit atribuţii sacerdotale, stropind cu busuioc şi apă din fîntîna aşezămîntului, considerată aghiasmă, binecuvîntînd şi miruind.

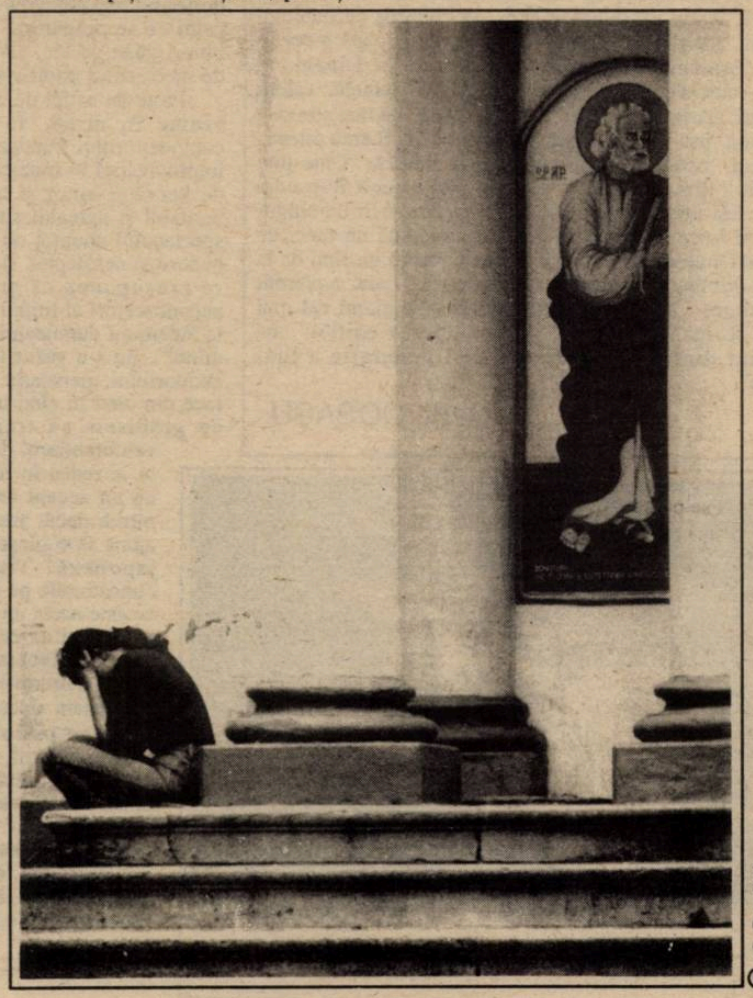

© C. Bumbuț

Seducerea unor intelectuali şi/sau teologi de către mişcarea religioasă de tip inochentist

Dar ce este în realitate "Mişcarea de la Pucioasa" şi ce semnificaţie poate avea ea pentru ortodoxia românească? Iată o întrebare la care pot răspunde, că aproape sigur în "cazul Pucioasa" avem de-a face cu seducerea, conştientă sau inconştientă, a unor intelectuali şi/sau teologi, de către o mişcare religioasă de tip inochentist.

La începutul acestui secol, INOCHENTIE, călugăr român care a predicat în Basarabia exaltînd naţionalismul românesc în atmosfera unei Biserici oficiale rusificate şi rusificatoare, este trimis pentru această poziţie a sa în exil, la Marea Albă. În timpul Revoluţiei bolşevice, el se întoarce însă pe malul Nistrului şi întemeiază, la Lipeţkoe, o comunitate religioasă ultranaţionalistă căreia îi dă numele de "Noul Ierusalim", "Grădina Raiului" sau "Raiul pămîntesc". Izolaţionismul la care a fost obligată mişcarea inochentistă în Basarabia, a dus foarte curînd, chiar imediat după moartea lui INOCHENTIE, la separarea comunităţii de Biserica Ortodoxă oficială, prin abolirea căsătoriei şi prin convieţuirea mixtă a membrilor ei, dar mai ales printr-o serie de învăţături ciudate: Hristosul român, superior Hristosului iudaic; Sfinţii Arhangheli MIHAIL şi GAVRIL întrupaţi în fraţi predicatori ş.a.

TEODORA ACHIM, retrasă din comunitatea de la Pucioasa, îşi aminteşte cum "**MIHAELA, o femeie de pe lîngă Glodeni, a început să numească apostolii şi îngerii. Unul dintre ei a fost încoronat, i-au zis că e ISUS HRISTOS; coroana a fost adusă de patru fete, pe o faţă de masă...**"

Adoptarea stilului vechi, precum şi contestarea pe acest temei a validităţii preoţiei şi în final chiar a întregii Biserici Ortodoxe al cărei Sfînt Sinod este asimilat, pentru că respinge fenomenul "Noului Ierusalim", cu Sinedriul care acum 2000 de ani l-a respins pe HRISTOS, ca şi însuşirea portului lipovenesc, nu fac decît să confirme substratul inochentist al "Mişcării de la Pucioasa".

Fenomenul Pucioasa însă, nu este important în sine; importantă rămîne implicarea unor intelectuali care, chiar dacă nu ajung la aberaţiile dlui ZIDARU, sînt obsedaţi, în mod evident, de ideea răspunsurilor religioase, deoarece marea lor problemă este - şi va rămîne încă multă vreme - imposibilitatea de a găsi soluţii la nivelul misticii contemplative. În atmosfera teologiei ortodoxe, care respinge din principiu orice deschidere spre dialogul pe temă religioasă, ortodoxia dorind să menţină şi să se menţină în limitele acelei linişti patriarhale de care vorbeam la început, fenomene ca cel de la Pucioasa, aproape că se justifică.

Ortodoxia se află astăzi faţă de lumea modernă occidentală, aproximativ în aceeaşi poziţie în care, cu două milenii în urmă, se afla creştinismul patristic faţă de rafinata lume greco-romană. Dacă însă ortodoxia va dori să supravieţuiască şi chiar să aibă cîştig de cauză, ea va trebui, asemenea Sfinţilor Părinţi de odinioară, să nu evite marile dezbateri ale spiritului contemporan, ci să le accepte fără rezerve în spaţiul sobornicităţii, acolo unde veghează Sfîntul Duh însuşi în ajutorul nostru.

A consemnat
Ariadna ZECK

Bon de lectură

Ludwig Wittgenstein, **Lecţii şi convorbiri despre estetică, psihologie şi credinţă religioasă,** Traducere de Mircea Flonta şi Adrian-Paul Iliescu, Editura HUMANITAS, Marile cărţi mici ale gîndirii universale, 160 p., 380 lei.

"Primul lucru care trebuie spus cu privire la această carte este că nimic din ceea ce conţine ea nu a fost scris de Wittgenstein însuşi. Notele publicate aici nu sînt notele de curs ale lui Wittgenstein, ci notiţe luate de studenţi, pe care el nu le-a văzut, nici nu le-a verificat vreodată. Este chiar îndoielnic că ar fi aprobat publicarea loc, cel puţin în forma lor actuală." (Cyril Barrett, în **Prefaţa** la ediţia engleză, reprodusă şi în ediţia română.)

Deşi mai restrînsă în privinţa numărului de cititori, celebritatea unui filosof are aceleaşi simptome ca aceea a unui prozator, de pildă: discipoli şi imitatori, detractori, interpretări care-şi lasă moştenire aceleaşi prejudecăţi, ediţii succesive, traduceri, doctorate pe temă, texte inedite publicate de cei care s-au aflat mai aproape de "sursă". După mai bine de 40 de ani de la moartea filosofului de origine austriacă Ludwig Wittgenstein (1951), în România se publică abia a doua traducere din opera sa. (Prima, **Tractatus Logico-Philosophicus** a apărut în aceeaşi colecţie a editurii **Humanitas.**) Simptomele celebrităţii lui Wittgenstein, aproape epuizate, în vestul Europei se află aici, în est, abia la primele zvîcniri editoriale. Dacă **Tractatus**-ul cuprinde filosofia timpurie a lui Wittgenstein, de care acesta s-a distanţat apoi, a doua traducere românească a preferat să renunţe la ordinea cronologică în favoarea celei de interes "pentru un cerc mai larg de cititori" - după cum aflăm din nota traducătorilor. Într-adevăr, lecţiile de estetică, consideraţiile pe teme de psihologie şi psihanaliză **(Convorbiri despre Freud)** şi cele despre credinţa religioasă pot interesa şi "provoca" prin formulări aparent simple: "Pe Dumnezeu nu-l poţi auzi vorbind cu alţii, ci numai cînd tu eşti cel căruia i se adresează. Aceasta este o observaţie gramaticală." Dar simplu nu înseamnă şi accesibil.

Ioana PÂRVULESCU

Firescul de alaltăieri

"**DE ZIUA MAMEI**. Piesă într'un act.

Persoanele: Maria Hasnaş; Nicolae, fiul ei; Adela Mincu; Teodora, fiica ei; Ioan Grumăzescu; O servitoare.

În zilele noastre. În Iaşi.

(O odae curată, cu mobilă simplă. Interior paşnic. Pe o masă serviciul de cafea. Uşi în fund, dreapta şi stînga).

Scena I. Maria Hasnaş, servitoarea. **(Servitoarea intră aducînd laptele fumegînd.)**

MARIA. Liza, du-te şi poftеşte pe cuconaşu la cafea.

SERVITOAREA. Îndată. **(Vrea să iasă.)**

MARIA. Şi să pregăteşti pardesiul cel gros; văd că s'a pornit afară vînt rece.

SERVITOAREA. Bine, cuconiţă. **(La uşă.)** Iaca şi cuconaşu, Dumnealui e harnic. Ne întrece pe noi. **(Ese.)**

Scena II. Maria, Nicolae.

MARIA. Bună dimineaţa, dragă Nicuşor.

NICOLAE. **(sărutîndu-i mîna.)** Mamă, azi e ziua ta, lasă-mă să te sărut şi pe frunte.

MARIA. Dar eu să nu te sărut pe tine? **(Se sărută îmbrăţişaţi.)**

NICOLAE. Aşi fi vrut să fie azi o zi frumoasă, să eşim, să petrecem; dar n'avem parte.

MARIA. Într'adevăr, altădată, la 8 Septemvrie era vară.

NICOLAE. Anul acesta toamna se grăbeşte, afară-i rece şi trist."

(Autorul se va da în vileag săptămîna viitoare.)

Din viaţa unui extremist de centru

O dimensiune a ţărişoarei

Cu excepţia numărului trecut consacrat gîlcevii – în care se amintea (vezi pag. 15) de reacţia lui Lenin la meciul de fotbal dintre poliţiştii şi greviştii englezi – "Dilema" nu s-a ocupat de sport, de viaţa vulgară a arenelor în care se bate o băşică de piele, numită argotic şi "coţofană". Am avut grijă să nu amestec în nici un articol al extremistului de centru, experienţa mea postrevoluţionară cu care mi-am cîştigat o pîine cinstită în presa sportivă, convins că doar acolo, în coloanele ei, extrema stîngă se numeşte clar Hagi, extrema dreaptă Lăcătuş, ceea ce îmi simplifica minunat viaţa. Dar ceea ce se întîmplă azi în fotbalul românesc e de natură să intereseze masele de eseişti ai inteligheţei noastre prinse într-o publicistică eminesciană, avînd pe mese, pentru păcatele ei, toate telegramele Havas, mai puţin însă "Luceafărul". Fotbalul a ajuns subiect pentru editorialul "Evenimentului zilei", pentru senatorii şi deputaţii dotaţi cu vocaţia prăpăstiosului; cu încă un efort intelectual al oamenilor lui, fotbalul parvine azi la a ţine afişul unui spectacol de morală, fascinant prin forţa cu care reproduce tipicul, semnificativ prin caracterul eroi-comic, propriu bulibăşelilor noastre în 4 timpi: eşec-bocet-turnătorie-chef.

În fond, ce s-a întîmplat? Romînia a pierdut lamentabil (2-5!) un meci decisiv cu Ceho-Slovacia; s-a compromis grav calificarea pentru Cupa Mondială. Grav, dar nu definitiv. Se lasă cu scandal pînă-n stradă, aceeaşi stradă pe care, cu trei ani în urmă, în plină mineriadă '90, cam aceiaşi-suporteri nu ezitau – apoliticii! – să cînte gloria fotbaliştilor care, în Italia, învinseseră URSS cu 2-0. Antrenorul naţional – priceput în fotbalul individual, dar de un orgoliu care cere zilnic pamfletul – a fost imediat demis: în orice ţară evoluată fotbalistic, aşa se face. Ce urmează? Regularea campionatului intern; durîndu-i în cot de acel 2-5 internaţional, "se aranjează" (fără dovezi!) cîteva meciuri din ultimele etape, cu deosebire acelea care au ca miză calificarea în viitoarele cupe europene, unde "muncitorul cu piciorul" mai prinde o plecare pe-afară; s-a luat o bătaie surioară cu moartea pe plan extern, dar mintea ne mai merge pe plan intern. Vine timpul 3: se pune la naţională, repede, un nou antrenor, dar cel demis nu se lasă: el trece la ofensivă – unde? În acelaşi ziar care-i bălăcărise viaţa personală, în iarnă, cît el era plecat cu echipa peste mări şi ţări; cu o anumită dreptate, omul nu mai vroia să-i vadă în ochi şi îi belea – **c'est le mot!** – pe oriunde îi găsea în cale. Acum, după demisie, exact în ziarul care îi mîncase zilele şi ficaţii, exact acolo, dar la cel mai mare tiraj, omul îşi regăseşte vocaţia de jurist şi începe să-şi demaşte şefii de pînă la acel 2-5, făcîndu-i de beţivi, mafioţi, hoţi, inculţi şi trucători de campionat! Ni se explică, cu acelaşi dichis moral, că ziarul dă astfel dovadă de fair-play, punîndu-şi la dispoziţia celui învins coloanele în care, pe vremea gloriei sale, fusese desfigurat mai rău decît într-un accident. Nimic nu se face la noi fără extazul moral numit fair-play.

Şi fără un bairam: în aceleaşi zile cînd se urla că "tot campionatul a fost trucat", clubul cel mai popular din ţară, Rapid, cel care cîntă: "Galeria lui Rapid n-a fost membru de partid", îşi sărbătorea cu tam-tam calificarea într-o cupă europeană; însuşi preşedintele ţării, în consens cu oamenii politici ai "stîngii" şi "dreptei" care nu mai scapă meci în Giuleşti, aşa cum altădată nu se lipsea de pe Dinamo şi Ghencea, ciocnea şi glumea cu aşii, rigile, damele, valeţii şi sponsorii acestui joc, care, în seara aceea, nu mai ştia ce-i cacealmaua, pas parolul, flota şi mîhnirea. Toţi erau oneşti, reconciliaţi, veseli, adunaţi sub aceeaşi deviză: "Cine ţine cu Rapidu', ţine cu ţara!". Nu mai lipsea decît Rapsodia Română. Era atît de bine că nu mă încerca decît un singur regret: Ion Luca Caragiale n-a văzut niciodată un meci de fotbal, pe Giuleşti sau la Mizil; nu ne-a rămas un rînd de la el despre driblingul la români. România, ţărişoara, a pierdut o dimensiune. La sfîrşitul săptămînii trecute ziarul cel mai citit din România, anunţa, "la închiderea ediţiei", că "Războiul dintre fostul antrenor şi Federaţie a luat amploare".

Radu COSAŞU

Kitschtesenţe

"Denim"

Denim: un dril aspru de bumbac folosit pentru confecţionarea şorţurilor, halatelor şi salopetelor. **(Concise English Dictionary)**

Povestea e deja legendă: un miner american a inventat blue-jeanşii, pantalonii din denim, uniforma de secol XIX a ortacilor Unchiului Sam ("ăştia a inventat toate, dom'le" - **un bătrîn în parc**). A urmat o ofensivă şi o victorie planetară. De la clocharzii Parisului şi pînă la preşedinţii americani, blue-jeanşii au îmbrăcat o umanitate întreagă. A purta haine din denim (indigo, white, red, green, washed, block) a devenit un concept. S-a creat şi o linie cosmetică masculină "Denim". Jeans & Jackets - o uniformă pentru viaţa cotidiană a middle-class-ului, care a devenit o luptă de uzură. Principala calitate a denimului este tocmai aceasta: rezistenţa la această uzură. Viitorul e şi el amanetat: filmele SF americane (nu toate, desigur) încearcă să ne convingă de perenitatea a trei produse: Coca-Cola, blue-jeans şi Marlboro.

Şi totuşi, n-am să fac nici o concesie de dragul unei legende. Fac disidenţă în dictatura denimului şi mă întoc şi-o spun pe şleau: doamnelor şi domnişoarelor, nu mergeţi la nuntă, cununie, teatru, petreceri, sindrofii, rendez-vous-uri în blue-jeans! E kitsch să porţi jeanşi strech cu pantofi cu toc de zece şi bluză de mătase, plus poşetă. O oroare= fusta mini din denim, purtată peste colanţi lucioşi, cu aceiaşi pantofi eleganţi cu toc. Îngrozitoare acele rochii din denim, crăpate sexy, cu umeri enormi şi împodobite cu strassuri, paiete multicolore şi "etichete de marcă".

Mai departe, în secolul XX, văcarul american îmbogăţit a ajuns om de afaceri (vezi **Dallas**): cămaşă în carouri, o cravată aiurea, sacou, blue-jeanşi şi cizme cow-boy. În Europa, ca şi la noi românii ,varianta de lux: în loc de cămaşă în carouri, cămaşă de mătase, cravată italiană şi pantofi scumpi, decupaţi şi cu ciucuraşi, cu aceiaşi eterni jeanşi. Sau, şi mai rău, în loc de pantofi, "adidaşi" (sic!) Puma, Nike, Tiger, Reeboock sau Rostart. Am văzut pînă şi costumul din denim-jeanşi, cămaşă şi jachetă - purtat cu cravată (textilă sau din piele). Şi, capac la toate: trench-coat-ul din denim. Apoi espadrile, pantofi, botine, cizme, mocasini şi chiar "cizme muşchetar" din acelaşi denim, cu etichetele de rigoare.

Apoteoza va fi, poate, (mă rog să nu fie aşa) smokingul sau fracul din denim. Aferim!

Cristian CRISBĂŞAN

Bustul Thaliei

Astăzi vom vorbi despre diferenţa dintre "a da un spectacol" şi "a se da în spectacol". În primul caz se presupune existenţa unui spaţiu de joc special amenajat, a unui text prestabilit şi a conştiinţei/conştienţei spectatorului că va asista la un spectacol teatral. În cel de-al doilea nu mai e nevoie de o sală specială, orice loc la îndemîna celui ce se pregăteşte să ne încînte (?) este bun, textul e de obicei găsit pe loc, iar bietul spectator e luat prin surprindere de spectacolul improvizat sub propriii săi ochi.

Peste un astfel de spectacol neaşteptat am dat, nu cu multă vreme în urmă, la Cluj. Intrasem la o conferinţă a compozitorului francez Robert Cohen-Solal despre problemele improvizaţiei în muzica contemporană. Conferenţiarul era plin de vervă şi umor şi totul era gata să se transforme într-un veritabil şi agreabil spectacol de sunet şi... lumină dacă peste spectacolul anunţat nu s-ar fi suprapus spectacolul neanunţat, nedorit şi neaşteptat, dat de un distins compozitor clujean, care se presupunea că ar fi trebuit să traducă spectatorilor necunoscători ai limbii franceze vorbele invitatului serii. Cum, la îndemnul dumnealui: "Cine are nevoie de traducere să ridice mîna!", nu s-a văzut fluturînd nici o mînă deasupra capetelor auditoriului, persoana în cauză păru a se resemna: "Bine, voi face din cînd în cînd un rezumat al celor spuse". Ei bine, nu, ne grăbisem să tragem concluzii! Nici nu rosti bine conferenţiarul două fraze, că traducătorul se şi grăbi să ni le redea în dulcea noastră limbă strămoşească, totul cu un accent ardelenesc inimitabil. Şi asta n-ar fi fost nimic dacă, nu peste multă vreme, traducerea n-ar fi ajuns să copleşească originalul. Se vorbea despre poezia japoneză? Traducătorul se grăbea să ne expună cunoştinţele pe care le posedă în materie, explicîndu-ne ce este acela un Haiku. Veni vorba despre ORTF? Ni se explică şi cu ce se îndeletnicea această instituţie. Şi tot aşa. La fiecare nume pomenit, traducătorul nostru depăna amintiri în legătură cu persoana respectivă, de ajunsesem să credem că avem în faţa noastră un **Who's Who** pe picioare. Şi cu gură. Care nu mai tăcea. Conferenţiarul, în schimb, a fost redus la tăcere! I se permitea să mai spună cîte ceva doar pentru a răspunde la întrebările translatorului, care părea că participă la un concurs "Cine ştie cîştigă" unde era în acelaşi timp concurent şi examinator.

Concluzia: feriţi-vă de compozitorii prea binevoitori. Vă vor obliga să jucaţi pe muzica pe care o produc. Şi ce vă faceţi dacă e muzică atonală?

Rolland MAN

Paris, iunie 1993

Şotron

Celebra replică a lui Francisc Bacon la tabloul lui Ingres Oedip şi Sfinxul (**prezentă la Luvru lîngă original în cadrul expoziţiei** Copier=créer) **aparţine, se pare, lui Sylvester Stallone,** Chevalier de l'Ordre des Arts et Lettres... **Totul e posibil.**

Motto-ul paginii:

"Libertatea nu este o filozofie, nici măcar o idee: este o mişcare a conştiinţei care ne împinge, în anumite momente, să pronunţăm două monosilabe, Da şi Nu."
Octavio Paz

La începutul anilor '80, formele obiectelor de uz casnic devin mai aşnice, colţurile se rotunjesc, cmai pentru a compensa resivitatea crescîndă din jur spune o reclamă la televizor; unţ care te îndeamnă să iveşti întreaga expoziţie de la rand Palais, **Design: miroir du ècle**, (un titlu destul de banal, ebuie să recunoaştem!) ca o ensă antifrază: mai mult decît oglindă, designul ar fi un gativ al epocii, reversul său ntasmal...

Expoziţia (19 mai-25 iulie) eră de toate pentru toţi, de la aşina de cusut Singer model

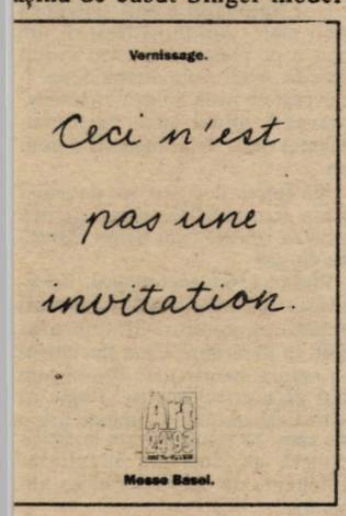

79 la fotoliul Celidonia din 78-80, trecînd prin scaunul Hill House" al lui Mackintosh 902) "fotoliul-lebădă" al lui cobsen (1958), tacîmurile andinave model '59, moto- leta Harley-Davidson ('64) şi el "Sacco" din 1968, fotoliul- iş creat de Gatti, Paolini şi odoro. Concluzia: designul e ceea **ce dă** stil ambientului, mesticului - şi poate că, r-adevăr, nu putem "citi" mai ne o epocă decît prin aceste nne. De aici şi pînă la "Artele ăzii" (al VII-lea salon ternaţional al afişului şi al telor străzii) nu este, cu evărat, decît un pas - avînd în dere că expoziţia a avut loc tot Grand Palais (9-28 iunie): 300 afişe din 15 ţări (**nu** şi din mânia), cu emergenţa steptată!) a japonezilor, dar şi o secţiune nostalgică "30 ani afiş Bally" şi cu un Omagiu Léo Kouper (n. 1926), cel re a primit în 1974 Premiul cial al afişului la Festivalul de Cannes pentru **Emmanuelle**. IŞ şi DESIGN - cele două sînt despărţite, îşi "trimit bezele" ste capetele călătorilor din trou (cîţi ştiu că la Paris gurile metrou au fost designate de imard ?), afişele expoziţiei atisse - percepute în acelaşi np cu structura Centrului mpidou - sau, dacă sînt lipite în subteranele metroului, alterînd cu afişele de cinema, de "mari reduceri de preţuri", de călătorii tropicale... ce au viaţă scurtă: pentru mine, momentul cel mai plăcut este acela în care afişele sînt lacerate - pentru a face loc altora! Şi, chiar dacă nu am zărit, pe nici o stradă din Paris, superbissimul model de limuzină Tatra - 1936, precum cel bej de la Grand Palais, nu mi-a scăpat o splendidă decapotabilă crem-deschis, cu panglici de nuntă, venind dinspre Madeleine (după socotelile mele, trebuie să fi fost o Hispano-Suiza din anii '20; cît despre "strada Mallet-Stevens" - aceasta mi-era deja familiară). **Dacă vreţi să aveţi idei proprii, schimbaţi-le ca pe cămaşi;** sau: **Capetele noastre sînt rotunde pentru a permite gîndurilor să-şi schimbe direcţia** - aceste două aforisme îi aparţin lui Picabia care, împreună cu bunii săi amici Duchamp şi Man Ray, sînt găzduiţi în minunata galerie de l'Étoile, de pe 4 iunie pe 31 iulie. **Liberté - Humour - Dérision**, ce triadă mai potrivită acestor creatori? Mabel Semmler, cea care s-a ocupat de această expoziţie remarcabilă, a lucrat trei ani la ea - şi rezultatul se vede! Nu ştiu cît i-a luat lui Jennifer Flay pentru a-i aduna pe artiştii care expun în galeria ei (7, rue Debelleyme), dar şi expoziţia sa este o reuşită: pornind de la colajul lui Richard Hamilton din 1956 "**Just What Is It That Makes Today's Homes So Different, So Appealing?**", Flay a adunat, pe două nivele, cam 25 artişti americani instalaţionişti - dîndu-le mînă liberă: rezultatul seamănă cu un grup de nebuni care s-ar fi apucat să răstălmăcească "oglinda secolului - designul" (şi afişul)! Genial (spiritul lui Duchamp, chiar dacă în al şaişpelea arondisment, nu e chiar departe), culminînd cu un video hohotitor al lui Bruce Nauman: **Violent incident**! (deschisă pe 3 iunie, expoziţia ţine pînă pe 17 iulie). Pînă la 20 iunie au fost deschise, la Jeu de Paume, două expoziţii cu totul deosebite: cea a Evei Hesse (1936-1970) şi cea a lui Thierry Kuntzel (n. 1948). Hesse, artistă cu posibilităţi multiple, a lăsat în urma ei o operă - picturi, desene, reliefuri şi sculpturi - de o intensă visceralitate, emoţionantă, uneori, tocmai prin fragilitatea sa (de pildă **Right After**, sculptură din răşină pe fibră de sticlă din 1969, nu poate fi deplasată); Kuntzel, instalaţionist video, se află pe o traiectorie post-barthesiană, în acelaşi timp discursivă şi metadiscursivă - operele sale, de o fascinaţie surdă, subliminală, operînd prin disclocări temporale, prin defazaje, într-o **aşteptare** devenită **semn**. Este aproape ceea ce, la Cinemateca de la Palais de Tokyo, s-a întîmplat în cadrul "Cabinetului de amatori" - formulă în care s-au prezentat **Hommages par regards**: 5 filme dedicate lui Andy Warhol (din care, două de Marie Menken, unul - ultimul - de Jonas Mekas); **Scenes from the life of Andy Warhol**, al lui Mekas, durează 35 minute, este pe muzică de Velvet Underground (care, regrupaţi, aveau să se producă pe scena de la Olympia într-un concert-eveniment a doua zi, pe 15 iunie), începe cu reprezentaţia publică (prima din cariera lor) de la Dom, cu Nico (între timp decedată), şi sfîrşeşte cu messa de înmormîntare a lui Andy, de la catedrala St. Patrick; un film tulburător, pendulînd între două enunţuri echidistante: **Acesta este un film documentar** şi **Acesta nu este un film documentar**! Un film pe care toţi "velveteranii" (calambur din titlul interviului cu cei de la Velvet, apărut în **Libération** din 15 iunie) trebuie să-l vadă; în ce mă priveşte, ştiu că n-am sărit peste două evenimente expoziţionale obligatorii: suita **Toros y toreros** de la Muzeul Picasso şi uleiurile lui Cy Twombly, la galeria Karsten Grève. Pe ambii îi iubesc prea mult pentru a putea fi "critic" în ceea ce-i priveşte... Nu-mi rămîne decît să mai amintesc de farsa lui George Tabori **Mein Kampf**, pe care am văzut-o la premieră, la Théâtre de la Colline; chiar dacă montarea lui Lavelli nu a plăcut unora, care au găsit-o "indigestă" (vezi Mathilde La Bardonnie, în **Libértion**), mie, care în general nu-mi place teatrul, mi s-a părut excelentă - cu Dominique Pinon (personajul principal din **Delicatessen**) aici în rolul lui Hitler (un Hitler Grand Guignol, e drept) şi cu marea Maria Casarès în ceea ce mulţi apreciază a fi ultimul său rol: tragediana, acum în vîrstă de optzeci de ani, este din nou Moartea în farsa lui Tabori - ca acum 44 de ani, în **Orphée** al lui Cocteau... O Moarte ce nu se grăbeşte să-l "ia" pe junele Adolf (încă pictor, la Viena) ştiind prea bine că, datorită lui, va "depăşi planul" la numărul de morţi! Tabori (n. 1914, la Budapesta) este el însuşi un "rescapé", cum se spune: tatăl i-a murit la Auschwitz. În 1945, Elia Kazan i-a montat prima piesă, a scris scenarii pentru Hitchcock şi Losey, a tradus Brecht - ceea ce, lucrul petrecîndu-se în Statele Unite, i-a atras prezenţa pe listele negre ale lui McCarthy... Tabori este un bătrîn înalt şi slab cu bărbiţă albă; la premieră era îmbrăcat în nişte zdrenţe de hippy, ca un Păsărilă în mijlocul acelei lumi elegante. La un moment dat, Geneviève Page, încă extrem de frumoasă într-un deux-pièces bleumarin cu pantaloni, s-a apropiat de el şi l-a îmbrăţişat - şi am avut senzaţia că două lumi, ce nu se întîlnesc, în principiu, niciodată, s-au ciocnit brusc - ca o cupă de şampanie cu o halbă de bere.

Introducing
The A-Z Administrative Services
1993 Living Unit
by Zittel

• AS EFFICIENT AND COMFORTABLE AS A HOME
• AS PORTABLE AS A TRUNK

The A - Z 1993 Living Unit offers an all new alternative to satisfy the demands of today's lifestyle...

Imagine being able to own your own home and being able to bring it along wherever you go...

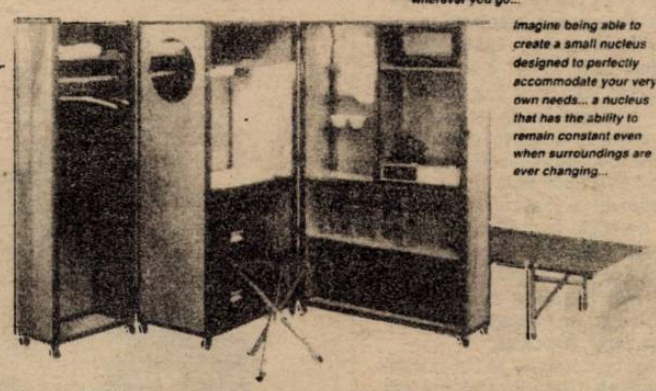

Imagine being able to create a small nucleus designed to perfectly accommodate your very own needs... a nucleus that has the ability to remain constant even when surroundings are ever changing...

The A - Z 1993 Unit unfolds to create a series of "rooms" which may be personalized to satisfy your particular needs.

Closed for storage or transport, the 1993 Unit measures only 60" x 30" x 40".

Available through

Galerie Jennifer Flay 7, rue Debelleyme 75003 Paris Tél 18 47 10 02 Fax 18 47 31 22

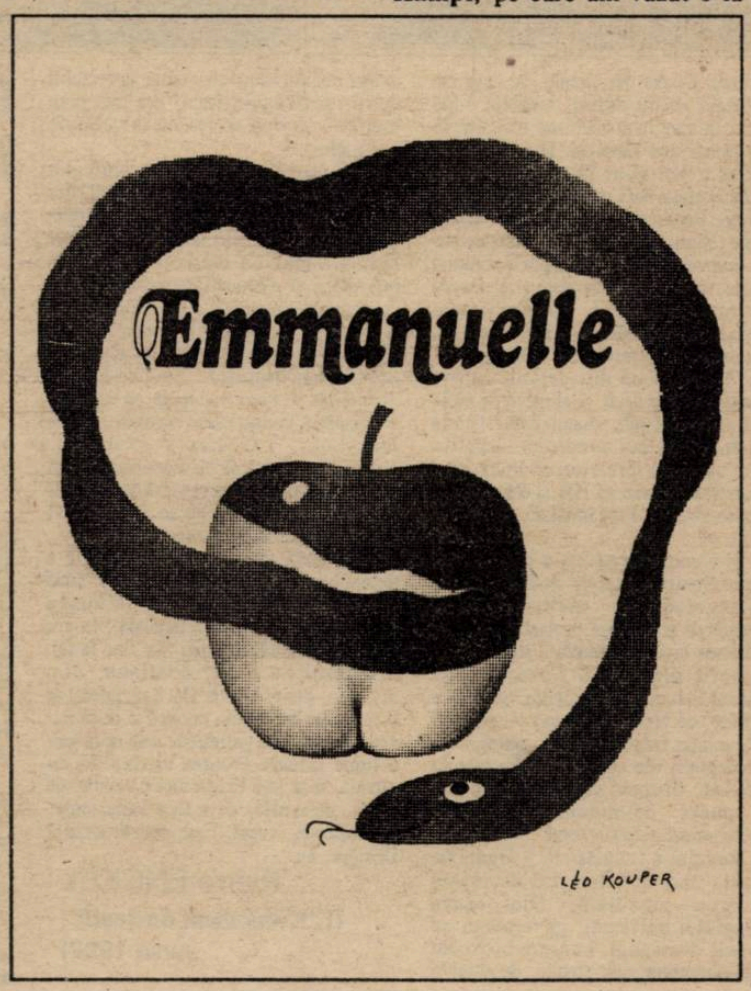

Cel mai amuzant afiş: acela reprezentînd trei inguini, din profil, pe o banchiză de gheaţă - eclamă pentru Festivalul filmului de la Paris. egenda spunea că nu e nevoie să vii în smoking ecît dacă vrei cu orice preţ să fii remarcat...

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Falimentul utopiilor

Nostalgia este un sentiment bine răspîndit în lume. Popoare şi indivizi se referă la trecutul îndepărtat sau apropiat exaltîndu-i virtuţile în comparaţie cu marasmul prezentului. Aşa a fost dintotdeauna. Ceea ce dă acum forţă acestui sentiment transformîndu-l într-o ideologie activă este falimentul utopiilor, care promiteau un viitor mult mai bun decît trecutul, punînd între paranteze prezentul.

Confruntat cu cifrele, regretul nu se justifică: într-un număr din 1992 revista L"Evénement du Jeudi **dovedeşte că în Franţa un număr mult mai mare de oameni trăieşte mai bine, mai confortabil, că s-au imbunătăţit condiţiile de muncă, durata vieţii, calitatea învăţămîntului etc. Luat la bani mărunţi, probabil că nici o persoană care susţine că înainte era mai bine, n-ar accepta să trăiască - concret - aşa cum se trăia înainte de primul război mondial. E adevărat că războiul rezolvă în felul său problema: morţii din 1993 din Bosnia n-au de ce să-i invidieze pe cei din 1914: de murit se moare la fel.**

Trecutul apropiat a fost mult mai murdar decît prezentul - susţine John Le Carré, autorul unor celebre romane despre farmecul otrăvit al războiului secret.

Cei care sînt gata să se înregimenteze în practica militantă a refuzului schimbării par să nu înţeleagă că încercarea de a transforma un suspin în acţiune politică presupune la rîndul ei o schimbare. Întotdeauna violentă.

© C. Bumbuţ

Lumea nu mai e ce-a fost

● Era mai bine înainte! ● Toţi francezii sînt convinşi că sîntem în cădere liberă ● Nimic nu mai e ca pe vremuri ● Totul se năruie ● Problema e că nu e uşor să determini în care epocă era mai bine şi pentru cine...

Era mai bine înainte, se plînge dreapta. Pe atunci, Franţa era o mare putere, nu îngenunchea în faţa primului străin, se apăra cu ghearele şi cu dinţii, se mîndrea cu instituţiile ei, îşi asuma cu stăIucire specificitatea.

Era mai bine înainte, suspină stînga. Ştiam care sînt principiile noastre, nu ne compromiteam cu patronatul, moştenirea lui 1789 era vie şi necontestată, laicitatea era o bătălie corectă, credinţa în progres era o dogmă, n-am fi acceptat niciodată compromisurile care întunecă memoria lui Jean Jaurès şi Léon Blum.

Era mai bine înainte, clamează extrema dreaptă. Ioana D'Arc era o sfîntă, luptătorii din '14 erau eroi. Francul era de aur. Slujba se făcea în limba latină. Evreii şi musulmanii stăteau la locul lor. Exista credinţă. Nu se schimba nimic, niciodată.

Era mai bine înainte, se lamentează extrema stîngă. Clasa muncitoare era puternică şi unită. Socialismul era ştiinţific. Grevele erau dure. Periferiile erau "roşii". De 1 Mai se defila. Marea schimbare era aproape. Se auzea cîntecul zorilor zilei de mîine.

Aceasta este singura noţiune împărtăşită în egală măsură de ansamblul spectrului politic. Toate referinţele trimit la trecut. Şi centrul se plînge: înainte era mai bine, exista un adevărat centru legat de valorile sigure, apărînd adevăratele cauze, în timp ce azi, vai! Fără a mai vorbi despre ecologişti, pentru care, evident, totul era mai bine înainte, cînd aerul era mai curat şi marea mai albastră, Franţa mai verde, morcovii mai roşii şi sufletele mai curate. Cei pentru care vînătoarea şi pescuitul ţin loc de program politic, mai adaugă totuşi un al treilea termen: tradiţia. Tradiţiile noastre, oricare ar fi ele, trebuie apărate împotriva a ceea ce le corupe, pentru că **era mai bine înainte.**

Era mai bine înainte, protestează negustorii. Nu existau marile magazine care fac concurenţa imposibilă, fiscul nu ne hărţuia atîta, aveam relaţii amicale cu furnizorii, vînzătoarele erau discrete şi muncitoare, domnule, nu ca tinerii din ziua de azi.

Era mai bine înainte, bolborosesc consumatorii. Nu existau aditivi chimici în alimente, pîinea avea gust de pîine, mecanicii auto lucrau serios, medicii se deplasau la domiciliul bolnavului, exista cîte un cizmar în fiecare cartier, mergeam la cîrciumă nu la Mc Donald şi dacă avem nevoie de un nasture îl cumpăram la mercerie. Merceria, doamnă, era ceva despre care tinerii din ziua de azi habar n-au.

Era mai bine înainte, constată învăţătorii. Copiii erau ascultători, nu se refereau la ce au văzut la televizor. Ştiau să scrie cu tocul şi le plăcea caligrafia. Purtau cămăşuţe şi nu T-shirts şi Euro Disney. Programele şcolare nu se modificau în fiecare toamnă şi nu trebuia să ne supunem necondiţionat pretenţiilor părinteşti.

Dar era mai bine înainte, spun indignaţi părinţii elevilor. Copiii noştri învăţau ortografia şi nu modalităţile de liberă exprimare. Învăţau istoria Franţei, despre Vercingetorix şi bătăliile de la Marignan, "statul sînt eu" şi nu se ocupau de "activitatea interactivă". Nu se pomenea de droguri sau jafuri. Trimestrele ţineau un trimestru şi cadrele didactice erau pedagogi adevăraţi.

La toate nivelele, în toate situaţiile acelaşi cîntec. Bărbaţii erau mai virili, femeile mai feminine, lumea nu mai e ce a fost şi calupul de brînză era mai mare. Şi mai ieftin... (...)

Pe toate tonurile, se roşteşte discursul despre decadenţă, se exprimă nostalgia vechii ordini, regretul după lumea în care lucrurile erau mai simple şi oamenii mai sănătoşi. Dar idealul la care ar trebui să ne întoarcem nu este mereu acelaşi. Nici măcar nu e bine fixat în timp. Deoarece acest discurs e veşnic. De pe timpul Greciei antice vîrsta de aur era înapoia noastră. În epoca romană bunele vremuri de altă dată erau mereu pe timpul bunicilor. Cultura iudeo-creştină ne trimite la un de neatins paradis al începuturilor. Oare, într-adevăr, de două mii de ani, lumea noastră nu face decît să alunece pe toate povîrnişurile fatale imaginabile? Istoria ei n-ar fi decît cea a căderilor succesive dintr-un Eden preistoric? Pusă aşa, întrebarea te face să rîzi şi duce la un răspuns negativ. Fără îndoială, progresul există.

Şi atunci, decadenţa a început mai tîrziu? Pentru a stabili cînd s-a pornit degringolada ai multe opţiuni. Renaşterea şi apariţia protestantismului au distrus credinţa simplă a strămoşilor. Filosofii din epoca Luminilor au semănat îndoiala şi batjocura: de vină e Voltaire, de vină e Rousseau. Ar putea fi şi Revoluţia franceză cu tot cortegiul ei de nelegiuiri din care nu ne-am revenit încă. Sau, dimpotrivă, Revoluţia a fost un punct culminant şi tirania napoleoniană a distrus totul.

Revoluţia industrială a organizat sclavia muncitorilor şi a declanşat poluarea mondială. Din cauza sufragiului universal, guvernanţii au devenit demagogi. Lenin a provocat pierzania regimurilor stabile, de altfel şi astăzi vedem cum un număr apreciabil de ruşi aplică principiul "era mai bine înainte", dorind să revină la deliciile ţarismului...

Ba nu, Statele Unite au infectat totul cu mentalitatea lor, cu benzile lor desenate şi cu automobilele lor. Alban Berg şi Igor Stravinski au pervertit armonia muzicii clasice. Din cauza bunăstării şi a alocaţiilor pentru şomaj contemporanii noştri au devenit blegi. Din cauza lui Mai '68 nimic nu mai merge. Din mai '81 totul a început într-adevăr să se degradeze. De cînd teza de licenţă nu se mai susţine ca pe vremuri au dispărut cunoştinţele serioase. De la Jean-Luc Godard încoace, cinematograful e de nerecunoscut. Din cauza Maastricht-ului necazurile vor fi şi mai mari. Acordurile nu se aplică încă? O să vedeţi, o să fie şi mai rău!

Această măgulire înverşunată a trecutului, care poate fi observată chiar la oamenii cei mai legaţi de lumea modernă nu este doar o ţicneală. Nu era mai bine înainte. Era mai rău. Sau la fel. Progresul nu e nici continuu, nici mecanic, dar el există. Dacă paradisul ar fi într-adevăr înapoia noastră şi dacă ne-am îndrepta fără putinţa de a ne opri spre o lume în care oroarea ar rivaliza cu prostia, n-ar mai exista nici o raţiune de a trăi, de a afla, de a face experienţe, descoperiri, copii. Este acesta cazul? Desigur, nu.

Pierre ENCKEL

(L'Evénement du Jeudi - iunie 1992)

Celor care au învins în războiul rece

Cu toate că guvernele mint ● experţii greşesc întotdeauna ● loviturile aeriene sînt ineficace ● gazetarii nu vă scriu niciodată corect numele - e timpul să ne luăm zborul!

Arhitecţii globali, oamenii ordinii mondiale, neguţătorii de amulete politice şi alchimiştii geopolitici din timpul războiului rece au reuşit, colectiv şi individual, să ne convingă şi să se convingă că uneori cu un brînci secret aici, cu o piedică secretă dincolo, cu un asasinat sau prin cîteva economii destabilizate, vor salva democraţia şi vor crea stabilitate în interiorul haosului.

Războiul rece n-a fost cîştigat de spioni. Dacă ne gîndim bine, nici nu cred că au contat prea mult. Izolarea şi teoriile lor tulburi i-au împiedicat să vadă chiar în 1987 şi în 1988, ceea ce orice om de pe stradă le-ar fi putut spune: "S-a terminat. Cortina de fier cade. Monolitul împotriva căruia luptăm e de fapt un sac cu oase. Ieşiţi din tranşee şi zîmbiţi!" Pentru ei, victoria nu era decît încă un şiretlic bolşevic. Şi ce motiv aveau să zîmbească? Era o victorie obţinută pe faţă, şi nu în secret. Prin sinceritate şi nu prin intrigi.

Imperiul sovietic s-a prăbuşit nu pentru că serviciile secrete au pus microfoane în closetele de la Kremlin sau sticlă pisată în baia doamnei Brejnev, ci pentru că în anii '80 a devenit imposibil - pe plan economic, social, militar, tehnologic - să faci să funcţioneze o societate represivă şi închisă.

Şi cel mai nostim este că dacă sfîrşitul războiului rece ar fi depins de spioni, totul pare să demonstreze că ai noştri l-ar fi pierdut la scor. Slavă domnului.

Forţa unei democraţii adevărate se întemeiază pe faptul că nu poate impune frica, disciplina, absolutismul, temniţele secrete - condiţiile prealabile ale unui stat poliţist. Forţa Americii vine din sinceritatea ei, din mobilitatea spiritului, din disponibilitatea pe care o are în a-şi recunoaşte erorile, în a-şi asuma riscurile şi în a se schimba. Nu în activităţile secrete.

(...) Spionajul a fost pasiunea epocii mele. Am împărtăşit-o, am simţit-o pe pielea mea. Am vorbit despre ea. Apoi m-am detaşat de ea, i-am evocat cu toată liniştea amintirea, a devenit micul meu teritoriu, contextul meu, felul meu de a privi viaţa.

Mă întreb deci: ce am devenit? Ne-am schimbat? Luptînd pentru libertatea noastră, am risipit o bună parte din ea?

Războiul rece s-a terminat, dar n-am văzut veselie pe stradă, n-am auzit dăngătul clopotelor. Sîntem prea obosiţi ca să cîntăm? Ceva sau cineva ne-a mutilat pe parcurs? Sau sîntem orbiţi de norocul nostru? Poate că doctrina expansiunii nelimitate într-o lume care se restrînge este la fel de perimată de doctrina revoluţiei permanente de care tocmai ne-am debarasat?

Acum cîţiva ani, cînd o ţară era ameninţată de comunism, ne grăbeam să-i sărim în ajutor. Problema ei era şi a noastră! Îi transformam în eroi pe dictatorii de tinichea. Şi ades am confundat anticolonialismul cu comunismul. E adevărat, că şi pe partea lor comuniştii făceau acelaşi lucru. Am dat bani. De fapt, banii dumneavoastră. O parte dintre ei au servit la construirea unor cuiburi, mai curînd dezgustătoare. Dar cealaltă parte a fost utilizată cu folos. Cel puţin acţionam. Pretindeam că ne priveşte. Replica dată comunismului a fost uneori grosolană, alteori nelalocul ei. Dar era singura pe care o aveam la îndemînă. Era legitimă şi era eficace. Astăzi, cînd o ţară nu atît de îndepărtată este sfîşiată de un război civil şi cînd una din minorităţile etnice este supusă sub ochii noştri torturii, violului şi crimei oamenii politici ne spun că nu trebuie să reacţionăm emoţional şi ne avertizează că dacă o vom face vom suporta consecinţele. (...)

Lupta împotriva comunismului ne-a diminuat. De aceea sîntem incapabili să ne bucurăm de victorie. Această luptă ne-a lăsat o ortodoxie falsă şi alterată. Ea ne-a acordat justificarea pentru toate excesele noastre şi acestea nu ne permit să ne simţim bine. S-a atenuat astfel pasiunea noastră de a interveni în conflicte şi gustul pentru aventura vieţii s-a tocit.

În ţara mea, şi poate că la fel e şi la dumneavoastră, excesul critic a covîrşit magia creaţiei. Intelectualii noştri sînt prea plini de ură: presa noastră îşi face o plăcere din execuţiile publice. Reaua credinţă ne otrăveşte. Şi totuşi nu ne asumăm riscurile. Nu sîntem curajoşi. Ortodoxia nu ne oferă nici o ieşire.

Şi totuşi n-am fost niciodată atît de liberi. Nu mai sîntem obligaţi să tăiem aripile umanităţii din noi. E timpul să ne luăm zborul.

John Le CARRÉ

(Extrase dintr-o conferinţă rostită în faţa juriştilor baroului din Boston, la 3 mai 1993. Libération - 2 iunie 1993)

Auschwitz-ul n-a fost în Texas

Americanizarea Holocaustului

HENRYK M. BRODER, autorul articolului de faţă - apărut în Spiegel din 19 aprilie '93 - s-a născut în Germania şi s-a remarcat ca un jurnalist care abordează cu predilecţie tematici incomode şi foarte actuale. Una din polemicile foarte cunoscute din presa germană de la începutul anilor '80 a fost cea iscată de Broder cînd a acuzat partidele de stînga din Germania de antisemitism. De cîtva timp, cunoscutul publicist s-a stabilit în Israel, continuînd să colaboreze ziare şi edituri germane.

La sfîrşitul anilor '70, preşedintele Jimmy Carter a avut ideea de a vinde avioane de luptă F-15 Arabiei Saudite, dorind în acelaşi timp să nu strice relaţiile de prietenie cu Israelul. Era clar că dotarea Arabiei Saudite cu tehnică de luptă americană însemna un pericol pentru Israel, fapt ce nu putea trece neobservat de evreii din America.

Atunci a apărut ideea salvatoare din partea consilierului prezidenţial cu problemele de politică internă, d-na Ellen Goldstein: înfiinţarea unui "Consiliu American pentru Memoria Holocaustului" care urma să se ocupe de construirea la Washington a unui Muzeu Naţional în memoria Holocaustului. Arabia Saudită şi-a primit avioanele, iar evreii americani promisiunea unui muzeu memorial. Elie Wiesel, supravieţuitor al Holocaustului şi personalitate de renume mondial a fost numit preşedinte al Consiliului.

Astfel a apărut o nouă modă - americanizarea Holocaustului. Ulterior, în Statele Unite au luat fiinţă 20 de muzee ale Holocaustului, 75 de Centre de cercetare, 34 de arhive, 12 monumente, 5 biblioteci şi 3 reviste care se ocupă exclusiv de Holocaust şi fenomenul crimelor în masă.

Americanizarea Holocaustului devine un fenomen: la fel cum Mickey Mouse, Coca-Cola sau Mc Donald sînt propulsate ca simboluri americane, tot aşa şi Holocaustul va fi peste cîţiva ani o emblemă în faţa căreia nimeni n-o să se mai gîndească la Auschwitz sau Majdanek ci la un muzeu sau un monument aflat la Los Angeles, New York ori Washington. Dacă odinioară se punea problema să ne amintim de cei ucişi şi să ne îngrijim de supravieţuitori, acum totul se reduce la construcţii ridicate cu mulţi bani şi pompă, după ultimele cuceriri ale ştiinţei şi cu pretenţii pseudo-pedagogice.

Pe 9 februarie s-a inaugurat, la Los Angeles, Muzeul Toleranţei - Beit Hashoah (în ebraică **Casa Holocaustului**). Clădirea, de 7 etaje, - din granit roşu - arată în interior ca un templu post-modern iar pe dinafară ca o staţie orbitală şi a costat 50 milioane de dolari. Ultima inaugurare a avut loc în luna aprilie, la Washington: Muzeul Memorial Holocaust, finanţat de guvernul federal cu 150 de milioane de dolari. La New York este de ani de zile în construcţie un al treilea muzeu care va primi donaţii în valoare de 100 milioane de dolari. "**Shoah-business** este singura industrie cu adevărat profitabilă din SUA", afirmă Brewster Chamberlain, arhivar la Holocaust Museum din Washington.

"Tot mai mulţi oameni sînt convinşi că aşa ceva se poate repeta", spune rabinul Marvin Hier, "şi de aceea ei încearcă să găsească un fel de asigurare..." Circa 380.000 de familii evreieşti finanţează Centrul de studii al Holocaustului din Los Angeles, anul trecut suma ridicîndu-se la 12 milioane de dolari.

Seîntimentul de nesiguranţă al populaţiei evreieşti trebuie să aibă şi alte cauze. La fel ca şi ne-evreii, evreii americani ştiu că ar fi putut face mult mai mult pentru a-i ajuta pe evreii din Europa anilor '39-'45, dacă ar fi dorit acest lucru. Întrebarea: de ce drumul spre Auschwitz nu a fost bombardat rămîne pînă astăzi fără răspuns; pe de altă parte este un fapt ştiut că politica de emigrare a statului american i-a costat pe mulţi evrei viaţa - de cele mai multe ori nu primeau viza sau, asemeni celor de pe vasul "St. Louis", erau trimişi înapoi în Europa.

E mai uşor să suporţi vinovăţia istorică din trecut dacă îţi proiectezi ţie însuţi un pericol cît de vag în viitor. Şi, astfel, evreul din Long Island care în '44 făcea afaceri prospere, în vreme ce rudele sale din Galiţia se îngrămădeau în lagăr, nu mai trebuie să aibă conştiinţa încărcată.

Este adevărat că viitorul nu poate fi prevăzut şi că niciodată un genocid, odată înfăptuit, nu a împiedicat ca, ulterior, un altul să aibă loc. Dimpotrivă, genocidul armenilor a fost folosit ca model pentru cel al evreilor, iar Pol Pot nu a fost împiedicat de opinia publică internaţională să-şi decimeze propriul popor.

Cînd mii de curzi au fost gazaţi de Saddam Hussein - a funcţionat mai mult principiul neamestecului decît cel al drepturilor omului.

"Vom continua lupta împotriva urii, intoleranţei şi discriminării... omenirea nu trebuie să mai cunoască niciodată ororile unui Holocaust." Cine răspunde acestui apel, trimiţînd un cec pe adresa Centrului Simon Wiesenthal, intră automat în categoria celor buni, care vor împiedica apariţia unui nou Holocaust.

7,50 dolari - la fel cît un bilet de cinema - costă intrarea în Muzeul Toleranţei - Beit Hashoah. La început, în aşa zisa "zonă a toleranţei", ţi se oferă videoclipuri didactice, un Teatru al genocidului, unde pe trei ecrane paralele se proiectează masacrele din Armenia, cel asupra indienilor sud-americani şi crimele lui Pol Pot. Se presupune că tineretul între 10-15 ani, a cărui capacitate de receptare durează cîte un video-clip pe canalul MTV, va deveni "angajat" în urma acestor mesaje video de circa 2 minute şi jumătate fiecare.

Distracţia se termină însă după "zona de toleranţă". În spatele unei uşi care se deschide singură ca de o mînă nevăzută începe "secţiunea Holocaust". Traseul începe cu Berlinul anilor '20 şi se termină într-o cameră da gazare reconstruită, după care vizitatorii ies printr-o replică micşorată a porţii de la Auschwitz. La fiecare din cele 21 de popasuri - pe parcursul acestei **Via Dolorosa** - sînt înfăţişate episoade din istoria celui de al III-lea Reich. O reproducere forţată a ororii care duce la diminuarea ei. Modelul pentru Auschwitz cu cele trei spînzurători şi cei trei spînzuraţi poate fi un peisaj din jocurile "Lego" iar "diarama" cu ruinele ghetoului din Varşovia ar merge la fel de bine pe coperta unui LP - "Blocuri în dărîmare".

"Vizitatorii trebuie să devină parte din acest mediu şi martori ai faptelor, de parcă s-ar afla chiar la locul crimelor" se scrie în ghidul muzeului

Vizitatorii care, cu răsuflarea tăiată, iau loc în "camera de gazare", ştiu că afară, în magazinul muzeului, pot să-şi cumpere cîteva suveniruri iar la "Cafeteria" pot să-şi comande un sandwich.

Şi după ce te-ai lămurit că naziştii au fost răi, părăseşti "Muzeul Toleranţei", încercînd să te hotărăşti unde să-ţi petreci restul zilei - pe plaja de la Santa Monica sau prin centrul comercial din Culver City - fără să trebuiască să te gîndeşti la faptul că adevăraţii "vizitatori" ai adevăratelor camere de gazare n-au fost puşi în faţa acestei chinuitoare alegeri. Pseudoreconstrucţia Auschwitz-ului nu conţine nici un fel de valoare moral-explicativă, ea reuşind doar să dea un frison vizitatorilor şi să facă din ei nişte virtuali supravieţuitori ai unui joc macabru.

Şi toate acestea pentru "a păstra memoria şi a asigura viitorul" într-un oraş în care, zilnic, sînt ucise 10 persoane şi unde mai e nevoie de argumentul celor 6 milioane de morţi pentru a susţine importanţa vieţii omeneşti.

New York Times, Times Magazine, Los Angeles Times au lăudat aceste iniţiative, fiind cu toţii de acord că aşa trebuie să arate muzeul secolului XXI.

Comentatorii evrei nu s-au sfiit însă să caracterizeze muzeul drept "kitsch de înalt nivel tehnic", "Auschwitz în Disneyland" (Michael Nutkiewicz), "Holocaustul a fost sechestrat de o mînă de filfizoni de la **Public relations**" (Arthur Hertzberg, rabin şi autor al volumului "Evreii în America").

Michael Lerner, evreu ortodox, editor al revistei **Tikkun**, comentează la rîndul lui: "Închipuiţi-vă doar, germaniii ridicînd în mijlocul Berlinului un monument uriaş dedicat victimelor apartheid-ului sud-african, fără să se simtă obligaţi să-şi amintească de victimele nazismului. Ar fi o metodă de a scăpa de propriile mustrări de conştiinţă. Exact acest lucru se întîmplă astăzi în S.U.A.".

Americanii au trei cadavre istorice în pivniţă: uciderea indienilor, tratamentul aplicat negrilor şi războiul din Vietnam care a costat aproape un milion şi jumătate de vieţi omeneşti dintre care 58.000 cetăţeni americani. "Noi putem să cinstim victimele unui genocid pentru care nu sîntem răspunzători, noi putem să ne arătăm oroarea în faţa unui măcel fără să trebuiască să ne asumăm răspunderea morală. Recunoaştem o vină istorică fără să fim noi vinovaţii." Comentează acelaşi Lerner. Într-o zi, indienii şi negrii vor dori să afle de ce un genocid care s-a întîmplat în Europa joacă un rol atît de important în viaţa publică americană, în timp ce distrugerea diverselor grupări etnice de pe teritoriul american este trecută cu vederea.

Trebuie să începem, încet încet, să căutăm răspuns la aceste întrebări. **There is no business like Shoah business** - o lozincă ce nu-i poate însă linişti prea mult pe fraţii noştri indieni şi negri.

Henryk M. BRODER
(Traducere şi adaptare de Ioana ROTARU)

Noi sîntem martori

Muzeul (...) a suscitat controverse de la bun început, fiindcă evocă amintiri pe care supravieţuitorii lagărelor le consideră prea sfinte pentru a fi transpuse în cuvinte şi imagini, prea transcendental funeste pentru a fi expuse în alt timp şi în alt loc. Nu este singurul muzeu al Holocaustului în Statele Unite - unul mai mic a fost inaugurat la Los Angeles - dar ţelul şi ambiţia lui este să rivalizeze cu Yad Vashem, memorialul victimelor nazismului din Israel. Inevitabil, Muzeul cu expoziţia sa permanentă ridică o mulţime de probleme dificile. De ce aici, şi nu mai curînd în Europa de Est? De ce acum? De ce să se comemoreze **acest** episod singular, în care Dumnezeu a fost absent, al istoriei evreilor cînd în Statele Unite nu există nici un monument dedicat tragediei nativilor americani sau sclavilor africani?

Nu e de mirare deci că guvernul german a fost împotriva rememorării trecutului său nazist şi a cerut să se organizeze o expoziţie suplimentară dedicată democraţiei germane postbelice - solicitare pe care organizatorii muzeului au respins-o energic. (...)

Expoziţia permanentă de la Washington dovedeşte că există sufucientă vinovăţie pentru a fi împărţită între mai multe naţiuni. Un spaţiu larg este rezervat conferinţei de la Evian, convocată de preşedintele Franklin D. Roosevelt în 1938, cînd reprezentanţii a 12 naţiuni au întors spatele evreilor care încercau să fugă din cel de al III-lea Reich. Aici este şi povestea vasului St. Louis, închiriat de emigranţii evrei, cărora Statele Unite le-au refuzat azilul, fiind nevoiţi să se predea călăilor nazişti. Ce ştiau americanii despre Holocaust şi cînd au aflat? Paginile ziarelor dovedesc că cititorii din New-York, St. Louis şi alte oraşe au fost informaţi încă din 1933 despre planurile lui Hitler în legătură cu genocidul.

Cei care au vizitat lagărele din Europa cunosc nevoia irezistibilă de a ţine minte ceea ce omul a făcut - şi poate face omului. Ei vor recunoaşte imediat faţada din cărămidă roşie de la parterul Sălii Martorilor. Luminatorul este brăzdat cu grinzi contorsionate din oţel, evocînd sumbrele mărturii ale deţinuţilor: singurul lucru de care naziştii n-au izbutit să-i lipsească a fost lumina zilei. Pentru a personaliza experienţa, fiecărui vizitator i se dă o carte de identitate computerizată, cu fotografia unei victime a Holocaustului, a cărei poveste poate fi cunoscută intruducînd cartela într-unul din monitoare. Uşile de la lift sînt cenuşii, de culoarea metalului pentru tunuri, se deschid şi se închid cu zgomot, ca uşile unui cuptor. Dar primele sunete pe care le auzim sînt replicile şocate ale soldaţilor americani care au eliberat unele lagăre în 1945. Pe o placă de pe perete e citată reacţia generalului Dwight D. Eisenhower la ceea ce a văzut. Acesta este un alt răspuns la întrebarea de ce e necesar acest muzeu: în pofida argumentelor insalubre ale revizioniştilor, care neagă existenţa Holocaustului, au **existat** mărturii din afară.

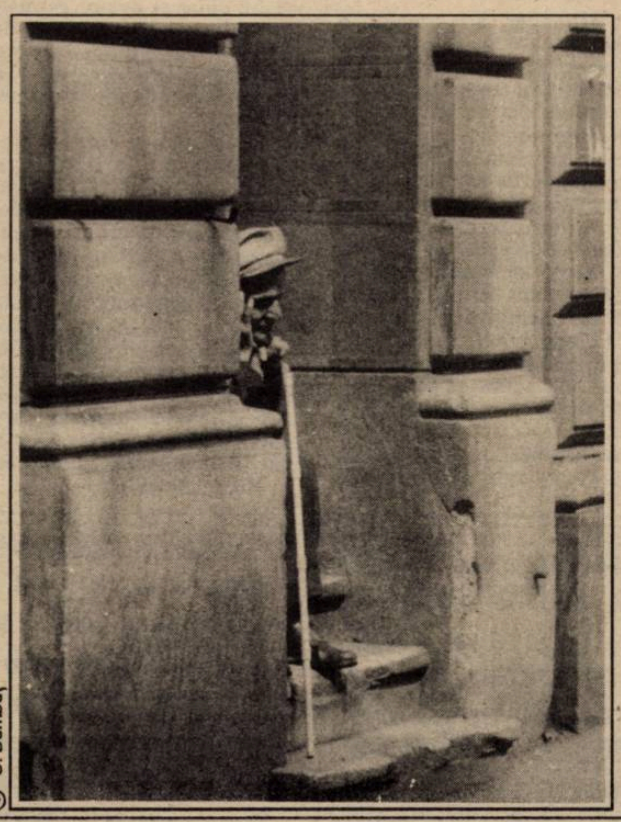

© C. Bumbuf

Expoziţia ca atare ocupă patru nivele şi 36.000 de picioare pătrate. Necesită aproximativ trei ore pentru a fi văzută. Alături de afişe, proclamaţii şi alte publicaţii, două scurte filme documentare arată cum s-a dezvoltat antisemitismul german şi cum a creat Adolf Hitler statul poliţienesc. La etajul trei o uliţă pavată şi un pod de lemn îi introduc pe vizitatori în ghetoul din Varşovia, creat în 1940 pentru a-i izola şi în cele din urmă pentru a elimina jumătate de milion de evrei. Aici este bidonul de lapte, unul din cele două, în care istoricul Emanuel Ringelblum şi-a ascuns arhiva despre viaţa din ghetou. Aici este poarta cimitirului evreiesc din Tarnow, Polonia, unde sute de evrei au fost adunaţi şi împuşcaţi. Un vagon de vite, la fel ca cele folosite pentru aducerea evreilor în lagăre, staţionează pe un simulacru de şine. În altă parte sînt fotografiile evreilor buimăciţi, soţi separaţi de soţii şi copii. Grămezi de ochelari, piepteni, periuţe de dinţi şi geamantane. Deasupra e reprodusă sentinţa batjocoritoare de la Auschwitz: **Arbeit macht frei** (Munca te face liber).

Muzeul se termină pe o notă optimistă. El adăposteşte o barcă de lemn, din acelea pe care le foloseau danezii pentru a-i transporta pe evrei în Suedia. Există şi un omagiu pentru Raoul Wallenberg şi pentru alţi "drepţi" care şi-au riscat viaţa ca să-i ascundă şi să-i salveze pe evrei. O omisiune remarcată este cea a clerului creştin, protestant şi romano-catolic, reprezentanţii căruia au fost de asemeni internaţi şi lichidaţi în lagăre. Sala Amintirilor, hexagonală, boltită, permite vizitatorilor să se aşeze şi să mediteze la toate ororile, la lumina flăcării eterne. E nevoie de linişte pentru a înţelege ceea ce s-a întîmplat şi pentru a realiza că exterminarea în masă este un coşmar recurent. Se repetă în zone ale Africii, iar acum în special, în fosta Iugoslavie. Alt motiv care face necesară amintirea.

Deşi Holocaustul s-a desfăşurat pe alt teritoriu, hotărîrea de a-i comemora victimele la Washington pare corectă, dacă nu şi justă. "Muzeul - spunea Clinton la inaugurare - obligă sufletul încrezător al Americii să privească una dintre cele mai întunecate lecţii ale istoriei." Monumentele nu obligă numai, ele şi eliberează. Muzeul Holocaustului va fi un succes, dacă, la fel ca flacăra sa eternă, va continua să lumineze în bezna care n-a fost încă învinsă.

Kenneth L. WOODWARD
(Newsweek - 3 mai 1993)

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

Spectatorul bine temperat

Spectator şi actor

Titlul acestei rubrici sublinia, chiar cu oarecare ostentaţie, faptul că însemnările mele erau note de **spectator** al realităţii româneşti - chiar dacă cititorul va fi observat că era vorba de un **spectator angajat**, cum ar fi spus R. Aron; şi, într-adevăr, un român din California nu putea fi decît spectator la ceea ce se petrecea la multe mii de kilometri de locul în care se născuse. Primind mandatul de a reprezenta România la ONU, statutul meu de spectator, evident, se schimbă. Opiniile ori chiar cuvintele unui particular nu angajează decît propria sa persoană; aceleaşi opinii ori cuvinte în discursul unui ambasador angajează, de regulă, mai mult decît propria sa persoană. A accepta deci voluntar limite în exprimarea publică a opiniilor face parte din abecedarul diplomaţiei - şi ignorarea acestui fapt nu poate duce decît la confuzie, dacă nu chiar la ridicol. Devin astfel, din spectator fără restricţii, **actor** limitat de partitură pe scena realităţii româneşti. În mod firesc, deci, această rubrică se închide. Ea va fi poate continuată de o alta, cuprinzînd tot notaţiile unui român de departe: viitorul autor însă nu se mai poate considera simplu spectator, chiar angajat, ca pînă acum. Fie-i deci îngăduit spectatorului ca, în această ultimă ediţie a "Spectatorului bine temperat", să încerce să-şi descrie, cum să-i spun, **tranziţia** - cuvîntul este la modă! - spre noul său rol, de actor. Cu scuzele cuvenite pentru aceste confesiuni, de-altfel cu totul singulare - căci detest să vorbesc (şi să se vorbească) despre mine.

Să încep cu începutul. Impasul în care se găseşte ţara noastră este, în fapt, recunoscut de toată lumea - de opoziţie, firesc, dar şi de putere. Iar imaginea în Occident a acestui impas este departe de a fi una favorabilă ţării şi poporului nostru. Dificultăţile în calea recîştigării **Clauzei naţiunii celei mai favorizate** în faţa Congresului USA oferă numai un exemplu ce ilustrează banalele dar tristele constatări de mai sus. Presa şi televiziunea occidentală abundă în informaţii bizare, poate (cel puţin parţial) corecte, dar care acreditează impresia că România este **singura** ţară din Europa de Est unde nu s-a schimbat şi nu "mişcă nimic" - tot comuniştii la putere, tot securitatea care terorizează populaţia, tot... etc. etc. Demonstraţia este evidentă: dacă n-ar fi aşa, de ce atîţia încă vor să plece? Explicaţia acestei stări de excepţie trebuie căutată, se sugerează discret, în **înapoierea** poporului român, inferior vecinilor săi europeni - şi, drept probe, se citează indiferenţa (dacă nu chiar cruzimea) faţă de copii (în special handicapaţi), intoleranţa (agresivă) faţă de minoritari, inconştienţa (criminală) faţă de SIDA şi... multe altele, care de care mai înfricoşătoare. Iar urmarea (măcar indirectă!) a instalării acestei imagini nu se simte numai în planul, important fireşte, dar nu neapărat esenţial, (al) reputaţiei; se simte, după părerea mea în mod catastrofal, în gesturile politice ale Occidentului, de care noua democraţie română are atîta nevoie. După statistici credibile, astfel, din tot ajutorul acordat Europei de Est pînă în 1992, România, pe ultimul loc, a primit doar 2,3% (faţă de cele 37,9% ale Poloniei). Mai avem oare dreptul să glumim cu astfel de lucruri?

Cum reacţionează diaspora românească la acest adevărat asalt la adresa imaginii României în Occident? Exilul nu este nici altfel, nici mai puţin dezbinat decît lumea politică din ţară în confruntarea cu aceste îngrijorătoare realităţi. Opoziţia susţine că întreaga răspundere pentru situaţia creată revine Puterii - care duce ţara de rîpă - şi respinge astfel orice asociere la dezastru - invocînd firesc argumentul că, neavînd prilejul să guverneze, nici nu a avut cum să îndrepte răul. Puterea, la rîndul său, vede aici un complot internaţional la adresa ţării, de care cel puţin unele cercuri ale opoziţiei, umilite de înfrîngerea electorală şi convinse că poporul român are nevoie de şocuri spre a fi trezit la realitate (înţeleasă ca "vot pentru opoziţie"), nu ar fi cu totul străine. "Boicotul" României ar fi astfel legat de încercarea de a modifica, prin presiuni externe, configuraţia vieţii politice româneşti aşa cum a rezultat aceasta din alegeri - şi se sugerează, în sprijin, analogia aparentă cu straniul boicot al Austriei de acum cîţiva ani, din motive ce priveau exclusiv biografia fostului preşedinte (de altfel liber ales) K. Waldheim. Ambele variante ale explicaţiei parţialei izolări a României se întîlnesc în diasporă. De pildă, prietenii mei care de multă vreme sînt "purtători de cuvînt" ai opoziţiei - ca D. Tudoran ori V. Tismăneanu - înclină firesc spre prima variantă; dar alţi prieteni, mai indulgenţi cu Puterea - ca Petru Popescu ori Paul Dimitriu - par mai apropiaţi de cea de a doua. Oare un glas ca al meu, de spectator, de o parte ori de alta, ar fi schimbat cu ceva situaţia? Oricum, nu cred că ar fi modificat într-un fel acea cifră de 2,3% din ajutorul pentru Europa de Est, după mine problema esenţială în perspectiva succesului reformei şi accelerării tranziţiei spre mai bine...

Nu mi-aş fi schimbat statutul de spectator, trecînd "în arenă", cum mă invita anul trecut, la G.D.S., prietenul G. Liiceanu, dacă nu aş fi crezut că pot face ceva pentru, spun figurat, schimbarea acelor cifre, ce rezumă izolarea periculoasă a ţării. Să mă explic. Cînd, în timpul Convenţiei Partidului Republican al USA de la Houston, în august 1992, un membru al conducerii Convenţiei Democrate, convins de altfel de victoria acesteia în alegeri, mi-a propus să reprezint România la ONU, am privit oferta mai degrabă cu mirare: îmi părea că sînt multe alte locuri unde priceperea şi experienţa mea ar fi putut fi mai bine utilizate în slujba poporului român decît acel loc din lumea diplomatică, destul de vag legat de viaţa mea de pînă atunci. În acelaşi timp însă ştiam şi că atunci cînd îţi oferi sprijinul nu este normal să întrebi prea mult: pui umărul unde ţi se spune că este nevoie de el! Nu am luat însă propunerea chiar în serios, fiindcă, sincer, nu prea credeam în victoria electorală a opoziţiei. Timpul mi-a dat dreptate. Rezultatele alegerilor au creat o structură a Puterii ce desigur nu poate fi modificată democratic în următorii patru ani. Am înţeles că orice încercare de "a fi de folos" ţării nu poate trece peste acest fapt fundamental. Iar între timp izolarea ţării se accentuează. Este oare normal să mai aşteptăm patru ani spre a ne defini opţiunile apte a ne scoate din această izolare? Răspunsul negativ se impune de la sine. De aceea, cînd, de curînd, aceeaşi ofertă făcută de opoziţia ce a pierdut alegerile mi-a fost reiterată de cîştigătorii scrutinului din 1992, mi-a părut că nu există decît un singur răspuns posibil - şi acesta implică abandonarea confortabilului meu statut de spectator în favoarea celui mult mai incomod, desigur, de actor. Voi fi oare în stare, din noua mea poziţie, să contribui, chiar modest, la modificarea imaginii României în lume? Ar părea desigur ridicol să cred asta, cel puţin la prima vedere. Este o platitudine să constat că imaginea depinde de prototip, şi oricine poate vedea cît de limitate sînt posibilităţile unui individ, chiar ambasador fiind, de a modifica ceva în lumea politică a României '93: nimeni nu poate schimba nici compoziţia parlamentului, nici instituţiile statului şi nici raportul forţelor politice, şi prin urmare nu poate nici accelera reforma şi nici stăvili influenţele extremiste, de stînga ori/şi dreapta, din actuala coaliţie guvernamentală; cu alte cuvinte, nu poate modifica nici unul din lucrurile ce se imputã ţării şi dăunează imaginii ei. Şi totuşi... convingerea mea este că imaginea României poate fi îmbunătăţită nu înfrumuseţînd realitatea, ori denunţînd pe cei ce o denigrează, ci pe calea mult mai firească a sinceităţii depline. Occidentalii înţeleg mai bine decît orice competiţia politică şi regulile ei. Decît livrarea, după caz, a "variantei opoziţiei" ori a "variantei Puterii" în descrierea României '93, prezentarea realităţii politice ca un dialog între opoziţie şi Putere pare occidentalului mai apropiată de propria sa experienţă şi devine deci credibilă. "Imaginea" României, deformată de rău-voitori, nu se cere deci atît corectată, cît completată. Occidentalul ar putea fi astfel informat că, desigur, există în rîndul fruntaşilor politici din România '93 unii (ori mulţi) foşti comunişti; dar că în rîndul aleşilor naţiunii se numără şi personalităţi precum C. Coposu, I. Raţiu ori A. Paleologu, greu de trecut în aceeaşi categorie. Că, desigur, A. Păunescu ori C.V. Tudor sînt senatori; dar că acelaşi Senat cuprinde şi pe N. Manolescu ori V. Popovici. Că, desigur, mulţi ambasadori provin din vechea gardă, dar că există şi noi ambasadori, ca A. D. Munteanu ori M. Botez. Că privatizarea marilor întreprinderi industriale stagnează; dar şi că sectorul privat, în general, înregistrează succese (în turism, servicii etc). Că, dacă în România există copii handicapaţi, există şi copii supra-dotaţi. Că, pe lîngă naţionalişti extremişti, există şi naţionalişti balansaţi - atît la majoritatea română cît şi la minoritatea maghiară, de pildă. Şirul exemplelor ar putea fi desigur lungit. Şi credinţa mea este că occidentalul, obişnuit cu pluralitatea viziunilor ce caracterizează dialogul politic în ţara sa, va fi mult mai înţelegător cu o Românie ce îi este prezentată tot aşa - cu "opoziţia pretinde" şi "guvernul replică" - decît cu o Românie ce îi este livrată dintr-un singur punct de vedere, oricare ar fi acesta. Şi va simţi că problemele românilor nu diferă atîta de ale sale, încît să pună ţara noastră în afara lumii civilizate.

... Cu speranţa că acest demers va reuşi a devenit spectatorul, actor.

Fostul preşedinte american Ronald Reagan obişnuia să spună că dorea să aibă în serviciul public (administraţie) numai oameni care, de succes fiind în profesiunile lor, renunţă benevol, măcar temporar, la carierele lor de succes şi, acceptînd pierderile personale, se înrolează în slujba ţării din motive exclusiv patriotice (şi deci nu oameni atraşi de avantajele personale ce pot veni din servicii publice ca în alte locuri). Evident, eu satisfac această ipotetică condiţie a intrăriii în serviciul public: mai este, oare, nevoie să adaug cît costă schimbarea lumii profesionale cu lumea total diferită a diplomaţiei la ONU? Sper însă că ceea ce pierde spectatorul devenit actor să cîştigăm noi toţi, adesea uitaţi sub o denumire avînd conotaţii vetuste: cei ce, dincolo de interese personale ori de partid, formăm ceea ce cu smerenie ar trebui să numim poporul român.

Mihai BOTEZ
iunie 1993

Artificii

O etapă oarecare

De mai bine de trei ani, europenii încearcă să nu mai fie "de est" şi "de vest". Încearcă să fie ŞI "de est", ŞI "de vest". Adică europeni "tout court", cum spune francezul.

Rubrica pe care o încep în acest număr al revistei Dilema va încerca să traducă tocmai această tendinţă. Distanţa dintre cele două civilizaţii nu e enormă, dar e suficient de mare pentru a reclama, în această epocă de tranziţie, unele ARTIFICII în stare să o micşoreze; unele ARTIFICII care, poate, vor fi suficient de strălucitoare pentru a atrage atenţia şi, de ce nu?, pentru a stîrni reflexia...

O etapă a naţiunilor, a regiunilor, a minorităţilor, a dialectelor, şi aşa mai departe, întinsă ca o cocă sub făcăleţ, între Atlantic şi un soare-răsare arbitrar..., sau restrînsă – la fel de arbitrar – într-o arie catolico-protestantă, pigmentată de un ortodoxism turistico-grecesc..., Europa suportă o mulţime de lucruri.

Odată dărîmat Zidul care împărţea Europa în două, mişcările naţionaliste, unele chiar de extremă dreaptă, au reapărut la suprafaţă sau, acolo unde existau deja, s-au întărit. Ca şi cum Zidul, înălţat "artificial", ar fi fost numai pe jumătate o eroare istorică, Europa avînd, în realitate, nevoie de ziduri despărţitoare, interioare şi exterioare, încercînd acum să-şi creeze unele mai "potrivite", mai "adevărate", mai... "naturale".

Tendinţa e cu atît mai curioasă cu cît contravine aceleia – evidente! – care **impune** metisajul. Metisajul, în Europa modernă, început odată cu decolonizarea, e un proces aflat în curs de desfăşurare la ora la care vorbim. Un proces şi mai complicat, acum, în ultima vreme, de imigraţia provenită din fostele "ţări socialiste", o imigraţie la fel de vizibilă ca şi celelalte (cel puţin într-o primă etapă, cei proveniţi din ţările de est au o înfăţişare caracteristică, ca şi cum ar face parte dintr-o altă rasă, fapt valabil chiar şi pentru germani, cei din est deosebindu-se net de cei din vest...): o imigraţie care produce un metisaj special, comparabil, dacă nu de-a dreptul cu un incest, cu o căsătorie "din interes" între veri primari.

Europa de vest şi cea de est, înrudite prin cultura lor iudeo-greco-romano-creştino-comunistă (Europa de vest dorea – şi nu reuşea – să cunoască comunismul, în timp ce surata ei de dincolo de Zid, cunoscîndu-l, fără să dorească, reuşea să cunoască anti-comunismul aducător de puşcărie şi **gulaguri**...), evoluînd sincronic (chiar dacă, uneori, contradictoriu – cum a fost, de exemplu, cazul anului '68 a cărui istorie n-a fost, încă, scrisă cu adevărat...), se trezesc acum silite să procreeze un nou tip de civilizaţie, unul în care dominanta genetico-culturală vine Dumnezeu-ştie-de-unde şi duce, la fel, Dumnezeu-ştie-unde.

Ideea unei Europe unite, sau, aproape "dimpotrivă", a unei Europe a naţiunilor, a unei Europe a regiunilor, a minorităţilor, a dialectelor şi aşa mai departe, e, probabil, o etapă necesară a procesului de conştientizare a situaţiei reale, concrete, în care mijloacele de comunicaţii s-au înarmat cu o aparatură ce sfidează zidurile de pe planetă, în care manipulările genetice atacă (deja!) însăşi imanenţa şi graniţele (zidurile) făpturii hominide, în care poluarea (terestră şi para-terestră) a devenit atît de alarmantă, încît urmaşilor pitecantropului (în măsura în care e adevărat că pitecantropul a existat şi că s-a înmulţit, că are urmaşi) nu le rămîne decît să scruteze cerul, în speranţa unei evadări pe viitoarele staţiuni siderale artificiale şi locuibile, sau în speranţa colonizării unor planete suficient de îndepărtate pe globul aproape integral acoperit de artificial şi deşeuri.

Europa unită, sau, dimpotrivă, Europa naţiunilor, a regimurilor, a minorităţilor, a dialectelor şi te mai miri a cui sau a ce altceva; etapă destul de oarecare – absolut necesară însă! – în cadrul procesului de "integrare genetică", în cadrul procesului (improbabil) de "depoluare", în cadrul procesului de "sideralizare" a creierului planetar...

Alexandru PAPILIAN

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 28
23-29 iulie 1993
16 pagini 75 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

PROTESTUL - UN DREPT, O DATORIE, O VOCAȚIE?

Colaborează la tema propusă:

- Doina Cornea
- Mircea Dinescu
- Radu Filipescu
- Nagy Benedek
- Andrei Şerban
- Mihai Botez
- Ion Aurel Stoica
- Radu Eugeniu Stan

. . . şi mulţi alţii

" Istoria, desigur, este una din limitele omului; în acest sens revoluționarul are dreptate. Dar, în revolta sa, omul pune la rîndu-i o limită istoriei".

Albert CAMUS

EDITOR:
FUNDAȚIA
CULTURALĂ
ROMÂNĂ

Învăţăm, din decembrie 1989 încoace, un lucru la care mulţi dintre noi - s-o recunoaştem - nici nu se gîndeau cu patru ani în urmă: să protestăm. O facem în mod practic, prin exerciţii directe, care ne absorb întreaga energie. Să ne reamintim: s-a protestat, în ultimii trei ani şi jumătate, împotriva participării FSN la alegeri, împotriva venirii minerilor la Bucureşti, împotriva falsificării alegerilor, împotriva prezenţei unor foşti activişti pe listele de candidaţi, împotriva partidelor istorice, împotriva celor care nu au mîncat salam cu soia, împotriva Televiziunii Române, împotriva preşedintelui ales, împotriva guvernelor care s-au succedat din decembrie '89 încoace, împotriva venirii regelui în ţară , împotriva celor care nu au permis venirea regelui în ţară, ("... s-au scandat lozinci antiguvernamentale, antiprezidenţiale, anticomuniste şi promonarhiste..." - suna refrenul buletinelor de ştiri din 1990-91) împotriva pactului Molotov-Ribbentrop şi a consecinţelor sale, împotriva farsei judiciare de la Tiraspol, împotriva reintroducerii lui â etc. Poate părea ciudat, dar la noi s-a protestat şi **pentru**: pentru înfiinţarea unei televiziuni independente, pentru aflarea adevărului despre terorişti, pentru unirea cu Basarabia, pentru introducerea "punctului 8 de la Timişoara" ş.a.m.d. S-a protestat la mitinguri ori în presă, individual sau prin ligi, asociaţii, partide, în tăcere ori prin greva foamei. Nu s-ar putea spune că mulţimea de proteste de toate felurile a înregistrat mari succese în faţa reprezentanţilor puterii. Unele acţiuni de protest au fost chiar deturnate, de către oameni pricepuţi la aşa ceva, spre contrariul lor. Mulţi dintre protestatari au ajuns, astăzi, la concluzia că proverbul despre cîini şi caravană se potriveşte foarte bine realităţii româneşti actuale. În această situaţie, a dedica un număr **protestului** devine un gest firesc, prin care **Dilema** vrea măcar să înţeleagă mai bine ce ştim şi ce nu ştim despre această temă fără de care democraţia nici nu poate fi gîndită. **(M.V.)**

Aduse cu poşta

BASIC PROTEST

Tocmai mă aşezasem în faţa maşinii de scris, trăgîndu-mi mai aproape ceaşca de ceai cu aromă francă şi delicată de Twinings. Eram hotărît să acopăr o pagină şi jumătate cu o chestie căreia aveam de gînd să-i pun un titlu preţios: "Elemente de istoria protestului". Voiam să încep "tare", cu protestul originar, Spartacus şi faimoasa întrebare dostoievskian-karamazoviană asupra posibilităţii cuiva de a trăi tot timpul în răzvrătire. Intenţionam să continui "deştept", cu un citat din "Tropice triste" despre diferenţa dintre vitele de povară care trag pînă cad în genunchi iar apoi se prăbuşesc pentru a muri şi om, fie el şi primitiv, care se opreşte atunci cînd îl lasă puterile. Iar de aici să ajung la dezertori şi la sinuciderile (să le spun "cu sînge rece"?) în semn de protest. Pentru ca mai apoi să vin spre noi şi spre ale noastre, amintind în spiritul băşcălios al vremurilor sub care sîntem, de Pristanda anticonstituţionalul şi de faimosul strigăt de la Dunăre: "Ce-ai cu noi, mă?" şi să mă mir apoi, neutru, că în România de azi, mai toate protestele şi convulsiile de la bugetari se trag, pentru a încheia apoteotic, ştiţi dumneavoastră, dacă aia nu e, nici ailaltă... Parafrazîndu-l astfel pe Albert Camus, totuşi.

Numai că, exact în clipa în care apăsam tasta pentru majuscule, Radio Bucureşti difuză ştirea privind linşarea a patru ziarişti occidentali la Mogadiscio. În semn de protest. Şi mi s-a făcut ruşine. Că stau comod în fotoliul meu de-acasă, că-mi sorb în linişte ceaiul cu aromă francă şi delicată şi mă pregătesc să fac apologia protestului.

În numele căruia se ucide ca şi în numele lui Dumnezeu.

Şi m-am întrebat cu ce drept, împinşi de ce datorie şi animaţi de care vocaţie se omoară oamenii între ei într-un veşnic protest primar?

Şi mi-a părut rău după "acolo unde protest nu e, nimic nu e" şi "ridică-te şi protestează" şi altele, dar m-am oprit, aşa, ca într-un fel de protest.

Deşi, nefiind probabil şi al altora, am deja îndoieli că ar fi unul autentic...

Iulian ROBĂNESCU
Roman, 14 iulie

Antinostalgia

Portativul "internaţionalismului"

"Forţele contrarevoluţionare din Cehoslovacia, instigate şi sprijinite de imperialişti, au dezlănţuit o ofensivă turbată împotriva partidului comunist şi a clasei muncitoare, s-au pregătit deschis şi cu nerusinare să acapareze puterea şi să restaureze în Cehoslovacia orînduirea burgheză. A apărut nu numai o primejdie serioasă pentru statul socialist cehoslovac, ci şi un pericol pentru alte ţări ale comunităţii socialiste. Acordarea de ajutor poporului cehoslovac în lupta împotriva reacţiunii interne şi externe a schimbat situaţia. Intrarea trupelor a silit contrarevoluţia să-şi dezvăluie planurile perfide, şi prin acţiunile sale făţişe, ea s-a demascat în faţa poporului cehoslovac şi a opiniei publice mondiale. Pasul internaţionalist al Uniunii Sovietice şi al altor ţări socialiste a dat o lovitură uneltirilor forţelor imperialiste, agenturii lor, a creat pentru clasa muncitoare din Cehoslovacia, pentru Partidul ei comunist condiţii trainice pentru normalizarea situaţiei din ţară, pentru unirea tuturor forţelor patriotice, pentru o ripostă hotărîtă dată elementelor contrarevoluţionare, pentru a merge şi de acum înainte în mod sigur pe calea construcţiei socialiste.

Trupele U.R.S.S. şi ale ţărilor aliate au venit în Cehoslovacia nu ca ocupanţi, nu din considerente egoiste, aşa cum încearcă să prezinte lucrurile în mod calomnios duşmanii poporului cehoslovac, ci ca fraţi de clasă, ca prieteni credincioşi ai comuniştilor cehoslovaci, ai muncitorilor, ţăranilor, intelectualităţii cinstite, au venit pentru a ajuta pe oamenii muncii să apere şi să întărească socialismul. În condiţiile complexe create în Cehoslovacia, militarii sovietici şi fraţii lor de arme din alte armate aliate îşi îndeplinesc cu demnitate şi cinste datoria lor patriotică şi internaţionalistă. Calmul şi dîrzenia lor, dimpreună cu îndeplinirea cinstită a datoriei ostăşeşti de către Armata Populară Cehoslovacă au permis să se evite ciocnirile, care ar fi putut duce la vărsări de sînge. Militarii forţelor armate ale Uniunii Sovietice şi ale altor ţări frăţeşti nu s-au amestecat şi nu se vor amesteca în treburile interne ale Republicii Socialiste Cehoslovace. Ei vor reveni în patrie pe măsură ce se va normaliza situaţia din R.S.C."

(Fidelitatea faţă de internaţionalism - fragmente din articolul de fond al ziarului "Pravda" - 29 august 1968)

Pietonii despre protest

Pentru că trebuia să aflu ce crede strada despre protest, am ales o mostră de asfalt fierbinte, de seară şi am început. La întrebarea: "Simţiţi nevoia să protestaţi?", poate prea puţin specifică, am primit răspunsuri diverse. Am întîlnit şi scepticism şi circumspecţie, datorate, poate, figurii mele de reporter prea neconvingătoare.

Am fost răsplătit, însă, şi cu umor, volubilitate, dorinţa de a vorbi, şi chiar de a protesta, la gîndul că, odată spuse, aceste vorbe vor fi auzite de cei mulţi şi, poate, de cei mari. Nu au lipsit nici răspunsurile personale, generale, specifice, cu conţinut, şi cele plate; din păcate, platitudinea ocupînd un procent important în atitudinea străzii. Am fost tratat, însă, şi cu multă indiferenţă.

Iată, în continuare, cele mai reprezentative din răspunsurile primite:

-Badiu Sorin, inginer electronist, 25 ani: **Tendinţa e clară. Presiunea naşte dorinţa asta. Cum? Sînt diferite forme, mai paşnice, mai violente.**

- Studentă, anul III, Facultatea de Drept: **Da, am ajuns la un moment cînd s-a umplut paharul şi trebuia să se facă ceva.**

Rep: Şi în ce mod simţiţi nevoia să protestaţi?

- Prin toate mijloacele: presă, radio, televiziune, dacă altfel nu se poate.

- Anonimă: N-am timp de proteste!

- Inginer, 25 ani: **Domne', sîntem sătui! Ne-am plictisit de cît s-a protestat şi-n Piaţa Universităţii şi-n toate locurile. Nu mai e nici o cale aici. În România, protestezi degeaba. Aşa că n-are rost!**

- Anonimă, 38 ani: **Nu ştiu... Cred că împotriva puterii. Normal! Nu ştiu cum aş face-o. Cea mai mare parte a populaţiei nu ştie ce să facă!**

- Gene Bejan, promotor de turism scandinav în Spania, 42 ani: **Protestez pentru faptul că poporul român n-a învăţat, deocamdată, că trebuie să înveţe şi că trebuie să muncească. Deci, protestez împotriva faptului că n-au dorit să înveţe să fie capabili să aleagă, şi ce au ales, au ales un dezastru!**

- Tehnician principal la Biblioteca Naţională de Stat: **Păi, simt nevoia să protestez cu astea, cu preţurile astea, ce dracu'... Trebuia s-apuc salariul, treijde mii, şi acum am douăşopt de mii, cînd am văzut, mi-a venit rău! ... S-a dus dracu' cu banii, s-a dus ... Îţi vine să te... Am luat o scară acuma, spăl o scară la un bloc... Să te ajungi, dracu', cu banii!**

- Anonim, 19 ani: **Numai dacă e ceva care nu-mi convine. Asta se întîmplă rareori, pentru că sînt un tip aşezat. Asta-i firea mea personală!**

- Ioana, studentă, 22 ani: **Acum sînt în vacanţă! Oricum, mi-ai pus o întrebare foarte aiurea. Nu ştiu ce să zic... Greu. Nu mi-am pus problema, încă. Înţelegi? Adică m-am blazat în ceea ce priveşte protestul... Pe cuvînt! A fost o perioadă cînd avea sens. Acum... cîinii latră, caravana trece, vorba aia!**

A consemnat
Cezar STĂNCIULESCU

Biruinţa verbală

Politicienii români sunt foarte activi în producţia de vorbe. Marile lor elanuri se întemeiază, se ratifică şi se consumă prin vorbe. Nimic nu îi atrage mai mult ca biruinţa verbală, năucirea adversarului şi a publicului sub un potop de cuvinte colcăitoare, inconsistente, sforăitoare. Parlamentul este o scenă a vorbăriei inutile, a discursurilor rostite în gol. Nimeni nu mai ştie ce trebuie să admire: delirul pişicher al lui Gh. Dumitraşcu, vorbăria maniacală a lui Adrian Păunescu, incontinenţa agresivă a lui C.V. Tudor, zahariseala şireată a lui Oliviu Gherman, sobrietatea efeminată a lui Adrian Năstase etc. Politicienii au refăcut o lume ce ne pare cunoscută, o lume a trăncănelii, imensă, intensă şi imobilă, o lume mulţumită de sine, incapabilă în fond să facă ceva. Ajunşi la putere prin vorbe, ei au devenit, dintr-odată, prea puţin dornici de schimbare. Puterea le prieşte, ţine loc de viaţă reală, le oferă o compensaţie în ficţiune şi imaginar pentru ceea ce se întîmplă, pentru ceea ce este dincolo de vorbe.

Oamenii ajunşi azi la putere nu mai sunt un partid, nu se mai produc explicit "strîns uniţi în jurul conducătorului". Dispariţia "unităţii de monolit", impusă de ideologia comunismului, nu a spart însă "unitatea de interese" garantată de putere. Există o solidaritate subterană care se manifestă într-o regrupare aproape instinctuală atunci cînd stabilitatea lenesă a ordinii existente, ori a autorităţii sunt contestate. Acţiunea este întotdeauna, inevitabil, suspendată. O strategie a înecului sub vorbe amînă, erodează şi demonetizează faptele, le reduce şi le ascunde într-un talmeş-balmeş dizolvant. Nimic nu se schimbă pentru că totul este schimbat... în vorbe.

Să analizăm "scandalul" corupţiei. Presa a dezvăluit nume de funcţionari corupţi la cel mai înalt nivel. Lumea vorbeşte, condamnă, se inflamează, aşteaptă să vadă care este capătul firului. Puterea ia atitudine. Se anunţă măsuri grozave, se decide pedepsirea vinovaţilor, "indiferent cine ar fi ei", apoi totul se prăbuşeşte în discursuri năclăite, moralizatoare şi contradictorii. Contestaţia este blocată prin artificii procedurale, sesiunile parlamentare "extraordinare" sunt respinse (atunci cînd sunt propuse de opoziţie), pentru ca să se afirme mai tîrziu, "cu un mic zîmbet", că ele vor fi, totuşi, făcute de "noi", de cei învinuiţi adică. Care "noi" înfierăm (la Conferinţa Naţională a FDSN), prin d-nii Năstase şi Solcanu, actele de corupţie, şi, tot "noi", prin glasul premierului Văcăroiu, anunţăm că asemenea acţiuni au existat, că "toate acestea fac parte dintr-un scenariu", dintr-o "campanie de denigrare", dar "nu vom ceda presiunilor de tot felul".

Publicul este năucit de această lume ce pare că nu are nimic sfînt. În vorbe, totul devine ameninţător, pare teribil, iminent. Un conducător de partid guvernamental dezvăluie că preşedintele, autoritatea supremă, "nu îl mai iubeşte". Ameninţă, în consecinţă, cu desolidarizarea de partidul majoritar, cu trecerea în opoziţie. Cum este pusă la încercare "tăria" puterii, partidul său o sprijină cu docilitate. Un alt conducător, strasnic naţionalist, îl face pe preşedinte "mototol", dar îşi zdrăngăne războinic armura verbală atunci cînd "mototolul" este încolţit să facă ceva. Un şef "republican" ce a cochetat cu opoziţia anunţă, după ce i-a fost adversar electoral preşedintelui, că a descoperit că este "pe aceeaşi lungime de undă" cu el. Exemplele sunt nenumărate. Şi, ca să pună capac la toate, oamenii aceştia, producători de vorbe, se adună sub firma mare a social-democraţiei. Fură, altfel spus, hainele celorlalţi. Pentru a nu schimba nimic.

O carte, apărută în 1988, caracteriza perfect (şi protocronic!) această lume. Fiindcă, scrie autorul, ea "nu este deloc una divizată, împărţită în tabere, categorii etc. opuse. Au, toţi, aceleaşi deprinderi, aceleaşi interese, aceleaşi preocupări; şi alcătuiesc un univers profund solidar. Retorica pişicheră îi face să fie strîns uniţi. La capătul tuturor confruntărilor, personajele (...) se descoperă asemănătoare, de nu chiar identice; niciodată însă diferite. De aceea fraternizează cu atîta căldură, de aceea în finalul comediilor sînt de faţă toţi - şi toţi veseli. Secretul longevităţii acestei lumi, al rezistenţei sale constă în absenţa (sau în neputinţa) căutării unei alternative. «Lanţul slăbiciunilor» o încătuşează, e adevărat; dar o şi fortifică, îi conferă unitate, o apără de dezbinări. Veselia finală din comedii marchează o regăsire fericită în complicitatea unanimă. Este o încheiere doar privită din exterior şi convenţional, semnificaţia ei reală sugerînd continuitatea nesfîrşită a reprezentaţiei, desfăşurată fără oprire în lumea dezvelită (dezvăluită) prin ridicarea cortinei: o lume unde totul e spectacol, înscenare, simulacru, mascaradă, interpretate cu mare avînt de toţi".

Cartea se numeşte **Eseu despre lumea lui Caragiale** şi a fost scrisă de Mircea Iorgulescu. Dar ea poate fi citită, tot atît de bine, ca un "Eseu despre lumea politică românească de azi", de parcă ar reuni stenogramele parlamentului sau ale "conferinţelor naţionale" ale partidelor aflate la putere.

Toma ROMAN

DREPTUL LA REPLICĂ:
În sfîrşit Dilema protestează:
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.
Şi nici nu se cer, indiferent de pretext.

Propuneri de *dileme* pentru viitor:
● VALOAREA BANILOR ŞI VALOAREA LUCRURILOR (nr. 29)
● NOI NU FACEM *BĂŞCĂLIE*, DAR NICI N-O URÎM! (nr. 30)

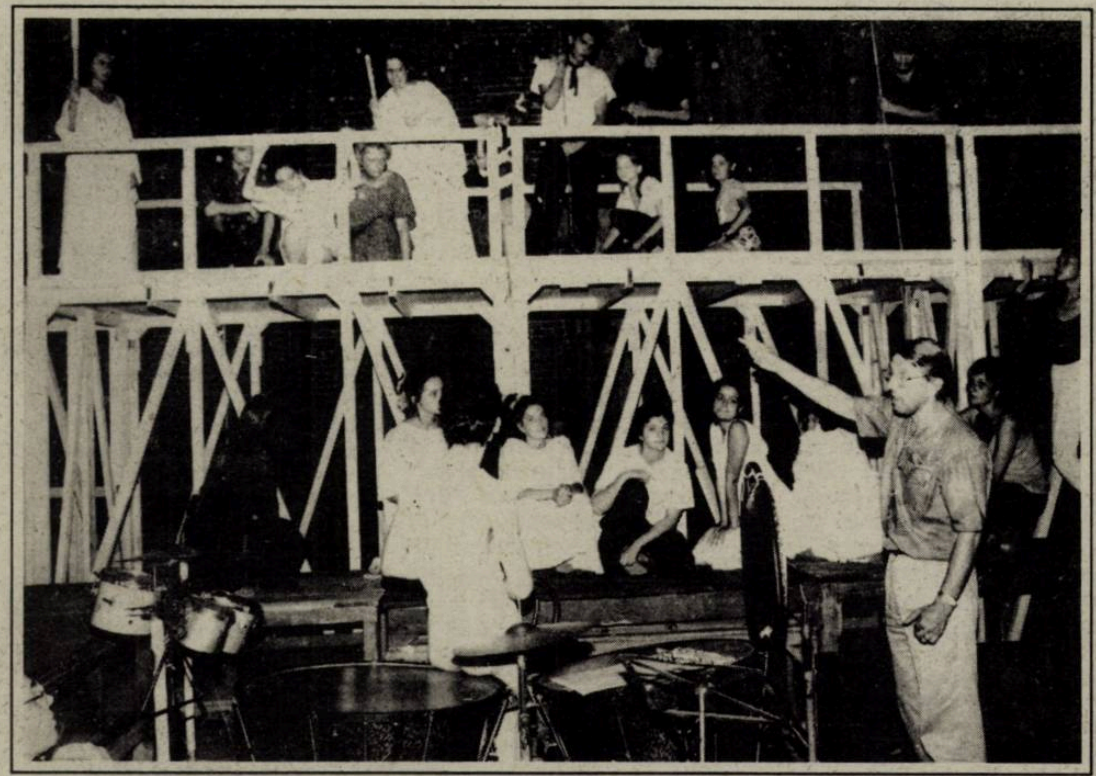

© M. Oroveanu

Apolitisme şi angajamente

3. Disidenţă şi răsplată

Stăpînită (abia stăpînită!) în primele două enunţuri, cele despre soţii Ceauşescu şi despre răsturnătorii şi ucigaşii lor, iritarea autorului izbucneşte - liberă, la vedere, violent - în următoarele două. Cele referitoare la "disidenţi".

Să recitim cele patru fraze apolitice: **"În România cei mai urîţi oameni au fost într-adevăr, înainte de revoluţie, soţii Ceauşescu. Răzbunarea lui Ceauşescu este că acei care l-au răsturnat şi ucis sînt acum aproape la fel de urîţi de popor ca şi el. Disidenţii, unii formaţi la repezeală, urmînd un curs de trei luni de disidenţă - şi-au consumat în foarte scurt timp capitalul politic şi s-au devalorizat. E drept, nu înainte de a ocupa posturi foarte rentabile".**

Nu se înţelege, mai întîi, dacă există sau nu vreo legătură între cei "care l-au răsturnat şi ucis" pe Ceauşescu şi "disidenţi". Autorul trece brusc de la "răzbunarea lui Ceauşescu" (cei "care l-au răsturnat şi ucis sînt acum aproape la fel de urîţi de popor ca şi el") la evoluţia "disidenţilor". Aceştia, comunică autorul apolitic, "şi-au consumat în foarte scurt timp capitalul politic şi s-au devalorizat". Normal, de vreme ce unii erau de fapt nişte impostori: autorul precizează că "unii (fuseseră) formaţi la repezeală, urmînd un curs de trei luni de disidenţă". Impostori sau, poate, agenţi secreţi, complotişti, instrumentele nu-se-ştie-cui: autorul nu spune totuşi nimic despre formatorii (instructorii) "disidenţilor" pregătiţi "la repezeală", nici despre scopurile acestei pregătiri, nici despre criteriile după care au fost selectaţi "cursanţii". Important pentru autor, mult mai important, este să accentueze caracterul derizoriu şi dubios al unora dintre "disidenţi". Şi, oricum, TOŢI "s-au devalorizat". Au apucat, însă, TOŢI, să profite: social şi material. "Disidenţii" - afirmă autorul - "şi-au consumat în foarte scurt timp capitalul politic şi s-au devalorizat. E drept, nu înainte de a ocupa posturi FOARTE RENTABILE". O mare mînie morală însufleţeşte consideraţiile autorului despre "disidenţi". Opinia autorului apolitic despre "disidenţi" este categorică: impostori (unii), devalorizaţi şi profitori (toţi).

TERMENUL "disident" a intrat în limba română din franceză, nu se ştie exact cînd, probabil în acest secol. În franceză este atestat prima oară în 1538 şi are, iniţial, un sens religios; în secolul al XVIII-lea capătă şi sens politic. Întrebuinţat după al doilea război mondial pentru a-i desemna pe intelectualii din Est care se împotriveau, prin scrieri avînd caracter politic deschis, regimurilor totalitare comuniste, termenul "disident" a intrat în limbajul curent aproape exclusiv în această nouă accepţiune. O realitate nouă şi un cuvînt care, pentru a o denumi, şi-a modificat parţial semnificaţiile, pierzînd în generalitate şi cîştigînd în precizie şi concreteţe. Un intelectual francez sau german (din Germania occidentală), de pildă, care ar fi scris un text politic împotriva regimului din ţara sa nu ar fi fost niciodată numit "disident"; în schimb, unul din Uniunea Sovietică, din Cehoslovacia sau din Germania răsăriteană, da.

Acesta este înţelesul actual, consacrat prin uz, al termenului "disident". În dicţionarele româneşti de pînă în 1989 nu sînt însă reţinute decît sensurile tradiţionale, cel contemporan fiind trecut sub tăcere. Omisiune explicabilă, realitatea desemnată de acest nou sens fiind ea însăşi una pusă sub interdicţie.

În România comunistă, din motive ce nu interesează acum, fenomenul disidenţei a fost, în comparaţie cu celelalte ţări din Est, restrîns. Puţini intelectuali români din România şi-au exprimat deschis, prin scrieri avînd caracter politic explicit, împotrivirea faţă de sistemul şi regimul comunist. Cei mai mulţi dintre aceşti puţini au fost scriitori.

Cum autorul apolitic este el însuşi scriitor, să vedem care este situaţia scriitorilor disidenţi.

Mai întîi, un inventar. "Catalogul" scriitorilor disidenţi - în accepţiunea comună şi curentă a cuvîntului - cuprinde mai puţin de zece nume. Iată-le, în ordinea cronologică a intrării în disidenţă: **Paul Goma, I. Negoiţescu, Ion Vianu, Dorin Tudoran, Dan Petrescu, Dan Deşliu, Mircea Dinescu.** Aceşti scriitori, în ţară fiind, au scris TEXTE AVÎND CARACTER POLITIC EXPLICIT ÎMPOTRIVA SISTEMULUI ŞI A REGIMULUI COMUNIST. Nu, deci, poezii, romane, schiţe, povestiri, piese de teatru ş.a.m.d. "cu aluzii", ci SCRIERI POLITICE EXPLICITE: acţiunea lor nu a fost una literară, ci una social-politică. Valoarea literară a acestor texte şi valoarea artistică a operei literare a autorilor lor, desigur, nu intră în discuţia de faţă.

Aceştia fiind scriitorii români disidenţi, să vedem dacă afirmaţiile scriitorului apolitic sînt ori nu confirmate de realitate. Iată, acum, şi situaţia de astăzi a scriitorilor disidenţi, despre care autorul apolitic afirmă că "au ocupat posturi foarte rentabile": 1. **Paul Goma** - bolnav şi sărac, în exil; 2. **I.Negoiţescu** - mort, sărac, în exil; 3. **Ion Vianu** - în exil, trăieşte din profesiunea de medic; 4. **Dorin Tudoran** - în exil, nebogat; 5. **Dan Petrescu** - a fost, cîteva luni, după decembrie 1989, ministru-adjunct la Cultură, apoi directorul unei edituri de stat, în prezent lucrează la o editură particulară; 6. **Dan Deşliu** - mort, nu a ocupat, după decembrie 1989, nici un post; 7. **Mircea Dinescu** - a fost **ales**, după decembrie 1989, preşedinte al Uniunii Scriitorilor.

Concluziile sînt la îndemîna oricui. Ar mai fi, poate, nevoie şi de o enumerare a scriitorilor nedisidenţi şi totodată antidisidenţi aflaţi, ÎNTR-ADEVĂR, în "posturi foarte rentabile" şi în demnităţi ÎNTR-ADEVĂR aducătoare de profituri; această enumerare ar putea începe, de exemplu, cu Eugen Barbu, Corneliu Vadim Tudor, Adrian Păunescu... Ar fi, însă, inutil: autorul apolitic şi-ar încălca, în mod evident, condiţia şi statutul dacă s-ar referi la ... răsplata non- şi anti-disidenţei.

Cum a fost "răsplătită" disidenţa, am văzut.

Mircea IORGULESCU

Limbaje de lemn

Se numeşte "limbaj de lemn" o specie a limbajului din care vorbitorul e absent. Întrucît şi mesajul şi formularea lui sînt **integral** previzibile, "emiţătorul" nu mai e decît un loc de pasaj, un instrument acefal, care nu participă la ceea ce emite. Proliferarea limbajului de lemn semnalează o multiplă şi ireversibilă necroză: cuvintele se usucă, ideile îngheaţă, oamenii împietresc. Faptul de a comunica îşi pierde sensul, exerciţiul gîndirii e suspendat. Efectul e, simultan, comic şi înfiorător: viaţa cade în stereotipie, microfonul îl devorează pe orator, scena îşi înghite actorii. Limbajul de lemn e expresia "obiectului" din noi, discursul acelei părţi din alcătuirea noastră în care s-a instalat moartea. Campionii limbajului de lemn nu mai trăiesc în fiinţa limbii, ci în spectrul ei: strecuraţi furtiv în corpul neînsufleţit al cuvintelor, ei adoptă parodic o gesticulaţie pentru care nu au substanţă; cuvîntul, această apoteoză a **persoanei**, devine impersonal.

Văzut astfel, limbajul de lemn nu se reduce la accidentul istoric al jargonului de şedinţă. El nu e doar produsul "lingvistic" al ideologiilor totalitare. Limbajul de lemn - ca îndepărtare de metabolismul viu al Cuvîntului - e, nici mai mult nici mai puţin, decît emblema omului căzut, chipul vorbit al păcatului originar. Limbajul de lemn e la antipodul limbii care se aude în Paradis, e opusul a ceea ce anumite tradiţii numesc "limba păsărilor". Prin urmare, "fenomenul originar", "modelul" limbajului de lemn e, probabil, discursul şarpelui la urechea Evei. Discursul acesta a inventat **păcatul** ca limbaj de lemn al simţurilor, **conceptul** ca limbaj de lemn al spiritului şi **remuşcarea** ca limbaj de lemn al iubirii. Şi ce altceva înseamnă pasiunea christică decît efortul de a recupera vitalitatea cuvîntului, energia lui primordială. **Cuvîntul înviat** - iată sfîrşitul limbajului de lemn şi al **vieţii de lemn** la care ne-au condamnat strămoşii.

Spun toate astea pentru că mă plictiseşte suficienţa noastră cotidiană, cea care ne determină să-i judecăm prea uşor pe alţii şi să încheiem prin disjuncţii rudimentare orice dezbatere adevărată. Spiritul **Dilemei** se defineşte, în fond, printr-o perpetuă insurecţie împotriva limbajului de lemn, a gîndirii de lemn, a moralei de lemn. Limbajul de lemn e, cum am văzut, o problemă metafizică, o dramă a condiţiei umane, înainte de a fi un oarecare semn politic: semnul cripto-comunismului victorios. Aşa se şi explică de ce, opunîndu-ne "lemnului" de la putere, inventăm, somnambulic, noi şi noi forme de monotonie, **reacţii de lemn** la o guvernare de lemn. Există, firesc, o terminologie repetitivă a puterii şi a aliaţilor ei: "consens", (adică o opoziţie care să nu se mai opună), "nu tot ce-a fost înainte e rău", "nici capitalismul nu e o soluţie", "nici asasinarea lui Kennedy nu e elucidată", "şi în America agricultura se face pe bază de asociere", "conform Constituţiei ţării", "privatizarea nu e un scop în sine", "mulţi securişti au fost patrioţi", "istoria grea a poporului român", "nu ne vindem ţara" etc. Există însă şi o tematică repetitivă a opoziţiei: "totul e manevrat de Securitate", "nu s-a schimbat nimic", "e mîna KGB-ului", "verticalitate morală", "tradiţiile României înterbelice", "alegeri manipulate", "Jos comunismul!", "Jos Iliescu!" etc. Există, de asemenea, un inventar comun, la care recurge şi puterea şi opoziţia: "reformă", "protecţie socială", "deasupra intereselor de partid", "program de guvernare", "să scoatem ţara din impas", "eradicarea corupţiei", "în ţările cu vechi tradiţii democratice", "tinerii care s-au jertfit" ş.a.m.d.

Dar să nu ne închipuim că limbajul de lemn ţine doar de patologia fostelor ţări comuniste. Există un limbaj de lemn al Comunităţii Europene: "casa noastră comună", "şansa ţărilor mici", "la o oră de zbor de noi are loc un măcel", "soarta minorităţilor", "protecţia mediului", "beneficiile democraţiei", "dreptul la diferenţă", "dialog", "umanism" etc. Nu vrem să spunem că, în sine, problemele minorităţilor, ale ecologiei şi ale instituţiilor democratice sînt caduce. Avertizăm însă asupra riscului care le pîndeşte, datorită unor abuzuri de "formulistică". Inflaţia meselor rotunde, a colocviilor zonale sau "europene", a "dezbaterilor" televizate sfîrşeşte prin a castra totul. Evenimentul devine rutină, schimbul de idei devine protocol pur, soluţiile rămîn strict decorative. Cuvinte-cheie, cuvinte preţioase sfîrşesc prin a nu mai însemna nimic. Spectacolul lumii devine agasant, festiv, retoric. Limbajul de lemn se instalează pretutindeni, curăţind terenul de orice urmă de autenticitate.

Limbaje de lemn în sfera politicului, limbaje de lemn neaoşiste, limbaje de lemn europene. Dar nu numai atît: limbaje de lemn "general-umane", eterne, fatale: limbajul de lemn al generaţiilor bătrîne faţă de cele tinere, dar şi al tinerilor cu privire la bătrîni; limbajul de lemn al soacrei, al nurorii, al soţilor şi al burlacilor, limbajul de lemn al feminismului, al homosexualilor şi al heterosexualilor, limbajul de lemn al Bisericii, al boemei, al apoliticilor, al îndrăgostiţilor, al vigilenţei, al toleranţei... Limbajul de lemn cel de toate zilele, al mizeriei la care e supus neîncetat Cuvîntul din noi, al lipsei noastre de imaginaţie.

***

La stop, doi copii vor să spele parbrizul unui automobil. "Clientul" îi opreşte. Copiii insistă, clientul îi repede.

- Comunistule! strigă spălătorii de parbriz supăraţi, cînd maşina se pune în mişcare.

- Copii de securişti! răspunde peste umăr clientul recalcitrant.

Şi injuria, şi replica sînt rapide şi definitive. Săbiile de lemn se mînuiesc mai uşor decît săbiile adevărate.

Andrei PLEŞU

Puncte de vedere

Asasinarea lui N. Iorga (V)

Norii se adunaseră, întunecaţi, deasupra lui N.Iorga. Ameninţările, venite de peste tot, anunţau o sentinţă. O sentinţă ce vestea execuţia. Presa anunţase, la 23 noiembrie, începerea deshumării, la Jilava, a rămăşiţelor pămînteşti ale lui C.Z.Codreanu, a nicadorilor şi a decemvirilor, însoţite de noi atacuri împotriva "vinovaţilor". Iar Iorga - se putea? - apărea printre vinovaţi. În noaptea de 26/27 noiembrie, în închisoarea Jilava sînt executaţi 64 de deţinuţi politici, foşti înalţi demnitari, consideraţi vinovaţi de pieirea lui Codreanu şi a camarazilor săi. S-a spus că masacrul l-au săvîrşit legionarii care deshumau osemintele Căpitanului lor. Se pare că nu-i adevărat. În cartea **Pe marginea prăpastiei**, editată, după rebeliune, de Ion Antonescu, se arăta, cu probe, că pentru acest masacru, dinainte pregătit, au venit din Bucureşti, cu un camion, o echipă de legionari conduşi de comandantul Dumitru Groza, căreia i s-au asociat doi dintre cei ce lucrau la deshumare. Garda de Fier, era evident, trecuse la execuţii fără judecată, făcîndu-şi dreptate cum îi era felul. Simţind primejdia iminentă, N.Iorga scrie, în 26 noiembrie, poezia-lamento **Brad bătrîn**:

A fost tăiat un brad bătrîn
Fiindcă făcea prea multă umbră
Şi-atuncea, din pădurea sumbră
Se auzi un glas păgîn:

O, voi ce-n soare cald trăiţi
Şi aţi răpus strămoşul vostru
Să nu vă strice rostul vostru
De ce sînteţi aşa grăbiţi

În anii mulţi cît el a fost
De-a lungul ceasurilor grele
Sub paza crengilor rebele
Mulţi au aflat un adăpost

Moşneagul, stînd pe culme drept,
A fost la drum o călăuză
Şi-n vreme aspră şi ursuză
El cu furtunile-a dat piept

Folos aduse cît fu viu
Şi mort acuma, cînd se duce
Ce alta poate-a vă aduce
Decît doar încă un sicriu?

Filmul asasinatului

A doua zi, 27 noiembrie, poliţia legionară a arestat, din locuinţele lor, cîţiva foşti demnitari (Const. Argetoianu, M.Ralea, M.Ghelmegeanu etc.). Colonelul Rioşeanu, aflîndu-i depuşi la Prefectura poliţiei Capitalei, i-a pus sub pază militară, salvîndu-i. În aceeaşi zi, spre prînz, a fost arestat şi ridicat din locuinţa sa Virgil Madgearu, fost secretar general al P.N.Ţ. Pe la orele 15,30 a fost împuşcat în pădurea Snagov. După cum a demonstrat excelent dl. Mihai Stoian,în cartea sa (1976) **Moartea unui savant**, se pare că aceeaşi maşină, cu aceeaşi echipă de asasini (Traian Boeru, Ioan Tucan, Tudor Docu, Ştefan Iacobuţă şi şoferul Ştefan Cojocaru, toţi funcţionari la Institutul Naţional al Cooperaţiei), s-au deplasat la Sinaia. Pe la 17,30 au năvălit în casa lui N. Iorga de la Sinaia. Au întrebat pe d-na Iorga de soţul ei. Aceasta ezita să indice camera unde se afla profesorul. Atunci a apărut servitoarea cu o ceaşcă de ceai destinată profesorului. Asasinii s-au repezit după ea, i-au cerut lui Iorga să-i urmeze, la Bucureşti, pentru o declaraţie. Abia a apucat să-şi ia paltonul, căciula şi galoşii. La ieşirea din vilă, profesorul, înconjurat de echipa morţii, s-a întîlnit cu fiica sa, Alina Iorga, venită din plimbare. Chestionîndu-i pe răpitori, aceştia i-au dat acelaşi răspuns. Alina Iorga a apucat să vadă cum tatăl ei a fost instalat în faţă, lîngă şofer. Patru legionari s-au aşezat pe bancheta din spate a maşinii. Unul a rămas jos. Maşina a luat drumul Ploieştilor. Oficialităţile din Bucureşti au aflat, în plină şedinţă a Consiliului de Miniştri, de arestarea lui Madgearu şi Iorga. Antonescu, furios, îl apostrofa pe Horia Sima şi ceilalţi miniştri legionari. S-au dat dispoziţii, vane, pentru descoperirea celor doi arestaţi. Dar cum? Se căuta acul în carul cu fîn. A doua zi, 28 noiembrie, la orele 7 dimineaţa un jandarm a descoperit trupul neînsufleţit al lui N.Iorga, întins pe spate, pe mirişte, în pădurea Strejnic. Avea degetele mîinii drepte împreunate în semnul crucii. Mai apucase, oare, să şi-o facă? Iar corpul, acoperit cu brumă, era străpuns de şase gloanţe în dreptul capului şi al trunchiului. Vestea oribilă s-a aflat de îndată, trezind o imensă dezaprobare şi revoltă.

Neruşinata făţărnicie

Comunicatul Preşedinţiei Consiljului de Miniştri suna sec: "În seara zilei de 27 noiembrie a.c. profesorul Nicolae Iorga a fost ridicat de necunoscuţi de la locuinţa sa din Sinaia. Măsurile grabnice, luate în cursul nopţii de către autorităţi, pentru aflarea şi eliberarea fostului prim-ministru, au rămas fără rezultat. În dimineaţa zilei de 28 noiembrie a.c. Legiunea de Jandarmi Prahova a găsit corpul neînsufleţit al profesorului Nicolae Iorga în comuna Strejnic (jud.Prahova), străpuns de 6 gloanţe de revolver. Guvernul este în căutarea vinovaţilor, cărora li se vor aplica severe sancţiuni, potrivit legilor în vigoare". Vorbe de clacă. Vinovaţii n-au fost căutaţi, deşi - vom vedea - Horia Sima îi ştia şi nimeni nu a fost sancţionat. (După rebeliune, la procesul intentat, n-a compărut în boxă decît St.Cojocaru, care a fost... achitat). În pagina întîi a ziarului **Porunca Vremii** din 29 noiembrie 1940, pe coloana din stînga, alături de amintitul comunicat, se insera un ordin al lui Sima, care merită să fie citat: "Dl.Horia Sima, Comandantul Mişcării Legionare comunică: Întreaga Mişcare Legionară reînnoieşte generalului Antonescu legămîntul de totală credinţă şi îl asigură că îl urmează cu neclintit devotament pe linia destinelor neamului pe care Providenţa i le-a încredinţat. De azi înainte, orice abatere de pe dreapta linie legionară, a legionarilor izolaţi sau a formaţiunilor de orice natură, linie care va fi fixată de Conducătorul Statului şi de Comandantul Mişcării Legionare, va fi sancţionată fără cruţare şi conform cu legile care se vor face în această privinţă, pentru asigurarea libertăţii, proprietăţii, inviolabilităţii domiciliului şi a ordinei". Ordinul-comunicat al lui Sima avea rostul lui. În cartea sa **Era libertăţii** (1982; se poate un titlu de carte mai mincinos?) povesteşte că toată ziua de 27 noiembrie a fost consumată de o lungă şedinţă a Consiliului de Miniştri în care Antonescu, furios pentru asasinatele de la Jilava, de arestările din Bucureşti, îi acuza pe miniştrii legionari că provoacă în ţară haos şi anarhie, ameninţînd că va desfiinţa poliţia legionară. Încît Sima s-a grăbit să dea acest comunicat de lealitate, ameninţînd că, pe viitor, astfel de fapte vor fi pedepsite. Făţărnicie nerușinată pentru că, sînt opinii, Sima n-a fost străin deloc de aceste asasinate. De altfel nici Antonescu nu s-a sinchisit prea mult, neagreîndu-l pe Iorga. Putea evita dezastrul dacă instala pază militară la vila lui Iorga de la Sinaia, ştiindu-se prea bine că savantul e ameninţat. Dar n-a făcut-o cum n-a întreprins nimic pentru descoperirea făptaşilor crimei. Apoi, la 30 noiembrie, deci a doua zi, a avut loc, în prezenţa lui Antonescu, reînhumarea, cu pompă, a rămăşiţelor pămînteşti ale lui C.Z.Codreanu şi a camarazilor săi în mausoleul de la Casa Verde din Bucureşti. Nu e exagerat să se aprecieze că, prin participarea la această solemnitate, Antonescu îi absolvea de pedeapsă pe asasinii lui Iorga.

Z.ORNEA

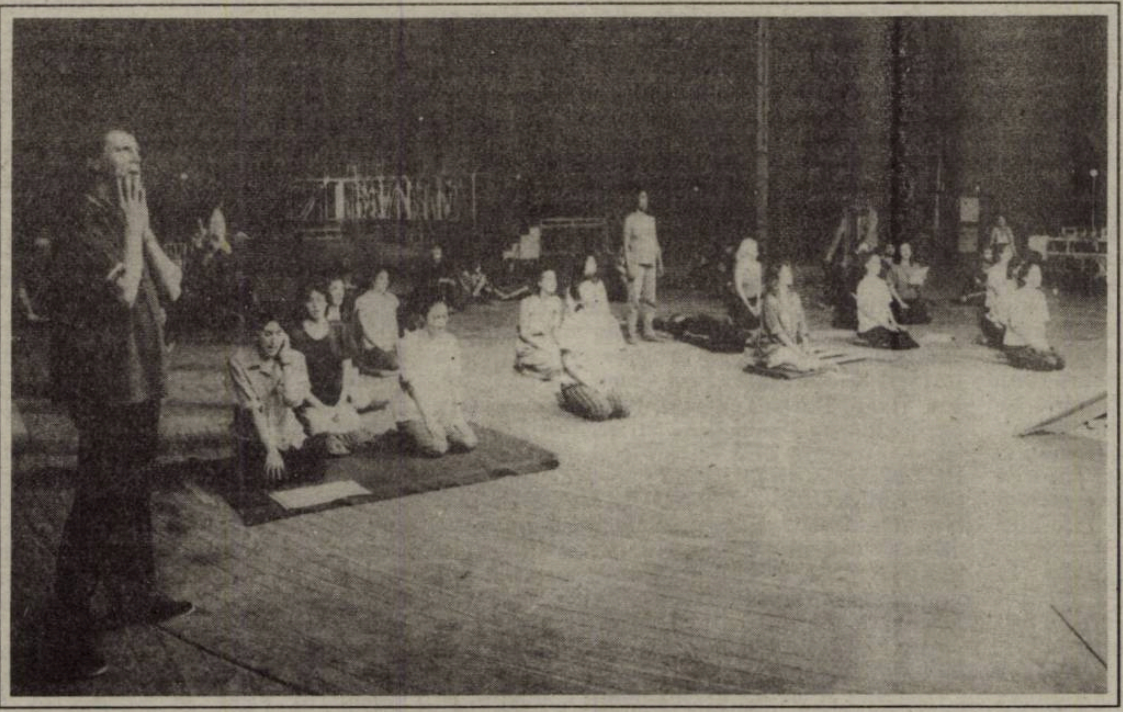

M. Oroveanu ©

Legi mici

De la încheierea alegerilor pentru această legislatură, în octombrie '92, nici o lege "majoră" nu a fost validată de Parlament. **Legea privatizării, Legea falimentului** şi **Legea sponsorizării** erau aşteptate de toată lumea şi parlamentarii de toate culorile numai de ele vorbeau, dar de dezbătut şi adoptat, nici vorbă. Ba, ele nici n-au ajuns vreodată la Palament, decît ca zvon. E drept, tot ca zvon au circulat şi numeroase proiecte de **lege a presei**, dar doar din cauza inabilităţii politice a unor "independenţi" de prin toate partidele, care puseseră gînd rău propriilor interese. "Liderii cu experienţă" din dreapta şi stînga nu aveau nici un interes să deranjeze mass-media, deocamdată cel puţin, ci doar s-o aranjeze: la munte, la mare, la tiraj, la acţiuni, la "bombe", mai întîi; şi după aia şi-o face presa cu mîna ei - legea, vreau ză zic.

Şi totuşi, pe ordinea de zi a Senatului şi Camerei Deputaţilor s-au îngrămădit nenumărate proiecte de legi. Dar cu ce se ocupau ele? În primul rînd, era vorba de un mare număr de acorduri şi convenţii: comerciale, financiare, culturale, bancare, din domeniul dreptului şi drepturilor omului etc., bilaterale cu Polonia, Austria, Argentina, Danemarca, Bulgaria şi multilaterale - unde România este doar "parte" şi al căror conţinut, de cele mai multe ori, nici nu este cunoscut de parlamentari şi nici nu-i interesează. Ca dovadă, unele acorduri, cele bancare (cu FMI-ul, de exemplu), au "surprins" pe mulţi parlamentari cînd au aflat ce conţineau şi deci ce votaseră.

Altfel, micile legi ne - (era să zic, an-) organice s-au lăfăit în pauzele dintre "spectacolele" date de Vadim, Păunescu, Dumitraşcu etc., cu acompaniamentul discret al "dreptei". **Legea pentru fixarea salariilor senatorilor şi deputaţilor**, cît şi **a salariului preşedintelui şi membrilor Guvernului, personalului aferent, Legea pentru acordarea unor drepturi celor care au avut de suferit de pe urma regimului comunist instaurat la 6 martie 1945, Legea pentru completarea Legii 118, Legea Fondului arhivistic** şi **Legile Societăţii Române de Televiziune** şi **Societăţii Române de Radiodifuziune**, au "umplut" timpul de lucru al parlamentarilor, dar nu au schimbat, în bine, cu nimic, peisajul legislativ. Poate doar cele 2-3 legi din aria justiţiei, care au întregit reforma judecătorească (cerută de Consiliul Europei), ca de pildă: schimbarea Codului Penal şi a Codului Civil - respectiv Codul familiei (unde s-a uşurat divorţul, dar s-au mărit obligaţiile post-divorţ ale bărbatului). În rest, o droaie de Rapoarte ale Comisiilor de mediere şi circul numit întrebări şi interpelări adresate Guvernului, care fie că putea capota "în familie" cînd reprezentanţii executivului nu veneau, fie ducea la "anchetarea" guvernanţilor, în funcţie de interesele politice ale celor două tabere din sala Parlamentului.

Totuşi, au existat trei tentative, mai răsărite, de trecere a Parlamentului la "majorat": **Legea Bugetului de Stat, Legea investiţiilor străine** şi **Regulamentul Senatului**. Cum s-au finalizat aceste încercări ale legislativului şi dacă ele justifică primul an al acestei legislaturi, mai încolo.

Un "amănunt": în această lună iulie, Parlamentul depune activităţi în teritoriu şi în cadrul Comisiilor centrale, concediul funcţionînd "legal" de la 1 august.

Petru IONESCU

Greva generală a statului

Protestul nu e o subspecie a reclamaţiei. Aceasta din urmă porneşte de la premisa reuşitei, e o formă a încrederii şi a speranţei. Un protest nu va apela însă niciodată la aceeaşi instituţie care l-a suscitat, ba chiar şi faptul de a se adresa celor mai înalte instituţii nu înseamnă că le-ar autentifica cel puţin pe acestea. El are un îngrijorător caracter de globalitate şi demonstrează însăşi invaliditatea interlocutorului, căruia îi vorbeşte doar în numele celor mai generale principii de drept, în numele substanţei umane comune. Din nefericire, retorica solidarizării pe care o îmbracă e percepută, atît de orgolios şi vinovat, doar ca retorică a sfidării. Într-adevăr, funcţia e de cele mai multe ori sfidată, dar onorată e natura umană a celuilalt. Respingerea lui ne arată că acolo sus oamenii sînt mai mult funcţii, decît oameni. Pierderea este iremediabilă.

Fiecare instituţie se apără cum poate împotriva protestelor de tot felul. Răspunzîndu-le sau respingîndu-le. Am ajuns să cred că e mare lucru cînd un protest e **ascultat**. Pentru că ceea ce mi se pare îngrijorător este fenomenul generalizat de surzenie la proteste. El se extinde în întreaga societate pînă la aspectele vieţii individuale, dînd naştere unei alte morale. Şi încă e mare lucru ca un protest să fie **formulat**. Căci conform noii morale nu ţi se mai dă nici ocazia de a-l exprima. Pentru că nu ai argumente, pentru că nu poţi dovedi nimic.

În primul rînd puterea a devenit invizibilă. Mai mult decît înainte, orice individ cu oarecare responsabilitate politică sau administrativă este de negăsit. Mă amuză în special persistenţa (aşa-zisa) şedinţomaniei. Cînd să dai de cineva - e în şedinţă - sau - pe teren - dar oricum - lipseşte momentan, mai reveniţi. Vorba lui Caragiale, "ai o afacere", poţi să vii şi mîine, şi mîine mai este o zi. Minciuna lui "mîine" este cea mai dezgustătoare dintre toate, mai rea decît "spune-i că nu sînt acasă", pe care-l mai şi auzi în receptor, ea îţi întreţine iluzia, te face să-l absolvi pe mincinos încă o zi, să-i cauţi tu lui scuze şi să-ţi calci pe inimă ("să îngroşi obrazul"), să revii din nou şi din nou. Orice protest e imposibil, nimeni nu poate răspunde nimic în faţa lui "mîine" şi orice încercare se va lovi de reproşurile celuilalt care-ţi va dovedi lipsa ta de răbdare, incomparabilele sarcini pe care el le are de rezolvat. Tu te vei simţi umil şi-ţi vei cere spăşit scuze. Orice insistenţă ne rade de pe lista speranţei. Nu ai voie niciodată să pui două întrebări, să ceri explicaţii suplimentare ori o revizuire a vreunei decizii. Nu există păreri personale, trebuie să rămîi complice cu cel care te exclude, să-l aprobi binevoitor, indiferent de drepturile pe care le ai, pentru că nu se ştie, altădată... Deşi eu n-aş crede că altădată ne vom bucura de mai multă atenţie şi consideraţie.

În faţa uşilor închise cei mai mulţi se retrag. Alţii caută ajutoare. Alţii bat cu violenţă. Pînă acum aveau şanse cei care făceau rost de "ajutoare", mai ales de o cunoştinţă în cetatea inexpungabilă pe care o asediau. Care să deschidă o portiţă secretă, pe care să se poată lua cu încredere mită. Oamenii dinăuntru se mituiesc doar între ei, asta o ştie oricine. Dar acum afacerea fiind notorie, le e frică. Se caută un ţap ispăşitor şi fiecare se teme să nu fie chiar el acela. De aceea au tras toate punţile. De frică nu mai fac absolut nimic, au paralizat, şi aşteaptă vremuri mai bune... De aceea acum nu se mai încheie nici un contract, nu se mai rezolvă nici o problemă. Administraţia e în grevă. Administraţia protestează împotriva Gărzii Financiare. Împotriva noastră.

Un protest neîndreptăţit de un interes general şi susţinut prin şantaj este un act de forţă. Singura forţă a acestei mase conducătoare, amorfă, absentă. Care tace cu îndîrjire, cu încrîncenare, cu dispreţ, cu disperare. Lipsită de "faţă umană" - de personalitate, de curaj, de responsabilitate - nu admite protestul şi ameninţă cu dinamitarea instituţională a ţării. Cu o grevă generală. A statului.

Romaniţa CONSTANTINESCU

© M. Oroveanu

De jur împrejur

Cutremurul

Fixate în grabă, ca rezultat al unei moţiuni de cenzură căreia i s-au alăturat şi grupuri de deputaţi din partidul la putere, alegerile din Japonia se înscriu în logica recesiunii mondiale, risipind parcă misterul care însoţea funcţionarea unui sistem politic care a permis timp de 38 de ani menţinerea aceleiaşi formaţiuni politice la guvernare.

Eşecul Partidului Liberal Democrat este explicat prin amplificarea scandalurilor, a dovezilor de corupţie care au implicat personalităţile partidului aducînd la cunoştinţa opiniei publice procedee şi modalităţi de finanţare care sfidează nu doar etica, ci şi legea. Dar afaceri compromiţătoare pentru înaltele nivele ale puterii au mai fost în Japonia şi dincolo de urmările în destinul personal al celor implicaţi, consecinţele politice au fost nule: PLD ieşea mereu victorios la urne. De altfel şi în partidele noi, cele care s-au desprins din PLD există personalităţi la fel de compromise ca şi cele care conduc formaţiunea-matcă. Ceea ce pare că s-a schimbat acum sînt termenii contractului: corupţi sau cinstiţi, liderii politici au asigurat prosperitatea ţării şi bunăstarea majorităţii absolute a cetăţenilor. Partidul Liberal Democrat, o formidabilă forţă politică sub raportul efectivelor şi al organizării, conservator şi elitar, este arhitectul extraordinarului succes economic al Japoniei postbelice. Or, acum, tocmai acest succes începe să pună probleme: creşterea care asigura cea mai mică rată a şomajului din ţările industrializate nu mai este o certitudine. Regulile conform cărora funcţiona comerţul japonez sînt contestate nu doar de partenerii în competiţia pentru pieţele mondiale, ci şi de consumatorii autohtoni care plătesc cele mai mari preţuri din lume pentru produsele protejate, cum ar fi de exemplu orezul. Japonezii o duc în continuare bine, dar nu mai sînt siguri că această bunăstare va dura şi aceste incertitudini s-au exprimat în votul de duminică.

Sciziunea din partidul majoritar - confirmată prin urne - nu se datorează doar dorinţei "tinerilor" de a căuta o scurtătură spre fotoliile puterii ci şi necesităţii de a reflecta un spectru politic mai complex. Alegătorul japonez a fost dispus să ierte corupţia, dar nu cînd se combină cu incompetenţa, cu incapacitatea de a reacţiona adecvat la noile condiţii.

Partidul Liberal Democrat a pierdut majoritatea absolută, dar a obţinut un număr suficient de mandate pentru a se declara în continuare cea mai importantă forţă politică din ţară. Partidul Socialist, pînă acum principalul partener de dialog şi-a înjumătăţit numărul reprezentanţilor în Dietă. Fracţiunile disidente, în pofida unei campanii electorale sumare au devenit arbitrii situaţiei. Cu cine va guverna PLD? Cu fosta sa opoziţie? E greu de presupus deoarece îi desparte atitudinea faţă de constituţia pacifistă din 1946. Conservatorii cer modificarea ei pentru ca Japonia să-şi poată ocupa în lume locul la care o îndreptăţeşte economia ei, socialiştii consideră că nici un motiv nu justifică o remilitizare oricît de limitată ar fi ea de termenii acordurilor internaţionale. Va guverna PLD împreună cu partidele conservatoare care s-au desprins? În fond cu cîteva sacrificii de persoane şi cu un acord asupra ritmului aplicării reformei politice (schimbarea sistemului electoral) lucrul ar fi posibil. Însă nimic nu e mai dificil decît realizarea unei alianţe de interese după o căsătorie din dragoste. Resentimentele şi barierele psihologice se pot dovedi mai puternice decît calculul şanselor.

Şi, deşi se prevede începutul unei perioade de instabilitate politică, sensibilul seismograf care este bursa din Tokio n-a reacţionat excesiv. Contează totuşi mult, experienţa colectivă a cutremurelor.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre ...

Destituiri, sărutări, caracatiţe

E destul de greu de stabilit care a fost "capul de afiş" în presa săptămînii trecute; scandalul "Petromin" s-a diluat, Conferinţa Naţională a FDSN s-a încheiat (iar partidul s-a rebotezat), "disidenţii" din PAC au migrat, reforma continuă, Parlamentul e în vacanţă... Am putea spune, mai degrabă, că ziarele au trăit din "ecourile" tuturor acestor subiecte, continuîndu-şi, fiecare, campaniile şi bătăliile. După cum a comunicat AZR, cîteva ziare importante şi două agenţii de presă au hotărît să trateze cu indiferenţă tot ceea ce va face Guvernul, în semn de protest faţă de încercările acestuia de a muşamaliza cazurile demnitarilor acuzaţi de corupţie. Au hotărît, dar nu le-a lăsat inima să nu consemneze ce a făcut un membru marcant al echipei guvernamentale, şi anume ministerul justiţiei: l-a destituit pe preşedintele Tribunalului Municipiului Bucureşti, acuzîndu-l, între altele, de politizarea justiţiei. Reamintind că dl. Corneliu Turianu "este cunoscut atît în lumea justiţiei, cît şi în cea politică drept cel care s-a opus de trei ori înscrierii d-lui Iliescu pe listele de candidaţi pentru Senat", **Adevărul** se întreabă, pe prima pagină: "Revenire la vremurile dominării justiţiei de către politică?". Acelaşi ziar consemnează opinia unui deputat PNŢCD, care consideră că "chiar şi numai acest lucru (destituirea, n.n.) ar merita o moţiune de cenzură". Fără întrebări şi îndoieli, editorialul **Evenimentului zilei** (16 iulie) îşi dă verdictul: "Ca orice fedesenist tipic, Petre Ninosu nu se străduie nici măcar să găsească argumente convingătoare pentru un abuz. El îl face pur şi simplu". Privind spre consecinţe, **România liberă** e convisă că "sîntem la începutul unui şir de abuzuri", fiind vorba nu doar de o restauraţie, ca în administraţie, ci de "o întărire a puterii prin dobîndirea inamovibilităţii, care nu a existat sub regim comunist". Pe aceeaşi temă, şi mustăcind la gîndul unui nou subiect senzaţional, **Libertatea** titrează: "O «bombă» la TMB!", făcînd şi o previziune pe măsura titlului: "Fără îndoială că decizia d-lui Ninosu va stîrni un mare scandal, de pe urma căruia s-ar putea să avem parte de dezvăluiri ceva mai... senzaţionale decît ale generalului Florică". În aceeaşi ediţie a **Libertăţii** (joi 15/vineri 16 iulie) se anunţă că "Preşedintele Iliescu «iese la bătaie»" în problema "extremismelor şi antisemitismelor" practicate "de formaţiuni politice şi publicaţii": "Îngrijorat de aceste fenomene (editarea «operei» MEIN KAMPF, programele unor renăscute formaţiuni legionare - TOTUL PENTRU ŢARĂ, DREAPTA NAŢIONALĂ, MIŞCAREA lui Marian Munteanu) dl. preşedinte s-a cosultat cu procurorul general în vederea unei intervenţii hotărîte". Cum acestea au fost singurele manifestări de extremism pomenite de preşedinte, **Libertatea** se grăbeşte să le consemneze ca atare. **Ora** reproduce opinia deputatului PD (FSN) Adrian Severin, conform căreia "şeful statului a aplicat politica jumătăţii de măsură, PRM nefiind nominalizat ca fiind formaţiune extremistă". Pe aceeaşi poziţie (exprimată însă mai literar) se plasează liderul PAC, afirmînd că "Preşedintele a luat taurul de un singur corn", lăsînd deoparte atît PRM-ul, cît şi revistele **România Mare** şi **Europa**. În schimb, pentru criticul literar care este Nicolae Manolescu, **Mein Kampf** este "o carte istorică, care trebuie neapărat citită" (opinii consemnate de **Evenimentul zilei** din 16 iulie). Încercînd să lămurească "Ce ne-a venit cu MEIN KAMPF", Sergiu Andon pune în discuţie "mai multe ipoteze plauzibile", ajungînd la concluzia, exprimată plastic şi cu aluzii mitologico-paremiologice, că "se bate şaua Manea Drăgulin, ca să azvîrle din picioare centaurul Vadim-Neacşu, dar să priceapă şi să se ferească şovăielnicii din ambele tabere". Aceeaşi viziune o are, în ziarul său, Ion Cristoiu, văzînd în scrisoarea prezidenţială către procurorul general un "şah" dat de Cotroceni zburdalnicului său aliat, bard şi tribun.

Mult mai puţin ca în alte ocazii a fost mediatizată vizita la Bucureşti a preşedintelui basarabean Mircea Snegur. A fost o vizită de "curtoazie şi tatonare", crede **Adevărul** din 19 iulie. Dincolo de declaraţii politice ori teme de discuţie, a atras atenţia presei mai ales latura... politico-sentimentală a relaţiei dintre "cele două ţări frăţeşti". "Reacţia zîmbitor-afectivă, proprie preşedintelui Iliescu, dispus să-şi îmbrăţişeze oaspetele pe Aeroportul Otopeni, s-a mai estompat" - observă **Adevărul**. Subtil ca întotdeauna, privind lucrurile istoric şi geopolitic, **Evenimentul zilei** aproape că nu mai vede altceva în această întîlnire la nivel înalt decît absenţa sărutului tradiţional: "Pentru prima dată în istoria postrevoluţionară a relaţiilor româno-române, preşedinţii realeşi ai celor două state, România şi Moldova - Ion Iliescu şi Mircea Snegur - s-au mărginit la o strîngere de mîini. Sărutul public a lipsit. (...) Interesant este faptul că în momentul aterizării aeronavei prezidenţiale (chiar atunci? - **n.n.**), o dată cu strîngerea de mînă, Ion Iliescu a încercat să-l sărute pe Mircea Snegur. Acesta a rezistat".

Limbajul frumosului "sport al minţii" care este şahul este, se vede treaba, mereu la îndemîna gazetarului român. Dacă **Evenimentul** observa şahul dat de preşedinte lui C.V. Tudor, **Adevărul** constată că, în afacerea Petromin, "dl. Katounis îl face mat pe dl. Văcăroiu", neadmiţînd renegocierea contractului şi promiţînd "să ne revîndă flota peste 12 ani". Interviul televizat al armatorului grec a umplut de indignare **Evenimentul zilei**, care crede că acesta "insultă poporul român" şi se simte dator să demonstreze că "marinarii noştri sînt plătiţi la nivel internaţional şi trăiau bine de pe vremea lui Ceauşescu". O altă sursă de indignare este, în acelaşi număr din 19 iulie, faptul că, în serialul "Caracatiţa", răul absolut era întruchipat de un român. "Am ajuns şi în «Caracatiţa»!" - exclamă Ion Cristoiu în editorialul său, referindu-se, desigur, la caracatiţa "lor". Că despre a noastră... **(M.V.)**

"Nu spunem nici un sfert din ceea ce ştim. Altminteri totul s-ar

Protestarea

Participă: Mircea DINESCU şi Radu FILIPESCU

Între reacţie şi program

● **Ce înseamnă să protestezi? Ce poate face pe cineva să protesteze?**

Radu Filipescu: Protestul este o formă de luptă împotriva unui adversar dotat, ieri ca şi astăzi, cu toate mijloacele posibile.

Mircea Dinescu: Eu cred că protestul este mai degrabă o iluzie şi un drog. Pentru că, dacă intrăm mai adînc în natura protestului, dincolo de mesajul pe care urechea puterii sau a omului de pe stradă îl aude se află lucruri mult mai nuanţate. Eu nu am vrut să lupt împotriva puterii atunci cînd am protestat împotriva dictaturii. A fost mai mult o formă de a lupta împotriva propriei mele laşităţi şi inerţii. Nu mi-am făcut iluzii că pot să dărîm un sistem. Exact în clipa cînd mă gîndeam că Ceauşescu va fi etern m-a apucat ruşinea faţă de copiii mei.

Radu Filipescu: Mergînd pe un calcul statistic, procentual, îţi acordai, totuşi, nişte şanse de reuşită. Nu de unul singur, ci împreună cu altul, cu alţii, în funcţie de anumite situaţii de conjunctură favorabile care se puteau ivi. Puteai, deci, să speri în răsturnarea unui conducător. Totul era să începi. În '83 am rămas total fără ecou, însă, în timp, se poate constata că a existat, totuşi, un sprijin popular. Faptul de a fi cunoscut prin ceea ce fac îmi acorda şansa ca un om dintr-o sută să răspundă la apel.

Mircea Dinescu: Eu rămîn la teoria mea egoist-morală, dacă se poate spune aşa, pentru că protestul era în primul rînd o explozie a exasperării, fără iluzia că poţi schimba sistemul.

● **Deci tu, Radu, susţii că îţi puteai propune un scop, că îţi puteai formula un program, în vreme ce tu, Mircea, consideri protestul mai degrabă o reacţie morală, faţă de tine însuţi, în urma unei confruntări interioare. Eu nu cred că părerile voastre se exclud. Dimpotrivă.**

Mircea Dinescu: Evident că există, fie şi numai în subconştient, o strategie a protestului. Nu se poate să nu existe. Nu protestezi oricum, orbeşte. Eşti atent la împrejurări şi la reacţiile posibile ale puterii. Aveai de ales între un gest pur şi imediat sinucigaş şi alte feluri de gesturi, tot sinucigaşe, dar prin care nu-ţi propuneai să mori cu tot dinadinsul. Eu, cînd m-am gîndit să protestez, aveam, poate, un anumit exerciţiu al protestului sub forma literaturii subversive şi aluzive.

● **Dar recunoşti că protestul, aşa cum l-ai şi practicat, de altfel, trebuia să fie deschis, public şi explicit.**

Mircea Dinescu: Tocmai: mi se părea că ne îmbătăm cu apă de ploaie. Ne făceam iluzii că facem rezistenţă prin cultură. Partea mai inteligentă a Securităţii lăsa, însă, şi această supapă de descărcare.

● **Tu, cu cărţile tale, te-ai simţit vreodată prins în această strategie?**

Mircea Dinescu: Nici aici lucrurile nu sînt atît de simple. Eu m-am luptat pentru fiecare carte, am mers pînă la gestul disperat de a-mi atîrna o pancartă pe piept pentru că nu mi se publica o carte, am scris scrisori de protest la nivel de preşedinte al Uniunii Scriitorilor, de ministru al culturii, de secretar cu propaganda pe municipiu. În rezervaţia Uniunii Scriitorilor mă puteam mişca liber. Problema era să nu sar gardul dincolo şi să vadă băieţii din trib că se poate şi altfel.

Radu Filipescu: Pe o perioadă destul de lungă, puteai să-ţi dai seama, din reacţia securiştilor, în ce măsură sînt dispuşi să-ţi accepte anumite proteste. Pe mine m-a tentat în cîteva rînduri să fac ceva mai mult decît era acceptabil. Eram perfect conştient că pot să fac un gen de protest pe care ei să mi-l accepte, adică să mă păcălesc singur. De cîteva ori am mers mai mult decît le convenea lor. În '83 erau atît de liniştiţi şi de siguri pe ei, încît nici măcar nu aveau nevoie să bată. În '87, în schimb, au început să le scape anumite lucruri - cum au ajuns nişte scrisori în străinătate, cum a ajuns o scrisoare la procurorul Capitalei -, şi atunci au început să bată şi ei. În '87, mai ales după greva de la Braşov, deveniseră destul de nesiguri şi probabil că mulţi dintre ei oscilau între a-l sprijini pe Ceauşescu şi a-şi căuta alt stăpîn. Unii au reuşit, alţii mai puţin...

Mircea Dinescu: Erau, oricum, conştienţi că se poate întîmpla oricînd un seism social. Sigur că ei aveau o schemă a posibilităţilor de protest şi a poziţiilor pe care le aveau de adoptat. Cunosc cazuri de oameni simpli care au protestat la nesfîrşit, în disperare, în mod cu totul sinucigaş şi care, pînă la urmă, fie au căzut de pe o schelă, fie din tren, fie au ajuns la spitalul nr.9.

● **Ce le lipsea acestor protestatari?**

Mircea Dinescu: Omul al cărui mesaj nu era captat la un anumit nivel...

Radu Filipescu: Care nu era cunoscut în străinătate!

Mircea Dinescu: ... Era pur şi simplu strivit. Nu afla nimeni de acţiunea lui. Pentru el, securiştii se transformau în miliţieni de cea mai joasă şi mai brutală speţă.

Radu Filipescu: Foarte important, pentru cel care protestează, este să aibă, cumva, o reacţie de răspuns. Pe lîngă satisfacţia că ceea ce faci este cunoscut, faptul că devii, astfel, o persoană publică te protejează.

Trecutul protestului

● **Cîte forme de protest există? Există mai multe? Poate rămîne forma de protest neschimbată într-o societate închisă şi într-una măcar formal, declarat, deschisă? Pentru mine, care, deschis, nu am protestat niciodată, protestul este o încercare de a opune unui monolog, dialogul, de a reaminti unuia care se crede şi vorbeşte singur că mai există şi alţii în afară de el...**

Mircea Dinescu: Este limpede că formele de protest trebuie nuanţate şi diversificate. Noi, cei din lumea intelectuală, considerăm protest numai ceea ce este legat de cuvîntul scris, de o formă coerentă de exprimare. Eu aveam, la Slobozia, un prieten care era hoţ, făcuse puşcărie şi nu spărgea decît maşini de activişti de partid şi de miliţieni. Şi pretindea să fie condamnat pe motive politice! Era forma lui de protest: nu ştia să vorbească, să scrie - spărgea maşini.

● **Era mai mult o formă de răzbunare, de defulare, care rămînea limitată.**

Radu Filipescu: Dar foarte eficace, pentru că era o formă de luptă.

Mircea Dinescu: Era primul fir de nisip din acea formă-limită de protest care este **terorismul** de tip occidental. Un germene balcanic al acestei forme extreme.

Radu Filipescu: Eu continuu să cred că protestul este în primul rînd o formă de luptă. Formele teroriste de protest sînt, însă, inacceptabile.

● **Poate că ele nu sînt posibile şi, deci, specifice decît unor societăţi deschise, precum cele occidentale, în care totul este mai mult sau mai puţin la îndemînă.**

Radu Filipescu: Eu am stat la Aiud cu trei tineri care puseseră o bombă la casa partidului din Ploieşti. Fuseseră condamnaţi pentru complot. În plus, în aceeaşi zi, aruncaseră şi nişte manifeste de pe magazinul universal "Omnia", tot din Ploieşti. După '90, am semnat o groază de liste de protest, legate de foarte multe evenimente binecunoscute, care, însă, nu au avut nici un efect.

● **Există, totuşi, o diferenţă între a introduce manifeste de protest în cutii poştale, cum ai făcut tu înainte de '89, şi a publica textul acestor proteste în presă, diferenţă care, nu?, ar trebui să fie importantă.**

Radu Filipescu: Aşa este, însă, în realitate, impactul lor asupra restului populaţiei, ca şi asupra puterii este, cu toate acestea, mult mai redus. Mecanismul care funcţionează acum nu mai include protestul de acest gen printre formele de protest care pot fi eficiente.

Mircea Dinescu: Este limpede că a mai umbla la vechile arme ale protestului ca literatură devine ridicol. Cu atît cu cît **protestul scris** are efecte nule. Puterea, chiar prin această hîrtie tipografică, creează un culoar de pîslă care resoarbe şocul. Puterea îşi vede de treabă, ba chiar, culmea, se victimizează, se foloseşte, într-un fel, de protestele la adresa ei, întorcîndu-le în favoarea ei. Preşedintele Iliescu se plînge tot timpul de ce se scrie despre el în presă, ia diversele articole ca pe jigniri personale, vrea să fie compătimit. Eu cred că înjurăturile exagerate la adresa lui Iliescu din prima fază au contribuit la simpatia populaţiei faţă de el.

● **Au ridicat de la început ştacheta, astfel încît multe lucruri, apoi, nu au mai putut fi văzute, s-au pierdut în acest fundal.**

Mircea Dinescu: Se consumă prea multă hîrtie şi cerneală pentru înjurarea lui Iliescu, pentru că toate aceste înjurături se întorc împotriva noastră, devin locuri comune, şi cînd este, într-adevăr, vorba de ceva serios, nu mai are nici o importanţă, nu se mai aude nimic. Iliescu a cîştigat deja două rînduri de alegeri în ciuda unei prese furibunde împotriva lui.

Viitorul protestului: terorism sau profesionalism?

Eu cred că în România vom asista la forme de terorism de tip occidental, provenite din zona intelectuală, a studenţimii, care trăieşte la marginea mizeriei, nu are nici o perspectivă. După tot acest anticomunism spectaculos şi spumos, va începe un stîngism atroce la nivelul nu al clasei muncitoare - muncitorii se vor aranja ei, pînă la urmă, cu patronii -, ci în zona tineretului care abia acum îl va descoperi pe Marx!

Radu Filipescu: Pericolul, pe viitor, îl reprezintă existenţa unei pături **prea sărace**, care, probabil, îşi va alege lideri din zona intelectuală. Trebuie, totuşi, să nu uităm că protestele şi ziarele care le-au publicat au avut un impact limitat, dacă avem în vedere concurenţa televiziunii. Procentual, impactul unui protest care ajungea şi era difuzat la **Europa liberă** era, înainte, mult mai mare, căci acoperea o zonă de populaţie mult mai întinsă care nu avea altă sursă credibilă de informaţie. Acum, în schimb, televiziunea este extraordinar de puternică. Ceauşescu nu avea o sursă de influenţă credibilă. Ziarele şi televiziunea lui nu erau credibile, în comparaţie cu prestigiul **Europei libere** şi al altor posturi de radio străine, prin intermediul cărora anumite proteste puteau să ajungă la populaţie. Acum, raportul este favorabil puterii.

Mircea Dinescu: Ar trebui să vedem care este efectul protestului public, de la lista de semnături şi pînă la ieşitul în stradă. Este clar că efectul unor astfel de forme de protest asupra puterii este nul.

● **Dar puteţi să nu protestaţi?**

Mircea Dinescu: Sentimentul meu e că puterea e nesimţită.

Radu Filipescu: E deşteaptă...

Mircea Dinescu: Nu cred că e deşteaptă.

● **S-ar putea doar să mimeze nesimţirea, cum îi spui tu, dar în iatac să fie numai ochi şi urechi.**

Mircea Dinescu: Există o blazare aproape generală în ceea ce priveşte formele deja cunoscute de protest. Vedem tot timpul, în centrul Bucureştiului, oameni în greva foamei. Lumea trece pe lîngă ei ca şi cum nici n-ar exista. Gîndeşte-te la ce ar fi însemnat acum zece ani un asemenea gest. Formele, chiar şi cele mai exasperate, ale protestului nu mai impresionează pe nimeni, nici puterea, nici pe omul de pe stradă. Nimeni nu reacţionează. E clar că formele de protest care vor avea efect vor trebui să forţeze acest efect, vor căuta cu tot dinadinsul să-l provoace. Vor fi forme extremiste ale protestului. Prevăd, deci, un extremism al intelectualităţii, al tinerilor, al studenţilor, printr-o reacţie stîngistă la adresa noilor îmbogăţiţi. În România nu există pericolul neocomunismului. Băieţii s-au deşteptat, vor să devină şi au şi devenit capitalişti, există deja o oligarhie financiară alcătuită din foşti activişti, din băieţi de la Securitate care au dobîndit puterea economică. În scurtă vreme, nici nu-i va mai interesa cine vine la putere. Capitaliştii din Occident îi vor considera în mod normal colegii lor, pentru că McDonald nu face afaceri cu Coposu sau cu Doina Cornea, ci cu fraţii Păunescu, miliardari români, capitalişti de-adevăratelea, care prezintă garanţie, au oameni unşi cu toate alifiile, şi româneşti, şi străine, sînt oameni de încredere. La nivel spectaculos pot avea loc întîlniri între Ion Raţiu şi doamna Thatcher, dar la nivel de afaceri, şeful băncii engleze se întîlneşte cu Stănculescu. Intelectualii vor sta pe margine, se vor uita printre stinghii cum vor juca ăştia golf peste trei ani şi se vor gîndi că nu are nici un rost să protesteze în presă sau să iasă cu pancarte, ci vor începe să fabrice praf de puşcă.

● **Deci acesta să fie unicul viitor al protestului, al unui protest cu atît mai necesar? Nu se poate inventa nimic deopotrivă democratic şi eficient? Căci, pe de o parte, cred că simţiţi foarte bine că toate protestele pe care le-aţi făcut din '90 încoace nu puteaţi să nu le faceţi şi, pe de altă parte, poate că nu au fost chiar degeaba, poate că s-au sedimentat undeva...**

Mircea Dinescu: Mă întreb: nu ne iluzionăm, oare, noi, nu devenim nişte profesionişti al protestului? Scriind săptămînal în "Academia Caţavencu" şi tot revoltîndu-mă, nu risc eu să devin un soi de manierist penibil? Fireşte că, pînă la urmă, revenind la ceea ce numeam la început egoism, este o formă de a mă salva pe mine însumi. Ori îţi pui funia de gît, cum s-a întîmplat recent la Cluj, ori încerci să-ţi păstrezi, cumva, simţul umorului.

● **Sinuciderea lui Călin Nemeş poate fi privită ca o formă-limită de protest, un fel de "terorism" întors, moral, spre sine...**

Mircea Dinescu: Şi care este efectul acestei sinuciderii, privită ca gest moral? De compasiune, de milă şi cam atît... O sinucidere în plus la toată această sinucidere colectivă din România, un gest care, în mod normal, ar fi trebuit să aibă un ecou mult mai amplu şi nu a produs, în realitate, decît un efect jalnic, dezastruos.

Radu Filipescu: Societatea pe care noi am dorit-o şi în numele căreia am protestat trebuie să se conducă după un joc democratic, în care un protest în sine nu trebuie să schimbe neapărat ceva, ci să influenţeze populaţia în vederea viitoarelor alegeri. Practic, acesta ar trebui să fie mecanismul normal de funcţionare a societăţii: să ţin minte ceea ce se întîmplă şi peste doi ani, cînd trebuie să aleg, să nu mă gîndesc, de pildă, că tocmai mi s-a mărit salariul, ci să fac un bilanţ a ceea ce s-a întîmplat de la precedentele alegeri şi să iau o decizie în funcţie de acest bilanţ. În momentul în care un astfel de mecanism al memoriei nu funcţionează pentru fiecare din noi, protestele sînt evident în van. Eu, însă, continuu să cred că alegerile sînt cele care trebuie să hotărască.

Mircea Dinescu: Te iluzionezi! De ce să protestez eu cu gîndul la viitoarele alegeri, cînd oamenii politici pe care aş miza reacţionează absolut bîlbîit şi inconsistent?

Radu Filipescu: Un protest poate fi eficient în mai multe moduri. Poate să îmbrace forma unui discurs, a unui grup foarte bine organizat care se pricepe să utilizeze canalele presei etc. Pentru a reuşi este nevoie de metode diversificate şi foarte bine puse la punct. Pe scurt, de profesionalism.

nărui. Puţinul pe care-l spunem, şi iată-i cum urlă." (Albert CAMUS)

© M. Oroveanu

Mircea Dinescu: Cele mai multe proteste prezentate în ultimii trei ani la televiziune au venit, de fapt, din partea puterii. Ca şi cum victima este, în România, puterea! Arma principală a opoziţiei ar fi trebuit să fie protestul, dar ea nu a ştiut să-l folosească, l-a irosit în ocazii absolut ridicole şi nu a recurs la el atunci cînd era cu adevărat nevoie. Formele de protest ale opoziţiei sînt de pîslă.

● Încercînd să sistematizez, tu, Mircea, spui că protestul nu va fi decît apanajul disperaţilor şi al marginalilor, iar singura lui formă - inacceptabilă -, terorismul. Din punctul de vedere al pesimismului tău, altă formă de protest eficient, care să însemne ceva, să lase urme, nu este imaginabilă...

Mircea Dinescu: Atîta vreme cît instituţiile naţionale - Justiţia, Poliţia, Academia etc. - nu sînt ceea ce ar trebui să fie! Puterea este inconştientă că nu sesizează pericolele pe care le-am evocat şi care, deocamdată, se manifestă în mod aberant, vulgar şi grosier, sub forma violurilor şi a crimelor, care sînt o formă nepolitizată, încă, de agresivitate, o formă aberantă şi monstruoasă a protestului social.

● Dar care, spui tu, cu timpul ar putea să se politizeze...

Radu Filipescu: Cred că trebuie să luăm în considerare numai protestele conştiente, care urmăresc ceva anume. Genul acesta de fapte nu poate fi inclus în categoria protestului.

Mircea Dinescu: Ba da!

Radu Filipescu: Sînt simptome ale unui disfuncţionalism social. Dacă incluzi delincvenţa în rîndul protestului, vei ajunge la comunism. Asta a fost lozinca prin care s-a ajuns la comunism.

Mircea Dinescu: Nu mă interesează unde spui tu că ajung, eu doar îţi demonstrez logica acestor forme primare de protest. Ce va face studentul care termină facultatea, nu găseşte post, nu poate să-şi cumpere o casă, nu poate să se însoare? Va protesta în gazete? Nici gînd! Nu ar avea nici un efect. Se va gîndi, va fi forţat să se gîndească la o formă de protest prin care să zdruncine puţin nesimţirea puterii. Vă prevăd, în România, peste trei ani, terorism!

● Bun. Mai există, însă, şi o a doua variantă, ceva mai optimistă, susţinută de tine, Radule, şi care vizează efectul de durată, prin care ceva se depune, poate, în memoria alegătorului şi atunci cînd acesta are ocazia să se exprime în mod democratic, trebuie să sperăm că o va face.

Radu Filipescu: Aceasta este forma de protest care ar trebui să existe atît la nivelul societăţii civile, cît şi la nivel politic. Dar ea are nevoie de foarte mult profesionalism. Nu mai impresionezi, astăzi, nici pe oamenii de pe stradă şi nici puterea cu liste de semnături sau cu declaraţii banale de protest. Protestul este mai mult ca oricînd o luptă politică cu legile ei specifice.

● Cine ar trebui să protesteze? În numele a ce se mai poate protesta, trebuie protestat în momentul de faţă?

Mircea Dinescu: Poţi protesta în numele tău însuţi, împotriva unei nedreptăţi care ţi se întîmplă sau la care eşti martor. Însă protestul autentic este în numele a ceva care depăşeşte persoana strictă a protestatarului. Eu am acum, să zicem, o situaţie privilegiată, care mi-ar permite să stau liniştit. Dar mi se pare inadmisibil ce se petrece în cultura română şi simt în continuare nevoia să protestez. Am, personal, mici porniri stîngiste, întemeiate pe situaţia categoriilor ignorate din România: intelectualii care mor de foame şi oamenii amărîţi, care au fost duşi cu preşul de putere, au fost marea masă de manevră a puterii, iar puterea, acum, i-a uitat. Nu există umbrelă de protecţie pentru vreo categorie din România. În afara oamenilor care fac afaceri şi care sînt protejaţi chiar de situaţia bezmetică de la noi şi de legile care există (sau, mai curînd, lipsesc), nimeni nu este protejat.

Radu Filipescu: Nu ştiu cît poţi să protestezi împotriva sărăciei ca atare. Poţi, însă, să protestezi împotriva nedreptăţii, a necinstei, a corupţiei, a incompetenţei, a prostiei care provoacă această sărăcie.

Mircea Dinescu: Din păcate, România oferă subiecte copioase pentru proteste. Realitatea românească de zi cu zi, existenţa românului de rînd şi cursul general al societăţii, al istoriei noastre, nu merg în sensul rezolvării problemelor, ci al acumulărilor. Deci vom avea parte de multe proteste pe viitor. O societate care începe, măcar, să funcţioneze cum trebuie elimină, treptat, formele individuale şi ineficiente de protest. Căci nu noi, bieţi indivizi, ar trebui să fim cei care protestează, ci instituţiile fundamentale: Justiţia, Biserica, Academia. Atîta vreme cît aceste instituţii nu există cu adevărat, rămîne să continuăm tot noi, la nesfîrşit, să protestăm!

Convorbire realizată de
Bogdan GHIU

O sămînţă de speranţă

– 7 întrebări pentru doamna Doina CORNEA –

Tita Chiper: Ce condiţii trebuie să îndeplinească un protest ca să fie eficient? Dumneavoastră cînd aţi simţit că aţi protestat eficient?

Doina Cornea: Protestul individual, ca de altfel şi cel colectiv, au şanse sigure de izbîndă, pe termen lung, doar cînd sînt întemeiate pe adevăr. Aceasta ar fi prima condiţie ca protestul să fie eficient. Protestul individual însă (despre acesta bănuiesc că doriţi să vă vorbesc, o dată ce ultima parte a întrebării se referă la protestele mele) este minoritar, fiind deschizător de drum şi are şanse de izbîndă doar atunci cînd pătrunde şi în conştiinţa colectivă. Aceasta ar fi a doua condiţie. A treia condiţie importantă ţine de forţa spirituală a celui ce protestează pentru a trezi conştiinţele.

Nu am conştiinţa de a fi protestat vreodată eficient - nici înainte, nici după revoluţie. Dacă aş fi reuşit să o fac, România ar avea azi alt statut istoric. Sub Ceauşescu, aş fi focalizat conştiinţele într-un protest colectiv suficient de puternic, care să-i oblige, pe dictator şi pe susţinătorii sistemului, să renunţe la oprimarea poporului, la ruinarea învăţămîntului, a instituţiilor, a conştiinţelor, a satelor, a bisericilor... Aş fi mobilizat conştiinţele în apărarea muncitorilor din Braşov hăituiţi după revolta din '87. Dar protestele mele au rămas fără ecou în actele oamenilor. Tot astfel s-a întîmplat şi cu protestele mele de după revoluţie, cînd, în presă, am apelat adesea la conştiinţa oamenilor: **apel** de a nu vota cu foştii comunişti, înainte de alegerile de la 20 mai '90; **apel** la solidaritatea cu Piaţa Universităţii; cu greva studenţească generală, la un an de la revoluţie; **apel** de a nu recunoaşte legitimitatea unei puteri ce s-a făcut vinovată de crime - legitimitatea dobîndită prin alegeri rămîne mereu parţială, atîta timp cît nu este consacrată şi printr-o atitudine morală; **apel** la greva generală în timpul celei de-a patra mineriade; **apel** de a contesta dreptul de a mai candida la funcţia supremă în stat, a celui care în repetate rînduri a răsturnat starea de drept.

La momentul potrivit, trebuie să recunosc, am convins prea puţină lume. Acum însă mulţi îmi dau dreptate, dar e prea tîrziu. Cred că-mi lipseşte acea forţă interioară mobilizatoare de care vorbeam înainte.

T.C.: Protestul se poate realiza şi prin "critica constructivă"?

Doina Cornea: Aţi pus între ghilimele ultimul termen. Eu însămi simt că mi se ridică uşor stomacul, citindu-l. Ca stil, aduce a limbaj de lemn, iar în accepţiunea lui morală, îmi aminteşte de ipocrizia ideologiei comuniste.

Să răspund totuşi întrebării. Protestul se naşte ca reacţie în faţa unei situaţii estimate ca fiind nedreaptă şi tinde spre eliminarea ei. Totuşi aprecierea situaţiei nedrepte poate fi subiectivă şi pătimaşă. Tocmai de aceea am ţinut să precizez de la început că numai adevărul justifică protestul şi îi dă şanse de izbîndă în timp. "Critica constructivă" pe care o invocă comuniştii e un simulacru de libertate acordat celor fără putere şi o ipocrită umilinţă a celor ce au puterea şi nu vor să recunoască că s-au făcut nedemni de ea. E totodată şi o diversiune pentru a înlătura protestul întemeiat, culpabilizîndu-i pe autorii lui.

Un contract social, între grupări sociale cu interese opuse, ca orice contract se încheie pe **bază de loialitate**. Munciuna, înşelătoria exclud posibilitatea încheierii oricărui contract.

T.C.: Aţi protesta la vreuna din acţiunile opoziţiei (sau aţi fi putut protesta şi n-aţi făcut-o)?

D.C.: În general, opoziţia e lipsită de putere decizională. E deci, în mare măsură, scutită de a lua decizii vinovate. Se protestează împotriva unor situaţii nedrepte, abuziv create de Putere. Se protestează împotriva celor ce se fac vinovaţi de aceste situaţii. Aşadar, nu văd cum aş putea protesta împotriva actelor opoziţiei înainte ca ea să ajungă la putere. E adevărat, opoziţia poate face greşeli de tactică şi de strategie politică. A şi făcut. Dar nu pot confunda greşeala cu vina. Greşeala suscită critica; vinovăţia, protestul. Nu m-am ferit să semnalez critic aceste greşeli în presă, în articole şi interviuri, în cuvîntări, vizînd neimplicarea politică a intelectualilor, vizînd sindicatele şi politica, pasivitatea, lipsa unei conştiinţe civice etc; după cum am protestat împotriva dezinformării organizate de putere, împotriva atîţării la ură, împotriva pactizării cu foştii torţionari şi a cocoloşirii lor, toate acestea sunt grave vinovăţii faţă de poporul român.

T.C.: În 1990, Marian Munteanu a fost comparat, în presă, cu Isus Hristos. Nimeni n-a protestat. De ce credeţi că nu s-a întîmplat asta?

D.C.: O comparaţie poate fi exagerată, lipsită de bun-simţ, grotescă9
, ea rămîne, oricum, o figură de stil. Ea poate conţine în potenţial o vinovăţie, dar nu este încă o vinovăţie conturată în materialitatea unei acţiuni. O comparaţie se pretează - dacă ea nu tinde spre calomnie - la o apreciere critică şi nu la un protest.

T.C.: Puterea are dreptul să protesteze?

D.C.: Oricine are dreptul să protesteze, dar numai în numele adevărului şi al dreptăţii.

T.C.: Ce protest la adresa dumneavoastră l-aţi găsit (sau l-aţi găsi) întemeiat/îndreptăţit?

D.C.: Din partea celor care mă socotesc adversarul lor politic (?), adică din partea puterii şi a anexelor ei, nici unul. Puterea îmi atribuie propriile ei nelegiuiri. Totuşi, e evident că nu eu am practicat minciuna, calomnia, violenţa, provocînd moartea a zeci şi sute de nevinovaţi. Nu eu am compromis ţara peste hotare.

Din partea celor ce se socotesc în opoziţie mi se fac reproşuri că nu aş fi făcut destul, că nu aş fi ţinut suficient piept celor fără-de-lege în CNFSN. Reproşul este probabil îndreptăţit. Îmi cer iertare că nu am putut face mai mult, depăşindu-mi propriile limite.

T.C.: Credeţi că protestul este o vocaţie?

D.C.: Chiar izolat şi minoritar, chiar fără nici o şansă aparentă de izbîndă, protestul, aşa cum îl înţeleg eu, în numele adevărului şi al dreptăţii, trebuie făcut; este o datorie morală obligatorie, indiferent de rezultatul imediat. Protestul este o sămînţă de speranţă dăruită celor fără de speranţă şi nu se ştie niciodată cînd va rodi.

Tita CHIPER

N. red. Întrebările acestui interviu au fost adresate prin fax şi răspunsurile s-au primit tot pe această cale.

Cum se vedea gestul protestatar din Guvern? Cum se vede, acum, din opoziţie?

● *Convorbire cu senatorul Ion Aurel STOICA (PD-FSN)*

Rep.: Credeţi că protestul este un drept sau o datorie? Trebuie să ai o vocaţie anume pentru el?

Ion Aurel Stoica: Greu de spus că ar fi fost un drept (juridic) înainte de decembrie '89. Exista desigur, în constituţie, pur formal, se vorbea de el ca şi de drepturile omului, cu aceeaşi relevanţă. Datoria, obligaţia, însă, cred că are o altă semnificaţie, dacă ne gîndim la aceeaşi perioadă. Cu atît sînt mai de preţ cei care au avut curajul să exprime atunci ceea ce foarte mulţi români gîndeau, dar n-au avut tăria sufletească să afirme, depăşind inhibiţia autoconservării. Greu a fost foarte multora să-şi îndoaie limba după gînd, să spună ceea ce credeau că trebuie spus. Viaţa ne e dată atît cît ne e dată nu s-o îndurăm, ci s-o trăim.

Pentru ca protestul să aibă relevanţă socială şi politică, cred că autorului îi trebuie, neapărat, şi vocaţia care se exprimă în energia curajului, persuasivitatea şi agresivitatea pozitivă a gestului. După decembrie '89, lucrurile despre care vorbim au altă încărcătură, dată, înainte de orice, de elemente care particularizează momentul. Normalitatea socială, economică, politică, morală, nu poate fi numai rezultatul unei decizii, care să însemne lege, decret sau hotărîre. Ea, normalitatea, e rezultatul unui proces care, mărturisesc, spre propria-mi dezamăgire, are o durată mult mai mare decît am sperat şi am anticipat raţional în prima parte a anului 1990.

Rep.: Cum se vedea gestul protestatar din guvern? Cum se vede, acum, din opoziţie?

I.A. Stoica: Ca să fiu sincer, îmi vine destul de greu să sincronizez în timp percepţia acestui gest. Personal, semnificaţia protestului o văd la fel acum ca şi atunci, cînd am fost în guvernul provizoriu, în guvernul Roman sau în guvernul Stolojan. Un lucru, totuşi, l-aş mărturisi: cînd eram în guvern mă îngrijora foarte mult gîndul că autorii protestelor ar pune la îndoială buna credinţă şi buna intenţie a echipei/ echipelor din care făceam parte. Specific acelei perioade cred că a fost faptul că, din exteriorul guvernului, deciziile care trebuiau să aducă ceea ce doream cu toţii (normalitatea) păreau mult mai accesibile, mai uşor de luat, cu alte cuvinte, decît din interiorul guvernului. Din opoziţie, eu înţeleg acum obligaţia acestei realităţi politice - opoziţia - de a atrage continuu atenţia puterii asupra lipsei de imaginaţie şi de percepţie a sensurilor evoluţiei naturale a societăţii româneşti.

Rep.:Aveau dreptate protestatarii? Cum vi se păreau obiectivele, organizarea, perseverenţa, stilul lor?

I.A. Stoica: Răspunsul nu este simplu. Protestatarii, cei de după 22 decembrie, aveau dreptate aproape în toate, dar nu aveau atunci cînd făceau dovada exceselor, ori a exagerărilor şi a exprimărilor nenuanţate. E dificil să înţelegi logica după care se sugera sancţiune morală, juridică, politică pentru ceea ce ai fost şi nu pentru ce ai făcut. Acestea ar fi, poate singura mea rezervă faţă de Proclamaţia de la Timişoara care, uneori, lăsa să se înţeleagă că ar fi necesar şi drept să sancţionezi grupuri întregi populaţionale, făcînd abstracţie de context şi de concreteţea gesturilor. Marile dominante ale protestelor rămîn însă pozitive; pe moment, stilul făcea ca mesajul să nu mai fie receptat exact.

Rep.: Puteţi comenta, în paralel, Proclamaţia de la Podul Înalt?

I.A. Stoica: Nu pot fi puse pe acelaşi plan. Proclamaţia de la Podul Înalt a fost una de replică, în care intenţia propagandistică şi de contracarare inhiba mesajul. Cel mai delicat aspect al propagandei (nu mă feresc de cuvînt) este exagerarea ambelor semne ale realităţii, atît cel pozitiv cît şi cel negativ. Nu am rezerve pînă la capăt în utilizarea termenului de propagandă, dar bineînţeles că nu pot să nu adaug că el face parte din grupul cuvintelor care au fost demonetizate de întrebuinţarea lor excesivă înainte de decembrie 1989. Emanciparea societăţii prin performanţă economică nu este rezultatul hazardului, ci, firesc, rezultatul lucrului bine făcut, în care competenţa se obţine prin şcolire şi comunicare. În cazul acesta, propaganda eficientă/ credibilă trebuie să aibă o funcţie eminamente pozitivă. Dezvăluind greşeli post factum propaganda sugerează şi o oarecare lipsă de răbdare şi înţelegere a efortului de a face România o ţară liberă şi fericită.

Rep.: Domnule Stoica, aţi fost - cred că nu mă înşel, - dacă nu singurul guvernamental care şi-a prezentat demisia, dar cel dintîi căruia i-a fost aprobată. Putem spune că a fost un protest reuşit? Demisionînd de la putere v-aţi situat de partea feroviarilor grevişti de la Iaşi?

I.A. Stoica: Despre demisie am scris un volum care a apărut în 1992. "Cu cărţile pe masă". Este un document, un reportaj despre ceea ce a fost atunci: încerc să explic în ce măsură gestul meu a avut motivaţie la momentul dat. Era o situaţie foarte dificilă în care se întrezărea, în 1991, iminenţa unei greve generale în transporturi - căi ferate care, atunci, putea duce la blocarea funcţionării întregii societăţi. Nu are rost să dau detalii. Conducînd echipa guvernamentală am fost pus în faţa unei alternative dure: să nu respect o decizie a Curţii Supreme de Justiţie şi să dezamorsez conflictul, sau să respect o decizie a acelei Curţi şi să asist, pasiv, la declanşarea grevei generale. Am optat pentru varianta dezamorsării conflictului, cu certitudinea că am încălcat legea, motiv care mi-a creat un conflict interior, de care m-am eliberat prin demisie. N-aş fi sincer cu mine dacă n-aş mărturisi că gestul s-a vrut şi unul sugestiv pentru valorile şi normele statului de drept. A fost un protest personal. În mod firesc, deci, m-am plasat de partea protestatarilor, pentru promovarea valorilor statului de drept. Nu vreau să culpabilizez prin această afirmaţie partenerii mei de negocieri de atunci, sau să fac o împărţire arbitrară: oameni buni - oameni răi. Poate, şi eu şi partenerii, raportat la concretul împrejurărilor, am avut dreptate. Şi poate că gestul meu nu a rămas unul umil gratuit, fără semnificaţie şi închis în sine.

Rep.: Care tip de protest v-ar reprezenta?

I.A. Stoica: Protestul raţional; acesta, după mine, trebuie încurajat, protejat şi e necesar să se vadă în el cantitatea de bună intenţie pentru binele fiecăruia în parte şi tuturor la un loc. Protestul ne pune în faţă o înfăţişare a adevărului.

Ce spun parlamentarii

● *Care sînt particularităţile protestului?*

C. Ticu Dumitrescu (senator PNŢCD)

Protestul, dacă-l putem numi aşa, a evoluat dintr-o lume în alta, dintr-un sistem într-altul. În decembrie, la Timişoara şi la Bucureşti - în prima parte - a fost o revoluţie. Desigur, revoluţia îmbracă uneori forme violente. Noi doar am încercat să înlăturăm comunismul şi am continuat revoluţia cu Piaţa Universităţii, care spre cinstea celor care au participat a fost cea mai civilizată formă de protest, chiar dacă se exprima sub forma unui miting de masă. Eu consider acea formă de protest, ca expresia cea mai grandioasă a democraţiei, din România de după 1989. Foarte mulţi tineri, mai ales, şi-au văzut materializarea speranţelor la o aruncătură de băţ. Dar în spatele protestului revoluţionar din decembrie '89, ca şi-n cazul revoluţiei din 1917, cînd unii au fost revoluţionari, iar alţii hoţi de revoluţie, a fost o maşinaţie politică. Formele de protest care sînt folosite acum şi în jurul nostru, ca la bulgari de pildă, unde sînt mitinguri fantastice, sau în Rusia, la noi s-au estompat din cauza unui indiferentism politic, ca urmare a trădării idealurilor celor care au murit. Cine mai poate face un miting care să însemne ceva, care să adune lume, tocmai acum, cînd nemulţumirile sînt chiar mai mari ca odinioară? Dar e şi aici o evoluţie şi ar trebui ca forma de protest adecvată să o regăsim în Parlament. Şi se regăseşte oarecum, civilizat, din partea opoziţiei. Dar am învăţat că poţi găsi oameni ca tine şi în celelalte partide, chiar şi de la Putere şi găseşti canalii şi în partidul din care faci parte! Dar, datorită maşinii de vot din Parlament, cei care gîndesc ca mine, la vot ridică mîna împotriva mea! Aşa că a protesta în Parlament, e ineficient. Cît despre felul în care încearcă să prezinte situaţia opozanţii care merg în străinătate, consider că nu e vorba de un protest pentru că ei încep din ce în ce mai des să vorbească limba Puterii, probabil, din laşitate. Şi, la urma urmei de ce să-şi strice ei plimbările pe banii statului?! Totuşi, trebuie să recunosc că P. Roman a procedat bine şi că Văcăroiu îl trimite în aceeaşi barcă cu mine, cerîndu-i capul. Şi totuşi cred că în stadiul actual e încă valabilă forma de protest în stradă, chiar dacă voi fi numit mitingist. În afară de asta, o formă de protest este presa, deşi şi ea este obosită.

Adrian Severin (deputat PD-FSN)

Aş vrea mai întîi să remarc o particularitate a României, legată de formele de protest. Faţă de tipurile de protest ale opoziţiei de pînă acum, faţă de dovezile pe care le-a adus, guvernul ar fi căzut de 7 ori în orice ţară democrată. Deci, atunci cînd vorbim de eficienţa formelor de protest, trebuie să ne gîndim şi la ţara, la mediul în care aceste proteste au loc. Dar oricum democraţia are forme limitate de protest. Ea exclude violenţa şi n-o putem accepta numai pe motiv că Puterea ne opune o rezistenţă, o opacitate mai mare. O formă de protest, de rutină ca să zic aşa, ar fi să ne constituim în gardieni ai principiilor. Aceste principii trebuie reafirmate în permanenţă, cu tot curajul şi arătat mereu cum sînt ele încălcate de Putere. O formă de protest este şi presiunea parlamentară exercitată de forţele democrate din Parlament, prin încercarea de blocare a legilor proaste şi a politicii nefericite. Atunci cînd structurile parlamentare par insuficiente, se recurge la demonstraţii şi mitinguri, cum a fost aceea organizată împotriva extremismului din viaţa politică, o manifestare paşnică cu depunerea de lumînări la monumentul eroilor din Piaţa Revoluţiei. Una din formele de protest adoptate de opoziţie, oarecum frecvent, în Parlament, a constat în părăsirea lucrărilor plenului şi uneori cu rezultate pozitive. Dar n-ar trebui abuzat de această modalitate. S-o facem doar atunci cînd s-a epuizat orice formă de dialog.

A consemat
Petru IONESCU

"A NU PLECA"- o altă formă de împotrivire

Tinerii români, văzuţi de presa deceniului şase, trăiau într-o activă stare de protest: nemulţumiţi de rutină, "spărgeau normele" vechi, la locul de muncă, impulsionau dezvoltarea literaturii prin eroul pozitiv "cu pete sau fără pete?", stigmatizau frivolitatea şi decadenţa "cu bucle şi breton", în aprinse campanii publicistice. Cei care-şi puneau alte probleme: minciuna, nedreptatea, conformismul noii societăţi - deveneau cazuri - tratate ca produse ale ficţiunii. Şi, tot conform ziarelor, tinerii îşi manifestau prompt solidaritatea cu lupta patrioţilor greci, francezi, congolezi, chilieni ş.a., scadînd "Jos labele de pe Coreea" ori "Cuba-si/ Yankee-no", la marile mitinguri organizate "pe tot cuprinsul ţării". Cei care-şi puneau alte întrebări şi-au vrut să-şi manifeste solidaritatea cu revoluţia maghiară din 1956, din vecini, au devenit cazuri în dosarele tribunalelor, condamnaţi la ani grei de închisoare. Unul dintre studenţii întemniţaţi atunci a fost dl. profesor NAGY BENEDEK, actual deputat UDMR.

Rep: Ce acuzaţie vi s-a adus?

Nagy Benedek: Că am vrut să reînviem "tradiţiile colegiilor populare maghiare din sec. XVII-lea, leagăne de naţionalism". Am fost condamnat de un maghiar care a făcut universitatea Bólyai la f.f., un intelectual, după diplomă.

Rep: De fapt, ce făcuseraţi?

N.B.: Ceream deschiderea către valorile exacte - aşa se numea punctul înscris în planul de muncă al asociaţiei studenţeşti. Nu mai vroiam să fim rupţi de informaţie, ceream reviste, limba rusă facultativă, neobligativitatea marxism-leninismului, căminele să aibă rol cultural, în mare - cam asta vroiam. Să fim realişti - ziceam. Eram, cu toate că nu păream deloc realişti: cînd ne-am întîlnit în închisoare, în lagăr, cu cei din Timişoara şi Bucureşti, tot asta ceruseră şi ei. Habar n-aveam eu, anul I istorie la Cluj, de Baghiu de la Timişoara, de Mihai Serdaru, de Alexandru Ivasiuc, de la medicină, de Ionică Varlam, din Bucureşti, de Mihai Rădulescu...; i-am cunoscut după arestare.

Rep: V-a radicalizat revoluţia din Ungaria?

N.B.: Înăbuşirea ei m-a radicalizat. Ascultam radioul şi-am auzit că la Szolnok muncitoarele s-au aşezat în faţa tancurilor. Şi-au trecut peste ele, peste fetele acelea. Numai asta mă-ntrebam: "cum să bagi unui popor minţile-n cap cu tancurile? Cum să-l înveţi minte cu tancurile, dacă nu vrea ceva?" Cînd ne-am hotărît să reacţionăm la arestarea a trei studenţi de la Bólyai, "Secu" ne-a dezbinat: pe români i-a speriat cu Ardealul, pe noi, maghiarii, ne-a trimis la carte. Nu cumva să fim împreună, nu cumva să cîştigăm dacă sîntem uniţi. Autonomia universitară, obţinută după 1989, noi am cerut-o în '56. Au arestat atunci, numai la Timişoara, 1500 de studenţi, majoritatea români. Nouă, studenţilor, au vrut să ne bage minţile-n cap cu puşcăria. M-am eliberat după 5 ani fără o zi, mi-au spus că unul din anii de-nchisoare a fost bisect, de aceea fără o zi. Fix, legal.

Rep.: Credeţi că protestul presupune un anumit grad de detaşare faţă de propria persoană, o vocaţie specială de implicare, sau o ignorare - uneori naivă, a consecinţelor, în plan individual?

N.B.: Părinţii mi-au inoculat destule precauţii cînd eram adolescent; pentru ocolirea discuţiilor riscante mi s-a dat şi formula epocii: "n-am studiat problema", talisman care trebuia să mă apere. N-a folosit. O dată te opreşti la ceva, mai departe nu se mai poate suporta, cu orice risc, ignorînd riscul, nu se mai poate cu nici un preţ.

Rep.: Cîtă spontaneitate şi cîtă tactică se află într-un protest individual? Vă displace cuvîntul "tactică"?

N.B.: Nu, deloc. După închisoare, cînd am ajuns la catedră - după o seamă de meserii practicate pe unde m-au primit - m-am hotărît să protestez în alt fel, cu forme şi mijloace variate: să fac, de pildă, din liceul industrial din Miercurea-Ciuc o şcoală de elită în materie de cultură umanistă: în cabinetul de artă am avut 1500 de diapozitive cu Luvrul, arta Renaşterii, Egiptul, arta sumeriană... Vă daţi seama: de-acolo ieşeau strungari, lucrători în construcţii, mecanizatori, vînzători în comerţ, chelneri, care ştiau de catedralele gotice şi văzuseră diapozitive cu frescele lui Michelangelo. Pe urmă, după 1980, ca o altă formă de împotrivire, n-am mai publicat în presă; deloc. Asta a fost emigraţia mea internă. Şi cînd am ieşit afară din ţară, m-am întors: am încurcat multe socoteli ale celor care voiau să scape de mine.

Rep.: Astăzi, ca formă de protest faţă de ceea ce se întîmplă în ţară, dimpotrivă, mulţi vor să plece, în special tinerii.

N.B.: Tinerii sînt revoltaţi de nedreptate şi minciuni. Există un potenţial de protest care n-a ajuns încă în act (teamă mi-e că o vor face studenţii, la toamnă, dacă nu se clarifică bine condiţiile învăţămîntului). Deocamdată, n-au puterea să creadă că pot influenţa ceva prin protest. Protestul impune şi uitarea de sine, detaşare de problemele strict personale; dar tinerii acum sînt parcă mai egocentrici, nu vor să-şi piardă nişte ani din viaţă - că mai sînt ani pînă la normalizare - pentru parveniţi, proşti şi tipi gata de compromis, care ies în evidenţă pe zi ce trece. Pe urmă, tensiunea socială se rezolvă şi cu bâşcâlia, chiar organizată: regimul Kádár făcea asta curent, şi lumea se alinta, fericită de tîmpenia "âstora", neatentă că "âştia" rămîneau la locurile lor... Protestul înseamnă şi spirit de jertfă, într-un fel, în accepţia creştină. Tinerii, destui dintre ei, doar stimează creştinismul, încă nu sînt creştini în profunzime. O formă de protest ar fi să nu plece. Dar ce să facă? Niciodată, de la război încoace, n-a fost o situaţie aşa de grea pentru absolvenţii de liceu care n-au loc de muncă. O să asistăm, cred, nu tîrziu, la un abandon şcolar semnificativ. Oricum - avem şi regres demografic, aşa că...

Rep.: În acest caz, ar mai fi rămînerea o împotrivire? La ce?

N.B.: La ţiganizare, la mitocănie, la incultură şi la pericole mult mai mari, care se arată a nu fi chiar improbabile. Europa îşi redefineşte statutul, noi aspirăm să facem parte integrantă din Europa, dar nu mi-e indiferent cum; liberi, sau striviţi între cele două expansiuni care se prefigurează: "Drang nach Osten" şi panslavismul desfăşurat. Este o pauză în această expansiune şi ar fi o mare neînţelepciune să nu ne rezolvăm ale noastre trebi - cum se zicea în vechime - dialogul, înţelegerea şi traiul împreună. Dacă viitorul ne va găsi cu treburile nerezolvate - vai de noi.

Rep.: Toţi vrem să ajungem în Europa - unii în spiritul, alţii în magazinele ei - ca o implicită formă de protest la realităţile zilnice ale vieţii noastre. Cum se vede Europa din Harghita?

N.B.: La proporţiile exacte. Ca ungur transilvănean mă simt mai european în România, decît noii "fanarioţi" din Regat, sau noii parveniţi din Ungaria, din trecut şi de astăzi.

Convorbiri realizate de
Tita CHIPER

"Iliescu pentru noi/ Este Iliescu II!"

– Ce noroc avem de ziariştii revoluţionari! –

România a fost, în Estul anilor '90, martorul unor proteste aparent paradoxale: demonstraţii de stradă împotriva opoziţiei politice. Dar tezele care au stat la baza acelor demonstraţii (ale căror maxime de intensitate au fost cele nu mai ştiu cîte veniri ale minerilor şi ieşiri în stradă ale muncitorilor bucureşteni, în căutare de contestatari ai Preşedintelui lor, manifestaţii înregistrate cu nedisimulată satisfacţie, la vremea respectivă, de Televiziune, de Radio, de **Adevărul**, de **Azi** şi de ziarele judeţene recent reformate) nu au fost cu nimic, dar cu absolut nimic diferite de cele prin care presa de partid poloneză argumentase, în 1968, reprimarea "spontană", de către detaşamente recrutate dintre siderurgişti, a demonstaţiilor din Universitatea varşoviană.

Aşa că paradoxul a fost paradox numai pentru cei care au dorit cu orice preţ să considere România anului '90 un stat democratic. Lucrurile au fost mult mai clare pentru gazetarii care au înregistrat, în cunoştinţă de cauză, protestele lucrătorilor Poştei Române care strigau nici mai mult nici mai puţin decît **Vrem sîm-bă-ta li-be-ră!** sau a muncitoarelor textiliste care strigau **Bi-bi-si! Bi-bi-si! Te ru-găm nu ne min-ţi!!!** (erau ascultătoare fidele, dezamăgite de prestaţia postului **BBC World Service**; după cum se ştie, la APACA s-a ascultat întotdeauna cu mare atenţie tot ce s-a transmis din Bush House).

Partizanii "pluralismului" de tip Republica Populară Polonă (un partid conducător, care controlează strict toate structurile statului şi partide satelite, cu prezenţă decorativă şi care "lucrează", "nu pierd vremea în certuri şi discuţii inutile cînd ţara întreagă aşteaptă realizări concrete", "aduc numai critici constructive" etc etc.) au avut şi au mare nevoie să prezinte orice contestaţie ca venind fie din partea unor personaje suspecte (aflate în solda unor puteri străine, de exemplu), fie ridicole (simpli arivişti, ajunşi, din obscuri lucrători pe la Casele de cultură sau din şi mai obscuri profesori de provincie, oameni politici ai Opoziţiei, sau, mult mai simplu, dezechilibraţi mintal aflaţi încă în afara tratamentului de specialitate). Dacă stăm şi ne gîndim bine, evoluţia multor "montagnarzi" ai anului I românesc îi serveşte pe cei care, în ciuda folosirii frecvente a vocabulei "democraţie" în cuvîntările lor, le aplică adversarilor etichetele amintite mai înainte, chemîndu-şi susţinătorii să-i sancţioneze drastic, fie şi prin demonstraţii şi contrademonstraţii violente.

(Aici merită deschisă o paranteză foarte scurtă. Multe din ziarele judeţene au făcut, în iunie 1990, apologia violenţei, în termeni mult mai vulgari decît cei folosiţi de "presa centrală". Apropo de toleranţă, nu am înţeles niciodată de ce mi se cere, inclusiv în paginile revistei **Dilema**, să îi consider "colegi" pe aceşti propagandişti şi să "dialoghez" cu cei care, pe 16 iunie 1990, au titrat în ziarele lor, "Cinste vouă, bravi mineri!". Ca să dau numai un singur exemplu, am văzut, într-un ziar din Alexandria Teleormanului, fotografii ale unor oameni călare pe nişte ferestre de la "Casa Scînteii", fotografii însoţite de legenda **Mineri în vizită la "Băcănia liberă"**. Despre asemenea cetăţeni, directorul acestei reviste, pe vremea în care era ministru al culturii, într-o cuvîntare televizată, spunea că au nevoie "de medici şi de preoţi". Eu cred că, dacă expertiza psihiatrică îi atestă sănătoşi, sînt pur şi simplu autori de infracţiuni grave, despre care nu-mi aduc aminte să fie prescriptibile în termen de trei ani. Deci, nu văd de ce ar trebui să fiu "coleg" cu infractori care, în plus, s-au mîndrit în public cu delictele pe care le-au săvîrşit, chemîndu-i, pe cei care i-au crezut, să le urmeze exemplu.)

Multe episoade, au ajuns să facă parte, prea devreme, dintr-o succesiune aproape mitică, dintr-un **illud tempus** la care nimeni nu mai îndrăzneşte să se raporteze decît invocîndu-i pe apostolii noului surogat de religie.

12 ianuarie 1990 a fost prima dată la care oamenii regimului încă necristalizat, au fost contestaţi vehement printr-o demonstraţie de stradă despre care toată lumea îşi aduce încă aminte. Televiziunea a insistat, în zilele acelea, pe figura lui Dumitru Mazilu; a fost de neuitat scena în care acesta, cocoţat pe un tanc apărut cu promptitudine, striga: "Moar-te pen-tru moaaar-teee!!!" Se părea că poziţia preşedintelui Iliescu este ameninţată. Dar nu. **România liberă**, printr-un efort supraomenesc, a tipărit o ediţie specială, în care cover story era o dezvăluire senzaţională despre legăturile cu Securitatea ale lui Dumitru Mazilu.

În februarie 1990, în faţa Televiziunii Române, au avut loc mai multe demonstraţii împotriva noii conduceri a instituţiei cu pricina. Din nefericire, demonstranţii nu păreau să aibă lideri. Aşa se face că a apărut brusc, nu se ştie de unde, un anume Doru Braia, care a cuvîntat vreme de jumătate de oră în faţa mulţimii ("am venit din Occident ca un burete îmbibat de democraţie"), după care a spus că "se duce să trateze cu conducerea", deşi nimeni nu îi ceruse să facă asta. În aceeaşi seară, programul 1 a difuzat un dialog între Doru Braia şi Petru Popescu ("am venit din Occident ca un burete îmbibat de democraţie", a repetat nepotul cîntăreţei de romanţe), fără nici o legătură efectivă cu demonstranţii în numele cărora era prezent acolo dl. Braia. Ulterior, presa oficială şi demi-oficială l-a portretizat pe militantul îmbibat ca pe un om foarte periculos pentru Puterea - pe atunci - provizorie. Doru Braia a dispărut la fel de brusc pe cum a apărut.

Cel mai mediatizat personaj al demonstraţiilor de stradă din 1990 a fost, bineînţeles, dl Marian Munteanu. Demonstraţia din Piaţa Universităţii a adunat, după cum s-a exprimat preşedintele Iliescu, doar "golani" şi elemente de extremă dreaptă. Aşa că represiunea brutală a fost o expresia a mîniei populare, pe deplin justificată. Alianţa Civică este "continuatoarea spiritului Pieţei". Cel puţin aşa susţineau liderii noii formaţiuni, din care nu lipsea Marian Munteanu. Acesta s-a retras doar la apariţia Partidului Alianţei Civice; îl regăsim curînd ca preşedinte al Mişcării Pentru România, partid foarte asemănător cu extrema dreaptă interbelică. Interesant este faptul că atît partidul, cît şi revista lui, **Mişcarea**, par să fi uitat de obsesiile anticomuniste şi antiprezidenţiale din Piaţa Universităţii: de această dată, adversarii sînt foştii aliaţi din Piaţă (exemplul cel mai flagrant este revista **"22"**, care adună în jurul ei, ca şi Grupul pentru Dialog Social, "intelectuali internaţionalişti").

Şi mai interesant este că dl Ion Coja, membru fondator al **Vetrei Româneşti**, apropiat de **Mişcarea** dlui Munteanu şi de **Noua Dreaptă** a dlui Radu Sorescu, a mai fost o dată aliat al fostului preşedinte al Ligii Studenţilor. Pe vremea în care acesta din urmă era atacat de ziarele **Adevărul** şi **Azi**, pe motiv că nu ar fi avut nici o legătură cu învăţătura, dl profesor Coja a răspuns prompt, dînd ca exemple lucrări pe care le corectase chiar d-sa. Răspunsul a fost publicat în **România liberă**.

Mai nou, revista **Mişcarea** face obiectul unei scrisori deschise a preşedintelui Iliescu, prin care acesta îl roagă pe procurorul general să ia măsurile impuse de lege împotriva extremismului politic (după cum se ştie, în viziunea prezidenţială se încadrează **Mişcarea Pentru România** şi **Noua Dreaptă**; "România Mare" şi "Europa" sînt fenomene absolut normale). Mai încolo, preşedintele ar putea spune: "Dar eu mi-am dat seama încă din '90 că Marian Munteanu e legionar!"

Iar amicii politici ai dlui Iliescu pot completa: "Nu numai Marian Munteanu! Toţi cei din Alianţa Civică! Toţi cei din Grupul pentru Dialog Social! Toţi cei din Partidul Naţional Ţărănesc, care i-au susţinut!!!" Şi aşa mai departe.

Radu Eugeniu STAN

Nota (de protest a) redacţiei

*Domnul Radu Eugeniu Stan pare să facă parte din acea categorie de gazetari care ar dori să colaboreze la **Dilema** dar se tem să nu se compromită. Ei ne aduc - uneori după repetate solicitări, alteori din proprie iniţiativă, ca în cazul de faţă - articole în care lovesc mai mult şi mai tare decît ar fi cazul (străduindu-se, concomitent, să ne explice cît de dubioase sînt demersurile - adică temele - noastre); apoi stau la pîndă să vadă cum reacţionăm: dacă le publicăm contribuţiile, nu se poate să nu fim "traşi la răspundere de sus, poate chiar desfiinţaţi" (şi totuşi, beneficiem şi noi de totala libertate a presei, chiar dacă mulţi ne-ar înghesui, în sinea lor, între chingile unui regim special); dacă nu le publicăm, înseamnă că au "avut dreptate" că îi cenzurăm şi deci ne facem numerele conform "indicaţiilor unor forţe oculte". Ne-am obişnuit cu astfel de teste. Autorul "protestului" de alături e convins însă (ne-a scris-o negru pe alb) că datoria noastră e să fim ca toate celelalte reviste (şi să găzduim aceleaşi luări de poziţie care pot fi găsite peste tot în presa românească). Noi ne încăpăţînăm să credem că dimpotrivă.*

Şi încă ceva: dacă n-am menajat niciodată puterea (şi pe nici unul dintre reprezentanţii ei), am făcut-o nu din ostentaţie, ci fiind siguri că, pentru a se maturiza, Puterea însăşi are nevoie de spiritul nostru critic. Ar fi însă de-a dreptul ridicol să tremurăm de frica mîniei, etichetelor şi boicotului adepţilor democraţiei.

Ciudata soartă a unui cuvînt: PROTEST

Dacă vrem să-i aflăm sensul actual, vom deschide, desigur, DEX. Iată ce găsim: "Faptul de a protesta; manifestare energică împotriva unei acţiuni considerate ca nejustă; opoziţie hotărîtă; (concr.) act scris prin care se exprimă o asemenea manifestare; protestaţie". Iar, a **protesta**, evident nu poate fi altceva decît: "A manifesta o împotrivire energică şi făţişă faţă de ceva, a-şi exprima dezaprobarea împotriva unui fapt, a unei hotărîri, a unei măsuri etc. considerate nejuste".

DLR pe de altă parte aduce numeroase citate, începînd de la Heliade şi Bariţiu, care dovedesc aceste sensuri încă de la începutul secolului al XIX-lea cînd româna a preluat şi a adaptat cuvîntul din franceză. Şi, totuşi, iată şi o surpriză, în acelaşi DLR: "Tranz. (Rar) A declara, a asigura (în mod public). **Protestează că n-au ştiut că există dijmă în Ţara Românească.** Kogălniceanu".

Nu ne rămîne decît să ne ducem la latină, unde vom găsi în primul rînd un **testis** = "martor" însoţit de verbul **testari** = "a mărturisi", "a depune mărturie". Familia neologică, desprinsă din această rădăcină e bogată şi în română: **a atesta, a contesta, a detesta, a testa, test, testament, testimoniu** etc. Cît despre **protestari**, în latină, el însemna "a dovedi", "a declara public", căci se aduceau probe "pentru" (**pro**).

Prelundu-l, francezii înţelegeau prin **protestation**, în secolul al XIII-lea, "a face o declaraţie publică, din propie voinţă, despre fidelitatea faţă de lege". Caragiale simţise el ceva, punîndu-l pe Caţavencu să protesteze "în numele Constituţiei"! Nenea Iancu a fost un mare lingvist!

Cultele religioase "protestante" nu "protestează" împotriva creştinismului, ci îşi trag denumirea de la partizanii reformei care, în faţa dietei din Speyer, au "protestat" fidelitatea lor faţă de doctrina lui Luther, în 1529.

In franceza clasicilor, **protester** devine "a promite ferm", precum "Moi que vous protestez d'aimer plus que vous-même" la Corneille, în **Sophonisbe**,sau "Tous ces grands faiseurs de protestations", în **Mizantropul** lui Molière.

Tîrziu abia, sensul ajunge a fi "a-şi declara dezacordul", " a declara că ceva e ilegal sau nu e acceptat". Între 1871 şi 1891, în reichstagul german, **Partidul protestatar** era format din deputaţii Alsaciei şi Lorenei care se situau contra anexiunii celor două provincii.

Situaţia actuală e foarte ciudată. În limbajele foarte specializate, **a protesta** continuă să însemne "a aduce probe". Astfel, în legislaţia maritimă, engl. **to protest** denumeşte şi mărturia unui comandant că accidentarea unei nave nu s-a produs din cauza sa, iar **a protesta o poliţă** înseamnă, în limbajul financiar, "a dovedi că n-a fost plătită la timp". În limbajul comun însă, **a protesta** are numai sensul de "a fi contra".

Un lucru e limpede: protestul se întemeiază pe probe şi se raportează pe cît posibil la o lege sau cel puţin la o cutumă. **A protesta** e sinonim cu **a pune la încercare** pentru că cel împotriva căruia se îndreaptă protestul va trebui să treacă un examen pentru a-şi dovedi dreptatea. Ca să ne jucăm puţin, putem spune că un "protest" cere un "test" care să "ateste", sau nu, valabilitatea "contestaţiei" de pe urma căreia cineva poate fi "detestat".

Cezar TABARCEA

Resemnare?

–microanchetă socială –

1. Simţiţi nevoia să protestaţi? De ce? Faţă de cine?
2. O faceţi?

Adrian Onea, student: 1. Da, bineînţeles. Simt o groază de motive: faţă de condiţia umană, faţă de răutatea şi meschinăria oamenilor, faţă de distrugerea mediului natural... ce să mai vorbim de situaţia actuală din România... 2. Nu, ştiu că nimeni nu mi-ar acorda atenţie.

Claudiu Mihalache, muncitor: 1 + 2. Mai protestăm şi noi cînd avem ocazia. Ne răcorim şi noi cînd nu mai putem. Că aşa sîntem noi, românii; ne supărăm foc, urlăm şi nu facem nimic.

Octavian R., student: Mi-au trebuit trei ani de "jos..." ca să-mi dau seama că supapele sînt lăsate intenţionat deschise, să nu se acumuleze presiune în oală. Nici măcar protestele presei, bazate pe documente clare, nu sînt luate în seamă. Puterea e bine înfiptă pe poziţii şi ne-ar lăsa să ne zbenguim puţin, să zică occidentalii că e democraţie. Ne-am plictisit cu toţii, e inutil...

Roxana Oprescu, pensionară: Nu, mămică, că toate sunt de la Dumnezeu...

Pe lîngă cele prezentate, am primit multe răspunsuri care s-au constituit în adevărate rechizitorii la adresa strategiei economice a guvernului Văcăroiu sau a activităţii politice a dlui Ion Iliescu.

O posibilă concluzie ar fi aceea că lumea "s-a plictisit" de proteste. Sentimentul general de frustrare e dublat de conştiinţa inutilităţii eventualului demers. Vocaţia noastră protestatară pare a se desprinde din codul genetic. Dacă pînă nu de mult tentaţia contestării premergea apariţiei obiectului, acum, la adăpostul acestei resemnări, părem mult mai disponibili pentru a asculta argumente. Poate că acesta e drumul către toleranţă.

Mihnea MIRCAN

La moară, cu mic, cu mare

De trei ani încoace, nici una dintre neputinţele sau înfrîngerile personale din lumea artistică bucureşteană n-a rămas nevalorificată în plan politic. Am văzut incompetenţi sau inadaptabili convinşi că în jurul lor se ţese o cabală a puterii, adăugîndu-şi fărîme de sclipici pretinsei faime de opozant mai ales atunci cînd ar fi trebuit să accepte că ţipătul nu ţine loc de calificare la locul de muncă. Am văzut gazetari agramaţi incapabili să creadă că o revistă îţi poate respinge un articol fiindcă e prost scris şi gazetari buni gîndind exact ca şi ceilalţi, adică simţindu-se obligaţi să cîntărească un articol exclusiv după cantitatea de înjurături la adresa puterii. Am văzut gazete dispuse să înlocuiască lauda penibilă, incoerentă, nearticulată cu lungi cearşafuri acuzatoare în care nu mai contează nici acordul genitival, nici contradicţia dintre concluzie şi premise. Am văzut spaima de concurenţă - mai ales la cei care se declară cu vehemenţă democraţi - transferată în zona falselor motivaţii politice, ţinîndu-le loc de justificări şi alimentînd în fond acţiunea de murdărire a competitorilor ("perverşi", complotişti, colaboraţionişti etc.etc) după modelul (contestat de ei înşişi) al puterii care detectează peste tot agenturi, destabilizatori şi trădare, deşi ar trebui să-şi contabilizeze greşelile reale şi calităţile concurenţilor. Am văzut apolitici duşmănoşi şi dispreţuitori, ţinînd cu dinţii de avantajele materiale ale apolitismului adoptat în numele culturii şi am văzut angajaţi politic pentru care afişarea pe baricade nu poate fi înţeleasă în afara profitului imediat. Am văzut personalităţi care se tem să **nu** protesteze cînd toată lumea o face (şi se înscriu în corul vorbitorilor la fel de firesc cum se înscriau pe vremuri în categoria celor tăcuţi) şi personalităţi care evită să-şi declare nemulţumirea de frică să nu dea apă la moară celor din tabăra adversă. Am văzut antirepublicani pentru că aşa era moda, curentul sau zvonul de prin alte capitale şi "cotrocenişti" fanatici din pricina unui conflict de familie cu vreun vechi amic evoluat spre monarhismul notoriu. Am văzut naţionalişti fini profund jigniţi în public de accesele primitive ale confraţilor pe care-i aprobă în particular şi i-am văzut pe cei care au distrus în fel şi chip specificul naţional bătîndu-se cu pumnul în piept ca nişte vajnici apărători ai neamului şi ai tradiţiei. Am văzut mari autori de cărţi judecîndu-i pe toţi cei care nu gîndesc ca ei cu instrumente de duzină (întotdeauna uniformizatoare) şi mediocrităţi cărora încolonarea politică le-a adus nesperaţi lauri la New York şi Pocreaca, plus dreptul de a "desfiinţa", de a impune, de a se strecura într-un nou sistem de valori, la fel de fals ca şi precedentul.

Fiecare apologet al dialogului social ştie - tot atît de bine cît ştiu şi cei instalaţi în vîrfurile instituţiilor-cheie (de la Televiziune la ultimul minister, de la Parlament la Preşedinţie) - **de ce, în ce scop, cărui stăpîn** îi serveşte opinia ultimului dintre muritori. Dacă unul dintre noi nu intră în cuşcă e condamnat, deci exclus, de către partea antiguvernamentală a elitei tot aşa (şi - culmea! - aproape cu aceleaşi cuvinte) cum cel care intră în cuşcă sau vorbeşte de la balcon e pe veci etichetat de către oamenii puterii drept antipatriot ori iresponsabil. Nimeni nu crede că există oameni care refuză să alerge spre micul ecran (ori de cîte ori se înghesuie acolo cohorte de nemulţumiţi) şi din alte motive decît din oportunism. Nimeni nu crede - de partea cealaltă - că poţi arăta cu degetul gafele ori stupizeniile celor de la conducerea ţării fără să fii stăpînit de josnice gînduri vînzătoare de ţară.

În acest vîrtej care absoarbe şi transformă într-un înspăimîntător nor de praf orice acţiune a unei celebrităţi, "spectacolul" demisiei lui Andrei Şerban a avut darul să enerveze pe toată lumea. Nostim de-a dreptul e doar faptul că deşi au avut motive să gîndească în consens, nici opozanţii puterii şi nici puternicii zilei nu şi-au putut permite să spună lucrurilor pe nume. Asta pentru că fiecare dintre părţile implicate avea de apărat o imagine, de profitat pe un alt nivel decît cel valabil pentru spectatorul de rînd, de salvat altceva decît Şerban însuşi îşi propusese să salveze. Nici miniştrii şi nici autorii de tablete săptămînale n-au îndrăznit să spună că regizorul e insuportabil. N-au catadicsit s-o spună nici personalităţile contestatare venite la ultima întîlnire cu demisionarul dintr-o datorie conjuncturală, fideli ideii că orice caz trebuie preluat din zbor şi transformat în armă politică. Andrei Şerban şi-a jucat rolul pînă la capăt şi jocul lui nu se potriveşte, nici măcar retrospectiv, cu jocul nici uneia dintre taberele mai sus descrise. Deşi i-a lăsat pe mulţi să creadă că o caută cu lumînarea, Şerban n-a încăput în autohtonul nostru pat procustian. Pentru cîteva zile, e drept, toată lumea s-a repezit să-l invoce drept argument: "iată, au jubilat extremiştii, ridicînd un deget ameninţător spre Cotroceni, i-aţi dat nas şi acum se întoarce împotriva voastră!"; "iată, au strigat, la rîndu-le, antiguvernamentalii, pînă şi marele Şerban spune că în România s-a reinstaurat comunismul"; la mijloc, ca întotdeauna, puterea însăşi şi-a murmurat probabil în barbă: "iată, ne-am abţinut să-i răspundem la provocări şi de ochii lumii am făcut tot posibilul ca Şerban să nu plece, dar slavă Domnului că s-a dus!".

În afara acestor "foloase" extra-artistice, scandalul plecării regizorului a demonstrat mai degrabă ceea ce presa însăşi s-a ferit să analizeze: în România toată lumea are nevoie de numele lui Şerban, nimeni n-are nevoie de persoana lui. Ca persoană, Andrei Şerban are destule "defecte" care să ne justifice nouă, tuturor, neputinţa de a-i accepta calităţile şi gîndul că ele sînt făcute pentru o altă lume decît cea în care ne e dat să trăim: cere prea mult, agresează în fel şi chip, spune proverbe în faţa obositelor spirite subţiri, vorbeşte la nesfîrşit despre sine însuşi, refuză să înţeleagă că o funcţie de conducere se păstrează pe bază de populism şi se miră că un colectiv căruia îi demonstrezi că e prost abia aşteaptă să te lovească deşi - nu-i aşa? - ar fi în interesul lui să-ţi fie loial.

De frica numelui său şi dîndu-şi seama că persoana a obosit să ne obosească, atît cei care încă n-au ajuns la putere cît şi cei care o deţin i-au dat dreptate lui Andrei Şerban mai ales în acele puncte în care nu avea absolut deloc. Ascunzîndu-se după aprobări de faţadă, şi unii şi alţii se pot declara mulţumiţi: a rămas stabilit că pe director nu-l mai vor actorii şi că dacă nu există în România nici măcar o singură instituţie culturală restructurată după legi democratice, de vină e întotdeauna altcineva.

Andrei ŞERBAN: "Ca să nu mai miroase urît, fiecare ar trebui să se apuce de curăţenie"

Elena Ştefoi: Domnule Andrei Şerban, plecarea dumneavoastră de la Teatrul Naţional este în primul rînd o problemă personală, sau trebuie s-o vedem întîi de toate ca pe un gest politic, un semnal menit să ne scoată pe noi toţi din letargie şi să atragă atenţia asupra fenomenului restauraţiei?

Andrei Şerban: Gestul meu este în primul rînd o decizie personală. Pentru că sîntem datori, avem datorii de tot felul şi nu doar faţă de ţara în care ne-am născut. Cred că, după toţi aceşti trei ani în care mi-am făcut datoria faţă de ţară, e momentul să mă gîndesc la mine însumi; şi nu în sensul egoist al cuvîntului, ci pentru că la un moment dat trebuie să răspundem pentru noi înşine. Întotdeauna această din urmă decizie e individuală. Dacă am făcut bine sau nu plecînd din România, nu pot însă s-o ştiu şi desigur doar Dumnezeu o va şti. Am simţit însă că e momentul, pentru că paharul a fost umplut pînă peste vîrf. În aceşti trei ani am simţit că lucrurile merg de la o deschidere, de la acea posibilitate a punctului zero - imediat după revoluţie - înspre o stare de sufocare, mai ales de sufocare a culturii. La început aceasta venea dinafară, creîndu-mi mie, ca director al Naţionalului, foarte mulţi duşmani; acum însă ea vine şi dinăuntrul teatrului, de la actori şi de la regizori. Ei cred că eu sînt pentru ei nu un om care am venit să-i ajut şi să le deschid o viziune spre o altă lume, ci un fel de argat care trebuie să-i servească; nu pot să-i servesc la nesfîrşit cu roluri, cu nemulţumirile lor vanitoase, să-i duc în străinătate, să colinde lumea - cu o diurnă care nu-i niciodată destul de mare -, aşadar cu lucruri absolut materialiste care pe mine nu mă interesează. Eu am venit aici să impun stăpînirea unei alte calităţi, a unui alt gen, a unei impresii de altă natură.

Ca să răspund însă la întrebare, trebuie să spun că este şi o decizie politică, pentru că restauraţia e în ofensivă şi toţi cei care s-au ascuns imediat după 1990 au revenit cînd au simţit că intelectualitatea română se dezbină în cel mai penibil mod şi nimeni nu poate urmări o cauză nobilă şi concentrată. De vanitatea intelectualilor au profitat toţi nemernicii, toţi cei fără conştiinţă care au folosit cuvîntul conştiinţă uzîndu-l pentru scopurile lor mincinoase. Iată, la putere în cultură sînt acum aceştia din urmă. Şi dacă preşedintele Iliescu are un merit - şi faţă de mine l-a avut, pentru că s-a purtat onest, ne-a dat un avion să plecăm în turneu în Brazilia (sigur că era şi un interes, pentru că îşi dorea să repurificăm prin arta noastră imaginea României) - nu pot să nu spun că acum îl simt înconjurat de nemernici. Aceştia îl influenţează şi dînsul e într-o poziţie foarte dificilă, întrucît trebuie să decidă. Dar îi lasă pe aceşti oameni să conducă ministerele şi instituţiile-cheie - de la Televiziunea Română la Ministerul Culturii şi la comisia culturală din Parlament, peste tot locurile au fost ocupate de figuri ale trecutului. Ultima poziţie care trebuie ocupată e, desigur, scaunul Teatrului Naţional.

E.Ş.: S-au solidarizat cu dumneavoastră, de data aceasta, mai ales ziariştii şi aţi resimţit, desigur, ca noi toţi - tăcerea ostilă sau ostilitatea făţişă a lumii teatrale. Ar fi însă interesant să inventariaţi reacţiile puterii faţă de ultimele dumneavoastră acuzaţii publice - făcute la conferinţele de presă, la Televiziune, la întîlnirile cu studenţii. S-au simţit datoare oficialităţile să vă răspundă, aţi avut semne de la Ministerul Culturii, de la Guvern sau de la Preşedinţie?

A.Ş.: Singura reacţie a fost aceea a ministrului culturii, care, pentru a se justifica, s-a îndepărtat de echipa sa în acest subiect. Întrucît declarase într-un interviu că ar trebui să fiu scos de la conducerea teatrului (dar fără să cunoască efectiv situaţia, fiind montat de cel care la Minister joacă rolul lui Tartuffe, dl.Albulescu) dl.Golu a venit să îmi declare că dînsul nu îmi va accepta demisia pentru că nu o consideră justificată. Desigur, are tot dreptul să nu semneze, dar eu rămîn pe poziţia mea, pentru că situaţia este foarte, foarte gravă şi merge peste nivelul acestei explicaţii personale a ministrului. În afară de asta, n-am avut însă parte de nici o reacţie oficială. L-am acuzat public - un lucru pe care nu l-am făcut niciodată în viaţa mea - pe Mircea Albulescu, pentru că simt că dînsul, ca persoană publică, este o persoană coruptă şi că foloseşte această putere pentru interese personale, nu ca să facă un bine breslei actorilor. Ei bine, acuzaţiilor mele nu le-a răspuns nici într-un fel, pentru că aplică o tactică veche, stalinistă, aceea de a aştepta plecarea victimei pentru a-şi începe campania de denigrare. Pentru că nu-i voi mai putea răspunde, va întoarce afirmaţiile mele într-o perfectă gogoriţă de Caţavencu.

© M. Oroveabu

E.Ş.: Înainte de a pleca, i-aţi înfruntat însă şi într-un alt mod pe funcţionarii Ministerului Culturii, organizînd un concurs pentru tinerii actori în pofida faptului că v-a fost interzis s-o faceţi. Credeţi că - în viitor - cîştigătorii acestui concurs vor plăti pentru dumneavoastră, suportînd mînia şi pedepsele celor ce n-au putut să vă pedepsească în mod direct?

A.Ş.: Anularea unui concurs este, bineînţeles, o formă de cenzură. Nicăieri în lume un teatru nu întreabă pe cineva dacă poate sau nu să angajeze actorii tineri de care are nevoie. Avem posturile în schemă, deci nu văd de ce nu le-am folosi. Ministerul a considerat ilegal acest concurs deşi eu eram aici, şi eram încă directorul Teatrului Naţional. Nu ştiu însă ce se va întîmpla după plecarea mea.

E.Ş.: Domnule Andrei Şerban, cum aţi caracteriza diferenţa dintre prima dumneavoastră conferinţă de presă - după preluarea conducerii Teatrului Naţional - şi ultima întîlnire pe care aţi avut-o cu gazetarii şi oamenii de cultură români, în holul Facultăţii de istorie, cu două zile înainte de a părăsi Bucureştiul?

A.Ş.: Vă rog să-mi iertaţi vulgaritatea, dar cred că am participat cu toţii ca să creăm starea de closet spiritual în care ne aflăm. Prin decizia mea de a mă retrage, nu cred că am provocat o stare tragică şi nici că întîlnirea la care vă referiţi a avut un ton depresiv. Am susţinut - şi vreau s-o repet cît se poate - că nu-mi doresc decît ca această decizie-şoc să trezească ceva; şi sper că toţi cei care pot acum s-o facă să-şi dea seama că e nevoie - pentru ca mirosul urît să dispară - să ia fiecare o găleată cu apă şi să înceapă să cureţe locul. E nevoie să pună toţi mîna pe perie şi pe mătură, pentru că altfel curăţirea e cu adevărat imposibilă.

E.Ş.: Vă mulţumesc, şi vă doresc, desigur, o bună reîntoarcere.

(Interviu transmis la radio Europa liberă, sîmbătă, 10 iulie 1993)

Pagină realizată de Elena ŞTEFOI

"Tot cel ce crede în El nu se va ruşina" (Romani10,11)

Ortodoxia şi unitatea europeană

ARIADNA ZECK: Rod al dorinţei de refacere a unităţii Bisericii, promovarea ideii de ecumenicitate se fundamentează pe înţelesul apostolic al acestui principiu de viaţă creştină: **"Căci nu este deosebire între iudeu şi elin, pentru că Acelaşi este Domnul tuturor, care îmbogăţeşte pe toţi ce-L cheamă pe EL".** (Romani 1, 14). Întrunirea reprezentanţilor Bisericii necalcedoniene - numite **"vechi orientale"** - s-a încheiat fără nici o decizie mai semnificativă în sensul unirii acestora cu Ortodoxia, afară de recunoaşterea deosebirilor care îi separă pe epiopieni de copţi, pe sirieni de armeni. Părinte ADRIAN NICULCEA, pornind nu numai de la această realitate, dar ţinînd seama şi de îngrijorarea unor teologi şi ierarhi din Biserica Ortodoxă grecească (Arhimandritul SPYRIDON BILALIS, Patriarhul Alexandriei NICOLAE VI) care s-au ridicat la un moment dat împotriva ecumenismului, vă rog să definiţi poziţia Bisericii Ortodoxe faţă de celelalte Biserici, confesiuni şi denominaţiuni creştine.

Pr. ADRIAN NICULCEA (Schitu Darvari):

Pînă acum cîţiva ani, participarea Bisericilor Ortodoxe la Mişcarea Ecumenică era motivată de **raţiuni teologice**, de dorinţa reală de a reface unitatea confesională a continentului şi a vedea reînviată astfel atmosfera de comuniune din vremurile patristice. Pentru Bisericile din ţările comuniste mai exista în plus şi motivaţia secretă a dorinţei de a ieşi fie şi pe această cale din încercuirea sufocantă la care erau supuse de puterea politică atee, ostilă religiei în general. Participarea la Mişcarea Ecumenică **oferea Bisericilor Ortodoxe o şansă de supravieţuire** în plus pe lîngă eforturile de a rezista prin forţe proprii în interiorul sistemului.

Odată cu prăbuşirea comunismului s-a petrecut un fapt surprinzător. Cuprinse de febra reintegrării europene, mediile culturale, economice, dar mai ales cele politice din fostele ţări comuniste au început să manifeste un interes deosebit pentru ecumenism, receptîndu-l ca pe o posibilitate în plus în eforturile lor de a intra în Comunitatea Europeană. Pe de altă parte, sub spectrul **conflictului iugoslav** ca şi sub acela al **fundamentalismului religios sau naţionalist** care începe să-şi facă tot mai simţită prezenţa, în multe ţări europene Comunitatea însăşi impulsionează eforturile ecumenice indiferent de nivelul la care acestea se desfăşoară. **Ecumenismul a ajuns astăzi o urgenţă a conştiinţei europene, el devenind sinonim cu toleranţa interconfesională şi interetnică**, semnul posibilităţii înseşi de convieţuire paşnică într-o lume multinaţională animată de interese diverse şi adesea contradictorii.

Această situaţie de dependenţă a ecumenismului, mai exact, de subordonare a lui faţă de exigenţele unităţii politice a Europei, nu este ceva specific epocii noastre. Eforturi în această direcţie sînt consemnate de istorie încă din vremea împăraţilor romani şi apoi bizantini, începînd chiar cu CONSTANTIN cel MARE. Împotriva pericolelor externe, unitatea Imperiului era apărată prin metode mai ales militare. Pe plan intern însă, problemele cele mai grave erau generate de interese şi frămîntări religioase, iar metodele trebuia să fie, evident, de alt ordin. Aşa au apărut în istorie **Sinoadele Ecumenice**. Toate, fără excepţie, au fost convocate de împăraţi pentru a potoli gravele tensiuni religioase care, foarte adesea, degenerau în tulburări sociale şi, nu de puţine ori, au pus în pericol chiar unitatea Imperiului. Pierderea teritoriilor răsăritene din cauza nerecunoaşterii de către armeni a rezultatelor **Sinodului IV Ecumenic de la CALCEDON din 451**, ca şi ieşirea întregului Occident din sfera de influenţă a Bizanţului din cauza neînţelegerilor pe tema celebrului **adaos Filioque**, dovedesc din plin importanţa pe care ecumenismul, ca efort de menţinere a unităţii religioase, a putut-o avea încă din acele vremuri.

Astăzi, după mai bine de o mie de ani de dispute inter-confesionale, ecumenismul este din nou impulsionat de necesităţile refacerii unităţii politice a continentului. Împăraţilor de odinioară le-a luat locul **Consiliul Europei**, iar la nivel regional, guvernele vital interesate de proiectul (re)integrării europene. Bisericile din toate ţările, indiferent de confesiune, sînt din nou presate să se apropie între ele pentru a slăbi tensiunile etnice şi religioase uşurînd astfel sarcina politicienilor. Spre deosebire însă de vremurile patristice, unitatea la care sînt chemate să adere nu mai este una de ordin dogmatic, adică o unitate obţinută prin decantarea Adevărului, prin separarea ortodoxiei doctrinare de concepţiile eretice. În ciuda participării lor formale la Mişcarea Ecumenică, Bisericile Ortodoxe se văd astăzi antrenate într-un proces cu totul diferit de cel cu care au fost obişnuite cu secole în urmă. De aici şi rezervele tot mai pronunţate ale multor teologi faţă de esenţa ecumenismului contemporan şi chiar sugestia de retragere a ortodocşilor din **Consiliul Mondial al Bisericilor de la Geneva.**

Riscul unei "Superbiserici"

Spaţiul nu ne permite dezvoltări pe măsură. Totuşi, o identificare a ceea ce este ecumenismul contemporan în esenţa sa şi prin aceasta a motivelor, cel puţin parţiale, care au determinat rezerva ortodoxă tot mai pronunţată faţă de această Mişcare, este necesară. Deci, ţinta fundamentală a Mişcării Ecumenice este să determine în final ca toate Bisericile să admită că ele nu pot reprezenta, în fond, decît tradiţii specifice, aspecte parţiale ale unei realităţi infinit mai bogate decît ar putea-o exprima vreodată o singură confesiune, indiferent care ar fi aceea. Cu alte cuvinte, deosebirile confesionale atît de profunde şi care au divizat atîtea secole creştinătatea, nu vor mai fi judecate după grila separării Adevărului de erezie, ci vor fi considerate ca aspecte complementare, ca **faţete diferite ale revelaţiei cuprinse în Scriptură.** Acest efort de minimalizare a diferenţelor dogmatice prin punerea lor pe acelaşi plan, are ca finalitate realizarea **intercomuniunii**, adică a **participării comune la Cina Euharistică de la Sfînta Liturghie.**

Ispititoare la prima vedere, această viziune nu reprezintă însă decît triumful eclesiologiei protestante asupra mentalităţii omului modern. Într-adevăr, în cadrul fiecărei denominaţiuni protestante, oricare dintre membrii ei este liber să interpreteze Scriptura fără a face vreun apel la alte surse decît propria fantezie, după cunoscutul principiu **Sola Scriptura**. Cum se ştie, rezultatul este o diversitate de opinii adesea ireconciliabile, dar care coexistă fără probleme, pentru că se ignoră reciproc. Pe acest fond, participarea membrilor la Cina Euharistică este în realitate **o intercomuniune chiar în interiorul aceleeaşi denominaţiuni.** Extinzînd acest principiu la scara întregii Mişcări Ecumenice, vom observa că ţinta **Consiliului Ecumenic de la Geneva**, în ciuda declaraţiilor oficiale, nu poate fi alta decît aceea de a se transforma în viitorul apropiat într-o **Superbiserică** după modelul şi accepţiunea protestantă a acestui concept. Uniunile sau alianţele **"evanghelice"** în care s-au constituit deja multe culte neoprotestante, chiar şi în ţara noastră, nu reprezintă altceva decît trepte premergătoare ale acelei **Uniuni sau Superbiserici finale.**

Împotriva unui ecumenism "pluriconfesional"

Nu mai este nici un secret că Bisericile Ortodoxe, ca de altfel toate confesiunile, se văd confruntate astăzi cu o presiune crescîndă, atît în interiorul lor, cît şi dinspre exterior, adică dinspre Occident, pentru a deveni mai flexibile, **mai tolerante faţă de alte credinţe**, mai disponibile pentru ecumenism decît au fost pînă acum. Este indiscutabil însă, că sugestia unor teologi şi, izolat, chiar a unor înalte oficialităţi eclesiastice ca **Bisericile Ortodoxe să se retragă din Consiliul Mondial de la Geneva** sub motivul creşterii relativismului doctrinar ce caracterizează ecumensimul practicat de această mare organizaţie, ar fi considerată, dacă ar fi pusă în practică, o manifestare de fundamentalism gratuit într-un moment în care toată lumea luptă pentru înfăptuirea unităţii europene pe toate planurile, inclusiv pe acela al relaţiilor interecreştine. Chiar dacă s-ar accepta calificativul peiorativ **"cea mai mare erezie a timpului"**, cum definesc ecumenismul unele personalităţi religioase, ortodoxia nu se poate sustrage acestui comandament al refacerii unităţii continentului, fără a apărea ca o confesiune intransigentă, fundamentalistă, depăşită de evenimente şi chiar anacronică.

Pe de altă parte însă, a sosit momentul în care participarea Bisericilor Ortodoxe la Consiliul de la Geneva nu mai poate rămîne, totuşi la nivelul pur diplomatic dictat de statutul lor de **minoritate confesională** în cadrul vast al creştinătăţii. Fundamentaliştii care cer retragerea urgentă de la Geneva, uită însă prea uşor un aspect foarte important pentru noi, cei din Răsăritul Europei, şi anume că **ortodoxia nu este o simplă confesiune a unor naţiuni profund marcate de bizantinism, cum se acceptă - cu prea mare uşurinţă - în general, ci moştenitoarea în filiaţie istorică directă a spiritului patristic oriental**, cel care a făcut posibile acele evenimente - paradigmă ale conştiinţei europene care au fost Sinoadele Ecumenice. Cu alte cuvinte, **ortodoxia nu este doar moştenitoarea fastuoaselor ritualuri bizantine, ci şi a spiritului ecumenic al Sfinţilor Părinţi** al acelor vremuri în care creştinătatea europeană se afla cuprinsă, într-adevăr, ca într-o casă comună, în limitele Bisericii Ecumenice ale cărei frontiere se întindeau de la Atlantic pînă în teritoriile Persiei incluzînd, la nord şi la sud, şi ţinuturile barbare limitrofe. Deci, ortodoxia poate contribui la unitatea europeană, nu numai ca simplă tradiţie a creştinătăţii, ci mai ales cu proiectul ecumenist al Sfinţilor Părinţi a cărui superioritate faţă de cel intenţionat la Geneva este evident.

Nu este momentul să insistăm asupra acestei probleme care, prin vastitatea ei necesită dezvoltări considerabile. Voi încerca însă, să ofer o explicaţie a motivului pentru care, spre deosebire de dominaţiunile protestante, ortodoxia aşază la baza viziunii sale ecumeniste exigenţa fundamentală a menţinerii acribiei doctrinare. Acest lucru semnifică în fond faptul că ortodoxia **nu** va admite o unificare a confesiunilor creştine decît în limitele unui sistem teologic coerent, nici într-un caz al unuia pluriconfesional ori sincretist cum se încearcă în cuprinsul aşa-numitelor documente doctrinare emise de **Consiliul Mondial al Bisericilor în cadrul Comisiei Credinţă şi Constituţie.**

Oricine s-ar putea întreba, pe bună dreptate, ce este aşa de rău în proiectul unei **Superbiserici**, fie ea şi în variantă protestantă, cînd miza pusă în joc este atît de mare? Sau ce argumente ar mai putea fi aduse astăzi în favoarea unei ortodoxii doctrinare cînd deviza generală este aceea a slăbirii cu orice preţ a tensiunilor interconfesionale şi interetnice atît de necesară unificării europene? Iată întrebări cît se poate de legitime, cărora ortodoxia va trebui să le ofere cît mai repede un răspuns valabil, cu atît mai mult cu cît, graţie protestanţilor, insistenţa ortodoxă şi catolică de a respinge pluralitatea opiniilor religioase şi a propune în continuare o împărţire a lor în **opinii adevărate şi opinii eretice**, apare conştiinţei europene contemporane deja ca un anacronism. În acest context se impune creionarea motivelor principale, de ordin doctrinar, pentru care **ortodoxia respinge ecumenismul pluriconfesional** în înţelesul de coexistenţă cu drepturi egale a unor opinii contradictorii faţă de acelaşi subiect religios.

Ecumenismul suferă de un fel de complex al turnului Babel

O primă observaţie. Un Dumnezeu care validează despre El orice discurs, chiar şi pe cel reciproc contradictoriu, lasă în fapt omului întreaga iniţiativă, neimpunînd actului teologic nici o condiţie **a priori**. Avînd la bază un astfel de concept despre Dumnezeu, teologiile irump în cea mai dezlănţuită libertate, în cea mai halucinantă diversitate. Pluriconfesionalismul protestant reeditează de fapt, străvechiul proiect al turnului **Babel** cînd, fără să mai asculte de Dumnezeu, dar dorind să ajungă pînă la El, oamenii s-au trezit folosind limbaje diferite. Ignorîndu-şi unii altora simbolica cuvintelor, au sfîrşit prin a se risipi pe faţa întregului pămînt. Ecumenismul contemporan suferă astfel de un fel de complex al turnului Babel, adică al limbajelor diferite, generat de conceptul protestant al unui **Dumnezeu lipsit de esenţă proprie**, deci de posibilitatea de a condiţiona **a priori** discursul teologal. În acest context, nu mai contează ce se crede despre Dumnezeu, căci toate credinţele sînt egal de adevărate sau de false. Ecumenismul pluriconfesional inaugurează în mod involuntar **era postteologică** a istoriei creştine.

În al doilea rînd, absenţa unui conţinut pozitiv care să oblige la o rigoare teologică, acelaşi concept protestant despre Dumnezeu, mai generează încă o consecinţă: receptarea creştinismului ca pe un posibil discurs despre Dumnezeu, printre atîtea alte discursuri oferite de religiile lumii. **Nimicul metafizic care este Dumnezeul protestant** validează nu numai ecumensimul intercreştin, ci însuşi ecumensimul interreligios. Conversia uluitoare a unor arii largi ale creştinătăţii occidentale la diferite religii şi curente mistice asiatice ca **budismul, yoga, tantra** etc., sau chiar la **islam**, ori la surogatele gnostice ca **teosofia** sau **antroposofia**, dovedeşte din plin la ce consecinţe se poate ajunge luîndu-se ca premisă un asemenea concept. Pierdut dincolo de orizontul înţelegerii umane, **Dumnezeu în varianta protestantă sfîrşeşte prin a nu mai însemna nimic pentru poporul său.** Rămas la poalele muntelui Sinai, fără să mai înţeleagă ceva din metafizica barthianului **Deus absconditus**, poporul creştin începe să-l înlocuiască cu viţelul de aur al filosofiilor orientale. Iată de ce, prin premisele pe care le implică Mişcarea Ecumenică pregăteşte în mod inconştient nu numai terenul unei ere postteologice, ci mai ales pe acela al **erei postcreştine.**

Sentimentul morţii lui Dumnezeu semnifică eliberarea de orice control religios ori metafizic

Consecinţele nefaste ale acestei concepţii implicite despre un **Dumnezeu premisă a tuturor posibilităţilor** nu se opresc însă aici. Expresia lor ultimă şi cea mai gravă pare a fi trăirea explicită a acestui neant metafizic sub forma aşa-numitei teologii radicale sau a **"morţii lui Dumnezeu"**. Cum era şi firesc, un Dumnezeu care validează fără nici o rezervă atîtea concepţii diferite despre El, va sfîrşi prin a o valida şi pe aceea a inexistenţei Sale. Semnificaţia acestei ultime evoluţii este că omul modern îşi trăieşte cu atît mai autentic condiţia sa de **"om adult"** într-o **"lume majoră"** cu cît trăieşte mai intens sentimentul morţii lui Dumnezeu, adică al eliberării de orice control religios ori metafizic exercitat asupra raţiunii şi limbajului. **"Trebuie să recunoaştem"**, spune teologul american THOMAS ALTIZER, **"că moartea lui Dumnezeu este un eveniment istoric. Dumnezeu a murit în timpul nostru, în istoria şi existenţa noastră. În măsura în care trăim destinul nostru nu putem recunoaşte nici o urmă a prezenţei lui Dumnezeu şi nici o imagine a realităţii sale".** Capabil să-şi făurească propriul destin fără să mai apeleze la ajutorul lui Dumnezeu, omul modern se dezvoltă în această viziune cu atît mai bine cu cît se eliberează mai repede de rituri şi de **însăşi ideea de sacru în favoarea unei lumi complet secularizate, în care locul religiei este luat în întregime de cultură.** Cu aceasta bazele **erei postreligioase** sînt puse din interiorul creştinismului însuşi.

Iată deci tot atîtea motive care împiedică ortodoxia să se lase antrenată în procesul ecumenist aşa cum este conceput acesta de Consiliul Mondial al Bisericilor de la Geneva. După toate probabilităţile, sarcina majoră a teologiei ortodoxe de astăzi, raportată la unificarea europeană, este aceea de a redefini în limbajul lumii şi al culturii contemporane, însuşi conceptul Dumnezeu astfel încît, fără a prejudicia în vreun fel eforturile ecumeniste, să poată preveni în mod real consecinţele puse în discuţie. Ortodoxia trebuie să dovedească forţa de a aduce în conştiinţa europeană contemporană substanţa gîndirii patristice, această problemă oferindu-i vigoarea limbajului modern.

Pagină realizată de
Ariadna ZECK

Scrisori deschise

"Cald
duminică
dimineaţă
din grădină
pe bancă
Fetiţa doarme inconştientă la soare
Nae veghează solemn
Mama moţăie cu un ziar în braţe
ceilalţi dorm.
rămîn trează pentru că îmi creşte
măseaua de minte.

Nu cred că voi avea concediu în vara asta; dacă vrea sbiru', măcar o săptămînă ne-am năpusti la Timişoara, să devastăm cîte-un atelier şi să ţinem lumea din treabă, în loc. Poate ai aflat din ziare de demisia lui Andrei Şerban. Am fost la conferinţa de presă, nu ca să înţeleg sau să mă conving de ce, bănuieşti că a fost săpat de lepre şi nu îşi mai dă răgaz, chiar dacă e vorba de România să se lupte cu oamenii din lemn. De fapt, vreau să-ţi povestesc ceva ce în ziare sigur nu a apărut, fiind mult prea absurd. După primele trei ore - pauză. Urmează întrebările «jurnaliştilor». Conferinţa este uşor deturnată de unul dintre actori; (ei mai avuseseră o şedinţă lungă-lungă de dimineaţă cu Andrei Şerban); care, încerca să mai pună totuşi o întrebare fără cheie.

Atunci sar mai multe găini (le numesc aşa pentru că astea au fost sunetele pe care le-au scos) cum că ar fi conferinţa lor de presă, nu permit, cine eşti dumneata, nu vezi că eşti pénibil! Florian Pittiş aplanează supărat şi întristat conflictul. În sfîrşit, găina-şefă, care baletase graţios pe scenă, tot schimbînd caseta la reportofon atacă: «Domnule, sînt, şi vreau să pun două întrebări». Vă rog. Prima: Este vorba de un conflict de situaţie sau de idei? Interzis, Andrei Şerban stăpînindu-şi rîsul sau furia: Vă rog, a doua întrebare.

Nu, eu vreau mai întîi să-mi răspundeţi.

Asta vreau şi eu de aceea vă rog s-o puneţi pe a doua.

Bine. Doi. Ce aţi vrea să uitaţi şi nu puteţi uita? (**ghici ciupercă ce-i?**).

Am uitat să-ţi spun de sală, era pe jos. Şi Andrei Şerban răspunde scurt:

- Prima întrebare, Doamnă!!!: Trăiască presa română! Ura!

Aici, lumea legată la ochi sau la cap umblă rar cu un ţel. Se poartă teribil caii verzi pe pereţi şi în varianta stilizată - stelele.

mă străduiesc să nu pierd reperele generaţiei
ieri era să-mi pierd talpa de la ghetuţă

e cald, duminică, toţi dorm. Fetiţa şi Nae se veghează, Mama, şi un ziar. De mine ştii, măseaua de minte."

O'ANA

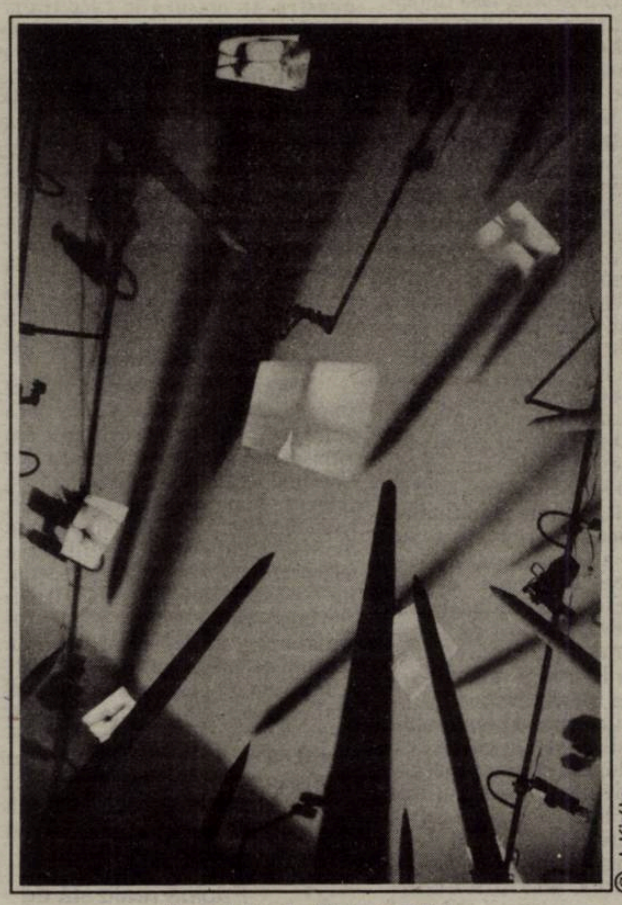

© I. Király

Draculaland - Bistriţa, 1993

Din viaţa unui extremist de centru

Toleranţa e o hahaleră

La apariţia genialei cărţi a lui Julien Benda: "Trădarea cărturarilor" (Ed. Humanitas)

Sub tiranie - se înţelege lesne de ce - nu-mi dădeam seama de extraordinara forţă imaginativă a urii. Inariparea ei nu atingea mai mult de o catastrofă a avionului prezidenţial. Dl. Radu Albala, autorul "Desculţelor", cel care purta papion chiar cînd mergea cu sufertaşul la cantina Casei Scriitorilor, visa - nu mai mult! - să umble şi în picioarele goale, fie şi în patru labe, ca să-l vadă pe Ala, spînzurat. După căderea Zidului, ura - văzută, din 1927, de Benda, ca "un bloc" al pasiunilor politice deplin format, înzestrat cu coerenţă, omogenitate, precizie, continuitate - mi se pare că a cucerit o nouă dimensiune: ea are, pretinde şi sfidează orice imaginaţie. S-au găsit în ascunzişurile fostei Securităţi est-germane, borcane în care erau conservate bucăţi de ştofă din hainele celor ţinuţi sub filaj; dacă unul dintre ei dispărea, ştofa era mirosită de cîini poliţişti şi patrupedele îl căutau, avizate, pînă la Dumnezeu. Ideea e blecheriană, din "irealitatea imediată", totuşi i s-ar putea obiecta, pedestru, că aparţine unei realităţi trecute. Dar, în aceeaşi zi, aflu dintr-un alt titlu de ziar că Securitatea "noastră" penetrează P.A.C.-ul la Tulcea! Adică: ginerele unui fost ştab securist devine mare ştab în filiala tulceană - ei şi? "Cum, ei şi? Închipuieşte-ţi! Ginerele unui fost securist!..." Ce să-mi închipui, dacă nu mi se dau amănunte precise? "Ginerele unui fost securist poate că şi-a urît toată viaţa socrul, dacă într-o noapte, a vrut să-l strîngă de gît!". "Aiurea! N-ai pic de fantezie, toleranţa te va pierde..." S-ar putea ca aşa să fie.

Lipsa de imaginaţie a toleranţei e întotdeauna de natură a o compromite. Toate proiectele ei par ficţiuni, caraghioslîcuri, vorbe goale, ode şi bagatele de Beethoven cînd s-apucă să ne cînte "să fim fraţi!", "cum, adică, «fraţi să fim»?". Toleranţa pare o bibilică în faţa unui dinozaur. Ea e o curată hahaleră, cînd încearcă să ţină pasul cu întruchipările consistente, reale, pline, ale urii faţă de semeni. "Mîine o să-mi ceri, tolerant cum eşti, să-mi iubesc duşmanul ca pe mine însumi!" Ar fi sfîrşitul lumii, desigur. De fapt, incapacitatea toleranţei de a crea solid porneşte de la scandaloasa inexpresivitate a amănuntelor cu care lucrează. Ea are o slăbiciune, o anemie a plasticizării, mortale, de unde şi vehemenţa solicitării din fiecare "adică?". Un lucrător la STASI sau la "a 5-a" (direcţia, nu simfonia!) - înţeleg imediat ce înseamnă şi imaginaţia relelor îmi ia instantaneu foc, fără nici un "adică". Toleranţa n-are lucrători ci proverbe, n-are politicieni, ci fraieri, n-are fantezie, ci aspiraţii, n-are porunci, doar suspine, politica şi "Securităţile" ei sînt basme (ura, cu închipuirile ei, nu e niciodată "basm"), tot ce propune ea sînt "chestii drăguţe" care nu depăşesc politeţea: "lasă-l în pace, nu te pune cu el... lasă-l să trăiască şi pe ăla ...", banalităţi la care se răspunde, crud, cu elan, în bădărănia zilnică: "Ştii cum e cu facerea de bine..." Alternativa la "facerea de bine", - cu care, eronat, se confundă sau se rezumă toleranţa - este una din măreţele construcţii ale logicii noastre poematice, un adevărat hai-ku al intoleranţei, perfect stăpînă pe situaţie, permiţîndu-şi, imperială, ca o mare putere, sarcasmul "big-banc"-ului.

Se mai observă, dintr-o privire, că ura nu plictiseşte, nu se banalizează, toate acţiunile ei inspiră şi instruiesc, conform expresiei: "mi-ai deschis ochii", stîrnind permanent interes, cînd nu chiar acel entuziasm din: "bine i-a făcut, şi eu l-aş fi omorît!" În fond, ura e atît de atotputernică şi imaginativă încît însăşi toleranţa, hahalera asta, apare, din cînd în cînd, ca o organizare, ca un proiect, ca o fantezie a ei, aşa cum, uneori, la genii, un vis al morţii eterne e viaţa lumii întregi.

Firescul de alaltăieri

Ţăranii şi Shirley Temple

" - Nu există ţară pe lumea asta în care mîncarea să fie atît de ieftină. În acelaşi timp, articolele industriale sînt plătite mult peste valoarea lor reală. Aşa că amăriţii ăştia de ţărani îşi rup spatele muncind pentru te-miri-ce şi plătind nişte preţuri absurde pentru orice articol pe care-l cumpără.

- Ţăranii!

Doamna Drucker sîsîi dispreţuitor şi întoarse capul pentru a da de înţeles că atunci cînd conversaţia atinge un nivel atît de jos, e timpul ca ea să plece.

- Ţăranii sînt primitivi, spune Guy, şi, date fiind condiţiile actuale, ei vor rămîne primitivi. În primul rînd, aproape că nu primesc nici o educaţie; nu-şi permit să cumpere unelte agricole; nu... Neagră la faţă, doamna Drucker, îl întrerupse furioasă:

- Sînt nişte bestii, spuse ea. Ce se poate face pentru asemenea creaturi? Sînt fără speranţă.

- Dintr-un punct de vedere, Guy fu de acord, sînt fără speranţă. Pentru că nu li s-a dat niciodată voie să spere. Indiferent ce s-a întîmplat aici, ei au fost păguboşii.

Ea se ridică de la masă.

- E timpul să-mi fac siesta.

Ieşi din cameră.

Se lăsă o pauză jenată, după care Hassolel îl întrebă pe Guy dacă fusese la cinema în cursul săptămînii s-o vadă pe Shirley Temple."

(din "The Great Fortune" de Olivia Manning)

Cititi/auzit

"Cu o pancartă agăţată de gît, Olimpia Fiţa protestează împotriva femeilor care s-au culcat cu soţul ei... pe care îl acuză că se culcă cu vecinele de bloc." (Codruţ Răduţă şi Ştefan Gongu, în **Evenimentul zilei**); "Pînă acum, venerabilul a oficiat peste 200 de slujbe. Aspectul său a reuşit să-i păcălească pe foarte mulţi. Arată aidoma unui bătrîn cu pielea uşor îngălbenită şi marcată de riduri, cu barba proaspăt aranjată. Are o voce foarte plăcută, buzele şi muşchii faciali i se mişcă articulînd fidel fiecare cuvînt. (...) Preţul preotului electronic este de circa 350.000 dolari." (nesemnat în **România liberă**); "În pragul uşii, care i-a fost deschisă de Anda personal: coupe de foudre!" (sic) (Carmen Onea, în **VIP**); "Bunica aţipise pe canapea, într-o poziţie uşor sexy". (Cătălin Mihuleac şi Miruna Cuşmuliuc, în **Ev. zilei**); "Pe de o parte. Pe de altă parte, am adăuga noi, arghirofilia unora are cele mai optime condiţii a se travesti astfel în bovarism cultural, în nu ştim ce «rafinată» frustrare satisfăcută. (...) După cum nealterată rămîne preţuirea noastră, din multe şi întemeiate motive, faţă de opiniile şi iniţiativele culturale ale domnului Gabriel Liiceanu. La care am adăuga, personal, încă unul: nu pictează." (Cornel Radu Constantinescu, în **Adevărul**); "La Bercu Nou, jud. Satu Mare, Un cal mănîncă slănină cu ceapă... Înaintea unei astfel de mese, un vecin i-a oferit calului un pahar cu ţuică. Animalul a refuzat cu demnitate." (Ion Bledea, în **Ev. zilei**); "Cărîndu-le pumni şi picioare, agresorul, Emil Pricop (60 ani), i-a catapultat pe cei doi într-un tufiş cu spini, apoi abandonîndu-i. În agonie, Maria Pricop a apucat să şoptească reporterilor de la **Evenimentul zilei**, aflaţi printre meseni: «Ştiam că trăia cu altă femeie, dar nu m-am aşteptat să mă bată după 30 de ani de căsnicie»." (Lucian Mihalache şi Iulian Cocîrţă, în **Ev. zilei**); "Răpită din staţie în timp ce aştepta tramvaiul, o tînără a fost violată sub un şopron din curtea unei întreprinderi cu capital de stat. • Violaotrii (sic) au dispărut într-o secţie de producţie." (Gabriel Huideş, în **Ev. zilei**); "La auzul aşteptatei veşti fericitul tată a scos la iveală un inel cu diamante pentru soţia sa şi s-a năpustit literalmente la ghereta unei florărese, înşfăcînd două găleţi cu garoafe." (Sorin Valentin Tudor, în **VIP**); "Cel puţin, picioarele mele sintetice mă vor ajuta pentru că nu vor degera niciodată." (nesemnat, în **România liberă**); "Dumneavoastră aţi scris această carte în viaţă fiind - ceea ce este o performanţă." (Emanuel Valeriu, în **Convorbiri de duminică**, 18 iulie 1993)

Să vorbim despre...

RUGBY

Spre a înţelege cele ce urmează este necesar să se ştie cîteva din regulile respectivului joc englezesc. Astfel, spre deosebire de fotbal se joacă la mînă. Ca să se marcheze, ca să se înscrie ceea ce se denumeşte un eseu, trebuie ca jucătorul, înfrîngînd îndîrjita opunere a echipei adverse, să depună personal mingea în zisul teren de ţintă al adversarului, adică dincolo de linia marcată de cei doi stîlpi înalţi, **linia de but**, cum i se spune. În acest fel se cîştigă cinci puncte. După aceea se aduce mingea în teren, în dreptul locului unde a fost depusă, în cel mai favorabil punct faţă de cele două prăjini. Se şutează şi, dacă balonul trece printre cei doi stîlpi se mai adaugă două puncte. De asemenea se mai poate marca, obţinînd trei puncte, dacă în urma unei greşeli de joc, din acel loc, cu un şut, se trimite balonul printre cele două buturi. Inutil să precizez că, aşa ca la fotbal jucătorii poartă anume denumiri: linia de trei sferturi, jumătate la grămadă, fundaşul; i se spune şutierul, celui care poate cel mai bine, de la depărtare, să trimită mingea printre cei doi stîlpi. Acestea fiind ştiute iată ce s-a întîmplat la un meci de rugby recent, Franţa-România:

N-au trecut cîteva minute şi francujii obţin o lovitură de pedeapsă. Neputîndu-se trage cu folos în mingea ovală culcată la pămînt, şutierul face cu călcîiul bocancului o gropiţă în care o aşază cu ţuguiul în sus şi iată: 3 la 0 pentru Franţa. Mai trec alte cîteva minute şi o nouă lovitură de pedeapsă. În locul respectiv, şutierul francez face o gropiţă cu călcîiul bocancului şi... 6-0 pentru Franţa. Obţin şi ai noştri o lovitură de pedeapsă şi ce să vezi? Degrabă un băietan aleargă pe teren şi îi aduce şutierului român un borcan cu ţărînă. Omul nostru îl răstoarnă la locul unde s-a produs greşeala, aşază cu binişorul balonul în moviliţa de pămînt făcută şi scorul devine 3-6. Şi tot aşa, tot meciul. De cîte ori trăgeau francezii, trebuia ca jucătorul să-şi facă cu bocancul o gropiţă în teren; de cîte ori trăgeau zişii ai noştri, pentru uşurinţă, degrabă se aducea cîte un borcan cu ţărînă. Asta, în faţa mulţimii de spectatori din tribune, nemaivorbind de cei aflaţi în faţa televizoarelor, mai cu seamă cei din Franţa care urmăreau cu deosebit interes meciul de la Bucureşti.

Să vezi şi să nu crezi. Mai cu seamă, cînd îi tot dăm zor cu imaginea României în lume.

Mihai POPESCU

Kitschtesențe

Columbia's Coppola's Bram Stoker's Dracula

Ca și acel **middle-name** "Ford" din numele său complet, filmul lui Francis Ford Coppola este produsul previzibil al unei industrii. "Columbia Pictures", din pregeneric, nu dă peliculei doar eticheta de respectabilitate, ci însăși substanța: doamna înfășurată-n togă drapată, ținînd sus torța în mîna dreaptă, se desfășoară - la dimensiunile unui film de 2 h 10' - devenind Vampirul din Carpați, costumat de Eiko Ishioka (Premiul Oscar).

Dacă există cît de cît o idee plăpîndă care să pîlpîie asupra acestui produs al societății de consum cinematografic, atunci ea nu poate fi decît aceasta: orice film este o **metamorfoză**, născută din celuloid și sortită să se întoarcă-n celuloid. Toate găselnițele artei a șaptea au fost încercate înainte... și Ford Coppola, vai! văzut-a toate filmele... De-aici, și concluzia: "Dracula" nu poate fi decît un **concentrat de clișee** (de la "Nosferatu" la "Citizen Kane", de la Cocteau & Méliès la Hitchcock & Kubrick) - ceea ce face ca, recunoscîndu-le, să zîmbim înduioșați. Dar această acribie cinefilică pare mai degrabă pedanterie de muzeograf maniac, pentru că lui Coppola (Ford) îi lipsește gena de creativitate **culturală** a lui Greenaway (Peter), aplombul acestuia din urmă în a răstălmăci miturile; Coppola este un tălmăcitor, și încă unul plicticos. E ca și cum toate poveștile despre Dracula s-ar fi așezat una peste alta într-o sală de muzeu: este destul pentru un muzeu, dar insuficient pentru un film! Filmul său obosește prin însuși excesul **referențialității** sale; cît despre "emoție", aceasta este la fel de existentă ca în pregeneric. De altfel, toată povestea seamănă cu un produs al desingului: literele hollywoodiene "Columbia Pictures" se transformă în "goticul" electronic ce anunță "Bram Stoker's Dracula" care, și acesta, devine la un moment dat "The Vampyres" - carte cu slove de demult... Această filiație obsesivă (din ce-ar trăi un film despre vampiri, dacă nu din sumedenia "surselor" pe care le-a vampirizat?) este simptomul kitschului suprem. Din tolba erudiției sale, Ford Coppola a scos discursul despre Trup și Suflet (o să vedeți că dr. Van Helsing, deși materialist, încearcă să salveze **sufletul**), Progres și Supremație, Istorie și Cinematograf - în fine, Civilizație și "Sifilizație". Și, deasupra a toate, convingerea că Mitul este mai puternic decît realitatea (pe care, de ce n-am spune-o, o împărtășim - drept petru care nu are nici o importanță sosirea în "portul românesc Varna"!) Drept pentru care...(A.L.Ș)

...&:

NU RATAȚI, la Cinematecă: **Prin oglindă** (Bergman, 1961) - **vineri**, orele 10, 12, 15, 16,45 și 19 - sala Eforie; **Cabaret** (Bob Fosse, 1972) - **sîmbătă**, orele 11 și 13,30 și **Tot acest Jazz** - (Fosse, 1979) - orele 16 și 18,30 (în reluare, tot la sala Eforie, **duminică** orele 11 și 13,30 - respectiv, **Cabaret**: orele 16 și 18,30); **Tăcerea** (Bergman, 1963) - **marți**, orele 10 și 16,45 (sala Eforie) și **Providența** (Resnais, 1977) - orele 16,30 și 18,45 (sala Union); în reluare, **Tăcerea - miercuri**, orele 12,15 și 14,30 și **Providența** - 10 și 12 (aceleași săli); tot **miercuri - Persona** (Bergman, 1965), la sala Eforie orele 16,45 și 19 - în reluare **joi**, orele 10 și 14,30 și **Rușinea** (Bergman, 1968) - **joi** orele 16,45 și 19 (Eforie).

Poveste

A fost odată ca niciodată un prinț. Nici mai bun, nici mai rău decît alți prinți, cavaleri, regi, împărați, generali, episcopi și guvernanți ai timpurilor sale. Nici cel mai puternic, nici cel mai neputincios; nici cel mai bogat, nici cel mai sărac; nu era înțelept și nici tîmpit, nu era frumos și nici urît, nu era încîntător și nici înspăimîntător, era doar un prinț normal. Și dacă era sortit ca steaua lui să strălucească prin secole peste pămînturi și mări, asta a fost numai datorită unei coincidențe miraculoase. În timpul vieții sale și chiar în provincia unde domnea a fost inventată cea mai puternică armă: ***media.***

Dracula este, în primul rînd, un produs al manipulării realizate de ***media*** *în secolul al 15-lea, dacă se consideră că tiparul era, la vremea aceea, cu excepția bîrfelor, singura cale de răspîndire a informațiilor. Din fericire pentru posteritate, prințul român a avut prostul gust să-i nemulțumească pe negustorii saxoni din Transilvania vecină, care, întîmplător, erau în legătură cu cei care controlau* ***media*** *din Nürnberg. Astfel și-a început cariera imaginea atroce a lui Dracula.*

Cultura pop și noile ***media*** *au dus, cîteva secole mai tîrziu, la finalizarea procesului, produs de conflicte economice și politice, într-o industrie a distracției extrem de rentabilă. Vampirul transilvănean al lui Bram Stoker - un amestec între sadicul conducător român și vampirica prințesă ungară Erzsébeth Báthory, filtrat prin imaginația folclorului local - a devenit, cu sprijinul imaginii mobile mișcătoare, nemuritor și ubicuu în mod obsesiv.*

Draculaland *nu este o țară anume - este un concept general. El unifică sub semnul ororii și amuzamentului cyberpunk-ul celui de-al doilea mileniu, ceea ce înseamnă că* ***Draculaland*** *e prezent oriunde există cibernetică și punk, soft și wet, realitate virtuală și realitate reală.* ***Draculaland*** *este orice, oriunde, pentru o perioadă. Este un plan / proiect fără sfîrșit, întinerit de contraste încredibile, stimulat de conflicte ce supraviețuiesc în mod uimitor epuizării.*

A fost odată ca niciodată un tărîm. Nici mai bun și nici mai rău decît alte tărîmuri, țări, provincii, state, imperii, districte de felul acesta. Nici cel mai mare, nici cel mai mic; nici cel mai îmbelșugat, nici cel mai sărăcăcios; nici cel mai vesel, nici el mai mizerabil, nu era încîntător și nici înspăimîntător, nu era frumos și nici urît, nu era excesiv și nici temperat, era doar un tărîm obișnuit. Și dacă era sortit ca steaua lui să strălucească prin secole, asta a fost numai datorită unei coincidențe miraculoase: era ***tărîmul lui Dracula.***

D de la... (un dicționar)

USTUROI

O otravă cu emanație brutală. Mici cantități de **u.** (de obicei zdrobit) răspîndesc un miros mortal și au un gust iute, indiferent în ce cantitate de alimente/ volum de aer. Calitățile pestilențiale ale **u.** se folosesc în zonele cu climat cald pentru a masca semnele de descompunere în alimentele proaspete, în special carne. Pentru aceste calități **u.** devine o substanță pentru îmbălsămare și un surogat de condimente exotice ce face moartea suportabilă. Viteza ridicată de iritare a unor suprafețe mari a acestui arsenat apropie **u.** de știri și operațiunile de infestare ce folosesc **media.** Repartiția conflictelor entropice în politica globală/ generală aduce în actualitate inserarea **u.** într-un context mortuar: pentru conservare.

Notă: Faptul că vampirii nu suportă **u.** este un alt argument în sprijinul conflictului extern dintre Nordul aristocratic, pasionat de prospețime și Sudul popular, care acceptă în mod tradițional manipularea proceselor entropice.

CIMITIR

Un depozit legal pentru cultura-deșeu (**junk-culture**). Dezvoltările entropice ale mentalităților post-moderne, intersecțiile textualiste ale literaturii post-moderne, morbiditatea comică a figurației post-moderne sînt alimentate de procesul subpămîntean al descompunerii cadavrelor. Sculptura funerară e percepută ca un cod gata făcut pentru realitatea durerii; inscripțiile de pe pietrele de mormînt sînt citite ca niște graffiti de suburbie. Cimitirul, supermagazinul amuzamentului într-o societate de consumatori vizuali. Cyber-melancolia maidanului cu deșeuri computerizat.

Notă: Cimitir **drive-in** (idee pentru film video pe 2'33"). Travestiți cu chip de Madonna, costumați ca Dracula-punk, călărind puternice Yamaha cu viteza maximă pe aleile micuțe ale unui cimitir de provincie. Hermafroditi despuiați zăcînd pe morminte, în binecunoscuta poziție à la Mme de Recamier și contemplînd apusul pe un imens ecran video. Film mut.

MĂMĂLIGĂ

Variantă românească pentru cornbread (polenta) **m.** este atît de mult asimilată cu specificul local, încît nimeni nu-și poate imagina bucătăria țărănească înainte de a fi descoperită America. Țăranca, îmbrăcată tradițional și amestecînd cu făcălețul mălaiul și apa clocotită - reprezintă metoda de producere a betonului în vremurile preindustriale, considerînd **m.** nu numai un element de nutriție, ci și componenta de bază pentru construirea unității naționale. În timp ce vecinii noștri, americanii, transformă porumbul în popcorn, noi îl considerăm ca piatră unghiulară a armoniei sociale.

Notă: Brâncuși făcînd mămăligă. (...)

MITITEI

1. Hamburger românesc, inventat cu mult timp înainte de America și rețeaua sa de servicii McDonald. Rețetă: carne tocată de berbec și vițel, usturoi, condimente; friptă numai pe un jar de cărbuni din lemn; serviți cu muștar, ca o acceptare a circulației libere a valorilor între colonii.

2. Ca aromă biologică în lupta istorică a provinciilor românești împotriva Imperiului Otoman, **m.** au invadat bucătăria turcească sub numele de kofte. Minimalismul incorect al acestui atac este subliniat de sensul literal al cuvîntului: **m.** = the very little ones / cei foarte mici/ les tout petits. Ca și știrile sau dinții, **m.** este un concept aditiv, subliniat în mod simbolic de forma sa de plural.

ORFELINAT

Magazinul de animale de casă din **Draculaland**. Nu pierdeți ocazia.

VAMPIR

Un transmițător care nu folosește cablul. Din iad către paradis toate mesajele trec pe la v. Ca și înapoi. Atît vii cît și morții pot vedea în v. un intermediar, o alternativă promițătoare de amuzament și relații intime. Considerînd aceste două elemente ca principale componente ale motivației Puterii, deducem că v. sînt agenții ei personali, dînd un aspect înspăimîntător discursului ei gretos, salvînd sistemul plictisitor prin distracții ieftine.

VIZITAȚI PARCUL REALITĂȚII - ROMÂNIA ȘI DISTRAȚI-VĂ ÎN DRACULALAND

Pentru vizitatorii occidentali, România oferă o diversitate de experiențe șocante, aproape extraterestre. Spre deosebire de parcurile de distracții, care sînt dezvoltări mai intense ale spectacolelor mediatizate, parcul realității furnizează imagini mult mai puternice, care nu stimulează simțurile, ci dereglează imaginația printr-o realitate exagerată. Dacă excludem analiza primordială a privitorilor profesioniști din Europa de Est, toate reportajele de călătorie privind România pot fi ușor interpretate ca expediții turistice de supraviețuire într-o regiune ciudată, exotică, plină de orori, fascinantă. (...)

Datorită multitudinii de posibilități birocratice heliportul internațional din Pasul Bârgăului se află încă în stadiul de proiect, ca și Draculaland, parte a parcului realității - România. În căutare de exotic cineva va găsi o adevărată oroare. Ca și Dracula, România pare să se afle dincolo de degradare, cît timp încă funcționează. Castelele sînt renovate în mod ireparabil, toate lucrurile noi sînt ieșite din uz, blocate în starea misterioasă de ne-moarte care a acoperit țara din 1989.

Aceasta este magia din **Draculaland.**

ADILKNO*

---

* Fundația pentru Promovarea Cunoașterii Ilegale (Fundation for the Advancement of Illegal Knowledge/ADILKNO) are sediul în Amsterdam, Olanda.

(Din catalogul grupului subREAL; traducere de Gabi OBREJA)

subREAL
DRACULALAND - 3 - instalație video

APERTO '93 - BIENALA DE LA VENEȚIA

◆ Aporto (open) este replica instituționalizată pe care Bienala și-o oferă sieși. Comisarul general a inițiat acum un deceniu această expoziție colectivă menită să ofere o oglindire a artei pavilioanelor naționale în internaționalismul artei celor mai tineri pe care i-a confirmat/preluat/lansat art-system-ul occidental. ◆ Admitere prin jurizare ◆ Juriu internațional prezidat de Achille Bonito Oliva și coordonat de Helena Kontova. ◆ 13 secțiuni cu 13 curatori. subREAL participă la **indicatori** (curator Antonio D'Arossa) ◆ Artiști: Julia Scher, Laura Aguilar, Andres Serrano, Käthe Burckhardt, Yukinari Yanagi, Kiki Smith, Damien Hirst, Paper Tiger TV, Charles Ray, Matthew Barney etc.

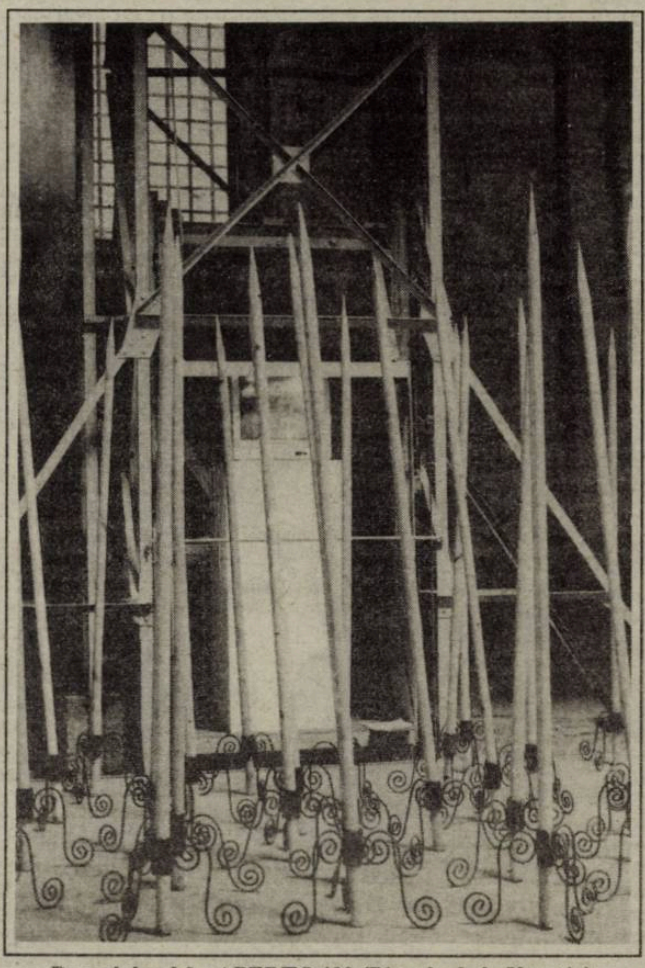

© I. Király

Draculaland 3 - APERTO-'93 (Bienala de la Veneția)

● Anul I ● Nr. 28 ● 23-29 iulie 1993 ●

Pagini realizate de
Alex. Leo ȘERBAN

Albert CAMUS

Reflecţii despre ghilotină

Strigătul "Moarte pentru moarte" este atît de vechi, încît pare şi just. De la Cain încoace, crima îngrozeşte şi cei care se simt ameninţaţi cer autorităţii garanţii că vinovaţii vor fi pedepsiţi pe măsură, în aşa fel încît nimeni să nu mai îndraznească. Dumnezeu nu l-a omorît pe Cain. Oamenii au pedepsit cel mai des cu moartea pe ucigaş, pe cei pe care i-au dovedit, pe cei pe care i-au bănuit, pe cei pe care i-au declarat ca atare. Şi totuşi crima s-a perpetuat prin milenii. Dacă pedeapsa cu moartea ar putea asigura liniştea inocenţilor, omenirea ar fi alcătuită de mult doar din nevinovaţi.

Latura morală şi monstruoasă a unor crime provoacă mînia colectivă cerînd aplicarea legii talionului, neţinînd seama de inutilitatea, de riscul erorii judiciare, de transformarea ei într-un instrument al răzbunării şi al represiunii de stat.

În răspăr cu opinia comună, au existat şi există voci contestînd raţionalitatea pedepsei cu moartea, cum este şi cea a lui Albert Camus din eseul căruia, publicat în 1958, am extras cîteva citate: în Franţa, atunci, se practica pedeapsa cu moartea. Acum, nu. O voce nu înseamnă mare lucru în faţa majorităţii decise şi conştiente de forţa numărului. Şi poate că tocmai acesta e motivul pentru care argumentele celui care îşi asumă riscul de a fi singur trebuie ascultate.

Are pedeapsa cu moartea un caracter exemplar?

Cu puţin înainte de războiul din 1914, la Alger, a fost condamnat la moarte un asasin a cărui crimă era mai mult decît revoltătoare (măcelărise fără să cruţe copiii, o familie de fermieri). Era vorba de un lucrător agricol, care ucisese cuprins de un soi de delir al sîngelui, dar îşi agravase cazul jefuindu-şi victimele. Afacerea a stîrnit mare vîlvă. Multă lume socotea că decapitarea este o pedeapsă prea blîndă pentru un asemenea monstru. După cum mi s-a spus, aceasta era şi părerea tatălui meu, indignat mai cu seamă de uciderea copiiilor. Oricum, unul dintre puţinele lucruri pe care le ştiu despre tatăl meu este faptul că a ţinut să asiste la execuţie, pentru prima oară în viaţa lui. S-a sculat dis-de-dimineaţă pentru a se duce la locul supliciului, undeva la capătul celălalt al oraşului, în mijlocul unei mari mulţimi de oameni. Despre cele văzute în dimineaţa aceea n-a spus nimănui nimic. Mama povesteşte doar că intrase în casă ca o vijelie, cu faţa răvăşită, refuzase să vorbească, se întinsese o clipă pe pat şi dintr-odată începu să vomite. Descoperise cu acest prilej realitatea ascunsă sub vorbele mari care o mascau. În loc să se gîndească la copiii măcelăriţi, nu se mai putea gîndi decît la trupul convulsionat care fusese aruncat pe o scîndură pentru a i se tăia gîtul.

Trebuie să admitem că acest act ritual este nespus de hidos de vreme ce a ajuns să învingă indignarea unui om simplu şi drept, şi de vreme ce singurul efect al unei pedepse pe care el o socotea pe deplin meritată nu a fost decît acela de a-l scîrbi. Cînd justiţia supremă, a cărei misiune este aceea de a-l ocroti pe omul cinstit, îl face doar să vomite, pare greu de susţinut că ea răspunde menirii cuvenite prin însăşi funcţia ei, aceea de a aduce mai multă pace şi ordine în Cetate. Este evident, dimpotrivă, că ea nu-i cu nimic mai puţin revoltătoare decît crima, şi că acest nou asasinat, departe de a repara ofensa adusă corpului social, nu face decît să mai adauge o pată alături de cea dintîi.(...)

Se ştie că argumentul de bază al partizanilor condamnării la moarte este caracterul exemplar al pedepsei. Capetele nu se taie doar pentru a-i pedepsi pe purtătorii lor, ci pentru a-i intimida, printr-un exemplu înfricoşător, pe cei care ar fi ispitiţi să-i imite. Societatea nu se răzbună, vrea să prevină doar. Ea înalţă capul la vedere pentru ca eventualii candidaţi la asasinat să citească acolo propriul lor viitor şi să dea îndărăt.

Argumentul ar fi inspirat dacă n-am fi obligaţi să constatăm:

1. că societatea însăşi nu crede în valoarea exemplară despre care vorbeşte;

2. că nu s-a dovedit că pedeapsa cu moartea l-ar fi făcut pe vreun ucigaş, hotărît să fie ucigaş, să dea îndărăt, fiind evident, în schimb, că, asupra a mii de ciminali, ea n-a avut alt efect în afară de acela de a-i fascina;

3. ea constituie, din alte puncte de vedere, un exemplu hidos ale cărui consecinţe sînt imprevizibile.

Groaza - gravură de Kajetan Kielisinski

Înainte de toate, societatea **nu crede în ceea ce spune**. Dacă ar crede într-adevăr, ar arăta capetele. Ar face în aşa fel încît execuţiile să se bucure de lansarea publicitară pe care o rezervă de obicei împrumuturilor naţionale sau noilor mărci de aperitive (...) Cum poate fi, oare, exemplar asasinatul care se comite noaptea pe furiş, într-o curte de închisoare? El nu foloseşte, cel mult, decît pentru a-i informa periodic pe cetăţeni că dacă li se va întîmpla cumva să ucidă vor muri. Acest viitor le poate fi promis şi celor care nu ucid. Pentru ca pedeapsa să fie într-adevăr exemplară, ea trebuie să înfricoşeze. (...)

Dar, în definitiv, de ce ar crede societatea în acest exemplu de vreme ce nu opreşte crima, iar efectele lui, dacă există, sînt invizibile? Pedeapsa capitală nu l-ar putea intimida în primul rînd pe acela care nu ştie că va ucide, care se hotărăşte s-o facă într-o clipă şi-şi pregăteşte actul în febra sau în prada unei idei fixe, nici pe acela care, ducîndu-se la o întîlnire pentru a lămuri o stare de lucruri, ia cu el o armă pentru ca s-o înspăimînte pe femeia necredincioasă sau pe rival, şi o foloseşte, cînd de fapt nu voia, sau nu credea că vrea să ucidă. Într-un cuvînt, ea nu l-ar putea intimida pe omul căzut în crimă aşa cum cazi într-o nenorocire. Mai bine să spunem atunci că în majoritatea cazurilor este neputincioasă. Să fim drepţi şi să recunoaştem că la noi, ea este rareori aplicată în asemenea cazuri. Dar chiar şi aceşt "rareori" cutremură.

Înfricoşează ea, măcar, acea specie de criminali asupra cărora pretinde că acţionează şi care trăiesc de pe urma crimei? Nimic mai nesigur. Putem citi la **Koestler** că, în Anglia, pe vremea cînd hoţii de buzunare erau executaţi, alţi hoţi îşi exersau talentele în mulţimea din jurul eşafodului pe care era spînzurat confratele lor. O statistică, stabilită la începutul secolului în Anglia, arată că din 250 de spînzuraţi, 170 asistaseră ei înşişi pînă atunci la una sau două execuţii capitale. În 1886 încă, din 167 condamnaţi la moarte care se perindaseră în închisoarea din Bristol, 164 asistaseră la cel puţin o execuţie. În Franţa, asemenea sondaje nu mai pot fi efectuate din cauza secretului care învăluie execuţiile. Dar ele ne autorizează să gîndim că, în ziua execuţiei, în jurul tatălui meu, trebuie să se fi aflat un număr destul de mare de viitori criminali care, desigur, n-au vomitat. Puterea de intimidare se adresează doar timizilor care nu sînt sortiţi crimei şi cedează tocmai în faţa neînduplecaţilor pe care ar trebui să-i înduplece. (...)

Pasiunile sînt mai puternice decît frica de moarte

Nu putem nega, cu toate acestea, că oamenii se tem de moarte. Privarea de viaţă este desigur suprema pedeapsă şi ar trebui să nască în ei o spaimă decisivă. Ţîşnită din adîncul cel mai obscur, frica de moarte pustieşte fiinţa; instinctul vieţii, atunci cînd este ameninţat, se îngrozeşte şi se zbate în cele mai cumplite spaime. Aşadar, legislatorul era îndreptăţit să-şi închipuie că legea sa apasă pe unul dintre cele mai misterioase şi mai puternice resorturi ale naturii umane. Dar legea este întotdeauna mai simplă decît natura. Cînd încearcă să domnească asupra naturii, se aventurează în regiunile oarbe ale fiinţei, ea riscă şi mai mult să nu poată reduce toată complexitatea în care vrea să pună rînduială.

Într-adevăr, dacă frica de moarte este o evidenţă, tot evident este şi faptul că această frică, oricît de mare ar fi, n-a fost niciodată suficientă pentru a descuraja pasiunile omeneşti. **Bacon** are dreptate cînd spune că nu există pasiune atît de slabă încît să nu poată înfrunta şi stăpîni frica de moarte. Răzbunarea, iubirea, onoarea, durerea, o altă frică, ajung s-o învingă. Cum de n-ar reuşi cupiditatea, ura, gelozia, ceea ce reuşeşte iubirea pentru o fiinţă sau pentru o ţară? De secole, pedeapsa cu moartea, însoţită deseori de rafinamente sălbatice, încearcă să ţină piept crimei; cu toate acestea crima se încăpăţînează. De ce? Pentru că instinctele care, în om, se luptă între ele, nu sînt aşa cum vrea legea, nişte forţe constante în stare de echilibru. Sînt forţe variabile care mor şi triumfă rînd pe rînd şi ale căror dezechilibre succesive hrănesc viaţa spiritului, aşa cum oscilaţiile electrice, suficient de apropiate, stabilesc un curent. Să ne închipuim seria oscilaţiilor, de la dorinţă la inapetenţă, de la hotărîre la renunţare, prin care trecem cu toţii într-o singură zi, să multiplicăm la infinit aceste variaţii şi ne vom face o idee cu privire la proliferarea lor psihologică. Aceste dezechilibre sînt prea fugare, în general, pentru a îngădui unei singure forţe să domnească asupra întregii fiinţe. Dar se întîmplă, uneori, ca una dintre forţele sufletului să se dezlănţuie, ajungînd să ocupe tot cîmpul conştiinţei; nici un instinct, fie chiar şi al vieţii, nu se poate împotrivi atunci tiraniei exercitate de această forţă irezistibilă. Pentru ca pedeapsa capitală să intimideze într-adevăr, ar trebui ca natura omenească să fie alta şi la fel de stabilă şi de senină ca legea însăşi. Dar în acest caz ar fi o natură moartă.

Şi **nu este** moartă. Iată de ce, oricît de surprinzător i s-ar părea acest lucru celui care n-a observat şi nici resimţit în el însuşi complexitatea omenească, ucigaşul se simte cel mai adeseori nevinovat atunci cînd ucide. Orice criminal îşi acordă achitarea înainte de a fi judecat, considerîndu-se, dacă nu îndreptăţit, cel puţin scuzat prin circumstanţe. El nu gîndeşte şi nici nu prevede; cînd gîndeşte, o face pentru a prevedea că va fi scuzat total sau parţial. Cum s-ar teme el oare de ceea ce consideră cu totul improbabil? Se va teme de moarte după judecată, şi nu înainte de crimă. Ar trebui aşadar ca legea, pentru a intimida într-adevăr, să nu-i lase ucigaşului nici o şansă, să fie în mod anticipat implacabilă şi mai ales să nu admită nici o circumstanţă atenuantă. Cine s-ar încumeta, la noi, să ceară una ca asta? (...)

După greci, crima nepedepsită infectează cetatea. Dar, inocenţa condamnată, sau crima excesiv pedepsită, o pîngăreşte deopotrivă în cele din urmă. (...)

Legile sîngeroase însîngerează moravurile

Cînd un judecător ateu, sau sceptic, sau agnostic, condamnă la moarte un condamnat necredincios, el pronunţă o pedepsă definitivă care nu poate fi revizuită. Se aşază pe tronul lui Dumnezeu, fără să aibă puterile acestuia, şi, de alminteri, fără să creadă în el. Într-un cuvînt, ucide pentru că străbunii lui credeau în viaţa veşnică. Dar societatea, pe care pretinde că o reprezintă, pronunţă în realitate o măsură de strictă eliminare, sfărîmă comunitatea umană unită împotriva morţii şi se erijează ea însăşi drept valoare absolută de vreme ce pretinde puterea absolută. E drept că îi trimite condamnatului, conform tradiţiei, un preot. Preotul poate spera în mod legitim că frica de pedeapsă va ajuta convertirea celui vinovat. Dar cine va accepta totuşi justificarea prin acest calcul unei pedepse aplicate şi primite de cele mai multe ori într-un spirit cu totul deosebit? Una este să crezi înainte de a-ţi fi frică, alta să dobîndeşti credinţa sub puterea fricii. Convertirea prin foc sau prin tăişul ghilotinei va fi întotdeuna suspectă, şi am fi fost îndreptăţiţi să credem că biserica a renunţat să-şi supună credincioşii prin teroare. Oricum, societatea desacralizată n-are ce cîştiga dintr-o covertire de care se dezinteresează în mod declarat. Ea edictează o pedeapsă sacră retrăgîndu-i în acelaşi timp justificările şi utilitatea. Delirează, pe propia ei socoteală, îi izgoneşte fără drept de apel pe cei răi din sînul ei, ca şi cum ar întruchipa virtutea însăşi. Întocmai ca un om onorabil care şi-ar ucide fiul pervertit spunînd: "Zău că nu mai ştiam cum s-o scot la capăt cu el". Îşi arogă dreptul de a selecţiona, ca şi cum ar fi natura însăşi, şi pe acela de a adăuga eliminării vinovatului suferinţe uriaşe, ca şi cum ar fi un dumnezeu izbăvitor.

În orice caz, a afirma că un om trebuie să fie eliminat în mod absolut din societate pentru că este un ticălos **absolut** înseamnă a spune că societatea este bună **în mod absolut**, lucru pe care nici un om de bun simţ nu-l mai crede astăzi. (...)

S-a spus că legile sîngeroase însîngerează moravurile. Dar se întîmplă ca la un moment dat o societate oarecare să atingă o asemenea stare de mîrşăvie, încît, în ciuda tuturor dezordinilor, moravurile nu ajung niciodată atît de sîngeroase ca legile. Jumătate din Europa cunoaşte această stare. Am cunoscut-o şi noi, francezii, şi riscăm s-o cunoaştem din nou. Cei executaţi pe vremea ocupaţiei i-au tras după ei pe executaţii Eliberării ai căror prieteni visează revanşa. În alte părţi, state împovărate de prea multe crime se pregătesc să-şi înece vinovăţia în măceluri şi mai mari. Se ucide în numele unei naţiuni sau al unei clase divinizate. Se ucide în numele unei societăţi viitoare divinizate şi ea. Cine crede că ştie totul îşi închipuie că poate totul. Idoli vremelnici, care reclamă o credinţă absolută pronunţă neobosit pedepse absolute. Şi religii fără transcendenţă ucid în masă condamnaţi fără speranţă. (...) Toate valorile de pe continentul nostru sînt răvăşite de frică şi de ură, atît între indivizi, cît şi între naţiuni. Lupta de idei se face cu frînghia şi cu tăişul ghilotinei. Nu societatea umană şi naturală este cea care îşi exercită dreptul de represiune, ci ideologia care domneşte şi îşi cere sacrificiile omeneşti. "Exemplul pe care îl dă întotdeauna eşafodul" - s-a putut scrie - este acela că viaţa omului încetează să mai fie sacră atunci cînd se consideră utilă uciderea lui."

(Din volumul **Eseuri**, Editura Univers, 1976.
Traducere de Modest MORARIU)

Monopolul protestului

Protestul lui Tito împotriva politicii staliniste şi spectaculoasa rupere de lagărul comunist au plasat, din 1948, Iugoslavia între două lumi. Consiliile muncitoreşti, autogestiunea au situat-o încă din anii '50 în avangarda comunismului reformist, lăsînd un spaţiu însemnat iniţiativei individuale şi influenţei occidentale. Despotul luminat care a fost Tito a amînat toate conflictele, dînd o marjă de exprimare protestului intern şi pedepsindu-l de cîte ori încerca să se organizeze. Liga comuniştilor iugoslavi, care în pofida tuturor concesiilor nu a acceptat niciodată să i se pună în discuţie statutul de unică forţă conducătoare, i-a neutralizat pe opozanţii din toate direcţiile: naţionalişti, dogmatici, revizionişti, tehnocraţi, liberali, neo-kominformişti.

După deceniul de supravieţuire post-titoistă, cînd s-a practicat conducerea colectivă, prin rotaţie, referendumul din Kosovo declanşează criza naţională ale cărei evoluţii au ajuns la cataclismul ameninţător de astăzi. Iugoslavia nu mai e o patrie, ci mai multe patrii. Nu structura democratică a statelor suverane se apără cu arma în mînă, ci graniţele, accesul la mare, coridoarele. În acest context, mai este legitim protestul? Şi dacă este legitim, este opoziţia posibilă? Numărul din iunie al revistei **La nouvelle Alternative** (din care am reprodus cîteva fragmente) analizează în dosarul său situaţia opoziţiei democratice din fosta Iugoslavie. Starea de război justifică în ochii populaţiei toate încălcările de drept pe care actualii conducători ai republicilor le făptuiesc în mod curent. În condiţiile unui control sever al mijloacelor de informare opoziţia nu poate cîştiga audienţă distanţîndu-se de discursul naţionalist. Chemarea la împotrivire e identificată cu trădarea. Din acest motiv protestatarii se exprimă cu prudenţă, ceea ce nu contribuie la clarificările necesare.

Recent, episodul încarcerării şi eliberării lui Draşkovici a ilustrat limitele protestului. O demonstraţie a opoziţiei, victime, Draşkovici şi soţia lui sînt arestaţi, bătuţi, condamnarea riscă să fie lungă; în cele din urmă, la insistenţele soţiei preşedintelui Franţei, Miloşevici "îi iartă" pe opozaţi. Războiul continuă.

Pe vremuri Tito îşi asumase monopolul protestului. Acum acest monopol s-a lărgit puţin: beneficiază de el şi Miloşevici, şi Tudjman, şi Izetbegovici. Pînă la un punct şi Draşkovici. Dar nu răniţii, refugiaţii, victimele, locuitorii tuturor aşezărilor cu nume greu de pronunţat din cauza succesiunii consoanelor.

La sfîrşitul anilor '80 Iugoslavia părea că se află într-o situaţie privilegiată faţă de toate celelalte ţări din Est. Profitînd de slăbiciunea şi caracterul eterogen al opoziţiei, foştii comunişti de la putere s-au lepădat energic de comunism şi pretind că-şi salvează ţara distrugîndu-şi poporul, popoarele.

MILITARIZAREA SISTEMULUI MULŢIPARTIT. O OPOZIŢIE FĂRĂ IDEOLOGIE

În ultimele două secole viaţa politică din regiunile sîrbeşti a avut specificul său în funcţie de origini şi de intensitate. Cu excepţia Voivodinei, toate partidele politice din afara Serbiei au fost "naţionale" pentru că îi reprezentau fie pe locuitorii oprimaţi în trecut, fie o minoritate naţională care lupta pentru drepturile sale naţionale în cadrul Imperiului Austro-Ungar. În Muntenegru, ca şi în Bosnia, viaţa politică a apărut la începutul secolului. Sub stăpînirea maghiară, partidele sîrbeşti din Croaţia, apărute la sfîrşitul secolului XIX, n-au fost nici politice, nici sociale, ci înainte de orice, naţionale. Sîrbii din Croaţia au mai fost modelaţi şi de un alt fenomen: ei locuiau în regiuni în care armatele austriece de la graniţă protejau nu doar autonomia croată, dar şi regatul austriac în faţa înaintării turceşti. Aşa a fost pînă în 1878. În trei secole şi jumătate, sîrbii din Croaţia au devenit o armată profesionistă şi din acest motiv se bucurau de anumite privilegii care au suscitat reacţii nu doar naţionale, ci şi sociale în populaţia croată.

După ultimul război mondial, pe rînd, URSS şi Occidentul au contribuit la înarmarea Iugoslaviei titoiste, în toate sensurile termenului: prin sprijin diplomatic şi prin vînzare de arme. Timp de decenii s-a repetat mereu: "Cele treizeci de divizii iugoslave sînt în stare, singure, să-i ţină piept lui Stalin". Nu era vorba doar de o militarizare clasică. Instalarea durabilă şi organizată a spiritului militarist în Iugoslavia lui Tito n-a fost receptată în Occident timp de treizeci de ani. Astăzi militarizarea este prezentă la toate nivelele spaţiului iugoslav, în special la sîrbi, dar şi la croaţi şi musulmani. Imposibilitatea de a susţine un dialog altfel decît cu arma în mînă este în bună măsură consecinţa acestui "spirit" (...) După desfiinţarea Ligii comuniştilor iugoslavi, în ianuarie 1990, încrederea în sine a forţelor armatei iugoslave a cunoscut un declin, în timp ce forţele republicane s-au întărit. Forţele separatiste din republici au obţinut arme din străinătate care s-au adăugat celor cu care armata federală a dotat apărările teritoriale. Această situaţie a dus, ineluctabil, la război civil, pe baza autodeterminării popoarelor.

În asemenea circumstanţe cum să te aştepţi la apariţia sistemului multipartit şi la formarea noilor partide politice? Militarizarea societăţii a folosit la respingerea sistematică a oricărei concepţii politice civile. Chiar dacă între 1950 şi 1980 societatea iugoslavă a progresat spectaculos sub raport material, perspectivele ei politice au diminuat proporţional. Şi este de înţeles. Succesul lui Tito în sînul comunităţii internaţionale, îmbogăţirea cetăţenilor bazată pe credite şi pe ajutorul Occidentului, devizele furnizate de iugoslavii care munceau în străinătate n-au făcut decît să consolideze autoritatea dictaturii lui Tito şi să împiedice formarea oricărei opoziţii democratice. (...) În timpul dictaturii lui Tito, Iugoslavia a avut doar două mişcări de opoziţie masive, localizate în timp şi în spaţiu: mişcarea studenţească din Belgrad, în 1968, şi mişcarea naţionalistă croată din 1971. Din mişcarea studenţească se trag personalităţile care au fost la conducerea partidelor de opoziţie democratică în 1989: profesorul Dragoljub Micunovici, Ljubomir Tadici, Svetozar Stojanovici, majoritatea membri ai şcolii socio-filosofice critice Praxis. Din mişcarea croată se trage regimul lui Franjo Tudjman. Opozanţii sîrbi sînt şi astăzi în opoziţie, în timp ce în Croaţia opozanţii au ajuns la putere. (...)

Opoziţia sîrbă n-a păstrat nimic din ideologia care a propulsat-o. Ljubomir Tadici susţine că niciodată viaţa politică sîrbă n-a fost atît de săracă. Dezbaterea în contradictoriu nu se duce decît în jurul problemei naţionale şi a puterii lui Miloşevici. Scena politică este supra-încărcată de lozinci anticomuniste. Ideile social-democrate se nasc şi dispar cu rapiditate. Consiliul cetăţenilor care încearcă să construiască o stîngă "fără Tito", pe baze antinaţionaliste şi a-naţionaliste, cu ajutorul lozincilor pacifiste clasice, n-a obţinut nici un loc în parlament. În aceste timpuri de naţionalism xenofob în Serbia, ajutorul afişat de Statele Unite şi de Franţa a fost stînjenitor.

Acum, la începutul anului 1993 încă nu există tendinţe sociale şi politice clare. Dacă problema naţională e atît de prezentă în preocupările partidelor de opoziţie, motivul e că tot ce s-a făcut pentru sîrbi din 1912 pînă în 1990 este pus sub semnul întrebării. Aproape toată opoziţia l-a huiduit pe Miloşevici, ceea ce s-a dovedit a fi contraproductiv.

Preşedintele republicii sîrbe nu este nici un ideolog, nici un întemeietor de partid; el nu este decît reprezentantul unei fracţiuni a fostului aparat, este moştenitorul a ceea ce regimul comunist în descompunere a lăsat Serbiei. Sfîrşitul său e aproape, chiar dacă opinia publică, înspăimîntată de evoluţiile post-iugoslave şi de problema naţiunii sîrbe, îl susţine. Faptul că procesul de democratizare a început în plină dezagregare a statului şi teritoriului pe care trăiesc sîrbii, l-a împiedicat să se dezvolte. Prin acţiunile ei, comunitatea internaţională n-a făcut decît să ajute regimul lui Miloşevici împotriva opoziţiei. (...)

Desimir TASICI
(deputat, membru al Partidului Democrat, ziarist)

CINE E MAI CROAT?

(Fragment dintr-o convorbire cu Ivan Zvonimir Cicak*)

- Sînteţi membru al opoziţiei croate sau un disident?

- E o problemă de teorie politică. Ce înseamnă să fii un disident într-o ţară post-comunistă? Mediul în care apare disidenţa, sau ceea ce se numeşte disidenţă, dovedeşte că nu s-a ieşit din comunism. Croaţia n-a părăsit modelul gîndirii totalitare. Dacă noi, cei care ne ocupăm de drepturile omului şi care avem un alt mod de a gîndi sîntem consideraţi disidenţi, asta înseamnă că în Croaţia nu există opoziţie, sau că aceasta nu îşi îndeplineşte misiunea. Astfel se verifică teza conform căreia modelul politic de azi din Croaţia nu s-a schimbat din punctul de vedere al politologiei. Diferenţele minime între putere şi opoziţie nu se referă decît la modul şi capacitatea de a cuceri puterea. Bătălia politică şi diferenţa esenţială stă în chestiune **cine** va guverna şi nu **cum** se va guverna. În lume, duelul politic se desfăşoară în legătură cu maniera de a guverna şi a matricei politice, din care s-a născut gruparea chemată să guverneze; să zicem, de exemplu, democrat-liberalii, sau democrat-creştinii... Apariţia disidenţilor dovedeşte că opoziţia parlamentară ca şi restul opoziţiei au apărut din aceeaşi matrice politică; diferenţa e că cei din guvern au izbutit să ajungă la putere.

Eu nu mă consider un disident. De douăzeci şi cinci de ani am rămas credincios modelului politic pe care doresc să-l instaurez. Modelul pe care noi l-am combătut şi pe care am crezut că l-am învins a supravieţuit: nu s-a schimbat, ba mai rău, a devenit şi mai retrograd. Aşa se explică existenţa disidenţilor, dovedind că ne aşteaptă o luptă îndelungată pentru eliminarea acestor modele politice. A modelelor politice care formează disidenţi.

- Înseamnă că opoziţia parlamentară croată este sufocată.

- Mai corect spus, s-a sufocat singură! Chiar dacă la sufocarea ei contribuie şi partidul de la putere şi mijloacele de informare controlate de el. Dar opoziţia a făcut greşeala de a cădea în capcană, acceptînd "regulile jocului" politic. Pe de altă parte, în Croaţia există un model profund înrădăcinat: partidul la putere se defineşte negativ în raport cu opoziţia, conform modelului comunist de demascare permanentă a duşmanului. Şi opoziţia parlamentară îşi caută un duşman faţă de care să se definească negativ. Pe scena politică, principiul e acelaşi: toţi se acuză că nu sînt destul de croaţi. Şi invers: cînd s-a format statul croat, discuţiile despre "cine ce fel de croat este" au încetat şi au început dezbaterile politice în legătură cu programul. Adversarii statului croat sînt de partea cealaltă, cu arma în mînă, iar cei care au rămas în Croaţia sînt croaţi în sens politic, deci şi sîrbii sînt croaţi. Deosebirile de apreciere şi de proiect politic ar trebui exprimate într-o manieră democratică, pentru că altfel se vor exprima pe cale revoluţionară, deci teroristă.

- Există divergenţe în sînul opoziţiei parlamentare oficiale?

- Sînt divergenţe de tactică şi de abordare a problemei. Dar nu văd diferenţe importante între putere, opoziţie şi conducătorii lor, dacă nu le luăm în consideraţie numele. Nu se deosebesc în felul de a reglementa problemele. Nu există proiect politic diferit pentru că spaţiul politic a fost ocupat de război. Nu de război ca atare, ci de abuzul argumentului de război. Opoziţia l-a acceptat în loc să încerce să găsească o politică alternativă. A intrat în competiţie cu guvernul propunînd măsuri şi mai radicale, supralicitînd. Dar opoziţia nu poate învinge guvernul pe terenul său propriu; manipulînd informaţia, puterea va fi întotdeauna capabilă să-şi demonstreze legitimitatea, să dovedească că e cel mai radical reprezentant legal al apărării intereselor statului.

---

* Membru în **Comitetul Helsinki pentru apărarea drepturilor omului.** A fost de două ori condamnat pe timpul lui Tito pentru naţionalism. În 1990, a reînfiinţat Partidul ţărănesc croat, pe care apoi l-a părăsit. Catolic fervent, lupta sa îndîrjită împotriva lui Franjo Tudjman şi a regimului său, pe care l-a susţinut odată, îi atrage o permanentă supraveghere poliţienească.

Pagini realizate de Magdalena BOIANGIU

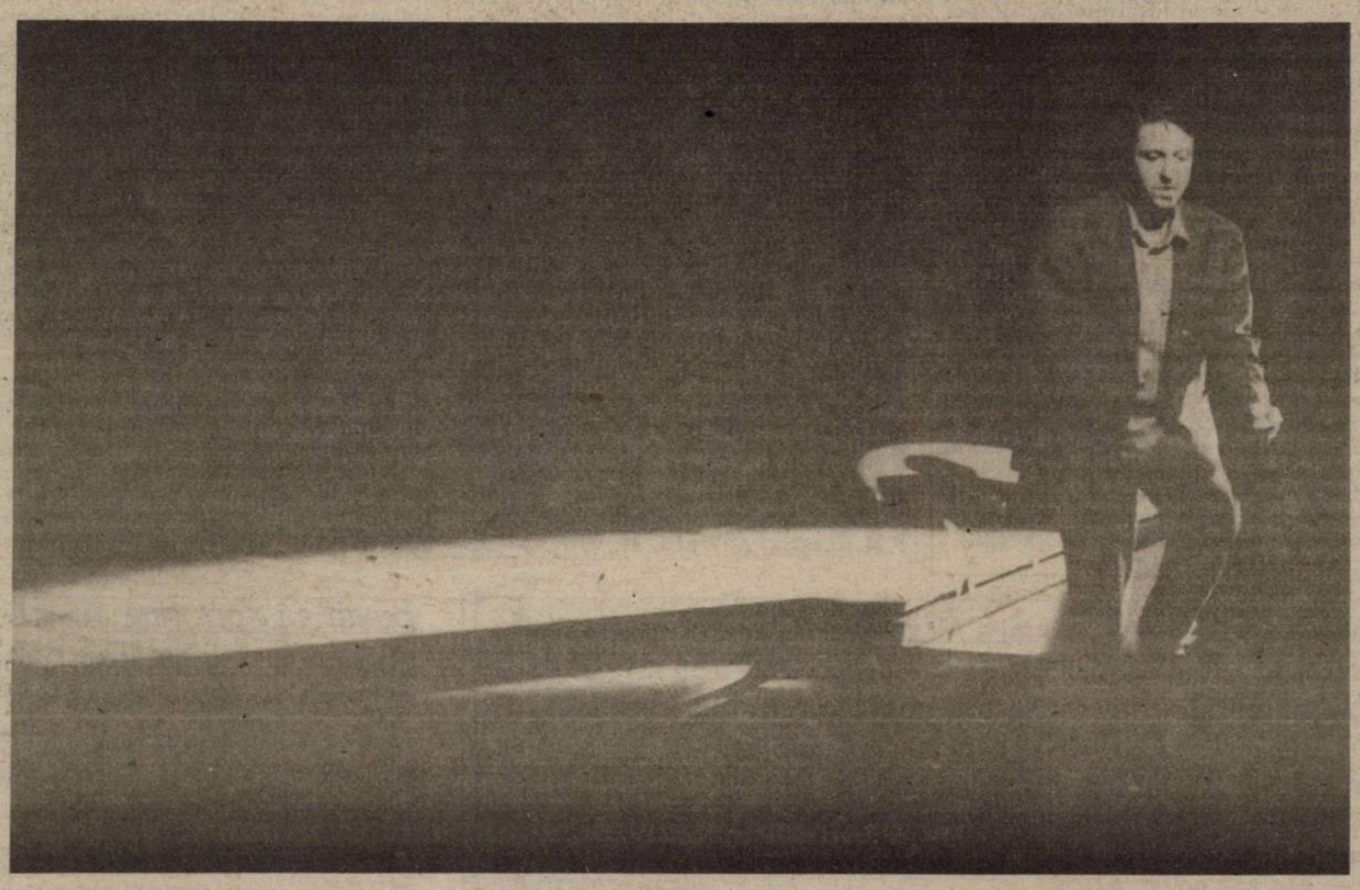

© M. Oroveanu

Artificii

Metisajul bogăției cu sărăcia

Europa occidentală, confruntată cu "noii dragoni" asiatici, Coreea de Sud, Taivanul, Singapore, Birmania, Vietnamul și așa mai departe, constată că procesul de "dragonizare" e "europenizabil", el atingînd acum și fostele țări socialiste europene aflate în plină metamorfoză...

Urmarea: mîna de lucru, scumpă, din Europa occidentală, începe să fie "inutilă".

Urmarea urmării: unii mormăie bombănitor, afirmînd că salariatul occidental e prea leneș, prea răsfățat de diferitele legi și reglementări ocrotitoare, promulgate de-a lungul timpului sub presiunea mișcărilor sindicale și a celor politice - de stînga, că vacanțele plătite ale acestui salariat sînt prea lungi, avînd zile nelucrătoare prea numeroase, și așa mai departe; aceasta, în timp ce alții susțin că pomenitele cîștiguri sociale trebuie prezervate, că revoluția tehnică și tehnologică, însoțită de una socială*, ar trebui injectată în fesele sau venele "dragonilor" care, în felul acesta, ar urma să fie "decolonizați" de autoritarismul (capitalist sau comunist) și "colonizați" ideologico-social după tipicul occidental, siliți să aplice și ei aceleași reguli sociale ca și occidentalii, să "scumpească", adică - cu bună știință - mîna de lucru...

Urmarea urmării urmării: țările Europei occidentale, temîndu-se de prăpastia care amenință să se lărgească între ele și "dragoni", se văd nevoite să exporte spre aceștia știința și tehnologia industrial-socială de care dispun, pentru a-i ridica pe "concurenți" la nivelul celor "concurați", fiind nevoite să aplice, în același timp, o politică internă de austeritate, în stare să mai reducă și ea din diferența de nivel; în stare să coboare nivelul celor "concurați" la acela, aflat în ascensiune, al "concurenților", - o politică - altfel spus - creatoare de sărăcie...

Urmarea urmării urmării urmării: una dintre soluțiile despre care se tot discută acum în occident e aceea a "împărțirii timpului de muncă", împărțire însoțită, bineînțeles, de una echivalentă a salariului, acompaniată, deci, de o sărăcie a celor care au o slujbă și un salariu (chiar dacă e vorba de o creștere echivalentă a timpului liber...). Altfel spus, ceea ce se prefigurează în vestul european este o metisare a bogăției locale cu sărăcia venită din estul european sau trans-european, așa cum, în orientul european sau trans-european, tendința înregistrată e aceea de metisare a sărăciei locale cu bogăția venită dinspre vest. Aceste impulsuri, spasmodice, înregistrate atît în est, cît și vest, sînt atît de viguroase, atît de puternice, atît de violente, aproape sincron convulsive, încît, uneori, procesul de mixare, de metisare, despre care e vorba, îl depășește actualmente pe cel al metisării bogăției nordice cu sărăcia sudică.

Ca și cum sărăcia și bogăția, valori prin excelență relative, reciproc definitorii, n-ar mai avea rost, iar din cețurile războiului rece ieșind acum la lumină un fel de "falanster planetar".

Alexandru PAPILIAN

**Revoluție culminată, după unii, nu cum s-ar crede cu revoluția rusă din octombrie/noiembrie 1917, ci cu anul 1968, cînd tinerii occidentali, mai ales cei parizieni, scoteau limba și aruncau cu pietre împotriva "burghezilor stupizi" din rîndul cărora se ridicau "boss"-ii cu bretele și trabucuri și cînd, de partea cealaltă a Zidului creat de revoluția rusă și împins pînă în mijlocul Europei, un tînăr praghez, Jan Palach, își dădea foc, ca semn de împotrivire, la intrarea trupelor sovietice et Comp. în Cehoslovacia.*

Protest și societate civilă*

Borges scria odată că orice mare scriitor își inventă un lanț de predecesori din care să descindă. Dacă lărgim cîmpul metaforei, vom redescoperi adevărul de multe ori prezentat drept paradox că orice nou eveniment își descoperă (ori inventă) o istorie în raport cu care să pară firesc. În lumina aceluiași demers, extraordinarele evenimente din decembrie 1989, ca și evoluția României de atunci încoace, ne cer astfel o altă viziune asupra ultimelor decenii decît cea cu care ne obișnuiserăm, viziune care să ne explice, mai degrabă pedestru, miracolul. Cititorul va fi înțeles singur, desigur, că nu este vorba de rescrierea altfel partizană a istoriei, din perspectiva (de altminteri destul de vagă) (a) învingătorilor (oare cine sînt aceștia?), și nici de distribuirea de certificate retroactive de contestatari (ori protestatari?), după vechea zicală "puțini am fost, mulți am rămas": este vorba numai de încercarea de a găsi, în ultimul sfert de veac cel puțin, acele fapte ce, retroactiv, se arată a fi fost încărcate de semnificații ce atunci ne-au scăpat, și care s-au dovedit a fi fost astfel purtătoare de viitor, cum ar spune prospectologul francez P. Massé, în sensul în care semințele poartă în ele viitoarea plantă. Și această încercare impune discuția despre **protestul** (social, desigur) și **despre societatea civilă**, sub dictatură, înțeleasă ca zonă de rezonanță ce tolera protestul, dacă nu chiar îl încuraja - elemente în jurul cărora, în toate țările comuniste, s-au grupat după 1989 forțele "noii democrații".

Pe scurt, problema poate fi deci formulată în modul următor: fiind date România '93 și societatea civilă de după decembrie 1989, să recitim (în sensul metaforei lui Borges) evoluția acestei societăți în ultimele decenii ale dictaturii, astfel încît prezentul să ne apară măcar drept posibil, dacă nu chiar urmare necesară, firească, inevitabilă, "a ceea ce a fost".

Cu toată larga literatură consacrată mai ales în ultimii ani "fenomenului românesc", nu cred că greșesc dacă socotesc că un astfel de studiu - asupra evoluției societății civile în România sub dictatura comunistă - nu este (încă) în circulație. Există, desigur, numeroase cărți și articole ce analizează, cu mijloace probe (1), problemele României și, în particular, ale ceaușismului în anii '80 - și numai o simplă înregistrare a autorilor occidentali și a lucrărilor ce s-au ocupat de aceste probleme ar ocupa un spațiu mult mai larg decît cel al însemnărilor de față. După știința mea, însă, atunci cînd analizele nu scoteau în "evidență" aspecte ce păreau bizare cel puțin publicului românesc - ca "succesele" economice, "ameliorările" sociale, ori "performanțele" pe scena politicii mondiale ale fostului cuplu prezidențial - ele subliniau trăinicia sistemului și apatia populației, gata să-și urmeze, oriunde și oricînd, liderii niciodată aleși (2). Dacă nu era de tot ignorat, "protestul" social era redus la liste - ce, adevărat, se lungeau în ultimii ani - de disidenți, definiți (după Medvedev) prin curajul de a-și exprima deschis dezacordul cu aspecte fundametale ale societății comuniste în care trăiau, asumîndu-și deci riscurile unor astfel de gesturi. Începute cu Paul Goma și cei ce l-au urmat - ca regretatul I. Negoițescu - astfel de liste, preluate de la autor (occidental) la autor (occidental) și validate de regulă de arhivele "Europei libere", au înglobat pe rînd pe prea-curînd dispărutul Vlad Georgescu, pe muncitorul Paraschiv, pe Gh. Calciu-Dumitreasa, pe Dorin Tudoran, pe semnatarul acestor rînduri, desigur pe doamna Doina Cornea, pe N. Stăncescu, G.Fistioc, I.Puiu, I.Brătianu, M.Celac, R.Filipescu, G.Andreescu, D.Petrescu, L.Cangeopol, A.D.Munteanu, B.Nedelcovici, A.Blandiana, O.Paler, M.Dinescu, A. Buzura, A.Pleșu, M.Șora, Al.Paleologu, G.Liiceanu, S.Tănase, P.M.Băcanu, A. Uncu, M. Creangă, A. Teodorescu, G. Adameșteanu, I. Mălăncioiu, C.Anastasiu, pe ceilalți scriitori ce au semnat scrisori de solidaritate ori contestație, ca și pe rebelii din "vechea gardă" - S.Brucan și "ai lui șase" (Cer iertare și pe această cale celor pe care memoria mea obosită îi uită acum, asigurîndu-i în același timp de totala mea bună credință în reconstituirea unor astfel de liste; cred însă că numai V.Socor, de la "Europa liberă", are fișierul complet...). Listele de disidenți sugerau însă că fenomenul contestatar în România rămîne la nivelul strigătului individual - spre deosebire de contestația, mult mai bine structurată și vizibilă, din Polonia, atunci Cehoslovacia, Ungaria ori Germania (atunci încă de Est). O destul de vastă literatură occidentală moralizatoare, desigur bine intenționată, subliniind caracterul exemplar al disidenței anti-comuniste și mustrînd pe cei ce n-o urmează, a strecurat și sentimentul unei vagi ostilități între "cei ce protestează" (ori, mai exact, între cei despre care se știe că protestează) și "masa amorfă" (incluzînd restul - de la confortabila "majoritate tăcută", totdeauna explicînd salturile istorice, la nomenclatura agresiv aliniată). În sfîrșit, cel puțin după știința mea, nu există pînă acum analize diferențiate ale **conținutului** protestului anti-totalitar al disidenților: și, urmărind numai să evidențieze pe "cei ce se opun", autorii occidentali așază cam în același grup scrisori lacrimogene ce reclamau respectarea drepturilor omului (în special al celui de emigrare), ori pamflete, ori manifeste cu adevărate studii critice ale ceaușismului cultural, ori cu proiecte de reformă economică și socială. Singurul liant al acestor contribuții, de nivel cultural extrem de diferit, era probabil faptul că ele nu putuseră fi difuzate pe căile normale ale comunicării dintre români - și anume presa, radioul ori televiziunea atunci controlate de putere - ci făcuseră apel la canalele clandestine - presa occidentală și, în primă ori ultimă instanță, "Europa liberă".(3)

În concluzie, așadar, cred că nu greșesc cînd spun că imaginea pe care ne-am alcătuit-o cu toții asupra României în deceniile 8 și 9 era aceea a unei societăți în curs de comunizare, total controlată de o putere despotică în continuă întărire, și în fond aproape deloc perturbată de un grup marginal de don-quijoți, de fapt mai toți în curs de emigrare. Nu este de mirare că în această perspectivă decembrie '89 intră în zona miracolului, iar explicațiile privind "imixtiunea străină" rămîn sigurele apte a justifica răsturnarea dictaturii.

Rezistă oare o astfel de imagine analizei cu ochii anului '93? După părerea mea, nu. Îmi pare mai plauzibilă varianta unor decenii 8 și 9 în care nemulțumirea populară s-a accentuat, iar, sub aparența întăririi, dictatura și-a îngustat suportul popular pînă la anulare, găsindu-se de fapt din ce în ce mai izolată. Protestul ori disidența nu mai apar drept bizare don-quijotisme ci ca partea vizibilă a unui enorm ghețar de nemulțumiri - și, ca orice creastă de ghețar pe mare agitată, nu este de mirare că ea nu dă totdeauna măsura a ceea ce se află în adîncuri. Nu opoziția dintre contestatari și "ceilalți", ci profunda legătură dintre cei ce și-au arătat și cei ce nu și-au arătat nemulțumirea îmi pare tema centrală a cercetării. Și, în această perspectivă, societatea civilă - definită ca acea parte a țesutului social ce încearcă să-și păstreze normalitatea sub dictatură - pare nu numai că nu s-a îngustat, dar s-a lărgit continuu în anii '80, demonstrînd că "Zona de rezonanță" a contestației era mult mai vastă decît ne închipuiam noi.

Interpretarea protestului și disidenței nu ca fenomene singulare ci ca parte vizibilă într-un mod extrem de particular a unui fenomen mult mai vast ne conduce astfel la subiectul total neglijat, după știința mea, dar central pentru înțelegerea României în ultimele decenii: **evoluția nemulțumirii populare și diversificarea formelor ei (mai ales în perioada 1971-1989).**

Numeroase teme, fascinante după părerea mea, își așteaptă astfel cercetătorii care să le exploreze cu cît mai puțină părtinire (dacă nu se poate chiar fără) și cu lucidă probitate. Citez numai cîteva dintre acestea: nemulțumirea demnitarilor comuniști (vechi și noi), nemulțumirea aparatului partidului comunist, nemulțumirea aparatului securității, nemulțumirea militarilor, nemulțumirea "vechii gărzi" comuniste, nemulțumirea "tinerilor lupi" tot comuniști, desigur nemulțumirea generală a intelectualilor, nemulțumirea muncitorilor și țăranilor, nemulțumirea potențialilor întreprinzători, nemulțumirea tineretului ori nemulțumirea minoritarilor etnici și religioși. Un subiect extrem de interesant îmi pare și cercetarea diferitelor forme de complicități ad-hoc dintre diferitele "nemulțumiri", apță a explica, cred eu, și multiplicarea formelor de manifestare ale acestora și, în particular, pe lîngă protestul antitotalitar explicit, vom fi în măsură să înregistrăm și alte forme tolerate de contestație - ca protestul prin cultură (întemeiat pe promovarea exclusivă a valorii culturale oficial neglijate), protestul prin ignorarea de fapt a dictaturii (ducînd la acele "insule de normalitate" constituite în jurul unor personalități ca O.Onicescu, C.Noica ori S.Marcus) ori protestul prin problematizare aparent benignă (romanele lui Al. Ivasiuc, A.Buzura ori G.Adameșteanu). În sfîrșit, mă gîndesc și dacă societatea civilă din România înaintea lui decembrie 1989 nu ar putea fi chiar definită drept **sediu social al nemulțumirii**, (de toate tipurile) fapt ce justifică deci retroactiv caracterul ei mozaicat și heterogeneitatea ei structurală.

... Văd deja cu ochii minții protestele multora din prietenii mei, îngrijorați dacă nu chiar scandalizați de viziunea pe care o propun și care poate părea o încercare de diluare a eroismului disidenței în conformismul ori chiar lașitatea pre-revoluționară cvasi-generală. În replică, aș spune că societatea civilă din România 1993 îmi pare mai degrabă ca descinzînd din varianta mea a societății civile pre-revoluționare decît din listele de disidenți. În plus, astfel privit, trecutul apropiat ne oferă mai puține temeiuri de discordii și diviziuni decît clasica versiune în două culori - ei, curajoșii care au protestat și noi, ceilalți care am înghițit, ambele definind grupuri cu frontiere meren disputate - și poate contribui la construcția acelei solidarități naționale de care avem cu toții atîta nevoie.

Mihai BOTEZ

***) Fragment din studiul "Note asupra societății civile în România: 1977-1989", pregătit pentru Convenția ARA, Chișinău, iulie 1993.**

(1) Voi repeta și aici opinia mea că astfel de mijloace, dezvoltate de analiști în spațiul democrațiilor occidentale, nu sînt totdeauna adecvate cercetării comunismului. De pildă, analiza datelor statistice este relevantă dacă statisticile sînt mincinoase, analiza de conținut a discursurilor ori documentelor este discutabilă dacă acestea nu exprimă pe lideri ci sînt construite drept colaje ș.a.m.d. Am dezvoltat aceste aspecte în broșura mea "Românii despre ei înșiși", Editura Litera, București, 1992.

(2) Este de la sine înțeles că și analizele mele intră în aceeași categorie. Vezi op. cit.

(3) "Europa liberă" a devenit astfel principalul - dacă nu și unicul - garantor moral al contestației. Aceasta dovedește desigur rolul imens pe care l-au jucat minunații oameni de la München, Paris, Washington și New York în articularea contestației române; în același timp însă trebuie remarcat și faptul că ostilitatea ori chiar indiferența "Europei libere" - cel puțin teoretic nu totdeauna explicabilă prin rațiuni exclusiv ideologice ori politice - au constituit filtre majore în difuzarea (în România) (a) mesajului disident.

Redacția *DILEMA* ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poștale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU

REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacție), Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (redactor șef), Mircea VASILESCU (red. șef adjunct)

CORECTURĂ: Gabriela MAȘEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 30
6-12 august 1993
16 pagini 75 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

NOI NU FACEM BĂȘCĂLIE, DAR NICI N-O PUTEM URÎ

Din această *dilemă*, încearcă să ne extragă înfundîndu-ne, în ordinea intrării în vorbă:
I.V. STALIN, pensionari, studenţi, şomeri, Eugen ISTODOR, O. PALER, C. ŢOIU, BOUVARD, PÉCUCHET, D. SOLOMON, Radu Eugeniu STAN, I.L. CARAGIALE, SZÁSZ János, Şt. CAZIMIR, G. STANCOV, PLATON, George PRUTEANU, POINCARÉ, Ov. VERDEŞ, FREUD, BULĂ, Al. GRAUR, Rodica ZAFIU, VALÉRY, Apostolul PAVEL, H.-R. PATAPIEVICI, Nea NICU, Bogdan GHIU, Alex. Leo ŞERBAN şi mai căutaţi în "Larousse", că nu strică, Geo DUMITRESCU.

Numai cel care ia în glumă lucrurile pe care toată lumea le ia în serios ştie să ia în serios lucrurile pe care toată lumea le ia în glumă.
(Din înţelepciunea chineză)

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În general, dicţionarele definesc cuvîntul băşcălie numai prin intermediul prezenţei sale în expresiile "a face băşcălie", "a lua în băşcălie", "a face de băşcălie" pe cineva. Luat separat, deci, cuvîntul pare destul de greu de definit (ca orice termen pe care îl înţelege oricine), aproape că nu are individualitate, el ţine doar de context, de nişte expresii "culese din gura poporului", cum se spunea pe vremuri. Faptul că Dilema îi dedică acum un număr nu vrea neapărat să-l ridice la prestigiul unei categorii "adînci" şi complexe dacă nu merită, dar nici să-l expedieze pe nedrept la marginea limbajului, dacă el se dovedeşte capabil să împrumute bătoşenia conceptului. "Iar sînteţi frivoli!" - ne vor spune prietenii noştri ceva mai sobri, care aşteaptă de la o revistă numai şi numai pietre de temelie şi înălţări sufleteşti. Posibil, dar nu puteam evita să punem în discuţie şi acest termen, cu tot ceea ce denumeşte el. "Foarte bun numărul, aveţi haz!" - ne vor spune ceilalţi prieteni, care mai aşteaptă şi altceva de la o revistă. Posibil, dar subiectul este dincolo de haz, nu puteam să nu punem în discuţie şi latura lui gravă.

Adevărul este că, şi faţă de băşcălie, în lumea noastră de tranziţie sînt previzibile două reacţii: una de acceptare necondiţionată, ca pe ceva implacabil şi bine legat de structurile profunde ale mentalului nostru, un mod de a supravieţui, o dovadă de inteligenţă şi spontaneitate din partea poporului român, o manifestare a unui duh superior, ridicat un pic deasupra contingentului şi privind de acolo zbaterile vremurilor nu chiar în bătaie de joc, dar aşa, descheiat la doi nasturi; cealaltă, de respingere totală, ca pe o probă a imaturităţii noastre ca popor, o frivolitate care nu ne lasă să "ne înscriem în istorie", ne deturnează de la marile sensuri ale existenţei şi de la adevăratele probleme. Nu ne interesează în mod absolut nici una, nici cealaltă reacţie, ci - la urma urmei - cum reuşesc ele să coexiste şi cu ce se alege de pe urma acestei coexistenţe chiar ea, băşcălia însăşi. Căci - ne-am gîndit noi cînd pregăteam acest număr - omul, cum intră el repede la o idee, poate gîndi că există o băşcălie a puterii şi una a opoziţiei, ori că băşcălia face şi ea parte dintr-un scenariu "menit să deturneze atenţia de la...", ori că activiştii nu erau băşcălioşi, şi de-aici a venit de li s-a şi tras sfîrşitul regimului, care, mă-nţelegi, pentru că suntem noi nişte proşti...

De fapt, acest număr era necesar; a vorbi despre băşcălie în mijlocul tranziţiei, cînd tocmai se formează o nouă clasă politică, noi tabieturi de guvernare şi noi tipicuri de opoziţie, noi forme de protest şi un nou limbaj de lemn, este mai mult decît obligatoriu pentru oricine l-a citit pe Caragiale. Şi apoi, putem să fim indignaţi de "spiritul de băşcălie", putem să-i punem în seamă toate nerealizările şi frustrările noastre, un lucru este cert: acest cuvînt, strecurat nu se ştie pe ce căi şi din ce orizonturi în limba noastră strămoşească, acest cuvînt greu de definit nu are, în limba română, nici o noţiune care să i se opună perfect, diametral, categoric, care, la o adică, să-i fie un adversar pe măsură. Iar acesta e motivul fundamental pentru care merită să discuţi despre acest termen. Dacă vrem să construim o antiteză avînd într-o parte cuvîntul băşcălie, în partea cealaltă nu putem pune un cuvînt care să se potrivească perfect, ci numai persoane şi instituţii. (M.V.)

Aduse cu poşta

Rîsul de protecţie socială

Tratînd despre băşcălie, voi fi solemn. Această instituţie se cere respectată. Nu numai fiindcă este a noastră, neaoşă, dar mai ales fiindcă este un semn al democraţiei. Băşcălia, supravieţuind cu greu dictaturii (ca orice formă de rezistenţă), abia astăzi, "sub soarele libertăţii", înfloreşte-n voie.

Un popor de subalterni se răscoală. În băşcălie el găseşte un lac de acumulare nesfîrşit, gata să-i preia refulările. După '89 toţi regii sînt goi. Un director de combinat poate fi demis printr-o grevă şi un profesor îşi poate pierde catedra cu cîteva petiţii la minister. Tristele lor figuri autoritare nu mai sperie. Îi poţi sfida, îi poţi tutui, îi poţi îngîna, le poţi scoate limba... Un egiptean care rîde în faţa zeului Apis face din acesta un bou oarecare, spune un cărturar rus. E momentul cînd caracterul oficial dispare, cînd dispare teama şi îşi face loc îndrăzneala. Încă un pas şi sînt cucerite privilegii ale ştabilor de ieri (şi de azi): poţi fi insolent ca Nicuşor, poţi fi sarcastic precum coana Leana, poţi fi lipsit de măsură ca nea Nicu... în fine, poţi fi bădăran ca oricare alt "mare mahăr". Poporul suveran culege, cuprins de excitaţie, un fruct pînă mai ieri oprit. Ca într-un mare carnaval, măştile se amestecă şi rolurile se inversează...

Şi apoi, să privim băşcălia ca pe un factor de progres. Ea nu e altceva decît rîsul popular strămutat la oraş: rîsul unei clase în expansiune. Cînd Păcală a devenit Bulă ("s-a emancipat"), hazul de necaz a trecut în miştocăreală. "Nu contează, Jean boxează", "Eşti cel mai tare din parcare" (într-o variantă, "parcarea-n renovare") şi alte replici "prompte" poartă-n ele şmecheria citadinului.

Nişte suporteri români la Campionatele Mondiale de Fotbal din Italia '90 rîdeau instantaneu la vederea carabinierilor, strigîndu-şi unul altuia "Jos Chiţac!". (Erau nu doar microbişti, ci şi "golani".... Se pare că italienii n-au prins poanta.) Un "om de spirit" al marilor cartiere bucureştene îţi vorbeşte în lozinci, în replici din reclame televizuale, în poante de bancuri: există o enciclopedie a suburbiei, sortită să se golească de sens pe zi ce trece.

Bancul n-a dispărut cu totul ca gen folcloric, mai degrabă şi-a dispersat duhul. Cine regretă bancurile politice de odinioară n-are dreptate: acela regretă poate farmecul clandestinităţii, şuşoteala pe la colţuri, pînda la o eventuală ureche intrusă, amănunte care dădeau fiorii disidenţei. Astăzi un banc strigat la miting sau rostit la tribuna parlamentului se pierde-n aer, ca tunetul în largul mării: ţara e o cutie de rezonanţă a tuturor bancurilor pe care noi le trăim efectiv. Noi înşine sîntem o hoardă de Bulă în voia sorţii. Spiritul de deriziune ne îmbată. Băşcălia ne dă libertatea.

În secolul al XVIII-lea regimul autoritar al republicii veneţiene organiza mari şi fastuoase carnavaluri, pentru a potoli nemulţumirile cetăţenilor. La noi, o putere nu mai puţin suplă se complace de asemenea în joc. Ea nu este doar ţinta ironiilor, ci ştie să provoace altele la rîndul ei. Atitudinile grave, uneori patetice al opoziţiei suportă deseori lovituri de bici usturătoare. Parlamentarii care îndrăznesc să ceară drepturi pentru homosexuali se pomenesc victime ale unor insinuări nedrepte..., disidenţii anticomunişti au căpătat în timp imaginea unor sodomiţi venali... şi nu numai preşedintele republicii e caricaturizat, ci şi regele în exil. Cine zice ăla e - iată spiritul jocului în aceşti ani de confuzie, de carnaval mizer.

Rîsul nostru pişicher, paravan în faţa rigorilor vieţii, nu posedă registrul hohotelor. Rîsul zeilor e o limbă pe care nu o cunoaştem, dar o aproximăm. După cum şi seriozitatea o aproximăm prin crispare. În momentele grave ne posomorîm şi ne punem cravata neagră. Încrîncenaţi în timpul unei slujbe de pomenire, cînd soborul cîntă "Doamne miluieşte", ne vine-n gînd, involuntar, isonul: "Popa prinde peşte!"

Florin DUMITRESCU,
student
Universiatea Bucureşti

Dreptul la replică

Stimate domnule Director,

În articolul **Idolatrie**, publicat în nr.27 al revistei **Dilema**, un critic de artă comentează discuţia televizată dintre un pictor şi un filosof, avînd ca temă, printre altele, valoarea operei scrise a Dlui.Petre Ţuţea. Pe lîngă alte reflexii, obiectul articolului mai sus amintit îl constituie penalizarea comportamentului idolatru al pictorului faţă de personalitatea şi opera scrisă ale marelui dispărut, idolatrie, chipurile, cu atît mai nocivă cu cît "riscă să-i pregătească lui Petre Ţuţea a doua moarte...". În finalul textului, autorul, obsedat probabil ca nu cumva să omită vreun argument, a cărui lipsă i-ar putea face vulnerabil discursul, invocă în sprijinul pledoariei sale antiidolatre şi faimoasa distincţie dintre idol şi icoană. Apoi, podidit subit de nostalgie, rememorează momente de odinioară - pare-se privilegiate - cînd pictorul, mai nou picat în idolatrie, "ştia să explice cu miraculoasă subtilitate deosebirea dintre cele două tipuri de imagini", adică dintre idol şi icoană.

Pînă aici, toate ar fi fost bune şi frumoase dacă, nitel mai sus, criticul nostru n-ar fi declarat răspicat: "A-l închide (fireşte, tot pe Petre Ţuţea! - n.n.) într-o ideologie şi a-l îneca într-un cult e a transforma o icoană într-un idol". Dacă ar fi să dăm crezare acestei afirmaţii, ar însemna că o icoană devine idol imediat ce i se organizează un cult. Care va să zică, ceea ce deosebeşte idolul de icoană ar fi faptul că idolul naşte, stîrneşte şi susţine un cult sau, în cel mai bun caz, că ar fi prizonierul acestuia!? Să nu ştie, oare, criticul de artă că cinstirea sfintelor icoane face, ea însăşi, obiectul unui **cult** precis, bine cunoscut sub numele de **cultul** icoanelor? În plus, sînt nevoit să-i amintesc criticului că icoana, prin excelenţă, este de asemenea produsul unui **cult** bine definit - **cultul** creştin - care a apărut în lume o dată cu Întruparea Fiului lui Dumnezeu, că aparţine în mod predilect tot unui **cult** şi anume **cultului** creştin ortodox şi, din păcate, mai puţin celui catolic, unde cinstirea sfintelor icoane a evoluat tot înspre un **cult**, e drept, destul de bizar, constînd în venerarea tabloului religios.

Ca urmare, s-ar părea că *illo tempore*, criticul nostru nu s-a prea ostenit să ia aminte la "miraculoasele" explicaţii ale pictorului, care nicicînd n-ar fi putut să-i livreze asemenea "subtilităţi" inepte.

Domnule Director, avînd convingerea că respectivul critic de artă "s-a lăsat furat, o clipă, de spiritul timpului", adică de a nu accepta în ruptul capului natura discontinuă a inteligenţei şi, de asemenea, pentru a nu spori confuzia în rîndul cititorilor "Dilemei", vă rog să binevoiţi a publica cît mai curînd aceste cîteva precizări.

Cu mulţumiri
PICTORUL

(Pt.conformitate: Sorin Dumitrescu)

Răspuns

Criticul de artă e recunoscător pictorului pentru informaţiile adînci şi originale pe care acesta i le pune, generos, la îndemînă: că, de plidă, există un cult al icoanelor şi că el aparţine cultului creştin (mai ales ortodox). Cine mai ştie azi asemenea sibilinice adevăruri? Cine, în afara naturilor inspirate care, în tot ce fac şi în tot ce spun au, în chip infailibil, dreptate?

Da. Există, într-adevăr, un cult al icoanelor. Există şi un cult al idolilor. (Vorbirea curentă înregistrează şi expresii de tipul: "cultul frumosului", "cultul prieteniei", "cultul vinului", "al minijupei" şi altele, nenumărate). E limpede că orice poate ajunge obiect de cult (în sensul larg al cuvîntului). Problema nu e "cultul" în sine, ci direcţia – legitimă sau ilegitimă – care i se dă. Nu cultul naşte idoli; ci cultul deviat, cultul care îşi alege greşit obiectul, cultul născut prin inadecvare. Fraza care l-a tulburat atît pe autorul epistolei alăturate nu spune altceva decît că a organiza un cult lui Petre Ţuţea e o procedură idolatră care nu-i slujeşte memoria. Dar să fim mai pe înţelesul "inteligenţelor discontinui". Dacă spun: "A face din cuţitele inoxidabile obiecte de cult e a cădea în idolatrie" – nu înseamnă că, pentru mine, orice obiect de cult e un idol, sau că a sluji un cult e, automat, a fi idolatru. Ceea ce spun e, pur şi simplu, că nu poţi alege drept obiect de cult cuţitele inoxidabile. La fel, cînd spun: "a-l transforma pe Petre Ţuţea în obiect de cult e o formă de idolatrie", nu spun că noţiunea de idol se suprapune cu aceea de cult ci că Petre Ţuţea devine idol, dacă i se organizează un cult. "Subtilităţile" cu care pictorul atacă fraza criticului sînt, într-adevăr, inepte. Şi ele lasă, oricum, deoparte fondul articolului incriminat (în care era vorba de problema autorităţii şi a competenţei, de posteritatea schimonosită a lui Petre Ţuţea etc.) Acestea sînt temele în legătură cu care ne-ar fi interesat o reacţie din partea domnului Sorin Dumitrescu. Restul e vanitate măruntă şi suficienţă tot mai accentuată a cuiva care a ajuns să trăiască în cultul (idolatru) al propriilor sale opinii.

Andrei PLEŞU

Antinostalgia

"Trebue, desigur, să-i înţelegem pe colhoznici şi să ne punem în situaţia lor. În anii aceştia ei au avut de suportat multe jigniri şi batjocuri din partea ţăranilor cu gospodării individuale. Dar jignirile şi batjocura nu trebue să aibă aici nici o însemnătate hotărîtoare. Nu este un bun conducător acela care nu ştie să uite jignirile şi care pune resentimentele lui mai presus de interesele cauzei colhoznice. Dacă vreţi să fiţi conducători, trebue să ştiţi să uitaţi jignirile pe care vi le-au adus unii ţărani cu gospodării individuale. Acum doi ani am primit o scrisoare dela o ţărancă văduvă de prin părţile Volgii. Ea se plîngea că nu vor s'o primească în colhoz şi-mi cerea sprijinul. Am cerut lămuriri la colhoz. Mi s'a răspuns că nu pot s'o primească pentrucă a jignit adunarea colhozului. Ce se întâmplase? La adunarea ţăranilor în care colhoznicii au chemat pe ţăranii cu gospodării individuale să intre în colhoz, văduva aceasta, ca răspuns la chemare, şi-a ridicat poalele şi a spus: na-vă colhoz! (**Animaţie în sală, râsete.**) Fără îndoială că văduva nu s'a purtat cum trebue şi că a jignit adunarea. Dar i se poate oare refuza primirea în colhoz dacă peste un an s'a căit sincer şi şi-a recunoscut greşeala? Eu cred că nu trebue să i se refuze primirea. Aşa am şi scris colhozului. Văduva a fost primită în colhoz. Şi ce vedem? Ea munceşte acum în colhoz nu în ultimele, ci în primele rânduri. (**Aplauze.**)

Aceasta este încă o pildă care arată că conducătorii, dacă vor să rămână adevăraţi conducători, trebue să ştie să uite jignirile, dacă aşa cer interesele cauzei."

I.V. STALIN: Cuvîntare la primul Congres al colhoznicilor udarnici (februarie 1933)

Selecţia textului:
Tita CHIPER

Propuneri de *dileme* pentru viitor:

● VOCAŢIA DILETANTISMULUI (nr. 31)

● 1968, ÎN CEHOSLOVACIA ŞI NU NUMAI... (nr. 32)

© M. Oroveanu

Apolitisme şi angajamente

5. Negaţiune fără abnegaţiune

Nu este totuşi atît de sigur că principalul obstacol în calea apariţiei unei (sau, mai degrabă, a unor) alternative pozitive este specializarea în negaţie a intelectualilor români; cu alte cuvinte, neputinţa lor de a trece de la practica unei contestaţii îndelungate la formularea şi sprijinirea unui proiect istoric concret.

Cel puţin două obiecţii sînt posibile.

Prima, de ordin general, este (sau ar trebui să fie) un truism: negaţia, mai ales cînd este coerentă, sistematică şi aplicată, conţine vrînd-nevrînd un proiect pozitiv, o afirmare, un elan întemeietor. Nu chiar din întîmplare îşi luase T. Maiorescu drept deviză cuvintele negaţiune şi abnegaţiune. "Orice cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenţei libere, şi datoria de a afla adevărul şi de a combate eroarea se impune fără şovăire oricărui om care nu se mulţumeşte cu existenţa sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă în sine, ce răsună la fericirea şi nefericirea naţiunii din care s-a născut": T. Maiorescu, de asemenea.

A doua obiecţie: orice descriere, cît de cît corectă, a tipologiei intelectualului român este constrînsă la constatarea marginalităţii spiritului contestatar. Nu revoltă mare şi adîncă, zguduind opere şi destine, ci nemulţumiri bovarice şi rutiniere, exprimate lustruit şi cumsecade, cu pretenţii de stil şi intenţii de artă: agitaţii repede trecătoare, biografii cuminţi, drame stinse, dureri înăbuşite, multe tînguieli, prea puţin radicalism; văicăreală, dar nu şi nelinişte; suspin, oftat şi plînset, nu sfîşiere; şi mult lirism, potopitor, anihilînd ispita contestaţiei prin pseudo-libertatea versuinţei.

Şi este probabil că anemia disidenţei româneşti, ca şi ulterioara ei violentă denigrare, se va fi explicînd, în mare măsură, prin această inapetenţă tipologică şi structurală pentru contestaţie, revoltă şi radicalism.

Pentru libertate, în definitiv: fiindcă revolta este mai mult o afirmare decît o căutare a libertăţii. Fiind cert că disidenţii, atîţia cîţi au fost, au deranjat ordinea totalitară şi au incomodat puterea dictatorială comunistă, trebuie să acceptăm că măcar în egală măsură ei au deranjat şi au incomodat ordinea adaptării şi deprinderea de a trăi în pseudo-libertate. Nu atît îngăduinţele perfide şi teroarea difuză omniprezentă au împiedicat formarea şi constituirea unei literaturi alternative, de factură disidentă, în forme similare celor din alte state comuniste, cît absenţa interesului pentru acest tip de literatură. Care n-ar fi fost, nu putea fi doar "literatură". Raţiunea ei de existenţă consta într-o nevoie de afirmare a libertăţii, nu neapărat într-o împotrivire conjuncturală faţă de un sistem şi un regim. Împotriviri conjuncturale au existat, dar ele nu au fost generate de o imperioasă, irepresibilă vocaţie a libertăţii. De aceea, poate, s-au şi soluţionat, cel mai adesea, în spaţiul suficient al pseudo-libertăţii.

Dificultatea de a imagina sau construi o alternativă posibilă pozitivă provine de aceea mai degrabă din absenţa exerciţiului libertar decît din supralicitarea facultăţii negatoare. După decembrie 1989, mulţi scriitori români au anunţat, uneori cu îndurerare, decesul aluziei, al parabolei, al tehnicilor de a scrie "pe dedesubt": ca şi cum s-ar fi depreciat brusc, modalităţile, nu sensul în care fuseseră utilizate. Lepădarea formelor resimţite ca aparţinînd orizontului pseudo-libertăţii nu înseamnă însă şi o veritabilă intrare în universul libertăţii. Polemicile dintre "apolitici" şi "angajaţi" sînt o dovadă a rămînerii în pseudo-libertate.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

© M. Oroveanu

A privi înapoi cu mînie (I)

Pe la jumătatea lunii trecute a apărut, în **România literară**, un text care m-a contrariat pînă la melancolie. Se intitula "Degetul de lumină" şi purta semnătura lui H.-R. Patapievici, un autor pe care, de obicei, îl citesc cu mare plăcere. În rezumat, textul cu pricina construia un portret tenebros al românului din "paranteza istorică" 1948-1989, omagiind, prin contrast, "etalonul etic care ne venea pe unde de la Paris", în speţă de la Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, cu admonestările lor lucide, necruţătoare şi vindecătoare. Omagierea celebrului cuplu e în afara discuţiei. Va trebui cîndva să dedicăm un efort mai amplu şi mai temeinic rolului importantisim pe care cei doi mari exilaţi şi l-au asumat în timpul dictaturii comuniste: au fost, multă vreme, singurul reper al continuităţii intelectuale dintre noi şi înaintaşii noştri; au fost plămînul de rezervă al unei populaţii ameninţate cu asfixia. Nimic mai firesc, prin urmare, decît să le fim recunoscători; şi nu e nevoie să-i comparăm (cum face dl. Patapievici) cu Titu Maiorescu sau cu Soljeniţîn, pentru a le încredinţa admiraţia noastră **integrală**.

Altceva mi-a sunat prost în articolul amintit. Mi s-a părut nedrept, schematic şi, în fond, superficial, verdictul negru zvîrlit de tînărul eseist asupra unui episod al destinului naţional pe care, vrînd-nevrînd, l-am traversat cu toţii: era inevitabil să ieşim **marcaţi** din infernul leninist al ultimilor patru decenii. Dar că, la capătul acestui infern, sîntem, mai toţi, infirmi, imbecili, estropiaţi, că am participat cu toţii, "indiscernabil", la alcătuirea unei "paste" sordide care "pute", că "nu voiam decît să juisăm cu lanţurile la mînă", pe scurt, că "nu am ieşit întregi" din anii de înjosire de după război – iată un mod de a gîndi care nu abuzează de subtilitate şi, regret s-o spun, nici de bun gust. Hotărît, dl. Patapievici nu e în cea mai bună formă: îşi permite neaşteptate licenţe ("grupuri foarte numeroase numeric"), face concesii platitudinii monumentale ("Or, adevărul e acesta, clar şi salvator: răul există!"), sau retoricii discutabile ("părinţii rîd, iar de plîns, plîng copiii") şi manevrează prea nonşalant concepte în acelaşi timp grave şi delicate ("libertate", "individualism", "beznă morală" etc.). Nu lipsesc nici cîteva candide efecte comice: "Întreg, degetul de lumină al lui Maiorescu intrase, după sovietizarea ţării, în păstrarea lor" (adică a cuplului parizian).

Există, o ştiu din proprie experienţă, un **furor** al eseului, care îl determină, uneori, pe eseist să-şi amplifice teza pînă la caricatură: metaforele se provoacă una pe alta, argumentele devin o simplă chestiune de stil. Cu alte cuvinte, eseul e, adesea, o specie a şarjei şi trebuie acceptat ca atare. Pe de altă parte, anumite accente ale textului d-lui Patapievici ar fi trebuit să-mi fie simpatice: şi eu am vorbit despre "patologia totalitară", despre "neurastenia" în care ne-am complăcut înainte de 1989 şi despre vina difuză a tuturora (ceea ce a stîrnit indispoziţia cîtorva prieteni). Dar n-am mers pînă acolo încît să conchid că sîntem o lume de rebuturi umane. Am trecut, e adevărat, printr-o foarte grea încercare, printr-o încercare drăcească. Ne resimţim cu toţii, într-un fel sau altul, de pe urma ei. Unii au ieşit din această încercare mutilaţi, alţii n-au mai ieşit de loc. Dar cred că destul de mulţi au ieşit **întregi** şi că **integritatea** lor e cu atît mai preţioasă şi mai solidă cu cît a fost mai greu de salvat. De altfel, o încercare din care nu scapă nimeni nu mai e o încercare, ci un accident absurd, o fatalitate. Dintr-o încercare adevărată, ieşi împutinat **sau** îmbogăţit. În orice caz, e puţin probabil să ieşi cum ai intrat, iar dacă se întîmplă asta nu înseamnă că ai rămas întreg... "Intreg" nu ieşi nici după un război, nici după o puşcărie, nici după un cutremur. Întreg nu ieşi nici din experienţa exilului. În definitiv, tot ce pătim e un atentat la "integritatea" noastră: unii nu ies întregi din armată, alţii nu ies întregi dintr-o căsnicie, sau dintr-un divorţ. Nu e sigur că vom ieşi întregi din economia de piaţă, iar cine a stat mai mult în Occident ştie că apar şi acolo insidioase dez-integrări de care nici cea mai liberală democraţie nu te poate apăra. Un teolog ar culmina spunînd că neamul omenesc luat în totalitate n-a ieşit întreg din Paradis, de vreme ce moşteneşte trauma păcatului originar. Pînă la urmă, afirmaţia "n-am ieşit întregi" se dovedeşte vidă. Ce e sigur e că am ieşit **modificaţi** şi că ar fi util să ne ocupăm mai atent de inventarierea cîştigurilor şi pierderilor noastre finale, de analiza modificărilor bune şi rele de care am avut parte. Restul e o falsă problemă. E Ileana Mălăncioiu mai puţin "întreagă" decît cutare poetă din Londra? E Nicu Steinhardt un om neîntreg? Şi i-ar putea lua cineva dreptul de a aspira la titlul de "om deplin al culturii române" pe motiv că a trăit într-o anume "paranteză istorică"? E Ţuţea mai puţin întreg decît Sartre? E Liiceanu mai puţin întreg decît Glucksmann? Mi se va spune că invoc excepţii. Dar deţine dl. Patapievici rezultatele vreunei anchete din care să rezulte cîţi anonimi, de toate categoriile, au rămas întregi prin puşcării sau în afara lor? Au fost tinerii bucureşteni din decembrie '89 mai puţin întregi decît tinerii parizieni din mai '68? Se consideră dl. Patapievici - altfel decît prin exces de modestie - un personaj lipsit de "integritate"? Dacă nu - atunci îşi infirmă verdictul. Dacă da, atunci cu ce drept ne judecă? Să mergem mai departe: **cui** s-au adresat - de-a lungul anilor - Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca? Unei scene goale, unui tarc de handicapaţi , unui popor de umbre? S-ar zice - după rechizitoriul d-lui Patapievici - că ei nu puteau avea ascultători. La ce bun să sermonizezi o adunătură de declasaţi? Dar ei **aveau** ascultători, **mulţi** ascultători şi nu numai dintre intelectuali. Asta înseamnă că ei spuneau ceea ce gîndeam cu toţii. Şi dacă gîndeam ca ei (aşa încît ne luam riscul de a-i asculta) înseamnă că ştiam foarte bine ce era normal şi ce nu în jurul nostru. Şi că dl. Patapievici n-are dreptate să ne atribuie "sentimentul că viaţa pe care am dus-o a fost normală".

Într-un anumit sens, articolul în discuţie face o nedreptate chiar eroilor săi, singurii doi eroi care rămîn luminoşi în noaptea României post-belice. Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca nu sînt pur şi simplu, cum pare a crede dl. Patapievici, autorii unui program de dirigenţie naţională cu o durată de treizeci de ani. Ei au făcut cronică de idei şi critică literară şi au semnalat, săptămînă de săptămînă, **valorile** culturale născute în ţară. Cine răsfoieşte textele lor, descoperă, pe lîngă severităţi şi anateme, o generoasă recoltă de elogii şi bine-cuvîntări. Prin urmare, au născut şi aici oameni, s-au ivit şi aici opere valide. Bineînţeles că bilanţul acesta, mai mult decît onorabil, nu e meritul regimului comunist. El dovedeşte însă că, uneori, s-a putut "face faţă" cuviincios dezastrului, că, adesea, vremurile destrămătoare stimulează paradoxale "integrităţi" şi o imprevizibilă creativitate existenţială şi artistică şi, în sfîrşit, că o seminţie care, într-o situaţie istorică limită, era să-şi piardă sufletul merită nu numai dispreţul şi căutătura noastră mînioasă, ci şi o (riguroasă) compasiune.

Andrei PLEŞU

Puncte de vedere

Nae Ionescu şi mişcarea legionară (I)

Nae Ionescu, profesor (de fapt conferenţiar) la Universitatea bucureşteană din 1922, a izbutit, treptat, să devină un factor, esenţial, de influenţă asupra tineretului studenţesc bucureştean. Influenţa a exercitat-o, mai întîi, prin prelegerile celor două cursuri ale sale (metafizică şi logică) la care participau nu numai studenţii de la Litere, dar şi cei de la Teologie şi cei de la Ştiinţe, dînd suport şi orientare Asociaţiei Studenţilor Creştini Români. Cursurile sale, de pildă, cel de logica colectivelor, din a doua jumătate a anilor treizeci, aveau o finalitate spirituală şi politică indiscutabilă. Totodată, din 1927-1928 şi pînă la sfîrşitul anului 1933, apoi din ianuarie-aprilie 1938, influenţa sa, extraordinară, s-a exercitat prin articolele sale – şi nu numai ale sale – din ziarul **Cuvîntul**, pe care, din 1927, l-a condus. Prin articolele din **Cuvîntul** puterea circulatorie a verbului său a trecut de la catedră la spiritul public, pe cale nemediată, extinzîndu-se la scara întregii ţări. Modul socratic de predare a fascinat efectiv tineretul universitar. Erau, cum spunea, în 1936, Mircea Eliade, "lecţii familiare, calde, dramatice... vorba lui cucereşte şi gîndirea lui tulbură... cea dintîi etapă... a fost această tehnică a neliniştii. Unii au văzut în ea «primejdia teoretică». Seminarii întregi de studenţi au fost învăţaţi sistematic cum să **nu** creadă în cărţi, în teorii generale, în dogme. Dimpotrivă, paradoxul şi aventura erau încurajate; deznădejdea şi exasperarea erau privite cu simpatie, sinceritatea era promovată pretutindeni... Socratismul profesorului Nae Ionescu se integrează astfel, de minune, momentului special 1922-1930. Tot ce a dezbătut «generaţia tînără» în acea vreme: «experienţa», «aventura», «ortodoxia», «autenticitatea», «trăirea» îşi găseşte rădăcina în ideile profesorului Nae Ionescu... În această dramatică şi necesară luptă pentru autenticitate – fără de care nimic nu se poate crea, profesorul Nae Ionescu a jucat rolul de frunte... Pe Nae Ionescu nu-l interesa decît un singur lucru: să fii tu însuţi. Problema sufletului românesc este o problemă ontologică înainte de a fi una istorică... Nu putem dezbate **realităţile româneşti** pînă ce nu întîlnim **realul**".

SISTEMA MAIEUTICII SOCRATICE

Eliade justifică şi scuză de ce a refuzat profesorul său să publice cărţi de filosofie. Tipul socratic al filosofiei sale respinge fixarea într-o carte sau, şi mai grav, în sistem ("Nae Ionescu nu se putea contrazice publicînd cărţi de filosofie, texte moarte pe care ei (studenţii n.n.) să gîndească şi să şi le însuşească. Nu se putea contrazice – adică nu putea accepta să moară" – Mircea Eliade, **Profesorul Nae Ionescu, Vremea**, IX, nr. 463 din 15 noiembrie 1936).De altfel, cursurile sale sînt, totuşi, litografiate şi pot fi consultate (Mircea Vulcănescu precizase că sînt unsprezece la număr). Dar lui Nae Ionescu i se contesta originalitatea şi era învinuit că se foloseşte de izvoare cu prea mare largheţe, fără a cita. În mai 1935 Mihail Sebastian, un admirator entuziast al profesorului, descoperise, cu stupoare, că întregul curs al anului trecut era îndatorat, peste măsură, cărţii lui Spengler **Année Décisives**, fără să fi făcut măcar o singură referire la autorul din care se inspirase. În noiembrie 1992 dl. Alexandru George a demonstrat (**România literară** nr. 36/1992) că lecţia de deschidere a cursului (1919) lui Nae Ionescu (**Funcţiunea epistemologică a iubirii**) a fost o parafrază nemărturisită după **Liebe und Weltanschauungslehre**, eseu de Max Scheler. Şi acest text al lui Nae Ionescu a fost integral redactat – era la începutul carierei – şi republicat, în 1942, (deci după moartea profesorului) în revista **Izvoare de filosofie**. În epocă, unii dintre adversarii săi şi chiar amici, argumentau că, tocmai din cauza aceasta nu-şi editează Nae Ionescu ale sale cursuri de filosofie sau logică. Iar cărţi originale ori nu avea vreme să scrie, ori, de e să reţinem argumentul invocat de M. Eliade, scrierea lor ar fi contrazis sistema maieuticii socratice pe care o folosea, nevenind cu prelegerile dinainte pregătite. El le improviza în sala de curs, uneori chiar pe un subiect sugerat de un student, fascinîndu-şi audienţii (Cioran a povestit că, odată, prin 1932, profesorul, venit la curs nepregătit, l-a întrebat pe viitorul autor al **Schimbării la faţă a României** despre ce să vorbească. Cioran i-a sugerat să dizerteze despre îngeri, ceea ce profesorul a şi făcut). Dar, după moartea profesorului, unul din admiratorii săi, cum a fost Mircea Vulcănescu, găsea că, de fapt, cursurile lui Nae Ionescu "constituie un sistem de gîndire neterminat, în continuă desfăşurare" – (Mircea Vulcănescu, **Nae Ionescu**, Ed. Humanitas, 1992, p. 27). Iar Mircea Eliade, într-un articol scris în exil, în 1970, îşi amintea de tragedia lui Nae Ionescu de a-şi fi descoperit cheia sistemului exact în lunile sale din urmă, şi că se gîndea să scrie, tocmai atunci, două cărţi (**Căderea în Cosmos** şi un **Comentariu la Epistolele Sfîntului Pavel**). Şi, tot în acea vreme, se hotărîse, în sfîrşit, să scrie **Metafizica sa** – (Mircea Eliade, **Împotriva deznădejdei**. Editura Humanitas, 1992, p. 258 şi **Memorii**, vol. II, Ed. Humanitas, 1991, p. 46). Destinul l-a frînat, chiar atunci, la 15 noiembrie 1940, proiectele finale rămînînd neîncheiate.

Aceste fatalităţi nu diminuează din rolul de păstor spiritual al lui Nae Ionescu asupra tineretului intelectual din anii treizeci. Eliade observase, încă în 1934, că, Nae Ionescu este singurul cap filosofic al generaţiei sale care a fecundat gîndirea tuturor tinerilor care au trecut prin Universitate din 1922 încoace" – (Mircea Eliade, **Nu rezistă celula?**,**Vremea**, VII, nr. 360 din 21 octombrie 1934). Petre Manoliu avea dreptate să vadă în destinul profesorului său transfigurarea unui mit "făcînd dintr-un om un simbol şi dintr-o viaţă un mit... Profesorul are ceva care nu ştiu dacă îi aparţine lui sau dacă, nu cumva, aceea ce îl face pe dînsul să fie aşa cum este, nu-i fructul participării sale la făptuirea sa" – (**Credinţa**, IV, nr. 683 din 8 martie 1936). Şi influenţa sa spirituală a fost atît de mare, încît mai toţi tinerii intelectuali care fie că au manifestat simpatii, nedezvăluite public, fie că le-au mărturisit sau s-au înregimentat efectiv în mişcarea legionară, au fost studenţii lui Nae Ionescu, unii urmîndu-l chiar imediat ce profesorul a trecut (toamna lui 1933) de partea Gărzii de Fier, alţii precedîndu-l iar alţii cîţiva ani mai tîrziu.

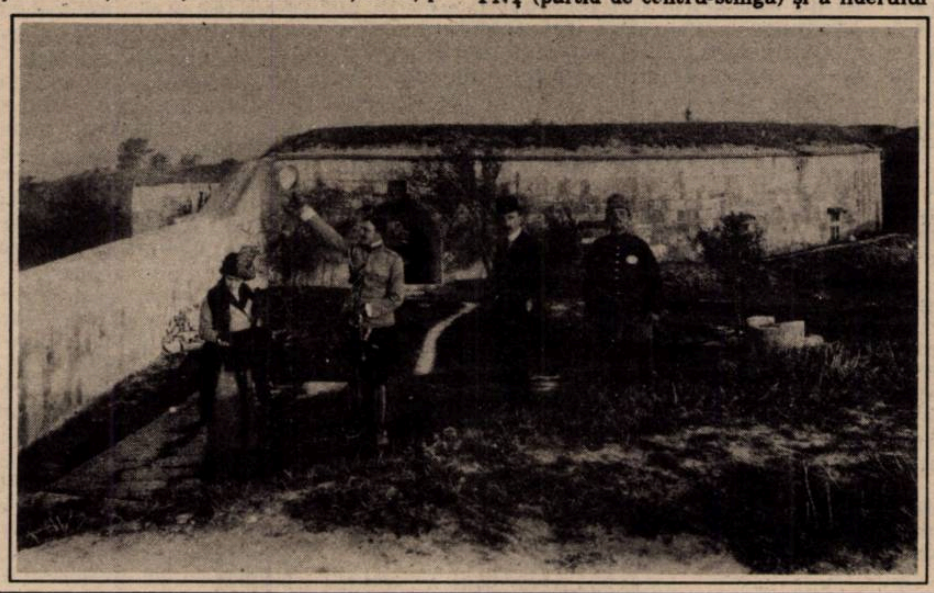

"RUMÎNUL"

Educaţia neliniştirii, a aventurii, a ortodoxiei, a profetismului, a deznădejdii şi a disperării a sfîrşit, într-un climat socio-economic şi politic propice, prin a-şi fi dat roadele. La începutul deceniului patru, Nae Ionescu, indiscutabil om de dreapta de la început, era încă apropiat Camarilei regale (cu rol de sfetnic politic) şi urmărea înălţarea regimului politic de autoritate personală al regelui Carol al II-lea, ducînd campanii zgomotoase (fireşte, în **Cuvîntul**) împotriva PNŢ (partid de centru-stînga) şi a liderului acestuia Iuliu Maniu, fără a-l neglija nici pe Ion Mihalache şi apărîndu-l – deloc de mirare –, de pildă, pe apropiatul suveranului, prefectul poliţiei Capitalei, Gabriel (Gavrilă) Marinescu, pe care ministrul de Interne (Ion Mihalache), socotindu-l – cum şi era – corupt, voia să-l demită şi nu putea. Dar, de prin mai 1933, începuse să ia apărarea grupărilor de extremă dreapta, LANC şi Garda de Fier, ridicîndu-se împotriva tentativelor guvernului PNŢ de a lua măsuri punitive contra partidelor extremiste de dreapta – (Vezi, de pildă, articolul lui Nae Ionescu, **În jurul ordinei ameninţate, Cuvîntul**, IX, nr. 2890 din 14 mai 1933). Somat, în iunie 1933, de **Dreptatea** (oficiosul PNŢ) să precizeze dacă ziarul său **Cuvîntul** e de orientare de dreapta sau stînga, Nae Ionescu refuză să răspundă, declarînd că cele două nòţiuni nu sînt concludente: "Vedeţi, deci, pe dreapta şi stînga nu se poate descurca o chestiune politică; nici măcar teoreticeşte pentru că «dreapta» şi «stînga» nu sînt în domeniul politic noţiuni complet diferenţiate. Dar chiar dacă teoretic chestiunea ar fi discutabilă, întrebarea «ce fel de radicalism de dreapta sau de stînga», tot nu ar fi relevantă pentru discuţia dintre **Dreptatea** şi noi... Nu există o dreapta şi o stînga univoc definite" – (Nae Ionescu, **Tot despre "dreapta" şi "stînga"**,**Cuvîntul**, IX, nr. 2.932 din 25 iunie 1933). De fapt, nici nu era nevoie de o astfel de dezvăluire. **Cuvîntul** era, evident, un cotidian de dreapta pentru ca, din toamna lui 1933, să se apropie de extrema dreaptă. Dar **Dreptatea** voia să smulgă, din partea directorului **Cuvîntului**, o declaraţie de identificare care, cum se vede, n-a fost obţinută. Acest refuz de a deosebi între dreapta şi stînga a trezit iritarea gazetei gardiste **Axa**: "Zău, Dom'le Nae? Oare pentru fineţea cugetării dtale filosofice, logica e inutilă? Nu există nici o deosebire între stînga haotică şi destructivă şi dreapta organizată ordonată şi, prin esenţă, constructivă?" – (**Axa**, II, nr. 7 din 19 februarie 1933, p. 5). Şi Polihroniade îl atacase pe profesor, tot în **Axa** din mai 1933, pentru consideraţiile lui diminuante despre hitlerism şi pentru neaşezarea la locul potrivit, în spectrul politic, al Gărzii de Fier. Să mai notez, cu titlu anecdotic, că, de prin 1930, Nae Ionescu înlocuise vocabula **român** prin aceea, socotită a exprima mai bine autohtonia, **rumîn**. Radu Dragnea care, se va vedea, a polemizat cu Nae Ionescu în chestiunea relaţiei naţionalism-ortodoxie, observase cu umor, în 1937: "Dsa are un ortograf special şi pentru cuvîntul **rumîn** care, după **Dicţionarul grotesc** al lui Alecsandri, este de pronunţie ţigănească: motiv destul de puternic estetic de la un părinte al limbii literare ca să-l respingem" – (Radu Dragnea, **Lămuriri**, **Buna Vestire**, II, nr. 147 din 24 august 1937.)

Z. ORNEA

Legi neterminate (II)

Un alt subiect de dezbatere pentru parlamentari, care s-a întins de-a lungul primului an al celei de-a doua legislaturi post-decembriste, l-a constituit regulamentul Senatului, a cărui definitivare în amănunt, a fost amînată în cele din urmă, pentru sesiunea din toamnă.

Comisia de mediere ce a purtat în spate, tot anul, articolele 13 şi 14 - privitoare la statutul grupului parlamentar - şi capitolul privitor la statutul senatorului, respectiv articolul 160, nu a putut da în cele din urmă un răspuns complet, lasînd soluţionarea art. 160 la discreţia financiarilor.

În ce priveşte articolele 13 şi 14, ele au fost adoptate după mediere, abia în ultimele zile ale sesiunii, după îndelungi pertractări între liderii grupurilor parlamentare. Astfel, alineatul prim al art. 13 stipulează că: "Un grup parlamentar se poate constitui din senatorii care au fost pe listele aceluiaşi partid sau formaţiune politică, dar nu mai puţin de 5 membri". Acest text a avut de aşteptat tîrguielile între majoritatea fedesenistă şi mititelul grup agrarian, care chiar 5 senatori are şi de aliatul mai mare depindea existenţa lor "independentă". Art 14 a căutat să stabilizeze viaţa parlamentară, adică să bareze calea fugarilor din FDSN, stipulînd că: "Senatorii care părăsesc un grup parlamentar constituit conform art. 13, nu se pot afilia altui grup parlamentar, nu se pot uni între ei să formeze un grup parlamentar şi nici nu pot reprezenta partide care nu au obţinut mandate în alegeri" (cazul senatorului Caius Traian Dragomir, care a părăsit PD-FSN, pentru PNL). Deci, acei parlamentari care trec la un alt partid, nu mai reprezintă pe nimeni, dar votează! Mult mai elocvent în această direcţie e cazul grupului desprins din PAC la Camera Deputaţilor, unde funcţionează acelaşi regulament aproximativ. Grupul disident nu poate constitui decît o mulţime de independenţi care au drept de vot, dar care nu sînt nici ai PAC-ului nici ai PL-93!

Mult mai pregnantă e lipsa de soluţie în ce priveşte articolul 160, referitor la statutul senatorului - în teritoriu în special, unde amendamentul privitor la facilităţile de la biroul senatorial din judeţ nu are nici o "bază materială", nici pînă azi. Amendamentul stipulează că: "În vederea exercitării mandatului, consiliile judeţene vor asigura fiecărui senator spaţiul necesar pentru biroul senatorial, şi dotarea acestuia, deasemenea vor pune la dispoziţie un autoturism, un şofer şi o secretară, dactilografă". Cînd toate aceste facilităţi - altfel nişte lucruri strict necesare senatorului pentru a fi independent, material cel puţin, de prefectură - erau pe cale să fie votate, la final de sesiune, domnul preşedinte Oliviu Gherman a făcut brusc o criză "de autoritate", afirmînd intempestiv că dînsul nu semnează nimic şi nici nu va vota Regulamentul, dacă nu se prevăd sursele de unde se plătesc facilităţile senatorului în teritoriu. Domnul Suianu, senator PUNR, l-a acuzat la fel de intempestiv, pe dl. Gherman, că nu face altceva decît ce a făcut tot anul, adică să obstrucţioneze Regulamentul, să-l amîne,pentru a submina prestigiul şi eficienţa parlamentarului în ţară, pentru ca prefecţii FDSN să poată conduce "în linişte"! Dînsul a mai adăugat că domnul Gherman primeşte aceste indicaţii de la Cotroceni direct!

În cele cîteva ore cîte mai mai avea sesiunea, nu s-a găsit nici o sursă financiară, rămînînd să se aranjeze totul mai tîrziu, cînd Ministerul de Finanţe va căuta şi poate va găsi (sau nu) o sursă care să facă Parlamentul operaţional! Aşa că s-a votat în principiu (!), situaţia din teritoriu rămînînd aceeaşi şi deci s-a validat un Regulament pe care îl poate interpreta oricine cum vrea.

Petru IONESCU

Profitul, justiţia şi minerii

Tirajul unui ziar e la fel de important pentru acţionarii lui ca şi voturile obţinute de un partid la alegeri: pentru a atinge o cifră cît mai mare, orice "lovitură" şi orice slogan se justifică. Asemeni unei formaţiuni politice care a cîştigat scrutinul, un cotidian citit într-un milion de exemplare trebuie să fi mizat, în timpul campaniei de **cucerire**, nu doar pe o inteligentă prospectare a expectaţiei publice şi a şanselor adversarilor, ci şi pe o mai mică sau mai mare doză de minciună, de demagogie, de populism. Nimic extraordinar, şi - în pofida oricăror prejudecăţi - nimic condamnabil, mai ales dacă ai ajuns în vîrf. Numai că, odată instalat acolo, trebuie să te şi menţii: minciuna cere de obicei altă minciună, populismul se răzbună şi te împinge adeseori în sens contrar direcţiei în care ai vrut să ajungi, demagogia devine - din ingredient necesar - soluţie de supravieţuire. Într-o lume normală, reglajul e întotdeauna posibil şi el cade - în proporţii suportabile - în sarcina concurenţei, a unor instituţii sau a unor segmente civice care sancţionează - din obligaţie sau din reflex - lipsa de măsură şi aberaţia socială. La noi, **cîştigătorul** crede, azi, ca şi ieri, că lui i se permite orice, inclusiv s-o ia razna. Succesul, ca şi lipsa succesului, se trăieşte, încă, în stil totalitar: o publicaţie pe gustul masei ajunge instituţie naţională, exact pe coordonatele pe care "Flacăra" lui Păunescu s-a construit în deceniul "deschiderii". Ea dă case, buletine, pomeni, premii, indicaţii, sancţiuni, speranţe, locuri de muncă. Ea dă tonul campaniilor de denigrare, al scadalurilor politice, al confecţionării unor false personalităţi, al atragerilor în capcană, al "jocului" cu politicieni slabi de înger sau cu categorii sociale nemulţumite în mod real. Cum să-ţi păstrezi cumpătul într-o lume de care-ţi poţi bate joc zi de zi - iată o întrebare pe care directorul "Evenimentului zilei" n-are nici un motiv să şi-o pună. Şi nu-i de mirare - în aceste condiţii - că pledează pentru reintroducerea pedepsei cu moartea, invocînd "voinţa poporului". Argumentele juridice şi umanitare - epuizate deja în dezbaterile ultimelor săptămîni - pot oare intra în joc rupte de contextul politic? Culmea e că adepţii **ordinii şi ai disciplinei** fac apel la acest context într-un mod cu totul românesc: avem nevoie de pedeapsa capitală pentru că zăgazurile autocontrolului individual s-au rupt odată cu zidurile închisorii totalitare. De aici şi pînă la ideea - atît de dragă unor noi publicişti care "descoperă" zilnic, "documente" despre "lovitura de stat" - că sîntem făcuţi să trăim în frică şi că libertatea nu ni se potriveşte, nu-i mare distanţa. Toţi cei care s-au repezit să-l contrazică sau să-l aprobe pe iniţiatorul referendumului pe tema pedepsei cu moartea par să fi uitat de unde am plecat: în 1990, aceeaşi masă care azi regretă frica instituţionalizată striga "moarte securiştilor!"; abolirea pedepsei capitale s-a făcut şi cu gîndul evitării unei perpetue dorinţe de răzbunare a victimelor fostului regim. Printr-o ironie a sorţii - o ironie aparte, specific românească, desigur - cei care au fost **iertaţi** după căderea dictaturii, cărora nu li s-a dorit moartea decît simbolic şi incidental, se erijează acum în judecători absoluţi, în apărători ai ordinii şi în duşmani ai criminalităţii. Ar fi de rîs, dacă n-ar fi - şi de data asta - de-a dreptul insuportabil. Tranziţia s-a transformat - chiar în paginile ziarelor care **există** din cauza ei - în ceva odios, democraţia începe să se suprapună, în mintea cetăţeanului înfricoşat, cu ideea criminalităţii, a împărăţiei instinctelor primare, a nesiguranţei de toate felurile. "Înapoi la închisoare", se subînţelege imediat: **acolo ai casă, masă, ceva de făcut şi nu te atacă nimeni**. E posibil oare să pledezi împotriva libertăţii cînd, existenţa ta se bazează pe libertatea însăşi, pe o libertate pe care nu ţi-ai dorit-o dar ţi-a adus-o vîrtejul "revoluţionar", masa dezlănţuită? Exemplul "Evenimentului zilei" ne dovedeşte că e posibil. Probabil că gazetarii şi şefii lor sînt atît de furaţi de noul lor statut, încît le e greu să gîndească pînă la capăt - adică şi pentru ei înşişi - traseul pe care-l propun ascunzîndu-se în spatele unei **nevoi populare**. Iar dacă îl gîndesc, o fac, desigur, prudent, perfid şi sarcastic: ei ştiu că n-au altceva de făcut decît să provoace furtuni în pahare cu apă, ei ştiu că le ajunge **zarva**, mediatizarea, isteria politică pe care le provoacă. Despre motivaţiile, intenţiile şi ţintele directorului "Evenimentului zilei" nu e greu de făcut speculaţii, dar nici nu merită să le faci în neştire. Cum au reacţionat însă **personalităţile** (culturale, politice, publicistice) la provocarea celui mai citit dintre cotidianele noastre? Luînd-o în serios, desigur, şi oscilînd între a-i da dreptate şi a o combate cu vehemenţă. Faptul că Ministerul Justiţiei şi "criptocomuniştii" de la putere i se opun, în timp ce "revoluţionarul" Mircea Dinescu se aliniază în spatele celor care doresc "pedepse exemplare" e mai mult decît semnificativ: democraţia a ajuns să fie apărată tocmai de cei pe care acum doi ani îi credeam nedemocraţi şi urîtă de cei care ani de zile şi-au închipuit c-o aşteaptă. Un scriitor care susţine că e gata să moară pentru că s-a săturat de T.V.R. şi de T.V.A. e aproape un nonsens de tip nou. Cînd te gîndeşti însă că acelaşi scriitor ţinea cu dinţii de viaţă în anul cînd îl hăituia Securitatea, şi cînd n-avea voie să iasă în stradă, te poate apuca ameţeala. Că fiecare îşi poate permite să fie simpatic (sau antipatic) pe prima pagină de ziar dispreţuind libertatea noastră, a tuturor, deşi a fost o vreme cînd s-a jertfit pentru ea, e aproape normal. Dar că o fostă victimă uită atît de uşor efectele psihozei de a face dreptate în "numele poporului", e mai mult decît simptomatic: dacă Dinescu însuşi nu vede că **aici** vinovaţii stau la pîndă şi-i pedepsesc întotdeauna pe nevinovaţi, cum să se gîndească un părinte la faptul că i-a fost violată fata altfel decît regretîndu-l pe Ceauşescu? Cercul se închide, demonstraţiile devin de prisos. După logica tuturor celor care consideră că nu sîntem destul de puternici pentru a avea voie să fim liberi, totul poate fi **necesar**: inclusiv - sau mai ales - mineriadele pe care ei înşişi le-au taxat ca abominabile. Nu voia, oare, în iunie '90 - o mare masă de oameni linişte şi ordine cu orice preţ? N-au considerat, oare, guvernanţii şi admiratorii lor, că e nevoie de un **exemplu**, de o acţiune **punitivă**, de o **lege** care să-i înspăimînte pe cei ce-şi permit să iasă din rînd? Acum, cînd în Valea Jiului e grevă generală, se mai întreabă cineva dacă preţul unei înfricoşări momentane, al unei **discipline** impuse, al unei "stîrpiri a răului ameninţător" pe bază de forţă şi de ameninţare merita să fie plătit? "Evenimentul zilei" nu va face - şi nici nu va accepta - desigur, o analogie între cele două **reacţii de masă**: dar cei dornici de linişte, care au provocat şi ovaţionat ororile minerilor, ca şi aceia care aşteaptă introducerea pedepsei cu moartea, nu se vor transforma în felul acesta, din oameni slabi în oameni puternici; sub pulpana "Mişcării", ei pot strînge oricînd semnături pentru instaurarea unei ordini definitive şi absolute. În spatele lor, mîine, ca şi alaltăieri, vor sta însă profitorii de ocazie şi de meserie, cinicii cu mască populistă, adversarii (deghizaţi sau ba) instituţiilor şi riscului democratic.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Semnale

Guvernatorii băncilor centrale şi miniştrii de finanţe din ţările vest-europene au lucrat din greu sîmbătă şi duminică, la Bruxelles, unde moartea regelui Baudouin părea că-şi răspîndeşte doliul asupra proiectului Comunităţii Europene. Mecanismul cursului de schimb - care dăduse un rateu major acum cîteva luni, cînd lira sterlină s-a retras, era în pragul prăbuşirii. Menţinerea valorii monedei franceze depindea de o decizie a Băncii centrale germane, decizie pe care aceasta n-a luat-o, fiind potrivnică intereselor naţionale pe care ea trebuie să le apere în primul rînd. Începînd de luni, în urma deciziei comune, ratele de schimb au căpătat o asemenea flexibilitate, încît se poate spune că de fapt mecanismul a fost anulat. Cînd o regulă devine atît de permisivă, ea încetează să mai existe. E o realitate pe care au sesizat-o iniţiatorii mecanismului: fostul preşedinte al Franţei Valéry Giscard d'Estaing şi fostul cancelar al Germaniei Helmuth Schmidt şi-au exprimat printr-un comunicat comun dezamăgirea. Mai există deci ceva comun între Franţa şi Germania.

Pentru că dincolo de complicatele calcule economice, la Bruxelles s-a pus în discuţie voinţa politică de a face faţă împreună greutăţilor fiecăruia, voinţă care, e evident acum, rămîne doar la nivelul declaraţiilor solemne, nu al reflexelor. Franţa reproşează Germaniei că nu s-a retras din mecanismul comun în momentul în care a devenit clar că greutăţile economice provocate de unificare o vor împiedica să reacţioneze cu "sensibilitate" la evoluţiile comunitare. Şi probabil că acest reproş e o explicaţie a crizei. Mecanismul care trebuie să ducă la adoptarea acordurilor de la Maastricht a fost conceput în condiţiile creşterii economice, al rivalităţilor europene cu SUA şi Japonia şi al necesităţii unui front comun faţă de ceea ce cu mai multă sau mai puţină diplomaţie se numea "imperiul răului". Integrarea europeană presupunea deci avantaje economice pentru un grup de ţări relativ omogene din punct de vedere politic şi nu mai sărace decît Irlanda, Portugalia şi Grecia. Cînd Germania a luat pe cont propriu integrarea celor cinci landuri - fosta Germanie de Est - echilibrul s-a stricat. Este evident că de la căderea Zidului Berlinului datele problemei s-au schimbat şi e greu de modificat regula jocului din mers.

Ceea ce e atît de greu de realizat cu cinci landuri, e imposibil de făcut cu un continent a cărui limită e ba la Urali, ba la Vladivostok. A întoarce spatele acestei lumi se poate dovedi nu numai egoist, ci şi periculos. Conflictele sîngeroase din fosta Iugoslavie şi fosta Uniune Sovietică, prin riscul lor de extindere o dovedesc. Nici integrarea lor rapidă nu e posibilă. E evident că Occidentul n-are nici soluţii politice, nici mijloace economice pentru a se bucura de victoria, care i-a venit oarecum pe neaşteptate.

Adversarii Tratatului de la Maastricht - învinşi pînă acum mereu la limită - au aerul înţelept al celor care au spus demult că aşa o să se întîmple. Partizanii atrag atenţia asupra unei coincidenţe: Anglia care emisese cele mai mari rezerve, a ratificat tratatul exact la cîteva ore după hotărîrea de la Bruxelles. Autorii acestei hotărîri îşi exprimă speranţa că totul se va regla "de la sine". Adică prin propriile forţe. Cu forţe proprii se vor descurca şi săracii din Europa bogată şi bogaţii posesori de cupoane din fostul spaţiu al rublei. Discursul anti-comunitar al politicienilor din Vest rimează în mod paradoxal cu lozincile ultra-naţionaliste din Est. S-ar putea ca din punct de vedere economic unele ţări din fostul bloc comunist să profite de pe urma amînării integrării. Sub raportul construcţiei democratice, semnalul nu este încurajator.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Negocierile F.M.I. – Miron Cosma, via Guvern

"F.M.I.-ul a devenit în aceste zile o obsesie în urma eşecului ultimei runde de negocieri cu Guvernul României", afirmă Ion Cristoiu în editorialul său din **Expres Magazin**. Ziarele noastre au ilustrat din plin această "obsesie", întorcînd pe toate părţile, după posibilităţi, discuţiile dintre Guvern şi F.M.I., trăgînd concluzii şi lansînd avertismente. "După eşuarea negocierilor cu F.M.I.: acum este greu. La iarnă, însă, va fi cumplit!" - titrează **Tineretul liber** din 27 iulie, prevăzînd că "reluarea negocierilor în toamnă, dacă vor avea succes, înseamnă ratificarea acordului cine ştie cînd, astfel încît finanţarea se va face undeva în '94". **Ora** consemnează "ieşirea la rampă" a "reformiştilor din guvern", care spun mai puţin decît ştiu, dar în mod sigur ştiu ce spun: "Misiunea FMI doreşte o restructurare adevărată. Ei vor să vadă că am închis măcar o secţie sau o instalaţie" (Florin Georgescu); "Cu cît vom amîna luarea deciziilor, cu atît va fi mai rău pentru economia românească" (Daniel Dăianu); "există un anumit risc să nu ajungem la un acord cu delegaţia FMI nici în luna septembrie" (Mugur Isărescu). Optimist ca de obicei (n-are încotro!), **Curierul naţional** consemnează opinii de cu totul altă natură, rostite de premierul Văcăroiu într-un interviu acordat agenţiei Reuter: "Convorbirile cu oficialităţile FMI au fost pozitive, acestea apreciind progresele făcute de România în ultimele şase luni. Consider că există condiţii pentru semnarea unui acord în luna septembrie". De altfel, nu sînt singurele divergenţe de opinii între membrii executivului; după **Ora** (27 iulie), "în urma nesemnării acordului stand by, între dl. Văcăroiu şi dl. Negriţoiu a intervenit un schimb mai dur de replici. Dl. Negriţoiu a fost acuzat de inactivitate şi de lipsă de interes faţă de problemele interne. Dl. Negriţoiu şi-a exprimat îndoiala în legătură cu capacitatea primului ministru de a negocia «ceva mai sus decît Miron Mitrea»". Drept pentru care, "dacă opoziţia internă nu a reuşit să-şi impună punctul de vedere atunci cînd a cerut cenzurarea guvernului Văcăroiu, avem toate motivele să credem că «moţiunea FMI-ului» va trece, şi actuala echipă va trebui să cedeze locul alteia". (**Cotidianul**, 29 iulie).

De fapt, cu sau fără "contribuţia" F.M.I.-ului, ideea unui nou guvern e din ce în ce mai prezentă în presa noastră. Şi asta pentru că "între focuri încrucişate, guvernul nu e în stare să riposteze ferm şi energic. Argumentele sînt subţiri şi neconvingătoare, iar discrepanţele între demagogie şi realitate mult prea mari. Şi cum cineva trebuie să plătească oalele sparte, guvernul va fi primul sacrificat" (**Tineretul liber**, 29 iulie). Încă din 26 iulie, **Curierul naţional** dăduse "o ştire care poate revigora speculaţiile politice" - deşi nu speculaţiile politice au nevoie de "revigorare" - şi anume că "Prinţul Sturdza negociază un guvern de largă coaliţie", cu Mircea Ciumara drept premier şi cu multe figuri ale opoziţiei în posturi cheie. Ştirea e preluată de la **Mediafax**. Dar, observă pe bună dreptate editorialul **României libere**: "Eventualitatea preluării guvernării reprezintă un moment de răscruce în destinul Opoziţiei, poate cel mai important din ultimii trei ani. A trecut timpul vorbelor şi a venit vremea faptelor". Numai că disputele de orgolii, inconsecvenţa acţiunii politice, comportamentul uneori imatur, "ştiinţa" de a-şi pune beţe în roate, absenţele din Parlament în momente cheie şi alte asemenea "măreţe înfăptuiri" ale partidelor de opoziţie duc, în mod firesc, la următoarea întrebare retorică: "...dacă acum, în aşteptare, ele se comportă astfel, ce se va întîmpla în mult rîvnitul moment al preluării puterii şi formării unui nou guvern?" (**România liberă**, 27 iulie).

Faptul că se vorbeşte de un nou guvern (sau mai bine zis de mai multe variante ale viitorului presupus nou guvern) ar fi fost fără nici un haz şi aproape că ar fi ajuns să ne plictisească dacă nu s-ar fi ivit la orizont acţiunea grevistă a principalilor specialişti români în răsturnarea guvernelor: minerii. Aceştia "vor capete, chiar fără să ştie precis ale cui", cum adevărat grăieşte ziarul **Azi**. Deşi revendicările lor sînt adresate - firesc - guvernului, "minerii cer demisia lui Miron Cosma", scrie **Tineretul liber** din 30 iulie. Numai că Miron Cosma nu stă degeaba, negociază el cît negociază şi, cînd vede că ortacii, în lipsă, l-au "uitat", se întoarce în Vale şi "decretează mobilizare generală" (**Evenimentul zilei**). În ce scop? Încă se mai aşteaptă. Oricum, luna august nu e o perioadă bună pentru plantat flori. Se usucă.

Şi printre toate aceste agitaţii, un eveniment cu adevărat important şi care are consecinţe pe termen lung abia îşi găseşte loc în presa românească: **Tineretul liber** consemnează "o asociere contra naturii" - intrarea Moldovei în CSI, constatînd "virajul clar" al autorităţilor de la Chişinău către ceea ce ştiu mai bine şi le place mai mult: fosta Uniune Sovietică. Iar dacă vrem neapărat să vedem la mijloc oarecari scenarii (dacă nu, le putem spune coincidenţe), putem afla din mai multe ziare de săptămîna trecută că un membru marcant al grupului "Un viitor pentru România", dl. Liviu Mureşan, propunînd definirea mai clară a "interesului naţional", consideră că, Occidentul fiind "slăbit", ar trebui să ne îndreptăm către "pieţele din est". În sfîrşit, scenariu sau nu, o asemenea ipoteză cred că merită mai multă atenţie decît cîte posturi de secretar de stat va avea cutare partid în viitorul guvern. Măcar aşa, ca măsură profilactică!... (M.V.)

Octavian PALER: "La limită, prin băşcălie, orice Golgotă devine talcioc".

Băşcălia "deşteaptă"

Discuţiile despre metehnele noastre au eşuat, în genere, fie în trăncăneală, fie în furibunde indignări "patriotice" contra celor care, mergând împotriva curentului, au îndrăznit să le provoace. Nu ne place să ne punem în cauză. Preferăm, din păcate, platitudinile sentimentale care ne împiedică să vedem ce ne trage spre superficialitate. Între altele, ar merita, cred, să discutăm într-o zi, fără umor, despre calitatea umorului nostru şi despre cea mai dubioasă dintre înclinaţiile noastre, de care suntem atât de mândri, de a combate amărăciunile prin zeflemea. Nu mă gândesc la băşcălia ordinară, de mahala, căreia nu-i poţi opune decât o înjurătură sau un sedativ, bună doar să stimuleze pornirile mizantropice şi bănuiala că Dumnezeu s-a folosit, când a plăsmuit omul, şi de noroi, nu numai de lut. Mă gândesc la băşcălia "deşteaptă", cu pretenţii, ba chiar amuzantă uneori, care îndeplineşte la noi funcţia unei şcoli de corecţie pentru visători sau pentru "încrâncenaţii" lipsiţi de umor, ca mine.

De regulă, ardelenii sunt mai rigizi, mai puţin dotaţi pentru zeflemeaua care se practică în anumite medii din "Vechiul Regat" cu mare succes, iar eu mă mişc întocmai ca un elefant printre porţelanuri într-o societate "băşcălioasă". N-am ştiinţa de a bârfi plăcut, cu farmec, nici libertatea de a mă distra pe seama altora. Aceasta nu mă opreşte să înţeleg că a face haz de necaz presupune inteligenţă şi că, până la un punct, băşcălia este, ca disperarea, o formă de vitalitate. Ea a fost, cumva, o supapă, prin câte încercări am trecut, şi n-ar trebui să dăm doar un sens negativ afirmaţiei lui Paul Morand că România e un pământ tragic unde totul sfârşeşte în comic. Defularea prin zeflemea a avut şi efecte salutare, ne-a ajutat să ne păstrăm cumpătul, să aşteptăm. Pe scurt, să nu ne lăsăm capturaţi şi îngenuncheaţi de istorie. Fără capacitatea noastră de a lua orice nenorocire peste picior, unele nenorociri ne-ar fi doborât, probabil, sau ne-ar fi întunecat viaţa şi firea.

Mă deranjează, totuşi, să văd că nu putem duce nimic până la capăt. Sunt nenumărate întâmplările scandaloase ori tragice care trec, la noi, fără urmări, de parcă nici n-ar fi avut loc. Ne mirăm sau ne crispăm, o clipă, după care revenim la obiceiul de a lua în derâdere orice ne-ar putea cutremura. Procesele de conştiinţă ne plictisesc, se pare, şi există în noi o carenţă care ne permite să bagatelizăm orice tragedie. Hamlet nu e sumbru la noi. Se duce cu amicii "la o bere" şi le povesteşte dilemele sale. Pe Oedip, nu-l înţelegem. Avea tronul, avea puterea, nu-l silea nimeni să se sacrifice pentru adevăr, ce-i trebuia?

Această plăcere a superficialităţii explică de ce soarta profeţilor, a vizionarilor, a "nebunilor", la noi, e să fie suspectaţi de sifilis ori să fie bârfiţi pe toate cărările, până ce se scârbesc de ideile lor. Ne lipseşte o anumită gravitate care lămureşte, bănuiesc, şi absenţa unui mit al iubirii pe meleagurile noastre. Iubirea oscilează, aici, între romanţă şi pat, nu ajunge la conştiinţa tragică, singura în stare să vadă în dragoste o mântuire. Nici sfinţenia nu ne spune mare lucru. O preţuim fiindcă aşa se cuvine, nu fiindcă am vrea să o transformăm în subiect de meditaţie. Nu prea înţelegem de ce, în tablourile unor pictori spanioli, asceţii ţin un craniu alături pentru a-şi aminti în orice moment cât de efemeră e viaţa. Şi, din nefericire, e mai simplu să bagatelizezi decât să înţelegi.

Aşa se face că suntem în stare să îndurăm orice nenorocire, dar nu ne considerăm obligaţi să o şi respectăm. Cu atât mai puţin, să învăţăm ceva din ea. Tendinţa noastră e să ne apărăm de nenorociri, coborându-le în deriziune, şi, până la urmă, să ne obişnuim cu orice. Nu ne putem descurca, se pare, fără o doză apreciabilă de superficialitate, mai ales în momentele dificile. Un "banc" inteligent sau o glumă proastă ne consolează, ne relaxează, în situaţii în care alţii ar tipa, probabil, de neputinţă sau de furie. Dacă pesimiştii noştri dau fuga, speriaţi, la doctor, cum îi doare capul, optimiştii noştri îşi întreţin tonusul folosindu-se, câteodată chiar cu har, de triumfătoarea noastră băşcălie, căreia nu-i rezistă nimic.

Numai că această "specialitate" ne costă scump. Ne trage spre o simpatică mediocritate, în faţa căreia, dacă eşti prea grav, nu mai ai nici o şansă. Eşti "sumbru", "înverşunat", plicticos. Într-un cuvânt, suspect. Băşcălia joacă în viaţa noastră rolul pe care-l joacă lipitorile la bolnavii care au suferit un atac cerebral. Ne pricepem de minune să ne lamentăm şi, în clipa următoare, să ne batem joc de propria noastră durere pentru a nu fi nevoiţi s-o judecăm. Dar, la o analiză mai atentă, o astfel de pricepere se dovedeşte ea însăşi o nenorocire. În fond, ce altceva era iluzia rezistenţei prin "bancuri", cu care ne-am înviorat spaimele atâţia ani? Băşcălia ne-a ajutat (şi ne ajută) nu doar să ne defulăm. Ne-a ajutat (şi ne ajută) să ne distrăm pe seama umilinţelor noastre. E un vesel eroism al laşităţii, care te îndeamnă să crezi că orice infern poate fi tolerat dacă ai "puţin umor".

Din supapă, băşcălia devine, de fapt, alibi. Şi, din alibi, voluptate a deriziunii. Martirii, nu-i aşa?, n-au avut pic de umor, n-au ştiut să se amuze pe seama persecutorilor, n-au cunoscut arta de a-i duce de nas pe cei puternici, salutându-i cu spinarea îndoită pentru a-i persifla după colţ. N-au dat dovadă de supleţe, s-au încăpăţânat să stăruie într-o revoltă posacă, într-o seriozitate sinucigaşă.

La limită, prin băşcălie, orice Golgotă devine talcioc. Orice disperare poate fi dispreţuită. Orice cămaşă de forţă ajunge să fie, cât de cât, comodă. Cine, dintre noi, n-a fost tentat să înfrunte răceala vigilentă şi apăsătoare a teroarei cu o laşitate bine dispusă? Când cuţitul ne-a ajuns la os şi n-am mai putut respira, am izbucnit în râs. Ne-am asigurat liniştea, dar cu riscul de a nu avea aproape nimic sfânt, luând în derâdere îndeosebi lucrurile inconvenabile pe care nu vrem nici să ni le explicăm, nici să ni le asumăm. Dovadă că am râs de lumea lui Caragiale ca de ceva care nu ne priveşte. Numai "proştii" îşi fac probleme, ne învaţă băşcălia "deşteaptă". Şi nimeni nu ne va convinge că aşa ceva ar trebui să ne pună serios pe gânduri. Demult nu ne mai îngrijorează faptul că ne-am obişnuit să ne transformăm păcatele în virtuţi.

Octavian PALER

P.S. Nu am nici o amintire, din vreun sat, legată de băşcălie. Asta mă face să presupun că istoria băşcăliei a început la noi odată cu istoria mahalalei.

"Academia Caţavencu" rîde, dar nu se predă

Unul dintre distribuitoarele autorizate de băşcălie este grupul "Academiei Caţavencu", care scoate săptămînal un Buletin al acestei instituţii. Caracteristicile principale ale "săptămînalului de moravuri grele" nu sînt cu mult diferite faţă de cele ale "săptămînalului incomod Caţavencu".

Şi asta, în primul rînd, datorită faptului că s-a păstrat nucleul redacţional şi orientarea ziarului. În ciuda oricărui fapt, informaţia este matricea acestui săptămînal. Că această informaţie este prelucrată într-un stil propriu, aceasta este altceva. Important rămîne faptul că însuşi cititorul cumpără ziarul în virtutea recunoaşterii sau identificării unor personaje reale, dincolo de orice băşcălie. Informaţia în "Academia Caţavencu" are handicapul de a nu fi luată în seamă de fiecare dată. Un exemplu poate fi publicarea dosarului de securist al lui V.Măgureanu, directorul SRI-ului. Publicat prima oară de către "Academia Caţavencu" a devenit o bombă de presă a "Tineramei". În orice caz, titlurile acroşante de pe prima pagină sînt titlurile unor articole ce investighează lumea reală. Învelită sau nu în "mişto", realitatea prezentată implică o maximă responsabilitate. Nu de puţine ori persoanele au rîs inocent citind "Academia" ca nu după mult timp să ceară drept la replică. Cu alte cuvinte, realul se răzbună atunci cînd este recunoscut. Dacă se observă, informaţia publicată în săptămînal acoperă latura politică. Rubricile de mondenităţi, sport, răspunsuri la scrisori şi muzică acoperă un sfert din spaţiul întreg. În plus, nici aceste rubrici nu sînt întrutotul specializate, aluziile la capitolul politic fiind evidente. Sfera politică majoritară este compusă din surprinderea conflictelor, găştilor, mişcărilor de forţe, replica "toantă", exotism. Mijloacele gazetăreşti de traducere a acestora în fapte sînt interviul, comentariul acid, maxima, articolul de mică întindere, aşa-numita "casetă". Structurile lingvistice cel mai des folosite par a fi: parafraza unei maxime cunoscute, poanta cu două înţelesuri, reluarea modificată a unor versuri ori structuri lingvistice, remarca logică, ironizarea părerii comune, gradaţia ascendentă de fapte nude cu şoc comic, denaturarea de simboluri sau re-interpretarea lor din alt unghi, etc. Articolele, în general, au autonomie şi datorită legăturii dintre titlul articolului, textul propriu-zis şi semnătură. Titlul şi semnătura re-comentează uneori chiar textul şi devin ele însele comentariu sau trimitere la un cadru socio-istoric. Din acest punct de vedere, săgeţile pot trimite, fără exagerare, în orice epocă istorică şi în orice ambianţă geografică. Iată cîteva mostre de titluri: "Interna-m-aş şi n-am cui", "Cucerirea Daciei de către Iosif Constantin Drăgan", "Vodcăroiu nu uita/ Asta nu e limba ta", "Caracaritas", "În C-1 şi C-2, UEFA n-a tras în noi" şi de semnături: "Cînd votez, însămînţez", "Tom şi Jerry Lantos", "Lecitina Turner", "Jean Le Voyeur", "Canistroiu", "Gînditorul de la Mahalangia".

Cea mai însemnată parte din spaţiul tipografic al săptămînalului este ocupată de caricaturile semnate de Octav Mardale şi de fotografiile comentate şi "înscenate". Despre caricaturile din ziar se poate spune că ating latura absurdă şi neagră a umorului, subtilitatea de amănunt a faptului comun. Fotografiile lovesc ţinte în mişcare. Ele sînt formate dintr-un text ce identifică personajele şi le conturează spaţiul de referinţă, după care urmează replica unuia dintre cei pozaţi. Într-o anumită măsură, fotografia devine ea însăşi text individual, ea conţinînd personalităţi din topul personalităţilor politice ale săptămînii trecute. De aceea, cititorul identifică în materialul de tot felul al "Academiei" nu numai un text propriu-zis, ci şi un metatext, un text care îşi este sieşi referinţă. În plus, în "Academie" există lectură cu delectare la sfîrşit. "Lectura" cu surpriză. Tensiunea dintre materialul publicat şi cititor provine şi dintr-o stare de multiplă şi continuă schimbare a orizonturilor de aşteptare.

Eugen ISTODOR

Pe stradă:

Cum ar arăta o Românie fără băşcălie?

N. Costiniu, ***student:*** Deşi nu reiese din studiul istoriei, băşcălia a fost suportul moral al românilor. Ea ne-a ajutat să supravieţuim, dar nu ne lasă să trăim. Formula perfectă ar include deci şi ludicul, dar alături de gravitate şi eficienţă.

Miruna Anghelescu, ***tehnician dentar***: Ehe, un vis frumos, dar irealizabil. De ce? Mai întîi pentru că ar însemna o resurecţie colectivă şi apoi pentru că România ar trebui mutată de lîngă Balcani...

Ionel Avram, ***şomer:*** Românu' a stat mereu la gura sobei şi a făcut, cuminte, băşcălie, în timp ce istoria îl făcea harcea-parcea. Dup-aia a zis că e cel mai curajos popor din lume: aţi văzut, cum am rezistat noi cu fruntea sus...?

Rodica Cristea, ***pensionară:*** Păi sigur că aşa ar trebui! Să dea Parlamentul o lege care să interzică să se facă băşcălie unii de alţii. Românul ar trebui să se uite întîi în oglindă şi după aia, dacă mai vrea, să rîză de cel de lîngă el.

M.I., ***student***: Cuvîntul "băşcălie" are două sensuri. Dacă am renunţa la a face totul în băşcălie şi ne-am mărgini numai la a face băşcălie de cineva, ar fi mult mai bine.

Traian Andronic, ***pensionar:*** Da, pentru că pînă în toamnă noile preţuri o să ne ia piuitul. O să mai poată să facă băşcălie oamenii cu bani. Aştia ori sînt ţigani, care fac băşcălie de prost gust, ori sînt oameni serioşi...

Liliana Popovici, ***elevă:*** M-am cam săturat de ironii d-astea sterile, dar cred că ele ţin prea mult de specificul naţional... Deci nu, nu mi-o imaginez, ar fi un miracol!

Anton Vremeş, ***pensionar***: Ce-i aia, domnule, băşcălie? Ce-i aia? Eu am muncit toată viaţa lucruri serioase ca să mă ia puterea la băşcălie cu pensia care mi-o dă?

Rep: Întrebarea era...

A.V.: Ştiu eu care era întrebarea. Scrie-aşa: să ia poporu' să înveţe istoria ţării şi mai vorbim dup-aia!

Sandu Aurelian, ***inginer-şef***: Poate, e puţin probabil, dar eu oricum sper. Aia ar fi adevărata Revoluţie, schimbările de după '89 sînt superficiale.

Baltă Horia, ***student:*** Trebuie să fii idealist ca să speri chestia asta. Şi eu sînt! O astfel de Românie ar reveni pe locul pe care-l avea înainte de primul război. Pe vremea aia poporul era acelaşi, dar atunci băşcălia nu însemna delăsare şi acceptarea unei situaţii inacceptabile.

Dăminovici Diana, ***pensionară:*** Eu nu cred că mai apuc vremurile astea. Poate fiica mea. Îmi doresc să prindă măcar ea finalul coşmarului...

Raluca Mihuţ, ***studentă***: Nu m-am mai gîndit... Cred că nu. Nu cred că putem să scăpăm de băşcălie. Sîntem prea inteligenţi şi prea subtili ca să muncim. Mai bine facem haz de necaz.

Cristi Tomescu, ***şomer***: Nu. Tu pe ce lume trăieşti, băieţaş?

Dan Iordănescu, ***arhitect***: Ar fi tristă o Românie fără "Caţavencu". Nu cred că e posibil, pentru că sobrietatea ni se potriveşte ca nuca-n perete. Numai că ar trebui interzisă prin decret practicarea băşcăliei înainte de ora 5 p.m.

Au consemnat:
Mihnea MIRCAN
Cristian ŞTEFĂNESCU

Dumitru SOLOMON: "De cine facem băşcălie? De noi înşine!"

Spuma naţiei

Care popor din lume, la vremea lui, n-a făcut o revoluţie? Dar care popor, văzând că revoluţia nu iese, găsi rima absolută: **Singura soluţie, înc-o revoluţie?** Numai noi, numai noi... Noi, care în astfel de situaţiuni, mai zicem, tot fără egal, **"a-ntors-o ca la Ploieşti"**. Şi nu-i vorba doar de tren, de însuşirea de nod de cale ferată a urbei răzvrătite...

Băşcălia, la urma urmei, e o chestie serioasă, să n-o luăm prea lejer. Mitică-i agentul ei purtător, din generaţie în generaţie, acest Figaro balcanic, fără conţi şi contese, doar cu amici, strânşi la o halbă de bere. Bestia lui neagră este, - trebuie s-o spunem pe franţuzeşte, - l'**esprit de sérieux**. Seriozitatea peste poate, care îngheaţă durata, curgerea vie a existenţei. E şi calul de bătaie al existenţialismului instalat la Flore, cafeneaua pariziană, imediat după război. Mitică n-a avut şansă. Mitică a pierdut ocazia de a-l contacta pe Sartre (băşcăliosul rafinat). N-a avut parale, paşaport, noroc, cine ştie. Fiindcă, dacă Mitică s-ar fi dus la Paris... Staţi, staţi un moment. Nu era oare, de faţă, la Paris, cam pe atunci, vărul de-al doilea al lui Mitică, vărul acru, vărul ajuns, care trânti poarta României şi a Balcanilor, strigând NU, şi care avea la el un ou mare de dinozaur, ce nu mai încăpea în cuibuşorul autohton de găină, şi pe care-l ducea să-l clocească în Francia, să dea Europei şi lumii o lecţie universală? El, care ţipa NU, şi căruia nenea Iancu, unchiul, îi şoptea la ureche, drăgăstos, "ba da, Jenică, ba da!"...

Dacă tragedia s-a născut din confruntarea insului cu destinul, băşcălia, care e o tragedie anapoda, pe dos, o tragedie evitată la ţanc, amânată, derogată, dereglată, ... ar fi lupta cetăţeanului ameninţat de **îngheţul**, de încremenirea existenţei în forme autoritare, gravisime, de unde şi tirania.

Cum să combaţi această glaciaţiune, socio-politică şi de limbaj şi de comportament? Are Mitică armată? N-are armată. Are el poliţie? N-are poliţie. Are vreun concern de gazete? N-are, săracul. Decide el ceva în Parlament, Senat? Avu vreodată perspectiva de a deveni ministru, prim-ministru? Nici pomeneală. Viu cum e ca argintul, şi lucid, de nimic apelpisit, nici de vreun rang, nici de vreun post înalt de răspundere, unde conformismul, adică **îngheţul**, creşte, ori scade, într-un raport direct cu ascensiunea sau coborâşul, ce-i mai rămâne acestui pârlit, altceva, decât **revolta lexicală**? Răscoala, răzmeriţa, revoluţia cuvintelor. Care, noi ştim prea bine că nu zboară, aşa, băşici goale în vânt, **flatus vocis**; ele conţin ceva, duc de colo, colo, cară, transportă o marfă, nişte înţelesuri, nişte însuşiri, nişte acţiuni sau gânduri, chiar, încetinite uneori, cuprinse de un fel de inerţie, de o silă, de o scârbă de a mai fi zise, de un soi de mecanizare, de automatizare gata să provoace paralizia; şi, văzând acestea, Mitică accelerează, dă peste cap totul:

- **Mitică, faci cinste?**
- **Nu pot, monşer, că mă strânge un ciorap...**
- **Ai parale, Mitică?**
- **Nu umblu cu metal; mi-e frică de trăsnet...**
- **Iaurt ai?**
- **Este.**
- **Dă-mi vreo cîţiva centimetri...**
- **Băiete, o ţuică!**
- **Nu-i da, domnule, c-o bea! zice Mitică,** (prezent peste tot).

Se spune că, pe lângă lunga noastră instabilitate, labilitate şi bâtâială istorică, băşcălia ni se mai trage nouă şi de la pleava legiunilor romane pline de rişcari, barbugii, manglitori, vorba lui Arghezi:

Abecedarul
Începe cu zarul
Şi toţi,
Şi caii - sunt hoţi.

Ştia ţăranul local să arunce zarul? Să zvârle banul în sus? Habar n-avea. Uitaţi-vă cum cască el gura buimac la bâlci. **Miles romanus**, mistocarul, în trecerea sa pe-aici, îl lua peste picior pe mârlan, pe mârlanul stabil. Ca şi-n epoca noastră, când, vrând să aşezi cât mai jos un ins, îi zici printre dinţi: **ţărane**! Băşcălia, şi latină pe deasupra, - spuma naţiei - nu aparţine autohtonilor get-beget, înghiţiţi, mestecaţi, remodelaţi. Plus Fanarul, fin, şiret, care nu iartă nimic; plus Bizanţul bolnav de subtilităţi şi de nuanţe; plus ţigănia, **la serva padrona**...

Şi din toate acestea ieşi o teribilă comedie a limbajului. Un iarmaroc al expresiei, ce pătrunse şi în marea poezie:

... Se prinde! - hotărâră cei cu sici

Dar, haide! înc-odată, dacă zici.
Însă-acu pe cinci lei, nu pe bănculă...
Vrei, Piele-lungă? - Bine, Puţă!

Constantin ŢOIU

Au cuvîntul d-nii Bouvard şi Pécuchet, invitaţi din partea Comunităţii Europene!

Al. Călinescu, acum vreo zece ani, voind să arate că Flaubert şi Caragiale sînt două spirite din aceeaşi familie, a schiţat, în cartea sa binecunoscută, un alt **Dictionnaire des idées recues**, alcătuit din vorbele fraţilor lui Mitică şi ai lui Tipătescu. Dacă aş avea îndeajuns de mult curaj, aş relua iniţiativa profesorului ieşean, folosind numai şi numai poncife din feluritele discursuri care se pot auzi sau citi în Bucureştii deceniului zece. Atunci, ar fi foarte uşor să mă întreb dacă Bouvard şi Pécuchet nu bîntuie, într-o mulţime de variante româneşti, holurile Parlamentului, conferinţele de presă ale Preşedinţiei, Guvernului şi partidelor, emisiunile Radioului şi Televiziunii. L-aş putea descoperi pe dl Homais (devenit lider de opinie, editorialist, şef de partid, ministru) în conducerile celor mai răspîndite cotidiane şi săptămînale, în grupurile parlamentare cele mai influente, în faţa microfoanelor celor mai solicitate...

Dintr-un asemenea **Dicţionar**..., bineînţeles că nu ar putea lipsi articolul **"Băşcălie"**. Şi-ar avea locul lui, alături de "Comunism", "Reformă", "Europa", "Unitate (naţională)", "Democraţie", "Trădare", "Opoziţie (constructivă)", "Românism" "Fascism", "Opoziţie (distructivă)", "Presă (liberă)", "Economie (de piaţă)", "Nomenclatură", "Pod (de flori)", "Securitate", "Intelectuali", "Restauraţie (neocomunistă)". Cu puţin efort, ne-am putea închipui ce ar cuprinde articolul care ne interesează.

"BAŞCALIE. Doar băşcălia ne-a mai rămas în aceste vremuri de restriste. I-a împiedicat întotdeuna pe români să-şi ia soarta în propriile mîini. este una din formele noastre de supravieţuire, care ne-a deosebit de toţi vecinii noştri. Un flagel naţioal: românul nu s-a luat în serios niciodată! Nu are nimic sfînt! Aşa se explică şi lipsa lui de spirit civic autentic. Un semn inconfundabil de inteligenţă, de spirit critic, de luciditate. Nici un popor nu are aşa de mult simţ al umorului. O, ţară tristă, plină de umor! Badea Gheorghe a boicotat întotdeauna Istoria. Băşcălia a fost una dintre atitudinile lui permanente, un simptom al acestui boicot."

M-am mirat foarte tare cînd am aflat despre Al. Călinescu, în 1990, că a girat, prin prestigiul său de reprezentant al rezistenţei prin cultură (la care se adăuga şi opoziţia deschisă, în 1989, faţă de regimul Ceauşescu), un partid ca efemerul Partid Liber Schimbist. Se prea poate să-l fi atras prezenţa, la conducerea PLS, a dlui Ştefan Cazimir, care publicase, la sfîrşitul anilor '60, o foarte onorabilă carte despre comicul caragialian.

Cel mai bun exemplu de "băşcălie" ne este furnizat de prezenţa, în haosul anului '90, a acestui partid, care să parodieze însăşi ideea de partid. Şi asta nu într-o carte, nu pe o scenă, ci în prima campanie electorală fără vreun partid cu numele "comunist". Nu era vorba, după cum vă amintiţi, de o parodie a discursului impostorilor, al extremiştilor, al nostalgicilor dictaturii. Ţintele – nenumite, dar mai mult decît evidente – erau forţele politice care mai aduceau aminte de normalitatea despre care cîteva generaţii învăţaseră în şcoală că marele dramaturg o urîse şi că împotriva ei îşi îndreptase veninul satirei sale. Însăşi titulatura făcea referire la perioada de glorie a partidelor istorice, ale căror rămăşiţe se iluzionau că mai au vreo şansă în faţa unor generaţii produse de o orînduire pe care, după cum s-a văzut, nu au înţeles-o.

Partidul dlui Cazimir, intens mediatizat în 1990, a fost numai o trambulină: singura consecinţă pe termen lung a prezenţei PLS în campania electorală a fost calitatea permanentă, a preşedintelui său, de "bufon savant" al Camerei Deputaţilor (al majorităţii parlamentare, de fapt). Nimeni nu l-a întrebat pe dl Ştefan Cazimir de ce sînt absente, din discursul domniei sale, referirile la extremismul naţionalist, atît de prezente în opera scriitorului pe care formaţiunea sa politică şi-l alesese patron.

Acesta este, după opinia mea, exemplul clasic de "băşcălie". Ironia şi parodia se înlocuiesc cu atacul – deseori violent şi imund – asupra unei singure persoane, asupra unei singure ţinte. De multe ori, "băşcălia" poate să trezească, prin ricoşeu, simpatia publicului pentru personajul vizat. Este ca şi cum am repeta o glumă pentru un prieten vechi, fără nici o legătură cu realitatea, despre care şi noi şi prietenul ştim că este doar o glumă. Pilda cea mai potrivită ne e dată de aşa-numitul "conflict" dintre **Academia Caţavencu** şi actualul preşedinte al Camerei Deputaţilor şi al Partidului Democraţiei Sociale.

Dl Adrian Năstase a fost primul ministru de externe al României post-Ceauşescu. Adversarii d-sale (printre care se declară a fi şi **Academia**...) îi impută lucruri de o gravitate extremă : încheierea unui acord cu Uniunea Sovietică prin care, **de facto**, România renunţa la Basarabia (acordul n-a fost ratificat numai din cauza dispariţiei de jure a partenerului), menţinerea României în sistemul de alianţe al lui Ceauşescu, blocarea încheierii acordului de prietenie şi bună vecinătate româno-maghiar etc., etc. Redactorii **Academiei Caţavencu** sînt de meserie umorişti. Numai elementele enunţate mai sus le-ar fi furnizat materie primă pentru a-l satiriza pe dl Năstase, în fiecare săptămînă, vreme de cinci ani. Dacă măcar una din acuzaţiile aduse dlui Năstase sînt adevărate, atunci ele devin mult mai interesante decît apartenenţa preşedintelui Camerei la o minoritate sexuală, apartenenţă nedovedită, de altfel, şi, în definitiv, complet irelevantă pentru competenţa d-sale de om politic (apropo, am citit despre un homosexual care a condus Imperiul Otoman în perioada sa de glorie şi, în 1453, a luat Constantinopolul). Şi totuşi, obsesia **Academiei**... a fost, este (şi, probabil, va fi) calitatea ipotetică de homosexual a dlui Năstase. După cum s-a văzut mai sus, nici măcar obsesia tirajului nu poate să justifice acest refugiu în spatele "băşcăliei".

Este foarte periculos pentru noi, oamenii de rînd, să avem lideri de opinie fără simţul umorului. Din cauza unor întîmplări cum sînt cele pe care le-am descris, ei pot să pună eticheta "băşcălie" pe tot ce nu este "serios", "demn", "dedicat cauzei celor mulţi". Ironia şi parodia pot fi atitudini şi procedee excomunicate. La fel, ele nu pot să se numească decît "băşcălie".

Unii spun că simţul umorului este direct proporţional cu inteligenţa. Totuşi, un critic literar de notorietate îmi spunea, pe un ton apodictic, că Zinoviev şi Kundera n-ar trebui traduşi în limba română, fiind profund dăunători publicului nostru. Pentru că "n-au nimic sfînt"! Deci, ne întoarcem la **Dicţionarul**... pe care voiam să îl scriem...

Radu Eugeniu STAN

Bă

Cum aş putea urî băşcălia, cînd ea face parte din clima în care trăiesc, din aerul pe care-l respir? Aş putea urî iernile noastre friguroase? Ele n-au nici o vină că în multe case e frig. Sau verile noastre toride, nici ele vinovate de lipsa instalaţiilor de aer condiţionat? Nu pot urî băşcălia, aşa cum nu-mi pot urî prietenii, vecinii sau cum nu-i pot urî pe trecătorii de pe stradă, de pe străzile pe care nu le-aş schimba pentru nimic în lume, cu toate gropile şi gunoaiele lor (să le zic specifice?).

M-a bătut gîndul, nu o dată, să las totul, casă, străzi, prieteni, frig, băşcălie, Românie, şi să mă tot duuuc. Da, cu acest **u** triplu pe care-l cîntă actorii pe scenă, în credinţa că au apucat Autenticul de picior... Aş fi regretat, sînt convins, multe, inclusiv băşcălia de la porţile Orientului, care m-a ajutat adeseori să suport şi grosolănia, şi umilinţa, şi ostilitatea. Poate că mi-a fost şi lene să schimb, să renunţ, iar de cînd am citit în **Dilema** că lenea e o stare pozitivă, un fel de meditaţie, un fel de creaţie, ba chiar singura viaţă activă, lucru perfect adevărat după părerea mea de leneş înrăit (ar trebui să spun **îmbunat**, nu?), mi-am găsit o motivaţie în plus, care nici măcar nu sună demagogic.

Nu că m-aş da în vînt după băşcălie, care uneori are hazul ei, alteori îţi face greaţă. Ca orice treabă balcanică, românească şi, în esenţă, omenească, are, cum se zice, părţile ei bune şi părţile ei rele. Partea bună e nonconformismul ei, partea rea e conformismul ei. Facem băşcălie de ceea ce nu ne place sau ne revoltă, dar, făcînd băşcălie, nu facem **altceva**, adică acceptăm resemnaţi ceea ce nu ne place sau ne revoltă. Cînd făceam băşcălie de regulile, de forma regulilor şi de aplicarea regulilor lui Ceauşescu, era partea bună a lucrurilor. dar cînd băşcălia ne dădea satisfacţia şi justificarea deplină a actelor noastre contestatare, era partea rea a lucrurilor. Spuneam, ascultam, rîdeam şi eram mulţumiţi şi mîndri, ca şi cum am fi dezumflat un cauciuc de la maşina prezidenţială. Uneori, dacă nu făceam băşcălie, muream. Dar se putea muri şi cu. Unul dintre puţinii, foarte puţinii, care, băşcălios de felul său, s-a încumetat să devină grav, serios şi incisiv în mod public, e vorba de Mircea Dinescu, iată, e transformat acum în obiect al băşcăliei noastre: pentru "ieşirile" sale din primul, hai să-i zicem Parlament, care, ca să fim drepţi, nici nu merita altceva decît băşcălia lui Mircea Dinescu, pentru apariţiile sale televizate, pentru gesticulaţia sa nu întru totul elegantă. Dar acesta e hazul lui. Avem cu asupra de măsură simţul umorului (cînd îl avem!), nu avem, însă (încă?), simţul măsurii. Nu reuşim să ne oprim la timp şi cu responsabilitate la graniţa teritoriilor care nu pot şi nu trebuie să fie luate în băşcălie. O revistă îşi revarsă săptămînal băşcălia asupra a tot ce înseamnă valoare autentică, alte publicaţii o imită într-o nonşalanţă vinovată, astfel că băşcălia, din glumă, ironie sau contestaţie, devine dezmăţ al denigrării, al defăimării. Exista o băşcălie pe care se face s-o faci şi alta pe care nu se face s-o faci, lucru ce n-ar fi rău să-l înţeleagă şi revistele care practică băşcălia "pură". Nu cred că sîntem îndreptăţiţi să facem băşcălie de jaful neruşinat la care e supusă ţara şi oamenii ei, şi nici de murdăria morală a unor indivizi care au fost aleşi să hotărască soarta poporului. Băşcălia ar trebui să ni se oprească de data asta în gît sau în pix.

În faţa extremismului de centru, ar fi cazul să-mi iau unele măsuri de precauţie. Cu alte cuvinte, să nu las cumva, pe undeva, rătăcit, vreun semn de egalitate între băşcălie şi ironie, căci, vezi bine, băşcălia e de esenţă plebee, în timp ce ironia ar fi de esenţă aristocratică. Numai că am întîlnit şi ironie de esenţă joasă, nu mai departe în recenta campanie electorală. Ca să nu mai vorbesc de jurnalistica de fiecare zi. Las la o parte spusele unui mare critic, după care ironia ar fi o formă inferioară a spiritului. Mor după citate, dar **Dilema** e atît de plină de cele mai savante citate încît mi-e cam jenă să strecor şi eu unul, cît de mic. de altfel, nu-i prima oară că-l invoc pe S.B., fiindcă îmi place să adaug că, dacă-i aşa cum zice el, atunci indiscutabil că singură autoironia este cu adevărat o formă superioară a spiritului.

Dar să revin la băşcălie. Ea este a noastră, fie că ne mîndrim sau că ne ruşinăm cu ea. Băşcălia e acel "bă!" (rădăcină, oare, a cuvîntului?) pe care-l adresăm celuilalt, fie că e savant, poet, prim-ministru, preşedinte, adversar politic, simplu trecător, coleg, sau pe care ni-l adresăm nouă înşine. La urma urmei, ca să parafrazez un alt clasic (şi parafrazele astea sînt o pacoste!): de cine facem băşcălie? De noi înşine. Altfel zis, ca să fiu ceva mai grav, de viaţa noastră. Dar să ocolim gravitatea, căci asta, cînd o ia razna, cu guler tare şi pantofi de lac, devine cea mai uşoară pradă a temei de azi.

Mai mult nu spun, ca să nu fiu plicticos. Plictiseala – sper că veţi face o dilemă şi pe tema asta – este, cred, un motiv de băşcălie dintre cele mai atrăgătoare.

Dumitru SOLOMON

UN STUDENT: "Ea ne-a ajutat să supravieţuim, dar nu ne lasă să trăim".

Aşa s-a băşcălit oţelul

DEFINIŢIE METAFORICĂ

Băşcălia e un bisturiu. Ea poate să ascută un creion pînă-l face cui. Mînuită de o lepră, devine şiş. Daţi-o unui chirurg bun, şi vă extirpă o tumoare. Poate tăia noduri gordiene, dar şi elanuri sau flori.

În sine, băşcălia nu-i nici bună, nici rea. Ea capătă caracterul celui care o foloseşte.

ARBORE GENEALOGIC

Tatăl băşcăliei, deşi **semper incertus est**, eu zic că e **umorul**, care e un lucru foarte mare. Mama e **ironia**. Străbunicul fundamental şi autohton e **hazul-de-necaz**, instituţie naţională. Băşcălia are fraţi şi surori. **Persiflarea** miroase a "Moment suprême". Mişto-ul spoieşte şi oacheş. **Ridiculizarea** poartă cravată şi ochelari. **Hai-ul** umblă-n bermude. **Zeflemeaua** e aproape geamănă cu băşcălia, dar e mai pirpirie. **Caragaţa** e cam nespălată. **Luatu-n balon şi luatu'peste picior** sunt nişte fraţi mai molcuţi.

La rădăcina acestui arbore genealogic se află cugetarea lui G.Călinescu, că **"a fi prea serios e neserios"** (**Neseriozitate**, în **Naţiunea**, 6 iunie 1947).

BĂŞCĂLIA LA INTELECTOCĂNIME

Pe mîna intelectocănimii, băşcălia ajunge să fie o **reacţie de apărare** a ignarului sau a semidoctului şmecher împotriva a ceea ce-l depăşeşte. Complexul de inferioritate naşte o agresivitate diluată în haz. Intelectolomacul crede (instinctiv) că, hlizindu-se, e **deasupra**. În această zonă sau, oricum, prin preajma ei, băşcălia e şi o **soluţie de neimplicare**, a prudenţei, a oportunismului. Luatul problemei la mişto te scuteşte de riscul unei opţiuni care te-ar angaja.

Băşcălia e, aici, şi un **ochean întors**, care face lucrurile mici. Băşcălia intelectocănimii **cată să tragă totul în derizoriu.** (Derizoriu înseamnă mărunt, neimportant, dar etimologia ne aminteşte că vine de la "de rîs"). Totala lipsă de priză a ţopăei la solemn, la grandios, la grav, ba chiar la tragic se traduce automat în băşcălie.

ONTOLOGICUL DEVINE OENOLOGIC

Dau un exemplu banal. Cruciala dilemă hamletiană, trecută prin băşcălie, ajunge o chestiune de pahar: **Tu bei ori tu nu bei?**

PILDE MAI CONCRETE

Într-o revistă pur mitocănească (cu fumuri intelectocăneşti) cum e **România Mare**, se face băşcălie de: deţinuţii politici şi anii lor de chin, de "drepturile omului" şi apărarea lor, de inteligenţa lui Liiceanu, de Doina Cornea şi lupta ei contra lui Ceauşescu, de vîrsta lui Corneliu Coposu şi figura sa emaciată de suferinţă etc. Băşcălia la adresa femeilor atinge piscurile trivialităţii: o doamnă din Parlament e **"defutată"**... Pe o ziaristă o **"mănînă iarăşi pilda"**... Cum se vede, **suntem jos de tot**, într-un univers soios, unde complexe purulente se defulează verbal, în deplină desfrînare.

CUM DE?

Cum se explică faptul că grobianitatea poate atinge, prin băşcălie, asemenea limite? Răspunsul îl dau geografia şi istoria. Aici, în România, zicea Poincaré, suntem la porţile Orientului, unde totul e posibil, totul e luat în uşor; una la mînă. A doua la mînă (valabilă pentru azi) e că după juma' de veac de ipocrizie şi minciună comunistă, **legea morală** - pandantul bolţii înstelate - a ajuns un moft, bun pentru fraieri. Ea a fost înlocuită cu o **lege** ad-hoc a **gravitaţiei**, în sensul că totul e tras în jos.

GENERALITĂŢI ŞI PLUTONIERITĂŢI

În registrul în care am investigat, **subiectul** şi băşcălirea sa sunt cam ca fata şi subofiţerul din Topârceanu: el **major** şi ea **minoră**.

Acest tip de băşcălie - bun al întregului popor - e ca şarpele Boa: poate înghiţi lucruri mai mari decît propriile-i dimensiuni.

Ţîşneşte băşcălia aceasta numai din ignoranţă? Nu. Ea vine şi dintr-un **relativism deşănţat**, din conştiinţa - puturoasă - că **nimic n-are importanţă**. Băşcălia (de acest soi) e un jolly-joker: ţine loc de orice. Aşa că băşcăliosul e, în această linie, un Hopa-Mitică - el cade mereu în picioare, căci... are replică. Proverbul cu "tăcerea e de aur" nu e produs de români. Românul se salvează prin vorbire (v.şi **Mioriţa**). Iar un spirit înalt şi stelar ca Blaga, complet străin de băşcălie (deşi, ca excepţie, ieşindu-şi din sine, a comis şi el una, într-o polemică: l-a numit pe Rădulescu-Motru, **"Rădulescu-Mortu"**) postula că un om învaţă în cinci ani să vorbească şi nici în 60 să tacă.

Băşcăliosul - în asta e înrudit cu mentalitatea **kitsch** - are oroare de gol, de tăcere, de interiorizare, de reflecţie, de contemplativitate. Orice spaţiu - perete, clipă - trebuie "ornat" cu ceva. Băşcălia - iaca zic şi vorbă mare - e astfel taburetul pascalian pe care se sprijină mitocanul ca să nu se năruie absorbit de propriul său vid.

O-NTOARCEM A LA PLOIEŞTI

Băiete, fii atent să nu kitsch în extremism! (îmi şopteşte o voce moldavă). Ai luat-o prea pe coarda răzătoare. Vrei chiar să faci chisăliţă băşcălia? Vrei (pardon, Platon) s-o izgoneşti din Cetate? După ce ne faci ţară-eminamente-gargară, vrei să devenim eminamente scorţoşi? Să renunţăm noi la cuşma pe-o ureche şi să ne punem ce? melon? ţilindru, joben? Ce urmăreşti? Cine te plăteşte??

LAUS BASCALIAE

Adevărul gol-puşcă e că şi omul cu capul pe umeri are nevoie de băşcălie. Se ştie că pămîntul nu e deloc rotund, ci e plat, ba chiar doldora de platitudine. Pămîntul românesc nu face excepţie. Pentru fiinţa deşteaptă, băşcălia e băţul cu care înlăturăm murdăria din cărare. Te uiţi la ceva care se numeşte "dumitraşcu", de pildă. El se rostogoleşte, face tumbe politice, dă din gură şi din coate, asudă, ţopăie, pufăie, scîrţîie. Ce să faci? Întîi te indignezi, firesc. Dar prostia e nemuritoare. Aşa că transcenzi indignarea şi, dincolo de norii negri, e empireul mai tonic al băşcăliei. Noi ca noi, ne odihnim în băşcălie. În muşte nu se dă cu tunul. Sau: mascaltonele căruia i se zice "vadim": un Ceauşescu mic care face rime pe el. Nu trebuie să existe şi o oră mai zglobie, cînd îl iei cu penseta, ca pe o pereche de chiloţi murdari, şi-l dai mai încolo? Cum să nu faci băşcălie de un ministru ca Paul Teodoru care, ajuns în stadiul de groggy sub tirul unor întrebări, fuge de-a dreptul din sală, ca un ţînc care vrea pipi şi nu se mai poate ţine? Priviţi la fostul parlamentar Brătianu, cu mulţi de "I". Nu cere băşcălie, pur şi simplu?

Aşa că, dacă nu vrea să se rupă de mase (şi de ce s-ar rupe?), intelectualul, măcar duminica, trebuie să-şi dea **ironia** pe brazdă, să-i scoată **les ailes de géant** şi s-o-nveţe să meargă. Pe şoseaua **Iancului**, pe unde s-a băşcălit oţelul.

George PRUTEANU

Ce spun parlamentarii

● *De ce se face băşcălie în Parlament şi de Parlament?*

De ce glumim?

Serios vorbind, sub haina asta a băşcăliei, şi a bancurilor, s-a întreţinut o anumită atitudine faţă de instituţia Parlamentului, faţă de anumite personaje mai mult sau mai puţin politice - o atitudine de dispreţ, de discreditare în ochii lumii. Să nu uităm, că la români, s-a construit sub haina băşcăliei, starea de neîncredere şi apoi de revoltă faţă de Ceauşescu! Eu cred că artizanii mecanismului băşcăliei post-revoluţionare faţă de puterile statului de drept, aparţin serviciilor de dezinformare; profitînd-se de anumite dezbateri parlamentare, mai deocheate, de anumite întîmplări mai puţin de dorit în viaţa parlamentară, exagerîndu-le sau minimalizîndu-le şi tratîndu-le în derîdere, se influenţează opinia publică şi se culeg nişte roade care constau în pierderea credibilităţii parlamentului, ca exponent principal al mecanismului democratic. Această nevinovată băşcălie loveşte în siguranţa statului de drept, aşa cum, după spusele SRI, atacurile la adresa fostei Securităţi lovesc în siguranţa naţională! Rezultă neîncrederea în statul de drept, în partide, în libertatea presei şi în democraţie, în general. Aşa se poate ajunge la restaurarea credinţei în utilitatea statului totalitar, stat în care, după aceiaşi zvoneri, era ordine, chiar dacă era sărăcie, era disciplină chiar dacă oamenii intrau în puşcării pe te miri ce, ţara trecea drept mai puternică decît oricînd pentru că era receptată prin persoana lui Ceauşescu, conducătorul atoatestăpînitor, etc. Aşa că, prin acest mecanism al băşcăliei, al demolării, nu facem decît jocul foştilor.

Pe termen lung, băşcălia se poate să aibă şi un efect pozitiv chiar în ceea ce priveşte reaşezarea gîndirii şi crezurilor oamenilor politici pentru că nimeni nu suportă la infinit să fie luat în băşcălie şi atunci îşi corijează pe ici, pe colo, cîte ceva din felul de a fi. De exemplu, se spune că în Parlament, mai mult vorbim decît lucrăm şi datorită băşcăliei acesteia, cu timpul, lucrurile se vor schimba, dar nu pînă la eliminarea totală a vorbitului, pentru că atunci va dispare Parlamentul, care totuşi mai trebuie să şi parlamenteze. La români, băşcălia e specifică în perioadele de criză. Ce ne-ar mai putea salva decît gluma?! Noi o luăm mereu de la zero, cu democraţia asta şi băşcălia e una din bolile acestei copilării, ca pojarul. Facem glume despre ceea ce ar trebui să facem serios. De marea suferinţă prin care au trecut în perioada refacerii, popoarele german şi japonez nu şi-au permis să facă băşcălie. Altfel, băşcălia e o armă care poate aduce, cît de cît, la realitate pe cei obraznici şi "atotputernici". Dacă nici măcar de rîs nu-i faci pe ăştia, atunci lumea crede că tot ce emană de la ei e adevărul.

George STANCOV (PD-FSN, deputat)

O discuţie oţioasă

"Dilema", de astă dată, mă pune efectiv în dilemă. Despre băşcălie, care va să zică. Ce se poate spune despre băşcălie? Prevăd o convergenţă impresionantă a răspunsurilor*. Toţi cei solicitaţi vor cînta pe o singură coardă: băşcălia e ceva rău (meschină, malefică, dizolvantă, etc). Dar dacă, doamne fereşte, se întîmplă exact contrariul? Alergia la clişee poate genera o unanimitate cu semn schimbat: băşcălia e sprintară, amuzantă, inofensivă, ş.a.m.d.. În ambele ipoteze, folosul rămîne palid. Iniţiativa revistei plăteşte tribut unei vechi prejudecăţi. Pasămite, că prea ne-am deprins cu batjocura. Prea ne-am lepădat de cele sfinte. Prea aşa şi pe dincolo. Ia să ne mai lăsăm de prostii şi de bancuri. Nu vedeţi ce serioşi sînt nemţii, suedezii şi elveţienii? N-aţi citit ce scrie despre noi Claude Vernier? (...) Este modul de a se consola al perdanţilor, care caută explicaţia pagubei nu acolo unde trebuie. Protestînd împotriva zeflemelei îşi divulgă implicit neîncrederea în ei înşişi. Au păşit în arenă fără elan şi înfrînţi, dau vina pe rîsetele galeriei. Selecţia naturală nu trebuie însă oprită. Ce zic? Selecţia naturală **nu poate** fi oprită. Cu sau fără băşcălie, nechemaţii se elimină, iar vocaţiile triumfă. Discuţia mi se pare deci oţioasă şi renunţ să particip la ea.

Ştefan CAZIMIR (deputat PDSR)

A consemnat
Petru IONESCU

---

*Impresionant e în ce măsură v-aţi înşelat! (n.red.)

Ardeleni şi bănăţeni

Există nenumărate bancuri despre opacitatea ardelenilor faţă de băşcălia bucureşteană. Impresia mea este, însă, că bancul bucureştean întîmpină zone interzise atît la Constanţa, cît şi la Iaşi; într-adevăr, Ardealul şi Banatul par a fi adevărate **terrae incognitae** marcate, astfel, pe hărţile străvechi: **Hic sunt leones**. Iar leii, precum se ştie, nu rîd niciodată.

Desigur, în acest altfel structurat simţ al umorului, există indivizi care prin întîmplarea lucrurilor, avînd un contact fizic sau spiritual cu Bucureştii, s-au familiarizat şi cu mixajul de băşcălie, zeflemea şi moft ce caracterizează umorul dîmboviţean, de la calambur pînă la anecdotă. Ei sînt puţini, dar bravi, căci trebuie să-nfrunte eterna soartă a neînţeleşilor. Băşca, neînţelegerea băşcăliei, însoţită de un real oprobriu faţă de proliferatorii ei.

Care poate fi cauza acestui spirit refractar? Dacă veţi înţelege comicul acestei situaţii, şi anume că trebuie să scriu serios despre un fenomen opozit seriozităţii, veţi înţelege că răspunsul meu nu poate fi decît o improvizaţie de vară (35 de grade la umbră). Deci... rîsul e **universal**, umorul, simţul comicului este **absolut specific**. Ca limba. Toţi vorbim, întrebuinţăm vocale şi consoane, dar fiecare limbă, chiar şi cele înrudite, sînt **absolut specifice**. Aşa cum limba cuprinde şi dialecte, astfel şi umorul unui popor se diferenţiază în diferite subramuri cu o specificitate greu de surprins, dar uşor de constatat; multe dintre ele au relaţii de intercomunicaţie.

Umorul bucureştean este atît de specific încît se autodefineşte pregnant, ridicîndu-şi însă pentru sine bariere de netrecut. Libertin, necuviincios, nerespectînd ierarhii sociale sau politice, clevetitor, făcînd haz de necaz, tratînd cu băşcălie tot ce se erijează în pseudoatitudine, glumind pe seama orişicui şi orişicine, zeflemisind orice fenomen, veştejind toate mofturile şi toţi moftangiii. Nu degeaba zicea conu Iancu (**Da şi nu**) că se poate glumi "cînd ai de-a face cu oameni sănătoşi". Sănătoşi sînt, din punct de vedere intelectual, cei care şi-au păstrat spiritul ludic. Băşcălia bucureşteană este o formă a igienei mentale a bucureştenilor.

Jean Paul spunea: "Libertatea naşte gluma, iar gluma naşte libertate". Cuvintele acestea se referă parcă anume la umorul (gluma, bancul) bucureştean. Freud susţinea că în asociaţiile fulgerătoare ale witz-ului (bancului) se reflectă inhibările eliberate ale subconştientului. Fiecare poantă a umorului bucureştean e o fărîmă de libertate recucerită. Sevele acestui umor se pot găsi în caracterul însuşi al oraşului, la răscrucea dintre occident şi orient, în dimensiunile ei de capitală, unde cunoştinţele şi prieteniile se înfiripă repede, unde informaţia e mai rapidă şi mai indiscretă, unde străinul este agreat, iar provincialul înhăţat. Or, Timişoara, Clujul, Sibiul sau Aradul au altă urbanitate, ele se delimitează de rural, dar nu dispun de varii circuite informaţionale, relaţia dintre oameni e mai scrobită, tradiţiile bunei cuviinţe sînt strict respectate, verbul spălat pe dinţi, iar adjectivele cu grijă alese din codul bunelor maniere. Altele sînt şi tradiţiile: umorul austro-ungar, care după 75 de ani mai formează, încă, inconştient chiar, modelul umorului şi genurilor sale. Cu toate că este vorba de cea de-a patra generaţie de după primul război mondial, arhetipurile umorului sînt tot atît de inamovibile ca şi obişnuinţele gastronomice. Preferinţa pentru anecdotă în raport cu bancul tranşant denotă un alt ritm de viaţă, diferenţa dintre cele două şcoli de gîndire. Nu subiectul diferă, ci discursul.

Am încercat odată să spun un banc într-o societate ardelenească: "Cunoaşteţi cele trei legi ale existenţei? Ele sînt: 1. Nu-ţi băga picioarele în supă. 2. Dacă le-ai băgat, nu le mişca. 3. Şi dacă le mişti, nu le mai scoate". Efectul: feţe lungite, priviri perplexe.

- Dar domnilor - am adăugat - acesta este mai mult decît un banc, e o adevărată filosofie.

Şi atunci, în fine, s-a rîs.

Dar, de mine.

SZÀSZ János

UN ARHITECT: "Un decret ar trebui să interzică practicarea băşcăliei înainte de ora 5 p.m.".

Simţul şi regimul politic al umorului la români

Securiştii colportau cei dintîi bancurile cu Ceauşescu; în ultimii ani ai dictaturii o făceau fără să se ascundă, pe culoarele instituţiei şi în exerciţiul funcţiunii. Mi-a fost dat să aud de mai multe ori acest argument imbatabil în discuţiile despre rolul istoric şi rosturile (pare-se) eterne ale fostei securităţi. Am replicat că nu vedeam paradoxul: preocupată de orizontul de aşteptare al semenilor, securitatea trebuia nu numai să se familiarizeze cu bancurile politice, să dezvolte o hermeneutică a lor, ci, poate, să treacă ea însăşi la născocirea şi punerea în circulaţie de bancuri noi, după un "punctaj" tematic riguros.

Dificultatea oricărei discuţii despre simţul umorului la români vine din faptul că se ajunge obligatoriu la specificul naţional. Raportarea noastră favorită la istorie constă (atunci cînd eroismul este exclus) în "a face haz de necaz". Categorie în acelaşi timp pragmatică şi metafizică, simţul umorului dobîndeşte o aureolă de messianism: el semnifică totul, de la "a te descurca" la înţelepciunea milenară. În clasele mici, învăţăm cum este poporul român – viteaz, paşnic, înfrăţit cu natura, harnic, iubitor de frumos etc. Micilor japonezi li se spune că ţara lor este mică şi săracă şi că ei trebuie să muncească din greu pentru a trăi; un adevăr pe care experienţa nu întîrzie să îl confirme. Noi, după ce ne exersăm ani de zile în compuneri despre calităţile poporului, ajungem la concluzia că românul este... aşa cum este, avînd, adică, toate cusururile ("cam" leneş, necivilizat, gură-bogată, balcanic, miticist etc.), compensate însă de minunate virtuţi şi daruri native latente. De cîte ori problema devenirii noastre istorice se pune concret şi brutal, de cîte ori ni se întîmplă cîte o tranziţie, ne refugiem în mitul inepuizabilelor noastre latenţe. Exemplele ("slavă Domnului!") nu ne lipsesc, iar tentaţiile protocroniste plutesc în aer. Din faptul că Vlaicu, Vuia şi Coandă sînt români, noi învăţăm să deducem că zborul – acest vis străvechi al omenirii – este un alt mit autohton. O relaţie similară s-ar putea stabili oricînd între, să zicem, cariera lui Rîmaru şi sexualitatea daco-română în general sau cel puţin în epoca de aur. Se va spune însă că e vorba de altceva, că nu e cazul... Ca să reluăm o comparaţie neinspirată, trimitem la scandalul de presă provocat cu cîţiva ani în urmă de un Rîmaru japonez care şi-a ucis şi mîncat logodnica: primul ministru al Japoniei a declarat atunci că întreaga naţiune este dezonorată. Noi, pare-se, avem ceva mai mult umor, dar umorul nostru nu exclude o nevoie de idealitate şi automistificare enormă şi monstruoasă. Pendulăm uluitor între extremele mişto-ului continuu şi ale gustului pentru butaforii sublime.

Cine se îndoieşte de autenticitatea umorului românesc atentează la geniul naţiei. Oricît de diferiţi în gîndire, Cioran, Noica şi Ţuţea împărtăşesc în ultimă instanţă convingerea că românii pot servi lecţii spirituale umanităţii. Există aici presupoziţia unui fond etnic virginal, de care istoria nu s-a atins, şi care nu se actualizează acum pentru că se va actualiza apoteotic în viitor. Simţul umorului joacă întotdeuna un rol în economia românească a fiinţei pentru că românul rîde "mai bine" decît alţii. Dar cine rîde mai bine nu cumva rîde întotdeuna... la urmă?

Iată o mostră de raţionament contemporan: un popor atît de productiv şi inventiv în materie de bancuri politice nu putea fi afectat decît epidermic de comunism. Se ştie, simţul umorului sancţionează utopiile, ideologiile prăpăstioase, totalitarismele... Astfel "recuperat", umorul nostru va figura chiar printre formele de rezistenţă anticomunistă. Desigur, este o rezistenţă moderată, înţeleaptă – în nici un caz însă o acceptare moderată şi înţeleaptă. El califică integritatea morală (nu duplicitatea sau decompensarea cîrtitoare). Dintr-o reacţie în fond ambiguă şi ambivalentă ca orice reacţie, simţul umorului se vede promovat în chip cît se poate de serios la rangul de **valoare în sine**. Şi asta pentru că noi nu conferim sens şi valoare decît acelor lucruri care flatează ideea fondului nostru bun, nepervertit.

Culegerea, clasificarea şi interpretarea bancurilor cu Ceauşescu, astăzi aproape uitate, ar infirma această viziune, dînd la iveală aspectele mai puţin "subversive" ale umorului românesc. Ceauşescu, protagonistul, nu este un Frankenstein ci mai degrabă un Păcală ale cărui enormităţi dejoacă planurile marilor puteri naţionale ("rusul" şi "americanul") sau transnaţionale ("Dumnezeu" şi "Dracu'"). El este alintat cu "Nea' Nicu" sau "al nostru", într-o notă de familiaritate care se opune cultului oficial al personalităţii dar se conjugă în ultimă instanţă cu acesta. În denunţarea mizeriei, absurdului şi prostiei omniprezente putem identifica fără greş o nuanţă de orgoliu mazochist al singularităţii. Exaltînd astăzi caracterul spontan şi colectiv al bancului politic şi echivalîndu-l solidarităţii, ne scapă faptul că bancurile realizau această unitate a noastră tot în jurul partidului şi conducătorului, scandînd un motiv fără sfîrşit şi fără alternative. Puse cap la cap, ele nu spun o poveste a lumii pe dos ci povestea pitorească şi vioaie a unui menaj de mahala.

Cei dispuşi să includă simţul umorului în specificul naţional, ca atribut peren, vor recunoaşte mai greu declinul şi atrofierea actuală a acestui simţ, cu perspective de grabnică... tranziţie. Mai cazuişti, alţii vor susţine că bancurile politice dispar odată cu desfiinţarea cenzurii şi exerciţiul libertăţii de expresie, uitînd că – de la Freud încoace – această "cenzură" cu care se joacă mecanismele comicului are înţelesuri mai ample. Mai corect ar fi să dăm vina pe blocajul financiar, care atrage pînă la urmă după sine şi un oarecare blocaj mental. Dar mizeria, sărăcia şi grijile nu explică singure prăbuşirea instituţiei bancului. Mizeria exista şi înainte, dar era cumva o mizerie curată (nu se găsea nimic) şi egalitaristă, prielnică bancului, cu condiţia să-i adăugăm şi egalitatea în gratuitate. Actuala mizerie, inechitabilă şi ranchiunoasă, compromite iremediabil "universalitatea" eventualelor bancuri noi. S-a întîmplat că banii, interesele, opiniile şi valorile – cu diferenţele pe care le impun – au devenit **reale**. Limbajele, codurile în general, se pluralizează tot mai mult, întrebarea capitală fiind "cine vorbeşte?" şi nu "ce spune?". O comunitate umoristică naţională nu mai este, evident, posibilă. Desigur, dispariţia umorului nu e totuna cu dispariţia genului comic şi a speciilor sale. De la fostul "partid liber-schimbist" la grupul "Divertis" şi de la cupletele lui Nae Lăzărescu la colajele din "Caţavencu" comicul se diferenţiază după intenţii, filiaţii şi inteligenţe. Pretutindeni, satira şi parodia politică sînt în elementul lor, uneori chiar depăşite de modelele reale (pot fi parodiaţi C.V. Tudor, A. Păunescu, Gh. Dumitraşcu, P. Everac şi alţii asemenea?).

În perimetrul oral şi spontan însă, probabilitatea de apariţie a noi bancuri scade proporţional cu probabilitatea ca X să rîdă la bancurile lui Y. Îl invocăm pe "Iliescu" obsesiv, aşa cum îl invocam pe Ceauşescu, şi totuşi nu a apărut o nouă generaţie de bancuri cu Iliescu ci doar cîteva efecte de "intertextualitate". Şi mai ciudat este că zîmbetul cu care preşedintele a cîştigat două alegeri nu mai "reprezintă" o majoritate cu simţul umorului ci un umor strict personal şi destul de partinic, pe cale de a deveni – ca zîmbet – o pată de culoare într-o lume cenuşie. Cronologic, Piaţa Universităţii a însemnat şi ultima înflorire a umorului colectiv (de grup), deznodămîntul fiind simptomatic. Astăzi, funcţia cathartică a bancului se manifestă mai direct, prin altercaţia stradală, bombănitul solitar... "Şi-acei nebuni, rătăcitori, tăcuţi, / Gesticulînd pe bulevarde". "Tranziţia" este pseudonimul unei societăţi a acumulării primitive, extrem-polarizată şi violent-agonală, deci lipsită în principiu de umor. Umorul pretinde un alt echilibru, durate lungi, semne complexe, dispoziţii nuanţate şi disponibilitate. În perspectivă, nu ne putem imagina decît forme de umor "de clasă", divergente pînă la incompatibil: un umor al noilor îmbogăţiţi, agresivi şi triviali, un altul al lumpenilor, la fel de agresivi şi triviali, şi un al treilea, mai timid, al bugetarilor...

Categoria unui simţ al umorului (pur) românesc este, desigur, iluzorie, dar această iluzie de continuitate este ţesută dintr-un joc de "coincidenţe" sau "malentendu-uri" în care ne implicăm cu toţii, ca interpreţi. Unii vor deplînge secătuirea izvorului viu al bancurilor din epoca de aur, uitînd că umorul lor era – literal – al epocii de aur, marcat de ea precum noi toţi. Alţii vor căuta iarăşi pretutindeni semnele "actualităţii" lui Caragiale în vremurile tranziţiei, dispreţuindu-l pe nedrept pe Nicolae Filimon.

Ovidiu VERDEŞ

...de unde vine şi cum se leagă vorba asta?

Pentru neaşteptat de multe din cuvintele limbajului familiar e aproape imposibil să se stabilească originea şi perioada (aproximativă) de apariţie. Inventivitatea limbajului argotic şi familiar înşeală vigilenţa lingviştilor, astfel încît chiar fenomene contemporane rămîn adesea obscure. Într-un articol mai vechi, Al. Graur recunoştea că n-ar fi putut să-şi explice istoria cuvîntului **banc** (= "anecdotă, glumă") – pe care îl considera totuşi intrat în circulaţie şi răspîndit cu mare rapiditate exact în vremea tinereţii sale, între 1924-1929, – dacă i-ar fi lipsit cîteva întîmplătoare detalii anecdotice. Ar fi interesant de văzut cît de credibile şi unitare sînt explicaţiile pe care noi le-am da evoluţiei semantice din ultimii ani a unui cuvînt precum, să zicem, **tacîmuri**. Altminteri, în destule cazuri termenii familiari au avut o istorie mai îndelungată, necontrolabilă însă: li s-ar putea stabili doar data aproximativă a "succesului", a răspîndirii maxime care le-a adus din oralitate în scris şi, uneori, şi în dicţionare.

Băşcălie apare, în 1955, în **Dicţionarul limbii române literare contemporane**, doar ca parte a expresiei **a lua în băşcălie** (pe cineva) "a lua (pe cineva) peste picior, a-şi bate joc de el"; poartă însă indicaţia "familiar", recunoscîndu-i-se deci răspîndirea. În **Dicţionarul explicativ** (1975) se mai adaugă două expresii sinonime – **a face băşcălie** (de cineva) şi **a face de băşcălie** (pe cineva); cuvîntul e înregistrat cu etimologie necunoscută. Pînă a fi cuprins în marile dicţionare, termenul apăruse în cîteva din studiile despre argou din anii '30. Prima atestare pare a fi, pînă la proba contrarie, cea cuprinsă într-o listă de expresii argotice, în "Adevărul literar şi artistic" din 1923: "Te ia-n băşcălie".

Ipotezele etimologice formulate în deceniul al patrulea sînt destul de prudente, nu tocmai spectaculoase şi nici foarte convingătoare. Al. Graur, în 1934, îi atribuie lui **băşcălie** origine ţigănească, legîndu-l de un cuvînt cu sensul "şa" şi comparîndu-l cu presupusa evoluţie semantică a verbului românesc **a înşela**: de la "a pune şaua pe cal" – la "a abuza de buna-credinţă a cuiva". În 1937, Al. Vasiliu pune substantivul **băşcălie** în relaţie cu turcismul **başca** (azi popular şi învechit, dar păstrat în memoria colectivă cel puţin de Conu Leonida: "pensia e başca; o am după legea a veche" şi de Jupîn Dumitrache: "una vorbim şi başca nenţelegem"). **Başca** are sensurile de bază "separat", "deosebit", "diferit", "afară de..." şi e atestat într-un glosar regional (cu un citat favorabil asocierii cu **băşcălie**), în construcţia **de băşcă** "singur": "am rămas de băşcă-n lume să-şi bată joc de mine". L. Şăineanu – fără a pomeni, în 1900, de **băşcălie** – ilustrează familia de cuvinte a turcismului **başca** prin **başcaliu** (cu sensul literal: "despărţit"), care "se zicea de cojocarul care nu lucra marfa subţire ca işlicarul şi n-avea voie să cumpere pelcele, stirpituri şi piei albastre, ci numai piei groase de la mocani ori de la măcelari", prin verbul a **băşcălui** – chiar termen administrativ, cu sensul "a separa": "toţi străinii fără privilejuri să se aşeze cu ţara şi să nu fie băşcăluiţi" – şi **băşcăluire** "separaţie": "această băşcăluire şi despărţenie". Sugestia tentantă a unei evoluţii de la "izolat" la "discriminat" şi la "batjocorit" e totuşi foarte riscată.

Amatorii de etimologii mai pot folosi, în încercarea de a găsi o explicaţie limpede şi convingătoare, verbul a **băşcăli**, înregistrat de Dicţionarul academic editat de Sextil Puşcariu cu sensul "a certa, a mustra pe cineva, a-l cicăli, a-l face de două parale, de rîs şi de bătaie de joc"; cuvîntul a fost interpretat ca o posibilă confuzie cu **a beşteli**, la rîndul său cuvînt cu etimologie incertă, apropiat de **a feşteli** ş.a.m.d. Ar mai exista, în fine, şi **başcă** "turn; boltă; închisoare", variantă a lui **baştă**, a cărei evoluţie înspre **băşcălie** e însă extrem de puţin probabilă.

Între atîtea sugestii nemulţumitoare, cuvîntul rămîne neexplicat – oscilînd totuşi mai ales între două surse la fel de pitoreşti: ţigănească şi turcească. Un singur lucru ne poate consola: că şi alte expresii din sfera ironiei, a batjocurii, a vorbei în glumă sînt la fel de obscure – dacă nu ca origine a termenilor, măcar ca istorie a sensurilor. Cum se explică, în fond, a **lua la mişto, a lua la mijloc, a lua în periplizon, a lua în balon, a face caterincă, a face caragaţă, a face de baftă**, ba chiar şi mai banalele **a lua la vale** şi **a lua peste picior**? E drept, explicaţii s-au dat, cu apreciabile eforturi de imaginaţie. Iorgu Iordan considera, de pildă, că potrivit normelor medievale cei condamnaţi erau purtaţi în căruţă spre locul de osîndă – şi astfel **a lua în căruţă** a căpătat sensul de "a batjocori", extins prin substituţie şi la **a lua în balon, a lua în avion** etc.!

Probabil că mai firesc ar părea ca multe din expresiile citate să fie rezultatul asemănărilor formale, al unor eufemisme, jocuri de cuvinte, contaminări produse în aceleaşi tipare sintactice. Oricum, o întreagă zonă a vocabularului îşi păstrează micile secrete, cu aerul de a lua în zeflemea eforturile explicaţiilor lingvistice.

Sigură e doar starea actuală a cuvîntului **băşcălie**: desprins din locuţiuni, a căpătat autonomie, devenind categorie morală şi estetică, emblemă de comportament etc.; la fel s-a petrecut, de altfel, şi cu **a face mişto** – care a produs **mîştoul** – şi ceva mai multe derivate (**mîştocar, mîştocăresc, a mîştocări, mîştocărie** – faţă de unicul **băşcălios**).

Rodica ZAFIU

I.L. CARAGIALE: "Se poate glumi cînd ai de-a face cu oameni sănătoşi".

O îmbrăţişare promiscuă a derizoriului

Una dintre virtuţile echilibrului clasic este litota. Noi nu o cunoaştem. Întrebat de Gabriela Adameşteanu de ce la noi totul a trebuit făcut cu atîta sînge, Ioan Petru Culianu a răspuns sec: "Nu ştiu. O fi specificul naţional" (5 aprilie 1991). Deşi folosită de Caragiale într-un context particular, expresia **simt enorm şi văd monstruos** (în **Grand Hotel "Victoria Română"**, 1890) a ajuns să desemneze, ca şi ataşamentul faţă de **Mioriţa**, resortul unei afinităţi profunde. Nu sîntem, în definitiv, decît ceea ce ne trezeşte anamneza. Există neîndoielnic o dilataţie spontană spre abnorm în orice român cu sentimentul unităţii sale etnice. Să ne amintim că elementele prin care Lucian Pintilie a încercat, în **De ce trag clopotele, Mitică?**, să generalizeze experienţa "viermuielii noastre naţionale", adică faptul de a fi român, au fost: delirul politic, sexul şi băşcălia (12 august 1991).

Să ne imaginăm acum că Dumnezeu ar transforma pe (să zicem) germani în vorbitori de limbă română, lăsîndu-i pe dinăuntru germani. Ei bine, un român pus între aceştia ar sezisa imediat frauda. Nu după limbă, fireşte, ci după sentimentele cu care este folosită. În acest **Gedankenexperiment** avem un caz tipic de "e litera, lipseşte spiritul". Dar ce e acest spirit? Nu mă hazardez să-i dau formula. Voi conjectura doar că din alcătuirea lui face parte ceea ce în româneşte, cu o etimologie necunoscută, numim **băşcălie**. Şi anume, elementul sezisat imediat ca fiind lipsă ar fi chiar băşcălie.

În fine, să trecem la analiza noţiunii. Propun ca gen proxim două noţiuni clasice: ironia şi spiritul. Să le luăm pe rînd. Ironia socratică era un mod de a interoga care afecta ignoranţa (cf. Platon, **Republica**, 1,337 a). În **Cratylos** (384 a), sînt enumerate următoarele trăsături: refuz al angajării normale în dialog, luarea în derîdere, dedublare a forului interior şi, în fine, reluarea discursului sub cheia persuasiunii. În timpurile glorioase ale scolasticii, ironia era percepută negativ, ca actul prin care, pentru a te valida în contrast, recurgeai la deprecierea conştientă prin minciună. Ca figură retorică, ironia constă în a sugera ce vrei să spui uzînd de contrariu, cu intenţia vădită de a-ţi bate joc. Să venim acum la spirit. Valéry şi-l reprezenta ca fiind un refuz indefinit, iar Vladimir Jankélévitch îl vedea ca pe un refuz de a adera. Spiritul, într-adevăr, trăieşte în măsura în care îşi refuză odihna de a împietri în formule. Mai net, Flaubert spunea că prostia constă în a voi să concluzionezi; adică să îngheţi. Băşcălia, în mod clar, contribuie la neodihna noastră mentală, prin chestionarea continuă a părţii de derizoriu din orice angajament. Ca şi ironia, băşcălia, care, pentru început, poate fi considerată o ironie mai groasă, pune o distanţă "ironică" între subiect şi lume. La fel face spiritul, cînd determină lumea ca separare a sa de restul. Şi atunci, unde este diferenţa specifică?

Fireşte, în exces: în **simt enorm şi văd monstruos**. Întrucît nu pretinde să fie crezută, ci vrea să fie înţeleasă, ironia implică un act de discernămînt. Acum, ceea ce este sarcasmul faţă de bucurie, este băşcălia faţă de ironie. Prima diferenţă specifică, deci, ţine de aceea că băşcălia are mobilitatea sofisticii: ea nu poate acorda un predicat fără a-i chema, îmbătată de simetria zeflemelei, contrariul. Face de rîs totul şi contrariul lui. Dacă în Evul Mediu ironia era actul de a te deprecia printr-o minciună, cu scopul de a te valida prin contrast, la noi băşcălia este actul prin care depreciem orice valoare uzînd de afirmaţii care nu mai pot fi controlate dacă sunt adevărate sau false. Prin urmare, dacă sofismul ţine de inteligenţă, băşcălia ţine de caracter. Ea este un soi de sofism sufletesc, prin aceea că degradează în mod iresponsabil raportul nostru cu veracitatea. Băşcălia spune: nimic nu este nici atît de grav, nici atît de serios pe cît ne temeam; în realitate, sterilitatea ei, tristă ca orice potenţă infructuoasă, dovedeşte că totul e mult mai important decît sîntem îndeobşte înclinaţi să credem. În aspectul ei cel mai agresiv, băşcălia este o consecinţă a pierderii bunului discernămînt: juisarea în băşcălie este acelaşi lucru cu **setea de impermanenţă**.

A doua diferenţă specifică este încă mai neaşteptată. Potrivit vechilor greci, gîndirea şi existenţa sînt una. Nu doar că nu era loc de minciună, dar această acuplare zidită nu permitea nici o cale de acces inteligenţei. Fireşte, posibilitatea atît a inteligenţei cît şi a rătăcirilor este dată numai odată cu venirea în lume a non-coincidenţelor. Abandonarea acestui conformism al perfecţiunii a căpătat sancţiune ontologică prin paradoxul indicat de apostolul Pavel la I **Corinteni** 1, 27. În nepotrivirile lumii s-a strecurat, împreună cu spiritul şi ironia, şi băşcălia. Doar că, dacă primele două conservă prin însăşi fiinţa lor discriminarea (ambele fiind specii ale discernămîntului), băşcălia pierde distanţa sanitară faţă de obiect. Deşi ar fi trebuit să fie o retragere a subiectului din complicitatea prea strînsă cu obiectul, şi în ciuda frecventelor sale accese de atrocitate şi grosolănie, băşcălia conduce la un soi pervers de îmbrăţişare, subterană, cu obiectul supus băşcăliei. Prin acest efect, ea probează că nu este un dispreţ, adică o chirurgie morală, ci relevă dintr-o inervare a obscurităţilor noastre sentimentaloide. Exerciţiul băşcăliei nu te separă de ceea ce iei în derîziune, ci te amestecă, complice, atît cu derizoriul, cît şi cu dorinţa secretă de a nu-l părăsi. Acum pot explica şi de unde vine exasperarea tipică băşcăliei: din refularea furioasă a dorinţei de a rămîne cu derizoriul. De aici şi inervarea continuă a băşcăliosului: cît timp băşcălia funcţionează, pretenţia acestui fals dicernămînt de a judeca lumea poate încă juca. Odată băşcălia întreruptă, totul recade în hipnotica letargie a conformismului iniţial: existenţă, gîndire ş.a.m.d., totul e una.

În termeni clasici, băşcălia este ironie plus cinism. Despre cinism, Jankélévitch spunea că este "găinăria triumfătoare". "Cinicul, scria el, crede în fertilitatea catastrofei şi îşi arogă păcatele în mod deschis tocmai pentru ca ele să pară neverosimile şi, deci, imposibile" (**L'ironie**, II, 4). În "speranţa" că injustiţia se va anula ea însăşi prin supralicitare şi tapaj, băşcălia nu are de partea ei nici discernămîntul şi nici distanţa. Ca şi ironia, este o luare în derîdere prin dedublarea forului interior. Dar, în timp ce ironia instituie dedublarea pentru a separa subiectul ironic de obiectul ironiei, şi anume printr-un act de discernămînt, băşcălia separă obiectul de subiect la nivelul convenţiilor, pentru a ţine şi mai mult, promiscuu îmbrăţişate, complicităţile intenţiilor. Dedublarea internă a băşcăliosului nu se resoarbe în separarea sanitară de obiect, cum se întîmplă la omul ironiei, ci se conservă schizofrenic, avînd drept urmare neputinţa eliberării băşcăliosului de obiectul băşcăliei şi, deci, escaladarea furioasă a permanentei sale exasperări. Este motivul pentru care, spre deosebire de ironie, băşcălia nu purifică, ci, în mod paradoxal, pentru că adînceşte complicităţile insalubre cu obiectul batjocorit, este o cale spre servitute.

H.-R. PATAPIEVICI

Alibiul care îngraşă

Băşcălia, numită de franţuji **dérision**, nu face, nici în română, nici în franceză infinitivul obişnuit - "a băşcăli" -, ci **a face băşcălie**, de unde rezultă că, înainte de a o face, trebuie să ştii ce este aceea "o băşcălie" (în mod analog, nu se spune "a derida" - cu un singur r! -, nici chiar în situaţii extreme de incendiere a vocabularului.) Or, paradoxul este că nu se ştie ce este aceea "o băşcălie" - se ştie doar cum **se face**...

În ce mă priveşte, sînt adept **condiţionat** al ei. Ador băşcălia, cu condiţia să nu se facă pe pielea mea! Dacă este adevărat că "rîsul îngraşă", sau că "rîsul face riduri", pot spune că n-am constatat încă, din (ne)fericire, efectele primei propoziţiuni asupra constituţiei mele - după cum sper, fireşte, să nu observ nici efectele celei de-a doua pe termen lung. (Iar "a derida", cum am văzut mai sus, nu există...) Ce băşcălie îmi place? Aceea **henormă**, care-şi propune infinit mai mult decît să te îngroaşă sau să te boţească la mutră! Băşcălia genială care, de la Jarry la Perec, de la Duchamp la Warhol şi Cage (care a introdus băşcălia în muzică!) şi de la Caragiale la Urmuz, ne face să ne gîndim la o libertate interioară totală. Băşcălia care **demască** realul (sau Realpolitik-ul) nu cea care-l **dublează**-n chicoteli. Băşcălia subversivă. "Trebuie să-ţi baţi mama cînd e mică", ziceau suprarealiştii - şi cine înţelege, pricepe că e vorba carevasăzică de "mama Metafizica", şi că băşcălia fără bătaie metafizică e vax!

Ce băşcălie nu-mi place? Aceea instituţionalizată: îmi dă un neplăcut sentiment de "fost UTC pus pe şotii"... Acea băşcălie e peste tot, inclusiv la Televiziune (!), făcînd concurenţă - e drept, cu mult mai mult talent - emisiunilor de divertisment. Inutil să spun, băşcălia aceasta nu are nimic subversiv (nici, evident, metafizic); ea se complace-n glumiţe "pe faţă" şi parodii punctuale. Este isterică, sistematică şi repetitivă. Are nerv, dar n-are nevralgii. Egală cu sine, la patru ace, "însărcinată cu rîsul". Incapabilă (sau poate nici nu vrea?) să facă să cadă o singură prejudecată. Dimpotrivă: are ceva de liceeni acneici strînşi la o ţigară-n closetul şcolii şi făcînd mişto de "balcoanele lu' diriga". E aici un amestec previzibil de fascinaţie şi exorcizare prin rîs. Dar rîsul nu e decît alibiul. Care îngraşă.

Alex. Leo ŞERBAN

"Intimişti şi băşcălioşi"

Aşa au fost, la un moment dat, către sfîrşitul anilor '70, catalogate poeziile încă foarte tinerilor, pe atunci, dar - pentru totdeauna - mai vîrstnicilor mei colegi de cenaclu (de Luni) de către cei ce se fereau să lase urme fie şi numai pe marginea manuscriselor pe care noi încercam să le facem publice în bietele şi, evident, "comunistele" noastre reviste studenţeşti: **"poezii intimiste şi băşcălioase"**. Aşa le găseau "tovarăşii", şi era, în opinia lor ("de partid şi de stat") mai mult decît infamant. Tehnica proletcultistă a epitetelor "critice" infamante continua să funcţioneze din plin. Aşa şi-a început existenţa ceea ce urma să se cheme - neutru, funcţional - "generaţia '80" sau, ca marcă de stil colectiv, depăşind scrisul strict, "generaţia în blugi".

Intimism şi băşcălie. Băşcălie şi intimism. Care ar fi inversul, opusul acestor "termeni", ceea ce ei, combătînd, refuzau să fie - fiind condamnaţi pentru aceasta? Cui se adresau, polemic - chiar dacă, de cele mai multe ori, indirect sau numai anonim, apocrif, literar - "băşcălia" şi "intimismul" unor tineri (ce se voiau) scriitori, care, încercînd să refuze, se legau, iată, într-un mod mai mult decît fatal, chiar de ceea ce refuzau? Apoi: în ce măsură, între numita "băşcălie" şi numitul "intimism", există o relaţie neîntîmplătoare, stabilă, o legătură profundă, eventual repetabilă "peste mode şi timp"? În sfîrşit: cîtă dreptate avea o astfel de calificare, cîtă acoperire propriu-zis estetic-stilistică, ba chiar existenţială i se poate atribui, acum, după atîţia (şi atîţia) ani?

Şi aş tot continua să pun întrebări, numai şi numai să nu răspund... Să încerc, totuşi.

Inversul, opusul băşcăliei era, clar, "seriozitatea", atitudinea "responsabilă", care, în epocă, era totuna cu dispoziţia imnică, laudativă, înălţătoare. Lucrurile nu numai că nu trebuiau, cumva, micşorate, bagatelizate, luate în derîdere etc., ci, dimpotrivă, trebuiau mărite, gigantizate, piramidalizate, demonstrate în toată monstruozitatea lor. Se poate, deci, spune că, în acel caz, băşcălia făcea accesibile, comunicabile, ingurgitabile nişte realităţi monstruoase. Nu era ea, oare, o capcană, dat fiind că introducea în circulaţie, în "consum", că reducea la dimensiuni acceptabile inacceptabilul însuşi? Nu ne-am hrănit noi, oare, cu otravă, "crescînd şi înmulţindu-ne" în consecinţă? N-am rîs noi, oare, monstruos de mult de moartea care ne voia în viaţă, "băşcălioşi şi intimişti"? Căci, asta e: băşcălia, dacă e autentică, e convivialitate. Nu puteam - încă de pe atunci - reuşi să rîdem decît împreună, la un loc cu cel - cei - despre care rîdeam şi care, ei bine, nici măcar nu aveau nevoie să rîdă, la rîndul lor, de noi. Băşcălia, haiul, mîştoul, dacă nu sînt reciproc-colective, dacă nu li se răspunde în codul pe care ele-l propun, fac - pe scurt spus - rău. Dar mai bine să mă opresc şi să trec mai departe.

Am şi trecut deja: băşcălia intimizează, creează - prin lărgire progresivă - intimitate, sau este ea, mai curînd, menită a apăra o intimitate atinsă, constituită? Ce fel de armă e rîsul? Una modernă, ucigătoare de la distanţă, "strategică"? Sau, dimpotrivă, una premodernă, care presupune lupta corp la corp, "îmbrăţişarea" "tactică" a adversarului, convieţuirea cu el, spadă (sau pumnal) prin care, aşa cum spune Simone Weil, circulă, între cele două capete, o aceeaşi oroare? Nu ştiu şi nici nu cred că este nevoie să mă precipit: istoria nu se mai opreşte din dat răspunsuri. Da, rîsul este socializare prin distanţă. Şi poate că, rîzînd, nu facem decît să ne agăţăm, cu orice preţ, ascunzîndu-ne nouă înşine disperarea propriei strădanii, de cei care, o spun din nou (sinistră bănuială!) nici măcar nu se gîndesc să rîdă, în contrapartită, de noi. N-am rîs noi, oare, de unii care şi-au rîs de rîsul nostru disperat? Nu i-am implorat noi, prin rîsul nostru de ei, să vină să rîdem împreună, în intimitate, unii de alţii? Nu ni s-a răspuns. Cei care nu sînt, aşa cum se crede, **sus**, ci în **afara** societăţii, nu rîd la un loc cu noi, cei care rîdem de ei. Nici azi. Niciodată. Băşcălia presupune întrecere şi inventivitate. Nu poţi face băşcălie de oricine, şi în primul rînd nu de cineva care nu este prezent, care nu catadicseşte nici măcar să se prezinte. Rîsul, ambivalent, ne-a jucat feste. Sau a consolidat o festă în care fuseserăm de multă - şi pentru multă - vreme instalaţi. Am găsit: deşi trebuie, este obligatoriu, nu poţi să-i faci faţă, să nu i te dedici, nu trebuie - cu nici un preţ - să rîzi de proşti. Comandament, deci: nu (mai) rîdeţi, nu mai invocaţi şi materializaţi prin rîsul vostru pe cei care nu pot şi nu vor, la rîndul lor, să rîdă de voi împreună cu voi, nu rîdeţi tocmai de cei care vă fac cel mai mult să rîdeţi, de care vă vine tot timpul să rîdeţi. Nu rîdeţi de caraghioşi! Rîdeţi numai de cei care rîd.

Bogdan GHIU

ANUNŢ SERIOS

Abundenţa de "materie" pentru acest număr ne obligă să amînăm pentru numărul viitor articolele stimaţilor noştri colaboratori Eugen Vasiliu şi Iaromira Popovici, sosite prea tîrziu...

Religiile mîntuirii şi mîntuirea întru Isus Christos (II)

5. Amplu expus de către autor este şi un alt punct ce nu poate fi ocolit în nici o tentativă de înţelegere a specificului creştin. Este vorba de "singularitatea istorică" a creştinismului, întemeiată, desigur, pe însăşi persoana lui Isus Christos, în ceea ce face, ca şi în ceea ce spune (pp. 26-30). Această "singularitate" este, în mod mai mult decît evident, locul peren prin care se afirmă pe sine teologia creştină şi nu credem a-i conferi o conotaţie peiorativă dacă vom vedea în ea, totodată, şi locul comun (în sensul pozitiv al termenului) al auto-prezentării creştinilor în faţa celorlalte religii. Asupra acestui loc se concentrează un însemnat potenţial de dezbateri, schimburi şi chiar depăşire în spirit. Dar tot foarte pe scurt mai trebuie precizat şi faptul că nu ne putem mulţumi să recurgem la el ca atare, ca la un simplu loc comun, atunci cînd venim la întîlnire cu ceilalţi. Însăşi posibilitatea unei astfel de întîlniri mi se pare a fi cea care ne obligă să-i analizăm, în prealabil, presupoziţiile noetice şi conotaţiile socio-culturale. Să spunem, prin urmare – în aceeaşi, poate, prea mare viteză – că sîntem impregnaţi (cu alte cuvinte, nu pe deplin conştienţi) de decalajul "istoric" (filosofii germani ar spune: "istorial") care subzistă şi nu încetează, de cel puţin cinci secole, să crească, dintre creştinătate şi religiile "ne-creştine". Nu poate fi negat faptul că, în zilele noastre, un indice de inferioritate sau, dacă preferaţi, de subdezvoltare afectează, explicit sau implicit, oricare întîlnire dintre creştini şi "ceilalţi". Se produce o imperceptibilă alunecare de la ascendenţa – dacă nu superioritatea – istorică a corpului creştinătăţii faţă de ceilalţi spre un soi de predominanţă a aproprierii lui Dumnezeu conform discursului creştin în raport cu celelalte doctrine. Or, ar fi de ajuns să revenim la originile credinţei noastre (care, în ele însele, sînt de natură nu cronologică, ci ontologică şi spirituală) pentru a recunoaşte că faptul istoric al Întrupării nu este, în toată concreteţea lui evenimenţială, atît de determinat pe cît am fost obişnuiţi a crede. Nu a fost, oare, nevoie de intervenţia unui "factor" prin definiţie meta-istoric – Sfîntul Duh – care să facă posibilă recunoaşterea şi acreditatea persoanei istoric circumscrise a lui Isus Christos? Tot foarte pe scurt: nu elementul istoric este decisiv în ceea ce priveşte credinţa în Dumnezeu, ci numai Dumnezeu însuşi este acela care procură şi aduce elementul perceptibil istoric în orizontul de semnificanţă propriu-zis divină. Dacă, în plus, ne aducem aminte şi că, pentru Sfinţii Părinţi greci, de exemplu, Sfîntul Duh reprezintă "necunoscutul din Dumnezeu", ba chiar "Dumnezeu de dincolo de Dumnezeu" ori aspectul "impersonal" al lui Dumnezeu (ceea ce nu este scandalos decît în aparenţă şi ca efect al propriei noastre uitări: Grigorie de Nazianz retrasa astfel traiectoria Revelaţiei monoteiste: "Nimeni nu-l poate vedea pe Tatăl decît sub chipul Fiului; acela care M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl. Tot astfel, nimeni nu-L poate vedea cu adevărat pe Fiu decît în Sfîntul Duh, Sfîntul Duh nearătîndu-se sub un alt chip sau într-o altă persoană: EL stă dinapoia fiecărui chip uman" (Cuv. teol., 27-32), sîntem ispitiţi a întrevedea aici o cale de comunicare teologică atît cu doctrina, cît şi cu experienţa trăită a celorlalte mari tradiţii spirituale, în afara cîmpului monoteismului. Iată de ce nu mi se pare, din raţiuni esenţiale şi nu de oportunitate, prea indicat să solidificăm în mod excesiv "singularitatea istorică" a creştinismului: parafrazînd, am putea spune că "noi, cei din Occident, am legat prea mult credinţa noastră de soclul ei istoric; cînd credinţa s-a epuizat, nu ne mai rămîne decît istoria". Hegel, maestrul nostru, al tuturor, trecuse, desigur, prin această încercare; simbioza istorie-spirit nu putea fi altceva decît un fastuos exerciţiu filosofic; atinsă, deja, de umbra dichotomiei, am văzut teologia creştină (în special cea catolică şi cea protestantă) străduindu-se să-i facă faţă prin tot felul de construcţii şi distincţii între un Isus al istoriei şi un Christos al credinţei (Bultmann). Rămîn două aspecte de care trebuie să devenim critic-conştienţi: pe de o parte, teologia, privită ca un capitol al culturii umane, este din ce în ce mai tentată să se acrediteze pe sine prin intermediul "soclurilor" culturale ale diverselor epoci. Pe de altă parte, din motive amintite deja, atunci cînd m-am referit la decalajul istoric, nu ne putem permite să uităm că celelalte tradiţii spirituale sînt, într-o oarecare măsură, an-istorice: ele acced pe de-a-ntregul şi direct la Dumnezeu, prin intermediul unui Corpus doctrinal tradiţional şi al unei experienţe creatoare, consemnate de fiinţe personale vii, şi nu prin intermediul istoriei. Nu putem, de altfel, să nu subliniem faptul că o astfel de situaţie nu ar trebui, pînă la urmă, nici să ne dezavantajeze, dar nici să ne conducă spre cine ştie ce dispreţ colorat cu bunăvoinţă superioară faţă de ele. Căci, în bună măsură, tocmai uitarea propriu-zis teologică a propriei noastre tradiţii este aceea care ne-a adus în această situaţie. Dacă ne-am reîntoarce, de exemplu, la tradiţia în continuare vie a Sfinţilor Părinţi orientali (Grigorie de Nyssa, Maxim mărturisitorul şi alţii; cf. Alain Rioux, "Le Monde et l'Église d'après Maxime le Confesseur", pp. 132, 134, 178) şi i-am privi pe aceştia ca pe nişte repere şi surse ale unei prospectări teologice faţă de "ceilalţi", am găsi, după opinia mea, modalitatea de a ne plasa fără dificultate în chiar inima "spunerii" divine atît a unora, cît şi a celorlalţi. (Mi-aş permite, în paranteză, să remarc cît de tributară se dovedeşte a fi expunerea autorului, în aceste recursuri la patristica greacă, trimiterilor cele mai fracvente şi mai indirecte în acest context: Justinian, stoicii creştini.)

6. Tot ceea ce am spus pînă acum, într-un mod grăbit, sumar, împrefect chiar – sîntem conştienţi de acest lucru –, depune, cu toate acestea, mărturie pentru valoarea textului la care am fost solicitat să reacţionez. Aş vrea, în acest sens, să atrag atenţia asupra importanţei frumosului paragraf (p. 16) referitor la "utilitatea dialogului: aceea de a-l căuta pe Dumnezeu dincolo de zeu şi de cîmpul religios", care regăseşte, în chip de concluzie, ceea ce mi s-a părut a constitui prolegomenele metodologice: absoluta necesitate a unei prealabile repuneri în discuţie a nouă înşine, în scopul de a deschide spaţiul epistemologic al întîlnirii, curăţindu-l de orice fel de pre-judecată (vorverstehen) în care se manifestă deja, fără s-o ştim, dominaţia noastră asupra Celuilalt. Ceea ce este totuna cu a repeta cît de neexplorat şi plin de obstacole continuă să fie domeniul unei autentice cunoaşteri – intelective şi dinăuntrul credinţei – a părţii pe care noi, creştinii, o datorăm marilor tradiţii vii de experienţă şi de doctrină spirituală. Mi-aş permite, cu titlu pur personal, să enumăr cîteva posibile puncte de lucru şi de cercetare, destinate unui viitor încă problematic.

a) Este vorba, mai întîi, de aceeaşi depăşire a "închiderii dogmatice". Enorm program, nu încape îndoială. Să încerc să mă explic. "Mens" teologica (în special cea occidentală) a devenit, practic, o extensie a structurii dogmatice a Bisericii, un Corpus istoric gata constituit, căruia travaliul teologic nu trebuie decît să-i ofere justificări şi să-i lărgească cîmpul de aplicaţie. Ne aflăm, din nou, în prezenţa unei situaţii istorico-culturale. Uitînd, pur şi simplu, că dogma are două laturi: aceea de adevăr în sine, provocat şi finalizat de taina Fiului Dumnezeu, şi aceea de autoritate, care nu este, în sine, decît expresia formală a celei dintîi, privită ca valoare de adevăr. Mai este, oare, nevoie să amintim faptul că latura de autoritate – confundată, la rîndul ei, cu exercitarea unei puteri instituţionale – a trecut înaintea laturii de adevăr? Împrumutînd termenii unui tînăr teolog catolic american (David Tracy), imaginaţia teologică pare a fi secătuit; prealabilele dogmatice, prejudecînd, deja, în privinţa rezultatului, înainte, chiar, de a fi depus vreun efort. Situaţia statornicită, de-acum, dar care trebuie cu orice preţ surmontată.

b) În acest scop, este imperios necesar să asimilăm anumite demersuri metodologice mai potrivite cu înţelegerea autentică decît cele de care dispunem în momentul de faţă, care rămîn tributare "prealabilului dogmatic" despre care vorbeam. Mă gîndesc, în special, cu titlu de exemplu aflat la îndemînă, la unele elemente aparţinînd fenomenologiei sau lui "sein lassen", care permit dezvoltarea sensului dinlăuntrul propriului său loc de exprimare.

c) Fireşte că o astfel de abordare ar provoca, în cele mai multe cazuri, adevărate răsturnări conceptuale şi categoriale, cu care nu sîntem, deocamdată, obişnuiţi. De exemplu, apropierea dintre noţiunea de mîntuire şi aceea de eliberare (spirituală), dintre Dumnezeul personal şi Dumnezeul impersonal, dintre Istorie şi Eshatologie, "per Christum hominem tende ad Christum Deum".

d) Ceea ce ar însemna, deopotrivă, lărgirea cîmpului lui Dumnezeu şi confruntarea cu absoluta lui noutate provenind, poate, tot din el însuşi, însă, de data aceasta, prin ceilalţi. Ceea ce ne-ar situa departe de orice fel de împăciuitorism (Christos şi Krishna, Evanghelia şi Upanişadele etc. "sînt unul şi acelaşi lucru"), ca şi – e de la sine înţeles – de orice fel de sincretism, silindu-ne să descoperim nu lucruri identice, ci însuşi Identicul – altfel, ceea ce ar reprezenta o esenţială diferenţă noetică şi existenţială. Ceea ce (în treacăt fie spus) ne-ar conduce dincolo de discursul teologic şi "de convertire", care nu se bazează, după părerea mea, decît, pe de o parte, pe relativa noastră superioritate istorico-culturală şi, pe de altă parte, pe reflexul de a compara tot ce e mai bun la noi cu tot ce e mai puţin bun la alţii. Fie-mi permis, în această privinţă, să atrag, în trecere, atenţia, în textul de care mă ocup, asupra unui pasaj în nici un caz "răutăcios", însă, în tot cazul, semnificativ: vorbind despre islamism, autorul subliniază faptul că recitarea Shahadei (nu există alt Dumnezeu decît Dumnezeu) nu a împiedicat fanatismul islamic. Părerea mea este că o astfel de apropiere (p. 17) este prea puţin relevantă pentru o autentică cunoaştere a Celuilalt, aşa împovărată cum e ea de un simplism mai mult decît evident: se trece de la circumstanţial la esenţial, însă acest demers nu este aplicat şi în ceea ce ne priveşte. Căci s-ar putea glosa la nesfîrşit pe marginea fanatismului religios, a intoleranţei şi a erorilor adepţilor Crucii. Cei care trudesc pe ogorul ecumenismului intracreştin (ortodox-catolic, de exemplu) ar putea spune unele lucruri în această privinţă, care ar demonstra natura falacioasă a acestui gen de argumente. Strict anecdotic, aş dori să invoc o amintire personală. În 1958, pe cînd eram încă foarte tînăr, mă aflam la Tokyo, cu ocazia celui de-al treilea Congres Internaţional de Studii Comparate ale Religiilor. Un foarte simpatic profesor japonez, care prezenta o comunicare despre începuturile creştinismului în Japonia, a reamintit nucleul predicii pe care Sfîntul François Xavier o repeta fără întrerupere, vărsînd lacrimi sincere de milă şi compasiune: "Voi toţi, iubiţii mei, aveţi în familia voastră un mort care trebuie plîns; a murit fără să fi fost botezat şi acum se chinuie în infern". Prin acest fapt, a adăugat profesorul japonez, "el se dovedea mai bun decît Dumnezeul său".

e) Voi încheia cu un fel de aplicaţie concretă, referitoare la două puncte care ar putea părea scandaloase, dar care, totuşi, privesc din plin teologia.

– 1^0 Filosofia culturii a semnalat de multe ori faptul că opţiunea creştină occidentală s-a fixat foarte de timpuriu asupra unei teologii a "Ispăşirii", ancorată, la rîndul ei, în noţiunile de păcat originar, suferinţă şi morală ("O felix culpa..."). Or, filonul patristic şi liturgic care continuă să fie prezent în tradiţia creştină orientală conţine o viziune mult mai "ioanică" şi mai eshatologică, afirmînd că Întruparea Fiului Domnului ar fi avut loc chiar şi în absenţa "ipotezei" păcatului originar şi a Ispăşirii, ca act liber şi misteric de dăruire de sine şi de contopire a "Creatorului cu creatul". (P. Hausherr a atins, în studiile sale, această filiaţie teologică, înfăţişînd-o drept precursoare a lui Duns Scott.) Nu este, cred, nevoie să mai insist asupra excepţionalei deschideri teologice către celelalte tradiţii ale unui asemenea punct de vedere foarte "ortodox".

– 2^0 Cel de-al doilea punct de aplicaţie ar putea avea, eventual, legătură cu islamismul. Ne izbim întotdeuna, în mod inevitabil, de aceste "înainte" şi "după" care decid asupra validităţii profetice a proclamatorului islamismului, venit, cronologic, după Christos. De ce să nu avem curajul să privim mult mai înainte, dincolo de alternativa istorică, şi să ne amintim (Maxim Mărturisitorul ar putea fi, aici, citat din plin) că Isus Christos, care, istoriceşte, a venit deja, stă, în continuare, să vină; şi că o eventuală dimesiune profetică ar putea fi privită, spre deosebire de cea dintîi, care preceda, cronologic, venirea istorică a lui Christos, ca o precursoare a celei de-a doua veniri a Lui, răsărind în spaţiul în care domneşte Sfîntul Duh. Or, nu este deloc întîmplător faptul – căruia nu ştiu cîtă atenţie i-am acordat – că teologii musulmani, conştienţi de exprimarea monoteismului prin intermediul revelaţiilor aflate sub semnul, mai întîi, al Tatălui şi, apoi, al Fiului, situează islamismul sub invocarea Sfîntului Duh (ceea ce ar putea da seamă, între altele, de caracterul profetic, de absenţa unei structuri sacramentale şi de preteriţia conceptului de sacrificiu propriu islamismului).

Iată, foarte pe scurt, şi cu titlu de ipoteză aventuroasă, poate, din punctul de vedere al teologiei aşezate, două locuri teologice printre altele, capabile, după părerea mea, să repună în mişcare o reflecţie cît mai plină de modestie, dar şi cît mai creatoare şi mai liberă cu putinţă.

André SCRIMA

Beirut, 29 mai 1985

În româneşte de

Bogdan GHIU

© E. Clocan

Rău de lectură

ELIZABETH SPENCER, Şi a mai rămas doar unul. Traducere de Daniel Şerbănică şi Sorin Petrescu. Editura Viitorul Românesc, 197 pagini + fotografii = 600 lei.

"Oricum, în România, comunismul nu a murit niciodată, şi-a schimbat doar numele, iar puternicele legături cu K.G.B.-ul, până acum amorţite, au crescut şi au înflorit. Ele s-au trezit la viaţă cu primele zgomote ale revoluţiei, prin intermediul unui telefon. (...) Acest fals tribunal este o reminiscenţă a procesului domnişoarei Toad din cartea «Vânt prin sălcii» a scriitorului Kenneth Graham, deoarece prin ridicolul său i-a condamnat pe Elena şi Nicolae Ceauşescu la moarte... Sunt sigură că Nicolae Ceauşescu a murit ca urmare a torturilor la care a fost supus de către persoane dornice de a afla secretul conturilor bancare, prin care se puteau îmbogăţi... El a refuzat chiar şi un măr înaintea execuţiei. A murit în urma unui atac de cord, cauzat fără îndoială, de teamă şi de lipsa mâncării, dar acest lucru trebuie să rămână doar o supoziţie. (...) Am studiat mulţimea însăşi. Ca revoluţionari, oamenii au fost surprinzător de nepregătiţi. La început nu au avut arme, apoi, deodată, au devenit înarmaţi. (...) Unul dintre cei care a devenit prim-ministru a fost entuziastul Petre Roman, bine cunoscut ca un afemeiat mult mai notoriu decât furiosul Nicu Ceauşescu, a cărui soră mai mare, Zoia, a fost una din «prietenele» primului. (...) Încă o dată, (Nicu) Ceauşescu nu a întors spatele ca să fugă, ci a cerut să fie condus la Televiziune, pe o stradă din suburbia Bucureştiului, loc în care a fost şi arestat... Constituţia şi rezistenţa sa deosebită, i-a fost (sic) de mare ajutor atunci, cât şi pentru cei trei ani care au urmat. (...) ştim că Nicu nu a fost un comunist adevărat, ci mai mult un socialist de stânga (...) **Era foarte liberal, mai tot timpul. Ştim bine asta. Şi din cauza asta suferă acum. E.S.:** Am auzit că avea intenţia să-şi creeze un partid al lui, cu un program mult mai apropiat de liberalism, de trăsăturile socialismului, ştiţi ceva despre asta? **P.: Da, da, era cu tinerii. E.S.:** Şi credeţi că, dacă ar fi liber, ar avea vreo şansă să devină preşedinte? Ar vota oamenii pentru el? Este o întrebare total ipotetică ... dacă ar fi liber, şi sănătatea i-ar permite-o... **P.: Este greu de răspuns. În primul rând, aş vrea să-l ştiu sănătos.** (...) **E.S.:** Este prea sensibil. (...) Da, dacă vreţi, el a fost un disident, un oponent al comunismului, Nicu credea în democraţie. Da, de ce orăşelul tineretului pe care el îl contruise era luminat tot timpul, în timp ce restul României, nu?"

(Fără comentarii.)

Firescul de alaltăieri

"Să luăm, de pildă, comportamentul acestor femei însoţite. Dacă unul dintre bărbaţi face o glumă deocheată, ele se prefac că nu înţeleg. În timp ce ei se strică de rîs, femeile fac pe niznaiul. E ridicol că priveşti. Acest comportament, care nu amăgeşte pe nimeni, le permite bărbaţilor să vorbească fără perdea de faţă cu femeile.

- Dar nu se revoltă femeile tinere, studentele, împotriva acestei ipocrizii?

- Nici vorbă. Acestea sînt cele mai convenţionale **jeunes filles** din lume, şi cele mai atoateştiutoare. (...)

- Cum de sînt de tinere atît de atoateştiutoare? întreabă Harriet...

- Ah, îi răspunse Inchcape, casele româneşti sînt focare de bîrfă şi scandal. E totul foarte oriental. Prefăcătoria cu inocenţa ajută la păstrarea unui preţ bun cînd sînt scoase la mezat. Fetele se dezvoltă iute şi sînt măritate devreme, îndeobşte cu cîte-un linguşitor bătrîn şi bogat ce nu e interesat decît de fecioria fetei. Cînd chestia s-a isprăvit, divorţează. Fata rămîne cu casa şi, avînd statutul de divorţată, e liberă să facă ce-i place.

Harriet începu să rîdă.

- Şi cum se perpetuează rasa?

- Există un procent de căsătorii normale, fireşte. Dar aţi auzit cu siguranţă bancul acela cu românul care se plimbă cu prietenul lui neamţ pe Calea Victoriei - românul spunînd preţul fiecărei femei pe care-o întîlnesc? «Sfinte Sisoe», spune neamţul, «dar nu mai există nici o femeie cinstită?» «Ba desigur, îi răspunde românul, dar sînt cele mai scumpe!»

(din "The Great Fortune" de Olivia MANNING)

Din viaţa unui extremist de centru

O LACUNĂ: ignorarea d-lui LACHE Diaconescu

Indiferent ce se va întîmpla cu evenimenţialul referendum pentru reintroducerea pedepsei cu moartea, ceea ce mă uimeşte este absenţa dimensiunii culturale în argumentările celor care-i susţin necesitatea stringentă. Numesc, desigur, cultura unei probleme, acea trimitere la clasici, la tradiţie, la bibliografie, prin care se vădeşte sentimentul de vechime în timp şi adîncime în spirit pe care orice cauză dreaptă şi înaltă trebuie să ni-l transmită. Or, absolut toţi specialiştii, ca şi toţi simplii cetăţeni, care cer glonţul sau frînghia sau butucul pentru păcătos (scaunul electric nu-i în orizontul nostru...) gîndesc fără reper cultural, apărînd ca o masă lipsită de memorie, de trecut, agitîndu-se şi organizîndu-se strict sub teroarea clipei, imediatului, întristînd şi mai mult cauza, văduvind-o. Pe scurt: nu pot înţelege cum de n-am citit şi n-am auzit nimic despre dl. Lache Diaconescu, primul bucureştean atestat de la exact 1900, 13 noiembrie, în "Universul", cel care a relevat, cu o intensitate obsesională neegalată pînă azi, acea lacună a codului nostru penal, exact aceasta de la 1993: absenţa pedepsei cu moartea, carenţă pusă atunci în evidenţă de decizia Curţii în procesul asasinatului şi complotului bulgăresc. Cum se poate uita de dl. Lache Diaconescu, de zbaterea şi lupta lui în acel amurg bucureştean, pentru această idee, primul în România şi "pentru prima oară în viaţa lui" de om niciodată "crud", tot între ghilimele?

Se poate trece peste caracterul pitoresc al locurilor de pe care s-a ridicat glasul său - berărie, băcănie, trăsură, salon cu pian -, se poate lăsa de o parte presiunea timpului, a damelor care-l aşteptau la masă, a ţalului, a prietenului său, cumnat şi coleg, Mache Preoţescu, toate şi toţi dîndu-i acea exasperare a expresiei - celebrele: "eşti teribil, monşer, parol!" - se poate face abstracţie de orice, dar nu de halucinanta actualitate a ideilor lui de la exact 1900. "Părerile lui Diaconescu" combătînd la "Gambrinus" pe cei cu "principii moderne", adică ale toleranţei civilizate, au nu numai topica şi logica "telefoanelor" noastre de zi şi de noapte, după orice viol la Buzău şi jaf la Huedin, ci şi amănuntele acelea halucinante ale obiectelor precise care ţin, vorbind ca din bătrîni, de spiritism:

"... Dar cînd vine, mă'nţelegi, un caz ca acesta, ca să nu mai aibă cineva siguranţa vieţii în ţara lui?... Principiile moderne?... Da'dumnealor, mă'nţelegi, moderni sînt?... Dar pumnalul d-tale, tot principii moderne este?... Care va să zică toporul, tot principii moderne, ai?... Las' că nici noi nu sîntem aşa de proşti, cum credeţi dv., pentru ca să nu ştim ce va să zică principiile moderne!..."

Coerenţa maximă - bună de citat în editoriale şi de transcris, mot-à-mot, în capul listelor din Piaţa Romană care cer pedeapsa supremă - e atinsă în fraza cu care e făcut praf dl. Sache Potropopescu, cel care s-a ridicat, la băcănie, "în contra teoriei barbare a lui Diaconescu, cu un formidabil bagaj de argumente ştiinţifice", cel căruia, pe moment, dl. Diaconescu nu i-a adresat decît "un zîmbet caracteristic, mestecînd în sine o replică zdrobitoare". Iată replica, uşor întîrziată, dar bine elaborată, într-o trăsură:

"... **Care va să zică** să intri dumneata în casă la mine cu pumnalul, cu toporul, cu conspiraţii, cu comploturi şi asasinaturi, şi eu să stau cu mîinile în şolduri şi, în loc să te iau de urechi ca pe un măgar, şi să-ţi zic: destul! pîn-aci! nu-ţi permit mai mult în ţara mea! - eu, nu!, eu să vin pentru ca să-ţi zic: bravo! bine faci! să mai poftească şi aldată... Să mă ierţi! astea să le spuie dl. Potropopescu la alţii, asta nici o umanitate nu poate ca să fie!"

Nu cade nimănuia "telefonul de zi", din mînă şi de la ureche?

Ignorarea d-lui Lache Diaconescu în propaganda căuzaşilor evenimenţiali n-o socotesc nici măgărie, nici lipsă de umanitate - este, pur şi simplu, o lacună. De ale cărei consecinţe, ce-i drept, nu-mi pot da seama. Ele pot fi incalculabile.

Radu COSAŞU

Firescul de ieri

"MOTO: Las' să leg a mea viaţă de a ta... în braţe-mi vino,/ Şi durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o.../ Scris în cartea vieţii este şi de veacuri şi de stele/ Eu să fiu a ta stăpînă, tu stăpîn al vieţii mele. Familia HURCULEAC DORIN anunţă căsătoria fiului lor MIHAI cu OLINIA GRAPAN// Familia GRAPAN OVIDIU anunţă căsătoria fiicei lor OLINIA cu MIHAI HURCULEAC şi vă invită cu drag la celebrarea căsătoriei lor, care va avea loc, la 30 octombrie 1977 ora 16, în localitatea Pădureni. Dansul şi masa va avea loc în casele miresei. Naşi: Bora Dumitru şi Teodora. Vă aşteptăm cu drag!"

© R. Topor

Să vorbim despre...

ONOARE

Parafrazând butada "cultura este ceea ce mai ştii după ce ai uitat tot" aş zice că, oricât am uita istoria, nu se poate să nu mai ştim cele făurite de marele domnitor care a fost Alexandru Ioan Cuza. Ales în 1859 domn al Moldovei, apoi al Ţării Româneşti, aşa s-a desăvârşit Unirea Principatelor. Sub domnia lui s-a realizat secularizarea averilor mânăstireşti, în urma legii agrare a fost desfiinţată iobăgia multiseculară, a fost decretată obligativitatea învăţământului primar, au fost înfiinţate universităţile dela Iaşi şi Bucureşti, au fost elaborate codul civil şi penal, s-a început organizarea armatei şi câte altele.

Cele două mari reforme agrară şi electorală îndârjind boierimea conservatoare, la 11 februarie 1866 domnitorul a fost silit să abdice şi să ia drumul pribegiei. În zilele acelea s-au petrecut cele ce urmează:

Pe când se adunaseră la Mitropolie pentru jurământ locotenenţa domnească, guvernul şi membrii corpurilor legiuitoare, a sosit o delegaţie de ofiţeri ai oştirii aflată în cazarma Malmaison. Era trimisă de comandantul lor spre a întreba pe preşedinţii senatului şi camerei dacă Reprezentanţa Naţională încuviinţează cele petrecute cu Vodă Alexandru Ioan Cuza. Dacă nu, colonelul lor şi trupele sale sânt gata să asculte ordinul lor şi să opună rezistenţă armată conspiratorilor.

Comunicându-li-se acordul corpurilor legiuitoare, în aceeaşi zi pe când locotenenţa şi guvernul erau în consiliu la Palat, se înfăţişă colonelul Alexandru Solomon care declară că a dat ordin trupelor sale să depună jurământul faţă de noua ocârmuire. Adăugă apoi că, în ceea ce îl priveşte, consideră că onoarea sa ar fi întinată dacă faţă de trădarea Domnului ar mai rămâne în armată. Zicând acestea trase sabia din teacă şi o frânse pe genunchi. Apoi, smulgându-şi galoanele, depuse epoleţii şi fără a mai rosti un cuvânt părăsi sala.

(...)

Spun cei de dincolo de Milcov, când vorbesc de oamenii lor de seamă, "Nasc şi în Moldova oameni". Colonelul Solomon era din Oltenia, ceea ce atestă că în trecut, pe meleagurile noastre, se năşteau şi oameni, nu numai cioflingari.

Mihai POPESCU

Pagină realizată de
Alex. Leo ŞERBAN

"Indicaţii preţioase" (II)

Dacă există o societate civilă, mai devreme sau mai tîrziu va veni şi democraţia (Spania, Chile, Coreea de Sud etc.); dacă nu - nu. În principiu, şansele Chinei de a avea o adevărată societate civilă sînt rezonabile, pe termen mediu, şi aşa se explică faptul că S.U.A. îi acordă în fiecare an clauza naţiunii celei mai favorizate, chiar şi după 4 Iunie 1989 (la care, desigur, se adaugă însemnătatea ei strategică, locul permanent în Consiliul de Securitate, faptul că unul din cinci locuitori ai planetei este chinez ş.a.m.d.). România n-a primit "clauza" în 1992 nu datorită scrisorii lui Tom Lantos sau interviurilor Doinei Cornea, ci deoarece, potrivit observatorilor americani avizaţi, încă n-ar exista în ţara noastră o mişcare decisă către fundamentarea unei societăţi civile. Totodată, România nu este în situaţia Rusiei sau Ucrainei (unde, de asemenea, nu se remarcă o mişcare spre construcţia societăţii civile), căci aceste două din urmă ţări au cu totul altă pondere strategic-militară, politică, economică şi demografică.

Fără o societate civilă nu poate fiinţa un regim politic cu adevărat democratic; toate celelalte "soluţii" (de felul unei forme de guvernămînt monarhice, sau Emil Constantinescu drept Preşedinte etc.) sînt false drumuri de urmat, dacă sînt considerate drept esenţiale şi chiar scopuri în sine. România poate fi o poveste de succes în Europa de Răsărit şi cu preşedintele Ion Iliescu, dacă se merge în direcţia cea bună. Aş îndrăzni să spun chiar mai mult: dată fiind starea jalnică a ţării (de la situaţia economică la psihologia colectivă a românilor), se impune ca schimbarea cursului - stagnant - actual să-l utilizeze pe Ion Iliescu spre a grăbi (re)construcţia societăţii civile româneşti; dacă anumite persoane sau grupuri de persoane vor să stea cu orice preţ la putere, ele trebuie lăsate acolo (spre a nu risipi energiile şi a nu pierde timpul în bătălii dinainte pierdute), făcînd totodată presiunile necesare pentru ca procesele socio-economice să se îndrepte în direcţia strategică favorabilă ţării. Orice "fundamentalism" este aici contraproductiv, scrupulele morale sau ideologice nu-şi găsesc locul într-o politică de adevărată salvare naţională; experienţa arată că se poate face treabă serioasă, în ciuda unor dificultăţi de neimaginat din afară, după cum intransigenţa morală sau/şi ideologică poate stopa un început promiţător (cf. demisiile din C.F.S.N., de la începutul anului 1990, sau cazurile Al. Paleologu şi Mihai Şora).

În politică nu trebuie să fie implicaţi cei mai buni oameni, cu o condiţie însă: ca în acea ţară să existe o societate civilă. La noi, fără o societate civilă în deplinul înţeles al cuvîntului, cei-mai-buni au datoria să se implice în politică şi chiar în actul guvernării, fie doar şi spre a vădi, prin comparaţie, lamentabilitatea celor-mai-puţini-buni; dacă cei-mai-buni sînt, la rîndul lor, politiceşte lamentabili cîştigă demagogii de tip Gheorghe Funar, C.V. Tudor sau Adrian Păunescu.

La ora actuală, probabil, Ion Iliescu este pentru români opţiunea potrivită, iar marele său merit este că nu se numeşte Funar; combinaţia Iliescu-Măgureanu apare, astfel, ca o reală (de la **Realpolitik**) alternativă la miloşeviciana cîrdăşie Funar-Keller şi la o posibilă iugoslavizare a săracei noastre ţări. Popoarele, în genere, nu vor "lume bună" în politică, iar un Clinton îl va bate întotdeauna, în mod democratic, pe un Tsongas, după cum Iliescu va cîştiga mai multe voturi liber exprimate, cît va dura această lume, în faţa lui Constantinescu (sau a lui Manolescu, sau a lui Mihai I). A se vedea Ceho-Slovacia, care după "revoluţia de catifea" a avut cea mai bună echipă - intelectualiceşte şi moraliceşte de la Revoluţia Americană încoace; în mod democratic, poporul a votat pentru un Klaus sau, şi mai bine, pentru un Meciar (care e, totuşi, cu o jumătate de clasă deasupra lui Miloşevici sau a lui Kravciuk...). Pînă şi în Cehia singură, Havel abia a reuşit să capete voturile necesare spre a deveni Preşedinte; pentru unele popoare, în anumite momente istorice, democraţia formală poate fi o pacoste: cu majoritate de voturi în alegeri libere a venit Hitler la putere, cu majoritate de voturi a fost condamnat Socrate la moarte (şi încă de atenienii timpului...), cu majoritate de voturi a fost eliberat Baraba şi pus să fie răstignit Iisus etc.

La noi, va mai curge multă apă pe Dîmboviţa pînă cînd sistemul politic va atinge nivelul de maturitate al anului 1937 (cînd, totuşi, cu societate civilă etc., în alegeri libere, legionarii au luat cam de cinci ori mai multe voturi decît Partidul România Mare în 1992...). Pe termen lung, perspectivele României sînt oarecum bune (adică mai proaste decît ale Cehiei, Ungariei sau Chinei, dar mai favorabile decît ale Tadjikistanului), dacă nu intervine ceva neprevăzut de proporţii, care să ne arunce din nou în haosul eternelor începuturi şi să ne condamne la ne-isprăvire.

PUŢINE FALIMENTE

Pe termen scurt, în următorii doi ani de zile, să spunem, ar fi de dorit să asistăm la un şoc economic, premergător restructurării; nu avem în România destule falimente, şi aceasta este principala cauză pentru care avem o economie falimentară, nu avem în România destui şomeri, şi aceasta este principala cauză pentru care nu ne apucăm de treabă. Printr-un sistem nenorocit de subsidii, în cea mai mare parte moştenit de la economia aşa-zis socialistă, întreprinderile în genere profitabile trebuie să renunţe la unele din profiturile lor (care s-ar cuveni reinvestite, spre şi mai mari profituri) pentru a prelungi artificial agonia unor dinozauri, întreprinderile neviabile din punct de vedere economic. Pentru România, ar fi de dorit, în viitorul apropiat, o prăbuşire industrială de proporţii, cu şomajul atingînd cote de peste 30% din forţa de muncă activă; s-ar realiza astfel, cu mari sacrificii umane, desigur, o reaşezare a economiei pe o bază potenţial sănătoasă. Cu siguranţă, românii (inclusiv oamenii politici) n-ar putea îndura un asemenea şoc venit după decenii de privaţiuni "măreţe"; dacă minele de cărbuni s-ar închide, cum dictează bunul simţ economic, este mai mult ca sigur că minerii nu s-ar înapoia în satele de unde au venit în Valea Jiului sau Rovinari, ci ar veni la Bucureşti, la "jaf şi cotropire", precum soldaţii neplătiţi ai lui Mobutu. La fel: metalurgiştii, siderurgiştii, chimiştii, ceferiştii, tipografii, învăţătorii şi profesorii etc.

La ora actuală, stabilitatea ţării, atîta cîtă este ea, în bine ca şi în rău, stă în Iliescu - poate şi în S.R.I, cum presupun atîţia; în i-mediat, primejdia cea mare ar fi un succes Funar-Keller (echivalentul formulei Miloşevici-generalii sîrbi, din vara anului 1991), iar prioritatea momentului actual este evitarea unei situaţii în urma căreia România să devină Iugoslavia II. S-ar putea chiar ca urmărirea obiectivului strategic (i.e. reconstrucţia societăţii civile) sau paşii intermediari către acest obiectiv (ca de pildă: trecerea spre o economie de piaţă, intrarea în C.E., aderarea la GATT sau NATO ş.a.m.d.) să trebuiască "puşi între paranteze" pentru o vreme; personal, înclin să cred că stabilitatea depinde de succesul "tranziţiei", iar cea mai solidă garanţie a acestei stabilităţi este o societate civilă puternică. Evident, oamenii politici din ţară trebuie să fie în stare să găsească o cale de evitare a iugoslavizării, continuînd procesul început la 22 Decembrie 1989. Dacă Iliescu este suficient spre a evita iugoslavizarea, atunci el trebuie sprijinit sau măcar criticat cu folos, nu doar etichetat de "neo-comunist"; slăbiciunea Preşedintelui Iliescu o reprezintă absenţa unei strategii, alta decît menţinerea puterii politice, precum şi o anumită problemă tempera-mentală (de pildă, e greu de crezut că vreunul dintre consilierii prezidenţiali i-ar fi sugerat să folosească expresia "- Mă, animalule!" la Constanţa, în cursul campaniei electorale din vara anului 1992). Aici e însă locul ca intelectualii şi oamenii politici responsabili să acţioneze eficient.

SINUOZITĂŢI NON-PROFITABILE

Din mai multe pricini (şi foarte adesea pe bună dreptate), o parte importantă a intelectualităţii active se fereşte să fie asociată cu Puterea, iar Ion Iliescu apare astăzi înconjurat nu de cele mai bune minţi ale naţiei, ci de o lume cam amestecată. În absenţa societăţii civile, personalitatea (sau doar temperamentul) liderilor opoziţiei a jucat şi joacă un rol disproporţionat de mare, iar fluctuaţiile fireşti ale umorilor nu par contrabalansate de o veritabilă cultură politică (este evident că majoritatea parlamentarilor noştri, de pildă, n-a citit Platon sau Machiavelli, Herodot sau Vico, Lenin sau Toynbee etc.). De exemplu, cum să fiu alături de Corneliu Coposu (pe care îl respect nespus pentru trecutul său de suferinţă, ca şi pentru intransigenţa din septembrie 1991), cînd domnia sa acţionează potrivit normelor unui **sui generis** "fundamentalism imprevizibil"? Azi îl felicită pe Miron Cosma, la Congresul P.N.Ţ.C.D., mîine aprobă ruşinosul raport Harghita-Covasna, poimîine trimite tinerii şi "activiştii" C.D.R. la ţară, să nu se aleagă Iliescu, iar între timp strigă, precum Jonas Savimbi, că alegerile sînt furate, neputînd aduce şi probe credibile (dacă opoziţia nu-i destul de tare să cîştige alegerile, cînd majoritatea votează, în bună tradiţie românească, cu partidul de guvernămînt, dacă ea nu poate contracara acţiunea televiziunii etc., atunci se cheamă că încă nu este pregătită să guverneze). Dacă C. Coposu vrea să fie Iuliu Maniu al II-lea, trebuie spus că a reuşit din plin, pînă acum; din atitudinea general-retractilă faţă de putere a conducerii P.N.Ţ.C.D, în contextul unor erori elementare ale grupurilor opuse guvenanţilor, n-au cîştigat decît: (a) Ion Iliescu, tot timpul; (b) Petre Roman, pînă în septembrie 1991; (c) naţionaliştii "moderaţi" de la P.U.N.R. şi cei "extremişti" de la P.R.M.

Cît îl priveşte pe Radu Câmpeanu, e de regretat doar faptul că n-a găsit de cuviinţă să-şi dea demisia de la şefia P.N.L., după eşecul de la sfîrşitul lui septembrie 1992; pînă şi oamenii politici au un cod de onoare, căruia ar trebui să i se supună. Situat la polul opus "fundamentalistului" Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu a ţinut prea mult, se vede treaba, să fie la guvern, iar ambiguităţile sale au dus de rîpă o grupare politică ce se anunţa promiţătoare. Om al ocaziilor pierdute, preşedintele P.N.L. a reuşit să piardă în ciuda tuturor (pînă şi Iliescu l-ar fi vrut în guvern, căci se dovedise "maleabil", "nefundamentalist"), şi e de prevăzut că va mai pierde încă.

Păcatul originar al opoziţiei pre-A.C. este semnarea aşa-numitului raport Harghita-Covasna; toate celelalte erori se vor arăta, în timp, a fi fost relativ minore (cum ar fi: participarea P.N.L. la guvernarea F.S.N. şi, mai apoi, ieşirea din C.D.R., sau ideea năstruşnică de a-l propune pe Rege drept candidat prezidenţial, sau ovaţionarea lui Miron Cosma, sau aproape generala mizare pe restaurarea monarhiei etc.) După reacţiile sumbre pe marginea "dezbaterii" cu privire la aşa-zisa autonomie a minorităţii maghiare, tare mă tem că şi P.A.C. (ba chiar şi A.C.) ar fi semnat, dacă ar fi avut prilejul, adică dacă s-ar fi născut puţin mai devreme...

Legătura României cu Europa cea adevărată, cea nu doar geografică, trece necesarmente **prin** Ungaria (şi, mai departe, prin Austria şi Germania), iar nu **peste** (sau **pe deasupra**) Ungariei. Iar calea spre Ungaria, deci spre Europa, este prin mijlocirea ungurilor noştri din Transilvania.Testul maturităţii româneşti nu e reprezentat de alegeri sau mitinguri, ci de atitudinea faţă de minoritatea maghiară (în primul rînd; şi apoi de cea faţă de ţigani etc.), atitudine a oficialităţilor şi a omului de pe stradă (la fel cum proba maturităţii în Moldova fostă-sovietică este atitudinea faţă de ruşi, ucrainieni şi găgăuzi, în Bulgaria - faţă de minoritatea turcă din Sud, în ţările baltice - faţă de populaţia rusofonă, în Turcia - faţă de kurzi, în Serbia - faţă de albanezii din Kosovo ş.a.m.d.). Îmi menţin o mai veche părere, expusă întîi în 1991*, în "Meridian"-ul lui Dorin Tudoran; sînt de acord cu esenţa "petiţiei" ungurilor ardeleni (făcută uitată, din considerente conjuncturale - cf. Iugoslavia -, la Congresul U.D.M.R. din ianuarie 1993), mai cu seamă cu ceea ce, nu lipsit de confuzie, e denumit "autonomie" sau auto-conducere administrativă. U.D.M.R.-ul este confuz pentru că îi lipsesc, în genere, cîţiva consilieri luminaţi, plus că acţionează într-un climat de maximă tensiune emoţională. Dar linia pe care ei o urmează, poate fără s-o ştie ca atare, mi se pare corectă.

Barcelona este capitala Cataloniei - nefiind prin aceasta mai puţin o parte importantă a Spaniei şi, deci, a Europei; am convingerea că un fel de Catalonie s-ar cuveni să fie modelul pentru zonele majoritar-ungureşti din Transilvania, iar nu Elveţia, prin cantoanele ei (modelul elveţian e mai potrivit pentru o eventuală pacificată Bosnie-Herţegovina). Cît priveşte riscul unei situaţii de tip Ţara Bascilor (cu o E.T.A. etc), el trebuie asumat; în definitiv, acest risc este foarte scăzut, dat fiind specificul populaţiei ungureşti din Ardeal, adăugat existenţei unei Ungarii democratice şi, vai! mai-europene la graniţa de Vest a României.

Dan OPRESCU

ianuarie 1993

---

* "Problema Transilvaniei, din punct de vedere geopolitic, este limpede: acest teritoriu aparţine României şi nu este revendicat de nici o altă ţară. Chestiunea minorităţii maghiare este iarăşi limpede: această minoritate naţională doreşte să joace un rol politic pe măsura ponderii acestui grup în totalul populaţiei; în mod concret, pe lîngă reprezentarea (fatalmente minoritară) din Parlament, principalul ţel politic al minorităţii maghiare este exercitarea controlului (sub forma auto-determinării, iar nu a separării) în acele zone în care această minoritate este majoritară (judeţele Covasna, Harghita etc.). În sine, cererea nu este exorbitantă, încadrîndu-se în recomandările, prevederile şi înţelegerile internaţionale". - Dan Oprescu, **Naţionalism şi anti-patriotism**, în "Meridian", vol. I, nr. 4/1991, p. 8.

Apărut în AGORA, vol. VI, nr.-1/1993)

(va urma)

Convergenţe bizare: neobolşevism, neofascism

În timp ce Statele generale ale stîngii reciclează, într-o atmosferă de unanimitate care ar fi încurajantă, dacă n-ar fi artificială, diferenţele dintre dreapta şi stînga de pe vremea bunicilor, o serie de semne dau de ştire că se leagă numeroase şi surprinzătoare convergenţe la toate nivelele vieţii noastre politice. Şi motivul pentru care, ceea ce a mai rămas din Partidul Socialist încearcă să igienizeze prăpastia care separă tabăra reacţionară de cea progresistă, este pentru că între cele două maluri, de un timp încoace, pasarelele se multiplică.

Altfel spus, patru cupluri "nelegitime" aduc la ordinea zilei încălcarea tabuurilor moştenite de Partidul Socialist al lui Rocard şi RPR-ul lui Chirac.

Primul cuplu: Chevénement-Séguin, sau alianţa neogaullistă a naţionalismului de stat de stînga şi de dreapta, în numele valorilor identitare şi ale unui voluntarism anti-liberal.

Al doilea cuplu: Balladur-Mitterrand în care complicitatea funcţională obiectivă a doi conservatori luminaţi, susceptibili la culme, trebuie să-i ronţăie într-un acord suplu, tocmai pe cei pe care îi reprezintă: pe de o parte chirachienii, pe de altă parte socialiştii rocardizaţi.

Al treilea cuplu: Barre-Delors, sau întîlnirea în afara microcosmosului, sub culorile unui pragmatism oarecum caracterial ale unui liberalism social şi reformism european, uniţi de necesitatea opunerii în faţa aparatelor de partid.

Al patrulea cuplu: extrema stîngă-extrema dreaptă, sau logica unei osmoze strategice, dincolo de divergenţele etice!

Să ne oprim la această ultimă convergenţă, din cauza căreia s-a irosit multă cerneală în ultimele săptămîni.

Cititorii revistei *L'Evénement du Jeudi* nu vor fi surprinşi peste măsură de acest mariaj bizar: de doi ani nu obosim să demonstrăm că se formează o confluenţă operaţională între o anume formă de neobolşevism şi o anume formă de neofascism. Am subliniat dimensiunea internaţională (Rusia, Iugoslavia, România, Turcia, Italia) şi am arătat care sînt în Franţa locurile de fuziune, în special *L'Idiot international* al lui Jean-Edern Hallier, publicaţie care n-ar mai exista demult fără sprijinul Sindicatului CGT al cărţii şi al complezenţei active a fracţiunii comuniste dirijate de Roland Leroy. Această nouă "sinteză" este incontestabil importantă şi ar putea cunoaşte o adevărată expansiune la scară planetară pe fondul crizei morale a capitalismului liberal. Deci, trebuie analizată cu luciditate, fără a recurge la fantasme matusalemice sau la combinaţii care ţin de mccartysmul de stînga.

Cu ocazia referendumului relativ la Maastricht a devenit evident că evoluţia ideologică a Partidului Comunist (şi a altor elemente de extremă stîngă) dezvoltă un radicalism populist lipsit de principii, retras într-un ultranaţionalism antiuniversalist, antiamericanism primitiv, ura paranoică faţă de tot ce ţine de reformismul social-democrat, respingerea oricărei formule de reformă gorbaciovistă, care toate îl apropie obiectiv de extrema dreaptă. (...)

Trebuie totuşi să ne ferim de anumite generalizări care maschează alte blocaje. Într-adevăr, e de temut ca plecînd de la un fenomen real, îngrijorător, periculos, dar logic, dacă ţinem seama de conotaţiile lui, să nu fie favorizate închiderile dogmatice, care blochează şi asfixiază orice curente şi demersuri novatoare, betonînd deosebirile, în numele unei neoconformism menit să asigure veşnicia puterilor ideologice existente.

Este necesar să se constate şi să se combată convergenţele perverse din ce în ce mai evidente, între o anume extremă dreaptă şi o anume extremă stîngă, dar denunţarea nu are sens decît dacă acestei noi alianţe i se opun noi convergenţe, inovatoare şi eliberatoare.

Serge MAURY
(*L'Evénement du Jeudi*,
8-14 iulie 1993)

ECOURI MOSCOVITE

(...) Scriitorul rus Eduard Limonov, căruia îi place să sară peste bariere face des drumul între Paris şi Moscova. "Consilier" al redacţei **L'Idiot international**, el colaborează cu regularitate la lunarul de extremă dreaptă **Le choc du mois**. A fost, de asemeni, găzduit de săptămînalul comunist **Révolution** în ianuarie 1992, cînd a scris despre războiul din Iugoslavia. Redactor şef la **Révolution** este Jean-Paul Jouary, membru în Comitetul Central al Partidului Comunist Francez. Scrierile lui Limonov despre Iugoslavia devin precise în **Le choc du mois** unde povesteşte cum a participat cu arma Kalaşnikov în mînă, alături de sîrbi la acţiuni de epurare etnică.

În numărul din iunie, Limonov pune arma deoparte şi explică cum, de această dată în Rusia, a trecut de la teorie la practică pentru a accelera

Le Pen: Stînga, dreapta... Toate astea n-au nici un sens

alianţa între bruni şi roşii. În mai, la Moscova Limonov a devenit preşedintele Frontului naţional bolşevic, o nouă alianţă alcătuită din foşti comunişti, ultra-naţionalişti şi neofascişti. Limonov explică programul: "Naţional-bolşevismul se află la confluenţa formelor celor mai radicale ale luptei sociale cu formele cele mai radicale ale luptei naţionale (...) Scopurile şi misiunea noastră: să înlăturăm de la putere clica anti-naţională (...) să instaurăm o nouă ordine, întemeiată pe tradiţiile naţionale şi sociale ale poporului rus".

Pe 9 Mai, Frontul naţional bolşevic defilează pe străzile Moscovei sub steaguri în care vulturul imperial pare că se înfiripă din crucea celtică. Ce cîntă? "Armata neagră şi baronul negru/ pregătesc pentru ţar tronu'... " "Falanga Frontului naţional bolşevic s-a încolonat după veterani şi ofiţeri - povesteşte Limonov - ea nu număra decît cîteva sute de persoane (...) dar cu cîteva sute de persoane tinere, puternice şi disciplinate se pot face multe." În cele din urmă, Limonov ne informează că numărul 2 al acestui Front Naţional bolşevic este un anume Alexandr Dughin, filozof, descris ca un fel de Alain de Benoist rus, cu care de altfel este prieten. Şi într-adevăr cei doi bărbaţi se întîlnesc regulat pentru colocvii la Moscova şi la Paris. (...)

François BONNET
(Libération - 28 iunie 1993)

MUTAŢII ŞI MUTANŢI

E nou şi original: unii, la extrema dreaptă descoperă calităţile comunismului şi organizează excursii de grup ca să se întîlnească cu bătrînii crocodili ai KGB-ului; ceilalţi, la

luăm în consideraţie cele două scrisori ale lui Georges Marchais publicate recent în **Le Canard enchainé**. Răspunzînd întrebărilor înspăimîntate ale scriitorului Didier Daeninckx, secretarul general e indignat din cauza legăturilor făţişe "între oamenii Partidului comunist şi cei din extrema dreaptă".

Simpatizant comunist Didier Daeninckx a întîlnit "fiara mîrşavă" unde nu se aştepta: la o manifestaţie a unui sindicat comunist (CGT) la uzinele Renault, în noiembrie 1989. Cînd a cumpărat un număr al revistei **L'Idiot international**, vîndut de aceiaşi activişti sindicali a găsit acolo pe lîngă editorialul lui Henri Krasucki şi cîteva ştiri de profil, un text intitulat "Laşitate evreiască la Elysée", denunţîndu-i pe "aleşii poporului ales" şi pe "evreii din Partidul socialist".

Interesîndu-se, află că o bună parte din redactori sînt membri ai Partidului Comunist: Jacques Dimet, responsabilul paginii politice în **Révolution**, Francis Combes, director literar la editura Messidor, Marc Cohen de la TSF, postul de radio comunist din regiunea pariziană, fără a-l omite pe Patrick Besson, colaborator la **L'Humanité**. Sub direcţia lui Jean-Edern Hallier **L'Idiot** dezvoltă un stil foarte apropiat de cel al presei fasciste de dinainte de război. Hallier este răsfăţatul direcţiei P.C., care prin Francois Hilsum, directorul editurii Messidor, îl trimite să-i ia un interviu lui Castro.

"Redacţia are patru teme prin care se apropie de extrema dreaptă - explică Didier Daeninckx: naţionalismul, prin lozinca "Producţie franţuzească"; antiamericanismul prin respingerea lui Euro-Disney; antisocialismul şi ultima: antisionismul puternic antisemit". Un amestec al cărui miros nu întîrzie să-i atragă pe gazetarii de extremă dreaptă.

Printre ei, Alain de Benoist, fondator şi inspirator al grupului Gréce (Grup de studii şi cercetări pentru civilizaţia europeană) laborator al noii drepte, care a vizitat la Moscova recentele combinaţii explozive ale postcomunismului: naţionalişti, neofascişti, comunişti conservatori, uneori reuniţi în paginile aceleiaşi publicaţii, cum ar fi săptămînalul "Deni". "Epoca fascismului şi a antifascismului, a comunismului şi anticomunismului s-a încheiat" - susţine Alain de Benoist, ale cărui legături cu "extrema dreaptă anticapitalistă" a anilor '30 sînt evidente.

Alain de Benoist s-a întîlnit prima oară cu publicul său de stînga cu ocazia războiului din Golf. Semnează Apelul celor 30 împotriva războiului, defilează alături de Georges Marchais, apoi se duce la cocteilul oferit de Giséle Halimi. Un an mai tîrziu, în mai 1992, participă la colocviul Institutului de Cercetări Marxiste (IRM) cu acordul organizatorului, Armand Spire, membru în Comitetul central al Partidului comunist. "Am vorbit, am fost aplaudat. De ce m-au invitat comuniştii, asta e problema lor". "Benoist s-a schimbat - pledează Armand Spire, care precizează că "dezbaterea nu se referea la noi alianţe noi vrem să strîngem un număr de intelectuali cu o atitudine critică faţă de conformismul anilor '90".

În pofida relaţiilor sale cu cercurile extremiste, pe care nu le-a întrerupt niciodată, părintele noii drepte se defineşte: "sînt şi un om de stînga şi un om de dreapta. Dinosaurii susţin că nu trebuie amestecate borcanele, dar de ce să ne luăm după ei?" - se întreabă el.

Despărţindu-se de borcanele de dulceaţă, Alain de Benoist a creat revista **Krisis**, care timp de doi ani a aliniat în coloanele sale contribuţiile sau interviurile întregii lumi bune intelectuale. "Revista **Krisis** este un bun exemplu care dovedeşte reconstrucţia peisajului intelectual francez - se spune într-un articol. Diversitatea colaboratorilor, originalitatea tematicii, profunzimea analizei lasă să se ghicească, încă invizibilă ca bătrîna cîrtiţă a bătrînului Marx, depăşirea categoriilor desuete, a clasamentelor arbitrare şi a prejudecăţilor scolastice". Un program clar, negru pe alb. (...)

Să nu ne lăsăm înşelaţi: chiar dacă i se întîmplă să polemizeze cu tendinţele poujadiste sau tradiţionaliste ale Frontului Naţional, Alain de Benoist rămîne obsedat înainte de toate de "pierderea identităţii franceze". El se arată foarte interesat de evoluţia lui Max Gallo, care publica în mai, în **Le Monde** o tribună liberă, dedicată "iubitei şi vechii lui patrii", explicînd că "Partidul Socialist a murit pentru că nu a crezut în Franţa", şi că "Franţa nu-i iartă pe cei care nu cred în ea". "Sînt pentru un nou Comitet naţional al Rezistenţei, de la Jean Moulin la de Gaulle, nuanţează Max Gallo, evident nu pledez pentru unirea între Doriot şi Thorez". (...)

Alain de Benoist plusează: "Venind de la dreapta sau de la stînga, oamenii se vor întîlni pentru a contesta logica profitului şi a mercantilismului în raporturile sociale".

Mai e nevoie să amintim că în 1940, cei doi ideologi ai fascismului francez, Déat şi Doriot, veneau unul de la extrema stîngă socialistă şi celălalt de la extrema stîngă comunistă?

Karl LASKE
René MONZAT
(L'Evénement du Jeudi -
8-14 iulie 1993)

Revanşa mitocanilor

Băşcălia provoacă un raport mereu schimbător între majoritate şi minoritate. Ea presupune existenţa unui public - organizat sau nu - care în cele din urmă se va solidariza sancţionînd prin rîs ridicolul. Cei care rîd nu prea se deosebesc de cei de care se rîde, dar n-are importanţă. Băşcălia împărtăşită serveşte drept alibi moral şi certificat de inteligenţă.

Un caricaturist francez - Cabu - a inventat acum douăzeci de ani un personaj devenit substantiv comun - Beauf - o combinaţie franţuzească de ţoapă şi mitocan, la început uşor de identificat; acum după cum reiese dintr-o analiză a revistei Le Nouvel Observateur **beauf a devenit majoritar în tot spectrul politic şi pe toate palierele sociale. Băşcălia nu l-a distrus, ci l-a legitimat. Zeflemeaua cu care spiritele subţiri îi tratează pe mitocani a născut prin efectul de propagare băşcălia mitocănească, ursuză şi moralizatoare, practicată în grup sau individual, dar întotdeauna în numele unei majorităţi.**

Bulă sau Beauf par o expresie a geniului naţional. Cînd îi compari observi că au foarte multe în comun. Deşi adeseori intraductibilă, în general băşcălia e cosmopolită.

Nu poţi să-l urăşti pe mitocan. Face parte din familie. Ai stat lîngă el la ospeţe, cînd se adunau toţi. Se poartă urît cu ai lui, dar altfel e un bun camarad de chefuri, face lumea să rîdă: "Simpatic la cîrciumă şi dur la el acasă", spuneau bunicile noastre. Mitocanul e un monstru familiar, pe care îl ştim din copilărie. Ca pe un căpcăun. Aparţine peisajului francez şi e o ameninţare din spatele fiecărei tejghele de cîrciumă.

Caricaturistul Cabu l-a imaginat observînd îndelung de după ochelarii săi rotunzi, un cîrciumar din Châlon-sur-Marne. Cîrciumarul nu s-a ferit niciodată de tipul care l-a făcut să intre în **Le Petit Larousse**: "Beauf" - tipul francezului mijlociu cu idei înguste, limitat". A murit fără să ştie că a intrat în eternitate. O echipă de filmare de la FR 3 Nancy s-a dus să discute cu fiul lui, la fel de mitocan ca şi el: nu ştia nimic despre goria tatălui său. "Nimeni nu se recunoaşte în imaginea mitocanului - spune Cabu. Sînt mitocani pe care desenele mele îi amuză. Identificarea nu se produce. Asta te face mai modest".

Se spune că şi sotul surorii sale l-ar fi inspirat pe Cabu. Mitocani se găsesc în cele mai bune case. Adesea sînt unchii. Cei cîrcotaşi pe care îi vizitezi duminica. Au tot ce le trebuie: rulota parcată în grădină, provizii de vin roşu care pătează, undiţă şi armă de vînătore. Repulsii şi nostalgii. E greu să scapi de propriii tăi unchi. Ne însoţesc pînă la sfîrşit: "Nu mi-a plăcut niciodată Giscard, pentru că nu semăna cu nici unul dintre unchii mei" - mi-a spus într-o zi Jean Yanne, care a fost un mare mitocan al cinematografiei.

Mitocanul este înainte de toate un animal domestic. El înfloreşte între cei patru pereţi, tîrşindu-şi papucii. "Îşi bate fiul şi îşi mîngîie fiica - e masculul francez" - spune Daniel Cohn-Bendit care a fost foarte detestat (mitocanul nu-i iubeşte nici pe evrei, nici pe germani. Ce să mai vorbim despre evreii germani...). Chiar cînd nu e un bătăuş cu pasiuni incestuoase, mitocanul este un tată sever. Seamănă cu ţăranul acela din **Bouvard şi Pecuchet**, care vrea să se asigure că fiul său i se va supune şi-l va asculta. Dorinţele mitocanului sînt însă contradictorii. "Mitocanul vrea ca urmaşii lui să ajungă tot ce n-a putut el să fie, continuînd să-i semene" - spune Cabu. E imposibil. Ori copiii lui rămîn ceea ce este el şi atunci mitocanul e dezamăgit, ori ei evadează, şi e furios. Mitocanul e un tată martir.

Din fericire are televiziunea. În **Liberté, Egalité, Sacrée Soirée** - o carte care propune un tur în ţara mitocanilor, un continent rău cunoscut, o civilizaţie cu riturile sale, cu parolele ei, presă, obiecte-cult, cultură şi chiar cu religia ei, - Frédéric Brunnquell descrie cum arată mitocanul aspirat de televiziune. În special de TF 1. O aglutinare a creierului. Mitocanul şi-a cam pierdut verva şi spiritul de cînd era reprezentat de parizanul haios de dinainte de război, probabil unul dintre strămoşii săi. S-a pierdut deasemeni şi răutatea voioasă a francezului mijlociu din anii '50, cu şapcă, bicicletă şi o alură ridicolă. În acest sens mitocanul s-a epuizat. Cifrele sondajelor sînt grăitoare: între 1967 şi 1988 numărul telefagilor a evoluat în Franţa de la 46,3% pînă la 78%. Mitocanul nu se mai deplasează nici ca să meargă la meciuri. Priveşte fotbalul la televizor. În 1967, 32% dintre francezi se duceau de cel puţin cinci ori pe an să asiste la un eveniment sportiv. Au mai rămas 11%. Mitocanul nu se mai duce la stadion şi nu mai are nimic în comun cu derbedeii din Liverpool, poate doar halba de bere. Mitocanul strigă "Moarte arbitrului", stînd pe canapea.

Din cauza televizorului a pierdut şi gustul deplasării cu automobilul. E ca şi cum ai spune că a pierdut gustul pîinii. Nu-şi mai mîngîie motoraşul: doar 19% dintre francezi îşi mai repară cu plăcere maşina. Acum 20 de ani erau 26%. Maşina nu mai este un obiect magic. Nu-şi mai înveleşte volanul într-o husă din blană sintetică. Nu se mai face. În pofida a ceea ce se crede, mitocanul evoluează în timp. Nu e consecvent cu ideile sale fixe.

Cea mai recentă pasiune a lui - după Frédéric Brunnquell - este campingul, pentru că acolo întîlneşte alţi mitocani. Adeseori închiriază terenul pe un an de zile, îl înconjoară cu un gard, dovedind un ataşament excesiv faţă de proprietate. Îşi lasă acolo rulota, dar o supraveghează cu coada ochiului. Iarna, mai dă o raită, mai face un foc, să scape de umezeală şi mai lipeşte tapet. Mitocanul e un om activ. Îi place să meşterească. Îşi trece viaţa reparînd şi mărind reşedinţa secundară, cînd o are. Nu atît din zgîrcenie, cît din prudenţă faţă de profesioniştii, care toţi sînt nişte hoţi. Ştiu unul, care şi-a reparat chiar şi trotuarul din faţa casei.

Tot meşterind, mitocanul vorbeşte. Despre totul. L-am auzit într-o seară: "Franţujilor a început să le meargă rău de cînd s-au apucat să se spele pe picioare". Se ştie, mitocanul are opinii peremptorii. Doar pe el îl auzi. Franţa se exprimă mitocăneşte împotriva: 1) statului care ne ia banii, 2) poliţiei care nu se ia de hoţi, 3) justiţiei care nu-şi vede de treabă. Mitocanul este un fanatic al pedepsei, acasă şi în locurile publice. E în pas cu timpul. Conform Centrului de studii al vieţii politice franceze (Cevipof) 65% din francezi consideră că societatea nu pedepseşte suficient. Mitocanul bombăne şi la adresa emigraţiei pe care o identifică cu arabii. "Dar nu e un rasist - spune Daniel Cohn-Bendit. Pe mitocan nu-l interesează nimic. Rasistul e interesat de ceva, chiar dacă în sens negativ. Mitocanul e fricos. El nu e şovin, dar are şovinismul bunăstării pe care nu vrea s-o piardă, sau s-o împartă cu cineva".

Mitocanul vorbeşte ca noi toţi. Se teme ca noi toţi. Sîntem la fel de zgribuliţi ca şi el. Sîntem la fel de legaţi de identitatea noastră. Braudel a şi scris o carte despre identitatea franceză. Şi noi ne delimităm teritoriul, chiar dacă nu o facem pe un teren de camping. Ne apărăm spaţiul? Privim pe furiş emisiunile cu vedetele muzicii uşoare: ascunzîndu-ne de noi înşine. "În felul cum vorbim despre mitocan există o anumită dimensiune a dispreţului" - susţine directorul unui institut de sondaje. Şi totuşi, mitocanul nu e doar cumnatul nostru, e chiar fratele nostru. Uneori sîntem mai abili, sau mai deprinşi cu lumea decît el. "Burghezul e celălalt" - scria Jules Renard. Mitocanul la fel.

"Denunţarea şi stigmatizarea mitocanului e un lucru foarte periculos - scrie sociologul Pierre Bourdieu. E un mod ieftin de a-ţi afirma superioritatea. Mica burghezie de stînga îşi bate joc de mica burghezie de dreapta, se arată reciproc cu degetul fără să încerce să înţeleagă. Această clasificare mă strepezeşte. E un rasism de clasă". Dacă îl persecutăm cu atîta voioşie pe mitocan motivul este mitocanul dinăuntrul nostru. "Mitocănia este una din exprimările fiinţei umane. Problema este să depăşeşti mitocănia propriului eu - spune Daniel Cohn-Bendit. Nu le cer oamenilor să nu fie niciodată mitocani. Le reproşez că nu sînt sensibili la ceea ce se petrece. Trebuie să fii capabil să o iei de la capăt".

Pentru Cabu, mitocanul este tipul căruia puţin îi pasă. "Mi-l imaginez adesea drept un maistru dintr-o uzină de armament. Omul căruia puţin îi pasă ce se va întîmpla cu uneltele aducătoare de moarte pe care le fabrică. A fost şi în Algeria şi flecăreşte cu nişte brute care-i seamănă, în asociaţia lor". E foarte marcat de anarho-poujadism şi de Algeria. E o amintire din tinereţe. Cohn-Bendit crede că originile mitocanului beauf sînt de pe vremea ocupaţiei naziste: "Francezii care se uitau în altă parte, aşteptînd să treacă şi care colaborau fără să ştie".

Mitocanul geme şi se agită de îndată ce dă cu ochii de ceva nou. Nu suportă complexitatea lumii: "El pretinde răspunsuri simple şi simpliste, scrie Frédéric Brunnquell, şi vor exista întotdeauna specialişti care să i le ofere". Acum însă, mitocanul se simte abandonat pentru că în Franţa simplismul cedează din teren. "Toate sondajele din ultimul timp o confirmă, spune Jérôme Jaffré, francezii sînt din ce în ce mai loviţi de complexitatea problemelor economice şi politice. De exemplu, nimeni nu mai crede că şomajul poate fi rezolvat în cîteva luni, sau în cîţiva ani".

Printr-un bizar paradox, mitocănia se răspîndeşte, dar mitocanul e din ce în ce mai singur, chiar dacă se multiplică la infinit, în oglinzile bistroului. El se retrage într-un univers infantil, explorat de Frédéric Brunnquell, o lume pre-logică, dominată de paranormal şi astrologie. Ca să rezumăm, mitocanul nu mai visează doar să-şi umple congelatorul şi să-şi cumpere tije pentru perdele, mîngîind maşinal crucea Vitafor, care îi dă energie. Rătăceşte prin marile magazine, dirijat de săgeţi invizibile, de-a lungul consolelor, din reclamă în reclamă. Ca un mitocan într-o scoică. De altfel, există un mitocan în mitocan. Există şi în fiecare dintre noi un mitocan.

François CAVIGLIOLI
(Le Nouvel Observateur - 10-16 iunie 1993)

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

După douăzeci de ani

Mitocanul are acum douăzeci de ani, ceea ce nu e vîrsta ideală. Cabu l-a desenat pentru prima oară în 1973 pentru săptămînalul Charlie-Hebdo. **Beauf este înainte de toate o mustaţă şi un ochi înecat în grăsime, cu o privire în care luceşte răutatea. Cabu l-a descoperit schiţînd. La origini a fost portretul robot a lui "Homo pompidolius". Cabu a prelucrat motivul. Desenele lui sînt caricaturi ale Franţei profunde şi mulţumite de sine. Beauf este veteran, militant, vînător, pescar, stîlp de cafenea sau pilier la rugby, amator de mîncăruri săţioase, plutonier de poliţie cu gîtul bine înfipt în umeri, orator de ospeţe, conducător de club, cîrnăţar în vacanţă la Veneţia sau la Bangkok. E cineva care desfigurează şi murdăreşte peisajul. E dăunător, e ca o centrală nucleară cu faţă umană.**

Cînd Beauf - personajul lui Cabu - vota cu De Gaulle era ridiculizat. Cînd vota cu comuniştii, era insultat. De cînd votează cu Le Pen toată lumea îi găseşe scuze, aşa că e hotărît să-l calce cu maşina pe biciclistul arab cu convingerea că Securitatea socială îl va despăgubi. Pe el.

Artificii

Eurocurtenia

Curtenia, mască foarte eficace pentru fiinţele ipocrite, deseori socotită ca un semn al puterii şi stăpînirii de sine, reintră în moravurile politice europene.

Toată lumea a putut remarca faptul că aşa numita cohabitare dintre preşedintele François Mitterrand şi primul ministru Eduard Balladur se desfăşoară într-o atmosferă nu atît destinsă, nu atît calmă, cît într-o atmosferă de curtenie. Cei doi, folosind probabil din plin aparatele de consilieri şi secretari care le stau la îndemînă, negociază prin interpuşi înainte de a se întîlni faţă în faţă. Iar cînd se întîlnesc, întrucît totul a fost deja rezolvat, nu le mai rămîne decît să "pună în imagine" ceea ce e încă "fără formă".

În cazul nostru, curtenia se sprijină în primul rînd pe "responsabilizarea" factorului politic. Atît Mitterrand, cît şi Balladur, nu scapă nici un prilej pentru a-şi pune în valoare această latură a personalităţii lor publice şi active: grija faţă de soarta naţiunii. Şi unul şi celălalt se simt aduşi la putere de un vot masiv popular, care le dă dreptul să gîndească şi să se comporte astfel: întru binele naţional. Dar şi unul şi celălalt, oameni cultivaţi, trecuţi şi prin şcoala brutalităţii (unii îi spun acestei brutalităţi, democraţie) "şaizecioptiste", au optat, în deplină cunoştinţă de cauză, pentru curtenie şi eleganţă - în detrimentul mitocăniei agitate, democrat brutalizante, sau, ca revers, în detrimentul limbii de lemn, care îţi taie orice chef, sursă de fiori reci de înţepenire, de încremenire...

Curtenia devine eficace - se dovedeşte acum -, depăşind simpla eleganţă comportamentală. Tonul liniştit, cumpătat, folosit şi de unul şi de celălalt, şi de Mitterrand şi de Balladur, atmosfera de înţelepciune interesantă degajată de fiecare dintre ei (spre deosebire de alţi responsabili "calmi" care păcătuiesc, adesea, prin ejectarea în lume a banalităţii neinteresate, prin iradierea celorlalţi cu o puternică plictiseală), toate acestea reuşesc să transforme banalitatea - pe care omul politic e nevoit să o mînuiască - în bun simţ. Or, bunul simţ, într-o lume atît de complicată cum e aceea cu care avem noi de-a face, e unul dintre lucrurile destul de greu de atins. În orice caz, acum, Eduard Balladur se arată îngrijorat de starea naţiunii şi se arată gata să-şi asume responsabilitatea, puţin invidiabilă, a chirurgului care trebuie să opereze fără anestezie. François Mitterrand, la rîndul lui, consideră - şi o face cunoscut - că responsabilitatea sa constă în vigilenţă, el, Mitterrand veghind ca naţiunea să nu sufere "prea" mult în timpul şi, mai ales, în urma operaţiilor imaginate de "celălalt"... Uneori, însă, nu tocmai rar, cei doi oameni politici îşi schimbă atitudinea, trecînd de la un tip de responsabilitate la celălalt, Mitterrand devenind activ, Balladur - vigilent; îşi schimbă rapid şi cu uşurinţă atitudinea şi te fac să te întrebi cum de e posibilă una ca asta, o astfel de schimbare, rapidă, fără efort.

Răspunsul ar putea fi acela dat de Charles Pasqua, actualul ministru francez de interne, personalitate plină de pitoresc şi care trezeşte în egală măsură simpatia şi încrederea ca şi antipatia şi teama francezilor. Francezii, spune Pasqua, nu sînt de dreapta, sau de stînga, ci şi de dreapta şi de stînga; sau, mai bine zis, cînd de dreapta cînd de stînga.

Aşa numita "cohabitare" Mitterrand-Balladur ar putea fi, în acest sens, reprezentativă. Împăcarea părţii de stînga cu aceea de dreapta dintr-un francez, luînd acum - temporar? - dimensiuni naţionale, şi făcînd potrivită utilizarea termenului "francocurtenie". O francocurtenie pe măsura maturităţii atinse de clasa politică a celei de a V-a Republici.

Cînd, în plus, p[illegible]ţi cîtă curtenie ("eşuată", poate chiar în prietenie) există între Mitterrand şi Kohl, între francocurtenitorul François şi germanocurtenitorul Helmuth, reprezentanţi a două familii sensibil foarte diferite, două familii mai mari, însă fiecare în parte, decît cele ale francezilor sau germanilor de stînga sau de dreapta, îţi spui că e posibilă nu numai francocurtenia, sau germanocurtenia, ci şi eurocurtenia.

Ceea ce, la urma urmei, nu e tocmai rău.

Alexandru PAPILIAN

Geo Dumitrescu: "Eu, unul, cred că e nevoie de băşcălie".

Există un fond comun de formule sintetice, mereu la îndemînă, derivînd parcă logic una din alta: "veşnicia s-a născut la sat" se completează adesea (din necesitate de simetrie?) cu observaţia că "băşcălia s-a născut la mahala". Asupra ultimei chestiuni pluteşte încă incertitudinea. Un mai ştiutor în domeniu ni s-a părut a fi poetul Geo Dumitrescu, pe care l-am invitat la un dialog pe această temă.

Tita Chiper: Este ea, băşcălia, o extracţie specifică a mahalalei?

Geo Dumitrescu: Nu cred. Pe lîngă horele obişnuite, duminicale, unde se strigă, cam peste tot prin ţară, diverse formule, să zicem "epigramatice", deobicei versificate, nu numai vesele şi amuzante, dar uneori şi usturătoare, ţin minte să existe şi zile anume, sărbători, în unele regiui, cînd cete de tineri strigă de pe o culme pe alta a satului o colecţie abundentă şi foarte diversă de "critici" uneori virulente cu privire la viaţa satului, (cutare fată întîrziată cu măritişul, cutare flăcău zăbovind prea mult pe la vădane, etc.). Satiră şi umor, cum ar veni... Dar cum (şi cît) se leagă asta de băşcălie? Şi ce este, la urma urmei, această băşcălie, atît de sumar şi convenţional înregistrată în dicţionare - cum ai observat şi dumneata, dragă colegă? Ce "încape", oare, în această sferă foarte largă, se pare, şi foarte labilă?: umor şi satiră, cum ziceam, deci spirit critic, apoi ceva de gen teatru-farsă-parodie, caricatură, dispoziţie ludică, veselie, gust artistic, creativitate, etc. etc. - deja am înşirat cam prea multe, unele cu folosinţă dublă sau triplă, altele greu de disociat... Fireşte, acest complex al zeflemelei - benign, în sine, zic eu - venind în contact cu grosolănia, cu indecenţa, vulgaritatea, chiar trivialitatea, etc., ajunge în zona mahalalei, unde dobîndeşte o bifurcaţie destul de marcată, în: băşcălia mitocănească ("aripa" urbană) şi băşcălia mîrlănească ("aripa" rurală), care fuzionează cu uşurinţă, după caz, şi se pot afla adesea în jovială cîrdăşie. (Atenţie, însă!, mai există şi urmele unei mahalele - bucureştene! - istorice, de tradiţie, cu un cod nescris cavaleresc şi moral al ei, între Mateiu (Caragiale) şi Gemi Zamfirescu, etc. Nu putem intra acum în amănunte.) Da, există deci, o băşcălie rea, veninoasă, destructivă, lipsită de scrupule, rudă cu pamfletul şi calomnia premeditată.

T.C.: Putem împărţi "băşcălia la români" pe zone geografice? Predomină ea, cumva, în Vechiul Regat?

G.D.: Dacă ne întoarcem la obiceiurile horelor şi la "strigăturile epigramatice" pomenite mai sus, mi se pare oarecum dificil să alegem o prioritate geografică. "Băşcălia" satului ardelean, de pildă, e plină de vervă şi acidă; (Coşbuc s-a hrănit bine din ea, ca să nu ne mai ducem cu gîndul la nişte rădăcini înrudite, încă de la Budai Deleanu!... Vom mai auzi cu uşurinţă, apoi, mai de la Sud, un neuitat "ultimatum" semnificativ din aceeaşi familie: **"şi-adă suta, zise Blegea, că de nu-ţi fac praf comegea!..."**); (pe care o continuă cu brio, la o altă treaptă, fireşte, o mai tînără floretă bănăţeană cu certe afinităţi afective!...) În fine, către Nistru, putem da de un mare savant, care-şi găsise loc, printre tomurile fundamentale, grele de erudiţie, şi pentru niscai povestiri uşor decoltate, dar şi - surpriză! - pentru o revistă al cărei titlu spune totul: "Aghiuţă". Şi, aşa mai departe. Desigur, nuanţa atît de specifică şi poate chiar indefinibilă, a băşcăliei (dacă e băşcălie!...) rămîne de disociat, în grade şi trepte şi intensităţi, în culorile pitorescului regional. Dar, dacă o anumită inerţie - de loc nejustificată! - doreşte să-i atribuie ori să-i menţină "regăţeanului" coroana de prinţ, şi Bucureştilor sigla de capitală a băşcăliei, nu rămîne decît să se aplice cu tot dinadinsul şi într-un caz şi-n altul, vechiul principiu al transformării poreclei în renume!

T.C.: "A lua în **rîs**", "a-ţi bate **joc**", "a face **glume** batjocoritoare" - citez cîteva dintre definiţiile băşcăliei (DEX) - ţine, în opinia curentă, de superficialitate. Privind lucrurile (şi) din această latură, mă întreb: avem nevoie de băşcălie? De ce?

G.D.: Eu, unul, cred că avem nevoie de băşcălie. Poate chiar o nevoie esenţială. Dealtfel, s-ar putea ca ea să ne fie impusă chiar de relieful (mioritic sau nu...) în care trăim de atîta vreme, şi de cine mai ştie ce alte moşteniri şi acumulări ale istoriei. Interesant e că un dicţionar mai vechi reţine, la cuvîntul **băşcălie**, şi un înţeles (nu tocmai limpede): "prin aluzie la starea lui faţă de işlicar" (işlicar, boier retrograd, conservator), care ar îngădui poate implicarea, între sensuri, a unei reacţii faţă de "starea" înapoiată a işlicarului (!?). N-ar fi, însă, singurul fapt care ar alinia băşcălia împotriva lucrurilor rizibil înapoiate, demodate, zaharisite, răsuflate, etc. Băşcălia e, în chip firesc, aşadar, un element de echilibru în "nervul" naţional, un puternic factor preventiv împotriva păşunismului şi sămănătorismelor socialiste de tot felul, o pavăză împotriva folcloro-lăutărismului cu tentă melodramatico-leşinat-ţigănească, atît de expansiv, contagios şi derutant. Mă gîndesc că aşa se face că n-avem un folclor mălăieţ şi jelit, ci unul viguros şi polivalent, că păstrăm în cultura noastră, după 50 de ani de încătuşare, pasul degajat şi convingător al culturii europene, în toate domeniile. (Mă mai gîndesc, dacă vreţi, că, bunăoară, marele talent rural care a fost Marin Preda, a fost salvat de groapa comună a păşunismului tradiţional, dacă nu cumva chiar de providenţialul nenea Iancu!...) Dar mai e ceva, dragă colegă. Nu ştiu cum vine de se leagă în gîndul meu, acum, imaginea acelor vietăţi ale pădurii sau ale apelor, de care ai auzit desigur, care au fost botezate **sanitari** ai pădurii, respectiv ai apelor, pentru că înlătură din mediul respectiv animalele atinse de boli, degenerate, devenite nocive prin contaminare, etc. Nu crezi, cumva, că, într-un fel sau în altul, într-o măsură sau alta, băşcălia, pe larga ei arie de acţiune, îndeplineşte şi ea un rol similar, de sanitar social, moral, pedagogic, etc.? A, uitam să spun că băşcălia nu "merge" în mod obligatoriu cu superficialitatea, nici cu ignoranţa, şi nici cu golănia anarhică şi cu grosolănia de burtă verde. Şi că o adevărată băşcălie cinstită şi constructivă (căci sînt şi d-astea!...) nu trebuie să ia în batjocură "Cele Sfinte"... - ceea ce nu vrea să însemne că e vorba, adică, numai de icoane, mînăstiri, altare şi celelalte... Ci chiar de, bunăoară, coloana infinită a lui Brâncuşi, despre care cineva spunea deunăzi, la TV, că nu e decît un biet ... **băţ**!... Ori chiar de istoria românilor care, dădea de înţeles zilele trecute un gazetar, s-ar fi desfăşurat între o... narghilea (sic!) şi... o... berică ş.a.m.d.

T.C.: Exceptînd epigrama şi cronica rimată, poezia şi băşcălia ar sta - conform majorităţii părerilor -, în hotare deosebite. Despre poezia dumitale s-a spus, nu odată, că e "băşcălioasă"; după aceste opinii ai fi un fel de patriarh al optzeciştilor. Cum ai suportat eticheta? Ar fi necesară o replică la ea?

G.D.: A, nu! În probleme de critică şi istorie literară nu mă bag. Eu am deplină încredere în cuvîntul criticilor şi nu ies niciodată din acest cuvînt (**... dacă nu mă scot ei înşişi!...**). Etichete am primit nenumărate, şi mai primesc (**asta-i treaba criticii!...**) Dar nu m-am gîndit niciodată să dau replica - nu e frumos! Chestia cu "patriarhul", şi încă al unei generaţii pe care o iubesc foarte mult (**et pour cause!...**), găsesc că e exagerată; îţi propun, dragă colegă, să coborîm pe undeva, pe la protopop sau chiar, mai bine, la stareţ!...

T.C.: Cine crezi că-ţi sînt predecesorii în literatura noastră? Ţi s-ar potrivi formula: "Caragiale e singurul din care mă trag şi în care nu trag?" - deşi, încă de la debut, ţi-ai luat "libertatea de a trage cu puşca", atitudine "băşcălioasă", la urma urmei, după războiul abia încheiat...

G.D.: Aici trebuie să recunosc că, lăsînd la o parte unele amănunte mai puţin importante, nu mai am nimic de adăugat la formula dumitale profund exactă şi excelent formulată: "Caragiale e singurul din care mă trag şi în care nu trag!"

T.C.: Cît adevăr e în afirmaţia unui filosof român care afirmă că: "I.L. Caragiale a introdus zeflemeaua în cultura română?"

G.D.: Ţinînd sema de primele răspunsuri ale discuţiei noastre, unde eu încercam să găsesc rădăcini mai vechi şi mai adînci ale fenomenului, nu-mi prea vine să cred că nenea Iancu a introdus zeflemeaua în cultura română. (Cuvîntul **zeflemea**, de altfel, mi se pare mai vechi decît Caragiale - dar nu bag mîna-n foc!). Să nu uităm apoi preludiile "caragialeşti" ale lui Alecsandri, Haşdeu, etc. Se poate spune, însă, că el a polarizat sau a focalizat fenomenul, că l-a impus peremptoriu şi peren societăţii româneşti, cu mijloacele artei. Şi asta e cu totul adevărat.

T.C.: Să fie asta o nenorocire?

G.D.: Am arătat mai sus că nu - dimpotrivă! (Mai ales că, între altele, nu s-a putut prevedea nicicum ce ar fi trebuit să se ivească dintr-o băşcălie tip Caragiale combinată cu un pic de pseudo-băşcălie tip Urmuz, nici ce-ar putea rezulta, în continuare, din noul tip de băşcălie, Ionesco, în şirul de **n** combinaţii care ar fi să urmeze!...)

T.C.: Dacă ai publica astăzi un nou volum, titlul lui ar fi serios (clasicitatea obligă!) sau tot unul "băşcălios"?

G.D.: Răspus dublu: I. Nu ştiu despre ce "clasicitate" vorbeşti. II. Năravul din fire n-are lecuire!...

Convorbire consemnată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 31
13-19 august 1993
16 pagini 75 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

DILETANTISMUL, NIMIC NOU!

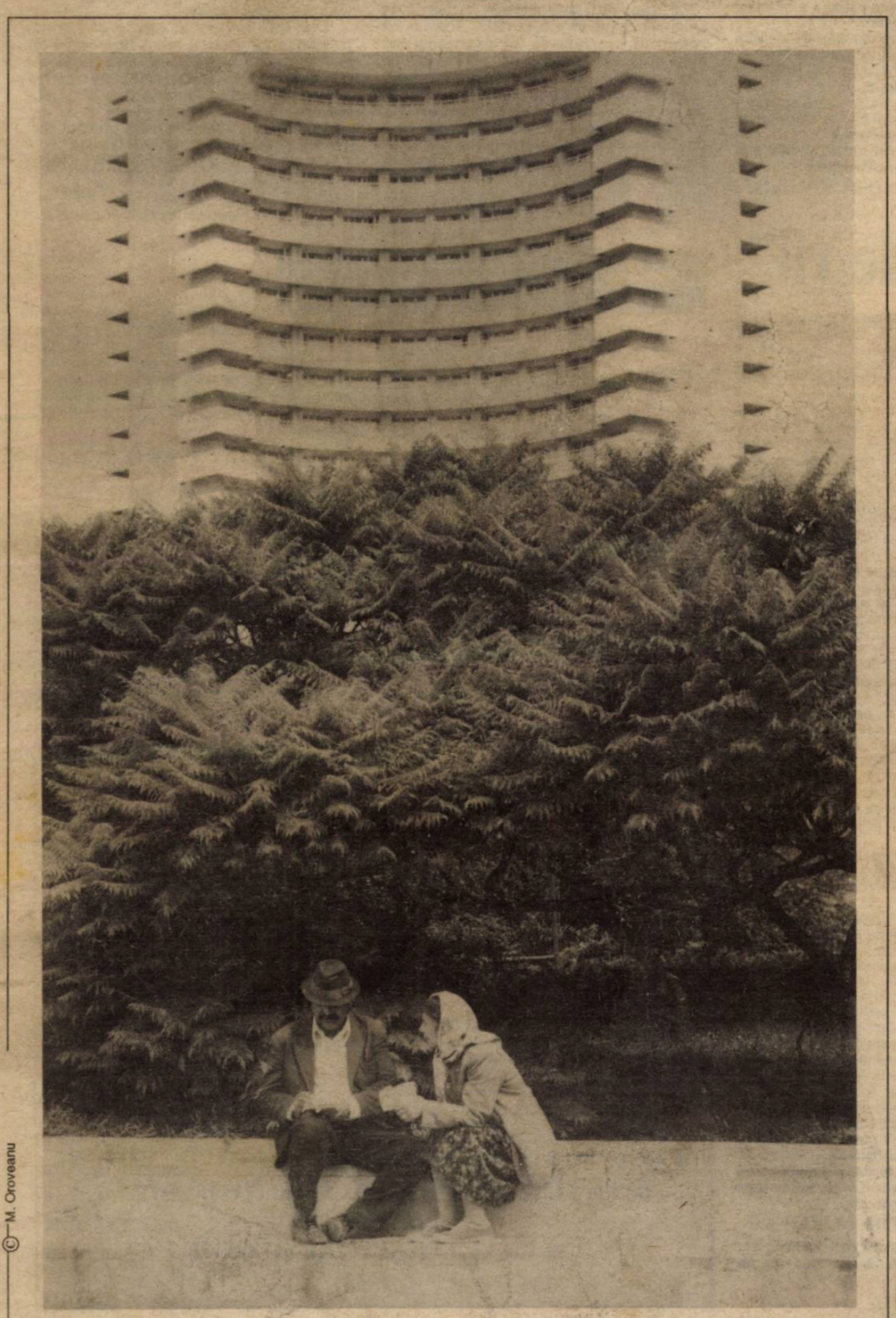

© M. Oroveanu

La realizarea acestui număr au colaborat:

- Mircea NEDELCIU
- Adrian DOHOTARU
- Caius Traian DRAGOMIR
- Jeana GHEORGHIU
- Radu Eugeniu STAN
- Octavia COSTEA
- Cezar TABARCEA
- Ioana PÂRVULESCU
- Mircea ZAMFIR

Ultimul interviu al lui CONSTANTIN NOICA, realizat de poetul Petru Cârdu (pag. 14-15)

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Rămase din numărul precedent

NOI NU FACEM BĂŞCĂLIE, DAR NICI N-O PUTEM URÎ

Băşcălia pe furiş

O are cînd vor înţelege oamenii noştri politici faptul că **Băşcălia** este forma specific românească de **noblеţe**, care combină în mod obligatoriu Hazul nemilos cu Vitejia, afişînd deopotrivă intenţiile şi obrazul, pentru a primi răspuns cu aceeaşi monedă?

Băşcălia autentică stîrneşte admiraţie: eşti mare dom'le!

Sigur că şi celor mici le place faptul că **Băşcălia** nu are limite, nu are nimic sfînt, numai că ea trebuie să fie pe faţă, ceea ce îi sperie îngrozitor.

Laşii nu fac **Băşcălie**. Ei preferă **Bătaia de joc**.

Să-ţi baţi joc este ceva mult mai primitiv şi mai la îndemînă. După cum splendid sugerează şi numele, **Batjocura** înseamnă "să joci în picioare", "să te bucuri călcînd în ritm de joc pe ceva" la care celălalt ţine foarte mult. Indiferent că e vorba de idealuri, de sentimente sau de alte valori, **Batjocura** provoacă suferinţă şi procură satisfacţie în modul cel mai barbar cu putinţă. Fiind sadism curat, ea este obligată să se deghizeze şi nu-şi poate asuma făţiş cinismul grandios care conferă noblеţe **Băşcăliei**.

Un exemplu: este **Batjocură** să lauzi, zîmbind sau pătruns de gravitate, victimele Revoluţiei. **Băşcălie** ar fi să ieşi în faţă şi să spui: "Ia plecaţi cu morţii voştri anonimi! Nu vedeţi că noi a trebuit să ni-L omorîm pe Ceauşescu însuşi ca să iasă treaba ca lumea?"

Alt exemplu: **Batjocură** este să înjuri opoziţia care nu te lasă să lucrezi şi nici nu-şi asumă responsabilităţi la guvernare. **Băşcălie** ar fi să le spui: "Sînteţi într-o barcă găurită, iar puterea adevărată este pe malul celălalt, unde voi nu puteţi ajunge vîslind. Numai cine vine primul înot capătă un prosop curat şi un loc în guvernul de uniune naţională!"

Se pune întrebarea: există omul politic, cu adevărat român, care să aibă statura şi graţia să îndrăznească o asemenea **Băşcălie**?

O să spuneţi poate că nu vedeţi noblеţea celui băşcălios, în raport cu ticăloşia celui batjocoritor.

Şi totuşi, persoana care îţi spune cu umor şi curaj lucruri cumplite este demnă de respect. Iar un popor cu o astfel de forţă este de temut: nu cîştigă războaie, dar îl poate face pe cîştigător să se sinucidă.

În fond, în momentul **Băşcăliei**, dar strict în acel moment, cel care o face este un om cinstit, pentru că îţi dă o şansă şi astfel se expune. Îţi dă şansa de a nu fi ucis de ridicol şi să te poţi salva, dacă stai la fel de bine ca el în curaj, trecînd nu de partea lui, ci de partea cealaltă a situaţiei printr-un hohot de rîs homeric.

În contrast cu cel care face **Băşcălie**, cel care batjocoreşte practică o bucurie clandestină, camuflată, ascunsă, fiind astfel pur şi simplu un trădător al spiritului naţional.

Iată de ce, pentru a nu se altera specificul noblеţei noastre, **Băşcălia pe furiş** ar trebui sever pedepsită, cu retragerea cetăţeniei.

Măsura ar fi mult mai simplă şi mult mai eficace decît punctul 8 de la Timişoara.

Eugen VASILIU

"Porcii se alterează de vii"

Grupul "Diversis" a ieşit la lumină, în urma marilor schimbări, cu un tip de băşcălie ce a dat lovitura de graţie încercărilor tradiţionale din domeniu. Evadînd din tipicul explicit al poantelor de revistă satirizînd pe note, şi în esenţă aceleaşi, în ciuda vremurilor diferite, membrii grupului au adoptat absurdul ca mijloc de a lua în derîdere realităţi cărora le este caracteristic. Acestea sînt în general bine reprezentate de eşantioane de trei-patru subiecţi, adunaţi, într-o colectivitate mai mult sau mai puţin festivă, de microfonul reporterului sau de bufetul satului. Prezentării sincronice a "proliferatorilor de absurd", personaje groteşti şi kitsch tocmai prin lipsa lor de relevanţă în chestiunile abordate, i se adaugă diacronicele istorii ale unui Shogun sau Sfîrşitor. Acestea aleg drept cadru de manifestare a diverselor registre ale comicului, de la umor pînă la sarcasm, specii folclorice precum basmul sau balada. Prin inadecvarea unor personaje precum **fata de împărat** care fumează pradă nevrozei simboliste, a unui **Shogun** beţiv, cu "dor de saké", sau a unui **Sfîrşitor** care se întreabă dacă nu cumva e prost, naraţiunile capătă un caracter buf. Utilizînd tiparele tradiţionale doar ca pe nişte forme goale, grupul "Divertis" mizează pe elementul-surpriză: orice basm începe cu "era odată ca niciodată...", dar basmul lor se continuă cu "pe cînd se îngîna precambrianul cu cambrianul şi se năşteau marile depozite carbonifere (...)". Aici ajungem la o modalitate de expresie întîlnită des în creaţiile grupului: presărarea vocabularului de bază cu termeni pretenţioşi, tehnicişti, din istorie, geografie şi mai ales matematică, fizică, pe care nici măcar cel ce-i aduce în discuţie nu-i înţelege pînă la capăt. Astfel, stiva de unt produsă de vaca Agneta în "Jurnal de călătorie la Svederklund" are 28 de metri pătraţi şi 40 de metri înălţime, iar cînd **Sfîrşitorul** porneşte, are un T egal cu T zero pe radical din unu minus pătrat pe c pătrat. Acelaşi "intertextualism" este vizibil şi în scenetele sincronice, ce adună statistic un grup de interogaţi sub bagheta unui reporter convenţional, stereotip. Acesta nu mai reuşeşte să-i stăpînească pe intervievaţi, care-i contracarează limba de lemn ori printr-o sinceritate debordantă (în "Reportaj la piaţă", şeful pieţei declară: "Cînd se iscă un scandal, noi fugim în partea cealaltă a pieţei" iar în "Revelion la primărie" Costel Dumesticu spune nonşalant: "Eu mă ocup cu răspunsul obraznic la telefon") ori printr-un flux continuu nonsensic, precum zootehnistul din "Nu există ţară fără problemă agrară": "Eu care sînt de faţă aici cum şi fusăsem în toate locurile, mă numesc Costan Costel şi sînt aceea cum e din fapt cum e din istoria care spune «zoon politikon», om de politică, aşa sînt «zoon zootehnicon», cum e omul cu dragoste de animale, adică zootehnist". Bălmăjeala continuă cu care oamenii se simt datori să răspundă la întrebări reflectă nivelul de înţelegere aproximativă a realităţii chiar imediate, care se reduce la automatisme după ureche. Automatismul "asupreşte" minţile sărace cu duhul ale subiecţilor, deveniţi bufoni confuzi, ducînd la apariţia unei anti-logici, a unor raţionamente absurde, ca-n cazul unuia dintre mulţumiţii scenetei "Există oameni mulţumiţi?": "Sîntem mulţumiţi că mi-a dat înapoi pădurea. Am un copac în ea. A fost mare, că l-a tăiat acuma. Sînt mulţumit că pe tulpina tăiată a copacului cresc ciuperci, şi facem de mîncare". Această logică proprie a lumii lor este sprijinită pe lipsa de logică a tuturor posibilităţilor (şeful de piaţă justifică proasta calitate a cărnii prin faptul că "porcii se alterează de vii"), precum şi prezenţa unui intertextualism aparte. Firul naraţiunilor sau al dialogurilor acestui nou val de Păcală este adesea rupt de parodii ce se întind de la un singur vers (soţia unui primar spune: "Am venit aici cu soţul meu ca să iscăm frumuseţi din bube, mucegaiuri şi noroi") pînă la tipuri de poezii sau cîntece. Astfel, în basmul "Făt-Frumos, Prislea cel voinic şi calul" sînt paştisaţi Coşbuc (Fata-lui combină-n IAS s-o pui), Bacovia ("Îmi pare că sînt singură şi nervoasă") iar în Balada lui Shogun - "Mioriţa", "Balada lui Toma Alimoş", cîntecele ţipate ale lui Tudor Gheorghe şi corul fetelor de la Căpîlna. Clişeelor poetico-muzicale li se adaugă cele mai noi, ale literaturii bussines-politice în formare. Astfel, spoturile publicitare sînt nelipsite, iar lozincile sînt cu atît mai elocvente cu cît sînt rostite de calul beţiv: "Nu ne vindem şeaua".

Aluziile politice contaminează şi alte elemente tipice basmului: apa vie devine apa de trandafiri, iar nemurirea se lipeşte tocmai de preşedintele Iliescu. Şi în bîlbîielile intervievaţilor răzbat clişee parlamentare-crescătorul de animale spune: "Acum sînt în plin vid. Trăiesc haotic, dar în linişte şi consens". Automatismelor verbale semantice şi sintactice, li se adaugă şi cele lexicale, prin confuzia unui cuvînt cu altul ("desprinderi" e folosit pentru "deprinderi", "deprinderi" pentru "întreprinderi") sau fonetice (fata de împărat pronunţă "atajeră" pentru "etajeră"). De asemenea, în scenetele grupului este prezent calamburul (berile celor doi români plecaţi în delegaţie la Svederklund au fost plătite de cei doi japonezi "nemţeşte", adică în mărci) şi comicul onomastic (Otto Brechner este românul din Corlate, iar Gheorghe Troacă e mulţumit că poartă acest nume). Interpreţi şi autori, membrii grupului "Diversis" reuşesc să creeze un univers grotesc şi absurd unitar, un fel de Ţară a minunilor adaptate la realităţile unor confuzi Păcală postrevoluţionari.

Iaromira POPOVICI

P.S. Citatele din text au fost preluate din casetele audio ale grupului, anume **"Aşa ceva nu există şi Sfîrşitorul**.

Românul este, prin definiţie, un tip băşcălios. Iată un loc comun care a făcut, face şi - după toate aparenţele - va continua mult timp să facă ravagii printre intelectuali. Duhul lui Caragiale ne urmăreşte permanent, în orice moment ne aducem aminte că "la porţile Orientului", "où tout est pris á la légère" iar cine face o istorie a rezistenţei româneşti împotriva comunismului trebuie să acorde (fie că acest fapt îi convine, fie că nu) un loc important bancului. Acestea sînt doar cîteva din argumentele ce par a susţine locul comun de care aminteam.

Este însă curios că intelectuali români (sau mai bine zis majoritatea lor), altminteri mari amatori de fineţuri şi degustători de subtilităţi, nu au încercat niciodată să vadă dacă nu cumva se înşeală în această privinţă ajungînd în situaţia pe care J.-F. Revel o descrie astfel: "Ce sentiment a des causes (...) puis il devient lui-même une cause qui entretient les premières".

Puţine sînt, într-adevăr, lucrurile de care românul să nu-şi rîdă. Numai că românul mai are şi un extraordinar simţ al tragicului. Cei care îl invocă pe Caragiale (cu dar, mai ales, fără rost) uită că acesta nu a scris numai "O scrisoare pierdută" ci şi "Năpasta".

În realitate românul reuşeşte o simbioză extraordinară între comic şi tragic născînd ceea ce Nichita Stănescu numea cu o sintagmă genială "rîsu-plînsu". Băşcălia este calea prin care românul accede la tragic şi metafizic.

"Marele comic e de esenţa fantasticului, ne face să aprehendăm îndărătul măştilor o cavitate cutremurătoare, parcă am frola neantul. E propriu zis o experienţă abisală /.../ Rîsul enorm, dezlănţuit e vecin cu spaima, cu panica. Sînt fenomene de catharsis zguduitoare, catastrofice, bulversante", scria Alexandru Paleologu şi poate că aceste rînduri ar fi trebut să-i facă mai sceptici pe cei care se plîng de "neseriozitatea" românului găsind aici cauza tuturor necazurilor şi neajunsurile noastre.

Dar este mult mai comod să invoci "misticismul" nostru şi să faci băşcălie de "spiritul băşcălios" (se poartă autoreferenţialitatea, nu?). Astfel îţi poţi etala îndemînarea şi spiritul, cititorul va fi încîntat de verva ta (şi de gustul lui de a o aprecia). De pierdut nu are decît exactitatea, dar cui îi pasă?

Cristi NEDELCU
student,
Facultatea de Mecanică

Cine ce pierde?

Aduse cu poşta

Domnule Andrei Pleşu,

Întîmplarea dv. din periplul berlinez ("Dilema" nr. 29) ar putea fi privită şi din altă direcţie: aceea a însemnărilor din Copenhaga ale d-lui Bogdan Horezeanu ("Dilema", nr. 29). Dacă o gospodină germană se alertează datorită întreruperii curentului electric, nu avem neapărat un semn de panică, ci într-un fel manifestarea vie a unei cerinţe individuale ce pretinde a fi respectată.

Iar ultimul fragment de "Jurnal" m-a dus cu gîndul - prin rememorarea faptului că politica este o perfectă şcoală a nesimţirii - la aplombul unor lideri politici (inclusiv ai "opoziţiei"), care încep să construiască o perversă teorie a "chibritelor" parlamentare...

Al. Horia ŞTEFĂNESCU
Str. General Cristescu 5 - Piteşti

Antinostalgia

Tehnica desăvîrşirii

"Trebuie să înţelegem că, renunţînd la măsurile administrative, de cenzură, cum se spune, introducem controlul revoluţionar, controlul de partid, răspunderea, autorăspunderea fiecăruia faţă de partid, faţă de popor.

Sînt convins că această nouă reglementare, creşterea răspunderii organelor colective din toate aceste sectoare vor duce la ridicarea nivelului întregii activităţi din presă, radioteleviziune, literatură şi artă. Am convinvingerea deplină că fiecare, cînd va şti că nu mai este altul care să-l corecteze, că de el depinde totul, va gîndi de trei ori, şi mai bine, înainte de a lua o hotărîre. Sigur, nu exclud ca cineva să mai scrie prost, dar el trebuie să-şi trimită lucrarea organelor colective chemate să aprecieze asupra publicării ei. De ce oare consiliul de conducere al Uniunii scriitorilor, spre exemplu, în loc să se ocupe de împărţirea ajutoarelor - că doar nu e o uniune de ajutor reciproc, ci de creaţie -, să nu acţioneze pentru a îndruma aşa cum am spus şi la Conferinţa naţională, activitatea de creaţie, să nu discute lucrările şi să le trimită, dacă sînt bune, spre publicare editurilor? Editura are şi ea un organ colectiv şi, dacă nu va considera lucrarea bună, o va trimte înapoi Uniunii scriitorilor pentru a o discuta, sau comisiei Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste. Astfel, în loc să se ia măsuri administrative, se va discuta şi se va vedea ce e rău şi ce e bun şi, cînd se va dezbate în colectiv, poate va înţelege mai uşor şi cel care a scris prost. De altfel, în România, şi în trecut scriitorii mergeau să-şi citească lucrările întîi în faţa confraţilor lor, în cenacluri. Chiar şi lui Eminescu i s-au respins sau criticat poezii în cenaclu. De ce oare cei care vor să-l egaleze pe Eminescu nu ar admite ca înseşi colectivele confraţilor lor, cu conştiinţa de astăzi, cu orientarea de astăzi, să-i ajute să-şi vadă minusurile operelor şi să le îmbunătăţească?

N.CEAUŞESCU
Cuvîntare la plenara C.C. al P.C.R.,
28-29 iulie 1977

(Selecţie text: T.C.)

Propuneri de *dileme* pentru viitor:

● 1968 ÎN CEHOSLOVACIA ŞI NU NUMAI... (nr. 32)

● IMAGINE ŞI IMAGOLOGIE (nr. 33)

© M. Oroveanu

Apolitisme şi angajamente

6. Proba avionului

Disputa dintre "apolitici" şi "angajaţi" provine mai ales dintr-o comică pudoare. Fără excepţie, "apoliticii" autoproclamaţi ca atare se află în graţiile administrative ale Puterii şi, iarăşi fără excepţie, ei se simt obligaţi, probabil dintr-un ancestral reflex al plecăciunii, să-şi manifeste recunoştinţa. Dacă nu neapărat omagiind pe unul sau pe altul dintre noii conducători, gingaşa îndeletnicire fiind - încă - oarecum compromisă, atunci măcar atacîndu-i pe cei care fac figură de opozanţi sau contestatari. Acestora li se reproşează "politizarea" şi trădarea (sau abandonarea) "autonomiei esteticului". În mod curios, "apoliticii" nu observă că există şi scriitori "angajaţi" de partea puterii, cu alte cuvinte şi după acelaşi criteriu, de asemenea politizaţi şi trădători ai "autonomiei esteticului". Pentru că N. Manolescu, eseist, critic şi istoric literar, este şeful unui partid aflat în opoziţie, el a "trădat" literatura; în schimb, A. Păunescu, poet, vicepreşedinte al unui partid aparţinînd majorităţii parlamentare, nu este niciodată arătat cu degetul de "apolitici" ca trădător al literaturii. Din perspectiva "apolitică", N. Manolescu este în mod constant "fostul critic"; în schimb, într-o emisiune de televiziune unde era discutat omul public A. Păunescu, au apărut, solemni, doi scriitori academicieni şi apolitici care au cuvîntat despre... meritele poetului.

Această infantilă ipocrizie nu se justifica prin nimic, dar viciază într-un chip regretabil şi dăunător atmosfera oricum toxică a vieţii intelectuale româneşti. Campioni ai "apolitismului" sînt, de pildă, criticul Eugen Simion şi poetul Marin Sorescu. Şi unul şi celălalt sînt scriitori de prim plan, cu neputinţă de minimalizat pentru cine are, cît de cît, conştiinţa valorii. Cu toate că nu şi-o asumă, preferînd mascarea în "apolitism", opţiunea lor politică este evidentă; dar această opţiune nu le micşorează însemnătatea literară. Şi totuşi, atît E. Simion cît şi M. Sorescu, sînt, deseori, priviţi şi trataţi ca nişte nulităţi literare; un scandal în ordinea unui minimal simţ al valorii. Nu sînt însă doar "victime"; la rîndul lor, ei au (şi, poate, o şi stimulează) o curte de mărunţi slujitori ce duc o agresivă campanie de compromitere a altor scriitori la fel de importanţi, aflaţi însă - politic - în opoziţie. Şi nu numai. În revista "Literatorul", publicaţie patronată de M. Sorescu şi E. Simion, se putea citi, spre exemplu, la un moment dat, că Alexandru George este un "autor de poşta redacţiei": o ruşine. Alexandru George, prozator şi istoric literar aflat valoric în acelaşi plan cu E. Simion şi M. Sorescu, este unul dintre cei cîţiva (foarte puţini) scriitori români pentru care istoria şi ideile politice nu reprezintă doar obiectul unei preocupări conjuncturale şi diletantistice.

De fapt, nu atitudinea faţă de "autonomia esteticului" (un alibi de serviciu) îi desparte pe "apolitici" de "angajaţi", ci atitudinea faţă de autonomia gîndirii. Mai exact - şi mai brutal - spus, divizările de acum traduc o dificilă asumare a libertăţii, de nu chiar un refuz mascat al libertăţii.

În timp ce se afla în America Latină, în calitate de reprezentantă aleasă a literaturii române, aleasă de cele mai înalte autorităţi ale statului român, prozatoarea Ileana Vulpescu publica în săptămînalul "România Mare" un articol intitulat dublu interogativ: "Oportunism? Orientare?" Opiniile şi atitudinile pe care Ileana Vulpescu şi le expune în publicaţia condusă de Corneliu Vadim Tudor o aşează pe stimabila prozatoare în rîndul acelor scriitori care, în numele "apolitismului", duc de fapt şi în mod evident o politică de susţinători ai actualei majorităţi guvernamentale şi ai orientării simbolizate de preşedintele Iliescu. Nimic în sine contestabil în această susţinere. Este o opţiune posibilă, pentru care, desigur, Ileana Vulpescu şi ceilalţi scriitori care o împărtăşesc vor fi avînd suficiente şi puternice argumente. Nu se poate însă înţelege de ce Ileana Vulpescu şi colegii săi de angajare politică îşi prezintă atitudinile ca fiind "apolitice". Să le fie, cumva, jenă de libera lor opţiune?! În articolul din "România Mare", Ileana Vulpescu îi numeşte pe cei care au rezerve faţă de preşedinte şi primul ministru "huiduitorii domnilor Ion Iliescu şi Nicolae Văcăroiu". Ei, "huiduitorii, scrie apoi Ileana Vulpescu, fac jocul Washingtonului, "Washington" fiind "numele sub care funcţionează, pentru moment, marea finanţă internaţională, faţă de care împăraţi, regi, preşedinţi de state sînt nişte mărunţi executanţi, întreţinuţi cu grijă pentru o cît mai credibilă reprezentativitate". Totodată, scrie Ileana Vulpescu, "huiduitorii domnilor Ion Iliescu şi Nicolae Văcăroiu nu sînt doar agenţii Washingtonului; ei sînt şi aliaţi ai "iredentismului unguresc". Pe scurt: cei care au atitudini critice faţă de politica dusă de preşedinte şi primul ministru sînt "huiduitori", reprezintă interesele marii finanţe internaţionale şi se aliază cu "iredentismul unguresc", punînd, fireşte, ţara în primejdie. Punct de vedere cam rudimentar şi cam extremist; totuşi, un punct de vedere deplin articulat. Surpriza este că Ileana Vulpescu face, apoi, un foarte liric elogiu al... apoliticilor, fiinţe nobile, sceptice şi retrase, care îşi asumă cu demnitate greaua condiţie de oameni care nu aderă la nimic. Iată ce scria, cu optimistă melancolie, Ileana Vulpescu, după ce înfăţişase apocaliptic ravagiile produse de "huiduitori": "Mai există printre noi sceptici nepreocupaţi să urce în vreun tren ori în vreun avion: sceptici din spiţa celor despre care poporul român spune că-şi slobod udul contra vîntului. În orice regim, sub orice putere, scepticii ăştia inadaptaţi sînt fie ignoraţi, fie luaţi peste picior".

Înduioşător.

În timp ce apăreau aceste consideraţii despre trista şi mîndra soartă a "apoliticilor", autoarea lor - desigur, un scriitor apolitic - se afla în avionul prezidenţial.

Să fi fost pentru a verifica, la altitudinea unui zbor transatlantic, zicerea citată despre slobozirea contra vîntului?!

Oricare va fi fost rezultatul experimentului, proba avionului este edificatoare pentru toţi "apoliticii".

Mircea IORGULESCU

A privi înapoi cu mînie (II)

Articolul domnului Patapievici din **România literară** (7-13 iulie 1993) continuă să ne preocupe: întîi pentru că îl preţuim pe autor, apoi pentru că teza lui priveşte un capitol esenţial al răfuielii noastre cu noi înşine: cum ne raportăm la anii pe care i-am trăit "în burta chitului". La început, dl. Patapievici pare să diagnosticheze necruţător numai deriva unora dintre cei rămaşi "să ierneze", în ţară. Dar foarte repede se trece la o culpă generalizată, la un "noi" în cuprinsul căruia nu mai există distincţii: noi toţi sîntem alteraţi, noi toţi "am mînţit continuu", pe noi toţi "ne-a cuprins nesimţirea". Înţeleg disperarea d-lui Patapievici şi o respect. Cine n-a avut, în ultima vreme, într-o împrejurare sau alta, asemenea accese de mînie retrospectivă? Mînia tinde, însă, pentru a se exercita nestînjenit, să-şi omogenizeze peste măsură "obiectul". Cine vrea să înţeleagă şi să judece trebuie, de aceea, să-şi impună un minim calm şi, în pripa de a clasa cazul, să nu piardă din vedere problema. Cazul e limpede: o naţiune a trăit peste patruzeci de ani sub presiunea degradantă a unei dictaturi. Problema e mai complicată: poate un episod istoric - oricît de dramatic - să corupă integral şi ireversibil substaţa unei naţiuni? Se poate înfiera, linear, de la bicisnicia vremilor către bicisnicia omenilor? Produce experienţa răului numai efecte rele? Dl. Patapievici nu se sfieşte de cuvinte mari: el deplînge, de pildă, dispariţia libertăţii în România "parantezei istorice" (1948-1989). Despre ce libertate e vorba? Fireşte, despre aceea pe care ne-o iau dictatorii. Dar, e elementar să ne amintim şi de libertatea pe care dictatorii nu ne-o pot lua, (pentru că nu ei ne-o dau) acea libertate care îl exaltă pe Pierre Bezuhov cînd, într-un lagăr de prizonieri, priveşte cerul înstelat. Libertatea aceasta e altceva decît "libertăţile" tolerate de totalitarism (libertăţile "cămăşii de forţă" cum le numeşte dl. Patapievici, nemţii vorbesc de Narrenfreiheit). Ar fi interesant să reflectăm asupra destinului pe care l-a putut avea, sub comunism, libertatea noastră interioară, cu înfrîngerile şi cu rezistenţa ei, atîta cîtă a fost. Altfel, nu facem decît să manevrăm lozinci nobile: "originea vieţii este libertatea " (la drept vorbind nici nu pricepem ce vrea să spună această propoziţie), sau "adevărul nu poate fi rostit decît de un om liber". E destul, de altfel, să adulmecăm, în treacăt, problematica teodiceii pentru a descoperi ce "lucrul dracului" e tema libertăţii... Şi, un eseist de talia d-lui Patapievici n-are voie să rămînă la suprafaţa conceptelor cu care lucrează, să umble cu etichete otova pentru realităţi inventariate cu toptanul. Să luăm, iată, şi un alt cuvînt: "normalitate". Este conţurul acestui cuvînt atît de limpede, încît să îl putem socoti de la sine înţeles? Îmi amintesc de o călătorie cu trenul, în Germania. Pe bancheta din faţa mea, o elevă citeşte - şi nu pot să nu mă mir - O zi din viaţa lui Ivan Denisovici. I-a fost recomandată la şcoală, ca "lectură de vacanţă". "Şi cum ţi se pare?" - întreb. "E frumoasă" - sună răspunsul, "dar cam exagerează: nu pot să cred că deţinuţii trăiau în condiţii atît de neomeneşti!". Ce-ar spune dl. Patapievici? Că noi, cei de-aici, infectaţi de rău, am ajuns să luăm drept normale condiţiile detenţiei, în vreme ce eleva din Germania, "etalon al normalităţii" adevărate, realizează imediat aberaţia şi o taxează ca neplauzibilă. În realitate, lucrurile sînt, totuşi, mai pestriţe: anomalia acomodării la rău se întîlneşte aici cu anomalia binelui subînţeles. Doi demoni stau faţă în faţă: unul pretinde că se poate şi fără apă caldă, celălalt că viaţa fără apă caldă e o ficţiune. Decenii întregi, Occidentul n-a înţeles nimic din ce se întîmplă în răsărit (şi ne putem întreba cît înţelege astăzi) pentru că "normalitatea" lui era alta decît "normalitatea" noastră.

În opinia sa: că România comunistă a fost o pepinieră de avortoni, o întruchipare a neantului, dl. Patapievici nu e singur. Extraordinarul şi regretatul meu prieten, Ioan Petru Culianu a lăsat şi el, în urma sa, o afirmaţie cutremurătoare: anumă că în România de după al doilea război mondial nu s-a întîmplat, culturalmente, nimic însemnat. Aud, de asemenea, că un important politician de azi, figură de prim rang a opoziţiei, ar fi declarat ceva de genul: românii între treizeci şi şaptezeci de ani sînt inutilizabili (ca prea filoxeraţi de comunism). Cum arată "democraţia" acestui politician (care vrea să pună între paranteze majoritatea cetăţenilor ţării) - şi pe voturile cui contează el, după o astfel de declaraţie - iată două enigme care rămîn, pentru noi, insondabile. O viziune la fel de radicală despre ce se întîmpla în ţară înainte de 1989 avea, cu puţine excepţii (între care îi regăsim, iarăşi, pe Monica Lovinescu şi pe Virgil Ierunca), exilul românesc. Abia scăpa cineva "dincolo" şi începea deîndată să ne explice că "dincoace" nu e nimic de făcut, sau că tot ce se poate face e, în ultimă instaţă, un mod de a sluji comunismul. Constantin Noica se întorcea exasperat de această retorică demobilizatoare ori de cîte ori făcea un drum în străinătate. Ştia şi el foarte bine că în România totalitară orice întreprindere a spiritului era o aventură, că firescul se obţinea (dacă se obţinea) la capătul unei uzuri nefireşti. Dar că totul e inutil, că nu mai trebuie încercat nimic şi că, în acest context, orice tenacitate şi orice speranţă sînt vinovate, asta nu putea să înţeleagă.

E curios că, în ultimii ani, unii din noi am adoptat, cu privire la noi înşine, portretul grimasant pe care ni l-au confecţionat unele voci ale exilului: sîntem 23 de milioane de turnători, 23 de milioane de colaboraţionişti, 23 de milioane de putreziciuni. Dar atunci renaşterea cărei Românii o vrem şi mîntuirea căror români? Dacă sîntem o naţiune de Smerdeakovi, atunci e mai bine să se aleagă praful de noi şi să nu mai pierdem timpul cu duioşii patriotice despre "viitorul" ţării, despre reforme democratice şi renaştere naţională. Nu putem aştepta nimic de la un cadavru şi nu merită să dorim nimic pentru o aglomeraţie purulentă de neisprăviţi. Acestea sînt concluziile către care conduce "analiza" dlui Patapievici şi, mai ales, tonul ei. Acestea sînt concluziile pe care d-sa trebuie să şi le asume.

Există, însă, în articolul pe care poate l-am prea istovit cu lectura noastră şi o schiţă, minimală, de soluţie. Într-un anume sens, ea ne-a melancolizat mai mult decît restul. E rîndul nostru să spunem că dl. Patapievici e, el însuşi, mai filoxerat de limbajul de lemn al socialismului victorios decît crede. Pentru ce pledează Domnia Sa? Pentru "omul autonom, suveran, raţional, individual şi creator", "omul societăţii liberale interbelice" (**Vergangenheit als Zukunft!** - vorba unui filosof contemporan: "trecutul ca viitor"), "omul individualismului metodologic". "Individualism metodologic" e, pentru noi, o formulă sibilinică: nu pricepem, nu comentăm. Chestia cu "România interbelică" a devenit, din păcate, un fel de hocus-pocus prea la îndemînă, ceva între utopie şi idilă, o abstracţiune (mai ales pentru tineri care nu pot vorbi decît din auzite). Dar, omul "suveran", "autonom", "raţional", "creator" - ce splendidă descriere a "omului nou"! Arghezi din "Cîntare omului" redivivus! Vă mai amintiţi? "Cel ce gîndeşte singur şi scormone lumina/ A dat o viaţă nouă şi-un om de fier: maşina". "Gîndeşte singur" - care va să zică "suveran" şi "raţional"". "Dă viaţă nouă" - "creator", mă-nţelegi, şi "autonom". Omul care a învins natura! Gata cu Dumnezeu, gata cu Platon şi cu Toma de Aquino! Înapoi (sau înainte?) la Marx! Cine e duşmanul, cine e cripto-comunistul, fascistul, anti-liberalul? "Omul religios" - zice dl. Patapievici ("religios, etnic, instinctiv, colectiv, anonim"). Jos cu Pascal! Jos misticismul obscurantist, opiumul popoarelor! Jos "organiciştii" noştri (de-alde Crainic, de-alde Nae Ionescu şi Mircea Vulcănescu). "Interbelici" şi ei, e drept, dar nu aşa interbelici ca liberalii interbelici. Şi, de fapt, un fel de bolşevici!

Sperăm ca dl. Patapievici să ne ierte iritarea şi eventualele hiperbole polemice. Ştim că, de fapt, Domnia-Sa e altceva decît un "marxist luminat". Îi ştim calitatea intelectuală, onestitatea şi buna-intenţie. Despre capcanele "religiosului" şi despre penumbrele "organiciştilor" amintiţi avem şi noi multe de spus şi le vom spune. Dar pe îndelete, nemînios, fără dichotomii procustiene, fără schematisme. Deocamdată, ne mulţumim să atragem atenţia unui intelectual admirabil că, uneori, e prea multă mecanică newtoniană în scrisul lui şi asta într-un univers "post-einsteinian", că stă prea mult sub Voltaire şi prea puţin sub Dostoievski şi că ar fi păcat ca strălucita carieră pe care i-o prevedem să se blocheze, prea devreme, în suficienţă apodictică.

Andrei PLEŞU

Puncte de vedere

Nae Ionescu şi mişcarea legionară (II)

Apropierea profesorului Nae Ionescu de mişcarea legionară s-a petrecut în toamna lui 1933. Nae Ionescu era un antiliberal ireconciliabil. A sprijinit, în 1926-1928, PNŢ-ul pentru că urmărea să lichideze monopolul politic liberal asupra ţării. Cînd s-a produs, în iunie 1930, restauraţia lui Carol al II-lea - pentru realizarea căreia directorul **Cuvîntului** a avut o contribuţie esenţială -, liberalii s-au împotrivit, intrînd în conflict cu Palatul. Nae Ionescu a făcut tot ce-i stătea la îndemînă să întreţină încordate aceste relaţii. Dar în vara lui 1933, decepţionat de interminabilele dispute, pe chestiuni de morală (era vorba, printre altele, şi de Elena Lupescu), - cu PNŢ şi Iuliu Maniu în special, necăjit de eşecul primei sale tentative cu un guvern de tehnicieni (guvernul Iorga - Argetoianu), preludiu al guvernării personale, Carol al II-lea primeşte favorabil mesajele liberalilor. Cel ce intermedia înţelegerea cu I.G. Duca, acum liderul liberalilor, a fost Richard Franasovici, apropiat cercurilor Camarilei. Tratativele evoluau rapid şi bine, stabilindu-se că în toamnă, tîrziu, liberalii să fie chemaţi la putere. Nae Ionescu - de mult în relaţii proaste cu numita Camarilă, unde nu mai era ascultat de fel -, informat asupra mersului tratativelor, a luat foc. Furia sa anti-liberală a dat în clocot şi, pe dată, la începutul toamnei, în semn de răzbunare, s-a îndreptat spre mişcarea legionară. Momentul acestei mezalianţe e mărturisit în prefaţa, semnată de profesor, la cartea postumă (1937) a lui Vasile Marin (**Craniі de lemn**), comandant legionar, mort, în războiul spaniol, împreună cu Ion I. Moţa. "Este adevărat, începînd cu toamna lui 1933, Vasile Marin a fost redactor la **Cuvîntul**... Eu nu am fost niciodată patronul nimănui, ci numai tovarăş, egal în toate... al celor cu cari gîndeam la fel. Cu atît mai puţin puteam fi deci «patronul» lui Vasile Marin, care aparţine cu toată fiinţa lui unei mişcări totalitare. Probă că e aşa e faptul că deşi simpatiile dintre el şi noi erau mai vechi, de pe vremea cînd el şi noi cu toţii stăteam pe meterezele - azi ştirbe, vai! - ale revoluţiei tărăneşti, el nu s-a îndreptat totuşi spre noi decît în momentul în care, sub presiunea anacronismului grotesc al reînscăunării liberale, act greu de urmări tragice, nelichidate decît în parte, **Cuvîntul** - forţat să-şi exprime doctrina nu în consideraţiuni de filosofia istoriei (cum o făcuse pînă atunci) ci în formule de luptă - s-a apropiat fatal de mişcarea legionară... Nu el a venit înspre noi, ci, mai degrabă, noi ne-am apropiat de el în drumul nostru spre militantismul revoluţiei naţionale" - (Nae Ionescu, prefaţă la volumul **Craniі de lemn** de Vasile Marin, 1937, p. VIII).

IDEEA "REVOLUŢIEI NAŢIONALE"

Mircea Eliade îşi aminteşte în **Memorii**: "La sfîrşitul lui septembrie (1933 n.n.) am avut o lungă convorbire cu Nae Ionescu. Se întorsese din Germania, părea foarte impresionat de «revoluţia» care începuse acolo şi credea că o revoluţie asemănătoare va trebui să aibă loc, într-o zi, şi în România. Era în vădită opoziţie cu «Palatul». De mult, Regele Carol nu-i mai asculta sfaturile şi, în articolele din **Cuvîntul**, Nae Ionescu critica elegant, dar pe faţă, politica regală, făcea aluzii limpezi la camarilă" - (Mircea Eliade, **Memorii**, I, ed. cit., p. 285-286). Cunoscătorii acestei logodne politice au povestit, apoi, de o vizită a lui Nae Ionescu la Casa Verde din Bucureştii Noi, în construcţie încă, unde a stat îndelung de vorbă cu Codreanu şi i-a lăudat fapta ("frumos, aici s-a făcut ceva util, pe cînd noi..."), de o vizită a lui Codreanu la redacţia **Cuvîntului**, ocazii cu care, probabil, s-a perfectat înţelegerea. Firește, Nae Ionescu nu s-a înregimentat, ca membru activ, în mişcarea legionară. Aceasta nici atunci, în 1933, nici mai tîrziu. Dar de un pact de colaborare activă a fost, cu siguranţă, vorba. Şi el a fost respectat, mai ales că, s-a văzut din **Memoriile** lui Eliade, că profesorul credea că o dată, cîndva, se va produce şi la noi o revoluţie naţională similară celei din Germania nazistă. Şi cine o putea înfăptui, la noi, decît tineretul organizat în Garda de Fier, de sub conducerea lui Codreanu, care agita asiduu ideea revoluţiei naţionale. Sprijinul moral, politic şi ideologic acordat de Nae Ionescu mişcării legionare i-a sporit mult prestigiul. Cu timpul va deveni exponentul ei ideologic, sfătuind-o, încurajînd-o şi, uneori, îndrumînd-o.

La început, din toamna lui 1933, gazeta **Cuvîntul** a început să insereze ştiri şi reportaje despre mişcarea legionară. Nicolae Roşu a povestit, mai tîrziu, că directorul gazetei şi-a chemat redactorii (dintre care unii - Sebastian şi Călugăru - erau evrei) şi i-a avertizat: "Ziarul nostru a luat o anumită atitudine, cine înţelege să rămînă să-şi facă bine socotelile". - (Nicolae Roşu, **Orientări în veac**, 1937, p. 229). I-a prevenit, deci, că îşi orientează gazeta spre legionarism. Nimeni n-a plecat, socotind, probabil, că e o tactică de moment care nu va dura. În redacţie a intrat Vasile Marin, semn că avertismentul e, totuşi, serios. Mai lucra în redacţie şi fostul student al profesorului, gardist de pe atunci, Gh. Racoveanu, care, încă la 21 iulie, lua apărarea legionarilor ce iniţiaseră construirea unui pod la Vişani iar guvernul dezaproba iniţiativa, promiţînd măsuri energice. În numărul din 5 septembrie articolul "Serbare sportivă" elogiază activitatea Gărzii de Fier, inserînd şi o fotografie grup, cu C.Z. Codreanu în mijloc. În reportaj se relata: "... O frumoasă serbare... în scopul construirii unui cămin al legionarilor. Au participat legionari din toate unghiurile ţării. La ora 4 şi-a făcut apariţia Căpitanul Gărzii de Fier dl. Corneliu Z. Codreanu şi cîţiva «locotenenţi» ai şefului cari au trecut în revistă plutoanele de legionari. Aceştia au răspuns cu salutul legionar şi imnuri şi cîntece legionare". Apoi, guvernul Duca, odată instalat în noiembrie şi anunţînd, pentru 12 decembrie, alegeri, **Cuvîntul** făcea loc, generos, ştirilor despre participarea în alegeri a Gărzii de Fier. Presa, dar nu şi **Cuvîntul**, semnala acte de violenţă ale legionarilor în campania electorală, şi elogierea Germaniei hitleriste, ţară cunoscută pentru politica revizionistă, ceea ce constituia un pericol pentru ţara noastră. Guvernul a luat atitudine ameninţătoare. În replică, la 23 noiembrie, directorul **Cuvîntului** scrie: "Guvernul şi-a anunţat în repetate rînduri intenţia de a suprima radical «mişcările extremiste» iar acum, în urmă, a trecut la fapte... realizări. Echipele de propagandă ale Gărzii de Fier sunt pretutindeni oprite în acţiunile lor... Tineri arestaţi, camionete şi materiale electorale confiscate. De ce? Pentru că sunt extremişti? Ce-i aia «extremist»? Şi de ce sunt extremişti legionarii Gărzii de Fier? Noi le ştim o singură hotărîre «tare»: **aceea de a rezista violent la oricare mişcări nelegale**" - (Nae Ionescu, **Pentru risipirea unor nedumeriri**, **Cuvîntul**, X, nr. 3082 din 23 noiembrie 1933).

Apoi, printr-o lovitură de forţă, la 9 decembrie, la intervenţia expresă a lui N. Titulescu (ministru de Externe), I.G. Duca, prin jurnal al Consiliului de miniştri, dizolvă Garda de Fier şi îi interzice participarea la alegeri. **Cuvîntul** îşi continuase, şi pînă acum, campania de condamnare a guvernului pentru că împiedică activitatea electorală a Gărzii de Fier, apărîndu-i pe legionari atunci cînd contraatacau. La 29 noiembrie Gh. Racoveanu a publicat un articol intitulat **În legitimă apărare**. După dizolvarea Gărzii, **Cuvîntul** inserează ştiri despre protestele legionarilor, solidarizîndu-se cu ele. A doua zi, în 13 decembrie, protestează, sub semnătură, şi Nae Ionescu într-un articol intitulat **Contribuţiuni la teoria actului de guvernămînt**. Calificînd dizolvarea o hotărîre arbitrară. La 14 noiembrie ziarul inserează articolul **Roluri blestemate** în care e denunţat, din nou, abuzul guvernului. Se stăruie în ideea că Garda de Fier nu e o organizaţie teroristă, ci s-a apărat numai atunci cînd a fost atacată. Prin dizolvare, de fapt, s-a urmărit "distrugerea Gărzii de Fier ca reprezentanta cea mai vie şi mai puternică a revoluţiei naţionale... Deci nu împotriva lui Zelea Codreanu porneşte aşa de aprig urgia dlui Duca ci împotriva mişcării noastre naţionale... D. Duca rămîne însă, oricum, jalnicul instrument al unei oculte anti-naţionale". Şi, peste tot, în gazetă, ştiri din capitală şi provincie despre desfăşurarea acţiunilor guvernului împotriva legionarilor. În 17 decembrie (nr. 3106) se publică articolul **Ce e de făcut şi ce nu se va face**. Un pasaj al acestui articol spune: "Stăm în faţa unor oameni noi, pe care schingiuirea şi prigoana nu-i înfrîng, ci îi îndîrjesc. Dacă cei care patronează - din ţară sau de peste graniţă - urgia de astăzi şi-ar da seama de încordarea tragică în care trăiesc tinerii aceştia... s-ar îngrozi de perspectiva frămîntată pe care a dechis-o ţării necugetata hotărîre de la 9 decembrie şi brutala ei punere în fapt." Articolul cerea eliberarea arestaţilor, măsuri pentru revenirea Gărzii de Fier în campania electorală şi amînarea alegerilor cu o lună. Şi mereu sînt publicate ştiri despre brutalitatea autorităţilor în acţiunile de dizolvare. La 24 decembrie e publicată scrisoarea lui Corneliu Zelea Codreanu despre dizolvarea Gărzii de Fier, mulţumind gazetelor **Cuvîntul** şi **Calendarul** pentru că "au găsit un cuvînt de bine pentru noi... Nu le vom uita pentru atitudinea şi ajutorul dat". Se pare că elementul cel mai acuzator pentru Nae Ionescu a fost articolul **Asasinarea lui Barbu Catargiu**, considerat, apoi, un îndemn, abia voalat, la asasinarea lui I.G. Duca.

O LUNĂ DE TENSIUNE

Mircea Eliade îşi aminteşte, în **Memorii**, despre tensiunea extraordinară a acelei luni decembrie 1933, care a marcat trecerea pe faţă a directorului **Cuvîntului** de partea legionarilor: "Decembrie 1933 a fost, pentru întreg grupul nostru, o lună de tensiune. Nae Ionescu nu-şi mai ascundea acum faţişa ostilitate faţă de politica regală. Într-o serie de articole se împotrivise guvernului Duca şi atrăgea atenţia asupra riscurilor pe care le comporta dizolvarea Gărzii de Fier, act pe care îl considera nu numai ilegal, dar şi inutil. Pentru că, spunea, ori e vorba de o mişcare artificială, fără rădăcini în viaţa politică românească, şi atunci interzicerea e inutilă, pentru că va dispărea de la sine; ori, dimpotrivă, mişcarea e autentică, puternică şi în creştere, şi, atunci, nu va putea fi anihilată printr-o decizie ministerială. În cursul toamnei, Nae Ionescu îl cunoscuse pe Codreanu şi se dusese să-l vadă la Casa Verde. Îl impresionase faptul că **se făcuse ceva**, în cazul acesta o casă. Mărturisise asta lui Codreanu şi cînd acesta răspunsese că şi el, Nae Ionescu, făcuse atîtea lucruri, Profesorul l-a întrerupt: «nu, tot ce am făcut pînă acum sunt doi băieţi. Nu e mult, dar tot e ceva. Restul n-am făcut eu: în politică, eu doar am grădinărit, am smuls buruienile şi am udat arborii, florile, legumele. Dar fructele nu le-am făcut eu. Le-am ajutat doar că crească, le-am apărat de neghină" - (Mircea Eliade, **Memorii**, vol I, ed. cit., p. 306). Despre întîlnirea Codreanu - Profesor, devenită legendară în cercurile legionare, a povestit, în 1940, şi P.P. Panaitescu: "Într-o zi figura mîndră a Căpitanului a urcat scările redacţiei **Cuvîntul** ca să strîngă mîna lui Nae Ionescu. A fost o întîlnire între doi oameni cari nu s-au căutat, ci s-au întîlnit pentru că drumurile vieţii lor se întîlneau... Şi Căpitanul a fost acela care a cucerit pe profesor. Cine ar fi crezut că gînditorul delicat, omul catedrei, al vieţii sociale alese va suferi alături de toţi luptătorii cei tineri, va izbuti să stea neclintit în suferinţă, devenind una din cele mai nobile figuri de jertfă pentru o credinţă?" - (P.P. Panaitescu, **Nae Ionescu şi "Cuvîntul" de astăzi**, **Cuvîntul**, XVII (Serie nouă), nr. 1 din 14 octombrie 1940). Un Ioan Flesseriu, legionar exilat, a povestit, tîrziu, despre vizita lui Nae Ionescu în tabăra legionară de la Carmen Sylva, cu prilejul unei serbări. Cu acest prilej profesorul ar fi exclamat: "Aici e locul meu, Căpitane" - (Ion Flesseriu, **Amintiri**, Madrid, 1977).

Z. ORNEA

Legi neterminate (III)

Considerîndu-se, probabil, că Legea audiovizualului e şi aşa prea mult faţă de posibilităţile de "cuprindere" ale Comisiei de cultură, artă şi mass media - comisie dominată de reprezentaţii partidelor de "intelectuali" hotărîţi, PRM şi PSM - proiectul Legii privind organizarea şi funcţionarea Societăţii Române de Radiodifuziune şi a Societăţii Române de Televiziune, a tot fost împins spre vacanţă, pînă s-a reuşit introducerea în el a cîtorva prevederi relevante pentru viziunea "democratică" a PRM şi PSM. O scurtă istorie, ne arată că Legea a ajuns la Comisia de cultură şi artă şi mass media, pe data de 1.02.1993. Raportul Comisiei a fost gata pe data de 4.04.1993, iar plenul Senatului a luat Legea în dezbatere abia în ultimele zile ale sesiunii, cînd cvorumul era mai mult decît insuficient, atît pentru dezbatere, cît şi pentru adoptarea unei Legi organice. Aşa că s-au discutat cîteva articole, în prezenţa domnilor E. Preda şi P. Everac, restul şi adoptarea urmînd să facă obiectul activităţii Senatului, în septembrie '93.

Iată cîteva mostre de "amendare" a Legii respective, de către Comisia de cultură, artă şi mass media, din Raport:

- la articolul 3, alineatul doi, se spune: "difuzarea de informaţii care pot aduce prejudicii siguranţei naţionale, este interzisă. De asemenea, difuzarea programelor de radio şi televiziune nu trebuie să contravină bunelor moravuri sau să prejudicieze măsurile de protecţie a tinerilor."

- la articolul 7, complet restructurat, se propune un alineat nou. "Selectarea cu bună credinţă a informaţiei audiovizuale, de persoane care poartă răspunderea pentru conţinutul acesteia, nu constituie constrîngere sau cenzură.";

- la articolul 14, alineatul 2 se spune: "propunerile pentru funcţia de preşedinţi ai Comisiilor de administraţie ai celor două societăţi, se face de către Comisia pentru cultură, artă şi mass media şi sînt validate de parlament.";

- la articolul 22 avem atribuţiile directorului general, din care redăm: "aprobă în condiţiile legii, angajarea sau concedierea personalului Societăţii, aprobă trimiterea de delegaţi sau participă personal la reuniuni internaţionale, de interes pentru societate, asigură, împreună cu Comitetul director, conducerea curentă a Societăţii.";

- la articolul 43, se spune: "În termen de 30 de zile de la intrarea în vigoare a prezentei legi, se numesc preşedinţi şi se constituie Consiliile de administraţie ale celor două Societăţi, de Radiodifuziune şi Televiziune.";

- la articolul 43^2, se spune: "Studiourile teritoriale de televiziune şi radio se reorganizează şi trec, pe bază de protocol, în termen de 60 de zile, ca unităţi fără personalitate juridică, în structura celor două societăţi."

Deci, aşa arătînd punctele cheie ale legii, care nu e în vigoare, rezultă clar că în acest moment (ca şi pînă acum, timp de trei ani şi jumătate) Radioteleviziunea română e în afara legii, condusă discreţionar şi implicit partinică, adică în slujba puterii, trup şi suflet. Dar, felul în care e condusă acum televiziunea, combinat cu unele prevederi ale Legii ce urmează să fie adoptată în septembrie, ne va face să regretăm "imparţialitatea şi libertatea" televiziunii din acest moment. Dumnezeu ştie ce înţeleg "proiectanţii" comisari, culturnici, "artistomani" şi informatori, prin formulări ca "prejudicii aduse siguranţei naţionale", "bune moravuri", "protecţia tinerilor", "selectarea cu bună credinţă", "cenzură", etc.

În lipsa concurenţei unor posturi de televiziune cît de cît profesioniste, care să poată acoperi o cît mai mare parte a ţării, televiziunea naţională rămînă singurul "manipulator" de electorat, o "sculă" majoră în "potrivirea" mentalităţii oamenilor cu vremea pe care o trăiesc şi de aceea sperăm ca reprezentanţii opoziţiei parlamentare să facă pe dracu-n patru şi să nu lase să treacă articole de lege care ar statua îngrădirea posibilităţilor de mişcare chiar ale opoziţiei, dar şi ale românilor, în genere.

Petru IONESCU

Condiţii şi condiţionaţi

Lupta politică nu se mai dă, de-o vreme încoace, între putere şi opoziţie, aşa cum ar fi normal şi cum se întîmplă peste tot în lume. Conflictele şi divergenţele care au ca temă nici mai mult nici mai puţin decît viitorul ţării se desfăşoară exclusiv - chiar dacă nu pe faţă - între diverse segmente ale Puterii, între aliaţii proguvernamentali şi formaţiunea pe care ei teoretic o sprijină, poate chiar între Preşedinţie şi cîteva "piese de bază" din formaţiunea majoritară. Motivele de ceartă şi de divorţ seamănă leit cu scînteia care a aprins acum doi ani spiritele în fostul FSN, rupîndu-l în două cu mare zgomot şi cu efecte oarecum dureroase pentru ambele părţi: importanţa dată "la vîrf" străinătăţii, reproşurile la adresa condiţiilor impuse de forurile financiare internaţionale, direcţia şi efectele politicii de integrare europeană. Acum, ca şi în septembrie '91, "ai noştri" îi ameninţă în mod direct pe cei care cred că negocierile cu FMI sînt mai importante decît o grevă în Valea Jiului şi pe cei care consideră că o bună imagine în lume e tot atît de necesară cît obţinerea cu chiu cu vai a unei slabe producţii la extracţia de cărbune. Acum, ca şi altădată, minerii sînt folosiţi pe post de sperietoare: între presiunile sindicatelor Regiei Autonome a Huilei şi condiţiile impuse de negociatorii acordului stand by, numai cei care au ţinut morţiş să pună în fruntea executivului un finanţist, remarcat şi remarcabil doar prin faptul că se opusese odată unei strategii de reformă, mai pot spera că există şansa de a le alege pe cele dintîi. E-adevărat, nici ţara şi nici reforma n-au progresat în ultimii doi ani. "Şantajiştii" politici, pentru care minerii sînt întotdeauna ultima carte, îşi fac acum un calcul greşit: deşi **ei înşişi** se află mult mai aproape de punctele-cheie decît înainte de ultimele alegeri, deşi şeful statului e acelaşi, situaţia e cu totul alta. Frica de atunci era o frică preelectorală, rezultat al unor neaşteptate convulsii. Ea îi derutase atît de mult pe cei ce fuseseră pregătiţi să umple "vidul" fără probleme, încît deţinătorii puterii au reacţionat adeseori ca nişte adolescenţi care conduc fără permis o maşină. Cel puţin la nivelul instituţiei prezidenţiale, datele problemei s-au modificat, şi odată cu ele metodele de atac: dacă nu mai ai nevoie de voturi, dispare ca prin minune spaima că nu le poţi obţine decît acceptînd să întorci spatele Occidentului. După mineriada din iunie '90, "complotul" din septembrie '91 nu mai avea de adus mare lucru la completarea dezastrului imaginii personale sau colective, aşa că preşedintelui nu i-a fost greu să le dea dreptate adversarilor aripii reformiste. Prioritatea era cîştigarea alegerilor, şi dacă pentru a le cîştiga devenise limpede că trebuie să-şi sacrifice propriul guvern, şeful statului n-avea nici un motiv să ezite. Culmea e că debarcarea echipei Roman s-ar fi putut face şi fără nepreţuitul ajutor al celor obsedaţi de acţiunile antiromâneşti "specifice iudeo-masoneriei". Cotroceniul n-avea însă voie să-şi dea seama de acest lucru, de vreme ce duşmanii reformei urmăreau să obţină nu doar "decapitarea" primului guvern revoluţionar, ci şi o profitabilă relaţie de complicitate cu viitorul cîştigător al scrutinului. Scadenţa acestei "afaceri" s-a plătit în mai multe rînduri şi - paradoxal - "beneficiile" ei au crescut datorită modului de reacţie a opoziţiei: întîi în Parlament, apoi la Ministerul Culturii, al Sănătăţii, al Învăţămîntului, mai apoi la Televiziune şi în turnee oficiale, încet-încet tabăra Funar-Vadim Tudor s-a lăţit şi s-a lărgit. Cine mai ştie, acum, dacă nu fac parte din ea personaje sus-puse la Secretariatul general al guvernului, şi cît de îndatorat e premierul însuşi pentru aprecierea că "e un bun român"? Aparent, nimeni şi nimic nu i-ar mai putea opri pe cei îngrijoraţi de faptul că "ţărişoara" lor va intra pe mîinile finanţelor occidentale. Mai ales că minerii sînt tot acolo, în Valea Jiului, şi că Miron Cosma e oricînd gata să-şi schimbe stăpînii. Calculul putea fi aproape perfect: e de-ajuns să arăţi poporului că puterea şi opoziţia se plimbă prin alte ţări în timp ce primarul Clujului îşi ia inima în dinţi şi coboară la Petroşani, iar liderul României Mari spumegă de mînie reformistă la Bucureşti, pentru ca omul să ştie pe cine să aleagă data viitoare.

Din acest calcul lipseşte însă un termen esenţial: liderul de la Cotroceni îşi poate acum permite să înfrunte pe toată lumea şi cei care-l credeau uşor de înspăimîntat vor fi nevoiţi să constate că "aleşii" se schimbă mai uşor decît cei învinşi. În linii mari, opoziţia e aceeaşi; minerii n-au învăţat mare lucru din accesele de furie şi din păcăleala navetelor Petroşani-Bucureşti şi retur; naţionaliştii nu şi-au schimbat nici ei discursul ori ţintele. Domnul Iliescu e însă **alt** personaj şi tocmai de aceea Miron Cosma însuşi n-are la îndemînă decît şansa de a-l acuza că e comunist. Oricît de greu le-ar fi celor care au mizat pe formula şantajului să înţeleagă că azi vorbesc cu alt preşedinte decît cel din 1991, un lucru e limpede: pentru şeful statului priorităţile sînt acum de ordin extern . Tocmai de aceea, în furia lor, adversarii reformei ar putea deveni, în ultimă instanţă, adversarii dlui Iliescu.

Dacă premierul nu s-a dus la Petroşani, dacă n-a mărit salariile minerilor, dar a convocat în ultima zi a săptămînii o şedinţă de lucru pentru a stabili planul de măsuri în vederea obţinerii stabilităţii financiar-valutare impuse de FMI, probabil că **politica ţării** e văzută - chiar şi din America Latină - din alt unghi decît se vede ea pe linia ce uneşte primăria din Cluj cu sediul Televiziunii. Premierul ştie că a ajuns în fruntea guvernului mai degrabă datorită "susţinerii" aliaţilor, decît opţiunilor ferme ale majoritarilor. Deşi nu e deloc om politic, domnul Văcăroiu ar trebui să înţeleagă acum una dintre marile ei drame: odată instalat în punctele-cheie ale guvernării, nu e sigur că ai libertatea de a face exact ce-ţi cer cei care te-au împins pînă acolo.

În războiul dintre naţionalităţi şi pro-europeni s-a mai consumat o repriză care riscă să se sfîrşească indecis, deşi Miron Cosma a dat înapoi. Dacă însă conflictul e din nou cocoloşit, dacă taberele aflate în luptă de aceeaşi parte a baricadei politice nu-şi recunosc şi nu-şi rezolvă **definitiv** divergenţele, şantajele şi ameninţările vor continua sub diverse forme, ţinînd în loc reforma şi împreună cu ea evoluţia **firească** a vieţii politice. În fond, toată această năclăială în care "nu se întîmplă nimic" deşi avem zilnic parte de scandaluri, vine mai ales din faptul că aliaţii de la putere se duşmănesc între ei, iar aliaţii din opoziţie consideră că ascensiunea unor tovarăşi de drum ar fi mai insuportabilă decît guvernarea echipei Văcăroiu.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Kalmukia Incorporated

Dacă în Europa căderea comunismului ar fi fost exclusiv rodul acţiunii diverselor agenturi - aşa cum susţin cei care îl regretă - este de neînţeles ce s-a întîmplat în patru ani cu valorile despre care susţineau că aparţin întregului popor, şi în numele cărora se practica represiunea împotriva acelora care le contestau într-un fel sau altul.

E greu de crezut că, după ce plătesc diversele opoziţii, agenturile furnizează şi baza logistică a delincvenţei de toate felurile. Criminalii, hoţii, delapidatorii cu acte mai mult sau mai puţin în regulă au fost membri în organizaţiile comuniste pentru copii şi tineret, au făcut învăţămînt politic, ei sînt în primul rînd produsul educaţiei comuniste şi de-abia în al doilea rînd, beneficiarii situaţiei confuze create de dinamica schimbărilor.

Din acest punct de vedere şi mai de neînţeles sînt conflictele naţionale şi interetnice. În 1986, Gorbaciov, care observase deja multe din disfuncţiile sistemului, considera rezolvarea problemei naţionale în cadrul "marii familii a popoarelor sovietice" drept unul din punctele de sprijin ale reformei pe care se pregătea s-o iniţieze. Ce a urmat se ştie. Astăzi această problemă rezolvată înregistrează zilnic un număr apreciabil de morţi şi răniţi, mii, sute de mii de refugiaţi. Şi procesul este departe de a se fi încheiat prin declaraţiile de independenţă din 1991. Cele 21 de republici şi 14 regiuni autonome din Rusia sînt foarte sensibile la tentaţia separatistă. Lupta politică de la centru a oferit modelul confruntării între preşedinte şi parlament în care se ilustrează sfidînd tentativele de asasinat generalul Dudaev, din Cecenia, Vasili Guslianikov, preşedintele Mordoviei, Kirsan Iliumzinov din Kalmukia. Acesta din urmă este autorul unei soluţii într-adevăr originale. Republica Kalmukă ocupă un teritoriu de stepă pe malul de vest al Mării Caspice şi are o populaţie de 350.000 de locuitori de credinţă budistă. Iliumzinov, proaspătul preşedinte, are 31 de ani şi este milionar. A determinat dizolvarea parlamentului oferind aleşilor naţiunii cîte un atît de atît de acţiuni. La fel a procedat şi cu liderii mişcărilor politice, cărora li s-au garantat credite bancare în schimbul retragerii din activitate. În locul lor a numit 13 administratori locali, care răspund direct faţă de preşedinte ca faţă de şeful unei "firme". "Nu sînt preşedintele Republicii Kalmukia, ci preşedintele lui Kalmukia Incorporated" - afirmă el. Scepticii se întreabă de unde are atîţia bani şi dacă va putea să-şi ţină promisiunile electorale prin care garanta locuitorilor acestei regiuni bogate în petrol un venit de o sută de dolari.

Cei mai puţin sceptici îi urmează exemplul: teritorii întinse cu apartenenţă certă la Rusia, populate de ruşi, îşi revendică autonomia. Vologda, Ekaterinenburg (oraşul natal al preşedintelui Elţin), Vladivostok s-au autoproclamat republici şi, fără să ceară să fie admise la Naţiunile Unite, au încetat să mai alimenteze bugetul federal.

Eduard Rossel, şeful administraţiei regiunii Ekaterinenburg, consideră că raportul dintre contribuţia la buget şi subvenţie este absolut incorect. Ambiţia sa este de a-i reuni pe vecinii săi într-o mare Republică Ural la care speră să se alipească şi regiunea Tiumen, cu imensele ei rezerve petroliere. Este vorba despre jumătate din potenţialul industrial al Rusiei şi de desprinderea părţii asiatice de cea europeană.

Unii analişti susţin că acest fenomen poate fi productiv pe termen mediu şi lung, favorizînd apariţia unor instituţii democratice create de la bază şi care vor permite debarasarea de moştenirea totalitară şi ţaristă. E cert însă, că pe termen scurt conducerea centrală nu e dispusă să accepte această evoluţie (e probabil domeniul în care Hasbulatov şi Elţin sînt în consens). Şi deoarece după cum se dovedeşte, în Rusia dezbaterile constituţionale se încheie într-o confuzie absolută e probabil că se va recurge la soluţia verificată: morţi, răniţi, refugiaţi.

"Nesfîrşită-i ţara mea iubită" - se cînta pe vremea lui Stalin. Este de necrezut că acordurile solemne ale cîntecului s-au memorat mai temeinic decît prelegerile de la învăţămîntul politic despre "marea familie a popoarelor sovietice". Iubită sau nu, ţara e bine să fie nesfîrşită.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Şarada mazilirilor de vară

Luni, 2 august, nici nu începuse bine greva minerilor şi ziarele dădeau drept sigură căderea căpeteniei executivului: ideea era că de "sus", de la Cotroceni, s-a dat semnalul verde pentru formarea mult trîmbiţatului cabinet de coaliţie. "Minerii dictează salariile", titra, răspicat, "un alt fel de cotidian", adică celebrul **Meridian**. A trecut o săptămînă pînă să se vadă că minerii nu mai dictează mare lucru: în ediţia sa din 9 august, aceeaşi publicaţie îi dădea lui Miron Cosma şansa să facă o dezvăluire mai "importantă" decît toţi cei trei ani de tranziţie cu mineriadele lor cu tot: "Presa afirmă că sînt omul lui Iliescu. E o prostie. Nu l-am agreat niciodată pe Iliescu. I-am urît dintotdeauna pe comunişti. Am luptat împotriva comuniştilor. Mama mea a murit datorită faptului că prim-secretarul de aici nu mi-a dat 10 litri de benzină ca s-o duc la Timişoara". Cititorul grăbit ar putea înţelege că invocata mamă s-a prăpădit înainte de a-l aduce pe lume pe revoluţionarul sindicalist, de vreme ce domnia-sa i-a urît "dintotdeauna pe comunişti". Că lucrurile nu stau chiar aşa, ci oarecum invers, putem deduce doar parcurgînd răbdător şi pînă la capăt interviul acordat Roxanei Lungu de către liderul Miron Cosma: "Am agreat foarte mult fenomenul Piaţa Universităţii în prima etapă. Atunci cînd nu era plină de borfaşi şi nenorociţi, atunci cînd nu fuseseră infiltraţi. La început au fost prezente mari personalităţi care au emis nişte idei relevante pentru situaţia reală a acelei perioade. Dar ce s-a întîmplat după... nu mai are legătură cu fenomenul de început". E, încurcate sînt căile domnului: întîi Cosma a agreat Piaţa Universităţii şi Puterea l-a agreat pe Cosma, apoi Cosma şi-a adus aminte că nu i-a agreat niciodată pe comunişti şi-a venit să cureţe locul de cei care strigau zi de zi şi fără măsură: "Jos comunismul!" Între timp - adică în ultima săptămînă, fiindcă vrînd-nevrînd despre marile ei "descoperiri" gazetăreşti e vorba -, greva din Valea Jiului a fost puricată şi descîlcită în fel şi chip: "Parlamentul mineresc" l-a cucerit inevitabil pe directorul roş-albastrului **Eveniment** (al zilei): "Pe parcursul acestei greve generale, s-a creat la Petroşani, iată, un veritabil parlament mineresc. Permanenta sa consultare ni-l arată pe Miron Cosma ca pe unul dintre puţinii oameni în stare să intuiască rapid mişcările sufleteşti ale masei minerilor. Dacă există un scenariu al debarcării lui Miron Cosma, autorii lui ar trebui să ţină cont de acest lucru. Guvernanţii la rîndul lor, ar trebui să înţeleagă şi ei ceva. Şi anume că democraţia nu exclude contactul direct cu masele. Din nefericire, foştii noştri comunişti au uitat indicaţiile leniniste privind permanenta legătură cu masele, devenind la iuteală elitişti". (miercuri, 4 august). Cum dl. Funar, ca şi dl. Cristoiu, ca şi dl. Everac însuşi n-a putut deveni elitist, fie c-a ştiut vreodată, fie că nu, indicaţiile leniniste, e limpede şi înduioşător. Şi de cînd primarul Clujului a ochit două ciori dintr-o dată deplasîndu-se în Valea Jiului şi atrăgînd atenţia telespectatorilor că toţi ceilalţi viteji se află în străinătate, nu s-a mai întrebat nici măcar dl. Cristoiu dacă există un scenariu al debarcării lui Văcăroiu sau un scenariu al debarcării lui Cosma. În est timp, **România liberă** s-a făcut că nu vede mare lucru, ascunzînd conflictul guvern-sindicate pe paginile interioare şi folosind spaţiul pentru editoriale pe seama altor "bombe de tip estival": cazul Turianu, o nouă Yaltă românească, sinuciderea lui Călin Nemeş. **Adevărul**, în schimb, se radicalizează în cealaltă direcţie, avertizîndu-ne că în duetul "Bufonii şi legea" cei dintîi sînt întotdeauna capabili să ignore ori să încalce orice procedură legală. "Vina fatală" aparţine, în opinia redactorului şef, "nu doar guvernului Văcăroiu ci şi tuturor celor ce s-au aflat pe diferite paliere ale puterii din decembrie '89 încoace şi care, din efemere interese politice, au lăsat fără răspuns atîtea şi atîtea dosare ce puteau constitui momente de adevăr şi de regenerare morală a societăţii româneşti". Încet-încet, ajungem la reproşurile clasice pe care aliaţii proguvernamentali le fac preşedinţiei şi formaţiunii majoritare: că nu acţionează cu mînă de fier, că ezită şi că indecizia celor de la vîrf îi stimulează pe cei de jos să renunţe la orice urmă de bună-cuviinţă.

Cronica română din 5 august pune un accent mare, tocmai din America Latină, pe **Dictatura sindicală**. Cu exemple nu prea uşor de trecut cu vederea (din Argentina, Uruguay şi Chile), dl. Horia Alexandrescu se încumetă să ameninţe: "Ajunge, că s-a umplut paharul şi s-ar putea să nu se ştie! S-ar putea ca o întreagă ţară să se revolte împotriva celor care-şi trag mineriadele şi apucăturile la xerox, uitînd esenţialul şi anume că stau atît de prost cu munca la extracţia de cărbune mai ales, încît s-ar cuveni să se negocieze nu mărirea interminabilă a lefurilor, ci înjumătăţirea lor". În aceeaşi zi, **Timpul liber** lega chiar din titlu ceea ce restul cotidianelor nu ajunseseră încă să lege, adică **Minerii şi FMI. Numai Jurnalul naţional** (din 9 august) adoptă un ton jucăuş pentru a înlocui guvernul actual cu **Guvernul de mină**: "De trei zile încoace, politicianul nu mai are somn. «Cum - se întreabă acesta - a trecut o jumătate de săptămînă şi minerii n-au doborît încă Guvernul? Nici măcar n-au reuşit să obţină salariile alea de un sfert de milion pentru care unii muncesc o jumătate de an? Ceva nu e în regulă. Luăm o poziţie intransigentă faţă de greve şi mergem în Valea Jiului». Odată ajuns acolo, politicianul scrutează locul unde minerii sînt adunaţi, le priveşte chipurile şi începe să comenteze. «Vedeţi minerul acela retras în colţ, cu casca pe ochi? Ce mult aduce cu Dan Mircea Popescu, ministrul Muncii şi Protecţiei Sociale! Iar cîrlionţii vagonetarului aşezat lînă Miron Cosma sînt ai lui Mişu Negriţoiu. Şi cositele acelea de sub lămpaş nu pot fi decît ale secretarului general al Guvernului, Viorel Hrebenciuc!». Greva continuă".

Cel mai greu ne e, bineînţeles, să înţelegem ce caută dl. Hrebenciuc în acelaşi lot cu miniştrii de care PUNR şi-a pus în gînd să scape cu orice preţ. Dac-am şti însă cum privesc lucrurile "raportorii" din septembrie '91, care aveau "informaţii sigure" pe cine s-au hotărît minerii să mazilească şi pe cine nu, tare uşor ne-ar fi să dezlegăm şarada. (E.Ş.)

De-ale tranziţiei: diletantismul pozitiv

Invitaţi:

- Adrian DOHOTARU - secretar de stat la Ministerul de Externe, ziarist, scriitor.
- Mircea NEDELCIU - director al agenţiei Euromedia, şi el scriitor.
- Caius Traian DRAGOMIR - senator, independent, vicepreşedinte P.N.L., medic cercetător, director al Institutului de Geriatrie, nu mai puţin scriitor.

Elena Ştefoi: Deşi pare un subiect polemic pentru unii şi neserios pentru alţii, diletantismul face parte dintre caracteristicile tranziţiei, dintre condiţiile care-i pot garanta succesul sau - paradoxal - explica blocajele, conflictele ori eşecul. În fond, din 1989 încoace sîntem cu toţii nişte diletanţi, iar cei care se consideră excepţii o fac invocînd nimic altceva decît o experienţă, un statut, o "operă" valabile într-o altă lume. Am fost cu toţii pregătiţi să fim profesioniştii altei variante şi efectele unei "programări" la scară istorică trebuie discutate - cred eu - şi în alţi termeni decît în cei ai culpabilităţii ori ai eşecului personal. Dosarul de cadre n-a putut fi înlocuit, în aceşti trei ani, cu atît de occidentalul dosar de activitate: cu cît criza reclamă profesionişti, cu atît cresc atuurile diletanţilor. Cu cît aceştia din urmă încep să bîjbîie, să-şi recunoască îndoielile faţă de propria şansă de novici în materie, cu atît ofensiva "foştilor" pare mai firească şi mai necesară. Credeţi că există domenii în care s-a depăşit, în care s-a putut depăşi acest complex al diletantismului de tip nou şi **altfel** decît prin înlocuirea zgomotoasă a "revoluţionarilor" cu "profesionişti" care n-au dorit cu nici un chip revoluţia?

Caius Traian Dragomir: Eu îmi aduc aminte, acum, de o secvenţă petrecută nu cu multă vreme în urmă la Colocviul cu presa de la Costineşti. Predecesorul meu întru cele guvernamentale, respectiv domnul Bogdan Baltazar, a făcut o mărturisire semnificativă: "Purtătorul de cuvînt al primului ministru din Marea Britanie abia dacă intră o dată pe săptămînă la şeful de cabinet şi e extrem de satisfăcut dacă acest lucru ajunge să se întîmple. Eu stăteam ore întregi în fiecare zi cu premierul, pentru că, în fond, eram nişte diletanţi. Un purtător de cuvînt profesionist n-are nevoie de ore întregi de consultaţii". Interesant e că astfel de adevăruri sînt ignorate şi după trei ani şi jumătate. Probele de diletantism din administraţia noastră continuă să existe şi ele sînt nenumărate. Desigur, sîntem într-o mare încurcătură politică, într-o imensă încurcătură legislativă, de reglementări administrative serioase. Dar chiar şi aşa luînd lucrurile, ar fi suficient să fim profesionişti în administrarea a ceea ce putem administra şi s-ar putea produce un deblocaj de 50% în economie. S-ar putea ajunge aici numai aplicînd ceea ce politic există ca admisbil, aprobat de parlamentele liber alese. Dacă am fi, în cadrele date, administratori profesionişti ai treburilor pe care le facem, am putea porni de la un nivel mult mai înalt.

Elena Ştefoi: Mircea Nedelciu, aici de faţă, este un scriitor profesionist transformat într-un profesionist al distribuirii de carte şi de presă, deci într-un manager al unei întreprinderi private în care se vinde şi se cumpără informaţia. În această zonă dificilă şi riscantă, cum se poate descurca un adept al lucrului bine făcut într-o lume a celor pentru care e mai simplu să faci lucrul de mîntuială? Nu devine prezenţa profesionistului un motiv de jignire, nu este el perceput ca un corp străin în loc să fie perceput ca un stimulent al concurenţei?

La noi şomajul nu e o sperietoare iar cel care îşi face meseria nu cîştigă cît merită

Mircea Nedelciu: Cred că nu-şi poate pune problema profesiunii pe care o practică decît acela care depinde într-adevăr de ea. Cînd m-am hotărît să fac distribuţie de carte şi de presă, acest lucru devenise esenţial pentru existenţa mea în două feluri: întîi, pentru că mi s-a părut evident că literatura nu mai poate exista dacă nu există un sistem profesionist de distribuţie şi difuzare în noile condiţii; în al doilea rînd, eram ameninţat existenţial: mă trezisem într-o ţară străină, pe un pat de spital, cu perspectiva de a nu supravieţui. Îmi puneam în mod serios problema veniturilor din care vor trăi copiii mei. În acel moment n-am apucat să studiez cu atenţie ce anume trebuie să facă un om ca să ducă pînă la capăt o întreprindere şi eventual s-o facă să funcţioneze şi în absenţa lui, dacă doamne fereşte această absenţă s-ar fi produs.

Probabil că avem foarte puţini profesionişti în toate domeniile pentru că oamenii n-au ajuns să conştientizeze necesitatea activităţii profesioniste. Atîta vreme cît nu realizezi că poţi să mori dacă nu eşti bun, cel mai bun în meseria ta, nu poţi depăşi diletantismul. Această dependenţă radicală a existenţei tale de ceea ce faci te obligă să mergi mai departe. La noi nu există încă motivele acestei conştientizări. Şomajul nu este o sperietoare pentru nici unul dintre angajaţii întreprinderilor de stat sau particulare. Ciudat este că nici acel care îşi face meseria cu mare profesionalism nu are cîştiguri extraordinare, ba chiar e împiedicat, prin diverse metode, să le obţină. Din această cauză, şansa noastră de a ne cupla la sisteme economice care funcţionează, dispare.

Elena Ştefoi: Iată, avem deja două planuri extreme în care se pune problema diletantismului: un liberal care o plasează la nivel instituţional şi un scriitor care "individualizează", trăgînd dezbaterea în altă zonă decît aceea a "grijii faţă de ţară", dragă în general politicienilor. Inevitabil, dl. Dohotaru va trebui să "intermedieze", întrucît domnia-sa reprezintă Ministerul de Externe, şi aici diletantismul post-revoluţionar are cu totul alte conotaţii decît la nivelul partidelor politice sau al societăţilor comerciale. România e alta, deşi e aceeaşi, iar foştii ei diplomaţi au fost, fără îndoială, profesionştii vechiului sistem. Ei sînt de neconcurat, deşi coordonatele activităţii lor s-au modificat complet; şi sînt de neconcurat tocmai datorită elementelor de bază ale unei munci greu de învăţat "din mers", mai ales cînd tentaţia libertăţii absolute defavorizează "comportamentul diplomatic". În această zonă se vede poate mai bine decît în altele că renunţarea completă la vechile criterii ale profesionalismului e aproape imposibilă şi că diletantismul (chiar blindat de recunoaşterea internaţională a valorii culturale, artistice ori ştiinţifice), produce imediat efecte catastrofale. Valul disputelor pe tema înlocuirii "diplomaţilor de carieră" cu mari personalităţi capabile să atragă atenţia, simpatia şi ajutorul marilor cancelarii s-a bazat pe eşecuri concrete dar şi pe multe prejudecăţi care ţin încă loc de argumente şi justifică inerţia. Am ajuns, oare după trei ani, în punctul din care "înnoirile" în plan diplomatic sînt considerate, de către responsabilii acestui segment, mai puţin important decît continuitatea?

Adrian Dohotaru: Eu vreau să spun că profesiunea de diplomat, aşa cum se vede ea din afară, din fotoliul de spectator sau de la biroul de gazetar este, pentru mine, o extraordinar de mare surpriză. Această meserie nu se poate face fără profesionişti. Ea este o meserie extrem de complicată, în faţa căreia chiar gazetarul, obişnuit cu nenumărate domenii de investigaţie, se poate bloca. Noi ca ziarişti şi pe deasupra scriitori fiind, sîntem oricînd dispuşi fie să ne jucăm cu vorbele, fie să nu dăm cuvîntului prea mare atenţie. În Ministerul de Externe, unde am ajuns ca un diletant printre profesionişti, am întîlnit însă o grijă aparte pentru felul în care se judecă fiecare cuvînt şi cuvîntul la cele mai infinitezimale nuanţe. Orice cuvînt spus de un diplomat reprezintă un punct de vedere care poate angaja statul, care poate pune în dificultate un guvern. Răspunderea pentru orice cuvînt notat într-un acord diplomatic, într-un program, este într-adevăr imensă. Am fost uimit să văd că o bună parte dintre diplomaţii vechi n-au trebuit să facă un efort prea mare ca să se adapteze noilor condiţii şi noilor responsabilităţi. Pentru că, de fapt, într-o perioadă anume au servit foarte bine interesele externe ale României. Ştim cu toţii cum a funcţionat politica externă românească şi eu însumi nu pot nega rezultatele ei chiar în perioada comunistă. Avem diplomaţi de carieră extrem de bine pregătiţi, fără de care politica externă ar fi imposibilă. Sigur, au fost angajaţi în ultima vreme peste 200 de diplomaţi tineri. Dar aceştia trebuie să se formeze, ei au nevoie, ca şi în gazetărie de altfel, de cel puţin şapte ani pentru a intra în toate labirinturile meseriei. Au existat profesionişti - şi nu-i nevoie s-o spun pentru a-mi apăra ministerul - de care trebuie să te serveşti în continuare. Problema e, bineînţeles, legată de felul în care se orientează politica românească externă într-un anumit moment şi într-o anumită conjunctură. Toate acestea ţin de decizii ce pot fi adeseori controversate. Dar meseria trebuie făcută exemplar şi eu cred că acum profesionalismul caracterizează toate segmentele decizionale ale ministerului.

Mircea Nedelciu: Dar Ministerul de Externe transmite un mesaj. Dacă imaginea României în lume este astăzi cea pe care o ştim cu toţii, nu depinde ea de profesionalismul acestor transmiţători? Transmit ei sau nu un mesaj greşit, de vreme ce receptarea nu e cea scontată?

Adrian Dohotaru? Vă înşelaţi. Sarcina Ministerului de Externe e aceea de a promova imaginea politicii externe româneşti. Pe de altă parte, orice diplomat căruia i se spune că trebuie să promoveze imaginea României în lume este absolut legat de o serie de reglementări internaţionale. El nu se poate mişca asemeni unui cil vibratil rătăcitor prin mediile în care acţionează. Dacă însă vă gîndiţi la ataşaţii străini de presă sau la ataşaţii culturali de pe lîngă ambasade, sînteţi convinşi că ei v-au făcut imaginea ţărilor pe care le reprezintă? Prin aceste persoane cunoaşteţi dumneavoastră un popor, sau această cunoaştere e o chestiune care vine de mult mai adînc şi de mult mai departe? Nu diplomaţii sînt singurii responsabili, toţi creăm imaginea acestei ţări şi fiecare în parte reprezintă de fapt România. Profesioniştii, la nivelul segmentului decizional, nu ne lipsesc. Sigur că avem şi foarte mulţi diplomaţi care sînt nişte simpli poştaşi. În ceea ce mă priveşte, mi-am asumat riscul trecerii de la diletantism la profesionalism, şi mi-e greu să vă spun ce efort extraordinar şi ce consum de timp şi de energie îmi cere acest risc.

Elena Ştefoi: Sînteţi totuşi scriitor, chiar dacă în noua meserie a trebuit să vă raportaţi **altfel** la cuvîntul pe care îl folosiţi ca materie primă. Credeţi, din această perspectivă, că e mai bine să fie diplomat cel care n-are nimic de spus, pentru că astfel nu riscă niciodată să spună lucruri inacceptabile?

Adrian Dohotaru: Nu, nici într-un caz. Un diplomat trebuie întotdeauna să afirme ceva. Recomandabil e să nu spună niciodată **da** şi niciodată **nu** înainte de a se gîndi foarte bine. Cel mai bun lucru e adeseori propoziţia "să vedem".

Există un diletantism pozitiv şi unul dăunător, care poate fi numit diletantism de vocaţie

Caius Traian Dragomir: Ar fi bine să nu ne dovedim diletanţi în capacitatea de a analiza diletantismul. Pista greşită pe care sîntem tentaţi s-o luăm e aceea a unei demarcaţii nete între comunism şi postcomunism. Eu pot fi de acord că un număr foarte limitat dintre profesioniştii Ministerului de Externe au trecut cu bine prin această barieră, dar cred că cei mai mulţi s-au înecat. Vă contest aşadar ideea unui profesionalism larg şi util astăzi. O discuţie similară am avut cu dl. Manolescu în privinţa culturii: domnia-sa era de părere că **înainte** se făcea cîte ceva pentru acest domeniu. Problema care trebuie pusă e următoarea: "era sau nu era vorba despre cultură?"

În fond, profesionismul este şi un rezervor de stereotipii. El e strict necesar, dar pe lîngă el e nevoie de creativitate. Romain Rolland însuşi - pe care îl citez chiar dacă nu îmi face plăcere - ştia că "toţi marii oameni care au schimbat conştiinţa lumii erau nişte diletanţi". Pasteur n-a fost medic, Edison n-a fost tehnician. Există un diletantism pozitiv.

Adrian Dohotaru: Da, sînt diletanţi care pot intra triumfător într-un alt domeniu pe care alţii, din cauza rutinei, nu-l mai pot inova.

Caius Traian Dragomir: Sînt sigur că un om care a fost profesionist într-un domeniu, cînd intră în altul va fi la fel, dacă se încumetă să intre. Nu poţi fi serios într-o meserie şi neserios cînd intri în alta. Cine a fost profesionist înainte de '89 s-a putut adapta, n-a avut nevoie de mai mult de două-trei săptămîni pentru a stăpîni situaţia. Diletanţii politici, ai administraţiei, ai jurnalismului, au fost diletanţi şi pînă în '89.

Elena Ştefoi: Iată că datele discuţiei s-au răsturnat oarecum. Mai întîi ni se pare că vechiul regim a fabricat profesionişti, apoi ajungem la concluzia că el se baza inclusiv pe diletanţi. E de-ajuns să ne-aducem aminte că un şofer bun era transformat în activist de partid, o ţesătoare - în cîntăreaţă, veleitarii într-ale condeiului în înlocuitori ai breslei scriitoriceşti ca să ne întrebăm ce drepturi şi ce efecte pozitive ar avea acum acest tip de diletantism. Cîte domenii aveau nevoie de profesionişti? S-a schimbat oare raportul dintre cele două categorii, e benefic acum acest diletantism de masă sau e un mare handicap, pe care îl valorifică tot profesioniştii?

Caius Traian Dragomir: Cel care a practicat un diletantism de vocaţie e clar că nu poate schimba acum lumea. Nu-i decît o continuitate sub semne diferite şi trebuie s-o luăm ca atare. Una e să fii obligat la un diletantism salvator, alta e să fii diletant de vocaţie.

Elena Ştefoi: Bine, dacă aşa stau lucrurile, înseamnă că marii profesionişti (medici, economişti, avocaţi, profesori universitari, oameni de cultură, personalităţi artistice de marcă) din care e formată acum opoziţia, ar trebui să fie mult mai eficienţi politic decît Puterea însăşi, spre care s-au îngrămădit mai ales foştii activişti mari şi mici. Şi totuşi, cei care au pierdut alegerile de două ori se plîng mereu că profesioniştii vechiului regim sînt greu de concurat, iar opoziţia nu găseşte, ori e incapabilă să aplice, acele mecanisme politice care ar putea demonta profesionalismul de tip vechi prin intermediul diletantismului creator invocat mai devreme. Se poate oare explica această neputinţă şi altfel decît prin formula - atît de des repetată de unii lideri politici - "opinia publică nu e pregătită pentru democraţie?"

Mircea Nedelciu: Întrebarea ta s-ar traduce astfel: sistemul politic - pe care îl lăsăm în continuare să funcţioneze - are o mare cantitate de tehnici, de operaţiuni automate, pe care vechii profesionişti le stăpînesc foarte bine şi tocmai de aceea se află pe locurile lor. Ar fi greşit din partea celui care s-ar opune acestui sistem să împrumute acele tehnici, pentru că n-ar face decît să-l perpetueze. Cred că pentru opoziţie ar fi fatal să împrumute tehnicile puterii. Lăsînd-o să funcţioneze cu un mecanism de tip vechi, care şi-a demonstrat deja eşecul în toată lumea şi ea se va demonta singură prin propriul mecanism.

Elena Ştefoi: Păi, în felul acesta, un regim ineficient şi aberant se tot demontează de la sine de vreo cincizeci de ani şi nu prea văd cum capacitatea lui de autoregenerare şi de perpetuare pe diverse nivele s-ar transforma de bunăvoie, într-o bună zi, în contrariul ei...

Caius Traian Dragomir: În ce spune dl. Nedelciu e un mare adevăr, dar adevărul trebuie dus pînă la capăt. Pe cînd mă aflam în clădirea Guvernului, într-o încăpere cu extrem de multe telefoane, m-am întrebat deseori cum aş fi putut folosi toate acele baterii dispensîndu-mă de toţi cei care ştiau pe ce butoane trebuie să apeşi.

Există o parte care trebuie preluată. Din această cauză am socotit că profesionalizarea opoziţiei implică guverne de coaliţie. Chiar trecînd, fiind obligaţi să trecem, peste adevărul extrem de limpede al tehnicilor care pot perpetua sistemul. În privinţa raportului dintre putere şi opoziţie, e bine să ne întrebăm în primul rînd **în ce anume** sînt profesionişti guvernamentalii, în administrare sau în deţinerea puterii? Problema poziţiei politice e una dublă: realitate plus imagine. Cel care şi-a dovedit

şi profesionalismul care ne trage înapoi

incompetenţa în crearea imaginii, nu mai are decît şansa de a aştepta patruzeci de ani pentru ca să vină o generaţie în faţa căreia nu e compromis încă. Eu nu zic că întreaga noastră opoziţie s-a dovedit neprofesionistă. Dar dacă nu dă semnalul că nu mai este aceeaşi, că între timp s-a schimbat, ea va primi tot eticheta pe care a primit-o acum un an. Mai greu e că dacă eşti medic tînăr şi omori o femeie, degeaba înveţi pe parcurs: pacientul nu te mai caută, el nu-ţi poate ierta neştiinţa de la început.

Gestiunea fondului de informaţii trebuie să fie un monopol guvernamental?

Mircea Nedelciu: Să ne oprim un moment la cea mai generală definiţie a profesionalismului, care ar însemna, în ultima instanţă, o bună gestionare a unui imens fond de informaţii. O informaţie acumulată care îţi dă diploma de medic sau atestatul de diplomat, şi o continuă gestionare a informaţiilor care privesc domeniul respectiv, cu decizii luate în fiecare moment. Vreau să revin asupra acestei probleme, pentru că, după părerea mea, România celor patruzeci şi cinci de ani de comunism a fost blocată informaţional cu intenţie. La toate nivelele, atît în interior cît şi în circuitul cu lumea din afară. Prin traseul din ultimii doi ani ai dumneavoastră aţi atins fiecare în parte - şi într-un mod care vă cerea amîndurora profesionalism - această problemă. Cariera mea de distribuitor de informaţie a depins de fiecare dintre dumneavoastră şi sînt gata să pariez că cea mai gravă problemă cu care m-am confruntat v-a rămas de fapt necunoscută. În calitate de manager al unei firme comerciale care se cheamă **Euromedia**, eu am primit, din partea oficiului de publicaţii a Comunităţii europene, oferta de a deveni distribuitorul lor pentru România. Eram într-o vacanţă şi într-o pauză între două reprize de tratament şi m-am gîndit mult cum să pun în practică acest plan, pentru ca imensul depozit de informaţie la care aveam acces să ajungă la receptorul român. Evident, aveam nevoie de ajutor, de sprijinul structurilor existente. Am făcut cîte o adresă la patru instituţii ale administraţiei: secţia culturală a Ministerului de Externe, Agenţia română de dezvoltare, Ministerul culturii, primăria Capitalei. Singurul răspuns cît de cît coerent şi primit, după insistenţe, prin intermediul unei secretare, a venit de la Ministerul de Externe, care mi-a comunicat că el e singurul care se ocupă de această problemă şi că pe mine nu mă priveşte difuzarea informaţiilor legate de Comunitatea europeană. Pe-atunci **Euromedia** era o asociaţie cu scop nelucrativ. Acum ea continuă să existe, a devenit societate comercială şi este trecută pe toate documentele Comunităţii europene ca distribuitor autorizat pentru România a documentelor acestui for. Vă pot da lista tuturor persoanelor fizice sau juridice abonate la respectivele publicaţii sau datele complete asupra contractelor de cumpărare a informaţiei dinspre Comunitatea europeană. Dacă aţi vedea-o, aţi înţelege că e catastrofală. Cum se poate ca o întreagă administraţie postrevoluţionară să nu-şi dorească şi să nu poată accepta o ofertă extrem de utilă şi de generoasă? Reacţia se datorează, bineînţeles, acelei părţi a ministerului pentru care vechile stereotipii funcţionează încă şi care e convinsă că într-o astfel de acţiune nu trebuie să se amestece o instituţie privată sau un reprezentant al societăţii civile.

Adrian Dohotaru: Dumneavoastră aţi procedat foarte bine. Şi totuşi, pe de altă parte, pentru intrarea României în structurile europene există o întreagă strategie de mediatizare.

Mircea Nedelciu: Şi e bine, pentru a o putea aplica, să nu avem informaţii despre aceste structuri?

Adrian Dohotaru: Dimpotrivă, informaţia e extrem de importantă. Dar puteţi constata şi dumneavoastră cum se reflectă ea în presă şi în televiziune, de exemplu... Adică nu se reflectă.

Mircea Nedelciu: Dar eu, ca asociaţie nonprofit, nu-mi pot permite să-mi fac publicitate.

Adrian Dohotaru: Atunci haideţi să colaborăm. Eu, de exemplu, nu ştiam de această situaţie. Noi primim informaţiile noastre, pe care le oferim la rîndul nostru presei.

Mircea Nedelciu: De-o vreme încoace **Euromedia** figurează pe lista reprezentanţilor Comunităţii europene şi numele ei e înscris pe fiecare document pe care-l primiţi. Şi totuşi, nimeni de la Ministerul de Externe, după un prim refuz, n-a încercat să ne contacteze, deşi **Euromedia** înseamnă de fapt o mînă de 12 români şi 8 francezi. Eu nu cred că o astfel de reacţie e nesemnificativă.

Adrian Dohotaru: Cred că ea e pur şi simplu o reacţie funcţionărească. Am studiat ce se întîmplă cu ţările vecine care parcurg traseul intrării în Comunităţile economice europene. Adesea durează cam 10 ani şi acţiunea se mediatizează în fel şi chip, oricum mult mai bine şi cu mult mai mulţi bani decît o facem noi.

Mircea Nedelciu: N-aş vrea să vă spun ce atitudine a avut administraţia bulgară faţă de colegul meu care face acelaşi lucru, pentru că ea nu avantajează deloc partea română...

Elena Ştefoi: Am ajuns în acest punct plecînd de la definiţia dată de Mircea Nedelciu profesionalismului. Se poate însă vorbi de diletant şi în alţi termeni: fie că el nu ştie să-şi propună ce trebuie, fie obţine efectul contrar a ceea ce şi-a propus. În fond, guvernul doreşte integrarea europeană - dar e gata să-şi pună singur piedici. Nu e acesta singurul exemplu. Îmi aduc aminte, şi dl. Caius Traian Dragomir o poate confirma, ce anume s-a realizat prin Colocviul de presă de la Costineşti: o enervare sistematică a celor prezenţi, enervare care a provocat, în mod firesc, o sumă de critici, de înjurături, de contestaţii. Executivul alocase o sumă de bani pentru dialog, pentru conciliere, pentru cunoaştere reciprocă. De ce a fost nevoie de atîta efort pentru a obţine reacţii gazetăreşti contrare celor pe care "profesioniştii" guvernamentali ar fi trebuit nu doar să şi le propună, ci şi să ştie să le obţină? De ce, pe de altă, parte, profesioniştii Televiziunii, despre care toată lumea crede că fac jocul Puterii, deservesc zilnic această putere, o compromit şi se opun pe faţă ideii de integrare europeană?

Mircea Nedelciu: Dar poate că tocmai în asta constă strategia puterii, poate că mesajul nu-i altul decît că eşti oricum la cheremul lor.

Caius Traian Dragomir: Se mai poate întîmpla însă şi altceva. Se aprobă exact atîtea fonduri cît să nu poţi duce o acţiune pînă la capăt. În primăvara lui '92, în primăvară, Parlamentul a votat un amendament la Legea bugetului prin care Departamentului Informaţiilor – pe care-l conduceam pe atunci – i se acordă 1 miliard 800 milioane de lei. La Ministerul de Finanţe suma s-a redus la 317 milioane. Spuneţi-mi, în ce ţară din lume o hotărîre a Parlamentului e încălcată de un minister?

Mircea Nedelciu: Dumneavoastră înşivă susţineaţi, la început, că e bine să fim profesionişti în cadrul legislaţiei existente... Dacă ai un proiect, el trebuie susţinut financiar. Dar dacă ai bani şi n-ai un proiect, ei vor fi oricum cheltuiţi pe nimic.

"Omul potrivit la locul potrivit pentru altul"

Adrian Dohotaru: O vorbă românească foarte veche defineşte profesionalismul mai bine deît am putea-o noi face: omul potrivit la locul potrivit. Neprofesionalismul înseamnă, la urma urmei, omul potrivit la locul potrivit pentru altul.

Mircea Nedelciu: Cum s-ar putea însă realiza un program de înlocuire a celor nepotriviţi?

Adrian Dohotaru: Aici, unde sistemul informaţional a fost atîta vreme congelat, sigur că foarte mulţi oameni nici nu ştiau cum pot deveni profesionişti. Problema e însă că există un monopol al informaţiilor: cîţiva oameni în ţara asta au ţinut în mînă nişte pîrghii şi ei ştiau despre ce e vorba. Acum, cînd s-au schimbat lucrurile, sigur că tot ei ştiu mai mult despre ce e vorba. Pe de altă parte, o dramă a acestei societăţi e întreţinută chiar de talentul ei în a-şi devora valorile, în a le exila peste graniţe sau în interiorul lor. Pînă cînd repui valorile în drepturile lor, e un drum greu şi anevoios. Pînă vom ajunge să avem profesionişti adevăraţi - ca să nu vorbesc de recunoaşterea excepţiilor - va mai trece o vreme.

Faptul că sîntem cu toţii mai mult sau mai puţin diletanţi se datorează inclusiv inexistenţei unui program coerent, convingător, care să poate mobiliza conştiinţele unui neam în sensul progresului.

Mircea Nedelciu: Ceea ce există însă e un program sistematic de blocare a acestor valori. Cum să se mobilizeze conştiinţele cînd nimeni n-are nevoie de ele?

Adrian Dohotaru: Eu cred, dimpotrivă, că în fiecare valoare trebuie să existe şi acel coeficient care-l pune pe om în situaţia de a o impune.

Elena Ştefoi: Nu-mi face nici o plăcere s-o spun, dar talentul societăţii noastre de a-şi devora valorile nu e întreţinut numai de nonvalori. Cu alte cuvinte, valorile blochează ele însele alte valori: la orice nivel, în orice instituţie, în fiecare domeniu. I-aş putea aminti lui Mircea Nedelciu cît de "dubioase" erau ideile lui la Uniunea Scriitorilor, acolo unde "tranziţia" a fost încredinţată, cu mare speranţă şi respect, lui Traian Iancu, adică fostului director răsturnat cu tam-tam în decembrie '89. Ia să fi fost "reintegrat" domnul Iancu la Cotroceni, la Guvern sau la Ministerul Culturii, ce supăraţi şi puşi pe pamflete politice s-ar fi dovedit mai marii breslei şi - în ton cu ei - sumedenie de alte condeie!

Mircea Nedelciu: Eu însumi am vrut să plec de la Uniune, pentru că simţeam că e un mecanism care va muri tocmai pentru că funcţionează pe vechile tehnici. Nu mă interesează cine m-a înlocuit, atîta vreme cît ştiu că instituţia ca atare ar fi fost incapabilă să se transforme.

Caius Traian Dragomir: Pentru a ne reîntoarce la politică, am să vă reamintesc un text fundamental al lui Havel. În decembrie '90, la New York, la primirea titlului de Doctor Honoris Causa, preşedintele de azi al Cehiei susţinea că pentru politică nu-ţi trebuie decît bun simţ. Ideea este că poţi învăţa cum să fii politician în alte cîteva locuri decît urmînd propriu-zis o şcoală politică. Fiecare domeniu major spiritual are o tehnică. Ştiinţa are la bază tehnologia, credinţa - rugăciunea. Ei, bine, politica are la bază tratativele, negocierea. Or, ceea ce n-are dreptul politicianul să ignore este ştiinţa de a lucra cu grupul, cu acel grup din care fac parte mai întîi consilierul şi apoi restul partidului.

Adrian Dohotaru: În spatele formulei care susţine că nu există reţetă de trecere de la comunism la capitalism se ascunde şi o mare cantitate de diletantism. Eu cred că, din păcate, cel puţin în politică, nu vom avea foarte curînd profesionişti. Oricum, clasa politică românească abia acum se naşte şi va mai dura pînă să-şi capete reflexele necesare.

Caius Traian Dragomir: Am înţeles că ţările Orientului îndepărtat şi-au bazat relansarea sau lansarea pe sute de programe educaţionale. Dacă nu recurgem la această soluţie sîntem pierduţi. De fapt, singura politică a cărei bătaie trece dincolo de trei ani e la Ministerul Învăţămîntului.

Adrian Dohotaru: Tocmai de aceea, Ministerul de Externe a avut grijă, în aceşti trei ani de refacere a programelor de schimburi culturale intense cu lumea, să negocieze cît mai multe burse. Sigur că nu noi le gestionăm, ci Ministerul Învăţămîntului.

Mircea Nedelciu: Da, dar exact monopolul asupra acestor burse i-a făcut pe funcţionarii de la minister să reacţioneze cum au reacţionat la propunerea mea legată de difuzarea publicaţiilor Comunităţii Europene. Ei şi-au închipuit că activitatea pe care o preconizam le va încălca acest teritoriu al burselor şi au reacţionat conform închipuirii lor. Dincolo de asta, am văzut publicate în cotidianele româneşti lista burselor oferite de Fundaţia Soros, dar mi-a scăpat pînă acum relatările sau statisticile burselor guvernamentale.

Adrian Dohotaru: După ştiinţa mea, toate programele de schimburi culturale se publică. Există concursuri anunţate de Ministerul Învăţămîntului.

Dacă legile economiei de piaţă n-ar putea fi încălcate, toţi am deveni performanţi

Mircea Nedelciu: În fond, dincolo de exemplele concrete dintr-un domeniu sau altul, problema diletantismului e legată mai ales de cele două principii fundamentale: cel al separaţiei puterilor şi cel al statului de drept. Dacă aceste două principii funcţionează, instituţiile n-au altă soluţie decît să se conformeze şi să devină performante. O întreprindere care n-are încotro decît să respecte legile economiei de piaţă va învăţa să funcţioneze conform lor. Şi invers, oricîţi profesionişti ar exista într-o întreprindere, dacă pîrghia principală care e legea nu este respectată şi ea poate fi modificată de ultimul - funcţionar -, structurile subterane vor face şi cele mai bune legi să dispară sau să fie ineficiente.

Adrian Dohotaru: Părerea mea e că ţările ieşite din coşmarul comunist nu se pot salva decît dacă mesajele transmise de liderii lor vor ajunge să fie explicate şi explicabile pentru fiecare individ.

Mircea Nedelciu: Aş vrea să-l întreb pe domnul Caius Traian Dragomir, care a acceptat responsabilitatea unui Departament al informaţiilor, dacă realizează greutatea afirmaţiei domnului Dohotaru. Ce-aţi cerut şi ce vi s-a oferit pentru a face o imagine credibilă şi eficientă a guvernului?

Caius Traian Dragomir: Ministerul respectiv a funcţionat în nişte cadre date şi un departament pentru imagine într-un guvern contează în proporţie de 1-2%. Adevărul e adevăr şi singurul lucru pe care-l poţi face e să ai grijă să fie cît mai puţin deformat. Propaganda în acest moment seamănă cu soluţia morfinei pentru un pacient dezintoxicat.

Mircea Nedelciu: Credeţi cumva că numai partidele de stînga folosesc propaganda şi că toate celelalte fac apel la marketing politic, la un profesionalism de alt tip decît cel bazat pe mecanisme propagandistice clasice?

Caius Traian Dragomir: Contest categoric această modalitate de acţiune politică la noi. Sînt sigur că în acest moment ai putea da Televiziunea română aproape pe mîna oricui, şi votul va merge exact cum poate el merge în acest moment. Nu vă bazaţi atît de mult pe forţa imaginii...

Mircea Nedelciu: Aşadar, aţi considerat Departamentul informaţiilor un element de propagandă şi nu un element al statului care trebuie să desfunde toate canalele informaţionale?

Caius Traian Dragomir: Eu am spus, dimpotrivă, că el nu trebuie să fie un segment propagandistic. Nu era asta cînd mi s-a propus, pentru că de fapt nu era nimic. Eu am atras atenţia că nimeni n-are dreptul să înfiinţeze un nou sector cu propaganda.

Adrian Dohotaru: În fond, imaginea înseamnă comunicare, adică acces dintr-o parte şi din cealaltă, şi nu neapărat ideologie.

Elena Ştefoi: Oricît de greu mi-ar fi să vă rog să ne oprim aici, sînt obligată s-o fac: meseria de gazetar, chiar şi pentru diletanţi, nu se poate învăţa altfel decît cu gîndul la spaţiul tipografic şi la răbdarea eventualilor cititori.

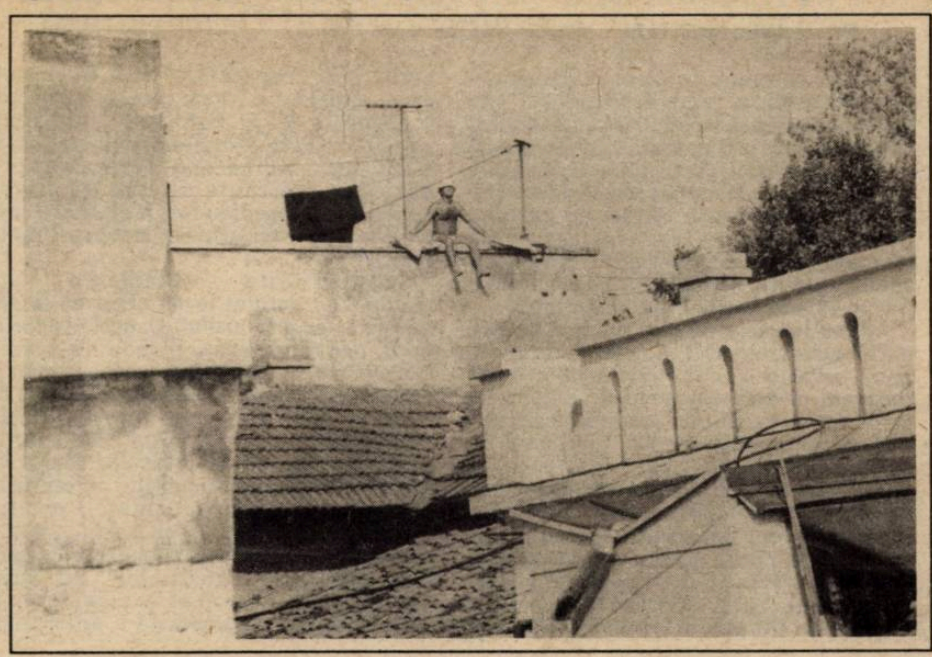

© M. Oroveanu

Pagini realizate de
Elena ŞTEFOI

Diletanţi cu sufletul de aur

Într-o perioadă în care conştiinţa publică românească este sufocată de acuzele reciproce pe care Puterea şi Opoziţia şi le aduc în chestiunea imaginii României în străinătate, se impune a fi consemnat un paradox: românul, ca şi element creator de istorie, a avut (are) calităţi şi defecte, altele decît cele identificate ca atare în afara graniţelor. Dincolo de lipsa de pătrundere (mai degrabă simulată) a cronicarilor de tot felul, problema în sine comportă o atentă analiză. Pentru că este de neînţeles cum un apărător al creştinătăţii, domnitorul Vlad Ţepeş, se poate "impune" conştiinţei universale drept personagiu de filme de groază; cum un popor tolerant, gazdă bună pentru evreii polonezi refugiaţi în timpul celui de-al doilea război mondial, devine, peste noapte, simbol al antisemitismului; cum cincizeci de ani de trai sub dictatură sînt asimilaţi cu tot atîţia ani de laşitate, cînd este clar că nu frica, ci ticăloşia şi coruptibilitatea au ţintuit adevărul în tot acest timp. Explicaţiile ce se încearcă de obicei pe această temă tind să îmbrăţişeze punctul de vedere naţionalist, conform căruia vina aparţine în exclusivitate străinului, identificat automat ca duşman. Un asemenea mod de a trata problema este, însă, dezastruos, fie şi numai pentru faptul că nu este generator de progres.

Defecţiunea de fond se află undeva, pe drumul prin care Ceţăţeanul turmentat devine, pe rînd, Agamiţă Dandanache şi Zaharia Trahanache; altfel spus, pe drumul «votant-candidat-ales». Conducător sau condus, românul se regăseşte în gesturi care, de cele mai multe ori, eşuează într-un tragic ridicol. Cu sau fără intenţie, el se autocaracterizează şi prin opţiunea pe care a făcut-o între înţelesurile cuvîntului **diletant.**

Dicţionarul ne lasă să alegem: pe de o parte, diletant = persoană care se ocupă de ceva din afara profesiunii sale, numai din plăcere; pe de altă parte, diletant = (peior.) persoană care nu adînceşte problemele profesiunii sale. Interpretat exclusiv în perimetrul celei de-a doua dintre semnificaţiile sale, cuvîntul "diletant" a devenit aproape sinonim cu acela de "politician". Aproape două sute de partide (majoritatea fără identitate doctrinară), zeci de organizaţii revoluţionare, gonind după avantajele pecuniare ale Legii 42, o intelectualitate măcinată, nu de orgoliul operei, ci de acela al impunerii ţîfnoase a propriului model de regăsire morală a societăţii - iată un tablou care vorbeşte de la sine despre lipsa de profesionalism a liderilor de ocazie. Nume de rezonanţă ale disidenţei anticomuniste au reuşit trista performanţă ca, în doar trei ani şi jumătate, să dispară aproape complet (atunci cînd nu s-au compromis) din memoria activă a colectivităţii: Doina Cornea pare mai izolată şi mai resemnată ca oricînd; Mircea Dinescu, "berlinez" de conjunctură, urmează (fără glorie) modelul lui Caragiale, trimiţînd scrisorele acrişoare personajului colectiv Ion Iliescu, prin oficiosul rîsu-plînsului românesc «Academia Caţavencu»; Grupul pentru Dialog Social s-a constituit, cu sau fără voie, în cel mai răsunător eşec al elitei gînditorilor contemporani. Simbolurile post-decembriste s-au dovedit a fi caractere sinucigaşe, Marian Munteanu transformîndu-şi discursul de creştinească iubire din balconul Universităţii într-un jalnic slogan electoral, Călin Nemeş îndoliind la propriu istoria pe care o scriem cu fiecare zi ce trece. Democraţia merge, însă, înainte. Chiar şi atunci cînd se tîrăşte. Nicolae Manolescu, fără a avea ştiinţa zîmbetului «made in Cotroceni», pare fascinat de traiectoria «despotului luminat». Corneliu Coposu, autoritatea morală incontestabilă a opoziţiei, se pregăteşte de o guvernare (probabil) lipsită de glorie, dar care ar putea fi extrem de profitabilă, în perspectiva viitoarelor alegeri. Ion Iliescu, un conducător de (ne)contestat, îşi şterge grijuliu picioarele pe preşul iugoslav, aşteptînd liniştit ca Europa să-i deschidă uşa şi să-l poftească înăuntru. Undeva sus, dincolo de amintirile unui popor atît de puţin statornic în iubire, pluteşte fantoma hamletiană a Regelui, acuzat (mai nou) de furt calificat.

Este românul diletant prin vocaţie? Mulţi ne-au descris chipul, nimeni nu i-a descifrat înţelesurile. La o sută de ani diferenţă, cel care supraveghează serviciul secret al României, senatorul Vasile Văcaru, glăsuieşte ca din carte: "Sînt de acord cu inegalitatea socială, cu condiţia să fie în favoarea celor defavorizaţi".

Indiscutabil, sîntem un popor cu sufletul de aur.

Mircea ZAMFIR

Ce spun parlamentarii

• *Cum se explică diletantismul în politică?*

SZABÓ KÀROLY FRANCISC
(senator UDMR)

Conţinutul noţiunii de diletantism, atît în română cît şi în maghiară, se referă la o activitate conştientă a unui individ, într-un domeniu în care nu are nici o pregătire. Cel puţin, aşa zice dicţionarul. Diletantismul, în sine, nu cred că poate fi incriminat şi neapărat cu sens negativ. Poate fi diletant atît un fotbalist, cît şi un politician. Am motive să cred că în anumite domenii societatea este mai exigentă. În politică, nu ai voie să fii diletant prea multă vreme. Ori încerci să devii un profesionist - ceea ce nu mi se pare chiar antonimul diletantismului ci al amatorismului - ori te retragi, ori te faci de rîs. Diletantismul poate să nască genii politice, sau să anuleze definitiv pe cineva, ca persoană publică. Eu cred că instituţiile în care se practică politica trebuie să aibă grijă ca aceia în numele cărora diletantul politic se exprimă să depăşească cît mai repede stadiul acesta nefericit, sau să se retragă din viaţa publică. Cert este că în Parlamentul nostru există diletantism politic şi chiar în aspectul său foarte negativ.

A consemat PETRU IONESCU

O radiografie a diletantului

Diletantismul porneşte din unghiul recunoaşterii reflectate a individului ca fiinţă cu mişcare proprie, din descoperirea eului său prin răsturnarea lumii obiective spre lumea interioară, cu care intră într-un echilibru relativ plăcut (etimologia latină primară este delectare). Experienţa ne învaţă că ocurenţele vieţii obişnuite sunt trecătoare, nu sunt marcate de bine sau de rău dacă nu intră în mişcarea sufletească interioară. Cum "nimic nu există niciodată" şi "totul devine întotdeauna" (Platon), intuiţia ajustată pe natura obiectelor, în afara cunoaşterii obiective, se poate vectoriza în plăcere în sine şi de sine - cerc narcisist al individului. **Ab initio**, diletantul este o "persoană care se ocupă cu o ramură a artei, a ştiinţei sau a tehnicii numai din plăcere, fără a fi profesionist sau specialist" (Dicţionarul limbii române moderne), dominat de vocaţia şi trăirea întregului. În consecinţă, este posibil ca unii intelectuali să-şi păstreze voit anumite zone diletante în trăire, echilibrând astfel aridităţi sau ascuţimi din domeniile specializate ale cunoaşterii.

Autoironia i-ar crea un alibi sau l-ar detaşa pe diletant de voluptatea trăirii (la această răscruce poţi întâlni embrionul bulimiei ca minciună existenţială). Dar diletantismul, până a nu ieşi în social, păstrează codurile proprii asupra semnificaţiilor lumii interiorizate, împrumutând sau multiplicând referinţele asupra acesteia. Nu ia seama la estetica arhitecturală a ideilor sale sau ale altora, lipsindu-i adâncimea motivaţiei, dar are pregătite serii de acuze sau de convenţe. Ieşirea în social a diletantului înseamnă exprimarea dezinvoltă a opiniilor sale într-o dantelărie verbală hipnotizantă, confundată cu cheful de vorbă de la porţile Balcanilor. Cheful de vorbă, gratuit şi altruist, este din sfera epicureismului, discursul diletantului este labirintic, marcat de accente narcisiste. Dacă îi iei seama, opiniile sale exprimă experienţe de sens comun şi lipsuri în experienţa cunoaşterii. Diletantul exacerbează astfel semnificaţiile trăite, subminând norma constituită iniţial - plăcerea moderată asupra căreia domină inteligenţa.

Exterioară în raport cu trăirea şi conştiinţa individuală, conştiinţa socială reţine limitele diletantismului, transferând în peiorativ sensul noţiunii şi demultiplicând accepţiunea cealaltă: diletantul este o "persoană care nu adânceşte (sau nu are pregătirea ştiinţifică necesară pentru a adânci) problemele specialităţii sale" (Ibidem). Aşadar noţiunea este antonimică celei de cunoaştere ştiinţifică. În plan uman, putem găsi un comportament diletant, "manifestat în cursul evoluţiei unor înlănţuiri şi a unor regularităţi" (Max Weber), care devine astfel comprehensibil. Discontinuul istoric atrage după sine mai multe tipuri de comportamente conjuncturiste, printre care şi diletantul este în apele lui. Structură histrionică labilă, agresiv faţă de aşezările intelectuale cu metodă, acesta imită postura scientistă defilând cu gesturi elaborate, cu împrumuturi lexicale (uneori accidentate fonetic sau semantic) sau cu stereotipii, orgolios de ceea ce ştie sau de ce-ar mai putea şti... Întrebându-se ce este el, cum este el, ce-ar mai putea fi, găseşte (indignat!) că i se oferă prea puţin în schimbul a ceea ce crede că dă el celorlalţi.

Octavia COSTEA

Divorţez, dacă mi-o cere partidul!

• "Profesionistul" are şapte clase elementare
• "Diletantul" este absolvent al Universităţii

Satul în care mă aflu de cîteva zile este departe de orice metropolă a Moldovei. În afară de primul program al Televiziunii Române, singurul ecou al politicii naţionale mai vine printr-un cotidian local, care ajunge aici cu o zi întîrziere; pe prima pagină mai are, alături de **Final la recoltatul orzului, Furnizarea apei calde depinde de beneficiari,** şi titluri ca **Servicii discutabile, plătite regeşte** sau ca **Purceii s-au făcut... porci!** De ţinutul Herţei, aflat acum sub stăpînire ucraineană, mă mai desparte doar un oraş, cel mai nordic din ţară.

Pe vremuri, oamenii din sat obişnuiau să rîdă (pe ascuns, firește) de actualul primar. Mai întîi, datorită devotamentului cu totul exagerat pe care nu înceta să-l arate, în şedinţe, faţă de cei cu ajutorul cărora izbutise, într-un timp record, să adauge trei ani de studii la cei patru pe care îi avusese iniţial. Apoi, replicile sale erau adeseori memorabile, circulînd mai ceva decît bancurile avîndu-l ca erou pe şeful statului. De pildă: **Tovarăşi, dacă Partidul Comunist Român mi-o cere, eu mîine dimineaţă mă despart de nevastă!**

Deci, acesta este cîştigătorul ultimelor alegeri comunale. Din punct de vedere formal, şi el, şi contracandidatul său (profesor de fizică la şcoala din sat) au fost "independenţi". Dar toată lumea ştia că absolventul celor şapte clase elementare avea, din primele ore ale lui 22 decembrie 1989, legături foarte strînse cu partidul de guvernămînt, iar profesorul era simpatizant al Alianţei şi al Partidului Alianţei Civice, nefiind, totuşi, membru al nici uneia din aceste două formaţiuni.

Pînă la alegeri, mai curînd despre omul care şi-a iubit mai mult Partidul decît nevasta s-ar fi putut spune că are duşmani printre consăteni. În plus el nu se putea lăuda cu nici o calitate care să-l facă simpatic celor din jur. Profesorul nu avea nici un defect care să trezească antipatia. Ce-i drept, nu avusese pînă atunci cum să-şi dovedească însuşiri de conducător; dar adversarul său nu avea - cel puţin la prima vedere - decît defecte. Într-o conversaţie de vreo două ore cu profesorul, am putut să-i admir luciditatea politică (părea a înţelege mai mult decît "cugetătorii" din Bucureşti care, săptămînal sau cotidian, îşi iau fantasmele drept realităţi), bunul simţ, calmul cu care şi-a descris înfrîngerea, moderaţia cu care a vorbit despre adversar, toleranţa cu care îşi privea majoritatea consătenilor, majoritate care credea cu totul altceva despre binele comunei.

Contestările vehemente ale rezultatelor votului le-am auzit de la alţi adversari ai primarului. Cauzele victoriei ar fi, pentru aceştia, frauda electorală (nimeni n-a reuşit, însă, s-o dovedească) şi promisiunile mincinoase făcute înainte de alegeri: pămînt pentru toţi, unelte agricole ieftine, ajutor ieftin - la lucrările agricole - din partea statului (datorită vechilor relaţii ale primarului cu cei de la IAS şi cu "cei de la judeţ"), poziţie "privilegiată" printre comunele judeţului, aceasta însemnînd mai ales aprovizionare promptă a magazinelor de stat (candidatul a invocat aceleaşi vechi relaţii), repararea imediată a drumurilor aflate într-o stare deplorabilă. Promisiunile - spun duşmanii primarului - au fost făcute într-o foarte susţinută campanie **underground**, oamenii primăriei şi cei ai CUASC-ului răspîndind, cu maximă rapiditate şi eficienţă, aceste promisiuni pînă la cele mai îndepărtate case ale comunei.

Nu am fost martor la campania electorală, deci nu am de unde să ştiu dacă vreuna din promisiunile de mai sus a fost făcută. Dacă ar fi fost aşa, atunci domnul primar s-ar fi putut numi un mare mincinos. Nu un bandit, pentru că nu a apucat decît să mintă.

•••

N-am spus povestea de mai sus din dorinţa de a face vreo "dezvăluire senzaţională". În această întîmplare, cît se poate de adevărată, este vorba, pînă la urmă de o confruntare între doi politicieni ai acestor vremi: un **profesionist** şi un **diletant**. Profesionistul este absolventul celor şapte clase elementare, dintre care doar patru pot fi garantate.

Radu Eugeniu STAN

Paradisul diletanţilor

Sînt pretutindeni! Şi, din ce în ce mai mulţi. În fiece instituţie, minister sau organizaţie politică. De cele mai multe ori neconştientizîndu-şi măcar propria nocivitate. Pentru că ei reprezintă, prin număr şi omniprezenţă, o forţă malefică ce frînează redresarea României mai puternic decât "criptocomunismul", corupţia şi lenea la un loc. O forţă insidioasă, nespectaculoasă şi de aceea aproape nicăieri combătută - diletantismul. Adică, lipsa de profesionalism şi deci imposibilitatea performanţei. Buna sau reaua intenţie a diletantului, sinceritatea şi cinstea nepriceputului nu au aici nici o importanţă, rezultatul fiind acelaşi: stagnarea, eşecul.

Deşi întîlnit pretutindeni în lume, diletantismul este cu precădere o tară moştenită din socialism (cu egalitarismul său stupid bazat pe politica dosarelor şi ignorarea valorii), generat direct de contradicţia lui definitorie: cea dintre funcţie şi competenţă.

În spatele sau deasupra tuturor formaţiunilor politice şi obşteşti constituite după 1989 s-a format spontan un fel de partid al diletanţilor, menit să asigure colaborarea şi întrajutorarea reciprocă a tuturor incompetenţilor, atît a celor moşteniţi din vechiul regim cît şi a celor nou apăruţi. Dacă în socialism, conform contradicţiei mai sus amintite, ne-au condus numai diletanţi cu dosar, astăzi, pe baza unei democraţii înţelese doar ca permisivitate au acces liber în toate sferele de manifestare diletantă în unanimitate. Şi, firesc aproape, cei mai numeroşi se regăsesc în politică, domeniu aparent mai puţin constrîns de imperativele unei profesionalităţi riguroase. De aceea îi şi descoperim, egal repartizaţi, în mai toate formaţiunile politice. Diletant "de stînga" şi cel "de dreapta", indiferent de distanţa ideologică ce-i desparte, au o trăsătură comună: veleitarismul, arivismul. Şi-i vom întîlni cu atît mai bătăioşi cu cît sînt mai semidocţi, mai nepregătiţi pentru funcţia pe care o ocupă.

Arena politică a ultimilor ani a fost prin excelenţă teatrul de manifestare al diletantismului. Majoritatea intervenţiilor parlamentare sînt adevărate arii ale incompetenţei. Pentru că, precum în fotbal, unde dacă cineva ajunge vreodată să tragă la poartă se şi consideră fotbalist, tot astfel în politică oricine ajunge să dispună de o tribună şi un microfon se crede un mare orator şi clarvăzător politic. Diletantismul şi nu forţe obscure ori S.R.I.-ul au divizat opoziţia pînă la o face inoperantă, după cum lipsa de profesionalitate, mult mai mare decît ascunse şi reticente convingeri de stînga sau rele intenţii sînt răspunzătoare de păgubitoarele gafe şi ezitări ale succesivelor guvernări post-revoluţionare.

Cutare gospodină, cinstită şi curajoasă sub opresiune, dar semidoctă politic, în loc să fie răsplătită cu o pensie de merit este lăsată să învîrtă la ciorba politică ca în propria oală. Dar inaptitudinea, oricît de entuziastă, nu este mai puţin dăunătoare decît reaua intenţie a specialistului.

Un alt domeniu debordînd de diletantism este cel al publicisticii. De la o presă cu cîteva zeci de cotidiene doar, scrise în majoritate de unul şi acelaşi ziarist - tovarăşul "Agerpres" - ne-am pomenit peste noapte cu sute de ziare şi mii de gazetari. De unde au apărut? Cine i-a pregătit? Cînd au deprins cunoştinţele profesionale şi deontologice indispensabile? Dorinţa sinceră de a fi ziarist nu e suficientă pentru a te transforma într-un profesionist al informaţiei. Semidoctismul multora dintre aceşti noi condeieri (ce n-au avut încă nici măcar răgazul să absolve o facultate) îi transformă într-o masă uşor manevrabilă de mercenari ai dezinformării. Cînd nu conştientizezi răul pe care-l poţi produce prin ignoranţă devii cu atît mai nociv. Nu numai în plan informaţional, dar şi lingvistic. Lipsa oricărui stil personal al majorităţii semnatarilor din presa de astăzi nu-şi găseşte corespondent decît în inexpresivitatea noului imbaj de lemn ce prinde să se instaleze în viaţa noastră cotidiană, anonimizînd-o şi dezintelectualizînd-o. De la agramatismele debitate cu seninătate la televiziune pînă la agresivitatea verbală a ziarelor de scandal nu e nici măcar un pas. Doar identitate!

Să fie reduta culturii mai apărată de intruzia diletantismului? Din păcate răspunsul pare să fie negativ, din moment ce şi aici tupeul, invenţia şocantă, superficialitatea şi ignorarea legilor intime ale diferitelor arte încep să facă desuete cerinţele profesionalităţii bazate pe disciplină şi meşteşug, pe cunoaşterea şi stăpînirea mijloacelor de expresie şi a tehnicilor de execuţie. Să ne mirăm că la televiziune, dar nu numai aici, au început să ne agreseze diletantismul umoriştilor fără haz şi al cupletiştilor fără har? Sau că în juriile unor concursuri de profesionişti ai artei încep să-şi dea cu părerea, influenţînd decizia finală în egală măsură cu specialiştii **en titre**, reprezentanţi ai prefecturilor, primăriilor sau firmelor sponsorizante, ceea ce nu se întîmplă nicăieri în lume? Diletantismul, chiar bine intenţionat, devine, nepermis, judecătorul unor creaţii a căror legi şi condiţionări subtile nu le cunoaşte. Dar aşa arăta democraţia "Cîntării României" unde din nici un juriu nu lipseau reprezentanţii organizaţiilor de partid şi obşteşti.

Semidoctismul şi veleitarismul nu pot fi contrabalansate decît prin cultivarea elitelor profesionale şi prin promovarea drept criteriu de selecţie în toate domeniile a valorilor performante. Cîtă vreme cultura şi arta, cîtă vreme efortul de cunoaştere în general vor fi subminate în societate de idealul şi practicile succesului facil, de mirajul reuşitei exclusiv economice, jungla banului va îneca în luxurianta sa vegetaţie de imoralitate vechile cetăţi ale spiritului pînă la a face drumul spre ele de nedescoperit şi identitatea noastră de nerecunoscut.

Nu, nu sîntem cu toţii hoţi, leneşi sau corupţi, sîntem doar mult prea diletanţi. Pentru că diletantismul e calea minimei rezistenţe, a minimului efort. Multă vreme, şi sub protecţia serviciilor de cadre, el a putut fi mascat şi compensant uneori de isteţimea şi şmecheria inventivă cu care am fost învăţaţi "să ne descurcăm". Şi ne-am tot "descurcat" pînă ne-am încurcat de tot. E timpul acum să ne regăsim şi să ne afirmăm adevărata identitate, dar nu păcălind istoria, ci construind-o pe măsura propriilor şi adevăratelor noastre puteri, cîte le mai avem. Să ne bazăm deci nu pe tupeu şi iuţeală de mînă, ci pe competenţă, rigoare şi aptitudine profesională. Cu alte şi banale cuvinte, pe **cultură** şi **cunoaştere**. Numai ele trebuie să ofere criteriile selecţiei valorice în politică, economie şi societate. Altfel, democraţia noastră nu va însemna decît **mediocraţie**, adică un nesfîrşit paradis al diletanţilor.

Victor Ernest MAŞEK

Ouăle practicii

Cînd unul (de fapt, una) din redactorii "Dilemei", spunîndu-mi că se pregăteşte un număr pe tema diletantismului, mi-a sugerat să-mi dau părerea despre chestiune, am emis de îndată un "da" vioi şi satisfăcut. Ah,mi-am zis, cum o să-i mai încondeiez eu prin bine ţintite aluzii transparente - şi eu sînt român - pe aceia care îmi amărăsc viaţa cu prostia lor agresivă şi pompoasă, cu incompetenţa lor hiperactivă şi gălăgioasă! Pe măsură ce se apropia însă momentul intrării în acţiune, entuziasmul mi se răcorea, subminat de o mulţime de întrebări perfide. În fond, cine şi-ar putea îngădui să condamne diletantismul cu seninătate apodictică? N-ar trebui acela să fie un specialist? Dar în ce? În diletantism? Şi apoi, oare chiar i se cuvine subiectului un tratament atît de necruţător? Dincolo de faptul că sensul originar al termenului este indubitabil pozitiv (trăiască dicţionarele!), n-ar fi fost cultura omenirii mult mai săracă în absenţa lui Schliemann, de pildă, şi a altor diletanţi înrăiţi? Pe de altă parte, traiul cotidian al omului n-ar fi, la propriu şi la figurat, mai puţin sărac în absenţa celor care, "de amorul artei", se amestecă în ce nu se pricep? Iată cum, încet-încet, tema propusă de revistă (care va oferi astfel, fără îndoială, supraveghetorilor ei constanţi prilejul unor voluptoase jocuri de silabe) mi-a transformat jubilaţia iniţială într-o îngîndurare cît se poate de dilematică. De unde rezultă că, măcar în ce mă priveşte, scopul a fost atins.

Aşadar, este diletantismul bun sau rău? Ca orice lucru din această lume dialectică şi paradoxală,e şi bun, şi rău. E bun atunci cînd înseamnă contrariul vidului, amorţelii, suficienţei. E rău atunci cînd înseamnă contrariul temeiniciei, iscusinţei, ştiinţei. Situaţia se complică însă dacă descindem din cuibarul comod unde cotcodăceşte victorios găina teoriei şi intrăm în bălăriile unde se sparg lamentabil ouăle practicii. Adică în existenţa de fiecare zi. Ajunşi aici, vom constata că diferenţa dintre diletantism şi, hai să-i zicem, profesionism îşi pierde specificitatea, asociindu-şi ingrediente precum zelul, promptitudinea, hărnicia. Astfel, sigur pe şi mîndru de abilităţile sale, întărite cu peceţi în regulă, profesionistul crede adesea că-şi poate permite ori chiar că e necesar să refuze o trebuşoară mai modestă sau mai plicticoasă dintre cele ce ţin de "resortul" său. Diletantului, în schimb, nimic nu i se mai pare neînsemnat ori nevrednic de nepotolita lui sete de activitate - în special cînd e la începutul carierei. Pune mîna şi face trebuşoara; bine sau rău, dar o face. Şi, cum majoritatea treburilor glorioase şi importante sînt alcătuite din nenumărate trebuşoare modeste şi plicticoase, diletantului i se iveşte tot mai des ocazia de a-şi demonstra utilitatea, în vreme ce profesionistului, la fel de frecvent, doar aceea de a strîmba din nas de pe margine.

Cu timpul, indicele de folosinţă al diletantului creşte; şi creşte direct proporţional şi nevoia celor din jur de a-l folosi; ajunge de neînlocuit. La urma urmei, cine dintre noi, avînd de ales între a lucra cu un ins mai puţin priceput, dar silitor, sau cu unul super-competent, dar mofturos, nu l-a preferat, măcar o dată, pe cel dintîi?

Apoi, profesionistul se dovedeşte, în general, pretenţios, chiar circotaş. Cere ba una, ba alta, pune condiţii, naşte probleme. Or, diletantului îi e de ajuns o rapidă ochire asupra chestiunii pentru a da pe loc toate asigurările că "se face". Ce-i drept, se face - lui nu-i trebuie idealul, nu pretinde imposibilul; că, de obicei, se des-face tot atît de repede şi că, foarte adesea, e nevoie de mult timp şi de mulţi oameni pentru a se re-face, nu contează. La limită, asta se numeşte a crea noi locuri de muncă.

În fine, profesionistul are, de regulă, scrupule şi timidităţi neproductive. Se întreabă dacă va fi la înălţimea cutărei împrejurări delicate - şi-i obligă şi pe alţii să se întrebe în legătură cu ei înşişi -, ezită ori chiar evită să ia măsuri radicale, reflectează, tergiversează. Cum s-ar descurca atunci societatea fără diletant? Omniscient, omnipotent, omniprezent, el trece voiniceşte la acţiune şi le rezolvă pe toate. Sau, cel puţin, lasă impresia că o face. Însă pentru psihologia colectivă esenţial este ca problema să apară instantaneu solubilă; "maselor" nu le place să aştepte.

Bine, mi se poate replica, dar viteza de reacţie şi decizie, eficienţa, fie şi pe termen scurt, siguranţa ş.a.m.d. sînt tocmai calităţile (ce i se cer) unui profesionist autentic. Prin ce se mai deosebeşte de acesta diletantul dumitale? Aici e-aici: nu ştiu. Mă întreb şi eu. Şi tare aş dori să pot răspunde că, măcar, prin salariu.

Alice GEORGESCU

Meseriaşii de altădată

Dudeştiul, stradă pînă nu de mult, plină de meseriaşi, a devenit astăzi o ruină. Au fost demolate prăvăliile, au fost goniţi oamenii şi împreună cu ei a dispărut şi meşteşugul lor de a confecţiona şi de a repara orice, cu acea trăinicie, cu care erau obişnuiţi bunicii noştri. Erau ceasornicari, tîmplari, cizmari, mecanici, instalatori, geamgii, frizeri, fotografi, reparatori de biciclete, lăcătuşi, reparatori de automobile, tocilari, vopsitori, lumînărari şi mulţi alţii, cine i-o mai fi ştiind...

A mai rămas un tîmplar, un atelier de geamuri, un marochiner şi trei cizmari (cum de-au scăpat tocmai cizmarii de furia demolatoare a dementului..., e lucru naibii). În rest, mai sînt cîteva prăvălii părăsite şi cîteva buticuri, cum e moda. A mai apărut şi un atelier de reparaţii electrice, deschis mai de curînd, de un tînăr. Povesteşte cum a ajuns să i se împlinească visul, să aibă şi el o prăvălie. Ştie meserie, electricitatea l-a pasionat de cînd era copil. Ce şi-ar mai dori? Un Dudeşti curat, numai cu meseriaşi, fără buticuri, căruia să i se ducă iute vestea în tot oraşul, pentru ceea ce se poate găsi şi repara acolo. "Oricine poate ţine un butic, dacă ştie să socotească, pe cînd, cu un atelier e mai greu".

Atelierul de geamuri a fost închis o vreme. Acum l-au preluat nişte meseriaşi, veniţi din altă parte. Treaba merge înainte. Pe tîmplar şi pe marochiner nu i-am găsit, în schimb, cei trei cizmari erau toţi, în plină activitate. Am intrat întîi la Andrei Tudor. Omul lucrează în meseria asta de cînd avea 11 ani. Înainte, pe vremea lui Antonescu, a lucrat în Pantelimon, apoi s-a angajat în cooperaţie. De douăzeci de ani, are atelierul de pe Dudeşti. Cel mai greu lucru, după părerea lui, e să cunoşti toate fazele confecţionării unui pantof. În fabrică se lucrează divizat, nimeni nu mai ştie să facă încălţămintea de la un capăt la altul, iar cine nu poate să facă o pereche de pantofi cu pingele cusute, nu-i meseriaş. Cum erau înainte? El poartă în picioare unii împletiţi, vechi de 45 de ani (!). Trage de ei să-i rupă şi nu poate. Atunci se făceau cu ramă cusută şi cuie de lemn, numai din piele şi cu talpă din talpă. Puteai să-i îndoi şi să-i bagi în buzunar, erau foarte uşori, 250 de grame, nu mai mult. Îmi mai spune şi despre branţuri, se fac din carton, şi nimeni nu mai poate măcar concepe că ar trebui să fie din talpă. Lui, acum, îi este chiar silă să lucreze cu materialele astea. Unele nici nu se pot repara. Încălţări ca altădată, nu se pot face în zilele noastre, nici pentru sume foarte mari. Nu mai există materiale.

Intră o fată. Are nişte pantofi din China. Se plînge că s-au rupt flecurile după o lună. Şi la ei e tot aşa.

La a doua cizmărie, la Grim Constantin, aflu cam aceleaşi lucruri. Se plînge de impozite şi de faptul că nu mai există reducere pentru pensionari. Nu se mai găsesc nici "ace de înşirat" (cismăreşti, puţin îndoite, cu care se cosea talpa). Înainte, meseria se învăţa greu, dar se făcea bine. "Aştia de acum? Nişte diletanţi pe lîngă noi".

În sfîrşit, am ajuns şi la "nea Sandu" Chiripisizu. E cel mai vechi de pe Dudeşti, din 1942. Are 83 de ani (!) **Cizmărie face de 70 de ani, de prin 1923.** Cînd a venit din Durostor la Bucureşti, să înveţe meserie. De treizeci de ani lucrează singur, înainte a avut ucenici. Şi-aduce aminte că, după venirea comuniştilor, începuseră să se cam obrăznicească. Acum, nici n-are condiţii să ţină un ucenic şi nici n-ar putea să-l înveţe ceva, cu materialele astea. Pe de altă parte, ştie că ţăranii nu-şi mai trimit copiii să înveţe o meserie, acum şi-i fac direct ingineri. Îmi spune cum se făcea ucenicia în cizmărie. Dura vreo patru, cinci ani, întîi erai pus la şmotru, apoi stăteai pe lîngă un lucrător. Nu era nevoie de multă carte, trei, patru clase ajungeau.

Pînă prin '60, făcea şi încălţăminte de comandă. Procurarea materialelor devenise, însă, o treabă periculoasă, nu se mai puteau găsi decît la piaţa neagră şi atunci s-a hotărît să se ocupe numai de reparaţii. Bineînţeles că şi la el a venit vorba despre felul cum pantofii erau cusuţi şi nu lipiţi, despre piele şi plastic, despre talpă şi cauciuc, despre cum se puteau garanta reparaţiile şi aşa mai departe. Acum însă, omul nostru are o altă problemă. Pe vremea lui Ceauşescu, după 70 de ani, n-a mai plătit impozit, dar de la revoluţie, e obligat din nou să plătească fără nici o reducere. Se întreabă pînă la ce vîrstă trebuie să lucreze omul, ca să fie scutit de impozite şi ce interese are statul, să ia pielea de pe un meseriaş bătrîn.

Ehe, de s-ar pricepe parlamentarii la legi, precum Sandu Chiripisizu la pantofi... În 70 de ani, i-au trecut prin mînă sute de mii de perechi. Din asta îşi dă el seama exact cum a evoluat societatea. Face o remarcă: "înainte, doamnele erau elegante, nu purtau gioarse dintr-astea", şi ridică în sus o gioarsă. Mă uit atent la el, nu-şi arată vîrsta nici pe departe, e încă foarte activ şi nu pare să se plictisit de cismărie. După atîta vreme? Cîţi s-ar mai putea compara oare, cu el?

Plec, lăsînd în urmă Dudeştiul, cu cei trei cizmari ai săi, ţăcănind la maşinile lor de cusut, cu tîmplăria şi marochinăria ce stau încă în picioare, între terenuri virane, cu maldăre de gunoaie, cu blocurile neterminate, cu găurile lor sinistre în loc de ferestre, cu depoul prăfuit, cu prăvălia tînărului ce visează la un Dudeşti ca pe vremuri, vise pe care nu le mai cred realizabile. Sau, poate, cine ştie...

Andrei MANOLESCU

"Nu mă jenez să mă recunosc drept o persoană ezitantă"

– Convorbire cu doamna Jeana GHEORGHIU, redactor şef (demisionar) al redacţiei Tineret din TVR –

• Cînd anume, v-aţi hotărît să părăsiţi TVR, în ce moment aţi decis că nu se mai poate face nimic "din interior"?

– Ideea de a pleca din această instituţie, mi-e greu să precizez cînd a apărut anume, în timp. Dar, fiind vorba de o nemulţumire faţă de o promisiune neonorată care ni s-a făcut unora din TVR şi, apoi, publicului, anume că Televiziunea se va "curăţa", că va arăta lumii un obraz civilizat, pe măsură ce nemulţumirea mea s-a accentuat, a crescut şi dorinţa de a mă rupe de această instituţie. Am făcut şi nişte cereri de demisie în sensul acesta, chiar din vremea d-lui Răzvan Theodorescu, pe care dumnealui le-a considerat "glumiţe". Le-a şi tratat ca atare, în schimb eu, sub cuvînt de onoare, chiar am făcut aceste cereri, nu m-am jucat, cum au pretins unii colegi; n-am făcut ca Tatulici, de pildă, care a fluturat şi el aşa, de ochii lumii, ideea demisiei.

• Ideea de a pleca definitiv din TVR s-a cristalizat înaintea iniţierii emisiunii "Ora 25 – Tranzit TV"?

– Cu mult înainte!

• Înseamnă că totuşi, între timp, aţi mai sperat...

– Da. Dar, într-un moment de disperare, în faţa Consiliului de administraţie, unde se discuta o propunere, chiar a lui Răzvan Theodorescu, de a se schimba cumva structura programelor – cum era vădit că acel consiliu n-o dorea –, am propus să demisionăm toţi cei care credem că trebuie schimbat ceva. Şi cine crezi că o să demisioneze? – a întrebat dl. Theodorescu. Păi, să votăm deschis – am propus – şi am şi ridicat mîna. A mai ridicat mîna a glumă şi Tatulici, care a zis că şi el ar demisiona. Deci ideea mă paşte de multă vreme şi nu mă jenez să mă recunosc drept o persoană ezitantă. Dar, nu cînd e vorba de profesiune. Aşa că, o vreme chiar am crezut că e nevoie ca cineva să-şi asume "sarcina" de a spune tranşant care-i hiba cu TVR. În naivitatea mea, am crezut că, odată cu apariţia unei noi structuri, anul trecut, cu ocazia negocierii contractului colectiv de muncă, alături de sindicate putem găsi nişte căi de ameliorare a "profesionalismului" în TVR...

• Cum apreciaţi, à propos de cele spuse, sindicatul condus de domnul Iuga? V-a sprijinit în demersul dv.?

– Nu ştiu ce să zic. De făcut, se face foarte mult zgomot cu difuzoarele acelea şi presa s-a şi grăbit să "evidenţieze" acest lucru. Ceea ce mă miră este ineficacitatea măsurilor la care recurg sindicatele pentru apărarea intereselor instituţiei. Nici măcar nu era vorba de cazul meu; chiar şi domnul Everac a căzut în cursă, crezînd că Sindicatul Liber face zgomot din cauza deciziei mele de a demisiona. Eu doream o solidaritate de conştiinţă. Unii colegi aproape ezită să mă salute, îşi bagă capul între umeri. Asta demonstrează că oamenii au un instinct de conservare care va prevala asupra tuturor mişcărilor din societate noastră!

"NEOFIŢII" ÎN OFENSIVĂ

• Deci, credeţi, aţi crezut, în profesionalizarea TVR, din "interior"?

– Da, m-am iluzionat la gîndul că chiar se poate face ceva din "interior". Este necesar să se mai spună, din cînd în cînd, lucrurilor pe nume, pentru ca formula "a-şi face mendrele" să nu fie valabilă sută la sută în instituţie. După ce am fost demisă din funcţia de redactor-şef, aveam suficiente argumente să demonstrez că este o măsură imbecilă. Oricare "neofit" în ale televiziunii, corespunzînd cu totul descrierii pe care şi-o face sieşi domnul Everac – ca unul care nu urmăreşte programele TV şi deci nu cunoaşte nimic despre ele – dacă primeşte comanda de a schimba programele, logic, va încerca să vadă cam cum arată programele astea şi cine sînt cei de le fac. Altfel, cum să apreciezi un om, dacă e profesionist sau diletant în ceea ce face?! Sondajele care se fac lunar în TVR arată fără tăgadă cine nu are ce căuta aici. Emisiunile pentru tineret au fost totdeauna în frunte, indiferent de ora la care a fost programate. Dl. Everac ne-a fost ostil chiar de la prima întîlnire cu redacţia de tineret.

• Gîndacul care vă umblă pe masă e al televiziunii?

– A, da, nu-l iau acasă. Să-l lăsăm celor care vin. Deci, să lăsăm gîndacul cu gîndacii şi să revenim la "coup de foudre"-ul meu cu dl. Everac. Atunci am avut un fel de revelaţie, mi s-a luat un văl de pe ochi şi, avînd posibilitatea să văd aproape toate hîrtiile oficiale în Consiliul de administraţie, mi-am dat seama ce mult şi-a dorit luarea puterii integrale în TVR. A dorit puteri discreţionare şi n-a întîrziat să le aplice. Pe mine, însă, altceva mă nemulţumeşte şi anume faptul că oamenii cred că eu plec din laşitate. Dar asta nu este o luptă de dus de unul singur. Deşi, formula de viaţă prin care trecem e una cu care m-am obişnuit înainte de decembrie '89. Atunci, ca şi acum, erai eliminat nu pentru convingerile politice, ci pentru că: nu erai sănătos, sau "delapidaseşi", sau erai indisciplinat etc. Şi toţi colegii ajungeau să creadă asta şi-o cred şi azi! O instituţie întreagă nu spune că ceea ce face Everac e ilegal pentru că - prin decretul sau hotărîrea de guvern sau altă hîrtie care l-a adus aici el a preluat o funcţie într-o instituţie care urmează să se reorganizeze - iar brambureala pe care o face are complicitatea tacită a Consiliului de administraţie!

• Cît diletantism şi cîtă "voinţă politică" se află în "brambureala" domnului Everac?

– E un perfect mariaj între cele două! Cel "priceput", în acest caz a fost cel care l-a gîndit ca director general al TVR. Pentru că Everac e un om loial, care execută perfect orice ordin şi prezintă o particularitate – nu a fost niciodată salariat! N-a fost pus niciodată în situaţia de a dirija o instituţie şi, deci, este atît de virgin încît existau două posibilităţi: ori lumea-i trecea totul cu vederea pentru că, săracul, nu ştie, ori pentru că, săracul, e cam senil!. Dar el îşi exercită ambele "atribute" într-un mod diabolic.

© M. Oroveanu

• Cît diletantism şi cît profesionalism există în TVR?

– S-ar putea să fiu catalogată ca o nostalgică a "epocii de aur", dar gradul de profesionalism era mult mai mare înainte de '89. Chiar şi emisiunile pe care acum le înfierăm drept compromiţătoare au fost un exerciţiu profesional de supravieţuire! Oamenii nu s-au deprofesionalizat sub dictatură, ci acum, după decembrie '89! N-am văzut în viaţa mea atîtea gafe profesionale ca, de pildă, în cele 11 ore pe care le petrec în TVR, sîmbăta. Eu n-am văzut nici un centimetru din filmele care s-au dat sîmbăta, iar oameni din echipa de pe platou sînt foarte "relaxaţi", dorm sau lipsesc. E un haos întreţinut cu bună ştiinţă. Majoritatea din cei care au fost buni profesionişti, s-au delăsat acum. Sigur, oamenii nici nu sînt plătiţi la valoarea lor, la munca pe care o depun şi asta e o lipsă de profesionalism din partea "plătitorilor de salariu".

• Da. Dar asta "mergea" înainte. Acum, cînd există ceva concurenţă, cînd poţi pleca oriunde, îţi baţi joc de tine dacă te deprofesionalizezi cu bună ştiinţă. E o prostie, nu credeţi?

– Nu prea e, în sensul că, precum străinii, investitorii, oamenii noştri au fost dezumflaţi de "lichidarea concurenţei" în faşă. Se zvonea că dl. Raţiu face un post de televiziune, că plăteşte de trei ori leafa de aici, dar cum nimic nu a progresat, nu s-a materializat, cei plecaţi la cîştiguri s-au întors. Deocamdată, singura televiziune care funcţionează, cu mult diletantism, ca şi la început, e, totuşi, SOTI. Restul nu au nici măcar minimum de utilaj tehnic.

AŞII FORMEI FĂRĂ FOND

• Alte manifestări de diletantism?

– E o adevărată ofensivă a veleitarilor! De fapt, TVR reproduce situaţia societăţii româneşti. Peste tot, unii care şi-au însuşit cîţiva termeni cu care jonglează mereu, dirijează domenii de care nu au habar. Uitaţi-vă numai cum se uzitează toată ziua noţiunea de management. Cea de consulting. "Folositorii" lor sînt în majoritate veleitarii, aşii formei fără fond. Veleitari, nu diletanţi, că sună prea frumos pentru mizeria din sufletele ăstora. În televiziune are loc săptămînal o şedinţă de programe unde argumentele cu care se susţin "propunerile" sînt jalnice. Răzvan Theodorescu avea măcar reflexe de profesor: "şi o să-l regretaţi" glumeam eu. Aştia nu ştiu nici măcar să dea un titlu. Am făcut "Ora 25" aproape singură, bazîndu-mă doar pe colegii de la Tineret, dar neavînd un economist şi tot restul. Emisiunea a mers cu doi, trei oameni. Sabotajul a plecat de sus, ca să nu cumva să se ştie că se poate face ceva cu audienţă şi ieftin. Acum însă, pentru că am plecat, totul se va continua, cu alte eforturi, probabil, doar ca să se demonstreze că nu eu eram cea care-o realiza! Dar pe domnul Everac l-a deranjat şi "curiozitatea" mea, cînd am observat că în raporturile cu acel Canal b, actele sînt bizare; specialiştii au zis că-s false pur şi simplu şi că 27 de milioane sînt pierdute cu bună-ştiinţă: dl. Everac a fost deranjat din cale afară că mă bag în afacerile lui pe spinarea Televiziunii. Aşa că dacă rămîneam în această instituţie aveam toate şansele să mă deprofesionalizez. Revenind la şedinţele de elaborare a programelor: membrii Consiliului de administraţie vin cu criterii de telespectator, că mie îmi place aia, mie ailaltă. Ca nea Gheorghe!

• Cînd consideraţi că televiziunea a avut totuşi momentul ei cel mai bun, după decembrie '89?

– Am avut o tresărire în perioada de conducere interimară a TVR cînd nu s-a mai dorit discutarea unor titluri, pe emisiuni nevăzute de nimeni, ca acum, ci să se facă o licitaţie de emisiuni, de materiale. Atunci, în presă a apărut că se instituie cenzura în televiziune! Asta era de fapt teama neprofesioniştilor din TVR, care protestează cînd li se resping materiale proaste cu care vin după ce tu le-ai dat sumarul şi, cică, le impui ideea ta! Eu am crezut în ideea cu licitaţia şi am făcut dosare, conştiincioasă, pentru fiecare membru al Consiliului de administraţie şi am fost întrebată doar atît: cît cîştigă Televiziunea, în lei?! Nu în privinţa credibilităţii. Ba au venit şi cu alte inepţii, că dacă au să cîştige prea mult ăia de la "Canal b", să le limităm la maximum un milion cîştigul! Oricît de troglodit ai fi, atîta vreme cît ai semnat un contract care zice că împart beneficiile cu partenerul 51% – eu şi 49% – el, dacă eu nu-l las să cîştige mai mult pe partener înseamnă că mă limitez şi pe mine, automat! Rezultă falimentul TVR.

• Chiar credeţi că TVR va falimenta?

– Ei, na, acum eu folosesc termenii corecţi, nu mă refer la particularitatea "naţională" a TVR, care va supravieţui, atîta tot.

NEVOIA DE CONCURENŢĂ

• Numiţi vă rog, trei condiţii pentru profesionalizarea TVR.

– La un moment dat, Răzvan Theodorescu spunea că trebuie dat un decret prin care TVR să se desfiinţeze pentru 24 de ore şi să se reînfiinţeze odată cu concursul pentru ocuparea posturilor. O utopie superbă. Dar dilema mea este că nu-mi dau seama cine m-ar putea examina!

• Poate din afară...

– Din ce instituţii?

• Din afara ţării.

– A, da. Nu, la noi se va face un simulacru de concurs care se va aborda tot ca pînă acum. Adică: cine, bă, Popescu, ăla care... ş.a.m.d. Astea-s "criteriile" noastre deocamdată. Chiar redacţia noastră a organizat un concurs, l-a ţinut şi a declarat reuşiţi şi nereuşiţi. Dar, imediat, domnul Everac i-a invitat pe reuşiţi la dînsul şi după ce i-a ţinut pe la uşi le-a pus tot felul de întrebări "pe de lături". Dacă eu ştiu un singur lucru, ăla vă întreb. Aşa a făcut şi Everac. I-a întrebat despre toate ciudăţeniile. Numai despre meserie nu. Apoi i-a concediat spunîndu-le să vină peste o lună cînd se pun la punct cu hughenoţii! De-altfel Everac face alergie la noţiunea de profesionalism. Cu unul ca el în frunte, TVR nu are şanse de profesionalizare. O altă cale de posibilă profesionalizare ar fi existenţa unor posturi concurente de televiziune, puternice, regulă de altfel valabilă pentru mai toată economia românească. Dar mai e pînă atunci.

• Dar CNA-ul ce rol are în raport cu TVR?

– CNA împarte licenţe. Mai profitabilă ar fi regula bunului simţ decît CNA-ul, dacă ar funcţiona!

• Parlamentul?

– Hai să ne uităm şi la Parlamentul acesta. Legea societăţii de televiziune va trece uşor în toamnă, dar numirea Consiliului de conducere va ridica probleme, pentru că e vorba de politică. În ce priveşte numirea directorului general pluteşte o ceaţă totală, se funcţionează oricum în baza unui decret prezidenţial semnat de Ceauşescu, de fapt în virtutea inerţiei acestui decret. După '89 sarcinile lui Ceauşescu le-a preluat Iliescu şi pe ale CC-ului le-a preluat CPUN-ul. După dispariţia CPUN-ului, primul semnal că ceva nu e în regulă a apărut odată cu demiterea domnului Valeriu de către Guvern. În baza acestui precedent, domnul Hrebenciuc l-a adus de mînă pe Everac şi l-a prezentat, deşi, în urma unui vot secret al Consiliului de administraţie al TVR, cu două luni înainte, dînsul nu căpătase nici un vot, neaflîndu-se printre cei propuşi guvernului să conducă TVR. Au fost 4 oameni din TVR şi 4 din afară. Printre cei 4 de aici eram şi eu, era dl. Stanciu, dl. Şoloc şi dl. Moroşanu. Dar guvernul a fost nemulţumit de propuneri şi s-a cerut baza votului, adică deconspirarea votului secret şi, printre buletine s-a "găsit" şi ceva pentru Everac – două voturi, doi "vizionari" care l-au ajutat să vină. Termenul folosit apoi nu a fost numire ci instalare!

• Bănuiţi că e problemă oarecum politică?

– Nu este "oarecum" politică, ci eminamente politică!

• Şi totuşi, la cei care rămîn să lupte din interior, cum zic ei, ce şanse le daţi?

– Nu vă sună cunoscut textul "am intrat în Securitate ca s-o pot submina din interior?!"

• Ce ar trebui să se întîmple în ţara asta ca TVR să devină o instituţie profesionistă şi realmente liberă?

– În primul rînd – o verticalitate morală. Moştenirea lui Ceauşescu e mentalitatea noastră. Oamenilor li s-a spus mereu că nu sînt de neînlocuit. Şi li s-a şi demonstrat asta. La fel şi acum. Eu am avut nişte conflicte directe cu domnul Everac, refuzînd să semnez nişte texte care-i aparţineau. Dar cîţi nu aşteaptau să-i semneze orice?!

• Simpla schimbare de generaţii ar putea schimba ceva în TVR, în ciuda "vigilenţei politicului"?

– Sinceră să fiu, nu mi se pare. Am în redacţie mulţi studenţi care, e drept, au venit într-o instituţie strîmbă, dar care-i încalecă. Soluţia, inoperantă, la care ader eu e totuşi un examen de conştiinţă. Puţini dintre colegii mei înţeleg exact de ce demisionez, cei mai mulţi cred că am un alt aranjament mult mai bănos etc.

• Şi totuşi de ce demisionaţi? Exemplul lui Andrei Şerban?!

– Ca să trag un semnal. Este incredibil că tu vrei să pleci din TVR pentru că nu te poţi alinia politic! Televiziunea este un instrument de propagandă şi acum. Poţi fi fesenist, regalist etc. dar asta nu trebuie să fie operant în profesie.

• Ce veţi face acum?

– Aflu din presă că am varii oferte de serviciu. Mă rog. În momentul ăsta însă, mă simt cel mai liber om, în acord cu mine însămi. Altfel, aş vrea să merg la munte cu fiul meu, dar nu am bani. Vreau să mă odihnesc, îmi doresc un pat cu pernă. Eu nu am pat cu pernă acasă, dorm pe o banchetă, în pat doarme mama mea. Ce voi face? Mai bine muncesc fizic, decît să fiu trasă în mai ştiu eu ce direcţie politică.

• Credeţi că în România de azi e posibil apolitismul, vreau să zic e moral să te retragi din calea celor care ne-au falsificat viaţa, ne-au deformat mentalitatea şi-o fac în continuare?

– Nu. Nimic din actele noastre cotidiene nu e în afara politicului. Nici o mişcare politică însă nu mi se pare convingătoare. Şi, totuşi, gestul meu de a-mi da demisia din motive politice, devine un act politic. Dar eu mă suspectez de "ceva diletantism" în toate aceste acte.

A consemnat
Petru IONESCU

"Arta bisericească, fie arhitectura, fie pictura, n-au fost victimele unei invazii, dar a unei prăbuşiri interne" (G. M. CANTACUZINO)

Criza artei liturgice

"...cînd pictura bizantină înflorea la noi, România făcea parte dintr-o lume pravoslavnică care nu mai este. Cînd pictorii AMAN, TATTARESCU, GRIGORESCU, ANDREESCU, LUCHIAN, PALLADY, PĂTRAŞCU s-au asociat diferitelor tendinţe şi preocupări ale artei occidentale, România îşi acorda sensibilitatea cu o nouă formă a civilizaţiei europene de care sîntem solidari".

(G.M. CANTACUZINO, Simetria 1940)

Liturghia (în greceşte **leitourgia**, adică slujirea sau acţiunea publică, oficiu sacerdotal) implică în accepţiunea actuală slujba celebrării euharistice. Ea are funcţia de a închipui **sensul** Coborîrii Duhului Sfînt, şi asigură, în concepţia lui PAUL EVDOKIMOV **"prezenţa evenimentului rememorat, transformînd anamneza în epifanie"**. Iată de ce, argumentul liturgic, adică cel al proslăvirii rugătoare este unul din cele mai temeinice argumente pentru existenţa lui Dumnezeu.

Deci, Liturghia nu semnifică numai un simplu cadru emoţional şi estetic şi nici numai aspectul ceremonial culminant al Euharistiei. Liturghia este Biserica însăşi în actul ei de. mulţumire comună. Iar faptul că ea nu este altceva decît o reprezentare simbolică a iconomiei mîntuirii, a determinat Bizanţul să gîndească Biserica drept o mare şi întreită icoană, în care spaţiul sacral şi imaginile, adică programul iconografic, s-au adaptat ritului practicat în Răsăritul creştin dominat de fastul vulturului bicefal, integrîndu-se perfect în ansamblul mistagogiei ortodoxe. Într-o accepţiune mai laică, înseamnă de fapt că, imaginea picturală care trebuie să evoce chipul Logos-ului întrupat a fost rînduită în conformitate cu planimetria bisericii şi cu Liturghia ca expresie cultică a conţinutului dogmei, printr-un tip de condiţionare reciprocă. Dacă complicînd - nu foarte mult - lucrurile aş atrage atenţia că Liturghia ortodoxă (în care au fost grefate cele trei Liturghii **"clasice"**: cea a Sfîntului IOAN HRISOSTOM, cea a Sfîntului VASILE CEL MARE şi cea a DARURILOR) face parte din ritualul bizantin sau de Costantinopol, care derivă, de fapt, din ritul de Antiohia ca şi din cel de Cezareea, n-aş face decît să subliniez că, problema **artei liturgice** nu este numai o problemă de gust ci o mare temă care necesită o mai atentă preocupare a Bisericii comanditare - în primul rînd - care nu suportă însă ideea că este **singura** responsabilă de acea involuţie a picturii post-bizantine de la o simbolică complexă spre forme noi - desprinse de protectoratul concepţiei bizantine - , subordonate însă, ideii de Întrupare.

Laicizarea programului iconografic nu e "meritul" regimului comunist

Faptul că epoca modernă, şi nu cea contemporană, pierde înţelegerea pentru formele bizantine pînă într-atît încît, însuşi comanditarul în loc să descifreze în lipsa de respect pentru vechea formulă/ formă o încălcare a tradiţiei, asimilează spiritul diferit în care erau interpretate marile teme biblice, se datorează, în primul rînd, acelor grave mutaţii apărute în însăşi structura şi mentalitatea societăţii, mutaţii ce vor determina, nu în ultimul rînd, puternica influenţă a picturii de tip occidental asupra celei religioase de factură bizantină. Deci, laicizarea programului iconografic nu e **"meritul"** regimului comunist.

Înainte de a fi fost de acord cu picturalul -decorativ încărcat de inventivitatea rezolvărilor plastice, firesc ar fi fost ca Biserica Ortodoxă Română să se fi lămurit asupra normelor iconografice instituţionalizate prin actele celui de al VII-lea Conciliu Ecumenic de la NICEEA (787), adică asupra Tradiţiei care condiţionează programul iconografic decantat de formele care topesc sentimentul unicităţii gestului, sau mai corect, ce spune această Tradiţie despre imaginea picturală: **"Nu pictorii sînt cei care inventă imaginile, ci Biserica universală, care le-a instituit în mod deliberat şi le-a transmis. Sînt ei, părinţii spirituali cei care le-au conceput şi le-au transmis, nu pictorii: pictorului îi aparţine doar arta, ordonarea vizibilă este opera Sfinţilor Părinţi"**. La fel de firesc ar fi fost ca Erminiile să ajute, în continuare, la conservarea acelei Tradiţii iconografice, ameninţate în puritatea ei doctrinală de influenţele puternice şi "novatoare" primite din Apus. Ansamblul imagistic dogmatic garanta atît puritatea formei, cît şi păstrarea tehnicii **"pravoslavnice"**, care urmată cu fidelitate, ducea la rezultate formale integrabile tradiţiei bizantine. Numai că, în perioada în care contactul direct cu Occidentul va da naştere la un curent adoptat şi promovat de artiştii formaţi într-un spaţiu cultural în care fantezia aristocratică şi influenţele "Academiilor" s-au convertit într-o reprezentare globală mai puţin ortodoxă, nu se mai putea vorbi de puritate conceptuală sau de tehnică canonizată nici măcar la pictura tradiţională cu caracter autohton, cultivată în continuare de meşterii de la sate dublaţi de preoţi, călugări şi de ţăranii credincioşi. Prin autoritatea acordată **"consistenţei"** spiritului creator al artistului, viziunea laică căpătase deja o neaşteptată importanţă metodologică. Tehnicile noi şi maniera picturii occidentale introduse de străinii: JEAN JULES ANTOINE LECOMTE DU NOUY, EMILE MENPIOT, PAUL RENOUARD, BERNARD BORIES, AAGE EXNER, PAUL MUNKEDAL, EMILIAN KASPERSKI, UMBERTO MARCHETTI, ş.a. nu puteau să dureze în esenţă, un gen cu statut ontologic prea puţin cunoscut la noi, dacă după versiunea românească a Erminiei, GHEORGHE ZUGRAVU nu ne propunea un IOAN GURĂ DE AUR - de exemplu - **"scund foarte şi subţirel, mare la cap, cu nasul plecat şi nările late, galben cam albineţ; melcii ochilor gălbeniţi şi ochii băşicaţi, mare la frunte şi golaş cu multe zbîrcituri, şi cu urechile mari; barba mică şi rară, părul plavăţ şi cărunt şi fălcile trase lăuntru"**.

Biserica ortodoxă a asimilat un tip de reprezentare proclamat de catolicism

Or nu numai din acest punct de vedere preceptele Erminiilor au fost încălcate. Mai mult încă; pînă şi respectarea iconografiei, ca ordine precisă imprimată reprezentării unor scene, sau în cadrul unor scene, a fost anulată tot prin acest proces de laicizare născut în interiorul Bisericii care încă nu suportă consecinţele acestei realităţi. Biserica ortodoxă nu este pregătită să recunoască că GHEORGHE TATTARESCU a putut să reducă cele 4 registre la 3, să suprime mulţimea scenelor narative din Vechiul Testament, să înlocuiască imaginea bizantină - care nu era nici cosubstanţială şi nici identică cu prototipul - prin adevărate tablouri murale, separate între ele de largi spaţii, numai cu **"dezlegarea"** ei. Nici NICOLAE GRIGORESCU nu ar fi putut picta o icoană împărătească făcînd apel la teatralitatea, la schema compoziţională întemeiată pe disimetrie ca şi la formele deschise (în sens WOLFFLINN) baroce, dacă în acel moment atenţia îndrumătorilor spirituali ar fi fost concentrată asupra **"conflictului"** dintre creativitate şi sfinţenie. Paradoxul acestei picturi în care permeabilitatea faţă de unele elemente clasicizante devine evidentă, este acela că Biserica ortodoxă a asimilat un tip de reprezentare proclamat de catolicism pentru a se opune Reformei lutherane. Acest amestec ciudat de ignoranţă şi diletantism s-a ridicat împotriva canonicităţii programului iconografic care pierde astfel atît în rigoarea sa logică, cît şi în aspiraţiile sale mistice.

Cunoscînd aceste aspecte (nu singurele), care pot fi **judecate** şi atent **nuanţate**, cititorul dilematic poate, deci să păstreze rezerve cu privire la preferinţa duhovnicilor şi rugătorilor pentru o pictură care nu semnifică de fapt rediscutarea sau reinterpretarea regulilor promovate de STOGLAVUL din 1551, ci o ignorare, o încălcare a normelor Conciliului moscovit al aşa-ziselor **"celor 100 de capete": "Preoţii să vegheze, fiecare în dioceza lui, cu grijă şi atenţie neobosită ca bunii pictori şi elevii lor să reproducă vechile modele şi să se abţină de la orice fel de fantezie"**.

Ar mai fi multe de spus despre torentul de **"fantezie"** atît de vătămător **"alcătuirilor îngăduite"**, numai că, astfel pusă problema, adaug un singur lucru. Pictura unui TATTARESCU, GRIGORESCU, LECCA, MIŞU POPP imaginează în fapt nu numai gustul noii societăţi laicizate, care şi-a manifestat din ce în ce mai mult interesul şi chiar respectul pentru formele venite din lumea culturală şi spirituală aparţinătoare Occidentului de mult secularizat, dar şi amatorismului la care a ajuns comanditarul faţă de adevăratul subiect al credinţei: Liturghia.

O **dilemă** falsă îşi face loc în zilele noastre: cel fel de pictură trebuie să "stea" în biserică? Fiindcă totuşi... e greu să judeci şi să stabileşti în condiţiile în care spiritul societăţii noastre este laicizat de cel puţin 150 de ani, cum trebuie să arate astăzi edificiile de cult, pentru ca ele să capete rolul de şimbol sau semn al Întrupării. Întoarcerea înspre trecut este dificilă, aproape imposibilă, deoarece transferul tiparului mentalitar al secolului XX asupra unui model creat în urmă cu mai bine de 15 secole, nu este deloc uşor. Iar acest lucru a fost demonstrat. În momentul în care intelectuali ca NICOLAE IORGA, ALEXANDRU LAPEDATU şi GHEORGHE BALŞ au descoperit la biserica CRETZULESCU din Bucureşti sub pictura lui GHEORGHE TATTARESCU una din secolul XVIII preferînd-o, atitudinea lor a fost amendată atît de oficialităţile laice, cît şi de cele religioase. Apoi, nu putem gîndi un spaţiu în care trupul de taină a lui HRISTOS a luat chipul crucii privind numai înspre trecut, fără a fi noi înşine nişte **iniţiaţi** în sensul mistic al conceptului: **"... nu-ţi înfăptui lucrarea neîngrijit şi la nimereală; ci numai cu frica lui Dumnezeu şi cucernicie, cum se cuvine unei lucrări sfinte"**, recomandă episcopul de Cezareea VASILE CEL MARE în "Cele 30 de capitole despre Sfîntul Duh către Amfilohie".

Ariadna ZECK

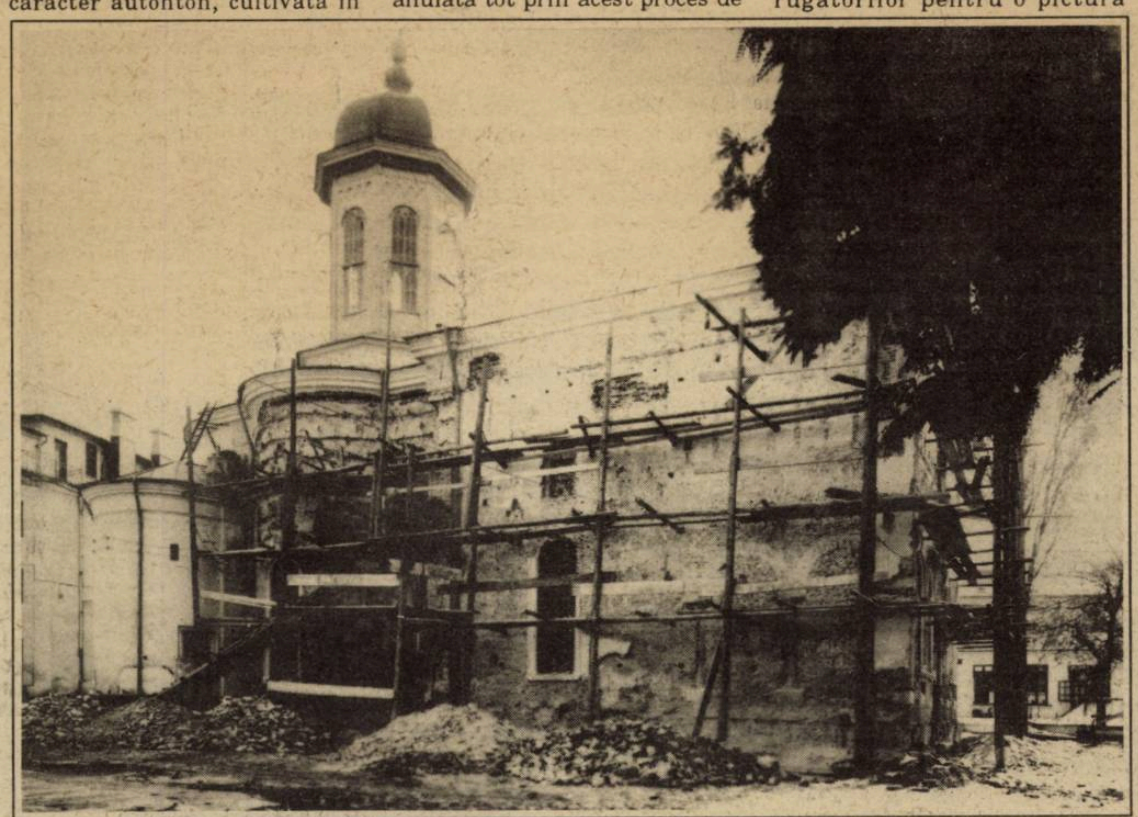

Biserica Cretzulescu din Bucureşti, în timpul restaurării (1938)

P.S. O întrebare pentru părintele IUSTIN de la biserica STAVROPOLEOS:

În ce sens doreşte Sfinţia Sa ca locul în care slujeşte "să redevină mănăstire"? STAVROPOLEOS-UL nu a fost niciodată mănăstire în accepţiunea locului investit care-ţi oferă acea stranie imagine de ascezà. Documentele ne arată clar că **"hanul şi casele egumeneşti alcătuiau un singur scop de clădire"** , iar kir IOANIKIE este singurul egumen care ridică hanul înaintea bisericii, desigur, nu pentru a închega acolo o viaţă spirituală. Deci...?

Viitor de aur ţara noastră (n-)are... Oare?

Nu vă lăsaţi terorizaţi de responsabilii de pagină căci Dumnezeu, mai omenos decît ei, te scoate din încurcătură. Deci, în loc să stai la masa de lucru şi să scrii, El îţi scoate în cale tezele studenţilor care un an întreg nu te-au ascultat şi acuma, în cîteva rînduri, încearcă să-şi concentreze toată neştiinţa, punîndu-ţi în faţă adevărate monstruozităţi. De ce să nu mă aşez comod în fotoliu, cu o carte în mînă, să n-ascult tableta de sîmbătă seara şi să-l las pe unul dintre tinerii pe ai cărui umeri, mîine, ţara..., să vorbească în locul meu?

Deci, subiectul dat era: Caractere particulare ale romanicului şi Renaşterii, împrejurările speciale ale apariţiei lor. Redau mai jos, integral, textul unei teze:

"Acest curent al Renaşterii este considerat o reînviere a romanilor, o nouă victorie a acestora asupra lumii. Ea s-a extins f.repede în toate domeniile artei (sculptură, pictură, arhitectură, etc.) dîndu-le o nouă formă, o nouă culoare. Renaşterea pune capăt unor teme foarte controversate, cum ar fi frumuseţea fizică şi frumuseţea psihică. În Renaştere s-a ajuns la concluzia că frumuseţea fizică nu este chiar atît de importantă ci cea psihică. Deci se renunţă la f.fizică şi se accentuează cea psihică. Creştinismul influenţează Renaşterea cu anumite idei, printre care aceea că Dumnezeu este fiinţa supremă iar omul este sclavul său."

Nu mi-am permis să omit nici un cuvînt, nici o prescurtare considerînd că textul, aşa cum este, dens, concentrat, adînc, clar, este o adevărată tabletă demnă de surorile ei gramate.

Radu IONESCU

P.S. De ce să mă mai mir, cînd găsesc într-un curs universitar această frază (şi nu este singura) demnă de citat:

" Se poate vedea o inversare a lucrurilor firesti în ceea ce priveşte manifestarea omului faţă de Dumnezeu, jertfele fiind un mijloc de exterminare de vieţi omeneşti şi o dovadă că păcatul l-a orbit în aşa măsură încît n-a mai slujit pe Creator; creatura Sa pe care a confundat-o cu Dumnezeu şi a considerat în mod fals că-i poate asigura şi nemurirea."

Firescul de ieri

"Cenaclul scriitorilor militari profesionişti condus de Radu Theodoru, Olimpian Ungherea, Ion Jianu, Gheorghe Văduva, Ion Aramă, Nicolae Boghean şi Haralamb Zincă, cu sediul la Casa Centrală a Armatei îşi merită pe deplin numele de atelier de creaţie, în sensul că se implică din ce în ce mai mult în real, scriitorii devenind din ce în ce mai răspunzători de mesajul pe care îl transmit (adevărul despre trecutul glorios al patriei şi marile realizări ale prezentului) neuitînd în acelaşi timp să ridice la o stachetă cît mai înaltă valoarea estetică a creaţiei. La şedinţa din 7 iunie, la atelierul de lucru s-a propus pentru dezbatere cartea de versuri **Existenţa iubirii** de Liviu Vişan, apărută la Editura militară, în acest an. Scriitorii Olimpian Ungherea, Ion Jianu, Ion Aramă, Haralamb Zincă, Nicolae Boghean, Vasile Preda, Eugen Teodoru şi Ion Potopin arătau că în primul ciclu de poezii din volumul apărut, intitulat **Roua de gînd**, autorul îşi mărturiseşte dragostea faţă de patrie, expresia artistică devenind o deosebită capacitate de sugerare. (...) În încheierea serii criticul literar Paul Dugneanu sublinia la Liviu Vişan deosebita sa sensibilitate, sinceritate şi imaginaţie."

(Viorica NANIA,
în "Săptămîna" nr.24, vineri 17 iunie 1988)

Firescul de azi

(În finala Concursului de muzică uşoară de la Mamaia -1993): "Muzica: Lucian Blaga. Text: Monica Topârceanu." **(Prezentatorul)**: "Interpretează cu talent / şi pioşenie faţă de moment - Gabriel Cotabiţă!" "M.A. n-a mai putut să cînte după tragica sa moarte...**(la Radio Delta)** "Programul va avea şi cîteva numere originale. Astfel, Victor Surdu, preşedinte al P.D.A.R., va interpreta la o pianină romanţe şi cîntece de petrecere. Dacă nu se va găsi o pianină, va fi acompaniat de taraful de la restaurantul «Şarpele roşu»." **(din "Evenimentul zilei")**; "...bine cunoscut în domeniul ştiinţei, biologiei etc."; S-a pus încă o dată în evidenţă importanţa pe care o are cultura, arta, muzica şi dansul..." (de la **'Actualităţi")**

Din viaţa unui extremist de centru

Antropologia unei măsele

Nu mă pot, azi, ţine, cu dinţii, de actualitate.

De care actualitate, cînd dinţii mă dor foarte tare?

Nu mă jenează calamburul, în afara acestei dureri sînt un nesimţit, deşi aici, acum, pot fi, simultan, la înălţimea lui Tolstoi, simţind exact ca şi el: cînd te înnebuneşte o măsea, nu mai ştii de Shakespeare!

Totul porneşte de la cel mai grav şi mai apăsător refuz al minţii mele - refuzul de a merge la dentist pînă cînd durerea nu ajunge în stadiul de "cuţit-os" şi refuză, ea, orice negocieri. Mi s-a întîmplat de cîteva ori.

E foarte rău cînd ea apare noaptea, trezindu-te din somn.

Înseamnă că e lată.

În întuneric, pipăind cu vîrful limbii smaltul blestemat, teama de extracţie sau doar de obturare a canalului se amplifică odată cu o altă nenorocire: speranţa. Nădejdea puerilă că durerea va ceda, că-i o simplă nevralgie - aşa cum există simple mîrşăvii... - că te-a tras un curent, că...

O anume duioşie civilizată conduce la grija de a nu trezi toată casa pentru că te dor dinţii: pipăind de data asta cu degetele, în întunericul băii, marginile farmaciei, se găsesc antinevralgicele.

Se păşeşte tiptil - pentru a nu crea panică - pînă în bucătărie, se bea, la lumină, un pahar cu apă, se înghit două buline, dar n-ar fi mai bine trei?, trei n-ar fi prea multe şi ar da în tahicardie? Durerea dezagregă frazele şi vine o altă idee: de ce dacă trăim dezagregarea lumii, nu m-aş bucura şi eu, pînă una alta, de dezagregarea durerii mele de dinţi? De ce n-ar avea antinevralgicele mele o forţă mai mare decît orice ONU în Bosnia? Ivan Karamazov şi agenţia Reuter devin la fel de valabile şi de lucrative.

Durerea parcă aude speranţa, parcă o înţelege, parcă adoarme odată cu măseaua. Precisă, se modelează o nouă imagine: durerea s-a instalat sub o lucrare veche de 20 de ani, pentru care s-a omorît nervul, s-a obturat canalul, şi atunci, dacă s-a omorît nervul, de unde...?

Durerea intră în altă fază: se dă supusă, învinsă, biruită de duioşie umană. Măseaua se impregnează de milă.

Pînă în zori, se stă de veghe la legănarea atît a nevralgiei cît şi a speralgiei - trebuie să existe, cum întotdeauna "există un asemenea partid!", şi un asemenea cuvînt, un cuvînt pentru durerea speranţei; din cînd în cînd, se mişcă uşor limba spre măsea, tatonînd-o tandru. Doarme.

Dimineaţa, cînd soarele e suliţă pe cer şi BBC-ul anunţă, la Radio Contact, că poate fi receptat şi la Slobozia, limba vrea să se plimbe mai voioasă pe suprafaţa dentară, ca o fată matinală şi inteligentă pe malul unei mări însorite.

Urmează un urlet, din cap pînă în picioare. Măseaua se întinde pînă în creier, întorcîndu-se pînă în plămîni. Ea ţipă ca omul din subterană: "Liza, nu pot fi bun!"

Atîta prospeţime în senzaţie, atîta viclenie, cultură şi talent în neîndurare, toate într-o singură alveolă... - de unde au scos imbecilii că o măsea e lipsită de idei? Piano, piano, un dur bombardament cu antibiotice ar putea să salveze negocierile. Orice măsea o poate încurca în politica ei externă.

Radu COSAŞU

Coperţi de lectură

"La paradisul cărţilor"

Mărturisesc că tarabele cu cărţi risipite prin Bucureşti exercită asupra mea o atracţie ciudată. De la depărtare, ele seamănă cu "pupitrele" florăreselor sau "tejghelele" zarzavagiilor. Aceeaşi bulimie de culori.

Mă lipesc de o astfel de tarabă, parcurgînd sutele de coperţi multicolore. Ele sînt de trei feluri: impresionante - adică servind just mesajului cărţii, insipide-incolore-inodore şi, în fine, kitsch. Coperţile kitsch sînt de două feluri: pictate gen revistă cu benzi desenate sau executate printr-un colaj din cele mai bizare asocieri de fotografii, decupate de aiurea. Mai există un gen, ce-i drept mai timid, ce combină colajul cu pictura sau grafica de consum. Dar să parcurgem cîteva coperţi cu ochiul lui Polifem.

- Russel Janney / "Miracolul clopotelor". Pe un fond bleu-bombon, un colaj compus din: un bust (alb-negru) al lui Marilyn Monroe, perechea Humphrey Bogart-Ingrid Bergman într-o îmbrăţişare tandră din filmul "Casablanca", o călugăriţă plutind între două turle de biserică şi, în prim plan, un bărbat bine, cu un costum gri-petrol cu dungi subţiri, verticale, cămaşă albă şi cravată roşie, plus o pălărie gen "Al Capone". Ce legătură ar putea avea toate aceste personaje cu cartea respectivă, rămîne un mister.

- Pentru romanul "Fiesta" de Hemingway, "graficianul" a ales fără prea multe complicaţii drept copertă o fotografie de modă cu un el şi o ea într-un bar, preluată în întregime din revista franceză "Marie - Claire".

- Kate Coscarelli / "Faimă şi avere". Pe copertă, un grup de persoane din lumea bună, cu o mireasă şi un mire, încremeniţi cu toţii lîngă o limuzină, un grup de tineri fericiţi coborînd dintr-un avion, capul unei frumoase brunete plutind pe lîngă un felinar baroc, urmărit de bustul unui ochelarist încruntat, cu smoking, plastron şi papion şi - colac peste pupăză - un portret al renumitului actor şi cîntăreţ francez Patrick Brüel (sic!). În prim plan, mare, profilul unei blonde cu ochi albaştri, zîmbind în extaz.

- Dar poate că asocierea cea mai stranie se află pe coperta cărţii "Lupta pentru milioane" de Jules Verne: o poză mare cu Yves Montand arătînd cu degetul, fotografie asociată unei imagini cu nişte soldaţi în uniforme ţariste, conduşi de un ofiţer cu şapcă şi mustaţă! Se mai disting cu greu, într-un colţ, siluetele roşii ale unor soldaţi proiectate pe fundalul orbitor - alb, roz şi orange - al unei explozii. Cred că e greu de înţeles ce legătură ar putea fi între Montand, soldaţii ţarişti, explozia şi lupta pentru milioane a lui Verne.

(va urma)

Cristian CRISBĂŞAN

Să vorbim despre...

EDUCAŢIE

Am avut un bunic, nea Niţă, om venerabil, odihnească-l Dumnezeu în pace. Tata mare, cum era denumit, nu ştia carte, era analfabet. Despre el se spunea că n-are şcoală, dar are şcoala vieţii. Cât era ziua de mare istorisea, ca să o spun pe a dreaptă, având ce istorisi. Tot ce spunea începea cu zicerea: "Pe vremea mea..." Pe vremea lui se întâmplau lucruri de neînchipuit. Pe vremea lui, pleca cu un galben la târg şi cumpăra jumătate de oraş. Pe vremea lui fetele nu se dădeau cu chinoroz şi nu umblau creanga. Pe vremea lui oamenii nu se pungăşeau ci vorbeau cinstit-negustoreşte. Pe vremea lui oamenii nu se înrăiseră şi chiar când nu se cunoşteau îşi dădeau bineţe... mie căzându-mi cu tronc acest continuu "pe vremea mea".

Mi-am amintit de aceste toate acum, când după mai bine de jumătate de secol de când eram de-o şchioapă, am început şi eu să-i dau zor cu...

Pe vremea mea eram învăţat cum să mă spăl pe dinţi. Nu aşa la repezeală, ci de la stânga la dreapta şi de la dreapta la stânga, de sus în jos şi de jos în sus. Când suflu nasul să nu-l tranform într-o trompetă şi alte de acestea.

Pe vremea mea eram învăţat să fiu respectuos, să nu mint, să nu pârăsc, să fiu milos, să nu râd de oamenii cu beteşug, să-i ajut pe cei bătrâni. Să mă scol în picioare când vine cineva în vizită, să nu mă bag în vorba celor mari şi câte şi mai câte altele.

Pe vremea mea, mare jelanie era la masă: coatele să fie lipite de trup, nu depărtate în aer ca aripile păsărilor; că se mănâncă cu stânga; că furculiţa se ţine de sus, nu de acolo de unde încep dinţii; că nu se muşcă din felia de pâine, ci se face dumicaţi; că nu se soarbe supa cu zgomot; că nu se plescăie din buze. Că nu se vorbeşte cu gura plină. Că nu se taie tocătura cu cuţitul şi multe, multe altele de ţi se făcea lehamite să mai mănânci.

Acestea, pe vremea mea, erau învăţăturile pe care le primea un copil. Acum sunt altele. Bunăoară, iată ce citesc într-un ziar de mare tiraj, în pagina cu mica publicitate, la rubrica aniversări. O felicitare detaliată; ştiut fiind că un cuvânt, conform tarifelor, se plăteşte cu sute de lei, anunţul trebuie să fi costat mai bine de o retribuţie de primă mână cu toate indexările indexărilor cu tot:

"La împlinirea celor cinci ani îţi dorim scumpă şi iubită Laura să te înalţi pe temelii sigure şi durabile care sunt cele mai sfinte şi adevărate. Să ştii să aştepţi, să înduri, să speri. Paşii să-ţi fie călăuziţi de îngerii din cer, să trăieşti în lumea viselor împlinite, a trandafirilor înfloriţi şi să te înalţi prin noblete sufletească sus, cât mai sus, ca să te poţi numi un OM ADEVĂRAT. Părinţii Marioara şi Ionel..."

Ce să înţelegi din aceste recomandări făcute unui copil de cinci ani? Că Laura este şcolită. Că Laura citeşte ziarele. Că Laura este mintoasă. Ce să spun? E dată dracului, Laura...

Mihai POPESCU

Pagină realizată de Alex. Leo ŞERBAN

"Indicaţii preţioase" (III)

Din perspectiva obiectivului strategic, (re)con-strucţia societăţii civile, aşa-zisa autonomie a minorităţii maghiare nu-i ceva de speriat; dimpotrivă, existenţa pe teritoriul României a mai multor zone economico-administrative (în care factorul etnic poate juca, la început, un anumit rol) nu poate fi decît benefică. De ce n-ar exista în Ardeal (sau în Banat) mai multe "zone speciale de dezvoltare economică şi comerţ liber" (eventual după model chinezesc, să spunem) ? Cînd, în 1990, unii timişoreni au cerut aşa ceva, au fost imediat acuzaţi de plănuire a dezmembrării ţării; de fapt, ceea ce se cerea era suspendarea planificării centralizate pentru regiunea Timişoarei sau, cu alte cuvinte, permisiunea ca profiturile obţinute acolo să nu mai fie folosite de stat pentru subvenţionarea industriilor falimentare din Sudul Moldovei, din Oltenia sau Dobrogea etc., ci să fie folosite ca investiţii de capital pentru dezvoltarea regiunii bănăţene respective. Reformele lui Deng Xiao Ping, după 1978, s-au întemeiat tocmai pe crearea de zone economice "speciale" - în realitate, pe promovarea agresivă a unei autonomii economico-administrative, îndeosebi în Sudul Chinei şi în zona de coastă; lăsate mai bine de un deceniu să se dezvolte, beneficiind de scutiri de impozite şi de masive investiţii străine de capital şi know-how, aceste zone contribuie actualmente la prosperitatea generală a ţării (mai ales prin sistemul de preţuri şi servicii, şi mai puţin prin impozite directe), inclusiv la retehnologizarea din zonele de interior, aflate încă sub controlul Beijingului. Ideea că, pentru început, profitul trebuie investit acolo unde a fost el produs, iar zonele necontrolate de la "centru" vor fi şi cele mai dezvoltate, va întîmpina, desigur, rezistenţa birocraţiei bucureştene (care n-ar mai putea satisface toate doleanţele clienţilor politici - ale minerilor de pildă), precum şi a birocraţiilor locale, private de baza economică a puterii lor politice (în plan local, totuşi, rezistenţa nu va fi prea îndîrjită, deoarece "activiştii' cei mai inteligenţi vor şti să tragă mari foloase de pe urma "autonomiei", mult mai mari - şi mai de lună durată - decît cele obţinute din partea centralismului). Pe scurt, o atitudine civilizată, europeană, normală (deci generoasă) faţă de o importantă minoritate naţională se poate dovedi extrem de productivă pînă şi din punct de vedere strict economic, contribuind totodată la grăbirea procesului de (re)construcţie a societăţii civile.

Nevoia de paternalism

Cîteva vorbe despre posibilitatea restaurării monarhiei: întîi, cred că nu-i cu putinţă, iar apoi, chiar dacă printr-o minune s-ar înfăptui aşa ceva, n-ar fi de dorit.Explicaţii, acum. Ţăranii care, în 1947, ar fi murit pentru Rege, între timp chiar au murit; noile generaţii preferă, se pare, să aibă iluzia că ar "controla" situaţia, alegînd (sau doar culegînd) un preşedinte, cît mai provizoriu, după moda americănească. În plus, în România (ca şi în Rusia, Ucraina, Serbia sau Albania), lumea are nevoie, de fapt, de un Tată, care să îi elibereze de povara deciziilor şi care "să dea" **panem et circenses**; situaţia a fost perfect descrisă de Dostoievski, în **Fraţii Karamazov**, în capitolul **Marele Inchizitor**, şi acele pagini ar trebui recitite de oricine vrea să ştie de ce a avut Regele atîta succes de public în primăvara lui '92, dar şi de ce a rezistat Ceauşescu la putere vreme de aproape un sfert de veac, sau de ce a fost ales, în mai '90, Iliescu, spre a fi reales în septembrie-octombrie '92.

Nicolae Ceauşescu a fost adevăratul Tată al necăjitului nostru popor, după cum el i-a fost şi veritabila expresie, în cele bune şi mai ales cele rele (i-a sfidat pe sovietici, mai ales în August '68, le-a dat la cap ungurilor din Transilvania, l-a serbat pe Burebista, a făcut din lamentabilul **Trei culori**...imnul de Stat - versuri mai de spaimă nu are decît **Deşteaptă-te , române!**, cîntecul preferat al lui Ion Antonescu -, le-a asigurat românilor, pînă prin 1983, o "conştiinţă fericită" prin asumarea reală şi mimată a tuturor responsabilităţilor etc.). Nu sînt semne că poporul s-ar fi schimbat prea mult de trei ani încoace; comportamentul majorităţii, ca şi cel al feluritelor minorităţi, este revelator. Ion Iliescu nu doar că a apărut la televizor cînd trebuia, dar s-a şi prezentat drept Tatăl-cel-Bun,în contrast cu Nicolae Ceauşescu, care devenise Tatăl-cel-Rău, dar prin aceasta nu mai puţin un Tată adevărat (nu **le dădea** de mîncare, nu **le dădea** căldură, îi mai bătea la poponeaţă etc.). Iliescu "le-a dat pămînt" şi, lucru important pentru cine l-a citit pe Shakespeare, l-a ucis pe Tatăl-cel-Rău, reducîndu-l la condiţia de Dracula (lucrurile sînt, de fapt, mai complicate: cf.**Richard al II-lea**, cele două părţi ale lui **Henric al IV-lea**, precum şi **Henric al V-lea** sau, parţial, **Macbeth**). Iliescu e de-al "lor", e dintre cei care, metaforic vorbind, a "mîncat salam cu soia" (o formulă ingenioasă pentru a spune că a mîncat din tot rahatul comunisto-naţionalisto-ceauşist aflat pe piaţă în România acelor ani).

Cine "n-a mîncat salam cu soia" (Regele, Ion Raţiu etc.), nu e bun, în măsura în care n-a participat la marea cuminecare cu rahat ceauşist din România şi, ca atare, este resimţit ca prea pur. Mai ales Regele face, din acest punct de vedere, o figură foarte "proastă": l-a arestat pe Antonescu (salvînd România de la dezastru) s-a opus sovieticilor şi lui Petru Groza, a criticat comunismul de pe vremea Anei Pauker şi a lui Dej, n-a stat de vorbă cu Ceauşescu - pe scurt, n-a mîncat "salam cu soia", ca toată lumea (pînă şi Noica, Eliade sau Cioran şi-au avut "salamul lor cu soia", dacă nu mai recent, atunci înainte de cel de-al doilea război mondial); iar această generaţie nu-l va accepta niciodată (şi pentru următoarea va fi prea tîrziu), căci Regele reprezintă întruchiparea conştiinţei vinovate româneşti: a fost cu putinţă ca un foarte-tînăr să-şi dea seama, de la început, de ceea ce este rău şi ceea ce este bine pentru ţară, şi s-a opus răului. Masele de credincioşi în idealurile comunismului, cei care au plîns la moartea lui Stalin şi au devenit, după Plenara din aprilie 1964, mari patrioţi, cei care ar fi fost gata, în August 1968, să se bată cu Superputerea vecină şi să moară pentru Ceauşescu şi Partidul Comunist, cei care au tăcut nu numai la şedinţele de partid sau la învăţămîntul politico-idologic - toţi aceştia nu mai au nici o scuză. Înţelepciunea Regelui (a plecat la timp din România, nu şi-a învăţat fetele să vorbească româneşte, n-a venit la Bucureşti imediat după 22 Decembrie 1989 ş.a.m.d.) este cu adevărat regească, adică deasupra eventualelor noastre dibăcii şi deşteptăciuni, şi - aş îndrăzni să spun - chiar deasupra gîndurilor nemijlocite şi a voinţei lui Mihai I; aici stă adevărata minune, în cum a reuşit Regele să fie cu adevărat regesc, în ciuda situaţiei generale şi a anumitor sfetnici - iar nu în gugumănii debitate pompos, de felul: "Regele e legătura României cu Dumnezeu!"

O altă formă a fugii de răspundere

Aşa cum au căzut, aşa vor rămîne lucrurile în această privinţă; inflamarea inadmisibilă a unora, îndeosebi a unei părţi a intelectualităţii ("dăscălimea") la ideea monarhică este (pe lîngă regretabila confuzie între regim politic şi formă de guvernămînt) semnul sigur al lipsei mai generale de capacitate lăuntrică de a-şi asuma responsabilităţi reale, adică politice, sociale şi chiar economice. Popularitatea de care se bucură Regele în anumite cercuri este mai puţin expresia convingerii că, într-adevăr, "Monarhia sal-vează România!", că Regele ar aduce cu sine prosperitatea economică, stabilitatea politică internă şi respectabilitatea externă, ci mai degrabă o altă formă a fugii de răspundere: dacă Regele nu vine să "ne dea" fericirile lumii acesteia, de vină e Iliescu, care, pur şi simplu, nici nu-l prea lasă să vină în ţară. Ca atare, Iliescu va fi vinovat de privaţiunile prezente şi viitoare, iar la nevoie el va putea fi, cel puţin mental, sacrificat drept ţap ispăşitor. Evident, vina guvernanţilor români de după 22 Decembrie 1989 este una reală, dar mult mai discutabilă decît apare ea în astfel de apologii mascate ale precarităţilor interioare ale "dăscălimii".

Actualmente, intelectualitatea noastră pare blocată în chestiuni în esenţă parohiale, dacă nu de-a dreptul superflue, uitînd imperativul strategic; în ce are ea mai bun, intelectualitatea se prezintă drept Mihai Şora, Octavian Paler, Nicolae Manolescu, Stelian Tănase sau Andrei Pleşu. Pe de altă parte însă, un Eugen Barbu nu-i doar un neg pe obrazul alminteri curat al intelectualului român, ci o expresie a unei realităţi triste, ce trebuie conştientizată şi asumată: o anumită dibăcie, care poate dovedi chiar talent (personal, **Principele** mi se pare o carte bine scrisă - la fel, poezia **Jeluirea lui Omega**, a lui Adrian Păunescu, sau traducerile lui Romulus Vulpescu etc.), în absenţa caracterului. Nu pare să fie o întîmplare faptul că personajele cele mai reuşite ale literaturii româneşti, de la N.Filimon la I.L.Caragiale şi de la Mateiu I.Caragiale la G.Călinescu (spre a nu aminti personajele care au fost N. Filimon, I. L. Caragiale, Mateiu Caragiale sau G. Călinescu), sînt, fără excepţie, "negative", lipsite de "caracter", de "concept", incapabile să vadă cerul înstelat sau legea morală, dar foarte adaptate luptei pentru ciolanul cel de toate zilele. Dacă cineva manifestă imaginaţie politică şi încearcă să se bată cu morile de vînt (Mihai Şora şi Andrei Pleşu, de pildă), va fi atacat din toate părţile şi lăsat să fie mai singur de cît domnul K.; dacă alţii (N.Manolescu, Stelian Tănase etc.) vor dori să se bată în mod eficient, vor fi suspectaţi de cele mai rele intenţii.

Intelectualitatea românească are neîntîrziata obligaţie de a da socoteală pentru situaţia în care a ajuns ţara în anul 1993, nu să găsească trecuţi şi actuali ţapi ispăşitori sau să se scuze pentru acceptarea **de facto** a comunismului ("trebuia să-mi apară cartea", "am nevastă şi copii", "n-am intrat în partid decît în 1968" şi altele de acelaşi fel). E mult mai lesne să aştepţi mîntuirea să se pogoare asupra ta (sub forma C.F.S.N., a lui Ion Iliescu, a Regelui, a te-miri-cărei Mişcări), la fel cum, în anii '50, i-au aşteptat unii pe americani să se pogoare (cam în felul în care se vor fi îndurat, pînă la urmă, de Somalia), sau să rămîi blocat într-un mister ("21-22, cine-a tras în noi?"), şi este mult mai greu să faci efortul de a înţelege de ce s-a prăbuşit Uniunea Sovietică (plus Europa de Răsărit) în 1989-1991, sau ce s-a întîmplat în fosta Iugoslavie, sau în fosta Ceho-Slovacie, sau în Ucraina, sau în Kazahstan, sau în China. Şi este infinit mai greu să acţionezi, acum, pentru (re)construcţia societăţii civile româneşti.

Dar numai calea spre o societate civilă poate asigura un viitor civilizat României şi locuitorilor ei; şi doar intelectualitatea noastră este capabilă să găsească, eventual, o potecă mai scurtă şi mai puţin abruptă spre acest obiectiv strategic. Pentru aceasta însă, nu există nici formule magice, nici minuni, nici indicaţii preţioase; pur şi simplu este nevoie de inteligenţă, imaginaţie politică, disponibilitate de compromis (i.e. capacitate de a îndura un eşec tactic cînd acesta nu atinge esenţial ţelul strategic), non-fundamentalism ideologic şi generozitate. Şi patriotism.

Apărut în AGORA,
vol. VI, nr. 1/1993))

Dan OPRESCU
ianuarie 1993

Ultimul interviu al lui Constantin Noica

Interviul pe care-l publicăm a fost realizat cu mai puţin de o lună înainte de moartea lui Constantin NOICA, de către Petru Cârdu, scriitor român din Voivodina (Jugoslavia)

Constantin Noica, cel mai de seamă gînditor român, s-a născut în 1909, cu doi ani mai tîrziu decît Mircea Eliade şi cu doi înaintea lui Emil Cioran. Şi-a făcut studiile cu ei, la Bucureşti, apoi la Paris şi Berlin. Spre deosebire de aceştia, a ales însă să rămînă în ţară şi după război. Dar tinereţea care i-a unit, studiile comune, colaborările la aceleaşi reviste, i-au făcut să rămînă prieteni pînă în clipa de faţă. La moartea lui Eliade, Cioran i-a scris lui Noica: "Din clipa în care am auzit că nu i-au mai rămas lui Mircea decît cîteva ore de viaţă, amintirile din tinereţea noastră au început să izvorască în noian. Rolul pe care l-a jucat atunci, pentru noi, el l-a păstrat, pe bună dreptate, în toţi anii care au urmat. În timp ce rumegam asemenea idei nu m-am putut împiedica să mă gîndesc la tine, succesorul lui legitim. În felul tău ai realizat – cu ce riscuri şi sacrificii! – o operă diferită, dar pentru neamul nostru avînd aceeaşi semnificaţie. (Paris, 4 mai 1986)."

După ce am avut ocazia să-i cunosc la Paris pe cei doi monştri sacri ai culturii contemporane, Eliade şi Cioran, paşii mei s-au îndreptat spre Bucureşti, cu gîndul să-l cunosc pe marele prieten al celor doi şi să închid astfel acest triunghi providenţial al culturii româneşti de azi. Dar (nu întîmplător), nu aveam să-l întîlnesc pe înţeleptul de la Păltiniş, la Bucureşti. Din 1975, Noica trăia retras în cea mai înaltă staţiune de munte din România: Păltiniş (lîngă Sibiu, oraşul întemeiat de saşi în secolul al XIII-lea), aflat la 1600 metri altitudine. Ca să ajung la Noica, m-am adresat, prin prietenul meu, poetul Ştefan Augustin Doinaş, lui Gabriel Liiceanu, cel care, ca discipol, i-a stat în preajmă vreme de 20 de ani, şi care prin cartea Jurnalul de la Păltiniş **şi recentul** Epistolar **i-a creat o popularitate care depăşeşte graniţele fireşti ale filosofiei. Am ajuns într-o seară de început de noiembrie, după şase ore de drum. De la Sibiu, un om admirabil, pe numele de Liviu Popa ne duce cu maşina pînă la Păltiniş. În drum, ne oprim la Răşinari, locul de naştere al lui Cioran. La Păltiniş: ninge ambiţios ca pe o carte poştală. Noica se află la o cabană săsească dinaintea războiului. Este de o modestie care depăşeşte imaginaţia. Odaia lui Noica ne trimite la vechii înţelepţi ai Greciei, la odaia în care Heraclit i-a primit pe vizitatorii săi. Pe etajul mansardat: o pictură reprezentînd, în replică imaginile parietale de la ALTAMIRA.**

• Reproşaţi Occidentului ceea ce i se întîmplă, dar faceţi abstracţie de cele care se petrec aici, în România? Pe această linie, aţi stîrnit uneori comentarii de-a dreptul nefavorabile la adresa gîndirii D-voastră, la adresa felului în care vedeţi lucrurile.

– Din păcate, pe de o parte, oamenii nu ştiu să citească, pe de altă parte, citesc lucruri care nu există. Evident că-mi era greu să spun "în ţara mea socialistă", că ţara mea nu există, şi mi-e greu să spun că-n toate statele socialiste e vorba de populaţii şi nu de popoare. Cîte un singur conducător decide de rest, şi poporul, aşa cum arătaţi D-voastră atît de frumos despre Iugoslavia, n-are dreptul nici să afirme ceva nici să schimbe ceva. Dar întregirea firească pentru un cititor care vrea să mă citească aşa cum trebuie nu e că laud România, ci că mi-e atît de ruşine de inexistenţa noastră, încît nici nu mai vorbesc. Mă prevalez de vorba lui Parmenide că despre ce nu este nu trebuie vorbit. Or, cred că aşa trebuia citit textul meu.* Iar cînd spun că sînt iritat, vorbesc de un Weizsäcker, de fizicianul care a devenit jurnalist, de Konrad Lorenz, vorbesc de cei mari care cu alerta lor ne aşează în umilinţa de a aştepta anul 2000 sub nivelul moral al anului o mie. E o ruşine pentru umanitatea de astăzi să privească spre anul o mie, cînd oamenii aşteptau cu un sens sfîrşitul Terrei, în timp ce noi aşteptăm ca nişte şobolani acest sfîrşit. Şi atunci, spun eu, rog pe cei care vor citi prefaţa ca atare în conjuncţiune, de rîndul acesta, cu **întreaga** mea lucrare, să vadă în ea protestul unui european de margine împotriva Europei adevărate care nu se mai recunoaşte ca atare.

• Noica în chilia de la Păltiniş! Aveţi o sobă, pe sobă două ibrice ca să vă încălziţi apă. Aveţi o chiuvetă care se varsă într-o găleată pe care, atunci cînd se umple, vă duceţi s-o aruncaţi afară. Ce obiecte mai aveţi în afară de pat? În această simplificare voită a vieţii D-voastră nu vedeţi pînă la urmă o complicare în excesul de simplitate? Sau avem sensuri diferite despre ceea ce este simplu şi complicat?

– Civilizaţia ne sărăceşte. Civilizaţia ne face să nu mai avem contact cu lucrurile. Simpla întîlnire cu nodurile unui lemn, a vărsa apa unei găleţi, a şterge praful – înseamnă, pur şi simplu, a-ţi afirma vitalitatea tîrzie, chiar tîrzie, şi mai ales cea tîrzie. E o chestiune, dacă vreţi, de tehnică, e vorba de yoga. Eu practic yoga sub forma semicivilizaţiei.

• Şi totuşi, faţă de Cioran, eu aş spune că sînteţi un optimist incurabil!

– Aparent. Uitaţi, acum, sînt pesimist cu privire la destinul ţărilor ăstora de margine, şi-n primul rînd al României. Sau puterile mari, giganţii, rămîn giganţi, deşi în istorie sunt sortiţi pieirii, şi atunci noi rămînem nişte ţări periferice. Şi Ungaria, şi Cehoslovacia, noi cu atît mai mult. Undeva în marginea Europei. Sau gigantismul se năruie, şi atunci dacă nu vine valul lumii a treia, Europa va fi o federaţie de state europene, o federaţie în care iarăşi toate ţările astea rămîn (şi noi cu atît mai mult), ţări condamnate la minorat.

• Pentru D-voastră politica este asemenea meteorologiei. Azi plouă, mîine e soare. Cultura nu e totuşi de ordinul meteorologiei. Forma unui popor de a se afirma este cultura, nu-i aşa? Politicul e întîmplător.

– Politicul nu e numai întîmplător. Politicul e o ruşine a istoriei spiritului. E forma cea mai joasă de istorie a spiritului. Dar dacă am lăsat să se picteze aici, sau am cerut să se picteze Altamira, e pentru a arăta prietenilor care mă vizitează că luăm lumea de la început. Orice istorie în afară de istoria politică e mai interesantă: istoria matematicilor, care e una a spiritului, istoria filosofiei, dar chiar şi istoria costumelor, toate sînt mai interesante. Istoria e batjocorită de politic în măsura în care politicul duce permanent la tiranie (de un fel sau altul). Politicul are această obsesie lamentabilă de a amîna. "Staţi niţel, să facem ordine!" Dar ordine în vederea a ce?

• Cum aţi putea formula, pe scurt, gîndul, ideea care v-a însoţit toată viaţa?

– Aveam un prieten, Ionel Gherea, care a scris despre problema eului. Nu putea scrie altceva, şi zicea că nici nu e nevoie să scrii altceva. L-am întrebat: dacă ar telegrafia un american "Sosesc mîine la Bucureşti ca să-mi spui: ce este eul?" Ai şti ce să-i spui? Ionel Gherea mi-a spus: aş şti. În momentul acela am simţit că nu e filosof. Eu nu ştiu.

• Cum vă situaţi în raport cu cele trei mari direcţii de gîndire ale secolului XX: existenţialism, fenomenologie, ontologismul heideggerian?

– Nu dau nume lucrurilor mele. Dacă alţii şi-au găsit numele cu atît mai bine, sau cu atît mai rău pentru ei. Însă, dacă e să mă situez fără nume, mă situez într-o a patra aşezare, nici una din cele trei nu mă satisface. Aşezarea mea vrea să fie ca cea hegeliană, să am dreptate cu dreptatea altora cu tot, adică să-i integrez pe toţi.

• Aţi avut de-a lungul unei vieţi ambiţia de a crea un sistem filosofic. Credeţi că este justificată o asemenea încercare, de vreme ce epoca sistemelor filosofice a murit odată cu Hegel?

– Eu contest că e vorba de sistem, cel puţin în ceea ce mă priveşte. Îi răspundeam lui Gabriel că orice gîndire organizată este un sistem, pînă şi o declaraţie de dragoste este un sistem. Dincolo de asta, n-am avut veleitatea sistemului, şi stau bine cu veacul, în măsura în care nu mă etichetează. Dacă

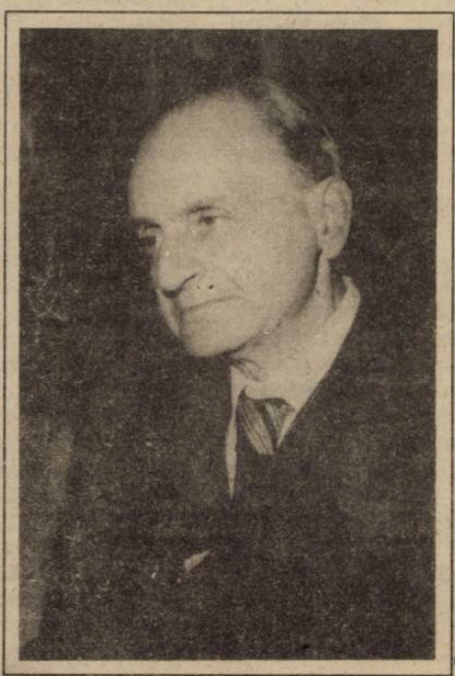

© I. Cucu

însă, îmi pune epitaf, mă fac că am murit undeva, fără chip...

• Dacă o declaraţie de dragoste este un sistem, cîte femei sînt care v-au fascinat?

– Întrebarea este interesantă. Fac deosebirea între Casanova şi Don Juan. Don Juan are o mie de femei şi spune: dacă ar mai exista Pămînt, le-aş cuceri şi pe cele de acolo. Nu se sperie ca noi de ceea ce ştie, de bogăţia de cunoştinţe, dar nici nu învaţă nimic de la femei. Şi nici nu le învaţă ceva pe ele. Casanova măcar le făcea plăcere. N-am avut cu adevărat dragoste decît pentru fiinţele pe care le-am putut spori. Şi a spori înseamnă, pentru mine, a acţiona asupra celor trei etaje: trup, pe care nu-l excludeam deloc, suflet şi spirit. Fiinţele fără spirit nu m-au interesat. Numai ritul, care ţine de spirit, integrează şi valorile trupeşti şi pe cele sufleteşti. Cîte femei m-au fascinat? Nu sînt "mille tre", dar sînt cîteva.

• Aţi iubit vreo femeie la Păltiniş? Ce ecou au avut pentru D-voastră: "Jurnalul de la Păltiniş" şi "Epistolarul"?

– Au fost mari succese pînă şi în sensul că, după 75 de ani, o mulţime de femei m-au îmbrăţişat, la propriu şi la figurat. La figurat, s-au ales cu ceva, la propriu – mai puţin. La Păltiniş, nu m-am ocupat cu lucrul ăsta, dar nici nu l-am refuzat, pentru că, aşa cum spuneam, şi în tinereţe, femeile mă fecundează. Evident – mi s-a răspuns deseori că mai bine le-aş fecunda eu pe ele. Efectiv, sufletul feminin îmi vorbeşte; n-am stat să număr cîte au fost. Ceea ce însă pot să vă spun e că dacă eşti om întreg, dacă nu eşti degradat total de bătrîneţe, ai foarte mare succes după şaptezeci şi cinci de ani. Foarte mare succes...

• Ce e Păltinişul? Un fel de "Holzwege" al lui Heidegger?

– "Holzwege" n-aş spune, pentru că drumurile pe care mergi pot sfîrşi într-o fundătură, pe cînd eu **stau** aici. Prefer vorba lui Eminescu: "În temeiul codrului / Cale nu-i, cărare nu-i / Îi pierdură urmele / Ciobănaş cu turmele / Şi-i pierdură semnele / Pădurari cu lemnele..."

Eu, sînt aici, **m-am aşezat** aici, am vrut să mă aşez în temeiul fiinţei mele, şi, de asta, călătoresc în spaţiul închis, dar cu deschiderea lui, deschiderea, aş spune, a Păltinişului.

• Aţi pomenit de ciobănaş,de oile lui. Ce înseamnă "Mioriţa" pentru Constantin Noica?

– **Mioriţa** înseamnă foarte puţin, aşa cum o interpretează chiar Mircea Vulcănescu, ca resemnare înseamnă foarte puţin... Consimţirea aceea la moarte şi moartea, aproape povestită, aşa, tuturora, (şi care, astfel, nici nu mai e moarte). Frumuseţea textului e reală. **Mioriţa** însă nu-mi place din cauza mioriticului, şi a acelui sentiment al ondulaţiei universale, care îngheaţă totul. Oricum, pentru mine, simbolul spaţial falsifică culturile.

• În Epistolarul lui Gabriel Liiceanu am întîlnit şi un Epilog: "Ar trebui să surprindă, pe cel care vine la Păltiniş, faptul că nu găseşte acolo nici un fel de paltini. De ce vor fi numit aşa locul? Şi la fel, de ce: Jurnalul de la Păltiniş**?"**

– Cred, într-adevăr, că sînt victima unei fabule. Şi mai cred că fabula asta a prins pentru că oamenii au nevoie de mituri. E nevoie să-ţi faci eroi chiar dacă nu există. La fel cum un sfînt recunoaşte că e plin de păcate şi un erou îţi mărturiseşte uneori că "făcea pe el" în momentul cînd gestul său eroic se consuma, ei bine şi eu îmi ştiu limitele. Situaţia mea de profet îmi falsifică viaţa, dar eu mi-o asum, mi-o asum aproape ca farmacistul de la Sebeş, care spunea că în urma a ceea ce s-a scris despre el în **Flacăra**, un ziar popular, alifia lui e cerută de patru mii de oameni din ţară. Şi a venit să mă întrebe: "Că mă fac?" Şi i-am răspuns: "De vreme ce ei cer doctoria asta, înseamnă că pe jumătate sînt vindecaţi". Ei bine, atunci încep să cred că şi rolul meu e ăsta, deşi am fost propulsat undeva, catapultat aşa, în condiţia asta, nemeritată, de înţelept de la Păltiniş. Cei care vin aici îmi acceptă sfaturile obişnuite ca pe un placebo şi au şanse să se vindece.

Dar am să vă spun cine e adevăratul înţelept de la Păltiniş. Adevăratul înţelept este căruţaşul staţiunii care cară lemne de la o vilă la alta, un căruţaş care mă întîlneşte duminica (cînd el se duce la biserică) făcînd turul Păltinişului. Acum vreun an, m-a întrebat: "Iar dai roata?" (Aşa numeşte el turul Păltinişului). I-am spus: – Dau roata, nea Pătă". – "Ce tot faci dumneata de vreo zece ani de cînd eşti aici?" – "Păi, nea Pătă, zic, o carte e ca o casă, mai faci una, o înnădeşti, mai faci alta." Dă el din cap şi-mi spune: "Toate au un gătat în lumea asta. Vezi de gătează şi dumneata!" Şi am primit lecţia asta a lui ca pe o frumoasă lecţie de încheiere a vieţii.

• Sînteţi un om care domină auditoriul, îl fascinează. Vă vine această forţă din singurătatea asta de la Păltiniş? De aici vă hrăniţi forţa?

– În fiecare din noi joacă ceea ce am vrut să fim în anii adolescenţei. Prietenul nostru, Andrei Pleşu, a vrut să fie actor. Pe undeva a rămas în el artistul. Pe la şaisprezece ani, unui prieten, Aristide Stelian, veneam şi-i ţineam discursuri ca să-mi pregătesc retorica. Probabil că un retor s-a născut în mine, pe care n-am reuşit să-l înnăbuş cu totul, în ciuda, ştiu eu, seriozităţii cu care mi-am luat specialitatea în mînă. Deci, acceptaţi că nu sînt decît fostul retor care n-a reuşit să extirpe din el morbul ultimei retorici.

• Ştiu că aveţi rezerve faţă de tot ce nu ţine de filosofie. Nu vă plac artele plastice sau lumea nu a înţeles o nunaţă a gîndirii D-voastră în care cuvîntul e pus, din nou, mai presus decît părelnica imagine. Nu vă place poezia, nu vă place cinematograful...

– Nu aveţi dreptate decît cînd spuneţi că nu-mi place cinematograful, şi motivez: are prea multe mijloace. Orice artă se face într-o limitaţie: "In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister" – zice Goethe. În limitaţia culorii trebuie să spui tot, în limitaţia cuvîntului să spui tot, în limitaţia sunetului – tot. Deci, aveţi dreptate numai cu cinematograful şi cu poezia în măsura în care e vorba de poezia modernă, adică făcută cu facilitate. Lui Eugen Simion, care-mi reproşa asta, îi răspundeam: Poezia seamănă, pentru mine, cu răspunsul tinerei ducese în noaptea nunţii. Tînăra ducesă îl întreba pe duce: – Mai fac şi alţi oameni lucrul ăsta? Atunci, ducele răspunde: – Sigur, toţi oamenii. – Păcat – zice ducesa. E o chestie atît de bună că ar fi trebuit păstrată pentru aristocraţi. La care eu spun: Aşa e poezia! Cît despre rest, vă răspund iarăşi cu o amintire. Aveam cincizeci de ani ca şi Edgar Papu. Şi ne-am întrebat ce să facem între cincizeci şi şaizeci de ani. Să citim sau să recitim? Şi n-am hotărît. Ne-am întîlnit la şaizeci şi ne-am întrebat între şaizeci şi şaptezeci: să citim sau să recitim? Şi n-am hotărît. La şaptezeci de ani, nu ne-am mai întrebat.

• Aţi citit cu lupa, aţi pipăit cu inima şi cu ochiul, cu febrilitate, "Caietele lui Eminescu", şi le-aţi adus la lumină, pentru a propune contemporanilor pe Eminescu ca om deplin al

culturii românești. Ce înseamnă acest om deplin?

– Vorba nu este a mea, ci a lui Iorga, care spunea "omul complet al culturii românești", și adăuga: "Nici un rînd din Eminescu nu trebuie lăsat netipărit". Eu spun, astăzi, fiindcă avem alte mijloace, nefacsimilat. Deosebirea între **Caiete** și ediția Perpessicius v-o pot arăta cu notele mele din Eminescu. Eu nu m-am ocupat decît două săptămîni de Eminescu, și sînt eminescolog la nivelul acelora care s-au ocupat toată viața. De ce? Pentru că am mers la original, și cu febrilitate, în două săptămîni, am răsfoit cele patruzeci și patru de **Caiete**, care multă vreme mi-au fost refuzate. Dar eu am făcut pe nebunul și le-am spus: Dom'le, eu sînt Călinescu, eu sînt Perpessicius, lor le-ați dat **Caietele**, dați-mi-le și mie. Oamenii au văzut că ceva e suspect cu mine și mi le-au dat. Ei bine, sînt ultimul care le-a văzut în întregime, numai că manuscrisele acestea nu trebuie văzute, trebuie studiate. La Ipotești ar trebui să se facă o supraetajare, unde să fie odăi pentru cei care stau săptămîni întregi să-l studieze pe Eminescu. Aș vrea să vă arăt de ce facsimilarea lui Eminescu reprezintă altceva decît tipărirea lui. Între multe gînduri, notații, rufe date la spălat, traduceri pe care le are, între încercările lui de a scrie în arabă, de a învăța sanscrita, de a se lămuri cu silogistica, pentru că n-o știa, apar gînduri neașteptate. V-aș citi un gînd pe aceeași pagină pe care sînt prezente și alte gînduri neașteptate și neconcordante cu primul. O să vedeți ce era în omulețul acesta la vîrsta de 21 de ani. Într-o scrisoare către Negruzzi, la 21 de ani, cînd Germania învinsese, el, zguduit de evenimente, scrie: "O, tăcuții, gînditorii, umanitarii germani, unde sînt ei? Vă încredințez că nu-i mai găsești. Și asta încă nu e nimic. O parte din soarta lumii, azi e în mîna lor. Veți vedea ce vor face. Veți vedea ce vor face". În aceeași pagină apare **Sofia** – natură dulce și înțeleaptă. Sau, în alte părți, apar gînduri scrise transversal, ca în manuscrisul 2258, gîndul: **Redă-mă neființei**. Cum ai să tipărești asta? Și cum ai să arăți că gîndul e venit răzleț? Am căzut în manuscrisul 2254, la pagina 9, peste versul : **Căzut e corpul nostru cînd sufletu-i căzut**, iar mai jos, la pagina 10, alături de un plan de teatru, apare versul **Ca o spaimă**... n-am știut să citesc cuvîntul următor și n-au știut nici cei de la Academie. Dacă ar fi știut l-am fi găsit la Perpessicius. După două zile, o doamnă de la Academie a descifrat: **împietrită. Ca o spaimă împietrită, ca un vis încremenit!** Ăsta nu e un vers, nu e nici un haiku, e o poezie întreagă. Eu consider că **spaimă împietrită** sunt notele lui, spaima lui de a nu ști tot, de a nu fi un om deplin.. M-am distrat să spun că existențialismul nu e decît spaimă împietrită, și atîta tot, în timp ce cultura este un vis încremenit. E, cum să nu facsimilez **Caietele**, cum să nu încep cu filele germane, care sunt începutul lui? Cum să rămîn la cele 65 de poezii ale lui Maiorescu, chiar dacă adaug ce s-a găsit valabil în postume (și rămîn la viziunea lui Negoițescu, a primatului postumelor asupra antumelor), cum să-l mutilezi pe Eminescu, cînd îl ai întreg de la cei cinci ani de Berlin, pînă la nebunia care-l face să încerce un sistem de filosofie, în care prietenul nostru de la revista de filosofie nu se mai descurcă de vreo douăzeci de ani încoace.** Tocmai haosul acesta germinativ – ăsta-i Eminescu. Cînd vreau să-i insult pe contemporanii mei le spun: Dacă am avea un film cu Eminescu, v-ați duce grămadă să vedeți filmul cu Eminescu. Dacă am avea vocea lui Eminescu, milioane de oameni ar cere să-l asculte la radio, nu? Dar noi avem ceva mai bun decît ființa lui fizică, adesea buhăită, un om neras, un om neîngrijit, om sărac cu instincte boierești, vorba lui Caragiale. Noi avem ceva mai mult decît asta, avem ce era în capul lui Eminescu, și nimeni, sau puțini dintre noi, s-au gîndit să scoată la iveală acest Eminescu mai adevărat decît toate versiunile, inclusiv versiunea Perpessicius, a trecerii lui și petrecerii lui prin lumea aceasta. Nu mă pot opri fără să vă citesc o pagină din el, ca să vă convingeți cum notațiile tipărite au și nu au sens. Sfîrșesc prin a fi teribil de zguduitoare cînd sînt întîlnite așa în cîte o filă de manuscris. Iertați-mă aici, nu mi-am notat pagina /.../: "O idee se naște într-o țară bătrînă, interesează o zi și trece. Aceeași idee intră în sufletul unui popor tînăr și face o revoluție. Ideea marxistă s-a născut în Anglia, a interesat o zi, și a trecut. S-a născut în inima unui popor tînăr, cum e Rusia, și a făcut revoluție. Sau oamenii învățați, dar fără talent – purtătorii științei moarte, mi-i închipui ca o sală întunecată cu o ușă; ideile trec prin întunericul sălii și ies pe ușă indiferente, sigure și reci. Capul unui om de talent este ca o sală iluminată, cu pereți de oglinzi. De afară vin ideile, într-adevăr, reci, indiferente, dar ce societate, ce petrecere găsesc..." Închipuiți-vă locul ăsta, izolat, în filele lui Eminescu, și recunoașteți că în haosul germinativ al lui Eminescu este, poate, mai mult decît în toată creația lui tipărită. Evident că Doinaș, și Manolescu, și alții, au zis: Ce ne trebuie Eminescu care a studiat, noi îl vrem pe poet. Or, lor le răspund: poetul crește de aici și am locuri întregi în care le arăt că anumite gînduri, care nu aparțin poeziei, sînt nu numai purtătoare de poezie, dar dătătoare de poezie! Există dacă vreți o Sfîntă Treime aici: Dumnezeu, care a făcut lumea și s-a retras, Fiul, care întrupează această lume, și Sfîntul Duh, care e, deopotrivă, cu Fiul și Tatăl. /.../

• **D-voastră, Constantin Noica, v-ați dat doctoratul la Paris cu o teză: "Cum e cu putință ceva nou în istoria filosofiei". Ați studiat la Berlin cu Hartmann, ați tradus lucrări fundamentale ale lui Platon, Aristotel, ale comentatorilor aristotelici, ale lui Descartes și Kant. Ați scris circa 20 de lucrări de filosofie pe care compatrioții D-voastră le consideră profund originale. Într-o discuție pe care am avut-o cu Emil Cioran, acesta a afirmat că dacă ați fi rămas, în 1938, la Paris, ați fi fost astăzi unul dintre cei mai mari gînditori ai Europei. Ați putea să formulați, pe scurt, pentru publicul iugoslav, gîndul, ideea, care v-a însoțit toată viața?**

– Trebuie să vă mărturisesc că în Vestul Europei m-am simțit întotdeauna român, numai în România – european. Nu cred că aș fi încetat să trăiesc în minoratul condiției de metec. N-am înzestrarea pentru limbi a lui Cioran; e ceva unic să-și însușească atît de bine limba franceză. Știu și germana lui Cioran, care e remarcabilă... Nu cred că aș fi dat mai mult în Apus.

(Fragment)

Păltiniș
7 noiembrie 1989

Petru CÂRDU

---

* E vorba de prefața la ultima sa carte (**Modelul cultural european**), apărută în "Viața românească" (N.red.)

** E vorba de eminentul eminescolog M. Ciurdariu. (N.red.)

Un asasinat care revine în actualitate

- scriitorii italieni despre detenția și asasinarea lui Aldo MORO -

Probabil, după italieni, a venit acum rîndul judecătorilor să discearnă în "cazul Aldo Moro" - la peste 15 ani de la dispariția celui în cauză. Să ne reamintim: în 1978, un comando al Brigăzilor Roșii l-a răpit pe cel care era președintele Partidului Democrat Creștin (DC); după 50 de zile de prizonierat a fost asasinat, întrucît s-a așteptat în van ca guvernul să trateze despre (și pentru) eliberarea celui captiv. În acea vreme, președintele Italiei se numea Giovanni Leone (DC), iar șeful guvernului - Giulio Andreotti (DC). În zilele noastre, din pricina unor severe capete de acuzare, guvernul italian i-a retras imunitatea parlamentară aceluiași Andreotti. Între ele se află și "Cazul Moro".

În primăvara lui '78, "echipele de șoc" (de intervenție) funcționau pe întreg teritoriul Italiei: la Roma, dar mai ales în marile metropole industriale din Nord. Din 1972, mișcarea teroristă "Brigăzile Roșii" (Brigata Rosse-BR) era în acțiune: era, de fapt, o organizație cu o rețea trainică, avînd ca scop răsturnarea puterii statale. Prin aceasta, diferă de aliantele secrete din zona meridională, care se aflau în strînsă legătură cu (unele) elemente corupte ale puterii de stat. În sînul conducerii celui mai puternic partid al coaliției guvernamentale (DC) s-a întărît, în acea vreme convingerea că, pentru a eluda primejdia perpetuării "crizelor guvernamentale" ar fi necesar "un compromis istoric", avînd sprijinul parlamentar al puternicului partid comunist; firește, fără a-i înlesni accesul spre Putere.

Se credea că o asemenea soluție ar avea șanse să fie acceptată și de alegătorii în nădejdea "că s-ar instaura, în fine, ordinea și liniștea". Convenția a fost semnată, din partea DC, de către Aldo Moro. (...) **Informație de presă**: "La 16 martie 1978 (ora 9), Aldo Moro, președintele DC, pleacă, de la domiciliu, spre Ad. Deputaților, unde premierul Andreotti urma să-și prezinte noul guvern, sprijinit și de comuniști, datorită negocierilor purtate de A.M. În cadrul PCI se simte o oarecare incertitudine, întrucît în noul guvern se află persoane contestate de dînșii. Totodată, o parte din conducerea DC crede că acest **compromis istoric**, se poate realiza numai dacă și comuniștii vor avea posturi în guvern... După 5 minute, Moro este răpit de către teroriști, cinci body-guarzi sînt omoriți. Peste două zile, în diferite redacții ale ziarelor apare prima fotografie: Moro, cu gazetele din ziua anterioară. Cu un mesaj însoțitor al "Brigăzilor": a început ancheta, în "arestul poporului". Următorul mesaj este adresat ministrului de interne, Cossiga. Teroriștii îi comunică faptul că dau curs doleanței prizonierului și alătură scrisoarea acestuia: "În mod intenționat nu pomenesc de nici un soi de argumente de ordin sentimental, mă rezum doar la fapte... Mi s-a pus în vedere că sînt considerat drept deținut politic și voi fi judecat, în calitate de președinte al DC pentru a stabili răspunderile, după 30 de ani de trecut politic. (...) Ne aflăm pe tărîmul războiului de gherilă. În balanță trebuie așezat răul-cel-mai-rău și vă sugerez să respingeți alternativa acutizării conflictului..." (...)

După opinia lui Pier Paolo Pasolini, poet, prozator și cineast - care, în genere, nutrea un dispreț suveran față de limbajul conducerii DC împănat cu locuri comune și frazeologie cetoasă -, limbajul lui Moro era diferit; ba mai mult, "un cu totul alt limbaj". Pasolini afirmă că "Moro a fost cel mai puțin implicat în crimele avînd ca scop prezervarea puterii, de după '69". (Expresia de o deosebită gravitate este folosită pentru a releva că totala degringoladă a DC, legătura tot mai strînsă dintre conducerea politică și criminalitatea organizată a demarat în timpul tulburărilor din mediul universitar ce-au avut loc în Europa Occidentală în 1968. Pasolini, ca tînăr universitar, a participat la mișcările din '68, s-a ocupat de mecanismul de plămădire a organizațiilor teroriste, numindu-le bastarde ale lui '68). Opinia publică reacționează cu tot mai multă placiditate, reținere la cele întîmplate. Obsesia terorismului se află instaurată de ani de zile: sechestrări, atentate, explozii, alte avertismente "mai discrete": judecători împușcați în picior, atentate similare împotriva unor juriști, publiciști. În decursul unui proces desfășurat la Torino, intentat unor conducători ai Brigăzilor Roșii au loc episoade scandaloase. Acuzații îi strigă completului: "Îl avem pe Aldo Moro!". Jurații se recuză, pe rînd, invocă motive de sănătate. Se tem. Guvernul și presa aservită îi acuză de lașitate. În acest moment își face auzit glasul Eugenio Montale. Era socotit unul din cei mai importanți poeți ai generației sale. Declară că este de acord cu jurații demisionari, întrucît statul nu e în stare să-și ocrotească cetățenii. Se pornește avalanșa. Montale nu poate fi atacat - sub aspect moral, politic - dar scriitorii care i se alătură, sînt calificați drept "lași", pentru că nu se identifică cu statul. Acuza este proferată de către Giorgio Amendola, comunist: "Curajul civic n-a constituit nicicînd o virtute a literaților italieni". Acum își spune cuvîntul romancierul sicilian Leonardo Sciascia. (Cărțile sale au ca temă predilectă corelațiile dintre criminalitate și Putere). Odinioară, nefiind însă membru al partidului, fusese ales, ca personalitate-demnă-de-o-stimă-deosebită, pe listele PCI, în corpul legislativ de la Palermo. Între timp și-a prezentat demisia; acum, își ridică glasul în apărarea juraților de la Torino: întrucît "un astfel de stat nu poate cere cetățenilor săi să-și riște pielea". Îi răspunde astfel lui Amendola și-l acuză: apărînd statul, îi trece sub tăcere ineficacitatea, înlesnește corupția. "Acest stat este un monstru, o hidră-rece și străină de noi". O altă opinie de literat: "Mă simt dureros de străin; nu mă pot identifica nici cu statul, nici cu teroriștii" - spune Alberto Moravia. Și adaugă: "Statul nu a fost niciodată, nici curios, nici dispus să afle care sînt opiniile cetățenilor". (...) Să derulăm, mai departe, firul evenimentelor. La 18 aprilie 1978 urmează un straniu interludiu: scrisoarea nr. 7 a BR - adresată "opiniei publice" - susține că Moro s-a sinucis, corpul neînsuflețit aflîndu-se într-un lac situat la 1800m. altitudine. Cercetările demarează, fără nici un rezultat. În seara aceleiași zile, Scrisoarea nr. 8 a BR califică precedentulmesaj dept un document fals, o provocare. "În schimbul eliberării unor deținuți comuniști, ne angajăm să examinăm chestiunea eliberării prizonierului Aldo Moro". Ultimatum-ul este adresat DC-ului. Se cere un răspuns limpede și decis - în decurs de 48 de ore. Se anexează o nouă fotografie (din acea zi) - cu Aldo Moro, citind ziarul. (...) Sosesc noi mesaje. Aldo Moro află că doi dintre companionii săi politici, Gui și Taviani, "nu-și aduc aminte" de discuțiile avute, pe cînd Moro se afla încă în libertate, despre posibilitatea schimbului de ostateci, între DC și BR, între stat și BR, în fapt. Moro, în următorul mesaj, relatează cu mînie scurta istorie a carierei lui Taviani, apoi adaugă: "cînd a fost pusă pe tapet chestiunea «compromisului istoric» Taviani proiecta realizarea lui prin cooptarea partidului neofascist, Movimente Sociale... De-aici să provină **brusca amnezie**?" Scrisoarea este publicată de majoritatea gazetelor, întrucît dispuța de familie din sînul DC devine deosebit de captivantă. În mesajul însoțitor, BR precizează: nu-și propun să adauge mai nimic la portretul făcut de către Moro lui Taviani. (Care conține referiri acide la "jocurile" DC cu Puterea). Se pune întrebarea: nu cumva era chiar interesat funcționarul de stat Taviani ca Moro să nu iasă viu din "arestul poporului"? Era o întrebare pe care și-au pus-o și conducătorii Partidului Socialist; ipoteza i-a îndemnat să se opună punctului de vedere oficial, al guvernului și să releve, cu insistență, necesitatea tratativelor directe și urgente (...) Răgazul de 48 de ore se apropia de sfîrșit. DC era somat să dea un răspuns. La 25 aprilie 1968, gazeta "IL POPOLO". oficiosul DC, publică o "declarație a vechilor amici ai lui Moro" ce poartă 50 de semnături. Se susține că "cel care ne trimite astfel de mesaje - din detenție - nu este una și aceeași persoană cu omul care, cu talent politic și juridic, cu spirit a conlucrat la elaborarea constituției". În fruntea listei senatorilor se afla un cardinal cu renume și prestigiu. Leonardo Sciascia, cunoscut pentru acribia cu care-și alege termenii, afirmă că "declarația era cea mai cumplită" ispravă a DC. Moro a fost profund șocat de faptul că "vechii săi amici politici" nu numai că-l declarau iresponsabil, dar se și disociau de el, cel aflat într-o situație deosebit de critică (...) Familia Moro cere, printr-o declarație imperativă, ca DC să ia măsuri imediate. Peste două zile, guvernul răspunde, printr-un comunicat, primit, potrivit presei, "chiar din mîna lui Andreotti": "DC propune guvernului să insiste asupra soluțiilor umanitare inițiate de către Partidul Socialist Italian - tratative urgente cu BR. Guvernul este obligat să respecte cu strictețe litera legii și nu poate pierde din vedere suferința familiilor greu încercate de acțiunile destabilizatoare ale elementelor turbulente".

(...) În cele din urmă sosește ultimul mesaj al BR: "Vom încheia bătălia începută la 16 martie, aplicînd sentința hotărîtă în cazul Aldo Moro". Expresia "aplicînd sentința" preocupă presa zile în șir: cum să se interpreteze aceste cuvinte? Că "sentința s-a îndeplinit" ori că "se va duce la îndeplinire"?

Sentința a fost executată. La 9 mai, un scurt apel telefonic; unui amic de-al lui Moro i se comunică: "corpul d-lui președinte" se află în cutare loc într-un automobil de culoare roșie. Poate e o întîmplare, poate - o aluzie, poate un semnal energic: locul cu pricina se află exact la jumătatea drumului dintre sediile DC și PCI de pe Via Caetani.

Epilog: "compromisul politic" nu a fost realizat, PCI nu s-a apropiat de Putere, zadarnic a fost atît de loial; comuniștii, însă, și-au reglat conturile: au cerut demisia imediată a președintelui Leone, amenințînd că în caz contrar, vor aduce la lumină afacerile sale oneroase. Leone a demisionat. La 6 luni după moartea lui Moro apare cartea lui Sciascia despre caz; îndată după ediția italiană vede lumina tiparului și cea franceză, prilej cu care sciitorului i se ia un amplu interviu în "Le Monde", titrat astfel: "Statul italian nu mai are suflet. Minte, cu atît mai puțin". Un citat din răspunsurile scriitorului: "Democratismul DC a fost îndoielnic și pînă în prezent; dar după afacerea Moro și creștinismul i-a devenit la fel de îndoielnic".

(după MAGYAR HIRLAP - 3 iulie 1993)

Traducerea și adaptarea
Teodor SUGÀR

Artificii

Eurohomunculi

Dezbatere radiodifuzată. Subiectul: "gena homosexuală". E vorba de o descoperire recentă, conform căreia ar exista, dacă nu chiar o malformaţie congenitală, cel puţin o anumită însuşire genetică în stare să "explice" impulsurile şi practicile homosexuale.

Trei termeni: homosexual, bisexual, heterosexual. Trei feluri de înclinaţii: către un partener de acelaşi sex, către orice fel de partener, indiferent de sex, numai către partenerii de sex opus.

Discuţia: dezlînată.

Participă: un homosexual, doi bisexuali, doi heterosexuali.

Homosexualul: un jurnalist cunoscut, încîntat de deliciile pe care le-a gustat; fericit, în mod ostentativ.

Bisexualii: un jurist; indignat că se discută despre homosexualitate, cînd în China, datorită scannerului, care îţi poate spune ce sex va avea copilul la naştere, familiile - silite să aibă un singur copil - elimină fetiţele din "competiţie"; susţine că, astfel, chinezii ucid un milion şi jumătate de fetiţe pe an; frison nazisto-freudiano-planetar şi un genetician (vizibil iritat; contestă valabilitatea recentei descoperiri nu atît din invidie "confraternă", cît din cauza moralei... social-istorice: dacă ideea existenţei unei astfel de gene poate fi acceptată, faptul ar putea duce la un nou tip de segregaţie...)

Heterosexualii: un profesor de liceu (predă geografia; nu pare calificat să vorbească nici despre sexualitate, oricum ar fi ea, homo-, bi-, sau hetero, nici despre droguri...) şi un ziarist (plictisit şi de ce ştiu şi de ce nu ştiu ceilalţi, şi încîntat de ce ştie şi ce nu ştie el însuşi).

Din discuţia dezlînată şi iritată se degajă nu o concluzie, ci doar dezlînarea şi iritarea.

Şi totuşi, ea, discuţia are loc în faţa microfoanelor unuia dintre cele mai importante radiouri franceze. Ceea ce schimbă datele problemei.

Sînt puse în evidenţă cîteva eurocircuite care leagă masivul social occidental (fie el cristalizat - sau atomizat) de excrescenţele sale născute după regulile hazardului statistico-genetic. (Macro-grupul, hoarda, populaţia, societatea cunosc faze de dezvoltare în care marginalii sînt aproape cu totul excluşi, şi altele, în care, dimpotrivă, marginalii sînt chemaţi să dea soluţia pentru impasul în care a intrat macro-grupul, sau hoarda, sau populaţia, sau societatea... - Ca în urmă cu cîţiva ani Cicciolinei, acum, printre alţii, le-a venit rîndul "minoritarilor" homo - sau bisexuali să-şi încerce puterile, să ofere un "model" pentru viitoarea civilizaţie, ei făcînd între timp dovada că ştiu să se organizeze, că ştiu să lupte, că ştiu să ameninţe sau să devină utili...)

Sexualitatea, cel puţin pentru marea civilizaţie occidentală, a fost şi este atît de importantă încît, deşi a făcut subiectul a nenumărate studii, cărţi, istorii şi ideologii chiar, nu oboseşte să fie preocupantă, continuă să ocupe unul dintre locurile centrale ale acestei civilizaţii occidentale. De la pornografie la erotismul cultivat al unui Sade, al unui Georges Bataille, sau la scientismul unui Michel Foucault, de la folclorul adeseori crud sau sarcastic, la dulcegăria romanelor sau a filmelor de serie, sexualitatea e prezentă în mod activ în civilizaţia occidentală. Sexualitatea, în general. Fără diferenţiere. Ca şi cum, orb, instinctul sexual ar fi satisfăcut pur şi simplu, azi, de resimţirea [illegible]ării, conservarea speciei fiind lăsată pe seama laboratoarelor pline de eprubete şi congelatoare pentru embrionii din care va ieşi curînd o primă generaţie de HOMUNCULI..., o generaţie de euroHOMUNCULI mediatizaţi şi mediatizabili, "proiectaţi", iniţial, deşi în - mediatizat mediatizabilul eurocreier, despre care se crede că ar fi parte a mediatizat mediatizabilului creier planetar...

Alexandru PAPILIAN

De drag, lingvişti...

De fapt, **diletantul** este cel care face ceva "de drag", în afara profesiunii sale. În felul acesta este limpede că toţi sîntem mai mult sau mai puţin diletanţi, iar cînd spunem că "aseară la Ateneu, cutare ne-a **delectat** cu concertul său", o şi recunoaştem!

S-ar părea, de altfel, că numai în limba română cuvintele **diletant** şi **diletantism** au un puternic sens peiorativ. Apreciindu-i, odată, unui profesor francez priceperea la motoare, mi-a răspuns încîntat: "O, dar sînt numai un diletant!", şi mi s-a părut că deslueşesc chiar o undă de mîndrie în replica sa.

Aşadar, **diletantismul** este o preocupare lăudabilă, iar **diletanţii** trebuie chiar admiraţi...

Cu condiţia să rămînă diletanţi!

Şi aici e aici, pentru că foarte adesea diletantul îşi părăseşte condiţia, ajungînd să se creadă profesionist, ba încă mai profesionist decît profesioniştii, ca să spun aşa, pentru că, vezi bine, el face din pasiune ceea ce alţii fac din obligaţie, pentru că în vreme ce profesionistul se supune condiţiilor de bază ale domeniului său - care adesea sînt constrîngeri -, el îşi poate permite să zburde cu delectare pe acelaşi teren.

Poate că n-au existat, în România postbelică, domenii în care diletanţii să-şi facă mai tare de cap ca în istorie şi lingvistică şi, combinaţie total nefericită, mai ales în istoria limbii române.

Faptul este oarecum explicabil pentru că, dacă, fără să-l practice neapărat, toată lumea se pricepe la fotbal, cum să nu se priceapă toată lumea la limba română pe care o vorbeşte!

Pe de altă parte, a existat o atmosferă de promiscuitate cultivată de puterea comunistă (nu spunea odată "tovarăşu" că orice ţăran poate fi academician?) prin tot felul de "cîntări" şi "-ade", care i-a încurajat pe mulţi oameni, altminteri cumsecade, să treacă de la diletantismul pasiv la cel obraznic.

Cum spuneam, fenomenul a fost vizibil mai cu seamă în lingvistică şi este suficient să ne aducem aminte numai de trăsnăile publicate (descoperirea alfabetului dacilor, inscripţii senzaţionale, teorii explicînd origini ancestrale) pentru a avea probe. Dar, pe lîngă acestea, au existat (şi există!) zeci de manuscrise, depuse prin redacţii, instituţii de cercetări, secţii ale Academiei, însoţite de referate cu numere de înregistrare, adrese, recomandări spre a fi studiate. Citez dintr-o lucrare de felul acesta: "Cuvintele pur româneşti exemplu: doină, nu ar mai fi considerate enigmatice ca etimologie şi disputate multinaţional ca origină (sic!), dacă specialiştii ar avea la dispoziţie suplimentar un instrument ca «algoritmul» ce lămureşte fără echivoc justeţea formei stabilită (sic!) doi-nă. D = «delimitare» - dublă - dor, drag, dorinţă... - durere, disperare, doliu... O = «oval-orbital» I = «intim-identic» N = «negat(nainte, nemişcat, napoi)» - nedeterminat A = «activitate acumulată»".

Fanteziile diletanţilor întrec orice măsură, pentru că, aşa cum spuneam, ele nu sînt îngrădite. Iată un citat dintr-o altă lucrare: "Cuvintele ce conţin fonema (?) ţ exprimă o mişcare de la dreapta la stînga sens identic cu rotaţia pămîntului ca în cuvintele **ţară, ţarină, ţărînă**, sens ce îl găsim la **ţiţei**, ce erupe din zăcămînt şi, conform forţelor lui Coriolis, are sens contrar scurgerii libere a lichidelor în emisfera nordică". Ei, bine, dacă nu v-aţi convins că aşa e, diletantul vă aduce argumente în plus: "De asemenea în interiorul cuvintelor găsim sensul rotaţiei lui ţ, ca în **hîrleţ**, căci pămîntul se aruncă în stînga de muncitori, iar la **ţucat** întîi se sărută obrazul stîng al partenerului, deci mişcare de la dreapta la stînga, **turţ** = ţuică, arată mişcarea de ameţeală a băuturii".

De remarcat că diletantul-lingvist comentează cuvinte fundamentale, aducînd deci încărcătura patriotică necesară pătrunderii teoriei sale. Ia să îndrăzneşti să-l contrazici! "Nu eşti român", "Trădătorule!" etc.etc.

Diletantul-lingvist "scrie sunete" şi "pronunţă litere" (citez exact: "Sunetul O se scrie cu uimirea pe care o redă"???), el confundă gramatica cu vocabularul, crede că indo-europeana a fost o limbă vorbită, că latinii le-au furat dacilor limba, că un cuvînt ca **ibric** este de origine tracă şi cîte şi mai cîte!

Un fenomen interesant: diletanţii-lingvişti se recrutează mai ales dintre ingineri. În acest moment sînt conştient de pericolul la care mă expun, dar ce să fac dacă cei pe care i-am cunoscut eu aveau această profesiune? Ţin să-i asigur pe această cale că-mi sînt simpatici, că le apreciez pregătirea, că beau oricînd cu plăcere o bere cu ei, că-i consider nişte oameni foarte serioşi... Cînd nu se ocupă de lingvistică!

Un singur lucru i-aş întreba. M-ar lăsa pe mine, filolog, să construiesc un pod? Ce sentiment ar avea trecînd cu trenul pe podul contruit de mine?

Cezar TABARCEA

P.S. Orice asemănare cu â nu este deloc întîmplătoare.

Triumful diletantului

Spre deosebire de portretul profesionistului, relativ uşor de trasat, portretul diletantului scapă descrierii pentru că, vorba lui Negruzzi: "e o lighioaie atît de variată, încît ar fi o nespusă greutate a închide într-un singur cadru toate feţele şi coloarele lui". Există un diletant ingenios, care prin calităţile sale înnăscute reuşeşte acolo unde e nevoie de multă pregătire ca să reuşeşti. Există un diletant întîmplător, cel care n-a ştiut să aleagă şi are altă vocaţie decît meserie. Există un diletant norocos, care-şi dă seama că a reuşit din pură întîmplare şi pentru scurt timp acolo unde profesionistul reuşeşte sistematic şi durabil. Toate acestea sînt feţele suportabile ale diletantului. Mai uşor de întîlnit este însă diletantul "profesionist", altfel spus profesionistul într-ale diletantismului. Agresiv, insistent şi ubicuu, acesta îşi exercită energic profesia de diletant şi obţine adesea jalnice triumfuri specifice.

Victoria lui este de un tip aparte. Ea nu e ivită dintr-un efort propriu (lăsînd deoparte consumul de energie care-i e necesar pentru a se amesteca în domenii care nu-l privesc), ci din reuşita sau nereuşita efortului profesioniştilor. Diletantul triumfă cînd se compară cu un profesionist care a avut un eşec. Un alpinist care a străbătut trasee ameţitoare şi a ajuns pe vîrfuri considerate inaccesibile se întîmplă să facă un pas greşit şi să cadă pe un traseu simplu, acolo unde şi "turistul de duminică" dornic de emoţii inedite reuşeşte. Turistul de duminică va triumfa, simţindu-se superior alpinistului de profesie. Matematicieni celebri se întîmplă să greşească la socoteli aritmetice pe care şi un copil de clasa a III-a le rezolvă fără greş. Copilul de clasa a III-a va triumfa asupra matematicianului. Fizicienii teoreticieni cei mai reputaţi nu pot mînui uneori cele mai simple aparate experimentale. Wolfgang Pauli era un atît de bun fizician teoretician încît în laboratoarele în care doar trecea pragul se defecta imediat cîte ceva. Oricare meşter triumfă atunci asupra fizicianului. Acesta este tipul de triumf de care se bucură diletantul şi dacă nici acesta nu-i este dat el se bucură că e mai înalt cu 5 cm decît profesionistul, că are cu două automobile mai mult decît acela (care nu are deloc), că ştie cel mai mult despre viaţa intimă a celebrităţilor din domeniul în care activează ca diletant profesionist.

Dacă triumful diletantului profesionist este un triumf "al talentului"... celuilalt, ca în cazul personajelor lui Caragiale Ghiţă Nitescu şi Niţă Ghiţescu, în schimb inocentul diletant "amator" care zace în fiecare din noi (căci sîntem diletanţi în toate domeniile în afară de cel al profesiei - unii chiar şi în propria meserie) aceşti diletanţi pe care îi purtăm şi îi răsfăţăm în noi au şi ei micile lor triumfuri inofensive: filologul va fi încîntat să repare un radio, biologul să scrie un poem, istoricul să-şi zugrăvească singur bucătăria şi artistul să pregătească o salată de fructe. Eu repar admirabil fermoare şi umbrele.

Ioana PÂRVULESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 32
20-26 august 1993
16 pagini 75 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

1968 ÎN CEHOSLOVACIA ŞI NU NUMAI...

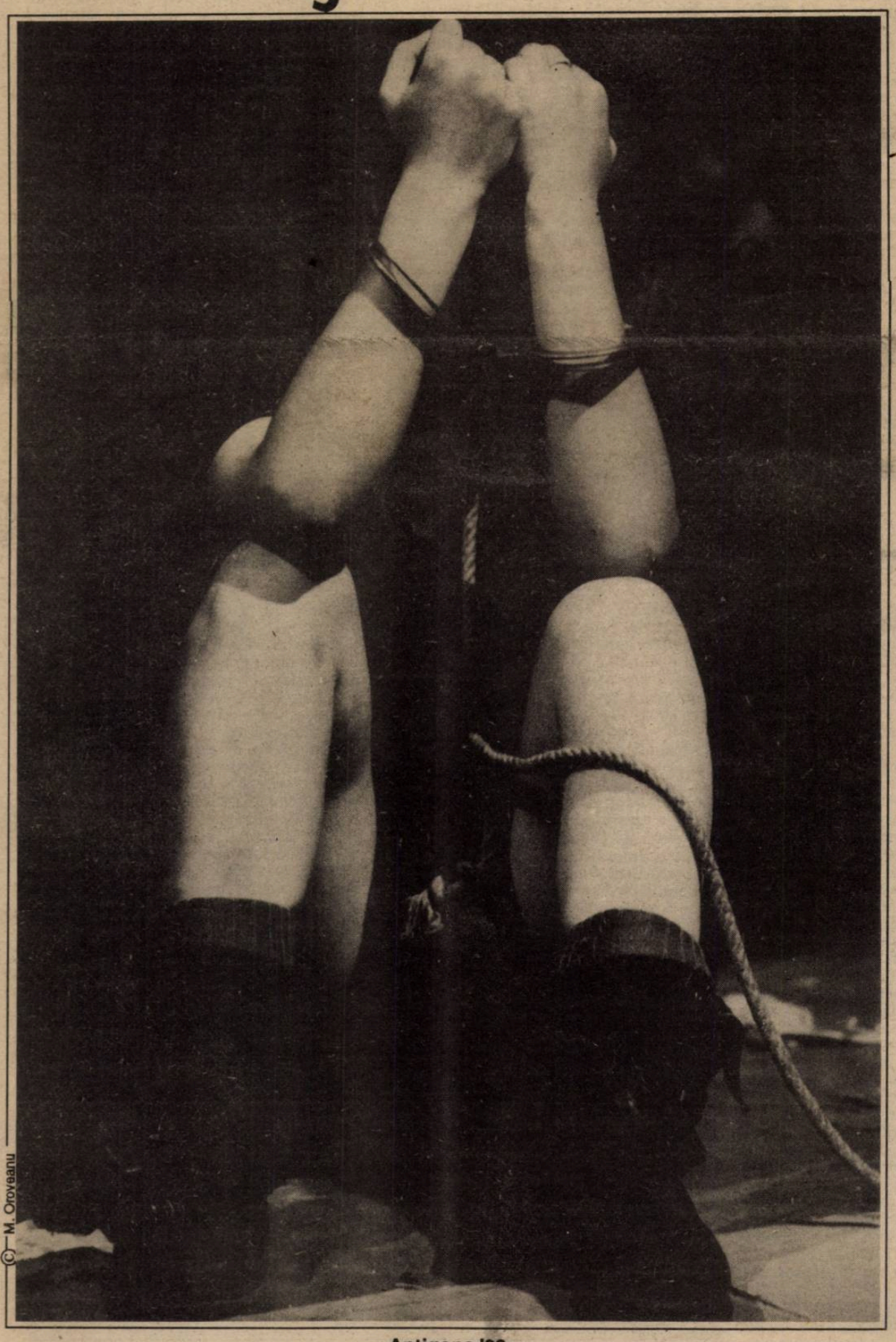

Antigona '93

Mărturii de:

- Andrei PLEŞU
- Ion Gh. MAURER
- János FAZEKAS
- Andrei PIPPIDI
- Andor HORVÁTH
- Cezar TABARCEA
- János SZÁSZ
- Radu COSAŞU
- Jaromir KVAPIL

(însărcinatul cu afaceri ad-interim al Republicii Cehe)

- Milan RESUTIK

(ambasadorul Republicii Slovace)

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Se împlinesc, anul acesta, douăzeci şi cinci de ani de la 1968. De la acel 1968, "în general", pe care mai multe generaţii, de pe mai multe meridiane, nu au cum să nu şi-l reamintească, în fel şi chip, pentru motive mai mult sau (mai ales) mai puţin diferite. Sînt, însă, ele, aceste milioane de oameni, pregătiţi să şi recunoască în acel '68 un an cu adevărat istoric, în care, altfel spus, istoria ieşea din locul ei politic de predilecţie - culisele - oferindu-se unei participări care să dea măcar iluzia libertăţii? Pentru noi, august '68 înseamnă: decizia Moscovei de a pune capăt Primăverii de la Praga, de a transforma o binevenită polemică intra-socialistă în polemos, angrenînd trupele defunctului, azi, Tratat de la Varşovia în invadarea Cehoslovaciei şi în ocuparea Pragăi, decizie căreia conducerea de atunci a PCR îi opune contra-decizia, absolut singulară în acele împrejurări, de a nu lua parte la această operaţiune. Ce a făcut posibil şi necesar acest şir de decizii, de unde veneau ele şi încotro ducèau, care au fost urmările lor – diferenţiate, nuanţate, interiorizate colectiv şi individual, refulate, manipulate, uitate – care continuă şi astăzi să vină pînă la noi, făcîndu-i chiar şi pe cei ce nu au putut lua parte direct, existenţial, la acele evenimente, să fie marcaţi de ele? Exaltarea, îngîmfarea, poate chiar nebunia unei clipe au creat decenii de istorie şi moduri de comportament. Căci în acele clipe de uitare şi de regăsire de sine s-a semnat, în cazul nostru, cel puţin, un contract social, conceput şi redactat în pripă, dar care se dovedeşte mai durabil decît ar putea să pară.

La iniţiativa redacţiei revistei maghiare KELET-NYUGAT (EST-VEST) din Oradea şi într-o colaborare pe care am putea-o califica drept perfectă, DILEMA propune, astăzi, un început de "arheologie", deschiderea unui posibil capitol de "istorie a prezentului". Căci - de ce n-am repeta-o? - anul 1968 este unul al dezvăluirilor forţate, care fac posibile, apoi, reînvăluiri durabile, oferindu-le "acoperire", un an al beţiei smulgerii a tot felul de măşti şi al începutului mai multor feluri de istorii care ne sînt, prin prezenţa sau absenţa lor în structura (individuală şi colectivă) a fiecăruia, constitutive. Decenii întregi dinainte şi de după 1968 stau în cumpăna acelui august, a unor decizii diferite care prind corp în mod diferit. "Sîntem mult mai recenţi decît ne place să credem"; "multe lucruri pot fi schimbate, aşa fragile cum sînt, legate mai mult de contingenţe decît de necesităţi, de arbitrariu decît de evidenţe, de contingenţe istorice complexe dar trecătoare mai mult decît de constante antropologice inevitabile" (Michel Foucault). Nimeni nu a fost, atunci, numai martor. Toată lumea, fiecare în parte, a participat la acele evenimente. Chiar şi cei care nu ar fi putut fi efectiv prezenţi. Să lă ascultăm, prin urmare, vocile.

Bogdan GHIU

Strada despre anul 1968

Marin Anton Adrian, inginer: Evenimentul din 1968 a fost ca un duş rece. El ne-a avertizat cu privire la natura reală a comunismului de la Moscova. Cehii se apropiaseră de democraţie (sau, mă rog, de socialism adevărat). Bolşevicii ruşi au avut o reacţie dură şi au dobîndit controlul situaţiei. Ceauşescu a avut un moment de furie care l-a făcut să semene cu un adolescent care-şi urăşte părinţii. Cînd am reintrat sub tutela Moscovei, a început adevăratul coşmar.

Andrei Greţcu, student: Eram mic pe atunci şi n-am amintiri clare. Pot însă să-mi amintesc numai de o stare de nervozitate a părinţilor. Din ce-am aflat mai tîrziu n-am reuşit să-mi formez o părere. Ştiu că părinţii vorbeau de '68 ca despre o iluzie pierdută.

Cristian Deda, bibliotecar: S-a ratat o şansă unică! Primul lider comunist ales prin vot secret, **glasnost "avant la lettre"** - ar fi putut remodela cursul istoriei. Directorul dv., mi se pare, spunea: comunismul a avut perfecta intuiţie a adversarului...

Silvia Gavrilescu, şomeră: În iulie '68 m-am născut eu! Păi, nu e destul?

George Moraru, pensionar: Poporul întreg s-a lăsat păcălit de poziţia "fermă" a lui Ceauşescu. După mitingul de a doua zi, cultul personalităţii nu mai trebuia impus: mulţi s-au înscris în Partid..., îl divinizau! Asta i-a mărit spaţiul de manevră şi a putut să comită genocidul complex din ultimii 16-17 ani, începînd cu revoluţia culturală importată. Orice făcea, se găseau destui dispuşi să-şi amintească de atitudinea lui Nea Nicu din '68.

Zdorovetchi Constantin, pensionar: În 1968 comuniştii din Cehoslovacia au cerut ajutorul Pactului de la Varşovia pentru că scăpaseră situaţia din mînă. Politica mergea spre America. Au primit un ajutor aliat şi dovadă că poporul s-a bucurat a fost că n-a ieşit pe stradă. Nu ştiu de ce n-a participat şi România. S-a procedat cum trebuia!

A consemnat:
Mihnea MIRCAN

Între "tov." şi "Dl."

A fost deajuns să se treacă aparent repede de la **tovarăşe** la **Domnule**, pentru ca să se uite că mai există încă, la mijloc, o zonă mohorîtă, a nimănui, unde domneşte anonimatul absolut. Frica. Reţinerea sau pur şi simplu obişnuinţa de a nu-ţi spune numele. De-a nu te adresa cuiva pe nume, oricît ar fi de necivilizat.

Nu mai vorbim acum de buruienile crescute între timp peste numele celor morţi, ale celor temporar absenţi... E destul să dăm însă drumul la Radio Bucureşti, ratînd începutul emisiunii: nu mai aflăm cine a fost protagonistul unei discuţii. N-avem decît să investigăm cu mijloace proprii, să-l descoperim singuri, dacă l-am mai auzit cîndva, undeva. (Fericită concidenţă!) Dar ce contează?! Ce căutare mai are un nume şi ce încredere i se mai acordă? Cine îşi mai poartă cu mîndrie numele, cu excepţia fotbaliştilor sau a cîtorva membri ai parlamentului? Se pare că nu ne-am depărat încă de epoca în care dacă ţi se recomanda riguros să nu amesteci "partidul" cu "clasa", "individul" se confunda în schimb cu "masa", fapt consfinţit şi de definiţia – ireproşabilă! – a personalităţii: "un mod de-a fi al omului societăţii socialiste". Şi cum omul era multilateral dezvoltat, cum să mai deosebeşti o personalitate de alta? Subestimări, supraevaluări... Nu-i de mirare că s-a ajuns la confuzie generală.

Nu fac mai bine japonezii cînd îşi înlocuiesc numele din timpul vieţii cu altul, budist, postum, înscrís pe piatra de mormînt? Obicei practicat şi de Împăraţi. Dincolo de alte pretenţii, mai rămîne, la noi uneori, şi cîte o poreclă în istorie, emblemă a adevăratei valori. Se dau şi în zilele noastre porecle. Nu mai pomenim nume fiindcă nu contează . De remarcat, ca particularitate autohtonă, afişarea bruscă a numelui, fără rezerve şi cu mare entuziasm, atunci cînd e vorba de **boicotarea** unor persoane stimabile. Înfierat, stigmatizat, numele e scris în asemenea cazuri cu majuscule. Pînă cînd se ajunge la un fel de non-identitate bizară, căci legătura cu insul se pierde treptat prin acumulare de date false.

A te adresa cu **D-le, D-nă** cînd ponegreşti, nu strică. E, chiar, recomandabil. Adaugă o nunaţă de sarcasm **legitim**, de veche amintire, care mai place încă multora. "Ia ascultă, **doamnă**!" strigă cîte o precupeaţă în piaţă, cu, nemărginit, dispreţ. Fiecare înţelege egalitatea în felul lui. Între imprudenţii care s-au grăbit să iasă de la adăpostul apelativului **tovarăşe**, există totuşi şi unele momente de surprinzătoare concordanţă în privinţa anonimatului: şi cei care se tem şi cei care ameninţă încă la telefon sau prin poştă, preferă să nu li se ştie numele.

În definitiv: am putea cădea cu toţii la învoială să fim nişte simple personaje, ca în piese, şi să fim strigaţi cu "hei!".

Dar, oare ar fi de acord academicienii, elevii, portarii, parlamentarii, vînzătorii, măturătorii, scriitorii? Nu-i deloc uşor în România, să recunoaştem, să treci de la **"tovarăşe"**, la **"Domnule"**.

Doina CIUREA

Efectul de ecou

De unde vine băşcălia?

Deşi doamna Rodica Zafiu se ocupă pe larg de originea cuvîntului **băşcălie** ("... de unde vine şi cum se leagă vorba asta"), cu comentarii subtile, în numărul 30 al revistei, îmi permit să intervin în discuţie, tot ca etimologist, dar nu printr-o simplă (şi foarte utilă, dealtfel) parcurgere a bibliografiei, ci cu o nouă ipoteză.

Demersul etimologic nu mai are nevoie de pledoarie. Dacă reuşim să aflăm de unde vin cuvintele, înţelegem mai bine şi "cum se leagă", adică ajungem să stăpînim înţelesul lor medular care de multe ori îl continuă pe cel originar. Chiar atunci cînd a avut loc o evoluţie semantică importantă şi sensul nou s-a depărtat mult de cel vechi, cunoaşterea obîrşiei ne ajută totuşi să înţelegem mai bine semnificaţia actuala a cuvîntului, la capătul unui întreg traiect întotdeauna instructiv, oricît de sinuos şi imprevizibil ar fi acesta.

În cazul limbii noastre, operaţia este cu atît mai necesară, cu cît avem scandalos de multe cuvinte cu origine necunoscută sau, cum constată şi Rodica Zafiu, în chiar prima frază a articolului său: "Pentru neaşteptat de multe din cuvintele limbajului familiar e aproape imposibil să se stabilească originea şi perioada (aproximativă) de apariţie". După cum se vede, cuvîntul **băşcălie** este inclus în registrul familiar al limbajului, ceea ce ar explica, potrivit autoarei, dificultatea de a-i explica originea.

Scutit astfel de obligaţia de a relua discuţia ipotezelor existente, trec direct la susţinerea unei obîrşii vechi şi nobile, supusă unui lung proces de eroziune, care face ca astăzi cuvîntul să fie perceput ca familiar şi argotic, oricum situat într-o zonă periferică a vocabularului, cel puţin după criteriul prestigiului oficial, ba chiar probabil jenantă pentru cei care îi atribuie o "pitorească" sursă ţigănească.

Asemenea multor cuvinte obscure ca provenienţă, dar esenţiale ca sens al limbii noastre, presupun (pe baza unor raţiuni puternice, expuse cu alte prilejuri; vezi seria de **Etimologii** din domeniul vieţii religioase şi bisericeşti din suplimentul **Lumea creştină** al **României libere**) că **băşcălie** este un cuvînt de origine mesogotică, intrat în limbă încă din perioada îndepărtată a unei simbioze a dacilor romanizaţi cu germanicii vechi (goţi şi gepizi), simbioză care ne înscrie într-o normalitate europeană, căci s-a petrecut de asemenea (şi este recunoscută ca atare) în întreg spaţiul romanităţii apusene.

În meso-gotică există substantivul **skeireins** (pronunţat aproximativ **skirină**) = "explication, commentaire". Trebuie să mai ştim că există şi verbul **ga-skeirjan** = "expliquer", iar pentru cuvîntul franţuzesc **déchirer** (merită să ne amintim şi expresia **déchirer son prochain**, care înseamnă **calomnier, critiquer**) se acceptă o origine germanică veche, nu neapărat gotică, ci mai curînd francică, dar asta interesează mai puţin aici decît similitudinea procesului. Mi se pare foarte probabil ca şi în spaţiul latinităţii orientale evoluţia semantică să se fi produs în sensul unei "deşirări" a sensului iniţial ("explicaţie, comentariu"), fie ca ruptură şi despicare critică a firului în patru, fie, mai ales, ca o deriziune a comentariului grav, oficial, impus, şi aceasta fără a fi nevoie să ne gîndim neapărat la vicisitudinile istoriei noastre la porţile Orientului, unde multe lucruri sînt luate în derîdere.

Pe de altă parte, trebuie să mai ştim, pentru a nu absolutiza vocaţia zeflemistă a spiritului naţional, că acest cuvînt meso-gotic nu şi-a pierdut complet prestigiul iniţial, reuşind să se păstreze şi în registru serios în vechiul cuvînt românesc **păscălar**, cu sensul de "cărturar, cititor în stele, magician", deci un interpret ne-băşcălios al realităţii.

În textele biblice, corespondentul pentru **skeireins** este **tălmăcire. I Cor.12, 10:** "... unuia (i se dădu) deosebirea duhurilor, iar altuia feluri de limbi, şi altuia **tălmăcirea** limbilor (**skeireins** razdo)"; **I Cor. 14, 12:** "Cînd vă adunaţi împreună, fiecare din voi are psalm, are învăţătură, are descoperire, are limbă, are **tălmăcire:** toate spre zidire să se facă (**skeirein** habaith)".

Sub aspect fonetic, prima parte a cuvîntului, **bă**, poate priveni foarte bine din prepoziţia meso-gotică **bi**, însemnînd (cu Ac.) "autour, sur, au sujet de, pour", şi (cu Dat.) "sur, d'après, selon, par". La fel de bine provine, totodată, din prefixul de perfectiv al verbului **skeirjan**, atestat dealtfel numai sub această formă: **ga-skeirjan**. Iată deci cum "prin tălmăcire" s-a ajuns pe de o parte la **păscălar**, iar pe de altă parte la **băşcălie**.

Glosele întregului număr 30 al **Dilemei** vin în sprijinul evoluţiei semantice de la cuvîntul meso-gotic (dacă nu chiar geto-mesic) la actualul cuvînt românesc în discuţie, dar ispita e prea mare ca să nu amintesc totuşi cîteva mai semnificative în acest sens: "Ea ne-a ajutat să supravieţuim, dar nu ne lasă să trăim" (un student, care, parcă, prelungeşte melancolia lui Noica meditînd asupra unei evoluţii semantice similare - cuvîntul **petrecere** -, relevantă pentru supravieţuirea românească, redusă adesea la subvieţuire); "La rădăcina acestui arbore genealogic se află cugetarea lui G.Călinescu că **a fi prea serios e neserios**" şi "... băşcălia e şi o soluţie de neimplicare, a prudenţei, a oportunismului" (George Pruteanu); "... ceea ce e sarcasmul faţă de bucurie, este băşcălia faţă de ironie" (H.R.Patapievici); "... pînă la un punct, băşcălia este, ca disperarea, o formă de vitalitate" (Octavian Paler); "... umor şi satiră, deci spirit critic, apoi ceva de gen teatru-farsă-parodie, caricatură, dispoziţie ludică, veselie, gust artistic, creativitate etc." şi "Eu, unul, cred că avem nevoie de băşcălie. Poate chiar o nevoie esenţială. Dealtfel, s-ar putea ca ea să ne fie impusă chiar de relieful (mioritic sau nu...) în care trăim de atîta vreme şi de cine mai ştie ce alte moşteniri şi acumulări ale istoriei" (Geo Dumitrescu).

Mă opresc aici şi vă stau oricînd la dispoziţie cu asemenea ipoteze etimologice, legate de aria tematică a revistei **Dilema**, ipoteze care, dezgropînd sensuri "impuse de relieful în care trăim" şi de alte "moşteniri şi acumulări ale istoriei", sper să aibă darul de a fi incitante în fel şi chip pentru spirit, atît pentru **păscălar**, cît şi pentru **băşcălios**, ca elemente de echilibru, cum spunea Geo Dumitrescu, în "nervul" naţional.

Andrei IONESCU

Propuneri de *dilema* pentru viitor:
● IMAGINE ŞI IMAGOLOGIE (nr. 33)
● "SÎNTEM ÎN DIRECT" (nr. 33)

August '68

"CONSENS". La moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, toată lumea aştepta, cu o firească nerăbdare, profilarea urmaşului. Se ştia că principalul vorbitor al ceremoniei funebre are toate şansele să devină şeful statului. Şi, într-adevăr, cel care s-a apropiat de microfon şi a rostit, cu un accent fatidic (devenit, apoi, proverbial), "iubite tovarăş şi pretin" s-a instalat curînd, cu un aer nătîng şi mai curînd benign, în scaunul vacant. A fost nevoie de cîţiva ani ca să ne dăm seama că oratorul gîngav, despre care - pînă la preluarea puterii - nu se ştiau prea multe era, din fire, departe de a fi nătîng şi, încă şi mai puţin, benign. În 1968, cînd armatele Pactului de la Varşovia (minus cele româneşti) au intrat în Praga, încă proaspătul **secretar general** a atins performanţa supremă a carierei sale politice. Într-o **adunare populară** simetrică, prin amplasament şi amploare, cu cea care avea să-i fie fatală douăzeci şi unu de ani mai tîrziu, Ceauşescu a reuşit să zgîndărească, la nivel de massă, un afect de negîndit cu o zi mai devreme: **solidaritatea cu puterea comunistă.** A fost discursul lui de-atunci pură inconştienţă? A fost un prim semn de delir mesianic? Sau, o ultimă urmă de bun simţ patriotic? Fapt e că, speculînd rusofobia autohtonă, instinctul naţional de conservare şi speranţa unei schimbări în bine (chiar dacă **înăuntrul sistemului**), Ceauşescu a izbutit, pentru cîtăva vreme, să adoarmă resentimentele anticomuniste ale populaţiei şi să-şi creeze portretul unui conducător iubitor de ţară şi neconvenţional ideologic. S-au găsit naivi - unii din ei, foşti deţinuţi politici - care să ceară **intrarea în partid!** Retorica momentului era de tipul: "o fi el comunist, **dar...**" (pe dos decît astăzi).

Ca orice ispravă născută pe un fundal confuz şi impur, isprava românească din august '68 a stîrnit, pînă la urmă, o sumedenie de neînţelegeri şi distorsiuni. **Ceauşescu** n-a ştiut să valorifice consimţămîntul popular obţinut; în loc să persevereze **în spiritul** de radicalitate şi de reformă al "marelui" său gest, el l-a transformat într-un capital politic perfid, **la adăpostul** căruia să înceapă organizarea unei dictaturi personale. Tot ce s-a întîmplat în ţară, după 1971, a fost, în definitiv, un mod de a adumbri şi de a submina "ieşirea" euforică din 1968. (Nu întîmplător, discursul "de-atunci" al lui Ceauşescu se putea consulta - chiar pe vremea lui - numai la fondul de presă **secret.**) **"Poporul"** n-a înţeles nici el mare lucru. Şi-a făcut iluzia că, la o adică, "interesele partidului" pot coincide cu ale ţării şi cu ale omului obişnuit. Comunismul a părut, o clipă, respirabil, iar Ceauşescu a putut fi "asimilat" de jargonul străzii sub numele de **nea Nicu**, un apelativ nepermis de acomodant. Cît despre **Occident**, el a început să confecţioneze, pripit, mica legendă a "abilei" politici externe româneşti, cu un Ceauşescu "independent" de ruşi şi, ca atare, prizabil pe la ceremoniile curţilor europene.

Un consens de **malentendu**-uri. Şi, în timp ce, pe scena internaţională, preşedintele României se lansa ca "mediator" eficace şi ca soldat util al flancului sud-est european, în ţară el desăvîrşea, fără sprijin rusesc, o operaţiune de desfigurare, care, lui Husak nu-i reuşea pe deplin în Cehoslovacia ocupată. România începea să paralizeze lent, sub impactul unei "originale" auto-invazii.

INTELECTUALII. Cehoslovacia toamnei din 1968 s-a identificat, pentru mine, încet-încet, cu proza lui Milan Kundera. Datorită ei, tragedia a căpătat un farmec inavuabil: farmecul Pragăi pîngărite, al convalescenţei care se alimentează din uitare, al supravieţuirii fireşti şi insuportabile. Şi, mai ales, farmecul acelor personaje care îşi găsesc rostul în **marginalitate:** oameni, liberi pentru că au devenit marginali, bucuroşi de viaţă pentru că au devenit marginali, recuperînd prestigiul "centrului" prin asumarea intensă a periferiei. "Eşti ceea ce rămîne din tine cînd lumea te-a desfiinţat." Mii de scriitori, medici, profesori universitari, gazetari - pe scurt, mii de intelectuali cehi şi slovaci devin şoferi, spălători de vitrine, agricultori, transfugi sau şomeri. E imposibil să nu te gîndeşti că aceste cîteva mii de "declasaţi" au devenit destinul însuşi al Cehoslovaciei. Diferenţa, de azi, dintre Cehoslovacia şi România, dintre Europa Centrală şi cea sud-estică, dintre "Charta '77" şi episodul Goma, dintre Havel şi Iliescu, dintre "revoluţia de catifea" şi "aşa-zisa revoluţie" - nu e, în ultimă analiză, decît diferenţa dintre cîteva mii de intelectuali care rezistă măturînd strada şi alte cîteva mii care "rezistă prin cultură". Radicalitatea celor dintîi produce tranziţii de catifea, în vreme ce adaptările de catifea ale celorlalţi sfîrşesc în răzmeriţă sîngeroasă. Avantaje, dezavantaje, compensaţii, denivelări...

IMAGINEA ROMÂNIEI. S-a întîmplat să mă aflu în Praga la exact **un an** de la invazie. Am asistat la mari demonstraţii comemorative şi la reprimarea lor cu tancuri, bombe lacrimogene şi cîini. În mijlocul acestui peisaj devastat, faptul de a fi român era perceput ca o garanţie de noblete: eram singurii nealiniaţi la agresiune. Doar în primele zile ale lui ianuarie 1990 am trăit, în alt plan, ceva asemănător. În patruzeci şi cinci de ani, am resimţit, aşadar, mîndria plenară de a fi român de două ori; şi, de fiecare dată, pentru raţiuni care nu ţineau nici de vreo performanţă intelectuală, nici de cine ştie ce **lobby** "diplomatic", insidios şi costisitor.

MAI '68 - AUGUST '68. Parisul şi Praga. Doi poli ai unei lumi răsturnate şi, în fond, două victorii ale lui Brejnev: Franţa fără de Gaulle şi Cehoslovacia fără Dubcek. În primul caz, procedeul a fost "baricada democratică", în cel de-al doilea - "ajutorul frăţesc". **Studenţi** manipulaţi (fie şi numai de propria lor retorică, de răzgîiul lor ideologic) şi **soldaţi** manipulaţi (fie şi numai de propria lor ignoranţă, sau de barbaria politică a "superiorilor"). Şi unii, şi alţii exersînd, în beneficiul generaţiilor viitoare, tehnica asasinatului inocent.

Andrei PLEŞU

© J. Kudelka

În Cehoslovacia, în 1968

Nevolnicie

Gazeta **Vremea**, ai cărei directori sînt A. şi A.A. Păunescu, publică de cîtva timp un serial intitulat "Colaborarea d-lui Corneliu Coposu cu Securitatea". Episoadele serialului din **Vremea** sînt alcătuite din declaraţii date de Corneliu Coposu la Securitate.

Începutul acestor declaraţii este aproape mereu acelaşi, quasi-invariabil de la un text la altul. Iată, luat la întîmplare (**Vremea**, 6 august 1993), un exemplu: "**Declaraţie**. Subsemnatul Corneliu Coposu, domiciliat în Bucureşti, str.Mămulari nr.19, sector 3, telefon 21.53.33, născut la 21 mai 1914 în comuna Bobota, judeţul Sălaj, fiu al lui Valentin şi Aurelia, întrebat asupra relaţiilor, întîlnirilor şi discuţiilor avute cu persoanele mai jos arătate, declar următoarele: "- urmînd, firesţe, declaraţia propriu-zisă.

Succesiunea acestor texte este halucinantă. Cu o regularitate dementă, de maşinărie kafkiană, un om este chemat de (sau la) o autoritate invizibilă, şi pus să dea lungi, amănunţite declaraţii: cu cine s-a întîlnit, cînd, unde, cum, cît, ce a vorbit, ce a mîncat, ce a băut, ce ştie despre fiecare dintre interlocutorii săi, cînd şi unde i-a cunoscut. Rareori există vreo sugestie în privinţa identităţii instituţiei care solicită aceste declaraţii; niciodată nu se face vreo referire la funcţionarii care o slujesc şi o reprezintă. Cine, cum şi de ce îl obligă pe declarant să se supună acestui ritual, nu se ştie: se poate doar deduce că nu există nici o posibilitate de sustragere. Instituţia fără nume şi funcţionarii ei fără chip s-au substituit lui Dumnezeu.

Serialul din **Vremea** este de fapt un teribil act de acuzare la adresa nenumitei Instituţii. De fapt şi involuntar, pentru că directorii gazetei, A. şi A.A.Păunescu, îl publică avînd cu totul altă intenţie: compromiterea celui care a dat aceste declaraţii. Probă, titlul: "Colaborarea d-lui Corneliu Coposu cu Securitatea". Scenariu, iarăşi, kafkian, încheiat prin culpabilizarea victimei. Executori: A. şi A.A.Păunescu.

Trebuie, probabil, să fii ori foarte prost, ori foarte ticălos, ori şi foarte prost şi foarte ticălos deodată, pentru a inversa atît de grosolan rolurile. Trebuie, de asemenea, să fii convins că ai de-a face numai cu foarte proşti, sau numai cu foarte ticăloşi, sau numai cu foarte proşti foarte ticăloşi, pentru a-ţi lua libertatea unei astfel de jonglerii. Şi mai trebuie, pentru a îndrăzni, să nu ai nici un Dumnezeu.

Nici un Dumnezeu în afară de cel de substituţie.

Dincolo de încercarea de compromitere a lui Corneliu Coposu, serialul din **Vremea** urmăreşte, nemărturisit dar evident, restabilirea rolului şi cultului instituţiei ce se substituise divinităţii. Pentru A. şi A.A.Păunescu (dar nu numai pentru ei), Securitatea este deţinătorul adevărului absolut despre tot şi despre toate, sursa unică a marilor şi a micilor revelaţii, autoritatea supremă şi incontestabilă în privinţa oricui şi a orice. Gazeta lui A. şi A.A.Păunescu (dar şi altele) se transformă astfel într-un fel de spaţiu rezervat zeilor Securităţii.

Un spaţiu al nevolniciei.

Mircea IORGULESCU

Puncte de vedere

Nae Ionescu şi mişcarea legionară (III)

Imediat după asasinarea lui I.G. Duca (29 decembrie), odată cu arestarea vinovaţilor, se opereză şi altre arestări printre legionari. Împreună cu aceştia sînt arestaţi cîţiva gazetari din redacţiile **Calendarului** şi a **Cuvîntului**, printre care şi cei doi directori, Nae Ionescu şi Nichifor Crainic, iar gazetele sînt suspendate. Ultimul număr al **Cuvîntului** e cel de Anul Nou (probabil s-o fi imprimat mai devreme), în care se anunţa sec, asasinatul de pe peronul gării Sinaia, arestările operate în ţară şi decretarea stării de asediu. Nae Ionescu a fost eliberat după vreo 45 de zile de detenţie, (în favoarea sa a intervenit, în stilul său imperativ, chiar şi Nicolae Iorga), dar reapariţia gazetei sale nu a mai fost îngăduită. Era, s-a spus, răzbunarea Regelui. E posibil. Dar orientarea politică evidentă a profesorului dădea temei acestei decizii. **Cuvîntul** n-a mai reapărut decît, tocmai, în ianuarie 1938, pentru cîteva luni, pe vremea guvernării Goga-Cuza. Nae Ionescu a continuat să spere în reapariţia gazetei sale. De aceea îşi păstrase tipografia, sediul redacţiei şi plătea salarii cîtorva redactori (printre care M. Eliade şi M. Sebastian). Ba chiar, uneori zilnic, redactorii salariaţi fără treabă, şi alţi prieteni, se vedeau în redacţie cu patronul. Bani – patronul avea din plin. Devenise reprezentantul în România, a lui I.G. Farbenindustrie şi era, pentru asta, foarte bine plătit. Se purta foarte elegant, avea maşină cu şofer, îşi făcuse o vilă la Băneasa, ducea un trai **pe picior mare**. (Era chiar atacat, pentru aceasta, şi denunţat ca agent al unei întreprinderi "jidoveşti" din Germania, de către **Sfarmă Piatră** a lui N. Crainic, din 1937). Cum se împăca traiul acesta cu modestia în sărăcie prescrisă legionarilor e încă unul din paradoxurile unei personalităţi neobişnuite care a fost Nae Ionescu. Dar, nu uit că profesorul nu era legionar activ încadrat, ci numai **una** din personalităţile apropiate Mişcării şi, de la o vreme, unul dintre factorii ei tutelari.

MARTORUL ŞI "RITMUL VREMII"

Unii susţin, azi, (contemporanii n-o făceau) că, de fapt, înverzirea lui Nae Ionescu a fost un act conjunctural, mai mult pentru a răzbuna dizgraţierea sa de către rege. Că o fi fost şi un act de acest fel, e posibil. Dar profesorul se comporta ca un mentor al ei este incontestabil. La urma urmei, această ipostază contează şi nu motivaţia producerii ei iniţiale. De altfel, făcea, curent, declaraţii publice filo-legionare. În 1935 a depus, ca martor, la Consiliul de Război, în procesul unor legionari. Acolo, răspunzînd întrebărilor completului de judecată, a declarat, printre altele: "Am privit Garda de Fier ca pe una din mişcările care se încadrează în ritmul general al vremii a cărei reuşită sau eşec depindea de îndrumarea şi capacitatea politică a conducătorilor ei, desigur; dar care avea, ca toate mişcările autoritar-naţionale de azi, un puternic «à tout» de partea ei: conjunctura istorică". "Recunoaştea, totodată, că întreţine relaţii personale e cu C.Z. Codreanu – (Apud: **Braţul de fier**, II nr. 112 din mai 1936). A mai depus, tot ca martor, la aceeaşi instituţie judecătorească, şi în martie 1937, în apărarea a şapte studenţi legionari. Apoi, în 1937, ca martor al decemvirilor, cei zece legionari care l-au asasinat pe Mihail Stelescu. Era, deci, mereu invitat "din oficiu" pentru a lua apărarea unor legionari aflaţi în boxa acuaţilor.

Există, de altfel, şi texte (articole) ale profesorului în care ataşamentul său faţă de mişcarea legionară e incontestabil. Iată un text din iunie 1937, care omagia aniversarea unui deceniu de la întemeierea Legiunii: "Dintre toate mişcările cari, – de la război încoace – au încercat să organizeze destinele naţiei noastre, nici una nu s-a aşezat mai sigur în matca istoriei româneşti, ca cea a tinerilor cari stau sub ocrotirea **Arhanghelului cu sabia de foc**....

Trebuie să spun aci şi astăzi celor de vîrsta mea – şi, dacă îmi este îngăduit, şi celor mai bătrîni decît mine – că **pînă acum Mişcarea aceasta nu a greşit niciodată**. Destul, ca să ne facă să înţelegem că pe tinerii aceştia, cari merg chiuind în luptă şi în moarte, nimic nu-i va abate din chinul lor; nici violenţa, nici trădarea; nici linguşirea, nici corupţia; nici ademenirea, nici prigoana. Căci nu merg pe drumul lor, ci, e drumul naţiei, care e al mîntuirii, pentru că pe el străjuieşte **Dumnezeu**. Iar celor îndărătnici le voi spune că a trecut momentul în care adeziunea noastră putea să însemne izbîndă şi împotrivirea noastră înfrîngere. De întîlnirea noastră cu tinereţea legionară nu mai atîrnă astăzi decît bucuria de a fi văzut din vreme lumina adevărată – şi... un apus fără fulgere. Căci, încă o dată, victoria legionară înaintează cu o necesitate de destin. Iar a te împotrivi destinului însemnează a lua istoria în răspăr" – (Nae Ionescu, **Sub semnul Arhanghelului, Buna Vestire**, I, nr.100 din 27 iunie 1937). (Şi, e necesar să adaug, mai sînt şi alte texte de acest fel, din 1937 şi 1938). Este posibilă o adeziune mai deschisă şi mai profundă participativă? S-ar putea obiecta că nu se poate vorbi de o sinceritate în adoptarea unui credo la un cinic care n-a crezut niciodată în nimic. Aş răspunde că nu atît sinceritatea în gînd interesează în acest caz, cît mărturisirea publică a unui crez. E singurul lucru care prezintă relevanţă pentru gardismul – sincer sau de conjunctură – al lui Nae Ionescu.

POLITICA CEŢII – MAI DEUNAZI

În epocă, această adeziune a însemnat enorm, sporind prozelitismul. Pentru sinceritatea **adeziunii** profesorului au pledat, în 1940, legionari de renume. Vasile Băncilă, de pildă, a afirmat: «Gardismul» lui Nae Ionescu? Da, aceasta a fost altceva. A fost popasul lui spiritual, **aderarea lui fără rezerve** (subl.m.), forma în care s-a împlinit activ după o aşteptare şi o ispăşire lăuntrică atît de lungă. Setea, marea sete spirituală şi politică a lui Nae Ionescu de a vedea crescînd pe meleagurile noastre o mişcare de mare bărbăţie şi probitate, care să fie a noastră şi numai a noastră, şi-a satisfăcut-o, în sfîrşit, sorbind apă vie din izvorul, din şuvoiul legionar pentru a cărui descătuşare din tainiţele solului nostru sufletesc a lucrat el însuşi o viaţă de om. Şi, atunci, toate «trăirile» şi «atitudinile« lui de mai înainte capătă un sens: ele au fost încercări şi aşteptări pentru regăsirea din urmă. Nae Ionescu s-a căutat, a cercetat, a vrut să spere, uneori poate să se amăgească, dar n-a avut propriu-zis o atitudine decît în legiune, cînd n-a mai fost, de fapt, atitudinea lui ci una comunitară în care era cuprins, cu care concrescuse în mare parte şi pe care în altă parte o anticipase". (Vasile Băncilă, **Nae Ionescu, Cuvîntul**, XVII (Serie nouă), nr. 55 din 7 decembrie 1940). La moartea profesorului, (15 martie 1940) cercul legionarilor refugiaţi la Berlin l-au omagiat. A vorbit, binişor bombastic "dar măsturisind o apreciere care era a cercurilor legionare, Constantin Papanace, avînd rangul de comandant: "Profesorul Nae Ionescu a căzut în luptă pe reduta onoarei legionare... El n-a fost din generaţia Căpitanului, era mai vîrstnic. N-a trecut prin şcoala **Frăţiilor de Cruce**. Nu şi-a făcut educaţia în cuib". După deziluzia ţărănismului, s-a apropiat de Legiune. "Atunci a văzut el cum toate izvoarele de viaţă ale acestui neam pornite din adîncimile pămîntului şi istoriei româneşti formează marele fluviu al spiritualităţii legionare... Cu aceasta, prof. Nae Ionescu şi-a găsit sensul existenţei sale pe care atîta vreme l-a căutat... de acum încolo, unicul lui gînd va fi să propovăduiască adevărul cu deplină mulţumire că a cunoscut şi înţeles pe Căpitan" – (Const. Pananace, **Semnificaţia jertfei lui (Nae Ionescu) Ibid**). În sfîrşit, ca totul să se încunune în favoarea ideii pentru care, cu dreptate, pledau legionarii, prezentîndu-l pe profesor drept un dăruit al lor, în acelaşi număr al **Bunei Vestiri** din care am citat textele de mai sus (sînt şi multe altele), se reproduce şi facsimilul unei scrisori a lui C.Z. Codreanu către Nae Ionescu. Textul e, şi el, lămuritor: "Amîndoi cei duşi, Moţa şi Marin, s-au rupt din carnea şi din sufletul nostru, dar au avut şi cu Dvs. legături sufleteşti aşa de mari încît n-ar putea fi evaluaţi de alţii. E şi o dovadă că el. Moţa, şi-a lăsat sfintele lui scrisori în paza Dvs. Mişcarea Legionară, prin mine, vă salută pentru tot ce aţi făcut. C.Z. Codreanu, 16.2.1937". – (**Ibid**). E, aş adăuga, într-adevăr, semnificativ că nu Vasile Marin, fost redactor la **Cuvîntul**, ci Ion I. Moţa, al doilea în rang, în mişcare, după Codreanu, i-a încredinţat, la plecarea în Spania, lui Nae Ionescu, scrisorile sale, dintre care una (cea către **Codreanu**) avea valoare de testament politic. Asta spune destule în legătură cu poziţia lui Nae Ionescu şi mişcarea legionară şi despre relaţiile apropiate pe care le întreţinea cu liderii ei. Nu oricui – nu-i aşa? – încredinţa un om de fanatismul învăpăiat al lui Moţa, în momente de cumpănă, scrisori testamentare. De altfel, Mircea Vulcănescu ştia că Moţa venea adesea la Nae Ionescu să se sfătuiască. Încît gestul încredinţării scrisorilor devine deplin explicabil.

Dar e de admis că Nae Ionescu n-a fost membru înregimentat în Mişcare. Aceasta, deşi am găsit într-una dintre publicaţiile legionare ale vremii o precizare, semnată de comandantul inginer Virgil Ionescu, care ar contrazice ipoteza de mai sus. Iată această precizare: "D-le redactor! Ziarul dvs. (**Informaţia** n.m.), în numărul său de miercuri, 1 decembrie 1937 a publicat o informaţie din care reieşea că dl. prof. Nae Ionescu a părăsit partidul «Totul pentru ţară» din cauza pactului încheiat între d-nii Iuliu Maniu şi Corneliu Zelea Codreanu. Ţin să vă aduc la cunoştinţă că informaţia dvs. este complet greşită. Dl. prof. Nae Ionescu lipseşte din ţară, încă din ziua de 23 noiembrie, iar acordul dintre d-nii Iuliu Maniu şi Corneliu Zelea Codreanu s-a încheiat în ziua de 25 noiembrie. Cu deosebită stimă. Inginer Virgil Ionescu" – (Apud **România Creştină**, III, nr.56 din 5 decembrie 1937).

Să se fi înscris efectiv în Mişcare profesorul? E greu de crezut. Deşi se pare că, acum, în 1937, realţiile sale cu oficialităţile legionare s-au adîncit.

Z. ORNEA

Rapoarte amînate – corupţia

Luni, 16 august, s-a întrunit din nou Comisia pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, comisie ale cărei cercetări n-au ajuns nici azi la o concluzie definitivă. Atunci, cum să ne mai mirăm că "faimoasa" Comisie pentru cercetarea cazurilor de corupţie, dezvăluite de fostul şef al Gărzii Financiare, gen. Gh. Florică şi de presă, n-a fost în stare în trei luni să elaboreze nici un raport ca lumea din care să reiasă clar cine e vinovat şi cine nu? Ba dimpotrivă, au început acuzaţiile la adresa acuzatorilor şi s-a aflat că nici membrii Comisiei parlamentare nu sînt chiar "curaţi", în frunte cu preşedintele Romul Vonica!

După dezvăluirile din presă şi depoziţiile gen. Florică, în iunie 1993, a trecut ceva timp pînă ce Parlamentul să se sesizeze şi să încropească o Comisie - dominată bineînţeles de fedesenişti şi acoliţii lor - şi a mai tras de timp pînă se se prezinte o schiţă de Raport preliminar, care s-a nimerit chiar în ultima zi a sesiunii parlamentare! Cu "ocazia" asta, Raportul directorului SRI a fost dat uitării. Din încropeala cenzurată cu grijă a Raportului asupra cazurilor de corupţie, a reieşit totuşi că măcar doi, trei acuzaţi sînt vinovaţi, ca de exemplu, dl. V. Hrebenciuc, fostul şef al campaniei electorale a lui Ion Iliescu şi actualul secretar general al Guvernului. Dar în apărarea d-lui Hrebenciuc a sărit chiar Cotroceniul, aşa că nici vorbă de vreo "băgare" în tribunal (că ăla-i cel mult pentru grevele astea "ilegale" pînă la Dumnezeu, cu grija "sfinţilor").

Cum toată lumea (să nu exagerăm!) aştepta o dezbatere a Raportului preliminar asupra corupţiei, s-a cerut de către opoziţie o sesiune extraodinară, ca să se "bată fierul cît e cald", dar majoritatea parlamentară s-a lăsat "coruptă" de putere, care, prin persoana preşedintelui Camerei Deputaţilor, a optat pentru o vacanţă liniştită care să ofere timp SRI-ului să se ocupă serios de corupţia tuturor şi să-i "găsească" şi pe cei din opoziţie.

Aşa că parlamentarii, chiar şi unii din partidele de guvernămînt şi din PUNR, au fost trimişi în vacanţă împotriva voinţei lor, lăsînd guvernul Văcăroiu pe mîna sindicatelor şi a grevelor lor, care sigur că cer bani mai mulţi atunci cînd află că, guvernanţii fură cît cuprinde şi nu trăieşte mai nici unul din salariu!

Comisia pentru cercetarea cazurilor de corupţie s-a mai întrunit de la încheierea sesiunii parlamentare, a mai organizat conferinţe de presă din care nimeni n-a aflat nimic şi între timp s-au mai adăugat alte cazuri - PETROMIN, de exemplu, care face din ministrul transporturilor un virtual client al boxei. Dar niciodată nu a apărut vreo dovadă care să poată "băga" în tribunal pe cineva, totul amînîndu-se, ba chiar clasîndu-se, din lipsă de "probe" şi "martori" fără echivoc. Aşa că un nou Raport, după cel preliminar din finalul sesiunii parlamentare, nu a mai apărut, încercîndu-se chiar a se acredita ideea că totul a fost doar o halucinaţie a unora care urmăresc se destabilizeze "fragila noastră democraţie" şi că de fapt, pe banca acuzaţilor, ar trebui să stea gen. Florică! Sigur, PETROMIN-ul a mai încurcat din socoteli, dar tribunalul din Constanţa a primit directivă de sus, conform separaţiei puterilor, să anuleze contractul ca să liniştească "opinia publică" şi totul se va reduce probabil la "capul" ministrului transporturilor Paul Teodoru. De altfel, în acest caz s-au intersectat două obiective parlamentare neterminate - Legea 35, privitoare la investiţiile străine şi anchetarea cazurilor de corupţie.

În timp ce Comisia "cercetează" corupţia trecută, o alta nouă iese la iveală şi e din ce în ce mai clar că nu o comisie, fie ea şi eficientă, poate stăvili corupţia şi celelalte abuzuri ale societăţii de "tranziţie", ci doar modificarea radicală a concepţiei asupra a ceea ce e baza oricărei economii de piaţă: forma de proprietate dominantă în stat! Cît timp ea va continua să fie "a întregului popor" (şi deci a nimănui), dar a statului, în fapt, şi-a celor de la putere, corupţia va fi la ea acasă în lumea "avutului obştesc".

Petru IONESCU

Cui şi cît foloseşte

Şi adepţii remanierii şi cei ai guvernului de coaliţie, şi cei care se consideră veşnici îndreptăţiţi pentru că au cîştigat scrutinul şi cei care pretind că au tot dreptul să guverneze deşi majoritatea nu i-a ales ignoră - cu bună ştiinţă sau din nepricepere politică - proporţiile crizei interne şi ale dramaticelor încleştări de prin împrejurimi. Şi reformiştii, şi antireformiştii, şi patrioţii pentru care împrumuturile externe sînt absolut necesare, şi cei care tremură de frica jugului finanţelor internaţionale s-au legat la ochi să nu vadă nici pînă la Slobozia, darmite pînă în Abhazia sau mai jos de Dunăre. Şi unii, şi alţii se comportă de parcă n-ar fi nimic mai important decît marile lor mici jocuri (declarative), poliţele (de plătit), portofoliile (de păstrat sau de ocupat), adversarii (de compromis sau de tras de pe scaun). Multele tabere aflate în scenă şi în culise se războiesc făcînd abstracţie de alegător, de context, de efectele pe care le obţin. Se războiesc de parcă doar războiul contează, şi nu ceea ce vor obţine la încheierea lui. De aici sila sindicalistului de rînd, de aici furia marilor federaţii, de aici dispreţul reciproc pentru negocieri, de aici convingerea că "va fi tot mai rău". Panicaţi şi suficienţi, cei de la putere ameninţă. Bucuroşi şi la fel de uşor de păcălit ca şi acum doi ani, cei din opoziţie ameninţă. La mijloc, între ameninţări, cetăţeanul aşteaptă iarna şi - ca să-i fie aşteptarea mai suportabilă - Televiziunea îi aduce aminte ce ieftin se trăia înainte. De-atîtea strigăte de luptă, de-atîta inflaţie de supoziţii, de-atîta venin bolborositor în apelurile la conciliere, de-atîtea meschine interese dosite în spatele ideii de "stabilitate naţională", faptul că sîntem liberi începe să pară o pedeapsă nemeritată. Stoparea procesului democratic nu se datorează nici grevelor, nici comploturilor din afară, nici inerţiei electoratului. Ea e opera tuturor celor care fac, la această oră, politica ţării. De la preşedintele statului la ultimul dintre deputaţi, fiecare "actor" consideră că el dă o replică desăvîrşit democratică pentru a i se răspunde într-un alt limbaj şi cu însoţitoare lovituri sub centură. Oamenii noştri politici nu se cred unii pe alţii, se disprețuiesc, se detestă, se "lucrează" fără să obosească: ar vrea însă ca agricultorii, minerii, studenţii, ceferiştii, marinarii, ambasadorii ori gazetarii să-i creadă, să-i respecte, să-i asculte. De la primarii din opoziţie la senatorii din coaliţia proguvernamentală, nici un "sus-pus" nu se sfieşte să încalce legea. Dar iată că mecanicii de locomotivă sfidează o decizie a Curţii Supreme de Justiţie; şi n-o fac după modelul minerilor, nici mînaţi din spate de forţe obscure, ci **provocaţi** de agresivitatea unor miniştri şi de prostia unor consilieri, adăugate disperării de a se fi văzut minţiţi timp de doi ani. Lor li se aduce argumentul legii, li se invocă nevoia de a respecta normele unui stat de drept. De ce-ar ţine însă cont sindicaliştii de o Justiţie care-şi face de cap de trei ani încoace cum şi-a făcut şi-n ultimele decenii? De ce s-ar teme de puşcărie liderul mecanicilor de locomotivă, dacă Miron Cosma e liber şi important? De ce s-ar putea impune legea pentru cei necăjiţi, dacă în loc ca procesele intentate celor de la "România Mare" să ajugă pe rol şi să se judece conform codului penal, marii calomniatori au ajuns în Parlament şi-i scuipă în cap deopotrivă pe aliaţii lor şi pe adversarii acestora? De ce şi-ar închipui şeful statului că poţi folosi, în disperare de cauză, apelurile la **conştiinţă**, la **înţelepciune** şi la **echitate** pentru a-i înmuia pe greviştii, cînd scandalurile demnitarilor corupţi au fost tratate ca o rundă de box politic, şi nu ca o problemă de încălcare flagrantă a legii? Cum să mai reacţioneze cineva **normal** faţă de pericolul (real) al destabilizării, cînd de trei ani încoace orice gazetar cu condei critic a fost acuzat public că trădează ţara, şi orice membru al opoziţiei n-a scăpat de etichetele de "agent", "vîndut", om al ungurilor, al americanilor sau al cine mai ştie cui? De ce le-ar păsa ceferiştilor de dezastrul naţional, dacă tocmai cei însărcinaţi cu prevenirea ori stoparea acestuia nu ştiu să facă altceva decît să ne apropie zi de zi de el? Puterea crede că opoziţia lucrează împotriva intereselor ţării şi această "explicaţie" îi este suficientă. Faptul că adversarii guvernanţilor pîndesc fundul prăpastiei şi că aşteaptă catastrofa pentru a-şi putea freca mîinile şi "mărturisi" încîntaţi că au avut dreptate nu vine atît din infantilism, cît mai ales dintr-o gravă neîncredere în mecanismele democraţiei. Partidele politice din opoziţie îşi justifică şi îşi vor justifica la nesfîrşit reacţiile prin perfidia manevrelor unor instituţii pe care ei înşişi rîvnesc să le stăpînească. Dar chiar dacă viclenia aleşilor e evidentă, nu există decît o cale sigură şi eficientă pentru ca această viclenie să se întoarcă împotriva celor care acum o valorifică: cîştigarea încrederii acelui segment electoral care a votat pentru actuala putere crezînd nu în bunăstarea adusă de privatizare, ci în promisiunile măsurilor centralizate. Partidul de guvernămînt şi aliaţii săi au garantat o tranziţie care să semene cu anii de început ai comunismului şi nu cu degringolada din perioada premergătoare izbucnirii războiului. Electoratul s-a trezit abia cînd a văzut încotro o iau preţurile şi a înţeles că dacă "dl. Iliescu" le lasă libere nu mai există drum de întoarcere. Partidele politice au rămas, însă, "înţepenite" în strategia de anul trecut. Cine a profitat de inevitabila eroziune a capitalului guvernanţilor? Oricît de furată de propria-i falsă imagine ar fi, Convenţia Democratică n-are altă şansă decît să-şi evalueze cu luciditate eşecul. Un eşec mult mai mare decît cel electoral şi, în perspectivă, mult mai periculos. Un eşec care se poate constata de fiecare dată cînd acţiunile sindicale ajung să ţină loc de opoziţie politică.

E evident că nu de la adversarii guvernului aşteaptă protestatarii salvarea, ci, din păcate, de la Cotroceni. Sau, şi mai rău - de la Funar, Verdeţ et comp. Un asemenea traseu va menţine multă vreme cercul vicios al vieţii noastre de zi cu zi: pentru că politicienii nu cred în democraţie (şi legea democraţiei e să-l convingi pe cetăţean că-i poţi reprezenta interesele!), nu crede în ea nici moş Ion Roată; necredinţa celor două părţi ţine în loc deopotrivă economia, relaţiile externe, înţelegerea realităţii, evaluarea a ceea ce ne aşteaptă. Şi contribuie la creşterea şanselor celor care nu numai că nu cred în democraţie, dar o şi confundă cu "democraţia muncitorească" de pînă mai ieri.

Elena ŞTEFOI

Erată: În articolul din numărul trecut, primul rînd din ultimul paragraf se va citi: "În războiul dintre **naţionalişti** şi pro-europeni" în loc de "În războiul dintre **naţionalităţi** şi pro-europeni" (E.Ş.)

De jur împrejur

Cine plăteşte oalele sparte

Anunţul noului guvern japonez prin care-şi exprima compasiunea faţă de victimele din Asia şi din lume ale celui de al doilea război mondial poate părea anacronic şi gratuit. Cui să-i mai pese de ce s-a întîmplat acum 48 de ani, cînd azi de-a-lungul şi de-a-latul pămîntului puternice detaşamente de observatori internaţionali, dotaţi cu tehnică şi principii umanitare nu se pot interpune în teribila încleştare dintre agresori şi victime, ba dimpotrivă, cu cît sînt mai prezenţi, cu atît şansele de stingere a conflictului se îndepărtează?

Şi totuşi schimbarea de atitudine a Japoniei nu este un simplu gest tardiv de protocol. După capitularea din 1945, împăratul Hirohito renunţă la caracterul divin al puterii sale, dar e considerat în continuare simbolul naţiunii. Generalul MacArthur, comandantul trupelor de ocupaţie, insistă să nu se desfăşoare procese publice împotriva criminalilor de război, au loc epurări discrete; în condiţiile războiului rece e mai important ca Japonia să-şi refacă puterea economică, decît să caute adevărul. În 1946 este adoptată o nouă constituţie prin care această ţară îşi interzice pentru totdeauna să devină o putere militară şi să trimită militari dincolo de graniţă. Dar "întotdeauna" se dovedeşte a fi un termen bine delimitat în timp. Devenită o putere economică de prim rang, comunitatea internaţională e nevoită să-i solicite o participare pe măsură în forţele de ordine internaţionale. Americanilor - foştilor învingători - nu li se pare corect că în războiul din Golf, Japonia s-a limitat la o participare financiară. Faptul că unii plătesc şi alţii înfruntă moartea pare să modifice în mod substanţial ierarhia stabilită în 1945.

Pînă la recenta declaraţie a primului ministru Morihiro Hosokawa, Japonia a refuzat să-şi asume orice consecinţă morală a participării la cel de al doilea război mondial. Mult mai puţin mediatizate decît cele ale naziştilor, crimele de război ale armatelor de ocupaţie japoneze au fost considerate un fel de manifestare exotică a cruzimii orientale. Datele despre exterminarea prizonierilor de război şi a populaţiei civile, despre folosirea armelor chimice şi biologice, despre sutele de mii de femei obligate să asigure confortul sexual al combatanţilor erau cenzurate din manualele şcolare. Istoria avea o pată albă de peste un deceniu. Acum se consideră că un fond de aproximativ zece miliarde de dolari va fi suficient pentru compensarea eventualilor supravieţuitori din rîndul victimelor.

E greu însă de spus dacă amînarea adevărului cu două generaţii se va dovedi a fi un gest înţelept: de ce să plătească, atît material, cît şi pe plan moral o generaţie care n-a spart nici o oală? Psihologia japoneză e considerată în general un mister şi e posibil ca actualii conducători să ştie ce fac şi asumarea adevărului despre un trecut nu foarte îndepărtat dar foarte neplăcut să nu producă şocuri de nici un fel. Însă un asemenea tip de amînare a răspunderii stă la baza confuzelor sentimente de neacceptare a unei foste vinovăţii colective. Răspunderea crimelor aparţine persoanelor care au făcut crime, nu poporului şi nu generaţiilor viitoare.

Banderola albă poate fi o soluţie pentru a munci şi a fi în grevă în acelaşi timp. Urmează o scamatorie ceva mai complicată: contabilizarea oalelor sparte, în timp ce cioburile au devenit de mult ţărînă. S-ar putea ca preţul să depăşească cele 10 miliarde alocate.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

O apariţie la Televiziune

Încadrat de doi ziarişti respectabili, prieteni şi cu lumea bună de azi, şi cu "Lumea" cea mare de pînă mai ieri, preşedintele ţării şi-a făcut datoria apărînd vineri seara, după film, pe micul ecran. Speech-ul domniei-sale trebuia să pară un dialog "incomod", pentru a-i linişti pe unii şi a pune puţin gaz peste foc pentru alţii. Presa, care le ştie pe toate chiar înainte de a se fi întîmplat cîte ceva, nu putea lăsa "netocată" o asemenea bogăţie de materie primă. Ediţiile de luni, 16 august, au avut însă de ales dintr-un munte de "întîmplări" de interes naţional, toate legate mai mult de greva ceferiştilor decît de diplomaţia ortodoxă probată deopotrivă prin Ardeal şi pe malul mării (Negre). După cum se vede, rugăciunile de la Sîmbăta de Sus şi cele de la Constanţa de Ziua Marinei au folosit executivului cît o frecţie la un picior de lemn. Poate pentru că proporţia între miniştri şi patriarhi n-a fost respectată, iar premierul s-a văzut obligat să se destindă participînd la o sărbătoare comemorativă, pe cînd ministrul de externe a primit încă o binecuvîntare internaţională. Oricum, creştinismul ne apără de mii de ani şi pe termen lung. Dar pentru "salvarea" promptă şi necondiţionată a celor de la cîrma ţării, televiziunea e, orice s-ar zice, mai demnă de încredere decît biserica. Gazetarii şi-au dat imediat seama şi au spus-o - mai de-a dreptul sau mai pe ocolite, fiecare după necesităţi - încă din prima zi a săptămînii. Titlul editorialului **România liberă** (semnat, de data aceasta, de însuşi preşedintele şi directorul executiv P.M.Băcanu) sare în ochi: "Gaşca politică". Ideile articolului sar şi ele în jurul şi împotriva "momelii televizate": "După ce ne anunţă că două-trei decenii va mai fi o perioadă grea, prezidentul vrea să spele obrazul guvernului şi ne spune la televizor că, în ceea ce priveşte finanţarea externă, nu este vorba de un eşec în legătură cu recentele amînări de creditare FMI. Este vorba de criza mondială, de presiunea revendicativă, care acţionează prost. (...) Prezidentul îi trage într-una (sic!) că există opoziţie nefavorabilă oricărei schimbări de spectru politic şi dacă ar «deschide un dialog mai larg» pentru o formulă de coaliţii politice, n-ar mai exista critici. Structura parlamentului este, pentru domnul Iliescu, un element de frînă. Ar vrea o majoritate pedeserefedesenistă (sic!)... Ar fi dumnealui în stare să lase opoziţiei locul să guverneze, să-şi încerce forţele? Nici vorbă!" Azi vede în greva mecanicilor de locomotivă "un instrument de formă nouă, mai silenţios şi mai curat decît cel vechi, **mineriada**". Cotidianul citat ajunge la această extrem de paradoxală concluzie plecînd nu din altă parte decît de la "prestaţia" şefului statului: "preşedintele Iliescu, surprinzător, nu înfierează «terorismul sindical», nu acuză încercarea de destabilizare, nu vorbeşte de legionari şi nici nu cheamă minerii. El spune numai că în general, cererile sunt întemeiate, dar că situaţia e de aşa natură încît acestea nu pot fi satisfăcute. Apoi cheamă partidele la dialog pentru găsirea unei ieşiri. **Semnal politic major.** Continuarea este năucitoare: conform aşteptărilor, Curtea Supremă de Justiţie suspendă greva dar... sindicatele resping decizia, ba, mai mult, anunţă că trec la grevă totală. Solicitaţi telefonic, liderii îşi asumă fără rezerve, răspunderea. Ei toţi ştiu care sunt consecinţele penale ale hotărîrii, dar se comportă ca şi cum **undeva, cineva**, are pregătită o pătură suficient de mare ca să-i acopere pe toţi". Ca un înrăit cititor de presă ce sînt, năucirile analiştilor politici mă lasă rece, dar urmele lor mă interesează. Dacă nu semnează cu pseudonim, pe autorul citatului de mai sus, îl cheamă Vlad Petreanu. Dacă da, nu. În schimb, referitor la identitatea şi opiniile directorului de la **Tineretul liber** nu există îndoieli şi deci nici motive de întrebări suplimentare: dl. Ilie Şerbănescu, semnatarul editorialului care analizează "spusele" de vineri seară ale preşedintelui e una şi aceeaşi persoană cu Ilie Şerbănescu, invitatul Televiziunii (alături de Radu Budeanu) însărcinat cu "interogarea" înaltului demnitar. Lucru rar, între intervievator şi editorialist nu se pot detecta diferenţe, decît dacă ţii cu tot dinadinsul să ilustrezi teoria "nodului în papură". Spre deosebire de cei care l-au ascultat de la "căşile" lor şi care ne aduc la cunoştinţă ce anume a spus preşedintele, Ilie Şerbănescu îşi consumă jumătate din spaţiul tipografic pentru a ne lămuri asupra celor **nespuse** de interlocutorul său: "Preşedintele Iliescu a evitat pur şi simplu răspunsul la întrebarea fundamentală, dacă crede că un asemenea Pact (social, n.n.) poate fi realizat în cadrul actualei formule de guvernare, înţelegînd prin aceasta majoritatea parlamentară existentă şi executivul pe care îl sprijină, şi dacă nu cumva tocmai schimbarea respectivei formule este condiţia pentru negocierea şi finalizarea cu succes a Pactului". **Libertatea** pune şi ea lucrurile la punct: "În ceea ce-l priveşte pe dl. Iliescu, a fost evident din cuprinsul interviului său de vineri, la televiziune, că domnia sa nu are în vedere o schimbare de guvern. Cel puţin în acest moment. O remaniere - nu ştiu cît de amplă - i se pare necesară. Vor fi sacrificate, astfel, cîteva capete de miniştri pe altarul fragilei păci sociale?". Dacă ar dispărea miniştrii pentru a căror cădere se roagă dl. Octavian Andronic, n-ar fi vorba, desigur, de "sacrificiu". Cum n-avem încă motive să sperăm că fraza "ascunde" o oarecare spaimă, să trecem la **Cronica română**, care ne lămureşte "pe deplin" asupra "subtilităţilor" confratelui de la **Libertatea**: "domnul Iliescu a fost de acord că actualului guvern i se pot imputa cîteva chestiuni legate mai ales de gestiune şi de administraţie. (...) Nu mai încape nici o îndoială că remanierea bate la uşă şi că, în pofida atîtor speculaţii, va fi doar o remaniere".

Există, în pofida acestei "diversităţi în unitate" şi două cotidiane importante care nu suflă un cuvînt despre declaraţiile-răspunsuri – la întrebări ale preşedintelui Iliescu. Ele sînt - în ordinea lecturii - **Evenimentul zilei** şi **Adevărul**: probabil că unul dintre ele îl boicotează pe preşedinte: dar n-ar fi exclus ca ambele (amîndouă împreună la un loc) să-l pedepsească pe "concurentul" Ilie Şerbănescu, pe care-l vezi şi auzi pe toate posturile şi în multe colţuri de pagină de parcă şi-ar fi propus să doboare "recordul" Cristoiu. (E.Ş.)

August '68: istoria unei decizii

– Convorbire cu Ion Gheorghe MAURER –

• V-am ruga, mulţumindu-vă pentru faptul de a ne fi primit şi de a fi acceptat să ne răspundeţi la cîteva întrebări, să ne spuneţi cum credeţi că s-a ajuns, în august 1968, la decizia sovieticilor de a angrena trupele Tratatului de la Varşovia în invadarea Cehoslovaciei, pe de o parte, şi la refuzul conducerii P.C.R. de a lua parte la această operaţiune armată, pe de altă parte? Care sînt, după părerea dvs,. rădăcinile istorice ale acelui moment?

"Marx şi lumea de astăzi"

I.Gh.M.: Modul cum s-a construit socialismul în Uniunea Sovietică era, după părerea mea – şi, încet-încet, nu numai după a mea, chiar şi după a lui Dej –, un fel greşit de a merge pe drumul marxismului. Pentru că Marx, ca orice cugetător, are părţi bune şi părţi greşite. Eu, cînd am organizat evadarea lui Dej – pentru că devenisem marxist prin lectura lui Marx şi mi-am dat seama cum trebuie înţeles Marx, analizînd atît lucrurile bune, cît şi lucrurile greşite pe care el le-a spus –, i-am spus lui Dej că pe mine să mă lase să nu intru în nici un fel de muncă de conducere, întrucît vreau să scriu o carte al cărui titlu trebuia să fie "Marx şi lumea de astăzi": cum poate fi apropiat acest gînditor de lumea de astăzi? Ceea ce însemna că trebuia să arăt greşelile care s-au făcut, mai ales după venirea la putere a lui Stalin, în Uniunea Sovietică, şi felul în care trebuie înţeles Marx faţă de dezvoltarea societăţii omeneşti. S-a întîmplat aşa încît Dej nu a putut să facă singur faţă celorlalţi membri ai Biroului Politic, care erau supuşi cugetării lui Stalin. Atunci Dej a venit la mine şi mi-a spus: "Mă, intră şi tu în conducerea de partid, ca să-mi dai o mînă de ajutor". Pe vremea lui Stalin, cine era împotriva părerilor lui căpăta una-n cap. Sigur că lupta pe care eu o duceam, sau pe care aş fi vrut s-o duc împotriva modului de a gîndi evoluţia societăţii omeneşti aşa cum o gîndea Stalin, nu puteam să o fac deschis, printr-un discurs, pentru că dacă aş fi ţinut un astfel de discurs nu numai că m-aş fi prăpădit pe mine, dar aş fi înglobat şi mai mult starea ţării în mîna stalinismului. Trebuia, deci, să ştii cum să duci această luptă, ceea ce nu era deloc un lucru uşor, mai ales cînd aveai în conducere pe Ana Pauker, pe Vasile Luca, pe Teohari Georgescu, care erau de părerile lui Stalin.

Deci, începuturile acestei mişcări în România au fost grele. Şi nu numai în România: şi în Ungaria, şi în Cehoslovacia, şi în Polonia, în toate ţările unde au existat, totuşi, oameni care au deschis capul marxismului şi care au spus: asta se poate face, asta e greşit, să vedem cum vom putea scăpa de ea.

• Şi în '68, cînd în Cehoslovacia a pornit această mişcare reformistă în cadrul comunismului, conducerea de partid de la Bucureşti a fost de acord cu ea?

I.Gh.M.: O serie de reforme au fost făcute după moartea lui Stalin. Nu prea puternice, dar au fost. Lucru care a creat ceva mai multă libertate pentru discuţie. Nu prea multă, dar a creat. Ca probă, unul dintre vînătorii emeriţi ai conducerii sovietice, cu care am făcut vînători aici, în România – cum Dumnezeu îl chema?...

• – Hruşciov?

I.Gh.M.: Da, Hruşciov. Înainte de el, fusese, pentru scurtă vreme, Beria, care era stalinist în toată puterea cuvîntului. De altminteri, Beria a cerut să fiu ucis, datorită faptului că eu am fost singurul din Biroul Politic care m-am ridicat împotriva numirii Anei Pauker ca secretar general. Stalin voia, probabil în urma discuţiilor cu Beria, ca Ana Pauker să fie aleasă ca secretar general. Din Biroul Politic al partidului românesc, deşi o serie întreagă voiau să fie ei secretar general – de exemplu Dej, dar cred că şi Luca dorea –, toţi au fost de acord cu această treabă, numai eu nu. Am spus că sînt contra. Şi am fost chemat de Stalin. Stalin avea un obicei de a discuta foarte... sui generis: te întreba, îţi înregistra răspunsul, nu-ţi spunea dacă-i bun sau rău, şi cu asta se termina toată discuţia. Pe mine, Stalin m-a întrebat dacă am fost şi de ce am fost împotriva numirii lui Ana Pauker. I-am spus: "Uite, tovarăşe Stalin, poporul român, datorită condiţiilor lui istorice, are un nivel cultural ceva mai scăzut. Datorită acestui lucru, femeia e pusă în urma bărbatului. Dacă ai să te duci în bisericile din România, ai să vezi că bărbaţii stau pe planul întîi, iar femeile stau în spate. Deci a numi, a alege ca secretar general al partidului o femeie, cînd vrei ca partidul ăsta să cîştige încrederea şi dragostea poporului, este, după părerea mea, o greşeală. Pentru că oamenii simpli vor spune: – Ce fel de partid e ăsta pe care îl conduce o muiere? În plus, Ana Pauker este evreică. Poporul ăsta, care, datorită aceloraşi condiţii istorice, are şi un anumit antisemitism, o să spună: – Şi muiere, şi ovreică, ce fel de partid e ăsta?! Stalin nu mi-a spus nici: "Ai dreptate", nici "N-ai dreptate", mi-a spus: "Bine. Du-te." Beria, care era prieten cu Ana Pauker, înainte ca eu să ajung înapoi acasă, a transmis dispoziţia să fiu dat afară din Biroul Politic, din Comitetul Central şi să mi se facă proces şi, pînă la urmă, să fiu împuşcat. Să mi se facă proces că sînt spion englez, american, francez, german, de toate felurile. Cel care a primit această dispoziţie aici a început să facă aceste (rîde) cercetări. A găsit un singur martor pentru treaba asta: un evreu care mai depusese mărturie şi împotriva lui Pătrăşcanu şi pe baza depoziţiei căruia Pătrăşcanu fusese împuşcat. Îl chema Belu Zilber. A fost singurul care a declarat că sînt spion de toate felurile. Cum alt martor nu a mai fost găsit, dosarul a fost trimis la Biroul Politic, iar Biroul Politic – pentru că Dej era acolo, şi Dej ţinea la mine – a spus: "– Domnule, nu putem să împuşcăm doi oameni pe baza declaraţiei unui singur om". Să mai fie găsiţi martori. Între timp, Stalin a murit, eu am fost dat afară din Comitetul Central, afară din Biroul Politic pînă, aproximativ, prin '58-'59. Starea de spirit, care se îmbunătăţise cînd venise Hruşciov, adică se mai liberalizase un pic – nu de tot, dar devenise puţin mai liberală –, aşa că şi noi, după venirea lui Hruşciov, şi cînd am putut să reintru în partid, am putut începe procesul de liberalizare a economiei. Am făcut mandatarii, care erau o formă de comerţ de piaţă. Am încercat să mergem către economia de piaţă. Pentru că ne-am dat seama că capitalismul (sic!), care va trebui, desigur, cîndva, să piară, nu piere dintr-o dată. Nu se poate trece brusc de la capitalism la altă formă socială. Dezvoltarea societăţii omeneşti a cerut întotdeuna timp. După cum societatea omenească s-a şi transformat, nu a stat pe loc. Societatea omenească nu a rămas la fel, de cînd există. (...) De la o formă de organizare socială la alta au trecut, cîteodată, milioane de ani, altădată numai sute de mii de ani, şi altădată numai zeci de mii de ani. (...) Capitalismul nu a venit într-o zi. (Rîde) A venit într-un număr întreg de ani, în care, în societate au apărut contradicţii care, conform materialismului dialectic, s-au desfăşurat şi s-au rezolvat încet, încet, ducînd la transformarea societăţii. Eu îi spusesem de mult lui Dej acest lucru: că societatea capitalistă trece, încet-încet, la o altă formă de societate, pe care Marx a botezat-o "comunistă". Asta este una dintre greşelile lui. Pentru că Marx şi Engels, cînd scriau împreună, afirmau că nimeni nu va putea să ştie drumul care va duce la societatea nouă şi cum va arăta noua societate omenească. Acest lucru nu îl va şti decît acela care va trăi în ea. Acest fel de a gîndi nu era nici felul lui Hruşciov, pentru că Hruşciov mergea, totuşi, pe ideea unităţii socialiste, pe ideea conducerii unităţii socialiste de către Uniunea Sovietică. Deci treaba nu era, nici pe vremea lui, chiar atît de uşoară.

Ocuparea prin independenţă

• Deci, în august '68, dintre ţările membre ale Tratatului de la Varşovia, România este singura care nu intră, împreună cu armatele Tratatului, în Cehoslovacia. A fost, aceasta, o decizie colectivă, o decizie discutată în Biroul Politic?

I.Gh.M.: – Decizia a fost discutată mai ales între Ceauşescu şi mine. Eram la puţin timp după vizita făcută în Cehoslovacia, şi i-am spus lui... Ăsta, cîte lucruri destul de bune am văzut acolo. I-am spus că participarea la invadarea Cehoslovaciei înseamnă a readuce, din nou, în fruntea unei conduceri absolut... absolute, Uniunea Sovietică. Şi asta cu ajutorul tuturor celorlalte state socialiste, care au nevoie nu de absolutismul sovietic în conducerea tuturor statelor, ci de conducerea fiecărui stat după ideile lui, evident, nu după toate – există un capital comun de idei, dar există şi un capital de idei diferite, pe tot felul de probleme. Deci, în loc ca statele socialiste să aibă libertatea de a hotărî cum cred ele de cuviinţă pe anumite probleme, vor fi supuse unui sistem absolutist, pe care evenimentele din '68 l-ar fi adus, cum l-au şi adus, într-o anumită măsură, din nou, la suprafaţă. Din acest motiv, eu i-am spus lui Ceauşescu că nu trebuie să participăm la ocuparea Cehoslovaciei.

• Cum a primit Ceauşescu această idee?

I.Gh.M.: Ceauşescu asculta, încă, de mine. A fost, deci, de acord. Şi a ţinut şi o cuvîntare puternică, pe care eu nu aş fi ţinut-o aşa. Pentru că el **ameninţa** Uniunea Sovietică.

• Textul cuvîntării vă era cunoscut dinainte?

I.Gh.M.: Nu. Nu.

• Îi aparţinea în exclusivitate?

I.Gh.M.: Da. Lui. Eu nu aş fi ţinut o asemenea cuvîntare. Eu aş fi arătat că România nu este de acord cu ocuparea Cehoslovaciei şi că, în consecinţă, nu participă la această acţiune. Aş fi arătat care este greşeala unei astfel de acţiuni, dar nu aş fi mers pînă la ameninţări la adresa Uniunii Sovietice.

• A existat vreo opoziţie, în Biroul Politic, la această idee?

I.Gh.M.: Nu. Eu nici nu am văzut discursul înainte.

• Discursul lui Ceauşescu a avut vreo urmare din partea sovieticilor?

I.Gh.M.: Nu. Nu.

• Au admis, deci, neparticiparea României?

I.Gh.M.: Au lăsat ca România să nu participe. Probabil că s-au gîndit să pornească o acţiune de cucerire a României. Şi cred că această cucerire a României a fost pornită prin băgarea lui Ceauşescu în concepţia stalinistă. Pentru că înainte de a pleca eu, Ceauşescu mai asculta, încă, de ceea ce îi spuneam. La un moment dat, a început să cheme miniştrii şi să le spună – Faci asta, **dar nu-i spui lui Maurer**!

• Cam în ce perioadă?

I.Gh.M.: După '68. O bună bucată de vreme, eu nu am ştiut despre lucrurile pe care ăştia le făceau datorită dispoziţiilor Ăstuia. Pînă cînd, la un moment, ăsta, care este şi acum în fruntea Partidului Socialist al Muncii...

• Ilie Verdeţ?

I.Gh.M.: Verdeţ, da, care pe vremea aceea era prim-vicepreşedinte şi avea dreptul să iscălească toate hotărîrile, a iscălit, la un moment dat, o hotărîre împotriva căreia eu am fost. Şi i-am spus: "Bine, măi, omule, noi ne-am înţeles că tu ai dreptul să iscăleşti hotărîrile, dar înainte vii şi-mi spui ce cuprind ele. De ce n-ai venit să-mi spui?". La care el mi-a răspuns: "N-am venit să-ţi spun pentru că Ceauşescu ne-a interzis". Cînd am aflat acest lucru, i-am spus lui Ceauşescu că plec, cu atît mai mult cu cît mi-am dat seama, din atitudinea conducerii de partid, că e greu să obţin un vot împotriva acestui fel de a conduce. Lui Ceauşescu nu i-a convenit să plec. Pentru că, în străinătate, eu aveam o imagine bună: atît în America, cît şi în Anglia, în Germania, în Franţa. În toate ţările dezvoltate, eu aveam o imagine bună, pentru că toţi ştiau cum văd eu evoluţia societăţii omeneşti; ştiau că sînt marxist – pentru că eu n-am ascuns acest lucru –, dar că înţeleg marxismul aşa cum l-a înţeles şi Marx, ca o evoluţie care reclamă o perioadă de trecere între o societate şi altă societate, a cărei formă nu o poate cunoaşte decît cel care trăieşte în ea. Deci, ceea ce pot face eu în societatea omenească a timpului meu este să constat contradicţiile care apar şi să caut rezolvarea lor. Proba cea mai evidentă: în societatea capitalistă, chiar pe vremea cînd eu am început să merg acolo, apăruseră o serie de contradicţii care erau rezolvate în sensul unei transformări sociale. Aşa încît eu cîştigasem, acolo, pentru România, din cauza punctului meu de vedere, consideraţie.Occidentalii mă sprijineau. Bunăoară (rîde), cînd am fost primit de de Gaulle, am avut cu el o discuţie nu de jumătate de oră, cum era protocolul, ci de aproape trei ore. Această discuţie s-a încheiat cu următoarea întrebare pe care mi-a adresat-o de Gaulle: "De ce nu mă pot înţelege cu Hruşciov, aşa cum mă înţeleg cu dumneata?". La care eu i-am răspuns: "Domnule de Gaulle, nu-mi pune întrebarea aceasta mie, pune-i-o lui Hruşciov. E mai normal să-ţi răspundă el decît eu". Datorită acestei discuţii lungi, de Gaulle a venit în România. Ca probă, cînd a venit şi l-a cunoscut pe Ceauşescu, m-a invitat, numai pe mine, la masă, la ambasadă – nu la masa comună –, eram noi, numai ambasadorul, el şi eu, şi mi-a spus despre Ceauşescu că este un **ţăran mincinos**! Eu şi cu Johnson am avut discuţii foarte interesante. Spre exemplu, cînd am mers în America, la O.N.U., cei de la Departamentul de Stat m-au invitat la o masă care a durat, pe discuţii, cîteva ceasuri. Datorită acestui lucru, după această masă am fost invitat la Casa Albă. Nu era normal să fiu invitat la Casa Albă, eu nefiind decît reprezentantul ţării la O.N.U. Acolo, am avut o discuţie lungă cu Johnson, care, printre altele, s-a axat şi pe faptul că eu i-am spus că intervenţia Statelor Unite în Vietnam este o greşeală. Johnson m-a întrebat de ce, cum adică, armata americană nu poate să-i învingă pe vietnamezi? Eu i-am spus că nu cred, pentru că armata vietnameză nu duce o luptă armată, ci o luptă de gherilă. Americanii înaintează şi ajung pînă la frontiera cu China. Acolo, vietnamezii trec în China, ca să se odihnească. Americanii rămîn la frontieră. Le convine americanilor să intre în China? Eu cred că nu. Le convine să determine, intrînd în China, nu un război armat, ci un război de gherilă cu mai bine de un miliard de oameni? Iarăşi, nu cred. Deci armata americană se opreşte la graniţa cu China. Apoi, se retrage în Vietnamul de Sud, unde se simte mai ca acasă, pentru că în Vietnamul de Nord populaţia îi este potrivnică. În acest timp, vietnamezii de nord se odihnesc în China, se pregătesc şi intră înapoi. Şi începe iar istoria. Datorită acestui lucru, Johnson a avut o părere foarte bună despre mine. Ca probă, cînd România a refuzat să participe la ocuparea Cehoslovaciei, de Gaulle şi Johnson au spus ruşilor ca România să fie lăsată în pace. Deci **Ăstuia** nu-i convenea ca eu să-mi dau demisia, iar occidentalii să se întrebe pentru ce am plecat şi eventual să-i reproşeze lui Ceauşescu plecarea mea. Eu i-am spus lui Ceauşescu că eu nu pot decît să plec, dacă va continua acelaşi sistem de a conduce **partidul şi ţara**, care este o crimă, nu o **conducere politică**. Atunci, el mi-a pregătit un accident de maşină. Cînd mă întorceam de la vînătoare, de undeva din judeţul Covasna, mai sus de Sfîntu Gheorghe, pe drum, eu aveam două antemergătoare. Un camion care era oprit a intrat într-una din antemergătoare, a cotit şi a intrat în mine. Mi-a spart bazinul, mi-a scos un picior din şold, mi-a scos o mînă din umăr. Toată lumea spunea că mor. N-am murit. Am avut o bună îngrijire medicală, şi am avut buna inspiraţie să nu mă duc la Braşov, ci la Sfîntu Gheorghe, unde aveam un doctor care era prietenul meu de vînătoare, (...) El, cînd a văzut că nu am murit, a spus, probabil, că acum pot să-mi dau

demisia, pentru că lumea o să spună că nu mai pot lucra. Mi-a zis, totuşi, să mai stau, şi i-am spus că stau numai dacă – el, Ceauşescu – îşi schimbă sistemul de lucru. Am mai stat nitel, dar cînd am văzut că nu-şi schimbă sistemul de lucru, mi-am dat demisia. M-a lăsat să mi-o dau şi am plecat. Vremurile au fost, deci, grele. Mai tîrziu, nu am avut nici un fel de posibilitate de a discuta cu el. În plus, ştiam că orice fel de discuţii ar fi fost absolut inutile. Cînd aveam, înainte, discuţii, îmi spunea să mergem la Biroul Politic, iar eu i-am răspuns, mai demult, înainte de '68 (**rîde**): "Mă, ăsta nu-i Birou Politic, e studiou de înregistrări". Aşa încît eu discuţii cu el nu am mai avut în nici un fel, pe absolut nici o problemă. Am încercat, însă, să obţin în partid o mişcare împotriva acestui fel de a face politică. Am ţinut o cuvîntare la Cluj, care era axată pe un articol scris de Lenin. Titlul articolului era: "Mai bine mai puţin, dar mai bine". I-am arătat **Astuia** de ce politica de industrializare forţată pe care o ducea era o politică ce nu putea duce decît la catastrofă. Mi-am spus că transilvănenii sînt mai civilizaţi decît ai noştri, din Muntenia şi Moldova. Am crezut că se va crea o mişcare împotriva acestei politici. Cum nu s-a creat nici un fel de mişcare, mi-am spus că altceva nu-mi rămîne de făcut decît să plec. Şi, cam prin martie, mi se pare, în '74, am plecat.

© J. Kudelka

În Cehoslovacia, în 1968

Deceniile de nebunie ale unei clipe

• Neparticiparea României la invadarea Cehoslovaciei a fost considerată ca un act de curaj, care a făcut să crească prestigiul României şi pe acela al lui Ceauşescu în străinătate, constituind un capital politic important, pe viitor, pentru el.

I.Gh.M.: Aşa e.

• Dar, tot aşa de bine, probabil, o serie întreagă de elemente greşite şi ajunse pînă la absurd din evoluţia ulterioară a României pot fi derivate din acelaşi august '68: frica de ocupaţie, izolarea României în sistemul socialist, deci o exagerare a ideii de suveranitate şi independenţă, pînă la doctrina militară "de apărare a întregului popor". Cum vedeţi această contradicţie între prestigiu şi închidere?

I.Gh.M.: După moartea lui Stalin, Ceauşescu s-a întîlnit cu o conducere ceva mai liberală, cum a fost aceea a lui Hruşciov şi chiar, la început, aceea a lui Brejnev. Dorea să fie el conducătorul ţării, nu altul – lucrul pe care îl dorea datorită faptului că era paranoic şi, ca atare, nu avea încredere decît în el însuşi, şi încă o încredere absolută. În consecinţă, tendinţa de liberalizare faţă de sovietici a existat. Dar a existat nu ca rezultat al unui raţionament, ci ca rezultat al unei concepţii de om bolnav. Asta e părerea mea. Dacă această concepţie ar fi fost pusă în aplicare cu mijloacele cu care începuse să o facă, ea ar fi dus nu la liberalizarea României, ci, dimpotrivă, la întărirea stăpînirii sovietice. Dar a fost dusă aşa cum a fost dusă. De ce, n-aş putea şti. Pentru că liberalizarea faţă de Uniunea Sovietică – eu am discutat-o cu el. Eu am vorbit despre nevoia de a ne elibera de stăpînirea sovietică din clipa în care i-am propus-o. Pentru că eu nu l-am cunoscut înainte, nu am lucrat în nici un fel împreună înainte de moartea lui Dej. Eu am ştiut despre Ceauşescu numai ce mi-a spus dej: că este un om care munceşte, nu-i place să bea, îşi vede de treabă etc. Odată, eu am luat cuvîntul împotriva lui Hruşciov. Dej, trăia încă, şi noi începuserăm politica de liberalizare. Eu m-am ridicat împotriva însămînţării în pătrat, după o cuvîntare pe care a ţinut-o Hruşciov în România, în care ne-a condamnat pe noi, în faţa publicului, că am comis o mare greşeală renunţînd la însămînţarea în pătrat. După această cuvîntare a lui Hruşciov, eu am ţinut o cuvîntare în care am spus că nu este de înţeles de ce tovarăşul Hruşciov se amestecă în treburile noastre. Dacă este de părere că noi vom comite o greşeală, poate veni să ne spună nouă, conducerii, nu într-o cuvîntare adresată ţării întregi. După cuvîntarea mea, Hruşciov a venit la Bucureşti. A convocat Biroul Politic şi m-a acuzat pe mine că ţinusem acea cuvîntare. De ce, adică, l-am tras la răspundere pe el pentru cuvîntarea lui? Dintre toţi, nu a răspuns decît unul singur, dar într-o formă absolut ţărănească. Ceauşescu i-a spus lui Hruşciov: "Nu-i adevărat, nu a ţinut-o". La care eu a trebuit să răspund că este adevărat şi să explic de ce am ţinut acea cuvîntare. Deci, despre Ceauşescu nu ştiam decît acest lucru: că a fost singurul din Biroul Politic care a negat o realitate.

• De ce credeţi că s-a hotărît intervenţia armată în Cehoslovacia? Era vorba numai de divergenţe de ordin doctrinar, politic, pe probleme de construire a socialismului, sau se poate presupune existenţa unor motive, de exemplu, strategice, internaţionale?

I.Gh.M.: Asta e mai greu de spus. Discuţii cu privire la modul de construire a socialismului avuseseră loc şi înainte, cu ungurii. De pildă, cel pe care sovieticii l-au împuşcat şi care era, totuşi, un om care mergea către socialism. Deci, eu trag concluzia că apăruse o tendinţă mai liberală în Cehoslovacia şi ăştia au vrut să o stopeze. Cu atît mai mult cu cît nu mai era Hruşciov la putere, el fusese înlăturat de către Brejnev tocmai din cauza acestei tendinţe de liberalizare a lui Hruşciov. Mai mult nu ştiu, pentru că nu am discutat această problemă nici cu Brejnev, nici cu Kosîghin.

• Conducerea de la Praga se aştepta la intervenţia sovietică?

I.Gh.M.: Nu cred.

• Deci a fost o surpriză?

I.Gh.M.: Da.

• Dar în restul ţărilor socialiste, cum a fost interpretată această acţiune? Tot ca o surpriză? Se aştepta cineva la intervenţie armată?

I.Gh.M.: Asta nu ştiu. Cu celelalte conduceri era greu de discutat o asemenea problemă. De altminteri, nu o puteai discuta nici la tine în ţară cu toată lumea. Nici măcar cu toată lumea din conducere.

• Dar Ceauşescu, la Praga, în timpul vizitei din 15-16 august, la mitingul de prietenie, vorbeşte deja de o eventuală intervenţie, spunînd că trupele Tratatului de la Varşovia nu sînt făcute ca să intervină în treburile unei ţări socialiste. Înseamnă că ideea unei acţiuni armate corelate era deja cunoscută.

I.Gh.M.: Da, dar nu îndreptate împotriva Cehoslovaciei, ci împotriva României. La graniţa de pe Prut se aflau, dacă nu mă înşel eu, trei divizii ruseşti, chiar înainte de intrarea în Cehoslovacia. Trupe ruseşti erau şi în Ungaria, la fel şi în Bulgaria – trupe mai mari decît ar fost necesar pentru ocuparea acestor ţări. Problema era cu atît mai spinoasă pentru noi, cu cît Ceauşescu mai punea din cînd în cînd problema Basarabiei. Nu în discursuri, ci în discuţii pe care le avea cu diferiţi oameni politici. Deci el lua concentrarea aceasta de trupe ruseşti ca pe o măsură pentru înlăturarea lui de la conducere. Aşa cred eu.

• Exista o tensiune psihică în acele momente, un sentiment al pericolului unei eventuale intrări a sovieticilor în România?

I.Gh.M.: Da. Era, dar după părerea mea, conducerea superioară era, în parte, determinată de o înţelegere normală a lucrurilor. Ruşii nu trebuiau să îşi bage nasul în România.

• Cum vedeţi astăzi alegerea lui Ceauşescu în conducerea partidului? Consideraţi că atunci aţi greşit?

I.Gh.M.: Am greşit şi am să spun şi de ce. Cînd era foarte aproape de a muri, Dej mi-a propus să iau eu conducerea partidului. Eu i-am spus că acest lucru ar fi o greşeală, pentru că eu sînt primul român din neamul meu. Mama e franţuzoaică, tata e neamţ. Eu m-am născut şi am crescut aici, simt românește, dar sînt primul. Există şi alţi oameni care doresc să ia ei conducerea partidului şi care se vor folosi de situaţia mea. Acest lucru trebuie evitat. Atunci, Dej mi-a spus să-l propun pe Apostol. Apostol lucra cu mine la Comitetul Central, şi probabil Dej şi-a făcut socoteala – nu mi-a spus-o – că, întrucît Apostol lucra cu mine la Comitetul Central, dacă o să fie ales secretar general al partidului, va continua să lucreze cu mine. La care eu i-am spus lui Dej: "Uite, dragă, asta nu se face aşa. Mi-ai spus mie să-l propun pe Apostol. Întreabă-l pe Apostol dacă vrea să primească şi întreabă-i şi pe ceilalţi dacă această alegere le convine". După cîteva zile a venit şi mi-a spus că toată lumea e de acord. I-am strîns pe toţi din Biroul Politic şi le-am spus că boala lui Dej e gravă, că nu mai are mult de trăit. "Trebuie să ne gîndim la cine îi va urma. După informaţiile pe care le am de la Dej, toţi sînteţi de acord să vină Apostol. Hai, atunci, să-l mutăm de la Comitetul Central ca secretar la partid, ca atunci cînd Dej moare să-i poată lua locul imediat". S-au ridicat doi inşi împotrivă. Unul, Drăghici, a spus că e împotrivă. Se putea bănui că, dacă este contra lui Apostol, înseamnă că este pentru el însuşi. Al doilea a fost Ceauşescu, care a spus că nu e bine să facem această alegere, care poate să grăbească moartea lui Dej. Ne-am oprit. M-am gîndit că dacă Drăghici a fost contra, înseamnă că se gîndeşte să vină el în fruntea partidului. Drăghici, însă, era ministru de interne, adică omul ruşilor. Ministerul de Interne era singurul minister care nu se afla sub conducerea preşedintelui Consiliului de Miniştri. Era sub conducerea partidului. Mi-am spus că poate ăsta vrea să-i cheme pe ruşi şi, întrucît ruşii ştiu că este omul lor, îl vor pune pe el. M-am gîndit că singurul dintre ei care cîndva avusese o atitudine oarecum contra ruşilor este Ceauşescu. Şi l-am propus pe el, plecînd de la ideea pe care mi-o crease Dej, că-i un om muncitor, serios. Mi-am zis că ăsta o să aibe curajul să se opună ruşilor. De aceea l-am propus. O bucată de vreme, într-adevăr, el a discutat cu mine, era mai întotdeauna de acord şi treaba a mers. Pînă cînd el a început să caute să-şi aducă oamenii lui în conducere.

• Vă mulţumim foarte mult.

20 iulie 1993

Au consemnat:

Andor HORVÁTH
Bogdan GHIU

"Normalizarea" – o cronologie

Anul 1968

AUGUST - 20. - În noaptea spre 21 armatele celor cinci ţări din Pactul de la Varşovia invadează Cehoslovacia. Alexander Dubcek este dus cu forţa în U.R.S.S. împreună cu mulţi dintre colaboratorii săi. Mari manifestaţii de protest în toate ţările. **23.** - Între Praga şi Moscova se semnează un acord stabilind un compromis între ocupantul sovietic şi conducătorii cehoslovaci. Aceştia rămîn în funcţie dar trebuie să ia măsurile necesare pentru întărirea puterii socialiste.

SEPTEMBRIE - 3. - Conform bilanţului autorităţilor cehoslovace, invazia s-a soldat cu sute de morţi şi mii de răniţi. **11.** - Forţele sovietice evacuează centrul Pragăi. **13.** - Presă sovietică declară insuficiente măsurile de "normalizare" de la Praga.

OCTOMBRIE - 16. - La Praga este semnat un acord care legiferează staţionarea temporară a trupelor străine. **30.** - Cu ocazia celei de a cincizecea aniversări a Republicii Cehoslovace este semnată la Bratislava legea federală.

NOIEMBRIE - 7. - Incidente cu ocazia ceremoniilor dedicate aniversării Revoluţiei din octombrie.

Anul 1969

IANUARIE - 1. - Intră în funcţiune instituţiile noului stat federal. **16.** - Jan Palach se sinucide, dîndu-şi foc.

MARTIE 21 şi 28 - Incidente la Praga şi manifestaţii de bucurie după victoria Cehoslovaciei contra U.R.S.S. la campionatele mondiale de hochei pe gheaţă. Este devastat sediul Aeroflot.

APRILIE - 2 - Primele măsuri decisive împotriva presei: suspendarea săptămînalului Comitetului Central **Politika**, blam pentru ziarul **Rude Pravo**, organ al Partidului. **17.** - Gustav Husak îl înlocuieşte pe Dubcek în postul de prim-secretar. Începe "normalizarea".

MAI - 15. - Sînt interzise definitiv organele Uniunii Scriitorilor şi ale Uniunii Ziariştilor **Listy** şi **Reporter**.

AUGUST - 19. - Husak consideră că responsabilitatea intervenţiei ţărilor din Pactul de la Varşovia s-ar datora "slăbiciunilor" conducerii comuniste cehoslovace din 1968 şi dezavuează revoluţia din 21 august, care condamna invazia. **21.** - Aniversarea invaziei. Blindate cehoslovace intervin împotriva manifestanţilor. Bilanţul: cinci morţi, peste o mie de arestări. **25.** - Comitetul Central îl revocă pe Dubcek de la preşedinţia Parlamentului şi îl exclude din Prezidiu.

OCTOMBRIE - 16. - Adunarea Naţională "apreciază" ajutorul internaţional dezinteresat al celor cinci ţări frăţeşti.

DECEMBRIE - 6. După o conferinţă a culturii, intelectualitatea se rupe complet de putere. **15.** - Dubcek este numit ambasador la Ankara. **22-31.** - Sînt arestaţi 35 de membri ai fostei conduceri a studenţilor cehoslovaci.

Anul 1970

IANUARIE - 2-8. - Comitetul Central decide o profundă remaniere a guvernului, epurarea partidului, purificarea statului şi a societăţii. Cernik, care demisionează din funcţia de preşedinte al consiliului este înlocuit cu Lubomir Strougal.

MAI - 6. - Se semnează noul tratat de prietenie sovieto-cehoslovac. **18.** - PC Francez publică rezumatul conversaţiei din 9 iulie 1968 între Waldeck Rochet şi Dubcek.

IUNIE - 23. - Dubcek este demis din postul său de ambasador la Ankara. Cernik se retrage din guvern. **26.** - Dubcek este exclus din Partidul Comunist.

AUGUST - 5. - Lui Arthur London i se retrage cetăţenia cehoslovacă. În **29**, el declară nulă această decizie.

OCTOMBRIE - 28. - Un manifest clandestin distribuit cu ocazia celei de a 52-a aniversări a Republicii, cheamă populaţia să lupte pentru ideile Primăverii de la Praga.

DECEBRIE - 10-11. - Oldrich Cernik este exclus din Partidul Comunist.

(După "Le Monde")

Primăvara, toamna, iarna...

– Convorbire cu János FAZEKAS –

Pînă în 1983 - an în care "s-a pensionat" (formulă eufemistică pentru mazilire), dl. János Fazekas a ocupat numeroase funcţii în aparatul U.T.C. (U.T.M.), al P.C.R., în Consiliul de Miniştri. Pentru "momentul 1968" în Cehoslovacia, dar nu numai, interviul pe care-l publicăm pune în lumină noi corelaţii, aduce noi informaţii despre istoria noastră cea mai recentă. În 1968, dl. János Fazekas era vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri.

*** Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a demarat un proces de un anume tip, consecinţele, tensiunile induse au fost prezente în tot ceea ce a urmat. 1968 a fost unul din anii cei mai bogaţi în evenimente, anul încleştării dintre contradicţii. Cum l-aţi caracteriza?**

- Dacă Stalin nu murea, nici 1954, nici 1956, nici 1968 n-ar fi fost ceea ce au fost. N-am fi avut Congresul al XX-lea, nici Raportul prezentat de N. Hruşciov. Stalin ar fi înăbuşit totul, încă în faşă. Primăvara de la Praga a avut o însemnătate internaţională uriaşă, atît din punctul de vedere al democraţiei, cît şi din cel al viziunii asupra socialismului, întrucît Dubcek şi echipa lui şi-au propus edificarea unei societăţi socialiste cu chip uman. Nu era vorba despre restaurarea capitalismului, ci despre instaurarea unei reforme în plan politic, economic, financiar, social, în domeniul politicii faţă de naţionalităţi. Spre exemplu, au introdus în Constituţie independenţa Slovaciei, în cadrul federalităţii. Din păcate nu au prevăzut în Constituţie drepturile minoritare ale maghiarilor din Slovacia, aşa cum le-au cerut aceştia, cu toate că minoritatea maghiară acorda sprijin politicii reformatoare a grupului Dubcek. Lichidarea "Primăverii de la Praga" a fost lucrarea lui Brejnev şi a acoliţilor acestuia. Statul major al armatei (sovietice) avea două scopuri în Cehoslovacia. Pe de o parte, să anihileze reforma care constituia o primejdie pentru toate statele totalitare şi dictatoriale. Pe de alta: statul major sovietic dezaproba decizia lui Stalin de a lichida bazele militare existente pe teritoriul Cehoslovaciei. Invazia din 1968 ar fi fost un bun prilej pentru a extinde puterea armată sovietică, puterea nucleară pînă la regiunea sudetă. Armata sovietică, chiar şi după ce armatele co-participante la actul din august 1968 au părăsit teritoriul cehoslovac, a rămas pe loc, avînd o înzestrare ultramodernă. Era un factor de presiune imens, pentru întregul Occident, mai cu seamă pentru R.F.G.

Sînt mulţi cei care cred, în zilele noastre, că poziţia României, în 1968 se leagă indisolubil de numele lui Ceauşescu. Numai că se cuvine să ştim că în acea vreme liniile directoare ale politicii statului şi partidului, pe plan extern, erau hotărîte de preşedintele Consiliului de Miniştri, Ion Gheorghe Maurer. Brejnev nu avea încredere în Ceauşescu, din acest motiv, contraspionajul român nu ştia nimic despre intervenţia în Cehoslovacia.

*** Nu cu mult înainte de invazie, Ceauşescu se întîlnise cu Dubcek...**

- Da, cu 10 zile înainte avusese loc o vizită a unei numeroase delegaţii în Cehoslovacia. Dacă-mi amintesc bine, se compunea din Ceauşescu, Maurer, Bodnăraş, ministrul de externe, Corneliu Mănescu...

*** Nu se bănuia nimic despre invazie? Despre pregătiri?**

- La înapoiere, în Biroul Executiv, Maurer şi Bodnăraş, în special, au avut cuvinte de laudă la adresa programului de reforme al cehoslovacilor. Ceauşescu nu se arăta a fi prea încîntat; a făcut ceea ce a făcut pentru a dovedi în faţa occidentalilor că este anti-sovietic, că este independent de Moscova. Ceauşescu n-a fost niciodată un adevărat reformator; a făcut vizita, apoi a rostit acea cuvîntare, din pure considerente tactice politice. Biroul Executiv a adoptat un text care trebuie citit la marea adunare din Piaţa Palatului. Ceauşescu nu a rostit acel text, şi l-a spus pe al lui, o cuvîntare care ar fi putut detona pe dată războiul. A declarat, atunci, că de ne vor ataca înseamnă că e lezată integritatea teritorială a ţării; şi noi vom răspunde cu arma, fiind o "luptă a întregului popor". A primit un avertisment deosebit de sever din partea lui Brejnev, a conducerii de la Moscova. În esenţă, în această cuvîntare a fost formulată aşa-numita "nouă doctrină militară a României", "războiul întregului popor". Măsurile luate ulterior au fost în spiritul acestui discurs.

Cînd Securitatea şi contraspionajul l-au informat pe Ceauşescu că trupele Tratului de la Varşovia au pătruns în Cehoslovacia, i-au adus la cunoştinţă şi faptul că unele cadre, cu răspundere politică, de naţionalitate maghiară pregătesc o revoltă în secuime şi că, pentru a o anihila - folosind această stratagemă -, trupele Pactului de la Varşovia vor intra şi în România. Securitatea avea o Direcţie specială care se ocupa de naţionalismul şi iredentismul maghiar, de naţionaliştii minorităţii germane şi ai celorlalte.

© J. Kudelka

În Cehoslovacia, în 1968

Persoanele încadrate nu aveau însă nici minime cunoştinţe privitoare la limba, cultura, istoria naţionalităţilor. Erau ofiţeri români, îndeobşte şovini. Ceauşescu m-a chemat, să-mi arate informarea. Eu i-am spus că este lucrarea provocatorilor şovini. Aşa ceva este imposibil. Dacă exista un astfel de gînd - aveam ştire de el. Am avut toată viaţa în vedere ideea de naţiune, de naţionalitate, activînd în acest sens. Mi-am zis: trebuie să extrag această măsea stricată, acest colţ de şarpe veninos. Am propus o vizită de lucru în secuime. Ceauşescu a acceptat, a discutat şi cu Maurer şi au hotărît itinerariul: Braşov-Sf. Gheorghe-Miercurea Ciuc-Odorheiu Secuiesc.

*** Cînd Securitatea a prezentat nota informativă, privind aşa-zisa conspiraţie secuiască, s-a referit, cumva, la cele petrecute anterior? Mă refer la perioada aplicării "noii organizări teritorial-administrative", la împărţirea pe judeţe.**

- Sînt convins că aici e punctul de pornire. De-aici proveneau temerile lui Ceauşescu. Pentru că desfiinţarea Regiunii Autonome Maghiare, reorganizarea teritorial-administrativă a produs o vie revoltă în secuime...

*** Revoltă? Termenul e adecvat?**

- A fost o revoltă. De ce? Pentru că masele au ocupat sediile partidului, ale Sfatului Popular, ale Securităţii, ale Miliţiei. După ce am votat împotriva desfiinţării Regiunii Autonome Maghiare (se numea, atunci, Mureş-Autonomă Maghiară), în forurile supreme ale partidului, în M.A.N. am avut vii dispute cu Ceauşescu, în această chestiune (am avut sprijinul lui Maurer şi al lui Alexandru Drăghici); problema se punea astfel: ori să se păstreze R.A.M., ca un judeţ foarte mare, ori să se reînfiinţeze cele patru judeţe existente de-a lungul istoriei, în formula de pînă în 1947. Ceauşescu plănuia să se constituie judeţul Odorhei, prin anexarea Sighişoarei. I-am replicat că aşa ceva nu se poate, întrucît niciodată secuii nu i-au diriguit pe saşii şi românii din Sighişoara. Se străduia să facă din toate una şi aceeaşi ciorbă... Mai tîrziu, cînd am propus ca din cele 3 judeţe secuieşti să se facă unul singur, mare şi puternic, reunind cel puţin o jumătate de milion de locuitori maghiari sub una şi aceeaşi ocîrmuire, m-am gîndit ca reşedinţa de judeţ să fie la Miercurea-Ciuc, cu toate că era oraşul cel mai mic dintre cele trei; dar are legătură, prin calea ferată, cu toată ţara. Cei din Odorhei s-au opus categoric. Din punctul de vedere al tradiţiei, al istoriei - aveau dreptate.

*** Odorheiul, între cele trei Scaune, era tradiţional, Scaunul-matrice.**

- Da, lîngă Odorhei se află Lutiţa, cîmpul unde avea loc Adunarea Naţională a secuilor, acolo, la Odorhei îşi avusese reşedinţa căpitanul secuilor... Cînd cei din Ciuc au ocupat sediul raionului de partid, Patilineţ şi Gere s-au dus cu elicopterul - dar n-au obţinut nimic; mulţimea pretindea să vină Ceauşescu şi Fazekas - pentru tratative. Am avut mare noroc: secretar cu organizatoricul era - în vremea aceea - Virgil Trofin, cu el am tratat. Mi-a spus: hai, János, Ceauşescu e atît de smintit că e în stare să pună să se tragă în mulţime, să vedem ce se poate face. Mi-a venit în minte, dintre pildele istoriei aşa-numita deputăţie. Care a purces spre Viena, la Împărat, pentru a cere dreapta judecată. Iată ce-am propus: să dăm un telex la raion, poporul să-şi aleagă reprezentanţii, pe care-i vor primi Ceauşescu, Maurer şi Fazekas. I-a adus un autobuz, au fost cazaţi pe Kiseleff, s-au spălat, s-au bărbierit...

*** Cînd se întîmplau toate acestea?**

- În primăvara lui '68. I-am primit. Am văzut c-aici trebuie făcute concesii: reşedinţa de judeţ va fi, însă, la Miercurea. I-am spus lui Ceauşescu că pînă ce nu voi sosi la Odorhei, să nu facă publică decizia. Am fost dus cu un avion militar, am aterizat lîngă Vlăhiţa, eram aşteptat, cînd am intrat în Odorhei, întregul oraş era în mişcare. La 2 noaptea, revolta a încetat. Am reuşit să-i conving pe cei din Odorhei ca reşedinţa să fie la Miercurea, iar Odorheiul să dobîndească rang de municipiu. (...) Clanul Ceauşescu, după toate acestea, a trecut la adjudecarea funcţiilor de partid şi de stat. Înfiinţarea funcţiei de secretar general a contribuit la întărirea dictaturii partidului. Pînă atunci C.C.-ul putea numi şi revoca pe primul secretar, de-acum doar Congresul avea asemenea atribuţii. Apoi, Ceauşescu a dispus organizarea gărzilor muncitoreşti - acţiune care a costat enorm -, pregătirea militară a tineretului. A promovat dezvoltarea industriei militare.

*** Am citit în "Evenimentul zilei" că planurile de salvare a lui Ceauşescu, în caz de pericol., fuseseră elaborate încă din 1968...**

- Nu am ştiut de ele. Zilele acestea m-am întîlnit cu tovarăşul Maurer, nici dumnealui nu le cunoştea.

*** Pe atunci, încă nu era în vigoare "unanimitatea" de mai tîrziu...**

- În repetate rînduri noi, Maurer, Fazekas, Trofin, Ioniţă ne-am împotrivit măsurilor sale.

*** Dar Ceauşescu avea de partea sa majoritatea...**

- Firește. În timpul lui Gheorghiu-Dej, C.C.-ul se compunea din 79 de membri, în vremea lui N.C., din 350. Cu o asemenea masă n-ai cum să tratezi.

După 1968, personalităţile vieţii spirituale maghiare, scriitorii, oamenii de ştiinţă, profesorii, gazetarii se aflau sub cea mai strictă supraveghere. O ştiu de la un colonel din Securitate: cîte un ofiţer avea "în sarcină" zece intelectuali maghiari.

*** Între contradicţiile lui 1968 se află şi faptul că, într-o anumită măsură, a fost şi "anul deschiderii". În cele două judeţe "secuieşti" (Harghita şi Covasna), viaţa spirituală a cunoscut un real reviriment, au fost editate gazete cu un conţinut remarcabil, s-au inaugurat case memoriale... "Deschiderea" a durat pînă în '70.**

- Incontestabil, "Primăvara de la Praga" a avut şi un astfel de efect. "Deschiderea" se datorează în bună parte şi "revoltei" de care am pomenit. La vremea aceea, Ceauşescu nu dispunea, încă, de mijloace pentru a-şi duce la îndeplinire voinţa politică. A existat o anume perioadă, cînd mi-a acceptat propunerea ca în fiecare judeţ să existe cel puţin o şcoală, un liceu cu limbă de predare exclusiv în maghiară. S-au reînfiinţat liceele Bolyai la Tg. Mureş, Kölcsey la Satu Mare, altele, la Oradea, Arad, Timişoara; liceul pedagogic de la Aiud. A acceptat înfiinţarea unei emisiuni în limba maghiară la TV, a editurii pentru naţionalităţi, Kriterion. Iniţial, gîndeam să se numească "Dunărea" - dar era atît de acerb împotriva ideii Confederaţiei Dunărene, încît s-a legat de acest nume. I-am replicat: hai să găsim un alt nume. Am vorbit cu Domokos Géza, care a născocit "Kriterion"-ul. O vreme, ediţiile au mers în bună regulă, apărînd multe cărţi de valoare. În această întreprindere ne-a fost de mare ajutor Iosif Ardeleanu, mai-marele Direcţiei Presei şi Tipăriturilor, a cenzurii. Era originar din Salonta, fiind un temeinic cunoscător al culturii maghiare. Dacă cenzorii lui, stupizi, reclamau ceva, cerea să i se dea cartea, o citea el, ori mi-o dădea mie. Am mîntuit, astfel, multe cărţi.

Conchizînd: 1968 a fost un an tensionat de contradicţii, anul Primăverii de la Praga încotro ne-au dus anii ce i-au urmat, o ştim cu toţii.

Convorbire realizată de
Kázmér VAJNOVSZKI
Traducere: T. SUGÁR

După un sfert de veac

Cînd vom avea, în sfîrşit, răgazul de a contempla cu imparţialitatea cuvenită epoca pe care o străbatem, se va putea constata că, desigur, capitolul comunismului în istoria ţărilor din centrul şi sud-estul Europei nu e scris dintr-o bucată, că se împarte în două jumătăţi neasemănătoare între ele şi că 1968 a fost anul despărţirii apelor. 1968 a fost un an de adîncă nelinişte şi de răzvrătire impetuoasă, de mari nădejdi şi de visuri revoluţionare. Pînă la mijlocul anului, s-ar fi crezut că el va rămîne în amintirea celor care l-au trăit pentru revolta tinerilor de pretutindeni. Studenţii coborîseră în stradă nu numai la Paris şi la Berlin sau, în vara precedentă, la Amsterdam, ci, chiar la Belgrad sau la Varşovia. Nu şi la Bucureşti, unde ei erau convocaţi ca să-l aclame pe generalul de Gaulle, ceea ce era, totuşi, altceva decît obişnuitul oaspete african.

Dar, curpinsă de climatul general al destinderii care se manifesta dincolo de hotarul ei de sud-vest, Cehoslovacia recunoştea necesitatea unor reforme şi începuse prin a-l înlocui, ca secretar general al Partidului, pe Antonin Novotny cu încă necunoscutul Alexander Dubcek. Oamenii de acolo simţeau o exaltare extraordinară la gîndul că-şi iau soarta în propriile lor mîini şi că libertatea lor creşte în fiecare zi. Nu trecuseră decît douăzeci de ani de la lovitura de stat comunistă şi totul ar fi putut fi încă luat de la capăt ca în zilele cînd Benes era preşedinte al Republicii şi Jan Masaryk, fiul întemeietorului de stat, ministru de externe. Despre ce s-a petrecut atunci, între Praga şi Bratislava, ar trebui să scrie doar cine, dacă îi lipseşte experienţa nemijlocită, cunoaşte împrejurările, măcar din lectura memoriilor, publicate postum, ale lui Dubcek. Noi, aici, putem însă depune mărturie despre cum a fost înţeleasă de români mişcarea de înnoire pornită acolo.

"Scînteia" n-a fost niciodată citită cu atîta entuziasm ca în zilele cînd Praga, pe pagini întregi, discursurile lui Svoboda, Dubcek şi Smrkovsky. Era o formidabilă fericire să descoperi că este cu putinţă a vorbi sincer, onest şi cu convingere despre lucrurile fundamentale care hotărăsc viitorul unui popor. Noi am uitat acum, nu de prea mult adevăr, ci din cauza confuziei iritante pe care o produc atîtea minciuni diferite, strigate deodată, din toate colţurile, în ce stare de deprimare ne adusese falsificarea sistematică, oficială, unică, dar completă. Adevărat nu era **nimic**, decît, poate, contrariul celor tipărite, auzite la radio sau privite la televizor. Şi, deodată, purificîndu-ne de acest nămol ignobil, adevărul se întorcea. Adică tocmai ce poate fi mai de temut pentru mediocritatea organizată.

De ce făceau cehii asta? Un răspuns mi se pare că se găseşte în spiritul de solidaritate şi de sacrificiu cu care e deprins neamul acesta, crescut la şcoala de credinţă neînfricată a lui Hus. Înaintea locului unde s-a înălţat statuia celui care a pierit pe rug pentru Dumnezeul lui, e o tablă de bronz pe care sînt înscrise numele altora, floarea nobilimii cehe, care, după bătălia pierdută de la Muntele Alb, şi-au plecat grumazul pe butucul călăului tot fiindcă n-au vrut să se închine în biserică după legea străinului duşman. Şi apoi, în vremea cînd însuşi statul lor era desfiinţat, **ei au avut o rezistenţă**. Pentru libertatea care avea să le fie furată în 1948 şi încă o dată în 1968, a curs sînge. Dintre toate nedreptăţile, numai aceea care vine peste o jertfă nu se poate îndura.

Ceea ce era, pentru unii, o zguduire a conştiinţelor le-a inspirat, altora, un calcul abil. România stabilise din ianuarie 1967 relaţii diplomatice cu Bonnul. Urmînd exemplul lui Tito, Ceauşescu a vizitat Praga, ultimul şef de stat care a riscat acest gest înainte de invazia din august. Convorbirea lui în mai cu Charles de Gaulle – singurul document politic pe care îl avem pentru această perioadă, editat împreună cu cîteva pagini de amintiri ale Sandei Stolojan – arată clar intenţia de a obţine un statut de autonomie în cadrul blocului sovietic. Faţă de alianţa pe cale de a se restabili între Cehoslovacia, România şi Iugoslavia, care ar fi regăsit temeliile Micii Înţelegeri dinainte de război, Moscova s-a decis să lovească. Principalul instrument, poate chiar instigatorul acţiunii, a fost Ulbricht, a cărui respingătoare figură merita porecla de "Adolf Vissarionovici" . Nu sîntem încă în măsură să ştim dacă a existat şi proiectul de a ataca România. În orice caz, sîntem scutiţi de a număra şi asocierea ţării noastre la odiosul act de brigandaj de la 21 august printre crimele regimului pentru care nu vom isprăvi curînd să ne răscumpărăm. Aceasta era singura atitudine posibilă, consecinţa inevitabilă a unei politici mai vechi, din 1964 sau chiar din 1958, de la retragerea trupelor sovietice.

De ce spunem atunci că 1968 desprate în două un drum care a avut şi întoarceri înapoi? Ceauşescu, imitîndu-l iarăşi pe Tito, a revenit asupra concesiilor care dădeau impresia unei liberalizări, profitînd de popularitatea pe care şi-o cîştigase cu acest prilej. Drama sa personală s-a consumat simetric între două cuvîntări din acelaşi balcon, la 21 august 1968 şi la 21 decembrie 1989. Totuşi, o privire care nu poate decît să remarce paralelismul evoluţiilor istorice din toate ţările comuniste va recunoaşte că regimul era condamnat. O intervenţie "frăţească" mai adusese tancurile sovietice şi la Budapesta în 1956 şi chiar Ceauşescu în 1989 a dorit să provoace o represiune asemănătoare în Polonia: deci, invadarea Cehoslovaciei nu era în sine un motiv ca să se dezagrege sistemul. Descompunerea putea începe numai la centru şi, din momentul în care reformele au fost impuse chiar la Moscova, o alegere de preşedite în Statele Unite, cea a lui Reagan, a grăbit desfăşurarea evenimentelor.

Combinaţiile diplomaţiei internaţionale sînt una, altceva este presiunea internă a unei disperări de care erau cuprinse toate clasele deşi intelectualitatea i-a dat, aproape singură, glas. Fără această breşă pentru politica învingătorilor, "destinderea" şi-ar fi menţinut caracterul ambiguu şi neconcludent. De aceea credem astăzi că victoria a fost cu putinţă doar datorită acelui sentiment de responsabilitate care s-a dezvoltat în societăţile din centrul şi răsăritul Europei. La început a fost torţa vie a lui Jan Palach. Dar nu numai ea. A fost şi grupul care a îndrăznit să demonstreze în Piaţa Roşie contra intervenţiei militare în Cehoslovacia. Erau numai nouă oameni. Ei au făcut posibilă apariţia mulţimii care, în 1991, a zădărnicit puciul de la Moscova.

Pînă aici povestea este frumoasă şi morală. Două întrebări ar putea-o strica. Cea dintîi este dacă nu cumva ceea ce ne oferea "primăvara de la Praga" n-a fost chiar acea variantă umană a comunismului pe care avea s-o propună Gorbaciov. Ea ar semăna ca două picături de apă cu soluţia intermediară, hibridă, în căutarea căreia sînt încă politicienii din Uganda, România şi Burundi. Nu-i aşa, totuşi, fiindcă Cehoslovacia în 1968 avea două idealuri, al democraţiei şi al independenţei, incompatibile cu structura imperială rusească. Iar îmbrăţişarea lui Dubcek cu Havel, aşa cum a rămas fixată într-o fotografie istorică, are sensul unei investituri care, după douăzeci de ani, restabileşte continuitatea. Cît despre cealaltă întrebare, de ce statul ceho-slovac s-a dovedit neviabil, confirmînd previziunile lui Ion Brătianu cu privire la el şi la Iugoslavia, secesiunea slovacă sau altele pe care le vedem astăzi nu sînt decît improvizaţii menite să dureze exact atît cît echilibrul forţelor politice şi economice care le-a dat naştere.

Andrei PIPPIDI

Întrebări şi paradoxuri

Adevărurile istoriei sînt schimbătoare din simplul motiv că faptele şi evenimentele istorice primesc o semnificaţie cu totul diferită în lumina unor fapte şi evenimente ulterioare. În mod special pentru cel ce meditează asupra istoriei contemporane, adevărurile istoriei pot fi abordate deseori sub forma unor întrebări şi paradoxuri. Astfel stau lucrurile şi atunci cînd examinăm întîmplările anului 1968, evenimentele legate de Primăvara de la Praga, de intervenţia militară din Cehoslovacia, respectiv legătura acestora cu istoria recentă a României.

1. Despre cele întîmplate în 1956 în Ungaria, în 1968 în Cehoslovacia, începînd cu sfîrşitul deceniului opt în Polonia, participanţii la evenimente susţineau, iar comentatorii confirmau, că nu sînt tentative de restaurare, nu vizează readucerea vechiului sistem, ele fiind, din contră, încercări de a reforma sistemul comunist. Fie sub forma unor intervenţii militare (Budapesta, Praga), fie prin "restabilirea ordinii" de către forţe interne (Varşovia), aceste tentative au fost totuşi stopate în mod brutal. Întrebarea este, deci, dacă au avut dreptate cei care credeau că aceste încercări de reformă pun în pericol esenţa şi viitorul comunismului sau cei care le considerau drept singura şansă a sa de a supravieţui?

Altfel spus: cine sau ce a condamnat comunismul la moarte? Propria sa ideologie şi propriul mecanism de funcţionare a puterii? Relaţia sa antagonică cu "societatea" tratată cu dispreţ, dar de neînvins? Necompetitivitatea sa pe plan economic? Sau, poate, cu precădere, factori externi ca legile economiei moderne de piaţă, raportul de forţe între marile puteri, politica de securitate specifică erei moderne, a armelor nucleare? Toate acestea la un loc? Ne punem aceste întrebări pentru a afla atît "de ce s-a întîmplat aşa cum s-a întîmplat", cît şi "în ce lume trăim". Înţelegerea trecutului presupune întotdeauna înţelegerea prezentului.

2. Ocuparea militară a Cehoslovaciei evidenţiază două mari legităţi ale vieţii internaţionale contemporane. Prima: gradul de libertate al fiecărei naţiuni, al fiecărei ţări este determinat de raportul de forţe din zona în care se află. Doctrina Brejnev, a "suveranităţii limitate", nu făcea altceva decît să enunţe acest principiu: libertatea de mişcare a oricărei ţări socialiste se termina în punctul în care sînt puse în pericol interesele "lagărului", mai exact cele ale Uniunii Sovietice. Iată motivul pentru care intervenţia în Cehoslovacia putea fi declarată drept îndeplinirea unei datorii internaţionale, dar, şi explicaţia faptului că democraţiile occidentale - la fel ca în 1956 - nu au întreprins nici un fel de replică. Din acelaşi motiv, nu era lipsită de temei nici temerea unor conducători comunişti - în speţă, a lui Nicolae Ceauşescu - privind pericolul unor represalii din partea sovieticilor pentru orice fel de "deviere".

Dar orice evoluţie politică majoră se înscrie totodată în virtutea celei de-a doua legităţi, dincolo de contextul zonal, într-un sistem de determinări globale. Ocuparea Cehoslovaciei poate fi înţeleasă numai dacă avem în vedere conjunctura raporturilor dintre Moscova şi Washington, Moscova şi Peking, Peking şi Washington, respectiv raportul de forţe dintre marile puteri, dintre blocuri ale puterii. Sub acuzaţia revizionismului, a punerii în pericol a socialismului, Cehoslovacia a fost invadată de cinci state ale Tratatului de la Varşovia care erau taxate, şi ele, de către alţii-respectiv, de comuniştii chinezi-drept revizioniste. Altfel spus: Moscova a sacrificat Cehoslovacia şi dacă, pe plan zonal, conta mai ales ce îşi poate permite, pe plan global conta tot atît de mult ce este obligată să facă. Evoluţia politică dintr-o ţară oarecare interesează factorii de decizie ai politicii mondiale - aşa cum pare să confirme exemplul fostei Iugoslavii - numai în măsura în care afectează interesele marilor puteri, politica globală de securitate. Cehoslovaciei i s-a imputat o politică "sinucigaşă" şi ea a fost readusă cu forţa pe "calea cea bună"; în fosta Iugoslavie se admite o politică efectiv sinucigaşă, încercîndu-se îndreptarea ei paşnică spre o cale de rezolvare ce pare acceptabilă prin forţa lucrurilor. Diferenţa nu trebuie căutată în principii - ele fiind tot atît de pragmatice ca acum 25 de ani - ci mai degrabă în deosebirea raporturilor de forţă dintre marile puteri.

3. Absenţa României din acţiunea militară îndreptată împotriva Cehoslovaciei este elementul senzaţional al acelui moment istoric. Ea este continuarea logică a unui curs politic început mai devreme, dar şi punctul de plecare al unor evoluţii ulterioare determinante. Bunăoară, politica de distanţare treptată de Moscova pe baza invocării, de altfel justificate, a interesului naţional, a debutat încă din perioada marcată de prezenţa lui Gheorghiu-Dej, pentru a se amplifica apoi, după 1965, datorită extinderii marjei de manevră în urma ascuţirii conflictului sovieto-chinez. Simpatia conducerii de partid din Bucureşti faţă de Praga nu avea drept bază programul de reforme - în presa vremii, nu găsim nici un ecou pozitiv, nici un fel de popularizare a procesului de democratizare - ci principiul independenţei şi respingerea agresiunii. Acesta este miezul, mesajul esenţial atît al discursului ţinut de Ceauşescu la Praga (16 august), cît şi al celui de mare răsunet rostit de el la Bucureşti (21 august). Numai că această teză cît se poate de clară şi de bine fondată era completată cu o alta, conform căreia orice partid comunist este singurul în măsură să decidă asupra construirii socialismului în propria ţară. Ceea ce înseamnă, practic, că la fel precum Primăvara de la Praga, nu trebuie incriminată nici "revoluţia culturală" din China - or, distanţa dintre ele era enormă. Drept explicaţie a cultului personalităţii şi a dogmatismului de tip asiatic ce-şi fac apariţia în viaţa politică românească în anii 70 sînt invocate în mod curent călătoriile efectuate de Ceauşescu în ţările din Extremul Orient. Această observaţie conţine o doză de adevăr, se pare, însă, că gravele aberaţii ale "socialismului românesc" îşi găsesc originea - pe lîngă alţi factori - în intervenţia militară de la Praga. Mă refer în primul rînd, la teza de o nedisimulată înrudire cu un regim compromis, antrenînd consecinţe dintre cele mai malefice pînă în 1989: "Un popor, un partid, un conducător". În ciuda unei glorii efemere, 1968 a fost pentru România, la fel cum pentru Cehoslovacia, un an nefast; dacă popoarele ceh şi slovac au experimentat cum orice voinţă de libertate duce, în interiorul sistemului, la reprimare, ele au adoptat postura de protest tacit, fără a renunţa, însă, la propriile idealurii, iar cînd această societate s-a manifestat, din nou, în faţa lumii, sub forma celebrei Charte '77, acest gest atesta deja o poziţie mai radicală, universală privind nevoia de libertate. În schimb, societatea românească se pregătea, într-un spirit de euforie, pentru instalarea unei dictaturi personale şi familiale pentru următoarele două decenii, România, care, în anii '60, se situa cam la acelaşi nivel cu celelalte ţări comuniste urmînd să treacă, în cursul acestor două decenii, printr-un proces de involuţie a cărei moştenire grevează asupra transformărilor de după 1989 mai mai mult ca în orice altă ţară a fostului "lagăr".

4. Atît doctrina de apărare militară, cît şi activitatea organelor securităţii au fost subordonate de Ceauşescu nu păstrării suveranităţii ţării, nu asigurării hegemoniei partidului ci, de fapt, supravieţuirii proprii şi a familiei. El a fost, totuşi, înlăturat sfîrşind în condiţii dintre cele mai mizere. Ironie sau paradox al istoriei? Forţa destinului ce loveşte în dictatori sau jocul conjuncturilor? E o temă de meditaţie pentru cei pasionaţi de soarta dictatorilor. Noi avem, însă, în vedere soarta României, şi vom observa că în ţara unde opresiunea dictaturii era cea mai dură, iar nivelul de trai a înregistrat cea mai mare scădere, regimul nu a fost înlăturat în primul rînd datorită voinţei de libertate a poporului, ci în urma unei rocade a echipei de conducere. România se află, astăzi, în 1993, într-un sens, acolo unde se afla Cehoslovacia în 1968. În timp ce ea încearcă - şi este chiar constrînsă - să se integreze în realitatea europeană a anilor '90. Popoarele Cehoslovaciei au pierdut în 1968 nu numai libertatea, dar şi credinţa lor în socialism. Invers, în România, pentru multă lume, această credinţă, împletită, în curînd, cu lozincile naţionalismului, avea să se amplifice şi să se perpetueze pînă în 1989, ea dovedindu-se destul de puternică încă şi după această dată - dacă nu în tezele sale, măcar în mentalitatea pe care o reprezintă, în filosofia exercitării puterii - pentru a conferi înaintării democraţiei nu numai o tentă de ambiguitate, dar punînd-o chiar şi sub semnul întrebării.

Andor HORVÁTH

Cacealmaua

Nevastă-mea, **A.**, şi-a scris cu creionul chimic pe ambele sandale numele lui Dubcek. Cineva ne adusese de la Praga, de la una dintre multele demonstraţii, un mic steag cehoslovac. Urmăream îndeaproape evenimentele, datorită privilegiului de a citi **Spiegel** şi **Le Monde** (abonamente făcute **acolo**). Stăteam grămadă în faţa televizorului "cu ocazia vizitei" Tovarăşului la Praga. În camerele tixite, pe bulevardele ce începuseră (seara) să se răcorească, în autobuzele care, pare să fi fost, sînt şi vor fi în eternitate burduşite se simţea o adiere de adevăr; strugurii abia copţi aveau un gust de nădejde.

În zorii zilei de 21 august, **Europa liberă** transmitea, prima, tragica veste: ocuparea aeroportului din Praga de către armata sovietică. Toată ziua, lipiţi de aparat, am urmărit înaintarea tancurilor sovietice, absenţa rezistenţei armatei cehoslovace, încercările disperate ale unor grupuri civile. S-au dovedit a fi mai mult, legende decît realităţi. Oricum, faţă cu absoluta superioritate a inamicului nu erau multe de făcut şi nici un popor nu are voie să-şi aleagă drept alternativă sinuciderea.

Răstigniţi de neputinţă, ştirea "marii adunări populare" ne-a electrizat. Am prins cu greu un taxi, s-o iau pe **A.** de la redacţie, din strada Spiru Haret, de-acolo pînă-n Piaţă nu era decît un pas. Electrizant a fost şi discursul Tovarăşului. După atîtea minciuni, ori jumătăţi de adevăruri, prins mai totdeauna în chinga **limbii de lemn**, ba exasperîndu-şi auditoriul cu o **limbă de rumeguş** - adevărul a făcut minuni, transformîndu-l pe bîlbîit, pe graseiat într-un orator de mare clasă.

O zi - parcă ne crescuseră aripi şi simţirăm puterea de a merge pe apă. Ce nu făcusem de vreo 10-15 ani, ne-am dus cu **A.** la demonstraţia de 23 august. A doua zi era vorba ca **A.** să vorbească la Consiliul Oamenilor Muncii de Naţionalitate Germană, fiind ea - cum se spunea pe-atunci - "o poetă de expresie germană, cu cetăţenia română", la o şedinţă dedicată în întregime evenimentului de la 21 august. Ea se tot sfia să ia cuvîntul - nu era genul ei - dar, pînă la urmă, acceptase, "din pricina mizei", cum spunea. Şi, peste o zi, în **Neuer Weg** a apărut un alt text, altul decît cel citit de ea. Dispăruse, complet, orice referire la democraţie, la libertate, la centralismul unic, la emulaţia liberă a artelor, la reforme, totul fiind redus la independenţă, apărarea graniţelor, a întregului popor în frunte cu Tovarăşul. Acesta era, desigur, tonul şi "textura" **Scînteii** şi a celorlaltor ziare. Referirile la Cehoslovacia se diminuau, parcă, din oră în oră

- **Ne-a tras în piept** - spuse **A.**
- **Stai, să mai vedem** - răspunsei eu, mai optimist.
- **Iar ne-a avut. Totul a fost o cacealma.**

Evident - a devenit chiar un loc comun - a fost **o cacealma**, una din cele mai iscusite din istoria europeană. A marşat la ea chiar şi Kremlinul, atunci cînd, în 1970, din clauzele Tratatului româno-sovietic lipseau elementele "doctrinei Brejnev" şi, în general, cele care ar permite, **în numele prieteniei şi al mai bunei-cunoaşteri**, controlul, orientarea, îndrumarea României de către U.R.S.S. Kremlinul **s-a** lăsat tras pe sfoară în privinţa cursului anti-sovietic al Tovarăşului, neobservînd că politica sa economică a fost concepută - trasă la indigo - într-un mod stalinist şi că, în general, întreaga politică internă semăna izbitor cu cea sovietică. Tovarăşul nu simpatiza deloc cu tendinţele reformatoare din Cehoslovacia; ba - tocmai datorită invaziei - şi-a dat seama unde pot duce liberalismul şi libertatea presei. Vizita Tovarăşului în China s-a soldat cu încercarea de a pune în funcţiune un grandios falanster cultural. Spre onoarea lor, foarte puţini scriitori, oameni de artă au participat la "banzai"-urile "Epopeii Naţionale" sau ale "Cîntării României". În decursul anilor, Tovarăşul a inventat o serie de paratrăznete, mijloace de apărare împotriva ideilor "primăverii pragheze": centralele industriale, - încă un organism de control birocratic -, autoconducerea "autoconducerii" de către secretarii de partid, campanii împotriva "stocatorilor" ("stocomani"), campania "Bucureşti - port la mare", reintroducerea cartelării la alimente, rescrierea istoriei ţării, cu ridicarea **Tovarăşului** la rang de **voievod**. Occidentul - termenul e valid doar folosind argot-ul - **a halit** cacealmaua cu nesaţ. Nimic mai gras decît o ţară şi un Tovarăş în plină secesiune - chiar în mijlocul taberii inamicului. De la camera nupţială din Buckingham Palace şi pînă la banchetul oferit de miliardarii americani, de la ploaia de decoraţii din America Centrală şi Latină, dar şi din ţările scandinave ori mediteraneene, mecanismul glorificării rebelului care n-a intrat în Cehoslovacia, care nu se aliniază la poruncile lui **Big Brother** funcţiona fără cusur. Cu timpul, a fost asociată şi Tovarăşa, care încasa titluri de **doctor honoris causa**, ori alte distincţii ştiinţifice pentru merite indubitabile în ştiinţele chimice în care a ajuns pînă la pragul CO_2 (citeşte, adică **Tovarăşa** citea **codoi**). Miliardarul Maxwell i-a pus la dispoziţie cea mai prestigioasă editură ştiinţifică: Pergamon Press. Nu se putea mai mult!

Ba, se putea! Pe cămile vaccinate special, cei doi aleşi conducători făceau o plimbare în jurul piramidei lui Keops; cei doi semizei au luat "măsura monumentului" în vederea reproducerii: ca trăsături de bază ale "Casei Poporului". (Bancul nu se uită: "Maiestate, Maieştate, se făcea că se adresează **Tovarăşa, Tovarăşului**: Mai e state unde să nu fi fost?").

Şi, totuşi, mecanismul acestui festin internaţional a clacat de două ori: prima dată, cînd Tovarăşul şi-a dat seama, în R.F.G., că ce i s-a pregătit, covorul roşu, e prea scurt; a doua oară, la Uppsala, cînd universitarii suedezi, încăpăţînaţi, n-au vrut să ofere Tovarăşei nici măcar o amărîtă de decoraţie.

Dar, în general, ba chiar în mod absolut, cacealmaua a prins, peste tot. Tovarăşul, mai apoi şi Tovarăşa erau cotaţi de politicieni, de presă, de publicişti şi analişti drept un fenomen ce întredeschide zorile viitorului. Se opina că, aidoma politicii sale, statele lagărului se vor desprinde din strînsoarea sovietică. Aşa se întîmplă cînd crezi că ipotezele tale sînt realităţi, iar naivitatea te duce la credulitate. Cine s-ar fi gîndit, dintre "estologi", că lanţul comunist se va rupe, cu cea mai mare violenţă, tocmai în România?

În afară de călătoriile de plăcere (plus politice), cacealmaua a avut şi, evident, scopuri economice. Prefăcătoria consta în a cere avantaje economice pe motivul proastelor relaţii cu CAER-ul şi cu "Fratele cel mare". Importantă era obţinerea materialelor strategice, pentru redresarea industriei de armament, una din ramurile cele mai profitabile ale economiei româneşti. Rămîne o enigmă faptul că Tovarăşul nu a tranzacţionat noi împrumuturi, cu care să transforme economia românească într-una informatizată. A ales calea returnării împrumuturilor pe baza exportului, sub nivelul preţurilor mondiale, export de armament, de alimente; plus economii la prestaţiile către populaţie. Se încropeau afaceri fantastice: România participa la exploatări de neferoase în varii ţări ale Africii, vînzînd materia primă, transportată în nave, sub pavilion liberian, Statelor Unite.

Neexploatarea cacealmalei pînă la limită se datorează, poate, în primul rînd faptului că genialitatea Tovarăşei n-a înţeles economia informatizată, ce nu intra în tiparele staliniste. În al doilea rînd, ea se datorează politicii de economii, de înfometare a maselor, lipsei pieselor de schimb, neglijării infrastructurii de întreţinere. Datorită scăderii vertiginoase a nivelului de trai, au apărut manifestări de protest, ale minerilor din Valea Jiului, urmate de cele de la Braşov care au făcut ca Tovarăşul să investească Securitatea cu puteri din ce în ce mai mari. "Faptele sale de vitejie", atît în ţară, cît şi-n străinătate, au început să deschidă ochii capetelor de **vază** ori **încoronate**. Efectele cacealmalei n-au trecut, încă, de tot; doar S.U.A. au retras clauza mult rîvnită. Se pare că vestul ţinea la artificiile antisovietice şi pro-occidentale ale Tovarăşului ca la un mit, cu evlavie; poate şi de frică - să nu iasă în vileag că au fost păcăliţi de un trişor.

Cacealmaua a avut şi atu-uri interne: Canalul, care este nefuncţional, pe ale cărui ţărmuri cîntau corurile reunite de bărbaţi, femei, copii din România... "Urbanizarea" satelor şi "ruralizarea" oraşelor, distrugerea bisericilor, ridicarea unor construcţii faraonice, toate, şi cîte altele încă, gogoriţe magalomaniace, duceau la descoperirea evidentă, dar tot atît de fundamentală: **"Regele e gol!"** Naţionalismul gonflat începu să sune fals, se vedea că "Marele jucător" are un al cincilea as în mînecă.

Dar, prin străinătăţuri, tot se mai aflau fraieri care să dea crezare "personalităţii marcante a vieţii internaţionale". Ei au fost cei mai surprinşi la 22 decembrie 1989. Cacealmaua s-a spulberat, cu cei doi jucători, cu cărţile de joc cu tot.

Alte griji au început s-apară. Oricum, **"cărţile le face alţii"**.

János SZÁSZ

© J. Kudelka

În Cehoslovacia, în 1968

Sosesc vapoarele!

Eram în vacanţă, la Constanţa. Îmi aduc perfect de bine aminte că nu era o zi perfectă pentru plajă. Aş mai fi dormit, dar în casa în care stăteam în gazdă părea a fi o frămîntare deosebită.

Cum am ieşit din cameră, ni s-a comunicat vestea. La radio, pe lîngă buletinele de ştiri, începuseră deja declaraţiile. În mod neobişnuit pentru noi, se comunicau imediat reacţiile occidentale.

În oraş era o vîlvă extraordinară. Turiştii luau cu asalt gara, constănţenii se strîngeau în pieţe, în parcuri, pe străzi. În tumultul de comentarii se desprindea o idee: **noi n-am intrat**. Dar, în acelaşi timp, îngrijorarea că s-ar putea să suferim consecinţele nesupunerii, evitată mai întîi, devenea tot mai mare.

Urmărim transmisia directă, la televizor, a mitingului din Piaţa Palatului. Ceauşescu îşi joacă în faţa mulţimii cartea cea mare şi, de ce să n-o recunoaştem, o cîştigă. O cîştigă cu atît succes, încît un prieten care fusese deţinut politic mi-a spus că va face tot ce poate pentru a intra în partid. Şi a făcut-o!

Cu toate acestea, nu pot uita comentariul de mare bun simţ al unui muncitor. La asigurarea lui Ceauşescu: **"Nu vă voi trăda, tovarăşi!"**, omul a mormăit: **"Păi, tu să nu ne trădezi? Noi să nu te trădăm!"**.

După amiază, tensiunea a crescut. Cum, la gară, era o aglomeraţie de nedescris, am hotărît cu soţia mea să rămînem în Constanţa, cu atît mai mult cu cît ea era băştinaşă.

Cea mai impresionantă a fost proba de solidaritate pe care constănţenii au arătat-o atunci cehilor. Au fost invitaţi în case gratuit, hrăniţi cu tot ce aveau gazdele mai bun, aş zice că au fost de-a dreptul cocoloşiţi. Cei mai "duri" bişniţari, care nu se sfiau să-i tragă pe sfoară cu cîteva zile în urmă, le ofereau bani.

Mulţi bărbaţi vorbeau în modul cel mai serios despre înfiinţarea unor detaşamente de voluntari, femeile începuseră să facă provizii. În Constanţa, cel puţin, ideea că ruşii ne vor invada dinspre mare era considerată ca sigură. Stînd la capul digului, un cunoscut m-a întrebat ce fac. **"Mă uit în larg să văd cînd apar crucişătoarele ruseşti"**, i-am zis. **"Termină, dom'le!"**, a exclamat cineva lîngă mine. Episodul i-a sugerat fostului meu student, scriitorul Dumitru Radu Popa, profesor acum la New York, o nuvelă cu titlul **"Sosesc vapoarele!"**, pe care a publicat-o, în toamna aceluiaşi an, în revista "Amfiteatru".

De 23 August, cehii au defilat alături de români, purtîndu-şi drapelele înclinate, prin faţa ochilor înlăcrimaţi ai constănţenilor.

Starea de spirit era dominată de plăcerea evidentă de a-i înjura pe sovietici. Pe faţă. Fără reţineri. În sfîrşit, după mai bine de douăzeci de ani, puteai spune în gura mare că ruşii sînt nişte imperialişti fără scrupule şi că Brejnev e un bandit. Iar, după ce terminai de înjurat în piaţă, puteai să spui tot în gura mare că te duci s-asculţi "Europa Liberă" să afli ce mai e nou, cu toate că nu cred că lucrul acesta era şi el îngăduit.

Cu trecerea zilelor, atmosfera s-a calmat, încît ne-am gîndit că bine am făcut rămînînd în Constanţa să ne facem vacanţa.

Cu trecerea lunilor, nu ne-a mai rămas decît voia de a-i înjura pe sovietici. Dar mai blînd, aşa...

Cu trecerea anilor, mă gîndesc că vapoarele n-au sosit pentru că nu-şi puseseră cîtuşi de puţin problema, iar cartea cîştigătoare îi fusese oferită jucătorului pe sub masă de către cel care făcea cărţile...

Cezar TABARCEA

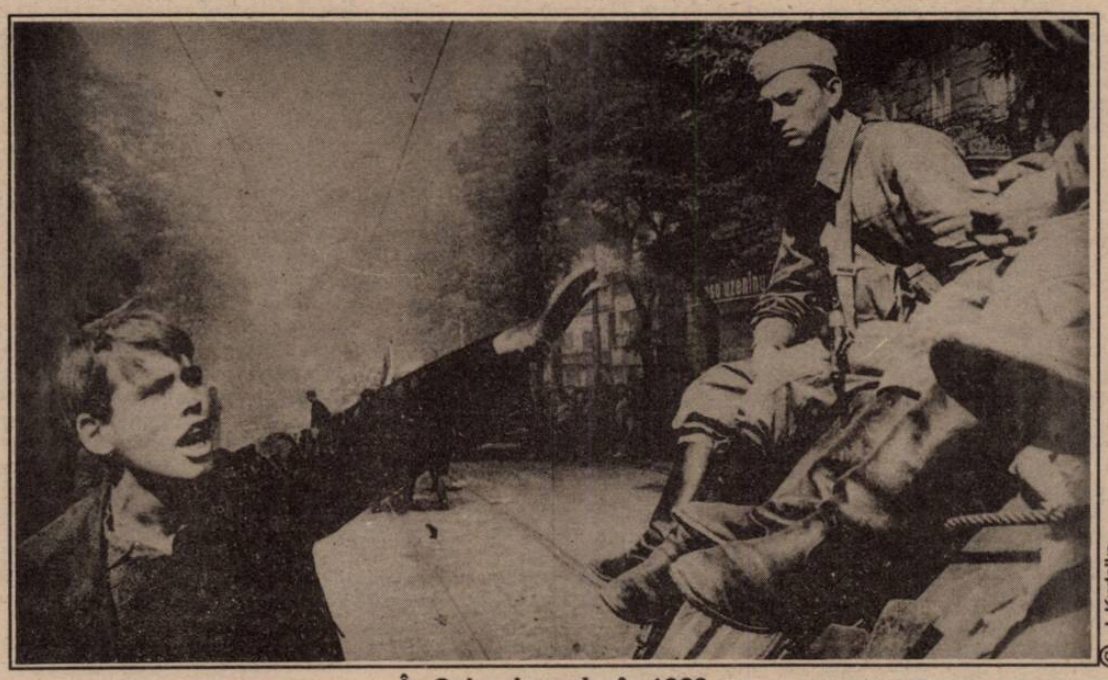

© J. Kudelka

În Cehoslovacia, în 1968

"Căci nu este părtinire la Dumnezeu!" (Romani 2, 11)

Este Biserica Națională "una sfîntă, sobornicească și apostolească"?

– Convorbire cu Înalt Prea Sfințitul NICOLAE, Mitropolitul Banatului –

ARIADNA ZECK - Înalt Prea Sfinția Voastră, Cuvîntul apostolic ne spune că Mîntuitorul a venit în lumea aceasta pentru ca să nu mai fie "iudeu, nici elin", nici "rob, nici liber", nici "parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți în Hristos Isus" (Galateni 3,28). Ceea ce mi se pare însă îngrijorător astăzi, este tocmai accentul pus pe caracteristicile proprii fiecărui grup etnic, fapt care ne face să nu ne simțim ca aparținînd aceleași comuniuni. E adevărat că această etnicitate - să-i spun - este asimilată de colectivitate. Trebuie însă să admitem că, dacă "rigorile" Bisericii nu ar contrazice "principiul comuniunii" care coagulează, atît prin aspectul său liturgic și dogmatic, cît și prin diverisitatea experiențelor sociale, întreaga trăire creștină, am fi discutat poate acum, numai despre aspectele vieții individuale și nu despre un fenomen atît de grav încît aproape că îl refuz. Atîta timp cît Ortodoxia continuă să vorbească de o Biserică grecească pentru greci și de o alta pentru bulgari, de o Biserică rusească pentru ruși și de o alta pentru sîrbi, de o Biserică românească pentru români și de o alta pentru moldoveni, se pierde treptat nu numai șansa de a obține convingerea și eficiența religioasă, dar și faptul că limbajul sacru al ortodoxiei intră într-adevăr în umbră.

Comentați, vă rog, Înalt Prea Sfinția Voastră, ce semnifică, de fapt și în fapt, atît din punct de vedere socio-politic, dar mai ales teologic-spiritual, conceptul de **Biserică națională.**

Înalt Prea Sfințitul NICOLAE, Mitropolitul Banatului:

Națiunea este un concept legat în mod organic de istoria popoarelor. De aceea nu poate să mire faptul că fiecare epocă îi acordă un conținut specific. Elementele care definesc națiunea sînt, între altele, contextul natural și geografic, tradiția religioasă, spirituală și lingvistică, cultura în general. Fiecare din acestea acționează autonom, dar în același timp exprimă tendința de a se concretiza într-o expresie statală diferită de la o epocă la alta. Statul și națiunea nu sînt noțiuni obligatoriu identice, chiar dacă națiunea tinde să se exprime prin intermediul unei realități statale, lucru nu totdeauna posibil. Astfel, dacă într-un oarecare moment istoric statul constituia o realitate mai cuprinzătoare decît națiunea, într-altul, dimpotrivă, națiunea a căutat să integreze statul. Oricum, rareori s-a întîmplat să existe o absolută concordanță conceptuală.

Națiunile au făcut și fac parte din planul de mîntuire al lui Dumnezeu

Atari considerații - ce ar necesita, desigur, ample dezvoltări - sînt totuși suficiente pentru a pune în lumină caracterul, am zice, laic al conceptului de națiune, intrat în limbajul teologic, sau mai precis în limbajul bisericesc, dobîndind sensuri cu urmări nu lipsite de importanță. Numai că, pentru a înțelege cum a fost asimilat termenul națiune de către vocabularul religios, trebuie să pornim, ca de obicei, de la Sfînta Scriptură. Cercetînd-o cu atenție, vom observa că religia creștină și-a precizat atitudinea față de națiune pornind de la istoria mîntuirii omenirii în Hristos, adică de la facerea lumii pînă la Sfîrșitul veacurilor. Crearea lumii și a omului, căderea făpturii în păcat, promisiunea mînturii, stabilirea "poporului ales", desăvîrșirea întru Hristos, întemeierea Bisericii și instaurarea Împărăției cerurilor, iată criteriile după care a fost delimitată atît relația dintre Creator, om și lume, precum și modul în care a fost concepută națiunea.

Creația lui Dumnezeu și desăvîrșirea ei în Hristos sînt trăite de realitatea Bisericii într-o manieră foarte largă. Pregătirea venirii Mîntuitorului s-a făcut, după cum se știe, prin "poporul ales", numai că, potrivit scopului profund al creației, toate neamurile aveau să joace un rol anume (Romani 2, 14-15). Numai prin această perspectivă trebuie înțeleasă replica Sfîntului Pavel la întrebarea: "Oare Dumnezeu este numai al iudeilor? Nu este El și Dumnezeul păgînilor?" "Da, și al păgînilor", va răspunde el (Romani 3, 29). De aici concluzia: "... neamurile sînt împreună moștenitoare cu iudeii și mădulare ale aceluiași trup și împreună părtași ai făgăduinței, în Hristos Isus, prin Evanghelie" (Efeseni 3,6).

Iată de ce, toate semințiile sînt chemate la mîntuire prin Apostolii trimiși spre a le boteza (Matei 28, 19-20; Marcu 13, 10; Luca 24, 47). Observăm deci, cum, pe de o parte, în planul mîntuirii creației se are în vedere nu numai un singur "popor ales", dar, în același timp, și toate "popoarele", toate "națiunile": **"Iar Scriptura, văzînd dinainte că Dumnezeu îndreptează neamurile din credință, dinainte a binevestit lui Avraam: « Că se vor binecuvînta în tine toate neamurile»"** (Galateni 3, 8).

Perspectiva aceasta eminamente creștină care afirmă și depășește în același timp distincția dintre națiuni, a fost dezvoltată atît de Sfinții Părinți, cît și de tradiția Bisericii. Trebuie observat, însă, că, în mod constant, a fost apărată sensibilitatea națională, fapt ce rezultă cu precădere din organizarea locală a Bisericilor. Cel de-al 34-lea canon apostolic care vorbește despre "episcopii fiecărei națiuni" este edificator.

Explicarea teologică a conceptului națiune, nu-l scoate totuși de sub incidența factorilor istorici. Un adevăr incontestabil rămîne: națiunile au făcut și fac parte din planul de mîntuire al lui Dumnezeu. De asemenea, nu se poate nega ideea prin care religia creștină a ținut și ține seama de fiecare națiune. Organizarea Bisericii, mai precis a Bisericilor, a arătat toată înțelegerea față de specificul local. De aici, apariția conceptului de Biserică națională. De aici, această contribuție a Bisericilor la dezvoltarea și afirmarea națiunilor. Numai că această înțelegere față de specificul local nu poate și nu trebuie să altereze caracterul universal al mîntuirii în și prin Biserică și nici caracterul universal al Bisericii însăși.

> **"Faptul de a fi fost universale și totodată locale conferea respectivelor comunități și Biserici dreptul să-și păstreze deplin elementele componente general valabile în întreaga creștinătate, dar nu mai puțin să cultive caracteristicile proprii fiecărui grup etnic care intra în componența lor. Aceasta, pe de o parte, a evitat nivelările forțate, nefirești și artificiale, iar, pe de altă parte, a îmbogățit patrimoniul spiritual colectiv cu aportul variat și plin de culoare al multitudinii neamurilor.**
>
> **Pe asemenea coordonate au evoluat neîntrerupt Bisericile în Răsăritul creștin, definindu-se ca Biserici nu numai naționale, constituite în limitele teritoriale ale țărilor respective, cu limba acelor popoare și cu posibilitatea de a-și exprima credința și cultul în forme proprii, ci, totodată, ca Biserici autocefale sau autonome, adică de sine stătătoare. Diferită a fost, însă, dezvoltarea Bisericilor din Apusul creștin, unde, datorită unor condiții istorice și sociale aparte, s-a impus o altă viziune, împrumutată din concepția care a făcut gloria Imperiului Roman înmormîntat de istorie. Aici, "catolicitatea", înțeleasă mai ales sub aspect extensiv, a impus topirea tuturor comunităților și Bisericilor locale în aceeași Biserică universală, în care orice diversitate, inclusiv cea a limbii, tradițiile și patrimoniul cultural al inșilor sau colectivităților devenite creștine au fost nivelate și practic anulate."**
>
> † NICOLAE, Mitropolitul Banatului:
> **Quo Vadis?**, 1990

Concepțiile moderne au alterat înțelesul genuin al națiunii, îndepărtîndu-l de învățătura creștină

Întemeiată pe criterii locale, teritoriale și naționale, Bisericile au ajuns să țină seama și de apartenența lor la un anume stat. Relația națiune/stat (despre care aminteam la început) a generat inevitabil această mare problemă. Structurile bisericești, însă, nu au cunoscut niciodată limitări și împuținări de ordin etnic, teritorial și local. Tocmai pentru că era locală, în trecut, orice Biserică era și universală. În timp ce națiunea punea în față elemente de alteritate față de alte națiuni, Biserica a insistat continuu asupra elementelor comune ale națiunilor, adăpîndu-se toate din același unic izvor de "apă vie". Ortodoxia a considerat și consideră că menținerea echilibrului în interiorul tensiunii ce decurge din ruperea raportului inter-național este una din misiunile ei fundamentale. Ortodoxia conjugă slujirea națiunii cu evitarea tendințelor izolaționiste ale acesteia și cu promovarea conștiinței comunitare, ecumenice.

Din păcate, însă, concepțiile moderne au alterat înțelesul genuin al națiunii, îndepărtîndu-l de sinteza armonioasă promovată de învățătura creștină. Mai mult: aceeași orientare a absolutizat tendința conștiinței naționale de a insista asupra specificului propriu. Ortodoxia însăși a fost influențată de aceste convingeri. Actualele state, zise ortodoxe, au ridicat aceste idei la rangul unor principii ce definesc raportul dintre Biserică și națiune. De aceea, n-a fost greu ca particularitățile naționale să fie folosite de statele secularizate drept linii directoare care întăresc nu numai autoritatea proprie, dar provoacă și breșa dintre ideea de Biserică locală și aceea de conștiință ecumenică. Numai în aceste condiții Muntele Athos a putut fi transformat într-o **"grădină a Maicii Domnului"** în care au acces numai monahii de naționalitate elină. Pentru a întări afirmația, am putea recurge și la alte (multe!) exemple din experiența altora, dar mai ales a noastră, a românilor. Ce se poate spune, bunăoară, despre Patriarhia Moscovei, mai precis de Biserica Ortodoxă Rusă, ce se identifică cu statul sovietic dispărut, care nu permite românilor din Basarabia să revină la Biserica-mamă, adică la Biserica Ortodoxă Română? Aceeași Biserică face același lucru și cu ucrainenii care aspiră la o Biserică a lor locală... Tuturor ortodocșilor din fosta Uniune Sovietică li s-a impus atît limba, cît și obiceiurile rusești numai pentru că Biserica Ortodoxă Rusă nu se poate dezice de caracterul ei de biserică națională, apreciat greșit ca fiind esențial. Din păcate, nu numai rușii procedează în acest fel: grecii avînd Biserica lor națională, nu îngăduie aromânilor să-și păstreze indentitatea proprie, sîrbii ignoră total pe românii din zona Timocului etc.

Atari anomalii "justificate" bisericește (!) ne trezesc uimirea, ca să nu spunem revolta. Ele se cer, desigur, eliminate odată cu reconsiderarea modului nostru actual de a gîndi națiunea în raport cu Biserica, cît și cu revenirea la ceea ce Ortodoxia a crezut și mărturisit totdeauna.

15 august 1993, Timișoara

A consemnat
Ariadna ZECK

Clopotnița fostei mănăstiri Văcărești, demolată în decembrie 1986

Scrisoare deschisă

Dragă Horia,

În urma convorbirii noastre telefonice de ieri, cînd ţi-am mărturisit rezervele pe care le am ("Et pour cause!", vei spune; "et pour cause!", recunosc) în legătură cu articolul tău din "22" ("Librăria franceză şi succesul cenzurii"), simt nevoia să continuu discuţia din punctul în care am lăsat-o. Obiecţia mea de fond nu se referă la argumentul central pe care-l aduci în dezbatere ("Alternativa înseamnă libertate", "Echilibrul inteligenţei se hrăneşte din pluralism cultural" ş. a. m. d.), ci la exemplificările la care recurgi; şi, mai ales - aşa cum te aştepţi - , la Foucault. Mai întîi, că nu prea mi-e clar ce vrei să spui prin "epistemologia sa **neagră**" care ar fi "cauţionat angajamentele sale politice concrete": după cum bine ştii, la Foucault, un **concept** este **strategic**, el este creat pentru a lupta împotriva a ceva, la un moment dat; obiectul lui este "a moving target" - şi trebuie văzut împotriva a ce funcţiona "angajamentul" său la începutul anilor '60 (cu **Les mots et les choses**) şi, apoi, în anii '70. Eu nu cred că se poate vorbi de "angajament politic" la Foucault, reflectat în operă, decît în cazul lui **Surveiller et punir** şi, eventual, în primul volum din **Histoire de la sexualité**... dar, şi aici, trebuia făcută precizarea că discursul lui Foucault, poate - aşa cum i s-a reproşat, de Deleuze printre alţii - prea riguros - dependent de Putere, este, de aceea, subversiv **hors frontières**: cînd el critică societatea represivă, critica sa are valoare de parabolă, ea reverberează - deloc paradoxal - exact acolo unde trebuie. Dacă, însă, prin "neagră" te referi la **viaţa** lui Foucault, atunci îţi voi aminti că nici măcar aceasta (sau: mai ales aceasta!) nu e chiar atît de simplă, căci Foucault s-a "angajat", e drept, în "brigăzile maoiste" în mai '68, însă **tot el** s-a raliat Solidarităţii poloneze în '80, condamnînd Puterea comunistă... ! (Cît despre conjectura ta că Foucault reprezenta o "falsă alternativă", lucrînd nu împotriva, ci în favoarea sistemului totalitar, trebuie să-ţi reamintesc că atît el, cît şi Marcuse erau "favoriţii" nu doar ai studenţilor români, ci - cu prisosinţă - ai celor americani! Şi-apoi, nu cred că este întîmplător faptul că, aşa "nesubversiv", Foucault nu era tradus în româneşte - în schimb, Heidegger era: confirmare tîrzie a unui posibil complex al "librăriei germane", în special printre filosofi...)

Dacă, în fine, nu pot fi de acord cu afirmaţia ta cum că Sartre, Marcuse, Lacan, Foucault **et alii** (dar care?) ar fi "autori perfect solidari cu premisele totalitare" (Lacan totalitar!? Mai aproape de adevăr ar fi poate să spunem că nu era vorba, aici ca şi în Franţa, decît de o biată banală vogă - o **modă** care, e drept, ca orice modă, este... totalitară!), cu totul exagerată mi se pare o altă aserţiune de-a ta (esenţială argumentaţiei), aceea cu "geniul pervers al sistemului" care ar fi "speculat această înclinaţie inconştient servilă şi ar fi canalizat... " etc. etc: presupunerea (pe care am mai întîlnit-o exprimată) ar fi că "sistemul" era atît de "genial" încît putea controla tot. Ideea că undeva, difuz, exista o Inteligenţă omniscientă care citise şi pe Lacan şi pe Foucault, şi pe Marcuse ("et alii"...) şi care – de ce n-am spune-o? –, astfel "demonizată", merită parcă "servila" noastră admiraţie inconştientă... Seducătoare intelectual, ipoteza ta păcătuieşte tocmai prin exces de isteţime; în ce mă priveşte, mai "pragmatic" cum mă ştii, nu spun decît: să nu le acordăm tovilor toată deşteptăciunea noastră!

Al tău, Leo

14 august 1993

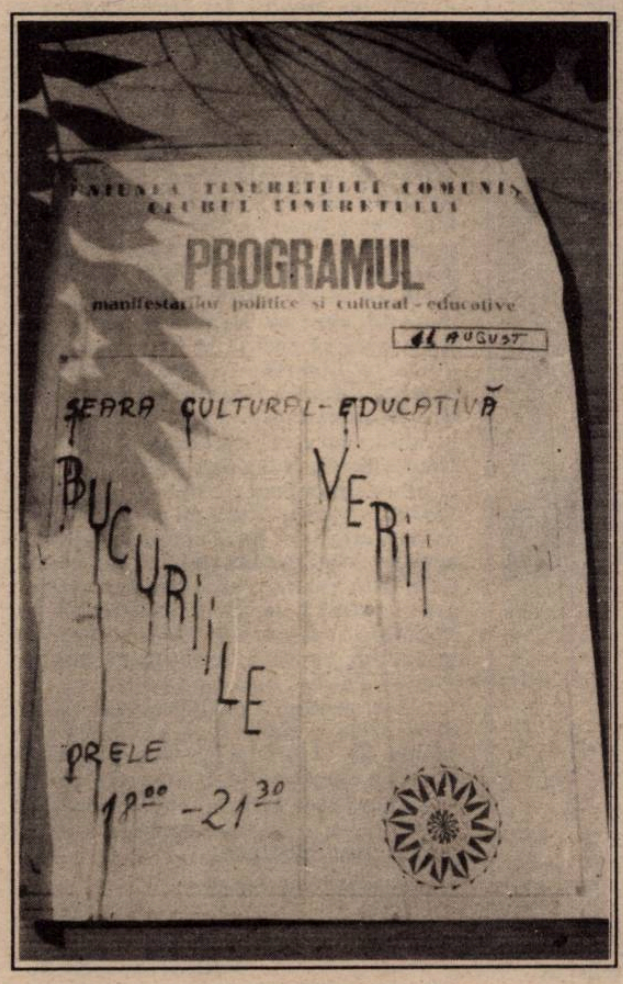

© M. Oroveanu

Din viaţa unui extremist de centru

Dubcek

La un sfert de veac după Praga '68 - ah, rotunjimile astea voluptoase! - poate că n-ar trebui să întîrziem în lirism. Lirismul e prea tentant, prea uman şi deci prea cursiv; sistematic, el absolvă, împacă şi victimizează comod. E naturelul lui. Îl practic, îl înţeleg, dar la sferturi de acestea sau la halbe de veac, nu-l consum: sfertul, halba - pe canicule bucureştene la 33 de grade, cînd tot feciorul de pe Pacienţei e stupid - aburesc judecata şi umezesc, cu totul neplăcut, cămaşa, martora cea mai privilegiată a istoriilor noastre, prietena cea mai altruistă. "Il y a des chemises qui parlent de vous..." - e cea mai frumoasă reclamă pariziană a acestei veri.

De altminteri, nu pot întîrzia în lirism fiindcă am făcut parte din "generaţia Budapesta" a lui '56, despre care cuadragenarii cei mai avizaţi în maniheism nu mai ştiu nimic şi nu vor să ştie în neîndurarea lor. "Generaţia Budapesta" - să zicem 12 ani de şomaj pentru că ai cerut adevărul integral, de care un Caraion putea să-ţi rîdă în nas: "12 ani de şomaj, nu-s 12 ani de Aiud!", alte amănunte ofer numai în literatură! - a privit către "generaţia Praga", închizînd atent, încordat, un ochi fratern pentru a-i fixa mai bine, cu celălalt, iluzia lirică. Cîteva lucruri esenţiale se văd mai bine cu un singur ochi. Am fost cîţiva din "generaţia Budapesta" care nici peste 12 ani, nici peste alţi 120, n-am fi intrat în Partidul Ceauşesc Român, preferînd să ţinem pe peretele de rugă pe Dubcek şi Smrkovski, scriind şi apărînd pe hîrtie că Milan Kundera e fratele nuvelelor noastre. Dar astea nu se discută nici în articole, nici în interviuri, doar în nuvelele cu care s-a rezistat la o intensitate a inspiraţiei căreia nu-i e necesar, după '89, să-i schimbi vreo virgulă. E pacea noastră epică, literară, cu Praga '68. Ce mai importantă.

În fond, după ce scade clocotul de lirism care nu-i ultimul în prepararea cafelei şi a problemelor, zatul obligatoriu se strînge, în '93 (1993, nu 1793!), într-o ultimă sorbitură dramatică şi otrăvitoare:

"De ce n-am avut şi noi un Havel?"

"Fiindcă..."

Din '89 încoace - ori ce cîte ori se ridica acest lamento al opoziţiei noastre intelectuale care tocmai Haveli români n-ar fi suportat în fruntea ei! - mi-am învineţit limba, cenzurîndu-mi răspunsul, insuportabil pentru orice comunistă ură anticomunistă; prieteni şi duşmani dintre cei mai apropiaţi, fesenişti şi antifesenişti - în ce altceva era împărţită lumea cea dragă? - ar fi închis un ochi rău şi bănuitor, deloc fratern, pentru a mă putea fixa "al cui sînt", atunci cînd le-aş fi spus că noi n-am avut un Havel, fiindcă n-am avut un Dubcek; ne trebuia un Dubcek, pentru a avea un Havel; printre toate ca(ţi)felele alea, Havel a înţeles-o, primul.

În noaptea noastră de stambă, dar şi a sfîntului amor, distanţa dintre Dubcek şi Constantin Pîrvulescu - o poate calcula orice astronom care se uită pe cerul fără detalii şi politică - e exact distanţa dintre Goma noastră, Doinele noastre şi Havel-ul lor.

Nu deplîng situaţia, nu mă sărăceşte, n-o disprefuiesc, nu mă otrăveşte - o sorb, o suport; nu mă revolt, nu se mai dă strigăt în faţa evidenţelor de pe Pacienţei.

Radu COSAŞU

Firescul de alaltăieri

"**Bolşevism**: Doctrina marxistă-comunistă de a socializa totul şi a desfiinţa proprietatea privată, capitalul şi burghezia, pusă în practică în Rusia, de la 1918, prin revoluţia soldaţilor de pe frontul de luptă; nu se ştie ce rezultat va da".

(Alexandru Resmeriţă, **Dicţionarul etimologico-semantic al limbei române**, Institutul de Editură "Ramuri" S.A., Craiova, 1924)

Firescul de ieri

"**Bolşevism** (rus) s.n. Curent de gîndire politică consecvent revoluţionară apărut în mişcarea social-democrată din Rusia la începutul sec. 20, al cărei promotor a fost V.I.Lenin; s-a reliefat ca atare la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. (1903), în opoziţie cu **menşevismul**."

(**Mic dicţionar enciclopedic**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978)

Cărţi poştale

"Dragă! Ai auzit de strada Arbat? E un Montmartre local, dar nu poţi realiza ce mişcare artistică underground există la Moscova. Toată ziua m-am învîrtit pe-aici aşa că n-am mai apucat să-l văd pe Lenin.."

"Dragă...,

Oraşul este splendid şi îţi vom povesti acasă ce şi cum. Deocamdată numai atît, de la o staţie de sifoane:

«Pentru sticlele clienţilor care se sparg la umplut nu răspundem!» Altfel, sîntem roz în obraji şi ne-am îngrăşat.

Te pupăm,... şi..."

Coperţi de lectură

"La paradisul cărţilor" (II)

Mai departe, genul **horror** - copertă la romanul " Maigret şi moartea Louisei" de Simenon. Pe un fundal absolut negru, c e nu prevesteşte nimic bun, se află o mare draperie de brocart roşu, peste care pluteşte o oglindă rotundă, cu o ramă foarte lată, bogat ornamentată, în care se vede o prea-frumoasă cu capul spart, adică avînd o tîmplă plină de sînge, lucru care însă nu pare să o afecteze prea mult, judecînd după expresia feţei, ce îndeamnă la visare.

- În fine, "Titanul" de Theodore Dreiser, poartă, pe o copertă roz - fondant, un mare joben negru pictat cu gura în jos, din care iese un mănunchi de cinci prea-frumoase: două supermodele luate din revistele de modă străine - Yasmeen Ghauri şi Karen Mulder -, actriţa Julia Roberts rîzînd cu gura pînă la urechi şi două necunoscute, dintre care o blondă ce are urechea acoperită cu o floare.

- Rămînînd în zona modei, coperta cărţii "Bîlciul deşertăciunilor" de Thackeray conţine un mare portret al supermodelului Claudia Schiffer, alături de două reproduceri după nişte picturi cu Turnul Babel (tot e bine), plus mai multe mîini care zboară prin cadru, recondiţionate şi aruncate parcă de un sadic periculos.

- Trecem la genul pictură/grafică pentru benzi desenate. Uneori aceste desene sînt de nivelul reproducerilor naive executate de amatori şi expuse la "Rame şi oglinzi". Aici avem "Frumoasa din Louisiana" de Jacqueline Monsigny, "În Kurdistanul sălbatic" de Karl May (o frumoasă arăboaică peste luptători arabi, cu turbane şi puşti, călare pe cai albi), "Teodora, Împărăteasa Bizanţului" de Charles Diehl (un ipotetic chip languros al Teodorei, o cadînă goală dansînd cu perle pe sînii umflaţi cu silicon şi în zare, poetic, o reproducere aproximativă a moscheii Sf. Sofia din Constantinopol).

- Dar apogeul îl reprezintă ilustraţia horror-sexy-kitsch la coperta cărţii "Epitaf pentru un spion" de Eric Ambler. Avem, întîi, o mare pe timp de noapte, calmă, cu orizontul spart de o lumină ca un abur globular. Deasupra orizontului, capul unui bărbat cu un aparat fotografic. Lîngă el, capul unui asasin sau, mai ştii, poliţist, fără umeri, dar cu o mînă ţinînd un pistol. Astea, ar fi în cer. Pe malul apei este pictată frumos o tipă goală, sexy, ce se bronzează liniştită la lună, indiferentă la pericolele ce plutesc în jur. În fine, pe plajă, un muribund trăind o agonie violentă, reprezentat în şi dinspre cap, exact pe axa trupului. Dar capul lui pare rupt din gît, pentru că planul feţei este paralel cu planul coperţii. Chipul i se înfăţişează schimonosit într-un urlet. Tonuri sumbre, verzui, de mlaştină, de sus pînă jos, un fel de monocromie pe închis/deschis. Umbre negre pentru a da tragism feţelor. Tuşe linse, anatomie deformată. Toate personajele au ceva de păpuşi de cauciuc uzate şi parţial dezumflate.

- Şi pentru că vrem totuşi să încheiem cu un happyend vom puncta şi exemplele pozitive, în care coperţile sînt lucrări de artă, într-o înşiruire de cărţi şi autori: "Asediul Aristei"/Bill Fawcett, "Cavalerii lui Tan"/Anna Rinouapoli, "Cuibul de dincolo de umbră"/R.Pesteiniera, "Liniştea Universului"/G. de Turris, "Dune"/F. Herbert. Exemplele ar putea continua. Dar este evident că acolo unde este literatură ieftină, coperţile sînt pe măsură.

Cristian CRISBĂŞAN

Să vorbim despre...

POLITICĂ

Un pensionar cu veleităţi literare nu ştiu de unde a aflat că ţin un condei în mînă, fapt pentru care unde mă vede, pe stradă, la băcănie, în piaţă, la coadă la pîine, mă opreşte şi ţinîndu-mă de nasturele de la haină îmi istoriseşte avatarurile lui.

Acum în urmă, la chioşcul cu ziare, întîmplîndu-mi-se cele ce spuneam, am aflat de la el că editura **Ion Creangă** i-a înapoiat o carte pentru copii şi că manuscrisul unui roman i l-a dat înapoi, n-am reţinut care editură. El însă nu se lasă. Avînd economisiţi zece mii de lei a găsit o mică unitate tipografică care i-a tipărit poeziile în zece exemplare. Că a trimis un exemplar la **Biblioteca Academiei** de unde, spre marea lui încîntare, a primit o scrisoare de mulţumire.

Eu: Şi nu-ţi pare rău de bani?

El: Cum să-mi pară? Că dacă cei de acasă ar fi ştiut îi dădeau pe mezel, la ei totul fiind burta.

Eu: Te felicit că mai ai asemenea entuziasme şi... am dat să plec.

El: (ţinîndu-mă mai departe de nasturele de la haină): Să-ţi spun ce mi s-a întîmplat, mai zilele trecute; fac parte din cenaclul literar, al nostru, al pensionarilor. Ne întrunim către sfîrşitul fiecărei luni. Pe rînd citim fiecare cîte ceva din ceea ce a scris şi ne dăm cu părerea. Acum în urmă, coordonatorul nostru m-a convocat peste rînd. Nu unde ţinem obişnuit adunările noastre, în gura Oborului, ci pe Calea Victoriei. Erau acolo cîteva zeci de inşi printre care şi cîţiva din cenaclu. Se ţinea o întrunire politică de stînga.

Eu: De unde ştii că era de stînga?

El: Păi, vorbeau cu "tovarăşe" şi lăudau socialismul.

Eu: Şi ce spuneau?

El: Dracu' să-i pieptene... cine asculta la ei.

Eu: Întrunire, cu cîţiva inşi? Aia era o şedinţă ca toate şedinţele.

El: Şedinţă-neşedinţă, televiziunea era acolo.

Pe tăcute, am dat să plec, dar el, mai departe, mă ţinea de nasture şi a continuat: Peste cîteva zile întîlnindu-l pe coordonator i-am zis: Bine bre! Ce te-a găsit să mă convoci la adunarea aia? Ştii ce mi-a răspuns? Avem şi noi obligaţiile noastre.

Eu: Care noi?

El: Nu l-am întrebat.

Eu: Care noastre?

El: Nu l-am întrebat... Mi-a fost teamă. (Şi după o pauză.) Ce zici dumneata de o aşa întîmplare?

Eu: Ce să zic? Ca la noi, la nimenea.

Mihai POPESCU

Pagină realizată de Alex. Leo ŞERBAN

"Antigona" lui Tocilescu văzută de Mihai Oroveanu

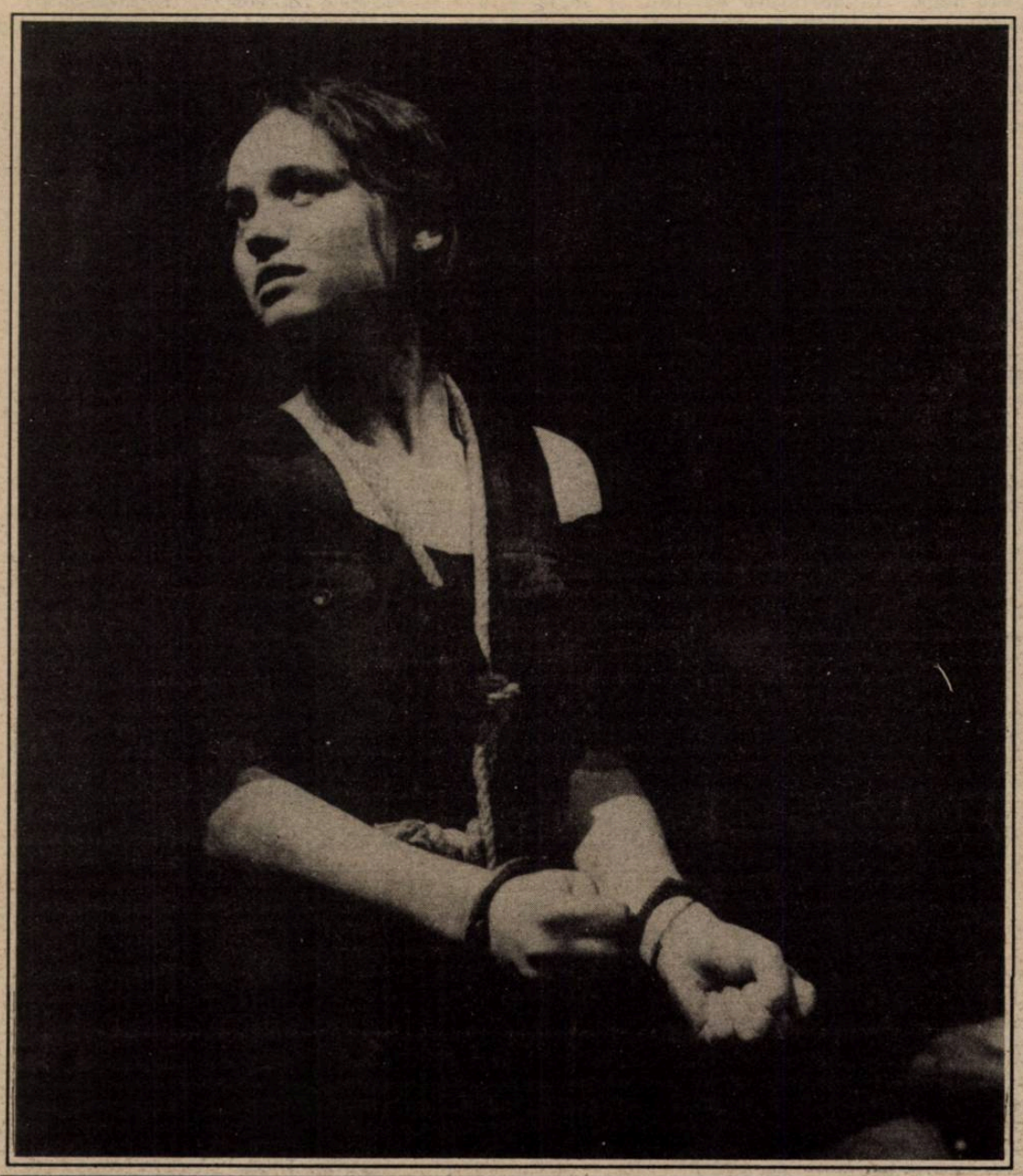

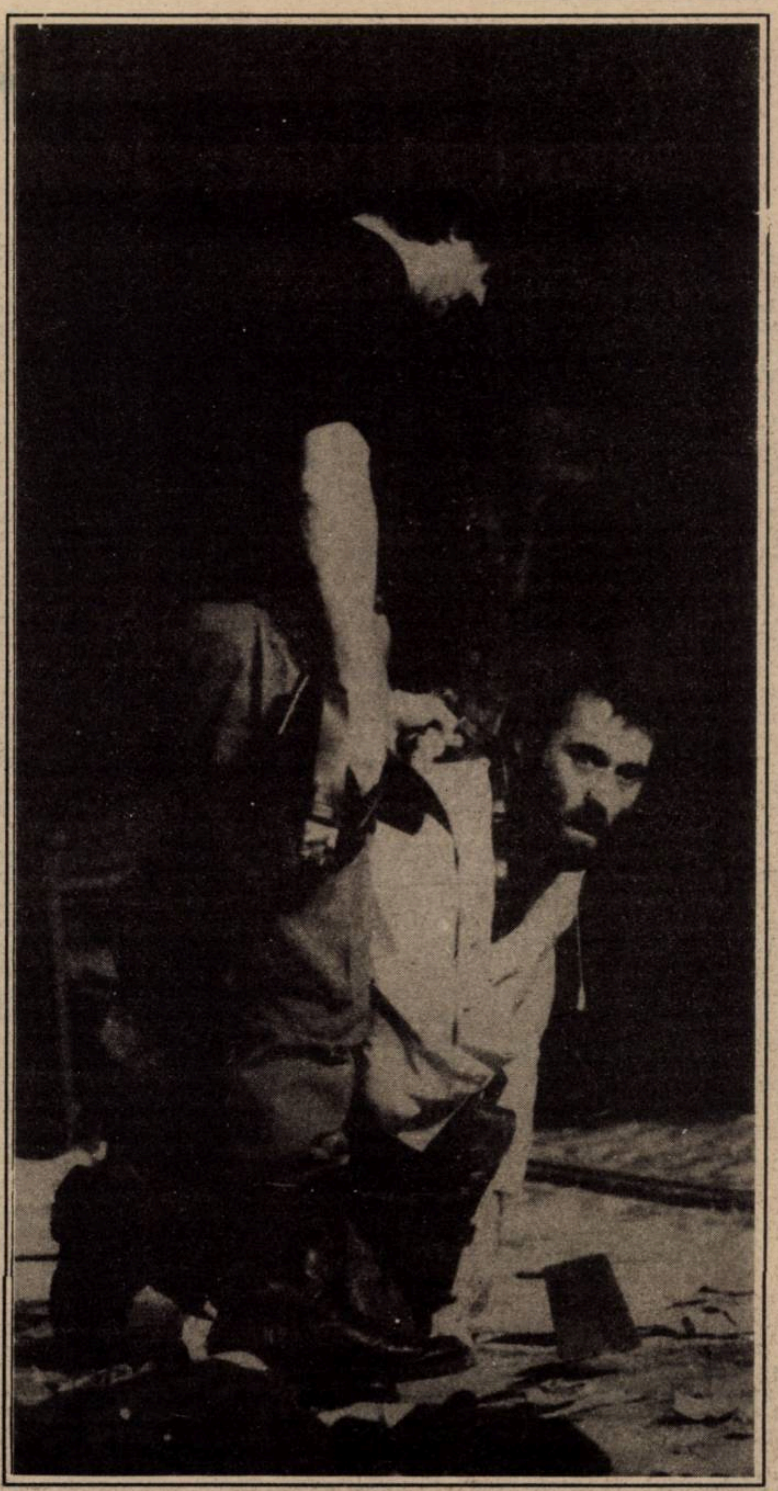

Primăvara de la Praga

Mai mult de 25 de ani îi despart pe cetăţenii fostei Cehoslovacii de evenimentele care au devenit cunoscute sub denumirea de "Primăvara de la Praga". În intervalul dintre ziua de astăzi şi începutul lui ianuarie 1968, cînd a început procesul de reformă, s-a produs, sub denumirea de "revoluţia de catifea", momentul crucial de la 17 noiembrie 1989. Evenimentele petrecute atunci, în urmă cu un sfert de secol, în "tihna" regimului comunist totalitar, apar, astfel, deodată, într-o nouă lumină şi în noi conexiuni.

Să ne întoarcem, însă, pentru scurt timp, mai adînc în istorie. Societatea cehă şi slovacă a început să se transforme profund încă de la începutul anilor cincizeci. Euforia postbelică a eliberării de sub dominaţia fascismului s-a risipit şi haina comunismului totalitar stalinist a început să fie prea strîmtă.

De aceea, în decursul deceniului şase al acestui secol, societatea cehă şi slovacă a ajuns, printre altele, şi ca urmare a tradiţiilor umaniste şi democratice, la o răscruce care a adus criza socială şi de putere "rezolvată" prin invazia trupelor aliate ale Pactului de la Varşovia în noaptea de 20 spre 21 august 1968.

În structura socială s-au format, în cursul anilor şaizeci, mai ales în ţările cehe, numeroase grupări care erau interesate în schimbări social-economice şi politice. Făceau parte din rîndul acestora păturile relativ mai culte şi mai calificate ale populaţiei din toate categoriile socio-profesionale, nu numai intelectualitatea creatoare, ci şi cadre bine pregătite din diferite domenii, muncitori calificaţi şi agricultori. Un spirit deosebit de activ - pînă la radicalism - manifestau acele grupuri care erau remunerate total necorespunzător şi care, în ciuda calificării şi instruirii lor, aveau doar în mică măsură sau deloc posibilităţi de afirmare în sfera puterii.

O parte a intelectualilor şi studenţilor năzuia spre schimbări de mai mare anvergură, care să depăşească orizontul ordinii sociale existente şi avea tendinţa de a se îndrepta spre societatea civilă, bazată pe democraţie pluralistă şi economie de piaţă. (Merită menţionat, în legătură cu aceasta, că primul imbold spre zguduirea regimului stalinist în Cehoslovacia l-au dat studenţii, care, în decembrie 1967, au ieşit pe străzile Pragăi din căminele lor de la Strachov, strigînd: "Să se facă lumină", iar "revoluţia de catifea" din anul 1989 a avut impulsul iniţial în demonstraţia studenţească reprimată brutal, organizată cu prilejul aniversării Zilei internaţionale a studenţilor la 17 noiembrie 1989.)

Majoritatea forţelor sociale de atunci interesate în transformări se mulţumea, însă, cu revendicări de înlăturare a egalitarismului şi de afirmare mai profundă a principiului eficienţei, lupta pentru o apreciere corespunzătoare a calificării şi îşi dorea democratizarea sau, cel puţin, liberalizarea regimului.

O concepţie specială de rezolvare a crizei sociale din anii şaizeci o ofereau cercurile calificate în primul rînd din aparatul economic, dar adesea şi din cel administrativ şi de partid, care înţelegeau pericolul pe care îl prezintă conducerea neştiinţifică a economiei şi administrarea necompetentă a ţării. Prin accentul pus pe gradul de calificare, specializare şi pe principiul remunerării în funcţie de randamentul real obţinut, aceşti tehnocraţi, în faza dată de evoluţie a societăţii, se apropiau de grupările menţionate anterior.

Nu poate fi trecut cu vederea faptul că în societate existau şi forţe vital interesate în menţinerea ordinii egalitarist-birocratice în formă neschimbată sau chiar în acea formă care exista în primii ani ai regimului comunist. Dintre acestea făceau parte, în primul rînd, numeroase elemente componente ale aparatului administrativ şi mai ales ale aparatului puterii (partid, securitate, armată), care, pe de o parte, erau insuficient calificate şi adesea strîns legate de metodele ilegale ale anilor cincizeci.

Reformiştii cehoslovaci ai anului 1969, ca, de exemplu, Dubcek, Smrkovsky, Cernik, Sik, Kriegel sau Cisar, au simţit în scurtul timp al Primăverii (şi verii) de la Praga, din ecoul avut şi de pe urma sprijinului opiniei publice, că orientarea aleasă pentru reformele economice şi, parţial, şi politice corespunde gradului atins de evoluţia socială. Au trecut, însă, cu vederea, au bagatelizat sau nu au înţeles "sfaturile bine intenţionate" ale conducătorilor unor state ale Pactului de la Varşovia. Au considerat aprecierile omologilor lor drept eronate din cauza deformărilor evidente, a inexactităţii şi părerii preconcepute a materialelor pe care se bazau. În primul rînd, din cauza limbajului ideologic în care erau exprimate. Considerau drept absurd faptul că L. Brejnev şi aliaţii lui vorbeau despre contrarevoluţie. În evoluţia din Cehoslovacia nu vedeau nici un semn al unei asemenea ameninţări.

Toţi reprezentanţii cehoslovaci de atunci au uitat, însă, că conducerea de partid sovietică, împreună cu cei patru parteneri ai săi, a exprimat în limbaj ideologic temerile sale reale faţă de consecinţele schimbărilor cehoslovace. În jocul complicat al intereselor marilor puteri din lumea bipolară de la sfîrşitul anilor şaizeci, evoluţia internă a Cehoslovaciei nu a putut rămîne doar propria ei problemă. Şi aceasta şi din punct de vedere al politicii interne a ţărilor europene ale Pactului de la Varşovia. Eventuala înfrîngere a forţelor staliniste conservatoare şi fundamentaliste din Cehoslovacia şi încercarea de depăşire a modelului egalitarist-birocratic al socialismului ar fi trebuit, în mod necesar, să se transforme în factor al evoluţiei politice interne cel puţin în R.D.G., Polonia şi Uniunea Sovietică, dar eventual şi în alte ţări.

Intervenţia militară a celor cinci state ale Pactului de la Varşovia în august 1968 a întrerupt brutal procesul de democratizare din Cehoslovacia. Din punctul de vedere al înţelegerii situaţiei de atunci, ar fi necesar să se elaboreze un studiu asupra motivelor care au determinat conducerea lui Ceauşescu şi a Partidului Comunist Român să se opună ocupării Cehoslovaciei în cadrul doctrinei lui Brejnev privind suveranitatea limitată.

Intervenţia militară şi "normalizarea" care a urmat au traumatizat pentru mult timp societatea cehoslovacă şi au adus sindromul de "schizofrenie naţională". Din fericire, pentru o perioadă scurtă, din perspectiva istoriei, de numai 21 de ani...

Jaromir KVAPIL
Însărcinat cu afaceri
ad-interim al Republicii Cehe la
Bucureşti

24 iulie 1993

Vuiet în stradă

Stimate domnule Pleşu,

Tocmai mi s-a spus că ar trebui să scriu ceva pentru dumneavoastră, despre 21 august 1968. Cum, desigur, cunoaşteţi, aceasta a fost o dispoziţie absolut precisă, iar eu, ţinînd cont de ea, vă aduc la cunoştinţă următoarele:

La 21 august 1968 (să fi fost pe la ora 1,30) mi-a telefonat prietenul meu, Milan Imrisek, care trăieşte astăzi, ca fost emigrant, undeva, în Canada:

- Ruşii sînt aici!

- Ei, şi ce? Azi, ruşii sînt peste tot, i-am răspuns somnoros. Ce vrei de la mine, noaptea, la ora asta?

- Nu înţelegi? Ruşii sînt aici! Dar şi nemţii, şi ungurii, şi polonezii, şi bulgarii!

Cînd, în sfîrşit, m-am dezmeticit, vuietul din stradă mi-a confirmat că ceva nu e în regulă. Pentru că, totuşi, provin din Europa Centrală, destul de civilizată, pentru un moment nu mi-au venit în minte nici tancurile şi nici transportoarele blindate. Am privit însă pe fereastră şi totul mi-a fost clar.

În noaptea de douăzeci spre douăzeci şi unu august, pe la ora două, cînd am ieşit în stradă, împreună cu mine se îndreptau în grabă, spre centrul oraşului zeci de mii de oameni, care strigau, scuipau şi îi înjurau pe fraţii noştri sovietici, germani, unguri, bulgari şi polonezi, aruncau cu pietre din pavaj după tancurile lor, din care ne priveau pe furiş feţele respingătoare ale ocupanţilor înarmaţi. (Totdeauna ocupanţii au feţe respingătoare.) Era noapte şi încă nu trăgeau. Iar noi veneam întruna, eram tot mai aproape de centrul oraşului, masa de oameni creştea mereu, la fel cum era în timpul acelor demonstraţii "spontane" de 1 Mai, cînd de pe străzile laterale îşi făceau apariţia noi şi noi mase de oameni ai muncii, care îşi manifestau entuziasmul lor faţă de fericirea socialistă. (Astăzi, domnule Pleşu, aceste lucruri par ca învăţate din "Ferma animalelor" sau "1984" ale lui Orwell, şi nu dintr-o realitate pe care eu însumi am trăit-o.) În faţa barului "Crystal", la colţ, stăteau cheflii, de-acum treji, şi curve speriate. Cred că în clipa aceea, toţi formam o singură familie: cu toţii ne temeam şi cu toţii uram. Da, uram. Cred că este singura dată cînd m-am putut include între cei care urăsc. A fost acel moment irevocabil şi minunat cînd şti că toţi laolaltă - profesori, preoţi, scriitori, oameni cumsecade şi răufăcători, fecioare şi curve - am fost în aceeaşi barcă.

Dragostea, domnule Pleşu, nu uneşte; însă ura, da.

Pe urmă, au tras. Totuşi nu în masă, ci individual, nu aveau motiv, însă ei trebuiau, pentru că ocupaţia nu este posibilă fără victime, toată această barbarie şi-ar pierde sensul, trebuiau, deci, să tragă, trebuiau să găsească un duşman, pentru că ei veniseră să lupte împotriva duşmanului.

Aşa că am fost la cimitirul Matinsky din Bratislava, la înmormîntarea tinerei Danka Kosanová, un duşman de cincisprezece ani al socialismului şi al păcii mondiale. Seara am petrecut-o cu părinţii ei, pentru a încerca să le mai alin, poate, puţin, suferinţa, dar şi ca să scriu despre asta un articol pentru ziarul meu. (Şi l-am scris, a fost actual, dar ce rost mai avea?) În acele zile, evident că zeci de ziarişti le-au mîngîiat sufletul, am fost, în fond, un prost, aşa cum este, de obicei, ziaristul, pentru că este inoportun şi, în majoritatea cazurilor, ieftin, crezînd că el este cel care învîrteşte roata istoriei.

Poate că aş minţi dacă aş spune că cel mai tragic sentiment l-am încercat tocmai în acel 21 august... Azi nu mai ştiu dacă a fost luni, 26 august, sau miercuri, 28 august. Eram cu toţii la cafeneaua "Krym" (Crimeea), situată foarte aproape de redacţiile noastre, ospătarii ne serveau coniac în cesti de cafea (servirea băuturilor alcoolice era strict interzisă în timpul serviciului). Pe fiecare măsuţă aveam aparatele de radio deschise, pentru că urmăream tot ceea ce se petrecea în legătură cu mişcarea trupelor de ocupaţie, chiar şi postul de radio colaboraţionist "Vltava".

Pe fondul unei muzici dramatice, din timp în timp se auzea vocea glacială a crainicului care anunţa că în curînd va fi transmisă o ştire importantă, ceea ce, în sine, prevestea evenimente nu foarte optimiste. Şi, într-adevăr, peste cîteva minute s-a adresat popoarelor republicii Alexander Dubcek, idolul libertăţii şi al rezistenţei. Vorbea, din cînd în cînd plîngea, şi noi împreună cu el, pentru că, în naivitatea noastră, credeam că undeva există o "Europă", o "lume" - într-adevăr a fost o falsă impresie, pentru că "Europa" şi "lumea" sînt doar simple cuvinte, "Europa" şi "lumea" sînt, doar, vulpi istete, care trec repede de partea celui care este mai puternic, să nu-şi complice viaţa şi, eventual, astfel, să mai şi profite puţin de situaţie. Din acel moment am privit această lume ca pe un ocupant, care are şapte ani de-acasă. În principiu, ne-am spus acolo că lumea şi Europa sînt mari fricoase, care, pentru binele propriu, îşi trădează tatăl şi mama.

Şi, astfel, miercuri, 28 august, nu am mai plecat în Germania unde mi se promisese că urma să lucrez la **Europa liberă**. E drept, Europa era liberă, dar şi fricoasă. La fel ca şi noi, la fel ca şi mine, aşa că încotro să te grăbeşti? Europa, împreună cu lumea vor mai aştepta, din '68, încă peste douăzeci de ani, pînă cînd comunismul va cădea singur, datorită putreziciunii lui, ca pe urmă să strige **că au învins comunismul...**

Mie, din anul 1968, mi-a rămas Dubcek. Omul care s-a autodepăşit, care a ieşit mult peste cercul său comunist. Un om care a acoperit de glorie poporul său şi ţara sa, în toată lumea, nicăieri nimeni neîntrebîndu-se care a fost apartenenţa lui politică. În cazul lui, într-adevăr, nici nu m-a interesat cui a aparţinut, pentru că a trebuit ca într-o clipă să se definească absolut clar şi fără echivoc. Alexander Dubcek s-a despărţit atunci de comunism, de tot, cînd încă nici nu bănuia că el este cel care îi deschidea sicriul.

(Lumea nu ştie despre poporul meu, n-a avut de unde să afle despre el, pentru că el nu a avut regi glorioşi, voievozi şi personalităţi celebre. Unul singur, pe care îl cunoaşte, poate, tot Globul, va rămîne, pentru totdeauna, Alexander Dubcek. Un slovac al cărui nume lumea nu l-a uitat nici în clipele cînd noi, popor fricos, l-am şters douăzeci de ani din memoria noastră naţională, ba chiar şi după aceea, după întoarcerea sa, destui au fost aceia care au încercat să pună la îndoială persoana sa, însă acest lucru a fost doar o formă de autoapărare a celor douăzeci de ani de conştiinţă pătată, a lor.

Azi, deja ştiu, domnule Pleşu, că acea zi atît de tragică pentru noi a fost, de fapt, începutul ireversibil al agoniei comunismului. A fost, totodată, şi o lovitură zdravănă dată romantismului stupid al "omului socialist", care credea în forţa lumii şi mai ales a bunei-cuviinţe. Şi, astfel, cînd Zoli, prietenul meu foarte bun din Budapesta, mi-a trimis un desen al unei cunoştinţe de-a lui, ca să-l public în ziar, cu menţiunea că toţi ungurii cumsecade sînt împotriva porcăriei care s-a petrecut la noi, mi-am spus: "Du-te dracului, cu toţi ungurii tăi cumsecade, dacă v-aţi trimis hoardele la noi!", însă mi-am dat seama, domnule Pleşu, că Zoli este un ungur cumsecade, dar mai ales că este un om, că un ungur cumsecade (dacă vreţi, în locul lui puteţi să puneţi un bulgar, un neamţ, un polonez, un rus...) într-adevăr nu dă buzna într-o ţară străină într-un tanc de ocupaţie, aşa că desenul l-am publicat, totuşi, am publicat şi mesajul lui Zoli despre ungurii şi oamenii cumsecade, fapt care atunci, cumva, mi-a fost reproşat... Într-adevăr, nu ştiu dacă iubirea faţă de aproapele tău este în noi ca popor (popoare - cehii şi slovacii), pentru că bolşevismul n-a reuşit, totuşi, să smulgă din noi toată credinţa în Dumnezeu şi în Om.

Da, scepticism. Aşa este, generaţia mea, probabil, nu va scăpa, de tot, de el. La fel ca şi de sentimentul vinei. Că nu am făcut, cel puţin, ceea ce am fi putut face atunci. Nici sentimentul nedreptăţii nu ne este străin; că, atunci cînd a fost nevoie, **lumea**...Da, da. **Lumea. Europa.** Sînt aici, iar noi sîntem în acea lume şi în acea Europă, ba chiar nu este meritul nici al Lumii, nici al Europei, faptul că sîntem aici.

Îmi pare rău dacă nu am corespuns imaginii pe care v-aţi făcut-o anterior. Un astfel de text poate că nu e potrivit pentru un ambasador. Însă pe vremea aceea nu eram ambasador şi nici nu mă gîndeam că voi fi vreodată. Este, totuşi, foarte interesant că atunci cînd mi-a fost transmis mesajul dumneavoastră, imediat mi-au venit în minte acea noapte la Bratislava şi vocea prietenului meu, Milan, tancurile, feţele inexpresive ale militarilor, mi-am amintit, de fapt, totul. Şi cît de mîndru am fost că sînt românist şi că românii au reuşit să se împotrivească.

Credeţi-mă, domnule Pleşu, că datorită invitaţiei dumneavoastră de a scrie acest material, m-am întors cu gîndul la clipele care îmi dau sentimentul mîndriei, umilinţei, speranţei, dezamăgirii, dar, mai ales, pe acela al înfrîngerii. Deci, în primul rînd eu vă mulţumesc pentru idee.

Milan RESUTIK
Ambasadorul Republicii Slovace la Bucureşti

1968, un an revoluţionar

Contextul internaţional în care s-a desfăşurat tragedia cehoslovacă din 1968 a favorizat "normalizarea" impusă de şenilele tancurilor celor cinci state din Pactul de la Varşovia.

Statele Unite erau confruntate cu contestarea masivă din partea tineretului a intervenţiei în Vietnam, cu violenţa mişcărilor anti - şi pro-segregaţioniste. (În aprilie fusese asasinat pastorul Martin Luther King.) Europa Occidentală cunoscuse şi ea o primăvară fierbinte cu manifestaţii studenţeşti în Spania, Italia, Germania, care au culminat cu ceea ce Franţa numeşte pînă azi "Mai '68". "O mişcare revoluţionară fără revoluţie" - scria chiar în acel an sociologul Alain Touraine. Stare revoluţionară cu obiective confuze, cu alianţe fragile, dar care a reuşit să clatine preşedinţia fermă a generalului De Gaulle. Fuziunea dintre energia revoluţionară a tinerilor şi "ştiinţa revoluţionară" a Partidului Comunist Francez nu s-a produs. Probabil că acum nimeni nu regretă. Atunci... După epuizarea revoltei, alegerile anticipate din iunie au consacrat o victorie masivă a partidului de guvernămînt: 360 de mandate dintr-un total de 485. Cînd armata sovietică a ocupat Praga, guvernele occidentale detestau comunismul, dar ţineau cu ordinea. Şi, probabil, există o solidaritate a celor care fac ordine, depăşind toate adversităţile ideologice.

"Imaginaţia la putere" a fost una din lozincile preferate ale revoluţionarilor din Paris, care îşi afişau cu mîndrie devotamentele maoiste. După cum se dovedeşte azi, în China lui Mao, în acel an 1968, imaginaţia era într-adevăr la putere.

Revoluţia îşi mănîncă - la propriu - copiii

"În seara zilei de 18 iunie 1968, Wu Shufang, profesoară de geografie şi desen, şi responsabila grupului de studiu a limbii chineze, a fost omorîtă în bătaie, ceea ce pentru vremea aceea nu era un eveniment extraordinar. A fost mai greu de înţeles de ce un grup de elevi înarmaţi, după ce l-a găsit pe Wu Hongtai (directorul şcolii) şi pe alţi trei profesori, i-a obligat să transporte cadavrul lui Wu Shufang la cîţiva kilometri, pe malul fluviului Qian.

Fu Bingkun, un elev din penultima clasă, a azvîrlit un cuţit de bucătărie lîngă cadavru spunînd: "Spionilor, tăiaţi carnea! S-o mîncăm la noapte!... Să nu stricaţi intestinul cînd tăiaţi! Dacă n-o faceţi, vă aruncăm în fluviu. Eu nu vreau decît inima şi ficatul." "Noi, cei patru membri ai clicii negre (povesteşte Wu Hongtai), am îngenuncheat şi cineva mi-a vîrît cuţitul în mînă. Tremuram. Nu ştiam ce să fac: nu puteam să ascult ordinul. Insultîndu-mă, elevii i-au dat cuţitul lui Tan Chineng. La lumina unei lanterne, el s-a apucat de treabă, strîngînd din dinţi. (Dacă nu s-ar fi executat, elevii ne-ar fi lichidat, fără îndoială! Erau gata să-şi dea drumul!) După inimă şi ficat a fost decupată carnea de pe coapse. Unii o puneau în pungi de plastic, alţii plecau cu bucăţile şiroind de sînge atîrnate de ţeava lungă a puştii..."

După ce au luat toată carnea, scheletul lui Wu Shufang a fost azvîrlit în fluviu... Cînd s-au reglementat problemele legate de revoluţia culturală, adjunctul responsabilului Comitetului revoluţionar de la şcoala secundară din Wuxhan a fost exclus din partid pentru canibalism, dar a susţinut fără ezitare: "Această carne de om era carnea unui proprietar funciar! S-a mîncat carne de spion!". A adăugat că atunci a vrut să-i ofere şi secretarului celulei o bucată, dar acum acesta nega. A fost o vreme cînd era o mîndrie să mănînci carne de om!" (...)

Asemenea povestiri atroce sînt cu ghiotura în cartea scriitorului chinez Zheng Yi. Născut în 1947, el a făcut parte, în timpul Revoluţiei culturale, din Brigăzile Roşii, devenind, din 1978, unul dintre primii reprezentanţi ai "literaturii cicatricelor". Pentru a afla adevărul a făcut două călătorii lungi în Guangxi, provincie a Chinei meridionale, avînd acces la arhivele confidenţiale.

A participat activ la mişcarea democratică din primăvara lui 1989, a fost membru fondator al asociaţiei autonome a intelectualilor din Beijing şi după evenimentele din 4 iunie a intrat în clandestinitate. După trei ani de vagabondaj ajunge în Hong Kong. Manuscrisul îl precedase. Fragmente dintr-un interviu:

• În provincia Guangxi au fost cazuri de canibalism şi înainte de revoluţia culturală?

- Tradiţia orală a regiunii pomeneşte despre cazuri de antropofagie în antichitate. Dar originea cazurilor pe care le-am cercetat este esenţialmente ideologică. Revoluţia culturală a fost un moment de ură colectivă care a permis reapariţia tradiţiilor refulate. Deoarece puterea spunea că "duşmanii de clasă" nu sînt oameni, ei puteau fi mîncaţi. Revoluţia culturală a abolit orice lege, împotriva duşmanului totul era permis.

Mişcarea iniţiată de Mao şi de Partidul Comunist Chinez este principala responsabilă. De altfel, actele de canibalism au fost organizate de cadrele partidului, în urma unui cuvînt de ordine afirmînd necesitatea de a stimula "lupta de clasă". Cei care au organizat sinistrele cazuri au fost apoi promovaţi. Pe de altă parte, mulţi oameni au participat la aceste ceremonii barbare fără entuziasm, pur şi simplu pentru că trebuia dovedit devotamentul revoluţionar, existenţa unei "inimi roşii".

• Pînă la ce nivel au ajuns responsabilităţile în cadrul partidului?

- Responsabilitatea ordinelor s-a situat esenţial la nivelul districtului. Dar am aflat din surse sigure, că, în aprilie 1969, la cel de al IX-lea Congres, delegaţii din provincia Guangxi se pregăteau să-i ofere lui Mao un flacon cu carne de om. N-au făcut-o pentru că au simţit că atmosfera e pe cale de a se schimba.

De altfel, omul cel mai puternic al provinciei, Wei Guoquing, era la curent, vorbise chiar despre asta, le denumise "Manifestări de ură revoluţionară". Au fost mitinguri în care s-a interzis canibalismul, dar s-au găsit şi directive în care se preciza că "nu trebuie mîncată carnea de om fără motiv".... ceea ce însemna, dimpotrivă, că se putea, dacă aveai un motiv bun! În unele şedinţe din provincie, responsabilii criticau cantoanele care "n-au dezvoltat suficient lupta de clasă". Era vorba despre cantoanele în care nu s-a ucis

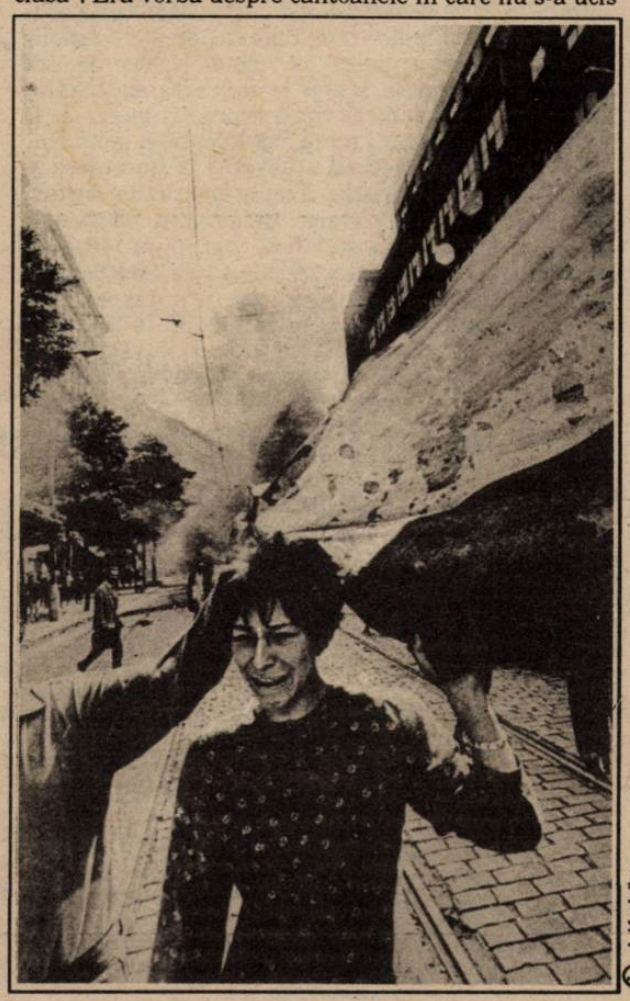

© J. Kudelka

În Cehoslovacia, în 1968

destul.

• De ce a declanşat revoluţia culturală asemenea revărsări de violenţă?

- Cazuri de violenţă extremă se pot găsi în toate ţările socialiste, deoarece conflictele de putere între conducători se desfăşurau fără nici o regulă. Prin revoluţia culturală, Mao a vrut să ia înapoi puterea de la majoritatea Comitetului Central: în acest scop, a mobilizat poporul. Mişcarea a fost cu atît mai violentă cu cît populaţia acumulase motive de nemulţumire de la instalarea comunismului. Afirmînd legitimitatea revoltei, Mao a făcut ca această ură să explodeze. Ca un vulcan.

După **L'événement du jeudi**

(17 - 23 iunie 1993)

Voioşi, ignoranţi, revoluţionari

S-a observat că studenţii francezi cereau în acelaşi timp şi eliminarea selecţiei la intrarea în facultate, şi certitudinea angajării la terminarea ei. Deasemeni, ei refuzau să devină "cîini de pază ai capitalismului", să înveţe pentru a ajunge cadre ale sistemului burghez, şi totuşi voiau să li se asigure locuri de muncă (de altfel, revendicările lor împotriva universităţii burgheze care selecţionează şi formează viitoarele cadre conform nevoilor regimului capitalist erau în contradicţie absolută cu realitatea universitară franceză, căreia i s-a reproşat mereu inadaptarea la nevoile economice reale ale ţării). Şi cum să-ţi imaginezi un stat socialist care nu exercită o selecţie riguroasă - aşa cum se întîmplă în ţările din Est - şi o adaptare absolută a învăţămîntului la cerinţele Planului? Şi dacă se poate imagina un socialism care nu ar efectua această selecţie, nici această adaptare, cum să-i ceri lichidarea şomajului şi o gestiune economică raţională? De fapt, studenţii din Varşovia manifestau cu lozinca "Pace, Libertate, Muncă", semn că Planul dădea rateuri. Cînd l-am întrebat pe un polonez dacă la ei sînt şomeri, mi-a răspuns afirmativ. "Au dreptul la ajutoare?", "Nu, sînt trimişi să lucreze la drumuri", "Oricare ar fi calificarea lor?", "Firește."

S-a observat adeseori lipsa de realism a unui demers care cere statului burghez să repartizeze localuri, fonduri şi funcţionari unei instituţii (Universitatea Critică a Ştiinţelor Umane) al cărei scop explicit era să distrugă. Dar nu s-a văzut cum se cerea simultan moartea birocraţilor şi preluarea de către stat a răspunderii pentru alte segmente din viaţa cetăţeanului. Deoarece, chiar dacă presupunem că multe servicii pot fi autogestionate şi descentralizate, este evident că în interiorul acestor servicii sectorul birocratic va avea o extensie sporită. Dar principiul non-contradicţiei, componentă de bază a gîndirii logice, este cu desăvîrşire absent din universul narcisiac al principiului plăcerii. În acest univers domneşte legea lui totul sau nimic, a absolutului. Epistémon* descrie fenomenul:"Pentru studenţii profund implicaţi în evenimentele din Mai, n-are importanţă că «ceva» s-a schimbat. Ei nu trăiesc în dimensiunea rezonabilului, ci în speranţa absolută, în aşteptarea că totul «se va schimba»".

Astfel se completează imaginea caracterului distructiv al mişcării din Mai. Nu se doreşte zugrăvirea barăcii, ci "aruncarea ei în aer". Şi, iarăşi, refuzul reformei: "I-am auzit de mai multe ori pe cei mai radicali dintre conducătorii studenţilor spunînd că reînnoirea Universităţii nu se poate imagina atîta timp cît supravieţuiesc, nu doar regimul gaullist, nu doar societatea capitalistă în Franţa, ci, în general, capitalismul internaţional. Iată-ne deci pregătiţi pentru o lungă aşteptare" (Epistémon). Sau: "Noi nu trebuie să prezentăm vreun proiect de reformă, deoarece, dacă e acceptat, nu-l mai putem contesta; dacă guvernul face unul, noi putem continua" (unul din liderii comitetului de grevă de la Facultatea de Ştiinţe). Imposibilitatea de a discuta cu "puterea burgheză" devine cuvîntul de ordine al masei de studenţi, care cu o săptămînă înainte de evenimente nu era angajată politic. Tot în virtutea principiului "totul sau nimic" nu a fost evoată experienţa suedeză, în timpul acestor evenimente cel puţin. În faţa mea, doar o dată, un profesor de filosofie a pomenit-o, confundînd, de altfel, în mod supărător "regimul" şi "guvernarea" socialistă. Socialismul suedez nu este exaltant pentru că nu doreşte "să arunce în aer baraca" şi, apoi, ce haz au instituţiile şi măsurile rezonabile care asigură o bunăstare reală a tuturor, comparate cu magia inefabilului? E un "paradis fără sare", cum scria Revel în **L'Express.**

Ideea conform căreia revoluţia este un bine în sine, ba chiar binele suprem, îi rupe în cele din urmă integral pe contestatarii intelectuali de curentul tradiţional al stîngii umaniste, devenit caduc şi ridicol. În timpul evenimentelor din Mai a fost imposibil să te declari "democrat liberal" fără a provoca fie mînia interlocutorului care te asimila pe loc fasciştilor, fie ironia, fie o stupoare asemănătoare cu a celui care ar fi întîlnit un **diplodocus.**

În proiectul "revoluţiei culturale şi sociale", comisia **Sîntem în marş** emite următorul "postulat": "Ideologia revoluţionară este o mişcare, o **forţă** căreia îi aparţii sau pe care o combaţi. Ea nu ţine seama de condiţiile istorice, lăsînd această treabă pe seama specialiştilor în "obiectivitate". O situaţie este revoluţionară, cînd o ideologie şi o acţiune revoluţionară apar împreună, în aceeaşi mişcare. O revoluţie nu poate fi prevăzută, fără a înceta să mai fie o revoluţie".

O asemenea absenţă a simţului realităţii pe un subiect atît de grav poate fi iritantă. "Problema e mai gravă - spune Epistémon - fiind una de strategie revoluţionară... Nu accept să plătesc preţul unei catastrofe economice, al unui război civil, al unei invazii străine, al unei dictaturi militare, pentru acţiuni nesocotite. N-am nici un chef ca din cauza nihilismului doctrinar sau a unei tinereşti lipse de prevedere să fie distruse ţara şi Universitatea, care pentru mine contează. Deasemeni, nu-mi plac iniţiativele făcute pentru a eşua. Dacă tot faci o revoluţie, e de preferat ca ea să reuşească".

Aşa şi e, fie că eşti pentru sau împotriva "revoluţiei", e dezolant să-i vezi pe tineri (şi, vai, chiar şi pe adulţi) aruncîndu-se cu capul în jos într-o "aventură nebună" fără a-i evalua posibilităţile, costul şi consecinţele. La sfîrşitul lunii mai "revoluţionarii" continuau să se întrebe de ce Partidul Comunist nu i-a urmat, incapabil să emită cea mai vagă ipoteză asupra subiectului. "Ei" erau pur şi simplu "dezgustători". În iulie, alţi revoluţionari ne asigurau că eşecul mişcării se explică doar prin neparticiparea Partidului Comunist. Şi deoarece aceşti "revoluţionari" erau profund anticomunişti şi pretindeau că aşa fuseseră şi înainte şi că doresc cu totul altceva decît un regim comunist, i-am întrebat dacă nu văd nici o contradicţie între reproşul de neparticipare adresat PC şi refuzul regimului comunist: totuşi Partidul şi CGT (sindicat de influenţă comunistă - n.t.) erau singura forţă organizată a stîngii în Franţa, şi dacă "revoluţia" ar fi reuşit, consecinţa ei necesară ar fi fost luarea puterii - fie şi pe un termen scurt - de către Partidul Comunist. S-a răspuns că revoluţia e un pariu, şi că pariul constă în luarea în considerare a ipotezei unei presiuni asupra PC, care şi-ar fi modificat astfel opţiunile sale tradiţionale.

În luna august, aceeaşi întrebare i-a fost pusă unei fermecătoare contestatare. Răspunsul a fost următorul: "Credeţi într-adevăr că Partidul Comunist ar fi luat puterea?" (cu un aer visător) "Da... sigur... dar PC are acorduri cu alte partide de stînga. Ar fi fost obligat să le respecte". Ceea ce dă sare replicilor ei, este că persoana venea direct de la Praga.

Din volumul **Universul contestatar**

de André STÉPHANE

(Petite Bibliothèque Payot - 1969)

---

* Epistémon - Les Idées qui ont ébranlé la France (Fayard)

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Artificii

Euroenervare

Obsesii noi: spaţiul astral, genetica, poluarea, "inteligenţa artificială", democratizarea şi anhilarea plăcerii, rasismul demografic. Ele rămîn obsesii, chiar dacă sînt tulburate de te miri ce discurs politic, economic, social, religios; chiar dacă metabolismul organismului european şi-a schimbat serios dinamica după 1989; chiar dacă substanţele nutritive şi toxinele celor două părţi ale acestui organism trec acum cu mult mai multă uşurinţă dintr-o parte într-alta. Eurocivilizaţia, plină de obsesii (aglomerarea, înghesuiala euroobsesiilor putînd fi numită euroistorie) dă pe dinafară în timp ce euroistoria implodează, devenind densă, opacă, handicapantă.

Te şi întrebi dacă rădăcinile istorice mai pot juca un rol nutritiv pentru euroom (greu de spus, de pildă, ce mănîncă el, euroomul de azi, dacă există un control şi o coordonare a transformărilor genetice prin care au trecut şi trec grîul, porumbul, sfecla, puiul-de-găină, porcul, roşiile, perele, chilca, prazul, cireşele... ; greu de spus ce bea euroomul de azi, dacă există un control, o coordonare a utilizării dezinfectanţilor chimici sau bacterieni folosiţi în marile rezervoare de apă, a substanţelor care sînt "distribuite" sub numele de bere, sau de bere-fără-alcool, sau de coniac, sau de sirop-de-agrişe, sau... ; greu de spus ce respiră euroomul de azi, dacă există un control, o coordonare a emanaţiilor de gaze provenite din coşurile platformelor industriale, din ţevile de eşapament ale camioanelor şi maşinilor, din gropile improvizate de gunoi sau din crematoriile unde sînt arse deşeurile vegetale, animale, omeneşti, industriale ori domestice... ; greu de spus cît de puternic şi modificator e bombardamentul pe care i-l administrează euroomului soarele ajuns pe pămînt prin găurile căscate în pătura de ozon...). Te şi întrebi de ce se simte - încă! -, el, euroomul, destabilizat dacă n-are în spatele lui, sau sub el o (euro)istorie, fie şi parţială, fie şi falsificată, fie chiar cu totul inventată.

Să fie adevărat că, zgîlţîit puternic de curentele create între breşele larg deschise ale spaţiului cosmic, ale geneticii şi ale poluării, euroomul se agaţă de rădăcinile pe care le mai crede, pe care le mai recunoaşte ca fiindu-i proprii? Că încearcă să-şi păstreze echilibrul; să nu se lase absorbit de vastele spaţii cosmice, de infinitul mic, genetic, de lenta putregăire a planetei, de una sau de alta din noile obsesii?...

Dacă acceptăm cele de dinainte, nu ni se va mai părea aiuritor faptul că în eurocultura contemporană, mai ales în euroliteratura şi în eurofilmul contemporan, tema originilor - a paternităţii (nesigure), a maternităţii (tainice), a incestului (hominizant) - apare cu încăpăţînare. În această ordine a lucrurilor, am putea chiar prevedea că, odată cu prima generaţie de copii "realizaţi" în eprubetă, tema originilor - a paternităţii, a maternităţii şi a incestului - , tema "rădăcinilor" va prinde şi mai multă greutate în spiritualitatea euroomului, în eurospiritualitate. (Care ar putea fi rădăcinile acestor copii-eprubetă? Ce încărcătură ar putea avea noţiunea de incest în raport cu felul în care au fost ei concepuţi? În ce măsură ar putea ei cădea în "păcatul" incestului? În ce măsră ar putea ei aparţine unei naţiuni? În ce măsură ar putea ei aparţine unei rase? În ce măsură ar putea să fie "reprezentanţi" ai unei naţiuni sau al unei rase? În ce măsură ar avea ei o legătură cu ceea ce a fost înainte ca geneticienii - semizei, sau "alchimişti biologici" - să-i transforme din celule de reproducţie în oameni?) Va prinde şi mai multă greutate, această temă a "originilor", şi va deveni şi mai handicapantă. Sau - poate - doar enervantă. - Euroenervantă!

Alexandru PAPILIAN

"După cădere"

"Capitala îşi schimbă încetul cu încetul înfăţişarea neobişnuită pe care i-au împrumutat-o evenimentele de după 21 august. Se spală vitrinele, se curăţă zidurile de afişele ce acoperiseră întregul oraş cu o mantie pestriţă. Celebra statuie Vaclav, din piaţa cu acelaşi nume, a fost despresurată şi ea de covorul de afişe şi de lozinci care o acoperau de sus şi pînă jos. Un grup de tineri şi tinere, cu perii şi găleţi, lucrau de zor spre a reda acestei statui, care simbolizează unitatea poporului cehoslovac, vechea ei înfăţişare.

La Praga şi în alte oraşe şi localităţi a început retragerea din zonele de centru a tancurilor şi carelor de luptă, maşinilor blindate şi automitralierelor, care sînt în general dislocate spre zonele de margine ale oraşelor (...) Pe Vinohrad, unde se află sediul Radiodifuziunii şi unde au avut loc evenimente tragice, circulaţia a fost reluată".

("Scînteia, 30 aug. 1968)

Praga 1968 - bibliografie minimală

Surprindere şi amărăciune

"Subsemnaţii scriitori români, aflînd cu surprindere şi amărăciune pătrunderea unor trupe străine pe teritoriul Cehoslovaciei, stat socialist suveran şi prieten, protestăm cu tărie împotriva acestei acţiuni, nejustificate, care atentează la principiile de libertate, democraţie, independenţă şi demnitate umană. Sîntem convinşi că procesul de democratizare început în ianuarie în Cehoslovacia, nu numai că nu dăuna socialismului, dar îi întărea prestigiul în lume, întrucît ideea de socialism a fost întotdeauna legată de la începuturile ei, de libertate, echitate, dreptate socială. Pericolul pentru socialism nu vine de la libertatea de gîndire şi de expresie, sau de la angajarea conştientă a maselor în procesul de făurire a istoriei, ci tocmai de la acţiuni neprincipiale, ca aceea împotriva cărei protestăm. Ne îngrijorează profund atentatul la libertatea şi suveranitatea Cehoslovaciei, îl considerăm o grea lovitură pentru cele mai nobile idealuri ale omenirii. Relaţiile de prietenie dintre ţările socialiste, bazate pe ideologia comună marxist-leninistă, trebuie să fie caracterizate prin respectul şi stima reciprocă, prin respectarea suveranităţii naţional, a neamestecului în treburile interne. Sîntem mîndri că PCR militează neabătut pentru aplicarea consecventă a acestor principii, singurele menite să asigure unitatea reală şi coeziunea comunităţii socialiste. Sîntem absolut de acord cu poziţia adoptată de partidul şi guvernul român, exprimată de tov. Nicolae Ceauşescu şi sîntem gata de a face totul, pentru a apăra valorile fundamentale, patria noastră dacă va fi nevoie, construcţia paşnică a socialismului în România.

Semnează: Constanţa Buzea, Valeriu Cristea, Magdalena Popescu, Eugen Simion, L. Raicu, Marcel Mihalaş, Sânziana Pop, Grigore Arbore, Tita Chiper, Grigore Hagiu, Ilie Constantin, Alex. Ivasiuc, Aurel Dragoş Munteanu, Virgil Mazilescu, Vintilă Ivănceanu, D. Ţepeneag, Leonid Dimov, Petru Popescu, Adrian Păneşcu, Cezar Baltag, Gheorghe Pituţ, Mihai Ungheanu, N. Velea.

● In "G.L." (joi 22 august 681, nr. 34 (825) An XV) mai semnează articole de protest Titus Popovici, Méliusz Jòzsef, Eugen Barbu, Laurenţiu Fulga, Arnold Hauser, Nichita Stănescu, Gh. Tomozei).

"Agenţi ai imperialismului"

"Fraţii noştri cehoslovaci pot să nu se îndoiască de faptul că îndeplinirea acestor sarcini complexe şi de răspundere se va bucura de sprijinul deplin al P.C.U.S. şi al întregului popor sovietic. Conducătorii sovietici, exprimînd aspiraţia unanimă a popoarelor U.R.S.S. spre prietenie şi frăţie cu popoarele Cehoslovaciei socialiste, au confirmat că sînt gata pentru cea mai largă şi sinceră colaborare pe bazele respectului reciproc, egalităţii în drepturi, integrităţii teritoriale, independenţei şi solidarităţii socialiste.

Forţele contrarevoluţionare din Cehoslovacia, dirijate de reacţiunea imperialistă, continuă încercările de a complica situaţia din ţară, de a discredita acordul realizat în cursul convorbirilor sovieto-cehoslovace şi de a zădărnici aplicarea lui. Oricui îi este clar că aceasta nu ar corespunde intereselor poporului cehoslovac şi cauzei socialismului din R.S.C., intereselor coeziunii comunităţii socialiste, ci exclusiv intereselor imperialiştilor - duşmani de moarte ai socialismului. Oricui îi este clar că o asemenea propagandă reacţionară şi activitatea duşmănoasă nu sînt desfăşurate de adepţii, ci de adversarii prieteniei sovieto-cehoslovace, nu de prietenii, ci de duşmanii poporului cehoslovac - agenţi ai imperialismului."

(Fragment din articolul de fond al ziarului "Pravda", 29 august 1968)

Tragedia unui efort

"Ne-am adresat vouă în mai multe rînduri, poate chiar prea des în cursul ultimelor zile. Uneori am exprimat ceea ce gîndeaţi şi dvs. Astăzi vreau să vă spun, însă, că niciodată nu mi-a fost atît de greu să vorbesc ca acum. Singurul lucru care mi-a dat forţe în aceste zile aţi fost dvs., popoarele ceh şi slovac (...). Mă înclin în faţa voastră, în faţa poporului nostru, mă înclin în faţa victimelor sale, în faţa curajului şi a sîngelui său rece. (...)

Am aproape 60 de ani şi am trăit multe evenimente. Îmi cunoaşteţi biografia şi ştiţi că nu a fost uşoară. N-aş fi crezut niciodată că mă aşteaptă în viaţă ceva mai greu, hotărîri mai grele (...). Ştiţi că politica partidului nostru a devenit încetul cu încetul obiectul criticilor şi al presiunilor din partea ţărilor socialiste vecine, presiuni care, la 21 august, sau mai precis în noaptea de 20 spre 21 august, au luat proporţii ameninţătoare. Ţara noastră a fost ocupată dintr-odată de o uriaşă putere militară, fiind imposibil şi lipsit de speranţă să-i facem faţă prin aceleaşi mijloace. O asemenea situaţie nu este nici nouă şi nici fără precedent în trecutul nostru. Ea s-a petrecut de mai multe ori în istoria cehilor şi a slovacilor, de două ori deja în secolul nostru. Este întreaga tragedie a unei naţiuni mici a cărei ţară este situată într-o regiune deosebit de nevralgică a continentului nostru; este de asemenea tragedia unui efort tinzînd către o reînnoire socială, tragedia acelora care caută să meargă înainte, tragedia încercării popoarelor care urmăresc scopuri măreţe şi nobile. Asemenea eforturi nu sînt niciodată uşoare şi ele sînt cu atît mai grele cînd este vorba de naţiuni mici, pentru că sînt legate de riscurile eşecului sau lipsei de înţelegere (...). Cu începere din acest moment nu numai toate eforturile noastre de după ianuarie, dar şi tot ce reprezintă o valoare în ochii noştri, adică statul şi suveranitatea lui, libertatea, evoluţia treburilor noastre interne, adică existenţa şi securitatea fiecărui cetăţean au fost ameninţate de un pericol mortal. Convorbirile noastre de la Moscova s-au desfăşurat în condiţii neobişnuite. (...) Cred că nu este nevoie să intru în amănunte, care sînt încă prea penibile şi dureroase pentru mine cît şi pentru toţi. Dubcek şi ceilalţi (...). Ocuparea ţării noastre de armatele Tratatului de la Varşovia este o realitate crudă (...). În schimb am fost făcuţi să înţelegem limpede poziţia interlocutorilor noştri. Bănuiam şi unele greutăţi care s-au simţit din punct de vedere politic de pe urma actualei intervenţii militare. Ştiam că lumea simpatiza cu noi, dar marile puteri mai degrabă acceptă o rezolvare prin compromis decît orice altceva. În aceste condiţii ne-am aflat într-o dilemă fără ieşire (...). Vă rog să ştiţi că noi nu am tăcut, că ne-am ciocnit dur, nu numai cu interlocutorii noştri, ci, de asemenea, între noi şi că am recurs la toate argumentele. De aici a ieşit aşa-numita rezolvare pe care o cunoaşteţi în linii mari, mai ales din gura preşedintelui Svoboda, a primului secretar al C.C. şi a primului ministru care, spre deosebire de comunicatul oficial, au folosit un limbaj apropiat nouă tuturor, o limbă înţeleasă de toţi (...). Se va pune, desigur, întrebarea care sînt garanţiile privind acest acord. Vă spun deschis că, în ciuda întregului ajutor al prietenilor noştri, care sînt numeroşi şi cărora le mulţumim sincer, din toată inima, ţara noastră nu trebuie să se bizuie, în situaţia mondială actuală pe nici o altă garanţie decît pe propria sa înţelepciune şi mai ales unitatea sa (...). Vă rog ca după prima reacţie de durere şi supărare să reflectaţi cu calm şi cu sînge rece la rezultatele convorbirilor. Trupele Tratatului de la Varşovia vor mai rămîne aici un oarecare timp şi guvernul cehoslovac începe să poarte discuţii cu privire la plecarea lor. Vom fi obligaţi să adoptăm măsuri excepţionale în domeniul presei, radiodifuziunii şi televiziunii pentru ca să nu se aducă atingere imperativelor politicii externe şi intereselor republicii.

În domeniul libertăţii de asociere măsurile cerute vor duce la dizolvarea cluburilor politice şi vor limita apariţia altor partide politice. Guvernului va trebui să i se acorde temporar anumite împuterniciri speciale (...). Vă rog, dragi prieteni, să aveţi pentru noi înţelegere. Povara tratativelor şi a hotărîrilor de luat a apăsat greu pe umerii noştri. Şi noi a trebuit să discutăm în umbra tancurilor şi avioanelor care ocupau teritoriul nostru. Vă asigur că am dus tratative şi am adoptat hotărîri ca patrioţi şi soldaţi, ca oameni care nu se gîndeau la ei şi la viaţa lor, ci la bunăstarea şi viitorul poporului lor (...) ".

(Discurs rostit la radio, în 30 august 1968, de preşedintele Adunării Naţionale a Cehoslovaciei, Iosef SMRKOVSKI)

Selecţia textelor
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU

REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)

CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 33
27 aug. - 2 sept. 1993
16 pagini 75 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

IMAGINEA (C)ARE MINTE

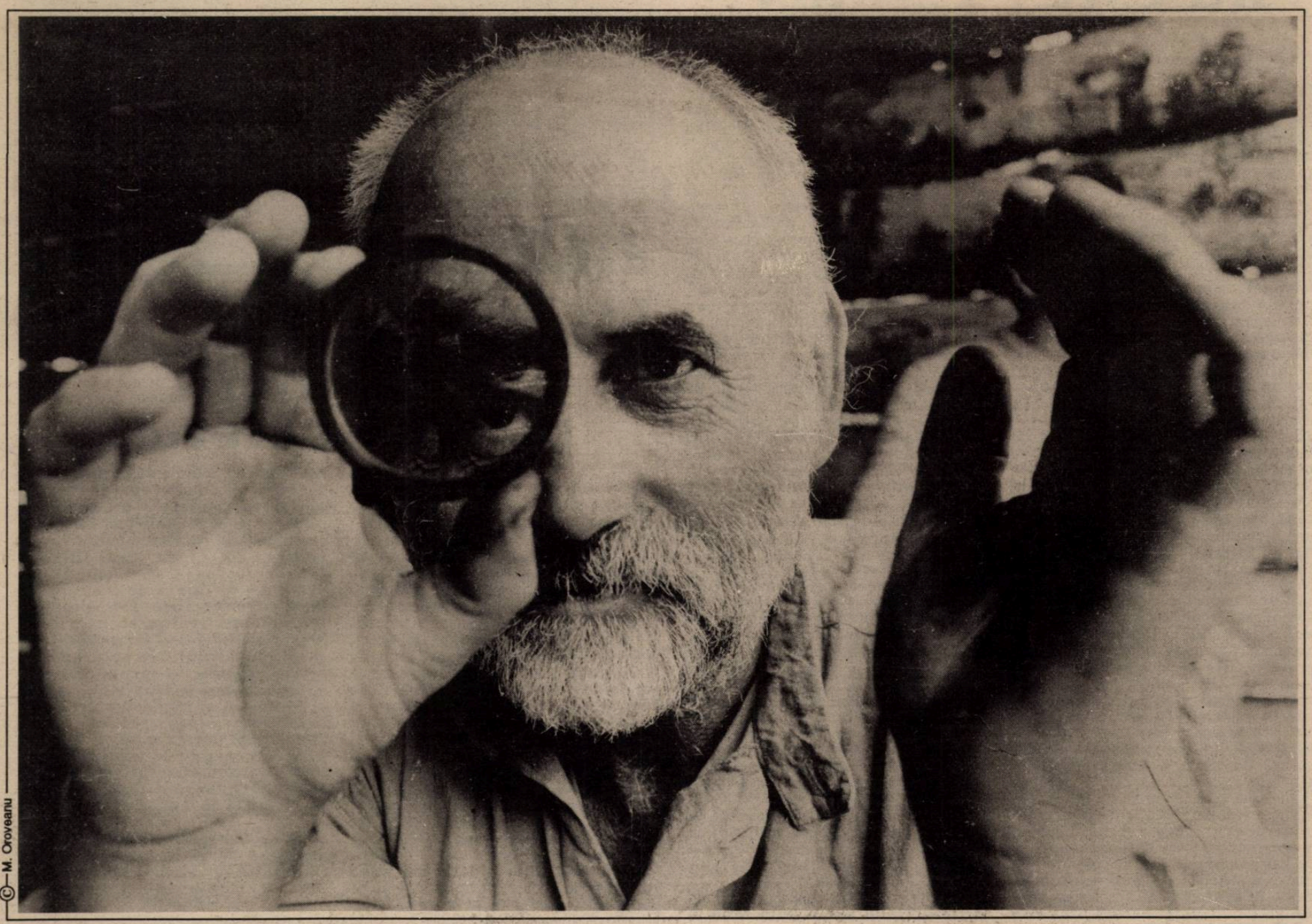

© M. Oroveanu

Din sumar:

● Gîlceava înţelepţilor cu imaginea (pag. 6)
● Televiziunea-ca-drog şi arta video (pag. 10)
● Serge DANEY în 8 1/2 enunţuri (pag. 13)
● Imagine şi teroare (pag. 14)

"În lumea noastră dormim cu imaginea şi o mîncăm şi ne rugăm la ea şi ne îmbrăcăm cu ea."
***(Don DeLILLO* - Mao II)**

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

De ce imaginea?

Pentru că: "Intri într-o bancă, eşti filmat. Intri într-un supermarket, eşti filmat... Probezi ceva într-o cabină, cineva te urmăreşte din oglindă. ... Du-te cu maşina oriunde. Radare, computere pentru circulaţie. Se uită pînă şi-n utere, făcînd fotografii. Peste tot... Sateliţii, baloanele meteorologice... Ce fac toate astea? Fac poze. Pun întreaga lume pe peliculă".

Don DeLillo, ca romancier, nu face decît să **vadă** o realitate - mai bine decît alţii, poate: TRĂIM ÎN PLINĂ IMAGOCRAŢIE. Dar foarte puţini au conştiinţa acestui lucru. La noi, mai ales; cronicarii de TV ar putea fi la fel de bine cronicari de radio. Probabil că atîta timp cît ne vom resemna să fim doar consumatori, nu şi producători de imagine, vom rămîne la acest nivel: căci a analiza o imagine presupune a înţelege că **însăşi percepţia ta este modificată**!

În numărul de faţă am fost obligaţi să ne referim la imagine abia de la apariţia cinematografului încoace - sau, dacă vreţi, de la apariţia tehnicii (inclusiv fotografice), care desăvîrşeşte iluzia că imaginea ar fi "transparentă". Dezbaterea din paginile 6-7 s-a străduit, într-un spaţiu inevitabil limitat, să alerge după cîţiva dintre "iepurii" din jobenul Televiziunii - văzînd în aceasta mediumul cu cel mai mare impact social-: iepurele-ştire, iepurele-ciné-verité, iepurele-reclamă ş.a.m.d. Primii, în special, pretind a înfăţişa "realitatea-aşa-cum-e": o iluzie periculoasă, cum se va vedea. Însă în domeniul gafelor de acest tip, avem măcar consolarea că nu sîntem singuri: în presa franceză de după 22 decembrie 1989 au fost subtitrate imagini fără a li se verifica autenticitatea, s-au ilustrat texte cu fotografii neavînd nici o legătură cu subiectul (vezi **Le Figaro** din 28 dec.) sau au apărut, chiar, pagini întregi de imagini fără articole (**Libération** din 25 dec., **l'Humanité** din 27!) Or, cînd e vorba de documente, nu ai voie să te culci pe urechea "expresivităţii artistice": ea poate să fie înfundată...

Evident, imaginea de film, sau cea fotografică, este metonimică: un cadavru cu un comentariu/legendă însoţitoare înseamnă nu-ştiu-cîţi oameni masacraţi-la Timişoara, în Bosnia sau America Latină. Ea mai presupune şi un "contract de încredere". Numai că TV te face să pierzi, zi de zi, această încredere. Cînd te uiţi la un film de Hitchcock, să zicem, ştii (sau **simţi**) că roţile locomotivei în mişcare au o funcţie narativă precisă; ce-a învăţat TV dintr-o asemenea gramatică a imaginii? "Telemisiunile" noastre se bălăcesc în confuzie şi neprofesionalism - în minute lungi în care imaginea nu "spune" nimic. Comentariul e totul, are dreptate Ştefana Steriade. Montajul, din tub de oxigen, devine instrument de tortură care înlătură imaginile "incomode". Şi astfel, e posibil să aflăm despre sinuciderea lui Călin Nemeş din ziare şi, la "Actualităţi", să vedem frînturi din înmormîntarea lui, urmate de o "ştire" despre lipsa apei într-un cartier băcăuan...

Mai rămîn, firește, "escapismele" de tot felul - de la cinematograful comercial la TV-ca-drog (seriale, sport, clipuri muzicale etc.): alternativa nu pare prea încurajatoare.

În acelaşi **Le Figaro** din 28 dec. '89, F. Ferney spunea: **"Istoria minte, dar TV nu iartă"**. La noi, mă tem, lucrurile au stat (şi stau) exact pe dos; oricum, dacă minciuna are picioare scurte, imaginea, ea, are un nas cît se poate de lung... **(A.L.Ş.)**

Firescul de alaltăieri

"Camera cu oglinzi"

"În bîlciurile medievale care străbăteau Europa rurală, ţăranul superstiţios pătrundea, cu lampa în mînă, într-un spaţiu închis, cunoscut sub numele de "camera cu oglinzi". Şoc metafizic înspăimîntător, personajul se trezea cufundat într-un număr sinistru de reflectări ale sale. Pentru a putea despărţi realitatea de iluzie trebuie să stingă lumina şi să-şi caute ieşirea prin întuneric. Şi, chiar şi atunci, el mai păstra o amintire neliniştitoare întrucît, timp de o clipă, pierduse controlul asupra identităţii sale."

(Borislav NICOLOV,
La Dépêche, 31 iulie 1990)

"Macus" nu este "Camus"

Perioada numită cu comoditate paralizantă "tranziţie" ne-a obişnuit privirile cu imagini, în sensul concret al reprezentării de tip senzorial, multe la număr şi pestriţe, dar în acelaşi timp asemănătoare în diversitatea lor, ale buticurilor şi localurilor post-revoluţionare. Imaginea imaginii lor în ochii noştri ne este conferită, pe scurt, în iureşul trecerii mai departe, de titlul de pe firmamentul respectivei întreprinderi particulare. Nu vom face caz de aspectul lor plastic, de felul, forma sau culoarea literelor ce le alcătuiesc, ci ne vom opri în general asupra conţinutului lingvistic al celor mai nemotivate dintre ele. În ceea ce priveşte zonele bucureştene explorate, acestea au fost empiric alese, fără pretenţii exhaustive, încercînd doar intersectarea unui centru monden (în mare, Piaţa Romană - Universitate), cu un cartier periferic precum Berceniul. Pe o arteră populată, cel puţin în mintea întreprinzătorilor, de "lume bună" precum strada Cosmonauţilor, ne sare-n ochi tendinţa vădită a acestora către o megalomanie să-i spunem, rafinată. Astfel, titlurile trăgîndu-se mai mult sau mai puţin din limba latină (Agenţia matrimonială "Concordia") sau din urmaşele ei ("Gran Fiesta", "Nobless") umbresc rămăşiţele anglofile (consignaţia "VIP") sau neaoşe înclinate către frumosul gingaş (Bistro "Orhideea"). Un magazin din zonă, cu pereţii transparenţi gemînd de pantofi, poartă exclamativa inscripţie "Time out", ce te poate face mai meditativ între două halbe şi o sondă. Cotind-o pe bd. Bălcescu şi înaintînd puţin, sîntem agresaţi vizual de firma "Unic", pe care, de-ar fi s-o descifrăm ad litteram, ar trebui s-o considerăm mincinoasă: deşi bine dotat, magazinul nu este evident singurul de un asemenea tip. Vizavi de el, rame de ochelari şi pixuri asortate se lăfăie în spatele unei vitrine pe care stă scris: "Roşu şi verde". Culorile ochelarilor sau ale pixurilor nu par să îndreptăţească această alăturare de adjective. În aceeaşi zonă triumfă magazinul "Macus", care, la prima vedere, pare un mirositor nume latinesc. La o secundă privire, denumirea latinească a macului este "papaver", iar adunătura de sunete "Macus" se dovedeşte doar un fel de anagramă a originalului "Camus", la care patronii au fost nevoiţi să renunţe din motive nebănuite. Perfidiile latineşti se întind din centru înspre îndepărtatul Berceni, unde un bufet de staţie poartă mîndru emblema "Cezaris". Neluînd în seamă ortografia băştinaşă a diftongului "ae", remarcăm prezenţa, voită sau nu, a genitivului. Buticul este, adică, al Cezarului, la fel cum cel din Piaţa Rosetti este al lui Moni, dar cu un "Mc" în faţă, probabil de la "Mc Donald": "Mc Moni's". Poposind la capitolul compuneri, dăm de inovaţii lingvistice cu sonorităţi esperantiste, de tipul "Alialex", "Gomoc", "Sandex", "Camigo" sau "Ralucom". Românul buticar a depăşit, însă, fazele vetuste ale evocării latinităţii sau ale formării de cuvinte: el îmbrăţişează cu şi mai mare dezinvoltură cultura venită pe calea undelor everachiene. Astfel, în texana Piaţă a Sudului, poţi lua o gustare la expresul "Dallas" sau poţi simţi tensiunile gangstereşti ale unui "Chicago". Chiar şi cultura de pe această parte a Oceanului poate oferi, la nevoie, o paletă nuanţată de noţiuni, apte de a fi asociate cu un conţinut: o tarabă de închiriat casete video se numeşte "Tandem", vizînd probabil relaţia casetă-client, un magazin de mezeluri-brînzeturi îşi spune cu largheţe "Panoramic", iar vreo două cîrciumi de tip muşama se intitulează cu aplomb literar, "Roata vieţii" şi "Năvalnic". Chioşcul de mărunţişuri de la "Apărătorii Patriei" poartă numele predestinat de "Delirul", iar unul asemănător din Piaţa Galaţi se numeşte "Mondial", dovedindu-se că nu aparenţele contează. Nici animalele n-au fost scutite de reprezentări, precum în cazul "Gheparului", ce are drept siglă un cangur, sau al supra-explicitului local "Panthera tigris". Dorinţa de notorietate a patronilor, cu familii cu tot, se oglindeşte în firme oscilînd de la "Mita & Iancu" la "Ernesth", "Alfredo", "Narcis" sau "Felix".

Acestea nu sînt decît o mînă de exemple într-un imens sac de firme, a cărui epuizare ar fi ea însăşi megalomanie. Bucurîndu-ne că pestriţul, fie el şi kitsch, a rupt cenuşiul aliniat al firmelor epocii aproape apuse, sperăm, totuşi, într-o îndepărtată temperare a lui. Pînă atunci, exclamăm doar, precum un alt butic bercenist, "C'est la vie".

Iaromira POPOVICI

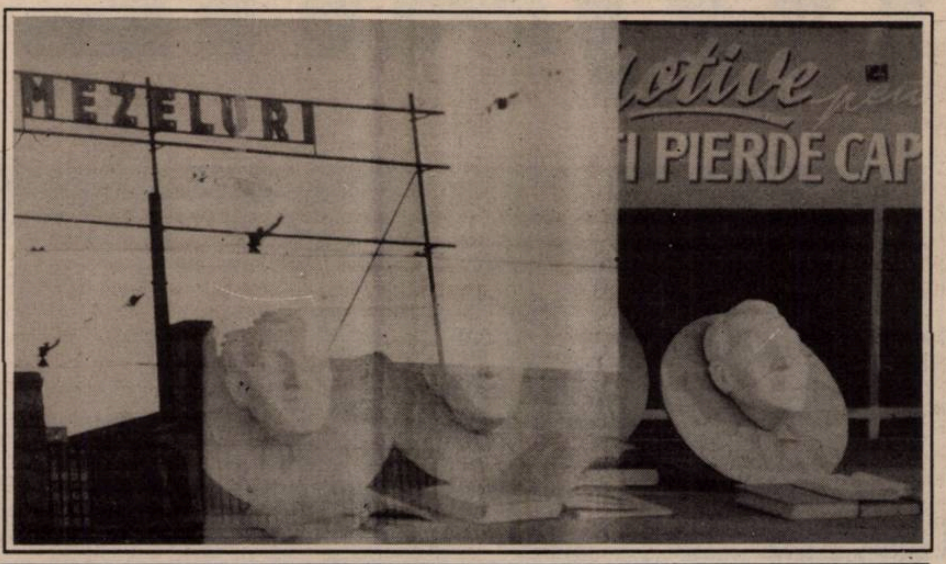

© M. Oroveanu

Antinostalgia

"Dacă vreţi"... (cerere şi oferte)

(...) Trebuie spus că cinematografia noastră a oglindit în general slab mişcarea revoluţionară românească, începînd - dacă vreţi - de pe vremea Unirii şi pînă astăzi, de la crearea primului partid muncitoresc, în 1893, şi pînă în zilele noastre. Asemenea etape şi momente de importanţă covîrşitoare ale istoriei noastre pot constitui pentru creatorii din toate genurile artei, inclusiv din cinematografie, teme de inspiraţie pentru realizarea unor opere de mare valoare. Sînt, de asemenea, încă slab oglindite perioada înfăptuirii insurecţiei naţionale antifasciste şi antiimperialiste, precum şi participarea României la războiul antihitlerist. Consider necesar ca în viitor să acordăm mai multă atenţie acestor perioade din istoria luptei poporului nostru, oglindirii lor corespunzătoare în opere cinematografice. Ştiu că sînt prevăzute filme de acest fel şi în producţia acestui an,1974, (nota red.), cred însă că trebuie să ne gîndim la o tematică mai cuprinzătoare, consultînd mai larg în acest scop şi pe aceia care au participat direct la evenimentele istorice. Spun aceasta pentru că unele din filmele consacrate acestor perioade şi evenimente suferă de o anumită lipsă de veridicitate. Nu oglindesc întotdeauna realitatea istorică - fireşte, nu în sensul fotografierii ei, ci al adevărului. Nu se prezintă într-o formă corespunzătoare eroismul clasei noastre muncitoare, al ţărănimii şi intelectualităţii, al revoluţionarilor români. Se imaginează uneori episoade despre care noi, cei ce le-am trăit, ne întrebăm cînd s-au întîmplat, cum s-au putut întîmpla? - pentru că ştim că n-a fost şi nu putea fi aşa.

(Nicolae Ceauşescu: "Cuvîntare la primirea Consiliului Asociaţiei Cineaştilor - 20 aprilie 1974)

(Selecţie text: T.C.)

Propuneri de *dileme* pentru viitor:
● "SÎNTEM ÎN DIRECT" (nr. 34)
● ŞCOALA, ÎNTRE TIBIŞIR ŞI SOFTWARE (nr. 35)

"După Heraclit..., ochii sînt martori mult mai siguri decît urechile" (apud POLYBIOS, *Istorii* XII, 27); "Eu (Heraclit) prefer cele ce pot fi văzute..." (apud HIPPOLYTOS, *Refutationes*, IX, 9); "(Heraclit) spunea că ochiul minte/ că vederea e înşelăciune" (apud DIOGENES LAERTIOS, IX, 7).

România şi românii în august 1968 (I)

Susţinute cu egală vehemenţă, două sînt atitudinile cele mai răspîndite faţă de reacţia oficială a României la intrarea trupelor pactului de la Varşovia în Cehoslovacia, în august 1968.

Pentru unii, regimul comunist de la Bucureşti şi N. Ceauşescu au înscenat, atunci, o enormă farsă, farsa independenţei faţă de Moscova, în scopul de a cîştiga pe plan extern credibilitate şi pe plan intern legitimitate: este perspectiva "mascaradei".

Pentru alţii, regimul comunist român şi N. Ceauşescu au făcut, în august 1968, proba patriotismului şi a capacităţii lor de a pune interesele naţionale mai presus de cele ideologice: este perspectiva "eroismului".

Ambele perspective sînt mai curînd emoţionale decît politice şi istorice, prezentînd, fiecare în felul său, avantajul de a-i satisface pe susţinători şi dezavantajul de a proiecta faptele într-un dubios clarobscur liric. De altminteri, această opoziţie între "mascaradă" şi "eroism" caracterizează şi rezumă nu doar interpretarea atitudinii României din august 1968, caracterizează şi rezumă, repetiţia fiind şocantă, şi interpretarea evenimentelor din decembrie 1989.

Pentru adepţii teoriei "mascaradei" (dacă "teorie" se poate numi), N. Ceauşescu şi regimul său au reuşit să păcălească atît propriul popor, cît şi opinia publică internaţională. Cu o mobilitate în dezamăgire ce avea să se vădească la fel de mare şi după decembrie 1989, mulţi dintre cei care la 21 august 1968 şi în zilele următoare ar fi luptat cu arma în mînă pentru a-l apăra pe N. Ceauşescu şi partidul comunist român au adoptat confortabila atitudine de victime ale unei înşelăciuni bine puse la punct. Lipsa lor eventuală de discernămînt din momentul adeziunii nu a fost niciînd asumată, în schimb a fost compensată prin excesul de lepădări, ulterior.

Nici evoluţia partizanilor "eroismului" nu a fost ferită de contorsiuni şi metamorfoze uneori la fel de groteşti. După electrizantul său discurs anti-sovietic, N. Ceauşescu s-a auto-normalizat; fără să fi fost un Dubcek, a devenit repede un fel de Husak. El nu şi-a renegat vreodată direct şi explicit discursul din 21 august, dar la numai cîteva săptămîni după ce-l ţinuse, nimeni nu-l mai putea cita în România. Nici măcar Ceauşescu însuşi. Abia după decembrie 1989, mai exact după alegerile din mai 1990, atitudinea lui N. Ceauşescu din august 1968 a început să fie tot mai intens evocată: ca expresie a patriotismului şi a anti-rusismului, dar şi ca posibilă explicaţie a înlăturării lui de la putere.

Atît teoria "mascaradei" cît şi teoria "eroismului" au în comun completa neglijare a rolului secundar (sau poate mai curînd excentric), pe care l-a avut România în evenimentele ce au zguduit blocul comunist est-european în august 1968. Protagoniştii acestor evenimente s-au aflat la Moscova şi la Praga, iar figuranţii la Berlin, la Varşovia, la Budapesta şi la Sofia; încă din prima parte a anilor '60 România se delimitase, prudent însă continuu, de "fratele mai mare" şi de "ţările surori". Această delimitare nu s-a făcut însă în sensul unei reformări interne a sistemului, ci în direcţia cîştigării unei relative autonomii faţă de Moscova şi faţă de suprastructurile blocului economic şi militar controlat de sovietici. A fost, probabil, o soluţie dictată în primul rînd, de nu chiar exclusiv, de interese politice. Conducătorii de la Bucureşti ştiau foarte bine că marea, permanenta ameninţare a pierderii puterii venea de acolo de unde o primiseră: de la Moscova. Conştient sau nu, "modelul" istoric verificat în secolele dominaţiei otomane a fost adaptat noilor împrejurări şi a funcţionat atît sub Dej, cît şi sub Ceauşescu. Ieşirea, fie şi parţială, de sub hegemonia Moscovei era o garanţie pentru conservarea puterii. Despre o "cale românească" de construire a comunismului s-a vorbit încă în 1955, iar în 1960, la congresul al VIII-lea al PCR (al III-lea al PMR), s-a dat o mare atenţie precizării principiilor acesteia. Desprinderea prudentă de Moscova a fost dublată în planul politicii interne de o "destindere" (termen propus şi folosit de Vlad Georgescu) ce a avut rezultate remarcabile, sociale, culturale şi economice.

Ortodoxia comunistă nu a fost însă vreodată pusă în discuţie şi nici ameninţată. "Destinderea" din România nu a luat forma şi nu a avut caracterul unei încercări de reformare a comunismului; voit sau nu, a dus la constituirea unui comunism naţional, ale cărui trăsături s-au accentuat puternic după august '68. Între "Primăvara de la Praga" şi "destinderea" de la Bucureşti nu există prea multe asemănări. Sprijiunul dat de Ceauşescu lui Dubcek avea, probabil, doar raţiuni pragmatice: să contribuie la apariţia unei a doua verigi slabe în blocul controlat de sovietici şi să transforme în aliat o ţară ce se împotrivise din răsputeri politicii de independenţă economică a României, fiindcă atît Cehoslovacia, cît şi R.D.G. fuseseră - în cadrul CAER - adversari statornici ai industrializării româneşti.

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

© M. Covoşanu

Critica puterii, critica opoziţiei

Mi s-a reproşat, în mai multe rînduri, că n-am avut, faţă de putere, un spirit critic la fel de acut ca acela exercitat asupra opoziţiei. Mărturisesc că n-am stat să-mi număr iritările punînd pe o coloană obiecţiunile adresate unora şi pe altă coloană obiecţiunile adresate celorlalţi. Şi nici n-am făcut - ceea ce e, poate, o greşeală - calcule de oportunitate cînd am simţit nevoia să-mi spun părerea. În definitiv, după atîţia ani în care şi injuria şi omagiul erau controlate de cenzură şi de poliţie, aşa încît fiecare dintre noi ştia ce poate critica şi ce nu, şi mai ales ce trebuie să laude, ar trebui să ne luăm, în sfîrşit, libertatea de a avea opinii de orice fel, fără să cerem voie cuiva, fără să ne justificăm altfel decît prin buna noastră credinţă şi, în orice caz, fără să fim **culpabilizaţi** de o tabără sau alta pentru ceea ce spunem. Unora, însă, le place să contabilizeze. Şi sentimentul meu este că obiecţiile la putere îmi sînt trecute cu vederea, în vreme ce obiecţiile referitoare la opoziţie mi se numără.

Admit însă că sînt **mai atent** la mişcările opoziţiei decît la cele ale puterii şi că **mă preocupă mai mult** evoluţia, şansele şi gafele primeia decît tribulaţiile celei de a doua. Altfel spus, mi se pare mai important ce se va întîmpla la următoarele alegeri, decît ce s-a întîmplat la alegerile trecute. Febrilitatea prospectivă e, cred, infinit mai utilă decît indispoziţia retrospectivă şi mă nelinişteşte mai mult pulsul slab şi neregulat al celor chemaţi să aducă "marea schimbare" decît hipertonia înşelătoare a guvernanţilor de azi.

În legătură cu actuala putere nu mi-am făcut niciodată iluzii. Ştiam că, în condiţiile date, nu puteam avea alta, ştiam care sînt viciile ei constitutive, "continuităţile" ei vinovate. Ştiam, de asemenea, că în anii pe care îi traversăm, a fi la putere e a accepta să devii un simbol al eşecului. Într-un anumit sens, opoziţia se poate socoti norocoasă: postura ei o scuteşte de a-şi terfeli imaginea într-o cursă crîncenă, aproape de necîştigat. Simplul fapt că nu e implicată în guvernare e de natură să-i sporească masiv capitalul politic. Dar curînd, acest capital politic va trebui **onorat** şi e musai să ne întrebăm **cine** şi în **ce fel** îl va onora. Iată de ce privesc spre opoziţie cu o speranţă plină de îngrijorare. Căci "restauraţia" de-acum nu e nimic faţă de ce ar putea deveni restauraţia **de după** falimentul guvernamental al actualei opoziţii. Greşelile puterii sînt, de regulă, greşeli inerţiale. Greşelile opoziţiei arvunesc însă viitorul şi, de aceea, a le analiza sever e o probă de responsabilitate. Cei care îmi reproşează exigenţa diferenţiată cu care tratez puterea şi opoziţia se comportă eticist şi sentimental. Etic şi raţional e să impui concurentului pe care ai pariat un antrenament necruţător: mediocritatea performanţei lui e inacceptabilă şi nu se corectează pedalînd pe mediocritatea adversarului.

"Apologeţii" opoziţiei pornesc de la cîteva premise copilăreşti:

1. **Opoziţia nu poate greşi, iar dacă greşeşte nu trebuie s-o spunem**, "ca să nu dăm satisfacţie comuniştilor". Bună, rea, e opoziţia "noastră".Trebuie să o oblojim, să o menajăm, să mergem pe mîna ei (nesigură) pentru că alta n-avem. Opoziţia devine obiect de alintare, ca pentru unii "ţărişoara". Cine nu o iubeşte fără rezerve este vîndut. Cine are unele observaţii e trădător. Despre "ai noştri" numai de bine. Tot aşa, cu "spălarea rufelor în familie" şi-a început şi şi-a continuat cariera partidul comunist. Şi iată că ajungem să combatem comunismul preluîndu-i, somnambulic, reflexele, ca într-un coşmar.

2. **Cine critică opoziţia nu o face decît din unghiul puterii**: ca om al puterii, mandatat, mai mult sau mai puţin făţiş, de putere. Cine nu ne laudă necondiţionat e cu "ei". Opinie independentă, rezervă onestă, sau măcar prostie bine intenţionată nu există. Criticul e, prin definiţie, suspect (iarăşi, nimic nou!). Ca atare, nici un discurs critic nu trebuie luat în serios. Aşa stînd lucrurile, te întrebi **de cine** ar accepta opoziţia să se lase, totuşi, din cînd în cînd, amendată şi sfătuită? De putere? Firească că nu, de vreme ce - în privinţa opoziţiei - puterea nu poate fi decît rău-intenţionată. De retorica monotonă a P.U.N.R.? De mîrlăniile "României Mari"?Nu. Atunci de cine? Căci, dacă nu te socoteşti infailibil, trebuie să-ţi corectezi, uneori, ţinta,încercînd să vezi cum te oglindeşti în **alţii**. Neîncrezătoare sau "jignită" faţă de orice critică "din afară", opoziţia devine victima unei riscante eroziuni interne (cu fracţiuni, moţiuni, aripi, migrări de cadre etc.) sau a unei devitalizante suficienţe. Rezultatele sînt departe de a fi încurajatoare: puterea, criticată tot mai abundent, din tot mai multe părţi, face eforturi de adaptare şi auto-reglare, sfîrşind prin a se consolida, în vreme ce opoziţia, criticată doar "pe nedrept", grosolan, securistic adoptă chipul tragic al victimei şi se destramă într-o solemnă moţăială parlamentară. (Cu mici excepţii, mai degrabă gălăgioase decît eficiente).

3. **Opoziţia e un monument static** care, rămînînd mereu ceea ce este, impune din partea celor care o judecă o atituine constantă. Paranoia guvernării eterne, de care e pîndită puterea, îşi are echivalentul în paranoia opoziţiei eterne. E a ignora esenţa însăşi a politicului, fie şi într-o democraţie incipientă. Opoziţia e, ca şi puterea, o realitate dinamică: e putere latentă, e preluabilă în complicate (şi uneori neaşteptate) blocuri de coaliţie. Unele formaţiuni guvernamentale pot produce fracţiuni de opoziţie (vezi PD-FSN). Unele vedete ale opoziţiei intră rapid în desuetudine sau încep să cocheteze cu puterea. Cel de care nu te puteai atinge ieri fără a trece drept criptocomunist, poate fi lichidat, azi, în numele celei mai intransigente opoziţii. Confruntat cu o realitate atît de mişcătoare, n-ai dreptul să "îngheţi" într-o atitudine "de principiu": să rămîi un veşnic cîrtitor sau un veşnic apologet. Politica nu e un teritoriu al absolutului. Şi mă amuză de pe acum să-mi închipui ce ton şi ce moravuri vor adopta marii bombănitori de azi, cînd opoziţia va fi la putere...

Cîteodată, mi se întîmplă să percep în subtextul reproşurilor care mi se fac un soi de simpatie contrariată: "tocmai dumneata, care ne-am fi aşteptat, mă-nţelegi, la o protecţie, tocmai dumneata să ne judeci!" Acestora le răspund că, la drept vorbind, mai am un motiv să nu mă înghesui la operaţiunea de lapidare a puterii: prea se înghesuie mulţi. Mai tot publicistul român înjură guvernul. Presa e plină de sarcasm opozant, de aplomb băşcălios, de vervă "dizidentă". Un articol bun, indiferent pe ce temă, nu e bun cu adevărat dacă nu o aduce pînă la urmă din condei în aşa fel încît să facă aluzii ştichiuitoare la putere, sau la partidul de guvernămînt. "Enervarea" politică a devenit o mondenitate. Se consumă uriaşe cantităţi de talent scriitoricesc şi de fantezie polemică pentru a-i face praf pe "dumnealor"! La petrecere, la berărie, la redacţie, peste tot unde se adună lumea bună, puterea e materia primă a unei veselii masochiste: tot omul deştept o ia peste picior. Iliescu e mascota oricărei taclale, Văcăroiu - un Hopa-Mitică cu care dau toţi de-a azvîrlita. Cutare eseist care, pînă în '89, se irosea, prudent, în rafinamente literare de provincie vine acum "la centru" şi ţine rubrică "de opinie" la o publicaţie serioasă. De o previzibilitate lamentabilă, afişînd un curaj de promenadă, omul spune, săptămînal, acelaşi lucru: că, de pildă, Iliescu e un fel de Stalin şi de Hitler. Bravos! - îţi spui. Solid bărbat şi fină observaţie! Aşa ajungi să-ţi faci, fie şi în ceasul al 13-lea, un portret de foxterrier, după ce, pînă la "evenimente", afişai priviri galeşe, de cocker. Nu vreau să spun că mi-e milă de putere. Alta e problema: hărţuită cotidian şi, uneori, la întîmplare, ea a ajuns încă mai nesimţită decît tindea oricum să fie. Nici că-i mai pasă! Inflaţia critică obţine inversul efectului scontat: potentaţii îşi văd de treabă, publicul se blazează, atacul serios şi bine ţintit nu se mai aude de prea multă rumoare de suprafaţă. Ei bine, nu simt nevoia să mă adaug acestei rumori. Altceva era pe vremea odiosului! Spiritul critic te costa: dacă nu puşcăria, măcar o anchetă, un transfer disciplinar în provincie, o maşină cu poliţişti, zi şi noapte la poartă. Pe vremea aceea, majoritatea guralivilor de astăzi umbla în vîrful picioarelor, se defula ascultînd, sub pernă, **Europa liberă** şi, dacă te vedea pornit contra puterii, te trăgea de mînecă nevricos, şoptind printre dinţi: "Tache, Tache, fii cuminte!" Aşa se şi explică agitaţia lor **compensatoare** de astăzi. În ce mă priveşte, n-am, la acest capitol, nimic de compensat. Cînd puterea va deveni iarăşi ameninţătoare faţă de cei care o contestă, vom mai vedea...

Andrei PLEŞU

Puncte de vedere

Nae Ionescu şi mişcarea legionară (IV)

În ianuarie 1938, la reapariţia Cuvîntului, Nae Ionescu, deşi afiliat legionarismului, e prudent întrucît aprobarea pentru a doua naştere o obţinuse din partea guvernului Goga-Cuza. Or, între cele două grupări extremiste de dreapta erau relaţii de inimiciţie publică, zilnic înregistrîndu-se încăierări, soldate uneori şi cu morţi, între cuzişti şi legionari în campania electorală. Un text al lui Nae Ionescu, deşi domol, iese vizibil din rezerva supravegheată: "Mişcarea dlui Codreanu e pătrunsă de caracterul ei istoric şi ineluctabil; că aşezată pe valul vremii, şi că ea e purtătoare şi se simte împlinitoare de destin şi că prin urmare, nu înţelege să-şi risipească puterile luptînd cu formaţiuni istorice perimate, care se destramă de la sine, fără nevoia vreunei intervenţii din afară" – (Nae Ionescu, **Zadarnica ofensivă a dlui Tătărescu, Cuvîntul** XV, nr. 3132 din 2 februarie 1938). Mai există cîteva articole prolegionare, polemizînd acut cu opiniile lui N. Iorga. La 9 februarie 1938 directorul Cuvîntului scria: "Ni se recomandă astăzi – prin insinuări piezişe... o politică de mînă forte împotriva mişcării dlui Corneliu Codreanu. Cine vrea s-o facă? Iorga însuşi? D. Dinu Brătianu? Sau cine? Şi cu ce justificare?". În altul, din 27 ianuarie, pleda în favoarea dictaturii, elogiindu-i pe Hitler şi Mussolini. Şi, în sfîrşit, la 5 februarie 1938, într-un articol intitulat **Dincolo de tocmeală**, după ce declara că "noi trăim o epocă de lichidare a spiritului critic", lua apărarea legionarilor: "Mai în vîrstă mult decît tinerii pe cari-i văd ridicîndu-se aprigi în jurul meu, eu îi fericesc că au avut norocul să trăiască într-o vreme în care credinţa e aşa de tare că poate duce pînă la bucuria extatică a jertfei. Şi de-aceea încerc eu însumi să fac din scrisul meu o mărturisire. Domnule profesor, dacă nu aţi uitat că acum un an, la 13 ianuarie, a murit aşa cum a murit, pentru ce a murit Ioan Moţa, aţi înţelege că intensitatea cu care cred oamenii de azi depăşeşte orice putinţă de tocmeală". Relaţiile cu Căpitanul continuau. **Porunca Vremii** din 22 ianuarie anunţa: "Ieri după amiază d. Corneliu Zelea Codreanu, şeful mişcării legionare, a vizitat redacţia ziarului **Cuvîntul**" (E probabil că P.P.Panaitescu, în evocarea din care am citat mai înainte, să se fi referit la această vizită a lui Codreanu ce s-a produs, semnificativ, chiar a doua zi după reapariţia gazetei lui Nae Ionescu). Şi făcută atît de manifest, ea avea, probabil, menirea de a sublinia relaţia specială dintre directorul gazetei şi Căpitanul mişcării legionare. Existau mai vechi înţelegeri între ei. Mircea Vulcănescu ştia de la Mircea Eliade că profesorul purta mereu asupra sa o fotografie a lui Codreanu, cerînd să fie înmormîntat cu ea. Cînd a murit profesorul şi fotografia n-a fost găsită, Eliade ar fi exclamat că i-a fost luată la Parchet. Vulcănescu nu crede în această legendă, nu crede în înregimentarea efectivă a profesorului, dar stăruie în ideea că între cei doi au fost relaţii speciale, apropiate cît îngăduia deosebirea lor temperamentală şi intelectuală. (Mircea Vulcănescu, **Nae Ionescu aşa cum l-am cunoscut**, ed.cit., p. 92-102).

Evenimentele se iuţiseră. Legionarii erau vînaţi peste tot. Puţin interesa, atunci, dacă înregimentarea era efectivă sau numai ideologică. Cei ştiuţi legionari importanţi erau arestaţi. Nae Ionescu nu putea fi ocolit. A fost arestat în noaptea de 7/8 mai 1938 şi transportat, imediat, în lagărul de la Miercurea Ciuc. Se purta acolo cum îi era felul. Îşi schimba în fiecare zi costumul (din cele trei pe care şi le luase cu sine), citea, a scris, pe hîrtie igienică, un studiu despre Machiavelli (pe care Vulcănescu l-a citit), participa la slujbele religioase şi adunările legionarilor codeţinuţi, întreţinea convorbiri îndelungate cu unii camarazi intelectuali. Mircea Eliade l-a descris aşa cum se comporta în lagăr. Pasajul merită reprodus: "Nae Ionescu era neschimbat: senin, optimist, strălucitor, acelaşi de pe catedră sau din biroul lui de la Cuvîntul. Majoritatea deţinuţilor îşi lăsaseră barbă şi umblau în haine jerpelite: Nae Ionescu, dimpotrivă, se bărbierea în fiecare zi, avea întotdeauna cămaşa curată, cu legendara lui cravată papillon, îşi schimba hainele de cîte ori putea (i se îngăduiseră trei costume, o vestă şi cîteva pulovere). Mărturisea că, atîta timp cît i se va îngădui, se va îmbrăca şi comporta în lagăr aşa cum se îmbrăcase şi se purtase la Palat, pe stradă sau la Universitate. Nu-mi amintesc să-l fi văzut vreodată trist, abătut sau descurajat. Uneori, cînd rămîneam singuri sau într-un grup restrîns, ne vorbea de cărţile pe care se hotărîse să le scrie: un **Comentariu la Epistolele Sfîntului Pavel** şi **Căderea în Cosmos**, aceasta din urmă alcătuită dintr-o serie de scrisori, majoritatea către C(ella) D(elavrancea), marea şi ultima lui dragoste" – (Mircea Eliade, **Memorii**, vol II, ed.cit., p. 31). Un alt codeţinut i-a închipuit, în 1940, un portret mai puţin rozaliu decît cel al lui Eliade: "Foarte popular în Legiune înainte de prigoană, profesorul devine la Ciuc idolul nostru al tuturora. Respectul cu care îl înconjuram pînă la religiozitate, se adresează marelui dascăl... Privea prigoana dezlănţuită de regim cu ironie... Ca apostol şi martir al propriei învăţături, profesorul îşi continua prelegerile de la universitate, avînd, drept studenţi, întregul lagăr, drept bănci, iarba crescută de la Dumnezeu între reţele şi clădire. Însufleţirea de la Universitate era, acum, la el, iluminare. La cîteva zile după înmănunchierea, aici, a Tismanei, Bistriţei, Dragomirnei şi Ciucului legionar (e vorba, desigur, de transportarea, la Miercurea Ciuc, a legionarilor încarceraţi în alte lagăre n.m.), profesorul a împlinit 49 de ani. L-am sărbătorit în curte, lîngă reţele, în jurul bazinului de ciment. Dl Clime a spus cuvîntul festiv, elogiind pe vechiul prieten şi coleg de şcoală... A urmat o clipă solemnă: i-au fost înmînate redacţiei de provincie a **Cuvîntului** vreo 46 de corespondenţe, mărturie vie a martirajului acestui ziar, suprimat de două ori pînă aici pentru aderenţele sale legionare... Spunea de atîtea ori: eu acuma îmi fac ucenicia legionară şi vreau să fiu tratat ca începător... S-a chinuit mult. Boala începea să-şi arate colţii. Făcea zilnic, la mîini, băi de tărîţe care nu i-au ajutat însă nimic. Mîncarea servită la cazan îi făcea rău... Prin august ni s-a suspendat, de cîteva ori, tutunul. Nae Ionescu suporta mai greu lipsa de ţigări decît cea de hrană convenabilă. Slăbise grozav. Gulerul i se lărgise, hainele stau pe el ca un sac în jurul unei prăjini. Mai era chinuit şi de imposibilitatea de a fi o clipă singur, de a-şi aduna gîndurile" – (Ion Diaconescu, **Cu Nae Ionescu în lagăr, Buna Vestire**, I (serie nouă), nr. 31 din 12 octombrie 1940)

N-ar trebui să se creadă că profesorul conferenţia în lagăr zilnic sau de două-trei ori pe săptămînă. Se organizau aici conferinţe, susţinute de diverşi. Printre aceştia a fost şi profesorul. A ţinut numai patru conferinţe, susţinute în luna mai 1938, şi au fost, apoi, publicate, după notele rezumate ale părintelui Ştefan Palaghiţă. Titlul lor generic e **Fenomenul legionar**. Se pare, crede a şti Const. Papanace, că profesorul a mai susţinut şi alte conferinţe, ale căror texte rezumative, nepublicîndu-se, s-au pierdut. Ar fi de observat mai întîi că textul acestor conferinţe e plat, neizbutind să surprindă verbul paradoxal şi strălucitor al profesorului. Ţinînd seama de auditoriu, conferenţiarul şi-a propus să încadreze fenomenul legionar în evoluţia istoriei. Aumite pasaje dezvăluie, incontestabil, convergenţe spirituale cu legionarismul. "România legionară nu este un fapt simplu ci complex. Adică viziunea legionară a realităţii este o formulă care cuprinde întreaga manifestare de viaţă, aşa cum se încadrează ea în istorie. România legionară va fi o formă de viaţă politică, economică, spirituală alta decît cea de astăzi. Punctul de plecare este istoria. Tot ce se întîmplă, se întîmplă în timp şi spaţiu, teologii spun în veac. Azi au apărut în lume forme politice noi: fascism, hitlerism, legionarism. Atît fascismul, cît şi mai ales hitlerismul, se spijină numai pe naţiune. Naţiunea nu însă în sens democratic, pentru că fascismul şi hitlerismul nu au nevoie de voturi. Voturile de acolo, chiar şi atunci cînd se recurge la vot, nu sunt voturi individuale. Acolo poporul este considerat ca unitate, iar oamenii care stau în capul statului (în fruntea poporului) sunt consideraţi ca emanaţiuni ale poporului, sunt ca naţiunea. Hotărîrea lor este prezentată a fi hotărîrea întregului popor. De aceea se zice totalitar, căci individul e complet topit în colectivitate". Şi, poate, aceasta, întrucît se referă la obsesia legionarilor despre trădare şi trădători: 1) "Trădarea este ruperea din comunitate. Un individ se defineşte prin colectivitate, comunitate. Nu există adevăr individual absolut decît unul: adevărul comunităţii (de destin, de dragoste etc.). A te rupe din comunitate înseamnă să nu mai vorbeşti, simţi, gîndi, lucra ca ea, adică a nu mai recunoaşte singurul adevăr absolut, firesc, ca şi ereticii. Deci o anormalitate. 2) Nu interesează cauzele, intenţiile trădării, nici chiar pedeapsa ei, căci fapta se defineşte prin ea însăşi. Nu spun eu sau altul, nu impun eu sau altul o atitudine faţă de trădători, ci faptul în sine mă obligă să rup relaţiile cu un individ care nu mai există. A lua contact cu el înseamnă a trăda comunitatea, a trăda cauza ta. Trădarea admite numai judecăţi de existenţă (constatare) nu de valoare" – (Preot Ştefan Palaghiţă, **Garda de Fier spre reînvierea României. Addenda**. Cartea a fost reeditată sub titlul atribuit **Istoria mişcării legionare scrisă de un legionar**, Ed. Roza Vînturilor, 1993, p. 350-359).

Prin octombrie sau noiembrie 1940 starea sănătăţii lui Nae Ionescu se agravează. Suferea de cord. Se admite cererea de internare în spital. Va fi spitalul militar din Braşov. După asasinarea lui C.Z. Codreanu, autorităţile izbutesc să smulgă din partea unor legionari multe declaraţii de abjurare. Ziarele sînt doldora de astfel de declaraţii. La început a fost declaraţia de supunere faţă de rege a 318 legionari avînd domiciliul obligatoriu în lagărul de la Vaslui. La 11 decembrie ziarele anunţă abjurarea şi închinarea lui Nae Ionescu. Textul sună astfel: "Aderăm cu totul la apelul şi declaraţia semnată de camarazii noştri aflaţi în lagărul de la Vaslui şi publicată în **Universul** din 7 decembrie 1938 (nr. 334). Braşov, 6 decembrie 1938". Semnau Nae Ionescu, preot D.M. Ionescu, Gr. Petrescu. Şi pentru ca totul să fie credibil se publică şi facsimilul declaraţiei, cu semnătura olografă a lui Nae Ionescu. În aceeaşi zi se publică şi declaraţia de supunere a 34 preoţi legionari cu domiciliul obligatoriu în Sadeghia-Basarabia. Zaharia Stancu a comentat, în **Lumea Românească**, declaraţia de abjurare a lui Nae Ionescu: "Azi, după ce prin acţiunea sa profesorală, ziaristică şi politică a izbutit, o lungă perioadă de timp, să tulbure adînc viaţa morală a generaţiilor tinere, prof. Nae Ionescu recunoaşte public că a greşit şi cere, umilit, dintr-un spital din Braşov, iertare naţiunii româneşti şi regelui ţării, iar pe viitor se leagă să nu mai greşească! O, biată, o, nemernică epocă morală – iată ce a devenit îndrumătorul «batalioanelor morţii», autorul moral al asasinatelor făptuite de tineri cu mustaţa abia mijindă, de copilandri cu mintea sucită. Profesorul Nae Ionescu a ieşit din rătăcire. Pînza orgoliului nemăsurat i-a căzut de pe faţă. Tîrziu. Totuşi nu prea tîrziu" – (Zaharia Stancu, **Se face lumină. Întunecata legendă a Gărzii de Fier se risipeşte, Lumea românească**, II, nr. 555 din 14 decembrie 1938). Zaharia Stancu se înşela. Declaraţia de abjurare a profesorului era strict conjuncturală. Şi a fost urmată de o corespondenţă către Armand Călinescu, cerînd eliberarea din detenţie şi trimiterea în diplomaţie. E singurul lucru care îl interesa. Bolnav greu de cord, voia să se trateze. A fost eliberat, dar nu imediat. Dimpotrivă, la 15 ianuarie 1939 ziarul lui Stancu informa cititorii: "În urma faptului că prof. Nae Ionescu şi-a călcat angajamentul luat faţă de autorităţi, i s-a fixat din nou domiciliul obligatoriu, pe termen de un an, la Miercurea Ciuc". A fost apoi eliberat iarăşi arestat, după care e eliberat la 24 iunie, avînd domiciliul obligatoriu în Bucureşti. A urmat tot timpul tratament specializat. O nouă criză cardiacă avea să-l răpună la 15 martie 1940.

Nici vorbă de abjurare ca stare de cuget. Rămăsese credincios opţiunii din 1933 sau din 1937. Dar a murit cu numai cinci luni înainte ca legionarii să ajungă la putere. Mircea Eliade mărturisea că, în diplomaţie fiind la Londra, cînd a aflat despre evenimentele din ţară, s-a gîndit la fostul său profesor. "Dacă ar fi trăit, meditează Eliade, i s-ar fi încredinţat, probabil, un post important". Era în firea lucrurilor să se fi întîmplat astfel. Destinul a voit însă altfel, lăsîndu-le legionarilor un simbol mult omagiat.

Soţia lui Nae Ionescu, devenită, împreună cu cei doi fii, moştenitoarea averii profesorului avea să împlinească o datorie. Horia Sima a povestit, desigur în **Era libertăţii** (vol. I), că în octombrie 1940 doamna Ionescu l-a vizitat şi "în cuvinte simple, dar clare, hotărîte, mi-a spus că soţul ei, prof. Nae Ionescu, s-a alipit în ultimii ani de Legiune din toată convingerea şi a murit în credinţa legionară încît ea, ca proprietară legitimă a **Cuvîntului**, nu poate face altceva decît să-i urmeze gîndurile ce le-a avut pînă în ultima clipă... A venit să-mi ofere mie, ca şef al Legiunii, proprietatea ziarului **Cuvîntul**, fără nici o obligaţie pecuniară sau de altă natură". Şi, apoi, Sima îşi amintea de nenorocirea dispariţiei profesorului căruia îi fusese student: "O, dacă ar fi trăit, cît ne-ar fi ajutat profesorul prin relaţiile lui la Berlin şi Roma; prin prestigiul de care se bucura în inteligenţa tînără a României şi prin martiriul lui din lagăr se ridicase pe culmile trăirii legionare" – (Horia Sima, **Era libertăţii**, Madrid, 1982, vol I, p. 430)

E inutil să ne întrebăm dacă Nae Ionescu s-ar fi putut acomoda cu spiritul nou al mişcării legionare conduse de Horia Sima. Oricum am răspunde acestei interogaţii, intrăm în domeniul dubitativului. Şi istoria nu operează cu asemenea procedee. Singurul adevăr cert e că Nae Ionescu şi cercul său au contribuit mult la "spiritualizarea" legionarismului, aducînd, sub steaguri, tineri intelectuali, foşti studenţi ai săi.

Z. ORNEA

Rapoarte amînate – S.R.I.

Actuala legislatură ar fi trebuit ca încă de anul trecut să audieze un raport al SRI, lucru care nu s-a întîmplat nici pînă la sfîrşitul primului "an de viaţă" al noului parlament. Dar nici directorul SRI - recte, dl Virgil Măgureanu - nu a fost "testat" şi nici validat de parlament. Faimosul Raport-SRI a tot fost programat "în draci" în ultima săptămînă de activitate în plen a celor două Camere, dar Legea 35, privitoare la regimul investiţiilor străine şi Raportul Comisiei pentru cercetarea cazurilor de corupţie - ambele amînate la rîndul lor (!) - au "împiedicat" SRI-ul să-şi deşerte "sacul". Unde mai pui că la sugestia unor parlamentari pro-guvernamentali, Legea 35 a fost amînată tocmai pentru ca SRI-ul să aibă timp să cerceteze cam cum ar putea străinii ăştia nesătui să ne sufle humus-ul ardelenesc, în virtutea unei legi "eminamente româneşti".

Opoziţiei parlamentare, cel puţin, i s-au lungit urechile de cînd aşteaptă să intre într-un "raport" cît de cît legal şi funcţional cu SRI-ul, să-l poată trage, pe dl. Măgureanu, dacă nu la răspundere, cel puţin de şireturi. Problema numirii directorului SRI şi a atribuţiilor lui a fost oarecum reglementată prin Legea SRI şi Legea siguranţei naţionale, preşedintele ţării - în cazul nostru, dl. Iliescu - ocupîndu-se de "naşterea şi renaşterea" SRI-ului şi a directorului aferent - în cazul nostru, V. Măgureanu. Chestia fiind deci, deocamdată, **tabu**, parlamentul a solicitat, "în copleşitoarea lui minoritate", dar conform Constituţiei mitocosite de "modesta majoritate" - ca măcar controlul a ceea ce a fost, "de bine, de rău", pus la punct de alţii, să-i fie "concesionat". În principiu, chestiunea a fost aprobată de toată lumea (oameni "de principii", la noi, ca la nimenea), dar forma concretă prin care parlamentul trebuia să-şi exercite controlul - şi anume, o comisie - nu a putut fi definitivată decît în ultimele zile (!) ale sesiunii parlamentare şi conform "configuraţiei politice a parlamentului".

După îndelungi pertractări între liderii grupurilor parlamentare, s-a ajuns la proporţia numerică de 5 la 4, adică, din cei 9 membri cît s-a stabilit să aibă comisia, 5 să aparţină PDSR-ului (FDSN-ului) şi aliaţilor lor şi, restul, opoziţiei. Ca prezident a apărut peste noapte, (pentru că pînă atunci nu figurase nici pe lista de propuneri pentru simplu membru în comisie), dl. Văcaru. Odată formată, comisia a făgăduit că "la toamnă punem noi şaua pe SRI"! Care "noi" şi care "şa"?!

Pe de altă parte a circulat, periodic, zvonul că directorul SRI va fi schimbat cu o persoană "mai echidistantă", cum ar fi dl. Radu Timofte, de pildă, senator PDSR (FDSN) dar "moderat". Numai că presupusa "divergenţă" dintre d-nii Iliescu şi Măgureanu s-a dovedit o ştire falsă, cei doi "revoluţionari" nedînd uitării, cu una, cu două, trecutul comun şi "disident".

Totuşi, cum spuneam, cu două, trei zile înainte de finalul sesiunii, audierea raportului SRI părea iminentă. Dar corupţia a "ras" totul, opoziţia zicîndu-şi şi ea că acum e momentul să-i tragă o "extraordinară", ornată cu "bomboana" moţiunii de cenzură şi astfel să-i dea guvernului vacanţă deplină şi "meritată". Dar n-a fost să fie: nici "extraordinară", nici moţiune, nici raport SRI şi-n general nimic.

SRI-ul ar fi trebuit să "dea samă" de "activitatea" sa în "domeniile": minerit, sindicate, greve, presă, guvern, armată, parlament, partide, primării şi campania electorală şi alegerile din 1992. O singură dată s-a adresat dl. Măgureanu Parlamentului, dar şi atunci prin intermediar, respectiv domnul Timofte, care a combătut acuzaţiile oricum aberante ale lui Vadim, privitoare la ocuparea Timişoarei şi Banatului şi mai tîrziu a Ardealului, de către "agenturile străine", adică de unguri şi opoziţie!

Ca urmare a grevelor ce au creat inconfort puterii, SRI-ul are la dispoziţie un bogat material privind soluţionarea "pasnică" a conflictelor de muncă (dar şi declanşarea lor, tot pasnică!). În ce priveşte raportul, geme Cotroceniul de rapoarte zilnice, unele "plimbate" şi prin America Latină şi orişicît, toamna se "numără" rapoartele.

Petru IONESCU

O schemă simplă

Gîndul că s-ar putea ca inscripţiile şi indicatoarele să fie citite inclusiv în limba minorităţilor a declanşat un incediu politic. Aşteptată de multă lume, contestată vehement de unii, mană cerească mai ales pentru cei care n-o contestă pe faţă, decizia Consiliului Minorităţilor Naţionale bulversează viaţa politică şi poate grăbi refacerea echilibrului parlamentar. Oricare ar fi consecinţele ei în plan intern, respectiva decizie trebuie privită în primul rînd ca un act de politică externă. România are nevoie să treacă pragul integrării în organismele occidentale şi rigiditatea arţăgoasă în privinţa drepturilor minorităţilor nu i-ar folosi la nimic. Cît de subţire e firul care separă zona politicii juste, eficiente şi clarvăzătoare de aceea a cedărilor speriate, a şantajului reciproc sau a faptului împlinit, noi, muritorii de rînd ne dăm seama, de obicei, numai prin analize retrospective. Cît de mari sînt însă slăbiciunile momentului şi cît de meschine motivaţiile celor pentru care existenţa unor inscripţii justifică obsesia războiului civil se vede limpede de o săptămînă încoace. Atît de limpede încît ar fi obligaţi s-o constate mai ales cei care au refuzat să vadă ce trebuie văzut în ultimii trei ani. Interesele ţării sînt un motiv de furie chiar pentru "aliaţii" care detectează zilnic şi pretutindeni "trădători, vînduţi şi spioni". În calitatea lor de membri ai coaliţiei proguvernamentale, liderii PUNR şi PRM ar fi putut să se abţină de la condamnarea făţişă a unei decizii vitale pentru relaţiile României cu lumea şi deloc periculoasă din punctul de vedere al integrităţii naţionale. Pentru orice om cu capul pe umeri, scrierea unor denumiri de străzi şi de instituţii în limba minorităţilor sub denumirile în limba română nu înseamnă nici pact cu duşmanul, nici politică antiromânească, nici sfîrtecare teritorială. Şi totuşi "apărătorii neamului" au reacţionat de parcă ne-ar fi luat foc casa, de parcă s-ar fi decretat autonomia vreunei regiuni, de parcă s-ar fi săpat tranşee la graniţa cu Ungaria. Dincolo de ridicolul unor astfel de disproporţionate "luări de poziţie" trebuie căutate însă cauzele care-i fac pe admiratorii naţionaliştilor extremişti - naţionalişti ponderaţi ei înşişi, sau naţionalişti mascaţi, sau naţionalişti democraţi, dar tot naţionalişti! – să dea dreptate echipei Funar-Vadim-Păunescu, pe de o parte, sau echipei Csurka - Laszló Tökés, pe de altă parte. E vorba, în primul rînd, de convingerea ambelor tabere că măsurile Acordului de la Neptun nu sînt decît răspunsul înfricoşat al unei ţări mici faţă de pretenţiile punitive ale puterilor străine. Fără îndoială, obţinerea clauzei şi a creditului internaţional, participarea ca membru cu drepturi depline la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei şi menţinerea stabilităţii în zonă sînt obiective majore. Revenind mereu în dicursurile şi declaraţiile oficiale, ele riscă - pe nedrept, dar oarecum inevitabil - să fie percepute doar ca expresii ale unei demagogii de tip nou. E vorba, mai apoi, de neîncrederea în "parteneriî" contractului şi deci de ideea că el nu va duce nicăieri. "Furatul căciulii" a fost - şi probabil rămîne - una din marile noastre "calităţi". Ne-am putea preface, acum ca şi pînă în '89, doar atît cît să păcălim Occidentul. Am putea închide gura ungurilor cu un tratat teoretic a cărui punere în practică va fi mereu zădărnicită de vehemenţa vigilentă şi acuzatoare a "patrioţilor" sau a adepţilor autonomiei, de vreme ce pentru primii o denumire în altă limbă e sinonimă cu un tir de mitralieră, iar pentru cei din urmă nu e decît o păcăleală ce trebuie respinsă. Extremiştii români sau maghiari ca şi toţi cei al căror rol se reduce la o veşnică şi eficientă tulburare a apelor ar putea să-şi continue "politica", "ai noştri" invocînd faptul că ungurii vor de fapt Ardealul, "ai lor" susţinînd că de la inscripţii la "tratament occidental" distanţa e ca de la cer la pămînt. Şi totuşi de (con)vieţuire civilizată avem nevoie cu toţii, majoritari şi minoritari deopotrivă. Nu doar pentru că reforma depinde de credite şi creditele depind de stabilitatea şi de pacea în zonă, ci mai ales pentru că sărăcia şi haosul economic pot atrage după ele extinderea "focarului balcanic". Masacrele interetnice din jurul României au izbucnit, toate, după o schemă simplă, pe care o înţeleg pînă şi cei care se simt datori să se omoare între ei: grupuri care au trăit de bine-de rău la un loc au ajuns să creadă cu înverşunare că nu mai pot convieţui. Mici incidente, controverse între doi consumatori de alcool sau conflicte mocnite între două familii vecine au produs, cît ai clipi, scîntei şi mai apoi vîlvătăi motivate exclusiv prin dragoste de neam, de limbă, de tradiţie şi... de libertate. Aşa s-a întîmplat în Georgia, aşa s-a întîmplat la Dubăsari, aşa s-a întîmplat la Sarajevo. Peste tot o reciprocă jignire alimentată din două direcţii opuse a ţinut şi ţine loc de justificare a crimelor. Peste tot majoritarii şi minoritarii au dreptatea lor, peste tot există rădăcini istorice şi complexe nevindecate, peste tot cîteva generaţii vor trăi doar ca să-şi răzbune victimele şi să nu-şi uite duşmanul. Molima se întinde, schema se perfecţionează şi sfîrşitul luptelor armate pentru autonomie nu poate fi cu nici un chip întrevăzut. Maghiarii din România au "specialiştii" lor în teorii ale "genocidului etnic"; majoritarii au şi ei "specialişti" gata oricînd să declare mobilizarea generală. Mîndria de a aparţine unei minorităţi şi agresivitatea pe care o generează nu pot fi concurate decît de mîndria de a fi majoritar şi de a nu te lăsa călcat pe coadă la tine acasă. Din două mîndrii mereu zgîndărite poate oricînd ţîşni catastrofa. Şi dacă ea nu a început la Tîrgu Mureş - deşi e clar că de acolo multă apă la moară s-ar fi putut da maghiarimii din Voivodina, din Slovacia sau din Ucraina - România mai are o "şansă": agitînd sperietoarea unirii Moldovei cu patria-mumă, aceiaşi politicieni din echipa Funar-Vadim-Păunescu (la care joacă pe post de centru înaintaş Mircea Druc însuşi) menţin "calde" vigilenţa şi "simţul datoriei" fostelor armate roşii. "Vitejii" senatori de Cluj sau de Bucureşti ştiu şi ei că unirea cu Basarabia e o himeră. Le place însă să se afle în treabă, agitînd prin gard o bîtă autohtonă, aşa cum fac copiii de prin sate excitaţi la gîndul că-şi pot permite să asmută dulăul cel mai dulău. E de-ajuns să vedem ce s-a întîmplat în regiunea transnistreană ca să înţelegem că patrioţii ruşi n-ar veni (desigur!) de bună voie, ci chemaţi de mame disperate şi de apărători ai "demnităţii neamului". Numai că toate aceste întîmplări războinice, despre care există deja o jumătate de raft de bibliografie pe bază de documente şi de mărturii, nu le spun nimic unor Funari şi nu le spun ceea ce ar trebui să le spună nici unor episcopi reformaţi ca László Tökés. Rămîne de văzut dacă formaţiunile politice declarat proreformiste şi proeuropene vor înţelege că nu cu "personalităţi" gata să apese pe trăgaci se fac reforma, viitorul şi marea istorie a unor popoare mereu marginale şi mereu folosite unele contra altora.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Considerente locale

Pînă la 30 august negocierile pentru pace în Bosnia se suspendă: liderii sîrbi, croaţi şi musulmani se consultă cu parlamentele respective, diplomaţii occidentali îi aşteaptă avertizînd că nu mai au nimic de sperat de la organismele internaţionale; lordul Owen îl avertizează pe Izetbegovici că nu mai e cazul să se agaţe de "refuzuri inutile bazate pe considerente locale". Oamenii de la Geneva au timp. Între timp pe vechile cîmpuri de luptă se regrupează forţele, încep noi ofensive, apar noi cîmpuri de luptă, se moare indiferent de vîrstă, sex şi naţionalitate. Convoaiele umanitare aşteaptă cuminţi pe şosele aprobarea învingătorilor de moment pentru a pătrunde în zonele fierbinţi ale conflictului, aprobare pe care o obţin cu mare greutate. Cîteva camioane au intrat în Mostar şi au oferit un "ajutor simbolic" în hrană şi medicamente şi au dat în schimb omenirii mărturii de un realism atroce despre viaţa în acest oraş în care musulmanii sînt asediaţi de două luni de foştii lor aliaţi-croaţii.

Printre ruine, incendii, răniţi şi morţi s-a putut vedea şi o scenă stupefiantă: militarii croaţi îi obligau pe civilii musulmani să semneze că nu mai au nici o pretenţie la casele din care au fost goniţi şi la bunurile care le-au fost luate în cadrul acţiunii de purificare etnică. Această stranie grijă pentru legalitate dovedeşte că forţele angajate în conflict nu sînt deloc cuprinse de paranoia, aşa cum susţin unii comentatori occidentali, ci au o imagine foarte precisă şi gospodărească despre viitor. Într-adevăr e de sperat că pacea se află după colţ: în retragerea lor de pe înălţimile de lîngă Sarajevo sîrbii practică tactica pămîntului pîrjolit, croaţii îşi legitimează cu argumente birocratice cuceririle. Faptul că trupele musulmane au fost învinse pe cîmpul de luptă nu le conferă în mod automat statut de victime nevinovate. "La începutul anului musulmanii bosniaci au pornit ofensiva în Bosnia răsăriteană, bombardînd satele, violînd femeile şi distrugînd stocurile de alimente. Îmi dau seama că spunînd asta, par că îi apăr pe sîrbii bosniaci. Ştiu că şi ei se comportă îngrozitor. Dar presa are datoria de a informa obiectiv, or presa a creat starea de spirit a lui «Să facem ceva: să-i bombardăm pe sîrbi, să-i înarmeze pe musulmani» - o retorică extrem de periculoasă. Un soldat britanic vede cadavrele a trei copii croaţi cu gîtul tăiat de musulmani. Credeţi că e cazul ca aceşti musulmani să aibă arme mai bune şi mai puternice?". Am citat din scrisoarea unui traducător britanic către săptămînalul **Time**. Înalţii funcţionari mai au un drum de făcut pînă să ajungă la această înţelepciune a compasiunii individuale.

Organismele internaţionale (ONU, NATO, etc.) şi-au semnat şi ele cu această ocazie împreună cu musulmanii bosniaci certificatul de neputinţă. Semnele s-au arătat încă de pe vremea euforiei de după războiul din Golf. Victoria marii alianţe n-a putut să-l împiedice pe învinsul Saddam să treacă la masacrul kurzilor. Generalul american Shalikashvili (proaspăt numit şef al Marelui Stat Major al trupelor americane) s-a distins asigurînd zone de securitate după ce masacrul a avut loc. Confuzia umanitar-militară din Somalia nu permite nici un fel de speranţă. Nu există nici o instanţă superioară care să poată obliga un om, un trib, o armată cu mîna pe trăgaci să depună armele înainte de a distruge tot ce poate.

Cei care au tot agitat primejdia unei "pax americana" au toate motivele să se liniştească. Orice ar spune lordul Owen, considerentele locale sînt singurele care decid soarta păcii şi a războiului. Ceea ce e de reţinut e că nimeni nu-şi poate permite un discurs deşănţat sau un gest agresiv în speranţa dobîndirii unui capital politic fără riscuri, deoarece va veni cineva care va restabili echilibrul. Oaspeţii care vin la cină aduc doar un ajutor simbolic.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Vizite în vremuri de grevă

Cînd e să fie, ziarele noastre se reped cu toatele asupra unui subiect (aşa cum începătorii joacă fotbal alergînd cu toţii după minge), acordîndu-i spaţiu nelimitat, întorcîndu-l pe toate feţele, eventual pretinzînd fiecare că e singurul care l-a prezentat "în mod obiectiv" şi "imparţial". E drept, atunci cînd subiectul e de calibrul unei greve totale a mecanicilor de locomotivă, tăria opiniunilor gazetarului român devine irepresibilă, iar a nu lua atitudine faţă de o chestiune atît de arzătoare înseamnă a nu beneficia cum trebuie de libertatea presei. La urma urmei, e cît de poate de firesc ca un asemenea conflict social, pentru aplanarea căruia au intrat în horă toate puterile statului de drept, cu separaţia lor cu tot (legislativul, prin dl. Adrian Năstase, executivul, prin mai mulţi miniştri şi secretari de stat, justiţia şi însuşi preşedintele), să facă să curgă rîuri de cerneală şi fluvii de vorbe. Cu atît mai mult cu cît e de o originalitate incontestabilă, cum observă **Curierul Naţional**: "Numai în România de azi se poate întîmpla: mecanicii de locomotivă continuă greva de teama consecinţelor ei legale". E normal, apoi, ca editorialiştii să despice în patru firul acţiunii greviste pentru a vedea şi ce este şi ce nu este în protestul mecanicilor de locomotivă şi reacţiile Guvernului, chiar dacă acestea dovedesc că avem de-a face cu "un stat bleg" (cum remarcă Silviu Brucan în **Libertatea** din 17-18 august). Dar întîmplarea face ca în vreme de grevă să mai existe şi alte "cestiuni arzătoare", chiar dacă la suprafaţă nu sînt la fel de spectaculoase. De pildă, vizita Patriarhului Ecumenic Bartolomeu, intens mediatizată, dar "boicotată de opoziţie" (sic!), cum observă cu perspicacitate **Ora**, pentru că Patriarhul Teoctist "se opune vizitei în România a Papei". Există însă şi vizite "laice" de înalt nivel, peste care cele mai multe ziare trec cu uşurinţă sau devin, brusc, "de informaţie". Astfel, "Mareşalul NATO, Sir Richard Frederick Vincent a sosit la Bucureşti", anunţă **Cotidianul** din 17 august. "Am venit să ajut la organizarea unui atelier sub egida NATO care se va desfăşura în octombrie la Bucureşti. Reuniunea este foarte importantă pentru noi" - a declarat înaltul oaspete. Şi pentru noi, nu numai vizita e importantă, dar şi atelierul (din moment ce de organizarea lui a trebuit să se ocupe însuşi Preşedintele Comitetului Militar al Alianţei Nord-Atlantice...). Atent la nuanţe, **Cotidianul** mai consemnează şi declaraţiile a doi miniştri români: de externe şi al apărării; limbajul diplomatic a aparţinut, de această dată, celui de-al doilea: în timp ce dl. Meleşcanu a exprimat deschis dorinţa României de a fi primită în NATO, dl. Spiroiu a afirmat că "nu s-au purtat tratative pentru instalarea unor baze ale Alianţei în România", ceea ce "nu înseamnă că dacă situaţia o va impune, Parlamentul, Preşedinţia nu vor analiza asemenea posibilităţi". Mai toate ziarele au consemnat ideea mareşalului englez că Rusia nu trebuie lăsată să se simtă părăsită. **Ora** vede mai multe, bazîndu-se pe "opinia majorităţii analiştilor diplomatici" (o fi făcut vreun sondaj?) conform căreia "vizita generalului Cioflină la Moscova nu a deranjat direcţia clară spre vest pe care este înscris MApN". Iar **Timpul liber** vede în negru: "Să ne luăm gîndul de la NATO, căci n-are nici un gînd cu noi". Din aceeaşi direcţie (Vest) a venit de curînd o altă vizită: Henry Burgelin, secretarul general al Uniunii Europene Occidentale. Despre aceasta, ziarele n-au catadicsit să scrie mai mult decît cuprinsul unei notiţe seci, ca pe vremea ştim noi cui, cînd se scria, la rubrica "În cîteva rînduri", despre vizita ministrului industriei uşoare din cutare ţară vecină şi prietenă. Aşa că nu putem afla mare lucru despre scopul venirii demnitarului occidental. Ceva destul de semnificativ aflăm totuşi din **România liberă** (19 august): la întrevederea reprezentantului UEO cu cei doi preşedinţi ai Parlamentului român, presa nu a avut acces. În fine cea de-a treia instituţie europeană care ne interesează, Consiliul Europei, îşi trimite una dintre cele mai de seamă personalităţi, pe d-na Catherine Lalumière, să discute cu autorităţile de la Bucureşti despre preconizata primire a României în Consiliu. Ca să nu le rămînem datori occidentalilor, le întoarcem vizitele printr-un reprezentant de marcă: Virgil Măgureanu care, anunţă **Cotidianul**, preluînd o ştire din **Lumea liberă românească** (New York), a fost în vizită la Washington, unde "ambasada României i-a mijlocit unele contacte şefului SRI, dar rezultatul acestora nu a fost mulţumitor pentru dl. Virgil Măgureanu". Rugat să confirme, dl. Nicolae Ulieru dă un răspuns de zile mari, nici informaţie, nici contrainformaţie, nici transparenţă, nici dezinformare, nici răspuns, nici refuz: "Nu zic nici da, nici nu". Şi adaugă că dl. Măgureanu se întîlneşte cu cine vrea - lucru la care nu putem decît să consimţim. Oricum, ştirea a rămas în **Cotidianul** respectiv, celelalte ziare nefăcînd nici speculaţii, nici investigaţii pe această temă. Deşi, în lumea de astăzi, vizita unui şef al serviciilor secrete în capitala americană poate fi mult mai importantă decît o grevă a drumarilor, iar vizita în România a unui înalt personaj NATO poate avea consecinţe mai profunde decît presupusa remaniere guvernamentală, gazetarul român e mult mai atent la actualitatea care i se oferă pe tavă, la vedere, decît la aceea care se construieşte cu abilitate în spatele întîlnirilor diplomatice. Asta, poate, şi pentru că încă n-avem analistul politic care să ştie să "citească" limbajul dublu al diplomaţilor adevăraţi, nici să facă conexiuni între un şir de vizite fără a cădea în speculaţia goală şi în scenaristica fantezistă. Chiar dacă acestea din urmă vînd ziarul şi se potrivesc mai bine orizontului balcanic. Drept probă stă chiar presa din ultimele zile, în care se vehiculează cu mari voluptăţi vreo douăzeci de nume care ar urma, zice-se, să iasă din sau să intre în guvern, să-şi dea demisia ori să fie promovate: **România liberă** crede că Mişu Negriţoiu va fi lăsat la vatră" şi îl "dă" posibil înlocuitor al lui Paul Everac pe Paul Anghel, **Evenimentul zilei** şi **Azi** anunţă demisia lui Mişu Negriţoiu şi a lui Dan Mircea Popescu, Adrian Năstase dezminte, în **Cronica română**, demisia acestuia din urmă, alte ziare prezintă lista celor "remaniabili" (Paul Teodoru, Negriţoiu, Florin Georgescu, Mircea Coşea) etc. Ceea ce oricum pare mai drăguţ şi mai profitabil decît să scrii comentarii acre despre strategiile NATO şi poziţia României în actualele transformări de ordin geopolitic. Şi, oricum, pentru un ziar care "ştie ce vrea", dacă grevă nu e, nimic nu e. Nici măcar remaniere... (M.V.)

Imaginea (c)are minte

Invitaţi:
- Ştefana STERIADE, sociolog;
- Călin DAN, critic de artă;
- George PETRE, specialist în publicitate

Dintre toate iluziile, cea mai periculoasă constă în a crede că nu există decît o singură realitate. În realitate, nu există decît diferite versiuni ale acesteia, dintre care unele pot fi contradictorii şi care sînt, toate, efecte ale comunicării şi nu reflectarea unor adevăruri obiective şi eterne.

Paul WATZLAWICK, *Realitatea realităţii*

"Poţi face orice cu mesajul care ţi se oferă"

Alex. Leo Şerban: Cu riscul de a călca pe nişte locuri comune, aş începe de la două constatări: pe de o parte, aceea că imaginea este "moneda de schimb" cu cea mai largă răspîndire şi, pe de alta, aceea că motivul penetrării sale în masă este ceea ce aş numi, între ghilimele, "transparenţa" imaginii: oameni care se îndoiesc de adevărul unor afirmaţii orale sau scrise nu pun la îndoială **imaginea** - uitînd, sau neştiind pur şi simplu, că aceasta este, de fapt, **mediată**, că ea ţine aşadar de un fapt de comunicare şi că, în ultimă instanţă, presupusa ei "inocenţă" este o iluzie... V-aş propune deci să vorbim despre o civilizaţie imagofagă (a noastră) ce nu are, în mare măsură, conştiinţa complicităţii la activarea resorturilor de iluzionare pe care le presupune o imagine.

Ştefana Steriade: Eu aş restrînge sfera la imaginea televizuală, pe care am studiat-o, şi aş spune că relaţia acesteia cu publicul este o problemă centrală.

În general, problema este construcţia realităţii de către televiziune. Întorcîndu-mă la anii 60 (pe care nu ştiu cîţi dintre dvs. i-aţi prins), îmi amintesc de fascinaţia pe care o exercita TV exact în sensul în care aţi vorbit - acela de fereastră spre lume, ubicuitate, posibilitatea de a fi prezent la toate evenimentele, să asişti la asasinarea lui Kennedy ş.a.m.d.; prin urmare, era un mod de a percepe TV ca realitatea care venea în casele noastre, ne făcea prezenţi la tot ce se întîmpla.

Această epocă de fascinaţie a trecut, şi în momentul de faţă există cercetări foarte minuţioase, făcute în Anglia şi ţările scandinave, care vin să demonstreze contrariul, iar părerea care se constituie este că realitatea construită de TV este una schematică, fragmentară, unilaterală, şi că ea poate să dea o viziune distorsionată, mergînd pînă la mistificare. Vreau să spun că revoluţia din decembrie '89 şi războiul din Golf au fost cele două evenimente care au constituit o răscruce în cercetarea şi în atitudinea faţă de medii, în general, şi că nu mai poţi să lucrezi astăzi în acest domeniu omiţînd realitatea implantată în opinia publică internaţională în legătură cu aceste două evenimente şi marile discuţii, şi chiar dispute metodologice pe care le-au avut ziariştii în legătură cu războiul din Golf. Acum, aş veni la problema pe care o pune televiziunea română, pentru că dacă într-adevăr nu mai putem să contăm pe TV ca un purtător de realitate obiectivă, cît mai aproape de realitatea adevărată, cum se comportă televiziunea română - care este distanţa dintre realitatea românească şi felul în care este ea transmisă pe postul naţional...?

George Petre: Dacă-mi permiteţi, aici aş dori să amplific puţin. Problema cu TV este internaţională, realitatea fiind un lucru şi ceea ce se televizează, ce se alege, montajul etc. - cu totul alt lucru... Este limpede că este vorba de o abstracţie enormă. Dar eu nu aş învinui numai TV: mă uit, în general, la orice fel de imagine, de la cea mai abstractă imagine artistică la cea comercială (Marlboro sau Coca Cola) - toate au, generic vorbind, acelaşi impact, creînd o realitate pe care noi, în mod greşit, o luăm ca realitatea însăşi.

Alex. Leo Şerban: Da, însă eu aş zice că în cazul publicităţii lucrurile sînt mai simple şi mai limpezi: este evident că producătorul respectiv vrea să-şi vîndă acea imagine - deci, el o face cît mai frumoasă, cît mai atrăgătoare, avînd tot interesul să-şi vîndă bine marfa: el creează acea realitate iluzorie, să zicem idealizată şi, din acest punct de vedere, lucrurile sînt cinstite - ştii că ceea ce ţi se oferă este în acest ambalaj mirobolant, îl cumperi sau nu, te priveşte. În momentul în care ai de-a face cu ştirile de la "Actualităţi", să zicem cu live-ul uneori - percepţia se schimbă, însă, după părerea mea, nu la nivelul celui care produce aceste evenimente mediatice, ci la nivelul celui care le receptează: pentru că omul este obişnuit să ia ştirea drept un fapt absolut cert (doar "îl vede cu ochii săi"!?) şi această modalitate de a prelua un produs fără a fi conştient de ideologia lui subiacentă, de tipul de discurs pe care-l încapsulează este profund dăunător: în fond şi la urma urmei, după o zi de filmare se reţin acele secvenţe "expresive" - fie artistice, fie, în cazul "Actualităţilor", un melanj de expresivitate şi de vandabilitate, adică imaginile şocante! Or, este tot un fel de publicitate - mentalitatea care stă la baza prezentării acelui eşantion din realitate ţine tot de marketing, dar este un marketing asumat de cei care-l fac, nu şi de cei care-i receptează efectele!...

Călin Dan: Eu cred că este asumat la fel de bine şi de receptor! Nu este nici o contradicţie: mentalitatea receptorului este una şi aceeaşi, şi este una pasiv-masochistă... Mă rog, masochistă în sens pozitiv, pentru că el îşi caută "binele": omului îi place să i se prezinte un lucru cît mai bine ambalat pentru a fi convins să-l cumpere, după cum îi place să privească toate catastrofele ştirilor ş.a.m.d. într-un ambalaj şocant, nu neapărat pentru informaţie...

George Petre: În Vest, programele de informaţii au ceea ce se numeşte **"ratings"** – fiecare se bate pentru publicul – de-ora-şase, să zicem: cel care prezintă un calup mai senzaţional, mai dramatizat, care-şi face un marketing mai bun - are publicul de partea sa. Ştirile devin un produs.

Călin Dan: Asta e un rezultat al confortului, adică: eu stau acasă şi vreau să fiu distrat.

Ştefana Steriade: Simt nevoia să vă contrazic: vorbeaţi de masochism, eu aş zice că, dimpotrivă, receptorul este atît de dornic să asimileze un mesaj agreabil şi netraumatizant încît el este în stare să transforme un mesaj negativ într-unul pozitiv numai pentru confortul său! Nu există domeniu al libertăţii mai nelimitat ca receptarea - poţi să faci în intimitatea ta orice cu mesajul care ţi se oferă!

George Petre: Este limpede că receptorul doreşte să fie sedus de imagine.

Alex. Leo Şerban: De la asta se şi porneşte! Dar asta ne readuce la întrebarea iniţală: ce încredere poţi avea într-o imagine care poate să provoace reacţii atît de diametral opuse - **aceeaşi** imagine, vreau să spun? Ceea ce pe mine mă oripilează, altuia îi provoacă delectări perverse... Am auzit deunăzi pe un post de radio străin ştirea cum că pe piaţa casetelor porno din Germania circulă filme video înfăţişînd violul, şi apoi uciderea unor femei musulmane din Bosnia - şi că aceste casete se comercializează! Aici se amestecă "faptul divers" de la "Actualităţi" cu un home-movie erotico-atroce...

Călin Dan: Intră în zona horror-erotică, şi pînă la urmă ajungem la punctul de pornire, şi anume că "Actualităţile" înseşi, care se-nvîrt în zona acestui **horror**, sînt un fel de divertisment. Şi eu nu cred că, pe termen scurt, receptorul poate fi suspectat că priveşte altfel la "Actualităţi"; pe termen lung intră în discuţie strategia - dar strategia nu-i aparţine privitorului, ci producătorului, iar pe termen şi mai lung, urmează decodificarea unor analişti, care merg pe cele două planuri paralele - ale strategiei şi ale receptării acestei strategii... Deci sînt trei timpi.

Revoluţia în direct

Alex. Leo Şerban: Pentru că vorbeaţi de momentul decembrie '89, haideţi să ne întoarcem puţin la el, la ceea ce s-a numit "imaginea revoluţiei"... Or, nu numai la noi, ci în Franţa mai ales, analişti foarte subtili au căzut în capcană. Ar trebui să discutăm cum, dintr-odată, televiziunea română care, după cum ştim, decenii de-a rîndul a fost profund ideologizată, fiecare cadru trebuia într-un anumit fel construit - pentru că exista acolo un cod care funcţiona fără ştiinţa operatorului, el respecta pur şi simplu un canon! - cum, deci, această TV întepenită, pe care nu dădeai doi bani, la care nu se uita nimeni... brusc devine catalizatorul "energiilor revoluţionare", şi nu vă mai continuu clişeul! Încă de la prima intrare în cadru, a lui Dinescu, Caramitru et comp, s-a produs un fel de **baleiaj isteric al ecranului,** în care, pentru prima oară, apăreau în cadru nişte anonimi, o mulţime în dezordine, nerasă, prost îmbrăcată; părerea mea este că tocmai acest baleiaj simbolic, nonconformist, "profund democratic", a creat încrederea de care era nevoie pentru ca TV să aibă impactul cunoscut: o schimbare de cod, în fond. Dacă nu se spărgea codul vechi, era imposibil să creditezi TV: vă amintiţi cît de ridicoli erau vechii crainici, cu cravată şi costum, în mijlocul acelor oameni!...

George Petre: Ce mă întreb eu este cum s-a întîmplat ca acest element ceauşist de care-ai vorbit, atît de structurat, de rigid, a decis să deschidă porţile pentru a da veridicitate acestui eveniment?

Ştefana Steriade: S-a produs o explozie a structurii televiziunii ceauşiste, prin apariţia acelei populaţii în faţa camerei - care nu mai erau nici crainicii, nici profesioniştii TV, putea să fie oricine ajungea în faţa TV! Năvălirea aceasta a deschis o cu totul altă perspectivă televiziunii - pe care pe urmă am ratat-o, din păcate, pentru că a revenit perioada anilor '60-'70, adică s-a reintrodus divertismentul... A fost un rateu foarte dureros, o **spargere a cadrului** pe care nu am putut-o menţine, sau nu am putut-o transforma într-un cadru democratic.

Călin Dan: Explicaţia mi se pare bună, eu i-aş da o singură etichetă: a fost un fenomen de **purificare.** Într-adevăr, cum spunea d-na Steriade, lumea a invadat ecranul; că lucrul acesta a fost vernacular sau nu, mă interesează mai puţin, ceea ce mă interesează este că pasul imediat următor a fost foarte structurat: adică imediat după aceea, şi imediat în continuarea intrării neprofesioniştilor în cadru, a început să se producă, suspect de rapid aş spune, o **restructurare destructurată** - adică aparenţa destructurării se menţinea, dar dacă ne uităm acum la acel film observăm un leitmotiv: omul cu privirea rătăcită care apare în cadru şi spune că se trage nu ştiu de unde, băieţii care stau smirnă cu drapelul în spate şi în faţă apare cîte un personaj care trebuie să spună ceva... din nou apare un mesaj fulminant de la tineretul judokan care vrea să apere la metrou sau nu-ştiu-ce! Lucrurile erau clar ordonate în menţinerea isteriei, în canalizarea populaţiei într-un loc sau altul pentru accentuarea dezordinii şi a impresiei de luptă - după mine, era o structură destul de abil instituită şi menţinută în decursul perioadei...

Ştefana Steriade: De la un moment dat...

Călin Dan: Destul de rapid! Chiar introducerea lui Brateş - care era un profesionist, dar un profesionist fără faţă... Adică, ştia să lucreze profesionist, să vorbească în media, dar în acelaşi timp n-avea faţă, n-avea identitate din trecut!

Apoi, toată treaba aceea cu stingerea luminii, "sîntem atacaţi" - dacă ne gîndim la starea tehnologică a TVR, la ce se întîmplă acolo, ne dăm seama că e o făcătură destul de abilă...

Ştefana Steriade: Dar cine? cine erau creierele care puteau...

Călin Dan: Doamnă, îmi pare rău, dar asta e o întrebare pe care ar trebui s-o puneţi la Parlament: eu nu am făcut decît să constat anumite lucruri şi să le filtrez prin sistemul meu de analiză - să observ în ele repetitivităţi, leitmotive.

George Petre: Aici eu revin la acel element de simulare pe care-l regăsim în alte domenii - în artă, publicitate, în alte genuri în care este folosită imaginea: ajungem adică, din nou, la întrebarea: "Cît de inocentă este această imagine?". Or, în momentul în care o montezi, nu se mai poate vorbi de nici un fel de "inocenţă" - mai ales în ce priveşte războiul din Golf şi revoluţia de aici, unde există manipularea clară a imaginii şi a informaţiei: prin simplul fapt că există, imaginea este vinovată!

Călin Dan: Revenind la întrebarea ta - "Cum de-a fost creditată TVR în momentul revoluţiei?" -, trebuie spus că TV ca mediu, şi televizorul ca obiect a continuat să funcţioneze foarte activ în anii '80, prin simplul fapt că s-a găsit o alternativă în televiziunea bulgară, în sateliţi etc.

Alex. Leo Şerban: Eu nu mă refeream, firește, la televizor ca obiect - ci la afazia de mesaj în care se scălda TVR: nu e greu să ne imaginăm reacţia telespectatorului român în faţa acelei transmisii în direct - însuşi orizontul său de aşteptare era pregătit de afazia anterioară la explozia care a urmat - şi care, repet, a fost şocantă nu numai pentru el...

Ştefana Steriade: Eu cred că în nici o televiziune nu s-a mers atît de departe! Este o întrebare fundamentală, dacă a fost vorba de o luciditate a cuiva, sau a cîtorva minţi care au organizat totul...

Alex. Leo Şerban: Asta vroiam să vă întreb şi eu, dacă e aşa cum spune Călin, că totul a fost atît de bine cronometrat şi sforile trase atît de bine, sau dacă nu era vorba pur şi simplu de rutina tîmpă a unor meseriaşi...

Ştefana Steriade: Exact!

Alex. Leo Şerban: ... dacă toată acea scenografie şi "scenariu" nu erau pînă la urmă reflexul unor "profesionişti"...

Călin Dan: Din punct de vedere al imaginii, sigur că da: pentru că imaginea era structurată într-un anumit fel, şi era rutina unor oameni care lucrau de decenii acolo; din punct de vedere al filtrării informaţiilor şi al accesului în studio, am îndoieli - eu de-aici pornesc. Doi la mînă, dacă acceptăm această ipoteză (deşi eu sînt sătul de "teoria conspiraţiei"!), cred că nişte analişti ar trebui să-şi pună o întrebare destul de utilă: modul în care a fost dezactivată TVR în ultimul deceniu al guvernării lui Ceauşescu, şi modul cum a fost ea brusc reactivată şi readusă ca primă instanţă în România, după '89 încoace - deci întrebarea ar fi: cum e posibil ca nişte oameni care pînă la 22 decembrie s-au comportat ca nişte cizme, să se comporte după aceea atît de bine? Cînd s-au comportat deliberat? Mica mea teorie e că s-au comportat deliberat în ambele cazuri.

"TVR este o televiziune anti-imagine"

Ştefana Steriade: Eu aş spune că TVR este o televiziune anti-imagine: gîndiţi-vă că ea **se îneacă în texte!** "Imaginea" ei este crainicul care citeşte textele. Sau vin liderii politici şi fac acelaşi lucru! Pot să vă spun că principala sursă de informaţie în România rămîne TV, că după două sondaje efectuate, în jur de 40 la sută din oamenii care privesc "Actualităţile" cred în obiectivitatea lor şi că, în general, în toate perioadele de criză pînă în mai '93 - tratativele cu sindicatele, cînd nu ştiu ce s-a întîmplat -, TVR a fost decisivă în informarea publicului - ea, şi nu presa pluralistă! Să luăm greva minerilor, sau a mecanicilor de locomotivă; în prima, a fost construit un erou al grevei. Toate reportajele de TV, cu o singură excepţie - Radu Nicolau -, s-au concentrat pe Miron Cosma.

Călin Dan: Şi-n felul ăsta a fost eludată complet problema.

Ştefana Steriade: A fost dedramatizată! Asta a fost procedeul

TV - care este rudimentar, dar şi vicios: într-o stare de conflict maxim, punîn-du-l pe Cosma să vorbească, şi pe Văcăroiu să-i reziste, ai dedramatizat o situaţie care putea să devină explozivă!...

George Petre: Televiziunea, ca mediu, are nevoie să focalizeze ceva, să personalizeze; dacă ne-am uita peste tot, vedem că TV are nevoie de o singură persoană (spre deosebire de cinema, unde poţi arăta hoarde de mineri într-un travelling), are nevoie de un erou! Povestea minerilor, ca şi cea a mecanicilor, nu poate fi spusă decît din punctul de vedere al unui singur om: este un proces de identificare.

Călin Dan: Dar aici se putea aplica şi altă strategie, adică - să fracţionezi acest personaj unic în n personaje, să discuţi cu staff-ul lui Cosma, să discuţi cu analişti politici sau cu economişti care să-ţi spună repercusiunile problemei!

George Petre: Televiziunea construieşte consensul - dar el poate fi construit dintr-o mie de puncte de vedere divergente! Are nevoie de consens, are nevoie să transmită ştiri - dar ştirile nu sînt făcute dintr-o mie de puncte divergente...

Călin Dan: Deci, dacă lucrul se întîmpla în zona minieră a Statelor Unite, CNN-ul ar fi făcut la fel - ar fi căutat liderul sindical...

George Petre: ... Şi dacă nu ar fi existat, l-ar fi construit!

Ştefana Steriade: Dar a oferit o imagine mistificată! Există o limită...

Alex. Leo Şerban: Există, într-adevăr, o minimă "limită": în orice TV profesionistă - deci nu e cazul TVR! -, în momentul în care alegi ce dai pe post, alegi ceea ce este esenţial pentru ştirea respectivă! Nu alegi deci acel segment de imagine care-ţi serveşte ţie discursul - or, este ceea ce s-a întîmplat în TVR (să nu uităm "episoadele" cu Piaţa Universităţii, că nu s-a putut filma că era "ceaţă" etc!), care arătau că orice este posibil din punctul ăsta de vedere. E ca şi cum, la un discurs al lui Ceauşescu, s-ar fi filmat doar ultimele rînduri răzlеţe de oameni şi-apoi ar fi transmis un mesaj spunînd: uite cîţi oameni sînt la miting! Este nu numai aberant, dar şi imoral -, şi, profesionist vorbind, dacă nu ai în vedere o diversiune, este ceva ce nu se face! Sigur că alegi – alegi imaginea cea mai expresivă, cea mai telegenică, dar nu alegi imaginea care neagă conţinutul acelui eveniment!

Ştefana Steriade: TVR a negat conţinutul evenimentului din Valea Jiului! Există un grad de manipulare care trece dincolo de orice normă deontologică...

Călin Dan: Adică, în orice televiziunea există un grad de manipulare pentru vandabilitate, şi altul de ordin politic: se pare că la alţii "farmacia" asta e mai bine reglată - la noi, e-n doze industriale...

Imagine-document, imagine privată, imagine publicitară

Alex. Leo Şerban: Pentru că ne învîrtim, pînă la urmă, în jurul problemei imaginii-document, v-aş întreba care sînt şansele unor surse de imagini perfect credibile, însă particulare, întîmplătoare (cum a fost, în Statele Unite, cazul Rodney King), să ajungă în faţa telespectatorilor cînd evenimentul încă nu s-a consumat? Mă gîndesc că la noi, de pildă, imaginile cu minerii au fost constant blocate - deci, care ar fi şansele ca într-o ţară fără exerciţiul democratic al Statelor Unite, şi fără zecile de canale paralele de acolo, asemenea documente să fie cunoscute?... (Mă tem că este o întrebare mai degrabă retorică...)

George Petre: Depinde de cît de puternică este imaginea în discuţie: atîta timp cît ea nu perturbează în mod semnificativ echilibrul puterii, există această osmoză cu ceea ce se permite să treacă prin barieră. Asta înseamnă că există un sistem flexibil, un sistem care permite schimbarea; evident că un sistem rigid va menţine un ermetism ce nu va permite alte imagini.

Vorbim, de fapt, de un război de imagini; imaginile mele împotriva imaginilor tale! Şi asta nu numai în domeniul televiziunii - în domeniul tuturor imaginilor: există un flux televizual, dar există şi imagini cinematografice sau publicitare, care au, fiecare, un scop. Ceea ce întreb eu: ştiind că toate acestea sînt dăunătoare, pentru că te separă de realitatea trăită, care ar fi alternativa lor? Răspunsul a fost: uite, eu îmi iau aparatul meu video şi îmi fac imaginile mele - şi, dacă aş avea un "public access" ca în Statele Unite, mi le-aş arăta pe acel canal care mi-ar permite-o...

Alex. Leo Şerban: Şi fiecare ar fi convins că imaginea lui este cea mai bună, cea mai adevărată etc.! Punctul extrem al acestei tendinţe ar fi ce se întîmplă tot în Vest - luarea în posesie a emisiunilor live de către nişte maniaci megalomani, fiecare cu un mesaj f.f. urgent de transmisie! Nu numai că imaginea este atît de puternică încît canalizează toate afectele – dar ea stimulează comportamente care alimentează imaginea însăşi.

Călin Dan: Am fost la o întîlnire cu proprietarii de sisteme de cablu din România, spre bucuria mea sînt destul de mulţi - în special în Transilvania, dar se extind în toată ţara... În paranteză fie spus, sigur că televiziunea prin cablu este o alternativă la cea oficială, şi cred că ea va funcţiona exact în zonele în care instinctul pluralist este mai mare - de pildă în Transilvania. (Dispui de publicitate pe zonă limitată - te interesează produsul x care se face la Cluj, şi atunci îl publicitezi pe zona Cluj ş.a.m.d.) În acelaşi timp, ca să-ţi cîştigi spectatori, mie mi se pare că nu numai divertismentul şi nu numai publicitatea sînt importante, ci şi genul de ştiri la care nu ai acces – şi i-am întrebat pe cei de-acolo : Domnule, aţi făcut un studiu de fezabilitate? Cîţi oameni ştiu engleza la dvs, cîţi ştiu germana sau italiana? Nu vi se pare interesant, dat fiind numărul mare de camere video în România, să daţi şi un timp pentru acces public? Oamenii erau complet nepregătiţi pentru astfel de întrebări, şi foarte mulţi erau împotrivă - în special cei din aripa "soft" a CNA-ului, care-au încercat să-mi închidă gura destul de violent...

George Petre: Problema este că aici nu s-a format încă publicul pentru acest gen de imagine - pentru film video experimental, de pildă, dar şi un larg segment de populaţie a cărei formaţie nu este pe direcţia mass-media.

Alex. Leo Şerban: Dar tu eşti specializat în publicitate, şi ce vreau eu să spun (lucru pe care l-ai observat cu siguranţă, în cele 7 luni de cînd eşti în România) este că reclamele de la TVR (foarte frumoase şi bine pieptănate), dincolo de strategia marketingului, ating uneori nişte cote de absurd destul de hilare - cazul celor care păstrează comentariul în engleză sau italiană! Care este eficienţa acelor reclame? Pentru cine sînt ele?

George Petre: Exact. Răspunsul este extrem de complex - trebuie să te uiţi la politica de marketing din afară, care sînt obiectivele lor în România, la cadrele lor (mulţi sînt destul de nepregătiţi, nu fac faţă unei politici foarte dure în Vest etc.). Ei văd totuşi piaţa asta ca pe o piaţă foarte primitivă, în care orice merge...

Ştefana Steriade: Dovadă reclama pentru ţigări, care este interzisă-n alte ţări!

George Petre: Absolut - orice merge!

Alex. Leo Şerban: Cum am primit deşeurile radioactive, de ce n-am primi şi deşeuri publicitare?!

George Petre: Exact aşa şi este - sîntem un depozit de imagini - junk, imagini care-au răsuflat sînt aruncate aici, unde lumea e-atît de înfometată de imagine! Căci, sub Ceauşescu, lumea nu a consumat imagini...

Ştefana Steriade, Călin Dan, Alex. Leo Şerban: Ba da - a "lui" şi a "ei"!

George Petre: Bun, desigur... Ceea ce este surprinzător pentru mine, este că noi consumăm foarte multă imagine, dar producem foarte puţin, ca naţiune! Oriunde în Europa de Vest, şi peste Ocean, vedem populaţia care-şi consumă propria imagine, ceea ce are un efect de feedback pozitiv.

În momentul în care noi ne vom defini ca piaţă, în momentul în care ne definim ca o piaţă de consumatori, ca o entitate cu o oarecare putere de consum, cu o oarecare putere de alegere, cu o oarecare putere de a merge pe un drum propriu, atunci vom fi luaţi în considerare. Atît timp cît nu producem, nu imagine, ci marfa pe care să ne bazăm imaginea - vom fi nişte consumatori pasivi care-ar înghite absolut orice...

(Ipoteticul) divan alternativ

Gîlceava înţelepţilor cu IMAGINEA

"Urmărea actualităţile la televizor. Nu vroia să vadă decît montajul imaginilor, aşa că nu o deranja să le urmărească fără sonor. E interesant cum îţi poţi da seama de ce se întîmplă în lume raportîndu-te numai la imagini".

Don DeLILLO

"Televiziunea nu cunoaşte noapte. Ea este zi veşnică. Televiziunea reprezintă spaima noastră de întuneric, de noapte, de cealaltă faţă a lucrurilor".

Jean BAUDRILLARD

"Imaginile stăpînesc realitatea într-o măsură extraordinară. Războiul din Golf pare astăzi mai puţin o angajare militară, cît un scenariu pentru o angajare militară; totul fusese scris dinainte şi ne-a fost arătat exact aşa cum fusese prevăzut... Şi e interesant să vezi cît de singuri s-au simţit oamenii din clipa în care războiul a dispărut de pe micul ecran. Erau cu toţii agăţaţi de el: veneau de la serviciu şi aprindeau televizorul - şi, dintr-odată, totul s-a sfîrşit. Asta a creat un gol imens în viaţa multora".

Don DeLILLO

"Oamenii trăiesc prin proiecţie bucuriile sau nenorocirile celorlalţi, şi asta-i împiedică să-şi elaboreze propria viaţă psihică. Imaginarul devine o cameră neagră. Avem de-a face cu noi specii de Hamlet - sedativele de-o parte, televiziunea şi imaginile ei de alta".

Julia KRISTEVA

"Cînd ne uităm pe CNN, nu vedem nimic. Nu există nici umbră de gîndire acolo. După o săptămînă nu mai e nimic de care să-ţi aduci aminte - un gol"

Jean-Luc GODARD

"Totul este reluat de simulare. Peisajele de fotografie, femeile de scenariul sexual, gîndurile de scriitură, terorismul de modă şi media, evenimentele, de televiziune. Lucrurile par să nu existe decît pentru această destinaţie stranie. Ne putem întreba dacă lumea însăşi nu există decît în funcţie de publicitatea ce i se poate face într-o altă lume"

Jean BAUDRILLARD

"O imagine este creată pentru a ne ajuta să gîndim. Dar astăzi noi nu mai gîndim, doar vorbim".

Jean-Luc GODARD

"(Sînt împotriva) unei anumite culturi a imaginii care încearcă să avanseze fără moralitate şi care este foarte competitivă, comercială; am impresia că imaginile noastre sînt din ce în ce mai mult făcute de publicitate... Toată cultura vizuală devine o cultură a publicităţii".

Wim WENDERS

"Spaţiile infinite ale lui Pascal au devenit publicitare."

Jean BAUDRILLARD

"Vedem imagini frumoase peste tot în publicitate. O imagine frumoasă nu este o calitate în sine... Imaginile frumoase eu le tai (la montaj), le arunc... O imagine frumoasă nu foloseşte absolut la nimic... Dacă îmi spuneţi că am făcut un film cu imagini frumoase, eu mă ridic şi spun: l-am ratat!".

Wim WENDERS

"În mod normal «Pînă la capătul lumii» ar fi trebuit să dureze cam şase ore, şi Wim (Wenders) a fost nevoit să taie foarte mult! Am văzut acum un an şi jumătate, la Berlin, în sala de montaj o versiune de nouă ore şi era magnific! Am petrecut toată ziua cu filmul..."

Peter HANDKE

"Din ce în ce mai mult, cinematograful se comportă ca şi cum ar pretinde că ne povesteşte ceva atunci cînd de fapt ni se dau nişte imagini care, prin efecte speciale, încearcă să le bată pe cele dinainte... La un moment dat, n-or să ne mai înfăţişeze nimic... Imaginile ne vînd lucruri - ele nu ne mai arată nimic. Cuvintele sînt singurul lucru care poate să ne salveze".

Wim WENDERS

"Copil fiind, am decis că lumea de pe ecran corespundea realităţii, în timp ce viaţa de zi cu zi nu era decît un western de serie B proiectat interminabil în jurul meu!"

Manuel PUIG

"**Dallas.** Scenariştii obligă pe fiecare dintre actriţele serialului de televiziune să joace scena morţii din piscină: încă nu ştiu care dintre ele va muri şi deci va dispărea din film... În cruzimea sa lipsită de artă, **Dallas**-ul este superior oricărei critici «inteligente» care i se poate aduce. De aceea snobismul intelectual îşi găseşte aici perechea".

Jean BAUDRILLARD

"Hollywood-ul reprezintă un fenomen de civilizaţie pe care sociologii nici nu-l bănuiesc - ei cred că starurile sînt o frivolitate, cînd ele de fapt corespund unor noi simboluri ale spiritului religios."

Manuel PUIG

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

"Imaginea fixează o infinitate de posibile; cuvîntul

"Cel mai frică i-a fost regimului trecut de fotografie"

- Convorbire cu Mihai OROVEANU -

Fotografia a fost întodeauna "manipulată", în măsura în care segmentul de realitate pe care-l cadrezi este rezultatul unei opţiuni... Primul reportaj **comandat** a fost cel a lui Fenton, chemat de Amiralitatea britanică "să depună mărturiile vizibile" ale situaţiei trupelor în timpul războiului Crimeei. Deci, cam pe la 1855. Motivul era că presa scrisese pînă atunci că totul era un dezastru, dezorganizare, erau epidemii, - ce mai, o imagine goyescă. Deci îl trimit pe-acest fotograf care-şi compune cadrele mişcînd trupele, alegînd unghiuri într-o regie în care totul era-n perfectă ordine - totul strict, "britanic" - , în orice caz, nu poţi să nu rămîi surprins de platitudinea acestui reportaj, care n-avea nimic din vioiciunea fotografiilor făcute în epocă de Popp de Szathmáry, de pildă! **Dar dacă nu cunoşti anecdotica asta din jurul "cazului Fenton", cum poţi să distingi documentul "cinstit" de cel trucat?** - Şmecheria e de nedecelat! (**rîde**) Dar vreau să-ţi spun un lucru: de nimic nu i-a fost mai frică regimului trecut decît de fotografie. După '49-'50, la noi fotografia intră într-un con de umbră, se aliniază unei imagistici proletcultiste care se va păstra şi care va face ca în ultimii ani - mai ales după 1970 - lucrurile să devină de o rigoare drastică (îţi amintesc de reportajele cu "strîngerea recoltei", care ani la rînd au fost practic aceleaşi imagini, de o stupiditate îngrozitoare); acelaşi lucru se-ntîmpla şi-n turism, unde cărţile poştale aveau crucea bisericii scoasă din cadru sau o anumită optică era interzisă pentru că "deforma" realitatea (obiectivele supraangulare de pildă). **De ce eşti reticent, ca să nu zic de-a dreptul alergic, la a pune legende fotografiilor?** - Legenda poate fi timpul şi locul. Atît. Unii o transformă într-un fel de "literatură" care "completează" imaginea - ceea ce mi se pare de prost gust. **În numărul trecut al** "Dilemei" **ai dat fotografiile lui Kudelka, din Praga '68.** - Da, pentru că sînt... totul e acolo. Lucrurile sînt în aşa fel alese încît îţi dai seama că omul ăsta a reuşit să fie unde trebuia în momentul în care trebuia, făcînd nişte imagini de o tensiune extraordinară! Deci ai acolo şi informaţie (de loc şi timp) şi, din punct de vedere componistic să zicem, au o greutate emblematică.... **Ştii că fotoreporterii francezi prezenţi aici în dec. '89 au căzut cel mai tare într-o plasă de acest tip.** - Ştiu foarte bine cum au căzut (aici ar fi o altă discuţie). Fotografiile adevărate ale acestui moment sînt mai puţin grăitoare; în general, cînd un fotograf merge într-o astfel de zonă "fierbinte', el e destul de documentat... La noi... mi-e foarte greu să reconstitui imaginea acelui moment numai prin fotografii - adică, n-a fost numai atît... I-a luat pe nepregătite; în Cehoslovacia lucrurile au fost mult mai clare. **Mi-e greu să sesizez deosebirea...** - Confuzia de la noi se prelungeşte şi-n fotografie. Nu e un lucru care să se petreacă limpede: unii contra celorlalţi. Vezi o masă exasperată, soldaţi dezorientaţi ... E foarte interesant că s-au scos din iconografia momentului aşa-zişii "teroriştí', pentru că de fapt nimeni n-a fotografiat niciodată un terorist! Dumnezeule mare, cine ştie cîte momente ciudate... Cred că ce s-a întîmplat atunci este perfect ilustrat de fotografii - care, sînt eliptice... **Ce părere ai despre ce se-ntîmplă-n perimetrul vizual contemporan?** - Mie mi se pare că există un limbaj de lemn al imaginii - mult mai periculos pentru că este mai greu de atacat; din nefericire, simptomele acestuia apar peste tot - nu numai în fotografie, dar şi în imaginile mişcate: vezi asta în portretele televizate, totdeauna sînt cam la fel, au acelaşi tip de lumină... cum se spunea între războaie, "lumina Rembrandt" (**rîde**) - sînt nişte scheme clasice care secătuiesc imaginea şi care dau pentru mine surprize foarte amuzante, în special prin obstinaţia lor... Uite, de exemplu la TV, cînd vezi un anumit personaj important care-şi împarte cadrul cu silueta Televiziunii şi nişte flori alături - fiind foarte riguros stabilite raporturile cadrului - , este fascinant (mai ales cînd urmăresc limitatul joc de mîini al celui care vorbeşte şi fixismul personalităţii lui, unde numai buzele freamătă nitel...), pentru că **nu e TV** - e prelungirea unei fotografii de-un prost gust îngrozitor... **Dar ea vrea să fie efigie! Nu crezi că e-un efort de efigie? Cele două feţe ale unei medalii...** - ... O simplitate de efigie care durează cinci, zece minute, într-un cadru fix! Această lipsă de concordanţă între puterea imaginii mişcate şi ce se-ntîmplă-n realitate, mie mi se pare foarte dură. Adică mi se pare apocaliptică această secvenţă de timp... Dacă închizi sonorul, ai impresia că omul ăla anunţă o catastrofă naţională! Că nu poate să spună decît lucruri foarte grave,"definitive"! Avem adică, o dată pe săptămînă, un 'apel către ţară': acest efort de efigie va ajunge foarte repede rizibil, cum au ajuns şi celelalte... Eu nu ştiu cum pot unii să-şi permită luxul să ţină atît de mult timp un cadru fix! **Eu cred că antecedentele sînt clare: mesajele de Anul Nou ale răposatului etc...** - Nu ştiu dacă ai văzut vreodată cum este mesajul Tronului în Marea Britanie: ar merita să vezi cum se mişcă aparatul în jurul personajului - altminteri, sigur, foarte respectuos. Intră într-un fel de firesc... în orice caz, îţi face personajul mai uman, mai simpatic. **La noi, cadrul e "bătut în cuie"...** - Eu găsesc că, are anumite conotaţii de tensiune: cui foloseşte această tensiune?! Şi în general, foarte multe din fotografiile care se publică, din imaginile care mi se oferă sînt în anumite scheme ("scheme tactice" ca să le spun aşa), în funcţie de importanţa personajului, de ce se-ntîmplă acolo... Eu cred că pot să dau în scris, pentru următoarele zece emisiuni de la TV, de la preşedinte pînă la ultima balerină, mişcările camerei - şi cred că marja de eroare nu va fi mai mare de zece la sută... Asta numesc eu "limbaj de lemn". Schimbarea vizualului, pentru publicul larg, nu numai că nu s-a produs, dar nici măcar nu s-a încercat. O imagine trebuie să dea de gîndit - să ceară şi să impună un registru de «provocări». Eh, nu găsesc aceste «provocări»... care înseamnă informaţie vizuală! Nu ştiu dacă ai observat - altă poveste care mă irită, şi pe care-o aştept la fiecare primire la aeroport... Deci se pune cadrul, există amorsa celui care întreabă - şi din cînd în cînd, pentru că se plictiseşte operatorul, mai ştie că are de filmat ceva, şi acel "ceva" este magnetofonul! Totul este la minima rezistenţă, iar minima rezistenţă înseamnă platitudine. Această platitudine e ca o **rigor mortis** pentru imagine.

A consemnat
Alex. Leo ŞERBAN

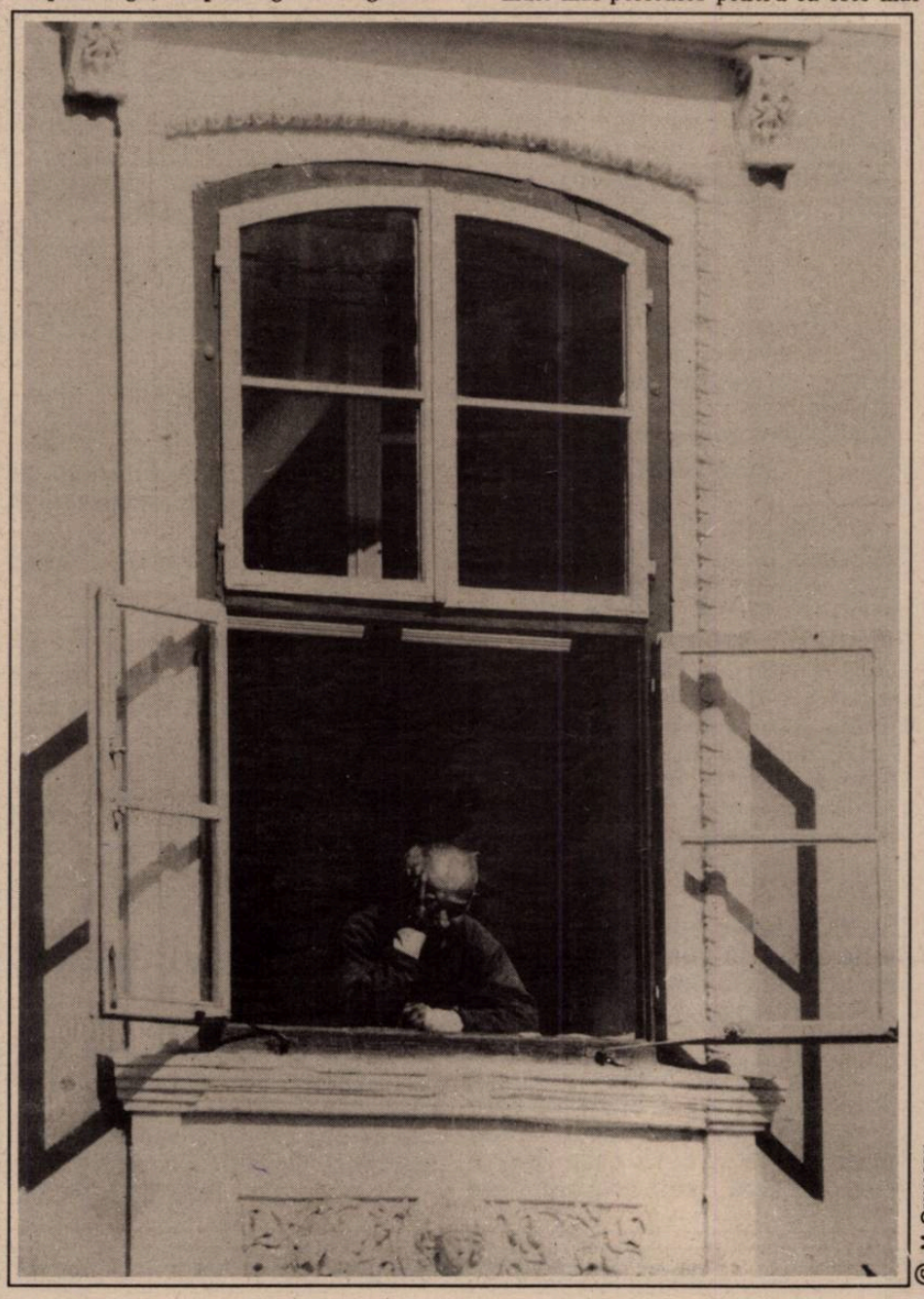

© M. Oroveanu

fixează o singură certitudine." (Roland BARTHES)

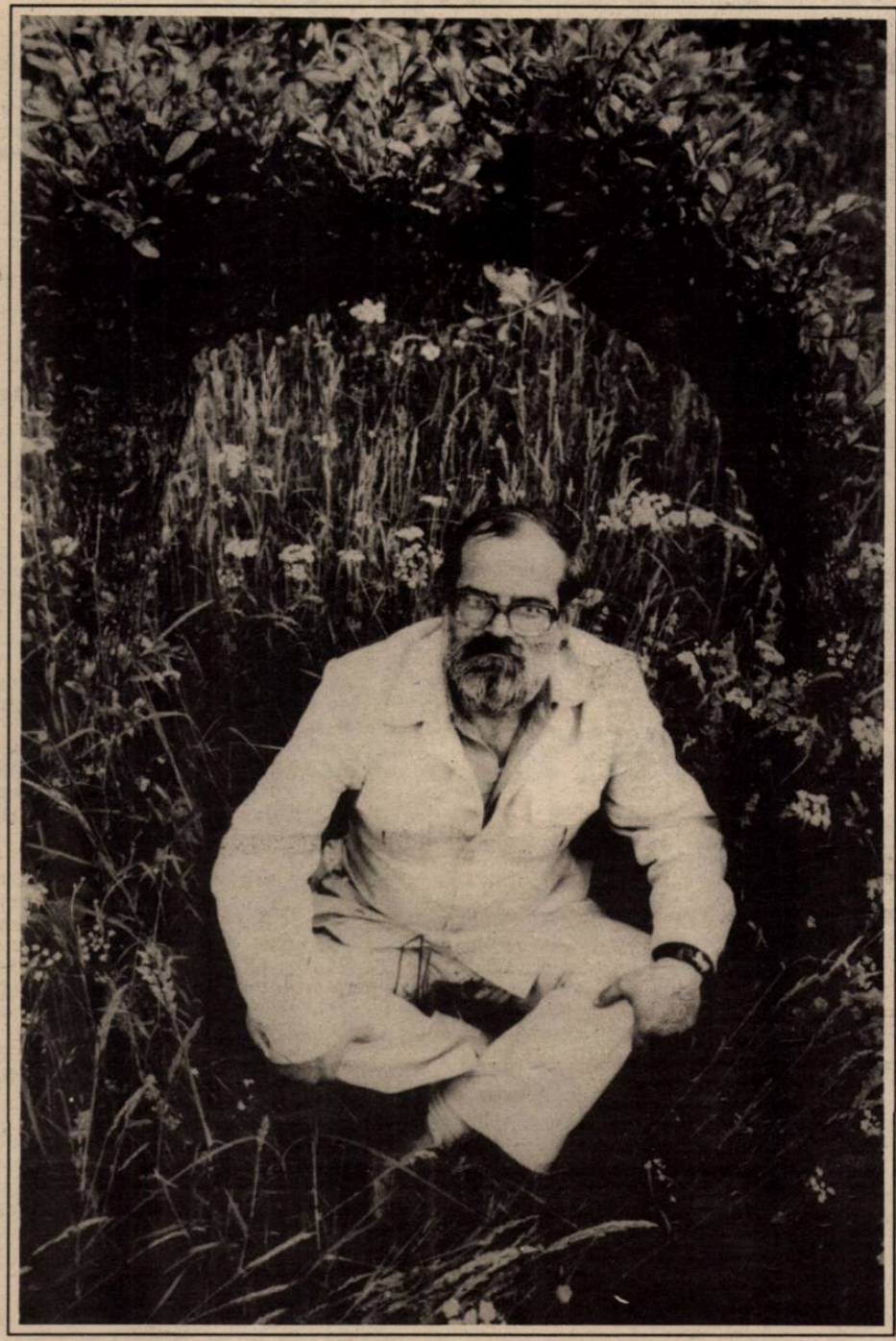

© M. Oroveanu

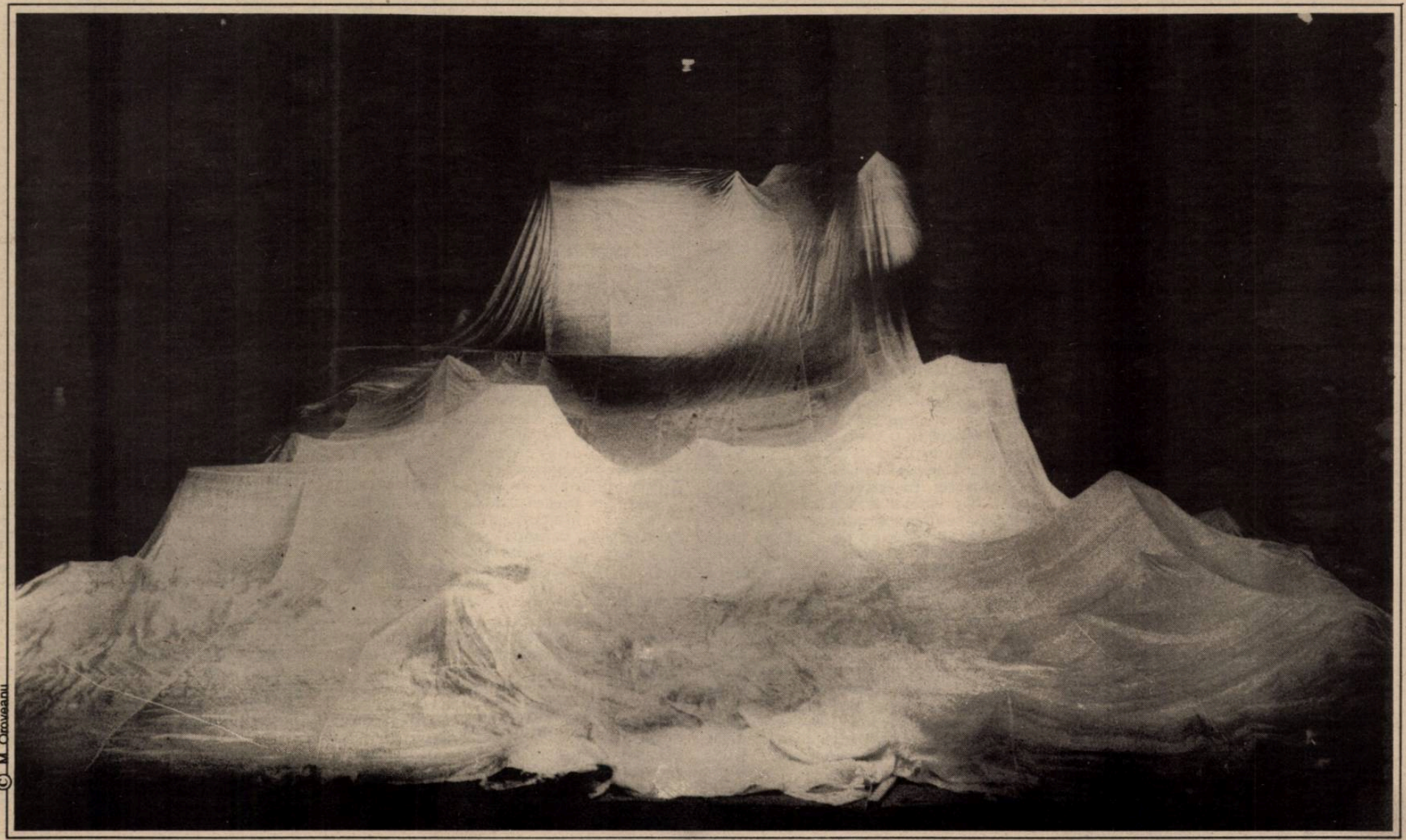

© M. Oroveanu

"Rezolvările sînt pe fundul sticlelor... sau la TV !" (HOMER Simpson)

Raţia de "Dallas"

Cel mai rău este cînd J.R. se umanizează: cînd îşi iubeşte mama, e fidel soţiei, se ocupă de educaţia copilului şi îşi consumă micul dejun fără să spună răutăţi sufocante. Din fericire aceste condiţii se reunesc rar. Orice s-ar întîmpla, J.R., cu aceeaşi monotonă energie, pune la cale planuri din care el să cîştige şi ceilalţi să piardă: bani, putere şi ce s-o mai găsi prin Dallas şi împrejurimi.

Sentimentul stenic pe care-l degajă acest serial este încrederea în om şi în capacitatea lui de a se purifica: după nenumărate dovezi de răutate înnăscută şi dobîndită, familia, partenerii de afaceri, femeile se aşează din nou la masă cu J.R., într-unul din restaurantele cărora am ajuns să le cunoaştem fetele de serviciu, şi o iau de la capăt, asigurîndu-ne de certitudini.

Doar realismul socialist mai pretindea personajelor sale reprezentative o asemenea energie: J.R. veghează la perpetuarea individualismului şi a liberei iniţiative prin fapte şi exemplu personal, fără a se lăsa influenţat nici de familie, nici de organismele guvernamentale, nici de soarta potrivnică. Şi oricît de puţin respect ar dovedi autorii serialului cu privire la minimul de logică pe care-l cere spectatorul (în Dallas nu poţi fi sigur niciodată că un personaj a dispărut sau a murit), faptul că J.R. este mereu acelaşi ne ajută să suportăm şi să acceptăm ca fireşti multitudinea de copii necunoscuţi, fraţi, unchi şi nepoţi, însoţiţi de femei iubitoare cu o rapacitate pe măsura iubirii.

Desigur e uşor de ironizat simplismul serialului şi felul cum în loc de orice trăire personajele îşi holbează ochii. Mai preocupat de eficienţă decît de subtilităţi estetice, candidatul la preşedinţie Ross Perot şi-a organizat campania electorală împrumutînd codul de imagini din **Dallas**. Un om de afaceri ultra-prosper care şi-a dobîndit bogăţia sfidînd birocraţia marilor corporaţii, cu un discurs electoral alcătuit din cifre, nu din idei. Nesusţinut de nici un partid, ci doar de telespectatorii transformanţi în militanţi. Perot a obţinut 17% din voturi, uimitor pentru un candidat independent. Clinton - un alt Bobby, însoţit de o Pamelă încă devotată - asigură continuarea serialului.

Ar fi o infinită aroganţă reducerea oamenilor politici americani la schemele din **Dallas**. Atît ar fi de observat: dorind să obţină voturi, ei sînt atenţi la imaginea pe care publicul o apreciază şi pe care e dispus s-o contemple la nesfîrşit. Nu pentru că e adevărată, ci pentru că oferă certitudinea că poate continua aşa şi în joia de după sfîrşitul lumii.

Magdalena BOIANGIU

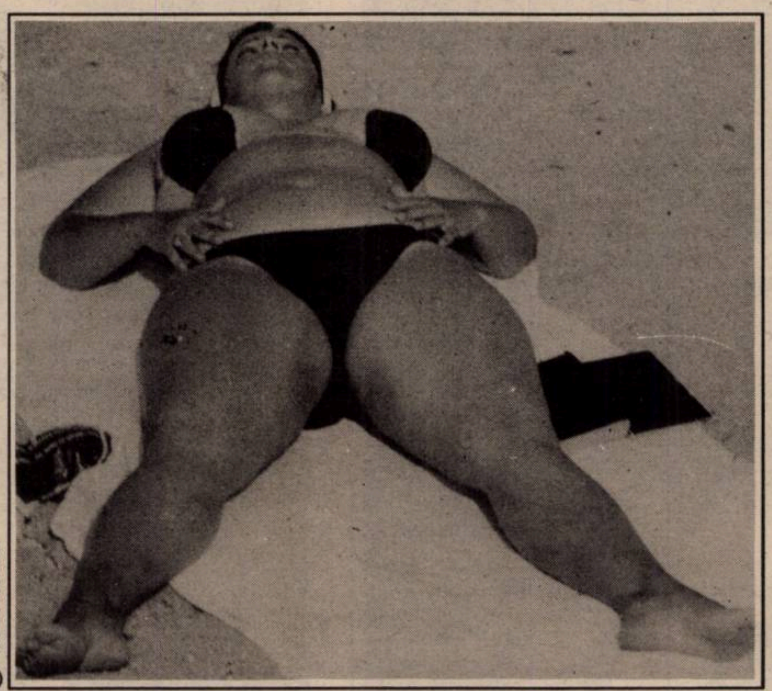

© M. Oroveanu

Arta video, fără ochelari de cal

"Istoria lumii poate fi povestită ca punerea la punct a unor ochi tot mai perfecţi înăuntrul unui univers în care avem întotdeauna ceva mai mult de văzut".

Teilhard de Chardin

Cînd la începutul anilor '60 membrii grupului artistic Fluxus din Germania occidentală au fost atraşi de imaginea electronică, noile tehnologii schimbaseră deja raportul dintre realitate şi reprezentare. Lumea era năpădită de imaginile cinematografului şi ale televiziunii care, prin forţa iluziei, tindeau să se substituie realităţii. Nici nu se mai punea problema obiectivităţii reproducerii întrucît televiziunea pretinde identificarea totală a imaginilor sale cu realul. Repede acaparată de industriile spectacolului şi ale mass-mediei, tehnica electronică dobîndea de fapt un îndreptar formal, limpede ca o carte de bucate. Cinematograful era de mult domesticit de fabricanţii tradiţionali care puseseră la punct schema conflict-criză-rezolvare: după o aşteptare destinată creşterii apetitului, spectatorul primeşte răsplata dulce a deznodămîntului. Se prefigura aşadar de pe atunci, din anii '60, un reţetar fix care întreţine o seamă de reflexe condiţionate ale spectatorului. Ca de obicei, artiştii care s-au apropiat de imaginea electronică au deschis o polemică împotriva spectacolului cinematografic şi a mass-mediei, împotriva ticurilor profesionale care duc la uzura imaginilor. Confundînd efectele acestei uzuri cu înseşi posibilităţile comunicaţiei vizuale, partizanii culturii scrise au tunat şi fulgerat împotriva tiraniei imaginilor. Imaginile ar anihila - spun ei - viaţa interioară, sufocînd meditaţia şi, în cele din urmă, cunoaşterea. Arta video ne apare ca un puternic argument contrar.

•••

Arta video nu este spectacol dramatic. Lipseşte suspense-ul, conflictul şi chiar povestea - în sensul ei literar. Preluînd datele cinematografului de avangardă al anilor '20, arta video cultivă colajul dadaist şi asociază imagini după alte criterii decît cele ale logicii simbolice. Ca spectatori "nu ni se cere să interpretăm sau să găsim un **înţeles** în aceste alcătuiri... Cînd imaginile apar dintr-o pată ceţoasă, de exemplu, nu ni se cere să interpretăm aceasta ca pe o metaforă a creaţiei divine sau ca pe o altă noţiune dramatică, ci, mai degrabă, ca pe o experienţă perceptuală în sine". (Gene Youngblood - **"Expanded Cinema"**)

•••

Există o "limbă de lemn" a imaginilor. În urma uzurii ele au căpătat etichete. Iată scrumierele pline de chiştoace care denotă trecerea timpului, iată metaforele şterse ale şabloanelor cinefile atîrnînd ca nişte cozi inutile, năpîrlite, în spatele imaginilor. Acest balast i-a îndemnat pe mulţi să acuze mesajul vizual de uniformizarea ideilor, cînd de fapt amestecul nociv al literaturii este cel care osifică.

În arta video imaginile se leapădă de haina lor conceptuală, primesc un înţeles nou în contextul secvenţelor diferite. Stan Brakhage - un cineast/artist - spunea: "Imaginaţi-vă lumea mai înainte ca la început să fi fost cuvîntul".

•••

Arta video este în polemică şi cu suportul ei tehnic, şi cu posibilităţile lui. Efectele speciale cu care ne hrăneşte publicitatea şi ceea ce se cheamă "music television" transformă receptarea într-o excitaţie pură a simţurilor. Îngurgităm imagini într-o stare vecină cu halucinaţia. Pentru a ţine privitorul în stare de veghe, producţiile artei video îi solicită participarea creativă şi refuză să devină o discotecă psihedelică.

•••

"Profitînd" de răspîndirea şi de domesticirea tehnologiilor, artiştii le folosesc ca posibilităţi de expresie **personală**. Lucrînd la periferia "marii industrii" ei creează opere artizanale, ca şi cum ar reda căldura unicatului unor utilaje de uzină. Domeniu marginal în care tehnica dobîndeşte o nuanţă subversivă, arta video şi cinematograful numit experimental au fost mereu privite din unghiul producţiei oficiale ca **underground**. Punct de vedere firesc, întrucît pelicula de 8 mm şi videocamerele de amatori fac cenzura aproape neputincioasă.

Situată în afara circuitelor oficiale de distribuţie, pulverizînd clişeele vizuale şi luptînd împotriva imaginii ca drog, arta video poate consola pe cei ce plîng pe ruinele Galaxiei Gutenberg, înfricoşaţi de spectrul imagocraţiei. Manipularea imaginii în mass-media este probabil nocivă, fără a justifica stigmatizarea imaginii înseşi. În multe limbi ale pămîntului **a vedea** înseamnă şi **a înţelege**.

Alexandru SOLOMON

Patañjali şi Televiziunea

Pravṛtty-āloka-nyāsāt sūkṣma-vyavahita-viprakṛṣṭa-jñānam. (1)

(Patañjali - "Yoga-Sutras", III (26).)

Una din puterile supranaturale obţinute prin tehnicile yoghine, descrise în partea a treia a tratatului lui Patanjali consacrat acestor "siddhi", este deci cunoaşterea la distanţă. Dincolo de aspectul amuzant al comparării performanţelor tehnologiilor moderne din telecomunicaţii cu **vibhuti** (manifestarea forţei divine) din **Yoga-Sutras**, persistă întrebarea: sînt oare aceste disponibilităţi de cunoaştere la distanţă puse la îndemîna oricui o transgresare a principiilor esoterismului, un fel de accident al sacrului revelat (în sensul cuvintelor evanghelistului "margaritas ante porcos"), sau sînt ele doar o lărgire profană a facultăţilor noastre de înţelegere a lumii, neavînd nimic de a face cu puterile super-iniţiaţilor?

Chestiunea este evident o oglindire metafizică a tulburării produse de un ritm prea rapid al transformărilor realităţii, la care omul secolului XX pare a nu mai face faţă. Sîntem prinşi într-un iureş de schimbări pe care nu mai avem timp şi forţă să le analizăm, să le plasăm cumva într-o schemă comprehensibilă.

Eu cred că o atare comparaţie trebuie luată foarte în serios. Un om îşi instalează un televizor. Ce aşteaptă el de la cutia cu ecran de sticlă? Aşteaptă să vadă în ea lucruri care se petrec la sute şi mii de kilometri de locuinţa lui, lucruri pe care nu le poate cunoaşte nemijlocit, dar a căror cunoaştere o consideră necesară. Televizorul devine un instrument de cunoaştere. Or, nu este cunoaşterea scopul suprem?

A deosebi sacrul de profan revine în ultimă instanţă la o opţiune a fiecărui individ. A considera "vederea la distanţă" (tele-viziunea) ca un lucru banal sau ca un lucru minunat, misterios este o chestiune de stare de echilibru, de integrare în cosmos, la fel ca interpretarea unei pietre ca fiind imaginea unui zeu sau ca fiind o ridicătură pe care te poţi aşeza ca să te reconfortezi. **In extremis**, un televizor poate fi o veioză care produce lumini colorate pentru ambianţă...

Sînt televizoman de cînd mă ştiu. Încă înainte ca părinţii mei să-şi poată permite achiziţionarea miraculosului aparat, obişnuiam să privesc ore întregi prin ferestrele vecinilor care aveau televizoare. Uneori eram invitat în case străine (de oameni care îmi înţelegeau pasiunea şi mi-o împărtăşeau), alteori eram alungat cu înjurături, ca un voyeur precoce. Ca să fiu sincer, chiar primele mele aventuri erotice s-au petrecut la lumina cenuşie a "micului ecran" (aici amatorii de psihanaliză ar putea face teorii savante). Cînd am avut în sfîrşit televizorul meu (cam la vîrsta de opt ani), renunţasem la orice joacă şi priveam hipnotizat programul TV de cînd începea pînă se termina, în fiecare zi. Cea mai dură pedeapsă pe care părinţii mei o puteau imagina era deconectarea televizorului. Era mai greu de suportat decît orice supliciu.

O adevărată redescoperire a televiziunii a fost pentru mine video-caseta. Într-o vreme cînd ţara în care trăiam era complet închisă, puteam vedea pe ecranul televizorului fragmente din lumea "de dincolo". Vizionările de video-casete erau adevărate evenimente. Într-o atmosferă quasi-religioasă de fum de ţigară şi miros de cafea naturală, urmăream împreună cu un grup de prieteni imagini şi evenimente îndepărtate, cufundaţi cu toţii într-un alt spaţiu, o lume liberă care se înfiripa doar în minţile noastre însetate de cunoaştere, de normalitate. O normalitate simţită acut, un fel de combustibil cu care trebuia să ne alimentăm pentru a supravieţui în lumea profund anormală în care eram forţaţi să trăim, o şansă pe care regimul comunist ne-o acorda inconştient, apatic, de a ne droga cu libertate. Totul părea să se întîmple după un plan divin: cînd au dispărut cărţile, au apărut maşinile de copiat; cînd au dispărut programele TV, au apărut video-casetofoanele. Şi viaţa putea continua, aşa căznit, împiedicat, printre cópii ale cópiilor lumii. Dar bineînţeles, toate astea n-ar fi avut nici o valoare dacă n-ar fi fost însoţite de sentimentul de participare la o taină, la un mare mister al revelaţiei adevărului lumii. Şi astfel televizorul redevenea cutia magică din copilărie, un mijloc de cunoaştere a unei lumi interzise, de cultivare a unei stări metafizice, aş spune. Pentru că după vizionare, stăteam de vorbă întorcînd pe toate feţele interpretările imaginilor văzute, fiecare detaliu era semnificativ, revelator.

Îmi vine greu să-mi imaginez cum ar fi acum viaţa mea fără existenţa acestui banal aparat. Cred că trebuie să ne temem de forţele dezlănţuite prin punerea la dispoziţie a acestei puteri magice de a cunoaşte lumea de la distanţă. Nu este un accident, în ordinea divină nu există accidente. Este pur şi simplu un dar al libertăţii de cunoaştere, de înţelegere a universului, pe care îl valorifică cine vrea şi cine poate, ca de obicei.

Nu-mi rămîne decît să vă doresc vizionare plăcută!

Florin DIMA

---

(1) Spre facultatea suprafizică lumina proiectînd, a subtilului, a ascunsului, a depărtatului cunoaştere (se obţine).

"Acesta este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut..." (Coloseni 1, 15)

Victoria Semnului asupra Simbolului (I)

– Convorbire cu Prea Sfinţitul CASIAN, Episcop Vicar al Episcopiei Dunării de Jos –

Rugăciunea de sfinţire a icoanei spune: "Doamne Dumnezeule, Tu ai făcut omul după chipul Tău; căderea l-a stricat; dar prin întruparea Hristosului Tău devenit Om l-ai restaurat şi astfel ai pus din nou pe sfinţii Tăi în Cinstea lor dintîi. Cinstim chipul şi asemănarea Ta şi, prin ei, Te mărim ca fiind Arhetipul lor."

ARIADNA ZECK - Prea Sfinţia Voastră, **"polul plus"** al **Dilemei** a pus în discuţie, nu o dată, "consecinţele" ce provin din demitizarea pînă la limită a artei sacre care decade pînă la nivelul unei simple arte religioase. Pagina de faţă ne îngăduie să reluăm dezbaterea. Iată de ce, mă adresez de data aceasta nu ierarhului dependent de formulele rituale exercitate zilnic în eparhia Dunării de Jos, ci teoreticianului-arhiereu preocupat de această pierdere treptată a simbolului liturgic, adică de actuala **criză a artei liturgice**.

Deci, după cum bine ştiţi, în timp ce al şaptelea Sinod (787) a formulat nu numai Canonul care hotărăşte cinstirea icoanei, ci şi felul în care trebuie ea contemplată: **"Nu recunoaştem în icoană nimic altceva decît o imagine reprezentînd o asemănare cu Prototipul. De aceea îi primeşte numele; numai prin aceasta ia parte la El şi pentru aceasta e vrednică de cinstit şi sfîntă"**,Sinodul de la Constantinopol (843) proclamă prin sărbătoarea **"Biruinţei Ortodoxiei"** icoana în sine, ca icoană a Ortodoxiei.

Pentru a putea fi apărate cu strictete aceste normative care demonstrează în fapt că **iconografia** (concept ce priveşte ordinea precisă imprimată repezentării figurate) s-a impus ca un sistem de semnificare, au apărut în veacurile al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea, cînd cunoaşterea Tradiţiei începe să slăbească, **erminiile**. Dintre cele 8 aceste manuale pentru iconografi cunoscute în manuscrise româneşti, cel mai interesant este, fără îndoială, cel al lui MACARIE (1805). În prefaţa versiunii sale, arhimandritul de Căldăruşani face următoarea precizare: erminia **"nu trebuie cunoscută doar ca un dicţionar"**, deoarece nu vizează numai **lexicul** picturii bizantine ci, în primul rînd, **sintaxa** ei. Cu toate că traducerea lui MACARIE ajunge în posesia lui NICOLAE THEODORESCU ZUGRAVUL, unchiul, maestrul şi apoi colaboratorul lui GHEORGHE TATTARESCU, acesta din urmă este pictorul care modifică erminia nu numai prin suprimarea scenelor narative din Vechiul Testament, dar mai ales prin înlocuirea icoanei cu imagini alegorice şi didactice.

Crede Prea Sfinţia Voastră că această **erezie** - în sensul în care a fost atinsă dogma - reprezintă în fapt criza artei sacre, care nu este una estetică ci una religioasă atîta timp cît ea a fost posibilă nu numai datorită scăderii numărului de călugări (în urma legilor promulgate de ALEXANDRU IOAN CUZA) din rîndul cărora au apărut altădată iconografii, dar mai ales al acelei laicizări a mentalităţii la nivelul comanditarului, adică al Bisericii?

PREA SFINŢITUL CASIAN, EPISCOP VICAR AL EPISCOPIEI DUNĂRII DE JOS: -Întrebarea formulată de dvs. - avea dreptate regretatul CONSTANTIN NOICĂ, atunci cînd acorda întrebării o mai mare atenţie decît răspunsului - mă scuteşte de a mai face unele precizări teologice în ceea ce priveşte icoana, iconografia, programul iconografic şi impactul acestora asupra spiritualităţii noastre.

Voi căuta pe scurt, doar să mărturisesc, în fond, ca om din interiorul Bisericii, ca sacerdot, aceleaşi îngrijorări cu cele ale intelectualului implicat şi iniţiat care doreşte să se poată ruga pe de o parte în faţa icoanei autentice, iar pe de altă parte să se reculeagă în sfîntul locaş, loc pregătitor al Împărăţiei lui Dumnezeu pe pămînt, "poartă a Cerului", "fereastră" deschisă spre veşnicie.

Rezolvarea deficienţelor în problema iconografiei ortodoxe presupune mult mai mult timp de analiză, multă pricepere, multă experienţă şi, de ce nu, multă iubire şi smerenie faţă de ceea ce ne legitimează în faţa lui Dumnezeu şi a lumii: icoana, frescele, într-un cuvînt arta sacră. Mărturie a credinţei profunde în iubirea lui Dumnezeu, icoana prin simplul fapt că tratează spaţiul şi timpul cu o deplină libertate, îl transformă pe meşterul-creator în adevărat "preot" al convertirii frumosului artistic natural în prezenţă iconică spiritualizată a chipului Mîntuitorului şi al aleşilor Săi, pentru ca omul credincios să poată urca neîncetat treptele spre desăvîrşire, prin urmarea modelului Desăvîrşit.

Imaginaţia evocatoare şi invocatoare se situează în zona creaţiei, mai puţin a Creatorului de frumos autentic

Pentru a putea răpunde la întrebarea dvs., trebuie să acceptăm din capul locului ideea teologului (occidental!) care susţine că **"iconografia este deodată viziune şi cunoaştere a lui Dumnezeu"**. Cu alte cuvinte, nici numai arta şi nici numai, teologia, în mod independent n-ar putea crea icoana. Se impune, aşadar, unificarea celor două dimensiuni. Acest lucru însă, nu e suficient. Trăind în Tradiţie, icoana reclamă întoarcerea la sursă, la origine, care este, precum se ştie, însăşi Întruparea Domnului.

Din păcate însă, astăzi, atît în Apus cît şi în Răsăritul ortodox originea oricărui act şi fapt, fie el cultural sau artistic nu mai este Hristos şi lucrarea Sa harică prin Biserică, cum ar fi firesc într-o civilizaţie aşa-zis creştină, ci societatea şi omul în sine. Prin viziunea sa despre lume şi lucruri, omul a devenit încet, încet un "dumnezeu", o sursă de inspiraţie şi de viaţă chiar şi în resorturile spirituale ale existenţei. Antropocentrismul ocupă de mult locul central în sfera preocupărilor culturale şi spirituale ale europenilor. Acest aspect a pus noi accente şi a adus corective şi în domeniul iconografiei ortodoxe. Fără îndoială că, atunci cînd omul îl înlocuieşte în mod deliberat pe Dumnezeu şi se plasează în starea de sursă de inspiraţie în cîmpul strict al practicii religioase - atitudine comparabilă cu adoraţia mistică - perpectiva este inversată, fără îndoială, locul înduhovnicirii fiind luat de secularizare, proclamîndu-se în acest fel victoria semnului asupra simbolului.

Timpul prezent, cu toate comandamentele lui trecătoare, se interpune în astfel de situaţii transparenţei şi perspectivei eternităţii. Această stare de lucruri s-a agravat odată cu pozitivismul secolului al XIX-lea, imaginaţia evocatoare şi invocatoare transmiţîndu-se nu de unde era autentică, ci de acolo de unde s-a părut c-ar putea fi. Odată cu aceasta, arta sacră s-a situat în zona creaţiei şi mai puţin în cea a creatorului de frumos autentic. În locul **icoanei**, locul haric al unei prezenţe personale, veşnice şi iubitoare, se aşează **tabloul**, care închide între cadrele sale părţi ale frumosului umanizat, naturalist academic, nicidecum însă **iconic**, adică transmiţător al harului lui Dumnezeu, care îndumnezeieşte umanul şi-l invită la transfigurare.

Părăsirea parţială a stilului Tradiţional iconografic din mănăstirile şi bisericile noastre se datorează, în primul rînd, slăbirii duhului ortodoxiei

Iată, aşadar, contextul în care şi la noi, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi mai cu seamă la începutul secolului al XIX-lea, arta bisericească a plătit tribut schimbării de mentalitate marcată puternic, de ce nu, de handicapul - pe care îl resimţim şi astăzi - faţă de "superioritatea" artei Occidentului. Cred că, părăsirea parţială a stilului Tradiţional iconografic din mănăstirile şi bisericile noastre se datorează, în primul rînd, slăbirii duhului ortodoxiei impus de curentul aşa-zis umanist, care a determinat, nu în ultimul rînd şi o nouă atitudine faţă de Biserică. Apoi, faptul că noua societate a pus pe picior de egalitate locaşul cu casa particulară, a atras ca pe o consecinţă imediată laicizarea conceptului de icoană, care a încetat, în parte, să traducă mesajul mistic al prezenţei de Dincolo, acesta fiind înlocuit prin acea "înţepenire" prin culoare a trăsăturilor carnale ale realităţii de aici.

Contrar decadenţei academismului laicizant, icoana bizantină în autenticul ei mistic şi practic, este opera plinătăţii duhovniceşti a imaginii Împărăţiei lui Dumnezeu pe pămînt, deoarece este realizată prin conlucrarea tuturor factorilor ce determină raportul de comuniune şi prezenţă între **semnificant** şi **semnificat**: acurateţea credinţei, sfinţenia vieţii iconografului, credibilitatea sa profesională şi dărnicia donatorilor. Numai într-o astfel de conlucrare responsabilă, factorul spiritual şi cel material se coagulează într-un element constitutiv al Bisericii, care a fost în Evul Mediu voievodal românesc nu una a clerului şi alta a laicilor, ci pur şi simplu una a comuniunii. Instituţionalizarea ei însă, vizează doar latura administrativă şi nicidecum pe cea teologică-duhovnicească.

Şcola modernă de pictură iniţiată de NICOLAE THEODORESCU ZUGRAVUL şi continuată de GHEORGHE TATTARESCU este tocmai expresia disocierii - la nivelul imaginii - divinului de uman. În locul redării imaginii Împărăţiei lui Dumnezeu pe pămînt, a "Cerului pe pămînt" prin icoană, "Cerul" a luat înfăţişarea pămîntescului. În locul înduhovnicirii prin icoană s-a idealizat chipul omenesc în naturalismul său laic.

La această stare de lucruri s-a putut ajunge numai prin "duhul laicizant" al reformelor instituite de ALEXANDRU IOAN CUZA, care a redus drastic, în timp, numărul călugărilor şi care a limitat, mai ales, mijloacele materiale ale Bisericii, fapt care nu a mai permis continuarea activităţii şcolilor de "zugrăvie" de pe lîngă mănăstiri. Deci, atît dizolvarea cadrului spiritual, cît şi anularea mijloacelor materiale ale Bisericii au fost şi sînt, în fond, principalele cauze care au denaturat pictura autentică - cea bizantină - dînd posibilitatea înlocuirii ei cu una "realistă" care traduce în fapt mentalitatea **acelor** şi **acestor** vremi.

Aşa cum icoana nu este un obiect de artă aparţinător unei şcoli sau alteia, ci Chipul Fiului lui Dumnezeu Întrupat, tot aşa şi frescele din biserici trebuie să depăşească nivelul acelui - să-i zicem - "catehism" în imagini, ridicîndu-se pînă la nivelul conceptului: "ferestre" deschise înspre împărăţia lui Dumenezeu.

Problema problemelor în ceea ce priveşte pictarea bisericilor noastre ortodoxe este artistul însuşi

Arta pictării presupune nu numai revenirea la credinţă, ci şi competenţa artiştilor de a (re)crea modelele ce s-au impus de la sine. Ştiu că se va reproşa faptul că trăim într-o lume care dă mai multe şanse artistului în a-şi manifesta creativitatea. Este adevărat! Dar pentru aceasta sînt multiple posibilităţi de afirmare a sa în domeniul mai larg artistic; în privinţa artei bisericeşti autentice însă, **icoana inspiră arta** şi nu invers. Deci, problema problemelor în ceea ce priveşte pictarea bisericilor noastre ortodoxe este artistul însuşi.

Iată, foarte pe scurt, ce îi cere **Erminia** celui ce "voieşte" să deprindă meşteşugul "zugrăviei" sacre. Mai întîi, reale calităţi artistice, deci darul pictării: **"Cel ce voieşte a deprinde meşteşugul zugrăviei, mai întîi să se călăuzească singur desenînd simplu şi fără măsuri cîtăva vreme, pentru ca să capete o oarecare îndemînare şi să se arate priceput."** Ceea ce este însă foarte important este înduhovnicirea sa: **"Apoi să se facă pentru el această rugăciune către Domnul Isus Hristos în ziua de Paşti, după Slujba vecerniei, în prezenţa meşterilor şi calfelor. Ucenicul să se închine înaintea icoanei Născătoarei de Dumnezeu numită "Povăţuitoarea", iar preotul să rostească rugăciunile..."** Faptul de a fi atent la instruirea religioasă cheamă şi pe viitorul pictor la "iluminare" prin întărirea credinţei: **"Stăpîne, Dumnezeu al tuturor, luminează, înţelepţeşte sufletul, inima şi cugetul robului tău... şi mîinile lui le îndreptează fără de prihană şi prea bine a zugrăvi Chipul asemănării Tale şi al prea Curatei Maicii Tale şi al tuturor sfinţilor într-a Ta slavă şi întru strălucirea şi frumuseţea Sfintei Tale Biserici şi spre iertarea păcatelor acelor ce cu cinstire cuviincioasă le aduc acestora închinăciune şi cu bună cucernicie le sărută şi cinstirea către însuşi Întîiul Chip înfăţişat o înaltă..."**

Ultima "povăţuire" rezumă tot ceea ce este de cuviinţă a înfăptui înspre a deveni un pictor bisericesc autentic: **"Iară Tu, o iubitule, ia bine aminte, necruţînd osteneala, ci cu prea multă rîvnă şi hărnicie să te iscuseşti şi deplin să înveţi meşteşugul acesta, pentru că fiind de la Dumnezeu orînduit, acesta esta dumnezeiesc lucru."**

Numai depăşind aceste trepte iniţiatice, încununate prin asceza iconografului, prin acea "postire a ochilor", icoana se va putea din nou supune regulilor transcedentale ale viziunii ecleziastice, moment în care starea de laicitate a picturii noastre bisericeşti va fi depăşită.

Galaţi, 10 august 1993
A consemnat
Ariadna ZECK

Kitschtesenţe

Hibrizi de sunet şi lumină

Ştiţi ce este un film-diaporamă? Dacă nu, o să vă explic. Adică o să vă exemplific cu ceea ce s-a numit "Filmul-diaporamă Eminescu", producţie prezentată la Cinemateca română în "premiera de gală" din 3 august 1993, ora 18.00, premieră pe care am fost rugaţi să o onorăm cu prezenţa noastră (citate din invitaţia pe care am fost onoraţi să o primim).

Deci, după ce se stinge lumina, începe proiecţia unor diapozitive. Nu are nici un fel de importanţă faptul că pe unul din diapozitive se afla scris ceva ce nu se putea descifra, datorită faptului că literele aveau cam dimensiunea unor pureci. Era probabil un citat din Perpessicius, căci numărul de pureci care se afla în partea de jos a înscrisului era egal cu numărul de litere din numele acestuia.

Apoi se porneşte un magnetofon pe care este înregistrată muzica sferelor în viziunea domnului Harry Maiorovici. Iar pe ecran defilează diapozitive ce ne prezintă în principal frumuseţile florei autohtone. În secundar mai apar şi peisaje din minunata natură a acestei ţări, cîteva buturugi şi crenguţe. Ce să mai discutăm, "Tineri, să ne cunoaştem ţara!". Apoi începe partea eminesciană: ni se recită (de pe aceeaşi bandă de magnetofon) versuri din creaţia poetului naţional: de-a valma, de la "Glossă" la "Luceafărul", trecînd prin "Regăsire" şi "Scrisoarea a III-a". Ei da, dar cine le recită? Nume celebre, domnilor, recitatori cunoscuţi şi recunoscuţi, dintre ei detaşîndu-se Ion Caramitru şi Silviu Stănculescu, prezenţi şi în sală. În sală era cald. Atît de cald încît domnişoarele agitau graţioase evantaie. Sînt domnişoarele sfîrşitului de secol douăzeci, nu mai leşină în faţa versurilor rostite cu patos şi cu abuz de figuri retorice sau oratorice, aşa cum se întîmpla în alte vremi. Aşa că nu mai e nevoie de săruri pentru a le revigora. Li (ni) se serveşte doar cîte o bere rece la ieşire. Bere de Brăila. Brăila îşi aniversează 625 de ani de atestare documentară. Acest "prilej festiv", combinat cu aniversarea a 110 ani de la prima apariţie a poemului "Luceafărul" la Brăila şi Iaşi, a dus la fabricarea faptului mai sus povestit. Un fapt artistic? Mă faceţi să rîd. Un fapt cultural, atunci. Mda, ţinînd cont că printre organizatori se numără inspectoratele pentru cultură ale judeţelor Brăila şi Cluj. Iar cultură poate însemna multe, de la cultura cartofului, pînă la - iată - cultura de Eminescu. Nu e vorba doar de faptul că eu cred că poezia e făcută pentru a fi citită, eventual re-citită şi nu citată ori re-citată. Ci e vorba de faptul că un fapt de cultură nu înseamnă doar admirarea viguroşilor hibrizi (de sunet şi lumină) autohtoni.

Rolland MAN

Reclame de lectură

"Welcome to the Berevoieşti Country"

Personal, nu sînt adeptul ideii că dacă Televiziunea Română "sparge" filmele artistice şi Actualităţile cu reclame înseamnă că a devenit o instituţie similară modelelor occidentale. Dimpotrivă. Cred că acesta este un defect, pe care-l reproşez, de altfel, şi televiziunilor din societăţile de consum dezvoltate. Dar, desigur, "reclama este sufletul comerţului", nu infirm acest adevăr. Ştim, însă, cu toţii că sînt mai multe feluri de a exprima un adevăr. Dar românul este un tip foarte adaptabil, din fire. Astfel, după ce în prima fază reclamele trîntite cînd nu te aştepţi m-au enervat teribil, în a doua fază am ajuns să le percep ca pe nişte gaguri absurde. Şi, deci, în consecinţă, am început să mă amuz, conform ideii enunţate cîndva de Woody Allen: un gag bun, văzut o dată, poate fi amuzant, văzut de zece ori poate fi plictisitor, văzut de douăzeci de ori devine enervant, dar văzut de cincizeci de ori capătă un haz nebun.

Desigur că există reclame şi reclame. Cele importate din Occident au atuul profesionalismului, deşi nu întotdeauna. Însă cele mai hazoase reclame sînt cele produse în România, clipuri publicitare pe care eu le-aş reuni sub deviza " la un comerţ bolnav, reclame bolnave".

Repetate obsesiv, aceste reclame ajung să fixeze clişee mentale şi verbale în comportamentul oamenilor. Sloganurile publicitare, difuzate pînă la saturaţie, îşi pierd funcţiunea, devenind material asociativ pentru băşcălie; şi asta se poate observa mai ales în discuţiile dintre tineri. Aceasta pentru că ei percep mai acut caracterul exagerat al reclamelor, dimensiunea lor ireală, fiind şi mai dispuşi către jocurile de cuvinte, către demitizarea cultului perfecţiunii forţate.

Astfel, cel mai bun prieten capătă şi atributul de "poate singurul"... Mai departe, avem şi construcţia "Welcome to the Berevoieşti Country", groapa cu pricina devenind un fel de simbol peren... Mai sus, la categoria supergrea, aflăm că în parcul Herăstrău există o uşă pe care dacă o deschidem intrăm în Europa prin TVA, după ce am învăţat bine lecţia din clipul anterior, cîntată de cocoşul roşcat, într-un peisaj cu familie fericită, moşneag în straie naţionale şi poliţai, plus copiii, viitorul naţiunii... Desigur că dacă veţi cumpăra setul de cuţite Solingen WS SHOP, răzătoarea Boerner, killerul de ţînţari "Raid", detergentul Ariel, ouă de la Avicola, mobilă Gautier, bikini cu dantelă Triumph, jaluzele Luxaflex, ciocolată Kiss, gumă de mestecat cu săgeată, ţigări Gauloises Blondes, Assos International, Kent Style, LM-aromă americană de calitate, pastă de dinţi Colgate, săpun Palmolive-"devine trupul tău irezistibil", gumă de şters pentru SIDA, pantofi Gregorio Rizo, arbori cotiţi şi bujii, căldură de la Zass; dacă vă multiplicaţi documentele la Xerox şi fotografiile color pe copiatoarele Gestetner (copie...copie...copie...copie...copie...perfectă), dacă vă fixaţi amintirile "numai cu filmul Kodak", dacă vă luaţi video şi televizor de la "ANA", dacă beţi numai bere "Efes", dacă vă creaţi femeia ideală pe aparatura "Kontrax", faceţi cu ea copii, viitori campioni, pe care-i hrăniţi numai cu Cola-Cao sau cu "Mămălapt" (varianta Divertis), dacă vă aranjaţi duşmanii la "Ţeporex" (tot Divertis) şi, în fine, dacă vă îmbrăcaţi toată familia, astfel construită şi protejată, numai la "Ardent", dacă vă trataţi de toate bolile cu Bitterul suedez, nu vă mai rămîne decît ca din economiile rezultate să luaţi restul de mărunţişuri: un dozator TEC şi, devenit astfel milionar într-o lună, să vă suiţi confortabil într-un "Merţedesbenz" şi să plecaţi în concediu - neapărat de vis - îmbarcaţi în uriaşele autocare otomane "Ortadogu" şi să vizitaţi Centrul Laleli. Numai astfel veţi fi imun la orice pericol al perioadei de tranziţie, vă veţi asigura viitorul ("Într-o lume nesigură, Asirom vă asigură") şi, mai mult ca sigur că va fi "un pic mai bine pentru dumneavoastră"...

Cristian CRISBĂŞAN

Din viaţa unui extremist de centru

Să vină Shakespeare!

Intr-un număr ca acela de săptămîna trecută al "22"-lui - de o certă densitate, deschis cu un admirabil articol al d-lui A.Cornea despre drept şi dreptate, tot ce a dat bun publicistica noastră în problema asta, a "democraţiei depourilor" - mă gîndesc că o afirmaţie a d-lui Lucian Mîndruţă, de la SOTI, are neşansa să treacă neobservată, pierdută în traficul intens al unor gabarite de dimensiunile lui Iorga, Eliade, Al. George sau A.Marino. Dl.Mîndruţă nu ajunge pînă la aceia. El nu-i mai mult decît crainicul de "News" al unui post de televiziune mai degrabă neoficial decît independent. El nu se ridică mai sus de problema "Actualităţilor", dar conchide cu o frază care ar trebui să facă "Tilt!", cum se zice în limbajul specializat la ceea ce cere maximă atenţie: "O televiziune gestionată de Opoziţie nu ar fi mult mai vie decît o Televiziune condusă de oameni ai Puterii. Atîta vreme cît structurile ei interne se păstrează, Televiziunea va avea totdeauna un stăpîn, întotdeauna altul decît cetăţeanul plătitor de abonament la o instituţie publică".

S-ar putea replica imediat că nu pentru o asemenea idee s-a făcut, cîndva, greva foamei, cerîndu-se o altă Televiziune în România de "după cădere". Ideea d-lui Mîndruţă nu piere însă din cauza acestui sarcasm; oricît m-ar încurca trimiterea la "structurile interne", opinia unui simplu speaker îmi confirmă ceea ce gîndesc de multă vreme, zapînd de pe SOTI pe "1", de la "Veniţi cu noi...", lunea, pînă vineri, "... la ora 2".

Cu stăpîn sau fără, dincolo de orice stăpîn, televiziunea (cu literă mică!) are o putere (tot cu literă mică!) pe care, la noi, nici opoziţia şi nici guvernanţii, nici sfinţii şi nici păcătoşii, nici "juştii" şi nici injuştii nu au izbutit s-o stăpînească. E puterea ocultă care fabrică şi secretează imaginea, cea care "dă pe ecran" telegenia de care adevărurile, fie ale unora, fie ale altora, sînt legate "ca buzele de dinţi", cum ziceau "tovarăşii chinezi" despre frăţeasca legătură cu "tovarăşii vietnamezi". Toate discuţiile - de la cele mai civilizate la cele mai mahalageşti - nu iau în consideraţie, nici măcar cu coada ochiului - ochiul fiind esenţa acestei puteri enigmatice! - o evidenţă: imaginea decide, azi, forţa unui teleadevăr! E Socrate telegenic? - that is the question! Ideile n-au nici o fascinaţie, dacă n-au chip, un anume chip, o anume rostire, alta decît pe stradă, alta decît în editoriale. Aproape nimeni - nu în **Dilema** sau în **Cotidianul** aş numi excepţiile! - din lumea noastră politică şi intelectuală (nu e nici un pleonasm!) nu stăpîneşte acest nou fenomen al imagocraţiei şi unealta lui, scula lui: televizorul. Bătălia pentru adevăr la TVR se duce ca pentru cucerirea unei tipografii, a unui trust atotputernic de ziare, în termenii galaxiei Gutenberg; nici unul dintre căutătorii de teleadevăr nu pare străbătut de cea mai simplă şi cea mai zguduitoare întrebare: cum arăt cînd vorbesc şi gîndesc, acolo, filmat în studio? Mai tuturor nu le pasă, ori nu se tem, convinşi că dacă văd idei şi sînt inteligenţi, e suficient. Aiurea! - nu e, şi aşa se face că celebri editorialişti cărora le zboară creionul pe hîrtie şi le zbîrnîie mintea devin deodată crispaţi şi "nu trec ecranul", prozatori cu arta conversaţiei la bază apar ca înţepaţi dascăli de caligrafie, preşedinţi de superbe ligi democratice arată, în studio, ca dîrzi prim-secretari de judeţene UTC, poeţi de mare spirit devin, ca printr-un întunecat şi bramburit farmec, funcţionari de poştă, critici literari, economişti şi gînditori în nuanţe se schimbă în calmi aiatolahi intransigenţi, anti-comunişti nevoie mare se transfigurează şi "sună" ca securişti distinşi de altădată, inteligenţe notorii prostindu-se de cum cade lumina pe obrazul lor. Dotate doar cu practica scrisului şi străvechea experienţă a lecturii, persoanele noastre publice intră în telespectacolul de varietăţi care e orice democraţie ("liberté, egalité, sacrée soirée!") fără nici o pregătire imagocratică, ceea ce n-ar fi grav, dacă ar fi conştiente de asta şi s-ar apuca să înveţe cum se mînuieşte această sculă, misterioasă şi serioasă, care sileşte pe fiecare să devină actorul sincerităţilor şi naturaleţei sale. Cealaltă soluţie - să nu apară pe "nicu ecran!" - nu e la îndemîna oricui. Cum toţi, altădat, vroiau să joace "Hamlet", aşa, azi, toţi vor la televizor! Atunci, să vină un Shakespeare! E nevoie de un Shakespeare. Şi anume: Fred. Fred Shakespeare, omul care l-a învăţat pe Richard Nixon cum să se comporte, cum să joace la televizor, de pildă - să nu-i mai transpire palmele în timp ce vorbeşte! Nu "dădea" bine. Era semn de trac. Se vedea asta? Nu, se simţea... Un Socrate trecînd pe la acest Shakespeare - that is the solution!

Radu COSAŞU

(Très)Bon de lectură

Lecţia tandră şi severă a unui fost ambasador

Cu cîteva luni în urmă, la sfîrşitul primăverii, îşi încheia misiunea în România un ambasador occidental. Eveniment de rutină - nu-i aşa? - într-un domeniu în care rulajul de personal e foarte rapid (cam în ritmul ciclurilor electorale din democraţiile moderne, doar că fără obiceiul mandatelor suplimentare). Şi totuşi, plecarea ambasadorului cu pricina a fost anunţată cu tam-tam în presă, mai ales că fusese precedată de lansarea la Bucureşti a două volume care atrăseseră atenţia încă şi mai mult asupra personajului: un **Secol 20** apărut cu sprijinul său direct şi consacrat prezentării monografice a ţării sale, urmat de o carte de convorbiri avîndu-l ca protagonist pe el, ambasadorul. În plus, fusese timp de cîţiva ani o figură pitorească şi foarte populară în mediile diplomatice, politice şi mai ales culturale şi jurnalistice, încît a părut cît se poate de firesc faptul că ziarele au înregistrat retragerea sa de la post cu totul altfel decît se obişnuieşte (cînd se obişnuieşte!) în notiţele cu mici ştiri cotidiene. Lucrurile s-au precipitat, apoi, ca la orice plecare de acest fel: ambasadorul şi-a chemat prietenii şi cunoştinţele la recepţii şi serate de adio, cele două volume au fost lansate cu public şi în cercuri mai intime, s-au spus vorbe frumoase, s-au făcut cadouri, fotografii şi... gata! La scurt timp, ecourile de presă s-au stins şi s-a aşternut tăcerea. Nici măcar volumele, semnalalte peste tot cu ocazia ieşirii pe piaţă, n-au mai fost recenzate. Probabil că, odată protagonistul plecat, protipendada noastră intelectuală a considerat povestea încheiată. Şi am mers cu toţii mai departe...

Ei bine, eu unul cred că povestea are şi o morală şi că, dacă o înţelegem bine, s-ar putea ca ea să ne fie de folos în mersul nostru înainte, să ne ajute să fim mai puţin naivi şi mai puţin superficiali în anumite privinţe. Tăcerea aşternută iute şi degrabă mi se pare prematură, căci, dacă rămînem la ea, riscăm să nu ne alegem cu mare lucru de pe urma lecţiei ambasadorului. Drept pentru care încerc să schiţez în continuare morala poveştii.

Aş începe prin a spune că ambasadorul, domnul Coen Stork (căci despre el este vorba), s-a întors în Olanda lui natală lăsînd în urmă o amintire cu doi "versanţi". Cel dintîi, foarte colorat şi atrăgător, îl înfăţişează pe iubitorul artelor şi al artiştilor, pe adorabilul om de lume, pe popularul amfitrion de recepţii. Atît de popular încît, în ultimii trei ani din cei cinci şi aproape jumătate petrecuţi în România, mica - dar numeroasa! - noastră elită intelectuală îl descoperise drept unul dintre cele mai simpatice subiecte de conversaţie: cu greu ai mai fi putut întîlni pe cineva cît-de-cît activ în viaţa publică autohtonă care să nu se declare fără şovăire, zîmbind larg, "amic" cu ambasadorul. Plecarea sa din România s-a consumat pe acest "versant" vesel şi sclipitor: ca un - doar - eveniment monden. Morala fabulei ţine însă - evident - de "versantul" celălalt. Privind într-acolo, vom descoperi lecţia unui om nu numai simpatic foc, ci şi lucid, harnic, tenace, cu un remarcabil simţ practic, aşa cum prea puţini au reuşit să-l vadă. Preponderentă a rămas imaginea dintîi, cea boemă, a iubitorului de arte. De fapt, esenţială la el este abia combinaţia dintre vocaţia culturală şi cea a practicianului politic. Cîţi dintre noi au înţeles asta, oare? Cîţi dintre noi au observat că prietenul nostru, ambasadorul ne oferea prin chiar persoana lui un model intelectual extrem de util într-un moment istoric în care comunitatea noastră culturală face eforturi pentru a-şi găsi o poziţie just balansată între performanţa profesională şi implicarea socio-politică? Un model cu atît mai interesant cu cît biografia lui Coen Stork se înfăţişează ca o soluţie personală de parcurgere a exact aceluiaşi traseu: în cartea sa de convorbiri (**Cel mai iubit dintre ambasadori. Coen Stork în dialog cu Gabriel Andreescu**, Editura ALL, Bucureşti, 1993 - p. 17-18, 95), el îşi evocă evoluţia de la o studenţie petrecută într-un mediu izolat faţă de politică la o carieră în diplomaţie, presupunînd reprezentarea directă a unor guverne şi acţiunea efectivă în acest sens. "Am devenit un luptător pe parcurs", spune el undeva (p.25) - şi îşi descrie apoi experienţele în contact cu dictaturile din Africa de Sud, Cuba, România. Mereu atent la raporturile dintre "buni" şi "răi", la protecţia drepturilor omului, mereu în căutarea de mijloace de încurajare a dizidenţei faţă de regimurile autoritariste, fostul student boem şi ignorant într-ale politicii îşi educă treptat instinctele morale, orientîndu-le către eficienţa pragmatică. În consecinţă, a reuşit să ajungă la o luciditate a evaluării pe care - iarăşi - nu ştiu dacă am ştiut s-o apreciem: discutînd despre intelectualitatea românească, de care - altfel - îl leagă prietenii afectuoase, el nu ezită să semnaleze (în aceeaşi carte-dialog - p. 102, 103) o anume aroganţă faţă de alte zone sociale, de pildă faţă de ţărani sau ţigani, atitudinea naţionalistă, lipsa de responsabilitate civică. Îl frapase, după 1989, pasivismul nostru ("oamenii păreau că nu se vor mai apuca niciodată de treabă" - p.105)), fuga de "munca serioasă, precisă şi plicticoasă în acelaşi timp" pe care o cere jocul politic: "nimeni nu face treaba de jos, nimeni nu ia notiţe la o întîlnire, spre exemplu. Într-un fel, se poate vorbi şi despre o superficialitate. E simplu să strigi: «Jos Iliescu!» şi cam atît. E o dovadă de lipsă de responsabilitate." (p.107)... Şi - de asemenea - e de meditat asupra argumentelor morale ale ataşamentului său faţă de ideea de social - democraţie ca o formă ameliorată de liberalism (v.p.105).

Am ştiut să descifrăm lecţia aceasta - prietenească, tandră dar severă - a ambasadorului? Oricum, încă nu e tîrziu să o (re) citim în paginile micii sale cărţi - dialog. În care - de altfel - poate fi (re)întîlnit şi Coen Stork cel simpatic, omul de lume, personajul recepţiilor diplomatice, bunul amic al bravilor artişti români contimporani...

Ion Bogdan LEFTER

"Cînd te uiţi la RAI, îţi vine să plîngi."

Biblioteca imaginii

Daney în 8 1/2 enunţuri

Marţi 5 mai 1992, Serge Daney a apărut pentru ultima oară în public la galeria Jeu de Paume din Paris, pentru a prezenta cel de-al doilea număr al revistei Trafic. Timp de două ore s-a supus exerciţiului său preferat: analiza transformării imaginilor. În noaptea de 12 iunie, Serge Daney murea de SIDA, la vîrsta de 48 de ani. Transcrierea improvizaţiei sale orale a apărut într-un număr special dedicat lui Daney de Cahiers du cinema, iulie/august 1992 (pp. 60-71); redăm cîteva fragmente.

PUBLICITATEA ŢINE DE IMAGINEA PIOASĂ

Scrisul este minoritar, chiar atunci cînd este de partea puterii (...) Şi aş spune chiar, din provocare, că imaginea este minoritară. Majoritare sînt **imaginile**, vizualul, publicitatea. Publicitatea nu ţine de imagine, sau ţine de imaginea pioasă, în care caz trebuie într-adevăr să asumăm lumea în care ne aruncă imaginea pioasă: un nou Ev Mediu. Unii pot să dorească asta din tot sufletul, pe mine mă dezgustă. Dar e posibil să avem de-a face cu o ipoteză serioasă. Istoricii de artă ar trebui să aibă cîteva intuiţii geniale apropo de asta, asupra publicităţii de exemplu. Este publicitatea arta secolului 21? Şi dacă nu, de ce? Este care chiar atît de limpede?

CINEFILIA ESTE TRADIŢIA ORALĂ

Pentru mine cinefilia este ceea ce aş numi tradiţia orală, un ansamblu de practici sociale. Dacă renunţaţi la una dintre ele, de pildă dacă nimeni nu mai scrie, atunci dintr-o dată nimeni nu mai vorbeşte, nimeni nu mai vede, căci nu vedem bine lucrurile decît atunci cînd sîntem capabili să le rostim, să le facem să revină prin vorbire, fie şi numai pentru că avem uneori chef să le verificăm.

A TE UITA LA TELEVIZOR ÎNSEAMNĂ A SCOTOCI PRIN PUBELE

Personal, nu vreau să mai scriu despre televiziune pentru că găsesc că nu foloseşte la nimic. Pentru ceilalţi, există cu siguranţă lucruri de scris în legătură cu televiziunea, nu ştiu prea bine care (...) Mă-ntreb care este forma adecvată... pentru a spune de ce televiziunea mi se pare revoltătoare. (...) Televiziunea este o gaură neagră. E ca atunci cînd arunci bani într-un puţ: aduce noroc, poate... Mie însă, nu: pe mine m-a făcut să-mi pierd timpul. Dacă daţi la o parte filmele, creaţia video care poate să existe în cadrul televiziunii, vă veţi da seama că televiziunea n-a inventat niciodată nimic, că este un vehicul de antiproducţie şi antidorinţă, ca să vorbim ca Deleuze pe vremuri, şi că ea funcţionează bine mersi aşa. Ea este cu siguranţă tot ce poate fi mai apropiat de inconştientul unei societăţi, iar inconştientul nu se judecă. E primejdios să te iradiezi în contact cu deşeurile unei societăţi (nu spun "deşeuri" în mod peiorativ, reprezintă o parte importantă a vieţii). Singura problemă interesantă, dar nu o voi elucida eu, este că de cînd există televiziunea sîntem în societăţi care trăiesc alături de pubelele lor, care se uită la ele: a te uita la televizor înseamnă a scotoci prin pubele, şi a găsi uneori comori înăuntru. (...) Televiziunea este percepută foarte paşnic de consumatorii săi, este partea neelaborată, neconştientizată, neasumabilă a vieţii lor. Nu foloseşte la nimic să o priveşti ca un semiolog spunînd **"Ah, există ideologie în spatele buletinului meteo"**, a spune asta era interesant cînd **Cahiers** făcea acest lucru prin '73, acum nu. Am fost primii care-am făcut acest lucru la **Cahiers**, deşi nimeni n-o spune; eram naivi şi althusserieni, dar era foarte sincer şi deloc idiot.

Pionerul pionierilor este Barthes. Şi-această poveste este definitiv terminată, televiziunea este altceva, mi-a luat ceva timp ca să-nţeleg. Nu sînt chit cu televiziunea, ea e foarte importantă, îmi dă chiar obiectul plăcerii mele care este cinematograful. Consider că trebuie piratată, înregistrată pe video , trebuie refăcută o cultură, făcute biblioteci, abaţii de Thélème, trebuie să fim organizaţi. Nu trebuie să depindem de cei care au drepturile filmelor, trebuie să le furăm. Fiind nulă, televiziunea este obligată să dea filme, deci trebuie să profităm. Ne face un cadou pe care-ar dori din tot sufletul să nu ni-l facă. Filmele prezentate la televiziune sînt singurele care au un adevărat impact.

CINEMATOGRAFUL E SINONIM CU MEMORIA

Ambiguitatea cinematografului, între intim şi extravertit, între scara starului de la Lido şi mica poveste intimistă, este totodată oscilaţia acestui secol. Există o complicitate, cinematograful a semănat cu secolul, uneori l-a captat *in vivo*. Din această cauză spun eu că este sinonim cu memoria. Nu va fi veşnic adevărat pentru că secolul se modifică. Actul de a vedea este pentru moment foarte descalificat, ceea ce va urma sînt procedeele optice, acel **optically correct**. (...) Atunci, va trebui să ne batem pentru a vedea, şi atunci cînd te baţi pentru a vedea intri cu adevărat într-o luptă religioasă.

TRAGEDIA ESTE ÎN COMENTARIU, NICIODATĂ ÎN IMAGINI

Era suficient să vezi imaginile din Iugoslavia, încă de la primele, pentru a descifra o dorinţă de război. Se citea pe feţele copiilor. În mod clar, comentariul n-a fost scris de cel care a văzut imaginea. Poivre d'Arvor ar fi putut spune: **"Ia te uită, e interesant, m-am uitat toată după-amiaza la caseta cu reportajul şi atunci cînd te uiţi bine, cadru cu cadru, la aceşti tineri cu bocanci nou-nouţi, vezi că nu au deloc un aer trist ca vine războiul, ce e de făcut?"**. E utopia mea. Ca să vă daţi seama cît sînt de ridicol. Poivre d'Arvor ar fi făcut emisiunea lui cerînd un comentariu care explică de ce iugoslavilor le place războiul... şi că există o violenţă proprie acestora. Poate că-n acel moment oamenii n-ar fi zis: **"Ce grozăvie războiul ăsta din Iugoslavia, ah! bieţii oameni."** Acest discurs era deja contrazis de imagini, dar nimeni nu priveşte imaginile de televiziune, fiecare ascultă comentariul care nu ne spune ceea ce vedem, ci ceea ce ar trebui, în principiu, să vedem. E deja un fel de **reality-show**: **"Războiul din Iugoslavia e o tragedie, ne aşteptam la el de cîţiva ani"**, deci tragedia este în comentariu, niciodată în imagini.

SUFERIM DE O LIPSĂ A IMAGINII

Cînd vezi **Doi călăreţi împreună** al lui John Ford, film terminal şi magnific, îţi spui că, după cincizeci de ani de western, Ford ştie să arate sosirea unui cal cu crupa exact unde trebuie, jos în dreapta imaginii, în mare la fel ca Géricault. Atunci, chiar şi eu care n-am văzut în viaţa mea un cal de-atît de aproape, care nu sînt cowboy şi care habar n-am ce-i cu lumea westernului, sînt sigur că Ford este un mare artist şi că aşa se întîmplă lucrurile în realitate. Se ajunge la o situaţie ridicolă: o parte a experienţei umane, mai degrabă americană, face parte din cultura noastră în sensul tare al cuvîntului în timp ce lucruri care se întîmplă la doi paşi de noi n-au avut niciodată dreptul acesta. (...) Nimeni nu vrea să-i vadă pe copiii cu burţi umflate din Etiopia, oamenii vor să-i vadă pe cîntăreţi, dacă li se poate dovedi că banii merg în Etiopia. Fie că e vorba de poliţistul de la colţul străzii, de vînzătorul de la supermarket, de puştiul arab sau de învăţător, lumea cere ca aceste personaje să fie interesante. (...) Suferim de o lipsă a imaginii. Bineînţeles, şi acest lucru e dramatic. Este modul în care, în societatea noastră, o parte enormă din experienţa unora şi altora, şi mai degrabă a celor care nu au mijloace să o exprime, e pe cale să alunece într-o gaură neagră pe care adesea o sapă ei înşişi. Ce este dificil, este să nu se renunţe la această problemă: cinematograful este o artă realistă.

ITALIENII AU RATAT TELEVIZIUNEA

Italienii par a fi oamenii cei mai vii, cei mai cinici, cei mai liberi în mişcările lor, cei mai necredincioşi şi, tocmai de aceea, ei sînt cei care lucrează cel mai mult la procedeele vizuale ale propagandei viitoare, prin imagine... Era cît p-aci să-l citez pe Benetton, dar Benetton nu face deocamdată decît afişe, imagini fixe. Nu cred absolut deloc că cinematograful italian o să renască, tocmai din această cauză. E interesant să vezi cum se reciclează talentul. Talentul italienilor a fost epustuflant după război şi asta a durat vreo cincisprezece ani, absolut de neuitat, după care italienii s-au îmbogăţit şi, ca toţi cei care se îmbogăţesc, au început să se dezintereseze un pic de cinema. (...) Talentul italienilor, care este considerabil în design, în modă, nu s-a îndreptat deloc înspre televiziune. Cînd te uiţi la RAI, îţi vine să plîngi. Au ratat televiziunea, au făcut-o mai proastă decît e cu putinţă, e uluitor pentru nişte oameni care au o cultură teatrală magnifică, o trivialitate felliniană..., cei care au construit cu lovituri de topor marile categorii ale lumii noastre vizuale, căci totuşi Quattrocento-ul a fost cel care a impus perspectiva...

DACĂ AR FI EXISTAT CINEMATOGRAF ÎN EVUL MEDIU

Paradjanov reconstruieşte ipoteza unei imagini despre care poţi spune: aceasta datează dinaintea cinematografului. Ea corespunde unui soi de intruziune imaginară miraculoasă într-o lume care a existat şi în care nu vom mai avea acces niciodată, care este opusul **Numelui Trandafirului**, care nu rezidă în hiperrealismul machiajului, ci în: dacă ar fi existat cinematograf în Evul Mediu, **Sosirea trenului în gara La Ciotat** - asta ar fi fost, pentru ei şi pentru noi. Iată veritabila inocenţă."

(În loc de concluzie:

EXERCIŢIUL A FOST PROFITABIL)

Trecerea prin reviste

Numărul pe lunile iulie-august al mensualului **Positif**, consacrat în parte unui "Dosar special: muzicile de film", mai cuprinde un inedit omagiu adus marelui cineast care a fost Paradjanov de către nu mai puţin celebrul Tonino Guerra, scenaristul lui Antonioni; **Positif** preia, de fapt, articolul lui Guerra apărut în **"Il Messagero"** din 18 aprilie anul acesta, intitulat: "Fantomele destinului sau lumea lui Paradjanov", din care nu mă pot abţine să nu reproduc un pasaj - povestire de-sine-stătătoare care duce cu gîndul (cinefilului) nu doar la "vrăjitoriile" autorului lui **Sayat-Nova**, dar şi la atmosfera filmelor lui Otar Iosseliani: "Curtea în care dădea locuinţa lui Paradjanov este mărginită în stînga de un imobil cu mai multe etaje în parte din lemn, şi cu alte laturi ceva mai solide pe care se sprijineau scări în spirală, din fier ruginit, care urcau pînă la terase pentru prospeţimea siestelor estivale. Acest pachebot eşuat în nisip, pe care Paradjanov îl întrezărea pe după crengile marelui nuc care se ridica în mijlocul curţii, era locuit de Nina-Pleşuva, cea care, în zilele cu vînt puternic, recolta nucile verzi pentru a face din ele un lichior gen vin de nuci; sub ea locuia Goderzi, celibatar de patruzeci de ani care colora fotografiile în alb-negru, iar partea cea mai însorită aparţinea lui Aniko, ex-sufleură la teatrul Rustaveli. Această femeie culegea petale de trandafir din tot Tbilissiul. Le usca la soare ca să facă marmeladă, întinzîndu-le pe nişte scînduri mari. În 1978, cînd Paradjanov ieşi din închisoare, se duse la ea să-i ceară aceste petale uscate întrucît trebuia să primească un poet francez.

Şi într-adevăr, le luă pe acestea şi un ventilator, răscolindu-le în camera în care se afla împreună cu oaspeţii săi francezi. Paradjanov, cel dintîi, prinse din zbor cîteva petale pe care le mîncă asemeni unor prăjiturele la ceai. Şi timp de o oră, poetul şi soţia lui se distrară încercînd să prindă petalele ca-ntr-o vînătoare de fluturi." În secţiunea consacrată ediţiei din anul acesta a Festivalului de la Cannes, Thomas Bourguignon, făcînd un scurt rezumat filmului lui Nae Caranfil **Duminici cu bilet de voie** (**E pericoloso sporgersi**), remarcă "o anumită prospeţime la acest film fără pretenţii": "Tonul este just, spune Th. B., iar personajele se decupează cu claritate pe un fundal care, deşi opresant, nu reduce relaţiile umane la scheme... Denunţarea politică este subiacentă şi nu cade niciodată într-o relectură simplistă şi banală a epocii. (...) Mizanscena rămîne foarte funcţională iar paleta de culori destul de banală şi de săracă, fără partipriu estetic. Un filmuleţ ce se poate vedea cu o oarecare plăcere", sfîrşeşte cronicarul de la **Positif** notiţa consacrată debutului în lung-metraj al compatriotului nostru.

Magazine littéraire, tot din iulie-august, este dedicat - cum lăsam să se înţeleagă acum cîteva numere - "Sfîrşitului certitudinilor: de la Seneca la Edgar Morin". Un pasionant dosar, care urmăreşte povestea (eternă) a, de fapt, luptei între universalii şi relativism, de la începuturi pînă în zilele noastre - în domenii tot atît de variate precum filozofia, ştiinţele, literatura, politica, morala şi economia... În ce mă priveşte, pe lîngă excelenta prezentare pe care Gérard de Cortanze o face "cut-up"-ului (poate ultimul - mare - strigăt al modernismului în proză, în cea a lui William Burroughs în speţă), am reţinut, firesc, superbul inedit borgesian "La Sépulture" - tradus de acelaşi G. de C., articolul despre Klaus Mann (prilejuit de apariţia, în Franţa, a trei cărţi ale acestuia, printre care şi **Mephisto**) şi interviul cu un mare scriitor total necunoscut în România: René de Obaldia. Iată ce spune autorul **Exobiografiei** (ultima sa carte, apărută la Grasset) despre epoca în care trăim: "... este din cale-afară de lipsită de imaginaţiei. Este o epocă înnămolită în eveniment. Din cauza invaziei televiziunii, a media, lumea are nasul lipit de eveniment precum musca de zahăr. Nu mai are o altă dimensiune. Evenimentul de ieri îl goneşte pe cel de mîine şi această mişcare, această diversitate produce în cele din urmă un efect de ne-realitate: fiind prinşi în acţiunea momentului, uităm ceva mult mai important, care depăşeşte fracţiunea de timp ce ne este dată." (A.L.Ş.)

Cadru dintr-un film de Paradjanov

"Văd ridicîndu-se cetatea de mîine, oraşul planetar, în care imaginea e material de construcţie la fel ca lemnul, betonul şi piatra. Este oraşul undelor. Generaţia noastră este aceea a live-ului, a revoluţiei transmisiunilor în direct." (Paul VIRILIO)

Imagine şi teroare

– Maşinăria de viziune –

Studiile lui Paul Virilio constituie probabil o bază speculativă care se poate aplica la analiza transformărilor recente (din domeniul fotografiei). Acestea s-ar putea întradevăr descrie ca rezultat al trecerii de la ceea ce Virilio numeşte "o logică dialectică" (cea a fotografiei şi cinematografului) la "o logică paradoxală" (cea care debutează cu invenţia videografiei, a holografiei şi a infografiei). Această nouă logică, acest "paradox logic, scrie Virilio, este, în fine, cel al imaginii din timp real care domină lucrul reprezentat, acel timp care de-acum încolo va prima în faţa spaţiului real". (P.V., **la Machine...**)

Această predominanţă a timpului asupra lucrului reprezentat caracterizează, după mine, imaginea fotografică în ce are ea mai esenţial.

Numai că; această imagine paradoxală se găsea până acum în domeniul unei aparenţe de continuitate epistemologică, o ficţiune analogică, dacă vreţi, care devin imposibile astăzi. S-ar produce atunci ceea ce Virilio numeşte o "criză a credinţei perceptive" (**Une crise de la foi perceptive**), prima bulversare esenţială a codurilor noastre vizuale, care lasă să se întrevadă dispariţia imaginii fotografice în măsura în care noile tehnologii au transformat raportul nostru cu realul. Logica paradoxală care predomină în noile imagini şi maşinării este cea a **imaginii publice**, care nu mai explorează totalitatea obiectului, ci "se preocupă mai mult de detaliile intensive, de intensitatea însăşi a mesajului" (id., p. 138).

Régis DURAND,
La Part de l'ombre, Essais sur l'expérience photographique (Paris, La Différence, 1990) pp. 20-21

Mult timp înainte ca Regele Soare să fi lansat lui Colbert cuvîntul său de ordine "Claritate şi certitudine", mult înainte ca Rosenberg, teoreticianul nazismului, să fi enunţat absurda sa deviză: "Cei care ştiu totul n-au frică de nimic", Revoluţia franceză a făcut din eclerajul detaliilor, un mijloc de guvernare (...).

Astfel, în seara "primei zile" a Revoluţiei de la '48, martori semnalează că în mai multe locuri din Paris, în mod răzleţ, se trăgea cu îndîrjire în ceasurile publice. În mod instinctiv, se oprea timpul în momentul în care obscuritatea naturală avea să se manifeste. "A se supune legilor, nu e un lucru clar", afirma Louis de Saint-Just, unul din teoreticienii efectului de teroare. Cu această invenţie specific franceză a terorii revoluţionare, a terorii ideologice, dar şi a terorii domestice, geniul ştiinţific şi filosofic al ţării luminilor şi al raţiunii raţionale se întoarce către un fenomen sociologic de frică, de panică, acel moment în care poliţia revoluţionară alege ca simbol ochiul, sau poliţia invizibilă şi poliţaiul spion înlocuiesc forţa poliţienească aparentă şi disuasivă; acel moment în care Fouché, fostul călugăr orator, confesor al sufletelor vinovate, instalează o cameră obscură de alt tip, acea faimoasă celulă în care va fi descifrată şi revelată corespondenţa cetăţenilor suspecţi. Investigaţia poliţienească pretinde să ilumineze **spaţiul privat**, precum se iluminaseră înainte teatrele, străzile, arterele **spaţiului public** şi, prin disiparea obscurităţilor sale, să obţină o imagine totală a societăţii (...)

În mod curios, vom regăsi neîncetat această atavică dublă preocupare cu efectul terorii, în acelaşi timp refulare (**non-dit**) şi dorinţă totalitară de iluminare, în mod excesiv exprimată de Fouché şi Talleyrand şi mai tîrziu, mult mai tîrziu, sub formă de cunoaştere terorizantă şi terorizată la Lacan, la Michel Foucault din **Naissance de la clinique** şi **Surveiller et punir** şi la Roland Barthes, autorul **Camerei lucide**, care va scrie la sfîrşitul unei vieţi de maladie şi angoasă: "Frica s-a dovedit a fi fost pasiunea mea".

Paul VIRILIO,
La Machine de vision (Paris, Galilèe, 1988 p. 77-79)
Traduceri de Anca CRISTOFOVICI

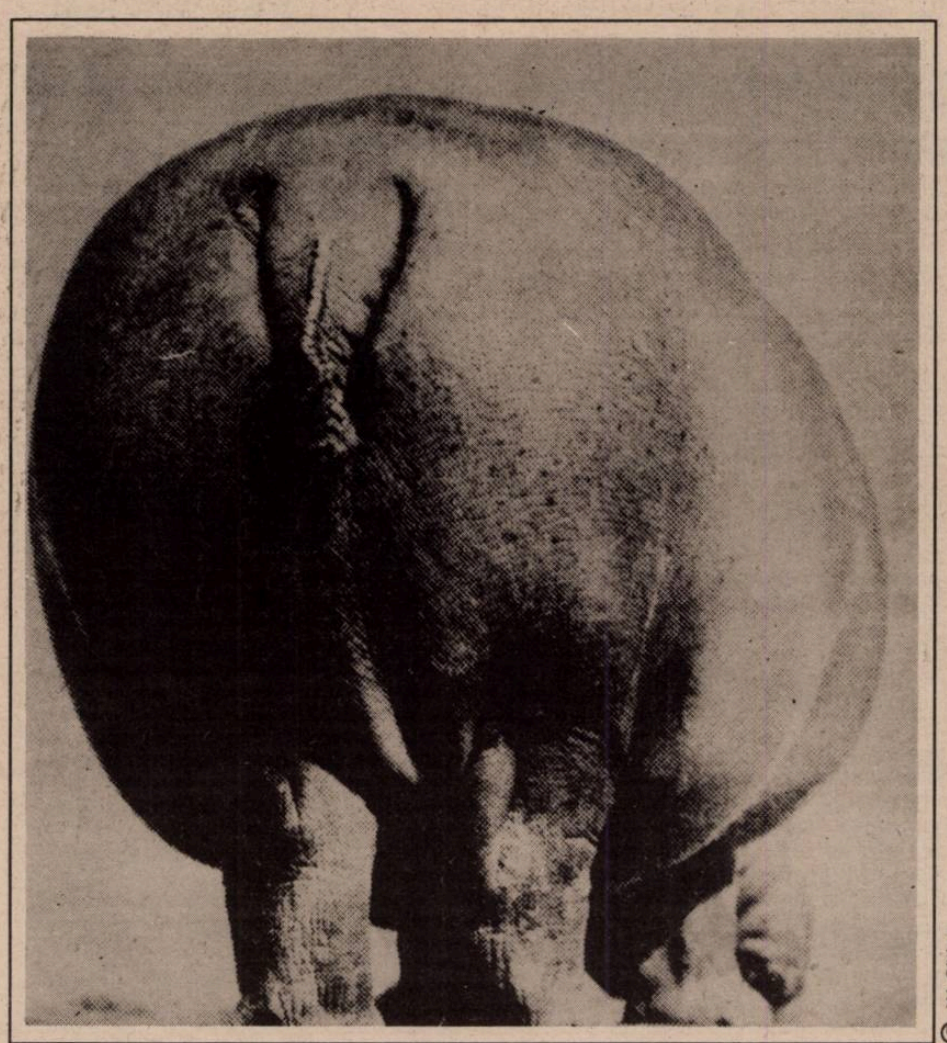

© W. Sitting

Noul Candide

Telespectatorul de odinioară

Era în 1954. Începînd din acel an şi pînă în 1971, Emmanuel Berl a ţinut în mod regulat o cronică de televiziune pentru revistele "La Nouvelle Revue française şi "Le Nouveau Candide".

De curînd au fost publicate cronicile istoricului eseist dispărut în 1976. Hublou către lume, televiziunea anilor '50-'60 îşi deschidea cu stîngăcie calea.

Televiziunea nu este radioul ilustrat vizual, ea transformă ceea ce transmite. Repetînd mereu că televiziunea este un miracol, noi uităm, de fapt, că ea este un monstru. Ea permite vocilor să-şi păstreze amploarea, o poate face chiar să crească asemeni radioului şi reduce imaginea la dimensiunile liliputane ale ecranului. Iată deci un cîntăreţ, un orator, înalţi de cincisprezece centimetri: primul cîntă mai tare decît Caruso, al doilea vorbeşte mai tare decît Jaurès. În zadar s-a încercat la televiziune reluarea unor emisiuni de succes de la radio, "ilustrîndu-le": de fiecare dată nereuşita a trebuit recunoscută.

Televiziunea nu e cinematograf şi cu atît mai puţin radio. Ea greşeşte, consider eu, sperînd, iar el se înşeală crezînd că ea i se poate substitui. Clienţii pe care radioul îi pierde din cauza ei, orice altă maşinărie, fie ea atomică ori o simplă motoretă, l-ar fi făcut să-i piardă.

Să vezi un film la cinematograf este o ceremonie. Televiziunea îţi oferă arareori ocazia unor pregătiri lente. Ea se adresează indivizilor izolaţi. La cinematograf, eu sînt cel care mă duc. Televiziunea vine ea acasă la mine, pătrunde în plasa obiceiurilor mele; ea nu se poate elibera de familiaritatea pe care mi-o impune.

Ea stabileşte, de exemplu, între mine şi spicherine (sic), o ciudată intimitate. Am aflat că mulţi telespectatori au fost consternaţi cînd domnişoara Jacqueline Joubert a trebuit să-i părăsească pentru cîteva săptămîni, urmînd să nască. Eu o prefer pe domnişoara Catherine Langeais, nu atît din cauza numelui său balzacian, ci pentru că mi se pare sinceră, firească. Atunci cînd îmi spune noapte bună, am impresia că doreşte cu adevărat să dorm bine! De fiecare dată cînd mă anunţă că - din nefericire - emisiunea promisă nu va fi transmisă, ea pare să resimtă o adevărată tristeţe şi eu o deplîng uitînd să mă plîng eu însumi.

Deoarece mă aflu sub puterea televiziunii, îi discern cu greu mijloacele, regulile. Ele vor fi însă desluşite. Imaginea pe care o redă e micşorată. Ar trebui deci să fie şi îndepărtată. De fapt ea se îndepărtează apropiindu-se, deoarece ecranul este mic, dar obiectivul este puternic. De aici paradoxul: televiziunea se dovedeşte insensibilă şi neiertătoare totodată (...)

Oricît de bîlbîită ar fi, oricît de iritantă pare, eu mă simt ataşat de televiziune, pentru că după ştiinţa mea nu există vreun mod de exprimare care să redea minciuna atît de flagrant, atît de odios. Ea nu iartă. Gesturi false, intonaţii false care pe scenă sau la tribună ar fi doar regretabile sau poate mi-ar scăpa: pe ecran falsitatea lor devine evidentă şi dezgustătoare. Nicăieri sinceritatea nu e mai necesară, convingerea mai contagioasă. Oare pentru că televiziunea este prea tînără ca să mintă bine? Nu cred. Fără îndoială ea va face progrese, obiectivul îşi va păstra însă forţa iar spectatorul luciditatea, dacă va rămîne atent. Atenţia, iată marea necunoscută pe care producătorii vor trebui să o studieze.../.../

Emmanuel BERL
(La Nouvelle Revue française, iunie 1954, p.110)

Dreptul la imagine

499. **Imagine** - o formă specială a respectului datorat personalităţii este respectul imaginii persoanei. El a dus la recunoaşterea aşa-numitului drept la imagine al unei persoane, incluzînd îndreptăţirea individului de a se opune publicării imaginii sale fără consimţămîntul său. Trebuie studiate mai întîi cazul deformării personalităţii şi cel al exploatării imaginii, înainte de abordarea limitelor protecţiei şi lărgirii acesteia din urmă prin legea din 17 iulie 1970.

500. - a) **Deformarea personalităţii** - Deformarea trăsăturilor graţie anumitor tehnici a devenit astăzi uşor de realizat în domeniul fotografiei, cinematografiei sau audiovizualului. Deformarea se poate face în două moduri: fie se utilizează trucaje fotografice şi se ajunge astfel la o falsificare materială, fie se schimbă sensul clişeului (prin explicaţii neadevărate, de exemplu) şi se ajunge astfel la o falsificare intelectuală.

În hotărîrea Curţii de Casaţie din 7 decembrie 1961, un şef de stat african fusese fotografiat cu cîte un buletin de vot diferit în fiecare mînă; după un simplu retuş fotografic unul din buletine dispăruse şi astfel i se acordau acestui şef de stat intenţii politice contrare celor proprii.

În cazul unei falsificări intelectuale judecătorul va sancţiona imaginea şi cuvîntul care îi dă semnificaţia. Judecătorul are o putere totală în aprecierea denaturării posibile a unei imagini şi voinţa deliberată de a dăuna va accentua deformarea.

În tehnica de cinematografie denaturarea este posibilă cu mijloacele montajului: se pot face tăieturi, apoi reansamblări ale scenelor filmate. Aici apare o dificultate: adeseori la televiziune, chiar şi în emisiunile de actualităţi, anumite exigenţe practice impun prezentarea doar a unor extrase dintr-un film. În jurisprudenţă s-a ridicat această problemă pentru emisiunile televizate referitoare la un trecut foarte apropiat. Se ajunge astfel la noţiunea respectării adevărului istoric, noţiune extrem de relativă.

Trebuie, deci, ca atunci cînd un realizator montează, el să practice tăieturi ce nu omit nimic din esenţial, iar caracterul general al înregistrării să fie respectat.

În 1966 doi foşti miniştri au acceptat să fie intervievaţi cu condiţia ca nici un cuvînt să nu fie tăiat fără consimţămîntul lor. Ei au protestat împotriva emisiunii, iar realizatorii, considerîndu-se difamaţi, s-au adresat Tribunalului corecţional al Senei. Acesta din urmă a declarat că "dreptul la libertatea utilizării unei înregistrări dispare cînd partea intervievată formulează rezerve în utilizarea secvenţelor înregistrate". Jurisprudenţa belgiană se exprimă în acelaşi sens.

Un alt fel de montaj constă în extragerea unei imagini dintr-un film cu scopul de a fi publicată. Cele două modalităţi de montaj se pot de asemenea combina (extragerea unei secvenţe dintr-un film pentru a o plasa într-un alt film al cărui context este complet diferit).

501. - b) **Exploatarea personalităţii.** Adesea montajele au un scop publicitar. Exploatarea efigiei unei persoane o lezează în interesele de ordin financiar, cîteodată şi în cele de ordin moral (utilizarea imaginii persoanei în susţinerea unei ideologii pe care ea nu o împărtăşeşte, de exemplu).

Jurisdicţiile franceze îl protejează atît pe cetăţeanul simplu cît şi personalităţile cunoscute publicului. Tribunalul suprem din Paris a condamnat canalul Antenne 2 considerînd că acesta şi-a depăşit drepturile cînd a vîndut în străinătate secvenţele unui film în care un stomatolog extrăgea un dinte, vînzare făcută fără aprobarea lui. Numai stomatologul avea dreptul să fixeze limitele utilizării imaginii sale. Persoana respectivă nu autorizase exploatarea comercială şi nici reproducerea în străinătate a secvenţei care îl reprezenta.

În jurisprudenţă găsim nenumărate exemple de artişti, vedete ale ecranului, oameni politici care se plîng de exploatarea rentabilă a figurii lor.

Putem cita spre exemplificare afacerea Pompidou, în care Preşedintele Georges Pompidou a obţinut interzicerea publicării fotografiei sale: ea îl reprezenta într-o barcă echipată cu un motor Mercury şi era însoţită de următorul text publicitar: "Dacă de zece ani ne străduim, domnule Preşedinte, să cîştigăm toate competiţiile, o facem pentru siguranţa dumneavoastră".

Tribunalul suprem din Nancy a ordonat şi el la 15 octombrie 1976 punerea sub sechestru a jocului de cărţi Giscorte.

Actorul Depardieu, care nu a acceptat niciodată să participe la acţiuni de publicitate, se poate plînge de utilizarea în scopuri publicitare a imaginii unei persoane ce îi seamănă izbitor.

Exploatarea imaginii poate fi făcută şi în scopuri ideologice: în jurisprudenţă există numeroase exemple de utilizare a chipului unei persoane într-un scop propagandistic electoral.

Ideile politice ale victimei unor asemenea acţiuni nu au de altfel nici o influenţă asupra stabilirii incorectitudinii procedeului, singurul efect posibil fiind în domeniul aprecierii prejudiciului provocat.

Charles DEBBASCH,
Dreptul audiovizualului
ediţia a doua, 1991, Dolloro
Traduceri de Sofia L. OPRESCU

"SADAT este omorît între două reclame. Oamenii sînt la masă în timp ce un soldat agonizează în Liban. Este ireal. " (Orson WELLES)

Doar ce se vede e adevărat

"Defectul fundamental al ştirilor pentru radio şi televiziune este că s-au dezvoltat ca o combinaţie de spectacol, reclamă şi informaţie. Combinaţia e incompatibilă. Fiecare dintre aceste elemente presupune o profesionalizare exigentă, dar şi bizară, iar îngrămădirea lor sub acelaşi acoperiş produce o dezordine în care praful nu se aşează niciodată" - observa mai de mult una din vedetele televiziunii americane.

Între timp fiecare dintre cele trei componente şi-a descoperit legile proprii de optimizare a mesajului, dar au crescut în acelaşi timp şi spaţiile de interferenţă. Informaţia s-a transformat în reclamă, reclama în spectacol, iar aceasta din urmă atingînd un prag al fastului, fanteziei şi efectelor speciale se întoarce cu faţa spre realitate - cu cît mai sordidă, cu atît mai bine - pentru a-l atrage şi a-l şoca pe virtualul spectator. Realizatorii de emisiuni îşi caută personajele pe fişia care desparte excentricitatea de delict, rătăcind fireşte adeseori dincolo de limitele propuse.

Avantajul de a asigura accesul la dialog reprezentanţilor unor grupuri considerate marginale este serios contracarat de posibilitatea care se oferă astfel delincvenţilor de a şantaja întreaga colectivitate. Faptul divers devine eveniment, criminalul - vedetă. Criteriile morale atît de greu de definit în consens sînt înlocuite de cifre indiscutabile - cele ale audienţei. Aceleaşi efecte contribuie şi la profilarea unor noi lideri de opinie - coordonatorii programelor de ştiri pe marile reţele de televiziune. Persoane foarte simpatice din pornire - farmecul e totuşi o condiţie esenţială pentru a pătrunde seară de seară în casele oamenilor - care-şi dovedesc pe parcurs competenţa, ei sînt mai mult decît nişte comentatori şi mai puţin decît nişte vedete. In Statele Unite salariile, condiţiile contractului unui asemenea prezentator, sînt cunoscute datorită presei scrise. Cifrele cu şase zerouri le conferă autoritate. Anchorman (cum este el numit în SUA) nu oferă doar o opinie, ci în primul rînd - o selecţie. Or, conform acestei selecţii lumea află că în Somalia se moare de foame, vede cum se moare de foame, în timp ce alte spaţii la fel de bătute de soartă şi de patimi îşi consumă neştiute tragediile. Nu există decît ceea ce se vede - iar ceea ce ajungem să vedem nu este întotdeauna produsul întîmplării sau al unor omisiuni inocente. Se pare că manipularea imaginii nu poate fi eliminată. (M. B.)

Criminalii megalomani

Magnicidul e vechi de cînd lumea. De cînd există ziare, toţi marii criminali au grijă de imaginea lor în presă. Erostrat a incendiat templul din Ephes ca să rămînă în istorie. Lacenaire a hotărît că el va fi cel mai mare criminal al secolului XIX în ziua în care, copil fiind, a asistat la execuţia capitală din piaţa Brotteaux, la Lyon, unde tatăl său l-a dus să vadă cum este pedepsită crima. Şi-a jurat atunci că o mulţime imensă se va strînge în jurul eşafodului pe care va urca el.

Astăzi, micul ecran a înlocuit piaţa publică, amplificînd-o la dimensiunile "satului planetar". Puterea imaginii le ia minţile ucigaşilor megalomani. **"Supramediatizarea amplifică megalomania**, explică Daniel Zagury, expert la Curtea de Apel din Paris. **Orice societate produce, la un moment dat, modalităţi de expresie pentru anumite tipuri de criminali. În zilele noastre apar momente de dezechilibru mediatic". Unii poliţişti se tem că într-o bună zi dezechilibraţii se vor lansa în şantajul televizat: "Ori apar la televizor, ori arunc totul în aer!"** (...)

Ca de obicei, fenomenul s-a declanşat în Statele Unite. De mult acolo, psihopaţii, furioşii, disperaţii asediază posturile de radio şi de televiziune. Vor să vorbească la orele de maximă audienţă. În aprilie trecut un bărbat şi-a ucis soţia cu 15 focuri de armă. În direct. Postul a difuzat imaginile pentru a **"ilustra violenţa familială"**. Iarna aceasta marile reţele au inventat un gen nou: interviul fluviu cu marii criminali. Cel mai izbutit a fost cel cu Jeffrey Dehmer. Acest tînăr ucisese 17 negri, apoi le-a dizolvat cadavrele în vase cu acid pe care le păstra în baie. "Confesiunile" lui s-au difuzat în foileton. Mark David Chapman, asasinul lui John Lennon a fost intervievat de cei mai mari gazetari din Statele Unite. A fost interogat cu toate menajamentele, ca un star de cinema care îşi face reclamă pentru viitorul său film. **"Mark, mulţumim, a fost grozav!"** încheia gazetarul vedetă al postului CNN.

Asasinii cunosc codurile pe care le pretinde discursul televizat. Ştiu cum să se uite înspre obiectiv, să verse o lacrimă, să răscolească publicul. **"De ce nu s-ar supune şi ei culturii care îi înconjoară?** se întreabă specialistul în televiziune, sociologul Dominique Wolton. **Ei pun în scenă propriul lor spectacol. Ca americanii cînd au debarcat la Mogadiscio".** Nu de mult, în Germania, Rainer B., un tehnician în vîrstă de 30 de ani, a emoţionat milioanele de telespectatori. Înconjurat de copiii săi îndureraţi, o implora pe soţia sa să revină acasă. Un client de miljoane pentru spectacolul realităţii. Înregistrînd cea de a treia emisiune "Fără urme" pentru RTL-TV a cedat: îşi strînsese de gît soţia pe care o îngropase apoi în pivniţă. Pînă la urmă, Rainer era un tip logic. N-a făcut decît să pună în practică noile învăţături ale maeştrilor înţelepţi ai micului ecran. **"Televiziunea hiper-realistă transmite un mesaj important: de ce nu şi dumneavoastră?** scrie sociologul Alain Ehrenberg, în **Esprit** (ianuarie 1993). **Sînteţi la fel de intersant ca şi cei pe care îi vedeţi în fiecare zi; aveţi deci un rol de jucat, deoarece sînteţi la fel de competent ca şi ei pentru a distra publicul;** (...) **telespectatorul a devenit ultimul mare profesionist al televiziunii".** Şi dacă pe deasupra mai e şi asasinul unor fetiţe, violator recidivist sau a luat ostatici, atunci e un super-profesionist.

Astăzi "noii criminali" sînt şi ei victimele sindromului "am văzut la televizor". Ei cer camerelor de luat vederi să le certifice nelegiuirile, să le autentifice. Ca să existe, nu le mai este suficient să citească amănuntele crimelor lor pe pagina întîi a ziarelor. Trebuie să ia drept martor satul planetar. Să se adreseze **"noii agora electronice"** cum zice Carlo Frecerro, fost revoluţionar în 1968, devenit consilierul lui Berlusconi. Astăzi, dacă nu vrea să rămînă o fantomă socială, toată lumea trebuie să ştie să comunice, portarul, specialistul din întreprindere, asasinul. Televiziunea umple un vid social. Ea îl apără pe consumator şi pe bolnav, devine consilier conjugal, sexolog, psihanalist, detectiv. Era inevitabil ca într-o zi să devină confesional pentru asasini, să se transforme în receptacolul tuturor devierilor. (...)

Pe de o parte, televiziunea se adresează realului pentru a-l converti în spectacol. Pe de altă parte, cuplurile deviate, impotenţii, şomerii pe cale de a-şi pierde ajutorul, homosexualii persecutaţi, judecătorii care luptă pentru adevăr, starurile, filosofii, oamenii politici, teroriştii şi criminalii doritori de publicitate încearcă să transforme televiziunea într-o armă folositoare propriei cauze. Cine pe cine foloseşte? Cine cîştigă în această înfruntare între realitate şi spectacolul realităţii? Bineînţeles, aproape întotdeauna televiziunea. O televiziune canibală care digeră totul şi care ne invită în fiecare seară la agape unde ne comportăm ca nişte oaspeţi hulpavi.

În era catodică, nimic nu se pierde, totul se transformă.

Marie-France ETCHEGOIN
Le Nouvel Observateur
(17-23 iunie 1993)

Stelele de la "Actualităţi"

Pe 17 august 1982, administraţia Reagan şi-a declarat intenţia de a reduce vînzările de arme către Taiwan, decizie care i-a nemulţumit pe membrii conservatori ai Congresului, deja în conflict cu Preşedintele din cauza insistenţelor acestuia de a introduce noi taxe. În seara aceea, la emisiunea de ştiri a CBS, Dan Rather a început prin a spune că decizia în legătură cu vînzările de arme şi cea de creştere a taxelor dovedesc o "cotitură politică" şi membrii partidului Preşedintelui sînt nemulţumiţi.

Urmărind din apartamentul său de la Casa Albă emisiunea de la 18.30, Ronald Reagan a fost atît de agitat în legătură cu caracterizarea dată de Rather politicii sale faţă de Taiwan, încît la şapte şi două minute, cînd începuse deja ediţia a doua a ştirilor, i-a dat un telefon lui Rather ca să discute cu el în direct. Cîteva minute mai tîrziu, Rather informa spectatorii despre această convorbire, citîndu-l pe domnul Reagan: "Nu e nici o dare înapoi, şi nici o schimbare" în problema Taiwanului.

Dacă Preşedintele Statelor Unite telefonează la o reţea de televiziune în mijlocul emisiei, cerînd o rectificare, se dovedeşte că prezentatorul jurnalului a căpătat o puternică influenţă - fenomen relativ nou. După decenii în care au fost doar un fel de "personalităţi" sau celebrităţi, o mînă de bărbaţi şi femei care prezintă ştirile de seară pe cele trei mari reţele comerciale fac acum parte din panteonul individualităţilor care influenţează profund lumea în care trăim. Nepoftiţi, nealeşi, aproape fără nici o dezbatere publică, ei şi-au ocupat locul în spatele preşedinţilor, congresmenilor, liderilor sindicali, directorilor de corporaţii şi al celorlalţi care determină politica publică şi atitudinile private.

Dintre toate aceste figuri influente, totuşi, doar prezentatorul este în situaţia de a exercita un control personal asupra celui mai mportant mijloc de comunicare naţional: ştirile de seară. Walter Cronkite a decis din proprie iniţiativă, de exemplu, să-şi încheie în fiecare seară emisiunea spunînd de cîte zile sînt captivi ostaticii în Iran - o decizie care a focalizat atenţia asupra problemei chiar şi după ce echipelor televiziunii li s-a interzis accesul în Iran, şi după ce administraţia Carter a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să îngroape chestiunea. Cronkite a decis că ostaticii din Iran - spre deosebire de echipajul vasului USS Pueblo, captiv în Coreea de Nord din 1968, sau prizonierii de război din Vietnam - sînt atît de importanţi, încît naţiunea nu are voie să-i uite nici măcar o seară. Acestă permanentă rememorare, susţin politologii, a demonstrat neputinţa guvernării din Statele Unite de a rezolva rapid problema şi acest efect a avut rolul său în încrederea alegătorilor despre capacitatea lui Carter de a face faţă rolului de şef al executivului. Într-o viziune istorică globală, obsesia naţională în legătură cu un mic număr de ostatici dintr-o ţară îndepărtată poate părea de neînţeles, mai ales că deplasa atenţia de la evenimentele din Europa, Uniunea Sovietică şi Asia, care aveau consecinţe mult mai importante pentru interesele vitale ale ţării. Acesta este potenţialul inevitabil al distorsiunii într-un sistem care acordă unui singur individ o asemenea putere.

Desigur, în general, reţelele de televiziune se plasează rareori alături de consensul general care caracterizează concepţia americană despre transmiterea ştirilor. Dar apar diferenţe mai mari decît se crede în modul în care cele trei reţele transmit o anume ştire într-o anume seară. În orice demers gazetăresc o singură persoană are ultimul cuvînt în legătură cu ceea ce nu se dă, cu ce accent se pune pe fiecare ştire, ori cum să se trateze un subiect controversat sau sensibil. În mod tradiţional, la TV această persoană era producătorul executiv, acţionînd ca un reprezentant al direcţiei. În practică direcţia intervine arareori în deciziile editoriale. În schimb creşte rolul prezentatorului.

Ascensiunea prezentatorilor, atît pe scena lumii, cît şi în cadrul reţelelor, a fost un proces gradual şi evolutiv. În primele faze ale televiziunii, transmisia ştirilor de seară se făcea atît de primitiv din punct de vedere tehnic, era atît de lipsită de credibilitate gazetărească, încît bărbaţii care citeau ştirile erau nişte persoane relativ umile. Se bucurau de o anumită popularitate, la fel ca animatorii jocurilor televizate.

Apoi în anii '60, prezentatorii jurnalelor televizate au început să-şi asume aura autorităţii morale şi intelectuale, un proces încurajat de reţele cu speranţa că acest prestigiu se va răspîndi asupra întregii organizaţii, stimulînd indicele de audienţă şi veniturile publicitare. În acelaşi timp, prezentatorii au început să-şi asume concepţia programului, suprapunîndu-se producătorilor. Probabil că, inconştient, reţelele au început să-şi creeze propriii monştri.

Astăzi prezentatorii ştirilor de seară au devenit atît de puternici, încît pot decide asupra carierei corespondenţilor şi pot influenţa pe cele ale reprezentanţilor direcţiei, de care teoretic depind. Observatorii europeni ai sistemului nostru de "prezentatori puternici" îl găsesc uimitor şi îngrijorător. Oricare altă ţară ar fi luat măsuri temeinice ca să se asigure că persoanele care prezintă ştirile nu vor avea ultimul cuvînt asupra conţinutului lor.

Într-adevăr, sînt cîteva consecinţe potenţial grave, în primul rînd pentru că ştirile televizate au devenit una din instituţiile de bază ale societăţii americane şi în al doilea rînd pentru că prezentatorii nu sînt ce par a fi. În aparenţă, ei reprezintă omul echilibrat, ochii şi urechile domnului Oarecine; de fapt, ei trăiesc într-o lume extrem de diferită de cea a spectatorilor lor, şi cu totul altfel decît cea în care trăiesc oamenii despre care ei relatează. Este lumea averilor enorme, obţinute dintr-o dată, a unei glorii momentane, care îl izolează pe prezentator de universul pe care se presupune că îl oglindeşte responsabil, chiar dacă îi satisface nevoia de a fi în vîrtejul evenimentelor. În relaţiile lor cu lumea, oameni ca Dan Rather sau Tom Brokaw discută la telefon cu înalte oficialităţi guvernamentale, cu mult mai lesne decît ziariştii obişnuiţi. Dar în pofida lunch-urilor intime şi a pălăvrăgelii din locuri retrase, prezentatorii sînt rupţi definitiv de contactul apropiat şi constant, de observarea liderilor guvernamentali şi a politicii lor, toate acestea alcătuind fundamentul indispensabil al unor judecăţi sănătoase.

Şi ce se întîmplă dacă se dovedeşte că un prezentator e deficient la capitolul integrităţii morale? Cum poate fi oprit dacă în lupta pentru un indice de audienţă mai ridicat sau din orgoliu dă un caracter senzaţional ştirilor sau ignoră ştirile plicticoase, dar vitale, de frică să nu-şi alunge spectatorii? Realitatea tristă e că nu se poate face mai nimic; din ce în ce mai mult, prezentatorul nu este răspunzător faţă de altceva, decît faţă de dictatul propriei conştiinţe.

(fragment din cartea
The Evening Stars,
de Barbara MATUSOW
Ballantine Books - 1984)

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Artificii

Atîta tot

Genocidul chimic, atomic, bacterio-genetic - şi iluzia descurajării prin iluzie.

Armele ucigătoare - şi armele inofensive...

Paradoxul armelor inofensive...

De pildă, tunul cu infrasunete. Frecvenţa joasă (cîţiva hertzi) a infrasunetului respectiv, provoacă o acută senzaţie de greaţă, produce voma, perturbă echilibrul şi capacitatea de orientare. Fenomenul începe şi se opreşte la fel de brutal, după cum tunul cu infrasunete (infra)trage sau nu.

De pildă, imaginile holografice, virtualităţi tridimensionale, "comparabile cu realitatea"; imagini care pot hărţui psihologic (sau psihiatric) combatanţii, punîndu-i în faţa unor miraje mai "adevărate" decît realitatea, schimbînd, astfel, sensul iluzoriului, al halucinantului, al aiuritorului, realitatea lor, însuşită şi stăpînită de combatanţi, dovedindu-se mai "slabă" decît cea propusă de imagini, de virtualităţile holografice, ea, realitatea combatanţilor, devenind în chiar ochii lor, ai combatanţilor înşişi, iluzorie, mai iluzorie decît mirajele, iluziile holografice; o supra-iluzie!

De pildă, substanţele care transformă drumurile şi pistele aerodromurilor într-un fel de hîrtie de muşte, lipicioasă... sau, dimpotrivă, acele substanţe care transformă drumurile şi pistele respective într-un fel de patinoar supra-alunecător, sau acelea care, iniţial în stare lichidă ori gazoasă, se solidifică instantaneu, putînd opri din mişcare aparatele "prinse" în mediul respectiv, fie ele zburătoare, submersibile, plutitoare, rulante...

De pildă, rachetele (la scară mare, sateliţii) dotate cu generatoare de pulsiuni electromagnetice (valul de microunde degajat de aceste generatoare orbeşte, asurzeşte şi amuţeşte aparatura electronică a adversarului) şi virusurile informatice...

Armele inofensive - arme false. De pildă, tancurile gonflabile, făcute din cauciuc, care, concepute iniţial pentru antrenamente, pot simula emisiunile sonore, infraroşii şi magnetice ale unor blindate reale. De pildă, navele de război, dotate cu dispozitive care le pot proiecta imaginea - virtualitatea navelor respective - la mai mulţi kilometri distanţă; în cazul unui atac cu rachete, e suficient ca imaginea, virtualitatea respectivă să apară în faţa rachetelor, pentru ca acestea să se lase atrase (o altă aplicaţie, şi mai sofisticată, a acestei "idei" constînd în a-i "propune" rachetei un obiectiv mai "apetisant" decît cel iniţial).

Altfel spus, sîntem departe de bombele căzute peste Hiroşima sau Nagasaki. Ne aflăm în locul de unde putem zări extrema iluzoriului, sîntem aproape de momentul în care o rachetă virtuală va ataca un avion virtual, care la rîndul lui, purtător de rachete virtuale, va încerca să atace un inamic virtual...

Sîntem plasaţi în aşa fel încît putem crea, resimţi, trăi iluzia că suferinţa şi moartea provocate de lupte şi războaie sînt... iluzorii. Sîntem plasaţi în aşa fel încît (confruntaţi cu situaţii ca acelea din Bosnia, de pe Nistru sau din Caucaz, în care iluzoriu e să crezi că vechea formă de luptă, vechea formă de război, însoţită de suferinţă şi moarte, a dispărut...) clipim zăpăciţi.

Atîta tot.

Alexandru PAPILIAN

Mai presus de orice dilemă...

...în ediţia viitoare vom publica un material lămuritor privind bursele pentru elevi şi studenţi acordate de Fundaţia Culturală Română, împreună cu parteneri din S.U.A., pentru şcolarizarea gratuită în Statele Unite, începînd cu anul 1994.

Directorul fabricii de imagini

A scrie despre Paul Everac, poate că nu mai merită. Poate că, în momentul apariţiei acestor rînduri, Paul Everac va fi fost deja demis din funcţia de director al Televiziunii. Poate că un atare subiect nu va mai interesa decît rubrica "Antinostalgia"...

Cu atît mai bine! Nu văd ceva mai potrivit acestui personaj care a încercat mereu şi din răsputeri "să se alieze cerinţelor vremii", dar care, vai! tocmai din aceste sforţări a scăpat depăşit de evenimente. Un "ringard", ar spune despre el Alex. Leo Şerban, cu termenul parizian pentru demodaţii cei mai flagranţi ai sezonului.

Mai întîi, despre înfăţişare. Creaţiile folclorice ale cititorilor "Evenimentului zilei" îl aseamănă pe Paul Everac cînd cu un ţap, cînd cu un drac (prilej pentru o eficientă rimă), cînd cu alte arătări hîde. Eu am găsit justă o altă asemănare: una de care - cred eu - Paul Everac e foarte conştient şi pe care o cultivă temeinic. Ei bine, Paul Everac seamănă la chip cu Luigi Pirandello! Priviţi oricare din fotografiile de bătrîneţe ale dramaturgului (mă refer la cel care **într-adevăr** este...) şi regăsiţi tot: ciocul, sprîncenele şi privirea severe, gura blazată, ... chiar şi acelaşi nas! Cele două figuri seamănă ca o copie Gestetner cu originalul.

Nu trebuie să fii psihanalist ca să-ţi dai seama: Everac realmente îl adoră pe premiantul Nobel! Poate naiv, mie, unuia, îmi place să cred că Paul Everac iubeşte sincer teatrul (chiar dacă, din neîndemînare, n-a făcut decît să-l compromită) şi că a vrut cîndva să scrie şi el piese bune... aşa, ca Pirandello. Astfel, Pirandello i-a inspirat "în acele timpuri" nu numai înfăţişarea, dar şi un model în profesie. Poate că Paul Everac a fost cîndva entuziast... Căci un astfel de tip de adoraţie "mimetică", pînă la dedublarea personalităţii, ca a fanilor lui Elvis, cei cu perciuni şi "boldane" pietrificate de gel, este un semn de ingenuitate, de iubire sinceră şi declarativă. Precum primitivul care se confundă cu idolul său în îndeplinirea actului exemplar al ritualului, imitatorul se simte mai autentic sub masca divului, existenţa i se rotunjeşte, i se condensează.

La fel se-ntîmplă poate şi cu Paul Everac: mi-l închipui în faţa oglinzii, evocînd în minte, cu patimile marilor îndrăgostiţi, duhul gigantului sicilian, în timp ce-şi piaptănă ţăcălia cu fiorii şedinţelor spiritiste. De aceea - cred eu -, oricît i s-ar spune că seamănă cu Scaraoţchi, cu Lenin, cu Troţki sau cu Dracula, Everac nu-şi va schimba alura: pentru că el ştie mai bine cu cine seamănă **de fapt** şi va păstra această taină cu gelozie tipic siciliană.

Mai apoi, stilul oratoric. Sîmbătă seara, privirea atentă a lui Paul Everac urmăreşte rîndurile discursului pe care îl citeşte în direct de pe ecranul monitorului din faţa sa, după modelul crainicilor de ştiri externe. Căci Paul Everac trebuie să ne dea tuturor impresia că rosteşte liber. Nefiind de felul lui orator, e totuşi în măsură să-şi creeze imaginea de orator. Vocea lui e prea oficială, autoritatea - prea înaltă, pentru a se preta la vulgara citire de pe foi... Dar ce te faci?! Textului "tabletei" de sîmbătă seara, complicat din dorinţa de a epata, îi lipseşte, tocmai de aceea, retorica de discurs, oralitatea. Vorbitorul turuie, de parcă nici n-ar respira. "Tableta", scrisă ca pentru gazeta de perete, nu poate fi declamată. Nimeni - nici chiar Cicero! - n-ar putea vorbi liber cu o sintaxă atît de meticulos nefirească. Pildele lui Everac abundă în ţărani evanescenţi, vorbind ca-n Anton Pann şi în amici sfătoşi, cu grai ca al cronicarilor. Prin vălul de exhibiţii stilistice, ideea de bun-simţ românesc se îneacă în chip fatal. Te întrebi dacă Everac nu doreşte cumva să exprime, ironic, tocmai contrariul.

Senzaţia de nefiresc dată de această oratorie prefăcută este întregită de privirea în gol a lui Everac. Urmărind ecranul-fiţuică, el se uită pe undeva, pe lîngă camera de luat vederi şi astfel, imaginea sa televizuală nu ne priveşte în faţă. Pare că se uită aiurea, în lături. Dar nu din distracţie: figura aţintită de multe ori i se încruntă, ca să nu citească greşit. Rareori clipeşte: parcă ţi-ar vorbi un orb!

Şi în fine, despre tîlcul discursurilor. Spunînd rareori lucrurilor pe nume, Paul Everac preferă parabola, tonurile aluzive, construcţiile metaforice, fabula. Dar, spre deosebire de caricaturistul Andronic de la **Evenimentul zilei**, care scrie pe caracatiţă "Corupţia" şi pe taurul furios, "Puterea", Everac nu-şi explicitează alegoriile. Sfîrşitul "recitalurilor" sale vine brusc, retezat, ca pentru a face telespectatorul să caute singur soluţia ("Ce-a vrut să spună ăsta, dom'le?"). Poate că o atare tactică face parte din campania culturală a Televiziunii sub direcţia sa. Mi-e teamă, însă, că această ambiguitate ascunde ceva mult mai jalnic: neantul...

Cît despre noi, telespectatorii... Aşezaţi cu mic, cu mare-n faţa televizoarelor (ca Simpsonii la început de episod), privim siderati la un ins care seamănă cu Pirandello, dar nu e, care zici că-ţi vorbeşte liber, dar citeşte, care priveşte-n gol ca un oracol orb în transă, dar, vrînd să-i dezlegăm enigma, ce tristeţe..., n-avem ce dezlega. O imagine a imaginii, o umbră a umbrei, un om de fum, cu existenţă incertă, confundabil cu vreun efect de studio, o apariţie la fel de artificială ca şi cea a clădirii Televiziunii din fundalul diafan...

Dacă Paul Everac există totuşi în realitate, există mai ales prin **funcţia** sa: un om care se confundă cu scaunul. Show-ul cu "tableta" este, şi acela, un privilegiu de şef. În calitate de director al TVR, Paul Everac trebuie să "impună", să ameninţe vultureşte, să mustre pe telespectator, indiferent de mesajul "citit liber". Textul "tabletei" rămîne un pretext. Totul e chestiune de imagine.

Prin inducţie, Televiziunea întreagă, ca instituţie, există prin politica ei, prin propria-i reflectare, mai mult decît prin informaţia pură şi simplă. Stat în stat, buric al pămîntului, cu scheme, departamente şi redacţii, cu generice pompoase care parc-ar anunţa legătura directă cu Dumnezeu, Televiziunea Română e obsedată să transmită propria ei imagine.

La TVR, nu încap dubii: mediul este, în mod ostentativ, mesajul. Dar frazei lui McLuhan i se poate adăuga corolarul lui Everac: funcţia este mesajul.

Florin DUMITRESCU

Firescul de mîine

Vom zipa şi vom zapa!

Clara noastră dependenţă de ştiinţă îi determină pe filozofi să remarce: "Cum poate cineva să nege influenţa ştiinţei asupra artei, acum că radioul şi televiziunea, filmele şi muzica electronică, benzile desenate şi jocurile pe calculator sînt o dovadă atît de flagrantă?" Numărul 51 al revistei **Communications** a publicat studiile lui Roger Odin şi Francesco Casetti despre obiceiurile actuale ale lui **homo televisivus** în epoca telecontrolului, şi aflăm astfel că telespectatorii anilor '80 aproape şi-au triplat capacitatea de reacţie în confruntarea cu reclamele. Începînd cam din anul 1982, apariţia pe ecranul video a unui spot publicitar sau a unui program plictisitor şi neinteresant a devenit semnalul schimbării de pe un canal pe altul. Intrăm astfel în epoca formelor complexe de **zipare** şi **zapare** prin spectrul canalelor prin cablu şi al celor particulare, ca mod nu doar de alegere a unui program, ci chiar de construire a unei alternative personalizate. "Casa, dulcea casă" a adeptului acestui nou joc trebuie să fie echipată cu un videorecorder cu telecomandă aşa încît să poată sări brusc peste acele pauze lipsite de interes. Televiziunea, ca şi radioul, n-ar fi fost niciodată considerate un medium creator sau interpretativ dacă aceste invenţii de ultimă oră nu ar semnifica sfîrşitul funcţiei lor de transmitere pură şi începutul transformării acestora într-un medium de interacţiune: adevăratul mijloc de interacţiune de fapt, opus autorităţii false şi normelor pompoase ale unor noţiuni revăzute de sociologie. (...) Sîntem pîndiţi de o bănuială din ce în ce mai mare. Vom ajunge oare la decizia conştientă şi arbitrară că **Satul Planetar** există într-adevăr sau nu este el decît invenţia sterilă a unui profesor canadian liberal? Această întrebare poate explica de ce termenii cei mai recenţi ai mass-mediei au pătruns în sfera artei italiene cu un impact considerabil, stimulîndu-i pe pictorii mai tineri la o serie de reconsiderări ale muzicii, filmului, benzilor desenate, TV, electronicii şi celorlalate sisteme retorice care reprezintă **Epoca Reclamei**. Vechiul medium al picturii şi-a luat sarcina de a transmite acest mesaj viu unui viitor pe care nu-l vom vedea niciodată. Din punct de vedere biologic, nu putem concepe o cultură capabilă să uite necesitatea de a picta. Iar pictura unei culturi care trăieşte în pădurea Epocii Reclamei nu poate exista fără a implica sau reflecta o serie de idei politice şi sociale. (...) Mass-media actuală e un complex de ziare şi reviste, TV, cinema şi afişe, iar termenul se referă la rolul pe care acestea îl joacă în mod obişnuit ca instrumente ale difuzării în masă; sarcini similare au fost date odinioară frescelor Renaşterii, dipticurilor sau altarelor unor biserici, operelor unor Cimabue, Giotto sau Duccio da Siena. Şi, aşa cum se întîmplă cu toate fenomenele istorice care se confruntă cu primejdiile unei "contemporaneităţi" rapide, însăşi existenţa mijloacelor de comunicare ale unei societăţi depinde în mare măsură de legile pieţei: lucrurile dispar după bunul plac al gusturilor unui Papă, Rege, Cardinal sau Comerciant, şi al tuturor celor care împărtăşesc opinia că arta e o afacere ca oricare alta. (...) Linia de demarcaţie între pictură şi alte tehnici precum fotografie, cinema, dans şi corp dispare. Nicicînd înainte n-a fost mai imposibil să declari că opera de artă este produsul unei tehnici specifice. (...)

(Gabriele PERRETTA, în **Flash Art**, vara 1991)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU

REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (redactor şef adjunct)

CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 36
17-23 sept. 1993
16 pagini 75 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

HYDE PARK – tot felul de dileme la tot felul de teme

❑ *de la cititori – "simpli cetăţeni", profesori şi doctori – Elena NEAGOE, Lucian PARASCHIVESCU, Claudiu Gh. IOAN, Dorian GACIU, Alexandru SEN, Gheorghe SARĂU şi Radu URŞIANU(pag. 2, 7, 10 şi 16)*
❑ *de la colaboratorii noştri din ţară şi străinătate – Eugen VASILIU (pag.7), Călin Andrei MIHĂILESCU, Gheorghe SCHWARTZ (pag 8–9), Anca MANOLESCU (pag. 11), Florin DUMITRESCU şi Cristian CRISBĂŞAN (pag. 12), Dan OPRESCU (pag. 14–15)*
❑ *de la studenta Marcela ZAMFIR care-i pune întrebări criminologului Rodica STĂNOIU (pag. 6–7)*
❑ *...şi de la titularii de rubrici – Mircea IORGULESCU, Andrei PLEŞU, Z. ORNEA,Petru IONESCU, Elena ŞTEFOI, Magdalena BOIANGIU, Radu COSAŞU, Mihai POPESCU, Alex Leo ŞERBAN, Alexandru PAPILIAN*

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

CITITORII ÎN HYDE PARK

Dileme personale

Întrucît numele meu nu spune nimic, cred că este util să mă prezint sumar, cu convingerea că ofer în felul acesta un orizont de reprezentativitate dilemelor mele.

Aşadar sînt om de catedră, profesor de limba şi literatura română, doctor în filologie al universităţii clujene pe care am şi absolvit-o; ca vîrstă aparţin generaţiei născute în război. Nu simt nevoia să adaug şi alte detalii, viaţa ca şi cariera mea neavînd nimic spectaculos. Privind în urmă am impresia că în ciuda unor împrejurări vitrege, timpul în care mi-a fost dat să trăiesc a conturat progresiv un orizont cultural pe care nu mă sfiesc să-l numesc izbăvitor.

S-a făcut în numeroase ocazii o paralelă între fascism şi comunism întemeiată pe dispreţul comun faţă de valorile umane produse de o evoluţie multimilenară. Hecatombele de morţi lăsate în urmă de aceste nefericite experimente stau mărturie pentru înrudirea lor. Nimeni nu ştie cum ar fi arătat Eurasia fascistă după o jumătate de secol de la un eventual triumf, dacă Dumnezeu ar fi îngăduit ca vopsitorul austriac să-şi împlinească planurile, aşa încît nu putem face decît supoziţii despre posibila dimensiune culturală a imperiului zvasticii; ştim însă cîte ceva despre dimensiunea culturală în lumea căreia i se spune azi "fostă comunistă". Şi cred că această lume a produs o cultură vrednică de interes, o cultură căreia nu i se poate spune nici comunistă, nici anticomunistă, ci pur şi simplu umană.

Faptul că această cultură a avut o uriaşă audienţă nu poate fi contestat şi el demonstrează că în condiţii grele omul a rămas om. Cultura a fost necesară, vitala reflecţie asupra destinului fiinţei într-o lume în care nostalgia paradisului şi vocaţia infernului se împletesc inextricabil.

Civilizaţia veacului nostru însă nu poate fi despărţită în două, asta dacă nu considerăm prosperitatea drept unic criteriu pertinent, lucru interzis de altfel de creştinism. Trăim într-o vreme a maselor, cu tot ceea ce această realitate presupune periculos şi riscant pentru fiinţa umană; trebuie să fii orb ca să nu remarci şi efectele negative în plan global ale acestei vremi.

Personal am trăit cu îngrijorată încredere în spaţiul culturii pe care l-am înţeles ca o necesară polemică în raport cu aventura în istorie. Se înţelege că interesul şi admiraţia mea s-au îndreptat spre creatorii de cultură de a căror dimensiune europeană nu m-am îndoit. Astăzi încă străbătînd spaţiul poeziei europene nu văd un concurent serios pentru Nichita Stănescu.

E uşor de înţeles deruta şi revolta mea în faţa spectacolului derizoriu pe care o bună parte a creatorilor noştri de cultură l-au oferit în ultimii trei ani. Nu faptul că s-au apucat cu furie să facă politică a fost dezastruos, ci că prin manifestările lor au vădit o nesăţioasă poftă de înjosire a valorilor culturii, **în absenţa oricărei presiuni politice** au reeditat tarele groteşti ale proletcultismului. (...)

Ceea ce aceşti creatori de cultură - şi cîţi alţii - oferă astăzi este spectacolul terifiant al abjurării nu a unei ideologii, ci a culturii. Cu puţină "şansă", sîntem ameninţaţi cu reapariţia indexului în biblioteci; manualele şcolare dau semne evidente în acest sens.

Mai înspăimîntător este însă faptul că unii tineri creatori de cultură - poate cuvîntul "aspiranţi" ar fi mai bun - au înţeles rapid că pentru a-şi croi un drum e obligatoriu, sau măcar foarte eficient, să deplîngi starea de întuneric cultural care ţi-a marcat anii de şcoală. Generaţia mea, ale cărei manuale au fost împînzite de "Minerii din Maramureş" şi "Lazăr de la Rusca", a ajuns cu dificultate la poeziile lui Blaga, la cărţile lui Eliade, dar a ajuns. Tînărul poet şi redactor TV care ne informa că la şcoală n-a avut prilejul să citească decît Scrisoarea III - o minciună sfruntată! - a avut la dispoziţie ediţia integrală a poeziilor lui Eminescu, seria de eminescologie din care n-au lipsit Călinescu, Vianu, Popovici, Caracostea şi căreia i s-a adăugat în ultima vreme excepţionala lucrare a Ioanei Em. Petrescu al cărei subtitlu, "Modele cosmologice şi viziune poetică", spune el însuşi ceva.

Şi atunci stau şi mă întreb: cum e posibilă o asemenea trădare a culturii venită din partea creatorilor ei?

Refuz să accept închistarea într-un univers de gadgeturi, indiferent de provenienţa lor. Nu cred în europenismul care se manifestă prin comunicări ştiinţifice cu titlul "Eminescu şi drepturile omului". Refuz să cred că unicul rost întemeiat al fiinţei umane este de a fi anticomunist. N-am nici o admiraţie pentru hoardele civilizate care licitează pentru un centimetru pătrat din cearşaful pe care a dormit o noapte nu ştiu ce star al muzicii pop. Cred cu disperare că m-am născut spre a fi om şi că acest rost este pretutindeni acelaşi, că e o aventură să-l împlineşti şi că în absenţa dimensiunii culturale lucrul acesta e cu neputinţă.

Cred că libertatea e necesară, sînt convinsă că totalitarismul de orice fel e o sfidare a fiinţei umane şi a demnităţii ei.

Nu cred însă că a te fi născut într-un spaţiu cu o orînduire netotalitară, democrată, sau a trăi acolo te face în chip automat o făptură împlinită în plan uman şi un democrat.

Ştiu că trebuie să pun punct acestei scrisori şi realizez că chiar alcătuirea ei e un semn al perplexităţii şi spaimei. E un gest absurd fiindcă nu cred în redacţia revistei al cărei nume mi-a plăcut. Cred doar în destinul culturii în care m-am născut şi socotesc că Dumnezeu a zîmbit lumii cînd a aşezat în acest spaţiu neamul care a zămislit-o. Sînt aşadar, după canoanele la modă, o naţional-comunistă.

Şi pentru ca verdictul acesta să fie mai limpede, afirm răspicat că pentru mine Europa înseamnă Dürrenmatt şi nu Kohl, iar faptul că Havel asipră - cît de jalnic - să-l urmeze pe Kohl şi a pus între paranteze avertismentul lui Dürrenmatt arată doar slăbiciunile vremii noastre. Pînă una alta, Kohl a unificat politic Germania, iar Havel a patronat lichidarea Cehoslovaciei, fapt care nu l-a cutremurat şi nu l-a făcut să se îndoiască de virtuţile sale de om politic. De fapt şi distanţa care-l separă ca dramaturg de elveţian e probabil echivalentă cu cea care-l desparte ca om politic de Kohl. Disidenţa nu e o valoare în sine şi nici măcar săvîrşirea din viaţă nu mă poate împiedica să spun că pentru mine Dan Deşliu rămîne în eternitate "creatorul" lui "Lazăr de la Rusca", adică un poet de mîna a 15-a.

Elena NEAGOE
Cluj-Napoca,
str. S. Albini 135-137, sc.I, ap.4

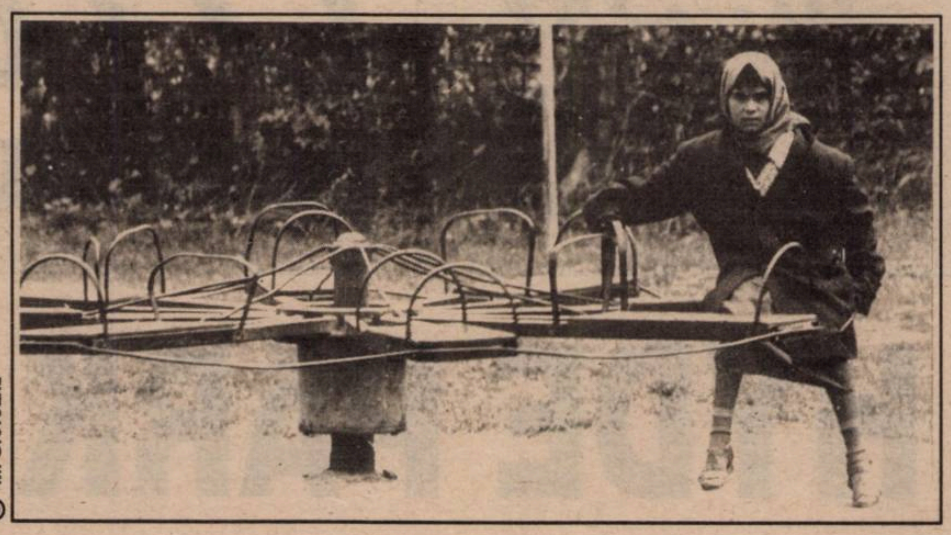

© M. Oroveanu

E rîndul lui Javert

Două versuri dintr-o piesă de A. Davila mi-au traversat de-a lungul anilor, existenţa morală: "Răzbunarea cea mai cruntă este cînd duşmanul tău / E silit a recunoaşte că eşti bun şi dînsu-i rău". Desigur, versurile sună frumos, dar ce te faci cînd opresorii reuşesc să se autosugestioneze că tot ceea ce fac este în interesul victimelor? Şi ce te faci cînd chiar victimele nu mai ştiu ce să creadă?

Comunismul, indiferent cum l-ai lua, rămîne în istoria omenirii un caz de patologie socială.

Revenind la viaţa noastră politică de azi, constatăm că după zeci de ani de totalitarism, de ani de frică, de umilinţă, de disperare, ne-am trezit laolaltă, victime şi opresori, într-o zonă neutră, din nou egali ca forţe, dar diferiţi ca intenţii.

Şi, iată, constatăm cu stupoare că aptitudinea opresorilor de a redeveni opresori este mult mai puternică decît aptitudinea victimelor de a redeveni fiinţe normale. De fapt, aici se află, credem, secretul unei posibile restauraţii: inerţia stării de victimă.

Uitînd gustul libertăţii (sau, mai degrabă, abstractizîndu-l), al normalului, fostele victime se agită dezorientate, acuzînd o permanentă ameninţare. Această frică întreţinută cu morbidă exaltare de toată lumea, provoacă reacţii oarecum previzibile celor două categorii: în timp ce fostele victime se complac în vechea şi dulcea depresie, opresorii renasc şi se organizează.

Drama noastră din ultimii ani stă în faptul că opoziţia, apărută imediat după evenimentele din decembrie 1989, condusă de oameni extenuaţi fizic şi desueţi politic, este pe punctul de a instituţionaliza această "stare de victimă" şi de a o extinde la nivel de naţiune. Ea, opoziţia, a comis enorma greşeală de a confisca anticomunismul, tratîndu-l ca pe un fel de proprietate privată, îndepărtînd astfel mulţi foşti comunişti de momentul dezicerii sincere şi definitive de vechea ideologie: deseori a confundat regenerarea morală cu oportunismul. Sublimele emoţii postrevoluţionare, date de trecătoarea bulversare a relaţiilor, sînt deja spulberate. A început perioada de tranziţie. Această perioadă de tranziţie (spre ce?!) pare a fi o sinistră sinteză în care îşi află loc conservatorismul ţăranilor, indiferenţa muncitorilor, lichelismul intelectualilor şi, bineînţeles, "neabătuta" impertinenţă a foştilor agresori.

Am sentimentul că mult timp nimic nu se va schimba fundamental în bine în ţara asta, atîta vreme cît în mintea unor foşti agresori nu va încolţi remuşcarea.

Da, domnilor, nouă ne trebuie un Javert! Măcar unul. Nu să se înece, ci să regrete cu voce tare într-o catedrală, într-o piaţă, într-un cimitir, într-o emisiune T.V.

Cei mai mulţi din anturajul fostului dictator s-au bucurat din plin de clemenţă. Aşadar, Jean Valjean şi-a făcut datoria. E rîndul lui Javert!

Lucian PARASCHIVESCU
Medic primar boli interne Spit. Judeţean Alexandria - Teleorman Str. Libertăţii nr. 1, Alexandria

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Ritualuri publice şi politice (nr. 37)**
- **Scriitorul şi ale sale (nr. 38)**

Abonamentele la DILEMA se pot contracta la oficiile poştale. Revista se află la poziţia **2106** în Catalogul publicaţiilor interne al RODIPET S.A.
Pentru orice nereguli, vă rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633 11 62, dl. Marian Burtea.

România şi românii în august 1968 (IV)

Ceea ce s-a petrecut în România în august '68 ca reacţie politică şi populară la invadarea Cehoslovaciei a fost un bun prilej pentru noua realitate a lumii româneşti de a se manifesta ca atare.

Această nouă realitate era rezultatul celor douăzeci de ani de regim comunist instituţionalizat şi, în egală măsură, al imposibilităţii de proiectare a viitorului altfel decît în cadrul sistemului comunist.

Cei care sperau ori credeau în prăbuşirea comunismului treceau drept figuri anacronice sau utopice; dar şi aceştia, rămînînd lucizi, nu ignorau că societatea românească trecuse prin mari schimbări şi că devenise, de fapt, alta - cu totul alta - decît cea existentă la sfîrşitul ultimului război mondial.

"Nu ştim cum şi cînd se va produce dislocarea imperiului colonial sovietic, dar nu încape nici o îndoială că se va produce" - scria, de pildă, în 1963, Pamfil Şeicaru, în prefaţa uneia dintre lucrările lui de exil (**Istoria partidelor naţional, ţărănist şi naţional ţărănist**, vol.I, Madrid, 1963).

În 1963, Pamfil Şeicaru nu se îndoia că regimul comunist reuşise să remodeleze societatea românească, întoarcerea la trecut apărîndu-i ca imposibilă: "regimul comunist, reducînd la tăcere poporul român, făcînd cel mai radical raclaj politic, a impus în mod fatal, pentru reconstituirea politică a României, obligaţia de a crea alte organizaţii, cu alte cadre, în alt spirit şi cu altă concepţie asupra vieţii naţionale şi a Statului". Pe ce bază credea - în 1963 - Pamfil Şeicaru că se va produce viitoarea reconstituire politică a României? Iată: "La 23 august 1963 se împlinesc 19 ani de ocupaţie sovietică şi de teroare comunistă. Dar ceea ce era esenţial a fost salvat: comunismul nu a dezagregat sufletul românesc; reacţiile globale ale unei societăţi naţionale contra eventualei dispariţii istorice s-au produs în adîncimi, sufletul individual nu a fost sărăcit, forţele naţiunii au fost sporite". Imposibilitatea raportării la trecut şi situarea pe terenul noilor realităţi, iată ce recomanda - în 1963 - Pamfil Şeicaru pentru momentul prăbuşirii comunismului: "Va trebui - scria el - să ne deprindem cu ideea unei lichidări totale a trecutului, pe drept sau pe nedrept, regretînd sau nu, acestea n-au nici o importanţă. Ne vom găsi în faţa unei situaţii cu totul nouă, fără să aibă nimic comun cu trecutul. Vor răsări partide imediat după ce se vor restaura libertăţile fundamentale, dar vor fi altele decît cele care au existat pînă în februarie 1938. Mai bune sau mai rele, nimeni nu poate anticipa, mai ales sub apăsarea nostalgiei de un trecut care nu va mai reveni. Dar aceste viitoare partide vor avea rădăcinile înfipte în realităţile care se creează în timpul ocupaţiei sovietice şi sub regimul comunist. Şi acest lucru este mai important decît etichetele pe care şi le vor da şi decît numele celor care le vor conduce".

În ce măsură s-au dovedit valabile şi s-au împlinit după decembrie 1989 aceste previziuni, nu face obiectul însemnărilor de faţă. Important este însă că în 1963 - cu un an înainte de Declaraţia din aprilie, de eliberarea deţinuţilor politici şi de începerea sistematică şi pe scară largă a "recuperării valorilor culturale naţionale" - Pamfil Şeicaru constatase că reacţia la comunism s-a produs în adîncime, formîndu-se un naţionalism de o vigoare nebănuită.

Aici, Pamfil Şeicaru se înşela: nu era o reacţie la comunism, era o reacţie faţă de Moscova şi faţă de sovietism. În chip deloc paradoxal, această "reacţie" a întărit, nu a slăbit regimul comunist din România.

Oficializată prin Declaraţia din aprilie 1964, desovietizarea a devenit axa politicii româneşti pentru multă vreme de acum înainte; a funcţionat, în orice caz, pînă la răsturnarea lui N.Ceauşescu de la putere, în decembrie 1989, ca esenţial element de sprijin ideologic şi propagandistic pentru regimul comunist din România. Desovietizarea a ţinut loc de destalinizare (şi chiar a permis o împămîntenire a stalinismului); mai mult, a fost fermentul care a redeşteptat şi a remodelat reacţia naţională, orientînd-o în sensul unui comunism ce avea să preia, nemărturisit dar evident, bună parte din moştenirea dreptei naţionaliste interbelice. Ducînd mai departe linia inaugurată de Gheorghiu-Dej, N.Ceauşescu şi-a făcut din renaşterea şi stimularea controlată a conştiinţei naţionale principalul mijloc de a asorbi, dirija şi instrumentaliza energiile societăţii româneşti, deturnîndu-le, totodată, de la eventualele orientări spre democraţie şi libertate. Neprevăzut, nepregătit, deci cu atît mai autentic, momentul august '68 a adus acestei politici consacrarea deplină. Intervenţia în Cehoslovacia i-a obligat pe români să aleagă între eventuala pierdere a independenţei naţionale şi acceptarea regimului comunist şi a lui N.Ceauşescu. Era falsă această ecuaţie? Era ea corectă?

Fapt este că euforiei anti-sovietice de cîteva zile i-a urmat şantajul prelungit vreme de 21 de ani: cei care s-ar fi împotrivit lui N.Ceauşescu riscau să fie consideraţi "agenţi ai Moscovei" şi "duşmani ai patriei".

Ceea ce nu înseamnă, desigur, că adversarii de atunci şi de mai tîrziu ai lui N.Ceauşescu ar fi fost neapărat autentici democraţi şi doritori de reală libertate.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

© M. Oroveanu

Români verzi, maghiari verzi

Pentru a pune în lumină zădărnicia politicului, ni se sugerează, îndeobşte, să-l privim **de sus**, din unghiul unor valori sublime, netrecătoare, libere de jocul conjuncturilor. Dar politicul face o foarte proastă figură şi dacă îl privim **de jos**. De jos, de la piaţă, din stradă, din camera de spital, de pe ogor şi din cîrciumă, dezbaterile parlamentare, strategiile de guvernare, platformele de partid sună futil, retoric, descumpănitor. Privită de sus, politica e meschină. Privită de jos e trufaşă şi nerealistă. Prin "realism" politic nu înţeleg atît **simţul realităţii**, cît **simţul realizabilului.** Politicianul adevărat nu se angajează în proiecte fără şansă de întruchipare, fără o masivă latenţă de aplicabilitate. Iar cînd o face, devine, privit de jos, iritant dacă nu direct imoral. Există alte îndeletniciri omeneşti care au ca obiect irealizabilul, inefabilul şi, în genere, teritoriile aflate dincolo de limita reprezentărilor curente, dincolo de limita posibilului: artele, teologia, mistica. Materia lor primă este de-negînditul, de-neformulatul, de-neînchipuitul. Politica, dimpotrivă, trebuie să se mulţumească a stărui în zona posibilului. Morala vieţii politice stă în inflexibila corespondenţă dintre ceea ce se declară şi ceea ce se poate face. Cînd această corespondenţă e lăsată de o parte sau e doar stimulată, **tematica politicului** se îndepărtează periculos de **tematica imediatului:** politica devine o dexteritate în sine şi **îşi inventează** problemele într-un total dispreţ faţă de realităţi. Ni se întîmplă frecvent să privim în sus, către guvernanţi, cu sentimentul că ei vorbesc una şi noi trăim alta. Ni se întîmplă frecvent să vedem dezbătîndu-se în parlament chestiuni "urgente" care nouă ni se par marginale sau false şi să vedem marginalizîndu-se la nesfîrşit teme care nouă ni se par urgente (pentru că existenţa cotidiană le impune ca atare).

O anumită secţiune a parlamentului ne terorizează, de pildă, din cînd în cînd, cu invocarea unor iminente dezastre: va avea loc o lovitură de stat, România se va scoate poimîine la licitaţie, ungurii ne vor lua la noapte Ardealul. Există destui pe care frisonul acestor ameninţări îi umple de o febrilă voluptate: patosul gălăgios li se pare (şi din păcate este, uneori) mai "electoral" decît o minimă rezonabilitate. În chip ciudat, văicăreala panicardă e socotită, în asemenea cazuri, mai patriotică decît conştiinţa liniştită a forţei proprii, sigure pe teritoriile ei legitime şi pe capacitatea de a le apăra.

Necazul e că, mai ales în vremea din urmă, tabăra cealaltă se arată decisă să concureze stilul agitatoric al "patrioţilor" sporindu-le, fără să vrea, credibilitatea: se naşte, astfel, un discurs politic la fel de fantezist ca şi cel opus. Potrivit acestui discurs, românii mănîncă minorităţi pe pîine (preferînd, e drept, aroma maghiară, de vreme ce minorităţile celelalte n-au a se plînge), aşa încît, dintre statele răsăritului european (cu Slovenia şi Slovacia cu tot), singură România trebuie ţinută în carantină, ca o insulă de canibalitate într-un ocean de tandreţe cosmopolită. Ni se sugerează şi se sugerează lumii întregi că, la noi, persecuţia maghiarimii e un hobby naţional. Ne aflăm - s-ar zice - într-o ţară în care românii o duc bine, iar ungurii o duc rău, o ţară în care românii sînt trataţi democratic iar ungurii sînt trataţi terorist, o ţară în care majoritarii îi convertesc cu forţa pe minoritari la ortodoxie, îi românizează samavolnic, îi obligă să-şi uite limba şi cultura. E adevărat? Şi **de jos** lucrurile arată într-adevăr astfel? Are Ianoşi din Sovata insomnii din cauza primului articol din Constituţie? Sînt românii croiţi cu toţii după calapodul lui Gheorghe Funar? Sînt ungurii croiţi cu toţii după calapodul lui Istvan Csurka? E realitatea cotidiană a convieţuirii noastre atît de grosolană, de sîngeroasă cum tind să o prezinte **unii** politicieni maghiari? Grav e că, în cele din urmă, discursurile politicienilor prind corp. Ele pun în umbră adevărul trăit şi stîrnesc un absurd război de fantasme: fantasmele românilor se încaieră cu fantasmele maghiarilor. La bază, viaţa se desfăşoară firesc (ceea ce nu presupune neapărat o coregrafie de operetă), la vîrf se distilează otrăvuri. Taberele în conflict îşi zgîndăresc una alteia memoria pentru a-şi menţine încruntătura şi lansează petarde pentru a se alarma reciproc. Retorii români par a cere maghiarilor să nu fie maghiari decît "la ocazii" sau în intimitate, după ce sting lumina, iar retorii maghiari par a cere românilor să meargă pe lîngă ei în vîrful picioarelor, aşa încît Covasna să pară o suburbie a Debreţinului. "A fi maghiar ca şi cînd ai fi gorjean" - iată ce pretinde maghiarului românul verde. "A trăi în România ca şi cînd ai fi în Ungaria" - iată dezideratul maghiarului verde. Confruntate, aceste două metehne dau imaginea jalnică a unei întoleranţe tribale, fără soluţie. Asistăm la o luptă care, văzută de sus, de la înălţimea "patriei celeste", e provincială, iar văzută de jos, din perspectiva traiului comun, a micii istorii, e pură ficţiune. Toată lumea iese în pierdere. Maghiarii îşi pericliteză toate alianţele politice şi pierd simpatia celor mai binevoitori dintre români. Românii capătă, în ochii lumii, un portret sumbru, de brute resentimentare, ţara întreagă întîrzie într-o izolare la fel de nerentabilă pentru populaţia majoritară, ca şi pentru minoritari. Dacă cineva cîştigă totuşi, e grupul extremei naţionaliste. El se vede confirmat în isteria lui demagogică şi acumulează, în ochii mulţimii dezorientate, un nemeritat prestigiu. Domnul Frunda, pe care l-am admirat, în atîtea rînduri, pentru ţinuta lui parlamentară, ne dă pe mîna "României Mari": practică o argumentaţie fumigenă ("Noi nu cerem ca România să nu fie primită în Comunitatea Europeană; spunem doar că ea nu îndeplineşte condiţiile spre a fi primită..."), vorbeşte, neconvingător, despre pacea şi amorul din sufletul său şi, ferindu-se să treacă drept partizanul vreunei Mari Ungarii, se lasă sedus, discret, de reveria unei Ungarii Mici, plasată între hotarele României. O nouă dilemă se înalţă la orizontul vieţii noastre publice, pentru a ne umple de melancolie: avem de ales între români verzi şi maghiari verzi. Perplecşi între aceste două extreme, ne simţim, deocamdată, condamnaţi la amărăciune.

Andrei PLEŞU

Puncte de vedere

NICHIFOR CRAINIC ŞI EXTREMISMUL DE DREAPTA (III)

O vreme, din februarie pînă în iunie 1938, Crainic dispare din paginile revistei sale întrucît a preluat codirectoratul ziarului **Porunca Vremii**. Apoi a revenit, revista zbătîndu-se în dificultăţi financiare. Nici vechiul ei program nu mai poate fi urmat datorită cenzurii. Încropeşte numere omagiale (lui Brătescu-Voineşti, N. Paulescu, Const. Brâncoveanu, luptelor din trecutul război etc.), cam insipide, fără interes, revista devenind, pînă la 1 octombrie, lunară. La 1 septembrie mijlocul revistei (două pagini) sînt consacrate publicării, în extrase, a cărţii lui Hitler, **Mein Kampf**, e reactualizat antisemitismul fundamentalist şi se închină elogii Italiei fasciste şi Germaniei hitleriste (se remarcă lungul studiu al lui Brătescu-Voineşti - **Germonofobia** - care e tot publicat în lunile octombrie şi noiembrie 1938). Fără să clipească, N. Crainic virează oportun cu 180 de grade, ridicîndu-se împotriva legionarilor. În numărul pe 1 ianuarie 1939. semnează articolul **La un hotar de viaţă românească** în care, printre altele, condamnă asasinarea lui I.G. Duca şi, în general, practicarea asasinatului ca armă politică: "frumuseţea morală a noului naţionalism se stropise cu sînge omenesc... Odată cu dezvoltarea, a venit şi denaturarea spiritului pe care încercasem să-l infiltrez prin **Calendarul**. Crima politică săvîrşită era acum ridicată la rangul de suprem eroism iar cei trei faptaşi «Nicadorii» (asasinii lui Duca u.m.) adoraţi obligatoriu ca nişte semizei... Un spirit diabolic venea să ia locul duhului creştin de altădată, un fanatism tot mai strîmt, îmbrăcat în exclusivism feroce. Încă un omor fără sens: Stelescu... De pe catedra mea de la Facultatea de Teologie am spus atunci «Cine omoară un om, trage, de fapt, cu glonţul în inima lui Hristos». Aceasta a fost deajuns ca propriii mei studenţi să mă urască cu sălbăticie. Dîndu-mi seama de imensa rătăcire, am scris, trei ani în şir aici în **Sfarmă Piatră**, împotriva ei... Articolele mele erau ale unui naţionalist izolat şi îndurerat că visul de splendidă generaţie nouă care să salveze România, s-a spulberat".

Deplîngea şi atitudinea antimonarhică a mişcării legionare şi chiar mitul fals întreţinut în jurul Căpitanului, creat, prin imitaţie, după cultul lui Hitler şi Mussolini. Inutil să căutăm în paginile lui **Sfarmă Piatră** din anii trecuţi astfel de disocieri critice faţă de legionarism şi C. Z. Codreanu. Crainic, mereu adaptabil, făcea eforturi disperate să-şi salveze revista, acum, după asasinarea, la 29/30 noiembrie, a lui C.Z. Codreanu, a nicadorilor şi decemvirilor şi a întregii campanii împotriva legionarilor dezvoltate de guvern. Revista e, fără jenă, filocarlistă, îl elogiază necontenit pe suveran, salută întemeierea Frontului Renaşterii Naţionale, ca unic partid, noua Constituţie. Zadarnic. Revista şi-a încetat apariţia la 5 martie 1939, reapărînd, în format ziar, tocmai la 22 decembrie 1939, dar fără vlaga de altădată în campaniile acum neîngăduite de cenzură. Elogiile la adresa regelui continuă să apară şi unul din aceste articole de ploconeală linguşitoare e semnat (**Regele şi tineretul**) chiar de Radu Gyr. Mai tîrziu, la 30 iunie 1940, Radu Gyr. revine asupra temei cu editorialul **Biruinţa huliganilor**: "În partidul unic şi totalitar regele cheamă forţele eroice adînc morale ale Ţării. Regele cheamă naţionalismul incandescent... Regele cheamă tineretul... Sunt sfintele idei, devenite, astăzi, stindard luminos. **Regele, Crucea, Neamul**... Huliganii de altădată, nobilii, fanaticii, splendizii huligani ai românismului - sunt, astăzi, ostaşii naţionalişti ai regelui, sub ordinele căruia ctitoresc o ţară şi un stat nou... Oşteni ai Regelui, huligani de altădată, descoperiţi-vă şi îngenunchiaţi pentru marea rugăciune". Fără crize de conştiinţă, revista îşi schimbă orientarea. Pentru că la 15 septembrie 1940, după abdicarea regelui şi proclamarea statului naţional legionar, editorialul e intitulat, decis, **Naţionaliştii în jurul generalului**: "Generalul Antonescu se înfăţişează astăzi ţării... în această armură de predestinat în care veacul nostru n-a mai îmbrăcat decît patru oameni: pe Mussolini, Hitler, Salazar şi pe Franco... De aceea datoria noastră a tuturor naţionaliştilor, tineri şi bătrîni, e să ne rînduim solidari şi disciplinaţi în spatele Conducătorului Statului".

Fără jenă, se trece de la condamnarea, de ieri, a legionarilor la elogierea lor. La 29 septembrie 1940 editorialul e intitulat **Se defineşte arhitectura statului legionar**: "Catehismul fixat de dl. Horia Sima în cele 9 puncte de trăire legionară constituie arhitectura acestui stat. Se poate spune că, istoriceşte, aceasta pe care o defineşte Comandantul Mişcării Legionare este prima formă organică a statului modern român". Şi tot aşa înainte. Legionarismul este proslăvit pentru ca, după rebeliune, să fie blamat. **Sfarmă Piatră** devenise un titirez care se tot învîrtea în jurul puterii, spunînd aproape totul despre Crainic.

Singurul lucru cert este că N. Crainic nu a fost legionar, nici - spre deosebire de Nae Ionescu - doctrinarul legionarismului sau susţinătorul - după 1933 - al mişcării legionare. Ceea ce îi apropia a fost naţionalismul integral, antisemitismul răzemat pe argumente teologale, elogiul adresat tradiţionalismului conservator, respingîndu-se, cu trufaşă cerbicie, necesitatea evoluţiei spre structuri moderne, industriale şi apologia formelor politice totalitare. Dar această convergenţă, paradoxal, îi şi disocia prin rivalitate, fiecare avînd pretenţia că reprezintă varianta cea mai potrivită pe care celălalt o contrafface. Mai ales că N. Crainic a mărturisit în 1936 (**Sfarmă Piatră**, din 22 octombrie 1936) că a năzuit "să realizeze toate forţele naţionaliste într-un mare organism de salvare". Evident, deşi a negat asta, urmărea ca factorul catalizator să fie chiar directorul **Calendarului**. Fireşte că această pretenţie a deranjat, rezultatul fiind că Nichifor Crainic a fost dezavuat şi de cuzism şi de legionarism. A rămas numai ca o orientare distinctă în ansamblul extremismului de dreapta. O orientare cu audienţă în anume zone ale elitelor intelectuale, datorită doctrinismului ortodoxist al **Gândirii**, şi în spiritul public în genere, prin gazetele **Calendarul** şi **Sfarmă Piatră**. Şi n-ar trebui ignorată forţa de influenţă exercitată de Crainic de pe amvonul catedrei universitare de la Facultatea de Teologie. Orientarea unei anumite părţi din preoţimea tînără spre mişcările de extremă dreaptă trebuie căutată şi în influenţa prelegerilor lui Crainic.

Z. ORNEA

Corupţi au fost, corupţi sînt încă !

De luni, 6 septembrie, pînă miercuri 7, în zori, Parlamentul a lucrat zi şi noapte, la propriu, pentru a scăpa (ţara) de corupţie. Pe rînd, cele două "aripi" ale emanaţilor din decembrie - cea "tînără" şi cea "matură", "echipa Roman" şi "echipa Iliescu", au făcut totul pentru a se înfunda una pe alta, în cadrul întrecerii "capitaliste"; cine fură mai mult şi mai bine (prima etapă) şi cine-şi face mai repede şi mai elegant, din puterea judecătorească, un prieten la nevoie (etapa a doua). Spre satisfacţia întregii ţări, rezultatul, deocamdată, a fost imparţial ca românul, ambele "aripi" luîndu-şi zborul ex aequo.

Luni, baza discuţiilor din Dealul Mitropoliei a fost constituită de dezbaterea moţiunii de neîncredere vis-à-vis de trei miniştri: Florin Georgescu, G. Ioan Dănescu şi Viorel Hrebenciuc - respectiv finanţele, internele şi "responsabilul" Guvernului - moţiune "axată" pe gen. Gh. Florică şi de care opoziţia şi-a legat speranţele, ca "optimistul" gîtul, de piatra de moară!

După ce parlamentarii din "dreapta" sălii s-au luptat ore-n şir pentru a obţine audierea de către Parlament a gen. Florică, ca argument suprem care să infirme Raportul părtinitor al d-lui. Romul Vonica, brusc, majoritatea a "cedat" şi a acceptat prin vot audierea respectivă, dar "în compensaţie" a cerut şi obţinut, tot prin vot, audierea şi a gen. Costică Voicu, a colonelului Mureşan şi a Procurorului General V.M. Drăgulin, toţi adversari "de idei" ai generalului Florică. Dar, toată tensiunea din Parlament, care în momentul apariţiei gen. Florică la tribună, atinsese punctul maxim, în loc să explodeze a "răsuflat" într-un prelung fisss..., deoarece, atît "dovezile", cît şi maniera de prezentare a lor, au fost mai mult decît lamentabile, parlamentari, miniştri şi ziarişti asistînd la spectacolul inedit al unui Ceauşescu de "dreapta", care a "întunericit" orizontul opoziţiei. Ca urmare, majoritatea şi-a exprimat bucuria (că Florică e cum e?! că nu e corupţie?! că n-au fost prinşi?!) cam ca în septembrie '92, cînd Dan Marţian ţopăia ca la meci, de bucurie, nevenindu-i să creadă că în loc de tribunal "emanaţii" au nimerit în Guvern, Parlament, Cotroceni etc.

Emoţionat sau nu, infantil sau impostor, generalul Florică a jucat în acea noapte rolul de "gropar" al opoziţiei, nu înainte însă ca dl. Coposu s-o facă pe diagnosticianul fără har. Normal, "purtătorii de cuvînt" ai majorităţii, A. Păunescu şi C.V. Tudor, au cîntat lipsa de dovezi a opoziţiei şi "cinstea" guvernului Văcăroiu, dar şi prohodul guvernării Roman-Stolojan.

Marţi, odată "cinstiţi" cu acte-n regulă, majoritarii au pus pe tapet Raportul Vonica partea a doua, care avea de "clienţi" pe domnii foşti miniştri Petre Roman şi Traian Băsescu - "afacerişti în ale aerului şi apei" şi promotori ai capitalismului şi liberalismului sălbatec şi-n general "mai de dreapta ca Coposu"! Dar cei doi incriminaţi s-au apărat foarte bine, cu acte, dovezi şi de o manieră agresivă de la care Convenţia Democratică are numai de învăţat.

De altfel, după îndelungi discuţii, în zorii zilei de marţi, moţiunea opoziţiei cădea la vot cu 253 la 151, pentru cei mai puţin corupţi (pentru că sînt mai mulţi!).

Deci, pînă la urmă, atît foştii cît şi actualii suspecţi de corupţie, s-au dovedit "basma curată" şi cele două zile care au "zguduit" (de rîs şi de plîns) Parlamentul şi opinia publică au rămas în "analele" vieţii noastre politice şi nu numai, ca o lecţie ca atîtea altele, în urma cărora democraţia a mai făcut un pas mic (dar un pas mare pentru corupţie, înapoi!?).

Reţinem citatul dat, în disperare de cauză (de fapt, dovadă) de deputatul PL-93 Ioan Ghişe: "Se interzice judecarea conducătorilor numiţi de partid, care prin activitatea lor au produs pierderi importante avuţiei naţionale..." (Directivă din documentele NKVD, pentru ţările din sfera de influenţă a URSS).

Petru IONESCU

© M. Oroveanu

"Ne mănîncă ungurii"?

Memorandumul U.D.M.R. n-are nici o legătură cu lupta politică pentru drepturile minorităţilor. Înaintarea lui a urmărit doar înrăutăţirea relaţiilor cu partenerii şi cu adversarii, crearea distanţelor propice unei viitoare separări definitive, ilustrarea ideii că antimaghiarismul îi caracterizează deopotrivă pe guvernanţi, pe extremişti şi pe opozanţii elitei intelectuale. Problema pentru U.D.M.R. nu ţine nici de inscripţii, nici de coaliţii antiguvernamentale, nici de democraţie "în spaţiul carpato-dunăreano-pontic". Liderii săi se străduie să ţintească în altă direcţie decît în aceea pe care o măturisesc, folosindu-se numai şi numai de reacţia celorlalţi: o reacţie normală, explicabilă, dar deloc eficientă şi deci nici patriotică. Nimeni nu le poate cere reprezentanţilor minorităţii maghiare onestitate, loialitate ori bun simţ: ei îşi urmăresc interesul strategic şi o fac coerent, viclean, cu energie şi nu doar cu mari fonduri. Succesul lor n-ar fi însă atît de evident dacă nu s-ar baza, de fiecare dată, pe replica adversarului. O replică dură, înspăimîntată, jignită, ultimativă sau dimpotrivă, alunecoasă, suficientă, ţesută din amînări şi din argumente la capătul cărora poţi oricînd găsi ideea că sîntem superiori din punctul de vedere al dotării armate. O reacţie pur demagogică, sforăitoare, primitivă - ca şi cum integritatea naţională s-ar putea apăra cu discursuri şi comunicate, cu mizerie şi oportunism, cu fanfaronadă şi inconştienţă. Din cercul vicios al exagerării care naşte exagerare, minoritarii maghiari au obţinut pînă acum mai multe avantaje decît ar fi putut obţine pe cale diplomatică. În termeni insuportabil de realişti, maghiarimea a cîştigat mai întîi din participarea directă la dărîmarea zidului Berlinului (cîţi oameni politici români înţeleg că acolo, în miile de est-germani care au trecut în Austria prin Ungaria trebuie căutată cheia ulterioarelor evoluţii?), şi a încercat mai apoi să cîştige din dezintegrarea Imperiului Sovietic, din masacrele care continuă în fosta Iugoslavie, din separarea Cehiei şi Slovaciei, din semnarea tratatului cu Ucraina, din faptul că există Republica Moldova şi că orice scînteie pe traseul Moscova-Chişinău poate înfierbînta "patrioticele" minţi de la Bucureşti. Chiar şi faptul că la noi a tronat pînă în '89 Ceauşescu e în favoarea intereselor unificatoare (sau federalizante) maghiare: cînd noi n-aveam varză, cartofi şi apă, la Budapesta se puteau cumpăra banane, parfumuri franţuzeşti şi vize pentru lumea cea mare. Cînd la noi se promovau analfabeţii şi cei a căror lipsă de caracter garanta regimului faptul că pot fi oricînd stăpîniţi, şantajaţi, direcţionaţi, folosiţi fără limite, ungurii investeau în propriile lor valori după un program de un patriotism greu de înţeles de către adepţii "românismului": niciodată guvernele ungureşti nu s-au temut să trimită la studii în universităţi occidentale, la festivaluri ori la acţiuni internaţionale pe cei neverificaţi, dar excepţionali. Dacă ei rămîneau în străinătate, nu erau trataţi ca nişte duşmani, iar dacă se întorceau... "cu-atît mai bine ţării". "Ai noştri" procedează de sute de ani exact pe dos: banii se investesc pentru reciproca duşmănire a exilului şi-a celor rămaşi în ţară promovările, deplasările, "şcolirile" se fac după criterii permanent aberante, "patriotismul" se cultivă prin stimularea unor provinciale angoase, a complexelor, frustrărilor, neîncrederii în tot ce-i străin. Dacă cei de peste Prut privesc Televiziunea de la Moscova pentru că ea e mai bună decît cea locală, mai profesionistă, deci mai eficientă, cine să se gîndească la cea mai simplă dintre soluţii, prin punerea pe roate a unui post naţional cu adevărat competitiv şi deci cu adevărat patriotic? Dacă un ardelean constată diferenţa calităţii şoselelor imediat ce trece de Vama Nădlac, sau diferenţa de **reprezentativitate** dintre un politician budapestan şi unul bucureştean la orice întîlnire internaţională, cui să-i treacă prin cap că a trecut vremea cînd statul naţional unitar putea fi menţinut prin forţă, prin închidere, prin mîndria propriei sărăcii şi prin deşarta vanitate a "independenţei totale"? Dacă minoritarii maghiari n-au altă şansă decît să forţeze nota, să ne aducă la isterie şi la disperare, să ne transforme în şovini pentru că şovinismul românesc le-ar fi tot atît de necesar ca şi vulcanicul temperament sîrb, de ce ne-ar fi atît de greu să profităm obligîndu-i pe ei să exagereze? Dacă pe maghiarii şi pe românii din Ardeal îi separă limba şi tradiţiile, dacă s-ar putea urî pentru că nu se înţeleg, majoritarii sînt tot atît de datori ca şi minoritarii să umple prăpastia. Indiferent ce cred ungurii despre limba română, o Lege a Învăţămîntului ar putea prevedea obligativitatea învăţării limbii maghiare pentru români în clasele I-IV şi, bineînţeles, caracterul facultativ al obiectului respectiv în zone nelocuite de maghiari. Ar fi o astfel de iniţiativă expresia trădării de neam, sau dovada opţiunii pentru valorile civilizate ale democraţiei?

Decît să ne plîngem că "ne mănîncă ungurii", că noi n-avem bani şi ei au, că noi n-avem lobby şi ei au, că noi sîntem cinstiţi şi ei nu, că numai dictatura le-a ţinut în frîu sentimentele antiromâneşti şi că nu există altă soluţie decît să-i facem să ne ştie de frică, mai bine am trage linie şi am vedea de ce am pierdut mereu învîrtindu-ne în jurul cozii şi tratînd politica maghiară cînd cu dispreţ, cînd cu închipuiri, cînd cu urlete care se-aud pînă la Strasbourg.

Jocul e dificil, momentul istoric e unul crucial, frazele pompoase ori diplomaţia ieftină ne pot costa mai mult decît ne dăm seama: din păcate, "ai noştri" au la fel de multă nevoie ca şi ungurii să împingă problema naţională într-un spaţiu al răfuielilor, al şantajului şi avantajelor de moment. Şi unii şi alţii se mint că e de ajuns să-şi consolideze astfel poziţiile, să umfle pericolul pentru a putea profita acum sau în perspectivă. Nici unii, nici ceilalţi nu se simt datori să constate că în multe situaţii similare "butonul roşu" a scăpat de sub control şi că ambii potenţiali cîştigători s-au transformat în victime, în învinşi, în acuzaţi ai istoriei.

De jur împrejur

"Această zi vă aparţine"

S-a citat din Biblie şi Coran pe peluza de la Washington pentru a demonstra că Dumnezeu a poruncit şi e de acord cu această pace pe care oamenii o întîmpină cu atîtea speranţe, dar şi cu atîtea temeri. Semnarea celor două acorduri prin care israelienii şi palestinienii îşi recunosc reciproc existenţa şi acceptă angajamente interimare de autonomie pentru fîşia Gaza şi oraşul Ierihon din Cisiordania e doar un început - aşa a spus toată lumea. Referinţelor patetice la trecut le-au corespuns cerinţe precise cu privire la viitor, în care componenta economică a părut esenţială.

Aşa cum spunea unul dintre cei mai avizaţi artizani ai negocierii, principalul merit al acordurilor semnate pe 13 septembrie este acela de a fi amînat reglementarea problemelor de bază: statutul Ierusalimului, reîntoarcerea tuturor refugiaţilor palestinieni, situaţia colonilor israelieni şi evident, viitorul statului palestinian. Calendarul stabilit pentru cinci ani este menit să testeze capacitatea foştilor adversari de a se ţine de cuvînt, de a stabili climatul de încredere necesar nu doar unei spectaculoase strîngeri de mînă, ci unei păci adevărate.

Pacea adevărată se face cu bani, şi în acest sens Statele Unite, Piaţa Comună, Japonia dau asigurări că vor contribui concret la finanţarea autoguvernării palestiniene, la elaborarea unor proiecte concrete de dezvoltare în regiune. Pacea adevărată are un preţ, şi din punctul de vedere al radicalilor, preţul va fi ridicat: unul dintre fruntaşii partidului Likud din Israel - ostil acordurilor - compara pentru uzul telespectatorilor francezi strîngerea de mînă Rabin - Arafat cu cea dintre Petain şi Hitler. "E o greşeală, pe care o vom plăti, noi sau copiii noştri – încheia el. "Americanii au cumpărat pacea, Arafat va plăti preţul" - spunea cu o mînie rău conţinută liderul palestinian care i-a promis moartea. Copiii din Gaza erau prezenţi peste tot: cuminţi pe peluza de la Casa Albă, fericiţi şi paşnici în manifestaţiile de sprijin ale acordurilor, fericiţi şi făcînd semnul victoriei, în manifestaţiile care contestă aceleaşi acorduri.

Alături pentru prima oară în aceleaşi studiouri de televiziune, ambasadorii israelieni şi viitorii ambasadori palestinieni priveau aceste imagini şi îşi exprimau speranţa vorbind despre democraţie. Opoziţia israeliană nu se va exprima altfel decît în cadrul legal şi nu va putea să nu ţină seama de faptul că o majoritate semnificativă este în favoarea acordurilor - se argumenta pe o parte. Organizaţia de Eliberare a Palestinei s-a angajat în negocieri ca urmare a unui proces democratic la vîrf, iar manifestaţiile din taberele de refugiaţi dovedesc doar pluralismul opiniilor.

"Această zi vă aparţine" - spunea preşedintele Clinton, marcînd clipa fragilă a începutului din care totul devine poauibil. Şi ce altceva decît speranţă însemnau cuvintele unui telespectator evreu care din bogata şi paşnica Belgie spunea după istorica strîngere de mînă: "Pentru copiii noştri e important ce s-a întîmplat. E o ţară în care poate va trebui să ne refugiem într-o zi".

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Prezentul istoric

Ziariştii sînt, cum spune o uzată metaforă, "istorici ai clipei"; adică ei consemnează, pentru posteritate (căci pentru contemporani ar fi prea puţin) istoria care "se scrie sub ochii noştri". Ceea ce nu înseamnă în mod automat că ipoteticul cercetător al anului 2100 care va dori să ştie ce s-a întîmplat în 1993 va putea să şi afle, citind gazetele. Dacă va dori şi mai mult, adică să identifice, de pildă, anumite criterii de ierarhizare a ştirilor (care sînt de pagina unu şi care nu), îi va fi şi mai greu. Şi nu pentru că ziariştii noştri n-ar percepe aşa cum trebuie realitatea; ci pentru că ochiul lor vigilent şi mintea lor scrutătoare se mişcă atît de natural printre subiectele actualităţii, încît lasă în urmă tot felul de volute destul de greu de urmărit. Dacă luăm la întîmplare ziarele unei singure zile (am făcut, de pildă, acest lucru pentru data de 13 septembrie), vom vedea pe viu ce va să zică libertatea cuvîntului şi pluralismul. Fiecare ziar îşi contruieşte realitatea care îi convine, selectînd şi ierarhizînd ştirile după nişte criterii numai de redactorul şef/ directorul/ patronul lui ştiute. Aşa încît bietul cercetător al anului 2100 va renunţa, poate, să reconstituie cu exactitate, pe baza ziarelor, istoria anului de graţie 1993, dar se va cufunda plin de voluptate în acest ocean de pluralism şi de diversitate a opiniilor pe care îl reprezintă presa română.

Să privim, de pildă, editorialele - adică nişte texte care concentrează ceea ce un ziar vrea să scoată în evidenţă ca "eveniment al zilei" (honni soit qui mal y pense...) şi, pe de altă parte, defineşte poziţia ziarului respectiv faţă de problemele actulităţii. Editorialiştii principalelor cotidiane româneşti se ocupă, luni, 13 septembrie, de următoarele subiecte: prezentarea raportului SRI în Parlament (**România liberă, Evenimentul zilei**), memorandumul UDMR (**Adevărul, Meridian**), vizita preşedintelui în Turcia (**Curierul naţional**), Crin Halaicu şi contractele Primăriei sale (**Cronica română**). Dacă punem la socoteală şi faptul că în unele ziare raportului SRI i se acordă un spaţiu destul de amplu pe prima pagină (în **Cronica română**, şi **Meridian**, cu poza directorului Virgil Măgureanu) putem spune că aceasta a fost tema principală a zilei. Aşa va putea spune şi prezumtivul istoric al anului 2100. Numai că, uitîndu-se în **Adevărul** şi **Curierul naţional** va constata că aceste importante ziare ale anului 1993 nu vorbesc **deloc** despre acest eveniment mult aşteptat şi anunţat; nici măcar la "alte ştiri". Şi atunci, credinţa ipoteticului nostru istoric se va clătina şi nu va înţelege de ce ziare atît de importante nu pomenesc nimic despre un subiect pe care celelalte cotidiane îl întorc pe toate feţele. Făcînd un pas mai departe şi apucîndu-se să citească editorialele, personajul nostru va observa că, de pildă, pentru un "cotidian naţional" cum se autoproclamă **Cronica română**, chestiunea fundamentală a naţiei era, în ziua de 13 septembrie, intenţia primarului Capitalei de a demola chioşcurile şi dughenele. Cum să nu dedici un editorial unei probleme atît de importante pentru ţară, mai ales dacă te irită zvonul că demolarea va începe cu chioşcurile de presă? Consemnînd, deci, şi faptul că în 1993 chioşcurile şi dughenele erau o problemă de importanţă naţională, cercetătorul anului 2100 se va opri asupra editorialelor dedicate SRI-ului. Despre raportul acestei instituţii va afla că este "stalinist", obsedat de presa democratică, pe care o consideră "responsabilă de toate relele societăţii româneşti de după decembrie 1989" (**Evenimentul zilei**), că "se plasează la generalităţi" (sic!), dar "se vede limpede pasiunea politică" (**România liberă**). "Vom afla adevărul despre SRI?" - se întreabă **Meridian**-ul. "Cu siguranţă - ştie dinainte **Cronica română** - prezenţa dlui Măgureanu în aulă va transfera toată discuţia asupra domniei sale, existînd şansa ca SRI şi siguranţa naţională să beneficieze de aceeaşi bagatelizare de care a avut parte şi fenomenul corupţiei". (Cînd vor apărea aceste rînduri, totul va fi deja "istorie").

În rest, ce mai pun ziarele pe prima pagină, ştiind că aceasta vinde ziarul, ceea ce este vital într-o economie tînără ca a noastră? Multe şi diverse: "Cristian Ţopescu este noul redactor şef al secţiei sport de la Televiziunea Română"; "Petru Brînzei a înjunghiat-o pe nora sa cu o baionetă"; "Încercînd să omoare un ţînţar ce îl deranja teribil, Fani Mihai şi-a desfigurat nevasta" (**Ev.z.**); "Sărbătorile naţionale de la Ţebea", alături de "Marko Bela - din nou la Budapesta" (**Cronica română**); "Întîlnire la UGIR" (cu poza protagoniştilor în tete-à-tete, asemenea şefilor de state; ce înseamnă să fii în acelaşi timp preşedintele UGIR şi patronul ziarului!), "La Ţebea, în inima Transilvaniei. În casele moţilor, Avram Iancu stă alături de icoană şi de tricolor" (**Curierul naţional**); "Feribaci al nostru,ăl mai tare om din lume!"; "România inundată de milioane de dolari falşi"; "Vatra Românească se politizează"; "Pe Kiseleff, catacombă cu pistoale şi schelete" (**Adevărul**); "Pînă ieri, la Braşov a fost «Dracula». În timpul dansului, rockerii şi-au rupt oasele"; "... VENIŢI în Piaţa Revoluţiei pentru a protesta împreună prin MITINGUL..." (**România liberă**); "Grîu da, pîine ba!"; "Reforma agriculturii în «varianta Văcăroiu». Bătuta pe loc"; "Ministerul Sănătăţii dezminte abuzurile"; "Partidul comunist se reînfiinţează la Chişinău" (**Meridian**, singurul ziar care are un spaţiu permanent dedicat Basarabiei). Toate ziarele anunţă pe prima pagină acordul dintre Israel şi OEP. La politică externă şi evenimente planetare, consensul e deplin. În fine, ce nu se poate afla din prima pagină a ziarelor? O ştire mititică, publicată de **România liberă** în interior: se înfiinţează Partidul Naţional al Proştilor. Ce păcat că tocmai acum migraţia parlamentarilor de la un partid la altul a fost interzisă... (M.V.)

Altfel despre pedeapsa cu moartea

– Interviu cu doamna Rodica STĂNOIU, criminolog –

Interlocutoarea noastră este şeful sectorului de drept public din cadrul Institutului de cercetări juridice al Academiei Române, preşedintă a Societăţii Române de Criminologie şi Criminalistică. Doctor în drept, cu o teză în drept penal internaţional. Specializarea o face în criminologie, la Şcoala de criminologie a Universităţii din Montréal, cea mai faimoasă şcoală de criminologie din lume. Visiting professor la Şcoala de criminologie din Montréal, la Facultatea internaţională de drept comparat de la Strasbourg şi la Universitatea liberă din Bruxelles. De asemenea, este membră în colegiile de redacţie ale unora dintre cele mai importante reviste de criminologie din lume, membră a Societăţii Internaţionale de Criminologie, membră a Asociaţiei Internaţionale de Drept Penal, membră a Asociaţiei Internaţionale pentru Apărarea Socială. Dintre monografiile cele mai importante amintim: **Explicaţiile teoretice ale codului penal şi codului de procedură penală**, lucrare monumentală în şase volume, la care participă în calitate de coautor şi pentru care primeşte premiul "Simion Bărnuţiu" al Academiei; apoi, lucrările personale **Asistenţa juridică internaţională în materie penală, Metode şi tehnici de cercetare în criminologie** şi **Introducere în criminologie**, lucrare apărută în 1989 la Editura Academiei, destinată circuitului închis. Peste o sută de studii publicate în reviste din ţară şi străinătate, în domeniile predilecte - drept penal, drept penal internaţional şi criminologie, peste treizeci şi cinci de rapoarte la congrese internaţionale.

Marcela Zamfir: Doamnă Rodica Stănoiu, aţi avut amabilitatea de a-mi acorda acest interviu imediat după sosirea dumneavoastră de la Congresul internaţional de criminologie care s-a ţinut la Budapesta, săptămîna trecută. Înainte de-a intra în subiect, aş dori să ne dezvăluiţi cîte ceva din problemele discutate acolo.

Rodica Stănoiu: La Budapesta s-au abordat absolut toate problemele cu care se confruntă astăzi lumea, în materie de criminologie, dar cum era şi firesc, vedeta congresului, a reprezentat-o criminalitatea în ţările foste comuniste în perioada de tranziţie.

M.Z.: Care este situaţia criminalităţii pe plan mondial, dar mai ales în fostele ţări comuniste?

R.S.: Peste tot fenomenul criminalităţii reprezintă o mare problemă. Rata criminalităţii a crescut în toate ţările răsăritene. Rusia, de exemplu, are cea mai ridicată rată, şi se situează din acest punct de vedere cu mult deasupra noastră. Mari, foarte mari probleme au Polonia şi Ungaria. Ce s-a subliniat însă la Budapesta? Că în răsăritul Europei încă nu a fost atinsă rata de criminalitate din ţările dezvoltate ale Occidentului. Şi, pentru că tema discuţiei de faţă este pedeapsa cu moartea, vreau să subliniez un lucru extrem de important: nicăieri, în nici una din aceste ţări nu s-a ridicat problema reintroducerii pedepsei cu moartea.

M.Z.: Aţi intrat direct în subiect, de aceea am să vă întreb la fel de direct: sînteţi pentru sau împotriva pedepsei cu moartea?

R.S.: Împotrivă.

M.Z.: De cînd a început discuţia în jurul acestei probleme?

R.S.: De cînd, îmi este greu să vă spun, pentru că eu am lipsit cîteva luni din ţară, am fost în SUA, iar cînd m-am întors campania demarase deja. Ce pot să vă spun însă este că problema reintroducerii pedepsei cu moartea nu a apărut întîmplător.

M.Z.: Îmi spuneaţi în timpul discuţiei care a precedat acest interviu că pedeapsa cu moartea se poate discuta din cel puţin trei puncte de vedere. Care sînt acelea?

R.S.: Da. Se poate discuta emoţional, profesional şi moral. Ca să discutăm această problemă din punct de vedere emoţional,va trebui să discutăm puţin despre criminalitate, despre ce s-a întîmplat după 1989, dar nici aşa nu putem face o analiză lucidă, dacă nu vom vedea ce era în România înainte de '89. Altfel, lucrurile nu au nici o logică. Aş vrea să pornim cu o precizare: vom vorbi despre **criminalitate**, nu vom vorbi despre **infracţionism**. Şi veţi vedea imediat pentru ce am făcut această precizare. Ştiinţa aceasta de care mă ocup eu - criminologia - a fost scoasă din institutele de învăţămînt superior după instaurarea comunismului, fiind considerată foarte periculoasă. La drept vorbind, ea era şi este în orice societate, o ştiinţă periculoasă. Pe de altă parte, propaganda comunistă susţinea că în comunism datorită faptului că actele antisociale vor dispărea, o asemenea ştiinţă este practic inutilă. În 1970, ea a fost însă reintrodusă. Dar pentru că limbajul codului nostru renunţase în 1968 la împărţirea în crime şi delicte, cuvîntul **criminalitate** a dispărut pur şi simplu. Din acest motiv am ţinut să precizez pentru ce vom vorbi de criminalitate, nu de infracţionism.

Se cunoaşte foarte puţin de către publicul larg ce reprezenta înainte de '89 acest fenomen, ce proporţii avea, care erau secretele cele mai sensibile şi cum se manifesta el. Datele statistice erau secrete. Aspectele dezvăluite opiniei publice erau fie infracţiuni împotriva statului, fie infracţiuni împotriva avutului obştesc, acesta reprezentînd cele două mari sectoare care interesau regimul. Pentru că datele statistice erau secrete, pentru că presa avea acces la ele numai atunci cînd erau "comandate" ample campanii care precedau apariţia unor acte normative, nu s-a putut crea niciodată o imagine obiectivă asupra fenomenului. În ceea ce ne priveşte pe noi, specialiştii, accesul la datele statistice era la fel de restrîns şi de controlat. Eu personal însă nu am avut niciodată încredere în aceste date statistice, şi am să vă spun şi motivul: în primul rînd, pentru că nu aveam nici o posibilitate de control asupra lor. O statistică poate fi uşor mistificată. Noi nu puteam şti cît se raporta şi cît nu. Dar ceea ce ne deranja cel mai tare şi ne deranjează şi acum, mai ales în contextul acesta al luptei de argumente pro şi **contra**, era faptul că nu exista nici un fel de imagine asupra a ceea ce reprezintă **cifra neagră a criminalităţii** (criminalitatea nedescoperită), care de multe ori poate fi mult mai mare decît criminalitatea legală (criminalitatea legală împreună cu cifra neagră a criminalităţii dau imaginea criminalităţii reale). Şi totuşi, în această perioadă există un indiciu care ne poate servi în cadrul discuţiei de faţă: **marile amnistii**. Politica penală este poate latura cea mai contradictorie a personalităţii lui Ceauşescu. Ceauşescu a golit cel puţin de două ori puşcăriile - în 1977 şi în 1988. Nu discutăm acum motivele. Cert este că, dintr-o dată, toate cercetările pe grupe de vîrstă şi pe categorii de infracţiuni ne-au condus la următoarea concluzie: majoritatea infractorilor recidivează; se ştie că, în lume, 70-75% din totalul infracţiunilor este săvîrşit cam de 30% din totalul infractorilor. Am dat toate aceste explicaţii pentru că am vrut să se înţeleagă de ce o discuţie despre pedeapsa cu moartea trebuie împinsă mult înainte de '89. Deci, nu ştim exact ce dimensiuni avea fenomenul criminalităţii, sînt anumite momente care fac dificilă o interpretare obiectivă. Cert este că **intrăm în '89 cu o rată importantă a criminalităţii, dar în nişte proporţii nespectaculoase**.

M.Z.: Legea penală în România, înainte de '89, se bucura de un mult mai mare respect decît astăzi. Se datora acest fapt sistemului comunist sau unei scări de valori care astăzi nu mai există?

R.S.: Legea penală în România în acea perioadă nu era respectată datorită autorităţii sau prestigiului. Legea penală nu se mai bucura de mult nici de autoritate, nici de prestigiu, nici de legitimitate. Ceea ce îi făcea pe oameni să respecte legea era **teama**. Dar ce fel de teamă? Nu de pedepsele în sine, care nu erau foarte mari. În 1977, de pildă, s-a instaurat în România un model extrem de liberal de politică penală, evident, cu excepţia cazurilor care interesau regimul. Este vorba de teama de consecinţele paralele şi subsecvente ale unei condamnări penale. Ele erau dezastruoase atît pentru individ, cît şi pentru familia lui. Era un fenomen de stigmatizare de proporţii uriaşe. Un om cu o condamnare penală la dosarul lui, era un om terminat.

Intrăm deci în '89 cu o rată importantă a criminalităţii, dar intrăm mai ales cu această **lipsă de respect în faţa legii penale, însoţită de o anomie latentă care se va agrava rapid**.

M.Z.: Ce s-a întîmplat imediat după '89, să zicem în perioada 1989-1991? Procesul de tranziţie nu demarase încă, iar în ce priveşte populaţia se înregistrase chiar un salt calitativ al nivelului de trai.

R.S.: În 1989 are loc o explozie uriaşă a egoului oprimat, şi care s-a manifestat printr-o negare totală a unei stări valorice trecute. O nouă scară valorică nu se putea crea peste noapte; ea se construieşte greu şi cere timp. Paralel, se înregistrează un fenomen foarte puternic de respingere în faţa legii penale.

Această anomie de care am vorbit şi care era latentă, dar foarte puternică, iese la suprafaţă într-un moment în care întotdeauna perioadele de schimbări sociale, de convulsii, de criză, ca aceea pe care am traversat-o noi în perioada '89-'91, au adus cu ele o creştere importantă a criminalităţii. Ea era inevitabilă, iar noi specialiştii am sesizat-o încă din 1990. Am făcut atunci o notă către secretariatul general al Guvernului Roman, în care am avertizat asupra creşterii fenomenului criminalităţii şi am cerut înfiinţarea de urgenţă a unui institut de specialitate pentru acest domeniu.

M.Z.: Cum a reacţionat Guvernul Roman la această notă? Cum a reacţionat Ministerul Justiţiei? Dacă nu mă înşel, ministrul justiţiei era pe atunci dl.Teofil Pop.

R.S.: Nu a existat nici un fel de reacţie. Noi am revenit cu această notă şi în timpul guvernării Stolojan, dar rezultatul a fost acelaşi. Îmi amintesc că, la o conferinţă de presă, dl. Stolojan a explicat unui ziarist pentru ce C.N.A.-ul are opt sau nouă secretari, nu mai ţin minte cu exactitate. La întrebarea ziaristului, dacă nu crede că sînt totuşi cam mulţi, dumnealui a răspuns: **"Mi s-a spus că este important"**. Atunci eu m-am întrebat: oare, din nota pe care noi o înaintasem atît Guvernului Roman, cît şi Guvernului Stolojan nu li s-o fi părut totuşi important un institut de criminologie pentru studiul cauzelor criminalităţii, dar mai ales pentru construirea unor strategii de prevenire şi intervenţie la nivelul acestor cauze? Cînd lucram la **Introducerea în criminologie**, fiind obligată ca la capitolul care trata personalitatea infractorului să mă refer şi la personalitatea multilateral dezvoltată a societăţii socialiste, cineva mi-a spus: "Vrei să-ţi spun eu care este singurul tip de om multilateral dezvoltat pe care l-a creat comunismul? Bişniţarul! Asta este." Vreau să spun că tipul acesta exista de atunci, acum însă îl vedem, pentru că avem cu ce să-l vedem, s-a pus lupa pe el. Modelul, e drept, a proliferat teribil, la proporţiile la care toate fenomenele au proliferat şi au explodat după '89. Dar ca să mi se spună că bişniţa, corupţia, violenţa au apărut acum şi sînt explicate prin tranziţie, este ca şi cum ai transforma tranziţia într-un slogan, aşa cum înainte regimul comunist motiva toate faptele antisociale prin "conştiinţa înapoiată şi influenţele Occidentului". Deci, **nu totul se explică prin tranziţie**!

M.Z.: Dumneavoastră spuneaţi că aţi prevăzut această explozie a fenomenului criminalităţii, mi-aţi amintit şi de nota trimisă celor două guverne, prin care avertizaţi asupra acestui pericol. De ce se tem totuşi specialiştii?

R.S.: Pe noi nu rata ridicată a criminalităţii ne-a speriat, ci iuţeala cu care aceasta a crescut. Sigur că în plan motivaţional fenomenul este pe deplin justificat. Dar tot atît de adevărat este că el nu trebuie scăpat din mînă cu nici un preţ.

M.Z.: Dar despre teama populaţiei în faţa fenomenului criminalităţii, ce-mi puteţi spune? Astăzi ne confruntăm cu o adevărată psihoză.

R.S.: Da. Teama în faţa acestui fenomen a crescut îngrijorător de mult, la proporţii care depăşesc fenomenul însuşi. Această teamă a fost puternic alimentată în cursul campaniei pentru pedeapsa cu moartea. Teama de criminalitate este, de altfel, un subiect speculat de mass-media de-a lungul timpului, cum s-a putut mai bine, pentru că este o temă foarte profitabilă, o temă din care se trăieşte bine. Trăieşte cinematografia, trăiesc serialele de televiziune, trăieşte foarte bine un anumit gen de presă, şi exemplele pot continua. Se trăieşte deci foarte bine speculînd frica oamenilor în faţa acestui fenomen. Una este criminalitatea percepută la nişte proporţii înspăimîntătoare de o populaţie terorizată de frică, şi alta este criminalitatea la proporţiile ei reale. Să vă dau un exemplu: la Colocviul de la Paris privind criza de normativitate, un criminolog englez a venit cu nişte date fantastice, comparabile pe o perioadă de 100-120 de ani. Atunci s-a văzut că fenomenul criminalităţii nu crescuse deloc la proporţiile la care se credea. Prin urmare, nu se fac cercetări pe perioade de criză sau de instabilitate, cum s-a procedat, din păcate, la noi.

M.Z.: Revenind la campania care se duce la noi pentru introducerea pedepsei cu moartea, ce părere aveţi? Din punct de vedere emoţional, presa noastră a procedat corect?

R.S.: Şi la noi, presa a intuit acest filon extraordinar şi a început să-l exploateze. După '89 criminalitatea a devenit transparentă. Se putea scrie despre ea, şi s-a scris mult. Ceea ce nu s-a luat în considerare au fost limitele morale între care se poate exploata acest subiect. Din păcate, limitele deontologice la noi sînt încă foarte elastice. Ar trebui să se ia marile jurnale din lume, **Le Monde**, **Le Figaro**, **New York Times**, şi să se urmărească cum este tratat acest fenomen, care sînt titlurile folosite, care sînt termenii în care se pune problema. Este uimitor faptul că la noi există jurnale care trăiesc foarte bine din exploatarea acestui subiect şi care ridică problema reintroducerii pedepsei cu moartea, ducînd o campanie acerbă în acest scop. Pe prima pagină publicăm crima din Zărneşti, pe pagina a doua pledăm puternic pentru pedeapsa cu moartea, iar pe restul de pagini publicăm ştiri uneori de-a dreptul scandaloase şi femei dezbrăcate. Ei bine, cum se mariază toate acestea? Mă întreb însă un lucru: campania a precedat ideea, şi atunci, campania aceasta este un exemplu clar de manipulare prin mass-media, sau ideea a precedat campania, şi în acest caz avem de-a face cu o campanie dusă cu bună ştiinţă aşa, alegîndu-se în mod intenţionat asemenea titluri, şi speculîndu-se infracţiunea poate cea mai spectaculoasă şi cu impactul cel mai puternic asupra populaţiei – **violul**. Impactul este atît de puternic, încît în închisorile americane, cei condamnaţi pentru viol sînt izolaţi în secţii separate din cauza pericolului de a nu fi omorîţi de ceilalţi deţinuţi. Cert este că s-a acţionat puternic asupra opiniei publice numai pe latura emoţională. S-au folosit exemple cu totul şi cu totul ieşite din comun (parte dintre ele, după opinii autorizate, sînt fapte petrecute acum zece ani), nu s-a luat în considerare părerea specialiştilor, nu s-a discutat serios cu aceştia despre ce înseamnă pedeapsa cu moartea. Asta reproşez eu acelei prese antrenate în această campanie. Pur şi simplu s-a făcut o campanie de isterizare a opiniei publice!

M.Z.: Aţi amintit de specialişti. La nivel profesional, cum se poartă discuţia în jurul pedepsei cu moartea?

R.S.: La nivel profesional, pedeapsa cu moartea este o problemă extrem de

delicată, şi nu este nouă deloc. Ea este discutată pe pagini întregi în literatura de specialitate. Specialiştii care pledează pentru reintroducerea acestei pedepse, pledează în primul rînd pentru efectul ei de prevenţie generală. În general se aduce în discuţie raportul hedonist durere – plăcere. Astfel, un posibil infractor ar proceda la o cîntărire atentă a avantajelor şi dezavantajelor pe care i le poate aduce comiterea unui delict. Aşa stînd lucrurile, se consideră că pedeapsa cu moartea l-ar face pe posibilul infractor să-şi dea seama că riscul comiterii unei crime este prea mare. Se mizează deci pe efectul descurajant al pedepsei. În ştiinţa penală modernă teza a fost însă abandonată de cea mai mare parte dintre specialişti. În primul rînd, pentru că teza evaluării avantaje – dezavantaje nu şi-a dovedit de-a lungul timpului fiabilitatea. În al doilea rînd, pentru că, în urma unor studii efectuate de mari specialişti în ştiinţele penale, s-a constatat că efectul descurajant al pedepsei cu moartea este aproape nul. Un exemplu în acest sens îl constituie SUA: în statele în care a fost abolită pedeapsa cu moartea criminalitatea nu a crescut deloc. În schimb, în statele în care aceasta a rămas în vigoare se înregistrează o criminalitate crescută. Totuşi, teza raportului hedonist rămîne un punct important în pledoaria pentru pedeapsa cu moartea şi în acelaşi timp, foarte interesant.

M.Z.: În favoarea căreia dintre poziţii înclină majoritatea specialiştilor?

R.S.: Procentul printre specialişti este net în favoarea celor care sînt împotriva pedepsei cu moartea. Asta nu înseamnă că nu sînt studiate cu toată seriozitatea şi motivele celor care pledează **pentru** această pedeapsă.

M.Z.: După această sinteză a punctelor de vedere, aş vrea să ştiu cum priviţi **dumneavoastră**, pedeapsa cu moartea şi eventualitatea reintroducerii ei?

R.S.: Dintr-o experienţă de cercetare proprie, pot să vă spun că în perioada 1970-1980 m-am ocupat foarte mult de violenţă. Am studiat mult omorul, violul, în general infracţiunile de acest gen. Am petrecut foarte mult timp în penitenciare şi am realizat ample interviuri cu autorii unor asemenea infracţiuni. Am constatat atunci că lucrurile sînt foarte complicate în ceea ce priveşte etiologia violenţei la noi. Omorul la noi în marea majoritate este un omor spontan, comis pe fondul unei descărcări paroxistice a eului, şi care se centrează pe cîteva teme. Marea masă a omorurilor sînt comise pe fondul unui consum enorm de alcool. În stare de ebrietate, conflictele generează de multe ori bătăi, iar bătăile se soldează nu de puţine ori cu omoruri. Atît victima, cît şi infractorul sînt implicaţi într-o relaţie extrem de interesantă în care împărţirea rolurilor este accidentală la un moment dat. Celelalte omoruri sînt centrate pe teme ca gelozia şi pe diverse obsesii. Există însă şi cazuri de omor din interes material. Ele nu erau multe, dar riscă să devină multe, datorită atît convulsiilor economice, cît mai ales unor noi forme de criminalitate care se conturează în România, într-un viitor nu foarte îndepărtat. Şi un exemplu îl constituie crima organizată. Deci, omorurile din interes material se pot înmulţi şi nu neg, ba chiar prognostichez apariţia, în peisajul criminologic românesc, a killerului de profesie. Acesta are o cu totul altă etiologie, nu există o scară de valori pentru killerul de profesie şi este o naivitate să se creadă că îl poate speria pedeapsa cu moartea.

M.Z.: Dumneavoastră cunoaşteţi etiologia criminalului, aveţi o imagine de ansamblu asupra fenomenului criminalităţii pe ultimii zece ani, cunoaşteţi lupta între argumentele pro şi contra dusă la nivel profesional. Care dintre aceste argumente credeţi că sînt mai puternice?

R.S.: Părerea mea este că argumentele aduse împotriva pedepsei cu moartea sînt mai puternice. Sigur, nu neg argumentele pro; fiecare are dreptul să-şi susţină propria poziţie, dar repet, cu argumente susţinute într-un mod profesional, fără manipularea opiniei publice, a bunei credinţe. Aş dori să mai subliniez ceva. Pedeapsa cu moartea s-a aplicat la noi în ţară pentru o singură infracţiune: omorul deosebit de grav, nu pentru omorul calificat, nu pentru alte delicte de acest gen. Cine a avut ideea în presă ca în discuţia pentru reintroducerea pedepsei cu moartea, alături de omorul deosebit de grav să se ia în discuţie şi violul urmat de moartea victimei, a dat dovadă de o totală lipsă de cunoştinţe în materie penală şi de profesionalism. Pentru că, dacă se aplică, pedeapsa cu moartea pentru violul urmat de moartea victimei, cînd este clar că intenţia agresorului nu a fost de a ucide, ci de a viola, putem trece oare peste omorul calificat (crima cu premeditare) fără aplicarea pedepsei cu moartea cînd intenţia explicită a agresorului a fost de a omorî?! Repet, campania s-a dus într-un mod neprofesional. Pe de altă parte, orice om lucid îşi poate da seama că detenţia pe viaţă cu care a fost înlocuită la noi pedeapsa capitală este cu mult mai cumplită decît aceasta din urmă. Dar cine nu a simţit ce înseamnă privarea de libertate nu înţelege grozăvia acestei pedepse. Femeile nu pot înţelege acest lucru pentru că, după cum spunea un coleg, ele nu au făcut armata.

M.Z.: În sfîrşit, am ajuns la aspectul moral. Cum stau lucrurile cu pedeapsa capitală din punct de vedere moral?

R.S.: Eu cred că din punct de vedere moral lucrurile sînt foarte clare. Pedeapsa cu moartea nu este acceptată. Dacă eşti un bun creştin, nu vei putea pleda pentru o asemenea măsură extremă. Pe de altă parte, pedeapsa aceasta este ireversibilă. Nu trebuie să uităm faptul că se pot comite erori judiciare, se pot comite abuzuri. Noi trăim încă o perioadă de instabilitate în această parte a lumii, şi trebuie să ne gîndim că dacă peste noapte s-ar întîmpla ceva, pedeapsa cu moartea ar reprezenta un instrument foarte eficace pentru reglarea unor conturi politice, cu consecinţe grave.

M.Z.: Sigur că o asemenea discuţie poate continua mult timp. Sigur că nimeni nu se poate hotărî peste noapte asupra uneia dintre poziţii. Lupta argumentelor va continua la fel de crîncen ca şi pînă acum. Dar în această situaţie de criză, în care fenomenul criminalităţii a înregistrat o creştere de proporţii, ceva trebuie făcut pentru a nu scăpa fenomenul de sub control. Ce anume credeţi că s-ar putea face?

R.S.: În primul rînd trebuie regîndită scala de pedepse, astfel încît ea să servească creării unui respect al individului în faţa legii. Pedepsele pentru multe infracţiuni sînt prea uşoare. E drept că actuala scală de pedepse a fost construită într-un timp prea scurt şi într-o perioadă în care practic nu puteai da o pedeapsă mai aspră datorită presiunii maselor, care manifesta o totală respingere în faţa legii penale. Este deci importantă o regîndire a scalei de pedepse. Dar mult mai importantă este **aplicarea legii**. Dacă nu aplici legea, este evident că ea nu va fi niciodată respectată. De aceea sînt de părere, şi subliniez acest lucru, că stăvilirea valului de criminalitate în România nu se realizează prin introducerea pedepsei cu moartea, ci în primul rînd, prin aplicarea strictă a legii, începînd cu cele mai mărunte contravenţii, cu încălcarea regulilor de circulaţie. Se cere deci, în al doilea rînd, o rapidă reconstruire a sistemului de valori. Baza acestui imens edificiu nu se află la nivelul aplicării pedepsei cu moartea, ci jos, acolo unde sute de mii de oameni ocolesc legea. Dacă psihologia omului de rînd este acaparată şi încurajată în slalomul printre dispoziţiile legii, atunci întregul edificiu de care aminteam este un monstru cu picioare de lut.

M.Z.: Doamnă Rodica Stănoiu, întrebarea care stă pe buzele tuturor celor antrenaţi emoţional în campania reintroducerii pedepsei cu moartea este "ce ai face dacă ţi s-ar întîmpla ţie sau unei fiinţe dragi?". Ce aţi răspunde la o asemenea întrebare?

R.S.: Aş spune că punînd astfel problema nu vom reuşi niciodată să găsim o soluţie pentru stoparea fenomenului criminalităţii. Îmi amintesc că într-un film (dacă nu mă înşel, era vorba despre "Ghici cine vine la cină?") cineva întreba: "Dar tu ce ai face dacă fiica ta s-ar mărita cu un negru?". Ei bine, nu aşa s-a rezolvat problema rasismului în Statele Unite, nu aşa se rezolvă marile probleme cu care se confruntă sistematic societatea.

M.Z.: Vreau să vă pun o ultimă întrebare: În calitatea dvs de specialist care se pronunţă împotriva pedepsei cu moartea, vă frămîntă ceva anume?

R.S.: Da, mă frămîntă într-adevăr o mare dilemă: nu ştiu ce poziţie să adopt faţă de terorism, de actele teroriste, cu consecinţele lor deosebit de grave. Nu ştiu încă, sinceră să fiu, care ar putea fi soluţia distrugerii acestui flagel în lipsa unei legislaţii care să accepte pedeapsa cu moartea.

Interviu realizat de
Marcela ZAMFIR

Variaţiuni disperate pe o temă absurdă

Tema este eterna noastră obsesie: **democraţia**.

De ce este tema absurdă? Pentru că, oricum am prezenta lucrurile, nimeni nu va putea nega evidenţa: **tirania** este ştiinţa terorii, iar **democraţia** este arta manipulării.

Să admitem că între aceste două proiecte fiecare individ alege după propria vocaţie.

Contrar aşteptărilor, în cazul **tiraniei** lucrurile sînt mai simple. Poţi iubi tirania ca **tiran**, sau ca **supus**. În ambele cazuri însă alegerea nu are nimic absurd, căci te plasează în postura unui om deplin conştient de situaţia sa, gata să guste, fie din plăcerea sadică rezervată tiranului, fie din cea masochistă a supusului, fără reţineri pudibonde şi fără reproşuri inutile.

În privinţa democraţiei, lucrurile sînt ceva mai complicate. Ca individ, nu o poţi iubi decît din postura manipulatorului. Căci, ceea ce iubeşti la ea este bucuria libertăţii de a te exprima şi de a încerca astfel să "convingi" pe celălalt de justeţea viziunii tale. Aşadar, singura postură conştientă şi căutată în **democraţie** este cea jenantă, greu de mărturisit, şi prin aceasta puţin absurdă.

Dar absurdul sporeşte atunci cînd ne gîndim că cel care manipulează poate fi, de fapt şi în acelaşi timp, un biet manipulat, prin efectul cunoscut al oglinzii care priveşte în oglindă. Iată nenorocirea şi farmecul, **cu adevărat discret**, al oricărei democraţii!

Totuşi, dacă un individ poate alege, după vocaţie, între **tiranie** şi **democraţie**, POPORUL nu are de ales. Unica sa vocaţie, de personaj colectiv, este şi rămîne **democraţia**. Iar politicianul care ţine seama de acest lucru nu cunoaşte obstacole în calea acţiunii sale.

Este evident în acest sens, şi România nu a făcut excepţie, că forţa de seducţie a comunismului s-a bazat tocmai pe promisiunea satisfacerii excesive a acestei dorinţe, împingînd bucuria maselor de la orgasm la pleonasm, prin **democraţia populară**.

Dar, după ce a experimentat în mod direct faptul că orice lucru împins la extrem devine contrariul său, POPORUL a căutat din nou o ieşire, iar cei care-i cunoşteau gusturile l-au împins spre...**democraţie**. Şi după o **tiranie banală** era normal să urmeze o **democraţie originală**.

Într-adevăr, cu 250 de partide şi un post de televiziune, care îi aparţine de drept dar îl năuceşte de fapt, POPORUL, acest manipulator manipulat al puterii, a căpătat în sfîrşit o incoerenţă legitimă.

Iată cum, evadată din închisoarea care a fost România lui Ceauşescu, societatea noastră (inclusiv minorităţile) s-a trezit, prin grija celor care i-au deschis porţile, în curtea unui ospiciu. Delirul nostru colectiv trebuie să fie foarte interesant privit din afară.

Şi dacă socotim frumoasa noastră ţară ca pe un Hyde Park uriaş, în care personajul POPORUL ROMÂN ţine discursuri fulminante despre **democraţie**, încep să înţeleg plăcerea cu care doamna Catherine Lalumière vine din cînd în cînd să ne vadă.

Eugen VASILIU

Jurnal de laborator

Privirea într-un punct fix. Din cîte lucruri triste mi-a fost dat să văd în saloanele cu bolnavi prin care mi-au purtat paşii, mai bine de trei decenii, obligaţiile profesionale, cel mai mult mă îndurerau cei ce priveau într-un punct fix.

Îi găseam de obicei stînd la marginea patului în poziţia birjarului pe capră, adeseori cu capul sprijinit în palme şi cu privirea sudată de un invizibil punct din spaţiu şi ar fi putut rămîne aşa, nemişcaţi, dacă ar fi fost lăsaţi, ore şi zile. Nu era concentrarea pasionată a cercetătorului, pînda răbdătoare şi plină de speranţă a vînătorului, contopirea subiectului cu obiectul a celui ce meditează, ci, mai curînd, adezivitatea ventuzei pe piele, întemniţarea privirii în invizibilul obiect. Şi ce va fi fiind acest obiect? Ce se vedea prin acest periscop? Spre ce fel de adîncuri era el îndreptat? Greu de aflat! Feţele încremenite nu îngăduiau nici un fel de supoziţii: Să fi fost coşmarul visat de un nebun? Cine ştie ce lume de arhetipuri ameninţătoare încercînd să iasă la suprafaţă din bezna inconştientului colectiv? Sau poate pierderea mobilităţii privirii nu era decît strategie, concentrarea ultimelor puteri ale fiinţei într-o deznădăjduită tentativă a spiritului de a se împotrivi absorbirii în vid. Poate că acei oameni îşi trăiau, mistuiţi de groază, nefiinţa, confruntaţi ore şi zile cu ceea ce noi ceilalţi vom afla numai cu o clipă înainte de a nu mai fi.

Înspăimîntătoarea lor împietrire nu era oare un subterfugiu, o ultimă încercare de a se convinge pe ei înşişi că, în întregime şi voluntar reificaţi, nu mai cad sub incidenţa legii celei din urmă.

De ce oare, în aceste vremuri, mă întîlnesc mereu cu privirea într-un punct fix? Nu în saloane de spital, ci în viaţa de zi cu zi, nu ca simptom, ci ca stare de spirit. Desprinsă de obiect, de real, dematerializată, înţepenită în propria-i rigiditate ca într-un fel de catatonie a opiniilor o descopăr în articole de ziar, în dezbateri de tot felul, în confruntări ce se vor de idei şi sînt numai de efecte, degradînd nobila artă de a conferi. Atins de un soi de hemianopsie, cîmpul relaţional se îngustează pînă la dimensiunile unei gămălii, reacţia, indivizibilă şi impenetrabilă, definind în final un ins devenit propriul şi exclusivul său interlocutor.

Geometrul antic cerea un punct de sprijin, legîndu-se, dacă i s-ar da, să răstoarne pămîntul.

A nu se confunda punctul de sprijin cu punctul fix şi punctul fix cu punctul de vedere.

Cine a făcut Piramidele? - Pentru a-mi face o primă impresie asupra acelora ce-mi intrau în laborator (era un laborator de psihologie clinică) le puneam tuturor, fără deosebire, o întrebare test:

- "După opinia dumneavoastră cine a făcut Piramidele?" Părerile erau împărţite.

Unii răspundeau că Piramidele le-au făcut faraonii. Erau cei care percep în neasemuita construcţie îndeosebi impulsul primar al Puterii, reducînd Opera la reflexul voinţei autocrate, cei care şi-o înfăţişează în primul rînd ca pe un produs al deşertăciunii megalomane, o expresie a hipertrofiei Eului şi a setei incoercibile de glorificare prin obedienţa şi efortul celor mulţi. Avem de-a face cu subjugaţii Puterii, cei hipnotizaţi de magnificenta şi sacralitatea stăpînului ce nu are de dat seamă decît lui însuşi. Erau cei ce confundă creaţia cu porunca.

Alţii se arătau încredinţaţi că Piramidele le-au făcut arhitecţii. Erau cei care confundă opera finită cu demersul creator, care dau totul celui care a visat şi a gîndit, nimic celor care au înfăptuit, cazna mulţimii de robi mişcată necontenit de harapnicele vătafilor părîndu-li-se numai un adaos, trebuitor, desigur, dar nu şi semnificativ, oricum fără drepturi de autor.

Alţii socoteau, dimpotrivă, că adevăratul făuritor al Piramidelor era tocmai această mulţime anonimă fără de truda căreia capriciul stăpînului şi geniul arhitectului n-ar fi putut trece, fie şi adunîndu-se unul cu celălalt la hotarul incert dintre închipuire şi realitate. Erau credincioşii lui "aici şi acum", cei pentru care totul începe şi se sfîrşeşte cu faptă, cei care neputîndu-şi alcătui în cuget imaginea a "ce va fi" nu izbutesc să vadă decît ceea ce se vede. Dar şi generoşii ce desluşesc izvorul creaţiei în suferinţă, recunoscînd numai celor ce sufereau şi numai lor calitatea de autor ca pe o îndreptăţită răsplată.

În sfîrşit, nişte tîrzii discipoli ai lui Menenius Agripa le acordau tuturor meritul realizării Operei, împărţindu-le gloria în felii mai mari sau mai mici după meritul fiecăruia. Erau cei care nu se pot hotărî, dar şi cei care, exigenţi cu ei înşişi, nu suportă ideea că şi-ar putea nedreptăţi semenii, cei care refuză să se implice şi nu doresc să fie traşi la răspundere, dar şi justiţiarii care-şi menajează o excelentă părere despre ei înşişi făcînd dreptate şi reparînd nedreptăţile istoriei.

Dar nimeni, niciodată, nu mi-a spus că aceia care au făcut Piramidele ar fi fost vătafii. Nici cei mai ignoranţi, nici cei mai slabi de cuget, nici cei mai nepăsători nu şi-au putut imagina, fie şi din greşeală, ca autori ai uimitoarele obiecte pe nemiloşii executanţi ai capriciilor Puterii, pe suboamenii instinctului primar, ciomegele urlătoare ce-şi goneau fără milă victimele istovite fără a se osteni şi fără a izbuti să priceapă ce se află la capătul acelui drum.

Într-adevăr, nimeni nu mi-a spus vreodată că Piramidele le-ar fi făcut vătafii.

Alexandru SEN

MONEY'S WORTH

Textul de mai jos fusese "comandat" special pentru numărul dedicat de **Dilema** problematicii actuale a banilor (nr.29, "Banii noştri şi mirosul lor îndepărtat"). Faxul nu l-a "plăcut", aşa încît nu i-a permis să ne parvină la timp din îndepărtatul Toronto.
Îl publicăm abia astăzi. (B.G.)

Cost

Nu poţi cumpăra că e prea mult sau prea altfel (un Ferrari, un înger). Simonia are limite; în numele ei pornesc reforme şi revoluţii; cele din urmă - atunci cînd banii nu mai sînt chiar atît de puţini, cele dintîi, atunci cînd banii sînt prea mulţi. Revoluţia franceză şi tezele lui Luther sînt exemple standard. În vestul ori în sudul lumii de azi, profilul unei revoluţii este improbabil: New York, Lhasa, Teheranul sînt oraşe de o parte şi de altele ale reformei, nu ale revoluţiei. Faptul că ne putem imagina schimbarea socială doar ca pe o reformă redă schimbărilor radicale, revoluţiilor şi miracolelor, caracterul lor imprevizibil. Lumea pare mai aşezată aşadar, pe măsura imaginaţiei noastre politice restrînse de informaţia politică în afara căreia cine se mai aventurează azi, cînd şi erupţia vulcanilor are tentă politică - nu sacră, nu întîmplătoare? Ordinea banilor s-a generalizat într-o măsură inteligibilă doar local: universul banilor ne scapă, după cum ne cuprinde, ca într-o nouă, ciudată realitate (realitate voit bine-aşezată, controlată de răsplată, răscumpărare şi resentiment şi eliberată către viitor de credite financiare). Banii fac revoluţia imposibilă, schimbul (monetar, reformist) desfiinţează schimbarea (radicală, revoluţionară); de aceea posibilitatea schimbării se retrage într-un sens pur, într-un viitor inimaginabil, fără credit. Acestei realităţi îi răspunde, rezistîndu-i, o cunoaştere fragmentară, *à toute vitesse*, ce nu justifică lumea altfel decît estetic. Cunoaşterea fragmentară acoperă distanţa dintre etic şi estetic ca singura formă de înţelegere morală a universului. Simbolul ei, falsificînd ca o metaforă anti-escapistă, e îngerul gonind într-un Ferrari. Formula ei, precis deviantă: suma îngerilor într-un triunghi e egală. E o apocalipsă în gestiunea lumii, un semn de neştiută libertate.

Semn

Încă o dată, banii sînt aidoma semnelor. Această veche echivalenţă se reactualizează în secolul de faţă, astfel: ambele se autonomizează în circuite auto-suficiente. Odată cu abandonarea standardului-aur (1914 în vestul Europei, mai tîrziu în Statele Unite), banii apar ca entităţi ce se (re)produc singure, urmînd o lege imprevizibilă. Valoarea materialului din care erau şi sînt făcute monedele devenise irelevantă de la apariţia banilor de hîrtie. Odată cu anularea corespondenţei dintre cantitatea de aur şi cea de bani, banii nu mai corespund unei valori exterioare: sînt entităţi fără transcendenţă. Nu o dată a fost această "imanentizare" percepută ca o îndepărtare de Dumnezeu *(Cînd o naţiune renunţă la standardul-aur, ea îi conferă lui Dumnezeu un loc secundar* – Rus Walton, *One Nation under God*, 1975). Pentru fundamentalişti de diverse persuasiuni, legea banilor devenind imanentă, ei înşişi devin a-legali, printr-o manevră diavolească. Nu altfel fusese percepută inovaţia lui Mefisto, ultimul descoperitor al banilor de hîrtie, după cum Columb fusese ultimul descoperitor al Americii. S-a retras Dumnezeu, măsură transcendentă a tuturor lucrurilor, pe un continent prea vechi spre a mai fi descoperit. Centrul de operaţii menite să aducă la această retragere e Geneva (Nietzsche a fost atras de Elveţia ca un convertit), oraşul lui Calvin, al lui Saussure şi al băncilor. În vara trecută, oraşul găzduia o ornamentală expoziţie de "Crize financiare geneveze între secolele XVI-XX". Geniul inspirator al lui Saussure a separat limbajul de realitate, dînd semnelor o autonomie indiferentă, deci de necombătut. Indiferenţa semnelor la obiecte e echivalentă indiferenţei banilor de standardul-aur (Jean-Joseph Goux, **Les Monnayeurs du langage**, 1984); transcendentalul şi realul sînt absorbite în formalismul acestor două ordini. Dematerializarea semnelor şi a banilor s-a radicalizat în secolul acesta, invadînd cu irealitatea lor dialogul şi schimbul. Interdependenţa dintre teoriile comunicaţiei şi cele economice s-a generalizat suficient de mult, încît a le lua separat aduce a adulter. În vremurile mai vechi şi mai bune, cînd dialectica aceasta - preliminară, precaută – nu era o scuză necesară, ba chiar nu era deloc, comparaţia dintre bani şi cuvinte putea fi luată doar ca figură de stil. Astăzi ea a împietrit în necesitate. De aceea, tăcerea poate fi echivalentă cu sărăcia, cu indiferenţa faţă de bani, cu bogăţia chiar. Generalizarea ordinii banilor în secolul care se va încheia în curînd (dacă îl vom lăsa) se traduce prin circularitatea semnelor şi aplatizarea ideologiilor. Ideologiile (creştinism, pragmatism etc) sînt purtate de texte; acestea din urmă sînt semne formate din semne. Textele canonice ale unei ideologii domină lumea din perspectiva unei autorităţi sacre *(Biblia)* ori "raţionale". Aplatizarea ideologiilor e diferită de ceea ce se acuză sub numele de "sfîrşit al ideologiilor". Argumentul "sfîrşitului ideologiilor", formulat ca atare de Daniel Bell în anii '50, se referă la faptul că succesul public al ideologiilor s-a diminuat suficient de mult pentru ca alte forme să fie investite cu autoritate socială. Din perspectiva afluenţei nord-americane, istoria pare mereu a se opri: "sfîrşitul ideologiilor" e coincident cu sfîrşitul istoriei şi nu e însoţit de o ipoteză radicală privind formele pe care societatea sau gîndirea le vor încerca în viitor. Într-o formă superficial modificată, mai ales prin tradiţia hegeliană pe care o invocă, populara carte a lui Francis Fukuyama, *Sfîrşitul istoriei şi ultimul om* (1992), susţine ideea că istoria, ca domeniu al competiţiei dintre ideologii, şi-a epuizat posibilităţile. Modelul democratic (observă Saul Landau) a cîştigat partida cu toţi adversarii săi: căderea sindicalismului, a socialismului ca doctrină majoră, a statelor socialiste creează o eră pe ale cărei ape calme pluteşte, netulburat şi netulburător, spiritul postmodernismului. Neîndoios, argumentul sfîrşitului ideologiilor este el însuşi ideologic, amintind de instaurarea unei ordini fericite, în care opoziţiile sînt neantagonice (socialismul estic) şi nu provoacă sistemul social la schimbări radicale. De astă dată, invocarea numelui lui Hegel serveşte unei perspective washingtoniene, nu moscovite, care împarte lumea în bogaţi şi cei pe cale de a deveni bogaţi, o rătăcită disociere între a fi şi a deveni. În timpul războiului rece, graniţa dintre lumea întîi şi a doua era simbolizată şi realizată de Zidul Berlinului. Acum, prin transformarea lumii a doua într-o provincie a lumii a treia, graniţa aceea a dispărut şi a fost înlocuită de cea, mai puţin vizibilă, a Wall Street-ului (drumul duce oricum la zid). Schimbarea de simbol corespunde modificării peisajului planetar în ultimul deceniu: graniţele şi, cu încetul, principiul graniţelor stabile se alterează: în politica internaţională, în schimburile economice, în ştiinţe. Aplatizarea ideologiilor se referă la două fapte interdependente: orice text îşi relevă substratul ideologic atenţiei analitice contemporane (cîte precauţii iei pentru ca formule altădată indiscutabile ca "1 + 1 = 2" sau "te iubesc" să fie libere de comentariu ideologic); şi nici o ideologie nu mai este purtată de un text canonic ori sacralizat. Că orice ideologie are caracter textual ori retoric, că orice text poartă, subliminală sau nu, o intenţie recognoscibilă ideologic, sînt două lucruri ce nivelează diferenţele dintre limbaj şi idee şi, politizînd totul, aruncă noţiunea de "tot" în domeniul pragmaticii sociale. Textele fără substrat ideologic sînt, azi, insule idilice, ne-texte. Dar existenţa lor trebuie imaginată, dorită chiar; altfel totul devine traductibil, iar traficanţii metafizici - imposibili.

Nom

Legăturile dintre bani şi lege au fost întotdeauna suficient de strînse pentru a fi misterioase; filosofia economiei politice e o disciplină a paradoxurilor. "Ce valoare au banii?" e o întrebare căreia nu-i putem stabili valoarea, iar a apela la o lege pentru a o face înseamnă a impune o valoare, nu a descoperi una; această voliţie corespunde sistemului medieval, în care valoarea banilor era stabilită *ab initio* de print. Banii creează un spaţiu - gol ca orice spaţiu - în care se manifestă voinţa de a impune o lege, şi deci o valoare. Coincidenţe punctează istoric relaţiile dintre bani şi lege. Banul *noumisma* şi legea *nomos* sînt etimologic înrudite, ca şi cum banul ar fi o excrescenţă a legii, o manifestare a acesteia. Apoi, experimentul financiarului John Law (law = lege), care a introdus bancnotele în Parisul anilor 1716-20, mărturiseşte vocaţia dematerializatoare a iluminismului. Că secolul al XVIII era prea grăbit în rectitudine, o arată eşecul lui Law (cîte mii de falimente, cîte ferpare s-au datorat încercării acestui scoţian timpuriu care urma să moară *comme il faut* : sărac la Genoa!). Cea mai recentă coincidenţă apare sub forma *noii ordini mondiale* (NOM), la care George Bush s-a referit cu obstinaţie pentru a demonstra că epoca războiului rece s-a încheiat şi că singura supraputere rămasă în lume e Statele Unite.

Într-un paragraf, istoria financiară a NOM-ei se scrie aşa: Ronald Reagan a fost un preşedinte foarte sensibil la fundamentalismul religios; în 1981 el vorbea despre URSS ca despre imperiul răului pe care America Bona îl va înfrunta şi

Sex

Cea mai veche ocupaţie, prostituţia (nu cea sacră), socializează sexul şi naturalizează banii, într-un complex irezistibil şi alienant. Ocupaţie primă şi primejdioasă ca toate cele prime. Revolta feministă

De la bănuţul din vîrful oului privit la soare şi pînă la mîna grea de-un ort se desfăşoară viaţa. Ea se-nfăşoară, astfel, în jurul unui spaţiu pe care metaforele monetare nu-l umplu, ci îi dau goliciunea stranie a spaţiului. Inumaninitatea banilor e de acceptat, dacă nu dogmatic, cel puţin prin reflexul judecăţii de gust care nu admite ridicolul născut din personificarea lor. Indiferenţa gustului şi a banilor faţă de umanitate e reflectată în puritatea acestor forme tîrzii, post-mitologice, ce nu-şi pot sacrifica adevărul prin supunerea la un mit care le-ar da esenţă, suflet, umanitate. Altminteri, opuse, banii şi gustul împart o mutual incomunicabilă rezistenţă la mit, în particular la mitul omului ca măsură a lucrurilor. A gîndi despre bani e un alt exerciţiu de alienare; dar generalizarea statutului simbolic al banilor în secolul acesta nu are a ne împinge să spunem că e un veac alienat, ci doar că în spaţiul banilor omul nu-şi găseşte locul. Atari concluzii corespund unei naivităţi critice (naivă nouă, care o vedem, sentimentali, în trecut) fără valoare azi. Ordinea banilor a devenit centrală în economia simbolică actuală - ceea ce dă de gîndit fără să ofere speranţa unei recompense - într-un mod care, prin complicaţie şi semnificaţie, solicită gîndirea nespăşită. În succesiunea modurilor simbolice dominante, epoca actuală îi apare gîndirii nespăşite schiţate aici ca una a schimbului, succedînd epocilor "sacrului" şi a "adevărului" de care se distanţează progresiv. Acestui mod simbolic îi recunoaştem proprietăţi numeroase - cum sînt şi actele acestei recunoaşteri: e post-revoluţionar şi post-utopic, e post-modern, "post-istoric"; e un mod instalîndu-se pe măsura dispariţiei subiectului clasic şi modern - într-un prezent a cărui prezenţă nu e garantată dinafară, ci se cere construită. Această constituire cere o imaginaţie lucidă a cărei sarcină pare insurmontabilă. Gîndirea actuală, aflată în lume şi nepărăsind-o din dezgust estetic sau moral, într-o formă voită şi inautentică de escapism, descoperă în conceptul de "schimb" dominanta inevitabilă a economiei simbolice azi. Banii exprimă tipic şi practic acest mod nesupus Zeilor şi Adevărului. Iar cel ce gîndeşte banii astfel stă cu mîinile în buzunare - într-o atitudine ambiguă ce poate fi luată drept filistinism, boemă ori - şi asta mai mult decît celelalte - dovadă a neputinţei sale de *a face* ceva cu banii şi cu lipsa lor. Pentru că lipsa de miros a banilor le trădează lipsa de esenţă, lipsa de gust îi face futili cunoaşterii intime (palatale, cum spune Nietzsche). Tot ce e lipsit de esenţă funcţionează ca monedă şi una din liniile istoriei generale este cea a permutărilor imprevizibile a ceea ce poate deveni monedă. Banii nu ies în drumul simţurilor; dacă o fac, e spre a le transforma în nimic şi a lăsa liber spaţiul conceptelor. Acolo imperiul schimbului neutralizează diferenţele într-un punct - clipa demonică a lui Faust - în care principiul echivalenţei creşte, isteric şi orbitor. În bani se depozitează acum principiul echivalenţei generale care altădată se stabilea între transcendenţă şi rest; lipsa de esenţă a banilor încurajează, fără a o fundamenta, gîndirea neesenţialistă tipică postmodernităţii. Metafizica echivalenţei, a identităţii pentru o clipă absolute, domină economia politică şi gîndirea ştiinţifică în aşa fel încît (după cum o spune Arnheim, personajul *Omului fără însuşiri* al lui Musil) banii schimbă totul în concept. E un gest firesc ca banii să fie alungaţi din scrierile utopice ale erei "adevărului" (de la Mandeville la H.G.Wells), unde schimbul e perceput ca mesager al timpului încarnat în forme istorice. În utopie, expresia *money is time* deţine un adevăr ce greu iese în lumea reală, de unde rîdem auzind formula inversată şi irelevantă; atîta vreme cît există bani, timpul nu poate fi abolit. E, iar, "firească", apariţia utopiei cunoaşterii proprii erei "schimbului", în care, cum propune Adorno, *ar trebui să folosim conceptele pentru a dezvălui non-conceptualul fără a-l face egalul lor.* Banii nu au esenţă, ei sînt absolutul cantităţii, n-au "ce" ci "cît" *(quanta* purificată de *qualia)*, iar cunoaşterea lor se sprijină pe un loc gol, o "gaură neagră" a ontologiei. Existînd doar în ordinea lui a avea (nu a lui *a face*, nu a lui *a fi)*, banii sînt mereu la mijloc - niciodată la capăt - de drum. Cînd patologia avarului sau a societăţii pune banii mai presus de toate, ei continuă să medieze, de astă dată între toate şi neant. Astfel e epuizată lumea de către banii care, măsurînd tot, nu se mai pot măsura cu nimic şi riscă să iasă din existenţă în fiinţă, deschizînd lethargic poarta spre neant. O fac cu muţenia kantian-sublimă a celui ce se sufocă de vorbele schimbîndu-i-se în aur în aerul de aur. Dincoace de infinit amînata apocalipsă fără revelaţie a banilor, se pot comite încă acte de gîndire nu peripatetică: nomadă, prin patrii ce nu sînt grădini ci, doar şi încă, tabere în deşert.

Real

Ca obiect al cunoaşterii fără sînge cald (nu *Gegenstand*, ci *Bestand*), banul nu are ce, ci cît. Orbire care acum se traduce prin aceea că ei sînt ultimul adăpost în care se semnează pactul dintre real şi reprezentare publică. Realul acesta e experimental în exces, realul e în bani. Realul e ultimul de definit. Odată descoperit, el e sfîrşitul oricărei definiţii.

Transferul realităţii în bani deplasează caracterul ultim al definirii realului, postpunerea lui într-o lume fără moarte. Realul înlocuieşte utopicul ca lume fără moarte. Distopiile pot fi văzute ca reacţii "naturale" la generalizarea modului financiar - ultim punct de rezistenţă împotriva universalizării schimbului. Banul e real atîta vreme cît e potenţial: îl ai cîtă vreme nu-l foloseşti - cîtă vreme nu-l transformi în altceva. Dar transformarea lui în altceva e dificilă într-o lume ce se generalizează prin schimbul financiar: orice capătă valoare monetară; ceea ce nu are o atare valoare e invaluabil, ia forma estetică a artei clasice sau a artei efemere, de aruncat la gunoi (trash culture). Spre a se transforma în altceva, banii trebuie să

învinge în lupta finală de la Armaggedon; cu un an mai devreme, Reagan prezentase programul său economic, de atunci cunoscut sub numele de *reaganomics:* privatizare radicală şi concentrare a interesului companiilor în domeniul financiar, nu productiv; un an mai tîrziu, Reagan iniţia proiectul sistemului de apărare "cosmică" a Statelor Unite (S.D.I. sau Star Wars). Un sistem de apărare e, în medie, de zece ori mai costisitor decît unul agresiv; Reagan a plusat în aşa fel încît economia URSS să nu-şi poată permite să mai pluseze în acest joc; cantitatea banilor americani s-a constituit într-o nouă calitate, în care argumentele moscovite nu mai puteau avea valoare monetară. Rezultatele directe ale SDI-ului sînt bine ştiute: "dezamorsarea estului", de la Marea Albă la cea Neagră, şi căutarea unei NOM. American drept noul poliţist al lumii (esenţialismul banului american a dus la falimentul sovietic, dar căderea Uniunii e semnul cel mai agravant pentru Statele Unite, care nu mai pot oferi un model simbolic universal). Alegerea reaganistă e anti-simbolică: ea reduce distanţa dintre lumile I şi II la una non-ideologică, ci pur cantitativă: cine are mai mulţi bani?

În condiţiile post-reaganiste, noua ordine mondială în care SUA sînt un poliţist al lumii, e lipsită de o componentă ideologică limpede. NOM e starea în care banii se reproduc fără un contrabalans simbolic. În perspectivă mai îndelungată, asta va duce foarte probabil la falimentul ideologic al sistemului american. Dar America Bona are două resurse prin care poate amîna sau evita o atare stare. Prima, o atitudine conciliatoare care se observă în faptul că Eisenhower l-a repus pe Dumnezeu în sistemul monetar american după abandonarea standardului-aur: bancnotele americane poartă inscripţia *In God We Trust* (credem/avem încredere în Dumnezeu). În vitrina unui magazin new-yorkez, o inscripţie: *In God we trust; all others must pay cash* (avem încredere în Dumnezeu, ceilalţi trebuie să plătească peşin). Umorul e a doua formă prin care America poate evita căderea în solipsism monetar.

împotriva exploatării femeii (dominate, vîndute), nu poate decît să continue un stîngism legitim local, de prost gust în contact cu universalul. Privind prostituţia ca pe o manifestare explicabilă prin dialectica sclavilor şi a stăpînilor, recădem într-o înţelegere leneşă, recompensată de acţiunea socială/verbală pe care o eliberează. Ceea ce corespunde lucidităţii de azi e ca banii să fie priviţi în cruzimea lor, atacaţi fragmentar, nu de o moralitate stîngistă, profetică, a resentimentului. Banii ca valoare de schimb corespund unei erotici esenţialmente masculine şi occidentale, ce se răspîndeşte în lume fără restricţii reale. Orgasmului îi corespunde momentul real al schimbului pe care îl materializează banii. Valoarea de schimb proiectează banii într-o supraordine, necontrolabilă, sublimă fără sublimare. Erotomanii eficienţi şi agenţii de bursă sînt vehiculaţi de trupuri efemere. În economii simbolice a căror vetusteţe le face şi farmecul, odată trecută dominanţa lor plicticoasă şi înţeleaptă, banii sînt asociaţi josniciei materiei, părţilor joase ale corpului. În sărăcia noastră sîntem plotinieni şi despărţim spiritul de materia joasă în care carnea e monedă bătută de diavol (*to coin words* înseamnă în engleză "să creezi cuvinte noi" (iniţial, *to coin* înseamnă "a bate monedă"), o activitate faţă de care această limbă are un popular dispreţ; altfel spus, *word-coinage* nu e în spiritul limbii engleze). Banii sînt materie inconvenabilă, lude conceptuale. Rezultate ale deşertării, ei se strîng în haznale, simboluri şi containere ale asocierii dintre bani şi materie fecală - materie, fără îndoială (chiar şi Descartes scapă, birocratic, de dubiu în această privinţă) fără spirit. Absolutul materiei aici se traduce prin intoleranţa noastră: cu asta nu negociem. Nu negociem, platonismul ne traduce dezgustul faţă de atari goliri organice şi financiare. În viaţa cotidiană nu înghiţiţi paradoxalitatea spiritului golit în materie care este Christos (**Filipieni**,XV). Dar descărcarea comună atîtor veacuri joaselor funcţii organice şi schimbului financiar e dizlocată în economia simbolică a lumii întîi de astăzi. Sistemul acesteia se bazează pe contracte sociale exprimate în primul rînd ca datorii (financiare), abia apoi ca îndatoriri (morale): cine nu e dator, nu există. Deci cele mai mari datorii le are statul cel mai bogat din lume. Descărcarea erotică iese din sfera reală a banilor: azi te încarci de datorii spre a fi real. principiul realităţii îl depăşeşte pe cel al plăcerii, moartea se ascunde în alcovuri, banii aduc eternitatea din ea însăşi pe scenă; aveţi fantasma unei idilice sinteze între Kama Sutra şi Wall Street? Plătind (cum este curent în Occident) cu cărţi de credit, le "încarci", descărcarea fiind amînată prin plata în rate. Abstinenţa prelungeşte viaţa; ştiinţa contemporană e predictivă.

părăsească circuitul financiar într-o specie de absolut, de incalculabil, de non-echivalabil. Dar banul exprimă realitate universală a echivalenţei, şi investeşte realitate într-o circularitate inevitabilă. Existenţa paradoxală a banilor - lipsa de esenţă - ar părea împlinită în transformarea lor în altceva, în dispariţia lor ca atare. Dar nu în aceasta stă paradoxalitatea banilor. Fără esenţă, ei nu pot comite o sinucidere (kamikadze, *Aufhebung),* prin care să elibereze lumea de obsesia lor. Banii nu pot elibera alteritatea prin propria lor dispariţie. Ei fie rămîn obsesiv în mijlocul realităţii cu care se află în armonie fără substanţă, fie sînt eliminaţi de inumanitatea gustului. Realitatea subiectului postmodern se joacă între cele două forme de inumanitate - bani şi gust; mizeria şi zîmbetul postmodernităţii stau în incapacitatea acestei condiţii de a deveni tragică. Atît măsura angelică a poeziei pe care o cerceta, tîrziu, Heidegger, cît şi visul economiilor bazate pe dar (Mauss, Ortega y Gasset, Bataille), rămîn, în prospetimea lor, metafore. Nu alternative, doar feluri de rezistenţă care trebuie să continue să existe. Dacă ele se ard, se termină totul. În lumea goală de bani şi plină de bani, eroic e cel care, ieşind din puşcărie, nu se duce la cumpărături.

Călin Andrei MIHĂILESCU

26 iulie 1993

Gena umană Turnul lui Babel

Cînd am discutat despre profilul acestui articol cu Cs. Tòth Jànos, am vorbit în ungureşte şi eu nu sînt în stare să fac nuanţările necesare în limba maghiară între popor, etnie şi naţiune. M-am tot întrebat: "Despre ce trebuie, de fapt, să scriu?". Pe urmă, mi-am dat seama că nu cunoştinţele mele precare de limbă, ci la fel de săracele cunoştinţe filosofice mă împiedică să realizez diferenţierile respective. E drept că la facultatea de istorie-filosofie, pe care am absolvit-o glorios cu exact douăzeci şi cinci ani în urmă, se discutau şi treburi din astea, însă eu le-am încurcat, se vede, definitiv. De pildă, am învăţat că naţiunea se caracterizează prin comunitate de limbă, de teritoriu şi de tradiţii. Eu sînt evreu, cu patru bunici evrei; naziştii m-ar fi putut trimite cu inima uşoară la crematoriu. Dar eu nu ştiu limba poporului din care provin, nu trăiesc pe teritoriul său, iar tradiţiile le port, probabil, în sînge. Fiindcă de crescut am crescut în buna tradiţie bănăţeană, acel spaţiu în care români, maghiari, germani, sîrbi şi evrei se jucau împreună şi învăţau limba unii de la alţii.

Toată povestea asta cu poporul, etnia, naţiunea, apartenenţa de sînge şi diferitele celelalte legături transcendentale porneşte, se pare, doar de la ticăloşia omului care a vrut să ajungă la Dumnezeu, motiv pentru care s-a apucat să înalţe construcţia iconoclastă a turnului lui Babel. Metafora biblică s-a născut, probabil, chiar din Babylon, unde se întîlneau oameni provenind din toată lumea cunoscută, vorbindu-şi fiecare limba, purtîndu-şi fiecare straiele şi obiceiurile specifice. Ce s-a întîmplat în realitate? Pînă la încercarea nefericită de a construi Turnul, oamenii, trăind într-o ipotetică şi, din acest punct de vedere, ideală comunitate primară, se simţeau cu toţii la adăpost şi în siguranţă. O asemenea apartenenţă este călduţă şi extrem de confortabilă moral. Iniţiativele sînt unice, direcţia este unică, vina se împarte proporţional pe cap de locuitor, iar victoriile unuia sînt asumate în întregime de toţi. În această comunitate ideală se trăia ca în rai, fiindcă nici în rai nu există mai multe naţiuni, popoare sau etnii de îngeri. Toată lumea cînta aceleaşi cîntece, motiv pentru care fiecare individ era în înţelegere cu nostalgiile celuilalt, toată lumea se înfrupta din gloria şi măreţia aceloraşi eroi (cu care era de acelaşi sînge, nu?) şi toată lumea îşi împărţea frăţeşte înfrîngerile, plîngînd cu hotărîre pe umărul lat al întregului grup. Ce-i lipsea acestui mare unic popor primar? Un singur lucru: Duşmanul. Duşmanul este fiul duşmanului şi nepotul duşmanului. El, cel mult, ne-a învăţat limba la şcoală, dar nu ne cunoaşte înjurăturile, nu ştie să ţină pasul cu noi la băutura tradiţională, nu-i spun nimic cîntecele noastre. (Ceea ce nu-l împiedică deloc să se uite cu nerusinare după femeile noastre.) Şi, iată, pînă la nefericita idee de a construi Turnul, oamenii nu puteam fi întru totul fericiţi pentru că nu existau încă acele elemente care să-i lege numai pe ei între ei, dar nu şi de alţii. Nu aveau asemenea elemente pentru simplul motiv că nu existau încă alţii. Nu ştiu dacă am precizat la timpul potrivit, societatea aceasta primară, aproape fericită, nu trăia în Rai, ci pe pămînt. Aşa că, spre deosebire de Cer, unde doar Dumnezeu îşi poate permite să fie, cîteodată, furios şi drept, îngerii plutind într-o veşnică şi esoterică beatitudine, oamenii de pe Terra mai şi păcătuiau, mai simţeau şi ură şi poftă de distrugere. Pentru toate aceste ispite, este strict necesar să beneficiem de un duşman, de un alt neam, de o altă etnie. De obicei, este necesar ca acest duşman să fie "istoric". Legendele naţionale vorbesc despre fiii şi fiicele eroicului nostru popor care, aflaţi într-o evidentă inferioritate numerică şi îndemnaţi de cele mai pure sentimente patriotice, au căsăpit armate întregi de inamici. Copiii noştri învaţă la şcoală, la fel cum am învăţat noi, numele şi faptele unor strămoşi care i-au omorît pe străini în războaie legitime. Prin aceşti eroi, semizeii din antichitate şi reprezentanţii marcanţi urcaţi pe socluri moderne în toate ţările lumii, legimitatea urii de veacuri este tot mai asigurată. Pretextul îl constituie cine a venit primul pe un anumit pămînt, cine a scos primul săgeata din tolbă şi, mult mai tîrziu, sabia din teacă, cine se trage din Abel şi cine se trage din Cain. Cînd un individ este doritor să-şi aservească poporul, o face întotdeauna pentru a-l apăra de duşmani. Iar duşmanii sînt de fiecare dată nişte monştri şi, cum poporul nostru nu are în componenţă şi monştri, conchidem că am dat, din nou, de străin. De duşman. Nu e puţin lucru să poţi spune că faci parte din acelaşi neam cu strămoşul care a învins într-o bătălie celebră. Iar cu acesta sînt de acelaşi neam toţi vorbitorii acelei limbi sau cei ce au uitat, de generaţii, limba respectivă. Crima patriotică este o virtute. Aici conştiinţa n-are ce căuta. Şi nici preceptele moralei. Dacă, de exemplu - Doamne fereşte! - într-o bătălie, un combatant îşi aminteşte de conştiinţă şi consideră că luptă pentru o cauză nedreaptă, este socotit trădător de neam şi sancţionat ca atare. Apartenenţa de etnie ţine loc şi de cod etic.

Pe lîngă homo faber, homo ludens, homo sapiens (?) etc., există indiscutabil şi omul colecţionar. Marii umanişti ai lumii strîng de secole tot ce şi-au putut închipui: manuscrise, tablouri, legi, tradiţii, bijuterii, arme, ură, cuvinte sforăitoare şi multe, multe altele. Etnia reprezintă o puşculiţă colectivă: în ea încap toate şi toate trebuie păzite cu străşnicie. Fratele meu împarte cu mine tot ce are. Noi am venit împreună, dispunem de dreptul primului venit. Conform acestei nobile lozinci, americanii trebuie goniţi din America incaşilor şi a maiaşilor, australienii din Australia aborigenilor, după care putem să ne apucăm să facem ordine şi în Euroasia. Aici lucrurile sînt mai complicate: fiecare popor are dovezi indubitabile şi fiecare îşi scrie cu sîrg istoria, aducînd noi şi noi argumente livreşti şi materiale. Măreţe legende povestesc cum duşmanul a venit mai tîrziu sau cum a dispărut definitiv ori doar pentru o mie de ani, cum nu este nici el decît o viitură, neavînd nici o legătură cu strămoşul localnic istoric, pe care cu nerusinare şi-l revendică. Competiţia aceasta spre origini, prin care se caută dreptul primului venit, primeşte o grandoare sancrosantă şi vai de hulitorul ce nu îngenunchează smerit în faţa acelei măreţii.

Cînd nu mai ai unde săpa, cînd ai depăşit şi cele mai adînci straturi: Herodot, Hesiod, Homer, Hammurabi sau Ghilgameş, apelezi la Biblie şi, parcurgînd în grabă şi anii fiilor lui Noe, ajungem la Adam. Asta nu duce niciunde, fiindcă iar dăm de cîntecul angelic de dinaintea Turnului lui Babel, cîntec al vieţii universale, mincinoase, lipsite de Duşman. Aşa că inventăm noi cosmogonii, noi mituri originare şi apoi noi fraţi ce se urăsc şi se ucid, fiecare frate căsătorindu-se (legal!) şi avînd o mulţime de copii, verişori ce se vor urî între ei şi vor simţi nevoia să-şi răzbune părinţii şi fraţii şi nepoţii, ucişi în mod mîrşav de Duşman.

•••

Fiecare om trebuie să-şi iubească aproapele pînă la contopirea cu acela. Lupţi împreună, lucrezi împreună, te distrezi împreună. Mergi la meci şi cîştigi cu echipa ta naţională. Fiindcă băieţii apără culorile dragi ale patriei pe teren, le aperi şi tu în tribună. Dacă e nevoie, cu bîta. Sîngele apă nu se face. Dar aceiaşi suporteri, strînşi uniţi în patriotismul lor - ne învaţă un neopsihanalist - ajung să asiste la o confruntare între cluburile din oraşele lor. Aliaţii devin duşmani.

Marea patrie comună este formată din mici patrii componente. Duşmanul, rivalul, vecinul nemaiintrînd în cauză, îl vom căuta – inevitabil – pe inamici între noi. Ne vom fărîmiţa, ne vom urî, ne vom suspiciona şi vom pune sub semnul întrebării însăşi ideea de putere, de patrie şi de popor. Va fi o perioadă de instabilitate internă aceasta, de luptă pentru supremaţie, de asasinate politice şi stagnare economică - o etapă întunecată în istoria etniei noastre, cînd fratele pîrăşte pe frate, fiul îşi omoară tatăl şi mama îşi vinde fiica. Cu timpul, peste ani, această epocă va trebui negreşit să fie rescrisă, arătată în adevăratele ei conexiuni, înlăturate confuziile şi denunţaţi străinii care au profitat de un moment de slăbiciune etnică. Istoria noastră n-a cunoscut asemenea perioade, doar individioşii răuvoitori pot face afirmaţii denigratoare "care calcă în picioare tot ce avem noi mai sfînt: trecutul nepătat al poporului nostru. Poporul nostru este sănătos şi şi-a revenit şi din cele mai grele clipe." Cum şi-a revenit? Angajînd un război cu duşmanul şi refăcînd, astfel, unitatea de monolit a etniei.

Dar dacă un popor - indiferent din ce motiv - ar rămîne unicul supravieţuitor al Terrei? Am reveni la starea angelică de dinaintea nefericitei tentative de construcţie a Turnului lui Babel? Dimpotrivă! Poporul acela unic s-ar divide în subunităţi rivale, ar scoate la iveală diferende "istorice". Şi cînd s-ar ajunge la o singură formaţiune, aceasta s-ar rupe, la rîndul ei, în sub-subnaţiuni. Şi dacă din nou ar învinge definitiv o parte, fărîmiţarea s-ar face pînă la un singur om. Pe acesta l-am putea numi, de pildă, Adam. El ar trăi cel puţin nouă sute de ani, ar avea o soţie şi i-ar face o mulţime de copii.

•••

Sînt locuri pe lume aflate la răscruce de imperii. Se întîmplă ca acolo să se nască, din cînd în cînd - mai des decît se crede! - cîte un cetăţean umil, blînd, sincer iubitor al poporului său. El nu vrea să intre în conflict cu nimeni, el este un contribuabil model, îşi respectă ţara. Nu face nici un secret din asta, la nevoie se şi expune pentru patria sa. Istoria, însă, în necunoscutele-i căi, vrea ca locul acela să fie atribuit, printr-o înţelegere a zeilor, altei ţări. Omul nostru nu mai face acum parte din vechiul său popor, ci din altul. El, cel mereu cinstit, va fi pus la stîlpul infamiei, va fi arătat cu degetul ca un trădător. Am cunoscut un scriitor din Cernăuţi care a fost cetăţean austro-ungar, român, rus şi acum ucrainean. (El s-a născut din strămoşi evrei şi scrie în limba idiş...) N-a ieşit niciodată în piaţă spre a se bate cu cărămida în piept că e austriac, român sau rus. Cum trebuie să se poarte un asemenea om pentru a fi socotit patriot? Şi cine este un adevărat patriot? Dar acela care moare eroic? Şi dacă moare, pentru care patrie moare?

Orice schimbare de hotare duce la suferinţe. Cine a fost ieri patriot este socotit mîine trădător. Hotarele în sine duc la suferinţe. Dar hotarele fac parte din spiritul uman: hotare cu sîrmă ghimpată, hotare de limbă, hotare de cultură, hotare de tradiţii, hotare de nivel economic, în spatele cărora se află mereu Celălalt, Duşmanul. Nu este indiferent dacă te naşti cîine într-un sat african sau în casa unui milionar american. Etnia nu face decît să justifice, ea nu reprezintă prin ea însăşi decît spiritul gregar. Singura scuză de a te considera de un anumit neam este aceea că în perioada respectivă neamul respectiv este persecutat, formîndu-se o conjuraţie făţişă împotriva lui. Să mergi în lagăr cu un popor, să te simţi **atunci** făcînd parte din el, iată un gest superb. Şi ca orice gest superb, total inutil. Să lupţi pentru un popor ponegrit, nedreptăţit, supus discriminării poate duce la gesturi eroice şi poate avea consecinţe pragmatice. Dar cîţi o fac?

În mod ideal, mozaicul de naţiuni dă diversitatea acestei lumi. Însă un adevărat erou nu este decît neamţul care i-a apărat pe evrei şi evreul care-i apără pe somalezi. Cel ce se apără pe el însuşi nu este decît un individ cu un pronunţat simţ al supravieţuirii, ceea ce, recunosc, nu este puţin lucru.

Eu nu sînt decît un om şi "nimic din ceea ce este omenesc nu mi-e străin". În felul acesta fac şi eu parte dintr-o etnie, fiindcă apartenenţa de grup exclusiv este o caracteristică în care a învăţat să se ascundă specia şi fiindcă n-am nici o dovadă că Turnul lui Babel n-a fost construit şi prăbuşit odată cu zămislirea omului din lut. Din acelaşi lut din care Dumnezeu a creat şi cărămizile acelui turn blestemat.

Pînă la urmă, cred că etnia ţine de genetica socială, iar la genetică eu nu mă pricep deloc.

Gheorghe SCHWARTZ

ALŢI CITITORI ÎN HYDE PARK

Stimate domnule Andrei Pleşu,

Nu îndrăzneam să scriu aceste rînduri, dacă nu apărea omul cu ghilotina care nu are dileme. Intervenţia este inteligentă, mă refer la a doua parte, şi poate crea dileme. În fond cum este mai bine să acţionezi pentru binele social?

Personal, ca simplu cetăţean, care nu fac parte din lumea celor care fac politică într-un fel sau altul, dar care caut să înţeleg timpurile acestea, nu am trecut pe lîngă puţinele cărţi de istorie fără să mă gîndesc ce s-a întîmplat şi ce se întîmplă.

Oricine urmăreşte un fir al istoriei poate observa că toate revoltele, revoluţiile, ideologiile etc. au pornit cu idei nobile şi s-au sfîrşit cu apariţia unor indivizi care s-au aşezat foarte comod pe un morman de cadavre ghilotinate. Nu spun că unele nu au adus un progres, dar sacrificiul omului de rînd, de care nu ţine seama o "idee mare" a fost imens. Astăzi există oameni foarte citiţi care susţin că acest sacrificiu este necesar şi că aceasta este singura soluţie. Ideile de acest gen după care un popor nu s-a sacrificat îndeajuns, că trebuie noi sacrificii, dacă se poate cît mai eroice, nu au în prezent, după părerea mea, nici o justificare istorică. Să fim serioşi, sîntem la sfîrşit de secol XX şi trebuie să luăm ca exemplu miturile antice şi legendele evului mediu adaptate, de mintea paranoică a unora, la prezent? Oare după atîta istorie nu am învăţat nimic?

Tot din istorie am învăţat că un singur element a reuşit în mod constant să transforme societatea, fiind mereu capabil de îmbunătăţiri şi acesta este legea. Religia se bazează pe lege, societatea se bazează pe lege, fără lege este haos. Legea ca să fie bună trebuie făcută de oameni pricepuţi, apoi trebuie aprobată de societate în cunoştinţă de cauză şi atunci va avea efectul de progres scontat. Aici se poate acţiona şi după părerea mea asta face şi DILEMA. Caută să deschidă mintea oamenilor ca să acţioneze în cunoştinţă de cauză, de fiecare dată, cînd sînt chemaţi să ia o decizie socială.

Cît despre modul de acţiune prin ghilotină, am o propunere. Să se amenajeze un loc în care să existe bîte verbale, bîte fizice, perne, ghilotine etc., unde să se adune toţi amatorii de acţiuni "ghilotinare", şi de stînga, şi de centru, şi de dreapta, şi să se răfuiască între ei spre binele naţiunii. În fiecare zi să fie anunţat la televizor care parte a cîştigat în ziua respectivă şi chiar să se dea diplome şi medalii pentru cei care s-au evidenţiat. Asta pînă cînd vor dispărea toţi "ghilotinarii" cu himerele lor şi vom putea în sfîrşit să ne creştem copiii în pace şi în spiritul unor legi acceptate de societate.

Sper ca rîndurile mele să nu vă fi răpit timpul şi dacă credeţi că puteţi folosi ceva, aveţi deplină libertate.

Doresc DILEMEI viaţă lungă, spre binele nostru.

P.S. Nu am dat numele deoarece cred că nu contează, sînt un simplu cetăţean. Poate vă gîndiţi la o rubrică de genul "Dilemele cetăţeanului care gîndeşte", unde să primiţi dilemele cititorilor. Puteţi avea surpriza cît de mulţi oameni gîndesc, iar "dilemele" lor pot fi neaşteptate pentru noi toţi.

Stimate Domnule Pleşu,

Am citit cu mult interes articolul Dvs din **Dilema** nr 34 şi îmi permit să fac câteva observaţii care cred că ar putea ajuta la clarificarea problemei.

În toate ţările civilizate politicienii îşi pot da demisia pentru că în general au în spate o oarecare bună stare care le creează o anumită independenţă financiară. În plus starea economică generală mai stabilă, absenţa unei inflaţii importante, le permite ca banii pe care-i agonisesc să aibă cam aceiaşi valoare şi peste câţiva ani când şi-ar da demisia sau li se încheie mandatul. Pe lângă o îndelungată tradiţie democrată, inclusiv a demisiilor onorante, prosperitatea economică a făcut deci ca practica recomandată de Dvs să poată fi aplicată fără a pune probleme de micşorare a nivelului lor de trai. Fiind figuri cunoscute în regiunea unde şi-au dus campania electorală **în nume propriu** deşi reprezentanţi ai unui partid, ei nu-şi pierd "box-office-ul" prin ieşirea din linia întâi, ba uneori o asemenea acţiune face ca acesta să crească.

Care este situaţia la noi. În afara unor oameni cu principii sau măcar cu idei de o anumită coloratură, care se pot găsi de altfel în ambele tabere, cei mai mulţi sunt o clientelă ambiţioasă a unei puteri care să le poată asigura o situaţie privilegiată, de dorit pe cât mai mult timp şi care nu reprezintă mai nimic ca persoane individuale. Este limpede că aceştia vor lupta din răputeri să sprijine practic necondiţionat pe cei care i-au adus în poziţia respectivă, chiar dacă în sinea lor ar fi de altă părere. Ce se întâmplă cu aceşti oameni când dintr-un motiv sau altul ies din viaţa politică, de cele mai multe ori nevoit? Redevin nişte anonimi care au pierdut contactul cu funcţia sau profesia anterioară, care s-au obişnuit cu un trai bun şi care dacă nu au făcut unele aranjamente mai mult sau mai puţin onorabile în timpul când erau "la putere" riscă să rămână nişte "neica nimeni". De aici, zic eu, şi îndârjirea de a păstra scaunul în pofida chiar a propriilor idei (dar nu interese) şi uneori graba de a-şi asigura licit sau mai puţin licit o sursă bună de venituri pentru viitor. (Trecerea foştilor fesenişti pro Roman la FDSN este relevantă din acest punct de vedere, cei rămaşi credincioşi fiind mult mai de stimat chiar decât cei din opoziţie care practic nu au avut de pierdut o "situaţie"). Asta generează automat posibilitatea de corupere prin implicare în diverse afaceri, mai ales prin trafic de influenţă, acesta putând fi eventual singurul moment prielnic pentru aşa ceva din viaţa lor. Există desigur şi nişte "capi de serie", care, fie că au o stare materială bună datorită unei poziţii sociale anterioare, fie că au un simţ deosebit al afacerilor, reuşesc să-şi menţină standardul de viaţă dorit şi fără a fi implicaţi în mod direct în afaceri mai mult sau mai puţin curate.

Care ar fi soluţia? Mărturisesc că atunci când la sfârşitul sesiunii parlamentare trecute s-a încercat adoptarea unei legi care conferea foştilor parlamentari unele drepturi financiare după ieşirea din funcţie am fost cumva indignat de apariţia unor posibili rentieri, cărora le este asigurată o viaţă confortabilă fără muncă. Acuma însă mă întreb dacă n-ar fi totuşi indicat să se găsească o asemenea posibilitate de asigurare a unui statut convenabil, pe un timp limitat la câţiva ani, celor care ne-au reprezentat, bine sau prost, în Parlament, în Guvern sau în înalta administraţie. Asta, cred eu, ar permite eventual o mai uşoară deslipire de scaunul pe care au fost înălţaţi, şi chiar posibilitatea de a-şi da demisia din motive de principiu fără a le fi frică de zilele "de mâine".

Claudiu Gh. IOAN

© C. Bumbuţ

Dragă "Dilema",

Închis de un pesimism adînc şi aproape nevrotic într-o dureroasă şi inutilă trecere, iată, mă văd îndemnat la un "Răspuns unui anarhist".

Pe de altă parte, "nevoia de dialog" o resimt dureros, aproape visceral. Şi cu toate că am făcut unele încercări în a stabili un dialog, pînă acum nu am reuşit acest lucru.

Acum aş vrea, răspunzînd anarhistului, să-i spun părerea mea cu privire la afirmaţiile şi la calea prin care crede el că ar putea fi rezolvate problemele timpului nostru. Şi i-aş spune că:

... ghilotina iacobină - adică Revoluţia - a deschis drumul spre Auschwitz, Gulag, Canal.

Pe de altă parte, privind la ce se întîmplă în jurul nostru, despre oamenii cu dileme, pot spune că, cel puţin, ei stau deoparte, întrebîndu-se. Şi dacă prin asta nu fac nici un bine, la fel se poate spune că nu fac nici un rău. Răul îl fac cei fără dileme. Iar binele îl fac alţii, rareori cunoscuţi şi foarte rar urmaţi. Şi ei fără dileme.

Dar tot despre oameni cu dileme vreau să mai spun că atunci cînd ei îndeamnă la dialog, cînd ei cred că dialogul este soluţia, ei implicit afirmă că sînt singuri, şi că nu ştiu ce să facă, în baza a ceea ce ştiu... Pentru că în spatele dialogului oamenilor de BUNĂ CREDINŢĂ stă contactul, colaborarea dintre mine şi tine, dintre noi şi ei. Căci răul care ne macină este tocmai izolarea în care, individ cu individ, am fost obligaţi şi ajutaţi să existăm. Impiedicaţi să ne cunoaştem, împiedicaţi să ne respectăm, împiedicaţi să colaborăm.

Şi fiindcă veni vorba de Occident, şi fiindcă am fost acolo, pot spune că şi acolo există acelaşi rău. Din alte cauze, şi acolo există aceeaşi izolare. Acolo tronează gloriosul individualism, care şi el împiedică comunicarea, respectul, colaborarea. Şi acolo acest rău s-a realizat tot printr-o teribilă şi bine orchestrată propagandă.

Dar eu, acum, aş vorbi despre altceva, despre ceva ce mă doare şi despre care cred că este o mare pierdere.

Şi aş spune că lumea noastră laică, profană şi profanatoare aştepta lumina, salvarea, de la marea cultură, de la oamenii marii culturi. Oameni care au deosebita eleganţă şi seninătate a spiritului, pentru a putea privi vremurile pe care le trăim, din punct de vedere estetic şi filosofic. Oameni care au deosebita tărie de caracter, în vremurile noastre, pentru a-şi putea definitiva opera, privind cu optimism spre posteritate.

Zilele acestea am văzut şi auzit un înalt prelat vorbind de inseparabila simbioză dintre cultură şi creştinism.

Privesc icoana Răstignitului şi îmi amintesc că parcă El vorbea despre altceva. Despre orfani, văduve şi flămînzi, despre întemniţaţi şi bolnavi.

Şi despre pastori care...

Şi despre bătrîni şi cărturari care...

Şi mai spunea El: "Bucuraţi-vă, tineri, că voi aţi învins lumea".

Dar această victorie nu se obţine cu ajutorul ghilotinei, ci cu flori şi propria-ţi viaţă.

Ca acei din decembrie '89.

Dorian A. GACIU
Aleea Girbou 6, ap. 67
Cluj-Napoca

Arta e asociată cunoaşterii. (Toma de Aquino)

Forma unui lucru este ca o lumină prin care acel lucru se face cunoscut. (Boetius)

ARTA LITURGICĂ (II)

În condiţiile desfigurării pe care arta liturgică o suportă mai pretutindeni astăzi ne-am permis, într-o prezentare anterioară, să prezentăm **soluţia** concretă şi particulară, însă efectiv realizată, a unei biserici din Bucureşti.

Ceea ce ne propunem acum este să punctăm cîteva repere referitoare la **principiile** acestei arte - prin excelenţă sacră - şi anume la statutul pe care **forma** şi **Frumuseţea** îl asumă în perspectiva tradiţiei liturgice şi ecleziale. Arta religioasă actuală pare să fi uitat pur şi simplu de demnitatea cu care sunt investite - de la şi prin facerea lumii - formele sensibile ale lucrurilor: reflex al inteligibilelor şi suport adecvat pentru înălţarea contemplativă. Sf. Maxim Mărturisitorul, în *Mystagogia*, afirma cu tărie că legătura dintre cele două niveluri nu trebuie ruptă, că există o circulaţie cu dublu sens pe care avem datoria să o întreţinem, iar nu s-o obturăm. O formă care nu permite avîntul spre Autorul ei este o formă falsă, o greşeală care "îngreunează" creaţia cu un lest nelegitim. Ce responsabilitate are aşadar un "făcător" de forme liturgice - icoană, cîntare, obiect, arhitectură - dacă palierul esenţial pe care sunt active aceste forme nu este, în primul rînd, cel psihic al generalei evlavii, ci nivelul contemplativ, nivelul cunoaşterii lucrurilor în arhetipurile lor cereşti. Arta e îndatorată să decurgă, în acest regim, din ştiinţa vie a tradiţiei, pe care Părinţii au exprimat-o şi reexprimat-o cu nesfîrşite nuanţe şi deschideri; adevărata artă liturgică derivă din cunoaştere şi se adresează cunoaşterii, capacităţii umane celei mai înalte - aceea a contemplării Celui viu în toate cele pe care le-a format şi formulat. Formele bine modelate ale artei liturgice ajută la înaintarea pe calea de întors spre obîrşia noastră divină; e deplorabil deci ca, pe o cale atît de anevoioasă, să ne mai şi poticnim de forme care ne barează drumul şi ne dau iluzia unui confortabil voiaj.

Ceea ce aceste forme sensibile sunt misionate să comunice, prin însuşi statutul lor cosmologic, este Frumuseţea Autorului; pentru ca să ne putem recupera "asemănarea" cu ea. Noţiunea sintetică a Kalokagathon-ului se desfăşoară într-o dublă orientare: economia descendentă a facerii lumii beneficiază de bunătatea cuprinsă în acest nucleu; pe verticala absorbantă spre înalt, frumuseţea este cea care atrage spre origine. Mistica răsăriteană accentuează, de la Dionisie Areopagitul, prin Maxim Mărturisitorul şi Grigore Palamas, pe dimensiunea Frumuseţii divine, adevăratul şi cel mai potrivit ţel al contemplaţiei; Frumuseţea poate răspunde intelectului, mai degrabă decît binele, implicînd activitate descendentă; Transfigurarea înseamnă regăsirea frumuseţii celei dintîi, a armoniei originare străluminată de duh. O atare frumuseţe este îndatorată să ofere, aici jos, formele artei liturgice.

Tradiţia sacerdotală, ca şi dumnezeieştile oracole, ascunde ceea ce este inteligibil sub ceea ce este material şi ceea ce depăşeşte toate fiinţele sub vălul însuşi al acestor fiinţe; ea dă formă şi chip la ceea ce e fără formă şi fără chip; prin varietatea şi materialitatea acestor simboluri, ea redă în mod multiplu şi compus ceea ce este, prin excelenţă, simplu şi necorporal.

Dionisie Areopagitul, *Despre Numele Divine*, I,4

Formă punînd forma în cele ce sunt informe, Dumnezeirea lui Hristos, principiu formal al tuturor formelor, rămîne totuşi fără de formă în tot ceea ce are formă pentru că e mai presus de toate formele...

Dionisie Areopagitul, *Despre Numele Divine*, II, 10

Se vede deci că putem atribui chipuri pe potrivă fiinţelor cereşti, chiar alcătuindu-le din părţile cele mai de jos ale materiei; pentru că materia însăşi şi-a primit existenţa de la **Frumuseţea absolută** şi, ca atare, ea păstrează în toată orînduirea materială **urme ale frumuseţii intelectuale**; şi iarăşi pentru că prin mijlocirea acestei materii se face cu putinţă înălţarea la arhetipurile imateriale, dacă avem grijă, cum am spus, să luăm metaforele în neasemănarea lor adică, în loc să le considerăm sub raportul identităţii cu obiectul, să ţinem seama de distanţa care separă inteligibilul de sensibil şi să le definim pe fiecare după cum convine modului lor propriu.

Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia cerească*, I, 4

Dacă cele ce nu se văd pot fi contemplate prin mijlocirea celor ce se văd, după cum e scris (Rom. I, 20), cu atît mai mult vor fi înţelese cele ce se văd prin mijlocirea celor ce nu se văd de către aceia care se înalţă la viaţa spirituală. Vederea simbolică a lucrurilor inteligibile prin mijlocirea celor sensibile este **ştiinţă spirituală** şi simultan **intelecţie** (contemplare a esenţelor n.n.) lucrurilor vizibile prin cele invizibile. Trebuie, într-adevăr, ca lucrurile ce se manifestă unele pe altele să-şi ofere o reciprocă oglindire, una absolut adevărată şi limpede, iar **relaţia dintre ele să nu fie distrusă.**

Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia II*

Biserica Dolceşti (Dîmboviţa). Pictură Arhanghelul Mihail şi Gavriil

Cînd termenul de "artă sacră" este aplicat oricărei opere artistice cu subiect religios se uită faptul că arta e, esenţialmente, formă; pentru ca o artă să poată fi numită în mod legitim "sacră" nu ajunge ca subiectele sale să derive dintr-o realitate spirituală; e necesar ca şi limbajul ei formal să mărturisească o aceeaşi obîrşie... Orice formă vehiculează o anume calitate de fiinţă. Subiectul religios al unei lucrări poate fi supraadăugat şi fără legătură cu limbajul formal al operei - e cazul artei creştine apusene de la Renaştere încoace. Există deci opere esenţialmente profane avînd o temă sacră, dar nu există, dimpotrivă, nici o operă sacră care să admită forme profane pentru că între formă şi spirit este o riguroasă analogie. O viziune spirituală se exprimă cu necesitate printr-un anume limbaj formal; faptul că acest limbaj lipseşte şi arta aşa-zis sacră îşi împrumută formele de la o artă profană oarecare dovedeşte tocmai lipsa viziunii spirituale asupra lucrurilor.

Titus Burckhardt, *Principes et Méthodes de l'Art sacré*, cap. I

În mod normal, omul trebuie să imite actul creator, nu lucrul creat. E ceea ce face arta simbolică (în opoziţie cu naturalismul) şi, drept urmare, creaţiile ei, departe de a le dubla pe cele ale lui Dumnezeu, le reflectă conform unei reale analogii, punînd în evidenţă aspectele transcendentale ale lucrurilor. Aceasta este raţiunea suficientă a artei... Operează aici o inversiune metafizică între creaţia divină şi cea umană: pentru Dumnezeu, creaţia reflectă un aspect "exteriorizat" al propriei Sale realităţi; pentru artist, opera reflectă, dimpotrivă, o realitate "interioară" faţă de care artistul constituie un aspect exterior; Dumnezeu îşi creează propria imagine, în timp ce omul îşi modelează, într-un fel, propria esenţă - cel puţin din punct de vedere simbolic. În plan principal, interiorul manifestă exteriorul dar, în planul manifestării, exteriorul poate duce la cristalizarea interiorului. Raţiunea suficientă a oricărei arte tradiţionale este ca opera să fie, într-un anume sens, mai mult decît artistul, să-l readucă pe acesta, prin misterul creaţiei artistice, spre ţărmurile propriei sale Esenţe divine.

Părinţii veacului VIII, radical deosebiţi de autorităţile religioase catolice din secolele XV şi XVI, care au trădat arta creştină abandonînd-o la bunul plac al pasiunilor mundane şi al imaginaţiei ignorante ţinînd de mediul profan, acei părinţi erau deplin conştienţi de sfinţenia tuturor mijloacelor de expresie ale tradiţiei; de aceea, au stipulat, la al II-lea Conciliu de la Niceea, ca arta (perfecţiunea integrală a lucrării) să aparţină, doar ea, pictorului, în timp ce adevărata rînduială şi dispoziţie trebuiau hotărîte de Părinţi - ceea ce revine la plasarea oricărei iniţiative artistice sub autoritatea directă şi activă a capilor spirituali ai Creştinătăţii. Aşa stînd lucrurile, cum se poate explica faptul că în majoritatea mediilor religioase există de cîteva secole o regretabilă incomprehensiune pentru tot ceea ce, ţinînd de ordinul artei, e socotit drept aspect "exterior". În primul rînd, şi admiţînd *a priori* eliminarea influenţei contemplative de ordin universal, există în perspectiva religioasă ca atare o tendinţă ca ea să se identifice cu punctul de vedere moral, care nu apreciază decît meritul şi crede că poate ignora calitatea sfinţitoare a cunoaşterii intelectuale; de aici vine şi disprețul pentru valoarea suporturilor unei atari cunoaşteri; or, perfecţiunea formei sensibile, ca şi intelecţia pe care o reflectă şi o transmite, nu are nimic de a face cu "meritul" în sens moral. E logic, deci, ca forma simbolică, al cărei rost nu mai este înţeles, să fie exilată într-un plan secund, abandonată chiar şi, pînă la urmă, înlocuită cu o formă care nu va mai vorbi inteligenţei, ci doar imaginaţiei sentimentale capabilă să inspire actul meritoriu - cel puţin aşa se crede - omului mărginit şi "simplu". Numai că acest mod de a specula reacţiile mulţimii prin mijloace superficiale şi grosolane se va dovedi, în ultimă analiză, iluzoriu. În realitate, nimic nu poate avea mai multă influenţă asupra dispoziţiilor profunde ale sufletului ca arta sacră; arta profană, chiar dacă are oarecare eficacitate psihologică pentru sufletele puţin inteligente, îşi epuizează mijloacele tocmai în virtutea superficialităţii şi caracterului lor rudimentar.... Experienţa curentă ne arată că nimic nu poate furniza poziţiei ireligioase un aliment mai substanţial şi imediat tangibil decît fada ipocrizie a imageriei religioase; ceea ce era, la început, destinat să stimuleze în credincios evlavia, întăreşte astăzi pe necredincios în lipsa lui de pietate. Or, adevărata artă sacră nu comportă nicidecum acest caracter de "lamă cu două tăişuri"; pentru că, fiind mai abstractă, nu oferă priză reacţiilor psihologice ostile. Dar oricare ar fi speculaţiile atribuind mulţimii nevoia unei imagistici ininteligente şi radical falsificate, elitele există şi au nevoie în mod cert de altceva: limbajul care le convine e cel în stare să evoce nu platitudini umane, ci Adîncimea divină; iar un asemenea limbaj nu poate emana din simplul gust profan şi nici chiar de la "geniu"; el trebuie să decurgă în mod esenţial din tradiţie, ceea ce implică executarea lucrării de către un artist "consacrat", "sfinţit" sau în "stare de har".

Frithjof Schuon, *Despre unitatea transcendentă a religiilor*, cap. *Problema formelor de artă*.

Tradiţia Antiohiei, hristologică, pune accent pe revelaţia Cuvîntului în umanitatea Sa. Tradiţia Alexandriei, pneumatologică, insistă pe Frumuseţea divinului. Ceea ce e propriu Duhului, precizează Sf. Chiril Alexandrinul, este că el e Duhul Frumuseţii, formă a formelor (*Despre Sf. Ioan*, 16,25); în Duh participăm, spune Chiril, la Frumuseţea naturii divine. La creaţie, suflarea divină originară "a conferit omului desăvîrşita frumuseţe" (*In Matth.*, 24,51). Pecetluit cu darurile Sfîntului Duh, **omul primeşte o harismă contemplativă**: poartă în el "un *logos* poetic ascuns"..."contemplînd în sine însuşi înţelepciunea lui Dumnezeu, frumuseţea acelor *logoi* poetici ai universului" (Sf. Vasile, *Omilii*, 21)... Arta contemplativă se plasează astfel în centrul cosmologiei Părinţilor: viziunea arhetipurilor, a gîndirilor divine asupra fiinţelor şi lucrurilor construieşte o teologie vizuală grandioasă, o iconosophie... "*Eros*-ul uman irezistibil" se avîntă către Unicul vrednic de dorire pentru a întîlni *Eros*-ul divin care "la rîndul Lui, iese din Sine şi se uneşte astfel cu duhul nostru" (Grigorie Palamas). Aceasta este naşterea în Frumuseţe, atît de puternic accentuată în mistica liturgică impregnată de gîndirea Părinţilor. Creat după chipul Creatorului, omul este la rîndu-i creator, artist şi poet. O theurgie "poetică" şi doxologică condiţionează teologia vie: "frumuseţea desăvîrşită vine de sus, din unirea cu lumina mai mult decît strălucitoare, unica sursă a unei teologii sigure" (Grigorie Palamas)

P. Evdokimov, *L' Art de l'Icône*, cap. I, 2

Formele arhitectonice ale bisericii, frescele, icoanele, obiectele de cult nu sunt adunate ca obiectele într-un muzeu; ci, ca şi mădularele unui trup, trăiesc împreună o aceeaşi viaţă de taină, **fiind integrate misterului liturgic**. Acesta e esenţialul: nu putem înţelege icoana (şi nici o altă formă a artei liturgice n.n.) în afara integrării despre care vorbeam... Într-o biserică ortodoxă ai senzaţia foarte puternică de neîncetată viaţă. Chiar în afara slujbelor, totul stă în aşteptarea sfintelor Taine, totul e însufleţit şi tinde spre Cel ce vine spre a se dărui ca hrană... Privind icoanele, orice credincios îşi vede soţii înaripaţi - patriarhi, apostoli, martiri, sfinţi - ca pe nişte fiinţe cu adevărat prezente şi, împreună cu ei, participă la Mister... (ibid. cap. III, 3)

Punct de reper, şi niciodată decoraţie, icoana centrează întreg spaţiul pe reverberaţia celor de dincolo. Ea nu are realitate proprie: în sine nu e decît o bucată de lemn; tocmai pentru că îşi primeşte întreaga valoare theophanică din **participarea** la un "cu totul altul", prin intermediul asemănării, ea nu poate închide nimic în sine însăşi ci devine schema unei reverberaţii. Absenţa volumului exclude materializarea; icoana traduce o prezenţă energetică nelocalizată şi negrăniţuită ce reverberează în jurul punctului ei de condensare. (ibid. III, 4)

În faţa unei catedrale (sau a unei biserici bizantine n.n.) te simţi cu adevărat aşezat în centrul lumii. În faţa unei biserici în stil Renaştere sau baroc (sau în faţa unei catedrale "moderne" n.n.) te simţi doar în Europa.

F. Schuon

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Figura intelectualului în autobuzul 311

- discurs la urechea unui vecin de bară -

Iată-te în maşina 311, dimineaţa, la ora cînd nu te-ai trezit încă de-a binelea şi cînd îţi stăruie pe pleoape moleşeala, cînd obrazul tău, deşi proaspăt ras, mai reţine dulceaţa pernei şi cînd în minte confunzi ultimele imagini de vis cu senzaţiile atît de vii ale zilei ce abia începe: acum fiecare ghiont în coaste are violenţa unui glonţ cu cap vidia şi picioarele care te calcă le simţi mai răuvoitoare şi mai vrăjmaşe decît o armată de iredentişti. Te simţi în mijlocul celei mai imunde scursori a speţei omeneşti: cei din jurul tău îţi par personificări ale tuturor viciilor posibile. Căci o călătorie de un sfert de ceas îţi prilejuieşte certuri şi înjurături cît pentru o viaţă. Mergi zi de zi cu 311 şi ai toate motivele să fii pesimist. Ajungi la concluzia că oamenii se urăsc între ei tot mai mult, pe zi ce trece, că pacea universală este tot mai departe. O dimineaţă începută în 311 face ca toată ziua să-ţi meargă rău.

Eşti totuşi privilegiat, concetăţene. În locul unde te afli, strivit între umerii falnici ai unui veteran de război şi coatele nervoase ale doamnei Sacoşă, aici, în mijlocul îngrozitoarei dezlănţuiri de resentimente, tu ai ocazia unică de a găsi răspuns la întrebarea care îi macină de atîta vreme pe sociologi: ce este intelectualul?

Astăzi, cînd diplomele contează tot mai puţin (cît să-ţi obţină certificatul de şomer), cînd testele de inteligenţă de la NASA sînt rezolvate de copii de grădiniţă, cînd toţi proletarii iau în derîdere romantica lozincă "Noi muncim, nu gîndim!" şi cînd pînă şi controlorii de bilete poartă barbă, e tot mai greu să defineşti această categorie socială. Cine e intelectual astăzi sau, mai bine zis, cine nu e?

Bunul 311 îţi poate arăta. Priveşte: dintre toţi vecinii tăi de autobuz, intelectualul este cel mai puţin nervos. Niciodată nu se va lua la harţă cu cel de alături şi, odată provocat, va răspunde timid, dînd vina pe RATB sau pe guvern (sau, dacă e "apolitic", pe situaţie).

Omul simplu nu e în stare de asemenea abstractizări. Îl împingi, el te va împinge, la rîndul său, mai tare; îl calci, el îţi va riposta cu un şut; îl stînjeneşti cît de puţin, îi vei simţi ura necontenită împresurîndu-te. Tu eşti duşmanul lui de cînd lumea, strămoşii lui au luptat, la rîndu-le, cu tine, în apărarea teritoriului nupţial şi el le continuă astăzi lupta, cu adevărat milenară, pentru fiecare milimetru cub de spaţiu vital.

Un minim efort de gîndire care să-l smulgă din mlaştina instinctelor l-ar stîrni cel mult să-şi închipuie aglomeraţia ca pe o înţelegere mîrşavă a tuturor împotriva lui (orice parlamentar fără prea multă fantezie l-ar putea convinge că un complot internaţional s-a pus la cale, în acest scop, la autobază).

Departe de atari tulburări, intelectualul, mereu senin, va deplînge, printre "ce să-i faci", şi "asta e", puţinătatea parcului de maşini ("Niciodată n-or să fie destule şi la timp, dom'le!") sau va face obişnuita glumă de a compara autobuzul cu o cutie de sardele.

Binecuvîntate fie sardelele! Nici nu-ţi dai seama, blazatul meu tovarăş de drum, cît de minunată e spusa asta, cu sardelele. Ţi s-o părea un biet clişeu, oi fi întîlnit deja destule glume în almanahuri pe tema asta, mai multe poate decît cutii de sardele ai mîncat, totuşi, crede-mă, are efect sigur. Chiar cei mai mari scandalagii se potolesc cînd aud de sardele. Fără îndoială, ceva se petrece cu ei atunci. Cum stau ei dîrji pe poziţia pe care n-ar ceda-o cu nici un preţ, cu braţele încrîncenate pe bară ca gimnaştii, cu omoplaţii înfipţi tenace în carnea inamicului, dintr-o dată parcă se desprind din acel loc şi, pentru o clipă, pot vedea, ca şi cum ar pluti pe deasupra, toate acele corpuri tasate, pendulînd laolaltă la curbe şi încălecîndu-se la frînele bruşte. Şi totul le apare într-adevăr caraghios: "Da chiar, mai lipseşte doar uleiul de măsline!" Şi încă o frunte se destinde, şi încă un diferend se rezolvă, în mod paşnic, pe Pămînt...

- Bine, nene, zice vecinul meu de bară din maşina 311 şi, după ce-şi suge, meditativ, o măsea, întreabă: Eu tot nu înţeleg la ce-s buni intelectualii ăştia....

- Păi, cum! răspund, în chip de încheiere, căci trebuie să cobor la prima: Ca să spună celorlalţi poanta cu sardelele.

Florin DUMITRESCU

Idiosincrazii

Drept, Digestie & Romanţă (I)

În ultimul timp, două au fost emisiunile care m-au convins (dacă mai era nevoie!) că lumea în care trăim este nu numai aberantă, ci - chiar - de-a dreptul absurdă...

A fost, mai întîi, un talk-show la Radio Delta, pe la ora prînzului, la care au fost invitaţi o tînără poetesă autohtonă şi un tînăr om de afaceri plecat din România; s-au recitat versuri "delicate" din volumul poetesei, s-au spus - amabil - banalităţi... în fine, atmosfera ideală unei digestii fericite. Pînă în clipa-n care animatorul emisiunii i-a întrebat pe cei doi ce părere au despre pedeapsa capitală. Şi - n-o să vă vină să credeţi - cea care a fost categoric pentru a fost juna poetesă - suflet, nu-i aşa, "sensibil"... Cu un ton sastisit şi acru, explicînd, chiar, că i se pare nepotrivit să "faci filozofie" pe un asemenea subiect întrucît, atunci cînd ţi-este ucis cineva apropiat, singura reacţie "justificată" este să-i crăpi capul ucigaşului! Reacţia aceasta (pe care-am auzit-o sau am citit-o de nenumărate ori pînă acum) arată limitele şi, totodată, riscurile coborîrii dezbaterilor despre pedeapsa capitală în stradă - în piaţă: de la poetesa din studio şi pînă la "cetăţeanul cu sacoşă" oprit pentru un interviu-fulger, discursul va fi invariabil acelaşi, şi este un discurs pe care, încă de la mineriade, l-am învăţat pe dinafară: dinte pentru dinte, legea talionului. Biserica este, în mod inexplicabil, absentă din această dezbatere - tocmai ea, care ştie că singur Dumnezeu este Atoatejudecător! Biserica s-a "implicat", ce-i drept, în probleme precum avortul sau "perversiunile sexuale" (vezi părintele Galeriu), însă a tăcut chitic cînd a fost vorba de un lucru de o asemenea gravitate cum este pedeapsa cu moartea... Aici, orice sofism devine periculos: dacă pot fi de acord că, uman vorbind, viaţa unui inocent este mai preţioasă decît a unui ucigaş, nu pot înţelege de ce, privind creştineşte, ele nu sînt echivalente?... Şi-atunci, îi revine Statului laic să decidă. Dacă asasinul ucide, de multe ori, într-un acces incontrolabil, "ieşindu-şi din minţi" şi dînd frîu liber pulsiunilor, Statul **trebuie** să "facă filozofie" cînd îl condamnă - pentru că, altminteri, ce diferenţă mai există între dreptul celui mai puternic (sau al "celor mai mulţi"!) şi Dreptul pur-şi-simplu? Democraţia se opreşte în anticamera execuţiei, unde trebuie, obligatoriu, **să facă filozofie**! Iar cei care o fac sînt - se ştie - mult mai puţini decît cei ce-ar vrea să intre, buluc, asasinînd asasinul...

Din viaţa unui extremist de centru

Ce mai delirează bucureşteanul

Cu mult mai interesant decît interviurile luate domnului Popescu-Dumnezeu, care se pot întinde pe pagini întregi discutînd despre paranoia lui Ceauşescu, dar acordînd deocamdată mai puţin spaţiu propriei lucidităţi, sau decît cele smulse amantei lui Nicu Ceauşescu - de-o vulgaritate a sinceităţilor care dau o măsură halucinantă microfonului întins spre buzele femeii - infinit mai interesant şi, deci, sortit să rămînă ascuns opiniei publice întruchipate de specialişti ca o cată, este interviul domnului George Ionescu, şeful secţiei a 4-a psihiatrie de la celebrul spital nr. 9, acordat "României libere" din 4 septembrie 1993. N-am sesizat în investigaţiile mele spontane prin autobuze, pizzerii, cofetării şi alte aglomerări urbane la cartofi prăjiţi şi covrigi, vreun citat, vreo referire, vreo vorbă adusă apropo de ce-a spus acest domn Ionescu. Am văzut tineri în plină idilă tactilă, luînd un pepsi ca să poată citi împreună "Cataveneu" - minunată soartă a unei reviste de umor devenite bibliografie la "curtea" pe care un licean o face unei liceene - dar despre acest Ionescu, nici Nae, nici Eugen, n-am prins nimic măcar la un bridge cu liberalii mei, aripa matură, care cumpără revista "Capital" şi cărora le dăruiesc săptămînal "Dilema".

Esenţialul în spusele şefului secţiei a 4-a (trebuie făcut ceva, lingvistic, ca să se termine cu terminologia asta ce asimilează spitalul cu poliţia şi vechile direcţii!) se concentrează, după conştiinţa mea mozează capabilă să înţeleagă şi o coafeză, în concisa analiză a evoluţiei nevrozelor în România. Chiar dacă n-a fost întrebat cu acea naturaleţe descătuşătoare: "Ce mai delirează bucureşteanul?", profesorul n-a tăcut, n-a mintit, n-a evitat şi n-a rătăcit printre concepte, ferindu-se, mai ales, de orice politizări facile. Cred că de aceea - părînd apolitic, n-a avut nici un haz şi n-a fost senzaţional! - nu a făcut "la une" în nici o pagină a-ntîia, deşi merita tot atît de mult ca rîvnita ştire cu acest titlu imposibil: "Un soţ s-a culcat cu soţia lui şi i-a plăcut". "Bomba" profesorului Ionescu detonează la capătul următorului mecanism al observaţiilor sale: "între cele două războaie mondiale, pe primul loc, ca frecvenţă, se situau ideile delirante de mărire, de bogăţie, de supraestimare; înainte de decembrie '89, predominantă a fost convingerea pacienţilor că sînt urmăriţi de o instituţie, un om sau grup de oameni, din motive cunoscute sau necunoscute lor; actualmente, tema predilectă a acestor idei delirante o constituie bolile incurabile, cum sînt SIDA sau cancerul".

Şi-acum vine întrebarea-cheie, formulată drept în faţă:

- Teama de urmărire a dispărut?

- E din ce în ce mai rar întîlnită, fiind des manifestate ideile delirante de prejudiciu. Nu i s-a făcut dreptate, nu e recunoscut, nu este drept ce se întîmplă..."

Fireşte că înţeleg imediat cum poate fi manipulată, la zi, această revelaţie a specialistului: opoziţia se va întrista ca orice nevricos căruia i se ia o jucărie a terapiei şi anume: cea mai importantă, iar puterea se va iluziona euforic că mulţumită noilor ei amabilităţi rutiere - "aţi văzut ce politicos ţi se cere permisul de conducere, după ce ai fost invitat să tragi frumos pe dreapta?" - oamenii nu mai au de ce se teme, ceea ce, dacă-i adevărat ştiinţific, nu constituie meritul nici unui partid şi al nici unui conducător care să ceară imn de slavă sau gînd de recunoştinţă. Psihiatric vorbind - ştiu cîte ceva în domeniu, încă din urmă cu 20 de ani, cînd Securitatea căuta un beneficiu secundar îngăduind primele şedinţe de psihanaliză în policlinici cu plată - e un merit al "tutulor", "al întregului nostru popor", încă ţinut sub presiunea acuzaţiilor, fie că-i prea apatic, fie că-i prea violent, el, săracu', nefiind decît incapabil să intre în alte adjective după anii lungi în care n-a fost decît "harnic şi talentat". E un "merit" din care decurg suficiente rele pentru ca să mă întorc la fundamentala indicaţie a profesorului Pamfil, totdeauna încurcat, ca orice înţelept, în a defini normalitatea: de cîte ori un pacient, ieşind din criză şi din spital, întreabă dacă s-a vindecat, "doctorul de nervi" nu trebuie să-şi îngăduie mai mult decît un surîs încurajator. El ştie că aici nu există decît ameliorări pe timp mai lung sau mai scurt. El ştie că "ameliorare" e o vorbă tristă. În ce mă priveşte, prefer să răspund celor repezi în cunoscuta şi prea umana întrebare:

- Ce mai faci, cum te simţi?

- Bogdaproste. Interbelic.

Radu COSAŞU

În ce mă priveşte, mi se pare de o imensă indecenţă să vorbeşti despre a curma sau nu viaţa unui semen de-al tău "aşa, printre altele" - într-o discuţie despre discuri şi debuturi poetice... Cum poţi trece, fără sincope, de la aprecierea "feţei B" a discului X la a aprecia dacă un om mai merită să trăiască după ce a ucis!? Cum poţi să le aduci în acelaşi plan tihnit, plăcut, al "simplei conversaţii"? Şi să-ţi dai cu părerea, pe muzică de fond, la ora prînzului?... "Democraţia" cuvintelor arată că da, se poate; şi este, fără-ndoială, lucrul cel mai halucinant pe care ne lasă să-l întrevedem asemenea emisiuni: execuţia zîmbitoare, între o reclamă la **Colgate** şi alta la **Blend-a-med**...(*)

Alex. Leo ŞERBAN

(*) Reamintesc că "popularul actor" Puiu Călinescu, chestionat de **Evenimentul zilei** despre oportunitatea reintroducerii pedepsei capitale, propunea chiar ca aceasta să aibă loc **în direct, la televizor**...

Coduri de lectură

Adevăraţii (II)

ACTIVITĂŢI: o nesfîrşită vacanţă, la mare, la munte, escapade la "vilele de la Snagov", cultivarea "relaţiilor", cluburi de biliard unde "se dă o bilă", discoteci, baruri, "chefuri", filme la video - totul pe fundalul sonor al "muzicilor adevărate", plus "tururi" cu maşina sau motocicletele, nopţile "albe" de bîrfe sau sex.

LOCURI: Clubul de la Arhitectură, cluburile private de biliard, barurile selecte (Carioca), discotecile de top - Sing-Sing, Calysse, You & Me, Le Baron, Vox Maris, Bellattina -, vilele de la Snagov, la munte numai Motelurile, la mare numai Neptun-Olimp, sau "2 Mai". Vacanţa aceasta continuă şi pe timpul "şcolii".

IDIOSINCRASII: Punk-ul, Hard-Rock-ul, Hippieismul, "ţărănoii" şi muzica populară, "ţiganii" şi muzica lor, chinezii, tîrfele notorii şi declarate, poliţaii, sărăcia, mizeria. Televiziunea Română, arabii şi negrii (se merge pînă la rasism), ruşii, "moldovenii" (prototipul prostiei absolute şi al lui "mauvais goût"), maşinile Dacia sau Oltcit, ţigările româneşti, plictiseala, filmele româneşti, polemicile (pentru că ei au mereu dreptate), înghesuiala, cozile, metroul, mitingurile.

JUSTIFICĂRI: Totul este guvernat de Mafie, cu care e mai bine să ai "relaţii" pentru a "reuşi", fiindcă, altfel, "tineretul nu are nici o perspectivă în România datorită regimului cripto-comunist". Mereu perspectiva plecării în străinătate, într-un viitor neclar. "Diploma" unei Facultăţi "adevărate" e "de bază". "Haina face omul". Ideea inferiorităţii femeii coroborată cu falsul feminism. "Tot ceea ce nu ne place nouă e de prost gust, pentru că noi sîntem adevăraţi".

NOTE FINALE: Singurul lucru la care se pricep cel mai bine: propriul lor mod de viaţă. Idealuri: standardele de viaţă şi făcutul banilor. Absolvirea Universităţilor ca falşi profesionişti în meseria aleasă, în urma unui studiu de mîntuială. Snobi, aroganţi, dar plini de "condescendenţă". Superiori, "inaccesibili", obraznici. Le place sexul, dar nu se drogheză, nu beau, nu prea fac scandaluri. Înnebuniţi după tot ceea ce este nou, fără selectivitate, după "chestiile" obscure, de "underground", după senzaţiile tari, după numele şi originile celebre. Mania descendenţei din vechile familii aristocratice româneşti. Aere princiare, pretenţii de rasă, de fineţe, de gusturi alese, teribilisme, false revolte. Viaţa ca o zeamă călduţă. Porecle "interesante".

EPILOG. "Adevăraţii" sînt la început enervanţi, apoi îngrozitor de plictisitori.

POST SCRIPTUM. Dialog între o persoană "normală" şi o fată "adevărată", într-o călduroasă zi de vară.

- De ce porţi vara ciocate pe piciorul gol şi pe sub "blugii" ăştia groşi? Nu ţi-e cald?

- Numai "adevăraţii" îşi permit asta. Şi blugii sînt "brici", nu vezi că sînt "Levi's"?

Cristian CRISBĂŞAN

Să vorbim despre...

TELEFOANE

În plină vară, aflîndu-mă la ţărmul mării, la Vama Veche, nu departe de graniţa cu Bulgaria, tot scotocindu-le pe toate cîte le am pe cap, am băgat de seamă că am uitat o anume treabă, de unde zor nevoie să dau un telefon interurban. De aceea, cu toate majorările (o asemenea convorbire, după cum se ştie, acum socotindu-se şi în kilometri) totuşi m-am hotărît să o fac. De unde? Din sat, că sunt cîţiva care au telefon? Întîi că o să trebuiască să mă rog. Al doilea eu o să cred că am vorbit puţin şi respectivul o să fie convins că am vorbit mult şi aşa, şi eu şi el o să avem convingerea că ne-am păcălit. Astfel m-am hotărît să mă duc la 2 Mai, comuna din apropiere. Aici sunt trei cabine telefonice cu hachiţe; cînd merg, cînd nu merg. Nu mai zic de cei ce aşteaptă îndelung ca să aibă reuşită. Aşa că m-am hotărît să mă duc la Mangalia unde este o ditamai poştă.

Cînd am sosit acolo un salariat de specialitate golea aparatele care se umpluseră cu bani. Vrînd ne-vrînd am aşteptat ca să-şi termine treaba după care am intrat în primul despărţămînt golit. Am băgat în crestătura anume făcută o monedă de 100 lei şi... nimic. Banul era înăuntru şi nu venea tonul. Am suflat în receptor, al zgîlţîit aparatul, i-am dat cîţiva pumni şi... nimic. Ce mi-am zis? Dacă bag încă o monedă prima o să cadă în afară şi o să vorbesc cu a doua. Eroare. În continuare neavînd reuşită, din nou m-am întrebat ce să fac? Să plec cu coada între picioare? Nu se putea, din care cauză am mai băgat încă una crezînd că le voi recupera pe primele două şi cu o a treia o să am conversaţia. Tămăie. De astă dată, supărat, nu glumă, m-am dus la omul care golise aparatele. I-am spus tărăşenia şi el mi-a răspuns că n-are ce să-mi facă. I-am replicat că va constata că acolo nu sunt decât cele trei monede ale mele la care el m-a repezit; că de unde ştie el că nu am avut convorbirea şi vreau să trag pe sfoară telefoanele şi... mi-a întors spatele.

Acum, fiind făcut şi de pungaş, supărat de moarte, m-am întrebat şi mai al dracului, ce să fac? Să las totul în plata Domnului? Era peste poate. Tot perpelindu-mă, dat fiind că ce-a mâncat lupul e bun mâncat, ca să am o cât de cât satisfacţie, m-am dus la o domnişoară care stătea în dosul unei tejghele şi i-am cerut politicos condica de reclamaţii. Domnişoara n-a prea înţeles despre ce este vorba şi m-a trimis la altcineva, de bună seamă mai marele ei. La aceeaşi cerere, aceasta mi-a arătat o altă persoană care când i-am spus ce vreau s-a uitat la mine ca la un extraterestru pentru ca într-un târziu să mă pună la punct:

- Află dumneata că terminându-se cu Ceauşescu s-a terminat şi cu condica de reclamaţii. Şi după o pauză: sau oi fi din ăia care vor să se revină la ceea ce a fost.

- Păcatele mele...

Mihai POPESCU

Inventyvytate*)

Bizar, cel care pare să n-aibă deloc încredere în lumea înconjurătoare nu este scepticul ci achizitivul, lacomul, cel ce adună fără alegere, deţinătorul de cantitate. Turistul japonez, prevăzut cu mulţime de aparate de fotografiat, camere de luat vederi, minuni electronice de înregistrat şi reprodus, îşi roteşte ochii înspăimîntaţi ca de o pierdere posibilă şi instantanee a tot ceea ce vede, graba lui de a fixa pe kilometri de peliculă realul dimprejur împrăştie tensiune. O lume gata să dispară în cutremur sau în cine ştie ce catastrofă, oricînd posibilă, aproape inevitabilă, trebuie conservată ca mărturie a faptului că **a existat**; numai cine n-a nimerit într-un grup de vizitatori din care face parte şi un japonez n-a cunoscut acea clipă de ameţeală în care zgîrîie norii, Notre Dame-ul, o cursă de automobile sau zăpada capricios stratificată de palele de vînt, într-un parc, par să capete, în faţa obiectivului, acelaşi coeficient comun de inconsistenţă şi zădărnicie. Lumea piere, turistul trebuie s-o aibă amintire. Unde şi cui s-o mai arate, în atari împrejurări e o întrebare ce nu-l preocupă. Achizitivul este pătruns de egoista convingere că el va scăpa, singur, din catastrofa care îi pîndeşte pe toţi ceilalţi. Dublarea continuă a realităţii, viul sufocat de evidenţa pe celuloid sau pe hîrtie ar trebui să provoace un fior de nelinişte, de nimicnicie; dimpotrivă. Ochiului cotropitor, vigilent şi ubicuu nimic nu trebuie să-i scape din vedere şi pare că noi înşine existăm numai în măsura în care putem deveni dovezi pentru o arheologie a viitorului. De ce atunci, cea mai potrivită reclamă pentru un aparat de fotografiat n-ar fi: **memento mori**? (Fie şi numai cu "Kodak, cea mai potrivită alegere".) Ochiul neantului poate fi imaginat şi ca un obiectiv fotografic etern deschis spre lume. Harnicul kitsch al anilor '80 de la noi l-a răspîndit, fixîndu-l pe uşile multor locuinţe din blocurile noi, în iureşul unei adevărate mode. Uşă de apartament - tip: tăblie de scîndură lăcuită/paluxată sau vopsită în straturi care sugerează nervurile lemnului, mărginită, adesea, de baghetă în torsadă; uneori, montat pe pragul de sus, cîte un bec de lanternă strecurîndu-şi lumina dintr-un coşuleţ de plastic cu flori prăfuite; sonerie - care produce la atingere dangăt de clopote sau ciripeşte în triluri de canar; vizor înconjurat de un inel metalic cu cifre şi gradaţii, imitînd obiectivul unui aparat de fotografiat; numele locatarilor şi numerele apartamentelor, înscrise în semicerc, ca marca firmei producătoare. De ce o fi fost aleasă tocmai această formă de kitsch? De ce nu vizor răsărind din mijlocul unei flori, sau ca un iris, de diferite culori şi căruia să i se aplice pleoapă, gene şi sprînceană, umanizîndu-i căutătura? Ori - în stilul "naiv" - vizor încastrat în cochilie de melc ş.a.m.d.? Inventivitatea prostului gust e veşnic activă. Instrument de control, prin forţa lucrurilor, vizorul travestit în "ochi fotografic perpetuu" naşte un frison de nesiguranţă şi teamă: de ce trebuia să se simtă pîndit şi înregistrat cu dexteritate profesionistă - din faţă şi profil - oricine trecea prin dreptul unei uşi de bloc? E de presupus că în timpul totalitar, kitschul îşi "aduce şi el contribuţia" la sensul general al societăţii. Ochiul fotografic nu reţinea nimic, dar părea a funcţiona fără odihnă, ţinut treaz şi de propria noastră suspiciune, atît de îndreptăţită de realitatea acelor ani. O formă de agresiune la adresa celorlalţi, liber aleasă, în spiritul Epocii, vizorul-obiectiv de pe uşi a rămas în zestrea apartamentelor, probă de "frumos" gospodăresc şi martor de etapă.

După revoluţie am intrat în etapa marmorei. Orice alte materiale de contrucţie par epuizate, oricum lipsite de trăinicie, pentru o civilizaţie a străzii care, deocamdată, nu şi-a stabilit decît extremele: dughene şi monumente. Optica partizană a lui "ori/ ori" nu e de întîlnit numai în politică sau în soluţia economică. Un vizitator al Instanbulului mi-a spus că "modelul bazar" ni s-a impus, firesc, înaintea celor mult discutate - japonez, suedez, sudcoreean; şi acolo, între prăvălii înjghebate pe maidane, între tarabe pasagere, apare construcţia de marmură/travertin (?), lucind în soare ca oul de struţ. La noi nu s-au ridicat prea multe edificii în ultimii ani, dar ici şi colo, marmura/travertinul (?) năzuieşte să ofere chip somptuos provizoratului cu frigărui şi pizza, întăreşte trepte la intrarea în "buticuri" şi îngrădeşte cu stîlpişori dolofani porţiuni întregi de trotuar, răscruci de străzi, ori, în cimitire, spaţii întinse cît un teren de tenis, înghesuind vechi monumente. La Piaţa Aviatorilor, un hotel de cîteva etaje, placat cu dale lustruite, încearcă să-şi impună fastul, între vile vechi şi cochete, cu linie sobră, organic integrate cadrului. În privelişte, el pare mai repede înrudit, datorită aerului general pe care marmura postrevoluţionară îl împrumută noilor construcţii, cu marile realizări ale cofetarilor din anii 50. Cine poate uita vitrinele de la Nestor şi Capşa în care, înainte de 1 Mai sau 7 noiembrie se expuneau gigantice torturi cu subiect politic: lupta popoarelor pentru pace, căderea sistemului colonial sau înfrăţirea între rase? Pe globuri pămînteşti de pandişpan mici negri de ciocolată îşi dădeau mîna cu asiatici din ananas şi "albi" de bezea sub semnul tutelar al secerii şi ciocanului închipuite din vişine glasate. Aceste adevărate culmi ale artei în frişcă, ar fi trebuit să aparţină butaforiei, căci altfel cui i-ar fi dat inima ghes să ceară spre consumare două porţii din "lupta pentru pace"? Partizanatul politic al kitschului - o posibilă temă de studiu.

Marmura zilelor noastre pare mai degrabă obţinută din aşchii şi slujeşte la cîrpituri. Dacă foştii conducători ar fi avut statui gigantice încă din viaţă şi după dorinţă, sfărîmarea lor ar fi umplut ţara de cioburi recondiţionabile, bune de trepte şi balustrade de sprijin. Dar n-a fost aşa. După revoluţie cea mai mare cantitate de marmură a fost adusă la Cimitirul Eroilor Tineri: de acolo să fi sărit atîtea aşchii?... Sîntem martorii unui rapid proces de revalorificare a "materialelor". Prin coruperea sensurilor, marmura, cea potrivită noţiunii de etern şi majestuos, dă faţadă nimicurilor/ buticurilor.

Obsesia marmurei la victoriosul postrevoluţionar mi-e teamă că ţine mai degrabă de lene şi cacialma decît de grandoare; cine şi-ar lua răgazul să contemple Piaţa Amzei, de pildă, centrul centrului, ar vedea că terasele cu brîu răcoros şi neted de piatră albă se deschid spre peisaje cu gunoaie şi băltoace fetide. La intrare, stau de pază doi dulăi bălţaţi, de porţelan, în mărime naturală, pe care îi miros prudent potăile străzii. Frumosul astfel adăugat urcă preţul cafelei la concurenţă cu T.V.A.-ul. Marmură sau mătură - aceasta ar fi întrebarea. Dar spiritul întreprinzător contemporan nu şi-o pune. Nemărturisit, parcă fiecare butic ar vrea să rivalizeze, în ce priveşte concepţia despre frumos, arbitrar şi rapace. Normalitatea sperată de la clasa de mijloc întîrzie să apară, ca şi clasa însăşi. Unul din semnele ei ar fi, poate, reintrarea în circuitul materialelor de construcţie a pietrei, varului, tencuielii robuste, a lemnului durabil, elemente de echilibru în peisajul cotropit de marmura postdecembristă. Justa măsură e a diversităţii şi nuanţei. Nu fără legătură cu asaltul somptuosului precar, mi se pare că se înregistrează şi o masivă invazie de Y. Nimic de domeniul S.F.: observaţia e prilejuită de citirea firmelor bucureştene, străbătînd strada cu pasul sau înregistrîndu-le din goana autobuzului. Vizitatorul străin, necunoscător de limbi romanice, ar putea decide că limba română are grupuri de litere inevitabile – **sch, sh, tz, zz, ph, ll, oo, ee**, dominante fiind **k, w, x, y**; acesta din urmă mai cu deosebire. Persecutarea literei **i** pare să fi unit, deopotrivă, Academia şi privatizaţii. La sugestia primei au fost disponibilizate grupuri numeroase de î, cărora li s-a cerut să-şi scoată căciula pînă cel mai tîrziu la 1 mai, din motive de apartenenţă (ortografică) susceptibilă de interpretări. În ce priveşte absorbţia şi recalificarea şomerilor s-au legat multe speranţe de sectorul particular. Ghinion, însă, nici privatizaţii n-au ce face cu litera **i**, necum să mai primească şi pe fostul î. S.R.L., Lylly, Myra, Yousovf şi Schmutzy nu se scriu cu **i**. Evitarea numelui autohton n-aş crede că are de-a face, neapărat, cu drumul spre Europa. Temerar şi temător, întreprinzătorul român este un om nou, cîteodată în ambele sensuri ale cuvîntului, pentru care ieşirea la lumina numelui propriu ar stîrni comentarii şi bănuieli. Nesiguranţa numelui poate fi, deopotrivă, a persoanei sau a sursei de capital ori a actelor de gestiune. Improvizaţia, succesul rapid dar capricios, care poate propulsa omul în limuzina Toyota sau să-l prăbuşească în şaua motoretei Yamaha, de nu mai rău, trecerea de la o afacere la alta, uneori pentru încurcarea urmelor, nu îngăduie, deocamdată, o carte de vizită fermă. Mai avem a aştepta pînă ce alţi Matache, Dragomir, Capşa, Fialkowski, Nestor, Zamfirescu - persoane cu simţul valorii proprii şi al onorabilităţii meseriei alese, să-şi ridice pe firmă numele, prefăcîndu-l în renume. Asumarea lui este, la urma urmei, un semn de echilibru, temeinicie şi credinţă în soarta onestă. În vremuri de tranziţie Sandy şi Mÿtzÿ nu "merg" la asemenea riscuri, cu toate că sînt harnici, cocheţi şi iubitori de frumuseţe - "beauty (cum ar veni, engl. n.n.) shop". Atentă la transformările cotidianului, nu văd prea curînd o rezolvare precisă a derutei literelor; poate un compromis. Un fel de alfabet de tranziţie, cum a mai fost, în zorii modernizării, chiar dacă nu omologat oficial. Preiau sugestia privind la o Dacie break bleumarin, oprită la stop pe Magheru; are tăbliţă de înmatriculatre nouă, cu litere. La volan, unul din răsfăţaţii spectacolelor de cabaret D.S., zis Tigaie, care şi-a abreviat numele, TYG, pentru că aşa e în "show-business". Avem, deci, viitor.

Sîntem inventyvy!

Tita CHIPER

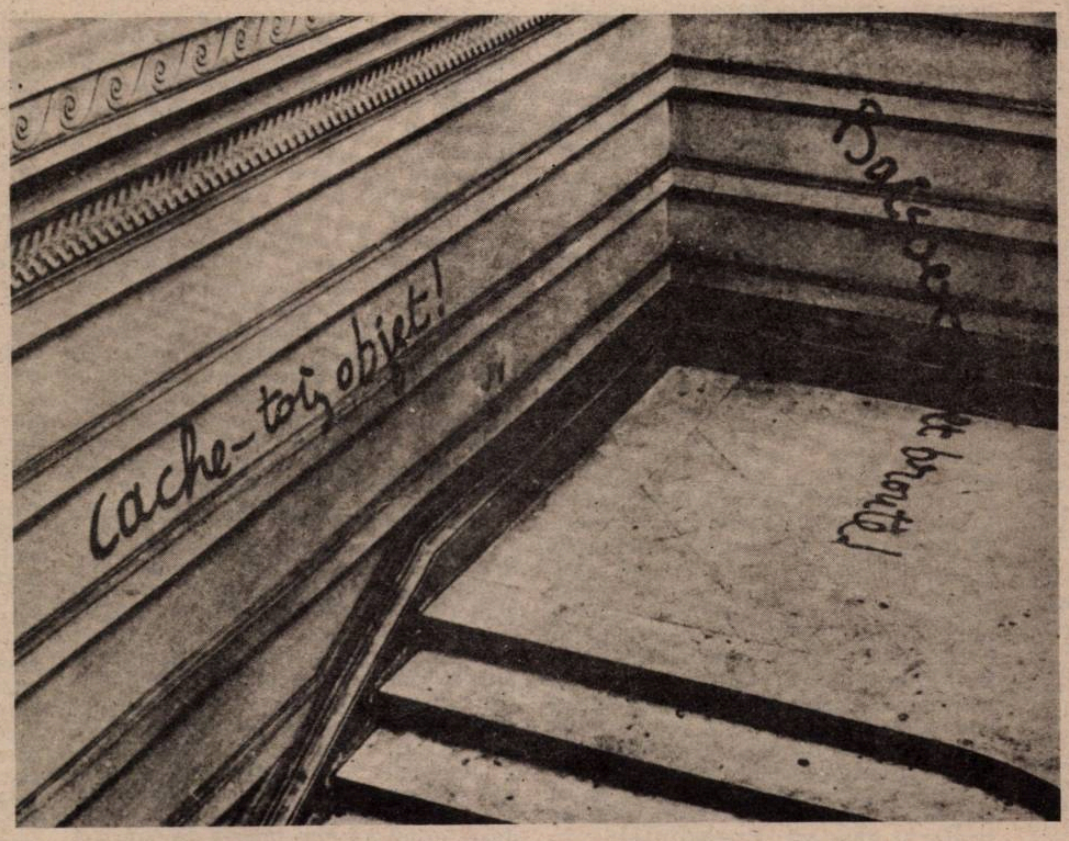

*) Ortografie de tranziţie

FATALITATE

"Nu vă faceţi iluzii, ca să nu aveţi deziluzii!", avertiza Mao în cărticica lui roşie (fraza e plasată undeva, între "Reacţionarii sînt tigrii de hîrtie" şi "nu vă permiteţi libertăţi cu femeile"); dacă există un sentiment al eşecului, propriu intelectualilor est-europeni din perioada post-comunistă, el trebuie să fie o asemenea deziluzie, venită după ce, vreme de decenii, aceşti intelectuali îşi construiseră o iluzorie imagine despre ei înşişi şi despre realitate. Antrenată de comunism spre a fi nepregătită pentru o adevărată viaţă (şi luptă) politică, intelectualitatea est-europeană, precum şi cea ex-sovietică, resimte noile realităţi de după 1989-1991 drept majore neîmpliniri în raport cu sistemul aşteptărilor sale. Cu atît mai rău pentru aceste aşteptări.

Pe frontul est-european şi ex-sovietic, intelectualii vor fi suferit o tristă, dar foarte de aşteptat înfrîngere, determinată de un fapt istoric banal: sfîrşitul de secol douăzeci nu este identic cu sfîrşitul de secol optsprezece. Acum două sute de ani s-a pus problema alcătuirii unui edificiu social, economic şi politic în esenţă capitalist, în condiţii (i. e. raporturi de clasă, structură economică, sistem politic, formă de guvernămînt chiar) preponderent feudale, iar modalitatea cea mai eficientă a fost cea a unei reforme radicale "de sus" (1776, 1787, 1789, 1793 etc.), reformă elaborată şi apoi impusă realităţii de o mînă de intelectuali energici şi dedicaţi activismului politic, avînd însă sprijinul unei societăţi civile relativ dezvoltate. Acţionînd într-un mediu prin excelenţă nedemocratic, aceşti intelectuali-deveniţi–oameni–politici n-au trebuit să ţină seama de interesele de moment ale majorităţii, nu s-au supus nici unui referendum şi n-au trebuit să cerşească voturi; ei au impus capitalismul, democraţia şi drepturile omului într-o manieră de cele mai multe ori dictatorială. Treaba odată împlinită, ea rezistă. În genere, probei secolelor.

Din.potrivă, prăbuşirea comunismului în Europa de Răsărit şi în fosta Uniune Sovietică a impus masa, majoritatea exprimabilă electoral, drept principal arbitru al noii ordini de tranziţie; această majoritate însă, ca şi cea de acum două sute de ani, ca şi cea dintotdeauna, pune mai presus de orice interesele i-mediate, nemijlocite, avînd în plus şi o mentalitate compensatoristă (de tipul "Noi am suferit enorme privaţiuni sub regimul trecut, acum este timpul să recuperăm, să avem un nivel de trai civilizat, după standarde occidentale" etc.), deosebit de sensibilă la discursul demagogic şi populist. Mai mult încă, în cele mai înapoiate părţi ale acestei regiuni nu există o societate civilă, fie pentru că a fost distrusă de comunism, fie pentru că ea nu a existat niciodată acolo. Spre a fi om politic, noile şi foarte formalele "democraţii" presupun mai întîi cîştigarea unui număr suficient de voturi pentru a intra în Parlament şi a forma Guvernul; de asemenea, omul politic post-comunist va fi în permanenţă cenzurat de votanţi, gata oricînd să-şi manifeste recent dobîndita capacitate de "decizie". Înfăţuirea unor măsuri evident necesare, dar şi nepopulare (cum ar fi închiderea întreprinderilor nerentabile), ar echivala cu o sinucidere politică pentru guvernanţi, iar opoziţia ştie că o retorică liberală nu aduce voturile "prostimii"; pe cît se poate, aceste măsuri sînt doar amînate, ceea ce va complica şi mai mult inevitabila restructurare a economiei şi (re)-construcţia societăţii civile. În destule cazuri, spre a rămîne la putere, conducătorii sînt nevoiţi să joace cartea naţionalismului, ca o compensaţie ideologică la mulţimea frustraţiilor economice.

Ca sistem politic, democraţia încurajează o anumită tendinţă, printre cei ce alcătuiesc majoritatea, de a aşeza interesele i-mediate înaintea celor de lungă durată; acţiunile pe termen lung, adesea cerînd sacrificii din partea electoratului, nu vor fi foarte populare într-un sistem formal democratic (cum nu sînt nici în sistemele dictatoriale), cu atît mai puţin în societăţile post-comuniste, în care trecutul discurs al guvernanţilor a inclus apelul la amînarea aşteptărilor pentru o vreme ce n-a mai venit niciodată. Decenii de-a rîndul oamenii au fost lăsaţi să creadă că istoria este un proces progresiv-ascendent, că fiii o vor duce mai bine decît părinţii lor, că standardele occidentale de viaţă sînt la o depărtare de doar un cincinal-două, că mizeria (cea materială, întîi de toate) este foarte temporară şi se datorează unor cauze strict exterioare (moştenirii grele, sabotorilor, agresiunii fasciste, monopolurilor străine, armatei sovietice, arabilor, evreilor, secetei, inundaţiilor, cutremurului ş.a.m.d.). Întregul Răsărit al Europei un singur gînd a rumegat mai bine de o jumătate de secol: sîntem nevinovaţi, iar suferinţa noastră e una de martiri, ea are sens, căci fi-va răsplătită înzecit şi însutit, la terminarea Timpului. Iar la terminarea acestui timp, s-a văzut că nici măcar R.D.G. nu poate ieşi numaidecît din propria-i piele, iar năpîrlirile sînt nu numai dureroase, dar şi îndelungate.

Iluzii şi datorii

Est-europeanul (şi românul în particular) este de părere că a suferit nespus (pe nedrept, se subînţelege) din pricina dictaturii comuniste, iar vina e de căutat în felurite transcendenţe, ce pururea s-au aflat dincolo de puterile sale; de vină este, întîi de toate, Occidentul, care ar fi vîndut sovieticilor Europa de Răsărit ("Hai, leliţă, cu Roosevelt..."), la Ialta, apoi: Stalin, Brejnev, partidele comuniste (satelite şi nesatelite Moscovei), Ceauşescu şi nevasta, Dincă şi Bobu, Securitatea (ce terorizează şi "bea sudoarea poporului"), nomenclaturiştii ce nu s-au ghiftuit cu salam de soia, cabala ungurească ("din California..."), sechelele de evrei, sereiştii etc. Ca atare, merge raţionamentul mai departe, este datoria Occidentului (şi a cabalei ungureşti, a sechelelor de evrei etc.) de a remedia situaţia, de a face "din nou" din Bucureşti (sau Sofia, sau Bratislava...) micul Paris; numai o anumită conspiraţie, mondială şi obscură, face ca la Bucureşti, Belgrad, Chişinău, Kiev etc. să nu existe terminalele prin care Vestul să "pompeze", necondiţionat, dolarii.

Din nefericire, nu barza aduce copiii pe lume; est-europenii şi ex-sovieticii trebuie să-şi măture bine ograda înainte de a aştepta masive investiţii de capital şi *know-how* (actualmente, capitalul s-ar irosi în prelungirea agoniei dinozaurilor industriali). Pilda Germaniei de Răsărit poate sugera gravitatea situaţiei.

Datoria intelectualilor, îndeosebi a celor est-europeni şi ex-sovietici, este de a da socoteală pentru popoarele lor şi pentru situaţia multilateral lamentabilă a post-comunismului; nu meşteşugirea unor scuze este de aşteptat de la intelecutali, ci o veritabilă critică a realităţilor trecute şi prezente, iar critica înseamnă sesizarea esenţei Răului şi expunerea ei. Dacă însă în loc de critică este livrată doar cîrteala şi crîcneala, mîrîiala specifică superficialei neîmpăcări cu lumea, atunci are loc demisia intelectualităţii ca intelectualitate, înlocuirea bunului simţ cu domnia simţului comun.

A critica presupune însă a avea în vedere esenţa evenimentelor (iar cîteodată chiar esenţa de gradul cinci, quint-esenţa), nu doar a-ţi exprima insatisfacţia în legătură cu cutare sau cutare întîmplare. Este admirabil, de pildă, că s-au găsit intelectuali care să protesteze cînd Regelui Mihai nu i s-a dat voie să revină în ţara în care s-a născut şi pentru care a făcut cîteva fapte de seamă; dar motivaţia pentru care ar fi de preferat forma de guvernămînt monarhică celei republicane nu s-a ridicat nici măcar la nivelul cînturilor X-XI din *Ţiganiada* lui I. Budai-Deleanu. O idee precum aceea că Regele ar fi legătura României cu Dumnezeu (precum şi orice altă artisticească expresie a unor sentimente pioase) nu are cum răzbate pînă la nivelul politicului propriu-zis, ci e sortită să rămînă veşnic în sfera jurnalismului, unde va fi contrabalansată de un nu mai puţin superficial republicanism. Era treaba intelectualilor nu doar să semneze un de altfel foarte formal protest, ci şi să argumenteze, eventual credibil, de ce Regele, Regina şi Prinţesele ar fi de preferat grupării Preşedintelui; în absenţa acestei argumentări, a unei adevărate critici a Puterii, s-a produs doar crîcneala, emiterea unei neputincioase mîrîieli, de neluat în serios de cineva.

În genere, superficialitatea abordării realităţii (şi, deci, incapacitatea critică) merge mînă în mînă cu ceea ce în axiologie s-ar chema confuzionism - sau amestecarea a ceea ce n-are voie să se amestece. Există tot atîtea valori cîte tipuri de activitate umană există; corespunzător activităţii estetic-artistice, în plan valoric fiinţează frumosul; corespunzător activităţii juridice - dreptatea, în sens de legalitate; celei ştiinţifice - adevărul ştiinţific; celei filosofice - adevărul filosofic; celei religioase - sfinţenia, trăirea întru Dumnezeu; celei politice - puterea politică; celei economice - profitul, multiplicarea avuţiei; relaţiilor interpersonale din cadrul vieţii cotidiene - binele, valoarea etic-morală prin excelenţă; activităţi (şi valori) militare, medicale ş.a.m.d. Cel ce urmăreşte în afaceri eleganţa, armonia raporturilor sau, pe scurt, frumosul estetic (ori înfrăţirea între popoare etc.) în loc de banalul profit, va da dovadă de confuzionism axiologic. Cînd arta este pusă să slujească nu propria-i valoare (frumosul artistic), ci una ideologică sau/şi morală, ea poate cădea în confuzionism şi (cf. Tolstoi, în ultima frază) poate chiar renunţa la sine. Secole şi secole de-a rîndul oamenii au crezut că Soarele se învîrte în jurul Pămîntului şi că scopul activităţii politice trebuie să fie impunerea idealului etic (binele) în societate; în treacăt fie spus, ambele teorii şi-au căpătat forma clasică în opera lui Aristotel, şi ambele teorii s-au prăbuşit în Renaştere, prima datorită lui Copernic, cea de-a doua datorită lui Machiavelli.

În *Principele* (1513), Machiavelli a arătat, cel dintîi, că ţelul activităţii politice nu este Binele, Frumosul, Adevărul sau Dreptatea, ci Puterea - mai precis: preluarea puterii politice, menţinerea ei, eventual transmiterea acestei puteri. Contestarea autonomiei politicului, denigrarea lui Machiavelli (pentru "machiaverlîcuri") etc., reprezintă ceva tot atît de răspîndit precum contestarea autonomiei artei şi a esteticului; dar, dacă artiştii au avut curajul să afirme autonomia domeniului lor, cel puţin din secolul al XIX-lea încoace, oamenii politici nu vor putea niciodată susţine autonomia politicului, ci vor pretinde întotdeauna că politicul este doar un domeniu subordonat eticului, religiosului sau, în genere, ideologicului, iar puterea politică n-ar fi decît o valoare-mijloc spre atingerea altor valori, socotite scop: Pacea Eternă, Statura Morală a lui Iisus, Comunismul Mondial, Frăţietatea Islamică etc.

E destul de greu să accepţi gîndul că, de fapt, Soarele nu se învîrte în jurul Pămîntului, cînd generaţii de-a rîndul au cunoscut şi cunosc evidenţa empirică a teoriei aristotelico-ptolemeice; e dificil să accepţi ideea că arta îşi are scopul în ea însăşi, cînd mari artişti au creat o lume de cuvinte, sunete sau culori în care eticul sau religiosul au o prezenţă covîrşitoare. Dar cel mai greu este să accepţi autonomia politicului; o schelă de concepte şi de atitudini practice se prăbuşeşte atunci, făcînd loc prea adesea cinismului celui mai de jos. Din istorie dispar sfinţii şi martirii, strămutaţi pe meleaguri mai subtile; Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir, Ion Antonescu sau Nicolae Ceauşescu - toţi aceşti oameni politici capătă un alt conţinut decît cel obişnuit, mai sărac, probabil, dar mai apropiat de realitatea gîndurilor şi acţiunilor lor.

Fatala lipsă de adaptare

Politica aparţine acelora care pun drept ţel al activităţii lor valoarea politică, puterea; poeţii, sfinţii, savanţii şi filosofii să se ţină deoparte de politica propriu-zisă, dacă vor să nu eşueze răsunător. *Silete theologi in mundo alieno,* spusese Vico, şi avea dreptate - dar nici agronomii să nu-şi mai dea cu părerea despre nemurirea sufletului, şi nici pictorii despre ritmul privatizării. În cele politice, se poate trăi cu folos prin delegaţie: îl votez acum pe X sau pe Y să mă reprezinte în viaţa politică, iar dacă nu-mi va mai plăcea de cum s-a achitat de această ambasadă, la următoarele alegeri îl voi vota pe Z. Alegerea mea, într-un sistem formal-democratic, va ţine întotdeauna cont de interesele mele momentane, apoi de particularităţile candidatului, apoi de interesele mele pe termen mediu (în măsura în care sînt în stare să le disting de cele nemijlocite...); cu cît sînt mai bine educat într-ale politicii, cu atît voi fi în stare să aleg ţinînd mai puţin seama de impusurile zilei, şi mai mult de aşteptările mele pe termen mediu. Dacă sînt needucat, îl voi vota pe Petre Roman că-i băiat frumos, pe Sergiu Nicolaescu că-mi plac filmele lui, pe Emil Constantinescu că îi seamănă lui Cuza-Vodă, ori pe Ion Iliescu că-mi promite un milion de noi locuri de muncă.

Desigur, un excelent om politic poate veni de oriunde, cam la fel cum un mare sculptor modern se poate naşte într-o familie ţărănească, iar un mare filosof îşi poate cîştiga existenţa şlefuind lentile. Un excelent (sau măcar onorabil) om politic poate veni, într-o ţară est-europeană, din rîndurile fostei disidenţe (corporatist-intelectuale ori simplu moralnic-cîrtitoare), după cum poate veni dinspre fosta nomenclatură a partidului unic, dinspre ofiţeri superiori, clerici etc.; într-o ţară precum România, unde aşa-zis fosta disidenţă n-a avut nici măcar experienţa politică a şase luni la o judeţeană de partid, incapacitatea politică a acestei aşa-zis foste disidenţe (şi, mai general, a intelectualităţii) s-a vădit încă din luna ianuarie 1990, cînd cu demisiile în lanţ din C.F.S.N. - şi această inadecvare la realitatea politică face în continuare ravagii. Dimpotrivă, alte persoane, unele avînd un trecut cel puţin disputabil, s-au adaptat remarcabil de bine la noile condiţii ale democraturii post-1989; de unde s-ar putea trage concluzia că, dacă nu ţi l-ai însuşit pe Machiavelli prin studiu sistematic, se poate, totuşi, cîştiga la "proba practică" (a alegerilor, de pildă) dacă ai trecut prin "Ştefan Gheorghiu" şi, mai ales, dacă ai stat mai mult de şase luni la o judeţeană P.C.R.

Experienţa vieţii politice româneşti în ultimii trei ani ar fi trebuit să contribuie decisiv la dez-aristotelicizarea oamenilor noştri politici; evoluţiile (respectiv stagnările şi dările înapoi) înregistrate de Ion Iliescu, Petre Roman, Radu Câmpeanu, Corneliu Coposu sau Dinu Patriciu au fost de natură să sublinieze faptul că cine nu ştie să se adapteze jocului politicesc este sortit pieirii, indiferent că este vorba de pierzătoare fundamentalisme sau de nu mai puţin pierzătoare desfăşurări de oportunism primar.

Eşecul intelectualilor est-europeni este generat de o mai generală incapacitate a întregii regiuni de a-şi (re-)crea o societate civilă, singura în stare să tamponeze frustrările tranziţiei la post-comunism; mugurii de societate civilă din Polonia, Ungaria sau Cehia reprezintă mai degrabă excepţia decît regula. Există la noi o imensă disponibilitate de auto-compătimire, la nivelul omului de pe stradă şi, mai ales, al intelectualului. De pe vremea lui Ceauşescu, românii s-au tot uitat la serialul *Dallas*, iar acum, că tot au scăpat - cred ei, "datorită jertfei tinerilor" etc. - de comunism, vor s-o ducă precum Bobby şi Sue Ellen, să aibă amante/amanţi, piscine şi psihiatri; toată lumea se consideră îndreptăţită să primească un milion de dolari, drept despăgubire pentru suferinţa pricinuită în trecut, iar lipsa actuală a milionului de dolari este resimţită ca o mare nedreptate. Toate grupele şi categoriile socio-profesionale se consideră neglijate şi chiar persecutate, iar vremurile socotite mai bune sînt tocmai acelea ce s-ar cuveni să fie "de tristă amintire": academicienii regretă timpurile lui Dej, scriitorii pe cele ale lui Zaharia Stancu, securiştii pe cele ale generalului Pleşiţă, dăscălimea - ministeriatul lui Maliţa sau cel al lui Niculescu-Mizil, iar popii au ajuns să-l regrete pe Justinian Marina. De fapt, numeroşi oameni o duc astăzi incomparabil mai bine decît acum 10, 20 sau 30 de ani (cf. situaţia ţărănimii), iar intelectualitatea a fost una din categoriile care a profitat cel mai mult în perioada post-ceauşistă; aceasta n-o împiedică, însă, să tînjească după zăpezile de mai an: Mircea Dinescu se

simţea mai bine cînd avea domiciliu obligatoriu şi dădea interviuri pentru "Libération", Gabriel Liiceanu - cînd se ducea la Păltiniş, Stelian Tănase - cînd scria romane, Ana Blandiana - cînd nu era "cea mai calomniată persoană din România" etc. Pe de altă parte, fără 22 decembrie 1989 n-ar fi existat atîtea reviste independente, C.V. Tudor sau Adrian Păunescu n-ar fi ajuns niciodată în Parlament (ca şi N. Manolescu sau Al. Paleologu, dar asta-i altă poveste), Zoe Dumitrescu-Buşulenga ori Ioana Ieronim n-ar fi avut funcţiile pe care le au (cf. tentativele lui Z.D.-B. de a fi numită ambasadoare undeva, în Scandinavia, pe vremea cînd îi linguşea pe Ceauşeşti ş.a.m.d.).

Îndeobşte, intelectualitatea (şi nu doar cea românească) vrea să amestece ceea ce nu se poate amesteca, să fie şi cu slănina-n pod, şi cu buzele unse: pe de o parte, ar vrea să fie la putere (şi să dispună de maşină cu şofer, birou cu aer condiţionat, ambasade, ministere şi directorate), dar pe de altă parte nu vrea să se "compromită" (altfel spus: vrea să rămînă în slujbă şi dacă vine o schimbare de guvern, ca Pristanda). Esenţa acestei atitudini, care îmbracă de obicei haina foarte respectabilă a principialităţii, rezidă în însăşi condiţia economică a intelectualităţii (mai cu seamă a celei din ţările post-comuniste), şi anume în absenţa absolută a autonomiei economice; în fond, intelectualitatea este, socialmente şi economic, o anexă a Puterii, şi toată lumea ştie acest fapt de viaţă. Cum toată lumea (minus excepţiile patologice de rigoare) trăieşte în prezent şi pentru acest prezent (plus viitorul nemijlocit), disponibilitatea "oportunistică" a intelectualului va fi deosebit de mare, iar Puterea (sau Puterea - în - devenire, care este opoziţia, în post-ceauşism) va fi în stare să-şi însuşească potenţialitatea creatoare a intelectualului - sau, cel puţin, să-şi asigure neutralitatea lui politică. Întotdeauna se vor găsi pretexte puternice şi liniştitoare (la noi, de la Alecsandri încoace) spre a schimba funcţia de redactor-şef adjunct la o gazetă literară cu cea de ambasador sau secretar de stat.

Statutul intelectualului conţine, aşadar, ceva profund dubios din punct de vedere politic, căci efortul cel mare nu se depune pentru glorie şi nemurire culturală, ci pentru o slujbă bună; sărac şi cinstit, aşa ceva nu s-a văzut încă, cu excepţia cîtorva sfinţi, ce nu rămîn prin aceasta în afara oricăror bănuieli necurate. În acest sens, minerii au avut dreptate în iunie 1990, iar comportamentul intelectualilor a corespuns nu numai aşteptărilor minereşti (şi ale Puterii), dar şi standardelor stabilite de difuza conştiinţă vinovată a intelectualului român de astăzi. Complexaţi şi nesiguri, intelectualii noştri sînt, de cele mai multe ori, ţîfnoşi şi cu harţag; neavînd instrumente să se bată pentru puterea politică, preferă să se bată între ei, cu nedisimulată plăcere şi sinucigaşă agresivitate. S-ar putea spune că au ajuns mai rău decît mujahedinii afgani, căci aceia măcar întîi i-au izgonit pe sovietici şi pe Najibulah, şi abia apoi s-au apucat să se sfîşie între ei.

Poate că în Renaştere intelectualii voiau numai faimă; astăzi, întîi de toate, ei vor o carieră, ei trebuie să primească un salariu etc., iar singurul care le poate da aşa ceva este Statul (înainte era Partidul-Stat, iar compromisul politic era mai evident); cultura a fost şi este, în bună măsură, direct sau indirect, o "cultură de curte", chiar cînd mîrîie doar la Putere sau cînd, culmea curajului, dă să îi rupă turul pantalonilor. De curte fiind, intelectualul este practic castrat din punct de vedere politic (castrat fiind din punct de vedere economic), şi tocmai în calitatea sa de eunuc el poate căpăta slujbe mai bune şi mai "de încredere"; sau, dacă nu o slujbă adevărată (nu oricine posedă dibăciile lui Pristanda), măcar o sinecură.

Autonomia economică fiindu-i refuzată ab initio (încă nu s-a văzut un Flaubert sau un Proust român), intelectualul nostru vrea să fie... Goethe sau Victor Hugo, cei atît de omeneşti, mult prea omeneşti; şi, cînd puterile nu-l ţin, se mulţumeşte să fie doar un Adrian Păunescu. Îndepărtînd-o de Putere, comunismul i-a făcut intelectualităţii un nesperat serviciu (aici cred că Noica avea multă dreptate), păstrînd-o relativ virgină pentru timpurile unei guvernări post-comuniste; pe de altă parte însă, comunismul i-a indus intelectualităţii o conştiinţă fals-vinovată (sau o fals-conştiinţă vinovată?), cum că n-ar fi mîncat destul "salam cu soia" (rahat naţional-comunist ceauşist, în traducere liberă), că ar fi avut "privilegii", că a "colaborat" cu regimul, ba chiar - *horribile dictu!* - cu Securitatea, că prea s-a bucurat cînd a murit capra vecinului, că prea s-a supărat cînd capra vecinului n-a murit, că toată lumea a fost "membră de partid" (iar cine n-a fost - înseamnă că erau prea mulţi legionari în familie), că să fim uniţi.

Desigur, compromisurile sînt, în genere, necesare, dacă e ca un intelectual să-şi poată vedea de treabă; dar nu neapărat cele cu caracter politic (ca în cazul lui Mateiu I. Caragiale...). Şi Homer, şi Platon, şi Aristotel, şi Shakespeare, şi Goethe, şi Dostoievski (spre a nu mai aminti muzicienii, pictorii şi sculptorii - mai nou şi regizorii - care toţi trebuie să fie "de curte") pot fi calificaţi drept intelectuali "de curte", şi abia în secolul nostru a fost posibil ca un Brâncuşi să facă bani frumoşi din vînzarea directă a operelor sale, fără a trebui să se ataşeze unei "curţi" propriu-zise (dar poate că el, ca şi Picasso etc., să fi profitat de unicitatea unei perioade izolate, un fel de reacţie pozitivă la tuberculoza boemei secolului al XIX-lea...). Ce ar fi fost Flaubert fără banii tatălui său? Dar Proust, dacă trebuia să lucreze cu adevărat, de pildă într-o redacţie? Dar Tolstoi, Thomas Mann sau Elias Canetti?

Comparînd privilegiile şi compromisurile, trebuie spus că intelectualitatea est-europeană (şi cea românească în particular) nu s-a remarcat printr-o poziţie excesiv de favorabilă; în America sau în Europa Occidentală, de pildă, compromisurile necesare erau mai mărunte, iar privilegiile - mai consistente. Academicianul G. Călinescu, "mare privilegiat", cel ce şi-a vîndut sufletul la comunişti, abia a primit pentru aceasta "un blid de linte", iar nicidecum cei "treizeci de arginţi"; să se compare, spre ilustrare, delirul de căpătuială din *Bietul Ioanide*, cu realitatea quasi-mizerabilă a casei din Florească (la care s-ar adăuga Volga neagră cu şofer, decoraţiile, casele de odihnă ale Academiei etc. - totuşi, foarte puţin). De fapt, privilegiile (cîte vor fi fost ele) au fost mărunte, dar suficiente spre a culpabiliza într-o măsură convenabilă o parte a intelectualităţii şi pentru a-i induce conştiinţa vinovată (că are "privilegii", că nu e în puşcării sau la Canal - şi, deci, "colaborează" cu sistemul). Colac peste pupăză, destulor intelectuali le mai este şi frică, să nu se publice "listele", să nu "se afle" una sau alta (ca în fosta R.D.G.), finalmente - ca să nu-şi piardă slujba. Celelalte slăbiciuni ale intelectualităţii noastre pot fi, fără grijă, trecute la capitolul "calităţi naţionale".

Ori optimişti ori lozincarzi à la Caragiale

Există, cu privire la situaţia actuală a tranziţiei de la comunism la capitalism, două teorii concurente: (a) că totul nu-i decît o criză de creştere, un fenomen pasager, provocat de ieşirea din coşmarul comunist, ce se va termina de la sine, odată cu (re)intrarea în normalitate; şi (b) că "aşa-i românul, aşa a fost mereu", că nu-i nimic serios de făcut aici, la Porţile Orientului, unde Bizanţul a devenit Balcani.

Teoria (a) este iremediabil optimistă, şi ar putea fi împărtăşită de C. Noica, de liberalii post-1989, de adepţii semi-reformaţi ai socialismului ştiinţific sau, la limită, de Eminescu; deviza ei: "Voi progresul cu orice preţ!", eventual: "Europa, Europa!".

Teoria (b) îl are, bineînţeles, drept figură tutelară pe I.L. Caragiale, cel care a scris *1907. Din primăvară pînă-n toamnă* după *O scrisoare pierdută* şi *D'ale carnavalului* (ce bine ar fi fost dacă Lucian Pintilie - sau, mai general, intelectualul român - după 1989, ar fi citit *1907...*); aici, nu există mîntuire colectivă, ci, eventual, doar salvare individuală, iar avînturile eroice sînt sortite, *a priori*, eşecului. Potrivit acestei teorii, ţara noastră e prinsă între două tendinţe irezistibile (şi nefaste): una spre Răsărit ("Ne-ar trebuie o tiranie ca-n Rusia..."), alta spre Sud, spre Orient (dar trecînd prin Iugoslavia). Lozinca: "Ţara veghea turcită". După teoria (b), nu există nici o speranţă, întotdeauna mahalaua şi naţionalismul au făcut casă bună la români, iar faptul că nu sîntem franţujii Estului nu se datorează exclusiv ghinionului. Nicolae Ceauşescu n-a fost doar o întîmplare, un accident istoric neplăcut, o simplă aberaţie, ci însăşi întruchiparea esenţei poporului, într-o formă, desigur, caricată, dar prin aceasta nu mai puţin veritabilă.

Dacă este ca teoria (b) să nu se adeverească, este nevoie ca hidra naţionalismului să fie ţinută sub control - ceea ce nu este o misiune dintre cele uşoare; la noi, ca şi în fosta Iugoslavie, naţionalismul n-a apărut ca o reacţie la opresiunea şi ocupaţia sovietică (cum s-a întîmplat în Ţările Baltice, Polonia sau Ungaria, să spunem), ci a reprezentat politica oficială a partidului unic de guvernămînt. În Iugoslavia din 1948 şi în România din 1964 (începînd, gradat, din 1956, cu o zvîrcolire esenţială în 1958 etc.), avem de-a face cu regimuri politice dictatoriale, naţional-comuniste, în care cultul personalităţii Conducătorului ocupa un loc central. Intelectualitatea românească ar trebui să înveţe cîte ceva din lecţia de iresponsabilitate oferită de intelectualitatea din fosta Iugoslavie în vremea din urmă. Tot românul (şi în primul rînd intelectualul) are de dat socoteală pentru problema naţională. Iar aici nu strică să ţinem seama de exemplul lui I.L. Caragiale. Cealaltă modalitate de patriotism, xenofobică, deşi ilustrată de un Eminescu, poate fi pusă între paranteze, dacă e să se evite soarta Iugoslaviei. Pînă acum, răspunsul intelectualităţii din România a fost mai degrabă dezamăgitor, practic neînsemnat (cu excepţiile de tipul Smarandei Enache, în cazul cel mai bun), şi în nici un caz la înălţimea momentului. Este de aşteptat ca, pe mai departe, frustraţiile la care este supusă intelectualitatea noastră să contribuie în largă măsură la întepenirea României în cadrul blocului neo-conservator din Europa de Răsărit pentru o perioadă încă de nedeterminat.

Nu este suficient să ne luăm la harţă cu naţionalişti primari; este nevoie de o critică a naţionalismului, de o critică a naţionaliştilor, dar mai ales de o critică a esenţei naţionalismului post-comunist, care va mai face multe ravagii prin Europa răsăriteană şi fosta Uniune Sovietică. Simpla tăcere nu-i de ajuns, şi acum trebuie să vorbească intelectualii, dacă e să se facă auziţi; în filmul *Balanţa*, Lucian Pintilie ştie să ridiculizeze toate instituţiile, formale şi informale, ale României contemporane (biserica, miliţia, armata, procuratura, dăscălimea, familia, minerii etc.), în forme poate prea baroce (spre rococo) şi, oricum, lipsite de eficacitatea socială a clasicei *Reconstituirii*. Este însă deplorabil faptul că în aşa-numita problemă naţională, regizorul nu găseşte de cuviinţă să utilizeze decît o şopîrlă (ţiganul ce s-a însurat cu o prinţesă etc.), şi aceea de fapt îndreptată mai mult împotriva politicii de cadre a P.C.R. într-o "anumită perioadă".

Dacă intelectualii trebuie să facă politică propriu-zisă, să intre în Parlamente, să cate ministere şi prezidenţii - în loc să-şi scrie cărţile, de pildă - aceasta este o problemă ce ar merita să fie dezbătută separat; pe scurt, cred că răspunsul constă în păstrarea esenţei însăşi a intelectualităţii, a capacităţii sale critice. Dacă rămîne credincios acestei condiţii, intelectualul nu-şi trădează esenţa, indiferent de poziţia pe care ar ocupa-o în noua societate. Preşedintele Cehiei este un scriitor, dar şi Preşedintele Iugoslaviei restrînse e (a fost n.red.) un scriitor (iar consilierul său pentru politică externă nu-i altul decît filosoful şi eticianul S. Stojanovici). Mă aştept oricînd ca Soljeniţîn să devină Preşedintele Rusiei (ceva ce Andrei Saharov n-ar fi acceptat niciodată); şi am convingerea că, în definitiv, Elţîn e mai bun decît Ruţkoi, iar Ruţkoi ar fi de preferat lui Soljenitîn...

Să medităm la soarta lui Nicolae Bălcescu, acest mare "înfrînt" al secolului al XIX-lea românesc, singurul care, în plină acceleraţie naţionalistă (ce va duce la nebunia propriu-zisă a lui Avram Iancu), a făcut ceva să oprească un fratricid; am convingerea că N. Bălcescu este să fie model al intelectualului român (desigur, nu în forma reacţionar-caricaturală propusă de Mişcarea lui Marian Munteanu). Condiţia lui Bălcescu trebuie asumată, cu toate riscurile inerente; astăzi se poate vedea că aşa-zisa revoluţie din decembrie 1989 este un eşec, dar că, totodată, există posibilitatea evitării unei catastrofe de tip iugoslav, şi procesul îndelungat şi nesigur al (re-)construcţiei societăţii civile reprezintă cheia adevăratei normalizări a României. Ceea ce n-are voie să eşueze este, în primul şi-n primul rînd, aşa-numita problemă naţională, armonizarea (pe bază de competiţie şi complementaritate) a românilor cu ungurii, ţiganii, evreii, ruşii sau turcii noştri. Ei sînt "ai noştri" nu pentru că românii le-ar fi patroni, le-ar "acorda" - eventual - drepturi şi privilegii, ci pentru simplul motiv că sîntem egali; ei însă, ca minorităţi, trebuie să aibă garanţia acestei egalităţi de principiu, garanţie ce are de îmbrăcat forma legislativă, ideologică şi practic-comportamentală a unei protecţii absolute. Este lamentabil că, la atîta vreme de la răsturnarea lui Ceauşescu, nu s-a înfiinţat un Minister al Minorităţilor (denumirea trebuie să fie alta, desigur, spre a se menaja susceptibilităţi de înţeles), care să coordoneze, în plan administrativ-guvernamental, politica post-comunistă, în acest domeniu; iar intelectualitatea, cea română, mai ales - fiind majoritară - avea datoria să semnaleze această necesitate, să o impună ca pe o revendicare proprie societăţii civile româneşti în formare. Ceea ce înseamnă că actuala atitudine (a intelectualităţii, a politicienilor şi a omului de pe stradă, deopotrivă) trebuie schimbată.

Iar dacă din această înfruntare intelectualitatea noastră nu va ieşi întru totul cîştigătoare, măcar să nu se spună mai tîrziu (la Judecata de Apoi a neamurilor - judecată ce are loc în fiece moment al istoriei) că nu s-a bătut, sau - şi mai rău, cum se spune acum despre cîţiva dintre cei mai proeminenţi intelectuali români ai perioadei interbelice - că s-a bătut de partea "rea". În istorie, multe contribuie la determinarea cursului evenimentelor, iar voinţa şi acţiunea intelectualităţii reprezintă numai unul din elementele ce influenţează fenomenele istorice. Nu este, însă, mai puţin adevărat, că intelectualitatea poate avea o influenţă decisivă, şi de aceea responsabilitatea ce apasă pe umerii intelectualilor este covîrşitoare. Tocmai această responsabilitate este să fie asumată, şi încă fără speranţa că vom figura prea curînd pe viitoarea bancnotă de o sută de lei.

Aprilie 1993

"Agora", vol. VI, nr. 2/1993

Dan OPRESCU

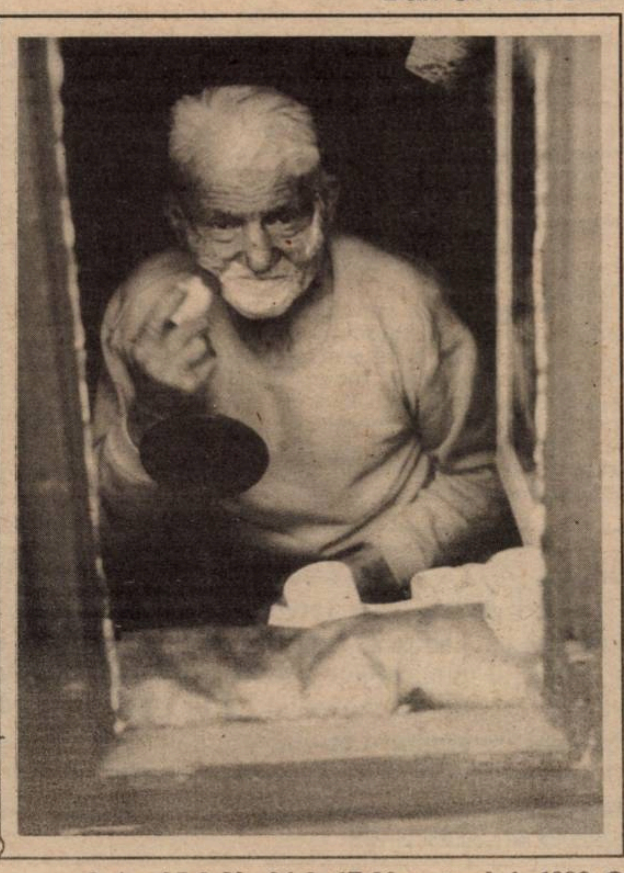

© C. Rumbut

Artificii

Pornind de la Polonia şi Ungaria

Polonia şi Ungaria au anunţat că vor lansa, fiecare, cîte un satelit de comunicaţii. Altfel spus, cele două ţări, cu civilizaţiile lor marcate de unificatoarea civilizaţie comunistă, intră acum în spaţiul paraterestru, intră, cum s-ar spune, în rîndul lumii.

Imaginile de televiziune proiectate în spaţiul/timpul paraterestru se înmulţesc. Schimbările posibile, şi ele. Se face auzit un nou tip de conversaţie planetară.

Greu de spus dacă acest tip nou de conversaţie - bazat pe emisiunea/recepţia şi schimbul de imagini - poate fi coherent în absenţa cenzurii şi direcţionării ideologice impuse de războiul rece. Greu de spus dacă, dincolo de imaginile culese din "realitate" (imagini bidimensionalizate, codificate şi ejectate spre sateliţi, captate şi retransmise de aceştia spre sol, decodificate şi rebidimensionatizate apoi) se află mesaje articulate, cu adrese bine definite*.

Apoi, greu de spus dacă aşa numitele "reality shows" sau, pe un alt prag de evoluţie, aşa numita televiziune interactivă ** reprezintă un suport real pentru o conversaţie informaţională reală.

Greu de negat că, în curînd, imaginile de sinteză şi inteligenţele artificiale*** vor putea interveni eficace în dezinformarea publicului. O reală dezinformare. O dezinformare perfect... realistă. O dezinformare totală****.

Nu mai e vorba de organizarea dominată de trufaşelegantele elite, de strălucitor-somptuoasele aristrocraţii dinastice sau de cele, în general mai austere, republicane (întemeietoare de naţionale regate/republici şi de transnaţionale sau paranaţionale imperii/uniuni-de-republici), ci de una prin excelenţă populară. De una mult mai eficace. În stare să atingă, să excite şi să tranchilizeze, după voie, să unifice, prin dinamizare (auto?) controlată, mase largi, din ce în ce mai largi...

Fractură istorică? Una evidentă? Trebuie - pentru a vedea dacă această fractură evidentă nu e cumva doar aparentă - să recurgem la comparaţii forţate? Poate. În orice caz, nu se poate nega că sîntem condamnaţi să sperăm că între trecut şi viitor există legături intime, fie ele extrem de discrete/secrete, fie ele de altă natură - chiar! - decît incompatibilitatea acestui trecut cu acest viitor. Sîntem condamnaţi să comparăm valorile "istoric achiziţionate" (în cazul nostru,cele ale civilizaţiei dominate de elitele din republicile/regate şi uniunile de republici/imperii) cu acelea ale viitorului (în cazul nostru, cele care transformă societatea actuală într-un fel de falanster planetar aflat în plină cristalizare), să desemnăm repere valabile precum în cer aşa şi pe pămînt.

Deci, pornind de la Polonia şi Ungaria...

Alexandru PAPILIAN

---

* E de analizat şi de reanalizat, să zicem ,felul în care a decurs "conversaţia" în timpul aşa numitei revoluţii decembriste din România, cînd articularea mesajului a dus la ideea că nu a avut loc - atunci - nici o revoluţie, şi cînd adresa - căci a existat una! - a fost atît de neclar scrisă încît toată lumea a primit mesajul şi cele ce i-au urmat - dezminţirile, justificările, încercările de găsire a unui instrument de adeverire a informaţiei etc., fără ca acest lucru să clarifice situaţia...

** Telespectatorul (mai ales copiii, dar şi adulţi atraşi de eventualele premii consistente oferite de firmele care îşi fac publicitate) poate răspunde în direct la întrebările puse de realizatori, sau - şi mai şi! - poate propune o continuare a serialului preferat (realizatorii, aflaţi în faţa pupitrelor pe care apar informaţiile primite de la telespectatori, făcînd sinteza informaţiilor recepţionate şi scriind repede scenariul robot, capabil să mulţumească - şi să tranchilizeze astfel, prin mulţumire - cea mai mare parte a telespectatorilor).

*** Imagini şi inteligenţe capabile să modifice din mers chiar şi reportajele televizate, chiar şi "istoriile adevărate"...

**** Preşedintele american – de pildă – s-ar putea exprima în acelaşi moment pe mai multe canale de televiziune, în mod total contradictoriu (uneori cuvintele sale pot fi programate, interactiv, de telespectatori...); preşedintele american sau cel francez, sau primul ministru britanic sau cancelarul german, sau...; şi şeful unui important institut de cercetări microbiologice şi genetice; sau responsabilul unui program de cercetări atomice; sau spaţiale; sau ecologice...

Efectul de ecou

Începe şcoala şi în limba romani

După Decembrie 1989, la iniţiativa "Serviciului Învăţămînt pentru minorităţile naţionale" din Ministerul Învăţămîntului, s-a extins învăţămîntul pentru minorităţile naţionale şi în cazul unor etnii pentru care nu exista precedent, între care şi pentru etnia romă. S-a înfiinţat, astfel, în trei şcoli normale din ţară, cîte o clasă de învăţători romi, s-a procedat la redactarea programei de limba şi literatura romani, la desemnarea autorîlor pentru conceperea şi redactarea manualelor de limbă şi literatură romani şi, de asemenea, la numirea metodistului pentru limba romani, în persoana domnului profesor Gheorghe Sarău.

Ministerul Învăţămîntului a lărgit, prin reglementările sale în vigoare, posibilităţile studiului organizat al limbii romani şi într-o altă manieră, anume, prin studierea acestei limbi în condiţiile în care părinţii şi elevii romi din zone cu populaţie preponderent romă solicită studierea de către elevii romi a limbii romani, ca limbă maternă, la clasele a V-a - a XIII-a, în cadrul unor ore cu regim opţional-obligatoriu.

Ca material didactic au fost folosite, pînă în prezent, lucrările elaborate de lingvistul occitan Marcel Courthiade (Culegere de texte în limba romani, Karjaa (Finlanda) - Bucureşti, 1991), de abatele francez André Barthélémy (3anes rromanes?, Paris, 1982) şi de Gheroghe Sarău (Schiţa gramaticală anexată Micului dicţionar rom-român, Bucureşti, Kriterion, 1992) ş.a.

Dincolo de aceste experimente de început, predarea limbii romani în şcoli îmbracă multiple aspecte. După cum se ştie, limba romani (cu excepţia lucrărilor în care au fost consemnate fapte de limbă din perspectivă ştiinţifică şi a creaţiei literare aparţinînd puţinilor poeţi şi scriitori romi) nu a cunoscut o circulaţie scrisă intensă.

Abia în aprilie 1990, cu prilejul celui de-al IV-lea Congres Mondial al Romilor, ţinut la Varşovia, Comisa Lingvistică a Uniunii Rome, însărcinată cu normarea şi standardizarea limbii romani, a adoptat o decizie prin care se oficializează alfabetul internaţional unic al acestei limbi. Aproape toate soluţiile grafice elaborate de lingvistul Marcel Courthiade (Franţa) în decurs de 16 ani, propuse Comisiei, au fost adoptate, cu acest prilej, de lingvîştii semnatari, romi şi ga3de (neromi) din întreaga lume.

Care ar fi perspectivele studierii limbii romani în şcoli?

Dacă nu neglijăm unele aspecte (mai cu seamă sociologice), trebuie să observăm că puţini copii romi reuşesc să frecventeze şcoala cu regularitate sau să absolve cu rezultate bune şi foarte bune cel puţin studiile gimnaziale. Din start deci iniţierea unor ore de limbă şi literatură romani (pe lîngă disciplinele parcurse în mod normal în clasele cu elevi români) - care au menirea, pe de o parte, de a cointeresa elevii romi în frecventarea şcolii şi, pe de altă parte, de a-i ajuta în dobîndirea cunoştinţelor transmise în procesul de învăţămînt derulat în limba română, (prin abordări contrastive, mai ales la clasele mici, cînd bagajul de cunoştinţe de limbă română al elevîlor romi, care cunosc mai bine limba maternă decît limba română în care se desfăşoară studiul, este mai redus) - se va bucura de o slabă receptivitate.

Dificultăţile sînt însoţite atît de puţinătatea învăţătorilor şi profesorilor din rîndul romilor care cunosc limba romani (sub aspectul ei literar sau măcar dialectal!) cît şi de lipsa de hotărîre din partea romilor talentaţi de a scrie, de a publica şi de a se exprima în limba lor maternă (în presă, beletristică, radio, TV etc.).

În acest context, cei aproximativ 40 de elevi romi, care vor absolvi peste doi ani Şcoala Normală şi vor deveni învăţători, vor trebui ca, în şcolile în care vor preda, să iniţieze ore de limba, literatura şi civilizaţia romilor cu elevii romi din clasele lor şi din celelalte clase din şcoală unde învaţă şi elevi romi.

De asemenea, în condiţiile în care comunitatea romilor doreşte realmente studierea limbii materne în şcoli, pot fi organizate cicluri de cursuri pentru iniţierea sau perfecţionarea cunoştinţelor de limba, literatura şi civilizaţia romilor, la care să ia parte învăţători, educatoare, profesori sau alţi intelectuali romi, care doresc să predea ore de limba şi literatura romani elevilor romi din şcoli.

Numai după ce vor fi soluţionate aceste două mari condiţii de bază (asigurarea cadrelor didactice corespunzătoare şi trecerea la scrierea treptată în limba romani, fie chiar la nivel dialectal, dar cu un alfabet unitar!) se poate spera la experimentarea învăţămîntului numai în limba romani în rîndul romilor. Ignorînd aceste două mari deziderate nu facem altceva decît să ne amăgim inutil şi unii şi alţii. Căci sprijinirea învăţămîntului în rîndul romilor reprezintă o activitate onorantă pentru români şi utilă pentru romi. Cine nu înţelege aceasta împroaşcă degeaba cu noroi în romi şi în noi, cei cîţiva români care am elaborat primele instrumente de lucru destinate studiului limbii romani sau conştientizării, din perspectivă sociologică, a pericolului pe care îl poate genera ignorarea unor realităţi.

Şansa dobîndirii caracterului de limbă literară al limbii romani constă în unitatea prin diversitate a subdialectelor şi dialectelor sale, într-un efort minim de acceptare, preluare şi însuşire de către vorbitorii unui subdialect a unor elemente lexicale din alte subdialecte şi dialecte rome şi, în nici un caz, în negarea sau subaprecierea comorilor lexicale ale unui subdialect sau altul. Aceasta presupune un efort continuu, iar un mare rol îl au, le place sau nu, înşişi romii, apoi şcoala, radioul, TV, presa.

prof. Gheorghe SARĂU

Tranziţia în învăţămîntul tehnic superior

Studenţii care intră în aceşti ani în învăţămîntul tehnic superior sunt inginerii celui de-al treilea mileniu. O generaţie de ingineri se pregăteşte pentru 35-40 de ani şi deci studenţii de azi vor fi specialiştii în industrie pe o perioadă de pînă în anii 2030-40. De aceea orice modificare în sistemul actual de pregătire tehnică trebuie bine gîndită tocmai în perspectiva aceasta. Un exemplu interesant pentru noi este cel al Franţei, care prin guvernele sale socialiste de după 1980 a putut dirija cererea de absolvenţi a pieţei susţinînd învăţămîntul economic în dauna celui ştiinţific şi tehnic, iar astăzi prin vocea unui guvern de dreapta constată o lipsă acută de ingineri şi cadre tehnice.

Orice lacună în pregătirea tehnică superioară poate însemna pentru noi o alunecare, pe o lungă perioadă, în lumea a treia, pentru că tehnologia viitorului se pregăteşte acum! Şcoala tehnică superioară din România a reuşit cu mari dificultăţi să facă faţă unor tendinţe dirijiste pînă în 1989 inclusiv, inapetenţei pentru informatică şi informatizare manifestată de conducerea superioară din acei ani. A reuşit să ţină pasul cu cercetările tehnologice occidentale, desigur mai mult din punct de vedere teoretic. Dar în ultimii ani am primit calculatoare, reţele, ne-am racordat la sisteme internaţionale de informaţii, de comunicaţii ştiinţifice. Tinerii noştri, savanţii de mâine, dar şi profesorii lor, au început sau mai exact au reînceput să participe la schimburile internaţionale.

Barierele dintre este şi vest încep să fie înlăturate, războiul rece, cortina de fier, fiind deja amintiri. Desigur timid ca orice început, tehnologia modernă îşi face loc în România. Anii care urmează vor fi fierbinţi din punct de vedere al modificărilor de tehnologii şi noi, românii, mai avem o şansă! Nu cred că vom putea să ne aliniem vestului cu precădere în domeniul dreptului, ştiinţelor economice sau istorice, chiar în domeniul literaturii. Nu vom intra în Europa doar în paşi de dans sau recitând versuri. Toate acestea le facem foarte bine, desigur, dar semnificaţia lor este locală, restrânsă la graniţele României. Succesele în fizică, chimie, biologie, matematică, începând cu liceele şi continuând cu facultăţile de profil şi cele tehnice, sunt cele fără frontieră şi cu consecinţe materiale dezirabile în imediat.

Este adevărat că în momentele de criză economică, învăţământul este alături de sănătate şi asistenţă socială, printre obiectivele de obicei sacrificate, iar la subdezvoltaţi deja înmormântate.

Având deja un buget mic, economiile pe seama învăţământului sunt şi aşa derizorii. Se produc într-adevăr şomeri? Vizitaţi în aceste zile decanatele facultăţilor de Automatică şi Calculatoare, Electronică şi Telecomunicaţii, Aeronave, Transporturi etc din UPB. Veţi fi uimiţi de numărul mare de solicitări de absolvenţi din partea agenţilor economici. Acelaşi lucru la facultăţile de Fizică, de Chimie şi de Matematică de la Universitate. Vizitaţi chiar Institutul de Construcţii! Introducerea printre cursurile facultăţilor a unor discipline privind marketingul şi managementul întregesc profilul unui specialist armonios pregătit şi de mare eficacitate.

În perspectiva viitoarei integrări europene, instruirea tehnică şi cea ştiinţifică (matematică, fizică, limbaje, chimie, biologie) înseamnă o şansă în plus pentru tineretul din România în noua lume care se plămădeşte, în casa europeană. În această ordine de idei mai există un pericol care ameninţă învăţământul românesc, acea "aerisire" a învăţământului liceal care combinată cu unele restructurări preconizate în învăţământul superior, poate duce înapoi cu doi ani nivelul actual de instruire al specialiştilor români, situându-l (în sfârşit?!) sub cel occidental.

Şi un ultim aspect. Un tineret asvârlit în viaţă la 18 ani, este cu adevărat consacrat şomajului, nu are nici o perspectivă fiind neinstruit. Acest tineret este mediul ideal pentru proliferarea violenţei, a drogurilor şi perversiunilor. Nu cred că statul român îşi poate lua această răspundere chiar în timpuri de tranziţie.

Conf. dr. Radu URSIANU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei l;a tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU

REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)

CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul I ● Nr. 36 ● 17-23 septembrie 1993 ●

Anul I
nr. 37
24. 09 - 1. 10 1993
16 pagini 75 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

RITURI ŞI RITUALURI – publice, politice ... şi fotografice

◆ Prof. dr. ZOE PETRE în dialog cu prof. conf. MIHAI COMAN (pag. 6 - 7)

◆ Articole şi opinii: Irina NICOLAU, Cezar TABARCEA, Zoltan ROSTAS

◆ Ce spun trecătorii în Piaţa Romană şi ce spun parlamentarii (pag. 8 - 9)

◆ Johny RĂDUCANU – povesteşte, în redacţie, PROBA ACULUI NR. 10 (pag. 10)

◆ Surpriza numărului: O scrisoare de la o elevă (pag. 2)

© M. Oroveanu

Timpul nu-i nimic dacă nu-l cugeţi; şi nu văd cum l-am cugeta dacă zilele n-ar fi numărate de către obşte, dacă lunile şi anotimpurile n-ar fi măsurate cu grijă, dacă nu s-ar rîndui sărbători obşteşti, care să amintească unde şi în ce fel se află cu adevărat soarele. Ce s-ar alege de amintirile noastre dacă n-ar mai fi datele din calendar?

ALAIN –
Anotimpurile gîndirii, Două puteri, în Studii şi eseuri, Ed. Minerva, 1973

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Aduse cu poșta:

Redacției săptămînalului de tranziție DILEMA

Înainte de a începe să fac aprecieri asupra felului în care este scris ziarul și asupra problemelor (?) pe care le dezbate, consider că e necesar să mă prezint.

Mă numesc Ina Ghe. și sînt elevă în clasa a XI-a, în București, secția real, profilul fizică-chimie.

Aș vrea să atrag atenția prin această scrisoare că ocupîndu-vă de problemele învățămîntului universitar și de viitoarea lege a învățămîntului ați uitat aproape complet de liceu și de clasele I-VIII. În afară de cîteva rînduri sub titlul "Depinde de norocul fiecăruia", despre această parte a învățămîntului românesc și despre problemele ei nu s-a spus nimic. Poate ați scris într-un număr trecut sau poate va apărea într-un număr viitor, dar nu cred.

Să vă spun de ce. Pentru că cei care alcătuiesc redacția ziarului nu prea au de a face cu învățămîntul liceal, nu are rost să vorbesc de clase mai mici. Este părerea mea.

E adevărat ce ați scris că pe toată lumea, sau aproape pe toată lumea, dezamăgește tineretul de azi. La asta eu pot răspunde cu două întrebări, puse în ordinea simplității:

1) Cînd nu a dezamăgit tineretul generațiile de dinainte? Cred că întotdeauna. Tot timpul va fi un conflict între generații și e normal să fie așa, altfel lucrurile nu ar mai evolua. Evoluția se poate face în două sensuri.

2) De ce dezamăgește tineretul de azi?

Din cauza generațiilor mai în vîrstă. (Exprimarea e îngrozitoare, dar să merg mai departe).

Tineretul provine din copii care au trecut prin grădiniță, pe la o învățătoare, profesori în clasele V-VIII, profesori de liceu și apoi pe la facultate sau la școala profesională sau direct la muncă.

Să le luăm pe rînd.

● **Grădinița.** Nu-mi amintesc cum a fost, dar știu că singurul sentiment pe care mi-l inspira educatoarea mea era frica. Nu mai țin minte de ce și îmi amintesc doar o singură pedeapsă, ușoară de altfel.

● **Clasele I-IV.** Am avut o învățătoare foarte bună. La noi în clasă nu era pe atunci mafia premiilor. Dar știam că în cîteva din clasele paralele premiile "se cumpărau". Era mare bătaie pe ele. Începînd de atunci știam cine putea fi cumpărat și cine nu, cine erau cei care aveau posibilități și cine nu. Eu am făcut școala primară și clasele V-VI și jumătate dintr-a VII-a la școala din Centrul Civic (fostul).

Bunicii mei stăteau acolo și Revoluția a venit exact la timp pentru că în '90 urmau să fie demolați și ei ca toți ceilalți și să fie mutați la bloc. Colegii mei erau în majoritate "de la blocuri". Asta spune destul. Totuși mulți dintre ei îmi sînt buni prieteni și acum.

● **Clasele V-VIII.** Începînd cu clasa a V-a am văzut eu cum stă treaba de fapt. Acum aveam profesori la toate materiile și numai 3 sau 4 au fost de calitate. Am avut noroc fantastic de o profă bună la matematică pentru care mulțumesc și acum lui Dumnezeu. Cu ea am făcut toți anii, pînă cînd m-am mutat, și mai apoi meditații pentru liceu.

Majoritatea profesorilor de acolo aveau pretenții absurde. Mulți voiau cîte ceva în schimbul notelor. La capitolul ăsta nu pot să nu mi-o amintesc pe profa de istorie. Eram printre cei mai buni elevi din școală și eram recunoscută ca atare de toată lumea. Poate de aceea auzeam mai multe lucruri, știam și puteam să înțeleg mai bine. Cu toate că știam cum trebuie să procedez și cu cei ca profa de istorie, nu am dat niciodată nimic, afară de flori și mărțișoare. Mamei nu-i plăceau și nu-i plac mărțișoarele mari și nici nu avea obiceiul să-mi pună săpunuri sau alte chestii în pachet. Cîte un Coșar sau o Potcoavcă și un fir de frezie.

Fac o paranteză: de cînd cu Revoluția cumpărăm săpun pentru spălat. Pînă atunci păstram toată untura și o păstrăm și acum și bunica făcea săpun cu care ne spălam pe mîini, corp și cap. Nu aveam oricum ce să dăm la alții.

În trimestrul al doilea al clasei a VII-a, mai exact pe 1 Martie '90, m-am mutat la altă școală. Acum stăm cu mama (eu și frate-meu) la bloc, departe de bunici. Noua școală e lîngă, de fapt peste drum, de Complexul Comercial "Piața Sudului", cunoscut sub numele de Big Berceni. Noi stăm pe Olteniței.

Cînd am ajuns la această școală mi-am dat seama că tot ce se făcea la prima școală și despre care știam eu, era nimic pe lîngă tot ce se făcea aici. Și eu fiind nouă, nu aflam decît firimituri. Nu mi-am făcut decît o prietenă. Pe restul nu i-am putut suporta.

Afară de profa de chimie de aici, căreia îi voi purta veșnică recunoștință pentru că a reușit să scoată din capul meu toate tîmpeniile pe care mi le îndesase cea de la prima școală (după ce m-a lăsat un trimestru aproape corijentă - media 4,50), toți profesorii meu erau nulități.

În special la istorie și la română. Ca și la prima școală.

Este ciudat pentru un om să vorbească așa, dar singurele materii pe care nu le cunosc aproape deloc sînt istoria și româna. Sînt un zero total și ar trebui să fiu repetentă. Dar n-o să fiu. Cinciul în liceu (la astea), e de bază, deși am medii mari, inclusiv la istorie și română.

Copiii cunoscuți ca buni luau note bune în virtutea inerției. Cei cu pile luau de asemenea note bune. Dădeam teză și o tipă cerea voie la WC și se întorcea cu subiectul de teză rezolvat pe o foaie și profa nu observa. Nici nu se uita, evident. Elevii "buni" puteau să copieze pentru că profesorii aveau încredere în ei ș.a.m.d.

O fază interesantă a fost cînd într-a VIII-a s-a dat un test cu subiect unic pe municipiu sau țară ca să vadă cam care ar fi nivelul de pregătire. Notele se acordau cu sutimi. Eu la română aveam vreo 2-3 de patru pentru că nu-mi făceam comentariile și restul notelor sub 8. Am luat cea mai mare notă la mine în clasă, și una din cele mai bune în școală: 9,45. Următoarea notă la mine în clasă a fost 9,08 și a luat-o o fată care avea între 7 și 9 (notele). Toți elevii buni și cei cu pile au luat 8,50 (una) și restul mai mici. La matematică situația a fost mult mai strînsă.

Acum am învățat că profesorii nu merită nici cel mai mic respect ca persoană, ca om. Vorbesc despre marea majoritate și nu despre 2-3 cazuri izolate de profesori buni. Aproape nici un profesor nu e pedagog. Nici unul nu știe cum să se poarte cu elevii. Încă o dată, vorbesc de marea majoritate.

Acestea sînt primele exemple pe care le vede un copil și mai apoi un tînăr.

Părerea mea acum este că mai toți oamenii au un preț. Dacă-l afli, îi poți cumpăra și poți face ce vrei cu ei.

Am fost la multe olimpiade. Începînd dintr-a IV-a (vîrsta minimă) și pînă acum, în fiecare an.

"Mafia" care se manifestă în acest domeniu e mult mai puternică și mai bine organizată decît și-ar imagina cineva. Fiind pregătită la acest nivel pot să apreciez pregătirea profesorilor, manualele, felul în care inspectoratele "sprijină" elevii în munca lor.

Se pot trage foarte repede cîteva concluzii:

1) Nivelul olimpiadelor este mult superior claselor. Un copil de 10, care cunoaște numai manualul, ar putea lua 5.

2) La olimpiadele pe țară se duc cei foarte buni sau cei cu pile.

3) La olimpiadele pe țară subiectele sînt făcute de profesori din Universitate și nu prea au legătură cu programa. Sînt mult prea complicate pentru nivelul de pregătire al elevilor.

4) Profesorii care fac subiecte (și cei din liceu și cei din Universitate) dau uneori soluții fanteziste și alteori vin nepregătiți la unele capitole sau chiar nu știu nimic.

Se pot spune multe în continuare, dar astea sînt lucrurile mai importante.

Vedeți dumneavoastră, tinerii sînt confruntați zi de zi cu incompetența, corupția și chiar prostia profesorilor lor și mai ales cu o lipsă de înțelegere aproape totală. Acesta e tabloul de zi cu zi pe care ei îl văd și sub influența căruia s-au format. Pentru ei nu primează calitatea ci dacă ai sau n-ai bani. Pentru ei orice se poate cumpăra pentru că așa sînt învățați. Nu contează dacă ești prost, incompetent, rău pedagog etc., poți să iei un salariu. Vrea cineva mai mult?

Consider că la școală **am învățat să mint, să fur, să înșel.** Am avut **noroc** de mama și de bunici.

Poate sînt dure aceste cuvinte, dar nimic nu e prea dur pentru ce se întîmplă azi în învățămîntul românesc.

Consider că nici un "om mare" (afară de mama și bunici) nu are dreptul să spună ceva despre mine sau despre ceilalți atît timp cît în 12 ani de școală și 3 ani de grădiniță nu vezi și nu auzi decît lucrurile pe care vi le-am povestit.

Am spus numai chestiuni generale. Nu interesează cine era profesorul din Universitate care știa mai puțină materie decît elevii dintr-a zecea ș.a.m.d.

Numele nu-și au rostul aici.

Tot ce am scris e autentic și poate fi probat. Nu cred că mi se va răspunde în paginile revistei, nu mă consider așa de importantă, dar ar trebui să li se atragă atenția "oamenilor mari" că nu au făcut nimic pentru ca noi să creștem "așa cum se cuvine". Să vă cer să-mi răspundeți printr-o scrisoare e iarăși prea mult, totuși aș fi curioasă să vă cunosc părerea.

Cu respect, Ina Ghe.

P.S. Revista e foarte bună și îmi face o mare bucurie să o citesc.

P.S. Scuzați literele pe care le-am scăpat.

N.R. Singura noastră "intervenție" sînt virgulele. În cele șase pagini de manuscris ele lipseau cu desăvîrșire.

Istoria transmisă în direct

Motto: "Dacă un copac cade la TV, înseamnă că el a căzut realmente." (DE LA SILEX LA SILICIU- Istoria mijloacelor de comunicare în masă; sub îngrijirea lui Giovanni Giovannini, Editura Tehnică, București, 1989)

"Și noi am stat acasă în noaptea de Înviere. Era ploaie, era frig, un' să te mai duci? Noi și ai noștri ne-am uitat la televizor, la slujba de la Mitropolie. Au venit și Dobreștii. Cozonac, ouă, un vin bun".

De cîte ori am întîlnit această fărîmă de conversație, acest abțibild subțire aplicat pe obrazul Orașului, încît am avut senzația că Orașul însuși e un om ușor obosit povestind un ritual?

Acum am reîntîlnit-o într-o carte care nu a mai permis folclorului cotidian să plutească prin metrou și prin birou, ci l-a așternut pe o hartă precisă a unui dans planetar care, din cînd în cînd, ne cuprinde pe toți. Așa povestesc Daniel Dayan și Elihu Katz în **"MEDIA EVENTS - The Live Broadcasting of History"**, un studiu apărut anul trecut la Harvard University Press. "Media Events" este un concept care nu vrea să fie tradus. Prin definiție, el vorbește toate limbile pămîntului, acolo unde se naște un nou gen narativ: istoria transmisă în direct. Singurul traducător cu atestat este o făptură în jurul căreia ne strîngem tăcuți și într-o rînduială binecunoscută: televizorul. "Noi și ai noștri ne-am uitat la televizor, la slujba de la Mitropolie." Media Events îți apare în multe chipuri; de cîte ori îl întîlnești în Pădure, să știi că este el. Cînd nu se numește Noaptea de Înviere, poți să-l chemi: Jocuri Olimpice, Vizită Oficială, Revoluție Transmisă în Direct.

Aceste mari sărbători ale lumii care poposesc în casele noastre au răscolit ordinea prudentă a cochiliei: camera de zi se transformă pe rînd în stadion, biserică, templu, tribună electorală. Făptura voluminoasă a Orașului învață să descifreze un sens surprinzător, insidios, al spațiului locuit. "Noi și ai noștri ne-am uitat la televizor, la slujba de la Mitropolie." Media Events este un spiriduș care topește, din cînd în cînd, frontierele dintre stradă și casă. În etnografia acestei sărbători - afirmă autorii cărții - este esențială transformarea casei într-un spațiu public.

Transmisiunea în direct dăruiește iluzia participării directe la ceremonie, iar declinul participării reale este o consecință a acestei fantasme: "am fost acolo" este înlocuit cu "am văzut la TV".

Familia, prietenii se reîntîlnesc într-un spațiu sacru: sufrageria; micile dușmănii, marile polițe, rivalitățile clanului, schimbul amabil de rețete, pedeapsa pentru tema nefăcută - toate sunt îndesate rapid în debara, alături de gheata cu pielea scorojită și rîșnița veche de cafea. Făptura orașului deschide ușa, lăsînd cu bucurie înăuntru mirosul de oameni străini. Media Events nu este un fenomen al oamenilor singuri. "Au venit și Dobreștii. Cozonac, ouă, un vin bun". Spectacolul aselenizării este o sărbătoare pe care oamenii o retrăiesc nostalgic. Media Events este un spiriduș care desenează alte granițe sociale: ne conduce ușor spre o horă copleșitoare, iar omul pe care îl ținem de mînă, în acest dans se poate afla, de fapt, peste ocean.

Media Events este un concept care nu vrea să fie tradus. El stă cuminte într-o carte, iar uneori îi întîlnim iluzia într-o fărîmă de conversație, un abțibild subțire aplicat pe obrazul Orașului.

Alina CARANFIL

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

● **Cum vă place fără cenzură? (nr. 38)**

● **Plictiseala (nr. 39)**

Abonamentele la *Dilema* se pot contracta la toate oficiile poștale.
Dilema se află la poziția nr. 2106 din catalogul publicațiilor.
Pentru orice nereguli vă rugăm să vă adresați la redacție
tel. 633.11.62. la domnul Marian Burtea.

România şi românii în august 1968 (V)

Anti-sovietismul lui N.Ceauşescu, probabil real, nu a fost totuşi dus pînă la o ruptură de Moscova; dar nu de teama represaliilor posibile şi nici, este de presupus, pentru că divergenţele ar fi fost doar o înscenare, camuflajul unei diversiuni.

Regimul lui N.Ceauşescu avea în egală măsură nevoie de vasalitate şi distanţare faţă de centrul lumii comuniste; cele două relaţii se completau, nu se excludeau. Pentru descrierea şi înţelegerea raporturilor dintre Moscova şi Bucureşti în ultimii ani ai lui Gheorghiu-Dej şi pe toată durata regimului lui N. Ceauşescu ar fi, poate, mai utilă întrebuinţarea unui termen bisericesc: autocefalie.

Apartanenţa României la blocul comunist sovietic, niciodată pusă în discuţie, asigura lui N. Ceauşescu şi regimului său un argument perfect pentru menţinerea societăţii româneşti sub un strict control politico-poliţienesc, ameninţarea cu "pericolul sovietic" fiind curent folosită pentru a se justifica îngrădirea libertăţilor şi refuzul oricărei reforme de fond. Chiar şi cultul personalităţii lui N. Ceauşescu (inaugurat, în realitate, după tipicul comunist, îndată după venirea lui la putere, în 1965) a început să fie discret prezentat şi explicat, după august '68, ca fiind o soluţie determinată exclusiv de presiunile sovietice. Un răspuns simbolic, o mitologizare tactică, de circumstanţă, o formă de rezistenţă anti-sovietică, nicidecum o idolatrizare grotescă: în acest chip era înfăţişat, neoficial, desigur, dar cu atît mai convingător, la sfîrşitul anilor '60, cultul personalităţii lui N. Ceauşescu.

Nu este însă cîtuşi de puţin improbabil ca N. Ceauşescu şi echipa lui să fi avut sentimentul şi convingerea că sînt, într-adevăr, "eroi", "aleşi", predestinaţi să îndeplinească o înaltă misiune istorică; deşi rudimentar, grosolan şi ridicol, mesianismul "Conducătorului" şi al celor din jurul său nu poate fi totuşi ignorat într-o analiză realistă a lumii româneşti de pînă în decembrie 1989. Nu există, pînă în momentul de faţă, alte indicii despre acest mesianism de jalnică operetă, asumat însă integral, decît unele descrieri de situaţii şi atmosferă din romanele lui Dumitru Popescu şi comportamentul lui N. Ceauşescu însuşi la "procesul" ce i-a precedat execuţia.

Preluat şi amplificat de mecanismele propagandei de partid, mesianismul lui N. Ceauşescu şi al echipei lui a impregnat conştiinţa colectivă, a creat tipare de mentalitate şi de conduită a căror funcţionare este şi astăzi vizibilă. Tema "poporului ales", tema "complotului universal împotriva României", de exemplu, provin din recuzita ceauşistă; au fost doar şterse de praful terminologiei de partid.

Nici profilul intelectual şi nici nivelul cultural al regimului lui N. Ceauşescu nu au făcut obiectul vreunei cercetări imparţiale; cultul şi tehnica simulacrului, proliferarea kitsch-ului, substituirea valorilor prin pseudo-valori, barbarizarea lentă, nespectaculoasă, "suportabilă" a societăţii, nu sînt fără legătură cu mediocritatea ofensivă a echipei lui N. Ceauşescu. În cartea sa de memorii despre vizita generalului de Gaulle în România, Sanda Stolojan remarcă "înfăţişarea interlopă a deţinătorilor puterii" de la Bucureşti, ca şi "contrastul dintre raporturile de autoritate dintr-o parte şi cealaltă", franceză şi română. "În anturajul Generalului, în ciuda obligaţiilor inerente situaţiei, se respira liber, respectarea disciplinei neîmpiedicînd comportamentul natural al oamenilor. În schimb, în anturajul conducătorilor români, domnea o atmosferă de constrîngere, ceva sinistru şi apăsător, care trăda natura poliţistă a autorităţii lor" (Sanda Stolojan, **Avec de Gaulle en Roumanie**, L'Herne, Paris, 1991).

***

Mulţi intelectuali români deplîng astăzi "absenţa culturii politice" în societatea românească; descoperind, ei înşişi, după decembrie 1989, teritoriile politicii şi ale politicului, de care pînă atunci se dezinteresaseră în mod activ (cu excepţiile cunoscute), ei fac eroarea de a confunda inexistenţa unor conduite şi reprezentări politice de o anumită factură cu lipsa culturii politice în general. În realitate, nu "absenţa culturii politice" în societatea românească ar trebui deplînsă, ci prezenţa încă puternică şi foarte activă a culturii politice zămislite de naţional-comunismul lui N. Ceauşescu şi al regimului său.

Mircea IORGULESCU

Jurnal de vacanţă

Există un "amplasament de clasă" al opţiunilor politice: "stînga" are predilecţie pentru **muncitorime**, în vreme ce "dreapta" pune în vedetă **ţăranul**. Stînga e, prin urmare, fundamental **modernă** (faţă de **tradiţionala** dreaptă) şi coextensivă ideii de progres (faţă de scepticismul conservator, dacă nu chiar regresiv, al dreptei). În orice caz, dreapta are simţul arhaicului, intuiţia primordialului, în aceeaşi măsură în care stînga are intuiţia **timpului**, alegînd să trăiască sub **urgenţele** lui.

Trebuie să reflectăm, fără prejudecăţi, asupra faptului că, pînă la "revoluţia industrială", umanitatea a fost de dreapta, cu mici puseuri de preistorie a stîngii. Lumea ierarhică, monarhia, biserica şi agricultura sînt chipuri ale dreptei. Chipurile stîngii vor fi, în replică, egalitarismul, republica, raţionalismul ateu (sau credinţa "luminată") şi industria. Hotarul dintre cele două "ordini" mundane e **revoluţia**, o instituţie inventată de stînga pentru a se impune **fără negociere**, fără memorie, în afara rînduielilor convenite: modelul profan al (I)maculatei Concepţii...

Pro-muncitorească, stînga nu poate evita să fie **anti-ţărănească**. Marx vorbea de "idioţenia vieţii rurale", Plehanov despre "lucrătorii bărboşi, cruzi, nemiloşi, pe scurt, dobitoci", iar Lenin deplîngea faptul că ţăranul e "în chip feroce şi meschin individualist". Hrusciov relatează opinia lui Stalin după care "ţăranii sînt un rahat" (citatele sînt culese din Besançon). În acest context, colectivizarea n-a fost un simplu delir organizatoric, o nefericită măsură economico-socială. A fost o strategie politică **radicală**, o ideologie, un episod dur al "luptei de clasă": atacul bazei, simultan cu acela al vîrfului. Duşmanii stîngii (şi, prin urmare, punctele de sprijin ale dreptei) se dovedesc a fi **extremele sociale**: ţărănimea şi elitele. **Între ele**, în clasele de mijloc, e zona aliaţilor stîngii, fermentul gîndirii şi al acţiunii lor.

*
* *

Am numărat astăzi, stînd pe prispa schitului de la Păltiniş, opt tipuri de sunete pe care spaţiul din jur le emite aproape fără încetare: lătrat de cîini, tîrîit de greieri, ciripit de păsări, bîzîit de muşte, mugetul vitelor, tălăngile oilor, cotcodocitul găinilor, glasurile oamenilor. Totul scăldat în cîteva mirosuri fundamentale: brad, fîn, bălegar, lemnul încins al pridvorului. Trei tonuri dominante: albastru (cer), verde (pajişte), brun (trunchiurile copacilor). Efect general de **amploare simplă**, de diversitate "bine temperată".

Toate cele opt sunete pe care le aud au în comun apartenenţa la specia **limbajului**. Toate comunică ceva, exprimă substanţa specifică a unor vietăţi. A sta într-o asemenea ambianţă sonoră e a trăi într-o supraabundenţă a "mesajului", a fi cufundat într-un flux continuu de semnale **organice**. Stai în **fiinţa limbajului**, traversat de limbaj, integrat în masivitatea lui oceanică. Chiar dacă nu poţi descifra toate codurile care îţi parvin, respiri în cîmpul lor, eşti îmbăiat într-o multiplă, nutritivă **semnificaţie**. Totul e "cuvîntare": te soreşte, chiar dacă nu ţi se adresează. Participi la un discurs cosmic neîntrerupt, înoţi în marea frază a lumii.

*
* *

O vorbă formidabilă, rostită, în treacăt, într-un film mediocru: "Numai libertatea poate disciplina nesupunerea sălbatică a omului".

*
* *

Lîngă mormîntul lui Constantin Noica am, o clipă, senzaţia că sîntem **amîndoi** la mormîntul **lui**. Îl percep, cu alte cuvinte, mai curînd "dincoace" decît "dincolo".

Mormîntul are ceva cotidian, o indefinisabilă naturaleţe: e îngrijit şi frecventat, dar fără exces de protocol. De jur împrejur un rînd de flori discutabile, crucea – frumoasă pe o parte, expediată pe cealaltă –, inevitabilele **borcane** cu lumînări şi bucheţele de sezon, pe scurt, un ansamblu **imperfect** dar funcţional. În perfectă coerenţă cu **el**, cu "vila 23", cu menu-ul fix de la "vila 18", cu întregul lui mod de viaţă. E una din lecţiile pe care ne-am dovedit structural incapabili să o preluăm: **a te simţi bine în condiţii aproximative**, a valorifica (vezi şi tratatul de ontologie) precarul. Pînă şi lipsa lui de gust plastic îmi apare, dintr-odată, drept o uriaşă capacitate de **acomodare**: a obţine confortul estetic fără exigenţa ultimă, fără pretenţii...

Pentru un asemenea om, moartea e confirmarea supremă; e **binele** fiinţei diminuate, plenitudinea minimalului, forţa de a respira în vid.

Andrei PLEŞU

© E. Tănăsă

Puncte de vedere

NICHIFOR CRAINIC ŞI EXTREMISMUL DE DREAPTA (IV)

Pare ciudat că un curent doctrinar care a făcut atîta caz despre naţionalism, autohtonie şi tradiţionalism conservator să fi nutrit atîta admiraţie mărturisită pentru modele totalitare din străinătate. Acuzaţiile concentrate aduse adepţilor europenismului pentru că s-ar fi inspirat după modele occidentale, străine firii poporului român, păreau a fi uitate cînd era vorba de apelul la fascismul italian şi hitlerismul german. Într-un caz apelul la modelele europene devenea o gravă acuză, în altul o necesitate a sincronizării. Judecînd lucrurile atent, contradicţia e mai mult decît gravă. Măcar europenizaţii democraţi nu extaziau tradiţionalismul şi autohtonia, socotind că trebuie adoptate modele verificate, care ne racordau, necesar, la circuitul capitalist al continentului. Pe cînd tradiţionalismul conservator al extremei drepte se situa – şi cu cîtă larmă! – pe poziţiile purismului autohtonist. Am citat, în capitolele anterioare, opiniile lui Crainic despre europeism, tradiţionalism şi autohtonie. În planul logicii formale, aceste opinii trebuiau să respingă de plano orice apelaţie la modele străine, de vreme ce se cerea, atît de înverşunat, menţinerea închistată în noi înşine. Vorba lui Ralea, un naţionalism cu forme de împrumut e un nonsens.

De e să stabilim o ierarhie în preferinţele celor două modele ale totalitarismului de extremă dreaptă, Crainic a fost adeptul fascimului italian. Ierarhia în preferinţe nu vrea să spună că hitlerimul nu ar fi fost şi el acceptat şi elogiat. De pildă, antisemitismul funciar, cu accent teologal, practicat de Crainic cu osîrdie, îşi găsea corespondent în satanizarea iudeului aflată la hitlerism şi nu la fascismul mussolinian. Dar dincolo de acest distinquo, deloc neimportant în analiza doctrinei promovată de Nichifor Crainic, rămîne admiraţia, de nimic stăvilită, faţă de regimul lui Mussolini. În februarie 1932 declara: "Fascismul este, fără îndoială, o mare inovaţie a vremii noastre. Dar ceea ce îl deosebeşte de o revoluţie ordinară, ceea ce îi dă fizionomie aparte este îmbinarea de vechi şi nou în structura lui. E deopotrivă de tradiţionalist şi de novator... Fascismul e o inovaţie constructivă altoită pe tradiţie. Şi cum în tradiţie zac forţele morale ale unui popor, fascismul se caracterizează prin fundamentul moral pe care se asază viaţa cea nouă" - (Nichifor Crainic, **Împotriva proxeneţilor, Calendarul** II, nr. 19 din 7 februarie 1932). Doi ani mai tîrziu, scria în ton exaltant în **Gândirea**: "Fascismul e o concepţie politică spirituală şi manifestările sale, dezgrădinate din cercul strîmt al pozitivismului şi eliberată din temniţa înnăbuşitoare a materialismului, se orînduiesc pe măduva de duh a istoriei, cu prelungiri în taina veacurilor trecute şi anticipări asupra veacului ce vine. Din acest punct fascismul e o fascinaţie a energiei creatoare ce se desfăşoară sub raza gîndului etern... Un om poartă acolo, sub fruntea-i vastă cît o cupolă, veacul nostru european: Benito Mussolini. Fascismul, ca formă totalitară de viaţă, e sinteza forţei şi a Spiritului... Statul creat de Mussolini e statul exemplar... În ce priveşte noul tip de viaţă, creat de Roma, noua generaţie din toate ţările Europei e din an în an mai fascinată de el... Roma înfăţişează toate însuşirile pentru ca ideea ei să devină o forţă propulsivă în reînnoirea Europei... Fascismul nu mai e nici capitalism, nici socialism ci o proporţionalizare autoritară a rolului fiecărui factor de producţie, angrenat într-un organism social unde nimic nu se mai petrece la voia întîmplării... Mai mult decît orice altă ţară, România are nevoie de o asemenea transformare morală în adîncul ei sufletesc... Spiritul Romei noi va sugera forma istoriei pe care e destinată s-o creeze România naţionalistă... E destul o fascie de idei în spiritul eroic al noii universalităţi pentru a le împleti în fapte pe care să le dăruiască veacului ce vine" - (Nichifor Crainic, **Roma universală, Gândirea**, XIV, nr.4, 1935). A şi călătorit în Italia, fiind de cîteva ori primit de idolul său, Mussolini. Pe lîngă alte argumente invocate pentru adoptarea, la noi, a mussoliniaismului a fost şi cel al comunităţii latine. Întîia chiar în divergenţă cu legionarismul său, cu vorbele lui Crainic, e "doctrina nordică, splendidă la ea acasă, dar în care românul păcătuieşte profund cînd neagă total virtuţile latinităţii noastre" -(Nichifor Crainic, **Imperialismul latin, Sfarmă Piatră**, II, nr. 25, din 25 martie 1936). A şi adăugat în acest articol: "Toate lucrurile astea eu le-am explicat, ştiinţific şi doctrinar, în cartea mea **Puncte cardinale în haos** (O culegere de articole şi studii n.m.)... Am făcut-o doi ani prin ziarul **Calendarul**, demonstrînd ce e fascismul, cine e Benito Mussolini... O voi face mereu şi de acum încolo". Mai limpede nici că se poate. Şi, ca să închei, să mai citez un elogiu delirant la adresa lui Mussolini din iulie 1938: "Prin munca ordonată de geniul acestui om s-a ridicat poporul său la prestigiul pe care-l are astăzi pe pămînt, prestigiu cîştigat într-un timp atît de scurt încît pare incredibil, mai mult de basm decît de realitate... Există autoritate bazată pe iubire. Aceasta din urmă e autoritatea lui Mussolini asupra poporului său. Ea izbucneşte şi se afirmă din forţele proprii ale personalităţii creatoare, ca focul iscat din bombele exploziei. Mussolini nu terorizează, fiindcă Mussolini nu ucide. Mussolini atrage. E o forţă magnetică în jurul căreia se centrează întreaga viaţă a poporului italian. Tot sistemul lui se întemeiază pe aderenţa fierbinte şi unanimă a poporului... E admiraţia fără margini şi iubire fără fund în jurul acestui om care poate îndeplini orice lucru de epopee cu poporul său" - (Nichifor Crainic, **Mussolini educatorul, Porunca Vremii**, VII, nr. 1121, din 7 iulie 1938). Toate aceste elogii absolute erau rostite de un adept zgomotos al naţionalismului. Şi nu se întreba defel dacă naţionalismul se poate concilia cu admiraţia faţă de un şef de stat care proclama deschis necesitatea revizuirii tratatului de la Versailles şi afişa amiciţia faţă de ţări ostile nouă, Ungaria şi Bulgaria. Cum se poate, într-adevăr, concilia în opinie naţionalismul integral cu proslăvirea unui şef de stat ostil ţării noastre prin încurajarea sfidătoare a revizionismului european? E o întrebare ce i s-a pus adesea lui N. Crainic şi la care a răspuns uneori, continuînd să "reconcilieze" ireconciliabilul, prin disociere de politica revizionistă. Dar era posibilă acceptarea întregului prin disociere de un segment care era, totuşi, o componentă a unui ansamblu coerent?

Nu mai potolite în entuziasm au fost elogiile la adresa nazismului şi a Germaniei naziste, ţară care, şi ea, practica o politică agresiv revizionistă, deci ostilă nouă. Se pare că modelul totalitarist şi antisemit era mai seducător decît însăşi interesele fundamentale ale ţării. După ce la 7 aprilie 1933 vedea în Hitler "salvatorul Europei", la 30 iunie declara: "Toată aşa-zisa nebunie germană de azi nu e decît sănătoasa şi salutara reorganizare fundamentală a societăţii germane pe temeiurile corporatismului pentru a ajunge la acea mare armonie totalitară în care se vor fi acordat toate interesele sociale şi se vor fi contopit toate contrastele luptelor de clasă de pînă ieri. Cînd publicul nostru va şti că naţional-socialismul german e corporatism, atunci va avea cheia înţelesului pentru ultimele şi epocalele evenimente petrecute în Germania" – (Nichifor Crainic, **Hitler şi corporatismul, Calendarul**, II, nr. 406 din 30 iunie 1933). În august al aceluiaşi an 1933 nu ezita să scrie: "Urmăresc atent opera guvernului Hitler în Germania. Profund simpatică nouă prin numeroase afinităţi de simţire şi de concepţie, opera aceasta e admirabilă prin afirmarea ideii de rasă ca axă a dezvoltării unui popor, prin afirmarea ideii creştine ca mijloc de regenerare a lui şi prin afirmarea marei şi noii idei sociale «totalitare» în locul marxismului criminal, sfîşietor de societăţi şi ucigător de oameni. Hitlerismul are, ca şi fascismul, genialul merit, devenit de pe acum istoric, de a fi găsit această nouă concepţie totalitară despre societate pentru a înlocui războiul clasei proletariatului împotriva celorlalte clase. El a dat lovitura de moarte marxismului iudaic, izvorul urii universale a oamenilor împotriva semenilor lor... Concepţia fascistă sau naţionalistă reaşează pe om în demnitatea lui spirituală şi-l reintegrează în rasă, în trecut, în religie, în totalitatea statului tocmai prin legăturile spirituale pe care le-a suprimat bolşevismul" (Nichifor Crainic, **Două concepţii despre om, Calendarul** II, nr. 460 din 31 august 1933). În sfîrşit, iată o opinie care întruneşte, concentrat, elogiul adresat deopotrivă lui Hitler şi Mussolini: "Amîndoi reprezintă o nouă concepţie de guvernămînt, opusă democraţiei, concepţie care, fără îndoială, se va generaliza în Europa dacă nu în lumea întreagă. Ea vine să se impună în numele autorităţii pe care o dă forţa organizată. Democraţia nu i se va putea opune, fiindcă democraţia, prin însăşi structura ei, e lipsă de organizare, e anarhie... Partidul fascist e organizat milităreşte, Partidul Naţional-Socialist e organizat milităreşte. O singură disciplină, o comandă unică! Acesta e spiritul nou al timpului nostru, opus celui democratic în care nimeni nu comandă şi nimeni nu ascultă... Noul regim autoritar sau dictatorial, inaugurat de Benito Mussolini şi continuat în materie de guvernămînt. Mulţimii îi place să fie condusă, mulţimii îi place să fie comandată. Sistemul ierarhiei militare aplicat în organizaţia partidului unic - care se confundă cu însăşi noţiunea – corespunde marelui instinct natural de subordonare şi de supraordonare, care e o lege fundamentală a vieţii sociale. Autoritate sau dictatură nu înseamnă nicidecum tiranie, din moment ce poporul o acceptă... În statul totalitar dictatura devine astfel comandă unică a tuturor categoriilor sociale... Mussolini cugetă pentru toţi. Mussolini trudeşte pentru toţi, de aceea Mussolini are totdeauna dreptate" (Nichifor Crainic, **Democraţie şi dictatură, Calendarul**, II, nr. 489 din 4 octombrie 1933). Şi, ca să închei, iată elogiul lui Crainic, în 1941, adus Germaniei şi lui Adolf Hitler: "Cînd am pierdut o treime din ţară, România era încă democrată (de fapt nu mai era din feburarie 1938 n.m.) şi se dărăpăna sub garanţiile Angliei. Basarabia şi Bucovina le-am recucerit sub garanţiile Reichului naţional-socialist (le pierduserăm, în iunie 1940, ca urmare a înţelegerii secrete – pactul Ribbentrop-Molotov – dintre U.R.S.S. şi Germania hitleristă n.m.). Dacă nu cunoaştem nici un sacrificiu englez făcut vreodată pentru noi, neamul românesc nu va trebui să uite în veacul veacului că sîngele eroilor germani a curs pentru sîngele strămoşilor noştri, precum sîngele nostru a curs pentru noile idealuri propuse lumii europene de Adolf Hitler. Führerul german s-a înscris în istorie printre ctitorii României. El ne-a redat putinţa de a lupta, prin el am şters rugina de pe arme şi am suflat cenuşa defăimării de pe numele ţării... Gîndiţi-vă la prăpastia prăbuşirilor de ieri ca să puteţi măsura cu toate dimensiunile bucuriei culmea pe care stăm astăzi. Ea e rodul încadrării României în Axă, e rezultatul orientării politice pentru al cărui triumf am mistuit cei mai grei ani din viaţa noastră de scriitori în slujba patriei" - (Nichifor Crainic, **Aliaţii lui Adolf Hitler, Gândirea**, LXX, nr. 7, 1941 p. 337).

Z. ORNEA

Măgureanu = SRI?!

Săptămîna 13-17 septembrie s-a bucurat în Parlament de atenţia SRI-ului. Ce-i drept, de data asta "pe faţă"!

Luni 13 şi marţi 14, dl. Măgureanu şi subalternii lui s-au conversat cu parlamentarii, pe marginea unui raport vechi de trei luni şi ale cărui anexe şi noutăţi - cel puţin cele cunoscute de Parlament - sînt de calitatea "dezvăluirilor" gen. Florică. Şi nici exprimarea, chiar a "filosofului" Măgureanu, care se scuza că "nu se pricepe la metafore ca să poată face o comparaţie", nu-l face de "ruşine" pe gen. Florică.

În prezenţa liniştitoare a d-lui Văcaru, preşedintele Comisiei Parlamentare de control a SRI, dl. Măgureanu a afirmat senin că "toţi îi spionează pe toţi" şi că România n-are cum să scape acestor practici mai ales că "zonele de influenţă din estul Europei nu s-au clarificat încă". (Nu ne-a spus şi de ce.) Discursul său, însă, a pus accent pe spioni şi contraspionaj. Exemplificînd, dînsul a amintit "scurgerea de informaţii în legătură cu tehnologia românească de fabricare a apei grele" şi acţiunea de islamizare a românilor care se "fundamentalizează" şi după ce trec pe la Mecca devin "teroriştI!" De asemenea am "aflat" că SRI mai "deţine" doar 50% din fosta securitate şi anume, doar "cei cu un grad ridicat de profesionalitate".

După "informările" şefului, au urmat la tribuna Parlamentului subalternii, pe care dl. Măgureanu îi numeşte părinteşte - colaboratori (gura păcătosului...). Astfel, gen. maior Gh. Diaconescu, şeful Serviciului de contraspionaj şi col. Gh. Donose, şeful Departamentului juridic al SRI, "au raportat că": diplomaţii-spioni străini au întreţinut relaţii cu ziariştii români, pentru a obţine informaţii despre raporturile noastre cu CSI; trei spioni germani au pătruns printr-o gaură din gardul SC CARBOCHIM din Copşa Mică, ca să fure negru de fum; că interceptarea convorbirilor telefonice o fac "unii particulari" care vor să se răzbune pe şefii lor şi că în general sînt maghiari... şi tot aşa. Dl. Măgureanu afirma că şi-a adus "colaboratorii" în faţa Parlamentului ca să-i obişnuiască cu "vorbitul liber în public", dar noi credem, eufemistic "gîndindu-ne", că nu ştia cum să scape de ei şi s-a "gîndit" să-i facă puţin de rîs. Altfel...

În replică, reprezentanţii grupurilor parlamentare au acuzat ilegalitatea statutului Directorului SRI, care nu e votat de Parlament, în faţa căruia nu a depus nici un jurămînt. Apoi au urmat întrebările adresate d-lui Măgureanu, la care acesta, în dimineaţa zilei de marţi, s-a eschivat cu diplomaţia-i specifică să răspundă la obiect, oferind ca singură "satisfacţie" opoziţiei curioase eleganta punere de cenuşă "în cap". De atîtea ori a "recunoscut" că atît el, cît şi SRI în general, au greşit, încît rezulta că toată "afacerea" SRI + Măgureanu este o mare greşeală! Domnul Măgureanu habar nu avea că-l "gardează" pe Vadim, că Drăghici ar "intenţiona" să fugă din ţară, că unii colaboratori ai săi au fost şi "colaboratorii" lui Iulian Vlad etc. În schimb, "SRI-ul" a furnizat date pentru instrumentarea procesului comunismului, "în legătură cu care mă simt personal vinovat că nu s-au obţinut succese", a "mărturisit" secretosul domn Măgureanu.

Odată încheiată "misiunea" d-lui Măgureanu, dezbaterile parlamentare au debutat într-o sală pe jumătate goală, terminîndu-se cu o declaraţie prin care opoziţia cerea intrarea în legalitate a directorului SRI, declaraţie ascultată de o mînă de oameni plictisiţi şi obosiţi de anchete şi comisii care nu duc la nimic, singura "atenţie" venind din partea strigătelor "specifice" ale "purtătorilor de cuvînt" ai majorităţii - Vadim şi Păunescu.

"Cum a venit aşa s-a dus", zicea un parlamentar despre "vizita" d-lui Măgureanu la Parlament. "Observaţia" e valabilă şi pentru "corupţie" şi pentru SRI şi pentru "martorii" şi "acuzatorii" lor şi cam pentru tot ce se întîmplă în forul legislativ suprem. "Corupţia" şi "SRI-ul" au fost bifate la "realizări". Cît despre corupţi şi sereişti-securişti, ce mai contează numele, cînd sînt atît de mulţi şi de mici, sau doar mari şi puţini?! Între "general" şi "particular" e doar "tranziţia", nu-i aşa (şi iar aşa)?

Petru IONESCU

Liberalizarea scandalului

După ce raportul S.R.I. s-a radiodezbătut în Parlament, dezbaterea s-a redezbătut la televizor. În jurul directorului instituţiei care ar trebui să apere siguranţa naţională, la o distanţă regulamentară, dar destul de aproape pentru a fi "apreciaţi", "trecuţi la catastif" sau "trecuţi în rezervă", aliaţi şi antialiaţi şi-au încrucişat încă o dată spadele, spaimele şi speranţele. Primii se tem că adversarii politici dau ţara pe mîna spionilor şi nu-i lasă pe bieţii "paznici ai liniştii, siguranţei şi stabilităţii" să înfrunte vitejeşte balaurii serviciilor străine. Ceilalţi se tem că S.R.I. le pune beţe în roate să nu cîştige veşnic alegerile, că foştii securişti deveniţi sereişti ascultă telefoane, montează diversiuni, vînd "dosare de cadre" publicaţiilor de scandal. Majoritarii văd peste tot finanţe străine, extremiştii văd peste tot comploturi şi planuri de dezmembrare a statului naţional unitar. Minoritarii n-au chef de analiza înţeleaptă a zonelor de influenţă şi de interes, a "războiului informaţiilor şi contrainformaţiilor" ori a experienţelor istorice cu bătaie în perspectivă, pentru că pe ei nu-i doare decît înfricoşarea ultimilor 45 de ani la care se adaugă "teroriştii", "mineriadele", "Berevoieştiul", "listele negre". Şi unii şi alţii par că privesc în acelaşi punct, adică spre activitatea S.R.I. Rezultatul comun al acestei priviri venite din două direcţii opuse s-ar putea înţelege doar printr-o comparaţie medicală: un ochi prezbit şi un ochi miop au nevoie de două lentile diferite pentru cristalizarea unei imagini normale. Unul "bate" dincolo de punctul optim, celălalt se opreşte dincoace de el. Pentru a se "corecta" şi a se "întîlni", fiecare dintre cele două "organe" (puterea şi opoziţia) care, asemenea organelor vederii, fac, într-un organism sănătos, o pereche normală, ar trebui să-şi recunoască deficienţele, să-şi caute dioptriile potrivite, să nu se comporte ca zmeii sau ca geto-dacii care n-aveau nevoie nici de ochelari, nici de lornion, nici de lunetă (cu puşcă).

Din lungul (fals) raport de activitate şi ranchiunoasa lui forfecare n-a reieşit decît ce ştiam dinainte: nu există vinovaţi (chiar dacă au "tras în noi", chiar dacă "au purtat salopete de miner fără să fie altceva decît ofiţeri", chiar dacă s-au constituit în "gardă de corp" fără ştiinţa superiorului) pentru că nu poţi fi în acelaşi timp şi judecător şi acuzat. Cum rolul de judecător e preferabil, "nu există probe evidente" pentru nici un fel de vinovăţie. Că "lupta politică", aşa cum e înţeleasă ea de combatanţii momentului, favorizează muşamalizarea tuturor adevărurilor şi nu dezvăluirea lor, asta e altă poveste. Că parlamentarii înşişi, cu mic cu mare (în pofida excepţiilor care există fără să folosească vreunui scop) contribuie sîrguincios şi sistematic la înfrîngerea mecanismului democratic care i-a transformat în "reprezentanţi ai poporului", nu-i decît dovada că "specificul nostru naţional" e mai puţin "specific" decît ne vine să credem. Peste tot în jur "aleşii" se dovedesc, de o vreme încoace, mai reacţionari decît electoratul, mai nostalgici decît şeful statului, mai antireformişti decît echipele executivelor. Dar dacă asculţi un universitar pledînd pentru atragerea tineretului în nobila meserie de apărător al siguranţei naţionale şi afli, în momentul imediat următor, că acelaşi profesor vede urmărirea activităţii partidelor politice de către S.R.I. drept primă sarcină "patriotică", nu-ţi rămîne decît să te întrebi cît e suportabilă confuzie a tranziţiei şi cît duşmănie organizată. Incompetenţa politică are întotdeauna ceva inchizitorial. Un senator (fie el şi P.D.A.R.) care n-a scăpat el însuşi de "micimile" unei astfel de înţelegeri a lucrurilor ar trebui lăsat repetent. Într-un fel, răspunsul curtenitor, dar plin de subînţelese reproşuri, al şefului (S.R.I.) a fost mai elocvent decît "mustrările scrise" de altă dată: "Prin lege, Serviciul Român de Informaţii nu e abilitat să se ocupe de problema finanţării partidelor politice". Evident, interlocutorul iritat "trăgea la răspundere" instituţia cu pricina, în direct şi pe micul ecran, cum că fondurile pe care le primesc partidele (e limpede că doar cele de opoziţie!) nu trebuie "să ne fie indiferente". Nu, bineînţeles că nu, dar de ce să se preocupe Siguranţa naţională de respectarea legii electorale? De ce să vegheze S.R.I. la aplicarea codului penal, a codului muncii, a codului familiei, la rezolvarea (sau amînarea) proceselor, litigiilor, controverselor de tot felul? De ce crede un ditamai dascăl că singura forţă capabilă să ne apere e cea care ne-a "apărat" distrugîndu-ne timp de 45 de ani? A propos, cum de n-o fi întrebat nimeni, în Parlament, cîţi oameni politici dintr-o tabără sau din cealaltă figurează pe lista "vechilor cadre" şi cîţi dintre deputaţii şi senatorii noştri "ciupesc" niscaiva cîştiguri de la S.R.I.? Dacă studenţii uceniciţi la şcoala domnului Coja pentru a purta "spre culmi victorioase" stindardele Mişcării lui Marian Munteanu se vor înrola în "eroicele contingente" ale Serviciilor de Informaţii, poate că profesorul va fi liniştit. Lupta dintre securiştii naţionalişti şi cei internaţionalişti va intra atunci într-un ciclu superior, "patria" va răsuna de chiote şi de "avînt revoluţionar", "tineretul minunat" va ieşi în pieţe să îşi întîmpine gloanţele, "membrii Marii Adunări Naţionale" din Dealul Mitropoliei vor merge o vreme cu frunţile în pămînt şi elita războinică va avea prilejul să constate că distanţa dintre noi şi Europa a mai crescut cu cîteva veacuri.

Oricum, confruntarea Parlament - S.R.I. demonstrează felul original al "curbei scandalului" de a se adapta la "explozia preţurilor". Liberalizarea spectacolului instituţionalizat nu face decît să ascundă suferinţele libertăţii de opinie şi absenţa încrederii într-un viitor fără dictatură, tot aşa cum liberalizarea cursului leu/dolar cocoloşeşte nostalgiile antiproductive în loc să stimuleze apetitul pentru economia de piaţă.

Elena ŞTEFOI

P.S. Articolul "Ne mănîncă ungurii?", apărut, dintr-o eroare tehnică, fără semnătură (vezi nr. 36), îmi aparţine.

De jur împrejur

Foştii, aşa-zişii şi viitorii

"Nu sîntem nici comunişti, nici foşti comunişti" - susţine polonezul Aleksander Kevasniewski, tînărul lider al Uniunii Stîngii Democratice după obţinerea unei victorii electorale pe care sondajele o anunţau, dar care se dovedeşte greu de digerat pentru analiştii politici. "Sîntem social-democraţi" îşi anunţă el respectabilitatea dînd asigurări că Polonia nu se va depărta de pe calea reformelor economice şi a consolidării democraţiei politice.

După patru ani de aplicare, reforma economică părea în sfîrşit să-şi dovedească raţionalitatea: Polonia este singura ţară fostă comunistă cu un indice pozitiv de creştere realizat în condiţiile în care peste jumătate din capitalul prezent în ţară este privat. E greu de crezut că un partid care a obţinut o majoritate relativă în parlament, întemeiată totuşi doar pe 20 la sută din votul popular, o va cîrmi din nou spre proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producţie. Victoria alianţei de stînga şi a Partidului Ţărănesc (aliat tradiţional al comuniştilor) se datorează votului muncitorilor industriali care doresc garantarea stabilităţii locului de muncă şi ţăranilor care doresc subvenţionarea în continuare a producţiei agricole. Candidaţii stîngii - tineri social-democraţi şi comunişti maturi - au promis că vor face în aşa fel încît să sporească veniturile şi protecţia socială a păturilor defavorizate de reformă. Dar acest lucru s-au străduit să-l realizeze şi guvernele anterioare, nu din devotament ideologic ci pentru a-şi asigura stabilitatea. Nu s-a putut, pentru că nu existau fonduri. Au noile formaţiuni care vin la putere alte rezerve financiare în afara maşinii de tipărit bani? Puţin probabil, în condiţiile în care Comunitatea Europeană examinează cu prudenţă, dacă nu cu suspiciune, schimbarea politică din Polonia. În absenţa soluţiilor economice sînt la mare preţ principiile morale. Clipurile electorale ale candidaţilor stîngii spuneau că polonezii "şi-au consumat deja porţia de capitalism". Nostalgia egalitarismului şi a certitudinilor autoritare este una din explicaţiile votului de duminică. Vot care - nu trebuie uitat - s-a declanşat anticipat pentru a asigura stabilitatea politică a ţării. Stabilitate care depinde şi de modul în care cei ce-şi zic social-democraţi vor izbuti să le ţină piept celor care nu mai vor să-şi spună comunişti. Preşedintele Walesa s-a făcut că nu observă înfrîngerea electorală a partidului său (Blocul non-partinic pentru susţinerea reformelor) în legătură cu care a sperat că va reuşi să unească, peste diviziunile partizane, oamenii de afaceri cu liderii sindicali, pe toţi cei care mizează pe continuarea reformei. Walesa, ani de zile simbol al luptei împotriva comunismului, va numi un prim-ministru al formaţiunii foste comuniste, comuniste, social-democrate care a cîştigat alegerile. Deci, ceea ce este perceput de electorat ca un eşec (electoratul fiind indiferent la buna imagine externă a ţării) este sancţionat prin rezultatul urnelor şi sînt aduşi la putere adversarii care promit o corecţie. În pofida convingerilor sale intime şi a concepţiei sale napoleoniene despre preşedinţie, Walesa acceptă alternanţa democratică. Dacă formaţiunile care alcătuiesc alianţa de stînga nu-şi vor putea ţine promisiunile, vor accepta ele oare să fie înlocuite pe calea urnelor sau, avînd în vedere dificultatea scopului propus, vor solicita renunţarea la drepturile "burgheze" (libertatea presei, a conştiinţei, de asociere etc.) în favoarea dreptului la viaţă şi la muncă, drepturi care au constituit fala discursurilor conducătorilor comunişti?

Ar fi pentru prima dată în istorie cînd comuniştii vin pe cale democratică la putere pentru a dovedi ca de atîtea ori în istorie că nu pleacă niciodată de bunăvoie. E o situaţie la care au contribuit din plin toate forţele politice din Polonia, prin nesfîrşitele lor scindări, delimitări, prin indiferenţa la componenta psihologică a reacţiei la reformă.

Se spune că leacul "terapiei de şoc" n-a fost eficient în vindecarea bolii. Dar boala se numeşte ieşirea din comunism. E puţin probabil că tocmai comuniştii vor şti şi vor dori s-o lecuiască.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

NVDL (Noua veche derivă liberală)

Trecerea directorului SRI prin Parlament şi a ministrului de externe maghiar prin Bucureşti, Ardeal ori Banat au fost repede date uitării de dragul unor "bombe" de ultimă oră: "deratizarea" din TVR; reacţiile bulgăreşti (duşmănoase) motivate prin tipărirea la Bucureşti a unei hărţi pe care Cadrilaterul se află (la locul lui) în contururile României Mari; păruiala democratică (dar istorică) în numele doctrinei liberale la căpătîiul unei cauze din ce în ce mai limpede pierdute.

După "Declaraţia de la Putna", semnată de reprezentanţi ai unor filiale nemulţumite de noua conducere aleasă acum vreo şase luni la Braşov, nici un ziar n-a mai putut trece cu vederea faptul că domnul Radu Câmpeanu s-a trezit la viaţă (a se citi la intrigi politice). Evident, domnia-sa nu se afla chiar la locul întocmirii buclucaşului document, dar îşi petrecea vacanţa în sfîntul locaş, la invitaţia episcopului Pimen. O săptămînă întreagă, publicaţiile mici şi mari s-au tot întrebat ce anume urmează să se întîmple, de vreme ce mănuşa liberalilor tradiţionali fusese aruncată tocmai din Bucovina. Întrebările au devenit ştiri de pagina întîi. "Suspendarea Biroului Permanent al PNL?", caseteză **Cronica Română** în ediţia sa din 18/19 septembrie. "Scandalul liberal promite să culmineze astăzi cu o măsură de-a dreptul dură", avertizează Mădălina Bâldean. E vorba de "suspendarea Biroului Permanent Central şi alegerea unui comitet interimar, care ar urma să conducă PNL pînă la alegeri şi să organizeze Congresul". **Evenimentul zilei** din aceeaşi dată ştia şi el că "În cadrul lucrărilor Delegaţiei Permanente, adepţii lui Radu Câmpeanu vor cere suspendarea actualei conduceri a PNL". Reprezentanţii Clubului I.G. Duca, pentru care, "liderul PNL e, şi rămîne Radu Câmpeanu", preconizau nu doar să înfrîngă "mafia" Halaicu-Cataramă, ci şi să organizeze o dezbatere cu uşile deschise. Cum socoteala de-acasă nu se potriveşte nici la liberali cu mersul şedinţei, nu s-a-mplinit nici una din cele două speranţe: accesul presei a fost interzis iar Biroul Permanent Central a primit...un vot de încredere. **România liberă**, mai dură decît alte surate informative, rezumă, pe ore, "întîmplările" de la întrunirea liberală. Titlul articolului Roxanei Stancu spune însă exact ce spun şi puţinele sale paragrafe: "Delegaţia Permanentă a PNL/ **Huiduieli, urlete, insulte**". Iată cîteva mostre semnificative din noţiunile mai sus enumerate: "Comunişti împuţiţi"; "Le e frică de noi; "Ruşine!"; "Afară"; "Să iasă securiştii din PNL!"; "Dl. Cataramă a spus că îl va da afară din partid pe dl. Radu Câmpeanu"; "La Braşov delegaţii au fost mituiţi. Fiecare judeţ a primit 500 000 de lei"; "Mincinosul"; "Hai, mă, în sală. Nu mai da declaraţii presei".

Mai temperat dar nu mai puţin precis, **Adevărul** din aceeaşi zi (luni, 20 septembrie) îşi alege ca titlu tot o concluzie întristătoare: "La şedinţa Delegaţiei Permanente a PNL, liberalii s-au exclus unii pe alţii. A intervenit şi poliţia". Două pagini care fac cît una dedică şi **Jurnalul naţional** evenimentului politic al sfîrşitului de săptămînă. Din grupajul realizat de Constantin Gheorghe, Brîndușa Miron şi Narcisa Armaşu se disting de la o poştă fotografiile: una a lui Crin Halaicu "fost nepot" de Câmpeanu, care "îşi îndreaptă privirile spre Tatăl Ceresc, singur capabil să înţeleagă ce se (mai) întîmplă în mişcarea liberală"; una a lui Dinu Patriciu, "Lup tînăr al liberalismului fără reguli şi complexe, primul «vierme» ce şi-a scos capul din mărul aparent sănătos al liberalismului românesc"; una a domnului Radu Câmpeanu, "liberal de viţă veche, cu pielea tăbăcită în focul multor lupte politice, prezumtivul autor al furtunii care face ravagii în sînul PNL"; în fine, două de grup: de o parte echipa Cataramă, "pe arginţii căruia funcţia domnului Câmpeanu" ar fi fost "vîndută domnului Quintus"; de partea cealaltă, seniorii, "care nu renunţă chiar aşa de uşor la luptă". Printre poze, declaraţii şi eschivări. Oricum, dac-am avut PNL, PL, NPL, PNLT, putem avea şi NVDL... Iar dacă liberalii au devenit "comunişti împuţiţi", "securişti" şi "mituitori-mituiţi" chiar într-un ziar ca **România liberă** (cu citate de la faţa locului certei intestine), ce ne rămîne decît să sperăm că şi viceversa e posibil?! Vor mai fi însă ziare de citit cînd comuniştii de ieri se vor numi liberali? (E. Ş.)

Ritualuri publice şi politice în

Invitaţi: • Prof. Dr. Zoe Petre, decanul Facultăţii de Istorie - Universitatea Bucureşti
• Prof. conf. Dr. Mihai Coman, decanul Facultăţii de Jurnalistică - Universitatea Bucureşti.

Rep.: A existat ritual politic în România, în ultimii trei ani?

Zoe Petre: Politicul fiind o formă de cultură, îşi are codurile lui verbale şi non-verbale, prin care comunică simultan mai multe mesaje; ce mă întrebaţi este de fapt dacă, dintre acestea, au devenit vreunele ceremoniale, şi anume în măsura în care repetarea lor periodică să apară ca o imitaţie a unui act fondator, a cărei reiterare e indispensabilă supravieţuirii comunităţii politice. Din acest punct de vedere, perioada anterioară celor trei ani, "cei 45", a abundat în rituale; politica le-a lipsit.

Mihai Coman: România ultimilor trei ani este un teritoriu al ritualurilor politice - şi nu numai politice: Profesorul Gabriel Bar-Haim de la Universitatea Winnipeg - Canada susţine că în situaţii de criză, iar societatea noastră trece printr-o perioadă de criză structurală, grupurile au tendinţa de a-şi ritualiza comportamentele. Cauza acestei tendinţe stă în teama de dezordine, corelată cu dispariţia normelor şi instituţiilor care asigurau înainte ordinea şi normalitatea socială. În asemenea momente (pe care Durkheim le numea **anomice**) mecanismele ritului vin să aducă acele necesare şi dorite structuri de ordine. Asta nu înseamnă că sunt revigorate vechile rituri, ci înseamnă că o seamă de evenimente sunt tratate într-o **matrice rituală**.

Zoe Petre: Da, în măsura în care, în trei ani de zile se pot instala stereotipe complexe ale comunicării şi acţiunii politice - şi în care acestea sunt resimţite ca iterative cu necesitate - putem vorbi, cred, de elemente de ritualizare politică. Problema e măsura în care ele se organizează în sisteme complexe de comunicare simbolică.

Mihai Coman: Şi aceste evenimente, într-adevăr, cu matrice rituală, capătă un contur, o delimitare temporală şi un sens care depăşesc coordonatele imediate şi înscriu evenimentele respective într-o logică de tip cultural, simbolic-complementară în raport cu cea factuală.

Zoe Petre: Să ne amintim de primele luni de după decembrie '89: au existat elemente cu o puternică încărcătură simbolică, şi care s-au organizat tentativ în componente ale unui ritual, dar care s-au consumat prea repede într-o situaţie extrem de fluidă: mă gîndesc de pildă la ceea ce aş numi "tema puloverului", care a impus pentru un foarte scurt timp un ansamblu de mesaje non-verbale despre noua putere, căpătînd deci o valoare rituală. Ne aducem cu toţii aminte de primele tablouri vivante transmise de Televiziune, chiar în ziua de 22 decembrie şi în cele imediat următoare, cu variaţiile lor pe tema puloverului. Erau acolo, asociate, puloverul în sine, puloverul foarte modern, occidental, apoi puloverul îmbrăcat muncitoreşte, peste cămaşa cu guler răsfrînt şi pe sub haină, puloverul care aparţinea unei costumaţii paramilitare, între comando şi vînătoare: spune-mi ce pulover porţi ca să-ţi spun cine eşti. Era poate şi o replică la celebrul **dictum** ceauşist - mai punem o flanelă; era, oricum, opusul hotărît al costumului tipic al activistului cu cravată şi pantofi cu găurele. Cît au ţinut teroriştii au ţinut şi puloverele, dispărînd apoi în neant în favoarea costumului - mai modern sau mai conservator - renunţîndu-se la nuanţele revoluţionare pentru normalitatea unei puteri stabile, chiar burgheze, în sensul de "aşezată". Pe acest fundal, papionul Dlui Raţiu şi blazerul bleumarin al Dlui Câmpeanu au avut şi ele ceva aparte de spus. Pe acest fond, oricum, a început celălalt fenomen, ritualistic prin excelenţă - cel al "soborului de preoţi", care a încercat anexarea fastului ortodox la spectacolul politic. Excesul primelor luni ne-a traumatizat, cred, pe toţi, şi a atins culmea, după mine, în momentul adoptării noii constituţii, cînd fiecare parlamentar care vota pentru legea fundamentală se simţea dator să vorbească popeşte; să înceapă şi să termine alocuţiunea cu o referire la divinitate, integrînd într-o zonă care devenea un ritual **ad-hoc** de putere, propria-i deferenţă nombrilistă faţă de textul la care adera. Vacuitatea paradoxală a acestor mătănii din partea unor persoane, anume cunoscute ca neavînd - ca să spun cu o vorbă neutră - vreo relaţie personală privilegiată cu universul credinţei ortodoxe a dat, desigur, o nuanţă de ritualizare falsă şi caducă acestui episod. Una peste alta, primul an de după decembrie a fost un timp al tentativelor, cu o mulţime de "mecanici placate" peste fenomenul viu al regăsirii politicului; puţine au rezistat, multe s-au consumat prin exces. Interesant este că, regăsind pînă la urmă, cu sau fără voia actorilor, ritmul obişnuit al ceremoniilor publice - sfeştanie urmată, după caz, de parada militară, deschiderea unei şcoli, dezbateri parlamentare etc., acest ritual, mai intrat în obişnuinţă şi mai moderat în expresie, nu mai e neapărat perceput ca atare - cînd, de fapt, tocmai el este un ritual politic în sensul deplin al cuvîntului. Epitetul "solemn" care însoţeşte deseori anunţarea unor atare evenimente semnalizează insistent o realitate simbolică pe care marea majoritate a spectatorilor nu mai e dispusă să o perceapă ca solemnă.

Rep.: După momentul 22 decembrie, să luăm de exemplu fenomenul Piaţa Universităţii: a însemnat el un ritual politic?

Mihai Coman: Manifestarea din Piaţa Universităţii a început ca o demonstraţie politică, grefată pe un context religios (perioada de după Paşti). În scurt timp, prin stabilizarea ei într-o zonă simbolic delimitată şi prin repetarea unor gesturi şi comportamente colective, ea a dobîndit un cadru ceremonial şi a re-semnificat conţinutul iniţial în cod simbolic: În această situaţie politicul a căpătat rezonanţe suplimentare, pragmaticul şi efectul imediat fiind substituite de simbolic şi de efectul psihologic sublimat. Mitingurile, în general, au avut o puternică tentă rituală, spun eu. În desfăşurarea lor conta mai puţin substanţa politică, factorul raţional, şi mai mult manifestarea comunitară factorul emoţional. Aceste reuniuni publice permiteau, pe de o parte expresia liberă, şi pe de altă parte, prin actul expresiei colective, formalizate - sloganuri, lozinci, poezii, cîntece - afirmarea coeziunii de grup. Cu cît mitingul se "de-politiza" - adică se de-raţionaliza - cu cît el se ritualiza, cu atît mai mult participanţii se simţeau securizaţi, se simţeau integraţi într-o structură ordonatoare, deci anti-anomică.

Zoe Petre: Fenomenul Piaţa Universităţii a avut cu certitudine carcaterul unui ritual. Nu în sensul obscurantist şi defăimător în care s-a încercat discreditarea lui: în presa, scrisă şi orală, ostilă Pieţei, componente ale comportamentului participanţilor au fost, pe rînd, dislocate şi absolutizate pentru a-i impune imaginea unui ritual malefic - de la rugăciunile colective şi lumînările aprinse, imediat taxate drept "legionare' (cineva a încercat atunci să mă convingă că şi zăngănitul din chei - care era, clar, un citat din "revoluţia de catifea" de la Praga - ar fi fost de sorginte legionară, pînă la imaginea de "Noapte a Walpurgiei" de desfrîu şi viol colectiv pe care şi televiziunea, şi telefonul "arab" al zvonurilor s-au străduit să o acrediteze. Era un efort sistematic de supralicitare a sensului eliberator al Pieţei - şi a sensului ei anticomunist, evident - prin împingerea "la margine" a unui ansamblu de manifestări care nu poate fi citit decît în desfăşurarea lui coerentă. Cred că o abordare antropologică este utilă în decodarea acestui complex de fenomene şi reacţii. Nu există societate care să se poată defini integral fără rituri de fondare, fiindcă, la originile lui, comportamentul politic derivă din cel religios **lato sensu**.

Mihai Coman: În contextul acestei discuţii simt nevoia să introduc cîteva precizări. Existenţa socială - tradiţională şi modernă - cunoaşte numeroase manifestări ritualizate; momentele cruciale ale vieţii individului şi familiei - naştere, nuntă, moarte - precum şi cele ale existenţei sociale - ceremonii agrare sau sărbători naţionale - au beneficiat întodeauna de un tratament simbolic. Pe lîngă acestea trebuie adăugate numeroasele carnavaluri, rituri de inversiune, prin care ordinea normală era, pentru un scurt interval, anulată de o dezordine fecundă. Din acest punct de vedere, un antropolog "clasic", Victor Turner, distinge între **ceremonie** ca formă de consacrare simbolică a unei ordini şi **ritual** ca structură complexă ce îngemănează ordinea, normalul şi anormalul, sacrul şi profanul. În acest sistem Puterea şi mecanismele puterii au fost întodeauna strîns legate de jocul ceremonial.

Zoe Petre: Nu există putere care să fie percepută în sine, fără nici o referire la ceea ce îi transcende limitele. Dar ceea ce am trăit noi în cei 45 de ani de comunism a fost, ca experienţă rituală, o experienţă extrem de traumatizantă, atît de în răspăr, antropologic vorbind, cu orice ritmuri ale vieţii colective de-a lungul istoriei, încît şi atomizarea corpului social, şi starea de disconfort acut a fiecăruia dintre componenţii ei nu putea decît creşte. Victor Turner, care este cu certitudine unul dintre cei mai mari antropologi ai ultimelor decenii, a demonstrat că în orice organism social există o alternanţă necesară, chiar dacă simbolică, între componenta ierarhică şi cea recuperatorie, care destituie temporar ierarhiile şi reinstaurează periodic ceea ce el numeşte **communitas**, solidaritatea egalitară a originilor. Orice perturbare de lungă durată a acestor ritmuri alternante poate deveni explozivă. Or, noi am trăit aproape o jumătate de secol o situaţie perversă care pretindea că este o perpetuă afirmare comunitară şi egalitară, fiind în fapt o falsă **communitas**, a cărei minciună fondatoare a generat perpetuu represiune hiper-ierarhizată constantă; asta se vede foarte bine în pretinsele sărbători comunitare - mitinguri comandate, serbări cu o încadrare poliţienească mult mai vizibilă chiar decît cea cotidiană, false ritualuri colective ajungînd la instrumentalizarea pînă şi a trupurilor participanţilor, care nu mai aveau o existenţă proprie, deveneau grafisme ale "numelui sacru" al conducătorului - adică a acelui nume însuşi al deriziunii, practicate cotidian de cei mai mulţi dintre noi în variate forme şi contexte. Atare cumul de **oxymora** şi de aberaţii nu putea să nu genereze o sufocare crescîndă.

Mihai Coman: Într-o admirabilă carte, "Puterea pe scenă", "Le Pouvoir sur scenes", antropologul francez Georges Balandier spune următoarele: "Puterea bazată numai pe forţă sau numai pe violenţă cunoaşte o existenţă permanent fragilă; puterea expusă numai luminii raţiunii nu are prea multă credibilitate. Puterea nu se poate menţine nici prin dominaţie brutală, nici prin justificare raţională. Ea nu se produce şi nu se conservă decît prin transpunere, prin fabricarea de imagini, prin manipularea simbolurilor şi organizarea lor într-un cadru ceremonial". Mi-am permis să aduc cu mine acest citat pentru că mi se pare o bijuterie de concizie şi elocvenţă. Un alt antropolog francez, Marc Abèles, a analizat cu multă subtilitate o seamă de rituri politice "create" sau "re-simbolizate" de preşedintele Mitterrand pentru a-şi consacra imaginea simbolică. Iar un antropolog american, J. McIver Wheatford în cartea sa "Tribes on the Hill" studiază Congresul şi Senatul american din perspectiva riturilor arhaice, relevînd ceremonializarea intensă care marchează funcţionarea politicului. Într-adevăr, existenţa socio-politică totalitară a fost marcată, după cum spuneaţi, de o maximă ceremonializare - aş spune de una atît de formalizată încît a golit politicul de orice conţinut - raţional ori simbolic - şi l-a transformat în pantomimă şi gest inertic. Politicul comunisto-ceauşist

România ante şi post-totalitară

nu a existat decît ca spectacol: vizitele, congresele şi conferinţele, apariţiile publice erau intens formalizate. În aceste cazuri din ceremonie nu mai rămăsese decît mecanica ritului. Să nu uităm că aceste decenii de **spectacole politice** au încrustat în mentalităţi, în imaginarul colectiv un cadru simbolic de referinţă: conform acestuia politicul este spectacular, iar puterea este, se manifestă, ceremonial.

Zoe Petre: În sensul acesta, ca fenomen de masă, "Piaţa Universităţii" a reluat temele manifestaţiilor din decembrie într-o negare sistematică a falselor ritualuri festive cu "oameni de ordine", instaurînd o semiotică a spontanului care eliberează.

Rep.: Ce elemente, ce simboluri au definit această "zonă liberă de neocomunism"?

Zoe Petre: A fost într-adevăr un ritual spontan de eliberare - cam în sensul în care Mona Ouzouf a identificat în Revoluţia Franceză conceptul de "sărbătoare revoluţionară" - cu deosebire că, niciodată oficializat ca festivitate a puterii instalate, a scăpat de scleroză şi a rămas mereu spontan. Într-un sens simbolic el chiar a restaurat - nu haosul, ci spectacolul eliberator al negării ierarhiilor partidului-stat. A fost, înainte de toate, o **mimesis** a unui act fondator - revolta din 21 decembrie, refăcînd, într-un tîrziu, sensul viu al unei **communitas**. La instalarea acestei repetări a contribuit într-un prim moment puterea însăşi, care şi-a trimis scutierii - probabil aceiaşi - în acelaşi spaţiu, în acelaşi dispozitiv şi împotriva aceleiaşi mulţimi libere a protestatarilor. Imediat după acest episod însă, un fenomen extrem de important s-a petrecut: prin participarea, seară de seară, a unui mare număr de adulţi, "piaţa" a devenit şi un ritual recuperator: generaţia care lipsise, în genere, la 21 decembrie participă acum din plin la repunerea în scenă a actului fondator al revoltei din decembrie. Această recuperare simbolică a participării a avut, clar, o funcţie eliberatoare şi deculpabilizantă ea însăşi, revelîndu-se ca ritual eficace, solidarizant şi productiv.

Mihai Coman: Ar trebui să medităm aici asupra a două tipuri de ceremonii - consacratoare şi desacralizatoare. Primele sunt ceremonii de investitură: ele permit transferul simbolic de putere şi sacralitate asupra unei persoane ipostaziată ca lider-simbol al unui grup, mişcări, naţiuni. Ele pun în mişcare o întreagă constelaţie de simboluri locale şi globale, toate orientate către şi concentrate în liderul investit cu atributul reprezentativităţii. Aceste ceremonii au fost mai puţin vizibile în viaţa noastră politică. În schimb, au predominat ceremoniile desacralizante, carnavaleşti, cum a fost şi "Piaţa".

Zoe Petre: Da, şi o astfel de ceremonie s-a petrecut într-un spaţiu devenit simbolic: cel al "zonei libere de neocomunism", într-un timp anume - cel al înserării, liber de obligaţiile cotidiene. Aici s-a petrecut şi recuperarea reiterată a libertăţilor cetăţeneşti - libertatea cuvîntului, libertatea credinţei, libertatea presei, libertatea opţiunii politice - au redimensionat revolta din decembrie, care, zic eu, a devenit astfel o revoluţie în sensul plin al cuvîntului. Împreună cu senzaţia de "no man's land" pe care o oferea Piaţa, generaţia adultă a recuperat atunci sensul propriei sale forţe de actor, şi nu de victimă a istoriei. În mai mic, de altminteri, aceeaşi experienţă se regăseşte şi în alte medii odată cu primul mare miting de opoziţie, pretutindeni unde asemenea acţiuni s-au organizat şi indiferent cumva de data acestora. Acestei recuperări simbolice, puterea i-a răspuns de altminteri cu o încercare la fel de simbolică de anihilare. Nu vreau să fiu prost înţeleasă: distrugerile şi mai ales victimele mineriadelor - aici mă refer anume la cea din iunie '90 - sunt, vai, cît se poate de concrete, şi de atunci multă lume s-a cutremurat de oribila lor realitate. Dar în ansamblul său, năvala minerilor păstrează un "ce" irațional în termeni de **Realpolitik**, cum se spune: Piaţa nu mai era decît o palidă umbră părăsită de principalii ei actori, alegerile fuseseră o victorie zdrobitoare a FSN, pînă şi circumstanţele concrete ale nopţii imediat precedente - 13/14 iunie - dovedeau inutilitatea unor hoarde menite să înăbuşe o aşa-zisă subversiune care se stinsese ca un foc de paie. Că este aşa, ne-o sugerează şi faptul că răspunsul Bucureştiului la mineriadă a fost explicit şi deliberat simbolic el însuşi: cu o bună înţelegere a codului în care s-a jucat această confruntare, pe 13 iulie '90, manifestaţia florilor albe - la imaginea căreia au avut un rol esenţial tineri cu un exerciţiu profesionist de semiotică - a spus ce era de spus despre ritualul eliberator şi contraritualurile represive ale "anului 1" ale erei post-totalitare.

Mihai Coman: Acest lucru se alătură altor elemente: nenumăratele lupte politice, de exemplu. Ele s-au transformat în scandaluri şi campanii de denigrare - adică de desacralizare a liderilor şi instituţiilor. Simbolurile definitorii au fost inversate, împinse spre hilar, încărcate cu conotaţii negative. Iar maestrul de ceremonii al acestui spectacol a fost mass-media.

Rep.: Cum a prezentat mass-media română aceste ritualuri şi aceste fenomene?

Mihai Coman: Presa, ca instituţie de comunicare publică, este o făuritoare de imagini. Ea clasifică şi simbolizează realul prin simplul act al prezentării unui eveniment. Mai mult decît atît, "injectînd" semnificaţii, valori afective, simboluri în real, difuzînd mesaje cu o mare putere de persuasiune, presa este ea însăşi creatoare a unui tip nou de evenimente, aşa-numitele **media-events**. Este vorba de fapte semnificative mai puţin prin ele însele şi mai ales prin tratamentul mediatic, prin aureola de sens cu care presa le-a investit. În fond, scandalul de presă nu este altceva decît o formă de ritualizare, în cod carnavalesc, a unui fenomen politic. El produce o glisare de semnificaţii de la global la particular şi de la raţional la afectiv: în locul clivajelor de interese şi doctrine apar în prim plan confruntările dintre persoane şi scînteierile expresive. Întregul mecanism politic se reduce acum la o bătălie teatrală patetică între "eroii" epici, bătălie în care o duşmănie personală sau o bîrfă de salon devin mai importante decît un angrenaj de combinaţii politice sau o tensiune de motivaţii ideologice. Cu un pic de maliţie, dar fără să forţez nota, aş spune că un ziar ca "Evenimentul zilei", pentru care politicul este un carnaval permanent, este un ziar care asigură stabilitatea puterii, pentru că el transformă actul politic în scandal derizoriu, depolitizînd cititorii şi îndemnîndu-i la ipostaza, apatică, de spectatori hilari.

Rep.: Credeţi că presa este creatoare de ritualuri?

Mihai Coman: Da, jucînd pe opoziţii simple şi patetice - bunii şi răii, tinerii şi bătrînii, modernii şi conservatorii - discursul mediatic, în general, schematizează manifestările politicului şi îl deschide spre posibile, viitoare prezentări - dar şi manifestări - ritualizate.

Rep.: Au existat şi alte ritualuri publice - mă refer la Bucureşti - demonstraţiile de stradă, Challenge Day, sau venirea lui Michael Jackson la Bucureşti. Ce semnificaţii le acordaţi?

Zoe Petre: Din aproape în aproape, am putea extinde dincolo de limitele operante conceptul de ritual politic; personal, aş rezerva termenul pentru fenomene a) neapărat interative, b) într-o relaţie explicită cu politicul şi c) punînd în scenă un act considerat ca fondator. În acest sens, nici Challenge Day, nici concertele lui Michael Jackson nu sunt ritualuri politice. Ele se înscriu într-un sistem de evenimente antiierarhice şi recuperatorii de **communitas**, împreună cu meciurile, care pot, mediat, avea relaţie cu politicul - vă amintesc, de pildă, în ce măsură comportamentele şi folclorul meciurilor au participat la imaginarul din decembrie, cu acel **ole, ole** atît de semnificativ tocmai fiindcă meciurile rămăseseră singura instanţă de depresurizare comunitară. Ele nu sunt însă, în sine, politice - ci doar expresia nevoii acute de spontaneitate şi de negare temporară a ierarhiilor. O putere politică inteligentă creează cadrul periodicei sale negări, o putere politică stupidă reprimă şi disciplinează sistematic. Vom mai vedea.

Mihai Coman: Însă primirea lui Michael Jackson la Cotroceni poate fi citită ca un **ritual comunitar**: pe de o parte, plimbîndu-se la braţ cu celebrul cîntăreţ, idol al atîtor adolescenţi, preşedintele se desoficializa, devenind egalul adolescenţilor; în "oglindă", filmînd împreună cu o unitate de poliţie, jucîndu-se cu uniforma şi rîzînd alături de reprezentanţii legii, vedeta americană "umaniza" instanţa de putere, punea oamenii şi instituţia ce asigură ordinea - deci, ceea ce este implicit represiv - într-un context carnavalesc, hilar şi prietenos. Cînd cîntă la saxofon, pe scenă, pentru un oarecare public, preşedintele Clinton realizează acelaşi ritual comunitar: el contopeşte într-o secvenţă carnavalescă instanţa politică şi pe cea artistică, arta de a domina prin autoritatea funcţiei cu puterea de a subjuga prin prestaţia artistică. Şi asta, într-un context în care manifestări - aparent - banale ale puterii sunt intens ritualizate: discursurile, alegerile, chiar conferinţele de presă, vizitele.

A consemnat
Alina CARANFIL

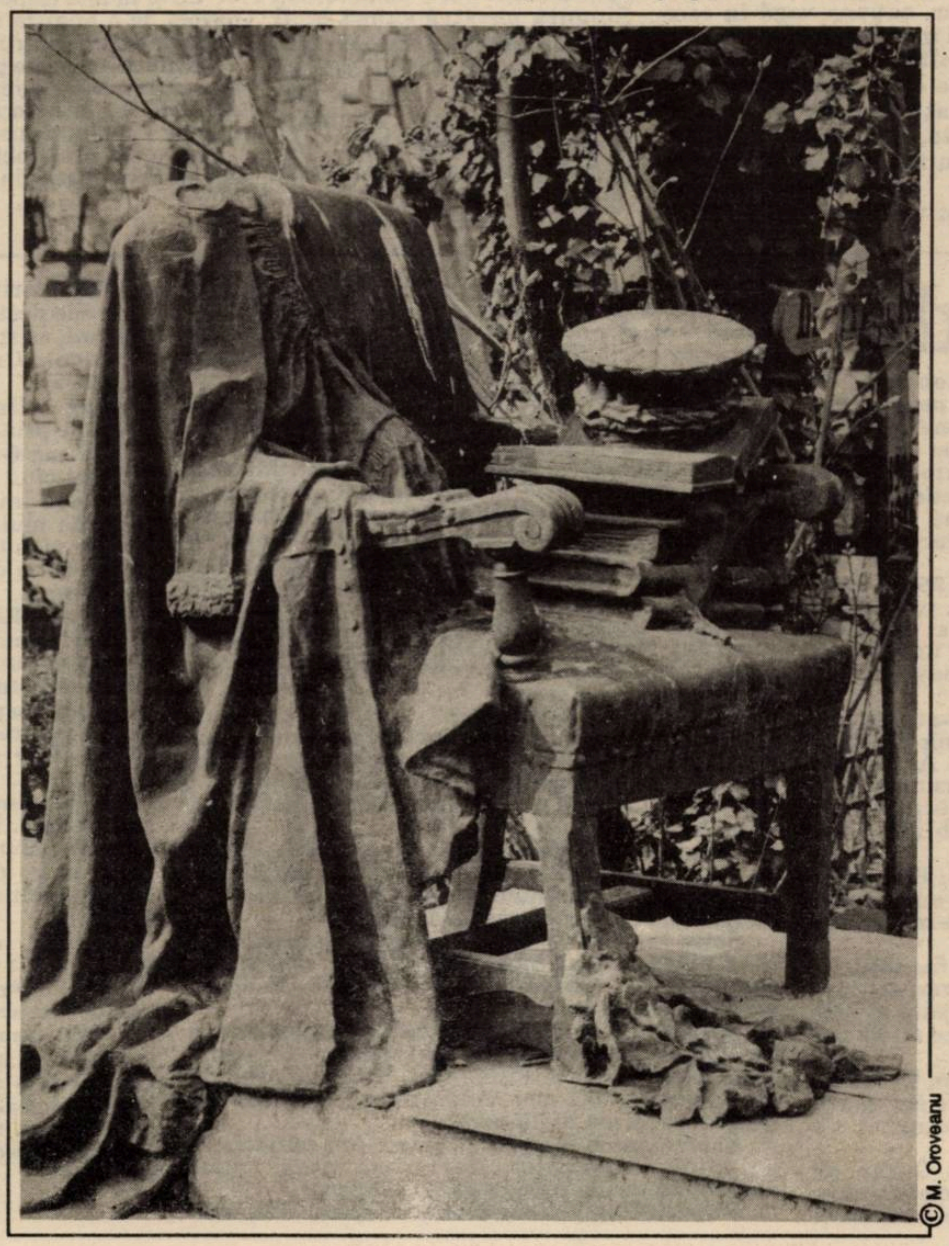

© M. Orovearu

"Ceea ce nu foloseşte roiului, nu este util nici pentru

Ritul pagubei

Acum cîteva nopţi am avut un vis: se făcea că sună telefonul. Ridic şi o voce îmi spune, aici Sfîntul Augustin. Rîd. De ce rîzi, de ce nu mă crezi? M-am trezit.

Chiar, de ce n-am crezut? Pentru ce mi s-a părut imposibil chiar şi în vis? Într-un interviu publicat în "România liberă", familia Ene a prezentat starea deplorabilă în care se găseşte materialul dedicat disecţiilor la Facultatea de Medicină. Din istorie am reţinut că oasele morţilor actuali nu mai sînt bune de nimic. Un os de acum 30 de ani este tare ca piatra, cele de acum ţi se rup în mînă, ai nevoie de cîteva cadavre ca să compui un schelet. Şi atunci se pune întrebarea, cîte suflete trebuie să pui la bătaie ca să faci un suflet care ştie să recunoască glasul lui Dumnezeu?

Sufletele se hrănesc din credinţă şi ritual. În prezent, trăim o criză rituală mondială şi una locală. Pierderile pe care le-a suportat omenirea abandonînd vechii dumnezei sînt uriaşe iar surogatele rituale care se nasc în jurul noilor dumnezei par să fie un cîştig otrăvit. Riturile consacrate zeilor noi, în locul stării de comuniune, creează dezbinare. Generaţia care s-a "rugat" lui Brigitte Bardot nu poate să admită riturile dedicate lui Michael Jackson, după cum practicanţii acestor rituri vor dispreţui pe zeii viitori, la care se vor închina copiii lor. Delirul de "credinţă" pe care îl declanşează zeii noi are caracter istoric. Cel mai mare defect al acestor zei este că sînt muritori.

Criza locală a ritului, în România, nu a fost generată de o cauză locală. Nu noi am inventat comunismul care ne-a nenorocit. Chiar de la instaurarea sa, comunismul a socotit, şi pe bună dreptate, că ritualul pe care l-am moştenit îi este inamic. Zic, pe bună dreptate, pentru că ritualul este o unealtă pe care nu o laşi în mîna celui pe care vrei să-l supui. Ritul creează coeziune, deci putere; reglează şi regenerează sistemul social; eliberează în schimbul unor constrîngeri simbolice; permite controlul asupra spaţiului şi a timpului, cu ritul nu e de glumit! Şi comunismul nu a glumit, a dat cu barda, cu mîna dreaptă rupea felii din viaţa noastră rituală şi cu stînga planta, pe locul rămas gol, panseluţe.

Prima interdicţie a vizat riturile creştine. Cine nu a citit "Călăuza ateistului" cîntînd, a citit-o plîngînd. Nu ştiu cîţi din necredincioşii actuali îşi datorează necredinţa interdicţiilor comuniste, dar pot să apreciez ce se întîmplă cu un ritual cînd este practicat pe ascuns. Pe ascuns "Cristos a-nviat!", pe ascuns "Vine, vine Moş Crăciun", pe ascuns tot ce avea legătură cu biserica. Puţini oameni au avut tăria să declare făţiş că nu se leapădă de Dumnezeu. Aşa s-a născut credinciosul duplicitar.

Riturile de muncă nu au fost lovite direct, ele au murit singure odată cu luare pămîntului "la colectivă" şi crearea cooperativelor meşteşugăreşti. De ce-a mai rămas s-au ocupat campaniile purtate împotriva superstiţiilor, noţiune vagă în care poţi să incluzi orice.

O altă interdicţie a privit riturile care organizau modul de viaţă burghez, cu alte cuvinte, rînduiala oraşului. Aşa au fost eliminate sute de rituri care aparţinuseră omului vechi, obligat în felul acesta să cedeze locul omului nou, un personaj conceput schematic, fără mamă, fără tată, cu doi bunici de sex bărbătesc, Traian şi Decebal, şi cu o dublă iubire, de muncă şi de patrie, pe care şi-o cîntă prin reprezentanţii săi aflaţi în brigada artistică a întreprinderii. Omul nou nu are timp de pierdut cu multe rituri, el defilează de două ori pe an, trăieşte intens riturile iniţiatice de primire a cravatei şi carnetelor roşii, mănîncă mult la sărbătoarea recoltei şi cam atît.

Ce-i de făcut în această situaţie? Trebuie să ne obişnuim cu ideea că nu sînt prea multe de făcut. Cel mai greşit ar fi să ne închipuim că în condiţii de normalitate oamenii revin la riturile de altădată. În fond, situaţia este simplă, lumea se împarte în două, cei dezinteresaţi de riturile vechi cu care, într-adevăr, nu ai ce face şi cei care ar fi dornici să recupereze din pierdere dar nu ştiu cum. Pentru aceştia din urmă ar fi suficiente cîteva cărţi clare şi corecte. Cu ajutorul acestor cărţi ar scădea riscul ca unui copil, atunci cînd împlineşte un an, să i se rupă turta şi să i se taie moţul, pentru că părinţii nu ştiu că turta se rupe la fete şi moţul se taie la băieţi. Tot din carte poate să afle omul care este rolul naşului la nuntă şi poate că nu se vor mai face nunţi cu 30 de perechi de naşi (caz real!). Dar nici informarea corectă nu duce prea departe. De acum înainte sîntem părtaşi la sărăcia rituală mondială. Singura noastră şansă ar fi dacă suferinţa prin care am trecut ne-ar da minte să alegem o cale mai bună. Pentru moment nu dăm semne. Sîntem buni să inventăm ritul pagubei. Păcat!

Irina NICOLAU

Ritualul ca formă de comunicare

Mai întîi se făceau propuneri pentru prezidiu. De obicei 'în bloc", cu o grijă deosebită să figureze cel puţin "o tovarăşă" acolo unde dominau bărbaţii. Apoi prezidiul decidea cine va conduce şedinţa. Desigur, acela era totdeauna tovarăşul venit "de sus". Apoi se vota ordinea de zi (niciodată vreun vot contra). Apoi se dădea citire "dării de seamă". Apoi...

Un ritual. Sînt mii de oameni care îl mai pot încă descrie în amănunt.

Ritualul comunist este o formă conotativă de comunicare. Semnificaţia sa este în esenţă iniţiatică. Scopul derulării sale este conştientizarea prezenţei puterii, uneori abstracte, căreia trebuie să i se supună cel iniţiat.

Orice ritual vizează mai mult sau mai puţin "încadrarea" individului într-un sistem convenţional. De la încadrarea în comunitatea efemer-festivă a nuntaşilor pînă la încadrarea într-o sectă satanică, ritualul marchează trecerea unui prag de la individual la colectiv.

Regimurile comuniste au înţeles mai bine ca oricine semnificaţiile şi efectele ritualurilor, utilizîndu-le pentru a semnala mai cu seamă omniprezenţa partidului unic.

Aşa se explică, poate, aversiunea actuală a românilor faţă de orice fel de ritual. Pare de necrezut, dar zilele trecute am remarcat privirile evident ostile ale spectatorilor la trecerea unui alai de nuntă.

De fapt, este vorba mai curînd de un gol, de o insuficienţă, decît de o aversiune propiu-zisă, pentru că oamenii simt fără doar şi poate nevoia ritualului, unii îi admit chiar necesitatea în anumite circumstanţe, dar nu-l mai acceptă "ca înainte".

În acest "vid de ritual" (se poate spune, oare, aşa?), celebrul de acum "sobor de preoţi" a ratat, prin abuz, posibilitatea de a prelua exerciţiul unei funcţii vitale pentru societate. Încercările de tip deschiderea "Cerbului de aur" sînt doar jalnice kitsch-uri. Cum s-a ajuns aici şi, mai ales, ce-ar fi de făcut?

Ar fi de luat în seamă esenţa deja subliniată a ritualului: **formă de comunicare.** Aceasta ne trimite imediat la funcţia de semn a acestuia, respectiv la regula corelării celor două planuri: **conţinut şi expresie.** Or, ritualul de tip totalitar-comunist ajunsese să nu mai aibă conţinut, era o simplă formalitate, un semnal şi nu un semn al puterii.

Un carnaval, un festival, o expoziţie, orice manifestare rituală trebuie să comunice o anume idee, care se poate schimba desigur de la un an la altul - dacă este vorba de un eveniment periodic - şi nu să se rezume la simpla desfăşurare, cum se obişnuieşte încă.

Ca şi în alte domenii, este nevoie şi aici de specialişti. Este nevoie de o analiză atentă a mentalităţii care să furnizeze suficiente date pentru elaborarea unor programe eficiente.

Evident, se poate pune şi întrebarea dacă, la urma urmelor, este chiar aşa de important ca, într-o perioadă de declin economic, de haos social, să ne gîndim tocmai la ritualuri. Ce-i trebuie chelului tichie de mărgăritar!

La o astfel de obiecţie se poate răspunde foarte simplu amănunţind ideea din titlul acestor scurte consideraţii.

Cezar TABARCEA

La paradă

Ne-am instalat în Piaţa Romană, cu reportofonul, chestionîndu-i pe trecători asupra următoarei probleme: **dacă au participat în ultima vreme la (sau dacă au urmărit la televizor) ceremonii legate de sărbătorirea sau comemorarea unor evenimente şi ce impresie le-a făcut prezenţa oficialităţilor la aceste manifestări.**

Diaconescu (pensionară): Nu sînt încîntată de oficialităţi în nici o situaţie.

Mariana Boleru (avocat): În 1990, de 1 Decembrie, mi-a plăcut cum s-au prezentat Câmpeanu şi Coposu la Alba Iulia. Mi-aduc aminte că Radu Câmpeanu a ţinut un discurs foarte frumos. Atunci cînd a fost povestea cu gestul lui Petre Roman.

Felicia Ciobanu (pensionară): Mi-au făcut o impresie serioasă, nu mi s-a părut nimic deosebit. Am văzut depuneri de coroane la Academia Militară, la Monumentul Eroului Necunoscut, la Statuia Aviatorilor. La Eroul Necunoscut, ceremonia a fost mai deosebită, mai impresionantă.

Anca Răzvan (asistentă la Politehnică): Prezenţa e formală, detaşată complet de evenimentul respectiv. N-a fost nici o sărbătoare să-mi meargă la suflet.

Gabriel Marinoiu (student): Ei îşi fac jocurile politice. E ceva paralel cu sărbătoarea respectivă.

Oană (inginer din Timişoara): Mi se pare că este formală. Unele sărbători le mai simţi, pe altele pur şi simplu le priveşti. E o diferenţă.

Petre Beatrice (inginer fără slujbă): Am fost la un vernisaj, unde a venit un ambasador străin, parcă al Braziliei, şi Doru Viorel Ursu. Totul mi s-a părut absolut normal.

Luca Vasilescu (medic stagiar): O fac de suprafaţă, pentru că trebuie să fie acolo şi dă bine. Cred că după ce-a fost înainte, lumea e sastisită şi are un interes foarte mic pentru aşa ceva. Însă o aniversare ca 21 Decembrie are substanţă. La astea am şi participat dar nu m-a interesat prezenţa oficialităţilor. De altfel, pentru ei, mai importantă e data de 22 Decembrie.

Studentă ASE: Sînt prea ocupată şi prea obosită să mă mai intereseze aşa ceva. Mai bine citesc o carte bună în timpul liber.

Virgil Şerban (profesor de matematică): Mă mai uit din cînd în cînd la televizor, dar asta e o mascaradă, aşa că, în ultimul timp m-am obişnuit să nu mă mai uit la televizor şi nici ziare să nu mai citesc. Oficialităţile nu-mi fac nici o impresie.

Un domn tînăr cu costum şi cravată (foarte elegant): Aş participa bucuros, ce subiect? (Repetăm întrebarea). A..., dacă am participat la sărbători oficiale? M-ar interesa mai degrabă un subiect de actualitate. Prezenţa oficială mi-ar face plăcere, dar cu ce ocazie?

- Să zicem de 1 Decembrie?

- Ce-mi pasă mie ce s-a întîmplat acum o sută de ani? Aş vrea să facem ceva constructiv, pentru tineri, de exemplu, să înaintăm un proiect legislativ. Nu vă pot spune nici numele nici ocupaţia, sincer.

Eleonora Luca (farmacistă): Mi s-a părut curios că anul trecut, de 1 Decembrie, n-a participat preşedintele României. Totuşi, de ziua noastră naţională, era o problemă de demnitate.

Sorin Mateescu (inginer fizician): Lamentabilă. N-ar putea să iasă bine decît dacă ar veni regele sau măcar un membru al Casei Regale. De altfel, asta s-a şi demonstrat.

Mocanu (plutonier de poliţie): Bineînţeles că am participat. La 23 August, de exemplu. Şi acum, Ziua Naţională a României. Prin modul de desfăşurare a fost bine. Adică n-au fost incidente, atmosfera mi s-a părut normală.

Lucrătoare la compania Tarom: Am participat, de Ziua Aviatorilor, dar n-am prea văzut oficialităţi, nici la Braşov, nici la Clinceni.

Gabriela Zamfir (tehnician proiectant): Depinde de sărbătorire. Dacă a fost politică, mi-a făcut impresie destul de mare, dacă a fost o comemorare literară, aş spune că deloc.

Editor: Gradul de implicare a autorităţilor e exagerat iar natura implicării este propagandistică. Nu-mi spun numele dintr-o discreţie principială, nicidecum din motive politice.

Mascan Gabriela (tehnician proiectant): Au fost situaţii cînd mi s-au părut penibili. În general, provoacă impresia asta. Şi-n plus, mi se pare absurdă mulţimea asta de comemorări, de toate felurile şi la toate datele. Una singură a fost parcă altfel, aceea de la Mausoleu, la Mormîntul Eroului Necunoscut.

Cristina Răşeanu (analist): Ipocrizie.

Marinescu (locotenent MApN): Unele sînt doar pentru impresie şi ocuparea timpului liber, dar mai sînt şi unele cu caracter patriotic.

- Care v-a plăcut cel mai mult?

- Aducerea Soldatului Necunoscut în Parcul Carol. Dar aici, nu autorităţilor le datorăm reuşita.

Florentina Bejan (medic): Prea multă solemnitate. Dar ar fi bine să fie din cînd în cînd ceva sărbătoresc, cum sînt carnavalurile din alte părţi, să ne mai rupă de grijile cotidiene. Eu am fost de curînd la Serbările Mării, un spectacol de milioane.

Aşadar, o singură ceremonie pare să fie impresionat mai multă lume, aceea a aducerii Soldatului Necunoscut în Parcul Carol. În rest, în legătură cu acest subiect, oamenii sînt sau nepăsători, sau sătui, sau mîhniţi de cele ce văd. Bineînţeles, sînt şi din aceia ce nu pricep care-i problema sau care îţi aduc aminte de schecîurile grupului Divertis. Însă foarte rar mai este cîte cineva interesat de asemenea manifestări. Pe cînd un carnaval, neîngreunat de prezenţa autorităţilor şi de care să se bucure tot românul?

Andrei MANOLESCU

albină" Marcus Aurelius – Către sine (Cartea a VI-a)

Metoda irlandeză

La începutul anului '90 am fost surprins de avalanşa articolelor care invitau ba la împăcare, ba la înfrăţirea dintre români şi maghiari. Aşa, la modul general. Am fost surprins, fiindcă în naivitatea mea am crezut că nu te poţi împăca cu cineva, dacă nu te-ai certat cu el. (Cît despre înfrăţire, aceasta întotdeauna am considerat-o un bluff la îndemîna publicisticii cvasiliterare). Dar, iată că, din senin, a început atîţarea la împăcare. Şi am scris un articol împotriva campaniei respective. Prietenii m-au felicitat discret. Dar totul continua.

Peste o lună-două s-au mai potolit invitaţiile la împăcare, întrucît au început acuzaţiile, şi chiar înjurăturile reciproce. Tot la modul general. Iar am scris un articol, prin aprilie, în care am atras atenţia că cel care răspunde în mod public la acuzaţiile nefondate şi generalizante nu face altceva decît acceptă să cînte şi să danseze după partitura celuilalt. Prietenii m-au felicitat şi de data aceasta cu discreţie. Dar partida a continuat, şi mai continuă şi azi cu intensitate diferită.

Nu îmi pare rău că am pierdut timpul cu scrierea acelor articole (altele asemănătoare nu am mai produs), dar îmi reproşez că nu am observat imediat capcana iluminismului ieftin. Căci mărturisesc, atunci am crezut sincer în efectul benefic al articolelor mele. Dacă aş fi fost mai detaşat, aş fi constatat din capul locului că atît campania de împăcare, cît şi cea de învrăjbire sînt fenomene inevitabile după un eveniment ca acela din decembrie 1989. Iar dacă sînt inevitabile, atunci au dinamica lor proprie, care nu poate fi (şi poate nici nu trebuie să fie) perturbată cu intervenţii moralizatoare.

Sînt aproape sigur că cititorul acestei reviste nu împărtăşeşte concluzia mea, pe care am tras-o nu din succesul limitat al articolelor respective, ci din identificarea unor regularităţi generate de acest fenomen. El este relativ uşor de desluşit, fiindcă este un ritual al diferitelor grupuri sau al elitelor politico-jurnalistice (şi nicidecum al întregii societăţi).

Trebuie să constatăm de la bun început că fenomenul nu are rădăcini în natura relaţiilor interetnice. Etnicitatea cel mult colorează o gramatică, după care se desfăşoară tot felul de "lupte" între ei şi în grupuri ale elitei (unele omogene din punct de vedere etnic). Astfel, este plictisitor să cauţi rădăcinile naţionaliste şi să tot combaţi naţionalismul. (El trebuie analizat în primul rînd datorită prejudiciilor aduse propriei societăţi). Este tot aşa de inutilă în acest context demonstrarea lipsei de obiectivitate, de imparţialitate, de cunoştinţe pertinente despre celălalt, deoarece cînd miza este nimicirea simbolică a celuilalt, pertinenţa şi moralitatea argumentelor este un lux pe care foarte puţini şi-l permit. Şi, de fapt, acest gest nici nu urmăreşte nimicirea, ci însăşi "lupta" care să poate fi reluată cît mai des, după logica ritualului. Este numai o aparenţă că lupta se duce cu celălalt, în realitate este vorba de autotorturare. Războiul simbolic aparent este consecinţa unei provocări (lupta a început cu atacul venit din partea lui...), dar în realitate rădăcinile ei trebuie să le căutăm în interiorul grupurilor participante la luptă. Incapacitatea funciară sau de moment a acestor grupuri de a-şi defini realist identitatea şi deci şi obiectivele cît de cît constructive, le aruncă într-o căutare febrilă de duşmani. Această nevoie izvorîtă din criza de identitate le împinge pînă într-acolo încît, dacă nu mai găsesc adversar, îl inventează (vezi omniprezenta conjuraţie sionistă). Urmînd această logică, putem afirma că şi duşmanul real este îmbrăcat cu atribute şi calităţi ireale, imaginare.

Este foarte avantajoasă găsirea şi/sau inventarea duşmanului. În lipsa lui, cum ar putea un grup debusolat să-şi menţină echilibrul perturbat? Cum ar putea umple golul creat de lipsa de spirit critic, de imaginaţie, de competenţă? Eu îl înţeleg perfect: este infinit mai uşor, şi chiar reconfortant să te uiţi peste gard în loc să te uiţi în oglindă. Este mult mai uşor să generalizezi şi să spui că maghiarii sau opozanţii sînt vînzători de ţară, pe baza declaraţiei unei persoane publice, cît şi invers, să-i cataloghezi drept xenofobi pe români pentru declaraţii sau măsuri ale unei autorităţi sau ale alteia.

Evident, nevoia de duşman, găsirea lui nu se transformă în ritual dacă nu este alimentată şi de grupul desemnat drept duşman. Nimeni din România nu va putea ritualiza bunăoară un război simbolic cu un partid sau altul din Occident, pentru că (din motive lesne de înţeles) nu se va răspunde la atacuri. Deci, cred eu, atîta timp cît beneficiile vînătorii de duşmani vor fi apreciate mai mult decît pierderile cauzate de amînarea gîndirii autocritice şi pragmatice, ritualul se va menţine cu participarea tuturor actorilor actuali.

Zoltán ROSTÁS

P.S. Dezvoltînd aceste opinii într-un cerc restrîns de prieteni, am fost întrebat ce se poate face pentru a stopa acest ritual? Am spus şi repet, nu trebuie făcut nimic. Actualele grupuri ale elitei politico-jurnalistice participante la acest ritual oricum nu vor renunţa nici la acuzaţii şi nici la înjurături, şi nici ceilalţi la respingerea pe măsură a acestora. Dar va veni în curînd o generaţie - într-adevăr "oameni noi" - care folosind celebra metodă irlandeză a boicotului, va izola extremiştii de tot felul prin nebăgare în seamă. La fel cum universitarii francezi l-au izolat pe Fourisson. Poate nici nu vi-l mai amintiţi pe Fourisson? Vedeţi cît este de eficientă metoda?

Ce spun parlamentarii

● Puteţi exemplifica formularea "ritual politic" în peisajul actual al României de tranziţie?

Valer Suianu (senator PUNR)

Păi, de exemplu nu mai departe avem aşa-zisul joc politic dintre Putere şi Opoziţie, de altfel caracteristic oricărui regim democratic. Sigur că, atîta vreme cît într-un parlament democratic există o majoritate şi o minoritate, cea dintîi îşi va impune în mare măsură punctele de vedere prin simpla procedură a votului. Dar asta nu se petrece în mod absolut. Dar există situaţii cînd atît reprezentanţii majorităţii cît şi ai minorităţii susţin acelaşi punct de vedere de interes naţional. Situaţia de la noi oferă rar asemenea exemple, deoarece şi în sînul coaliţiei aşa-zis proguvernamentale există divergenţe, datorită faptului că alianţa s-a creat în primul rînd din cauza faptului că partidul de guvernămînt nu dispune de o majoritate absolută, în Parlament. Cum spuneam, formaţiuni care sprijină Guvernul au multe puncte de vedere diferite de acesta, dar consimt la acest "ritual politic" al votului majoritar datorită situaţiei expuse mai sus. Dacă cumva fragila coaliţie proguvernamentală s-ar destrăma, "ritualul" şi-ar putea inversa termenii. PUNR-ul a constatat că în multe privinţe are puncte de vedere comune cu cele ale Opoziţiei, dar unul din motivele importante pentru care noi nu ne putem apropia decisiv de partidele din Convenţie îl constituie prezenţa în cadrul Opoziţiei a partidului UDMR, partid care duce o politică inacceptabilă, pentru PUNR cel puţin. Recent, partidele din Convenţie au primit o lecţie aspră prin apariţia acelui Memorandum înaintat Consiliului Europei şi care n-ar fi trebuit să surprindă Convenţia deoarece, conform declaraţiilor UDMR, el face parte din politica generală a acestui partid. Avînd în vedere unele luări de poziţie ale cîtorva reprezentanţi din Convenţie care au dezavuat parţial acţiunile UDMR-ului, ne întrebăm de ce totuşi acest partid etnic este menţinut în alianţa forţelor de opoziţie? Sigur intervine şi aici un fel de "ritual" conform căruia datorită necesităţilor de vot (în Parlament), valabile atît pentru opoziţie cît şi pentru coaliţia guvernamentală unde partidul de guvernămînt nu împărtăşeşte, ba chiar dezavuează, poziţia unor "aliaţi", cît şi pentru opoziţie. Dar şi UDMR-ul în sine este "eroul" unui anume "ritual" care constă în aceea că de fiecare dată cînd treburile par a merge bine în ţară, vizavi de imaginea noastră externă, acest partid etnic produce diverse "evenimente politice" ca de pildă Memorandumul, solicitarea autonomiei locale, "nedreptul proces" intentat cetăţeanului de origine maghiară implicat în evenimentele de la Tîrgu Mureş etc. etc. Şi asta bineînţeles că nu este ceva întîmplător ci transpunerea în practică a unei strategii foarte clare a UDMR-ului. De fapt, UDMR-ul are o poziţie duplicitară în raport chiar cu aliaţii săi, folosindu-se de sprijinul Convenţiei cînd are nevoie pentru propriile revendicări, fapt care s-a manifestat nu mai departe de zilele cînd s-a discutat raportul asupra corupţiei şi opoziţia a depus o moţiune pe care UDMR-ul nu numai că nu a dezbătut-o dar nici măcar nu a susţinut-o prin vot. Vizita ministrului de Externe al Ungariei constituie un fapt pozitiv, dar ea trebuie judecată în cadrul mai larg al acestui moment ce precede dezbaterile din forul european pentru acceptarea României în Consiliul Europei.

Péter Buchwald senator UDMR

După părerea mea nu este vorba nici de o surpriză şi nici de un ritual deoarece politica UDMR-ului se face la lumină, punctele cuprinse în recentul memorandum fiind publicate ceva mai înainte în presa de limbă maghiară. Dar probabil că n-au fost traduse destul de repede în ziarele de limbă română. Eu aş vrea să mă refer însă la un alt fel de "ritual" şi anume la momentele cînd în Parlament se discută probleme de importanţă pentru toţi cetăţenii ţării ca de pildă dezbaterile asupra raportului SRI, iar anumite forţe şi persoane aduc tam-nesam în discuţie problema maghiară. Orice declaraţie a UDMR-ului e subiect de discuţie pentru Parlament, chiar şi o hilară afirmaţie a senatorului Vadim Tudor care ne acuza de implicarea în evenimente grave la graniţa de vest a ţării. Declaraţiile nici unui alt partid nu sînt atît de dezbătute în forul legislativ. Prin dezvăluirile făcute către Consiliul Europei am căutat să schimbăm imaginea mincinoasă a ţării despre care occidentalii află oricum pînă la urmă adevărul şi e mai bine să-l ştie de la noi. Nu minciunile "patriotice" fac bine României. Elucidînd problemele minorităţii maghiare noi contribuim la democratizarea ţării, contribuind la accelarea către un "ritual" european a politicii româneşti.

JOHNY RĂDUCANU povesteşte: Proba acului nr. 10

Ştiam că lui îi plăceau mai ales romanţele; ştiam că nu-i plăceau oamenii cu barbă, iar prenumele cosmopolite purtate de români - chiar deloc. Totuşi el, Nicolae Ceauşescu, a formulat cea mai scurtă şi plastică prezentare a lui Johny Răducanu "ăsta-i ăla cu barbă şi cu jazzul" (Nu-l confunda cu sportivul). Pentru generaţiile de fani ai artistului acest enunţ, de o concizie neatinsă nici de Who's who, este redutant şi prolix.

Johny Răducanu a devenit aproape numele unui ceremonial de comunicare a bucuriei, a emoţiei faţă de spiritul viu şi de fragilitatea existenţei.

De aceea, la o discuţie despre ritualuri invitarea lui Johny Răducanu la redacţia Dilemei ni s-a părut firească. În locul dialogului propus, oaspetele ne-a oferit o mărturisire plină de culoare, cu leit-motive şi variaţiuni de piesă muzicală, din care selectăm cîteva fragmente, renunţînd a mai transcrie întrebările pe care i le-am adresat.

Mă trag din Frank Sinatra, şef spiritual al Televiziunii...

"Eu vin dintr-o familie care a trăit într-un cartier. Mai precis, eu sînt născut la Brăila; acest oraş s-a chemat odată Ibraila, era sub stăpînire turcească şi era condusă de un paşă. Cînd acest paşă a venit să-şi ia scaunul în primire - nu ştiu cînd, nu cred că datele sînt aşa de importante se poate afla cînd Brăila se numea Ibraila - deci, cînd a venit turcul, a venit cu toată curtea domniei sale, şi cu televiziunea (vremii) după el, nu? La televiziunea aceea avea şi un fel de Frank Sinatra: din ăla mă trag eu. Eu mă trag din acel Frank Sinatra care, sigur, conducea tot "show"-ul acelui paşă (...) Ca să revenim la tribul meu, eu sînt ţigan şi sînt ţigan venit, cum spuneam înainte, ţiganii ca şi evreii s-au plasat în geografia planetei, în Suedia, în Olanda, la Paris sînt ţigani, în Spania; ţiganii sînt adaptaţi. Eu n-am putut să-mi părăsesc ţara niciodată, tata mi-a spus, şi altă lume mi-a spus, să nu-mi părăsesc mormintele; noi neam încadrat de cîteva sute de ani în Brăila, în ţara asta, în zona asta geografică. Acuma, încadrîndu-se părinţii mei cu stră-stră-străbunicii vorbeau turceşte. Mai ţin minte pe ultimul meu bunic care avea fes roşu şi stătea după-amiaza cu bătrîni de-ai lui şi sorbeau cafeaua, ritual, cu sunet lung, era o chestie de aşezare, nu era luată ca un drog, nu se bea ca în zilele noastre tone de cafea, ăsta-i drog, aveau căni mici, două sorbituri, atîta tot: meditau, şedeau pe vine şi vorbeau de lucruri din viaţa lor. Nu vorbeau doi deodată: unul îşi termina o idee şi altul venea, nu era balamuc; în general în lumea toată nu era atîta balamuc. Singurul lucru care nu mi-a plăcut era că niciodată femeile nu participau, n-aveau acces, asta-i o chestie orientală, mă rog. Nu-mi plăcea. Vorbeau turceşte, şi tatăl meu vorbea turceşte şi, evident, greceşte; vorbeau turceşte, dar, stînd în ţara românească acolo şi-au dat copiii la şcoală, ei înşişi vorbeau româneşte pentru că aveau un bun-simţ, ceea ce astăzi... Cunosc români în străinătate care au stat 20 de ani într-o ţară şi n-au învăţat limba patriei de opţiune. Primul lucru ar trebui să învăţi limba ţării în care stai, din respect pentru că tu te-ai aşezat acolo (...) La noi în familie s-a vorbit românеşte, dar mai întîi s-a vorbit turceşte şi ţigăneşte, cum ar veni din cele două mari triburi de care ţi-am spus. (Eu zic că noi făceam parte din tribul ăla uman şi drept şi firesc). Ai mei au vorbit turceşte, ţigăneşte, pe urmă româneşte: şi-ncet, încet s-a pierdut limba turcă, a dispărut fesul, au dispărut şalvarii, tot, lent-lent a dispărut. Eu cînd m-am născut, m-am născut cu Mozart în casă, din cauză că toţi fraţii mei studiau muzica; nu ştiu o vorbă ţigăneşte decît aşa 2-3-10 vorbe pe care poate să le ştie oricine. Şi asta a fost o mare suferinţă a mea. Dar eu recunosc, ce zic eu, recunosc, Doamne iartă-mă, eu sînt ţigan pur, eu nu-s amestecat de nici un sînge, s-a avut grijă cu împerecherile - nu atît de studiate ca la evrei - dar s-a avut, oricum, grijă, asta mai ales în anturajul din care vin eu, tipi mai speciali, dacă nici nobili, nici boieri, un grup mai aristrocrat atunci, în spirit măcar. Nu uita că eu mă trag din Frank Sinatra, care era şef spiritual al televiziunii (...)

Acum cînt "la fulare"

Cînt cu sufletul. Eu încerc să fac o bucurie din asta deşi pe mine a încercat, acuma îmi dau seama, diavolul de mult să pună mîna. Şi-acuma mi s-au întîmplat nişte lucruri în viaţa mea personală, asta vreau să scrii: mi s-a întîmplat ceva în viaţa mea, în care, graţie unei persoane, diavolul sub nici o formă nu mai are nici o fărîmă de umbră în mine. (...) Simt că Dumnezeu m-a primit; m-a primit şi m-a readus în zona unde eu am deschis ochii şi unde-i potrivit să vorbim despre ritual. Eu sînt creat să fac bucurie: pentru mine nu există culoare, rasă, nu există absolut decît un corp, o creaţie a lui Dumnezeu. Vezi un lan de grîu, cît cuprinzi cu ochii, şi acolo unde e nevoie să fie frumuseţea dumnezeiască, Cel de Sus aruncă 3-4-10 maci. Ăla-i desenul lui Dumnezeu, presărat exact unde trebuie (...) Eu aşa văd rasele umane. Nu am nici complexe că unul este un sir, n-am complexe nici dacă văd unul din groapă, îl iau, numai că aici este un singur lucru: dacă cumva încerc să comunic şi văd că se duce în altă parte, îmi retrag trupele imediat şi îl stimez numai ca semen. Asta am învăţat eu în copilăria mea într-un cartier în Brăila, care se numea "Cartierul Oriental". Brăila era un oraş cosmopolit înaintea multora: din cauza grecilor, din a armenilor, a evreilor, din cauza standingului de viaţă. La grădina publică se juca tenis, hăt, în 1932: eu am fost copil de mingi, care duceam coşuleţul dar îmbrăcat cu blazer şi cu mănuşi albe. Dar eu îmi cîştigam banii singur, vindeam ziare chiar la Cafeneaua Franceză, în centrul oraşului, tata venea la masă, scoteam ziarul "Universul" şi i-l vindeam; tata şi prietenii domniei sale scoteau banii şi plăteau (...) Cînd mai tîrziu am citit "Huckelberry Finn" i-am zis ăluia "vai de capul tău" - eu am fost cel mai rău, am fost o fiară: ajunsesem să detest sunetele (muzicii din casă). La un moment dat s-a schimbat ceva în mine: cînd mă aşezam la pian nu mă mai scula nimeni. Ajunsesem să tiocesc sideful de pe clape; şi sideful este aplicat pe un lemn şi am tocit şi lemnul; şi după aia, acolo, e un ştift - şi l-am lustruit şi pe el. În cartierul nostru, în cetatea comună, mahalaua de muzică, pot să-i spun aşa, unde muzicanţii repetau de dimineaţă pînă noaptea nimeni nu reproşa cuiva ora la care-şi desfăşura truda. Eu numai acuma "cînt la fulare", aşa-i pianul meu, înăbuşit de fulare să nu-mi deranjez vecinii de bloc - (...) Cartierul Oriental în care stăteam noi, şi unde eu eram Huck, avea o mulţime de copii - peste care eu eram şef de bandă; făceam multe, dar niciodată ceva rău, pentru că era o libertate a tuturor: ăla era grec, ăla era evreu, ăla era armean, ăla era italian, şi albanezi, şi toate neamurile. Am trăit cu acest evantai de neamuri cu iubire pentru toţi. Noi copiii eram crescuţi din lume. Făceam toate poznele, pînă la dreptate, pînă la ceva care nu era normal, drept (...) În momentul în care eu am părăsit acea viaţă rituală, pentru că trebuie să-ţi spun noi umblam în picioarele goale, mîncam acolo ce-o fi, făceam tot felul de drăcii prin port... dar trăiam un ritual al vieţii comune; există un asemenea ritual unde domneşte libertatea teritorială a omului, care a dispărut azi, dar fiecare, dincolo de libertatea lui, avea numitorul comun cu toată colectivitatea. Primul lucru pe care l-am simţit acolo era - ce numim noi azi - raiul democraţiei; acolo era în chipul cel mai firesc dumnezeiesc, neforţat, deliberat, fără nici un interes, dat din suflet şi prin participarea oamenilor simpli: dacă cineva năştea, toată lumea era preocupată, acolo; naşterea era, chiar dacă se iveau probleme, ocrotită de higiena naturală a omului care sta în libertatea lui. A propos de higienă: noi umblam în picioarele goale plini de jeg pe picioare, jegoşi la cot, groaznic de murdari, prin port, prin cărbuni, prin vagoane, prin pleavă, jeg mare; cînd treceam prin curtea armenilor de exemplu, mama, tata, sau un frate mai mare care lucra, fluiera - mi-aduc aminte, ca-n Stan şi Bran, - asta însemna că toată gaşca de-acolo - că eram 8 - că eram 5 sau 3 - intra în curtea unuia dintre copii, intram cu un firesc nespus - ăsta-i adevăratul ritual - să ne curăţăm de murdărie.

Fel de fel de ritualuri

Nimeni nu ne-a învăţat anume, intram absolut ca la noi acasă; în curte era canalul, ăla care te-a fluierat, aducea vasul cu leşia moale, sau apa de ploaie încălzită la soare - noi veneam la canal şi ne spălam şi - atenţie! - căutam un beţişor ca să ne curăţăm unghiile. Nu poţi să te speli pe coate, pe faţă şi pe gît şi să laşi unghiile murdare. Ne aşezam după aia la masă: dacă nu ştiam să spunem rugăciunea - că n-o ştiam, nu ne rugam corect decît cu tata sau cu mama - trebuia să stăm tăcuţi, cu ochii în jos, o secundă, trei secunde şi după aia unul dintre noi spunea Amin, şi ne repezeam pe mîncare, ca fiarele (...) Era o democraţie liberă, reală, una participativă - însă minciuna nu se ierta; se trata, în acest ritual, dur, în două feluri: că era pornită de la ţigani soluţia, că era de la albanezi, nu ştiu, de la italieni - habar n-am. Cred că era pornită dintr-o energie comună a binelui, a normalului, a firescului, o forţă extraordinară; lumea asta a inventat nişte legi cum trebuie corectat un copil. Simplu: ca să bage frica-n tine cînd tu nu eşti lămurit ori e codiţa dracului la mijloc, sau nesiguranţa, atunci se făcea următorul lucru: ca să-ţi demonstrez c-ai minţit - vino-ncoa. Erau godine, ori sobele cu patru ochiuri, pe-al cărui cuptor dormea mîţa; şi-acolo m-a chemat şi pe mine odată mama, dar nu singur că eu - Huck şi Mare Caimacam cum mi se spunea – aveam şi mareşali şi consilieri, i-a chemat şi pe ei să-mi demonstreze vinovăţia. Forficelul. Vino-ncoa. Să-ţi arăt, zicea mama, că minţi, nu eşti sincer şi cochetezi, o să-ţi tai unghiile aici, deasupra plitei încinse. Dacă n-ai minţit, rămîn întregi. Altfel - se-ndoaie, nu eşti cinstit (Cum să rămîie unghia dreaptă?) "Şi acum - du-te-ntr-ale tale". Nimic altceva, nici un cuvînt. Şoc emoţional fără retorică. Pe la 8-10 ani începeai să faci lucruri grele de tot, neadmise în societatea aia, toată, din cartierul Oriental. Capii de familie, fără să comenteze, sentîlneau şi hotărau următorul spectacol, care este cam unic, am mai auzit de el doar în satele Siciliei. Cea mai severă hotărîre de a salva păcătosul era asta: el era chemat într-o curte, toţi copiii şi ei, în cap cu Huck, cu mame cu tot, se punea lampa de gătit "Globus" - la care se gătea vara în curte - se lua acul nr. 10, cu care se coseau nasturii şi paltoanele, se prindea într-un cleşte, îl punea deasupra focului pînă se făcea roşu complet şi cu acel ac se înţepa limba pedepsitului. La acest ritual toată lumea se ruga, după ce ăla ţipa, unii şi leşinau şi era pregătită o găleată cu apă pe, aproape, toată lumea, mame, bărbaţi, chiar şi copiii care trecuseră prin proba acului se rugau la Dumnezeu să-l ajute, să iasă diavolul din el. Astăzi, cînd povestesc, îmi vine să plîng. Nici eu n-am fost scutit de acul nr. 10. Cînd am plecat de-acasă am făcut multe greşeli: nu greşeli - n-am făcut bine ce-am făcut. Şi de cîte ori mi-am adus aminte de ac, jumate din gîndul rău ispititor era deja eliminat (...) Oamenii astăzi ar trebui să aibă pe cineva care să le arate, să le spună, cumva, "asta nu"!; oare avem nevoie toţi de un ac? Ceva, nu ştiu. Şi toată situaţia asta, ce se-ntîmplă după '89, cu oamenii: cînd auzi pe Andrei Pleşu "mi-am pierdut prietenii", sau vezi discuţia între el şi Sorin, ce-i asta bre? ce-i asta? îl vezi pe Pippidi, pe Sorin Dumitrescu, îl auzi pe Breban intratabil. Oare ce ne trebuie nouă: ne trebuie comunism ca să fim împreună? Ne trebuie teroarea aia? Comunismul - creaţia diavolului - să ne fi unit mai mult? Am fost atunci nu numai valoroşi, dar împreună, mai ales împreună (...) În mintea mea, ca să revenim, ritualul nu e regulă rigidă, nu e regulă, în primul rînd, sau protocol, festivitate zi cum vrei.

Este morală firească aşa cum ni se arată ochiului şi spiritului nostru".

A consemnat
Tita CHIPER

"Iar toţi cei ce credeau erau laolaltă şi aveau toate de obşte". (Fapte 2,44)

Pentru o nouă orientare ecumenică gîndită la Roma

Vaticanul intenţionează să relanseze reconcilierea între bisericile creştine

Consiliul pontifical pentru unitatea creştinilor s-a întrunit într-o adunare publică, marţi 8 iunie 1993 la VATICAN şi a redactat un document de 100 de pagini, intitulat: Linii directoare pentru aplicarea principiilor şi normelor asupra ecumenismului.

Ziaristul de la cotidianul francez Le Monde, Henri Tinco, în articolul pe care îl (re)publicăm în cele ce urmează, încearcă să demonstreze că în spatele acestui titlu un pic tehnicist al documentului, se ascunde de fapt dorinţa Bisericii romano-catolice de a (re)afirma şi de a intensifica relaţiile între Bisericile creştine fragmentate.

Conform cu dispoziţiile conciliului VATICAN II (1962-1965), care a deschis calea apropierii între religia catolică şi celelalte confesiuni creştine (ca de altfel şi între iudaism şi islamism) prima direcţie ecumenică a VATICANULUI, datează din 1967. De-a lungul acestor 26 de ani scurşi, posibilitatea unui dialog între Biserici, determinat de noile condiţii ale evanghelizării acestei lumi dezorientate spiritual şi fundamentat pe ideea de amplificare a fenomenului căsătoriilor mixte, justifică acea punere în formulă a "principiilor" şi "normelor" ecumenice.

Credinţa la VATICAN II

Comunicată în anul 1985 la iniţiativa Papei Ioan Paul al II-lea, revizuirea poziţiei Vaticanului faţă de celelalte "Biserici surori" se putea prelungi mai bine de 6 ani, timp în care impacienţa şi îngrijorarea Bisericii anglicane, reformate, lutherane sau ortodoxe ar fi fost întreţinute. Numai că, în ciuda acelor iniţiative spectaculoase, cum au fost zilele de rugă interreligioasă din Asia (în 1986 şi în 1993), sau vizitele Papei la comunităţile protestante, centralismul roman afirmat de Papa Paul Ioan al II-lea, conflictul cu ortodocşii din Europa de Est redeschisă libertăţii, ca şi starea de încordare determinată de nevoia aflării unei identităţi spirituale au degradat profund climatul ecumenic.

Odată însă risipiţi norii suspiciunii ce pluteau deasupra viitorului dialog catolic-anglican (ce avea ca punct de plecare hirotonisirea femeilor) sau cel catolic-ortodox (stîrnit de tensiunile naţionaliste), noua direcţie romană încearcă acum să demonstreze că în planul "principiilor" şi "normelor" ecumenice, Biserica romano-catolică nu cedează. Din contra. Acest nou document semnifică mai mult decît o simplă tolerare atît a principiului trasat în anul 1967, cît şi a rînduielilor din anul 1983 care tratau noul cod de drept canonic. De factură universală, actul se adresează nu numai catolicilor "de la bază" pentru care ecumenismul este o "afacere" de specialitate, dar şi Bisericilor orientale (care separă riturile) şi "celorlalte Biserici şi comunităţi eclesiastice".

Inspirîndu-se din documentele conciliului VATICAN II, ca şi din cele emise de ultimii papi, semnalate numai de o recunoscută notă la scrisoarea din 28 mai 1992 a Cardinalului Ratzinger, director ştiinţific al congregaţiei pentru doctrină religioasă, noua direcţie reafirmă vocaţia principală a Bisericii înţeleasă ca o "comuniune": "Unite printr-o triplă legătură de credinţă a vieţii sacramentale şi a treptelor ierarhice" - scrie documentul -, "toate popoarele lui Dumnezeu realizează că această tradiţie începută odată cu Noul Testament a apelat la comuniune. Iată de ce, acest concept a inspirat eclesiologia VATICANULUI II, căruia învăţămîntul doctrinal-religios i-a acordat o atît de mare importanţă", încît de acum înainte, seminariile de învăţămînt ecumenic din cadrul Universităţilor, nu vor mai putea fi considerate ca "materii opţionale".

În cazul în care însă, "romano-catolicii continuă să manifeste ferma convingere precum că unica Biserică a lui Hristos subexistă în Biserica catolică" (concepţie deja prezentă în Constituţia conciliului asupra Bisericii Lumen Gentium), ei sînt rugaţi ca pe de o parte să nu renunţe de bună boie la fragmentare, iar pe de altă parte să ofere o mînă de ajutor în realizarea unei "depline unităţi". Avînd şi un rol politic, precum în Africa de Sud (unde iniţiaţii sînt adunaţi în jurul personalităţii Eminenţei anglicane Desmond Tutu) sau mai recent în Orientul-Apropiat (al cărui Consiliu al Bisericilor creştine acceptă aproximativ 20 de denominaţiuni diferite), acest efort va trebui să fie intensificat prin studii biblice şi rugăciuni, prin Liturghii comune şi prin crearea unui catehism ecumenic adevărat, prin relansarea dialogurilor bilaterale sau multilaterale ca şi prin multiplicarea Comitetelor mixte şi Consiliilor Bisericeşti.

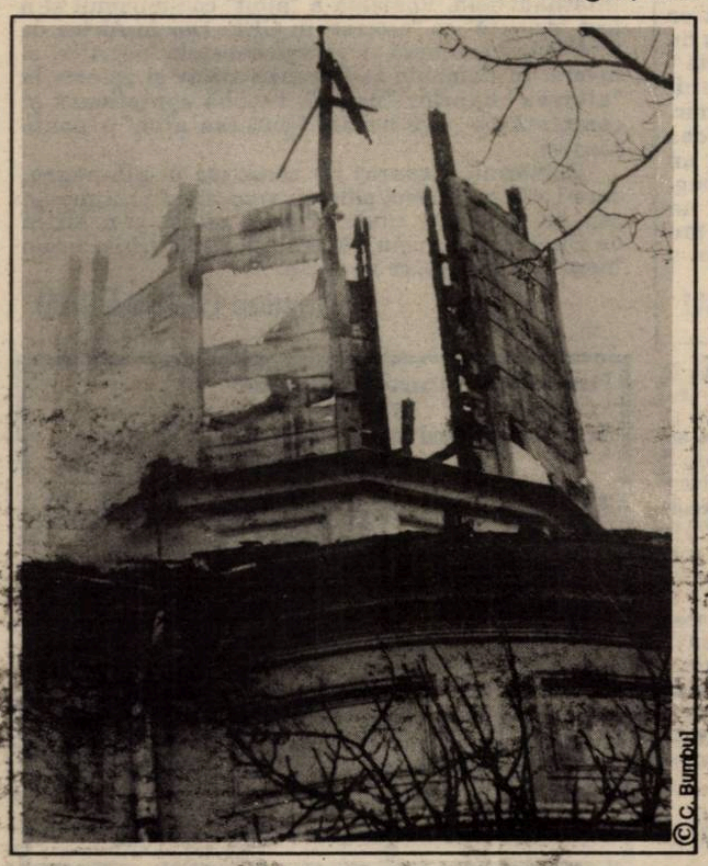

© C. Burtoul

"Ţesutul conjunctiv" al căsătoriilor mixte

Acceptînd, de exemplu, "valabilitatea" botezului în celelalte confesiuni (ca şi înţelegerea botezului prin scufundarea în apă), noul document roman redă un caracter indiscutabil celor mai "deschise" - în sensul legislaţiei canonice - dispoziţii ale acelui drept canonic emis în anul 1983. Favorizarea unităţii familiei însă (gîndită ca un ţesut ale cărui celule, diferenţiate din punct de vedere structural şi funcţional tocmai pentru a îndeplini aceeaşi funcţie), este apropiată de acea orientare a episcopilor francezi, teoretizată în anul 1980 şi salutată într-o manieră pozitivă în momentul publicării ei. Semnificînd "cezuri de urgenţă", aceste cupluri au acces la repertoriul sacramental necatolic ca euharistia, pocăinţa, mirungerea acceptate, desigur, ca o prelungire a "gestului" iniţiatic.

Toate recomandările documentului reprezintă în fapt lentorile şi temerile ierarhiei catolice în special, aflate în contratimp faţă "ospitalitatea euharistică" (adică faţă de "intercomuniune" sau de capacitatea de comunicare cu Verticala protestantului în timpul unei Mese sau a catolicului în timpul sacralizării Sfintelor Taine). Intenţia este confirmată: "Comuniunea euharistică şi expresia sa vizibilă este inseparabil legată de marea comuniune între Biserici." În anul 1983 însă, episcopatul francez a dezvoltat o concepţie mult mai suplă, considerînd "ospitalitatea euharistică" ca nefiind doar semnul unităţii înfăptuite, ci şi o modalitate de a "întinde mîna" şi de a reuşi. Noua direcţie romană afirmă acelaşi punct de vedere şi în ceea ce priveşte căsătoriile mixte: "obligaţia preoţilor catolici este de a lua parte în mod continuu, alături de iniţiaţi la derularea cultului catolic". Ea subliniază printre altele că educaţia religioasă a copiilor, proveniţi din aceste căsătorii, nu va trebui să fie niciodată un motiv de separare a soţilor. În fine, documentul formulează nete rezerve în privinţa aşa-zisului "schimb de scaune" adică, în privinţa posibilităţii unui preot catolic de a propovădui într-un templu protestant sau a unui pastor în a asigura predica într-o catedrală, cum se practică în cele mai multe ocazii în Franţa: "Pentru Liturghia euharistică predica care face parte din Liturghia însăşi, este rezervată sau preotului sau unui diacon".

În ciuda acestor greutăţi însă, noua direcţie ecumenică a VATICANULUI ar trebui primită de milioanele de oameni nacatolici într-o manieră satisfăcătoare. Dacă ţări ca Franţa şi Germania sînt fondate pe tradiţiile solide ale dialogului interconfesional, ţările Europei de Est, Americii Latine sau ale Africii - fără a mai pune în discuţie cazul limită al Irlandei de Nord - pot recupera deceniile de suspiciune şi ignoranţă.

(Din LE MONDE, *9 iunie 1993*)

Selecţie şi traducere
Ariadna ZECK

"Noi trebuie să fim dispuşi la dialog. Înainte de toate însă, este necesar să-i definim înţelesul principal şi condiţiile fundamentale.

Dialogul înseamnă, evident, deschiderea, capacitatea de a-l înţelege pe celălalt pînă la rădăcini: istoria sa, drumul pe care l-a parcurs, inspiraţiile ce îl animă. El nu înseamnă indiferentism şi, în nici un caz «arta de a confunda conceptele esenţiale»; or, din păcate, această artă e recunoscută prea adesea ca echivalentă atitudinii «dialogului». El nu înseamnă nici «că Biserica ar voala» adevărul convingerilor sale, sau crezul său. Evident i se cere să fie deschisă la dialog... să fie capabilă a recunoaşte semînţele de adevăr oriunde s-ar găsi. Dar în acelaşi timp, Biserica trebuie să aibă o credinţă foarte coagulată, o credinţă foarte conştientă a propriului adevăr şi totodată profund animată de dragoste."

(Cuvîntul Papei IOAN PAUL al II-lea adresat Episcopilor romano-catolici francezi cu prilejul vizitei Sanctităţii Sale la Paris.
1 iunie 1980)

Bon de lectură (de-alaltăieri)

Mihail Lungianu. În sărbători. Minerva, Bucureşti

«Povestirile d-lui M. Luncianu (sic) sînt o sărbătorire a vieţii dela ţară cu credinţile, obiceiurile şi superstiţiile ei din vechi. Respiră în aceste provestiri pe lîngă veselia, puterea de viaţă şi pitorescul sărbătorilor poporului nostru, şi un mare avînt poetic, o mare dragoste de viaţa satului, în evocarea petrecerilor din aceste zile de lumină. Toate încîntătoarele superstiţii care au păstrat la ţară vechiul şi graţiosul cult al vieţii, alături de creştinismul din biserică, sînt trăite în viaţa săteanului, în povestirile d-lui Lungianu, şi cititorul simte ca un fel de recunoştinţă pentru cel ce a ştiut să le păstreze în povestirile sale tot farmecul şi savoarea, toată însufleţirea lumii aceleia în care s'au păstrat. Sînt atîtea lucruri mici bine observate, atîtea trăsături bine alese, încît ai pretutindeni, în priveliştile abia schiţate, o impresie puternică de ceva bine cunoscut, parcă respiri chiar aerul acelor locuri şi le vezi în lumina lor adevărată. Şi oamenii au gesturile, vorba şi gîndul atît de just prinse, încît ai mulţumirea să nu simţi nicăieri o notă falsă. Ba chiar şi animalele au o fizionomie şi o psihologie ce li se potriveşte cît se poate de minunat. Aşa scena cînd preotul citeşte şi stropeşte strunga "făcînd cruce cu stropitul aghiasmei": "Cîinii s'au strîns în jur şi stau tolăniţi pe labe; cîţiva porci s'au apropiat nedumeriţi, grohăind, parcă ar întreba ceva"; - şi primirea străinilor la stînă în ziua de Sîmpetru: "Urechiatul din bătătura stînii, cînd zăreşte oaspeţii, dă alarma ca un gornist care-şi aşteaptă şefii în poarta regimentului. Cîţiva dulăi, garda de onoare, dau năvală să le facă primirea, arătîndu-şi dinţii ascuţiţi. În urmă-le aleargă însă, după'nd, un băeţandru, strigă la ei: «Na, dălături, şarle urîte!» şi svîrle în cîte unul cu bîta, de-i face să înfunde pădurea chelălăind."» (În **Viaţa Românească** (sic), volumul XX, anul VI, Iaşi, 1911, pag. 442)

Scrisori deschise

În piaţa Marx-Engels a existat palatul Hohenzollernilor

"Dragă...,

... Se pot întîlni în capitala Germaniei Mari de astăzi, tot felul de lucruri amuzante. De pildă, la Zoologischer Garten (staţia principală din Berlin-Vest), vorbindu-se româneşte, tare şi cu apelative răsunătoare, care fac să-ţi salte inima, ca "Bă!", "Unde umbli, mă Ilie!" şi altele. Centrul acesta, din faţa gării principale, a intrat cu totul în stăpînirea conaţionalilor noştri, implicaţi, părinţi şi copii, în vînzarea ţigărilor americane, din marea contrabandă bucureşteană. (S-a scris de ea în **Adevărul**.)

Tot Berlinul e plin de afişele marelui circ de stat chinezesc. În piaţa Marx-Engels (nemţii nu i-au schimbat numele fiind oameni serioşi) a existat înainte de război palatul Hohenzollernilor, cel mai mare palat din Berlin. După ce bombardierele aliate l-au făcut praf, tovarăşii au dinamitat ruinele, ca să nu mai rămînă nici o urmă din reşedinţa foştilor prinţi. Acuma, pentru sezonul de vară, se reconstituie, pe un schelet uriaş de fire din oţel subţire, fostul palat, aşa cum arăta el. Iluzia e perfectă. Va ţine cît va fi nevoie să li se arate turiştilor un monument grandios al trecutului.

Nu văd filme decît la televizor - majoritatea, foarte proaste. Mă delectez în schimb cu filme documentare. Am văzut aseară un "eseu" cinematografic pe tema ambivalenţei muzicii. Două voci în dialog contradictoriu, una susţinînd rolul de magie albă al muzicii, înălţătoare a lui la sublim, alta, descriind muzica drept magie neagră, incitatoare a omului la violenţă şi brutalitate. Muzică de compozitori celebri (de la Mozart sau Haendel la Stravinski, Berlioz, Alban Berg sau Şostacovici). Şi culmea, la partea finală, cu demonia totalitară, doar cîteva flash-uri cu Hitler şi Stalin. În schimb, de mai multe ori, tribuna românească de la 23 august, cu patriarhul, cu Moses Rosen şi cu Ceauşescu. Pînă şi execuţia lui Ceauşescu n-a lipsit. M-a dat gata..."

Idiosincrazii

Drept, Digestie & Romanţă (II)

Mare mirare că Paul Everac n-o dă pe romanţe... Se vede treaba că n-o dă nici pe doi (la "Veniţi cu noi...") căci, dacă ar face-o, ar afla cum e cînd dragoste nu e - multe lucruri utile tabletelor dumisale... De o pildă: în caz că nu ştiaţi, aflaţi aşadar că există o **emoţie erotică**; ea trebuie neapărat însoţită de o **emoţie afectivă** - altminteri, un cuplu se desface! Toate aceste comori de înţelepciune s-au făcut auzite în emisiunea lui Tatulici de-acum cîteva săptămîni - care rămîne, pentru motivele înşirate mai jos, antologică...

Mai întîi, că cel care le rostea, "dom' doctor Soare" (care a fost rugat să-şi dea adresa-şi-telefonul în caz că, Doamne fereşte!, cineva ar avea nevoie de serviciile sale), vorbea despre cele lumeşti mai sfielnic, parcă, decît cei doi preoţi-prezenţi-în-studio la un loc - cu ochii în jos, frămîntîndu-şi mîinile precum Montgomery Clift în "Procesul de la Nürnberg" cînd e să declare c-a fost sterilizat de nazişti... Apoi, Tatulici ceru să se "bage caseta betacam" nu-ştiu-cît, cu muzică - şi văzurăm un clip care făcu, nu mă-ndoiesc, tot "sosul" discuţiilor între vecine în ziua următoare ... Ce-o fi fost în mintea lui Tatulici cînd s-a hotărît să lanseze o astfel de "bombă" într-o emisiune despre divorţuri şi divorţaţi, e greu de cîntărit! Oricum, s-o vezi pe Loredana Groza privind pasivă (fiind ocupată cu cîntatul) zbenguiala lesbiană care constituia "clou"-ul clipului... aşa ceva e **tare**, orice s-ar zice. La sfîrşitul melodiei, pe chipurile celor doi preoţi se citea stupoarea - pe al lui "dom' doctor Soare", datoria (firească) de a vorbi despre **aberaţiile sexuale**... Cînd, în fine, mai rămăseseră cîteva minute din emisiune, Tatulici lansă a doua bombă - surpriza: doamna avocată din platou, "aflată în toamna vieţii sale", se ridică de pe scaun şi, cu trei crizanteme pe piept şi play-backul de rigoare, interpretă ... o romanţă!! "Inimă, tu ştii să ierţi", sau ceva în aceeaşi nuanţă (bleu). ... Dar poate fi iertată Loredana? Poate fi iertat Tatulici, cînd bagă Groza-n cuplu? Sigur că răspunsul nu poate fi decît unul: **Mda**. Căci muzica uşoară corespunde emoţiei erotice, în timp ce romanţa - emoţiei afective. "Noi în anul 2000 nu vom mai fi mici copii" - şi ce de inimi vom ierta... (Ei da, ei da: urmărind, de pildă, tabletele lui Tatulici!)

"Dacă emoţie afectivă nu e, nimic nu e", am putea parafraza noi această (aberant de) antologică emisiune - concluzie care a revenit, dealtfel, ca un fir roşu, pe tot parcursul ei...! Nimeni n-a întrebat, vorba'ceea: "Da' cu emoţia erotică cum stai?" Nu; "dom' doctor" avea de lucru cu mîinile undeva jos, sub masă, cei doi preoţi cu uluirea iar doamna avocat - cum s-a văzut - cu împărtăşirea "emoţiei estetice"...

De **aberaţiile mentale** cine ne apără, Doamne!?...

Alex. Leo ŞERBAN

Din viaţa unui extremist de centru

La înmormîntarea lui Geo Bogza

O mulţime nu atît numeroasă cît cuprinzătoare a curentelor de idei şi pasiuni care ne ţin în viaţă s-a strîns în jurul sicriului lui Geo Bogza, în biserica Boteanu –

creştini lîngă atei, republicani şi monarhişti, foşti cenzori şi foşti cenzuraţi, antisemiţi lîngă evrei, anticomunişti şi antiantisemiţi, antiapolitici şi antiapatici, cîţiva antipatici şi mulţi mondeni, reformişti, democraţi şi deformaţi, naţionalişti excesivi, temperaţi şi cosmopoliţi, profitori şi laureaţi, complici la şi speriaţi de, diplomaţi şi fraieri, bieţi ticăloşi şi stranii naivi, opaci şi transparenţi, tipi care nu ieşiseră din casă pînă în toamna lui '90 lîngă persoane care nu mai intrau în casa lui Bogza după '29, fiindcă era "insuficient politic", adică tăcea cu ochii pe pereţi, tineri abia începuţi care habar n-aveau ce a fost războiul din Spania lîngă bătrîne potere ceauşiste care tocmai trimiseseră la tipar articole care-i imputau lui Bogza antifascismul netransformat într-un anti-comunism fascistoid,

toţi implicaţi, toţi intoxicaţi, toţi convinşi că fără politică nici o zi nu poate fi înţeleasă, toţi neîngăduitori şi mai toţi compromişi mai mult sau mai puţin, numai prin simplul fapt că supravieţuiseră citindu-l pe Bogza în fiecare Vineri, în "Contemporanul" şi "România literară", căutîndu-i acea inflexiune a frazei, a ideii care se putea transmite ca o parolă, "l-ai citit pe Bogza, ieri?", aceea cu: "eu nu zic că nu-i nebun, dar nu ştiu cum se face că toate acţiunile se întorc în favoarea lui";

din tot acest omenet whitmanian adunat, cîteva zeci l-au condus, în maşini, micro şi macrobuze de la biserica Boteanu pînă la Ateneu, pe urmă, trecînd pe la Muzeul Literaturii Române, au luat-o în sus, pe Dacia, ca să ajungă undeva prin Pantelimon, apucînd, în sfîrşit, un drum hurducat, de căruţă, printr-o pădurice prăfuită, spre mînăstirea Pasărea. Nimeni din cortegiul risipit şi întins prin circulaţia zilei, nu făcea politică şi nu comenta abundent "la zi". Curios, cu cît ne apropiam de groapă, cu atît eram mai destinşi şi mai blînzi, fără a fi apatici sau plicticoşi.

La mînăstire, era un ceas de toamnă însorită, caldă şi curată. Lumea a stat mult de vorbă în jurul maşinii mortuare din care nu se cobora sicriul. Se pierdea din solemnitatea bogziană şi se cîştiga într-o amicalitate naturală, tot a lui, dar neobişnuită nouă. Se părea că sîntem, cîteva clipe, senini şi plăcuţi unii altora, în sensul că nimeni nu mai căuta să se defineacă. Toată lumea se suporta, neapăsată de intolerabil. Murise Bogza şi lumea se îngăduia, deloc nervoasă, grăbită, sastisită sau schimonosită. Eram toţi calmi şi vulnerabili, trăind acea clipă rară cînd nu a arunca adevărul în faţă e esenţialul vieţii pe pămînt, ci, Doamne iartă-ne!, împăcarea. Ştiam ce hram purtăm şi ne lăsam în pace, pacea lui Bogza. Din toaca mozartiană a unei călugăriţe picura - sunet cu sunet - o pudoare. Ne intimida pînă la a ne pierde Actualitatea. N-a ţinut nimeni discurs în cimitirul tihnit al mînăstirii; s-a aşteptat ca groparii să modifice mormîntul, deoarece Bogza nu încăpea în ce i se propusese; cu o seară înainte - îmi şoptea preşedintele de onoare al Uniunii Scriitorilor - se schimbase sicriul, fiind prea mic. "Suprarealistul tot suprarealist rămîne", surîdea Doinaş. "N-a vrut niciodată să încapă în nici un sicriu, în nici o definiţie", mi-am permis să adaug, în timp ce cîteva călugăriţe vociferau strident un "Doamne miluieşte". "Nu-mi place cum cîntă" - îmi încredinţă un prieten monarhist. "N-are nici o importanţă", şi el îmi dădu dreptate.

Radu COSAŞU

(S)pionii de şah

Coduri politice în alb şi negru

Politica este un joc în alb şi negru.. Adică, azi e albă, mîine e neagră. Mai departe, înţelepciunea populară ne spune că "omul negru" e rău şi "cel alb" e bun, atribute noncromatice semnificînd curăţenia sufletului. Rasismul e tot o chestie de joc politic, pentru că şi cei "albi" (ca toată lumea, de altfel) sînt "negri" în interior, privind prin prisma beznei ce guvernează măruntaiele noastre. De aceea, urîm politica dar nu putem fără ea. Tot de aceea, oamenii politici aleşi cu procentaje "zdrobitoare", iniţial "albi", devin "negri" pentru că nu-şi pot ţine promisiunile, oricît de "luminos" le-ar fi zîmbetul. Şi-atunci se spune că politica e o "curvă": nu putem fără ea, dar nici nu putem pune prea mare bază pe dînsa, atîta vreme cît curva înseamnă opusul fidelităţii.

Privind prin prisma acestui joc politic în alb-negru, derulat la propriu şi la figurat, m-a frapat asemănarea între România "albilor" şi Africa de Sud a "negrilor". Surprinzătoare analogie, la prima vedere, dar dacă folosim bine "cheia" jocului, vom descoperi lucruri interesante. În 1910 s-a născut Uniunea Sud-Africană. Numai opt ani mai tîrziu, în 1918, la "Alba" Iulia se închega şi Statul român. În 1924, naţionaliştii "albi" sud-africani încep impunerea "apartheidului". Cam tot atunci, în România, apar microbii "negri" ai comunismului. Pentru ambele ţări, mai mult de jumătate din secolul XX a fost o perioadă "neagră". La începutul deceniului nouă s-a "albit" treaba, la noi ca şi la ei. Şi în Africa de Sud "opoziţia neagră" a avut un leader care a scăpat miraculos după ani grei de temniţă. Numai că, acesta, "negru" a intrat la răcoare, "negru" a ieşit. La noi opoziţia "albă" are un lider care nu şi-a pierdut pigmentul în "bezna" închisorilor, rămînînd alb la propriu şi la figurat, deşi a fost păcălit să se plimbe prin oraş într-o cuşcă. La ei, "negrii" îşi sparg capetele între ei, tot cu bîte, topoare, lanţuri şi bulane, prin bantustane. Şi la noi, "negrii" din subterane au spart capetele "albilor" din "rezervaţii" (vezi Piaţa Universităţii, şi nu numai). Şi acolo ca şi aici, "Puterea albă" nu poate "stăpîni" fenomenul. Adevărul e că vechiul război între "alb şi negru" este un fenomen supranatural fundamental ce nu poate fi controlat de oamenii politici (care nu au nimic "divin"), ci doar "folosit".

Mai departe, la ei "negrii" sînt o "majoritate minoritară politic şi financiar", la noi, ei sînt o "minoritate majoritară social" dar şi "politic". La ei "negrii" sînt conduşi de "şefi de trib" (Inkatha), la noi sînt conduşi de "bulibaşă" (romii) sau de "şefi de clan" (mafia financiar-politică). Sud-africanii au un preşedinte "alb". Românii au un preşedinte "negru", "nereprezentativ" ca şi cel sud-african. La ei, naţionaliştii "albi" cred că "negri" vor să le fure ţara. La noi, naţionaliştii "negri" cred că ungurii vor să ne ia Ardealul şi evreii banii. Românii se dezobişnuiesc greu de comunismul "negricios". Sud-africanii "albi" se obişnuiesc greu cu abolirea segregaţiei, fiindu-le peste mînă să facă peste noapte din negru, alb. Africa de Sud a "abolit" rasismul şi a fost "reprimită" în Comunitatea Internaţională. România a "albit" comunismul şi a fost "primită" ca "asociat" în CEE. Dar în Africa de Sud "albii" continuă să spargă capetele "negrilor" şi invers. În România se lucrează masiv şi agresiv la "albirea" banilor "negri", treabă complicată şi completă pe care numai "puterea albă" o poate rezolva.

Românul, disperat de acest joc în alb-negru, care-l sfîşie ca rîsu'/plînsu', vrea să-şi ia lumea-n cap, să emigreze. Unde? Printre altele, şi-n Africa de Sud! Fraţilor, nu vă grăbiţi, dacă vin şi acolo "negrii" la putere, ce vă faceţi?

Cristian CRISBĂŞAN

Fundaţia Culturală Română
şi
Societatea Culturală România - Elveţia,
vă invită la un

RECITAL EXTRAORDINAR DE PIAN,
vineri, 24 IX 1993, orele 18,
susţinut de **Rudolf am Bach**, din Elveţia.

În program: **J.S. Bach - Toccata în re, L. Van Beethoven - Sonata op. 26 la b şi Rondo a capriccio op. 120 Sol, R. Grisoni - Skizzenbuch op. 88, C. Cavadini - Piccolo trittico op. 42 şi Dans op. 32, F. Schubert - Impromptu op. 142 fa, R. Schumann - 2 Romanţe, op. 28, A. Skriabin - Preludiu şi nocturnă op. 9 (pentru mîna stîngă), M. Ravel - Jeaux d'eau.**

Prezintă muzicologul **Beat Föllmi - Elveţia.**

... şi rituri fotografice

GABRIEL BAR-HAIM:

Anomie şi ritualuri de purificare în Europa Centrală şi de Est, după căderea comunismului

Cele trei cadre de orientare pe care le propun şi care împrejmuiesc procesele socio-politice actuale din Europa Centrală şi de Est pot fi numite după cum urmează: Purificare, Renaştere, Prevestire. Termenii au o conotaţie antropo-religioasă deşi, în contextul acestei cercetări alegerea lor are ca scop stabilirea unor metafore utile pentru descrierea proceselor colective în desfăşurare, în societăţile Europei Centrale şi de Est. Societăţi care au fost martorele unei transformări bruşte, radicale, şi care sînt martorele împăcării lor atît cu ordinea veche şi cea nouă, cît şi cu tranziţia drastică dintre ele.

(...) Această analiză abordează doar cadrul purificării, alegînd din el acea clasă de ritualuri pe care eu le voi numi "ritualuri de purificare politică".

Ritualuri de purificare politică

Există o discuţie foarte răspîndită printre locuitorii Europei Centrale şi de Est privitoare la cei 50 de ani ai regimului comunist care au fost o aberaţie potrivnică specificului naţional al acestor societăţi. Şi, într-o mare măsură, ei au fost o consecinţă impusă a celui de al doilea război mondial.

(...) De asemenea această discuţie a **supravieţuitorilor**, predominantă în mijlocul europenilor din această zonă, insistă asupra faptului că de-a lungul timpului oamenii au fost înfrînţi de sistem, devenind ei înşişi corupţi şi, nu din vina lor, integrîndu-i-se. Cei care erau suporteri zeloşi sînt consideraţi chiar mai răi pentru că au devenit nu numai corupţi şi degradaţi, dar au şi contribuit activ în cadrul sistemului, corupîndu-i pe ceilalţi. Printre intelectuali – studenţi radicali şi idealişti de toate tipurile pe care îi voi numi aici "moralişti" – ideea predominantă era aceea a sistemului care nu putea exista fără un soi de alterare morală a maselor. Un român, profesor de liceu, a transpus într-o formulare succintă ceea ce gîndesc ceilalţi: "Toţi am păcătuit", a spus el. De asemenea, într-o scrisoare trimisă redactorului-şef al ziarului bulgar de opoziţie "Dialog", un cititor a scris - după ce aflase că unul dintre liderii opoziţiei, Peter Beron, fusese informator al poliţiei secrete – "Într-un fel, toţi am fost informatori." (Der Spiegel, Dec., 1990).

Meta-discursul axiologic: supravieţuitorii/vs/moralişti

(...) În timp ce moralişti acuză slăbiciunea umană morală în faţa condiţiilor sociale potrivnice, supravieţuitorii avansează o scuză: aceea că oamenii au fost victimele unei relaţii impropice dintre individ şi Stat, fapt care i-a degradat doar pentru o vreme, pînă la punctul asumării unui comportament imoral şi corupt. (...)

Entitatea ambiguă numită "mase", care pare a fi înţeleasă uneori ca o parte a fiecărui individ, iar alteori, la fel de necesară ca fiecare individ care o compune, devine una dintre noţiunile centrale, aplicabile, avansate de supravieţuitori şi la îndemîna moraliştilor în următoarea dezbatere morală. (Raport asupra Europei de Est şi Centrale, 1990). Merită a fi observată folosirea predominantă a conceptului de **mase** şi a celorlalte derivate negative: **grămadă, gloată, adunătură** şi într-o anumită măsură a noţiunii de **opinie publică** în discursul popular al dezbaterii morale. (...)

Discursul mass-media din Europa Centrală şi de Est, atît cel din tabăra moralişti-lor, cît şi cel din aceea a supravieţuitorilor, se străduieşte să convingă de faptul că rădăcinile imoralităţii sînt masele, manevrabile, iraţionale.

Termenii predominant negativi în zugrăvirea unei societăţi sugerează, în aprecierea lui Durkheim, o profanare a sacrului (Alexander, 1988). Profanarea noţiunilor abstracte, colective, sacre, aşa cum este ea exprimată în presă, este doar un mijloc de purificare prin indicarea conotaţiilor negative ale acelor termeni şi concepte considerate a fi fost angrenate frecvent în discursul structurii vechi. O comparaţie între discursul popular al presei, conţinînd termeni derivaţi, existenţi în societate înainte de revoluţii şi după revoluţii, ne poate oferi perspectiva purificării pe care o suferă vocabularul Europei Centrale şi de Est. Şi în special cel din România şi Bulgaria. Înainte de Revoluţii, termenul "masele" constituia un eufemism ipocrit în jargonul de propagandă al regimurilor comuniste şi îi desemna pe lucrătorii muţi şi manipulaţi ai statului. Deseori termenul "masele" era născocit de către presa controlată de stat pentru evenimentele orchestrate de partid, cum ar fi demonstraţiile politice, propovăduindu-i proiectele, sau parăzile şi sărbătorile. Masele erau considerate o entitate monolitică, un rezultat al transformării indivizilor egoişti, prin intermediul cauzei comuniste, într-o forţă-unison. O forţă a mulţimii sudată într-o singură conştiinţă şi stimulată de cazuri şi valori unice, oferite de Partidul care avea ca scop progresul naţiunii.

Partidul, Ţara, Statul, Naţiunea, Masele, toate semnificaseră sacrul, pe cînd profanul era tot ce însemna Ţară de Vest. Rareori masele pozitive, susţinătoare, erau opuse celor corupţi, răufăcătorilor, din moment de disidenţa politică nu putea fi recunoscută. Aluzia era îndreptată spre speculanţi şi spre sabotorii economiei. Deşi, din cînd în cînd, presa oficială folosea termenul de "huligani" pentru orice formă de nesupunere civică.

În timpul revoluţiilor şi în lunile următoare lor, noul termen sacru predominant era Poporul – Poporul era acela care "făcuse revoluţia". Deseori erau specificaţi Tinerii, eroii învăluiţi în sacralitate. În lunile care au urmat revoluţiilor, cînd fiecare facţiune politică, ori un simplu conglomerat de oameni furioşi pretindeau că sînt investiţi cu acea credibilitate naţională, era firească apariţia derivatelor colective negative. Fenomen accelarat mai ales de ameninţarea, deseori violentă, a demonstraţiilor de stradă şi a contrademonstraţiilor. Era momentul în care "mulţimea violentă", "gloata ameninţătoare", "masele iraţionale", "grămada manipulată", "masele dezlănţuite" – toate aceste expresii conotative – au penetrat discursul popular, nu fără aprobarea, fără legitimarea lor de către presa cea nouă.

Ritualurile de purificare sînt, întîi, încercări de orientare în vremuri de spovedanie morală şi de carenţă a normelor ajutătoare. Ele se orientează oferind alternativa unei interpretări satisfăcătoare prin care vremurile stranii şi tulburi traversate de fiecare individ capătă un sens, aşa cum s-a întîmplat cu schimbările radicale şi bruşte din Europa Centrală şi de Est. În cazul acestei zone europene poziţiile axiologice oferite de supravieţuitori şi, respectiv, de moralişti sînt, în ultimă instanţă interpretări concurente ale unei traume colective care ameninţă fiecare identitate şi fiecare imagine pe care o societate şi-o face despre sine.

Esenţial este faptul că aceste interpretări se întemeiază pe concepţii opuse asupra Societăţii, asupra relaţiei sale cu indivizii şi în primul rînd asupra slăbiciunilor şi forţei unei anumite colectivităţi, în vremuri excepţionale de privaţiuni şi durere.

Ceea ce a fost prezentat constituie doar o parte dintr-o serie vastă de evenimente şi activităţi care traversează întreaga Europă de Est şi Centrală şi care declanşează energie, constrînge conştiinţa, provoacă emoţii, reechipează vocabularul. Şi totul se ridică la un efort coerent care a căpătat structura ritualurilor, al căror scop global este acela de a purifica societatea de orice şi oricine a fost asociat ordinii comuniste. Ritualurile sînt folosite ca o ocazie de a avansa o perspectivă nouă asupra moralităţii colective, de a corecta presupoziţii vechi şi de a le stîrni pe cele noi. De a reformula comportamentul convenţional de zi cu zi. La un nivel profund, rezultatul global schiţează o hartă actuală a orientării sociale dorită cu disperare într-o perioadă a transformărilor radicale şi a schimbărilor bruşte, fundamentale, cum este perioada prin care trece acum Europa Centrală şi de Est.

Traducere de
Alina CARANFIL

.....

•Gabriel Bar-Haim este profesor la Winneped University – Canada şi Academic Studies – Israel

Rituri vechi, roluri noi

Georges Dumézil explica funcţionarea societăţilor indo-europene, pe care le-a studiat o viaţă, prin existenţa, în fiecare dintre ele a unor "structuri trifuncţionale": Preotul, Războinicul, Producătorul erau figurile esenţiale şi permanente, care puteau fi regăsite şi în India antică şi în teologia română, şi în istoria ţărilor scandinave sau în cea a vechii Germanii.

În ultimii ani ai vieţii sale, marele erudit recunoştea că sistemul său ar putea fi aplicat doar cu mare greutate societăţilor contemporane, neoferind o explicaţie pentru evoluţia lor. Dacă se ia cazul Franţei sau a majorităţii ţărilor industrializate, este clar că, de fapt, rolul preotului s-a diminuat, că acela al războinicului şi-a schimbat natura (dorinţa de a cuceri se exercită în alte domenii, cu alte mijloace) şi că rolul producătorului le domină pe celelalte două.

Încercarea de a înţelege actuala funcţionare a societăţilor noastre duce totuşi la existenţa unei structuri trifuncţionale. Dar funcţiile pertinente nu sînt, după părerea noastră, cele identificate de Dumézil. Sistemului Războinic-Preot-Producător, îi preferăm sistemul actor-medii-public, care ni se pare mai aproape de realităţile acestui sfîrşit de secol şi de mileniu.

Nu e întîmplător că această schemă seamănă cu cea a comunicării, care pune în relaţie emiţătorul şi receptorul prin intermediul unui suport. Actorii principali ai societăţii sînt emiţătorii: persoane, instituţii, "lucrurile" şi ideile care joacă un rol dominant în viaţa economică, politică, ştiinţifică, artistică, intelectuală...

Ansamblul publicului constituie receptorul. Actorii îşi exercită responsabilitatea şi/sau influenţa asupra a cincizeci şi cinci de milioane de francezi, rînd pe rînd consumatori, cetăţeni sau simpli indivizi.

Mediile de informare, mai vechi sau mai noi, directe sau indirecte, mai firave sau mai puternice sînt intermediarii care permit actorilor să adreseze mesajul lor publicului. Şi care îi autorizează, în unele cazuri, să răspundă.

Pentru a simplifica, folosind o metaforă astronomică, s-ar putea afirma că sîntem plasaţi în cîmpul de atracţie a două galaxii cu mişcări complexe şi uneori dezordonate: galaxia scrierii (corespondenţa, ziarele, revistele, cărţile, afişele...) şi cea mult mai recentă a audiovizualului (fotografia, radioul, filmul, televiziunea, ordinatorul, Minitel, casetele audio, videocasetele, videodiscurile...).

Prima galaxie este a lui Gutenberg, după numele celui care dacă n-a inventat tiparul, i-a dat adevărata dimensiune. Cea de a doua este "galaxia Mac Luhan" după numele genialului observator al mediilor de comunicare, primul care a prevăzut importanţa audiovizualului în societăţile moderne. Apărută odată cu desenul, pictura şi instrumentele muzicale, galaxia audiovizuală a cunoscut prima revoluţie odată cu invenţia televiziunii; o cunoaşte pe a doua împreună cu dezvoltarea informaticii.

Actorii: cei care au ceva de vîndut

În noua structură socială, aşa cum am definit-o, actorii sînt în primul rînd acele persoane a căror vocaţie este să ni se adreseze: pentru că ne guvernează (oamenii politici), pentru că ne distrează (cîntăreţi, actori, scriitori, campioni, artişti de toate categoriile), pentru că ne informează (gazetari, oameni de ştiinţă). Legitimitatea lor, succesul lor, substanţa lor depind de noi.

E cazul să observăm că aceste persoane, de îndată ce ajung să joace un rol public, au dreptul să se numească personalităţi, iar în unele cazuri personaje. Faptul că se află în poziţia de a se adresa colectivităţilor de semeni de-ai lor pare să implice faptul că nu le mai pot semăna. François Mitterrand, Jacques Chirac, Yves Montand, Michel Sardou, Jean-Paul Belmondo, Marguerite Duras, Michel Platini, Yves Mourousi şi mulţi alţii nu mai sînt de mult francezi ca toţi ceilalţi ci "personalităţi", cu tot ceea ce acest lucru comportă ca glorie şi obligaţii.

Dar nu doar persoanele ni se adresează. Numeroase instituţii ne solicită atenţia: întreprinderi publice şi private, asociaţii, partide politice, sindicate, Biserica, şcoala, administraţia etc. Publicitatea este forma de comunicare cea mai curentă pentru care optează întreprinderile şi anumite asociaţii. Partidele politice apelează la publicitate masiv în perioada electorală, dar folosesc canalele de informaţie şi între alegeri pentru a se adresa cetăţenilor. Celelalte instituţii există în special în reţelele lor (poşta, securitatea socială, casele de economii, băncile etc...) sau se manifestă creînd evenimentul. Acesta este cazul sindicatelor care intră în actualitate în momentul grevelor, manifestaţiilor, luărilor de poziţii etc... şi Biserica la călătoriile Papei sau cînd episcopii fac declaraţii.

Sîntem într-un contact permanent nu doar cu indivizii şi instituţiile ci şi cu lucrurile. E vorba de produse şi servicii, din ce în ce mai numeroase şi mai complexe, propuse de întreprinderi şi instituţii pentru a satisface nevoile noastre reale sau presupuse. Prin publicitate – oficială sau oficioasă – aflăm că există reţete de vînzare, aflăm că produsele şi serviciile există.

Şi, în fine, sîntem în relaţie cu acei actori speciali, dar esenţiali ai vieţii sociale şi individuale, care sînt ideile. Tradiţionale sau noi, simple sau complexe, liniştitoare sau înspăimîntătoare, idei de toate felurile circulă printre noi. Ele influenţează atitudinile, comportamentul, modul nostru de viaţă. Cine se poate lăuda că este absolut insensibil la mode, modele, la discursurile sau la explicaţiile propuse de creatori, politicieni, experţi, inventatori, înţelepţi de toate culorile? Cine poate afirma că atît cultura, cît şi judecata sa nu sînt legate, modificate, provocate de ideile "care circulă" şi cărora toţi le sînt expuşi, conştient sau nu?

Obligaţia de a părea

Să ne imaginăm că privim un jurnal televizat. Participă mai mulţi actori – în sensul pe care l-am definit mai sus – fie prin prezenţă pe platou, fie prin intermediul reportajelor difuzate în direct sau înregistrate. Ar putea fi auzit, de exemplu, un om politic aparţinînd majorităţii, susţinînd o decizie guvernamentală sau unul din adversarii din opoziţie cu ocazia unei dezbateri importante din Adunarea Naţională. Apoi un lider sindical o să explice motivele unei greve dintr-o uzină ca urmare a ameninţărilor de dare afară.

Un reportaj consacrat actualităţii internaţionale îl va arăta pe şeful statului într-o vizită în străinătate, va fi văzut cum coboară din avion, zîmbitor, susţinînd braţul soţiei pentru care are, desigur, o afecţiune deosebită, apoi strîngînd mîinile oficialilor cu aceeaşi aparentă satisfacţie (Orice asemănare cu un şef de stat, din prezent sau din trecut, este evident întîmplătoare).

După cîteva secunde, un alt reportaj îl va arăta pe un mare profesor de medicină prezentîndu-şi lucrările la laborator în cercetarea unui vaccin contra cancerului. Va fi urmat de un şef de întreprindere care anunţă participarea financiară a societăţii sale la studiile pentru combaterea acestui flagel. La rubrica sportivă vom vedea cele mai tari momente ale unui meci de fotbal: vor fi arătate cu începutul cele două goluri marcate de eroul zilei; la vestiar, acesta îşi va exprima satisfacţia de a fi contribuit la victorie. Şi în sfîrşit, la secţiunea magazin vor fi oferite în avanpremieră cîteva secvenţe din filmul care a început să ruleze şi un interviu cu actorul principal. Acesta va spune că e cel mai bun film al său, că s-a amuzat foarte mult la filmare, că regizorul e genial şi că ceilalţi actori (urmează numele) sînt extraordinar de simpatici. Prezentatorul va încheia arătînd coperta unei reviste pe care o recomandă şi îşi va lua rămas bun sfătuindu-i pe telespectatori să fie fideli emisiunii, mîine la aceeaşi oră.

Această descriere, voit caricaturală, nu este totuşi prea departe de realitate. Ea dovedeşte limpede că majoritatea personajelor care se perindă pe ecran are în comun dorinţa de a vinde ceva şi se supune "obligaţiei de a părea" în faţa publicului de care depind, direct sau indirect. Politicienii îşi vînd deciziile, poziţiile (şi cele ale partidelor lor) în legătură cu marile probleme ale momentului, fără a uita, bineînţeles, imaginea lor personală. La fel se întîmplă cu şefii de stat, liderii sindicali, directorii de întreprinderi, campionii, sportivii, personalităţile din lumea spectacolului şi înşişi prezentatorii. A priori nu e nimic rău aici. Aceste practici nu sînt doar conforme cu regula în vigoare a jocului social, ele constituie chiar punctul lui de plecare. Televiziunea, odată cu alte medii de informare, are tot atîta nevoie de actori ca şi aceştia de ele. Astfel se explică faptul că actorii nu pot să găsească sau să-şi conserve locul în mediile de informare decît atîta timp cît le pot oferi ceva în schimb.

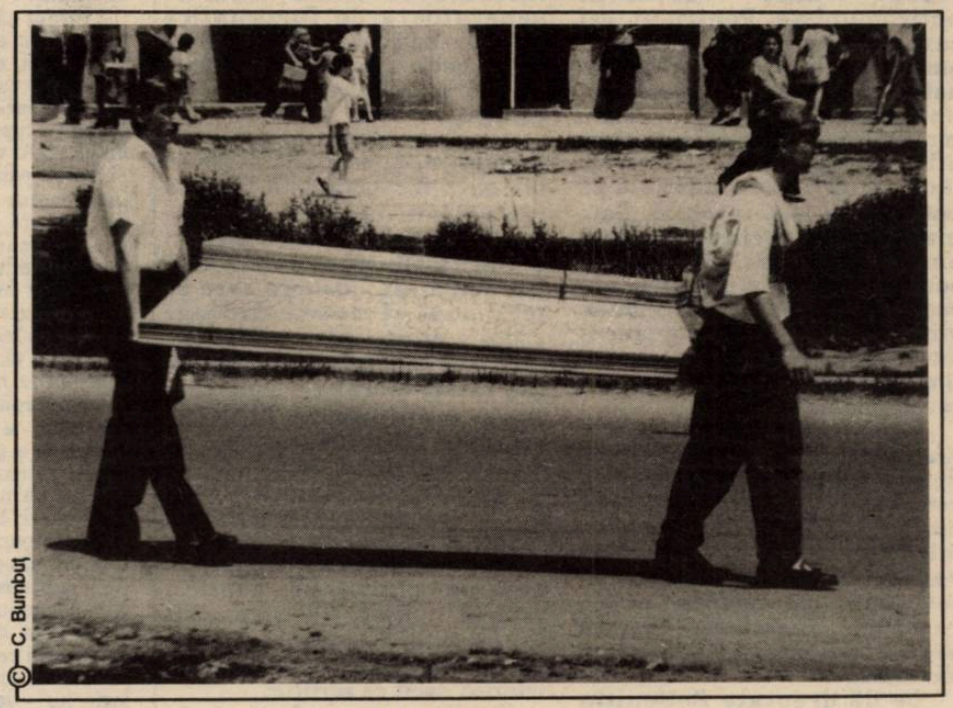
© C. Bumbuţ

Oamenii politici: explozia permanentă

Importanţa mediilor de comunicare în cariera oamenilor politici nu mai trebuie demonstrată. De altfel nici nu e nouă. Monarhii greci, împăraţii romani şi regii Franţei n-au obţinut puterea şi gloria decît apărînd în faţa mulţimilor pentru a-şi face cunoscută şi apreciată acţiunea. Mai aproape de noi, Leon Blum, Adolf Hitler sau generalul de Gaulle au ştiut, prin discursul şi charisma lor, să-şi impună imaginea şi să-şi marcheze amprenta. În genuri, evident, diferite.

Practicile actuale ale personajelor politice în materie de comunicare nu sînt atît de depărtate de cele ale iluştrilor lor predecesori. Mediile de comunicare s-au schimbat. Marile adunări de oameni nu mai sînt atît de uşor de organizat, dar sînt înlocuite de radio, televiziune sau presă. Discursul actorului ţine seama de asta. Elanurilor emfatice şi interminabile de altă dată le sînt preferate intervenţii mai concentrate, construite în jurul unor "mici fraze" bine simţite, reluate în presă, la radio şi în jurnalele televizate de a doua zi.

Un exemplu printre altele: pe 20 mai 1986 la 8 şi 20, Gerard Carreynon şi Catherine Nay îl au în studio ca oaspete pe Jacques Lang care denunţă proiectul de privatizare al principalului post de televiziune -TF1 precizînd cu emfază: "E ca şi cum s-ar ceda Turnul Eiffel firmei Coca-Cola sau Beaubourgul firmei Olîda". Una din acele "mici fraze" pregătite cu grijă spre bucuria gazetarilor. Fraza a fost reluată în informaţiile de la ora 9 pe Europe 1, apoi la televiziune şi a doua zi în presă.

În general, acţiunile oamenilor politici sînt puse în scenă pentru a fi reproduse cu uşurinţă şi favorabil de către mediile de comunicare. Fabius încătărămat într-un combinezon de pilot de vînătoare, capătă botezul aerului într-un avion Mirage 2000, Chevénement vizitează o şcoală, cînd începe anul şcolar şi se aşează în faţa tablei negre. Giscard îi invită pe gunoieri la micul dejun. Léotard participă la maratonul de la New-York... Toţi sînt escortaţi de o grămadă de fotografi şi de operatori, anunţaţi la timp de serviciile de presă că va avea loc un eveniment mediatic.

E cazul să observăm, de altfel, că, în general, publicul nu este avertizat asupra pregătirilor şi regiei pe care aceste "gesturi" le presupun. Apariţia acestor imagini în emisiunile de actualităţi este considerată normală şi nu este percepută drept corolarul unui proces care nu datorează nimic întîmplării: participă la ele consilierii de comunicaţii, manifestarea este organizată şi pusă în scenă, şi urmează informarea mediilor de comunicare, realizarea reportajelor, difuzarea lor.

În politică, la fel ca în filme, cu cît pregătirea e mai completă, cu atît scena pare mai naturală. Spectatorul are nevoie de momente de intensă concentrare pentru ca să realizeze că actorul e înconjurat de un regizor, un scenarist, un producător, operatori, o secretară de platou, o macheuză, o scenografă, ingineri de sunet, monteuri...

(Gerard MERMET - *Democrature*, 1987)

Traducere de
Magdalena BOIANGIU

Artificii

Întoarcerea şi contrarevoluţia

Alexandr Soljeniţîn se va întoarce în Rusia (adică, "acasă"? cine ar putea să o spună?) în luna mai, exact la douăzeci de ani după ce a fost expulzat din URSS.

Două decenii - suficient pentru un exil.

(Extrem de simbolică, această revenire îi nelinişteşte, desigur, pe cei care s-au simţit sau se simt exilaţi; mai ales pe aceia care susţin - îndreptăţit sau nu - că în fostele ţări de est avem de-a face cu o restauraţie comunistă... Subiectul e vast şi se va mai scrie, fără îndoială, despre el.)

Revoluţiile nu sînt bune, spunea săptămîna trecută - pe platoul T.V. al unei foarte cunoscute emisiuni franceze de cultură - Alexandr Soljeniţîn, celebra figură a luptei anti-comuniste. **Ele, revoluţiile, nu fac decît să încetinească mersul istoriei. În orice caz, încurcă lucrurile.**

Afirmaţia te poate pune pe gînduri. Nici comuniştii, odată ajunşi la putere, nu acceptau ideea unei revoluţii anticomuniste. Pentru ei, cei care se revoltau şi care ameninţau cu declanşarea unei astfel de revoluţii - post sau anticomuniste - erau contrarevoluţionari. Comuniştii afirmau că, în societatea lor (doar a lor!), contradicţiile se pot rezolva fără revoluţii. Sau, mai exact, că evoluţia societăţii omeneşti, ajunsă în stadiul comunismului, nu mai poate suporta revoluţii. Împotrivindu-se viitoarelor revoluţii, comuniştii deveniseră, în numele societăţii (lor!) postrevoluţionare - contra-revoluţionari...

Într-o oarecare măsură, acelaşi lucru se poate spune şi despre Soljeniţîn. Şi pentru el, revoluţia poate deveni contraproductivă, transformîndu-se, deci, din punct de vedere istoric, în contra-revoluţie - din moment ce ea, revoluţia, **încetineşte mersul istoriei, din moment ce încurcă lucrurile...**

Le dă dreptate Soljeniţîn comuniştilor, din acest punct de vedere? Este (şi) el, Soljeniţîn (ca şi comuniştii), contra-revoluţionar?

Tulburătoare eventualitate!

Şi totuşi, odată trecut primul val de excitată speculaţie superficial-verbală, lucrurile încep să se reaşeze în matca lor.

În fond, ce s-a întîmplat? S-a întîmplat că un scriitor (antisovietic, dar rus!), Alexandr Soljeniţîn, a fost luat în serios (şi în braţe), la un moment dat, de democraţiile occidentale. Democraţii care (îmbrăţişîndu-l pe Soljeniţîn) au început să înţeleagă că societatea de dincolo de Cortina de Fier e nu numai inumană, ci chiar primejdioasă pentru ele, pentru democraţiile occidentale care îndrăzniseră să creadă că singurul lor mare duşman era nazismul, fascismul şi nu şi duşmanul acestora - comunismul. Şocul acestei îmbrăţişări/treziri a fost atît de puternic, încît occidentalul a căzut într-un fel de catalepsie. Lucrurile deveniseră anesteziant de clare (societatea comunistă era rea!) şi, fiind (anesteziant de) clare, nu mai meritau analiza ci doar condamnarea. În acest sens, panslavismul lui Soljeniţîn, al aceluiaşi Soljeniţîn care îi trezise din amorţire, a început imediat să li se pară occidentalilor un fel de podoabă suplimentară, nepotrivită pe veşmîntul, altfel simplu, al clarvăzătorului profet... Ba chiar începuse să devină enervant acest Soljeniţîn, cu textele lui kilometrice privind Revoluţia din Octombrie, pe care el o numeşte Puciul din Octombrie... Ca şi cum lumea ar mai avea timp, acum, să se întoarcă la acele vremuri generatoare de furtunatice comunisme şi să vadă cum de-a căzut civilizaţia contemporană pe mîna unui grupuscul de oameni...

... Enervant, deci, acest Soljeniţîn, şi cu panslavismul lui, şi cu încăpăţînarea lui de a reconsidera lucrurile. Atît de enervant şi de plicticos încît în amintita emisiune televizată, participanţii - despre care se presupune că citiseră întreaga operă a acestei personalităţi pe care soarta a scos-o din liniştea (nu foarte mare) a scriitorului pentru a o transforma în simbol al acestei perioade istorice - au sugerat, aproape fără echivoc, că n-au parcurs amintita operă şi că lasă această sarcină pe seama urmaşilor lor...

Emisiunea, deşi culturală, a avut un caracter net politico-istoric. Soljeniţîn a devenit (după îmbrăţişarea evocată) mai interesant ca persoană istorică decît ca scriitor.

Scriitor transformat în persoană istorică, persoană istorică în stare să revoluţioneze şi să dea secolul peste cap cu revolta sa anti-sovietică şi anti-comunistă, Alexandr Soljeniţîn, om de şaptezeci de ani, se întoarce în Rusia ("acasă"?) după ce a fost îndelung şi cu forţă îmbrăţişat de Occident, după două decenii de exil. Se întoarce, afirmînd - într-un fel cu totul şi cu totul revoluţionar? într-un fel cu totul şi cu totul contra-revoluţionar? - că **revoluţiile nu sînt bune, că ele nu fac decît să încetinească mersul istoriei, şi că, în orice caz, încurcă lucrurile.**

Alexandru PAPILIAN

Micropolitica

Ai auzit nu o dată astfel de exclamaţii: Tineretul trebuie să intre în politică! Intelectualii - să coboare în arenă! Unde sînt mitingurile de altădată? Unde - conştiinţa politică a cetăţeanului nostru? Unde sînt studenţii, dom'le?!

Aceste glasuri de sirene (din cele care dau alarma...) te pot lesne seduce dacă eşti un tînăr cu sînge clocotitor. Ai ieşit în stradă în decembrie '89, iar în mai '90 "ai golănit" cu patimă, ca acum să ţi se reproşeze apolitismul tău cumsecade ca pe-o cedare, ca pe-o laşitate, ca pe-o – vai! – formă de colaboraţionism?! Musai, aşadar, să te-nscrii într-un partid: să te implici, să combaţi. Să dai piept cu adversarul politic, să participi la frămîntările cetăţii, să faci **istorie**!! Jos cu tine din turnul izolării, de unde îi priveai pe ceilalţi ca pe furnici, compătimitor. Nu poţi rămîne indiferent o viaţă. Şi apoi, doar în **polis** trăieşti adevărata viaţă...

Odată ajuns membru al partidului cel mai apropiat ţie ca idei, iată-te înconjurat de aceiaşi oameni pe care-i ştiai de la cozi, din tramvai, de la colţul blocului: cei care pun de obicei ţara la cale. Numai că acum ţi-s colegi de partid. La cozi, în tramvai sau la colţul blocului nu le dădeai nici o atenţie, îi lăsai să sporovăiască şi doar te amuzai în tăcere de ideile lor haotice. Pe colegii tăi de partid însă nu-i mai poţi evita... şi asta nu numai pentru că ai renunţat la afurisita de mizantropie, dar pentru că, efectiv, tipii ăştia ţi se bagă în suflet! Mai ales **trepăduşii** - membri cu oarecari răspunderi în filială şi care afişează aere de politicieni versaţi - îţi şoptesc tot soiul de bîrfe, de dedesubturi ale unor afaceri dubioase, de secrete care vor fi făcute publice mai tîrziu sau, poate, niciodată... Fruntaşi ai partidului pe care tu îi venerai, afli că au felurite metehne... Tu ce zici de asta? te-ntreabă, iscoditori, **trepăduşii**. Tu de partea cui eşti, a lui X sau a lui Y? Şi nu poţi evita prea mult un răspuns categoric, căci mai tare dai de bănuit...

Începi să pierzi nopţile la sediu, să miroşi respingător a fum de ţigară, uiţi să mănînci, să te bărbiereşti, umbli neîngrijit... Devii preocupat de certuri de care tu, personal, te simţi străin, dar care privesc "raţiuni de partid". Pe negîndite, te prinzi în lupta intestină care macină partidul ca un ulcer. Ai vrut să faci politică şi iată-te agăţat în pînza de păianjen a **micropoliticii**, acea dispută a intereselor mici, manifestată ca o stare permanentă de nelinişte, ca un bîzîit continuu de viespi şi care îi ţine ocupaţi pe membrii unui partid, dîndu-le iluzia de "pluralism doctrinar", deşi n-are de-a face cu vreo doctrină (decît poate cu una foarte pragmatică)... Ai devenit un **activist**.

Dar tu încerci să nu te înfierbînţi, cînd toţi dau în clocot; vii cu pilde din istorie şi geopolitică; îndemni la moderaţie. Ei, dar şi aşa ceva dă de bănuit **trepăduşilor**: Tipul ăsta care tot face pe deşteptul, ce e **de fapt** cu el? Pare cam bizar... Şi apoi, mai e şi nou venit... Cine ştie?! Unii îţi fac aluzii pe care la început nu le-nţelegi; alţii te privesc cu neîncredere şi se-ntrerup din vorbă cînd apari; ba unii chiar uită să te mai salute. Unora le pari comunist, deşi tu de-abia apucaseşi UTC-ul; altora - ofiţer de securitate, cînd tu abia dacă ajunseseşi sergent în armată... Micropolitica e un domeniu ilogic pentru oameni ca tine.

Ai vrut să-nfrunţi adversarii politici şi te lupţi cu propriii camarazi. Tu precis urmăreşti ceva - ţi se spune mai mult sau mai puţin pe şleau. Altfel - logic, nu? - de ce te-ai fi băgat în politică?! Doar nu doar aşa, din spirit civic ori din patriotism: astea să le spui la mitinguri! Şi, de fapt, **omul cui eşti**?

Pentru că - ei, bine - asta e situaţia, băiete! şi e păcat de tine dacă n-o ştiai: **trebuie** să fii omul cuiva. Aici, în micropolitică, oricine e omul cuiva, care, la rîndul lui, e omul altcuiva... Ai nimerit în plin Ev Mediu, băiete: vasalitatea e aici regula de aur.

O diferenţă există, totuşi, între cele două tabere rivale.

La partidele din alianţa guvernamentală, regula este respectată mai strict. Oamenii ştiu bine ce-nseamnă **ordine şi disciplină**. Aşa au şi cîştigat ei de două ori alegerile, strîns uniţi în jurul conducătorului, sau, dacă găsiţi odioasă formularea, s-o zicem pe cea americană: "toţi – oamenii preşedintelui": ierarhia funcţionează cu sfinţenie şi tot aşa sînt respectate indicaţiile. Unui eşalon îi succede la conducere altul, care, pînă atunci, aşteaptă cuminte pe treapta ierarhic inferioară, iar în urma lui, un altul se pregăteşte. Fiecare eşalon îşi face ucenicia în ale politicii culegînd doar, la început, firimiturile de la **festinul celor mari**, ca mai apoi, cînd norocul le surîde, învăţăceii să promoveze în jiltul de mesean. Azi eşti uns cavaler, mîine, ca senior, vei unge tu pe alţii. Şi pentru asta nu trebuie să ştii prea multe (competenţii, dimpotrivă, dau de bănuit): ajunge să-ţi arăţi zelul în credinţă. Idealul politicianului de succes este, în acest sistem, **omul supus**.

Chiar bietul dl. Văcăroiu, în apariţiile sale publice, se arată parcă stînjenit de scaunul pe care-l ocupă...dar pe care, totuşi, nu-l părăseşte. Cu aceeaşi stînjeneală toţi vorbitorii parcă evită să-i spună funcţia cu toată gura şi îi zic, familiar, ca unui vecin de palier, **"premierul" Văcăroiu**. De remarcat însă, la dl. Văcăroiu, alte calităţi, cum ar fi docilitatea, ambiţia, răbdarea, care în micropolitică, ca şi-n feudalism, precumpănesc.

În partidele de opoziţie, lucrurile stau altfel. Oamenii, nărăviţi de la Revoluţie încoace, ştiu că, dacă nu le place conducerea, se pot revolta. O pot răsturna sau barem se pot desprinde în aripi disidente, ba chiar în partiduţe rivale. Aici e mult mai palpitant pentru firile aventuroase, căci fluxul puterii variază neîncetat dintr-o parte în alta, toată arta constînd în a cădea de partea **celui tare**. E ca într-un joc cu atu-ul nevăzut. Aici modelul nu mai e strict piramidal, ca în primul caz, ci mai degrabă brownian. În acest viespar e imposibil să rămîi de-lemn-Tănase. Loialitatea, şi aici preţuită, nu trebuie totuşi să te stingherească în acţiuni. Aici ai nevoie de coate tari, ca să-ţi faci loc în capul mesei. Nu mai trebuie să fii doar un simplu slujitor, ci unul inventiv şi "fitilist", precum servii din **commedia dell'arte**, care încurcă şi descurcă iţele, trecînd uneori peste voia stăpînului.

Nu te gîndi vreo clipă la ideologie, la doctrina de partid, la opţiuni, la spectrul politic... Pînă acolo te mănînca micropolitica! Ce are de-a face social-democraţia, creştin-democraţia sau liberalismul cu mîncătoriile din sînul partidelor?! Singura doctrină trebuie să-ţi fie **arivismul**. De aceea se dovedesc inabili politicieni **tinerii** - dornici să lupte pentru idealuri înalte - şi **intelectualii** - înclinaţi tot timpul să teoretizeze. Mai inabili decît orice administrator de bloc care nu mai ştie cum să-şi jumulească locatarii, decît orice şef de echipă care nu mai ştie cum să-mpartă primele doar cu acoliţii lui, decît orice vînzător care nu mai ştie cum să dosească mărfurile rare pentru "clienţii lui". Priveşte-i în ochi pe toţi aceşti **"naşi"** mai mici sau mai mari şi vei întrezări geniul micropoliticii.

Ia-l acum pe distinsul profesor, respectat de toată lumea, cel care, înainte de a se apuca propriu-zis de politică, a publicat cele mai pertinente analize ale vieţii politice de la noi. Ai fi putut jura că, în fruntea partidului său, va merge direct spre izbîndă, dar cînd colo, are parte numai de eşecuri. Dl. profesor, expert în politică, e repetent la micropolitică. Orice fost şef de C.A.P. semianalfabet i-ar putea da lecţii. Profund şi inspirat în aulă, devine bănuitor şi crispat faţă de membrii de partid. Micropolitica îl ţine ca-n faţa unei tejghele de alba-neagra, pe cît de dezgustat, pe atît de nervos atent la regula care mereu îi scapă. De la statura de Gargantua, micropolitica îl reduce la cea a unui Picrochol irascibil.

Nimic din toate astea nu ţi-au fost spuse, pentru că - de fapt - nici n-ar fi normal să se întîmple. Partidele noastre sînt un fel de sindicate, create parcă să asigure avantaje membrilor cotizanţi. Li se obiectează sindicatelor tendinţa de a face politică, dar nimeni nu s-a gîndit să critice partidele că fac sindicalism.

Soluţia problemei ar suna poate caraghios de la unul ca mine, care nu se pricepe la politică (iar la micropolitică, nici atît). Dar tind să cred, laolaltă cu acei idealişti care nu contenesc să dea vina pe "mentalităţile totalitariste", că micropolitica derivă în mod natural din politica partidului unic, cu aceleaşi bisericuţe, cu aceleaşi bîrfe, cu aceiaşi **trepăduşi**, cu rapoarte, cu bănuieli care trec subit în incriminări publice. Lupta pentru democratizare şi transparenţă în societate ocoleşte interiorul partidelor, unde dăinuie hăţişul nociv al micropoliticii. Nu pot încerca să dau soluţii, fără să cad în ridicolul indicaţiilor de cadre. Pînă la urmă, multe din probleme sînt rezolvabile de multe ori la nivel de filiale. Un lucru îmi rezultă cert: partidul care va rezolva problema democraţiei în propria organizaţie, acela va atrage pe tinerii şi pe intelectualii dezamăgiţi.

Florin DUMITRESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03-BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96